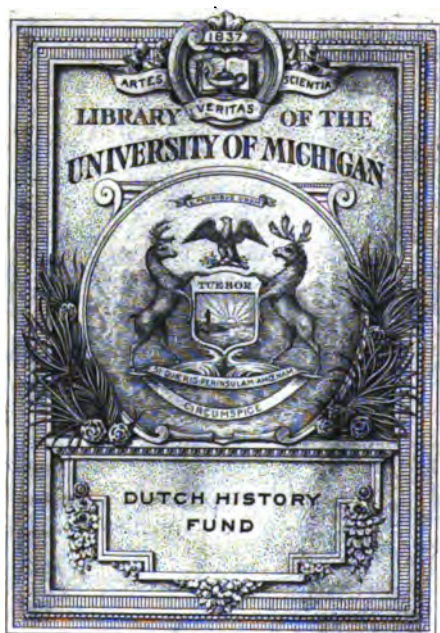

AP
14
. V123

www.libtool.com.cn

www.libtool.com.cn

www.libtool.com.cn

MENGELWERK,

VOOR

1802.

www.libtool.com.cn

THE NEW YORK

LIBRARY

1901

A L G E M E E N E
V A D E R L A N D S C H E
LETTER-OEFENINGEN,

WAARIN DE
BOEKEN EN SCHRIFTEN,

DIE DAGELYKS IN ONS VADERLAND EN
ELDERS UITKOMEN, OORDEELKUN-
DIG TEVENS EN VRYMOEDIG
VERHANDELD WORDEN.

B E N E V E N S
M E N G E L W E R K,

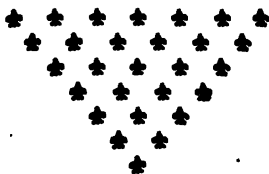
*tot Fraaije Letteren, Konsten en Weetenschappen,
betrekkelyk.*

T W E E D E S T U K .

V O O R

1802.

Met Plaatzen.

Te A M S T E R D A M, *by*
A. V. D. KROE EN G. S. LEENEMAN V. D. KROE,
en *by*
J. W. YNTEMA EN COMP.
1802.

www.libtool.com.cn

I N H O U D

Dutch Lit.

Nijhoff

10-11-24

4842

VAN HET

www.libtool.com.cn

M E N G E L W E R K

tot *Fraaije Letteren, Kunsten en Wetenschappen*,
betrekkelijk.

Keurige Narichten, wegens de handelwyze der oude Kerk, en die van Rome, ten opzichte van Heidensche en Kettersche Boeken. Door Dr. CAMPBELL.

Waarneeming, wegens de Prikkelbaarheid (*Irritabiliteit*) der Zenuwen. Door EVERARD HOME, Esq. F. R. S.

Verlag der ontdekkinge van vier by de twee vroeger waargenomene Satelliten by de Planeet *Uranus*, alsmede van de rugwaards gaande beweging der oude Satelliten, met eene verklaring der oorzaak van derzelver verdwyning op zekere afstanden van de Planeet. Door WILLIAM HERSCHEL, L. DD. F. R. S.

Characterschets van den grooten MONTESQUIEU, eigenhandig opgemaakt.

Tegenwoordige Staat van de *Kaap de Goede Hoop*. Door J. BARROW.

Uitrekzel eener Reize om DE LA PÉROUSE op te zoeken, gedaan in de Jaaren 1791 tot 1794, ontleend uit het Reisverhaal van M. LABILLARDIERE, een der Natuurkundigen, tot deezen Tocht bestemd. (*Vervolg van bl. 620 des vorigen Jaars.*)

Verlag van de Stad *Lisfabon* en de Zeden der Inwoonders. Door Prof. LINK.

Iets over het Eiland *Ceilon*. Door J. HAFNER. (*Vervolg van bl. 620 des vorigen Jaars.*)

I N H O U D.

Ernstige overpeinzing in de Eenzaamheid.	46
Iets over Orthodoxie en Heterodoxie.	49
Een specifiek middel ter voorkoming en geneezing der Roodvonk of Scharlaken-koorts, onlangs gemeen gemaakt door SAMUEL HAHNEMANN.	55
Berigt, aangaande het heilzaam gebruik van het Spaansch Groen, in ingeworpen de Venetische Ziekten. Door Dr. ZSCHÖRN.	61
Voorstel, wegens de Middelen om den Visch te vernieuwigvuldigen. Door C. NOUËL.	61
Charakter van SIR RICHARD STEELE, by deszelfs leeven beschreven door Dr. BUNNELL, maar voorgesteld alsof hy reeds overleden ware.	69
Uittrekkel uit de Berigten van Roomsche Missionarissen, over den toestand des Christendoms, in alle door hun bezogte Landen. Door Prof. F. MUNTER, in Kopenhagen.	75
Zeden der Bewoonderen van de Kaap de Goele Hoop, en der Volkplantelingen op het Land. Door J. BAKKOW.	79
ALKANDER en SEPTIMIUS. <i>Eene Anecdote uit de Byzantynsche Geschiedenis.</i> Door GOLDSMITH.	87
De zieke Weduwe. <i>Eene waarb Geschiedenis.</i>	90
Zamenspraak tusschen den Ouden Heer Zondag en den Jongen Burger Decadi.	93
Zedelyke Bedenkingen.	95
Gedagten over het Allervolmaaktste Gebed. Door den Eerw. STEPH. HANDEWINKEL, V. D. M. te Oostgrastdyk in Noordholland.	97
Over het nut der Ysplant, (<i>Mesembryanthemum crystallinum</i>) in moeilijke Waterlooizing, Koorts, Teering, enz. Door Dr. WENDT, te Erlang.	101
Byzonderheden, den welspreekenden Franschen Bischof MASSILLON betreffende. Door D'ALEMBERT.	105
Uittrekkel uit de Berigten van Roomsche Missionarissen, enz. (<i>Vervolg en Stt van bl. 79.</i>)	113
Berigtgeevingen, wegens de Stad Petersburg en derzelver Inwoonderen. Door STORCH.	120
Uittrekkel ener Reize om DE LA PÉROUSE op te zoeken. (<i>Vervolg van bl. 31.</i>)	125
Aanmerkingen over de onderscheide Gedachten der Menschenhoofden.	132
Aanmerkingen over de eigenschappen der Slang. Door CRATEAUBRIANT.	136

- De gewaande Geestverschijning. Door W. JACKSON. 138
Verhandeling over de Welvoegelykheid. 141
Over het nut der Ysplant, in moeilijke Waterloozing.
Koorts, Teering, enz. (Vervolg en Slot van bl. 105.) 150
Waarom is het getal der Stervenden grooter onder het
Manlyk dan onder het Vrouwlyk Geslacht? 153
Verslag eener Nederdaaling in den Crater of Mond van
den Berg Vesuvius, door agt Franschen, in den nacht
tusschen den 18 en 19 July 1801. 154
Berigtgevingen, wegens de Stad Petersburg en der-
zelver Inwoonderen. (Vervolg en Slot van bl. 124.) 162
Uittrekzel eener Reize om DE LA PÉROUSE op te zoe-
ken. (Vervolg van bl. 132.) 167
Iets, over de dwaasheid van het agtgeeven op Droom-
men. 174
JUSTINE en ROSINA. Eene allerachtlooflykste Geschie-
dents. Door M. BEAUMONT. 177
Voorbeeld van zeldzaame vlugheid in de Rekenkunde. 182
Verdediging van het Slot des Allervolmaaktsten Gebeds,
Matth. VI. 13. Door H. BENZENBERG. 185
Waarneeming, wegens de schadelyke uitwerking van het
Zaad der *Datura Stramonium*. Door H. VAN DEN
BOSCH, Stads Med. Doct. te Wageningen, enz. 195
Verhandeling, over de vroegste Geschiedenis van den
Wyn; gepaard met Aanmerkingen over de Plaatzten,
waar de Wyn valt, en den aanleg van Wyngaarden.
Door C. CHAPPAL. 197
Leevensberigt van PROSPER JOLYOT DE CREBILLON.
Volgens D'ALEMBERT en Dr. AIKIN. 201
Uittrekzel eener Reize om DE LA PÉROUSE op te zoe-
ken. (Vervolg en Slot van bl. 174.) 210
De Loteryen. 219
Twee zeldzaame Ontmoetingen van J. EVANS te Cornen,
eene kleine Stad in Merionethshire. 226
Verdediging van het Slot des Allervolmaaktsten Gebeds.
(Vervolg en Slot van bl. 194.) 229
Opmerkenswaardige Geneezing van eene Verlamming der
hooftenste en onderste Ledemaaten, door het gebruik
der Baden in het Badhuis te Amsterdam; waargeno-
men door D. HEILBRON, c. z. M. D. en P. BUCHNER,
Chirurgyn, Oog- en Stads Brakmeester aldaar. 237
Na-

I N H O U D.

Nader Berigt, wegens de nieuwe Planeet, thans by den naam <i>Piazzi</i> bekend.	250
Verhandeling, over de vroegste Geschiedenis van den Wyn, enz. (<i>Vervolg en Slot van bl. 201.</i>)	253
Levensbyzonderheden van den laatst-overleden Hertog VAN BEDFORD.	256
Eene Verrukking over het Menschlyk Leeven.	270
Een onoverwinnelyk Bewys tegen de <i>Naturalisten</i> .	274
Iets over de <i>Illuminatie</i> of Kunstverlichtingen.	275
Gedagten over Welsprekendheid.	277
Beproefd Middel, bekend onder den naam van <i>Essentia pro Hemorrhagia</i> , tot stelping van eene zware Neusbloeding. Door JOHS. TJALLINGH, Oud-Apothecar te Amsterdam.	283
Nadere Byzonderheden, wegens <i>PIAZZI's</i> nieuwe Planeet, <i>Ceres Ferdinandea</i> genaamd.	288
Berigt wegens de ontdekking van eene andere nieuwe Planeet, door Dr. OLBERS, van Bremen.	289
Berigt der ontdekking van Koolmynen aan de Kaap de Goede Hoop.	290
Geloofsbelofden van wylen ALEXANDER GEDDES, L. D., en diens Brief aan een Bischof.	292
Verhaal van de wreede Straffe, op bevel van wylen PAUL I, Keizer van Rusland, geoeffend aan den Heere SEIDER, Luthersch Predikant te Randen, in Lyfland, beschuldigd van verbodene Boeken in eigendom gehad te hebben.	295
Verflag, wegens de ontdekking en opvoeding van den Wilde van <i>Aveyron</i> . Ontleend uit Dr. ITARD's Verflag, wegens dit zeldzaam, en voor de Menschkunde zo gewigtig, Verschyszel.	304
Brief, wegens de laatste vorderingen en den tegenwoordigen staat van den Wilde van <i>Aveyron</i> , van Dr. ITARD aan Dr. REID.	310
Ernstige overdenkingen, by de beschouwing der Graven.	313
Landvermaaken.	317
Aanmerkingen over de Vergelyking van BONAPARTE en CÆSAR.	322
Grilligheid en Naavolging.	324
Iets, aangaande de mogelykheid om CHRISTUS Opstanding nader aan te dringen; opgehelderd door een bygevoegd onderzoek, nopens de redelykheid van der Vrouwen overtuiging, die door den verreezen Heiland te-	

I N H O U D.

begroet wierden op haaren weg van het Graf na <i>Jerusalem</i> . <i>MATTH. XXVIII: 9, 10.</i>	325
Berigt, aangaande eene gemaklyke en voorspoedige ufdryving van een <i>Lintworm</i> . Door <i>A. VPEY, A. L. M. Phil. & Med. Doct. te Amsterdam.</i>	339
Waarneemingen, over de wyze, op welke de Spin haare Webbe maakt; en eenige andere byzonderheden, de huishouding der Spinnekoppen betreffende. Door <i>M. C. G. LEHMANS.</i>	343
Verhaal van de wreede Straffe, den Heere <i>SEIDER</i> aangedaan. (<i>Vervolg en Slot van bl. 304.</i>)	351
Verlag van de jagtplaats van <i>TIPPOO SULTAN</i> , te <i>Seringapatnam</i> . Met een berigt van de <i>Cheta</i> , aan den Koning van <i>Engeland</i> gezonden, en thans leevend in den <i>Tower</i> te <i>Londen</i> .	360
Iets, over het Geestige, Grappige en Luimige. Door <i>HENRY FIELDING.</i>	362
Keizer <i>BASILIUS</i> , Voorstander der Geestlyken.	368
Vertoog, over de verkeerd- en snoodheid om goede daaden aan slechte beweegredenen toe te schryven.	369
Berigten, wegens het Eiland <i>Trinidad</i> in 't algemeen, en van een Teer- of Lymagtig Meir op 't zelve in 't byzonder.	376
Byzonderheden, ontleend uit <i>OLIVIER's</i> Reizen in het <i>Ottomannische Ryk, Egypte</i> en <i>Persie</i> .	382
Eenige buitengewoone Bedryven en Gewoonten der <i>Hindoo's</i> . Door <i>Sir JOHN SHORE</i> , Voorzitter van de <i>Aziatische Societeit</i> .	393
Geboorte van een Papegaai, te <i>Rome</i> , in het Jaar 1801.	401
Aanmerkingen, over eenige Driften; byzonder voor de Vrouwen ingerigt.	406
De <i>North-Walsche</i> Landlieden, voorbeelden van Hulpvaardigheid. Door <i>J. EVANS.</i>	411
Opmerkenswaardig zeggen van een beroemd <i>Persisch</i> Godgeleerde.	412
Aanmerkingen op het Stuk van <i>H. BENZENBERG</i> , getiteld: <i>Verdediging van het Slot des Allervolmaakstén Gebeds.</i>	413
Berigt, aangaande eene gebrande Koffyboon, welke, gedurende den tyd van elf maanden, in de lugttyp van een twee en een half jaarig Meisje vertoefde. Door <i>D. STRUVE, Stads Physicus te Neusstadt-Eberswalde.</i>	419
Twee zeldzaame Gevallen: het eene van eene algemeene	419

I N H O U D.

<i>Ancylosis</i> , of verstyving der Gewrichten; het andere	
van eene onnatuurlyke Vraatzugt.	421
Over de vernieling der Wormen van de Bruine Kevers;	
met eenige Waarneemingen over de Levenswyze der	
Mollen. Door EDWARD JONES, Esq.	425
Naspauzing wegens de <i>Hesperides</i> .	428
Levensbyzondetheden van M. FLORIAN. Door A. J.	
ROSNY.	433
Soort by Soort. Een Ontwerp, om de Verlichting al-	
gemeener te maaken.	443
De Krygsman. <i>Eene Vertelling</i> .	450
Eene korte Beschouwing van de onderscheidene Overeen-	
stemmingen der Evangelisten. Door HERBERT MARSH,	
B. D. F. R. S. &c.	461
Berigt van Dr. G. LENTIN, betreffende het <i>Perkni-</i>	
<i>mus</i> .	466
Waarneeming over eenige uitwerkzels van de Electricke	
Vloeistoffe, door de Kolon van Volsa in werking ge-	
bragt, van den Heer RITTER.	469
Levensbyzonderheden van JOHAN CASPAR LAVATER.	470
Byzonderheden, betreffende LEMONNIER. Door C.	
VIER.	480
KARAMSINS Reis na en Verblyf te <i>Lausanne</i> .	483
De Beproeving. <i>Eene Vertelling</i> . Door AUGUST	
FONTAINE.	488
Vervolg op de ernstige Overdenkingen, by de beschou-	
wing der Graven. (Zie boven, bl. 313.)	496
Het vermeende Handichrift van JESUS, of van een zy-	
ner Apostelen, te <i>Letecner</i> , volstrekt valsch bevon-	
den. Door P. A. NEMNICH.	499
Anecdote van wylen SPANISLAUS AUGUSTUS, Koning	
van Poolen. Door W. COXE.	500
Hulpvaardigheid van den Graaf van SAINT-GERMAIN.	500
De waanwyze Kunstboef en goedaartige Kunstenaar.	503
Het afsinnelyk Regtsbeding.	503
De geneezene <i>Indiatische</i> Droomers. Door DE CREVE-	
COEUR.	504
Redenvoering, strekkende om aan te toonen, dat groote	
Vorstuedigheid geen bewys van groote Verdienften	
oplevert. Door wylen W. ENFIELD, L. L. D.	505
Berigt, aangaande de twee zogenoemde Stekelzwyn-	
Menfchen (<i>the Porcupine-Men</i>); behoorende tot de	be-

bekende <i>Engelsche</i> Familie van LAMBERT. Door w. G. TILSTUS.	515
Proeven en Waarneemingen op eenige Steen- en Metaal- tagtige Zelfhandigheden, die op onderscheide tyden gezegd worden, op Aarde te zyn nedergevallen — alsmede over verscheide soorten van zuiver gevonden Yasr. Door EDWARD HOWARD, Esq. F. R. S.	520
Levensbyzonderheden van OLIVER GOLDSMITH.	527
De Beproeving. (<i>Vervolg en Slot van N. 496.</i>)	537
Beschryving van den Boet des Levens.	547
Beschryving van de Olyphanten-jagt op het Eiland Cey- lon.	549
Het Bruiloftsbed.	552
Aanmerking, betreffende J. O. LAVATER, beschouwd als Physiognomist.	552
De <i>Parysnaers</i> , door VOLTAIRE gekenschetst.	552
Verhandeling, over Gods wysheid, in de toelating van het Lichaamlyk Lyden der Kinderen, in hunne eerste levensjaaren. Door den Eerw. ALB. CONRADI, Predi- kant te Oostvond.	553
Waarneeming van eene Verzweering in de <i>Linnae alba</i> , door welke Galsteenen onklast wierden. Door J. J. MEYER, Med. & Chir. Doct. te Zeyenberg.	560
Berigt, aangaande de twee zogenoemde Stekelzwyn-Mon- schen, enz. (<i>Vervolg van bl. 519.</i>)	568
Een vreemd Natuurverschynzel.	573
Een Kuiken met een Menschen-aangezigt.	574
Levensbeschryving van KARL WILHELM SCHEELE. Door C. G. GRÜNER.	575
Verlag van twee opmerkenswaardige Lugtreizen, door BARNERIN, in <i>Engeland</i> , laatstleden Herfstmaand, gedaan.	579
KARAMSINS Ontmoeting van en Onderhoud met CHAR- LES BONNET.	585
Vergelykende Beschouwing van de Ongetmakken, welke het gemis des Genigts en dat des Gebraaks vergezellen.	589
Schimpdicht van FERDUST op MAHMUD, Koning van <i>Perfen</i> .	594
Wenken, betreffende het maaken van Uiterste Wilen. Door Dr. LATTSON.	596
Anecdote van Dr. JOHNSON.	599
Verregaand en volgehouden Bedrog. Door Prof. K. A. A. MAHON.	600
Verhandeling, over Gods wysheid, in de toelating van het	

I N H O U D.

het Lichaamlyk Lyden der Kinderen, in hunne eerste levensjaaren. (<i>Vervolg en Slot van bl. 560.</i>)	601
Berigt, aangaande de twee zogenoemde Stekelwyn-Menschen, enz. (<i>Vervolg en Slot van bl. 573.</i>)	610
Verhaal der Uitbarstinge eener Lugtverheffinge naby Benares, in de Oost-Indië, en van het vallen eener Steenen ten zelfden tyde, op den afstand van omtrent veertien mylen van die Stad. Door JOHN LLOYD WILLIAMS, Esq. F. R. S.	614
Berigt, aangaande eene Vrouw, die een groot aantal Naalden en Spelden had doorgeslikt. Door SILVY, van Grenoble.	618
Iets over den Krokodil. Door FRANK, geweten Geneesheer by het Leger van het Oosten.	620
Berigt wegens THOMAS WILLIAMS MALKIN, een Kind van ongemeene begaaftheden, in den ouderdom van omtrent zeven jaaren, te Hackney, in Engeland, gestorven.	623
Over de Mainoten of Manisoten, een overblyffel der oude Spartaanen.	627
Iets over den Oorsprong van het Dansen.	637
Kenmerken van Zelfverheffing.	641
Wreedheid eens jalourischen Egyptenaars. Door DENOM.	643
De Gierigheit en zyn Vriend.	644
Iets, over de Characters van JESUS, van PAULUS en PETRUS, en den Schryftrant der Evangelisten. Door EDWARD MALTBY, B. D. &c.	645
Bericht, aangaande een misvormd Kind, 't welk, zonder Armen of Beenen, geleefd heeft, geduurende twee en eene halve maand. Door DUPUYTREN, Bestierder der Ontleedkunde by de Geneeskundige School.	648
Verdere Byzonderheden van de Nederdaaling van GARNERIN met de Parachute.	649
Iets, over het Character van SUWOROUW.	652
Byzonderheden, Zweeden betreffende. Door ASCHEBT.	656
Eenige buitengewoone Bedryven en Gewoonten der Hindoes. (<i>Vervolg en Slot van bl. 400.</i>)	662
Over den Nyd.	669
Iets, over Traanen.	671
Wederzydsche Edelmoedigheid van den Aartshertog RAEL en den Franschen General MOREAU.	673
De Astrologist.	675

M E N G E L W E R K ,

TOT FRAAIJE LETTEREN, KONSTEN EN WETEN-
SCHAPPEN, BETREKKELYK.

KEURIGE NARICHTEN, WEGENS DE HANDELWY-
ZE DER OUDE KERK, EN DIE VAN ROME,
TEN OPZIGTE VAN HEIDENSCHEN EN KET-
TERSCHEN BOEKEN.

(Ontleend uit Dr. CAMPBELL's *Lectures on Ecclesiastical History*.)

DIONYSIUS, Bischof van *Alexandrie*, een beroemd Leeraar, omtrent den Jaare 240, door de Priesters, aan hem onderhoorig, bestraft zynde, wegens het leezen van Boeken, die zy gevaarlyk keurden, vindt goed, te zyner verschooning in te brengen, dat zyne twyfelingen, ten deezen opzichte, weggenomen waren door een Gezigt, waarmede de Hemel hem begenadigde, en hem vergunde, alle Boeken te leezen, dewyl hy een oordeel der onderscheidinge bezat, voldoende, om, met veiligheid, alles te leezen. Het was nogthans het algemeen gevoelen deezer dagen, dat 'er meer gevaars stak in de Boeken der *Heidenen*, dan in die der Ketteren, hoe groot een afkeer men van de laatstgemelde hadt.

Het leezen der *Grieksche* en *Latynsche* Schryveren, thans onder den naam van *Claslike Auteurs* bekend, werd strenger berispt, dan het leezen der Ketterische Schriften; niet om dat de eerstgemelde slegter gekeurd werden, dan de laatstgenoemde; maar dewyl het leezen dier Boeken uitlokkender was, en de Christen Leeraars 'er zich meer aan overgaven, uit begeerte om 'er welsprekenheid, en de regelen tot goede opstellen, uit te leeren. Men verhaalt van JERONIMUS, dat hy, in een gezigte, of in een droom, van den Duivel geslaagen werd, dewyl hy zich te veel toegaf in het leezen

der *Heidensche* Schryveren. — Omtrent dien zelfden tyd, té weeten in den Jaare 400, verboodt eene Kerkvergadering, binnen *Carthago* gehouden, het leezen der *Heidensche* Boeken. Dit is het eerste Verbod in de gedaante van een Kerklyken Regel; en vindt men niets anders, ten aanzien van dit onderwerp, by de Kerkvaders, dan by wyze van raadgeving, gebouwd op de algemeene beginzelen der Godlyke Wet.

De Boeken der Ketteren, wier Leeringen door de Kerkvergaderingen veroordeeld waren, werden menigvoud, om staatkundige redenen, door de Keizers verboden. Zo verboodt CONSTANTYN de Boeken van ARIUS; ARCADIUS die der *Eunomiaanen* en *Manicheen*; THEODOSIUS die van NESTORIUS, en MARTIAAN die der *Eutychiaanen*. Koning RICAREDO verboodt de Schriften der *Arlaanen* in *Spanje*. — Kerkvergaderingen en Bisdommen oordeelden het genoegzaam, te verklaren, welke Boeken een veroordeelde of apocryphe Leer behelsden. Zy gingen niet verder; latende het aan elks geweeten over, of derzelver leezing geheel te vermyden, of ze met een goed oogmerk te leezen.

Naa den Jaare 800 verboden de Pausen van *Rome*, die het grootste deel des Kerklyken Bestuurs zich hadden aangemaatigd, de menschen uitdruklyk het leezen, ja gaven bevel om de Boeken te verbranden, van zoodanige Schryvers, als zy van Kettery beschuldigd hadden. Nogthans was, tot den tyd der Hervorminge, het getal der daadlyk verbodene Boeken gering.

In de daad, eenige Eeuwen geleden, scheen geene Kettery, in *Italië*, zo zeer veroordeelenswaardig, aan de Geestlyke Vaders, wien het beoordeelen der Boeken was aanbevolen, als die, welke eenig soort van Gezag toeschreef aan de Overheden, onafhangelyk van den Paus; geene leer zo Godlyk, als die, welke het Kerklyke Gezag boven het Wereldlyke verheft, niet alleen in Geestlyke, maar ook in Wereldlyke zaaken. Ja de leer, ten deezen opzichte, hoogst ongevysfeld by de Leeraars van het Kerklyk Regt, is die, welke volstrekt in tegenoverstelling staat met die van den Heiligen PAULUS. Het toppunt van Regtzinnigheid by deeze Heeren is, dat de wettige Bevelen der Burgerlyke Overheid het geweeten niet verbinden; dat onze eenige beweegreden tot gehoorzaamheid, in dit geval, voor-
zig-

zigtheid is, uit vrees voor de tydlyke straffen, daar by aangekondigd; en dat, indien wy bekwaamheids of behendigheids genoeg bezitten, om het waakend oog van die Overheid te ontduiken, onze ongehoorzaamheid geene zonde is in het oog van god. — Het is volstrekt onmogelyk, iets rechtstreeks strydiger te leeren met de leer der geheele Oudheid, en byzonder met die van Apostel PAULUS, die ons gebiedt, van deeze Magten onderdaanig te zyn, niet alleen uit vrees voor derzelver straffe, maar ook geweetenshalve. Het was gelukkig voor PAULUS, ik meen den Apostel, niet den Paus, dat hy zyne gevoelens, des betreffende, omtrent 1500 jaaren vroeger verkondigd hadt, dan dit verschriklyk middel van den *Index* beraamd was. Hy hadt daardoor een gezag in de Christen-wereld verkreegen, 't welk Rome zelf, schoon zy 't zelve voor een tyd moge ontduiken, ter plaatze, waar haare invloed het grootst is, niet geheel kan vernietigen. Anderzins moest deeze Zendeling van CHRISTUS, zints lange, eene plaats bekleed hebben op den *Index expurgatorius*.

Rome heeft niet alleen den voortgang der kundigheden belemmerd, door Boeken, niet geschikt om haare oogmerken te begunstigen, geheel en al te verbieden; maar door Werken, welke een te sterken loop hadden om gestuit te worden, verminkt en grootlyks veranderd, te herdrukken en uit te geeven. Die Uitgaven, wanneer zy uitkwamen, voor het grootste gedeelte het en veelal zindelyk gedrukt en uitgevoerd zynde, werden door Drukkers in andere Landen, die de verminkingen niet wisten, nagedrukt.

Het gevolg van de bovengemelde vryheid, door het Hof van Rome genomen, ten opzichte der *Christen-Schryver*en van de vroegste Eeuwen, (want gelukkig diende het niet tot deszelfs oogmerk, zich met de Werken der *Heidensche* Schryver, op deeze wyze, te bemoeijen) heeft het ten dezen dage bykans onmogelyk gemaakt, de wezenlyke gevoelens van vele beroemde Schryver, zo kerklyke als wereldlyke, te weten. Van verscheidene is 'er thans naauwlyks een druk voorhanden, behalven die op voorgemelde wyze jammerhartig verminkt zyn door het Hof van Rome, of, 't geen op 't zelfde uitkomt, uitgaven, die enkele nadrukken

zyn van de zogenaamde verbeteringen van dat Hof — Paus CLEMENS DE VIII vaardigde een Besluit uit, in deeze woorden begreepen: *In libris catholicorum recentiorum, qui post annum christiana salutis 1515 conscripti sint, si id quod corrigendum occurrat, paucis demptis aut additis emendari posse videatur, id correctores faciendum curent; sin minus, omnino deleatur.* — „Indien, in de Boeken der laatste Catholyken, die naa den Jaare 1515 geschreeven zyn, 't geen te verbeteren valt, met een weinig by of af te doen kan geschieden, dat de Verbeetersaars zulks bezorgen; zo niet, men doe het geheel weg.”

Eindelyk kwam de Paus van Rome zo verre, dat hy het zich, als een voorregt, hem, met uitsluiting van alle anderen, toekomende, aannamigde, vryheid te verleenen of te verbieden, niet voor Rome of den Kerklyken Staat alleen, maar voor de geheele Christenwereld, ten minsten zo verre de Landen, waarin men zyne Oppermagt erkende, betrof; beweerende, dat, het geen hy verboodt, geen Vorst, wie ook, zelfs in de landen zyner heerschappye, zou vry geeven, of, het geen hy veroorloofde, verbieden. Het eerste ia hem doorgaans toegestaan, schoon mischien niet stipt nagekomen; — het andere veroorzaakte een hevig geschil, in 't begin der jongst verloopen Eeuwe, tuschen den Paus en den Koning van Spanje, by gelegenheid der uitgave eens Werks, door den Cardinaal BARONIUS geschreeven, veele zaaken behelzende, die strekten tot vermindering van het Gezag en den Tytel diens Monarchs, en met veel scherpeids sprekende van veelen zyner Voorzaaten, de Koningen van Arragon. Het Werk werd te Rome vry uitgegeeven, maar verboden in de Landen, der Spaansche Heerschappye onderworpen. De Monarch stondt styf en sterk op zyn stuk; en de Paus oordeelde het geraaden, het geschil zagtyk te laten uitslyten, maar van zyn eisch niet af te gaan.

WAARNEMING, WEGENS DE PRIKKELBAARHEID
(*Irritabiliteit*) DER ZENUWEN. DOOR EVE-
RARD HOME, *Esq.* F. R. S.

(Overgenomen uit de *Philosophical Transactions* van de Koninklyke Societeit te Londen, voor het jaar 1801.)

De Zenuwen zyn, tot dus verre, beschouwd als koorden, die in zich zelve geene kragt van zamentrekking, of *irritabiliteit*, bezaten, maar alleen tot een middel dienden; door het welk de invloed der Hersenen tot de spieren werd overgebracht, en wederkeeriglyk de indrukzelen der dingen, die buiten ons bestaan, op de verschillende zintuigen, aan het hersen-geestel wierden medegedeeld. De moeijelykheid der proeven, die genomen kunnen worden op de Zenuwen, gedurende het leven, en de onmogelykheid, om; aangaande deeze zaaken, eenig onderricht uit het ontleeden van lyken te kunnen bekomen, dient voorzeker tot verschooning voor eene dwaaling, welker ongegrondheid genoegzaam blykt, uit de Waarneeming; welke wy thans zullen mededeelen.

De eenige middelen, door welke wy eenig onderricht bekomen kunnen, met betrekking tot de Prikkelbaarheid (*Irritabiliteit*) der Zenuwen, zyn: 1°. Proeven, door middel van Chirurgicaale operaties, op Zenuwen genomen, die zich in een gezonden of in een ziekelyken staat bevinden: 2°. Gelykzoortige Proeven op levende Dieren, alleen tot dit oogmerk in 't werk gesteld. Myne aandacht werd op deeze stoffe bepaald, door het volgend geval, 't geen verscheidene omstandigheden van de werking der Zenuwen, wanneer zy in een ziekelyken toestand zyn, opheldert, en aanleiding geeft tot de proeven en waarnemingen, in deze Verhandeling vervat.

Een persoon, zes en dertig jaaren oud, van een zeer gevoelig en angstvallig gestel, en inzonderheid gekweld door eene gevoelige en onregelmatig werkende maag, gedurende den winter van 1796, op het land, te paard rydende, werd, door eene schielijke beweging van het paard, uit den zadel geligt; en, werkende tot zyne behoudenis, kwam hy met de geheele zwaarte van

zyn lichaam neder op zyn duim, op den knop van den zadel; door welke geweldige Ichok het deel opzwol en pynelyk wierd. Na verloop van eenige dagen stoette hy zich weder; waardoor de reeds bedarende zwelling op nieuw toenam, en de duim, gedurende twee of drie maanden, opgezet bleef, met een pynelyk gevoel. Vervolgens bedaarde het toeval; doch 'er bleef eene ongemaklyke en gevoelige stramheid, die hem gedurende 1797 en 1798 vooral hinderlyk was in het schryven, zo dat hy eenige letters bezwaarlyk op het papier kon brengen. Op den 16 October 1799, een koude en vogtige dag, met twee andere lieden in eene postchais zittende, liet hy het glas vallen, om den voerman eenige orders te geeven, waardoor de koud wind straks in het rydtuig blies. Dit willende verbinden, trachte hy het glas wederom op te haalen, doch ziende dat het glas niet volkomen wilde ryzen, duwde hy het naar beneden, met zyne hand, die hy voorts op zyne knie lag. De duim thans binnenwaards naar de palm der hand geboogen zynde, onderzocht hy eene krampachtige buiging van den elleboog, en viel oogenbliklyk in eene flauwte, van welke hy na een kwartiers uur, volkomen by zich zelven kwam. Na verloop van eenige uren willende onderzoeken, wat hem eigenlyk in het rydtuig gebeurd was, boog hy zyn duim nogmaals naar binnen, 't geen een nieuwen aanval van gevoelloosheid, gedurende eenige minuten, ten gevolge had. Na dien tyd bleef hy negen weeken lang vry van zyn ongemak, en wel tot den 18 December van dat jaar; wanneer hy zyne hand, met eenige snelheid, over zyn hoofd zwaaijende, om eenige lieden, die achter hem waren, een teken te geeven om hem te volgen, tusschen de duim sterk naar binnen wierd geboogen. Dit had ten gevolge, dat hy straks in een staat van gevoelloosheid op den grond viel; en schoon dit toeval even spoedig eindigde als het voorgaande, ondervond hy een nieuwen aanval op den avond, en wel twee op den volgenden dag. Dewyl de buiging van den duim in deeze toevallen steeds voorafging, bezorgden de oppassers van den Lyder een handschoen, met een vinger, styf genoeg, om het buigen van den duim te beletten; waardoor de aanvallen ook zeldzaamer wierden. Voorts wierd 'er een band gedaan om den beneden-arm, die straks wierd aangehaald, zo

ras de duim begon te beweegen, waardoor de krampachtige trekkingen in haaren loop gesmoord, en haar geweld een tydlang werd beteugeld. Na dien tyd werd er by aanhoudenheid een Tourniquet om den beneden-arm gelegd, 't welk door een opasfer werd aangeschroefd, zo ras men een toeval verwagte, 't geen doorgaans werd aankondigd door een onaangenaam gevoel over 't geheele lichaam; wordende het werktuig, zo ras de aanval ophield, 't geen dan oogenbliklyk gebeurde, wederom losgeschroefd. Thans kwamen de krampen in den duim en beneden-arm zeer dikwyls wederom, doorgaans om de drie uren, zomwylen ook spoediger, en maar eenmaal met eene tuschenruimte van zes-en-dertig uren. Om den derden of vierden dag werd de Electriciteit aangewend, met oogmerk om den Lyder daardoor verligting te bezorgen. Vonken, uit den duim getrokken, veroorzaakten trekkingen in de aangrenzende spieren; terwyl eene electrische schok, die door den wortel des duims ging, eene zeer geweldige kramp in den arm veroorzaakte; doch noch vonken, noch schokken, die door den gezonden duim gingen, deden eenige uitwerking.

Op den 29 December zag ik den Lyder voor de eerste maal; en, na de toevallen, gedurende drie dagen, te hebben onderzocht, maakte ik de volgende waarneemingen over het ongemak: Dat het begin der aanvallen was eene onwillige beweging in den duim en voorsten vinger, en dat dus het ongemak zyne zitplaats scheen te hebben in de zenuw, welke naar deze beide deelen loopt, door WINSLOW genoemd de Middenzenuw (*Medianus*). Dat het ongemak voortliep door den stam deezer zenuwe, tot in het hoofd. Dat eene drukking op deeze zenuw, in 't werk gesteld, eer de kramp zo verre was doorgedrongen, voldoende was, om haar te doen ophouden; doch dat, wanneer de spieren reeds in beweging waren, die drukking niet in staat was om den aanval af te weeren. Dat, eindelyk, de krampachtige trekkingen met de volgende verschynzelen haaren loop volbragten, volgens den leidraad der zenuwen. Vyf of zes trekkingen gingen vooraf in de buigers van den duim; dan volgden getykoortige stuipachtige bewegingen in de spieren van den beneden-arm; een oogenblik later had hetzelfde plaats in de spieren van den boven-arm;

waarna het ongemak bespeurd wierd in de borstspier en in de nekspieren. De spieren der onderkaak waren waarfchynelyk in den zelfden toestand, fchoon de omftanders op derzelver werking niet gelet hadden. Het Hoofd wierd vervolgens met kragt getrokken naar de beledigde zyde, en aangedaan met eenige op elkander volgende fchuddingen. Eindelyk hielden, na verloop van eenige feconden, de toevallen op; de deelen wierden ftill; de ftaat van gevoelloosheid verdween, en de Lyder herftelde; hoewel met een, niet dan allengskens verdwynend, gevoel van matheid en iusteloosheid, over het geheele lichaam. Alle deeze waarneemingen bewyzen voldoende, dat de zitplaats van dit ongemak te zoeken was in de Middezenuwe (*Medianus*); en dat de prikkeling, na haar begin te hebben genomen, ter plaatze, alwaar die zenuw zich in den duim en voorften vinger verdeelt, van daar opklimt, tot den oorfprong in de Hersenen.

Eerlang wierd voorgesteld, deeze zenuw, ter plaatze, daar zy te voorfchyn komt, onder den band van de voorhand, om naar den duim te gaan, door te fnyden; en dus, door alle gemeenfchap te beletten tuffchen den ftam der zenuw en haare aangedaane takken, die opklimming der prikkeling, welke deeze ziekte uitmaakte, te verhinderen. Het was niet alleen uit de rede waarfchynelyk, dat deeze konftbewerking aan het oogmerk moest voldoen, maar dit wierd ook in zo verre door de ondervinding bevestigd, als men een gelykzortige doorfnyding der zenuwe heilzaam bevonden had; in zommige gevallen der Gezichtsmerft (*Tic douloureux*); een toeval, veel gemeens hebbende met deeze ongefteeldheid.

Alle deeze omftandigheden aan den Lyder medege-deeld zynde, beftoot hy, in hoope van daardoor verligting te zullen bekomen, tot de Konftbewerking, welke op den 1 January 1800 op volgende wyze wierd in 't werk gefteeld. De Zenuw wierd, ter plaatze, daar dezelve van onder den band te voorfchyn komt, meer dan ter lengte van een duim ontbloomt, en losgemaakt van alle zydelingsche aanhangzels, waarop onder dezelve een fcherpsnydend bistoury wierd gebragt, en, gelyk alle toekykers konden zien, vryelyk heen en weder bewoogen. Toen wierd de Zenuw in eens afgefneeden, met dit gevolg, dat de beide einden op een aanmerkelyke wyze wierden terug getrokken; geen

geen veel verwonderings baarde, om dat de Zenuw ontdaan was van alle zydelingſche aanhangzels; en 'er teffens geenerlei deel was afgeſneeden, aan welks inkorting men, met eenigen ſchyn van reden, dit verſchynzel kon toefchryven. Dat doorgesneedene Zenuwen zich terug trekken, is niet onbekend in de Heelkunde; doch doorgaans ſchryft men dit toe aan de veerkragt der nevens liggende deelen, die teffens worden vernietigd. Edoch zulks kon hier de reden niet zyn; en dus moet men eerder ſtellen, dat 'er in de Zenuwen eene zamentrekkende kragt beſtaat, welke, door den invloed der ziekte veel vermeerderd zynde, aanleiding gaf, om deeze eigenschap thans veel duidelyker te ontdekken, dan in den gezonden toestand plaats heeft. Op het oogenblik van de doorſnyding der Zenuw beſpeurde men eene algemeene kramptrekking over het geheele lichaam, met eene oogenblikyke ſlaauwte. De geduurende de bewerking doorgesneedene bloedvaten wierden niet afgebonden, maar aan zich zelve overgelaaten, om dus het geneezen der wonde, door middel van zamengroeijing, der lippen, zonder verettering, mogelyk te maken; waarom de lippen der wonde, door middel van een geſchikt verband, zo na aan elkander, als mogelyk was, gebragt wierden. Geduurende agt uren na de konſtbewerking bleven de deelen ſtil, en zonder eenige ſtuip trekking; doch thans kwam 'er gevoel van hette in de wond, eveneens alſof dezelve met een gloeiend yzer gebrand was. Om aan dit gevoel verſtigting te bezorgen, werd het buitenſt verband losgemaakt; 't geen ſtraks trekkingen in de Zenuw ten gevolge had; bevindende de Lyder zich teffens zeer zickelyk en gevoelig en prikkelbaar. Met het vyftiende uur na de konſtbewerking ontſtond 'er eene geweldige ſtuip trekking, die langs den arm naar boven opklom; zonder echter de hersenen aan te doen. Een uur laater kwam 'er een tweede aanval, by welken ik tegenwoordig was: de pols ſloeg toen honderd-en-vyf maalen in eene minut; de tong was wit beſlagen; ten blyke der algemeene zenuwprikkeling beſpeurde men trekkingen over het geheele lichaam, doch voornaamelyk in den arm en het been der aangedaane zyde. Thans wierd de ſtyve handschoen aangetrokken, om dus den duim op zyne plaats te houden.

Op den vyfden dag begon de etterwording in de wonde; waarop de zwelling der hand verdween, en de Lyder nu in staat geraakte, om zich zonder stuipen te kleeden en te scheeren; hebbende hy thans alleenlyk eenige trekking in de vingers, en beeving in den beneden-arm. Op den zestienden dag was de wonde geheel en al gesloten; en dewyl men thans geene stuip-trekkingen of beevingen meer vernam, hield men den Lyder voor volkomen geneezen.

Edoch op den vier-en-twintigsten dag, na den avond, op welken men de laatste stuip had vernomen, wierd de Lyder, 's morgens ten negen uuren, overvallen door eene allergeweldigste stuip-trekking, die aanstonds na de hersenen ging, en eene volkomene flauwte daarfelde; zynde dit de eerste reis na de konstbewerking; dat het hersengestel wierd aangedaan. Het wederkeeren der stuipen, na dat de wonde geneezen was, bewees thans duidelyk, dat de doorsnede der Zenuw niet aan het oogmerk voldaan had, 't geen men daarvan had verwacht. Waarschynelyk was de reden deezer teleurstelling het mislukken van de geneezing der wonde, door de enkele zamengroeiing zonder verettering; hebbende de bygekome ontteeking het afgesneden einde der Zenuw in een staat van ongemeene gevoeligheid gelaten; terwyl de opsluiting van dit gevoelig deel, in het hard en dik lideken, hetzelfde vatbaar maakte voor prikkeling, op elke beweging van den duim, het geen ras stuip-trekkingen ten gevolge had.

Na dien tyd bleef de Lyder niet langer onder myn opzicht; doch ik vernam, dat hy groote giften van Heulzap gebruikte, hoewel zonder enig goed gevolg. Vervolgens overreedde men hem, om de Electriciteit te beproeven, 't geen ook niets baatte. Eindelyk stierf hy in een overval, 't welk eene beroerte genoemd wierd; vyf maanden na het doen der konstbewerking. Edoch, daar het lichaam niet geopend wierd, kan men den aard van dat overval niet zeker bepaalen.

VERSLAG DER ONTDEKKINGE VAN VIER BY DE
TWEË VROEGER WAARGENOMENE SATELLITEN
BY DE PLANET URANUS, ALSMEDE VAN
DE RUGWAARDS GAANDE BEWEEGING
DER OUDE SATELLITEN, MET EENE
VERKLAARING DER OORZAAK VAN
DERZELVER VERDWYNING OP
ZEKERE AFSTANDEN VAN DE
PLANET. DOOR WILLIAM
HERSCHEL, L.D.D.F.R.S.

(Ontleend uit de *Philosophical Transactions of the Royal Society of London*, for the Year 1798. P. I.)

Nas de rugwaards gaande beweging der twee vroegst ontdekte Satelliten van *Uranus*, of de *Georgian* *Satelliten*, aangekondigd te hebben, in welk opzigt zy verschillen van alle de andere Hemelsche Lichaamen, wier bewegingen, zo jaarlyksche als daaglyksche, tot hiar toe waargenomen en bepaald zyn, gaat Dr. HERSCHEL voort met de opgave van de waarneemingen door welker behulp hy het bestaan heeft naagespoord van vier andere Satelliten, tot die Planet behoorende. Deze waarneemingen deed hy, op verscheide tyden, geduurende het verloop van vyftien jaaren; dezelve werden zo menigmaal herhaald, en met zulk eene nauwlettenheid op elke omstandigheid, welke hem op de hoogte kon doen zyn tegen misvatting, dat 'er zich geens genoegzaame reden opdoet, om, of derzelver naauwkeurigheid in twyfel te trekken, of ook zulks te doen, ten aanzien van de gevolgen, daaruit afgeleid. De schikking der vier nieuwe Satelliten en der twee oude is als volgt:

- Eerste Satellit, de binnenste van Jan. 18 1790.
 - Tweede Satellit, de naaste oude van Jan. 11 1787.
 - Derde Satellit, de tuschen beiden komende van Maart 26 1794.
 - Vierde Satellit, de verste oude van Jan. 11 1787.
 - Vyfde Satellit, de buitenste van Feb. 9 1790.
 - Zesde Satellit, de verst afstaande van Feb. 28 1794.
- Ten opzichte van de grootte deezer Satelliten merkt Dr. HERSCHEL op, dat de tweede nieuwe veel kleiner

der is dan de eerste en tweede oude Satelliten. De twee buitenste, of de vyfde en zesde Satelliten, zyn de kleinste van allen, en moeten voornamlyk gezien worden in derzelver verste afwykingen. De maat van derzelver betrekelyke helderheid kan bepaald worden door de afstanden van de Hoofdplaneet, op welke zy het oog ontwyken.

De tweede Satellit vertoont zich doorgaans helderder dan de eerste; maar dewyl de eerstgemelde doorgaans verder van de Planeet af verloren wordt, dan de laatstgenoemde, zou men mogen stellen, dat de eerste Satellit helderder is dan de tweede. — De eerste van de nieuwe Satelliten kan men naauwlyks ooit zien, dan by de verste afwyking; doch kan in helderheid niet veel minder zyn dan de andere twee; en, indien 'er eenige andere meer nabystaande Satelliten mogten wezen, zullen wy dezelve waarschynlyk nimmer zien om dezelfde reden, als de Bewooners van de Planeet *Uranus* mischien nooit het bestaan zullen ontdekken van onze *Aarde*, *Venus* en *Mercurius*.

Dr. HERSCHEL geeft reden van het verdwynen der Satelliten, of derzelver onzichtbaar worden, op een afstand van 18'' of 20'' van de Planeet zelve. Een dikke Dampkring van de Planeet zou reden opleveren wegens het verlies van licht, indien het niet bewezen ware, dat de Satelliten even zeer uit het gezigt verdwynen, 't zy dezelve zich bevinden in de naaste helst van derzelver loopkringen, of in die, welke verst van ons af is; — maar, dewyl een Satellit niet kan bedekt worden door een Dampkring agter denzelfden, is een vermoeden van dien aard geheel ongegrond.

Laaten wy, derhalven, zegt Dr. HERSCHEL, onze gedagten op het licht zelve vestigen, en zien, of zekere gesteltenissen tuschen heldere en zeer heldere voorwerpen, in tegenoverstelling met andere, die plaats grijpen tuschen zwakke en zeer zwakke, het verschynzel van het verdwynen der Satelliten niet zullen kunnen verklaren.

Het licht van *Jupiter* of *Saturnus*, by voorbeeld, wordt, ter oorsaake van deszelfs helderheid, bykans gelykmatig verspreid over eene ruimte van verscheidene minuten rondsom deze Planeten. Derzelver Satelliten, desgelyks, eene groote mate van helderheid hebbende, en zich beweggende in een kring, die sterk verlicht

licht is, kunnen niet zeer sterk aangedaan worden door derzelver verschillende afstanden van de Planeeten. Het geval is, derhalven, dat zy veel lichts kunnen verliezen; en, in vergelyking daarmede, slegts zeer weinig misfen. De Planeet *Uranus*, daarentegen, is zeer zwak van licht, en de invloed van dit zwakke licht kan zich niet verre met eenige maate van gelykheid uitstrekken. Dit stelt ons in staat om de zwakst verlichte voorwerpen, zelfs wanneer zy daarvan slegts een of twee minuten verwyderd zyn, te zien. — De Satelliten van deeze Planeet zyn bykans de zwakst verlichte voorwerpen, welke men aan den hemel kan waarneemen; te welker oorzaake zy geene vermindering van derzelver licht, 't welk iets beduidt, kunnen ondergaan, 'door in vergelyking te komen met een sterker licht, zonder geheel onzichtbaar te worden. Indien dan de kring der verlichting van de Planeet *Uranus* bepaald is op $18''$ of $20''$, kunnen wy ten vollen oplossen het verdwynen der Satelliten, wanneer zy binnen dit bereik komen: want zy hebben weinig lichts te verliezen, en verliezen het zeer schielyk. — Dit onderscheid, derhalven, tusfchen de gesteldheid der Satelliten van *Uranus* en van de helderder fchynende Planeeten, fchynt genoegzaam het verschynzel van derzelver onzichtbaarwording op te losfen.

De juiste omloopyden der nieuw bygekome ne Satelliten kunnen niet bepaald worden, zonder het doen van een veel grooter getal waarneemingen, dan men tot nog toe heeft kunnen te werk fteflen; doch Dr. HERSCHTEL geeft de volgende op, als de meest waarfchynlyke, welke men uit reeds bepaalde *data* kan opmaaken. Stellende dat de afstand van den binnenften Satellit $25''$ is, dan zal de omloopyd 5 dagen, 21 uren en 25 minuten weezen. Indien wy de tusfchen beiden ftaande Satellit op een gelyken afstand tusfchen de twee oude Satelliten plaatzen, of op $38''$, 57, dan zal de omloopyd zyn 10 dagen, 23 uren en 4 minuten. Naardemaal de naast buitenfte Satellit bykans het dubbele is van den afstand der verfte oude, bevindt men den omloopyd 38 dagen, 1 uur en 49 minuten. De verft afstaande Satellit is volkomen viermaalen zo verre van de Planeet verwyderd, als de tweede oude Satellit; deeze zal, overzulk, ten minften

sten 107 dagen, 16 uren en 40 minuten noodig hebben, om één omloop te voltrekken.

Er zyn twee andere byzonderheden, tot de Planeet *Uranus* behorende, die *HERSCHEL* door zyne veelvuldige en onvermoeid voortgezette waarnemingen heeft kunnen bepaalen. Ten eenigen tyde was by hem een sterk vermoeden opgereezen, dat deeze ver van ons verwyderde Planeet zich zou omgeeven vinden met één of meer ringen, gelyksoortig met den ring van *Saturnus*; dan hy vindt zich thans in staat gesteld om te verzekeren, dat 'er om de Planeet *Uranus* niets zodanigs bestaat. — Veele waarnemingen, met onderscheide werktuigen gedaan, gaven volle gewisheid, dat de Planeet *Uranus* plat is aan de Poolen; waaruit wy zonder twyfel mogen besluiten, dat de Planeet op haaren as zich omwentelt, en zulks doet met eene vry groote maate van snelheid.

CHARACTERSCHETS VAN DEN GROOTEN MONTESQUIEU, EIGENHANDIG OPGEMAAKT.

(Overgenomen uit 's Mans *Oeuvres Posthumes*.)

Zeldzaam heb ik of kwelling of lustloosheid onderzonden. De gesteltenis myner ziele is zo gelukkig gevormd, dat alle voorwerpen my genoegzaam treffen om genoege te verwekken; doch geen genoegzaame kracht bezitten om my smart te veroorzaken. Ik bezit eerzugts genoeg, om deel te nemen in de zaaken deezes leevens; maar geen zodanige, die my een wederzin doet hebben in dien stand, waarin de natuur my geplaatst heeft. In myne jeugd was ik vry gelukkig in myne vervoegingen by de Sexe, die ik geloof dat my beminde: zo ras ik dagt dat dit voorby was, onttrok ik my aan de bevallige Kunne. Letteroefening is by my een allesvermogen geneesmiddel geweest in alle de onaangenaamheden deezes leevens; nooit voelde ik eenige bedruktheid, welke een uur leevens niet kon verdryven. Ik ontwaak 's morgens met een inwendig genoegen op het zien van het daglicht; ik aanschouw het met verrukking, en ben voorts den geheelen dag gelukkig. Ik breng den nacht door zonder

was-

waken; en my ter ruste begeevende, houdt eene soort van verdooving my van allen denken terugge.

Ik schep bykans zo veel genoeg en by kleinverftandigen, als by mannen van kloek vernuft: want weinige menschen zyn zo verveelend, dat zy my niet eenigzins vermaaken, en dikwyls is 'er niets onderhoudender dan een aartige knaap. Ik heb geen afkeer om myzelven inwendig met anderen te vermaaken; latende hun, op hunne beurt, het regt om van my te denken wat hun behaagt. Ik heb lang eens kinderagtige beschroomdheid gehad voor Groote Lieden in 't algemeen; doch toen ik hun heb leeren kennen, wist ik naauwlyks paal en perk te zetten aan myne veragting ten hunnen opzichte. Ik heb genoeg bemind om aartigheden aan de Vrouwen te zeggen, en haar die gunsten te betoonen, welke zo weinig kosten.

Natuurlyk had ik zugt voor het goede en de eer van myn Vaderland, maar weinig van 't geen men eerezugt noemt. Altoos voelde ik een heimlyk genoeg, wanneer men iets beraamde, 't welk ten algemeenen welzyn strekte. Wanneer ik in vreemde Landen reisde, voelde ik tot dezelve dezelfde verknogtheid als tot myn Vaderland. Ik nam een gevoelig deel in derzelver welvaaren, en wenschte die oorden in eenen beteren staat te vinden.

Ik heb gedacht talenten in Mannen te ontdekken, die gezegd werden 'er geene te bezitten. Ik beminde myne Familie genoeg, om alles te doen, wat aan dezelve voordeelig was, in zaaken van aangelegenheid; doch ik heb het der moeite niet waardig geoordeeld, tot kleinigheden af te daalen. Toornig wordende, 't geen zeldzaam gebeurde, liet ik zulks, zonder eenig agterhouden, blyken.

Altoos heb ik een laag gevoelen van myzelven gehad; ter oorzaake, dat 'er zeer weinig standen in dit leeven waren, voor welke ik berekend was: en ten aanzien van myne pligten als President; schoon ik een opregt hart bezitte, en de voorgedraagene geschilstukken genoeg begreep, verstond ik egter niets in 't geheel van den loop des pleitgedings, hoe zeer ik my zette om de zaak te doorgronden. Maar, 't geen my meest van alles mishagde, was de bedenking, dat een hoop onkundigen en slechten deeze gave bezaten, welke ik my niet kon eigen maaken.

My-

Myne gesteldheid is van dien aart, dat ik, ontnoot alle voorwerpen van eenen eenigzins afgetrokken aart, verplicht ben my zeer wel te bedenken; zonder zulks worden myne denkbeelden verward; en, indien ik bespeur dat men op my lette, schynt het geheele voorwerp zich voor my te verdonkeren; verscheide trekken daarvan bestormen, als 't ware, op éénmaal mynen geest; waaruit volgt, dat ik buiten staat ben om eenig onderscheiden denkbeeld voor mynen geest op te roepen. In verstandig onderhoud, over korte en beknopte onderwerpen, slaagde ik vry gelukkig.

Nooit heb ik een traan zien storten, zonder des gevoelig aangedaan te weezen. Ik heb een sterken trek tot vriendschap. Ik vergeef gereed, om dat geen wraaklust by my huisvest. Wanneer zich iemand gereed betoonde om met my te verzoenen, voelde ik mynen hoogmoed gestreeld, en merkte niet langer als een Vyand den man aan, die my de gunst bewees om my een goed gevoelen van myzelven te geeven.

Op myn landgoed, onder myne ahangelingen, heb ik nimmer toegelaaten dat myne gemaatigde geaartheid gestoord werd door aanbrengrers. Wanneer zy by my kwamen klaagen, „Indien gy wist wat deeze gezegd heeft!” was altoos myn antwoord, „Ik wil het niet weeten.” Wanneer hun voorgenomen verhaal valsch ware, wilde ik het gevaar niet loopen van het te gelooven; en zo het waar mogt weezen, wilde ik my de mocite niet geeven om het aan te hooren. — Ik beminde op het vyf-en-dertigste jaar myns leevens. — Het is zo onmogelyk voor my, een bezoek af te leggen met een baatzugtig oogmerk, als om in de lugt te vliegen.

Wanneer ik my in de woeling der wereld begaf, genoot ik dezelve alsof ik nimmer het eenzaam en afgezonderd leeven kon verdraagen; my op myn Landgoed bevindende, dagt ik niet meer aan de wereld. — Ik geloof dat ik de éénige Man ben, die Boeken heeft in 't licht gegeeven, zonder eenigzins bezorgd te zyn om voor een Man van vernuft gehouden te worden.

Nimmer heb ik gezogt in gezelschap te schitteren; schoon ik praatzugtig genoeg valle onder de zodanigen, met welken ik verkeer. Het is myn ongeluk geweest, dat ik maar al te dikwyls een wederzin moest op-

opvatten tegen de zodanigen; van welken ik genegenheid verwagte. Ik leef met myne Kinderen op den voet van vrienden. Bescroomdheid is een plaag myns leevens geweest; deze schynt myne zinnen te verstompen, myne tong te boeien, een wolk over myne denkbeelden te veroorzaaken, en myne uitdrukkingen te verwarren. Ik was min gevoelig voor deeze ongesteldheid by verstandige lieden, dan by dwaazen; dewyl de hoop van gehoord te zullen worden by de eerstgemelden my bemoedigde. In zommige gevallen heeft egter myne ziel eene meer dan gemeene pooging gedaan. My te *Luxemburg* bevindende in de kamer, waar de Keizer zyn middagmaal hieldt, zeide Prins KUSKI tot my: „Myn Heer! daar gy uit *Frankryk* „komt, staat gy zeker verfteld, dat de Keizer zo ge- „ring gehuisvest is.” — „Myn Heer!” gaf ik hem ten antwoord, „het smiert my niet, my in een „Land te bevinden, waar de Onderdaanen beter ge- „huisvest zyn dan hun Heer!” — In *Engeland* zynde, hield ik het middagmaal by den Hertog, VAN RICHMOND. LA BOINE, een stompe knaap, schoon onze Envoyé in *Engeland*, stondt 'er op, dat *Engeland* bykans zo groot was als het Landschap *Guienne*. Welhaast deed ik myn Landgenoot zwijgen. 's Avonds zeide de Koningin tot my: „Ik bemerk, dat gy onze „Party tegen uwen Landgenoot, den Heer LA BOINE, „genomen hebt.” Ik hernam: „Madam! ik kan my „niet verbeelden, dat het Land, waarover gy regeert, „geen groot Land zou weezen!”

Ik ben een goede Onderdaan, en zou het geweest zyn, in welk land myn geboortelot my ook geplaatst hadt, omdat ik altoos te vrede geweest ben met myn lot en middelen; ik heb my des nooit geschaamd, en die van anderen niet benyd; ik bemin, zonder te schroomen, het Ryksbestuur, waaronder ik ben opgevoed, en wensch om geene andere gunste, dan het onschatbaar voordeel, om in de zegeningen van 't zelve te deelen met myne overige Landgenooten; en ik dank den Hemel, dewyl dezelve my van alle dingen eene middelbaare maate schonk, en met een geest van gemaatigdheid bezielde.

Indien het my vrystaat, het lot van myn Werk (hiermede oogt hy zeker op zyn groot Werk, *PEsprit des Loix*)

Loix) te voorspellen, zal het meer goedgekeurd dan gelezen worden: Letteroefeningen van dien aart schenken vermaak, doch nooit verlustiging. Ik had ten oogmerke, verscheide gedeelten van 't zelve te verbreed en doorwerkter te maaken; maar vind my buiten staat om deezen mynen wensch te vervullen. Het leezen heeft myn gezigt verzwakt; en het dunkt my, dat het weinige licht, 't welk my over is gebleeven, de avondschemering is van dien dag, waarop ik myne oogen voor altoos zal sluiten.

Indien ik immer eenig ding ontdekt had, 't welk nuttig voor myzelve, doch schadelyk voor myne Familie zou geweest zyn, ik had het zeker van heeler harte verworpen. Ware ik ooit iets te weeten gekomen, voordeelig aan myne Familie, doch nadeelig voor myn Vaderland, ik zou myn best gedaan hebben om het te vergeeten. Had ik kennis gedraagen van iets, dienstig voor myn Vaderland, maar schadelyk voor *Europa* en het Menschdom, ik zou het als een misdryf hebben aangemerkt.

Ik wenschte ongemeen te weezen, zo weinig gunstbetooningen als mogelyk te ontvangen, en 'er zo veele te bewyzen als my mogelyk was.

Indien de Onsterfelykheid der Ziele eene zelfbegogeling ware, zou het my smerten, daarin niet te gelooven; want ik beken zo nederig niet te weezen als de *Atheïst*. Ik weet niet hoe zy denken; doch wat my betreft, ik wil het denkbeeld van myne Onsterfelykheid niet in de waagschaal stellen tegen dat van het dagelyks genot. Ik schep vermaak in te gelooven dat ik onsterfelyk ben, gelyk god zelve: en, onafhangelijk van de Openbaaring, verschaffen bovennatuurkundige denkbeelden my eene sterke hoope van eeuwigduurend geluk; eene hoope, welke ik nimmer wil laten vaaren.

TEGENWOORDIGE STAAT VAN DE KAAP
DE GOEDE HOOP.

(Getrokken uit *An Account of Travels into the Interior of Southern Africa, in the Years 1797 and 1798. By JOHN BARROW, late Secretary to the Earl of MACARTNEY, and Auditor General of the Public Accounts of Good Hope. 1801.*)

„ Uit het hier boven gemelde Werk hebben wy,
„ zeer onlangs (*), eene korte opgave gedaan van
„ den Tegenwoordigen Staat der Hottentotten, alsmede
„ eene Schets gegeven van de Levenswyze eens Boers,
„ in de Landen, op eenigen afstand van de Kaap, en
„ by die mededeeling aangemerkt, dat dit Werk ryk
„ was in weetenswaardige byzonderheden. Daar nu
„ deeze gewigtige Uithoek van *Africa*, by den te wag-
„ tenen Vrede, weder aan onzen Staat zal terugge ko-
„ men, mogen wy niet nalaten, hoe veel 'er ook over
„ deezen Oord geschreeven en bekend is, onzen Lee-
„ zeren mede te deelen, hoe de *Engelschen*, voor een
„ ryd Bezitters deezer Volkplantinge, ten tyde des Be-
„ zits, daarover schreeven en oordeelden, en wat zy ter
„ nadere kennisneeming van dit Land gedaan hebben.
„ Thans bepalen wy ons tot den Tegenwoordigen Staat
„ van de Kaap de Goede Hoop, en laten den *Engel-
„ schen* Schryver spreken, als toen in 't bezit van dien
„ Uithoek.”

De Kaap de Goede Hoop moet aangemerkt worden als
eene allergewigtigste bezitting, 't zy men deze ve be-
schouwe ten opzichte van ligging, zo geschikt om spoed-
dige gemeenschap te hebben met elk deel der beschaaf-
de Wereld, of ten opzichte van de innerlyke waarde,
als in staat om veele Artikelen van algemeen gebruik
aan het *Moederland* te bezorgen; of enkel als eene
Havenplaats voor de talryke en kostbaare Vlooten on-
zer *Engelsche Oost-Indische Compagnie*, om 'er te ver-
ver

(*) Zie bl. 652 en 653 des vorigen Deels.

verschen; om 'er, in tyd van Oorlog, tot Scheepsgeleide te verzamelen, en de gezondheid te herstellen van het ziektlyke Krygsvolk, vermoeid en afgemat door de verzwakkende werking der heete Lugttreeke; alsmede, om, in de zachte en gemaatigde lugtgesteltenisse van *Zuid-Africa*, de zodanigen, die bestemd zyn tot den dienst op Vastigheden in heeter oorden, voor te bereiden.

Op de vroegste Reistochten, door de *Britsche* Kooplieden, op de *Oost-Indiën* handel dryvende, ondernomen, was de *Kaap* altoos de plaats, welke men aandeedt ter verversching. De *Kaap* werd toen van zo veel aanbelyng gerekend, dat 'er op 'eene staatlyke wyze bezit van genomen werd door twee Scheepsgezaghebbers op Compagnies Schepen ten Jaare 1620, in den naam van Koning *JACOBUS*, Koning van *Groot-Brittanie*; een tydperk, dertig jaaren vroeger, dan de oprigting der Volkplanting aldaar, door de Staaten der *Vereenigde Nederlanden*.

Het *Britsche* Gouvernement schynt zich, ten dien tyde, over die Bezitting niet bekreund te hebben; en het blykt niet, dat 'er iets door 't zelve gedaan zy, wat na wederstand of betwisting geleek, wanneer de *Hollandische Oost-Indische* Maatschappij van *REIBECK*, in den Jaare 1650, derwaards zondt, om 'er eene Vastigheid op te rigten.

Tot deezen tyd toe hadden de *Engelschen*, de *Portugeesen* en de *Hollanders*, zonder onderscheid, de *Kaap* aangedaan, tot verversching des Scheepsvolks. De *Portugeesen*, die de eerste ontdekkers waren van den Zuidlyken Uithoek des Vastenlands van *Africa*, ten minsten onder de hedendaagsche, maakten geene Vastigheid nader aan denzelven dan de oevers van *Rio Infante*, thans bekend onder den naam van de *Groote-Visch-Rivier*, de grenscheiding van die Volkplanting aan den oostkant, op omtrent 600 mylen van de *Kaap de Goede Hoop*; en deeze verlieten zy we haast, wegens mangel aan beschutting voor hunne Schepen, welke zy naderhand verder oostwaards vonden in de Baai van *De la Goa*, thans nog in hun bezit.

Eindelyk kwamen, door de zeer gunstige berigten, door *VAN REIBECK*, toen een Chirurgyn op een der *Hollandische* Schepen, gegeven, die der *Nederlandische Oost-Indische* Compagnie tot het besluit om eene Volkplanting

aan

aan de *Kaap* te vestigen; en zints dien tyd is die Volkplanting tot den tegenwoordigen Oorlog in hun bezit gebleeven, en dus een tydvak van bykans 180 jaaren.

De Volksvermenigvuldiging en de uitgestrektheid van Grondgebied zyn beide met vry raspe schreden toegegaan. De eerstgemelde verdubbelde zich bykans, even gelyk in sommige Provincien van *Noord-America*, in den tyd van twintig jaaren. In den Jaare 1650 zetten er zich honderd Manspersoonen neder; aan welken, kort daarop, uit de Tugt- en Werkhuizen van *Holland*, omtrent een gelyk aantal Vrouwen, werden toegeschikt. De tegenwoordige Bevolking is meer dan 20,000. Blanken: veelen, deezer zyn nogthans van tyd, tot tyd uit *Europa* ingevoerd.

De zwaarigheden, welke een tydlang de uitbreiding dier Vastigheid belemmerden, werden voornaamlyk veroorzaakt door eene groote menigte Wilde Dieren van veelerlei soorten, in elk gedeelte des lands omzwervende. In het byzonder Dagboek des Grondvesters deezer Volkplantinge wordt vermeld, dat Leeuwen, Luipaarden, Wolven en Hyenas, 's nagts, groote vernielingen aanrigten, onder de muuren van het Fort, eenigen tyd na de eerste stichting.

Wederstand van de daar landeigene Inwoonders, de *Hottentotten*, schynt hun geene belemmering van belang veroorzaakt te hebben. Welhaast ontdekten de nieuwe Bewoonders dier Landstreeke de overheerschende neiging van dit zwak en vreedzaam Volk tot sterke dranken, en dat een vles met Brandewyn hun een vrygeleide door elke horde verschaft. Voor Brandewyn, Tabak, Yzer, en eefige nietsbeduidende snuisterijen, kogten zy een gedeelte lands, alsmede van hun vee; het overige namen zy soms door geweld. Een vat Brandewyn was de prys voor een geheele uitgebreide Landstreek; en negen duimen van een yzeren hoep gaven zy voor een vet Koebeest. Door hunnen trek tot sterken Drank, en zugt tot snuisterijen, van eenige middelen huns bestaans verstooken, verminderde het getal der Landeigene Inboorelingen schielyk; en de indrugtingen der Volkplantelingen vermeerderden, naar gelange van het verminderen der hinderpaalen.

Het Gouvernement in de *Nederlanden* vondt het onnoodig, om de uitgestrektheid der Landbezittingen aan

de *Kaap* te bepaalen, en schikte zich naar de neiging der daarheen getrokken Onderdaanen, om zich wyd en zyde over het land te verspreiden. Het voorzag, dat een geest van vlytbetoon, als dezelve werd aangemoedigd, onder eene zachte en milde luststreekte, en op een vrugtbaren grond, ten eenigen tyde een geslacht zou kunnen voortbrengen, ongeduldig om de banden van het Moederland langer te draagen. Het wist, dat het aan de Onderdaanen verschaffen der noodwendigheden, zonder arbeid, zorg of moeite, — dat hun in onkunde te houden, en eene gereede gemeenschap met elkander te beletten, — de geschiktste middelen waren, om zulk een geest tegen te werken. Het stondt daarom Landeryen toe, op jaarlyksche huurpenningen, tot de kleine huur van vier-en-twintig Ryksdaalers, in eenig gedeelte des uitgestreken Lands. Er werd ook een Wet uitgevaardigd, dat de naaste afstand van huis tot huis deezer Landbewooneren drie mylen zou weezen: zodat elke Landhoeve uit meer dan 5000 Acres lands bestonde; waaruit blykt, dat de gemelde huur zeer gering was. Door schaarschheid van water gebeurde het dikwyls, dat de Landhoeven tweemaal den gemelden afstand van elkander af lagen. Geen Land werd in eigendom afgestaan dan omstreeks de *Kaap* zelve. Naar maate de *Hollanders*, op deeze wyze, dieper het land indrongen, trokken de Inboorelingen terugge; en die, welke met hunne Horden onder de nieuwe Landbewooners bleeven, vonden zich welhaast genoodzaakt om deezen ten dienste te staan.

Geene vastbepaalde Grenscheidingen werden door het *Nederlandsch* Bestuur ooit gezet. Het herderlyk leeven, 't welk de Boeren, in de afgelegene oorden, altoos omhelsden, vorderde eene groote uitgestrektheid lands, tot het weiden hunner talryke kudden; terwijl de zwakheid en gemaklykheid der aangrenzende Volksstammen van Inboorelingen hunne hebzugtige oogmerken begunstigten, en het Bestuur of ongenegen was, af zich buiten staat oordeelde om hun te bedwingen. Geene Kaart of Ontwerp hebbende van de Landeryen, dan alleen van zodanige strecken als aan de *Kaap* paalden, bezat het eene zeer bepaalde en onvolmaakte kennis van de Landbeschryving der afgelegener deelen, voornaamlyk opgemaakt uit de berigten der Boeren, dikwyls valsch, uit onkunde of met toelag; of van de

zodanigen, die derwaards tochten gedaan hadden, belangs- of vermaakshalven; of uit reizen, derwaards ondernomen op last en ten koste van het Gouvernement; terwijl het blykt, dat het oogmerk deezer laatstgemelde meer was om winstdoenden handel te drijven met de aangrenzende Volksstammen der Inboorelingen, dan om nutte berigten, de Landsgesteltenisse betreffende, te verschaffen. Vergezeld door een Krygswagt, Chirurgyns, Landmeesters, Burgers, met wagens, osen, paarden, en *Hottentotten* in menigte, heeft niemand deezer eene enkele schets opgeleverd, om het Land beter te doen kennen, of 'er eene Kaart van te ontwerpen.

De eenige Perfoonen, die blyken gereisd te hebben met geen ander oogmerk, dan om, ten deezen aanzien, nutte kundigheden te verkrygen, waren de Gouverneur VAN PLETTENBERG en de Colonel GORDON. Deeze twee Heeren bepaalen, ter eigene plaatze, de grenzen der Volkplanting, zo als zy nu Oostwaards zyn. Om de scheidslinie door het hart des lands tot den westlyken oever te bepaalen, was een der voorwerpen van de onderscheidene tochten, door ons gedaan. De Kaart, daaruit gebooren, werd ontworpen en voltooid op last des Graaven VAN MACARTNEY, in de Jaaren 1797 en 1798. Dezelve werd geheel opgemaakt uit daadlyke wiskundige waarneemingen en afmetingen.

Uit deeze Kaart blykt, dat de uitgestrektheid en meetingen van het Grondgebied der Volkplantinge, de *Knap de Goede Hoop* uitmakende, nu volkomen vastgesteld, is als volgt:

Lengte van het <i>Westen</i> na het <i>Oosten</i> .	Mylen.
Punt van de <i>Kaap</i> tot <i>Kafferland</i>	580
Rivier <i>Kousie</i> tot <i>Zuureberg</i>	510

Breedte van het <i>Zuiden</i> tot het <i>Noorden</i> .	
Rivier <i>Kousie</i> tot de Punt van de <i>Kaap</i>	315
<i>Nieuwvelds</i> Bergen tot <i>Plettenbergs</i> -baai	160
Mond van de <i>Tush</i> -Rivier tot <i>Plettenbergs</i> Baaken	225

't Welk een parallelogram oplevert; welks middelbaare Lengte is 550 en middelbaare Breedte 233 *Engelsche* mylen; behelzende eene grondvlakte van 128, 150 vierkante mylen.

Deeze groote uitgestrektheid Lands is; de Bewooners van de *Kaap* zelve daar afgetrokken, bevolkt met

15,000 Blanke Inwoonders; zoodat elk, hoofd voor hoofd, agt en een half vierkante mylen gronds bezit. Een vry groot gedeelte, nothans, van deezen grond mag aangemerkt worden als een onvrugtbare woestyn, onbekwaam tot eenige bebouwing, of zelfs om te dienen tot het onderhoud van Vee. Effene vlakten, bestaande uit een harde ondoordringbare oppervlakte van klei, dun overspreid met gecristalliseerd zand, verweezen tot eene bestendige droogte en niets anders voortbrengende dan een weinig op zichzelf staande boschen van zoutagtige planten, — en ketens van hooge bergen, die of geheel kaal zyn, of op eenige gedeelten met zodanige planten bedekt, als nadeelig zyn voor de Beesten, — maaken ten minsten de helft uit van den grond aan de *Kaap de Goede Hoop*.

UITTREKSEL EENER REIZE OM DE LA PÉROUSE

OP TE ZOEKEN, GEDAAN IN DE JAAREN

MDCCXCI TOT MDCCXCIV, ONTLEEND

VOORUIT HET REISVERHAAL VAN M. LA

BILLARDIERE, een der *Natuurkundigen*, tot deezen Tocht bestemd.

(Vervolg van bl. 620 des vorigen jaars.)

Met deeze Inboorelingen van de *Vriendlyke Eilanden* hadden onze Reizigers meer onderhouds, zeer geschikt om ons dezelve van naderby te doen kennen.

Zeer vroeg in den morgen (van den tweeden April 1793) kregen wy een bezoek van TONGA, die zyn Vader TOBOU, 's Konings Broeder, vergezeld. Beiden gaven zy zich veel moeite, om ons alle de waardigheden, welke hunne Famille bekleedde, te doen kennen.

— TONGA gaf ons verscheide blyken van groot kundigheid, in 't byzonder toen wy hem eene Kaart van de *Vriendlyke Eilanden*, door Capitein COOK gemaakt, vertoonden. Eerst liet hy zyn oog vlugtig gaan over den *Archipel* in 't algemeen; en toen, stilstaande by *Tongataboo*, deedt hy ons opmerken, dat verscheide bycengevoegde rotzen, daarop getekend, niet bestonden: hy onderrigtte ons, dat wy ten Noordwesten een Doortocht zouden vinden, waardoor wy, met onze Schepen, in de open zee zouden komen. Deeze onderrigting was voor ons

ons van te meer aangelegenheids, dewyl wy verondersteld hadden, dat wy den engen doortocht, dien wy ingekomen waren, weder zouden moeten uitvaaren; in welk bedryf wy te worstelen zouden gehad hebben tegen de daar heerschende winden, die onzen uittocht door dit nietw aangewezen Kanaal begunstigten. TONGA beloofde ons het gezegde te zullen toonen, en wilde dien nacht aan boord slaapen, om den Burger BEAUPRÉ, onzen Aardrykskundigen Ingenieur, daar te brengen en van alles te verzekeren.

Op een tocht landwaards in, naby de ankerplaats, vonden wy, onder een aantal Inboorelingen, een Jongeling; die alle de kenmerken hadt van een *Albino*, en in alle andere opzigten bleek van eene zeer ziektlyke gesteltenisse te zyn: dit is dootgaande der zodanigen geval; want deeze afwyking van de natuur heeft men aan ongesteltenisse toe te schryven.

In den morgen van den *derden*, ontdekt hebbende, dat eenigen der Eilanderen na de kust van *Tongataboo* voeren, eenige van ons Schip gestoolene goederen met zich neemende, zondt de bevelvoerende Officier eenigen onzes Volks af, om hun naa te zetten; wanneer één van deeze party, die zich zelven voor een Opperhoofd uitgaf, zeide, dat hy zelf hun zou straffen, en ons, den volgenden dag, het gestoolene wederbezorgen. Dan het bleek, dat hy één der Dieven was: want hy kwam nooit weder aan boord.

Toen wy na strand voeren, vergezelde OMALAI ons. Een geruimen tyd bewonderde hy het roer van den boot. Hy betuigde zyn verlangen om 'er mede te stuurén, en deedt het volkomen goed. Zy zyn gewoon met een riem hunne Canoes te stuurén.

De Vrouwen bedienen zich, by het opmaaken van haar hair, van Kokusnooten-olie; vooraf riekende gemaakt met een klein soort van zaad, by de Eilanders bekend onder den naam van *Langa kall*, verzameld op het Eiland *Tongataboo*. Een weinig van deeze Olie beziende, ontdekten wy, dat 'er iets van deeze gepletterde noot, die zy in hunne taal *Mou* heeten, mede gemengd was. Zy stellen deeze nooten aan de zon bloot, op matten gespreid, om dezelve te droogen, eer zy 'er de Olie uitpersen, waarmede de Vrouwen de bovenste deelen haater lichaamen bestryken, ongetwyfeld om de zagtheid van het vel te bevorderen, en de al te sterke uit-

waarseming te beletten. Zy bewaaren de Olie in den zaadbol van den *Melodinus scandens*, naa 'er het zaad uitgenomen te hebben. Wanneer wy eenige van deeze kogten, stortten wy 'er de Olie uit, opdat dezelve niet in onze zakken zou loopen; maar de Vrouwen, met leedweezen ziende, dat wy eene Olie, waarin zy zo veel stellen, weg lieten loopen, schooten te meermaalen toe, om dezelve op haare hoofden te ontvangen; waarop zy met de handen dit balzemvugt over schouderen en armen strecken.

De Inboorelingen hadden ons reeds een aantal Knodfen van onderscheidene gedaanten, en met vernuft gemaakt, verkogt, en wy zagen 'er verscheidene bezig met andere te vervaardigen met haaijntanden, in een stuk houts gezet. Wy stonden versteld op het zien, dat zy met een dergelyken dissel het hout kaptten van de *Casuarina*, hoe zeer hard hetzelfde ook zyn moge. Anderen behandelden reeds de yzeren werktuigen, welke zy van ons bekomen hadden, met eene vry groote handigheid. Alle deeze werklieden hadden een kleinen matten zak; gevuld met puimsteen en om 'er hun werk mede te polysten.

Ik ontdekte verscheide Katoen-planten, van de soort, onder den naam van *Gospium religiosum* bekend, op de onbebouwde plaatzen groeiende. Ik zag, met verwondering, dat de fyne Katoen, welke in overvloed daar, van kon gemaakt worden, door de Inwoonders in geen hunner kleederbereidingen gebruikt werd.

Omtront negen uren in den avond ontdekten wy eene Canoe dicht by een onzer Anker-boeijen. Vreezende dat de lieden in dezelve het touw, daaraan vast, zouden afnyden, zonden wy een boot af om 'er jacht op te maaken; maar de boot was naauwlyks van boord, of wy hoorden iemand in 't water vallen. Zy voeren terstond heen om hem bystand te bieden: wanneer zy hem zagen wegzwemmen, zonder eenig woord te spreken, twyfelden zy niet of het was een dief, die met zyn buit wegzwom. Men zette hem onverwylt na; dikwyls dook hy weg, en werd niet gekreegen, voor dat hy door een slag met den bootshaak, om hem te vatten uitgeslaagen, in de dye gewond was. Zo ras men hem aan boord gebragt hadt, werd hy op 't dek vastgebonden, en bleef 'er den geheelen nagt. — Hy bekende, dat hy, naa verscheide dingen weggenomen te hebben,

dezelve na de Canoe gebragt hadt, die op hem wagtte by onze anker-boei, en onverwyld was weggevaaren. Een half uur daarna verbeeldden wy ons, dat die Canoe zo stil mogelyk agter ons Schip kwam aanroeijen, om den Eilandier, door ons gevangen genomen, op te zoeken. De Mannen in onze Jol roeiden terstond derwaards; 'er by komende, vonden zy daarin één man met twee riemen; dan zy ontdekten schielyk, dat zy ons eenen anderen dief gebragt hadden, die om het Schip heen en zwierf tot de aankomst van eene andere Canoe, die kwam om hem aan land te brengen. Zo ras ons volk deeze in 't oog kreegen, maakten zy 'er jagt op; doch de daar in zittende Eilanders roeiden met zulk een spoed weg, dat het onmogelyk was hun te agterhaalen.

De Burger BEAUDRÉ keerde 's morgens ten drie uren, op den vierden, met TONGA weder, naa de doortvaard ten Noordwesten, waarvan TONGA gesproken hadt, onderzocht te hebben; Zeilende waren zy zeer dicht by *Atata* heen geloopt, 't geen zy, van onze ankerplaats afzeilende, aan bakboord lieten. *KEPA*, Overste van dit kleine Eiland, was hun te gemoete gekomen, en ontving hun met zeer veel beleefdheids: in den morgen kwam hy ons zien, en vroeg na Capitein cook, die hy verklaarde zyn Vriend te wezen. Van diens dood door ons berigt, kon hy niet nalaten te wenen, en nam uit zyn gordel een haajentand, waarmede hy, ten beetoone van zyne droefheid, zyne wangen zou gewond hebben, indien wy hem hiervan niet hadden terug gehouden.

De Heelkunst wordt by dit Volk met veel vertoonmaakings uitgeoefend. Een onzer Scheepslieden, die ons langs het strand vergezelde, zyn hand verwrongen hebbende, boodt een Inbooreling aan, hem te geneezen, en slaagde hierin vry spoedig, door het beledigd deel te wryven en te drukken; teffens by herhaaling daarop blaazende, ongetwyfeld hiermede willende aanduiden, dat wy de geneezing aan zynen adem moesten toefchryven.

Aan den zeekant zagen wy verscheide Inboorelingen bezig, met eenige groote steenen, van eene kalkaartige soort, vierkant te maaken: deeze waren, gelyk men ons berigte, geschikt om gebruikt te worden by het begraven van een Opperhoofd, een Bloedverwant van *PUTTAFIHE*. Zy deden 'er eerst de aarde af; dan
spice.

spiceten zy dezelve, door middel van een vuursteen; dezelve was omtrent het midden met een mat omwonden, om het springen der brokjes in de oogen te voorkomen. Deeze steenen lagen even beneden de oppervlakte des gronds, in laagten van omtrent vier duimen dik.

Te vooren hadden wy onder dit Volk een spel met de handen gezien, 't welk zy den naam gaven van *Litargui*; 't zelve verderde veel oplettenheids. Twee personen speelen dit spel: de een tragt onophoudelyk de tekens, door den anderen gegeven, na te maaken; terwyl de eerste tekens doet, die de ander op zyne beurt nabootst. Wy zagen 'er twee met dit spel bezig, niet verre van onze marktplaats; zy deden het met zulk eene vaardigheid, dat wy bezwaarlyk met onze oogen hunne veelvuldige bewegingen konden nagaan.

De Burger LEGRAND, den dag te vooren uitgezonden om eenige doortochten aan de lyzyde onzer ankerplaats te ontdekken, kwam in den avond weder, na 'er twee ten Noorden gewonden te hebben. — Vroeg in den morgen van den vyfden toog ik, met alle de andere Natuuronderzoekers, uit, om ontdekkingen op het Eiland *Tongataboo* te doen. Eenigen der Inboorelingen wilden ons daar heen voeren met hunne kleine Canoes; doch de meesten onzer geen genoegzaame voorzorge draagende om hun evenwigt te bewaaren, deden ze omtuimelen, zott'ras zy afstaken. Wy beslooten daarop in hunne dubbele Canoes te treden, met welker bestuur zy zeer handig wisten om te gaan; vaardig staken zy van land, erg wy zeilden in die vreemde vaartuigen. — Meer dan zeshonderd schreden van land moesten wy, ter oorzaak van de ondiepte, uit de Canoes; de Inboorelingen droegen ons op den rug na het drooge. Zy weezen ons de wooning aan van TOOBOU, waar wy stilhielden. Onze Tuinman schonk hem eenige *Europische* Zaaden, voornamlyk van moeskruiden; deeze beloofde dit Oppenhoofd met alle zorgvuldigheid te zullen aankweeken. Wy gingen van hem af, om de bosschen in te treden. De grond was kalkaartig, en wy zagen, op veele plaatsen, hoopen van Madrepooren, die uitweezen, dat de wateren der Zee langen tyd deezen grond overdekt hadden. Op de boomen vernamen wy veele groote Vledermuizen, van die soort, welke bekend staat onder den naam van *Vespertilis vampyrus*. De Inboorelingen verzekerden ons, dat deeze een zeer goed voedsel opleverden. — Wy be-

von-

vonden ons te midden van het bosch, wanneer een Eilander, die zich sluipswyze begeeven hadt agter een onzer party; uit diens hand het Instrument wegrukte, 't geen hy gebruikte om Insecten te vangen. De dief zette het terstond op den loop; dan hy was naauwlyks eenige schreden voort, of hy vondt zich agtervolgd; hy nam de toevlugt tot een boom, waar om hy heen liep om het watten te ontkomen. Een onzer hem by zyn kleed gevat hebbende, in denkbeeld om hem te houden en het geroofde weder te bekomen, vondt zich deerlyk bedroogen; de dief maakte zyn gordel los, liet zyn kleed agter, en ging met het gestoolene door.

Welhaast bereikten wy de velden, en zagen hoe de eigendom van ieder verdeeld was in kleine omheiningen, met houtwerk afgeperkt, en wel bezaaid. De *Indiaansche* Kool, *Arum esculensum*, groeide 'er zeer tierig onder veele andere gewassen; reeds vermeld, by de Ingezetenen ter spyze in gebruik. Het Zuiker-riet zagen wy vry wyd uiteen geplant, onder de schaduw van den *Incarpus edulis*, welks vrugt dit Volk roost en eet; de smaak daarvan gelykt veel op dien onzer kastanjes. In dezelfde omheining zagen wy verscheide van de oranje-bladerige Moerbezie-boomen, *Morinda citrifolia*; met rype vrugten beladen. In de eerste dagen, wanneer wy hier ten anker lagen, bragten zy ons eene menigte van die vrugten; doch wy namen ze niet, van wegen de inmaakloosheid.

Oostwaards den weg eenigen tyd opgeslaagen hebbende, hielden wy stand om twee kleine hutten te bezichtigen, in eene niet wyd strekkende omheining geplaatst, beschaduwd door eenige schoone *Shadok*-boomen, beladen met vrugt, en verscheide *Casuarina*-boomen. Wy kregen van eenige Eilanderen berigt, dat het overschot van twee Opperhoofden van TOOBOU's Familie hier begraa-gen was. Wy ligten de mat op, die den ingang tot de eerste hut sloot. De grond was bedekt met zand; omtrent het midden zagen wy een langwerpig vierkant, bestaande uit kleine steentjes van onderscheide kleuren. Geen der Inboorelingen, die ons vergezelden, wilde een der *Shadok*-vrugten verzamelen, schoon wy dezelve begeerden te koopen, ongetwyfeld uit eerbied voor de gestorvenen. Zy verklaarden, dat zy ze niet aan ons konden afstaan.

Welhaast keerden wy weder na de wooning van TOOBOU,

not, Waat wy over den evengemeldten dieffstal klaagden. Hy beloofde ons het gestoolene, 's anderendaags, te zullen wederbezorgen; en hy hieldt zyn woord. Dit Opperhoofd loodt ons zyn huis een nachtverblyf aan, en stondt 'er sterk op, dat wy by hem zouden vertoeven; dan wy wilden van zyne aanbieding geen gebruik maaken, ten einde ons agterblyven geen kommer aan boord mogt verwekken. Toobou onthaalde ons op Vogels, op koolen gebraden, op Yams, Plantainen, en Broodvrugt onder de asfche geroost: het vogt van de Kokusnoot strekte ons ten drank. — Drie der Dogteren van dit Opperhoofd kwamen ons gezelschap houden. Zy spraken zeer veel; en schoon wy zeer grooten honger hadden, ontzagen zy zich niet, ons in het voldoen van denzelven te stooren, door ons, als 't ware, te dwingen om antwoord te geeven op haare vraagen, die voornamlyk de gewoonten der *Franschen*, en byzonder die der Vrouwen, betroffen. Toen zy waarnamen dat onze Matroozen elke Vrouw zonder onderscheid aanspraken, vroegen zy zeer nieuwsgierig, of de Vrouwen in *Frankryk* niet *taboed* waren; dat wil zeggen, of zy dezelfde vryheid genooten als de meeste Vrouwen op dit Eiland. Het antwoord, waardoor wy haar een denkbeeld zогten te geeven van onze gebruiken, voldeed haar zeer. Zy onderrigttten ons, dat de *Eguis* of Opperhoofden van *Tongataoo* verscheide Vrouwen hadden; met bygevoegde vraagge, hoe veele Vrouwen de *Fransche Eguis* namen? Op het verneemen dat zy 'er slegts één hadden, borsten zy uit in een schaterenden lach; en wy hadden veel moeite om haar te beduiden, dat de *Eguilai*, de Koningen van *Europa*, 'er geen meer trouwden. Dit gaf deeze Vrouwen geen hoog denkbeeld van derzelver magt.

Van alles, wat wy de Vrouwen dezes Eilands aanboden, waren de Reukwateren by haar het hoogst geschat. Zy scheenen ons toe, even zo zeer op reukwerken gesteld te weezen als de meeste Inwoonders van warme lugttreken; en nogthans waren haare lichaamen goeddeels besmeerd met olie van Kokusnooten, die een onaangenaamen stank verspreidden. Een der schoonste Jongedogteren van deeze party hadt den pink van haare linker hand gewonden in een stuk stoffe van den Papiermoerbezie-boom; dit 'er bloedig uitzierende, verzogten wy de wonde te mogen zien. Een ander kreeg terstond van het dak, waaronder wy zaten, een stuk van een blad, waaruit zy de twee voorste leden van

van den pink der Jongedogter nam, die zeer onlangs waren afgekap, om haar, zo zy zeide, te geneezen van eene zeer gevaarlyke ziekte. Zy vertoonde ons den bytel, van een vulkanifchen steen gemaakt, daartoe gebruikt, en onderrigtte ons, hoe die afzetting geschiedde.

— Welhaast verliet ons deeze Schoone; doch, eer zy heenen ging, kuschte zy de Dogters van TOOROU, naar de wyze der Inwoonderen van de *Vriendlyke Eilanden*, bestaande in niet de punt van den neus aan te raaken den neus van den persoon, dien men groet. 't Is zeer opmerkelyk, dat deeze Eilanders, die zeer veel op de *Baropaanen* gelyken, het uiterste van den neus een weinig plat hebben: deeze kleine wanfstalte moet misfchien worden toegeschreeven aan die gewoonte.

TOOROU's Dogters verwisselden haare Naamen met de onze; een vast gebruik by dit Volk, om blyk van toegenegenheid te geeven. Zy speelden daarop eene vry eentoonige duet op fluiten, gemaakt van Bamboos; dan wy werden zeer vermaakt, als wy zagen, dat zy met den neus bliezen op het einde van het instrument, om 'er geluid uit te haalen. Wy ontvingen van haar eenige kammen van eene zeer fraaije gedaante.

De Inboorelingen, die een kring rondsom ons sloegen, verscheide dingen van ons gestoolen hebbende, klaagden wy daarover by de Dogters van TOOROU, die ons kort daarop verlieten, zonder een woord te spreken. Waarschynlyk gingen zy na haaren Vader, om hem te verzoeken, dat hy kwam, en een einde maakte aan deeze dieveryen. Doch; daar wy haare wederkomst niet konden afwagten, zetten wy welhaast onzen tocht voort na het Eiland *Pangaimotoo*. De ebbe vry sterk gaande, konden wy zeer gemaklyk wandelen over de schorren, die de Eilandjes met het groote Eiland vereenigen. Wy hielden stand; omtrent ter halver wege gekomen zynde, in een hut, waar wy getuigen waren van eene vreemde wyze, op welke eene Vrouw daar zat te eeten. Zittende by een paal, beweegloos als een standbeeld, opende zy, van tyd tot tyd, den mond, om 'er stukjes Broodvrugt in te ontvangen, welke eene andere Vrouw daar in stak. Men onderrigtte ons, dat het deezer Vrouwe niet geoorlofd was, een brok voedsel met haare eigene handen aan te raaken; dewyl zy, weinige dagen geleden, het lichaam van een gestorven Opperhoofd gewasfchen hadt.

(Het Vervolg hierna.)

VERSLAG VAN DE STAD LISSABON EN DE ZEDEN
DER INWOONDEREN.

www.libtool.com.cn

(Ontleend uit Profesfor LINK's *Bemerkungen auf eine Reise durch Frankreich, Spanien und Portugal.*)

„Gaven wy onlangs (*), uit het bovengemelde
„Werk, eenig berigt wegens *Spanjes* Hoofdstad
„*Madrid*, het geen wy daarin ten opzichte van *Lis-*
„*sabon* vermeld vinden, zal even zeer plaats ver-
„dienen.”

* * *

Het eerste voorwerp, 't welk ieder Vreemdeling, by zyne intrede in *Lissabon*, moet treffen, is de sleghtheid der Politie: de vuiligheid der straaten ligt allerwegen op hoopen; 't geen in de naauwe straaten, waar de regen dezelve niet wegspoelt, eene groote afgerigtheid in het gaan vordert, ten einde daar niet in te zinken. In eene der meest bezogte straaten aan de Rivier, loopende na de *Ribara Nova*, is enkel een smal pad, aan den kant der huizen loopende; en men kan zich geen denkbeeld vormen van het getal Volks, 't geen 'er dagelijks gebruik van maakt; de *Gallegos* met derzelver zwaare lasten, welke een voetganger niet kan vermyden; terwyl de karren zo naby de huizen ryden als mogelyk is, ten einde de paarden niet in het diepste van den modder gaan; hierdoor wordt al de drek en vuiligheid op de voetgangers gespat, zo dat zy 'er deerlyk uitzien.

Voortyds was de Stad 's nagts verlicht; doch dit heeft niet langer plaats; en dewyl men de vensters vroegtydig sluit, is 'er geen licht, om de donkerheid van deeze morslige, naauwe, en slegt onderhouden straaten te verminderen.

Een heirleger van Honden, die geen eigenaar hebben, en van 't geen zy vinden leeven, loopt, als hongerige wolven, allerwegen; en nog erger dan deezen is een groote hoop *Banditti*. Onze Vrienden betuigden te meermaalen hunne verwondering, dat wy het, in
dee.

(*) Zie bl. 572 des voorigen Deels.

deezen tyd van oorlog, ondernomen hadden, na *Portugal* te komen; dan ik verzekerde hun, dat zulks in geenen deele een zo stout bestaan was, als het te waagen, om 's middernachts van *Belem* na *Maravilhas*, den oostlyksten uithoek der Stad, te gaan. Hoe kan een Volk, onder 't welk een aantal verlichte Mannen gevonden wordt, zulk een smaad verdraagen; daar dit *Lisfabon* zelfs beheden *Constantinopole* doet daalen?

De vermaaklykheden van de *Carneval* worden altoos bestuurd door den heerschenden smaak van iedere Natie. Waarin moeten dezelve dan te *Lisfabon* bestaan? Zeker, in laage verrigtingen: dus bevindt men, dat lieden van hoogen en laagen rang zich verlustigen, met vuiligheden van allerlei soort op de voorbygangers te werpen; die, overeenkomstig met de Stads gewoonte, en om geschil te vermyden, zulks geduldig moeten verdraagen.

De hooge wallen der Borstweeringen in de Stad, de ledige en verlaatene plekken gronds, lokken uit tot roof en moord; die verder aanmoediging vinden in de slegtheid der Politie. Deeze misdryven worden altoos met messen gepleegd, schoon alle puntmessen hier verboden zyn. — De moorden zyn doorgaans de gevolgen van wraak en jaloufy; de roovers laaten het doorgaans by bedreigingen berusten. Het voorjaar is de gevaarlykste tyd; bykans iederen nacht werd 'er een moord gepleegd. De stoutheid deezer moordenaaren is verbaazend groot. Op een Feestdag, by eenen Ommegang ter eere van st. rochus, werd een man op klaren dag, in een gedrang, vermoord. In den Zomer van het zelfde Jaar beroofde men een persoon, op den middag, by de wallen, dicht by den Prins VAN WALDEK, die het zag. De roovers waren zo stout, dat zy zelfs koerzen aandedden. Maar de misdaadigers ontkomen het meest altyd. Het medelyden der *Portugeezen* is zo verregaande, dat elk gereed is, om hun, in 't ontkomen, behulpzaam te weezen. Zy roepen uit, *Coutadinho!* of *Helaas waamo Man!* en alles doet men om hem voort te helpen. De Doodstraf is geheel afgeschaft: de gevangen worden na de *Indiën* of *Angola* gezonden; eene straffe, die geenzins een affchrik baart, gelyk aan die des doods; schoon de lugtfreken, werwaards men deeze misdaadigers zendt, zo ongezond zyn; dat de derwaards afgescheepten een gewissen dood als in den mond vaaren.

Een groot gedeelte deezer rooveren zyn Negers, van welken men hier een grooter getal aantreft, dan in eenige andere Stad, van *Europa*. Veelen winnen den kost als kooplieden, en worden niet zelden goede Burgers; men vindt er ook, die eene hooge volkomenheid als kunstenaars bereiken. Dan het meerderdeel bestaat uit bedelaars, dieven, bedriegers en schurken. Elke Neger, die zyn Heer, in *Europa*, zeven jaaren gediend heeft, is vry, en wordt dan niet zelden een bedelaar, zo hy geen zeer goed meester gehad hebbe. Een groot aantal wordt voor Matroozen gebruikt; en ik zie geen reden, waarom zy niet tot Soldaaten worden aangenomen. Dan de stelling van den Heer JUNGK, dat een vierde gedeelte der Inwoonderen van *Lisfabon* uit Negers en Creolen bestaat, is, gelyk veele andere berigten deezes Schryvers, zeer vergroot.

In *Lisfabon* is een verbaazend aantal omzwervende lieden: want alle lediggangers uit het land komen als een vloed na de Hoofdstad toestroomen, en worden geduld, zonder eenige verhindering, zich daar te onthouden. Hieruit ontstaat een ongelooflyk groote zwerm van bedelaaren, die deels omzwerven, deels zich op vaste plaatsen onthouden; steeds om een aalmoes smeekende, onder toezegging van den geever in hunne gebeden aan *Nossa Senhora* te zullen gedenken.

Een Geneesmeester zou hier een zeer groot aantal van opmerkenswaardige huidziekten aantreffen. Ik heb 'er te meermaalen de waare Melancholie gezien, en poogde door waarnemingen van dien aart my te verharderen tegen den afkeer, door die kwaale veroorzaakt. — Deeze bedelaars ontvangen veele liefdegaven, door een verkeerd geplaatst medelyden, in deeze landen. Zy stellen ook menigmaalen kunstenaaryen te werk, om het medelyden op te wekken. Ik herinner my een oud man, die voor onze voeten van honger, zo als hy naderhand zeide, nederviel: dit wekte onmiddelyk het medelyden van myn jongen Reisgenoot op; die braaf in de beurs tatte; dan ik, zo ligt niet bewoogen, vermoedde zyn gemaakten honger, hield myn geld, onderzocht de zaak, en vond myne verdenking gegrond.

Eene andere soort van bedelaary is voor de Zielen in het Vagevuur. De Godsdienstige Broederschappen, aan welken het eigenlyk toekomt deeze aalmoesten te verzamelen, en Missen in zekere Kerk ten dien einde te doen, verhuuren dien arbeid aan zekere lieden, die zich

zich niet verre van die Kerk nederzetten om te bedelen, waarvoor zy doorgaans agt *Milrees* 's jaarlyks geeven, en door dit contract veeltyds honderd *Milrees* in 't jaar winnen. www.libtool.com.cn

Alles wordt in *Portugal* gedaan, *Pelo amor de Deus e pelas almas*; dat is, uit liefde tot God en der Zielen. De Kloosters zenden de vrugten, daar geteeld, veelal druiven, om in de straaten verkogt te worden, en Zielmisfen voor dat geld te doen. Deeze worden in de straaten omgeroepen als *Uvas pelas almas*, of *Druiven voor de Zielen*. Vraagt men na den prys; deeze is doorgaans vry hoog. — In de *Calsada de Efredda* zat een bedelaar, die gestadig uitriep: *Snuif voor de Zielen!*

Snuif is eene behoefte van de eerste noodwendigheid by de *Portugeezen* van allerlei rang en beiderlei Sexe, voor ouden en jongen; eene behoefte, met één woord, voor de geheele Natie. Het valt gemaklyk, de goede gunst van iemand uit het gemeene Volk te winnen; de reiziger heeft hem slegts een snuifje aan te bieden. Ik zag een bedelaarster een snuifje steeken in den neus van een kind, 't welk zy op den arm droeg. Op eene Kruidkundige wandeling buiten *Lisabon* ontmoette my eene welgekleede Dame, die my om een snuifje vroeg, dewyl zy haar doos verlooren hadt. Toen ik haar te verstaan gaf, dat ik nimmer snoof, antwoordde zy, met de vervoering van de geweldigste finert: *Estou desesperada!* of, *Ik ben geheel wanhoop!* 't Was, derhalven, *ALPHONSO DE IV* niet kwalijk te neemen, dat hy aan de *Engelsche* Soldaaten, die voor hem zo dapper gestreeden hadden in den slag by *Amecial*, ieder twee ponden Tabak gaf. Het Tabakrooken is egter in *Portugal* zeer zeldzaam; en zelfs zyn 'er de *Cigarros*, zo algemeen by de *Spanjaarden*, alleen in gebruik by de *Matroozen*.

De *Portugeezen* van hoogen en laagen rang, zonder onderscheid, zyn zeer kwistig in pligtpleegingen of complimenten, die als een vloed uit elks mond stroomen. Een boer, een boer ontmoetende, neemt zyn hoed zeer eerbiedig af, houdt dien langen tyd laag in de hand, vraagt na 's ontmoeters gezondheid, en na die van zyn Gezin; hy mist niet 'er by te voegen, *Estou a sues ordens, seu criado*; zo veel als, *Ik ben tot uwen dienst*, of *uw onderdanige Dienaar*. Deeze aanmerking steunt niet op een enkel geval; ik heb die

beleefdheden dikwyls waargenomen by Ezeldryvers en lieden van die soort.

De *Portugeesche* taal heeft in den mond des gemeenen volks iets fraais en welluidends; nooit zweeren zy, of bedienen zich van onvoegelyke uitdrukkingen, zo algemeen by de *Engelschen*, de *Franschen* en *Spanjaarden*; lieden van de laagste soort laten zich eene enkele maal een *Duivel!* ontvallen.

Alle *Portugeezen* zyn uit den aart spraakzaam; 'er loopt wel eens iets lafs onder. Men wil, dat de ryken en aanzienlyken dikwyls een valsch hart verbergen onder een vloed van zeer beleefde betuigingen. Ik heb niets te zeggen tot verdediging der lieden van eenen aanzienlyken rang; zy zyn zo verre beneden de *Spanjaarden*, als het gemeene volk deezen overtreft. Het mangel aan kunde en smaak, mischien ontstaande uit een volstrekt gebrek aan werken van kunst in dit land; een Ryksbestuur, 't welk nimmer verstands genoeg of gelegenheid gehad heeft om de edeler driften der menschelyke natuur op te roepen en in werkzaamheid te brengen; de bestendige en drukkende invloed der *Engelschen*, die met vollen regt hunne meerderheid gevoelen; en het volstrekt verval van Letterkunde — zyn, myns oordeels, de voornaamste oorzaken, waarom de *Portugeesche* Adel voor allen Adel in *Europa* verreweg moet onderdoen.

iets, OVER HET EILAND CEILON. DOOR J. HAFNER.

(*Vervolg van bl. 630 des vorigen Jaars.*)

Men moet de tegenspoeden en verliezen, het verval van Handel, en andere onheilen, die de Nederlandsche Oost-Indische Maatschappij zedert lang, en voornaamelyk in den vorigen en deezen Oorlog, heeft geleden, hoofdzakelyk toeschryven aan de onverschilligheid of achteloosheid, die 'er in het verkiezen en aanneemen haarer Indische Dienaaren heeft plaats gehad. Dit is de bron, waaruit alle haare wederwaardigheden zyn voortgesprooten; een der grootste misbruiken, die 'er zedert veele jaaren in, haar bestier hebben geheerscht. Het is bekend, dat 'er zeer weinigen, ja ik durf zeggen, byna niemand na de Indiën gaat, dan met de hoop en het vaste voornemen om 'er zyn fortuin te maaken; dat is te zeggen, binnen den kortst mogelyken tyd, met schatten beladen, na Europa terug te kunnen keeren. Men vindt, wel is waar, onder

der deeze fortunzoekers, eerlyke en braave lieden, die door onvermydelyke tegenspoeden en ongelukken, onverdiende rampen en onrechtvaardige vervolgingen, genoodzaakt zyn, in gindsche Gewesten een toevlucht en zekerheid te zoeken; of zoodanigen, die, schoon met het zelfde voorneemen als de anderen beziel, het echter niet ten koste der Maatschappg zouden willen doen, en hun leven gewillig voor haar welzyn en belangen zouden opofferen. Doch verre het grootste getal bestaat uit Ligtmissen en Debauchanten, die wegens hun slecht gedrag uit de eerlyke samenleving zyn uitgestooten, en deos hunne meestal vermogende ouders of vrienden na de Indiën worden gezonden, om aldaar, dwaas en verkeerd begrip! hunne zeden te verbeteren; of uit Bankroetiers en geruïneerde Kooptieden, die 'er hunne bedorvene en vervallene zaaken weder hoopen te herstellen; uit voornaame Misdadigers, die het gerecht ontvlieden; en uit een groot aantal Jongelingen, Zoonen uit aanzienlyke Familien, die allen, door kuiperyen, door vrienden en voorspraak, of reeds hier in bedieningen en posten voor ginds wierden aangesteld, of zoodanige krachtige recommandatien en aanschryvingen wisten te verkrygen, die hen, by hunne aankomst aldaar, van eenen lucrativen post verzekerden, tot nadeel van den yverigen en dengdzaamen Dienaar, die, na veele jaaren ploegens, het, op zyn best, tot Boekhouder, met f 30 gagie per maand, kan brengen; 't welk het *non plus ultra* van alle niet gerecommandeerden is, of van de geenen, die geen vrienden of voorspraak hier of ginds hebben. Zoodanig slag van volk was het, die deeze Republiek jaarlyks by menigten aan Indias oevers uitbraakte; en die, allen door dezelfde zugt, om zich te verryken, gedreeven, naar deeze eertyds gezegende Landen ylden, als naar een algemeenen roof. Kan men zich nu van zoodanige lieden, wanneer zy tot aanzienlyke posten worden verheven, het geen hun door de aanbeveeling, voorspraak of kuiperyen huaner vrienden in Europa zelden mist, trouwe en dapperheid belooven? Kan men verwagten, dat lieden, wier eenigste doel is om in Indiën geld te zamelen, om met luister weder na hun Vaderland terug te keeren, zich zullen blootstellen om hunne t'saamgeschraapte schatten op eenmaal door den kans des oorlogs weder te verliezen, of, door het uithouden van een beleg, gevaar willen loopen, door een verbitterden vyand geplunderd te worden? Zullen zy niet liever die schatten, zoo wel als hunne eigene dierbaare levens, door eene Capitulatie verzekeren, en de hun aanbetrouwe Forten en Plaatzen goedschiks aan den vyand overgeeven? Dit moet men verstaan van de geenen, die reeds geld genoeg hebben, en haast vermeenen te repatrieeren. Van hen, die nog geene gelegenheid gehad hebben om zich te verryken, of nog niet genoeg hebben voor den staat, dien zy in Europa wenichen te

voeren, moet men verwagten, dat zy niet tegen verraad en omkoopning zullen bestand zyn. En hieruit kan men nu opmaken, van waar het komt, dat onze Etabliffementen in de Indiën telkens zonder slag of stoot aan den vyand werden overgegeeven; het geen by elken Oorlog, dien wy met de Engelfchen in het vervolg mogten hebben, weder zal gebeuren, in dien men in de keuze der Dienaaren niet omzigtiger is. — In een Weekblad, dat ik voorneemens ben binnen kort uit te geeven, zal ik over alles, wat tot de Indiën betrekking heeft, breedvoerig handelen; van alle de fouten en misbruiken, die 'er in het bestier van 's Comp. Etabliffementen, zoo in Europa als in gindfche Landen, hebben plaats gehad; van de misdryven en ongerechtigheden, aan welke haare Dienaaren zich ginds schuldig maaken; alsmede van de verschillende Volken, die deeze uitgestrekte Gewesten bewoonen, derzelver Gewoonten, Zeden, Godsdienst, Historie, enz.; de Planten, Gewasfen, Tempels, en van alles wat vreemd en nog niet bekend is, en door my, geduurende myn drie- en -twintigjaarg verblyf in die Landen, naauwkeurig onderzocht is.

Thans zal ik den Leezer met de Vestingen en Steden der Nederlanderen in de Indiën bekend maaken. — *Colombo* is hunne Hoofdstad aldaar geweest. Zy ligt in het Koningryk *Cotta*, aan de westlyke zyde van het Eiland, en wierd, na een beleg van zeven maanden, in 1556, door de Hollanders, onder het beleid van GERARD HOLFF, die 'er voor sneuvelde, en met behulp van den Koning van *Condéouda*, op de Portugeezen veroverd, die 'er wonderen van dapperheid betoonden, en dezelve (mer dan nadat hunne maar zwakke bezetting byna gantfchelyk door het zwaard en hongersnood gefmolten was) by Capitulatie overgaven. Deeze Stad is zeer volkryk, welgebouwd, met breede straten en nette hulzen; zy is omringd met fraaije laanen en wandelwegen; doch de reede is onveilig en aan de Noordweste-winden zeer blootgesteld; het Land van haare *Daisavany*, of Jurisdic tie, is buitengemeen vruchtbaar, en levert veel en zeer goede Kaneel.

Het Kasteel van *Colombo* is omringd van eene breede gragt, en heeft een bedekten weg en glacis. Wel bezet en verdedigd wordende, zou het niet dan zeer bezwaarlyk kunnen bemagtigd worden, ten minften zou het een lang beleg kunnen uithouden en den vyand veel volks kosten; ook is het niet alomte te genaaiken, dewyl het van eene zyde door een Meir beschermd is, en van eene andere door de Zee. — In het jaar 1782 was men bezig 'er nieuwe Werken by te voegen en de oude te herstellen. Een gewezen Chirurgyn, met naame *RYMAAS*, was een der voornaamste bestiersders en Ingenieurs. Ik wil veronderstellen, dat de reparatie en aanbouw aan deeze Vesting ondernomen wierd met oogmerk om zoo veel te meer wederstand te kunnen bieden by

eenen aanval door de Engelschen; hoewel anders het reparéren en bouwen van Fortificatiën en Werken een der groote middelen is, waarvan men zich in Indiën bedient, om de Compagnie te plukken; en dewyl men na zulke gelegenheden zeer greepig is, en ze niet vroegerloos voorby laat gaan, neemt men gemeenlyk die van een aanstaanden of gevreesden Oorlog waar, om zich quasi in staat van verdediging te stellen; en om dit wel te doen, moet men immers de verwaarloosde Vestingen verbeteren, of nieuwe Werken aanleggen, het geen een ieder bekend is, dat niet zonder buitengewoone kosten kan geschieden. — In het jaar 1782 wierp men voor *Negapatnam*, met verbaazende kosten, eene Linie van Defensie op, die zich tot aan *Naser* uitstreckte, en tot welker behoorlyke bezetting men wel driemaal zoo veel volk noodig zou gehad hebben, als men toenmaals kon byeenbrengen. Deeze Linie, die, zoo als men voorgaf, dienen moest, om de Engelschen, die de Stad met een beleg dreigden, te stuiten en af te keerren, doch eeniglyk maar opgeworpen wierd om met 's Compenningen de zakken te vullen, werd, zonder byna een schot te doen, door den vyand ingenomen, die zich, mede in een zeer korten tyd, en byna met dezelfde gemaklykheid, ook van de Stad meester maakte; schoon haar Guarnisoen de Engelsche magt ruim tweemaal in getal te boven ging.

Na *Colombo* volgt *Gale*, of *Punto Gale*. Deeze Stad ligt in het vruchtbaar Regentschap *Matur*, ten oosten van *Colombo*. Zy wierd in 1640 door w. koster op de Portugeezen vervoerd. Door haare buitengemeen voordeelige ligging en natuurlyke sterkte zou men haar met weinig kosten onwinbaar hebben kunnen maaken. Alle vaartuigen, die 'er ankeren willen, kunnen door het Fort bestreeken worden, en moeten hetzelfde passeeren. De Haven, die zeer schoon is, en waarin de grootste Schepen veilig kunnen liggen, is bovendien moeijelyk en gevaarlyk om in te komen, wegens de menigvuldige klippen, die zich voor den ingang van dezelfde bevinden, waarvan 'er zelfs veele blind zyn, en op welke men, om derzelver plaatzen te kennen, vlaggetjes heeft gesteld. Men kan dus, voornaamelyk met groote Schepen, deeze Haven zonder een Loots niet inzeilen. — Alle de goederen en producten van het Eiland zond men na *Gale*, ondat de Schepen, na Europa bestemd, daar geladen werden. Deeze Stad dient mede tot bescherming van de Zeydeljke Kaandelanden.

Negombo is wel een klein, doch tamelyk sterk Fort, mede door de Portugeezen gebouwd; gelyk alle Vestingen van aanbelang op dit Eiland. *PHILIP LUCAS* ontam het hui in 1640. Het ligt omtrent vyf mylen van *Colombo*. Hier vond ik de soldaaten, die het guarnisoen uitmaakten, in stede van het Fort te bezetten, in de Dorpen verspreid, waar ze in *Casles*,

of hutten, woonden. Dit was het geval met meest alle de Vestingen en Posten langs de kusten van dit Eiland, die men alleen aan kraaijen en uilen overliet, en welker wyd openstaande poorten met gras en onkruid begroeid waren. Men oordeele dus van de militaire discipline, en uit het volgen de staaltje van eenigen der Commandanten deezer Vestingen.

In myne reis door *Ceilon* my een paar dagen te *Negombo* ophoudende, wierd ik van den Commandant deezer plaats ter maaltijd genoodigd, die my openhartig en met een soort van roem verhaalde, dat hy in Europa Koksnecht was geweest, en te *Colombo*, by den Gouverneur FALK, in hoedanigheid van Opziender zyner keuken, en vervolgens als Hofmeester, had gediend, en dat gemelde Gouverneur hem, ter belooning van zyne getrouwe en gewigtige diensten, tot Commandant van *Negombo* had verheven. — Men zou kunnen vraagen, hoe het mogelyk is, dat men een man, wiens bezigheid niets anders was geweest dan eeten te koken en eene tafel aan te richten, en die mogelyk nooit een snapbaan afgeschoten heeft, en, gelyk ik ondervond, niet de minste krygskunde bezat, tot Commandant van een Fort kon aanstellen; en bewoeren, dat men ten minsten hoogst onvoorzigtig handelde, met hem het opperbevel deezer plaats in tyd van oorlog te laten behouden, wanneer men in gestaage vrees voor eenen aanval of landing der Engelschen was. Hierop weet ik niets, of zeer veel, te antwoorden. De Leezer behoort echter te weeten, dat dergelyke verbaazende, of, zo men wil, schandelyke bevorderingen, by de Hollandsche Maatschappij in de Oost zeer gemeen zyn. Ik zou 'er eene groote menigte van kunnen verhaalen, waarvan ik zelf ooggetuige was; als, by voorbeeld, hoe de Gouverneur van *Negapatnam*, R. VAN VLISSINGEN, zynen Koetzier, een gewezen Boereknecht uit het Holsteinsche, van een bok der Koets voor de Raadzaal deed aftappen, en hem, nog met zyne Koetziers liverei bedekt, aan de daarby geroepene Officiers van het garnizoen als Luitenant voorstelde, die ook allen om het zeerst hem geluk wenschten en in hun Corps aannamen. Men kan hieruit tevens opmaaken, hoe veel het militaire *point d'honneur* in Indiën met dat in Europa verschild.

Om nog iets van *Negombo* te zeggen; deeze plaats is vermaard wegens de Kaneelboschen, die in derzelver omtrek liggen, en die de beste en fynste Kaneel van geheel *Ceilon* opleveren. Het land is mede van eene verrukkende schoonheid en vruchthaarheid, met eene Rivier en veele heldere beekjes doorsneden, en als bedekt met *Topen*, of boschjes, van Cocosboomen, van welker bast veel *Caayr*, of Touw, gemaakt, en alomme verzonden wordt.

Na *Negombo* volgt *Poetelan* of *Portalong*, de laatste Zeeplaats, die de Keizer van *Ceilon* bezat, en die men hem mede af-

bandig wist te maken; om meester van het Zout te worden, dat 'er in menigte gevonden wordt; door welk middel men hem geheel na zyne hand zette. Het Fort van *Postelan* is mede door de Portugeezen gebouwd, en nog in een redelyk goeden staat; doch, zoo als ik reeds gezegd heb, het wordt, gelyk alle andere, nooit bemet. Toen ik 'er doortrök, woonde 'er eene Fransche Dame met haare Dochter in, aan welke men het geheele Fort had overgelaaten. Op *Postelan* worden veele inlandsche Vaartuigen gemaykt, en het levert veel Areek. Vlak tegen over hetzelfde is het Eiland, *Calpette*. — Nu volgt *Chilaw*, mede eene Vesting door de Portugeezen gebouwd, doch geheel vervallen; het is een post van gewigt; dezelve ligt by de Rixier van dien naam, in het Landschap *Medampé*, dat vol van wildernissen is, en dus zeer weinig bevolkt. — Dan komt het Eiland *Manaar*, of *Manner*, beroemd in de aloude Indiasche Geschiedenissen en den *Ramayon*; het was daar, dat RAM zyn hoofdkwartier had; toen hy RABON beoorloogde. Dit Eiland is omtrent vier mylen lang en twee breed; 'er zyn drie aanzienlyke Dorpen op hetzelfde, en verscheidene Gehugten; het is met een Schans voorzien, en de Vesting, die aan de oostzyde ligt, is sterk, en in een goeden staat. De Portugeezen bezaten het tot in 1658, toen het hun door RYKLOF VAN GOENS wierd afgenomen, nadat hun Gouverneur ANTONIO DE MENEZES en ANTONIO MENDEZ, zyn Hoofdman, het met hunne zwakke bezetting op eene allerdapperste wyze hadden verdedigd tegen eene overmagt van negen Schepen en vyftienhonderd man, en 'er beiden sneuvelden. Hier was de eerste Paarlvischery, op de banken, de *Kandabische* genaamd, die by *Manaar* en *Arippe* liggen; op welke laatstgenoemde plaats mede een klein Fortje is, doch gantschelyk vervallen.

Na *Manaar* volgt *Ponnoryn*, mede een klein vervallen Fortje. — Doch ik zal my, in de korte Beschryving van dit Eiland, niet ophouden by alle de kleine Fortjes en Posten, die de Hollanders 'er gehad hebben; maar alleen hunne voornaamste Plaatzten en Vestingen aanhaalen.

Hieronder kan men met recht *Jaffanapatnam* rekenen, door de Portugeezen eertyds *Nossa Senhora de Milagri* geheeten, naar een miraculeus Lieve Vrouwen-beeld, waarvan de Kerk nog staat. Deeze Stad ligt in het vruchtbaar Landschap *Jaffanapatnam*, dat voortyds een Koningryk was, en door zyne eigene onafhangelijke Koningen wierd geregeerd; men rekent het zestig mylen in omtrek te hebben; het is een Schier-eiland, aan *Ceilon* door een smalle strook lands gehegt, en wordt verdeeld in vier Provinciën; *Welligamme*, *Warmouratie*, *Tinnoer* en *Padshiapalam*. RYKLOF VAN GOENS ontnam het den Portugeezen in 1651, na eene belegering, die by de vier maanden duurde, en waarby over de agttienhonderd man sneu-

velden. Het is zeer volkryk en vruchtbaar, vol Dorpen; waarvan 'er veele zyn, die eene Kerk hebben; ook zyn de meeste Inwooners, behalven de *Wanniahs*, Roomsche of Protestantische Christenen, welker getal in 1782 ruim 150,000 bedroeg.

De Stad *Jassanapatnam*, die de Hoofdstad van dit Ryk is, is op den oever der Rivier of 't naauw van *Kaltz* gebouwd, dat gereformeerd wordt door de twee Eilanden *Caradiva* en *Ouvatur*, of *Amsterdam* en *Leyden* genaamd. Dit naauw of Straat is echter geheel ondiep, zoo dat gelaadene kleine Vaartuigen niet dan met moeite aan de Stad kunnen komen. In het midden deezer Rivier of Straat is een klein Eilandje, welks gantsche omtrek een Fortje bevat, door de Portugeezen gebouwd, van hun genoemd *Reil*, en van de Hollanders *Ham en Hiel*, ter oorzaak dat, het Eiland *Cellan* de gedaante van een Ham hebbende; dit Eilandje, gantsch aan 't einde liggende, als 't wate, de Hiel 'er van is. Het Kasteel van *Jassanapatnam* ligt eenige honderd schreden van de Stad, is regelmatig gebouwd, met eene gragt omringd, en in staat om zich lang te kunnen verdedigen. Zulks was men echter in het jaar 1782, toen ik 'er woonde, niet voorneemens; dewyl ik zeker weet, dat de Capitulatie tot deszelfs overgave reeds door den Commandeur RAKET in gereedheid gebragt was, in gevalle de Engelschen een kans op *Jassanapatnam* hadden gewaagd; het welk zy ook weezenlyk voorneemens waren, op eene onseilbaare wyze, uit te voeren, door eene landing by *Punto Pedra* te doen, en te gelyker tyd met Chialengen en andere platboomde Vaartuigen het naauw van *Kaltz* op te vaaren, en dus de Stad van twee zyden te gelyk aan te tasten. De Engelsche Regeering van *Madras*, dit plan aan haaren Generaal MONRO, die toen met zyn Leger by de Pagode of Tempel van *Chelimbram* lag, willende doen toekomen, en hem de uitvoering daarvan opdraagen, wierd my, door een zonderling geval, te breed om hier op te haalen, de bezorging van hetzelfde opgedwongen; beloovende my echter Lord MACARTNEY, toen Gouverneur van *Madras*, by handtasting en op zyn woord van eer; niet alleen 1000 gouden pagoden, of omtrent 5000, indien ik het pakot brieven, waaronder, gelyk ik naderhand vernam, ook dit plan zich bevond, aan gemelden Generaal MONRO zelf, of te *Tranquebaar*, aan den Engelschen Agent aldaar, overhandigde; maar dat hy, MACARTNEY, ahdan ook verder voor myn fortuin zou zorgen. Deeze aanbieding en beloften, hoe schoon en aanzienlyk ook, konden echter op de warme Vaderlandsliefde, waarmede ik altoos ben bezield geweest, niet den minsten indruk maaken. Ik oordeelde het niet alleen eene schandelyke en oneerlyke daad te zyn, de overbrenger te weezen van brieven, die waarschyntlyk plannen en bevelen tot nadeel myner Natie en haare Geallieerden, de Franschen en TIP-

DOOR ZAKKE, behelsden; maar ik verheugde my, gelegenheid te hebben, myne verheugtheid en trouwe aan het Vaderland, door de vrijwillige opoffering van zoo veel voordeelen, aan den dag te leggen, en mogelyk, door deeze daad, de aanslagen der Engelschen tegen de Bezittingen der Maatschappij en haare Geallieerden te hebben vermeld of bekend gemaakt. Schoon ik toenmaals deezen dienst, benevens nog twee andere van niet minder gewigt, alleen, gelyk gezegd is, uit zuivere Vaderlandsliefde, en zonder eenige hoop op, of begeerte na belooning, verrigtte; vond ik, zedert de Revolutie, my echter hier te Lande in omstandigheden, die my verplichtten, gemelde diensten, tot staaving van een te doen verzoek, aan te haalen en bekend te maaken. Doch ik had het niet gering verdriet, te zien, dat dezelve by een zeker Collegie alhier in geen de minste aanmerking kwamen, en dat men het geene, waarom ik herhaalde keeren had verzocht, aan Jongelingen, of aan Lieden gaf, die der Maatschappye nimmer van eenigen dienst waren geweest, en geene andere verdienste hadden, dan Familie, Vrienden of Voorspraak, die, gelyk ik nu heb ondervonden, hier zoo wel als in Indiën de voornaamste vereischten zyn om wel te slaagen. — Doch, om weder myn Verhaal te hervatten; ik besloot dan, het pakket brieven, dat Lord MACARTNEY my had opgedrongen, in stede van het aan den Generaal MONRO of den Engelschen Agent te bezorgen, te Pondicherry aan het Fransche Gouvernement af te geeven; gelyk ik ook deed, hoewel met het uiterste gevaar van myn leven; overhandigende ik hetzelfde aan den Heer DE SALMIAC aldaar. Om kort te gaan, het was uit deeze brieven, dat de Fransche Generaal DE SURFEN kennis van de voorneemens en aanslagen van het Engelsche Gouvernement te Madras kreeg, en in staat wierd gesteld, deszelfs ontwerpen, en voornaamelyk het plan om *Jaffanapatnam* by verrasning in te nemen, te verydelen, welks verlies niet alleen, mogelyk toen ter tyd reeds, dat van geheel *Ceilon* hadde kunnen na zich sleepen, maar den gantschen kans des Oorlogs (die gemelde Admiral met zoo veel dapperheids en glorie tegen de Engelschen in Indiën voerde) doen verkeeren, en hem genoodzaakt, zich, vóór den Mouson, van de kust te verwyderen, en na *Mauritius* met zyne Vloot te stevenen, om aldaar te overwinteren; het welk alle onze nog overige Bezittingen in de Oost ten prooije aan den onderneemenden Vyand zou hebben gelaten.

Na *Jaffanapatnam* volgt *Trincnomale*, of *Tricoenmalley*, het welk beteekent de Berg van *Tricoen*, naar den naam van eenen beroemden Tempel of Pagode. Deeze plaats is van de grootste aangelegenheid in Indiën; dit weeten de Engelschen maar al te wel, en is de reden, dat zy zoo halstarig de terugrave van *Ceilon* welgerden. Het ligt omtrent 35 mylen van *Jaffanapatnam*, in de vrugtbare en heerlykste Land.

Landstreek van het gantsche Eiland, en is een der schoonste Havens of Baaien van geheel Indiën, dewyl 'er over de honderd Schepen voor alle stormen zeker kunnen liggen; zy is door hooge Bergen en sterke Forten omringd, welke den ingang, die buitendien naauw is, voor eene vyandlyke Vloot onmogelyk maaken. Doch de bazzinniging, waarover de Gouverneur Generaal MOSSEL zulk eene lange Memorie heeft geschreeven, die meestal op verkeerde voorwerpen strengelyk wordt uitgedoessend, en der Maatschappy in 't algemeen geen penning voordeel; maar onnoemelyke schade heeft aangebragt, is mede oorzaak, dat men dezelve van de landzyde niet genoeg heeft bevestigd; van welken kant de Engelschen zich ook, in het jaar 1781, met geringe moeite van die plaats en 's Compagnies Schepen, die in de Baai waren, meester maakten; en op welke wyze de Admiraal de SURFREN hun dezelve, kort daarna, (op den 30 April 1782) eer zy 'er zich konden versterken, (als hebbende 'er alleenlyk 380 man gelazten) weder ontnam.

Daar de Engelschen nu in het lang gewenscht bezit van *Trincomale* zyn; zullen zy ongetwyfeld die plaats met geringe kosten (gering in vergelyking van het gewigtig voordeel, dat zy 'er door zullen verkrygen) onwinbaar maaken. Hunne Schepen behoeven nu niet, gelyk voorheen, na het verafgelegen *Bombay* voor den naderenden Mooson te vlugten. Zy behoeven nu niet meer te vreezen, genoodzaakt te kunnen worden, hunne Bezittingen bloot te geeven, of in gevaar van, geduurende het afzyn hunner Vloot, vermeesterd of uitgehongerd te worden. Zy kunnen nu, (voornaamelyk na den val van TIPPON SAHIB, en als bezitters van de gantsche Kust van *Coromandel* en *Orissa*) uit hunne zekere schuilplaats in *Trincomale*, alle de poogingen hunner Kuropische vyanden verydelen, die, nergens eene versterkte plaats of zekere haven hebbende, om hunne troepen ter ververschinge aan land te zetten, of het onguure Jaargetyde te laten voorbygaan, welhaast door den stormenden Mooson verplicht zullen zyn, verre weg te vlieden, en, ware het ook dat zy eenige voordeelen hadden behaald, dezelve wederom te verliezen. Dit is, onder veele andere, het voornaamste doelwit, dat zy door het bezit van *Ceylon* beoogd, en tot myn leedweezen bereikt hebben: want schoon zy onze Vrienden geweest zyn, en nu weder zyn, zullen zy echter altoos, gelyk voorheen, de Vyanden van onzen Handel blyven, (ten minsten in de Oost) dien zy op alle mogelyke wyzen zoeken te verhinderen en te benadeelen, waarvan ik eene menigte voorbeelden en bewyzen zou kunnen bybrengen; en het is om die reden, zoo wel als wegens hunne onbepaalde en onverzadelyke heb- en heerschezucht en hunne dwingelandy en trotschheid in de Indiën, dat ik altyd heb gewenscht en gehoopt,

hoopt, dat hunne magt in die Landen, waarmede zy alles onderdrukken en verzwelgen, door de Fransche Natie, als die 'er alleen in staat toe zoude zyn, mogt worden gefnuikt en verminderd; 't welk nu, nadat zy in het bezit van *Trincomale* zyn, naar myn oordeel, niet meer doenlyk is, ja volstrekt onmogelyk schynt.

Buiten de reeds vermelde Vestingen, hadden de Hollanders nog vercheidene andere op *Cellon*; als daar is *Beligamme*, van eene zeer goede Baai voorzien; *Caliraauw*; alsmede *Marsurè*, aan de Rivier *Melippa* gelegen; ook *Batiscalo*, dicht by de Rivier van dien naam, in' eene ongemeen schoone en vrugtbare Landstreek; het was daar, dat de Hollanders in 1682 het eerst voet aan land hebben gezet. Ook heeft men nog *Calitoer*, naby *Gale*. Deeze Stad ligt in 't hart der Kaneellanden, op eenen Berg, niet verre van de Rivier van *Colombo*, die daar in zee vloeit. Men kan deezen Berg niet beklimmen dan langs een eenigen weg; en de Stad, die met vyf bolwerken voorzien is, zou met weinig moeite onwinbaar kunnen gemaakt worden. Doch waartoe dienen onwinbaare Sterkten, als men ze niet wil verdedigen?

Deeze zyn de Steden en Vestingen, die de oude ANGLER, zonder slag of stoot, alle te gelyk aan de Engelschen heeft overgegeven; Vestingen, die, in een min gedugten staat, en met geringer bezetting, door de Portugeezen met de grootste dapperheid verdedigd, en niet dan na een lang en bloedig beleg, en zonder hoop van onderstand, wierden afgegaan; en om welke te verkrygen zoo veelen onzer braave Voorvaderen hun bloed en leven opofferden. — De Commandant van *Trincomale* alleen, de order van ANGLER tot de overgave deezer Vesting niet willende gehoorzaamen, verdedigde zich nog tot het niterste tegen de Engelschen; doch was eindelyk verplicht, voor de overmagt te moeten zwigten. Het spyt my, dat ik den naam van deezen braaven en dapperen Bevelhebber heb vergeeten. Het ware te wenschen, dat hy Gouverneur van *Cellon* ware geweest; wy zouden dit overheerlyk Etablisement nog bezitten. Mogelyk dat men hem niet eens dank heeft geweeten voor zyne bravoure. Het is ten minsten waarschyntlyk, dat hy 'er niet voor beloond zal worden: want ik heb nooit gehoord of gezien, dat iemand, die zich by de Maatschappy verdienstelyk heeft gemaakt, onderscheidende belooning heeft ontvangen. Daarentegen moet ik ook zeggen, dat de misdaden en onrechtvaardigheden, waaraan zoo vele van 's Compagnies Dienaaren zich schuldig maaken, zelden naar verdiensten gestraft zyn geworden. Indien men dat had gedaan, wat ware 'er van alle Gouverneurs en Opperhoofden geworden, die de Bezittingen der Maatschappy op zulk eene onverantwoordelyke wyze aan den Vyand hebben overgeleverd? — wat van hun, die zich, op duizenderleje wyzen, ten haaren koste, en met het zweet en bloed der ongelukkige Indiamen, binnen kosten tyd

verrykt hebben? — die, door domheid, hoogmoed, eigenbelang of terzucht, verderfelyke Oorlogen verwekt, den Koophandel der Maatschappy vernietigd, en haare bloeiende Bezittingen in Lastposten hebben veranderd? Indien men alle deeze misdaden had willen straffen, hoe gering zou het getal der geenen zyn, die vry bleeven!

(Het Vervolg hierna.)

ERNSTIGE OVERPEINZING IN DE EENZAAMHEID.

Wanneer men denkt aan de groothed van het Heelal, dat van eene onafmeetelyke uitgestrektheid is, wier grenspaalen nergens schynen te kunnen genaderd worden: wanneer men denkt aan de menigvuldigheid der gewrochten des Almagtigen, die, in de eindelooze ruimte der Scheppinge, en in de gestadige voortduuring der Eeuwen, menschelykerwyze, onnoemlyk en ontelbaar zyn: wanneer men denkt aan de kunst en schoonheid van ieder gewrocht, 't welk, hoe naauwkeuriger men hetzeive beschouwe, hoe meer dopraoeke en ontleede, des te grooter verwondering baart: wanneer men denkt aan het strikt en ordenlyk verband tuschen alle die gewrochten, opklimmende, van het kleinste stofje des aardbodems af, tot aan de ontzaglyke, aan het uitspanfel schitterende, of in omme trekken van verbaazende wyde rondlopende, hemelbollen toe, welke, als zo veele noodzaaklyke en onafscheidbaare deelen van het overgroot geschapen Lichaam, een volmaakt geheel te noemen, zyn; een Samentel, waarin niets verkeerdelijk geplaatst, niets verkeerd werkende, noch waarvan iets ontbrekende, of ook iets overtoNiga gevonden wordt: wanneer men denkt aan het heerlyk doeleinde, waartoe men, op grond van redenen, kan gelooven, dat alle deeze gewrochten zyn voortgebragt, zich beweegen of bewogen worden; tot heil en genoegen, naamlyk, van tallooze met leven en gevoel bezielde wezens; en hoe onverbeterlyk alle die voortbrengfels, van natuur, gewyzigd en geregeld schynen, om, tot onderlingen dienst, aan hunne bestemming te beantwoorden: wanneer men denkt aan het zedelyk regtmaatige en goede, 't welk aan dat heerlyk doeleinde, bovenal, verbonden is, in zo veelerelei betrekkingen kunnende en behoorende uitgeoefend te worden, als 'er onderscheidene redenmagtige, of voor geluk vatbare, schepselen, in de onbegrensde waereldruimte, hun bestaan hebben, of immer zullen bestaan; ja, tevens, kunnende en behoorende uitgeoefend te worden op zo veelerelei wyze, en door zo veelerelei middelen, als de gestektenissen en omstandigheden dier schepselen versthillende zyn: wanneer men denkt aan de begaafheden van den Mensch, bedeed met verstand, om dat alles te kunnen opmerken, en even dus naar den geest beschouwen met vermogens, om dat zedelyk regtmaatige en goede.

goede te kunnen betragten: wanneer men, eindelyk, denkt aan de flegts trapwyze vordering zyner kundigheden in het ontdekken van den aart, de eigenschappen en daadelyke strekkingen aller gefchapene dingen; zowel als aan den flegts langzaamen wasdom van zyne vzedelyke gefaltten, aan de flegts langzaam veredelung zyner daugdoefeningen, terwyl de ziel in 'eene eindeloze ontwikkeling deezer bekwaamheden, in eene eindelooze verfterking deezer hebbelykheden, fchynt te kunnen voortgaan: — moet men dan, door dat alles, niet, op de kragtigfte wyze, overtuigd worden, eensdeels van de gegrondheid des geloofs, dat 'er voor den regtfchapen Mensch, tot zulke verhevene inzigten en vorderingen bekwaam, na dit onvolmaakt, dit kortftondig leven, een volmaakter en beftendiger leven zyn zal; en anderdeels van de mogelykheid, dat etne altoosduurende toeneeming in kennisfe, deugd en geluk, het deel der gezaligde Onfterfyken zal weezen, even gelyk de genietingen, nit deezen vollen, grondeloozen Ocean voortvloeiende, onmetputlyk zyn? Moet men dan, bovendien, niet, op de kragtigfte wyze, overtuigd worden van de volfbrekte noodzaaklykheid, dat men hier reeds, vroegtydig, met opregten ernst aanvangt, met onverfchaauwen yver volhardt, in zich voor dien volmaakteren ftaat verhaart, en dat heilryk leven waardig, te maaken?

Doch wanneer men, na dit alles, zich voor den geest brengt, dat nog, buiten en behalven al het groote, al het bewonderenswaardige en heerlyke, waarop wy, in dit voorafgaande, het oog gevestigd hielden, hetwelk wy de Natuur noemen, de nooit begonnen Bron, de eenwige Uitwerker van het gantsch Gefchapendom beftaat, in en door welke oppermagtige Oorzaak alleen hetzelfde aanwezig is, dat tevens door haar alvermogen wordt onderhouden en beftuurd: terwyl het deezen aanbiddenswaardigen Geest behaagd heeft, ons te vervullen met de hoop, dat hy zyne gezaligde gunftelingen, aan geene zyde des grafes, eeuw nit eeuw in, niet alleen de gemeenfchap zyner fchepfelen, maar ook zyne gemeenfchap, zal doen fmaaken; niet alleen met het beeld der Scheppinge, maar ook met zyn beeld, verzadigen zal: — wie wordt dan niet gedrongen, om uit te roepen: *ó Koning der Waereld! ik verlies my in de overweeging, ik bezwyk onder het befef, van alle deeze waarachtige dingen! Zal de nietige fterveling, zulk een ftipje flegts in vergelyking van deezen Aardbol, als deeze Aardbol flegts een ftipje is in vergelyking van ons Planeeftgeftel, als ons Planeeftgeftel flegts een ftipje is in vergelyking van het onverbeeldelyk groot Heelal, en als het groot Heelal flegts een ftipje is in vergelyking van U, den oneindigen God; — zal deeze nietige fterveling; alleen uit hoofde van zyne vzedelyke en voor de onfterfykheid gefchikte ziels, wanneer hy opregt en volftandig zyne poogingen aanwendt; om U te gehoorzaamen, uwen wille, te agtervolgen, aan uwe eindoogmerken te beantwoorden, eens met zulk een lot verwaardigd worden?*

den? Hoe kostelyk, *boven alle stoffelyke dingen*; moet dan in uw oog de *ziel, de reine deugdbeminnende en gerechtigheid na- jaagende ziel, des Menschen* zyn! Hoe hoog, *boven dat alles*, behoorde dan ieder Mensch zynen geest te verheffen, met een reikhatzend uitzien naar de eeuwige wooningen, naar de Leid- star zyns wegs, naar uwe Goddelykheid! Ja, van welk een, *boven alles*, gewigtig aangelang behoorde hy dan *zyne ziel en haare volmaking* te schatten! En nog eens, wie kan hierby zo koel, zo ongevoelig blijven, dat niet de sterkste zucht in hem opryze: ach my! verdoold en gebrekkelyk schepsel, dat ik toch eens *met myne ziel* het licht voor de duisternis, de waarheid voor het bedrog, en het wezenlyke goed voor de ydelheid omhelsde! dat ik toch eens den zondigen mensch geheellyk in my te onder gebragt hadde; het beuzelachtige en verderfelyke deezer Waereld geheellyk afgestorven, en volko- men herfchapen ware in een' nieuw' Mensch, alleszins toege- rust, om *in heilichheid en gerechtigheid te leeven*; ten vollen aangedaan, om myn hoogst vermaak, myn bestendig genoe- gen, *in weldoen, tot Gods verheerlyking*, te vinden! dat ik nu, noch immer weder myner gebreken, myner onwaardige lusten, of der verdorvene Waereld, leefde; maar altyd *U, den Eeuwigen, den Heiligen en Volsagen*, in wiens gemeen- schap wy, eeniglyk door ons uwer Deugden gelykvormig te maaken, kunnen deelen; en *Jezus, den Verlosser des Menschdoms*, die ons uwer, als in uw goddelyk Aanschyn, heeft lee- ren kennen, ons het volmaakte voorbeeld, ter navolging, heeft nagelaten, en, vóór ons, uw Ryk van glorie, van onafgebroken en steeds toeneemend heil, is ingegaan! ó Wel my! indien ik dus reeds den goeden stryd gestreden, mynen loop voleindigd, en het geloof behouden hadde! indien ik dus reeds, met den laatste adem op myne lippen, en met het vol vertrouwen van uwen Zoon aan het kruis, mogt uitboezemen: „Vader, in uwe handen beveel ik mynen geest!”

Liefderyke, barmhartige Vader, alle Menschen, van U ook *met eene redelyke ziel begaafd*, die ook staroogen op uw heil, ook dorsten na een onverganglyk goed, — alle Men- schen zyn *uwe Kinders*, zyn *myne Broeders*; wy staan, onder- ling, in de naauwste betrekkingen; wy zyn elkanderen alle ge- diensfigheden schuldig: — hen allen beveel ik aan uwe teder- ste gunst, bystand en bescherming! Gy wilt niet dat iemand deezer verloren gaa; maar dat zy allen, door eenen deugd- en hemels-gezinden wandel, tot in eeuwigheid gelukkig wor- den. — Mogten deeze groote en geduete, doch tevens heug- lyke, dingen, op elk gelegen oogenblik, onze gedagten ver- vullen, om ons af te trekken van het kwaade, en op te lei- den tot het goede! En Gy ook, *aller hulp en toeverlaat*, volbreng. Gy daartoe in een ieder onzer het willen en het werken naar uwe wysheid en welbehagen!

M E N G E L W E R K,

TOT FRAAIJE LETTEREN, KONSTEN EN WEETENSCHAPPEN, BETREKKELYK.

iets over orthodoxie en heterodoxie.

Mischien zijn 'er weinige woorden, die zulk eene aanmerkelyke rol, in de Geschiedenis der Kristlyke Kerke, gespeeld hebben, zulk een geducht gezag hebben geöefend, zoo veel menschenbloed hebben doen vergieten, en zoo veele vervolgingen en verdeeldheden hebben veroorzaakt, als die van *orthodox* en *heterodox*; en misschien zijn 'er geene, die nogthans, over het geheel, minder verstaand worden, en wier betekenis meer onbepaald en willekeurig is, dan juist deze. — JOHANNES HUSS heeft den brandstapel moeten beklimmen, en als Martelaar zijn leven gelaaten. En waarom? Om dat hy *heterodox* was. En hoe veele duizenden hebben, met hem, het zelfde lot ondergaan! Hoe veele duizenden zijn vervolgd, in den ban gedaan, in de gevangenis geworpen, levend verbrand, of op eenige andere wyze van kant geholpen, alleenlyk om dat zy, in hunne gevoelens omtrent den Godsdienst, *heterodox* waren, en deze hunne gevoelens — zal ik zeggen onvoorzigtiglyk, of uit edele waarheidliefde? — lieten blyken! Welk een verschriklyk woord is dus 't woord *heterodox*! Het is van ouds af de banblixem der *Inquisitie* geweest; en nog heeft het zyn gezag niet geheel verloren; nog is de naam van *heterodox* soms genoeg, om iemand te brandmerken als eenen Ketter, waarvoor men zich moet wachten, en hem van 't vertrouwen van zeer veelen te berooven; en misschien is het alleen aan de grootere onverschilligheid in den Godsdienst, of aan de menschenvrees en 't eigenbelang toe te schryven, dat 'er niet nog veelen het slagtoffer van worden.

Maar, vraag ik, wat is dan nu eigenlyk *orthodox*, wat *heterodox*? — *Orthodox*, andwoordt men gewoonlyk, is datgeene, wat met de leer onzer Kerk overeenstemt;

stemt; *heterodox*, wat daarmede strydig is. — Dus is dan de betekenis dezer woorden geheel willekeurig en onbepaald; dus is, in de eene Kerk, *heterodox*, wat, in eene andere, *orthodox* is; dus hangt de geheele kracht van dit woord af van de onderscheidene inzichten der Menschen, en van datgeene, wat de verschillende leden van byzondere Kerkgenootschappen voor waarheid houden; — dus, eindelyk, is de betekenis dezer woorden ook zeer wankelbaar; en hetgeen weleer *orthodox* was, kan nu *heterodox* zyn; en wat nu *heterodox* is, kan mischien over vyftig of honderd jaaren *orthodox* wezen. GALILÆUS GALILÆI was *heterodox*, om dat hy het Copernicaansche stelsel, aangaande den loop der hemelsche ligchaamen, verdedigde en nog meer bevestigde; en de arme man moest, om niet, als een Ketter, gestraft te worden, nog in zyn zeventigste jaar, de gemelde leer, dat de Zon zich in 't middenpunt van ons Zonnestelsel bevindt, en de Aarde zich om haar heen beweegt, tegen zyne overtuiging aan, herroepen, en, op zyne kniën, afzweeren. En hedendaags zou men iemand bespotten en uitlachen, die anders leerde, en vindt daar in niets strydivs meer met de leere der H. Schrift. En wie verzekert ons, dat niet menig eene leer, die, thans nog, van veele, voor strydig met de leer des Bybels wordt gehouden; over eene eeuw, algemeen voor *orthodox* zal worden aangenomen? Hetgeen niet *altijd orthodox* of *heterodox* is geweest, maar het eerst naderhand door de uitspraak of de verklaring van Synodes is geworden, kan ook even zoo goed weder ophouden het te zyn; en wie, die met de Geschiedenis der Kristlyke Kerke eenigzins bekend is, kan zelfs aan de waarschijnlijkheid daarvan twyfelen?

Ik vraag dus wederom: wat is dan nu eigenlyk *orthodox*; wat *heterodox*? Is JOHANNES HUSS, is GALILÆUS GALILÆI, zyn alle die Kristenen, die door de onkristlyke Inquisitie vervolgd en ter dood gebragt zyn, daadlyk *heterodox* geweest? Toen zeide men Ja, en nu zeggen wy Neen; dus beweeen wy, dat datgeene, wat men toen voor *orthodox* en *heterodox* hield, eigenlyk *niet orthodox* en *heterodox* was. — En zoo is het nog, ten aanzien van de onderscheidene Kerkgenootschappen. Is iemand *orthodox* of *heterodox*; hy is dit alleenlyk relatief zyn Kerkgenootschap, en niet met betrekking op de overigen. Want schoon hy al van de leer der overige Kerk-

Kerkgenootschappen verschildt, zo zal toch geen van derzelver leden hem voor *heterodox* houden, wanneer hy slechts met de leer van *syn* Kerkgenootschap overeenstemt. Van hier de onderscheidene benamingen van *orthodox*: Gereformeerd, *orthodox* Lutherisch, *orthodox* Rooms, enz. — Dan, juist hierdoor heb ik my den weg gebaand tot hetgeen ik nader wilde bepalen. Zou men, naamlyk, hieromtrent niet tot eene meer vaste bepaling kunnen komen? Of liever, zou men aan de woorden *orthodox* en *heterodox*, die gewoonlyk van zoo weinigen verstaan en zoo willekeurig gebruikt worden, en wier betekenis zoo wankelbaar is, niet een meer duidelyk denkbeeld behooren te hechten, om in te zien, hoe weinig zy, tot een beslissend oordeel over onze broeders, kunnen gebezigd worden? En zou ook dit niet iets kunnen toebrengen aan de bevordering van meerdere verdraagzaamheid onder de Christenen van verschillende geloofspartyen? — Dit, ten minsten, is myn hartlyke wensch; en met geen ander oogmerk is het, dat ik thans 't denkbeeld van *Orthodoxie* en *Heterodoxie* iets meer zal poogen uit elkander te zetten, en hieromtrent eenige grondwaarheden (*axiomata*), als stoffe tot verder nadenken, zal voorstellen.

Vooraf, echter, moet ik nog aanmerken, dat 'er eigenlyk eene tweederlei *Orthodoxie* en *Heterodoxie* is; naamlyk: eene *Wysgerige* of *Logicaale*, en eene *Kerklyke*. Dit onderscheid is van belang, en moet, wanneer men een duidelyk en juist denkbeeld van de zaak wil verkrygen, vooral niet uit het oog verloren worden. De eerste is de grondslag van de laatste. Ziet hier dus van beiden eenige *axiomata*.

Voorreest van de Orthodoxie en Heterodoxie in eenen LOGICAALEN zin.

De *waarheid* alleen is *orthodox*. Alle *dwaling* is *heterodox*.

Maar nu berust de *waarheid* even zoo min, als de *dwaling*, by enkele menschen; zoo dat zy by den eenen geheel, by den anderen in 's geheel niet, zou gevonden worden.

Geen mensch — al ware hy ook de Paus te Rome, de Mufti te Constantinopel, of de groote Lama te Tibet — is geheel zonder *dwaling*. En geen mensch — al ware hy zelfs de allergrootste en meest verdoemde Ketter — is geheel zonder *waarheid*.

De kennis en 't geloof van elk mensch is dus een mengfel van waarheid en van dwaling. Elk mensch, dien Gods aardbodem draagt, is derhalven gedeeltelyk orthodox, gedeeltelyk heterodox. In zoo verre zyne kennis met de waarheid overeenkomt, in zoo verre is hy orthodox; en in zoo verre hy dwaalt, in zoo verre is hy heterodox. Zelfs de Paus, de Mufti, de groote Lama; zoo verre zy dwaalen, zyn zy heterodox. Zelfs SPINOZA, BAYLE, VOLTAIRE, VOLNEY, PAINE, en alle Ketteren en Aartsketteren; zoo verre zy de waarheid erkennen, zyn zy orthodox.

Het onderscheid tusschen orthodox en heterodox is dus niet *absoluts* (volstrektlyk), maar slechts *relative* (betreklyk) tusschen meer en minder. De menschen kunnen derhalven ook niet verdeeld worden in twee partijen, waarvan de eene orthodox en de andere heterodox is; maar zy maaken ééne aaneengeschakelde rei uit, in welke de overgang van den eenen trap tot den anderen onmerkbaar is.

De maatstaf is dus deze: niet, wie niets dan waarheid en volstrekt geene dwaling, maar, wie meer waarheid dan dwaling heeft, heet *orthodox*; en zoo ook niet, wie enkel dwaling en in het geheel geene waarheid, maar, wie meer dwaling dan waarheid heeft, heet *heterodox*. By wien waarheid en dwaling in evenwicht staan, dat is, wie even zoo veel waarheid als dwaling, en zoo veel dwaling als waarheid heeft, dien kan men rekenen waartoe men wil. — Uit kristlyke liefde zou ik hem tot de eersten rekenen.

De hoogste trap van Orthodoxie is *onseilbaarheid*. Geen mensch, echter, is onseilbaar. Zoo weinig enkele menschen onseilbaar zyn, zoo weinig kan het ook een genootschap van menschen zyn, welk uit enkele menschen bestaat; want uit veele onvolmaaktheden ontstaat geene volmaaktheid. — Het hoogste, dus, wat men hier kan aanneemen, is de *hoogste waarschynlykheid*, dat diegeenen, die zich opzettlyk op een wetenschap hebben toegelegd, meer kennis daarvan hebben dan anderen, en by gevolg ook eer daarover kunnen beslissen.

Uit deze *Orthodoxie* en *Heterodoxie*, in eenen *Logicaal* zin, is ook een *kerklyk* ontstaan.

Eene en dezelfde *stelling* wordt van de eene geloofs-party voor *orthodox*, van de andere voor *heterodox* verklaard. Deze *stelling*, nu, is of *waar*, of *vals*. Is zy

zy *waar*, dan verklaart de tweede party eene *waarheid* voor *dwaling*. Is zy *valsch*, dan verklaart de eerste party eene *dwaling* voor *waarheid*. By gevolg komt het, by de Kerklyke *Orthodoxie* en *Heterodoxie*, niet op *waarheid* en *dwaling* zelve, maar daarop aan, wat de leden eener party, of diegeenen onder hun, die het meeste gezag hebben, voor *waarheid* en *dwaling* verklaren.

Wie dit toefstent, die zoekt de *waarheid* of by *éene* party, of by *alle* partyen, of by *geene*. Wie de *waarheid* in *éene* party zoekt, die gelooft dat alle *waarheid*, die de mensch nodig heeft te weten, van deze party, of van haare stichters, reeds erkend zy geworden. Wie de *waarheid* in *meerdere* partyen te gelyk, of in *alle* zoekt, die houdt het voor *waarschynlyk*, dat zy by *geene* party alleen berust, maar elke er iets van heeft, en dat zich eerst uit alle te gelyk een *bestaanbaar* stelsel zou laten ontwerpen. Wie de *waarheid* in *geene* party zoekt, die houdt 't voor *mogelyk*, dat menig eene nuttige *waarheid* tot dusverre nog van *geene* party gevonden zy, en zoekt dus zyne ziel geheel *onbevooroordeeld* en open te bewaaren, om deze *waarheid*, zy kome dan van wien zy kome, aan te neemen.

Deze laatste, de vrye onderzoeker der *waarheid*, wordt van de Partygelovigen van *onverschilligheid* jegens de *waarheid*, of, met een kunstterm, van *Indifferentismus*, beschuldigd. Wie echter de *waarheid* in *geene* party zoekt, die zoekt haar *overal*; maar wie ze *overal* zoekt, en ze aanneemt wár hy ze vindt, die is *niet* onverschillig jegens de *waarheid*, by gevolg *geen* Indifferentist.

Uit deze algemeene grondstellingen laten zich nu eenige PRACTICAALE *aanmerkingen* afleiden, als gevolgen van het hier boven gezegde, en dienstig ter besturing van ons gedrag in dezen.

De *waarheid* is *geene* party, by uitsluiting, *alleen eigen*; zy is onder *alle* partyen verdeeld. *Geene* party — want dit is onmogelyk — is geheel zonder alle *waarheid*; maar ook *geene* party — want dit is even zoo onmogelyk — heeft alle *waarheid*. — Het onderscheid is hier slechts tusschen *meer* en *minder*.

Wie dit loochent, die snydt zich zelve den weg af, om vreemde *waarheid* te leeren kennen en van anderen aan te neemen. — Dit had vooral in vorige tyden plaats, toen de sektegeest, en de geest van weerlegging (*Pol-*

Jemisk), algemeen heerschte. By die party, waartoe men behoorde, was alles goed; by elke andere, alles verkeerd. Men was blind voor 't goede, dat vreemde partyen hadden; men was 'er niet vooroordeel tegen ingenomen, en wilde niets, wat van anderen kwam, aanneemen, al was het ook nog zoo goed. De Protestant wilde volstrektlyk den nieuwen Almanak niet aanneemen, schoon hy hem in zyn hart beter keurde, alleenlyk om dat een Paus hem had verbeterd; en de Lutheraan wilde zich de algemeene Biecht niet laten welgevallen, alleenlyk om dat dit een Gereformeerd gebruik was. — Hoe veel en zyn 'er nog, die door dezen geest bezielde worden!

Elke party, intusschen, behoorde in te zien, dat het eenen vreemden veel gemaklyker is, haare gebreken te erkennen, om dat hy door geen vooroordeel der opvoeding verhinderd wordt, 't gebrek voor een gebrek te houden. Maar daarentegen behoorde ook de vreemde weder te bedenken, dat hy, alleen uit ongewoonte, zeer ligtlyk 't goede, by anderen, kan over het hoofd zien.

Onderfeld zelfs, dat iemand, zonder partydigheid of vooroordeel, alleen door verstandig nadenken, overtuigd zy, tot die party te behooren, die, onder alle andere, de meeste waarheid hebbe: kan dan de bezitter van eene kleine verzameling van Naturalien niet eene kostbaarheid hebben, die zelfs aan 't grootste Kabinet in Europa ontbreekt? Ik wil zeggen, kan niet eene party, van welke anders weinig te leeren is, daarom toch een voorrecht hebben, welk der beste en rykste aan voorrechten nog ontbreekt?

Wat hebben wy dus te doen, en hoedanig ons, als verstandige Kristenen, te gedraagen? — Bescheiden te zyn in ons oordeel over ons zelve, bescheiden in ons oordeel over anderen; het goede in onze eigen party te erkennen, maar ook 't goede by andere niet te verachten; niemand wegens zyne denkwys te veroordeelen; het geloof van een ieder te eerbiedigen; de waarheid overal te zoeken, en van iedereen, al ware het ook van eenen Ketter, aan te neemen; alles te onderzoeken, en het goede te behouden; by ons onderzoek niet de uitspraak van Synodes alleen te laten beslissen; en daar, waar de Rede te kort schiet, ons enkel te houden aan 't eenvoudige en duidelyk onderwys van JESUS.

Wanneer zulke grondbeginselen eerst algemeen aange-

nomen worden, dan is de grond gelegd, dat alle waarheid en al het goede, welk nu nog hier en daar verborgen, en onder enkele partyen verstrooid is, het algemeene goed en eigendom van alle menschen kan worden; dan zal een ieder de waarheid achten, waar hy ze vindt, en aanneemen, van wien zy komt; dan zal men in elke party de braaven en verdienstlyken onder alle partyen hoogachten.

..... M.

EEN SPECIFIEK MIDDEL TER VOORKOMING EN
GENEZING DER ROODVONK OF SCHARLAKEN-
KOORTS, ONLANGS GEMEEN GEMAAKT DOOR
DEN HEER SAMUEL HAHNEMANN.

In het voorleden jaar zag ik in verschillende Duitsche Journalen, dat de Heer s. HAHNEMANN, een Man, door zyne Schriften, vooral over de Venerifche Ziekte, zo wel in ons Vaderland, als in Deutschland, beroemd geworden, aankondigde. een specifiek Middel uitgevonden te hebben, waardoor hy de Roodvonk konde voorkomen. Dit Middel tood hy by Inschryving ter gemeenmaking aan, en zond het den Intekenaren vervolgens ter beproeving. Hoewel ik niet veel met geheime en specifieke Middelen, en over het algemeen weinig met de aan ons zo overbodig aangeprezene nieuwe Duitsche Geneesmiddelen, op hebbe; was ik echter nieuwsgierig, te weten, waarin dit Middel bestaan zoude; vooral, daar ik uit zyne Schriften zeer wel wist, dat hy doorgaands krachtige en buitengewone middelen in zyne praetyk bezigt, en hy dus de regte man was, om ons nieuwe en krachtige geneesmiddelen te leeren kennen. Weldra, echter, vernam ik uit de *Med. Chir. Zeitung* van HARTENKEIL, dat dit Middel in vier gevallen niet aan de verwachting had beantwoord. Kort hierop ontving ik het gemeen gemaakte stuk zelve, onder den titel, *Heilung und verhütung des Scharlachfiebers von s. HAHNEMANN*, Gotha 1801.

Daar nu de Scharlakenkoorts in ons Land een zeer gewone en gevaarlyke Ziekte uitmaakt, en het Middel ter voorkoming dezer Ziekte, zo het my voorkomt, ten minsten geen nadeel kan aanbrengen; oordeel ik het

nuttig; mynen Landgenoten hetzelfde ter beproeving aan te bieden. Ik zal het, zo dra ik daartoe gelegenheid hebbe, zelve met alle naauwkeurigheid beproeven, en den uitflag der proeven mededelen. Mag ik u, myne Amptgenoten, verzoeken, dit insgelyks bedaard en zonder vooroordeel te doen; immers, wanneer dit Middel mislukt, zal 'er voor u niets verloren zyn; gelukt het, in tegendeel, dan zouden wy duizenden voor de Maatschappy nuttige Leden daardoor kunnen behouden.

Dat den Heer HAHNEMANN in de gedachten kwam, om het door hem aangeprezen Middel ter voorkoming dezer Ziekte te beproeven, zal niemand bevreemden, die met de gevoelens van dien Man, over den aart en de werking der Geneesmiddelen op de Ziekten, oenigzins bekend is (*). Immers is hy van gedachten, dat men als een algemeen beginzel, waaruit men de krachten van een geneesmiddel in eene zekere ziekte kan ontdekken, moet aannemen, dat het middel dezelfde uitwerking en toevallen moet veroorzaken, welke de te genezene ziekte heeft; dewyl de naderwerking juist de tegenovergestelde toevallen der ziekte, dat is gezondheid, zal te weeg brengen. Het is hier de plaats niet, dit gevoelen te ontwikkelen of te wederleggen. Genoeg, dat de Heer HAHNEMANN daardoor op het denkbeeld kwam, om een Middel te vinden, 't welk nagenoeg de toevallen der Scharlakenkoorts te weeg bracht, ten einde dit ter voorkoming dezer Ziekte te beproeven. Hy merkte op, dat de eerste en voornaamste toevallen dezer Ziekte de volgende waren: *drukkende pyn in den onderbuik; een prikkelende jeuking van den buik en het hoofd; huisverigheid van het hoofd en de armen; lamagtige styfheid der gewrigten; daarna, onrustige slaap, met schrikverwekkende dromen, en zweet over het lichaam, het hoofd uitgezonderd; daarop, drukkende hoofdpyn; duisterheid des gezichts; stygmagtige vong; kwyling; zwelling der onderkaakklieren; stekende pyn en de keel; geen dorst; kleine, snelle pols; korte, bevaauwde ademhaling; ingetrokken en bleek aangezicht, 't welk heet op het gevoel is, offchoon de Lyder overkoude in het wezen en op het hoofd klaagt; een voorover gekromde zitting in het bed, om de steeken in den buik*

(*) Zie HUYVELAND's *Journal*, T. II. p. 391 seqq.

huilt te vermyden, welke by het agterover buigen ondraaglyk zyn; bevreesdheid; stilzwygendheid; matte, strakke, wyd opengesperde oogen; een ingevallen wezen. Deze toevallen overwegende, vond hy geen geneesmiddel, het welk meer gelyke toevallen met de Roodvonk veroorzaakte, dan de Belladonna. In de eerste directe werking veroorzaakt zy stille, neergeslagene vreesagtigheid; matte, strakke oogen, met bovenmatig opengesperde oogleden; verdutstaring van het gezicht; koude en bleekheid des aangezihts; geen dorst; zeer kleine en snelle pols; lamagtige onbeweeglykheid der ledematen; verhinderde slikking, met pijn van de Parotis; drukkende hoofdpijn; samenknypende buikpynen, welke niet dan door eene gekramde houding des lichaams lydelijk worden; huisvorigheid van sommige, met uitsluiting van andere deelen des lichaams.

De Heer HAHNEMANN vermoedde, dat hy dus door de Belladonna deze toevallen kunvende wegnemen, ook daardoor de latere werkingen der ziekte, de synochus met roosagtige huidvlakken, slaapzugt, de hette en opzwellling van het aangezicht, enz. zoude kunnen voorkomen. Hy merkte, dat een Kind, het welk wegens een andere ziekte Belladonna gebruikte, de Roodvonk niet kreeg; en hy vond, dat eene reeds begonnene ziekte daardoor aanstonds gestuit wierd. Hy herhaalde dus zyne proeven, gedurende eene epidemie van deze ziekte, by veelen; en hy vond, dat allen, die dit Middel gebruikten, daarvan bevryd bleven.

De bereiding van het Middel geschiedt op de volgende wyze. Men neemt een handvol versche bladen van de in het wild groeiende Belladonna (*Atropa Belladonna*, L.) op dien tyd, wanneer de bloemen nog niet open zyn: men stampt die tot een pap in een mortier, en drukt het sap 'er door een linnen doek uit; men giet dit vogt zeer dunnetjes op porceleine schotels, en plaatst het op een droge tochtluicht, wanneer het in weinige uren zal gedroogd zyn; men roert het vervolgens zolang met een spatel om, tot dat het, volkomen droog zynde, tot poejer kan gemaakt worden, het welk men in een droge gewarmde stopfles doet. Van dit poejer lost men 1 grein in een mortiertje met 100 droppen gemeen gedestilleerd water op, schudt deze troebele oplossing ter deeg om in een flesje, 't welk een once vogt bevat, en spoelt het mortiertje en den

stamper af met 300 droppen zwakken wyngceest (bestaande uit vyf deelen water en een deel overgehaalden wyngceest;) men voegt dit by de eerste oplossing, en verenigt dit door schudden wel met elkander. Men tekent dit glas: *sterke oplossing van Belladonna*. Hier van wordt een droppel met 300 droppen zwakken wyngceest door schudden vermengd, en getekend: *middelmatig sterke oplossing van Belladonna*. Van dit tweede mengzel nu wordt wederom een droppel met 200 droppen zwakken wyngceest verenigd, en getekend: *zwakke oplossing van Belladonna*. Deze zwakke oplossing van *Belladonna* bevat in elken droppel ¹⁴⁰⁻¹⁵⁰⁰, een vierentwintig millioen deel van een grein van het verdikte *Belladonnasap*. Ter voorbehoeding der Scharlakenkoorts geeft men aan kinderen beneden het jaar 1 droppel, aan een jarig kind 2 droppen, aan een 2 jarig kind 3 droppen, aan een 4 jarig van 5 tot 6 droppen, aan een 5 jarig van 6 tot 7 droppen, aan een 6 jarig 7 tot 8, een 7 jarig 9 tot 10, een 8 jarig 11 tot 13, een 9 jarig 14 tot 16; vermeerderende alle jaar met 2 droppen, tot aan het 20ste (van het 20ste tot het 30ste jaar niet boven de 40 droppen.) Men herhaalt deze gift alle 72 uren eenmaal, en roert de droppen, gedurende een minut, met het een of ander vogt, met een theelepel. Men gebruikt dit zo lang de besmetting duurt, en nog vier of vyf weken naderhand. Wanneer de besmetting zeer sterk is, doet men voorzichtig, om, wanneer de kinderen het wel verdragen, de tweede gift 24 uren na de eerste te geven, de derde 36 uren na de tweede, en de vierde 48 uren na de derde, en dan vervolgens eerst alle 72 uren elke gift toe te dienen. Dit Middel stoort de gezondheid der kinderen geheel niet, en zy moeten zich by hunnen gewonen leefregel en voedzel houden. Men moet alleen zuur en zuuragtige vrugten myden, welke de krachten van dit Middel te veel zouden versterken. Byaldien 'er desniet-tegenstaande eenig ongemak van het gebruik der *Belladonna* mogte ontstaan, kan men dit gemaklyk door zeer kleine giften *opium* wegnemen. Zomtyds, echter, moet men de *Belladonna* meer dan alle 72 uren geven. By een meisje, het welk aan eene sterke besmetting was blootgesteld, kwamen alle toevallen der ziekte onder het gebruik van dit Middel, doordien het zich aan de hand sterk gekwetst had; nadat zy twee drop-

petr

pen van de zwakke oplossing van *Belladonna* gebruikt had, verdwenen daardoor alle de toevallen. Wanneer de kinderen zwak en vreesagtig van aart zyn, dient men de gift daarvan ook te versterken. Eindelyk moet men wel in acht nemen, dat de oplossing wel met het vogt, waarmede die ingenomen wordt, verbonden zy; dewyl de goede uitwerking daarvan zeer veel afhangt. — Dusverre van de voorbehoeding dezer Ziekte.

De Heer HAHNEMANN deelt in dit stukje niet minder nieuwe en van de gewone behandeling afwykende denkbeelden mede, omtrent de geneeswyze der Ziekte, wanneer die alreeds aanwezig is.

Wanneer de Geneesheer geroepen wordt, terwyl alle voorboden van Roodvonk reeds daar zyn, als *duizeligheid*, *stijfheid der ledematen*, *rilligheid*, enz. kan hy de verdere gevolgen der Ziekte nog voorkomen, door alle drie uren de bovengemelde gift toe te dienen, tot zo lange alle de tekenen der Ziekte verdwenen zyn; wanneer hy verder om de 72 uren daarmede, ter verdere afwering der besmetting, laat aanhouden. HAHNEMANN kwam de Ziekte zelfs nog voor, toen 'er reeds koortzige hette en zwelling der *Parotis* plaats had: hy zoude dit echter niet aanraden, wanneer 'er zich reeds roodheid op de huid vertoonde. Dit Middel zal ook de gevolgen der Ziekte, als opgezetheid van het wizen, enz. wegnemen. Intusschen zal het niet helpen; in gevalle 'er eene sterke neiging tot verzwering overblyft; wanneer het extract van de *matricaria chamomilla* eene specifieke werking doet. Men neemt daarvan 1 grein, ontbindt dit in 500 dropfen water; hiervan wordt wederom 1 dropfel in 500 deelen zwakken wyngest onthouden, zodat 1 dropfel van dit vogt ^{van een} deel van een grein van het extract bevat. Twee dropfen zullen dagelyks, met een weinig vogt gemengd, voor een kind van 10 jaren genoegzaam zyn. Wanneer de Roodvonk volkomen gevormd is, merkte hy, dat 'er twee verschillende zamenlopen van toevallen konden plaats hebben. De eerste bestond in *brandende hette*, *onrust*, *met braken*, *buskloop en stuipten*. In dit geval bezigde hy *opium*, het welk hy of uiterlyk of innerlyk aanwendde. Uiterlyk nam hy een stukje papier van een heelen of halven duim in het vierkant, doopte dit in zyne sterke tinctuur van opium, en

en leidde dit op de maag der kinderen, tot dat het gedroogd was. Deze tinctuur bestaat uit een deel fyn gewreven *opium* en 20 deelen wyngoest, waarin dit op eene koele plaats gedurende een week getrokken en opgelost is, zomtyds het een weinig omichuddende. Tot inwendig gebruik laat hy een droppel van deze tinctuur met 500 droppen verdunden wyngoest mengen, en van dit mengzel wederom 1 droppel met 500 droppen zeer verdunden wyngoest zamenmengen: van deze verdunde tinctuur, welke in ieder droppel een vyf miljoen deel van 1 grein *opium* bevat, gaf hy 2 droppen, ter wegneming van deze toevallen, aan een tienjarig kind. By kleindere kinderen mengde hy 1 droppel met 10 theelepels water, en gaf, naar mate van den ouderdom, een, twee of meer theelepels. Het was niet nodig, deze giften meer dan om de 4 of 8 uren te herhalen, zomtyds maar om de 24 uren, ja zelfs by wylen maar eens of twee malen gedurende deze koorts.

De tweede toestand der Ziekte, welke eene byzondere behandeling vorderde, bestond hierin, dat de koorts tegen den avond verhefte, met slapeloosheid, gebrek aan eetlust, walging, verdrietigheid, stenen. In dit geval is de *opium* nadelig, en deze toevallen werden binnen weinig tyds door de *Ipecacuanha* weggenomen. Hy gaf ten dien einde, naar mate van den ouderdom des kinds, van $\frac{1}{2}$ tot $\frac{1}{16}$ van een grein fyn poeier van *Ipecacuanha*; of hy gaf van een tinctuur, gemaakt van 1 deel *Ipecac.* met 20 deelen wyngoest, zeven dagen op eene koele plaats getrokken, waarvan 1 droppel met 100 droppen verdunden wyngoest gemengd was, en nu wederom een droppel met vogt verdund wierd, aan een klein kind; aan een grooter gaf hy 10 droppen. — Deze beide middelen vond hy in alle gevallen van Roodvonk toereikende, en hy had geene andere middelen in deze Ziekte nodig.

In hoe verre nu deze geneeswyze door de ondervinding zal bevestigd worden, zullen verdere proeven weldra leren; en ik twyfel geenzins, of wy zullen daaromtrent spoedig de berigten uit Duitschland kunnen mededelen.

BERICHT, AANGAANDE HET HEILZAAM GEBRUIK
VAN HET SPAANSCH GROEN, IN INGE-
WORTELDE VENERISCHE ZIERTEN.

Door Dr. ZSCHÖRN.

(Overgenomen uit HUFELAND's *Journal der Praktischen Heilkunde*, XII Band, 3 Stuk, p. 179.)

Een beroemd Geneesheer, in onze nabuurschap, maakt, zedert veele jaaren, met veel voorspoed, gebruik van *Spaansch Groen*, in verouderde Venerische Kwaaten; zelfs in zulke gevallen, in welke de Kwikmiddelen werkeloos bevonden worden. Door dat voorbeeld aangemoedigd, stelde ik onlangs dit middel in het werk, by een Lyder, die geweldig leed door verouderde Venerische Zweeren en door hevige pynen in het gebeente, welke gewoonlyk by nacht onverdraagelyk waren. Te vergeefs had ik hier tegen, maanden lang, gebruik gemaakt, eerst van den *Mercurius solubilis*, en naderhand van den *Sublimaat*: waarom ik hem vervolgens, 's morgens en 's avonds, een grein gezuiverd *Spaansch Groen* liet gebruiken, met een afkooksel van Graswortel en *Dulcamara*. Een aanhoudend gebruik van deeze middelen bewerkte, reeds na verloop van drie weeken, de volkomene geneezing des Lyders.

VOORSTEL, WEGENS DE MIDDELEN, OM DEN VISCH
TE VERMENIGVULDIGEN. Volgens C. NOUËL,
Lid van het Institut van *Infruth*, te Rouaan.

Den Schryveren van de *Vaderl. Lettereefeningen*.

Medeburgers!

Misschien valt 'er voor den Vaderlande nut te trekken uit het volgend Stuk; en zo niet, zal het, als eene bespiegeling tot de Vischen behoorende, met genoeg en gelezen worden. Althans ik bied het u ter plaatzinge aan, enz.

Staa

Staa my toe, uwe aandacht op te roepen, om te hooren na de voordeelen, welke *Frankryk* zou kunnen trekken, door de vermenigvuldiging van Visch aan te moedigen; een tak, ter algemeene welvaart strekkende, al te zeer verwaarloosd, ondanks de Proefneemingen onzer Nabuuren, en derzelver voordeeligen uitflag. Het is een ongeöpende myn, der bewerking van volksvlyt aangeboden. Welke voortbrengzels mogen wy niet verwagten, indien onze Vaderlandlievende poogingen, derwaards heen gewend, ten doel hadden, de eigenaartige voortbrengzels onzer Rivieren te vermenigvuldigen, en zo veele meiren en andere wateren, door lang verzuim nutloos geworden, weder te bevolken!

Twee wegen zou men, ter bereiking van dit einde, gereedlyk kunnen inslaan. De eerste is gelegen, in uit de Meiren na de Rivieren, en uit de Rivieren na de Meiren, Visfchen, in een derzelven alleen gevonden, over te brengen; — de tweede, in versch water, als 't ware ongevoelig, en door middel van kunstvyvers, over te planten Visfchen uit zout water; de voorkenze geevende aan die foorten, welke, uit hoofde van derzelver levenswyze, voor deeze standsverwifeling het geschiktst schynen.

Reeds hebben wy voorbeelden gezien van Visch, uit de eene Rivier in de andere, of uit een Rivier in een Meir gebragt, en omgekeerd. Dit heeft men, met vrugt, gedaan, in *Duitschland*, met den *Elfs*, waarmede men vyvers, en stilstaande, doch zuivere wateren, bevolkt heeft, daar zy een grond van zand of steengruis hadden, door de *Elften*, boven alle andere; verkoozen. In den Jaare 1779 schreef my Dr. BLOCH uit *Berlyn*, dat deeze proeve volkomen gelukt was. Het is niet langer dan vyftig jaaren geleden, dat Mr. COPLAND, van *Col-leiston*, Baars-bragt in de *Ken-loch* en de Rivier *Urr*, waar dezelve wonder wel tierde; dit is ook het geval geweest met de *Forellen*, genomen uit de Rivier *Loven*, en geplaatst in *Loch-long*, in het Land van *Renfrew*. De *Karper*, een visch, eigen aan warme lugttreken, heeft men, van tyd tot tyd, overgevoerd in de Meiren en Vyvers van *Pruissen*, *Deenemarken* en *Engeländ*. LINNÆUS verklaart stellig, dat de *Karper* voortyds niet bekend was in *Zweden*; en, zo verre ik weet, is dezelve nog onbekend in *Lyfland*, of ze moest binnen zeer weinige jaaren daar bekend geworden zyn. De versch-

wa-

water *Gourami* op *Isle de France*, waar dezelve verbaazend zyn vermenigvuldigd, kwamen oorspronglyk van *Bengale*. 't Was de Heer *POIVRE*, die wysgeerige Landbestuurder, die de eer hadt om de Rivieren van dit Eiland te voorzien met een Visch, die in goedheid en gedaante vergeleeken mag worden met den *Elst*. Dat kleine Vischje, welks goud- en zilver-kleuren wy allen bewonderen, de *Chineesche Dorado*, werd uit het Noorden van *China* na *Europa* overgebracht. Indien men zo veel gedaan heeft om een nutloos Vischje, enkel hooggeschat van wegen de glinsterende schubben; indien men het wyde Zeeën heeft overgevoerd, enkel om in onze kamers in glazen te zwemmen, of Vischvyvertjes te voorzien; waarom zou men dezelfde moeite niet aanwenden, om nuttige Vischen voor de Menschen te bekomen, die aan de moeite en kosten beter beantwoorden?

De Romeinen, verzadigd van overwinningen en zegepraalen, ontvingen uit het schattingschuldig gemaakte *Asia* de zeldzaamste Vischen, om te praalen op hunne tafels, by het houden hunner Feesten. Wat de Romeinen deden ter verzadiging van de weelde der Ryken, laaten wy dit doen ten nutte van de Armen; aan ieder Rivier in *Frankryk* de weldaadige zaaden schenken van nieuwe vrugtbaarheid, die derzelver voortbrengzels zullen vermenigvuldigen.

Onze Rivieren bevatten niet meer dan omtrent twintig daaraan eigene Vischen, en eenige zwervende, die, op zekere tyden van het jaar, tot zekere hoogte van de monden der Rivieren opzwemmen, of, gelyk de *Salm*, zo verre zy kunnen, opkomen. De kleine Rivieren tellen nog minder soorten; by de meesten bepaalt het zich tot de *Seelt*, de *Forel*, de *Aal*, en eenige andere kleine van weinig waarde. Hoe voordelig zou het wezen, in deeze Rivieren eene menigte van vreemde Vischen te planten, die in deeze wateren een voedsel zouden vinden, met hunnen smaak overeenkomende; die 'er eene lustgeesteldheid zouden aantreffen, zo overeenkomstig met derzelver behoefte, als gunstig tot de voorttelling!

De *Seine*, die ik ten voorbeelde wil neemen, voedt verscheide soorten van *Salmon*; dan hoe vele andere Vischsoorten zou men 'er kunnen hebben! Bezit de *Seine* *Salm*, dezelve derft den *Thymallus* en *Umber* van *Au-*
vergne.

vergne, den *Lavaret*, de *Murena* van *Duitschland*, de *Grilse* van *Schotland*, de *Pala* van *Zwitserland*, en de *Ferra* uit het Meir van *Geneve*, enz. Waarom zou niet de *Carpio* van het Meir *Guarda*, de *Schwartz-ritter* uit de Meiren van *Berchtholdsgaden*, eene heerlyke soort van *Salm*, hoog gepreezen door den Baron DE MOL, een Natuurkundige van *Salzburg*, voortteelen in *Frankryk*, indien die grond, waaraan zy meest gehegt zyn, hun bezorgd werd, aan den voet van de *Ardenes* of het *Voigtsche* gebergte? Waarom zouden die Visschen niet allengskens overgeplant kunnen worden in onze kleinere Rivieren? Kan men gelooven, dat de talryke stam van *Forellen*, de witte, de roode, de zwarte, de geel-vlekkige, met zo veel andere Visschsoorten, die in de Rivieren van *Schotland* zwemmen, zouden weigeren by ons te komen wonen? Neen. 'Er valt niet aan te twyfelden, of zy zouden derwaards medebrengen hunne vrugtbareheid en dien overvloed, welke dezelve zo dierbaar maakt in derzelver geboorte-wateren. Het geval zou het zelfde wezen met de *Boudelles* en *Huglings*, ons aangeboden door de Meiren van *Zwitserland*; met den *Gudgeon*, den *Cyprinus Ballarus*, en de *Salmo Umbla*, in de Rivieren van *Neder-Duitschland*. — Dat wy, derhalven, met deeze Landen een wysgeerige ruil doen van den besten Visch uit *Frankryk*, voor dien, welken wy verlangen te bezitten.

De tweede wyze, om het getal en de hoeveelheid van de eigenaartige voortbrengzelen onzer Rivieren te vermeerderen, bestaat, gelyk ik heb aangemerkt, om in versch water Visschen uit zout water over te brengen.

De Natuur zelve verschaft 'er ons voorbeelden van; en wy hebben geene mislukking te vreezen, indien wy haar ter Leidsvrouwne neemen. Visch, oorspronklyk in zout water voortgebragt, is uit eigene beweging versch water gaan bewoonen, waar dezelve alle herinnering verlooren heeft van het geklots der golven, waarin derzelver soortgenooten zwemmen. Verscheide wateren in *Schotland* zyn vol *Salmen*, die den vry omzwervenden staat verwisfeld hebben voor een stiller levenswyze, en daaraan geheel gewend zyn. De *Salm* van de Rivieren *Cluden* en *Nith*, zo wel als die van de *Dee*, zyn baarblyklyk Inboorelingen; de gedaante wyst het uit. De *Steur* en verscheide soorten van *Salmen*, door *PALLAS* waargenomen in de *Kama*, blyven daar, volgens deez-

den Natuurkenner, bestendig, en daalen nimmer na de *Caspische Zee* af. Deeze beroemde Reiziger vondt den *Zeehond* in het Meir *Baikal*, schoon dezelve nooit gevangen wordt in de *Enisj*, noch in de laager *Angora*. Hy veronderstelt, dat de *Zeehond* in dat Meir gekomen is by eene groote verandering op de oppervlakte van onze aarde, of by eenige andere zeldzaame gelegenheid. Aan den eenen kant zien wy de *Foudre*, een Zout-water-visch, tegenwoordig de *Seine* bewoonen, en op de oevers van *Tournidos*, vier-en-twintig mylen boven *Rouaan*; aan den anderen kant vondt *LIANCOURT* den *Haring* in de *Elk*, in de *Potowmack*, *Hudsons Rivier*, en de *Delaware*, Stroomen in *Noord-America*; en volgens *twiss* wordt dezelfde Visch in de Versch-water-meiren van *Ierland* gevangen, en in verbaazende menigte gevonden in de Wateren van *Loch-Lomond* en *Loch-Eck*, in *Schotland*; dezelve zwemt ook de Rivier *Firth* op, met den *Salm*, tot op een vry grooten afstand van de zee. In *Pruisfen* heeft men denzelven gezien in den *Oder* en omstreeks *Stettin*, op den afstand van meer dan negentig mylen van den mond dier Riviere. De Vischers van *Marken* en *Enkhuizen* treffen den *Haring* aan in de *Zuiderzee*, voornaamlyk omtrent het einde van den *Vischtyd*.

Er valt, derhalven, geen twyfel aan, of deeze onderscheidene soorten van Zout-water-vischen zouden gemaklyk in Versch-water-vischen kunnen hervormd worden; en dit zou het gevat weezen ten opzichte van veele andere soorten, indien men behoorlyke voorzorgen aanwendde naa de verplaatzing, en alle aandacht besteedde om zich van een goeden uitslag te verzekeren. Wy hebben een voorbeeld hiervan in de Meiren van *Oost-Friesland*. De groote *Schol*, daar geplant uit de *Noord-zee*, is er by millioenen vermenigvuldigd: deeze bevolkt de wateren, die voorheen geheel van visch ontbloot waren.

Is 'er, aangemoedigd door deeze voorbeelden, eenige grond om aan den goeden uitslag te twyfelen? Heeft niet 's menschen vlyt, door aanhoudend betoon daarvan, uitkomsten doen standgrypen, verbaazender dan die wy uit de voorgestelde proefneemingen mogen te gemoet zien? Door zorg en oplettendheid is hy in staat geweest om *Trekvogels*, op wydatgelegene breedten geboren, landeigen en tot huisvogels te maaken.

ken. Zich ontdoende van de hebbelykheden des wilden en vryen staats, heeft de Oijevaar, de Gans, de Eenden van veelerlei soort, het aantal van ons Gevogelte vermeerderd, en het getal onzer Huisvogelen doen toeneemen. Het Konyn heeft de ouderlyke hollen vergeeten voor de hokken; de Duif en de Tortelduif de verouderde boomstammen, waarin zy nestelden, verwisfeld voor de hun toebereide woningen; te midden van ons; en van deezen bemintelyken Vogel tot dat moedige Dier, 't welk zo veel deels neemt in der menschen arbeid, hoe veele leevende wezens hebben hunne levenswyzen veranderd, en verwisfeld voor behoeften, tot welke wy hun gedwongen hebben! De Mensch, Heer der Natuur, heeft zyne heerschappy niet bepaald tot die, welke hy over de Dieren uitoefent; en hoewel zyn beheer over het Groeiend Ryk buiten de grenzen van zyne magt gesteld schyne, heeft hy Boomen en Gewassen van allerlei soort aan proefneemingen onderworpen, welker uitslag bykans tot het wonderdaadige opklimt. Geleid door den geest der Uitvindinge, heeft de kunst allerwegen gezegepraald. Wat, derhalven, voorheen gedaan is voor de oppervlakte der Aarde, door uit verscheide oorden der wereld Planten op eene plaats zamen te voegen, waar zy tot verbaasheid groeijen, — dat wy ook ditzelfde doen tot bevolking der Wateren.

Ten Jaare 1799 had ik de eer; om, op eene der Zittingen van het Nationaal Instituut, een Stuk voor te lezen, over de middelen en de voordeelen, om den *Haring*, een Zout-water-visch, in de wateren der *Seins*, by derzelver mond, te doen huisvesten. Het verslag van de verrigtingen, te werk te stellen om dit einde te bereiken, welke ik toen aanwees, is niet geschikt om hier plaats te vinden; genoeg voor my is het, thans te vermelden, dat het verslag, daarop uitgebragt door LACEPEDE, CUVIER en TESSIER, geheel ten voordeele daarvan strekte.

Tegenwoordig ben ik nog sterker overtuigd van de gepastheid der toen door my aangewezen middelen; en ik twyfel in geenen deele, of de proeve zou, indien Kunstvyvers op de kanten der Riviere werden aangelegd, eenen volmaakten uitslag hebben. Ieder, die een Visch vangt, zegt Dr. FRANKLIN, haakt uit het water een stuk gelds. Mocht deeze grondregel en het

het voorbeeld van dien Wysgeer niet verlooten zyn voor de nakomelingschap! Mocht dezelve veel eer vrugt draagen, gelyk een welgetroede zaadkorrel, in een vrugtbaren grond gezaaid! — *Dr. FRANKLIN*, waargenomen hebbende, hoe, in *Nieuw-Engeland*, de *Haringen* in een der Rivieren uit de Zee opzweemmen, terwyl men nooit één enkelen van die Visfchen zag in eene andere Rivier, van de eerstgemelde alleen door een landrong afgezonderd, en die desgelyks gemeenschap hadt met de Zee, nam de bladen van eenige planten, waarop de *Haringen* kuit geschooten hadden, die reeds bevrugt was, en bragt dezelve over in de Rivier, nobit door deezen Visch bezogt. De uitflag deezer proeve ging zyne verwagting te boven: de daar geplaatste kuit bragt jongen voort; en in het volgende jaar was die Rivier vol *Haring*; en zy hebben voortaan deeze Rivier niet min dan de andere bezogt.

Dan het is de *Haring* niet alleen, welke ik wensch in onze versche wateren over te planten. Ik wilde ter verscheide andere soorten byvoegen, en de grootstmogelyke aandagt besteeden op den aart des waters, voor ieder soort best geschikt. Deeze gelukkige keuze is eene hoofdzaak, om zich van een goeden uitflag te verzekeren; dan ik zou inzonderheid voor deeze Vischplanting de Visch kiezen, in Meiren voorkomende, die, schoon min bekend, talryker zyn, dan men gemeenlyk veronderstelt, en ook talryker moeten weezen.

Op het tydperk der groote omwentelingen op onzen Aardkloot, wanneer een gedeelte van de oorspronglyke aarde uit het midden van den Oceaan te voorschyn kwam, en plakken waters gevormd werden zonder stroomen, vonden zich de Vischsoorten zeer onderscheiden verspreid. Elk Meir in *Zwitserland* en *Beijeren* bezit eenige soorten, daaraan zo byzonder eigen, dat men ze niet aantreft in geenig Meir daaromstreeks. Bepaald in derzelver nauwe kommen, hebben deeze afgezonderde soorten, als 't ware, een groeiend leeven, van de andere Vischwereld afgezonderd. Deeze in die Meiren als opgeslootene Visfchen zou ik bovenal, en in de eerste plaats, tot myne proeven willen gebruiken, en ter voortzetting van myn plan aanwenden.

Dit plan zou, in de daad, vergezeld gaan van twee voordeelen, behalven de vermenigvuldiging van leeftocht, welke in 't einde daarvan het gevolg zyn moet.

— *Voorreest.* De vermenigvuldiging van Visch, zo op zichzelf als in soorten, zou aanleiding geven tot invoeren en toebereiding derzelve, om het gebruik van dezen Visch algemeener en uitgestrekter te maken. Behalven de menigte, versch gebruikt, kunnen veele gezouten, gerookt of gedroogd worden, ten grooten voordeele. De *Schotten* voeren veel Visch uit na verre landen. *Salm*, gerookt op de wyze der *Lyflanders*, wordt te *Hamburg* zeer gezogt, schoon de *Elyo* vette *Salmen* oplevert. De *Grundel* kan men droogen, gelyk op het Eiland *Oëzel*; de *Schol* en de *Schar*, gelyk de *Hollanders* te *Katwyk*. *PALLAS* schryft, dat *Elst* zeer geschikt is om gerookt te worden, en meldt, by die gelegenheid, van de *Mardouach-Tschourvasches*, dat zy in de open lugt veele van dezen Visch, welke zy niet onmiddelyk kunnen gebruiken, droogen. Alle Vischen van het soort der *Salmen* bykans, veele van het *Karper*-geslacht, zyn geschikt voor verscheide wyzen van toebereiding; 't geen er eene bykomende waarde voor den handel aan byzet.

Ten tweeden. Indien de Maatschappy, aan den eenen kant, wint in de vermenigvuldiging van voedsel, zal de Weetenschap, aan den anderen kant, groote voordeelen uit deeze handelwyze trekken, ten aanzien van de vermeerdering van kundigheden. Meerder Vischsoorten verzameld zynde, zullen zy te minder in staat weeten om het oog des waarneemers te ontgaan, die zich dus te beter in staat zal gesteld vinden om alles te onderzoeken, wat het zintuiglyk gestel, de voeding, de voortteeling en de leevenswyze der Vischen betreft, en waarin derzelver overeenkomsten en srydigheden bestaan, leeren. Wy weeten weinig van het bedryf der Vischen. Wy hebben ons egter niet te verbeelden, gelyk *SONNET* zeer grond opmerkt, dat derzelver éénige bezigheid bestaat in elkander te verslinden.

Dat wy ons, derhalven, deeze Vischen bezorgen. Men weet, dat in *Duitschland* de Visch leevend gevoerd wordt, tot op een afstand van zestig en meer mylen. Laaten wy deeze aangenomene Vischsoorten in welingerigte Vyvers plaatzen, waar zy de Meiren zullen vergeeten; waar zy 't hun gewoone voedsel zullen aantreffen, alsmede hun beschuttende verblyf in die waterplanten, waaraan zy van jongs af gewend zyn, en zy zich genoopt vinden om een nieuw geslacht voort te brengen.

brengen. — Stook- en bewaarkassen vervaardigen wy voor Planten; laat ons eene nieuwe soort voor Viscchen aanleggen. Eene zeer middelmaatige som zal genoegzaam toereikende weezen om eene groote menigte van soorten te verzamelen; en wy zullen welhaast voor onze uitgaven en moeite dubbele intrest ontvangen. De Vischery is de Landbouw der Wateren; de Viscchen zullen zelve de moeite neemen van het zaad te zaaijen, en de Mensch zal niets meer te doen hebben, dan den oogst in te zamelen.

CHARACTER VAN SIR RICHARD STEELE, BY DES-
ZELFS LEEVEN BESCHREVEN DOOR DR. RUNDLE,
MAAR VOORGESTELD, ALSOF HY REEDS OVER-
LEDEN WARE.

Aan de Uitgevers der *Vaderlandsche Letteroefeningen*.

Medeburgers!

„ Van tyd tot tyd geeft Gy, in uw Mengelwerk, lee-
„ vensschetsen en characters van beroemde Vreem-
„ delingen. Voor eenigen tyd vond ik in een Engelsch
„ Tydschrift (*) het nevensgaande character van den Rid-
„ der RICHARD STEELE, den voornaamsten Schryver
„ van den Snapper, Spectator en Guardian. Die eenig
„ werk maaken van leezen, met andere oogmerken dan
„ enkel om den tyd te dooden, kennen hem als een der
„ grootste vernuftten, welke Engeland ooit heeft voort-
„ gebragt; als eenen yverigen voorstander van deugd
„ en goede zeden, eenen onverschrokken verdediger der
„ vryheid van zyn Vaderland. Maar deeze zelfde man
„ had zyne zwakheden, zyne *excentriciteiten*, zouden de
„ Engelschen zeggen, welke grootendeels ontstonden uit
„ te ver gedreven, en kwalijk aangelegde, goede hoe-
„ danigheden. Deeze bragten hem meermaalen in eene
„ verlegenheid, waaruit de hulp zyner Vrienden hem
„ moest redden. Dit werd my, in myne jeugd, ver-
„ haald

(*) *The Monthly Review for August 1800. p. 304 foll.*

„haald door toen reeds bejaarde menschen, welken zy-
 „ne tyd enooten geweest waren; en met dat verhaal
 „strookt de beschryving, door Dr. RUNDLE gegeven,
 „zo wel, dat ik besloot, die te vertaalen en aan U te
 „zenden. Oordeelt Gy, dat ze van eenigen dienst kan-
 „zyn tot leering, waarichouwing of vermaak, Gy hebt
 „vryheid om ze in uw Mengelwerk te plaatzen.

Uw bestendige Leezer

E. M. A. B. G.

Op den ... dag van ... in het jaar ... stierf de Rid-
 der R. STEELE [in betaamelykheid moeten wy hem
 dood onderstellen, wanneer wy zyne daaden opsommen.]
 Het is jammer, dat er geen man van bekwaamheid
 leeft, om der waereld het character te geeven van ie-
 mand, die zelve zo veel characters, en zo fraai, schet-
 ste! Indien zyn leeven wel beschreven ware, zoude men
 daarin een kort begrip van het menschdom vinden;
 en de spreuk van zyne eerste *Snappers* (*) was even
 waar ten opzichte van zyn Voorbeeld als van zyne
 Schriften. Gewisfelyk, zo veel dwaasheids en zo
 veel achtenswaardigs was nooit te vooren in eenigen
 enkelen persoon vereenigd. Altoos besloot hy dat het
 laatste de leidzman van zyn gedrag zoude weezen, schoon
 hy altoos de eerste volgde.

Hy was [om zo te spreken] een coquet jegens de Deugd,
 kwam geduurig na haar toe, en scheen op het punt van
 zich over te geeven aan de bevallige Dame, welke hem
 aanzocht, gelyk zy eenmaal HERCULES deed: wanneer hy,
 eensklaps, uit den band sprong, terug trad, en verzonk
 in de armen der Wellust. In zyne bedaarde morgenuuren
 was zyne ziel waarlyk groot: het eene of andere ontwerp
 voor het algemeene welzyn, de vermeerdering van ken-
 nisfe, en de beveiliging der *Vryheid* (welke hy altoos
 beschouwde als den *mannelyken staat des verstands*)
 werd in zyne gedachten gevormd, en was het vermaak
 syner bespiegelingen: en men moet erkennen, dat Enge-
 land ondankbaar is, indien het niet belyde, dat de ge-
 lukzaligheid, welke het tegenwoordig geniet, meer voor
 het-

(*) *Quidquid agant homines nostri est farrago libelli.*

hetzelve beschermd is door *hem*, dan door duizend andere amptelooze perſoonen, op welken het kan roemen. Hy bezat eenen onverſchrokken moed, in zich tegen het geheele menſchdom te verzetten, om den wil van hetgeen rechtmatig was: maar evenwel maakten zyne aangeboren onvoorzigtigheden dien moed, in het algemeen, ſlechts ſlaauwlyk nuttig voor de waereld; en zyne onbekwaamheid, om de verzoeking van eenen vrolyken avond te wederſtaan, bedierf de helft zyner poogingen.

Maar, niettegenſtaande het belachelyke van zulk een inmengſel in zyne patriottiſche eerzucht, ging hy, gelyk anderen, zynen wech door goed en kwaad gerucht, en verdroeg met al de onverſchilligheid en ongevoeligheid van eenen Stoïcyn, dat hy uitgelachen of geſcholten werd.

Geene verleiding van rykdom of grootheid kon hem in verzoeking gebragt hebben om eene laage daad te bedryven; ſchoon de behoeften, waarin zyne zorgeloosheid in het beſtuuren zyner goederen en eene onbedachte edelmoedigheid hem geſtort hadden, dikwyls hem noodzaakten, zich te onderwerpen aan laagheden, bykans even verachtelyk als die, waardoor anderen groote goederen byeenſchraapen, of beroemd worden in ſchurkeren. Echter, terwyl hy zulks deed, verachtte en haatte hy zich zelve, en beſloot ryk te worden, opdat hy eerlyk mogt zyn. Doch evenwel kwam het gebrek aan geld weder, en met hetzelve alle ſlechte uitvluchten om zich te ontheffen van de moeite om by zyne ſchuldeifchers te liegen.

Dus ging hy voort, in eenen geduurigen kring van misnoegen tegen zichzelf, en het bedryven van daaden, welke op nieuw dat misnoegen verwekten. Maar voor het ſlechtſte van zyn gedrag kon hy dit zeggen, dat zyne miſſlagen altoos toevallige ontmoetingen waren, en nooit voortkwamen uit voorbedachte ondeugendheid.

Hy was een aangenaam man in gezelschap; een edelmoedig vyand, en een yverig vriend. Zyn gezelschap werd door ieder gezocht, als meer verlustigende dan een blyſpel. De verongelykingen, hem aangedaan door zodanigen, welken vergiffenis daarvan wenschten te erlangen, weigerde hy nooit te vergeeven, en dan te vergeeten: en alles, wat hy bezat, was tot dienst van zyne

vrienden, zo wel als zyn arbeid en zyne achting. Goud scheen hy alleen te begeeren om het weg te geeven. Zyn werkzaame geest viel op het eene ontwerp na het andere, in hoop van ryk te worden, opdat hy te beter in staat mogt zyn tot het bewyzen van uitmuntende diensten aan zyne Vrienden en aan zyn Vaderland. Hy omhelsde elk schynbeeld, dat deeze, uit zucht voor het algemeene welzyn ontstaande, geldgierigheid vleiide, al was het voorstel nog zo wild en onwaarschynelyk. In hoope van onmeetelyke schatten te winnen, jaagde hy elke gril na, en zocht eerst dus na den Steen der Wyzen; en wanneer dat niet wilde gelukken, kon hy zich vernederen de uitvinder geacht te worden der sobere ontdekkinge van een nieuw fatsoen van eenen hoepelrok: maar dit zelfs was met het geheiligde oogmerk, om zyn Vaderland dienst te doen door zyne rykdommen.

Deeze wakkerheid en vaardigheid van gezicht, om schatryke mynen te ontdekken in eenig denkbeeld, deed hem een aantal menschen van bekwaambheden ontdekken, die door armoede verdonkerd werden; en dezelven, door groote beloften, aanmoedigen om hunne vindingryke talenten te werk te stellen. Wanneer iemand hunner eenig fraai ontwerp had uitgedacht, zou steele, in de overhaasting zyner goedkeuringe, al het geld, dat hy by kas had, uitgeeven, om het voort te zetten; en ten laatste, wanneer het ontwerp bykans op het punt stond van zyne moeite en kosten met woeker te betaalen, werd alle hoop verydeld, by gebrek van nog tien ponden om de onderneeming te voltooien. Dus rende hy hard, geduurig na schatten jaagende; en wanneer zyn hond op het wild raamde, ontsnapte het altoos deszelfs mond, door eenen schielyken onverwachten draai, en hy kwam ledig terug: evenwel, hy troostte zich altoos, dat hy eene schoone nacht had gehad, en ging, den eerstvolgenden dag, weder even fris en yverig te velde. Dus hernieuwde hy bestendig zyn ontwerp, vol van hoope en zelfsvoldoening, met even warme verwachting van goeden uitslag, als ware hem geene teleurstelling wedervaren. Dikwyls was hy op het punt van binnen eenen dag de rykste, en derhalven de eerlykste, man in Engeland te worden. Maar eer die kwaadaartige morgen kwam, stierf hy! zeer beklagd by

by allen, die prys stellen op vernuft en goed verstand; en men moet erkennen, dat hy, indien al niet deugdzaam, immers een beminnaar der deugd was.

Zyne Schriften zullen hem bemind maaken by de volgende geslachten, wanneer zyne dwaasheden vergeten, of door den tyd zullen verzacht zyn. Aan hem zyn wy niet alleen zyne eigene Werken verschuldigd, maar ook die van anderen. Hy was eigenlyk de Vroedmeester van al de Kinderen der Zanggodinnen, welke in zynen tyd geboren werden, en werd dikwyls verdacht gehouden van ook derzelve Vader te zyn.

Hy zoude geweest zyn hergeen hy was, al ware ADDISON nooit geboren: maar ADDISON zoude met eenen engbepaalden roem zyn ten grave gedaald, indien hy nooit vriendschap had gehouden met Sir RICHARD, wiens Werken aan het menschdom uitmuntenden dienst gedaan hebben. Aan hem zyn wy verschuldigd (*), dat vloeken en zweoren onfatsoenlyk is, en dat het betoonen van achting voor den Godsdienst een stuk van wellevendheid is geworden.

Hy bezat Geleerdheid, maar zy vloeyde zelden in zyne Schriften. Hy leide zich meer toe op de beoefening der natuure, dan op die der boeken; en gelyk NUMA zyne ROERIA raadpleegde, en van die Nymph zyne wetten leerde, zo was Sir RICHARD verliefd op eene meer weezenlyke Godin, en werd door dezelve, inderdaad, onderwezen in alle zyne voorschriften. Hy had eene kunst om de menschen hunne dwaasheden te doen haaten, zonder dat zy zichzelfden haatten omdat zy ze hadden; en wees fatsoenlyke luiden den wech om op eene bevallige wyze deugdzaam te worden.

Eene stoutte vrye geestgesteldheid, een leevendig vernuft, eene vaardigheid van gedachten, en de fynste tinten der hartstochten, verwekken vermaak by allen, die zyne Schriften leezen en verstaan. Hy had geen ledigen tyd of bezadigdheid genoeg, om den arbeid van naauwkeurig te zyn te verdraagen. Zyne waarneemingen over het menschdom drongen zo sterk op hem in, dat hy somtyds duister wierd uit gebrek aan geduld om ze in behoorelyke, welberaamde en natuurlyke orde

op

(*) T. w. in het eerste derdedeel der jongst afgelopen Eeuwe. *Verr.*

op het papier te brengen. Zyne hekelschriften waren fcherp en gestreng. Doch ik geloof, dat hy van deeze bekwaamheid nooit gebruik maakte tegen zyne byzondere vyanden, maar altoos tegen de vyanden van zyn Vaderland; hy toonde, derhalven, zynen goeden aart, ook in zyn vinnigst en bitterst uitvaaren.

Hy had geene natuurlyke geschiktheid voor het rym: hy wist, dat hy ze niet had; en beproefde het daarom zeer zelden. Die STEELE beminnen, zullen zich over ADDISON alleen verwonderen. Veele toejuichers zal hy nimmer hebben; maar die smaak in hem kunnen krygen, zullen nooit oordeelen, dat eenige schriften, hoe genaamd, die evenaaren, welke hy ons heeft nagelaten.

Hoe goed zyn oordeel in het staatkundige ware, kan men leeren uit zyne Brieven aan Sir MILES WHARTON, en aan den Balliuv van Stockdale; hoe edelmoedig zyne gevoelens van Godsdienst, kan men zien in zynen Brief aan den Paus (*). De juistheid van zyn vernuft, en zyne naauwkeurige bedrevenheid in karakterkunde, erkende iedereen, door hunne goedkeuringe van zyne Tooneelspelen en van zyne Snappers.

Laaten uwe gebreken, ô Sir RICHARD! in uw graf bedolven blyven, en uwe deugden door allen nagevolgd worden! Laat men uwe Schriften beminnen: want alwie dit oprechtlyk doet, zal, eer hy 'er om denkt, een beminnaar, indien al niet een beoefenaar, der deugd worden; en de waereld kan aan U verschuldigd zyn het vernietigen van dwaasheden, welke in volgende eeuwen weder staan geboren te worden. Uwe Werken zullen een geneesmiddel zyn voor den geest, en alle ongeregelde belustheid verhelpen, welke, zonder eene zo vriendlyke hartsterkinge, den vrolyken en jeugdigen zo ligt aantast. Indien allen, welken by uwen raad hulp gevonden hebben of zullen vinden, zich willen verklaren als uwe bewonderaars, dan kon nooit eenig Schryver roemen op eene meer algemeene of beter verdiende toejuiching, en SOCRATES zelve zal een kleiner getal leerlingen hebben dan STEELE.

T. RUNDLE.

(*) Hier wordt zekerlyk bedoeld op de uitmuntende Opdracht aan Paus CLEMENS DEN XI, welke ook in het Nederduitsch is overgezet. *Vers.*

UIT-

UITTREKSEL UIT DE BERICHTEN VAN ROOMSCHE MISSIONARISSEN, OVER DEN TOESTAND DES CHRISTENDOMS, IN ALLE DOOR HUN BEZOCHTE LANDEN. Door Prof. F. MUNTER, in *Kopenhagen*.

I. In *Turksch Bosnien* waren, in 1773, 32 Kerspelen, 8597 Christelyke Huisgezinnen, 77060 Zielen. Sedert het laatste onderzoek in 1768 vond men 14323 Gedoopten, 3246 Getrouwen, 6868 Gestorvenen. Zy hebben op 't land, buiten de Kloosters, 67 Missionarissen, die de mis onder den blooten hemel leezen, en op alles acht geeven, waarvan 55 Monniken (zoo Franciscanen als Minoriten) en 12 waereldlyke Priesters zyn. Men had daarenboven, in 1773, nog in de Kloosters 88 Franciscanen, en 17 waereldlyke Priesters, allen bekleed met 't gezag van Missionarissen. De Grieksche Christenen zyn 'er ook zeer talryk. Zy hebben 'er 374 Kerspelen, 50 Dorpkerken, en buitendien nog 12 Kerken en Kloosters. Zy verschillen, behalven in de bekende leerpunten, ook hierin van de Latynsche Kerk, dat zy, in geval iemand uit een ander Kerkgenootschap tot hen overkomt, denzelfden herdoopen. Zy zyn van de Roomsche Kerk en van den Paus zoo afkeerig, dat zy liever Muhammedanen zouden worden, dan zich met de Dominicanen vereenigen. Voor den openbaaren Godsdienst moeten de Christenen jaarlyks eenige schatting opbrengen. Verre het grootste getal woont buiten de Steden.

II. In *Mosul* en *Kurdistan* zyn hoofdzakelyk twee Christelyke Seften,

1. *Nestoriaanen*. Zy hebben drie Patriarchen.

De eerste en voornaamste woont in het Dorp *Eleose*, naby *Mosul*. Deze Patriarchen worden doorgaans *ELIAS* geheeten, en zyn aan de regeering onderworpen. Hun Kerspel strekt zich even ver uit, als het District van den Basfa van *Mosul*, en bevat daarenboven nog het grootste deel van het Vorstendom *Gezira*, en de Staaten *Amedia*, *Koi* en *Caraciolan*; de Landen van den Basfa van *Kakuli*, *Bagdad* en *Basfora*, en in *Perfien* de Steden *Ormi* en *Senna* met derzelver gebied. *MAR. ISCIASA*, de tegenwoordige Patriarch, wierd in 1778 door de Turksche regeering tot die waardigheid verheven. Hy had zich

zich voorheen by de Roomsche Katholyken gevoegd, maar keerde vervolgens tot de Nestorianen weder terug; 't geen hem den haat der Missionarissen, die hem, met hulp der regeering van 't Land, ook uit hun Kerkgenootschap uitgebannen hebben, berokkende.

Tot zyn Patriarchaat behooren de volgende Bisdommen: *Mosul*; *Telchaph*. 1 Kerk, 300 Huisgezinnen, waarvan 60 Katholyk zyn. *Telescaph*, 60 Huisgezinnen, alle Nestoriaansch. — *Gezira*, een Nestoriaansch Bisdom met 10 geheel en al Nestoriaansche Dorpen. In *Gezira* zyn maar 60 Katholyke Familien. — *Amedia*, 200 Nestoriaansche Dorpen met een Bisschop. Hier oefent de Nestoriaansche Patriarch, met verlof van den Vorst, ook eenige rechtspleeging. Men heeft in de Stad *Zacco* 12 Katholyke Huisgezinnen, 40 in *Duok*, 10 in *Acrid*, 30 in 't Dorp *Ros*. — *Caracjolan* heeft 4 Dorpen, één geheel Nestoriaansch, één gemengd, twee Katholyk. — *Ormi* en *Senna*, 30 gantsch Nestoriaansche Dorpen met 3 Bisschoppen. Door burgerlyke omwentelingen zyn de Katholyke Missionarissen genoodzaakt geworden zich van daar te verwyderen.

De tweede woont in *Giulamork*, in 't hooge gebergte van *Acaria*. *SIMON* is de gemeene naam der Patriarchen van dit Distrikt. De aan hun onderworpenen Nestorianen zyn in verscheidene classen verdeeld, allen aan eenen en denzelfden Vorst, den Vorst van *Giulamork*, onderworpen. De *Tiariers* hebben 4000, de *Tolcolbiere* 700, de *Geloiers* 400, de *Baschiers* 200 strijdbare mannen. De geheele Raad is, zoo wel als de Geestelykheid, en zoo ook de Leeken, zeer wild en krygsmoedig. De Patriarch zelf gaat mede in 't veld tegen de Turken. Dit gantsche Volk is zoo onkundig, dat men 'er niets mede kan aanvangen. Slechts weinige Familien hebben den Katholyken Godsdienst aangenomen.

De derde houdt zich op in *Diarbeckir*. *JOSEPH* is by dezé Patriarchen de algemeen aangenomen naam. Zy zyn aan den Paus onderworpen. Men noemt ze ook wel Patriarchen der Chaldæers. Te *Diarbeckir* zyn ongeveer 30 Familien, die onder den Patriarch staan, en daarenboven nog even zoo veel in twee Dorpen. Voorheen had hy twee aan hem ondergeschikte Bisschoppen, eenen in *Merdia* met 20, en eenen in *Seest* met 50 Familien. Thans komt daar nog by de Bisschop van *Sal-*
12

lamast, MAR. JESNAI, die, door het leezen van eenige schriften van den Patriarch MAR. JOSEPHS II, in het jaar 1751 Katholyk wierd, en zich aan den Patriarch van Diarbeckir onderwierp, schoon hy deswegens van den Patriarch van Giulamork moest lyden, tot wiens Provincie hy te voren behoorde. Deze Bisschop had ongeveer 60 Katholyke Familien onder zich. By de Nestoriaanen blyft de Patriarchale en Bisschoplyke waardigheid in dezelfde familie; zoodat somtyds meer dan eene plaats, verscheidene achtereenvolgende jaaren, open blyft, in gevalle 'er geene andere, dan minder-jaarigen, zyn overgebleven.

2. *Jacobiten*; eigenlyk Syriers, navolgers van JACOBUS BARADÆUS. Die tot de Katholyken overgaan, heeten Sirjaniers. Zy hebben twee Patriarchen.

De eene heeft zyn zetel te *Merdin* in een Klooster der Zafferans. Hy is het hoofd van alle Katholyken dezer Secte in Egypten, geheel Syrien, Damascus, Aleppo, Orfa, Diarbeckir, Merdin, Mosul en aanliggende Landen.

De andere, die doorgaans alleen den naam BARSUMA draagt, woont in 't gebergte *Gebel Tor*, tusschen Diarbeckir en Gezira. Zyne Jacobiten hebben den naam van Christenen, omdat zy gedoopt zyn, maar weten volstrekt niets van eenigen Godsdienst. Zy maaken hun dagelyks werk van rooven en plunderen.

De eerstgenoemde heeft de volgenden onder zich: In *Mosul* 4 Kerken, 600 Familien, van welken 300, en 2 Kerken, Katholyk zyn, eene Jacobitisch, de vierde by afwisseling. In *Mosul* heeft een Aartsbisschop, in 't Klooster *Sciek Meti*, (of wel *Scheich Meti*) zes uren van de Stad gelegen, zyne residentie.

Voorts in drie Dorpen; — *Carasojc*, 7 Kerken met 1000 Katholyke Familien, en nog daarenboven 900 Katholyken, en 100 Jacobiten, die samen eene Kerk hebben. Hier is ook een Bisschop geplaatst. — *Bartelli*, eene Kerk, 60 Familien, waarvan 10 Katholyk zyn. — *Basuscha*, 25 Familien, waaronder 6 Katholyk. — In *Kurdistân*, te *Gezira*, een Bisschop, 30 Jacobitische Familien; *Amedia Zacco*, eene Kerk, 14 Familien, eerst vereenigd, daarna weder afgefallen; *Acrida*, eene Kerk met 15 Jacobitische Familien; *Amedia*, 3 Katholyke en 2 Ketterische Familien. Men telt in

in deze Dominicaanſche Zending 3000 Katholyke Familien.

In Kurdiſtan bevinden zich, in verſcheidene Dorpen, van allen afgezonderde Armeniers. De Miſſionariſten kunnen niets by hun uitrusten, omdat zy hunne taal niet verſtaan. In Moſul, en ook in de Dorpen, is de Arabiſche taal in zwang; ſchoon het Volk onder zich Chaldeeuiſch ſpreekt.

In Kurdiſtan gebruikt men de Kurdiſche, een dialekt der Perſiſche taal. De Chriſtenen ſpreken Chaldeeuiſch, en verſtaan ook Kurdiſch, eenige Vrouwen uitgezonderd, die met de Kurden niets te doen willen hebben. Men kan alleen, in haare eigene taal, met dezelve te regt komen. De overal rondgedeelde Arabiſche Overſetting van den Catechiſmus van BELLARMYN heeft veel tot de bekeering dezer lieden toegebragt. In Kurdiſtan heeft men eene Chaldeeuiſche Vertaaling noodig. De Priesters zoo wel, als de Leeken, zyn van alle gronden van Godsdienst geheel onkundig. Zy meenen, dat alles afgedaan is, wanneer zy eenige gebeden prevelen. Eene goede Moraal, in 't Arabiſch geſchreven, zou hier, voor de gantsch onweetende Priesters, regt nuttig wezen.

III. *Georgien* had, in 1773, zoo ver het aan HERACLIUS toebehoorde, twee deelen, *Charitl* en *Chacetti*. Beiden hebben eenen Patriarch ANTONIUS, wiens reſidentie is in *Chartli della Ziteta*. Allen zyn Grieken, en aan den Patriarch van Antiochien onderworpen.

De Provincie, waarin SALOMON regeert, heet *Imeret*. SALOMONS Broeder, JOSEPH GALLATELLI, is Patriarch. Hy heeft 16 Biſchoppen, alle Melchiten, onder zich. Hy zelf ſtaat onder den Patriarch van Conſtantinopolen, van wien hy ook zyne Zalving ontvangt.

IV. In *Armenien* ligt, drie uren van Erivan, het groote Klooster *Elmiazin* (d. i. *de nederdaaling des Eeniggeborenen*), waar nog eene oude, van TIRIDATES en GREGORIUS ILLUMINATOR gebouwde, Kerk voorhanden is. Zy is ſchoon, groot, en zeer ryk in goud, edele geſteenten en paarden. Hier heeft GREGORIUS zyne patriarchale reſidentie. Hy heeft onder zich 40 Biſchoppen, en een groot gevolg van 800 perſoonen. Hy wordt, in zyne waardigheid, door de Porte bevestigd en beſchermd, en voert dus het vry gebied over zyne on-

onderhoorigen, terwyl hy zich van de hulp der Turksche Regeering altyd kan bedienen, om alles tot gehoorzaamheid te dwingen. Alle drie jaaren laat hy het Chrisma, door hem vooraf gewyd, aan alle zyne geloofsgenooten, in 't Ottomannisch Ryk, door zyne Bisschoppen uitdeelen. Buiten hem hebben de Armeniers nog 3 Patriarchen; een te Ganzastor in Perfiën. Dit Volk is maar sedert kort by de Armeniers ingelyfd. Voorheen waren zy Albaniers. Deze Patriarch, de eenige van deze drie, die eene wettige aanstelling heeft, laat ook door aan hem onderworpen Bisschoppen het Chrisma in de hem toegedaane Gemeenten toedienen. De tweede heeft in Aktamor, de derde te Sig, in Cibrien, zyne residentie. Beiden zyn alleen door verplaatsing der residentie van Elmiazin, in onrustige jaaren, ontstaan, en dus onwettig. Beiden hebben zich tegen den Patriarch van Elmiazin verzet, en zyn, door tusschenkomst der Turksche Regeering, in aanzien gebleven. Zy hebben ook eenige Bisschoppen onder zich, en deelen ook het Chrisma uit. De Armeniers geeven ook aan hunnen Bisschop te Constantinopolen en Jerusaleem den titel van Patriarch, dewyl, op beide plaatzen, Melchitische Patriarchen hunne residentie hebben. Echter zyn beiden aan den Patriarch van Elmiazin onderworpen.

(Het slot ter eerste gelegenheid.)

ZEDEN DER BEWOONDEREN VAN DE KAAP DE
GOEDE HOOP, EN DER VOLKPLANTELINGEN
OP HET LAND.

(Getrokken uit JOHN BARROW'S *Account of Travels into the Interior of Southern Africa.*)

„ Nogmaals (*) moeten wy onze Leezers onderhouden met een gedeelte des belangryken Werks „ over den Uithoek van *Africa*, en hun eene schets „ geeven van de Knapstad-bewoonderen, en der zodanige „ geti, die zich op 't Platteland onthouden.”

De

(*) Men slaa terugge tot ons *Mengelwerk* des Jaars 1801, bl. 651, 653; en hier boven, bl. 19.

De Kaapstad bewoonders besteeden dat gedeelte van den dag, welk niet in handelbedryf wordt doorgebracht, geheel aan de voldoening van zinnelyke lusten. Weenigen hebben eenigen smaak in leezen, en geenen in de beoefening der schoone Kunsten. 'Er is in de Stad geene soort van openbaar vermaak, uitgenomen de Bals, by zekere gelegenheden gegeven. Men treft 'er weinig gezelschappen aan dan Familie-partyen, die doorgaans kaart speelen of dansen. 't Geen geld en handel betreft, trekt voorts al hunne aandacht, en maakt de stoffe hunn onderhouds uit. Zeer ryke lieden ontmoet men 'er intusschen niet, schoon veelen in ruime omstandigheden. In de geheele Volkplanting treft men geene bedelaars aan, en slegts weenigen, die de voorwerpen zyn van algemeene armbezorging. Het onderhoud derzelven komt uit de rente van de goederen der Kerke, uit aalmoesfen, giften en ingezamelde penningen by de waarneeming van den openbaaren Godsdienst. Uitgenomen eenige weinige ter Volkplantinge ingevoerde belastingen tot onderhoud der wegen en werken, hebben de Inwoonders weinig lasten te betaalen van de voordeelen, uit hunnen arbeid en handel herkomstig.

De tak der weelde, om paarden en rydtuig te houden, welke elders met zo veel kosten vergezeld gaat, komt hier, behalven den eersten aankoop, op weinig te staan. De Rydtuig in de Stad, geschikt om kleine tochten te doen of zich te verlustigen, zyn open, en geschikt voor vier of zes personen. Tot uitgestrekter reizen hebben zy eene soort van ligte Wagens, gedekt met een huif van zeildoek, en groot genoeg om eene geheele Familie te bergen, met de behoeftigheden voor verscheide dagen. De voerman is doorgaans een dier Lieden, welke in de Volkplanting den naam van *Bastarden* draagen, van een vermengde afkomst, geteeld door een *Europeër* by eene *Hottentotsche* Vrouw, of door een Slaaf en eene *Hottentotsche* Vrouw. Zy zyn zeer afggerigt op het paarden mennen. Zy maaken geene zwaarigheid, om, met agt paarden, korte hoeken om te draaijen, of door naauwe wegen te rennen. Zeldzaam ryden de Vrouwen te paard; men houdt zulks voor te vermoeiend. Meestentyds houden zy zich over dag in huis, en doen 's avonds in de koelte eene wandeling.

Wy hadden gelegenheid om de *Hollandfche* Volkplantelingen te leeren kennen, op eene reis na de *Heks*.

Frucht-Valet; wanneer wy, voor den tyd van zestien dagen, afscheid namen van alle menschlyke woning: want deeze tyd wordt 'er vergescht, om de *Groot Karro*, of de *Dorre Wildernis* door te trekken, welke ligt tus- schen de Kaapstad en de woonplaats van Graaf REY- NET. Het was derhalven noodig, ons van voorraad te voorzien: in de geheele woestyn is niets te bekomen dan na en dan een Antelope. Voor Reizigers, die een goeden wagen en tent hebben, is het gebrek aan bewoon- de plaatsen geen groot verlies: want de weinige bewoon- ders, die men agter de eerste rei van bergen aantreft, hebben niets, 't geen tot gemak kan strekken; en de zindelykheid ontbreekt 'er allenthalve. Onder de Plan- ters in *Africa* vindt men egter eenigen, die op eene voegelyke wyze leeven; en treft men de zodanigen meest aan onder die zich onledig houden met de Wyn- teelt. Veelen deezer stammen af van *Fransche* Familien, die een weinig meer dan eene Eeuw geleden, aan de *Kaap de Goede Hoop* eene wykplaats vonden, om de vervolgingen in hun Vaderland te ontgaan. Zy zyn zeer onderscheiden van de zogenaamde *Hollandse Boe- ren* (*).

De Landbewoonders, in de strecken digter aan de Kaapstad zich onthoudende, schoon niet zo lomp en ha- veloos als de gemelde Boeren, die Vee aafkoken, lee- ven, te midden des overvloeds, op eene geenzyds aan- genaame wyze. Zy hebben weinig of geen verkeer- ing met elkander; elk schynt voor zichzelf te leeven. Schoon van elkander op een afstand van ver- schiede my- len verwijderd, en het voordeel genietende, om eenige duizenden Acres lands voor een zeer geringen huurprij- te bezitten, is het nogthans zonderling, dat men zeer zelden twee Buuren vindt, die in goede verstandhouding met elkander leeven: zy zyn in geduurig verschil over de uitgestrektheid hunner Landeryn, of het voorregt van een waterloop te bezitten. Eene groote oorzaak van deeze eidelonze geschillen is de ongelyme wyze, om den grond by den tyd af te meten: volgens eene hier vastgestelde gewoonte, is een Land, door het Gouver- nement uitgegeeven, zo groot, dat men het in één uur dwars

(*) Van deezen hebben wy, ter boxen aangetoogene plaat- ze, eene beschryving gegeeven.

dwars over wandelt. Indien een Landman verdagt gehouden wordt, zyn *Baaken*, ter landonderscheiding dienende, weggenomen en te ver op 's Buurmans grond gezet te hebben; wordt de Veldwagtmeester geroepen door den Man, die zich verkort oordeelt; men betaalt hem hiervoor drie Dollars. Gelukt het den Veldwagtmeester, 't verschil tot genoegen der beide Partyen te vinden, dan is het stuk afgedaan; doch zulks is op verro na niet altoos het geval; wanneer de te onvrede party zich vervoegt by eene Commissie, bestaande uit den Landdrost, twee Leden van den Raad, den Secretaris van dat District, en een Boode. Deezen trekken vyftien Dollars daags, zo lang zy zitten, om te beslissen, hoe verre een man in één uur tyds wandelen moet!

De gevaarlyke en moeilyke wegen in elk gedeelte der Volkplantinge, doch bovenal in de klooven der bergen, en de nog gevaarlyker overtochten der Rivieren, wyzen uit, hoe weinig bezefs de Landlieden hier hebben van 't geen ten algemeenen gemak dient. Elk komt de zwaa-
righeden, zo goed hy kan, te boven; en men denkt er niet meer om, voor dat men dezelve op nieuw ontmoet. Een treffend voorbeeld hiervan ontmoette ons in het overtrekken van de *Brede Rivier*, tegen over *Brandisvaley*; dit geschiedt in een kleine platboomde schouwe, omtrent zes voeten lang en drie wyd. In dit vaartuig haalen de reizigers zich over met een touw, aan twee stylen, te weiderzyde van de rivier, vastgemaakt. Moet er een paard over, men neemt den zadel af; de Man gaat in de schouwe, en het paard zwemt agter aan. Maar valt er een wagen over te haalen, deeze moet ontladen, en het goed met de schouwe overgevoerd worden; vervolgens maakt men den wagen, zo goed mogelijk, vast aan de schouwe, en laat dien naa sleepen. Zo besteedt men een halven dag, om eene kleine rivier over te trekken, die ter grootste wydte niet meer dan honderd-en-twaalf voeten haalt; daar weinige planken, wel aan elkander vastgemaakt, gehoegzaam zouden wezen, om alles, in weinig minuten, met veiligheid en gemak over te brengen.

De Vrouwen onder de *Africaansche* Landlieden brengen haar leeven in de lustloosste werkloosheid door. De Vrouw des huizes schynt, met den steeds kookenden koffykfel voor zich op een kleine tafel, op haar stoel zit.

zittende, een vaststaand stuk huisraads. Deeze goede Vrouw, in de wildernissen van *Africa* geboren, onder Slaaven en *Hottentotten* opgevoed, heeft weinig denkbeelds van 't geen vrouwlyke kieschheid in de Maatschappij uitmaakt. Zy bekreunt 'er zich niet aan, om haare voeten en beenen door eene slaavin, in 't byzyn van vreemdelingen, in warm water te laten afwasichen; eene verrigting, welke alle avonden herhaald wordt. Indien de beweegreden tot dit gebruik zindelykheid ware, zou dezelve te pryzen weezen; maar als men ziet, dat de tobbe met het zelfde water dient voor het geheele gezin, van de oudste af, moet men daarover anders denken. De meeste Vrouwen gaan zonder kousen of schoenen, zelfs wanneer de Thermometer beneden het vriespunt staat. Doorgaans maaken zy nogthans gebruik van kleine stooven, om de voeten op te zetten. De jonge dogters zitten, even als de Moeders, werken lustloos met de handen voor zich. De meesten dezer, in eenigzins afgelegene strekken, kunnen leezen noch schryven; zo dat zy geene verstandsbezigheid altoos hebben. Gelukkig, misschien, voor haar, dat de geringe voorraad van denkbeelden het langvallen van den tyd haar ter aanhoudende plaag te verstrekken belette. De Historie van éénen dag is die van haar geheele leeven. Zy hooren of spreken van niets, dan dat deeze of geene na de Stad of na de Kerk gaat, of zal trouwen, of dat de Boschjesmannetjes het vee van deezen of geench gestoolen, of dat de Springkhaanen hier of daar het koom opgeeten hebben.

De Jongelieden op het land hebben geene zamenkomsten op vastbepaalde tyden, gelyk in de meeste landen; tot het raapen van vreugd en vrolyke verlustiging. Geen kermissen, geen dansen, geen muzyk, noch verlustiging van eenigerlei aart. Aan de koele phlegmatike gesteltenisse en de bedryflooze leevenswyze moet misschien de verbaazende vrugtbareit onder de *Afrikaansche* landsteden worden toegeschreeven. Zes of zeven kinderen in één huisgezin worden zeer weinig gerekend; van eeltwaalf tot een twintigtal is niet ongemeen: de meesten trouwen zeer jong; zo dat de bevolking ten platten lande zeer sterk toeneemt. Veele der kinderen, nogthans, sterven vroeg aan keelziekte, en uitflag van dezelfde soort, als waaraan de kinderen aan de *Kaap* desgelyks onderhevig zyn. Men ontmoet 'er weinig voort

beelden van hoogen ouderdom. De doorgaande leeveniswyze is mogelyk min gunstig voor de langleevenheid, dan de aart der lugtsgefteltenisse. De ongemakken, waaraan zy veelal ten platten lande sterven, zyn gal- en rotkoortzen en waterzugt.

Veeltyds zyn de Mannen ver boven de middelbaare grootte, doch niet welgemaakt, niet vast van gestel, itug en onvaardig. Zeer weinigen hebben dat open voorkomen, 't welk onder den boerenstand in *Europa* meestal strekt ten blyke van eenvoudigheid en onschuld. De Aftammelingen der *Fransche* Familien zyn tegenwoordig, door huwelyksverbintemissen, met de oorspronglyke Volkplantelingen zo zeer vermengd, dat 'er geen onderscheid; dan alleen de naamen, is overgebleeven. Het is opmerkelyk, dat geen woord van de *Fransche* taal gesproken of verstaan wordt onder den boerenstand; schoon 'er nog veelen leeven, wier Ouderen beide van die Natie aftamden. Men vindt ook in hunne huizen geen *Fransch* Boek hoegenaamd. Het schynt, dat deeze Vlugtelingen 'er op uit geweest zyn, om voor hunne kinderen hunne ongelukkige geschiedenis, en het slegt gedrag van het land huns oorsprongs, te verbergen.

De middelen ter opvoeding, 't is waar, moeten vry bezwaarlyk te bekomen wezen onder een volk, zo wyd en zyd verspreid over een zeer uitgestrekt land; gelyk het geval is der Landlieden in de *Kaapsche* Volkplanting. Eenigen hebben een persoon in huis, dien zy een Schoolmeester noemen. Deeze is doorgaans een man, die zyn tyd in den Krygsdienst volbragt heeft. Zyne bezigheid in deezen nieuwen leevensstand bestaat niet alleen in de kinderen te leeren leezen, schryven, psalmzingen; en eenige gebeden van buiten te leeren; maar hy moet zich ook tot ander dienstwerk verledigen. Op een plaats, welke wy voorby trokken, bestuurde de arme Schoolmeester het ploegpaard, terwyl een *Hosentot* het daar by komend werk verrigtte. De kinderen der zodanigen, die zulk een Schoolmeester niet kunnen krygen of bekostigen, verstaan noch leezen noch schryven; hunne geheele opvoeding bestaat in wel te leeren schietten, met behendigheid een lange zweep te hanteeren, en een wagen te meenen.

Zelden ziet men in een der huizen dier Landlieden eenig Boek, behalven den Bybel en *WILLEM SLUITERS Gezangen*, of een *Psalmboek*, in verzen gebragt door een

• Een Hollandsche STERNHOLD en HOPKINS (*). — Zy hebben het voorkomen van Godsdienstigheid, en brengen zulks tot een vry verregaande hoogte. Nimmer zeten zy zich aan tafel om te eeten, zonder dat de jongste des Gezins een vry lang gebed doet; en ieder morgen vóór het opkomen der zonne wordt een van SLUITERS Gezangen door het geheele Gezin aangeheeven. In het kerkgaan zyn zy zeer slijpt, schoon het volbrengen van dien pligt veelen hunner een reis van eenige dagen kost. Zy, die op een afstand van veertien dagen of drie weken van de Kerk af woonen, gaan 'er meestentys éénmaal 's jaars met hun geheel Gezin heenen.

Hoe ruw en weinig geoefend deeze Landbewoonders ook mogen weezen, is 'er eene deugd, waarin zy zeer uitsteeken — Gastvryheid, voor vreemdelingen. Een Landgenoot, een Vreemdeling, een Bloedverwant, een Vriend, zyn alle even zeer welkom, aan welk huis zy zich vervoegen. Een *Hollandsch* Landman aan de *Kaap* gaat nimmer een huis voorby op den weg, zonder 'er in te treden; uitgezonderd mischien dat van zynen Buurman, met wien het tien tegen één is dat hy in geschil leeft. Het is hem niet genoeg, in het voorby trekken, na de gezondheid zyner Medelandslieden te verneemen; zelfs onder den weg zullen twee Landlieden, elkander ontmoetende, als zy te paard zitten, of ryden, afstygten, om 't zy vriend of vreemden met handvatting te begroeten. Komt een reiziger aan eene woning, hy klimt van 't paard, treedt ten huize in, begroet de Mannen met handtasting, kuscht de Vrouwen, en gaat, zonder verdere pligtpleegingen, zitten. Wordt de tafel aangericht, dan neemt hy plaats onder het Gezin, zonder te wagten dat men hem daartoe uitnodigt. Dit geschiedt ook nooit; dewyl men veronderstelt, dat een reiziger, in een land zo schaars bewoond, altoos eenige behoefte en honger moet hebben. Diensvolgens is doorgaans de eerste vraag, wat verlangt gy? Is 'er een bed in huis, het wordt den Vreemdeling aangeboden; zo niet, 't geen dikwyls het geval is onder de Vet-

(*) STERNHOLD en HOPKINS zyn Engelsche Psalmberymers van den zelfden stempel als onze DATHAEN, wiens Psalmberyming de Heer BARROW zeker onder deeze Landlieden heeft aangetroffen.

Vetweiders des wydafgelegen oords van REYNET, dan moet hy zich ter ruste begeeven op een bank of een hoop schapehuiden onder de rest des Gezins. 's Morgens, naa een hartig onthyt, neemt hy een Soopje, of een glas Brandewyn, beveelt zyn Slaaf, of *Hottentot*, de paarden te zadelen, neemt met handtasting afscheid van de Mannen, en kuscht de Vrouwen; hy wenscht hun gezondheid, zy hem eene goede reis. Op deeze wyze kan een reiziger het geheele land doortrekken.

Wordt de Huishouding eens *Africaanschen* Landmans niet wel beheerd; de wyze, op welke hy den grond bebouwt, is even slecht. De Vetweiders, op veele plaatsen, bekreunen zich geheel niet wegens het zaaijen van eenig graan, maar verruilen by anderen voor vee zo veel als zy voor hun Huisgezin behoeven. Zelfs zy, die hunne Graanlanden niet verre van de Kaap hebben, betoonen geen afgerigtheid in den landbouw. Zy werpen den grond om met een lompen en slecht gemaakten Ploeg, die agt of tien Paarden, of een twaalfstal Ossfen, noodig heeft om getrokken te worden; het zaad wordt uit de hand gezaaid; een Egge, zo misvormd als de Ploeg; wordt 'er over gelaaid; de oogst is van tien tot vyftien voor één. Geen mest komt 'er in den grond, uitgenomen een besprenging op de landen tot Garsteelt. In laag liggende landen naby het water, waar zy 't zelve op den grond kunnen leiden, krygen zy van dertig tot veertig voor één. Water, in de daad, is alles in *Zuid-America*. Niet gelyk de *Chinees*, wiens groote kunst des Landbouws bestaat in den aart der planten naar dien van den grond te schikken, welken hy daartoe ook bereidt, is de *Hollandsche* Boer aan de Kaap wel te vrede, indien hy slegts water op zyn akker kan brengen. Hy besteedt geen arbeid altoos aan den grond, dan dat hy 'er het zaad instorte; hy laat het verder aan het geval en de gunstige werking der heerlyke lugtstreeke over. De tyd van zaaijen is in de maanden Mey en Juny; de oogst van November tot January. Het Graan wordt door paarden uitgetreden, die in 't rond loopen, in de open lugt; het stroo laat men rotten, of geeft het aan den wind over, om het allerwegen heen te voeren.

ALKANDER EN SEPTIMIUS.

(Eene Afschdte uit de Byzantynsche Geschiedenis, naar het
Engelsch van GOLDSMITH.)

Lang naa het verval van het Roomsche Ryk bleef nog by aanhoudendheid Athenen de zetel van kennisse, van beschaaftheid en van wysbegeerte. THEODORICUS, Koning der Ostrogothen, hadt 'er zyn werk van gemaakt, om aldaar de schoolen te herstellen, welke de barbaarschheid hadt verwoest, en den geleerden hunne jaarwedden van nieuws te doen genieten, van welke hen de gheigheid der gezagvoerderen hadt beroofd.

Gedurende deezen tyd oeffenden zich ALKANDER en SEPTIMIUS te gader onder de vermaardste leermeesters dier Stad. SEPTIMIUS was de bekwaamste redeneerkundige van het Lyceum, ALKANDER de uitmuntendste spreker der Akademie. De agting, die zy voor elkander opvatten, deedt een tederer gevoel tuschen hen ontstaan; zy slooten eene naauwe vriendschap. Beiden waren even ryk: in de meest vermaarde Steden der waereld hadden zy het eerste loevenelicht aanschouwd; ALKANDER was te Athenen, SEPTIMIUS te Rome geboren. Aldus leefden zy etlyke jaaren in eene zoete overeenstemming van gevoelens, wanneer ALKANDER, naa aan de wysgeerige onaandoenlykheid zyne vroegste jeugd te hebben opgeëffert, te raade wierdt, zich nuttig bezig te houden en het waereldtooneel te betreden. Zyne genegenheid tot een voorwerp, zynen hulde waardig, te bepalen, beschouwde hy als eene noodzaaklyke inleiding. HYPATIA was de Schoonheid, welke hy zynen wierook toeswaide. HYPATIA was een model van volmaaktheid. De trouwdsag wierdt bepaald. De voorafgaande plegtigheden werden volvoerd; en niets anders ontbrak 'er aan ALKANDERS geluk, dan zyne bruid in zegepraal na het Huwelyksbed te zien geleiden.

Zyne vreugde was ten hoogsten top gesteege. Maar wat geluk kan een vriend genieten, ten zy zyn vriend daar aan deel hebbe? Hy boodt SEPTIMIUS zyne Vrouw aan, met het vertrouwen en het vermaak, die eenen man aankondigden, even gelukkig in de vriendschap als in de liefde; doch deeze samenkomst was de doodsteek voor hunne wederzydsche rust. Op het zien van HYPATIA gevoelde zich SEPTIMIUS van een doodlyken slag getroffen; de liefde drong met al haar vuur in zyn hart. Vergeefs zocht hy de verrukkingen deezer misdadige en onzinnige drift te maatigen; de wanorde zynen zinnen deedt hem in eene brandende koorts storten, welke de Artzen als ongeneeslyk schouwden.

Gedurende den loop der ziekte paste ALKANDER zynen vriend op, niet afstaande van hem alle hulp toe te brengen, die men van een aandoenlyk en edelmoedig hart kan verwagten. Zyne beminde HYPATIA deelde met hem in deeze weldaadige hulpbetooning. Niet lang, egter, leedte het, of het vernuft der Artzen deedt hun ontdekken, dat liefde de eenige hinderpaal was, die zich tegen de geneezing van hunnen kranke verzette. Zy gaven 'er ALKANDER bericht van, die de bekentenis van zynen sterfenden vriend met moeite afperste.

Van den stryd, die thans in zyn hart ontstondt, tusschen liefde en vriendschap, zal ik niet gewaagen. Genoeg zy het, te hebben aangemerkt, dat ten deezen tyde de Atheners de versyning der driften en van het gevoel tot derzelver hoogstoppunt gevoerd hadden. ALKANDER vergat alles om de vriendschap; en zyn geluk aan SEPTIMIUS opofferende, droeg hy hem zyne toekomende medgezellen over met alle de bevaligheden, met welke de natuur haar hadt verrykt. Heimelyk wierdt het huwelyk ingezegend; en door deeze onverhoedsche verandering ontstondt 'er eene zoo spoedige omwenteling in den toestand van SEPTIMIUS, dat hy binnen weinige dagen den bloei zynor gezondheid herkreeg, en met zyne jonge echtgenoots na Rome vertrok. Zyne verdienste, en de roem zynor bekwaamheden, welken hy te Athenen hadt verworven, deden hem tot de hoogste waardigheden opklimmen; hy wierdt tot Prestor aangesteld.

Wat wierdt 'er intusschen van ALKANDER? Een prool was hy tevens van de boezemsmarte, dat hy van zynen vriend en van zyne beminde was gescheiden, en van het gevaar eener vervolginge, welke hem HYPATIA's bloedverwanten dreigden; zy beschuldigden hem, zyne huisvrouw laaghartig verkogt te hebben. Noch zyne onschuld, noch de kragt der welspreekendheid, die hy ter zynor verdediginge te werk stelde, was bekwaam om hem tegen den invloed eens magtigen aanhangs te beveiligen; hy wierdt schuldig verklaard, en in eene buiten-spoorige boets beslagen. Tot het betaalen van die somme waren zyne bezittingen niet toereikende. Zyne goederen werden verbeurd verklaard; men ontnam hem de regten en het gewaart eens wrymans, en bragt hem na de markt, om aldaar als slaaf verkogt te worden.

Een Koopman uit Thracie, hem gekogt hebbende, voerde hem, nevens eenige andere rampgenooten, na dat dor en woest gewest. Hier bestondt zyn bedryf in het hoeden van de kudden eens harden en trotschen meesters, en zyn eenig voedsel in het wild, welk hy gelegenheid vondt op de jagt te dooden. Aldus vernieuwde de dag aan den dag vermoedens en elende; de verandering der salsogenen diende slechts om zyne smart-

smarten te verzwaaen. Na verloop van etlyke jaaren zich de gelegenheid hebbende aangeboden om te ontvlugten, nam hy dezelve gretig waar, zette hy nacht zyne reize voort, verſchool zich 's daags in de holen, en bereikte aldus Rome. Op den eigen dag zynet aankomſte deedt SEPTIMIUS regſpraak op het *Forum*. ALKANDER begaf zich derwaarts, in de hoop van zich door zynen vriend te zullen doen opmerken, en van hem openlyk erkend worden.

Hy bleef 'er den gantſchen dag, onder de menigte vermengd, verwagtede elk oogenblik eenen oogſlag des Pretors; en zich vletende, diens opmerking te zullen trekken. Maar zoo zeer was hy misvormd, jammer en elende hadden zyne gelaatsrekken zoo ſterk veranderd, dat SEPTIMIUS hem niet gewaar wierdt. Ten langen laſte wilde hy tegen den avond den Regtſtoel naderen; doch wierdt door de Geregtſdienaars onbeſchoft van daar verdreeven.

Een ongeluk komt zelden alleen. De nacht was ingevallen. ALKANDER hadt eene ſchuilplaats nodig; niemand wist hy, by wien hy zich zou vervoegen; zyn bleek en ingevallen gelaat, de lappen en leuren, met welke hy bedekt was, verdreeven het mededogen; eenen elendeling van deezen aart wilde niemand in huis neemen. Midden op de ſtraat zich tot ſlaapen neder te leggen, was te gevaarlyk. Door den nood gebrangd, ging hy in een der graſſeden de wyk neemen, de ſchuilplaats der misdaad, der elende en der wanhoop. Een omgekeerde lykbuſche diende hem voor hoofdukusſen. De ſlaap, verheven voorregt der onſchuld, kwam zyne oogleden luiken; en op dit bed der droefheid ſmaakte hy meer rust, dan de misdaad op vederen en dons ontmoet.

Te midden van zynen ſlaap kwamen twee roovers zich in het zelfde hol verſchuilen; doch vermits 'er tuſſchen hen, over het verdeelen van den buit, geſchil ontſtondt, bragt de een zynen makker aan het hoofd eene doodlyke wonde toe, en liet hem in zyn bloed zwemmende liggen. 's Anderendaags vondt men zyn lyk ter zelfde plaatze. De moord verwekte gerugt, en deedt onderzoek te werk ſtellen. Men drong door tot in het diepſte van het graf; men vondt aldaar ALKANDER; men vatte en beſchuldigde hem van roof en manſlag. Alle waarschynlykheden waren tegen hem; zyn elendig voorkomen verſterkte het vermoeden. Eindelyk verkreeg de hardnekkige volſtandigheid des wederſpoeds op zynen moed de overhand; het leeven wierdt hem haatlyk; hy vervloekte eene waereld, in welke hy niets dan ondankbaarheid, leugen en wreedheid ontmoette; hy wierdt te raade, zich niet te verdedigen; en in dit wanhoopig beſluit liet hy zich, met ketens belaaen, voor den Pretor ſleepen. Naardien de bewyzen eenpaarig ſcheenen, en hy niets ter zynen verdediginge aanvoerde, ſtondt de Reg-

ter op het punt om hem tot een schandvlekkenden dood te veroordeelen, wanneer een ander voorwerp zyne opmerking wekte; de eigenlyke moordenaar was gevat op het zelfde oogenblik als hy de gestolene goederen verkocht; van angst bevangen, hadt hy alles bekend, en men bragt hem gekneveld voor den Regterstoel. Hy erkende zyne misdaad, en sprak elk ander van medeplichtigheid vry. Deeze bekentenis deedt ALEXANDER onschuld aan den dag koomen, en de menigte bleef van verbaasdheid getroffen over zyne onverschilligheid omtrent het leeven; maar nog hooger steeg de verbaasdheid, toen men den Pretor met de snelheid des blixems den Regterstoel zag verlaten, en toeschieten om den gewaanden misdaadige te omhelzen. SEPTIMIUS herkende ten langen laatste zynen besten Vriend, zynen voormaligen weldoener; hy hield hem in zyne armen gekneld, traanen stortende van vreugde en van mededogen. Dient 'er meer gezegd te worden? ALEXANDER wierdt vrygesproken, deelde in zyns vriends bezittingen en erfpanden, wierdt in de gezelschappen der aanzienlykste burgers van Rome toegelaten; en naa zynen dood graveerde men op zyn graf deze woorden: GREN TOESTAND IS ZOO WANHOOPIG, WELKEN DE VOORZIENIGHEID NIET KAN VERHELPE.

DE ZIEKE WEDUW.

Eene waare Gebeurtenis.

Weldaadigheid is ten allen tyde schoon, maar wordt een wezenlyke wellust, wanneer ze met verrassing gepaard gaat. Op zekeren vroegen morgen zag een beroemd man, in eene der Voorsteden van Philadelphia, daar men hem niet kende, een' jongen knaap van omtrent 12 jaaren hem naderen, met neêrgeflagen oogen, terwyl 'er de traanen in menigte uitvloeiden. Met een beschroomde stem verzoekt deze hem om eenigen onderstand. Het eerlyk voorkomen, de verlegen houding, de schaamte op het gelaad van dezen ongelukkigen, zyne blootheid, maakten eenen levendigen indruk op het hart van dezen uitmuntenden man. „ Gy hebt het voorkomen niet,” zegt hy, „ van iemand, die gewoon is te bedelen: wat is dan „ de reden, die u tot dezen stap noodzaakt?” — „ Zeker,” antwoordt de Jongeling, met een zigt en vernieuwde traanen; „ ik ben voor dezen ongelukkigen toestand niet geboren. De wederwaardigheden van mynen Vader en de „ verschriklyke staat, waarin myne Moeder zich op dit oogenblik bevindt, hebben 'er my toe verplicht.” — „ En „ wie

„wie is uw Vader?" — „Hy was weleer een Koopman, had een onbepaald crediet, en was met middelen gezegend. De bankbreuk van eenen zyner Correspondenten heeft hem ten eenenmale in den grond geholpen. Tot overmaat van ons ongeluk, kon hy dit verlies niet overleeven; binnen één maand stierf hy van hartzeer. Myne Moeder, myn Broeder en ik bleven in de diepste elende zitten. Zedert heb ik by eenen Vriend myns Vaders eenige hulp gevonden; myne Moeder hield zichzelf en mynen jongen Broeder door haren arbeid staande; maar dezen nacht is zy door eene geweldige ziekte overvallen, welke my voor haar leven deed vreezen. Van alles ontbloot, weet ik niet, hoe haar by te staan; ik heb zelfs den moed niet, voor hun te verschynen, die my zouden kunnen herkennen, om van hun datgeene te verzoeken, dat men gewoon is, als de mensch zich in nooddrift bevindt, een aalmoes te noemen. Gy, die my voorkomt een Vreemdeling te zyn, zyt alléén in staat geweest, de schaamte, die ik gevoele, te overwinnen. Helaas! heb deernis met myne Moeder." ... Terwyl hy sprak, hadden zyne snikken, zyne traanen, den Vreemdeling reeds tot medelyden bewogen. „Is uwe Moeder verre van hier?" — „Zy woont aan het einde van deze straat, in het laatste huis ter linkerzyde, op de derde verdieping." — „Is 'er nog geen Geneesheer by haar geweest?" — „Ik heb 'er genen gehaald, om dat ik dien niet kon betaalen, noch 't gene hy voor mogt schryven zou kunnen kopen." — „Zie daar," zegt de Onbekende, „eenig geld; ga oogenbliklyk een' Doctor halen." De Jongeling bedankt hem op de eenvoudigste wyze, maar met de uitdrukking van het dankbaarst hart, en vertrekt als de wind.

De gevoelige Weldoender gaat daarop de zieke Weduwe bezoeken. Hy klimt naar een klein kamertje, waarin hy niets gewaar wordt, dan grove werktuigen, een slechte tafel, een oude kast, een klein bed, naast dat, waarop de Zieke, in de diepste moedeloosheid verzonken, lag, en aan hare voeten haar Zootje in traanen smeltende. Door deze droevige vertoning ten hoogsten getroffen, nadert hy. Om haar moed in te boezemen, ondervraagt hy haar over hare ziekte, als ware hy een Geneesheer. De Weduwe onderrigt 'er hem in weinige woorden van; vervolgens zegt zy, zugnende en weenende, tegen hem: „Myn Heer, myne ziekte heeft eene verouderde oorzaak; de Geneeskunst heeft 'er geen hulpmiddel tegen; ik ben Moeder, en wel eene ongelukkige Moeder. Myn hart is te diep gewond; de dood alléén kan een einde aan myne droefheid maken; maar de dood zelfs jaagt my schrik aan, op het denkbeeld, dat myne kinderen zich aan

„wan-

„wanhoóp zullen overgeven.” Hare traanen verdubbelen; maar eindlyk, door het waarachtig belang, dat de vermeende Doctor in haren bitteren toestand neemt, aangemoedigd, doet zy hem een verhaal harer rampen. „Wanhoóp niet,” zegt deze Vriend der Menschheid; „syt op niets, anders bedagt, dan om éen, voor uwe kinderen, zoo onwaardéerbaar leven te behouden. Hebt gy hier ook papier, om een Recept te schryven?” De Weduwe neemt het kind, dat het bed zyner Moeder nog niet verlaaten had, een boekje uit de hand; zy scheurt 'er een blaadje uit, — het éénigste papier, dat zy bezat. De Vreemdeling, na 'er iets op geschreeven te hebben, zegt: „Dit Recept zal uwe geneezing beginnen; vervolgens zullen wy, als het nodig is, tot een ander overgaan. Ik heb zeer veel hoop op eenen goeden uitslag.” Hy liet het papier op de tafel liggen, en vertrok.

Weinige oogenblikken daarna komt de oudste Zoon terug. „Myn lieve Moeder,” zegt hy, „zyt welgemoed; de Hemel ontfermt zich onzer. Zie daar wat my een weldadig Wezen dezen morgen edelmoedig geschonken heeft; dit zal ons verscheide dagen helpen. Na deze gehukkige ontmoeting ben ik naar een Geneesbeër gegaan, die oogenbliklyk hier zal zyn. Stel u gerust; troost u.” — „Ach, myn Zoon, dat ik u omhelze! De Hemel staat de onschuld by. Helaas! dat het Hem behage, die lange te behoeden. Een Doctor, dien ik niet ken, maar wiens aan doenlyk mededoogen een zagten indruk op myn hart gemaakt heeft, heeft my zo even verlaaten. Zie op de tafel; daar ligt zyn Recept: lees my eens voor, wat dat behelst.” De Zoon, het biljet doorlopende, staat verbaasd; hy ziet het nogmaals in, herleest het, rœpt ten hoogsten verrukt uit: „Acht myne Moeder, wat is dat? — Lees! — Groote God!” — De Moeder, nu insgelyks verwonderd, neemt het biljet uit de handen van haren Zoon „Hemel! — WASHINGTON.” Op deze woorden blyft zy spraakloos en zonder beweging.

Het biljet was een ordre van den President van het Congres, een aanmerklyke gift op zyne eigen goederen aanwyzende.

Terwyl dit gebeurde, kwam de verwacht wordende Doctor; hy deed de Moeder uit hare bezwyming komen. Deze verrassing, een korte tyd, en de geneesmiddelen, herstelden haar van eene ziekte, welker voornaamste oorzaak zoowel was weggenomen.

De edelmoedige WASHINGTON, overladen met zegeningen en lofsprekingen, mogt het genoegen smaken, een door het ongeluk vervolgd Huisgezin tot het leven, de gezond-

zondheid en het welvaaren terug te brengen. Het berednen aan deze daad, en aan het genoegen, dat hy aan die rampzaligen geschonken heeft, is voor hem de beste belooning.

www.libtool.com.cn

SAAMENSpraak TUSSEN DEN OUDEN HEER ZONDAG EN DEN JONGEN BURGER DECADI.

(Uit een *Fransch* Tydschrift.)

ZONDAG. Goeden dag, *Burger* DECADI!

DECADI. Weer opgestaan, *Heer* ZONDAG?

Z. Gy hebt my dan voor dood gehouden?

D. Byna.

Z. Goede Artzen hebben beter geoordeeld; zy beschouwden myn toeval als eene flauwte.

D. Gy had reeds zo lang geregeerd, dat men wet gelooven moest, dat uw ryk ten einde liep.

Z. Het gaat met alle menschielyke zaaken zo niet als met de menschen zelve. Deeze houden op te leeven, als zy langen tyd bestaan hebben; veele dingen, daarentegen, duuren voort, om dat ze oud zyn.

D. Als dit waar is, zult gy wel lang voortduuren. Gy telt immers uw jaaren reeds van den Zondvloed af.

Z. Nog van vroeger tyd. Ik ben zeker zo oud als de Menschelyke Maatschappy. De Natuur gaf, toen zy den arbeid voor den mensch tot eene behoefte maakte, my aan denzelven tot vergenoegen. De eerste Wetgever bestemde de eerste zes dagen voor den eenen, den zevenden voor het ander. De Godsdienst heeft deezen dag geheilgd. Alle Volken hebben zich by deeze schikking wel bevonden; en midden onder de ruïnen, veroorzaakt door zo veele omwentelingen in Staat en Kerk, was ik behouden blyven staan, tot aan het einde der Agtste Eeuwe, wanneer Nieuwheidzoekers, stout en belachlyk door onwetendheid, niet alleen alle grondzuilen der wetten omverhaalden, maar ook alle tydsafdeelingen veranderden, en also myne Altaaren sloopten, om eenen Troon voor u op de puinlooopen te plaatsen.

D. Waren myne warmste Verdedigers niet omgekoomen, dan stond deeze Troon nog.

Z. Ja, in eene woestyn, en onder wilden!

D. Geloof gy dan, dat zy, die u hebben afgeschapt, om my in uwe plaats te stellen, hiertoe geene voldoende redenen hadden? Konde eene gezonde Staatkunde goedkeuren, dat 'er 54 dagen in het jaar aan den arbeid en de vlyt onttrokken wierden? Zy verminderde dit getal op 36.

Z. Spreek

Z. Spreek toch niet, van Staatkunde, maar breng liever eens een van uwe kostelyke Redenaars over de Staats-Oeconomie op het Veld — laat hem met de Zon opstaan en ter ruste gaan — laat hem in 6 maanden dagelyks 13 of 14 uren de brandende hitte der Zon, en, in de andere 6 maanden wind, regen, sneeuw of koude verdraagen; en zeg my dan eens, of de Rustdag voor hem te vroeg komt. Gelooft my, 52 dagen van rust waren voor niemand te veel; voor de arbeidzaamste menschen waren 'er zelfs niet genoeg — en wel verre dat 'er nu 16 dagen voor den arbeid gewonnen zyn, verliest men nu eerder 36, vermits de meesten uwe 36 en myne 52 vieren.

D. Dit is maar al te waar. Maar welk een gebruik maken bovendien de menschen van deeze rustdagen? De drank, de uitspatting, het spel, bederven de zeden, de gezondheid, en de vruchten van den arbeid.

Z. Dit moge waar zyn by veelen, doch by het grootste getal der menschen is het anders; de meesten brengen de rustdagen in onschuldige vermaak door; de Huisgezinnen, de Vrienden vereenigen zich, en deeze byeenkomsten bevorderen de gezellige deugden; de Jeugd, vooral ten platten Lande, geeft zich over aan lichaams-oeffeningen, die, daar zy de krachten versterken, de driften afleiden. Ik weet wel, dat het grootste deel van hun, die ik naar de Kerk voer, de uren, aan den Godsdienst toegewyd, niet in allen deele naar behooren besteeden, en dikwyls uit min waardige beginzelen derwaards gaan: zy brengen 'er echter zelftevredenheid heen; deeze leidt hun tot zelfkennis, leert hun met hun geweten afrekenen, over hunne gewoonten en hunne plichten nadenken, en alzo een overzicht houden, waartoe de door dagelykschen arbeid afgeleide Daglooner en Handwerker, buiten de openbaare Godsdienst-oeffening, nimmer zouden overgaan. Deeze vernimder de ondeugd, indien zy dezelve niet geheel uitdelgt; — zy geeft aanpooring tot het uitoeffenen van weldaadigheid, die, al is dezelve niet uit de reinste bronnen voortgevloeid, voor den ongelukkigen de beste uitwerking heeft. Eindelyk zal toch de waare Wyzeer en Staatkundige, hoe uwe nieuwgebakken Philosophen en Staatkundigen van den dag hiertegen ook mogen schreeuwen, de openbaare Godsdienst-oeffening als de beste Moeder der goede Zeden, die de hechtste zuilen van den Staat zyn, vereeren, haaren invloed trachten te leiden en te verbeteren — nimmer te stooren.

D. Zyn dan de Decade-dagen ook niet aan den Godsdienst en de Zedekunde toegewyd? Hebben de instellers van my ook niet het bestaan van een Hooger Wezen en de Onsterfelykheid der Ziel erkend?

Z. Het scheen waarlyk veel eere voor God, dat zy zulke
er

erkennen wilden! — Wat de Onsterfelykheid der Ziele betreft; dit heilryk begrip, het welk den mensch verhoogt, het verschriklyk denkbeeld eener geheele vernietiging wegneemt — deeze groote waarheid, zo wel als die van het bestaan van een Opperwezen, zoude alleen eene drooge Hypothese zyn, wanneer de Leer van een straffenden en beloonenden God daarmee niet verbonden ware. Een God en eene Zedekunde zonder Godsdienst — Feestdagen zonder die gevoelens, welke dezelve treffend en eerwaardig maken, zyn alleen kinderachtige en niet samenhangende Vissioenen, de even zedellooze als onwetende menschen waardig, die ze uitvonden en verspreidden. De tyd heeft bovendien beweezen, dat de nieuwe Leeraars, die zonder Godsdienst eerlyke en deugdzaame menschen wilden vormen, zelf Dieven, Roovers en Moordenaars waren.

D. Ik zie, dat gy van de vele Lærredenen, die gy hebt doen bouden, zeer veel geleerd hebt. Gy zyt my maar te sterk in de controvers, in het twistvoeren. — Uw Diaenaar, Heer ZONDAG!

Z. En ik zie, dat de lesfen van uwe Patroonen u niet veel in de Redeneerkunde hebben doen vorderen. — Vaarwel, Burger DECADE!

ZEDELYKE BEDENKINGEN.

Er kan niet meer dan één God zyn. Almagtig, oneindig, Schepper en Oorsprong aller dingen, kan niet meer dan één zyn. Regeerer en Bestierder der Wereld, eeuwig en onbegrypelyk, is maar één. Twee zulke Wezens zich te verbeelden, sluit eene tegenstrydigheid in zich. Het eene Wezen zou afhankelijk zyn van het ander. Het Opperste Wezen is de Heer van alles. Hy zou een dwaas zyn, die twee onafhangelijke, almachtige, eeuwige, onveranderlyke Wezens stelde. De Heidenen hielden vele en onderscheidene Goden. Schermer maar één God, dien zy voor hunnen Opper-God erkenden. Nogthant waren er veel, welke zich verlogen toonden met alle hunne Goden, en niet wetende hoe zy de minderen aan de méénderen best zouden onbeschikken, zagen zy hunne eigene dwaasheden, terwyl zy verbeelden, dat deze door anderen welligt zouden bemerkt worden. Zien wy nu volkomen hunne dwaasheden, het is om dat wy verlichter zyn, dan het onverlichte Heidendom. Dan, zouden wy wel ooit tot die verlichting gekomen zyn, was de God des Hemels ons zelve niet te gemoet gekomen, met ons verstand te verlichten, door ons eene klaardere Openbaring, dan de

Rc.

www.libtool.com.cn

M E N G E L W E R K,

www.libtool.com.cn
TOT FRAAIJE LETTEREN, KONSTEN EN WEETEN-
SCHAPPEN, BETREKKELYK.

GEDACHTEN OVER HET ALLERVOLMAAKTST GEBED.
Door den Eerw. STEPH. HANEWINCKEL, *V. D. Min.*
te *Oostgrafdyk*, in *Noordholland*.

Veel is 'er over het Allervolmaaktst Gebed, het geen wy vinden MATTH. VI: 9—13 en LUC. XI: 2—4, geschreven; zeer verschillende zyn de gevoelens der Uitleggers over hetzelfde. Men heeft dat Gebed op verschillende wyzen vertaald en verklaard, naar mate men over hetzelfde dacht. — Ik zal, korthedshalve, de verklaringen van anderen niet opgeven, maar alleen myne gedachten, zo als zy zyn, optekenen, en op die gedachten ene, ten dele nieuwe, en, zo ik vertrouw, duidelyke, en meer naar onzen spreektrant geschikte, vertaling bouwen; ook zal ik tevens met weinige woorden de gronden opgeven, waarom ik zó en niet anders vertaal. — Zo iemand van myne gedachten verschildt, dan zal het my tot geen gering genoeg verstreken (het is my alleen om waarheid te doen), wen men my myne fouten op ene bescheidene wyze onder het oog brengt, en my beter onderricht. — Doch ter zake!

Ik ben het volkomen eens met die Uitleggers, welke stellen, dat onze Heer JESUS, toen Hy zynen Jongeren leerde bidden; zich bediend heeft van zegswyzen, welke ten dien tyde by de Joden in hunne gebeden in gebruik waren; maar ik kan nog niet met hun instemmen, die stellen, dat onze Verlosser énen meer verhevenen zin aan die gezegden zou gehecht hebben (*); ik denk, in te-

(*) Wy lezen hier niets van. — Konden de Discipulen van onzen Here JESUS wel terstond, dewyl zy met Joodsche denkbeelden als vervuld waren, enen geestelyken verhevenen zin
ALING. 1802. NO. 3. G aan

tegendeel, dat Hy de zegswyzen in denzelfden eenvoudigen zin gebruikt heeft, als waarin zy van de godvruchtige Joden in hunne gebeden gebruikt werden. — Hieruit moet derhalve ook volgen, dat 'er verscheidene Hebreuwsche of Arameïsche spreekwyzen (*Hebraïsmi* five *Syriasm*) in dit Gebed voorkomen, welke wy niet woordelyk moeten vertolken, maar die wy, om duideelyk te zyn, naar onzen Westerschen spreektrant, alleen zakelyk moeten overbrengen.

Het komt my ook als ene fout voor, dat men elke Bede (gelyk men zegt) afzonderlyk op zichzelve neemt en verklaart; ik denk, in tegendeel, dat het Allervolmaaktst Gebed een uitmuntend *geheel* uitmaakt, het geen men niet by stukken verklaren, maar altyd in zynen gehelen samenhang moet nemen. Het gevoelen, echter, van hun, die de eerste Bede als den grond, het einde en doelwit van dit geheel Gebed, beschouwen, komt my het aanneemlykst voor. Is men 'er nogthands voor, om dit Gebed tot zekere delen te brengen, dan geef ik in bedenking, of men de drie eerste Beden niet, als uit elkander voordvloeiende, by elkander zou kunnen voegen; men kan dan ook de volgende samen verbinden (ik wil dit echter niet als myn gevoelen aangemerkt hebben), waarby dan het slot gevoegd wordt, als de reden, *waarom* wy zulks bidden. Ik beschouw het slot van dit Gebed als een gedeelte, hetgeen 'er volstrekt niet van kan weggenomen worden, of men neemt de reden en grond van vertrouwen, waarop ons gebed rust, te gelyk geheel weg (*).

Ein.

aan de woorden van hunnen Godlyken Meester hechten? — Zou jesus wysheid dit geëischt hebben? — Hy spreekt hier eenvoudig, en niet als in Gelykenissen. — — Wanneer wy in de verklaring het eenvoudige volgen (dit is toch de eerste regel in de uitlegkunde), dan leveren ons deze woorden enen schonen zin op, en dan is dit Gebed juist berekend naar de behoefte van jesus Leerlingen, en — naar de behoefte van elken Bidder, van alle menschen. — — Is dit Gebed niet voor iedereen zonder onderscheid geschikt? Heeft jesus hetzelfde niet tot dat einde vervaardigd? — Kan ieder, zo het gevoelen, dat jesus ene hogere betekenis aan die woorden hechtte, doorging, wel dit Gebed bidden? Kan hy het wel verstaan? — Verstonen jesus jongeren hetzelfde dan wel?

(*) Zo dit waar is, zou men dan hieruit ook een bewys kunnen

Eindelyk — zullen wy het Allervolmaaktst Gebed wel en duidelyk vertalen, dan moeten wy 'er enige woordjens invoegen, niet alleen om den samenhang duidelyker te doen zien, maar ook omdat, gelyk ieder, die enigzins met den schryftrant des N. V. bekend is, weet, de Schryvers van het N. V. gewoon zyn, vele Utlatingen (*Elipses*) te gebruiken, welke vooral in onze Westersche talen dienen aangevuld te worden. Zulke Utlatingen hebben 'er zeker ook in dit Gebed plaats.

Eer ik myne vertaling geef, moet ik vooraf de betekenis van enige woorden vaststellen, opdat ieder zien kan, waarom ik zó en niet anders vertaal.

MATTH. VI: 9. *Onze Vader, die in de Hemelen zyt*, is, myns bedunkens, ene Hebreeuwische wyze van spreken; want *Hemelen* wordt hier in het meervouwig getal gebruikt, ter naafvolging van het Hebreeuwisch *שמים*, het geen in het meervouwig getal staat, wyl het in het enkelvoudig getal *שמי* hoog betekent (*), en dus nooit, zo ver ik weet, in het enkelvoudige *Hemel*. Eenvoudig zouden wy moeten lezen *warep d'zake Hemelsche Vader*.

Naam betekent dikwyls in het N. V. *Godsdienst*, *verering van God*; b. v. HAND. IX: 15, 16. XV: 26. XXVI: 9, en andere plaatsen. Even zo betekent het Hebreeuwisch *שם* dikwyls *Godsdienst*; b. v. DEUT. XIV: 23, en elders.

Geheiligde worden zegt niet alleen *verheerlyken*, maar ook *hoofschaffen*; b. v. I PETR. III: 15. — De gebiedende wyze (*imperativus*) wordt hier gebruikt voor de aanvoegende wyze (*subjunctivus*) (†).

Vs. 10. *Koningryk is Heerschappy, Oppermagt*; OPENB. XI:

men opmaken voor de echtheid van dit gedeelte van het Gebed des Heren, hetgeen echter van velen verworpen wordt. De geleerde H. BENZENBERG pleit, na vele en sterkere bewyzen bygebragt te hebben, nochtands ook byna op dezelfde wyze voor de echtheid van dit gedeelte, in zyne *Vindicta brevis Doxologia* MATTH. VI: 13. paragr. 14. Dezelve zyn te vinden in de *Symbole Litterariae Duisburgenses*. — By de eerste gelegenheid hoop ik den Lezeren dezès Maandwerks dit Stukjen vertaald mede te delen.

(*) Vide N. G. SCHROEDER *Grammat. Hebr.* pag. 168.

(†) S. GLASSII *Philolog. Sacr.* pag. 410. Edit. 1711.

XI: 15. XVII: 12, 17, 18. — Anderen willen hier de betekenis van Godsdienst aannemen; doch ik zie gene reden, waarom het woord *βασιλειαν* hier ene andere betekenis moet hebben als vs. 13.

Komen betekent dikwerf *verschynen, openbaar worden, zichtbaar worden*; MARC. IV: 21, 22. LUC. VIII: 17. JOH. I: 11. III: 19.

Geschieden, zegt zo *voet als volbragt worden, ten uitvoer brengen, vervuld worden*; MATTH. XXI: 21. XXIV: 6. LUC. II: 2. I KOR. XV: 54. EPH. V: 12.

In den hemel enz. betekent hier, naar myne gedachte, *Engelen en Menschen*: C. G. KÜTTNER vertaalt deze spreekwyze door *overal*, in de gehele wereld (*). Zou men, MATTH. XXVIII: 18, door *Hemel en Aarde* ook niet *Engelen en Menschen* moeten verstaan?

Vs. 11. *Dagelyksch brood*. De betekenis van dit woord is geheel onzeker. Moet het betekenen: *brood voor morgen*; *brood van ons bescheiden deel*; *een brood, dat op zichzelf genoegzaam is*: of welke betekenis is hier de beste? Misschien eenvoudig: *voedsel*; want *brood* betekent in het gemeen allerlei voedsel, allerlei spyze.

Vs. 12. *Vergeven*: *Vergeving schenken, niet toerekenen*; I JOH. II: 12.

Schulden zyn hier *zonden*. Zo verklaart JESUS zelf het woord *φειλαματα* *schulden* door *παραπτώματα* *misdaden*; en LUC. XI: 4 vinden wy voor dit woord *συνειδήσεις* *zonden*.

Schuldenaren: *Beledigers*.

Vs. 13. *Leid ons niet*: *Laat niet toe, dat wy gebragt worden* enz. Hier wordt het als ene toelating genomen (†).

Verzoeking: *Beproeving*.

Verlossen: *Beveiligen voor, bevryden*; I THESS. I: 10.

Den bozen: *liever het boze of kwaad*; *alle zonden zont der onderscheid*.

Want: *Omdat*.

Uw is het Koningryk enz. Men moet dit vertalen even als of 'er stond: *Σὺ εἶ ὁ βασιλεὺς κ. τ. λ.* Gy zyt *Koning*, of liever: *Gy zyt onze Koning*.

Laat my nu, op deze gelegde gronden, myne vertaling geven:

„ On-

(*) *Hypemnemata* in N. T. in locum.

(†) GLASSIUS l. l. pag. 360 et 406.

„Onze Hemelfche Vader (*)! Laat uw Godsdienst
 „(uwe *verering*) hooggefchat worden! Laat [tot dat
 „einde] uwe heerfchappy openbaar worden! [En] laat
 „ook hiertoe uw wil van de Menfchen volbragt wor-
 „den, op dezelfde wyze, als hy van Engelen (†) [ten
 „uitvoer wordt gebragt]. — Geef ons [ook] dat
 „voedfel, dat wy tot ons beftaan nodig hebben, op de-
 „zen dag! Schenk ons op dezelfde wyze vergeving van
 „onze zonden, als wy onzen beledigers [dezelve fchen-
 „ken]! Laat niet toe, dat wy in beproeving zouden
 „gebragt worden, maar beveilig ons voor het kwaad!
 „[Dit alles bidden wy], omdat Gy onze Koning en
 „tevens Almagtig zyt; [ja ook dit bidden wy alléén
 „van U], omdat Gy eeuwig moet gediend (*geëerd*)
 „worden. Amen!”

(*) In het 14 vers vinden wy deze wyze van fpreken, in haar geheel, eenvoudig in het Griekfch: *uw hemelfche Vader*. Dit, dunkt my, bevestigt het gezegde, dat de fprekwyze: *die in de Hemelen zyt*, vs. 9, naar het Hebréeuwsch gefchikt is, en derhalve dat wy deze laatste vs. 9. uit vergelyking met vs. 14, moeten vertalen: *onze hemelfche Vader*.

(†) *Van Engelen*, en niet *van de Engelen*; want in het Griekfch staat *ἐν ἁγίοις* zonder lidwoord (*articulus*). — Zou men dit niet beter vertalen door *volmaakt*? want de fprekwyze, hier voorkomende, is onbepaald. Zou men niet mogen vertalen: *laat uw wil van menfchen volbragt worden, als of zy Engelen*, dat is *volmaakt* waren. — Ik wil dit alleen als ene losfe gedachte befchouwd hebben.

OVER HET NUT DER YSPLANT, (*Mesembryanthemum cryftallinum*) IN MOEILYKE WATERLOZING,
 KOORTS, TERING ENZ. Door Dr. WENDT,
 te Erlang.

De eerste, die van de geneeskundige kracht der Ysplant gewag maakt, is Dr. J. W. F. LIEB (*die Eisplanza als ein fast specifischer mittel empfohlen*, Hof 1785); hy gebruikte dit in ziekten der piswegen, in den kinkhoest, fym- en galziekten. Ik had het volgend jaar reeds gelegenheid, deze krachten bevestigd te zien in een man van 72 jaren, die, aan een kramp der blaas, vooral des nagts, reeds jaren lang geleden hebbende,

daarvan door dit middel bevryd wierd. Men vindt omtrent deze Plant byna niets aangetekend, behalven een enkel woord by MURRAY *App. med.* Vol. VI. p. 150. FIECHS in CRELLS *chem. annal.* 1787. Vol. I. p. 503. en HOFMAN *alm. fur Scheidek.* enz. 1788. p. 82. LIES zag door dit middel een vermeerderde afscheiding van water, en een bezinkzel in hetzelfde, geboren worden. Hy gaf het uitgeperste sap van deze Plant aan volwassenden tot de hoeveelheid van een eetlepel, daags eenmaal te nemen; aan kinderen gaf hy de helft daarvan. Hy schryft aan deze Plant een sterker pisdryvende kracht, dan aan de zeeuijen toe. Hy verhaalt vier gevallen van gelukkige genezingen: vooreerst van een oud man, die daardoor van een galkoorts genezen wierd; vervolgens van een opstopping van water op de helft der zwangersheid, welke daardoor op eens wierd weggenomen; voorts van een galkoorts en kinkhoest, die door dit middel hersteld wierden. Volgens het scheikundig onderzoek van C. A. HOFMAN, bevattede deze Plant, waarvan hy 6 lb nam; Salpeter 19 gr., digestifzout 55 gr., Tart. vitriol. 194 gr. By een nader en nauwkeuriger onderzoek vond hy daarin 48 gr. olie, 7 gr. sal Ammoniak, 44 gr. digestifzout, 153 gr. planten-loogzout, 87 gr. Salpeter, 1 gr. gevitrioolden wynsteen, 6 gr. Selenit, 14 gr. aluin, 8 gr. van een byzonder verkoelend zout. Zonderling is het, dat deze Plant zo snel tot rotting overgaat. Wanneer men dezelve als salaad gebruikt, purgoert zy sterk, en maakt een bezinkzel in het water. Zy heeft een verkoelenden smaak. Men kan het uitgeperste sap zonder eenig byvoegzel geven; by kinderen kan men 'er een weinig suiker of honig byvoegen. — By den eersten Zieke, waarvan ik te voren gesproken heb, by welken eerst toevallen van verstopping, en daarna grote benauwdheden, pyn op de blaas, moeilijke waterlozing en droppelpis plaats hadden, die ik aan aambeijen der blaas en een ophoping van tajen slym in de pispwegen toeschreef, gaf ik eerst krampstillende clysteeren, een afkookzel van *uva ursi*, en groene thee, met arabische gom, verzoeten zoutgeest en althaeastroop; waarop een dikke pis en veel winden geloosd wierden. Daar 'er geen Ysplanten meer voorhanden waren, moest ik tot het volgende jaar wagten; wanneer hy door dit middel veel dik, smerig, stinkend water kwyt wierd, en zich veel beter bevond. Hy gebruikte dit

dit ſap des zomers met veel vrugt, en ſtierf, in een hogen ouderdom, aan een andere ziekte. — Van een zeer verſchillenden aart was het volgend geval. Een man had, na herhaalde *gonorrhoeën*, by een zeer ſlap lichaam, een verharding der *proſtata* gekregen, met een zeer moeilyke waterlozing. Hy had langen tyd dikke bougies gedragen, die hy echter by korte reizen, welke hy dikwyls deed, zocht in te houden. Eindelyk wierd de *urethra* zo nauw, dat hy de kleinſte ſnaar niet konde binnen brengen. Vergeefs bezigde hy veele midde-len, en lauwe baden gaven nog de meeste verligting. Meest behielp hy zich met den vinger in den endeldarm te brengen, het lichaam voorover te buigen, en het hoofd tegen den muur te houden, en op die wyze eenige droppelen uit de blaas te perſen. Op eens hielpen alle deze middelen niet meer. Nauwlyks had hy eenige lepels van het vogt der Ysplant genomen, of de urine begon te droppelen, en hy geraakte in ſlaap, wanneer het water in een aangelegden doek afliiep. Dit jaar, toen hy dit ongemak weder kreeg, geraakte hy door dit middel een grote menigte ſtinkenden etter kwyt.

Niet minder vermogend vertoonde zich dit middel in andere ongemakken der piſwegen, vooral in dat ſtoort van onvermogen om het water op te houden, 't welk men zo dikwyls by oude lieden vindt, en *Enureſis ſpaltice* pleeg te noemen. Dit toeval vertoont zich ook wel by door ziekte verzwakte menſchen, ook by zwaarlyvigen, en die veel ſpyzen of dranken gebruiken, die op het water werken. Zomtyds openbaart zich dit ongemak door eene gedurige neiging tot wateren; zomtyds begint het water reeds te droppelen voordat de Zieke de waterpot heeft kunnen bereiken; zomtyds blyft het water nog wel een kwartier of half uur door droppelen, nadat de Zieke meent de blaas reeds volkomen geledigd te hebben; by anderen wiſfelt het onvermogen om het water in te houden met een opſtopping van piſ af. (Men zie hierover DESAULT *Journ. de Chir.* en MORGAGNE *Epist.* XXXIX. art. 33, 34.) Deze ziekte hangt, zo als bekend is, van velerleiſe oorzaken af. Ik zal hierby nog eenige voorbeelden voegen van genezingen dezer ziekte door de Ysplant. Een ſterk, gezond oud man van 70 jaren (die, behalven dat hy doot zyne zwaarlyvigheid by het opſtygen der treppen wat

hoestede en ook rode oogten had, gezond was) had zedert drie jaren het ongemak gehad, dat hy schielijke perlingen op het water kreeg, en dan hetzelfde niet konde ophouden. Ik liet hem meer beweging nemen, het koude bad en het sap der Ysplant gebruiken, die, daar hy dezelve niet zonder ongemak der maag gebruiken konde, met 60 droppen van het *El. rom. temp. Hofm.* gemengd wierd. Hy genas alleen door de Ysplant, dewyl hy het bad niet verdragen konde.

De tweede had onder de ligte Cavallerie gediend, en den geheelen Zevenjarigen Oorlog mede bygewoond. — Naderhand kreeg hy een post, waarby hy altyd zitten moest. Toen begon hy eerst te gevoelen het nadeel, 't welk hy hierdoor (te weeten door 't stilzittend leven) aan zyne gezondheid geleden had. Aanvanglyk kreeg hy jigtpynen, waartegen hy met nut de *dulcamara* gebruikte; daar hy een vogtig vertrek bewoonde, en altyd koude voeten had, gaf dit gelegenheid, dat hy eerst *dyfuria*, daarna *stranguria*, en eindelyk een gedurigen drang op het water kreeg, en de pis niet konde houden tot dat hy de waterpot had. Daar ik hier vooral een onderdrukte uitwazeming vermoedde, gaf ik hem eerst halve baden in het *gummi guajac.* Daar de Zieke zich niet warm konde houden, hielp dit weinig. Hy had de meeste verligting van een koud aftrekzel van de *serpentaria*; dan de ziekte week niet, voordat hy de Ysplant gebruikte. Ik had op dien tyd slegts één Plant over, die ik met suiker tot een conserf liet maken, welke hy langzamerhand opgebruikte; krygende ik onder het gebruik derzelve van tyd tot tyd tyding van zyne toenemende, en eindelyk volkomene herstelling.

De derde Zieke was een Nagtwaker van 69 jaren, die in zyn jeugd veel ongemak geleden had. Door zyn beroep kreeg hy jigtpynen, oogontstekingen, en hardnekkige hoesten. In het jaar 1795 voegde zich hier koorts en zulk een sterke ophoesting van slym en vermagering by, dat ik niet twyfelde of hy had een slymtering. Tegen myne verwagting wierd hy hiervan bevryd door *sz. Boletii suaveol. summ. millefol. Herb. Hierac. Pilosell. &c.* ʒvj. m. p. spec. waarvan een lepelvol in een pond water gekookt en met honig vermengd gedronken wierd. In den winter van 1799 en 1800 verloor hy onder het roepen op eens zyn stem, welke even schielijk op eens naderhand terug kwam. Door ouderdom,

dom, ziekte en armoede wierd hy nu telkens zwakker, waardoor hy by tyden zyn water niet houden konde. Hy droeg dit ongemak zes weken met geduld, zonder het te kennen te geven. Eindelyk kreeg hy een zeer pynlyke *strangurie*, en verzocht myne hulp. Ik gaf hem het sap van de Ysplant met honig, waarvan hy nauwlyks eenige lepels genomen had, of het ongemak verliet hem. Hy bleef agt dagen wel. Naderhand kreeg hy dit ongemak in minderen trap weder: ik hoopte hem door hetzelfde middel te herstellen; dan door het schielyk overlyden van zyne Vrouw kreeg hy een hevige koorts, welke hem in den tyd van agt dagen wegnam. Ik wist op dien tyd nog niet, dat dit middel de hitte der koortzen matigde; anders zoude ik het ook by dezen Lyder beproefd hebben.

(Het slot in een volgend Stukje.)

BYZONDERHEDEN, DEN WELSPREEKENDEN FRANSCHEN BISSCHOP MASSILLON BETREFFENDE.

DOOR D'ALEMBERT.

Nauwlyks begon MASSILLON zich op den Predikstoel te *Parys* te vertoonen, of hy deedt allen, die, ten dien tyde, den Leerstoel beklommen, voor hem zwigten. Hy hadt verklaard, niet te zullen prediken gelyk zy; eene verklaring, niet ingeboezemd door een waanvol vertrouwen op zyne meerderheid, maar door een zo regtmatig als weldoordagt begrip, 't geen hy zich van Christlyke Welsprekenheid gevormd hadt.

MASSILLON hieldt zich verzekerd, dat een Bedienaar van gods Woord, aan den eenen kant, zich zelve verlaagt, wanneer hy algemeene waarheden in stordige taal voordraagt, en, aan den anderen kant, dat hy geen doel treft, wanneer hy denkt zyne Toehoorders te moeten bezig houden met een lange keten van Redeneerkunde, welke zy niet in staat zyn te volgen. Hy wist, dat, daar alle Toehoorders niet begaafd waren met een welonderweezen verstand, zy allen een hart hadden, waarop de Christenleeraar behoorde te werken; dat van den Predikstoel de Mensch aan zichzelven moest vertoonend worden, niet zo zeer om hem een afkeer van zichzelven in te boezemen, door een afzigtig beeld van

hem op te hangen, dan wel door hem te treffen met de gelykheid der fchetze; en, eindelyk, dat, indien het zomtyds noodig is, hem te ontrusten, het nog noodiger is, hem die traanen van geveeligheid te doen storten, welke veel meer uitwerkings baaren, dan de snikken der wanhoope.

Zodanig was het plan, 't geen MASSILLON zich voorstelde; en hy volvoerde hetzelfde, gelyk een Man, die het ontworpen hadt, dat is, hy volvoerde het meesterlyk. Hy muntte uit in dat gedeelte der Welsprekenheid, 't welk de plaats van al het overige kan bekleden — die Welsprekenheid, welke zich rechtstreeks tot de ziel richt; maar die beweegt, zonder te verwarren, die doordringt, zonder te verscheuren; hy daalt tot den grond des harten neder, om die verborgene kreuken, waarin zich de driften omwinden, op te speuren — die drogredenen, welke zy, zo kunstig, te onzer verleiding en verblinding bezigen, te wederleggen. Om deeze te bestryden en te overwinnen, is het genoeg, ze te ontvouwen; doch hy doet zulks in eene taal zo innemend en teder, dat hy minder te onderbrengt dan aantrekt; en zelfs met de schildery onzer ondeugden ons voor oogen te stellen, weet hy ons aan hem te verbinden en te behaagen.

MASSILLONS taal, altoos gemaklyk in styl, fraai en zuiver, wykt nooit af van die edele eenvoudigheid, zonder welke geen goede smaak, noch echte welsprekenheid, bestaan kan. Deeze eenvoudigheid in MASSILLON vereenigd met de zagtste en medesleependste harmonie, ontleent daarvan nog nieuwe bevalligheden; en 't geen de bekoorelykheid van zyn betoverenden styl nog vermeerdert, bestaat hierin, dat zo veele schoonheden blyken vrylyk en als van zelve gebooren te worden, zonder den Redenaar moeite te kosten. Zomtyds zelfs ontglippen deeze hem, of in de uitdrukkingen, of in de wendingen, of in de welluidenheid zyner zinsneden; ja zelfs in onagtzaamheden, die gezegd mogen worden gelukkig te zyn, dewyl zy niet alleen het kenmerk, maar zelfs het vermoeden, van moeilik aangewenden arbeid verbannen. — Het was door deeze blykbaare onoplettendheid op zichzelf, dat MASSILLON zich zo veele Vrienden maakte als hy Toehoorders hadt. Hy wist, dat, hoe meer een Redenaar zich bezorgd betoont om bewondering te bejaagen, hoe minder de Toehoorders

ders genegen zyn, hem deeze te verleenen; en dat deeze eersugt de heillooze klip is voor zo veelc Predikers, die, (mag ik het zo uitdrukken) de belangen van GOD zelf moctende behartigen, verkiezen, daarmede de geringe belangen van hun eigen hoogmoed te vermenigen. MASSILLON, in tegendeel, keurde het een niets beduidend vermaak, „ te doen te hebben (gelyk MON-
 • „ TAIGNE het uitdrukt) met lieden, die altoos bewon-
 „ deren en onzen lof uittrompetten,” bovenal by die gelegenheden, waarin het zo aangenaam is, zichzelven te vergeeten, om zich geheelenal bezig te houden met die zwakke en ongelukkige wezens, welke pligt ons roept te vertroosten en te onderwyzen. Hy was gewoon, de voorbedagte welsprekenheid der Leeraaren te vergelyken by die bloemen, welke den groei bederven, en, schoon zeer fraai voor het oog, in den oogst niets geeven.

Het scheen bewonderenswaardig, dat een Man, door zyn leevensstand van 't gewoel der wereld verwyderd, de wereld zo wel kende; dat hy zo juiste schilderyen opleverde van der menschen drijven, en bovenal van de zelfliefe. „ Ik heb,” was hy gewoon te zeggen, „ geleerd, dezelve af te maalen, door na te gaan „ wat in myn eigen hart omging.” Hy gaf 'er een treffend en vernuftig blyk van, in de belydenis aan een zyner Broederen, die hem geluk wenschte met den opgang, welchen hy in 't prediken maakte; zeggende: „ De „ Duivel heeft my dit reeds met meer welsprekenheids „ dan gy beduid.”

MASSILLON trok een ander voordeel van de Welsprekenheid toe het hart gericht, welke hy zo meesterlyk verstondt; daar hy de taal sprak van menschen in allerlei standen, ging elk hem hooren; ongeloovigen zelfs woonden zyne Leerredenen by, en ontvingen vaak onderwys, terwyl zy alleen om zich te verlustigen gekomen waren. De reden hiervan was, dat MASSILLON wist, hoe hy, ten hunnen behoefte, zich van die taal moest bedienen, welke zy wilden hooren, — die van eene Wysbegberte, louter menschlyk in het voorkomen, doch die, den weg tot hun hart gebaad vindende, den Christen-redenaar in staat stelde, hun te naderen zonder moeite, zonder wederstand, en de vermeerstering, zelfs zonder stryd, te behaalen.

Zy-

Zyne Gebaaren waren volkomen overeenkomstig aan de Welsprekenheid hem eigen. Ten predikstoel opklimmende, bleek hy geheelenal doordrongen te wezen van de groote waarheden, welke hy zou verkondigen. Met neergeflaagene oogen, met een ingespannen en zedig voorkomen, zonder hevige bewegingen, en met weinig gebaaren, doch met eene stem, geheel aandoening, verspreidde hy over zyne Toehoorders die godsdienstige aandoening, welke zyn eigen uiterlyk voorkomen inboezemde, en te wege bragt, dat de diepste aandacht het oor leende, — een diepe aandacht, die der Welsprekenheid grooter lof geeft dan de luidrugtigste toejuichingen. De roem zyner wyze van voordragt alleen bewoog een der beroemdste Tooneelspeelers, BARON, om hem te gaan hooren. De Kerk uitgaande, betuigde hy aan een Vriend, die hem derwaards vergezeld hadt: „Deeze Man is een Redenaar, en wy zyn alleen Specters!”

Welhaast begeerde het *Fransche Hof* hem te hooren, of liever over zyne Welsprekenheid te oordeelen: zonder trots en zonder vrees vertoonde hy zich op dit groot Tooneel. Hy verscheen 'er met ongemeenen luister. „De aanhef van zyne eerste Leerreden levert een der meesterlykste trekken van hedendaagsche Welsprekenheid. — **LODEWYK DE XIV** was toen op het toppunt van magt en roem, bewonderd door geheel *Europa*, aangebeden door zyne Onderdaanen, bedwelmend door vleiers, en zat van eerbewys. **MASSILLON** koos tot zyn Text eene plaats der H. Schrift, zo 't scheen allerminst toepaslyk op zodanig een Vorst: *Zalig zyn de weenenden*; en hy verstondt de kunst, om daaruit eene lofspraak te ontleenen, te nieuwer en te streelender, daar dezelve scheen ingegeven door het Euangelie zelve, en zodanig als een Apostel zelve zou voortgebragt hebben. — „Sire!” dus liet hy zich hooren, „indien „de Wereld hier tot uwe Majesteit sprak, zy zou u „niet te gemoete voeren: *Zalig zyn de weenenden*; zy „zou zeggen: Zalig is de Vorst, die nooit streedt dan „om te overwinnen, die de wereld met den roem van „zyner Naam vervuld heeft, die in den loop van eene „lange en voorspoedige Regeering met glans genooten „heeft alles, wat de menschen bewonderen, de grootheid „zyner vermeersteringen, de liefde zyns Volks, de „hoog-

„hoogagting zyner vyanden; de wysheid zyner wetten — maar, Sire! het Euangelie spreekt niet, gelyk de Wereld spreekt!”

De Toehoorders te *Versailles*, hoe zeer zy gewoon waren aan de BOSSUETS en BOURDALOUES, hadden geene kennis aan eene Welsprekenheid, teffens zo kiesch en zo edel; in gevolge hiervan veroorzaakte dezelve in de Vergadering, ondanks de ernsthaftigheid, welke de plaats vorderde, eene ongewillige uitdrukking van bewondering. Er ontbrak alleen, om deeze plaats nog nadruklyker te maaken, dat dezelve hadt moeten uitgesproken worden te midden van de ongelukken, die eerlang op deeze zegenpraalen der *Franschen* volgden, en op een tyd, dat de Monarch, die geduurende vyftig jaaren niets dan voorspoed genooten hadt, geheel van verdriet omgeeven, zyne dagen sleet. Indien LODEWYK DE XIV immer een welsprekender inleiding hoorde, het was mogelyk die van een Zendeling, die, de eerste maal voor den Koning verschynende, dus aanving: „Sire! ik meen geene „pligt'eeving by u af te leggen; ik heb 'er geen in „het Euangelie gevonden.” — Madame DE COULANGES maakt, in eenen Briefve aan Madame DE SEVIGNÉ, eene zeer oordeelkundige aanmerking over den opgang, dien MASSILLON met zyn prediken ten Hove maakte: „Hy slaagde,” schryft zy, „te *Versailles* even als te „*Parys*: maar wie ten Hove zaait, doet zulks menig- „maal in een ondankbaaren grond; want zy, die zeer „aangedaan worden onder het hooren van Leerredenen, „zyn reeds bekeerd, en de overigen wagten op de ge- „nade, dikwyls zonder onverduldigheid; de onverduldigheid zelve zou eene groote genade wezen.”

Waarheid, zelfs wanneer zy in den naam van god spreekt, behoort zich te vergenoegen met aan de deur der Koningen te kloppen, en die nooit open te breeken. MASSILLON, van deezen grondregel overtuigd, betrad het voetspoor niet van eenigen zyner Voorgangers, die hunnen yver betoond hadden, door de Zedeleer des Euangelies in de verblyfsplaats der ondeugden te prediken, met eene strengheid, geschikt om dezelve gehaat te maaken, en bloot te stellen aan de gevoelige geraaktheid van beledigde hoogheid en magt. Onze Regenaar was altoos onverzaagd, maar ook altoos vol ontzag, als hy zynen Vorst den wil predikte van den Regter der Koningen. Hy vervulde de maat van het werk
zy.

zyner bedieninge, doch droeg zorge om dezelve niet te boven te gaan; en de Koning, die, naa het hooren van andere Predikers, zyn Kapel wel eens met misnoegen verlaaten hadt, ging, naa MASSILLON gehoord te hebben, 'er nimmer uit, „dan misnoegd over zichzelve.” Dit waren de eigene woorden van dien Vorst tot onzen Redenaar; woorden, die de hoogstmogelyke lofspraak behelsden, welke hy kon geeven — eene lofspraak, egter, die zo veele Predikers vóór en naa MASSILLON niet wenschten weg te draagen, omdat zy 'er meer op uit waren, den verstandigen en oordeelkundigen te behaagen, dan om Zondaars te bekeeren.

Bekend is het treffend zeggen van LODEWYK DEN XIV tot een Leeraar, die hem sterk uitgetekend hadt in eene Leerreden, in 's Vorsten tegenwoordigheid gehouden: „Ik wil gaarne myn deel hebben in eene Leerreden; doch het smaakt my niet, 'er een te hooren, *op my* „gemaakt.” — Men heeft verhaald, dat BOURDALOUE de grenzen ten deezen opzigte te buiten ging; en dat hy, ten tyde van 's Konings minnaryen met Madame DE MONTESPAN, het waagde, den Monarch DAVIDS Overspel met BATHSEBA te herinneren; hem de woorden van Propheet NATHAN, „Gy zyt die Man!” toevoegende. Het valt zwaar om te gelooven, dat BOURDALOUE zyne Apostolische stoutmoedigheid tot zulk een uiterste zou voortgezet hebben; en nog zwaarder, dat zyne Broeders *Jesuiten* het zouden hebben goedgekeurd. Zy waren de Lieden niet, om het Euangelie op die wyze, en bovenal ten Hove, te verkondigen. Men heeft ongetwyfeld deeze Anecdote bedagt, om LODEWYK DEN XIV het veronderstelde antwoord te doen geeven: „Hy heeft zyn pligt gedaan; laten wy den onzen „doen.” — Dit althans is zeker, dat, wat hy ook gezegd hebbe, hy niets deedt, aan het veronderstelde vermaan en bestraffing beantwoordende; want hy bleef het met Madame DE MONTESPAN houden. — De Hertog VAN ORLEANS, in de volheid zynr magt als Regent, behandelde met eene edeler onverschilligheid een geestdryvend *Jansenist* van *Amiens*, die tegen hem op zyn Dorp gepredikt hadt. „Wat,” sprak hy, „heeft die „Man met my te doen? Ik behoor niet tot zyne Pa- „rochie!” De Cardinaal DE NOAILLES bestrafte dien zelfden Geestlyken over de heftigheid zyns yvers, en maande hem aan tot wat meer voorzigtigheids. „Myn „Heer,”

„Heer,” gaf hem de Geestlyke ten antwoord, „myn Catechismus heeft my voorlang geleerd, dat de Voorzigtheid eene der Hoofddeugden is.”

De *Jesuiten* van *Clermont*, misfchien om de gevoelens van MASSILLON te ontdekken en hem eene laage te leggen, bragten by hem een Priester aan, beschuldigd dat hy *Jansenistifche* gevoelens predikte. De Kerkvoogd, begeerig om een blyk van zyne Regtzinnigheid te geeven aan deeze yverige en fchranderre aanbrenghers, deed den Prediker tot zich komen, en voerde hem, in tegenwoordigheid van twee *Jesuiten*, toe: „Vader, men heeft my verzekerd, dat gy eene Leer verkondigt.” — De Priester, hem geen tyd latende om te voleindigen, viel hem in de reden; zeggende: „Ik predik „die waarheden, welke u tot een Bifchop gemaakt hebben.” — MASSILLON hieldt zich met dit antwoord te vrede, liet den Priester prediken, en den *Jesuiten* de vryheid, om anderen buit te bejaagen.

Onder de veelvuldige Aalmoesfen, welke MASSILLON fchonk, waren 'er eenige, die hy met de grootfte zorgvuldigheid verborgen hieldt, niet alleen om de kieschheid der bewelddaagden niet te kwetzen, maar zomtyds om geheele gemeenfchappen het gevoel van onrust en vreeze te befpaaren, hoe ongegrond zulks ook mogt weezen, welke die giften zouden kunnen veroorzaken. Een talryk Nonnenklooster hadt verfcheide dagen broodgebrek gehad. De Zusterschap hadt beffooten, liever van honger te fterven, dan haare zo verregaande behoefte te ontdekken, uit vreeze, dat die ontdekking de vernietiging van haar Klooster mogt ten gevolge hebben, — en zy hadden 't zelve liever dan haar leeven. MASSILLON vernam, ten zelfden tyde, deezer Nonnen dringende behoefte, en de beweegreden, waarom zy dezelve niet ontdekten. Zeer begeerig om haar uit dien nood te helpen, vreesde hy de Zusterschap te ontrusten, door den fchyn te geeven alsof hy van haare behoefte onderrigt was; hy befchikte daarom eene aanzienlyke fom ten haaren behoefte, en zodanig, dat zy 'er staat op konden maaken, tot hy middel zou gevonden hebben om haar op eene andere wyze te verzorgen; en het was niet voor naa zyn dood, dat zy kennis kreegen aan den Weldoener, aan wien zy zo veel verfchuldigd waren,

MASSILLON stierf, gelyk FENELON gestorven was, en elk Bisschop behoorde te sterven, zonder geld en zonder schulden. Het was op den vier-en-twintigsten van Herfstmaand des Jaars 1742, dat de Kerk, de Welspreekenheid, en de Menschlykheid, dit onherstelbaar verlies leeden.

Een laater voorval, recht geschikt om gevoelige harten diep te treffen, verschaft eene proeve, hoe dierbaar de Gedagtenis van MASSILLON is, niet alleen voor de ongelukkigen, wier traanen hy afdroogde, maar voor allen, die hem gekend hadden. Eenige jaaren geleeden bevondt zich een Reiziger te *Clermont*, en wenschte het Landgoed te zien, waar MASSILLON gewoon was een groot gedeelte van het jaar door te brengen. Hy vervoegde zich tot een ouden Grootvicaris, die, naa 's Bisschops dood, niet hadt kunnen besluiten, derwaards te gaan. Hy gaf thans egter zyne toestemming, dien Reiziger ten gevalle; niettegenstaande hy vooruit berekende, hoe zeer hy aangedaan zou weezen op het wederzien van eene plaats, zo droevig dierbaar aan zyne geheugenisse. — Zy toogen heen, en de Grootvicaris toonde alles aan den Vreemdeling. „Hier,” zeide hy, onder het storten van een traanenvloed, „is de laan, waarin de waardige Kerk, „voogd gewoon geweest is met ons te wandelen; daar „is de boom, onder welken hy gewoonlyk rustte en zat „te leezen; dit is de tuin, welken hy meest met eigen hand beärbeidde.” — Daarop traden zy ten huize in; en toen zy kwamen in de kamer, waar MASSILLON den laatsten levensadem hadt uitgeblaazen, sprak de Grootvicaris: „Dit is de plaats, waar „wy hem verlooren!” — en dit zeggende, viel hy dood neder. — De schim van TITUS, of MARCUS AURELIUS, mogt zulk eene opoffering benyden hebben.

UITTREKSEL UIT DE BERICHTEN VAN ROOMSCHE MISSIONARISSEN, OVER DEN TOESTAND DES CHRISTENDOMS, IN ALLE DOOR HUN BEZOCHTE LANDEN. Door Prof. F. MUNTER, in *Kopenhagen*.

(*Vervolg en slot van bl. 79.*)

V. In *Bengalen* zyn de Katholyken zeer talryk. In *Calcutta* alleen zyn 'er 25000, van welken 15000 de Sacramenten der Kerk genieten. De anderen hebben Heidensche of Muhammedaansche bywyven, of geheele *Serails*. Dezen zyn van hunne nabestaanden verlaaten, en laaten zich daarom allen, in *articulo mortis*, en in dergelyke omstandigheden doopen, waartoe de Portugeesche Missionarissen zich voornaamelyk laaten gebruiken. Zoo noemt men naamelyk, daar te lande, de inboorlingen van *Goa*, wier opvoeding en letteroefeningen in *Goa* zeer gebrekkig zyn, en die, na eerst als Novitiï beproefd te zyn, tot Zendelingschappen geschikt worden, in welken stand zy eenzaam en afgezonderd leeven, waarby 't des ligter toekomt, dat zy zich uit onweetendheid tot zulken verkeerden handel laten vervoeren.

Hoeveele Zendelingschappen de Katholyke Kerk ook in *Hindoestan* moge hebben, echter hebben 'er de Franciscanen maar twee vaste Kerken, de eene te *Patna*, en de andere te *Bettia*. Overal is vryheid van Godsdienst. De Missionarissen mogen met een ieder over den Godsdienst spreken. Echter worden de nieuwbekeerden gewoonlyk uit hunne Kaste weggejaagd, dewyl de Christenen zekere by hun gebrukelyke offerplechtigheden niet meer kunnen bywoonen.

In *Malabar* worden de Zendelingschappen zeer in hunne magt beperkt. 'Er kan geene plechtigheid, geen trouwing, geene procesfie, geene visitatie van Kerken geschieden, eer de Stadhouder en Gouverneur 'er van verwittigd is. — De Christenen in dit Land zyn talryk, en bestaan uit twee classen; uit *Syro-Chaldaers* en *Latynen*. De oude *Syro-Chaldaers*, Katholyken, en die verder tot byzondere Secten behooren, samen genomen, maaken ongeveer 200000 zielen uit. De *Latynen*, het

zy nieuw gedoopten, het zy afftammelingen van Portugeesche Slaaven; zyn 50000 in getal. De Katholyken hangen deels af van hunnen Aartsbischof van Erangan, deels van den Apostolischen Vicaris van Verapoli. De overigen, thans allen Monophyiten, staan deels onder den geordenden Priester van Marthoma, deels onder twee Jacobitische Bisdommen van Mosul en Ninive.

De oude *St. Thomas Christenen* behooren tot de klasse der Nairiers, die den tweeden adel in Malabar uitmaakt. Zy leven van hunne inkomsten en handel. Handwerken worden door hun niet gedreven. Veele staan, als Nairiers, in des Konings krygsdienst; zy oefenen zich zeer in derzelver taak, en zyn zeer geacht. Hunne Vrouwen leven zeer afgezonderd. Zy houden zeer vast aan hunne begrippen en gebruiken; echter kan een prediker en Missionaris hen, door zachtheid, nog al winnen, en tot vereeniging met de Katholyke Kerk overhaalen.

Iedere Gemeente maakt zeker spoort een kleine Republiek uit. Zy regeert zichzelve door vier Gedeputeerden, die zy jaarlyks daartoe benoemen. De beslissing van geschilzaaken geschiedt by de kerkdeur. De Bisdommen kunnen, buiten weeten der Gemeenten, geene orders, geene absolutie van Kerkelyken ban, of suspensie uitdeelen. Met de Katholyken willen de Thomas-Christenen weinig te doen hebben. De Priesters en 't Volk beiden zyn onweetend. Men hoort nog al op verbetering, door het Seminarium, welk de Propaganda 'er vóór eenigen tyd gesticht heeft. Het gemeene volk heeft zeer veel op met de Syro-Chaldeeuwsche taal. Zoo lang de Jesuiten 'er hun werk van maakten, hen te onderwyzen, ging alles wel; maar van dien tyd af, dat zy daarin nalatig zyn geworden, van 't jaar 1632 af, begon alles te verloopen. In 1653 ontbond de scheuring, waardoor sedert 14 Gemeenten en 25 Kerken zich aan de Chaldeeuwsche, uit Turkyen overgekome, Bisdommen hebben onderworpen. Alle de afgescheurde Gemeenten behooren tot de Monophyiten; zy loochenen het Vagevuur, de zaligheid der Vroomen vóór den dag des oordeels, en het primaat van den Paus, in wiens plaats zy den Patriarch van Antiochien voor hun Opperhoofd erkennen. Zy verwerpen het Concilie van Chalcedon, en de vereering der Beelden; schilderstukken zyn

zyn by hùn wel geoorloofd. Zy leeten verder, dat de zielen der afgestorvene vrooten en godloozen, tot op den oordeelsdag, in een aardsch parady's blyven; dat de Mis met ongezuurde brooden onwettig is; en dat by den Doop warm water moet gebruikt worden: met één woord, zy koesteren alle de byzondere begrippen der afgescheurde Grieken en Armeniers, en daarenboven veel Asiatische en Malabaarsche bygeloofigheden. De Bisschoppen veroorloven hùn alles, om te meer in bedwang te houden.

Onder de Thomas-Christenen zyn twee stammen of classen, die *Tecumbavets* en *Vadecumbavets* heeten. Zy bejegenen elkander met onverschilligheid, gaan wel in dezelfde Kerk, maar hebben onderscheidene Leeraars; ook trouwen zy niet onder elkanderen, dewyl de eene party zich edeler acht dan de andere. De Tecumbaveters hebben, alles samen genomen, 7 tot 8 Kerken. De Vadecumbaveters zyn veel talryker en meer vermenigvuldigd. Onder de Katholyken en Afgescheurden ontstaan telkens oneenigheden, terwyl de eene party zich boven de andere wil verheffen. Over de vereering der afgestorvenen denken de Thomas-Christenen ongeveer eveneens als de Malabaaren, en zy volgen soortgelyke bygeloofige gebruiken. Wanneer een der oude Christenen sterft, be-geeven zich de naaste bloedverwanten by het lyk, eef het uit 't huis gedraagen wordt, en werpen zich voos hetzelfde op het aangezicht ter neder. Na de begraafnis vallen zy ook op de knieën, met het hoofd tegen den grond, alsof zy den afgestorvenen nog wilden aanbid-den; maar vooraf leggen zy denzelven doorgaans een kruis op 't hoofd. Een Missionaris heeft sien zelf, by de begraafnis van een Leeraar, hooren zeggen: *bids het hoofd van den gestorvenen aan.*

VI. Van *Atta* en *Pegu*. In *Atta* zyn de Missionarissen *Clerici regulares S. Pauli*. Het getal der Christenen in dit Ryk is ongeveer 11000 (of 12000) zielen. 'Er zyn aldaar maar vier Missionarissen, van welken twee een Seminarium bestieren, van omtrent 50 jonge lieden. In de Hoofdstad *Ava* zyn 300 Christenen. — De Zending van *Pegu* behoort tot de Franciscaners. In 4 Steden vindt men Christenen; echter meestal Vreemdelingen.

VII. In *Congo* verkiest de voornaamste Edelman met zyne Orde den Koning, die wettig geboren, en een

Christen syn moet, en wel beurtelings uit de beide Familien QUINPANZO en QUIMULAZA. Deze Edelman is in hoope eer. Hy neemt zich Heer van 't Land en 's Konings Grootvader, en heeft twee kroonen, eene van welke hy, nadat de keus gedaan is, van het hoofd neemt, en den Koning opzet. Zoodra de keus bekend gemaakt is, stelt hy den Koning aan den eersten in rang onder de Missionarissen voor, opdat deze de gedaane keuze met zyne goedkeuring bekrachtige, en den Candidaat voor den Throon tot de biegt en communie voorbereide. Deze komt dan, met zyne Vrouw, ter Kerk, biegt en communiceert; en dan eerst verzoeken de kiezers den Munnik, hem den eed af te neemen, en in het bezit der Koninglyke waardigheid te stellen. Dit geschiedt dan met veel plechtigheden. De eerste Edelman houdt hem, in eene lange redevoering, zyne plichten voor; de anderen maaken hem opmerkzaam op ingellopene misbruiken, die hy behoort af te schaffen. De Superior (de eerste in rang onder de Missionarissen) geeft hem de teekenen der Koninglyke waardigheid en ryksfierraaden over, en laat hem drie eeden zwoeren: 1) Zynen onderdaanen geene afgodery of bygeloof te veroorloven, waarby inzonderheid de vuurproef met gloeiend yzer genoemd wordt; en om van de Eucazza (een bittere bast van zekeren boom, die, in kleine hoeveelheid gebruikt, een heilzaam braakmiddel is, maar te overvloedig genomen den dood veroorzaakt) geen gebruik te maaken. 2) Aan de Katholyke Leer getrouw te blyven. 3) Met den Koning van Portugal vrede te houden, en denzelven overal de handen vry te laten. Wanneer hy dit knielend heeft bezworen, leidt hem de Superior naar den throon, en laat hem zich daar op den Koninglyken zetel plaatzen.

In 't Jaar 1775 waren in Congo twee Koningen. De eene, met naame *Don PEDRO V*, was afgezet, en de andere, *Don ALVARO XI*, regeerde in zyne plaats. Uit vrees voor den oorlog in 1764, vlood de eerste, met zyn aanhang en gemaalinne, naar de rots Inzondo, eene door de natuur gemaakte vesting, die onverwinnelyk is, en tot welke men door eene naauwe, byna een Italiaansche myl lange, engte opklimt. Daardoor komt men op eene met rotzige wanden omringde vlakte, die van eene vischryke beek doorsneden is, en vier Italiaansche mylen heeft in den omtrek, wel voorzien van toereikende akker.

kervelden. Daar heeft hy een voegzaam verblyf voor zich en zyne aanverwanten laten bouwen, en kon niet besluiten, deze veilige wykplaats weder te verlaten; waarom men *Don ALVARO XI* in zyne plaats tot Koning koos, die ook weldra, na eenige onrustige beweegingen, in de ongestoorde bezitting is bevestigd. Zyn Hof bestaat uit 35000 menschen, alle Christenen. Volgende Landen zyn aan zyn ryksgebied onderworpen:

1) *Mocundo*, altyd geregeerd door eene Christinne, wier onderdaanen alle Christenen zyn. De naam der Koningin was destyds *Donna CHRISTINA DI QUITULAZA*.

2) *Lembra*, een groot Ryk, dat voormaals alleen bestond uit Christenen, maar thans ook, door gebrek aan Missionarissen, wel voor de helft uit Heidenen. Alhoewel de Koning reeds vóór vele jaaren is gestorven, zegt men nog altyd, dat hy slechts krank is. Het paleis wordt door Heidenen bewaakt, die zich, indien 'er maar Missionarissen waren, gaarne zouden laten doopen.

3) *Oundo*, mede een Ryk, dat door Vrouwen bestierd wordt. De laatste Koningin, waarvan men berichten heeft, heette *Donna VIOLANTA MANZOMBA PMLALA CASTELLO BLANCO*. Haare onderdaanen zyn grootendeels Heidenen; en, zoo vele 'er tot het Christendom zyn overgekomen, ook by uitnemendheid bygeleevig. Allen zyn vol verlangen naar Missionarissen. Een enkele Monnik heeft 'er in weinig tyds 9000 gedoopt, doch maar één paar getrouwd. Veelen van dit Volk eeten menschen vleesch; in 't byzonder vermaaken zy zich met het vleesch van hunne, in den kryg gesneuvelde, vyanden. Zy hebben het Hof van Congo verwoest, en zelfs de Kerk met een aanhoorig gebouw verbrand.

Deze vier Ryken (dat van Congo medegerekend) hebben vele Provinciën met Europeische titelen, Hertogdommen, Vorstendommen, Marquisaaten; en wel de volgende met name:

1. *Zombo*. Hier drijft men grooten handel met Europeanen, inzonderheid met de Portugeezen, door het insuilen van wapenen en waaren tegen slaaven. De inwoners zyn grootendeels gedoopt; maar hebben geen Leeraar, en leeven in de grootste onkunde.

2. *Sagno*; ook zeer uitgestrekt. Het bevat vele, rykelyk bevolkte, en vruchtbaare Eilanden. Byna alle

inwooners zyn Christenen. De Vorst MICHAËL DE CASTRO DE SILVA houdt hier, als Koning van Congo, een pragtig Hof. Men telde hier van ouds 11 Kerken.

3. *Mugatto*, een klein en niet zeer volkryk Land van ongeveer 10000 inwooners; doch zeer vruchtbaar. Byna allen zyn gedoopt.

4. *Bamba Cubotta*. In deze Provintie heeft men de rots, waarin PEDRO V gevlucht is. Zy bevat 20000 inwooners, alle Christenen, en grenst aan het meir.

5. *Bamba Gango*; groot en beschryk. Men vindt 'er veel olyphanten en wild. De Vorst en het Volk zyn zeer wel gezind voor de Christenen. Ook deze Provintie grenst aan het meir, en bevat 30000 inwooners.

6. *Pemba*, heeft 25000 inwooners, alle Christenen.

7. *Chinga*; vol Dorpen, Steden en menichen. De volkamenigte bedraagt over de 40000 (*), waaronder slechts weinige Christenen geteld worden. Het Land wordt geregeerd van twee bygeloovige Vorsten. Het Volk is zeer bigottisch. Men heeft 'er veel op met eene Godheid *Marunda*, wier beeldtenis zelfs onder de slaaven ten geschenken uitgeleend wordt.

8. *Amussila*, voorheen meest Heidensch, door gebrek aan Priesters. De inwooners onderhouden de Besnydenis. Zy maaken zich huizingen in de boschen, daar zy doorgaande sterfen, en hunne toekomstige herleeving verwachten. Zy bidden den Duivel aan, en dryven allerlei bygeloof. Een der laatste Missionarissen heeft 'er veel goede gesicht; in twee jaaren tyds is eene groote menigte tot het Christendom overgebracht. Men telt 'er reeds 25000 Christenen.

9. *Zembo*, 15000 inwooners, meestal Christenen. Zy dryven een grooten handel in Negerlaaven met de Franschen.

10. *Dambola*, bestaat alleen uit Christenen, doch is niet zeer volkryk.

11. *Laonica*, groot en uitgestrekt; het grenst aan Angola. De inwooners maaken even als die van Dambola, veel werk van de vischery, en zyn alle Christenen. Zy maaken een getal uit van meer dan 10000.

12. *Bodro*, ver van het meir en uitgestrekt. De Vorst is zeer magtig; hy heeft 50000 onderdaanen, alle Chris-

(*) 40000 (1)

Christenen. 'Er is in dit Land een groote Jaarmarkt, gedurende welke een verbaazende handel wordt gedreven.

13. *Manga*, doorsneden van de rivier Lopa, die veel visch en rivierpaarden bevat. De inwoners, ten getale van 200000, zyn voor het grootste gedeelte, door gebrek aan Priesters, ongedoopt.

14. *Sompi* en *Matari* bevat 50000 menschen, alle Christenen; een elendig Land, vol bosschen en wild gedierte.

15. *Ehibango*, een ryk en magtig Koningryk. Voorheen waren 'er Kloosters van vierderlei Ordes; thans behoort het aan het Ryk *Enquezze*. Het Volk, bestaande ongeveer uit een half millioen, is Christelyk en goed. Echter zyn veelen, door gebrek aan Missionarissen, nog niet gedoopt.

16. *Enlundi*, een zeer groot Land van 80000 menschen, die maar verlangen naar Missionarissen, om gedoopt te kunnen worden.

17. *Embatta*, voormaals vol Christenen; in den tyd van 45 jaaren was hier geen Priester geweest; en toen 'er eindelyk een Missionaris kwam, wierden weldra 30000 kinderen gedoopt. Men kan het getal der inwoners op 500000 rekenen.

18. *Qatya*, bevat 100000 menschen, alle Christenen.

19. *Cuchetto*, wordt van eene Vrouw geregeerd. Hier is een Hospitium. Het Land kan gerekend worden op 100000 menschen, alle Christenen.

20. *Oembo*, een magtig Land, welks Vorst ook groote rechten heeft aan het Hof te Congo. Hy zelf en alle zyne onderdaanen (200000) zyn Christenen.

21. *Locunga*. De Vorst heeft by den Koning van Congo zyne plaats naast den voorgaanden. Men rekent zyne onderdaanen op 90000, alle Christenen.

22. *Infonia di Lukenga*, heeft achting voor de Christenen, maar 'er is nog niemand gedoopt.

Het geheele Ryk Congo bevat ongeveer 6 millioenen inwoners. Allen zouden Christenen zyn, byaldien de Missionarissen slechts meer werk van dit Volk maakten. Een enkele heeft meer dan 7000 menschen gedoopt.

BERIGTGEEVINGEN, WEGENS DE STAD PETERSBURG, EN DERZELVER INWOONDEREN.

www.libtool.com.cn

(Ontleend uit STORCH's *Pictura of Petersburg.*)

NATUURLYKE LIGGING EN LUGTSTREEK.

Volgens de berekening van den Academist KRAFFT, heeft men te *Petersburg*, tien jaaren door elkan- der gerekend, 97 heldere dagen, 104 dagen regen, 72 dagen sneeuw, en 93 dagen onbestendig weer. Ieder Jaar hoort men 'er de Stormwinden gieren van twaalf tot zestien maalen, die somtyds, wanneer zy uit het Westen opsteeken, Overstromingen veroorzaaken. Uit eene ondervinding van meer dan zestig jaaren, breekt het Ys in de Rivier de *Neva* nooit open vóór den 25 Maart, en nimmer laater dan den 27 April. De vroegste bevroezing dier Riviere is den 20 October, en de laatste den 1 December. Zints het Jaar 1741 is de grootste maate van Hette geweest 27, en de grootste maate van Koude 33 Graaden, volgens de schaal van REAUMURS Thermometer.

Wy zien hieruit, hoe weinig dagen in een geheel jaar buiten deur in deeze lugtstreek kunnen genooten worden, en hoe bepaald de Zomerverlustigingen zyn. De Winter is hier het beste jaargetyde, en bezit groote voordeelen boven de natte en mistige winterdagen in Zuidelyker Gewesten. Eene gelyke en standhoudende koude versterkt en herstelt de lichaamskrachten. De uitmuntende wegen ter sledevaart maaken het reizen gemaklyk en aangenaam; een Winterreize, by een gemaa- rigde vorst, by maanlichte nagten, is een vermaak, alleen in deeze oorden bekend.

De *Rusjen*, aan eene harde levenswyze gewoon, schynen te herleeven by den aanvang des Winters; en vreemdelingen zelfs zyn hier ongevoeliger voor de koude, dan in hun eigen land. Men moet ook bekennen, dat geenen beter dan de *Rusjen* weeten, hoe zich tegen de koude te beschutten. By het naderen van den Winter worden de dubbele vensterraamen aan alle de huizen geplaatst; de zamenvoegingen en tusschenvakken worden netjes beplakt met het zelfde papier als de ka-

kamer mede behangen is. Deze voorzorge beschermt niet alleen tegen de koude en den wind, maar verschaft tevens een vry uitzigt, zelfs in 't holst van den Winter, dewyl de glazen op deeze wyze nooit met ys bekorst worden. Onze Kachels, die, door derzelver grootte en zamenstelling, in de daad een grooten voorraad van hout verslinden, brengen eene warmte in de grootste vertrekken en kamers, welke allen denkbeeld van Winter doet verdwynen.

Deze warme Kachelkamers verlaatende, wapenen wy ons des te sterker tegen de strengheid der koude. Hoofdkappen, bonte pelfen, laarzen, wolgevoerd, en een mof, maaken de Winterkleeding uit. Het is aartig om te zien de kleederhoopen, uit welke in weinig minuten de grootste Schoonheden ten voorschyn traden. De gemeene Rus is alleen bezorgd om de beenen en voeten welgedekt te hebben. Voorzien met een enkele schapeenhuid, *Shube* genaamd, ziet men de Sledevoorders, en die koopwaaren aanbieden, dagelyks op straat met een blooten nek en bevroozen baard. By een vorst, wanneer de Thermometer vyf-en-twintig graaden tekent, is het geene zeldzaamheid, Vrouwen, turen lang, bezig te zien met het linnen te spoelen in de byten van het ys der Kanaalen.

De Winter vermeerdert zeer de behoeften des leevens, en zy worden nog vermenigvuldigd door de weelde. Hiertoe behoort de winterkleeding, de brandstof en het kaarslicht. Dat de Menschen hier ter Stede groote kosten hebben aan Bontwaaren, kan men zich ligt verbeelden; en de mode daarin verandert zo dikwyls, dat iemand een meer dan middelmatig inkomen moet hebben, om dezelve stap voor stap te kunnen volgen. — Het hout, 't welk verbrand wordt, is verbaazend. In de keukens, in de kamers, en in de vertrekken der dienstboden, die zo heet als badstoven gestookt worden, verslindt men ongelooflyk veel van deeze eerste leevensnoodwendigheid onder dus eens lugtstreek. Volgens eene middelmatige berekening, worden alhier 's jaarlyks meer dan tweemaal honderd duizend vademmen houts verstoekt, in geldswaarde omtrent een half millioen Roebels bedragende. Deeze verbaazende verteering, en de toenemende prys des houts, verdient al de aandacht des Landbestuurs. — De Kosten aan smeer- en waschkaarsen zyn, naar evenredigheid, even groot. Geduur-

rende den langen Winter. leeven wy bykans in een altoosduurenden nacht, daar onze kortste dag slechts vyf en een half uur haalt. In huizen, waar men op een fatsoenlyken voet leeft, worden de waschkaarfen lang vóór den middagmaaltyd ontflooken.

Zo kortstondig is de Lente, dat dezelve naauwlyks onder de Jaargetyden mag gerekend worden. De maanden Maart en April zyn doorgaans aangenaame maanden, ter oorzaake van de heldere dagen, welke men alsdan gewoonlyk heeft; maar de lucht is alsdan nog scherp, en de *Neva* meestal nog met ys bedekt. Met May verandert het tooneel schielyk; de Winterkleeding verdwynt geheelal; maar koude noordlyke winden houden de balzengeurige Lente terug. By een schielijken overgang bevindt men zich op éénmaal in den Zomer; deeze heeft een zeer kortstondig bestaan. Naauwlyks is dezelve gekomen, naauwlyks genooten, of dezelve vliedt heenen,

et non bruma recurrit iners.

Hoe kortstondig, egter, onze Zomer is, ontbreekt het denzelven aan geene vermaakten; en mischien wordt dezelve met des te meer voldoening genooten, van wegen den korten duur. Op het zien der eerste stralen van de wederkeerende Zon, snelt alles na de dicht by liggende Landgoederen, waar dit wellustig Jaargetyde in gastvrye en gezellige uitspanningen gesleeten wordt. Onder de bekoorelykheden van den Zomer, te deezer plaatze, moeten in 't byzonder geteld worden de heldere en veelal warme nagten. De zwakke stralen van de naauwlyks onder de kim daalende Zon verwen den gezigteinder met een roodverwigen gloed, die afschijnt op de omringende voorwerpen. Het bezig straatsgewoel is dan geweeken, doch niet veranderd in eene doodlyke stilte; maar in die nietsbeduidende bezigheid, welke betesmaakt, dan de rust zelve. Wandelende partyen ontmoet men allerwegen, niet izelden vergezeld van muzyk; op de effene oppervlakte van de *Neva*; en in alle kanaalen, ziet men vaartuigen; uit dezelve hoort men de eenvoudige melody van volksliedjes, heet danige de Schuitenvoerders zingen. — Betrooverd door de nieuwigheid en het vermaak deezer tooneels, en in de verwagting van den aanstaanden nacht,

VIII.

vinden wy ons van den slaap ontzet, wanneer de eerste zonnestralen de toppen der huizen vergulden. Ik heb nooit een Vreemdeling gezien, die ongevoelig was voor het eerste genot van deeze Zomernagten.

Maar ach! tot welke tooneelen brengen ons de oogenbliklyke genietingen van wellust! Op den kortstondigen Zomer volgt een Herbst, van zo veele onaangenaamheden vergezeld, dat het denkbeeld van het genot der Zomerdagen geheel wordt uitgewischt. In dit jaarsaizoen wordt *Petersburg* een der afschuwelykste hoeken van den geheelen aardbodem. De gezigteinder wordt, eenige weken lang, overdekt met zwaare donkere wolken; het zonnelicht bedekkende, maaken zy, dat de reeds kortende dagen alleen schemering leveren; terwijl de onophoudelyk naderstortende regen, ondanks de nieuwlings gemaakte water-afleidingen, de straten zo morsig maakt, dat het voor welgekleede lieden ondoenlyk is, dezelve met eenig genoegen te betreeden; en om het tafereel van een Herbst-avond te voltoppen, voege men 'er de huilende winden, soms tot storm aangroeiende, nevens.

HET VOLK.

De *Petersburgers* zyn, over het geheel genomen, (zo verre zulk eene algemeene opgave van het Character met de waarheid kan overeenstemmen) een groot, lyvig en lustig slag van Volk. De invloed der lugtstreek op de gedaante en het gestic, die, zo als naauwkeurige waarneemers reeds hebben opgemerkt, door geheel het Noorden werkt, is hier desgelyks zichtbaar; schoon ik verre ben van my voor een Physiognomist uit te geeven. Hoe schoon ook de vormen mogen weezen, waarin de menschen, mag ik zo spreken, gegooten worden, onthreekt nogtans daaraan die scherpe en bepaalde omtrek, welke de vormende Natuur met eene zo vaste hand schynt te maaken onder een zagter en milder lugtstreek. Zelfs de edelste grondtrekken komen slegts flauwten voorschyn uit de weelderige vleeschklompen, waardoor de zagtere trekken en het aartig speelen der spieren als bedommeld worden. Indien deeze voordeelen voldoening konden schenken voor die gebreken, dan geschiedt zulks: want zagter vleesch, schooner vel, bevalliger kleur, kan men naauwlyks elders aantreffen.

De

De algemeene smaak, welke hier, even als elders al-
lerwegen, de wetten van het schoone ontleent van de
modellen, die de fraaije Natuur biedt, schynt op deeze
eigenschappen te dringen, als wezenlyke vereischten om
eene Schoonheid te vormen, en het is waarschylyk, dat
de volmaaktste *Grieksche* Gedaante in onze gezelschap-
pen niet bewonderd zou worden, indien dezelve onge-
lukkig roode wangen derfde. De smaak daarvoor is zo
gevestigd en zo algemeen in *Rusland*, dat, in de *Rus-
sche* taal, de denkbeelden van *Rood*, *Schoon*, en *Schil-
deragtig*, als 't ware 't zelfde beteken. Het is uit
deezen hoofde zeer te verschoonen, indien onze Vrouwen
hier, zo van hoogen als van laagen staat, tragten, de
bekoorelykheden der Natuure door kunst te verhoogen,
indien deeze wat schaars geweest hebbe in de uitdeeling
van dit gunstbetoon haarwaards. In alle groote Ste-
den, my bekend, is het rood blanketzel in gebruik by
Juffrouwen van fatsoen; dan hier gaat men een stap ver-
der, naardemaal elke Boeren-Vrouw en Dogter de wan-
gen zo wel beschildert als eene Gravin, niet omdat het
de mode is, maar om schoon te wezen. Welke Vrou-
wen kunnen overvloediger het Rood aanleggen, dan de
Egtgenooten van *Russische* Kooplieden, als zy wagge-
len met haare dikke en vette lichaamen, opgepronkt
met al den luister, dien paariën en kant kunnen by-
zetten!

De Mannen zyn, over 't algemeen, niet alleen schoo-
ner dan de Vrouwen, maar zy komen ook nader aan het
afgetrokken denkbeeld van de schoonste menschlyke ge-
stalte. Onder de Officieren van de *Lijfwagt*, en nog
meer onder de Landlieden, die van tyd tot tyd hier
komen, ziet men 'er veelen, die met het beeld van
ANTHOS in wedstryd zouden kunnen treden. In
Duitschland, waar het oordeel over persoonlyke schoon-
heid niet veel verschilt van 't geen hier heerscht, hoort
men dikwyls de goedkeuring der Dames over reizende
Russen ten deezen opzichte. Doorgaans, nochtans, der-
ven zy vroegtyds hier deeze schoone gedaante; naardemaal
Mannen zo wel als Vrouwen, uit verscheide
oorzaaken, overhellen om zeer vet te worden.

(Het slot in onze volgende.)

UTTREKSEL EENER REIZE OM DE LA PÉROUSE
 OP TE ZOEKEN, GEDAAN IN DE JAAREN
 MDCCXCI TOT MDCCXCIV, ONTLEEND
 UIT HET REISVERHAAL VAN M. LA-
 BILLARDIERE, *een der Natuurkun-*
digen, tot deezen Tocht bestemd.

(Vervolg van bl. 31.)

Wanneer wy op *Pangaimotoo* kwamen, gaf de Ko-
 ningin *TINÉ*, zittende onder een afdakzel, bedekt
 met bladen van Kokusnoten-boomen, en opgericht in de
 schaduw van verscheide schoone Broodvrugt-boomen,
 een onthaal aan den Generaal *DENTRECASTEAUX*. Eerst
 beval zy verscheide Jongedogters, tot haaren stoet be-
 horende, te dansen. Zy deden dit met de grootste
 bevalligheid. Zy zongen onder het dansen; terwijl *FUT-*
TAFAIHE, daar by staande, haare bewegingen regelde,
 en tevens aanzette door zyn stem en gebaaren. Vervol-
 gens hadden wy een groot Concert, weinig verschil-
 lende van 't geen ons de Koning, weinig dagen gele-
 den, gegeven hadt; alleen was de uitdrukking van
 vreugde, te deezer gelegenheid, veel leevendiger. De
 Koningin was omringd door een groot aantal Vrouwen;
 terwijl veele Mannen, op een kleinen afstand, tegen
 over haar stonden, en een kring sloegen rondsom de Mu-
 zykanen. Toen de Vrouwen met dansen ophielden,
 reezen veelen der Mannen overeinde, ieder een kleine
 knods, bykans van gedaante als een riem, in de hand
 houdende. Deeze slingerden zy om en om, de maat met
 veel naauwkeurigheds houdende, en teffens beweging
 met de voeten maakende. De Muzykanen, eenige zeer
 laage toonen gespeeld hebbende, zongen dikwyls op een
 rasier wyze, 't welk deezen dans zeer vol gewoels
 maakte; wy bewonderden denzelfen een geruime wyle.
 Het onderwerp van dien dans wekte onze nieuwsgierig-
 heid. Welhaast bevonden wy, dat dezelve diende, om
 de groote daaden van eenigen hühner Oorlogshelden te
 verheerlyken. De Vrouwen vereenigden nu en dan haa-
 re stemmen met die der Mannen, paarende zeer beval-
 lige bewegingen met haaren zang.

Een onzer Scheepslieden van de *Esperance* verwonder-
 de zich zeer; onder deeze Dansers, en niet verre van

FUT-

PUTTAFAIHE, den Eilander te zien, die zyn fabel gestolen hadt; dewyl dit Opperhoofd altoos beweerde, dat hy den Dief niet hadt kunnen vinden. Het bleek ons egter duidelyk, dat deeze Man een zyner Knegten was: dan hy maakte zich weg, zo ras hy gewaar werd dat men hem herkende.

Staande alle deeze verrigtingen was 'er eene pyramide van Bamboos opgerigt, aan welke onderscheide soorten van Vruchten hingen, door Koningin TINÉ ten geschenke voor den Generaal bestemd. — Wy gaven onze begeerte te verstaan, om te zien, dat eenige Inboorelingen een wortelparty hielden; doch wy kreegen bevestigd, dat eené vertooning van dien aart nooit in tegenwoordigheid van de Koningin gegeven wierd.

Het onthaal, door de Koningin gegeven, hadt een groot aantal Inboorelingen te deezer plaatze gelokt; onder deezen bevonden zich zeer veel dieven, wier onbeschaamdheid in het steelen steeds toenam. Zy hadden reeds, met openbaar geweld, den een en ander onzer iets ontfrofd, en waren 'er mede boschwaards gefneld. — Meer dan dertig onzer waren byeen, en leschten onzer dorst met het aangenaam vogt der Kokusnoten, door TINÉ aan den Generaal aangeboden; wanneer een Inbooreling de stoutheid hadt, om een mes een onzer uit de hand te neemen, en 'er mede door te gaan. Verscheiden onzer liepen den dief naa, en vervolgden hem tot op het Eiland *Tongataboo*; doch zich door een verbaazend aantal Eilanderen omringd vindende, keerden zy weder na onze ankerplaats. De Smit van de *Recherche*, nogthans, een *Duitscher* van afkomst, oordeelde te moeten toonen, dat hy meer moeds bezat dan de overigen, door zich verder en verder onder de Inboorelingen te begeeven. Zy keerden zich welhaast om, vervolgden hem op hunne beurt, zo ras zy bevonden dat hy wilde vlugten; zy poogden zelfs hem met hunne knodsen te treffen; doch hy hieldt hun een geruimen tyd van zich af, door den meest voorwaards dringenden een pistool voor te houden, 't geen hy verscheide keeren poogde af te vuren. In deezer voege zo naby onze Schepen gekomen, dat hy zich voor hunne verdere beledigingen beveiligd rekende, was 'er een, die hem met een knods op het hoofd trof, terwyl een ander met een speer hem in den rug stak. Een groot getal viel op hem aan, en verdubbelden hunne slagen, tot zy dagten dat

dat hy dood was. Een der Eilanderen poogde herhaalde keeren hem met zyn eigen pistool te schieten, maar gelukkig was het kruid van de pan. Reeds waren zy bezig met zyne klederen onder elkander te verdeelen, toen men dit bedryf van de *Esperance* ontdekte, en stond een kanonschot deedt; de kogel ging vry dicht by de moordenaars heen, en deedt hun onmiddelyk uit elkander gaan. Wy liepen van alle kanten tot bystand van den ongelukkigen Smit. Een onzer matroozen, den oever langs gaande, om den gewonden te redden, werden twee tanden met een knods uitgeslaagen; doch dit kostte den aanvaller het leven, want hy werd op 't oogenblik doodgeschooten. Men beurde weldra den Smit van den grond op; en schoon hy zwaar aan 't hoofd gewond was, en verscheide andere gevaarlyke wonden bekomen hadt, bezat hy moeds genoeg om na den boot te gaan, alleen onder de armen ondersteund. — Eenige met schroot gelaadene stukken werden afgevuurd, om de zodanigen, die zich op strand bevonden, te beschermen. De Eilanders vlooden allerwegen heenen, en verzamelden zich, in ettelyke hoopen, op onderscheidene gedeelten van het Eiland. Om hun te verstrooijen, en de zodanigen van ons Volk, die zich nog op het Eiland bevonden, 'er veilig af te brengen, zondt men een aantal welgewapende Soldaaten aan wal.

Verscheide Volkshoofden, niet verre van onze marktplaats verzameld, met eenigen onzer, stonden op, om heen te gaan; doch zy bleeven op ons verzoek. — Wy zagen op 't eigen oogenblik een boot van de *Esperance* afsteeken, onder bevel van TROBIANT, de eerste Lieutenant. Weinig weetende van de oorzaak des alarms, en veronderstellende dat alle de Inboorelingen zich gereed maakten om de onzen aan te vallen, beval hy de zynen, een dubbele Canoe te vermeesteren, die na 't strand kwam, geheel onkundig van het gebeurde. De meesten der Inboorelingen, die 'er zich in bevonden, sprongen onmiddelyk in zee; maar het Opperhoofd, aan welk deeze Canoe toebehoorde, bleef op het dek. TROBIANT zondt een soldaat om hem te vatten. Dit bestaande, ontwapende het Opperhoofd hem. Zy worstelden, en TROBIANT vondt goed op hem te schieten, en trof hem doodlyk. Wy waren allen zeer getroffen over dit ongeluk. — Een ander Inbooreling, ziende wat 'er gebeurde, sprong van den steven der Canoe

noe in zee; het niet durvende waagen, op het dek te komen. Een Neger, dien wy te *Ambony* aan boord genomen hadden, vervolgde hem met een spies, die hy in de hand hadt, doch kon hem gelukkig niet agterhaalen. De woede was hiernede niet bedaard. Een Matroos, van geboorte een *Duitscher*, dien wy desgelyks te *Ambony* onder het Schepsvolk gekreegen hadden, ontdekte de Dogter van het ongelukkig gesneefde Opperhoofd, die zich in 't diepst van de Canoe verborgen hadt; hy hief reeds zyn sabel op, om haar te dooyftooten; wanneer een Kanonnier van de *Recherche*, de Burger AVIGNON, zyn arm tegenhieldt. Hy zette zich tusschen den Matroos en de jonge Dogter, wier Moeder welhaast op het strand kwam, tot den dood toe ontfeld over het verlies van haaren Man. De Dogter weende desgelyks bitter over den dood van haaren Vader; en wy zagen, dat zy zich met de vuist hevige slagen op de wangen en borst gaf.

Wy hielden, als gyzelaars, den Zoon des Konings, en TITIFA, Opperste van het Eiland *Pangaimotoo*; doch wy merkten allen, met leedweezen, op, de moedloosheid, welke 's Konings Zoon, wegens dit aan boord houden, aangreep; hy was dezelfde, dien wy dikwyls zyne bevelen, met veel trotschheids, aan de Onderdaanen van zynen Vader hoorden geeven. Hy herhaalde verscheide keeren, dat hy onze Vriend was; dat hy wel zou wenschen, met ons na *Frankryk* te gaan. — TITIFA, in tegendeel, betoonde geen de minste vrees.

De twee gemelde aanzienlyke Persoonen sleeten den nacht in de Kajuit van de *Recherche*. Elk hummer hadt een blok tot een hoofdkusfen medegebragt, waarop zy het agterhoofd nedervleiden, naar de wyze van slaapen by dit Volk, die ongetwyfeld oorzaak is van eene zeer merkbaare platheid aan het agterhoofd. — Geduurende den nacht zagen wy een grooter aantal vuuren, dan wy ooit vernomen hadden, aan *Tongataboos* noordkust. Den volgende morgen werden wy met den dageraad wakker gemaakt door het jammerend gebuil, 't welk twee Vrouwen aanhieven, in eene Canoe rondsom ons schip vaarende. Zy boezemden beurtlings haare weeklagten uit, ongetwyfeld ten einde haare stemmen onderscheiden mogten gehoord worden door TITIFA, die deeze stemmen terfcond kende. De Vrouwen waren zyn Wyf en Dogter, die, in haare droefenis, wangen en borst met

met vuisten sloegen. Hy liep terstond op het dek ; doch hy kon deezer beiden onrust niet doen bedaaren , voor dat hy haar berigt gegeven hadt van de goede behandeling , hem aan boord bejegend. En toen hy haar de weete deedt, dat hy welhaast aan den oever zou komen , betoonden zy zich verrukt van vreugd.

Korten tyd daarna werd TITIFA met 's Konings Zoon met onze Bark op het Eiland *Pangaimotoo* gebragt. De Vrouw en Dogter van TITIFA volgden ons in haare Canoe, wanneer, toen zy digt onder de *Esperance* heen voeren, een donderbos by toeval afgang, en de Canoe zodanig trof, dat zy dezelve onmiddelyk moesten verlaten. Wy namen dit Vrouwen-paar in onzen Boot, en beklagden ons over het ongeluk : doch zy vergaten schielyk het gevaar, 't welk zy geloopt hadden ; want zy bevonden zich by TITIFA, en dagten alleen op het genoeg van hem in vryheid hersteld te zien. Wy deden haar een geschenk van eenige yzeren goederen ; onder deeze gaf een byl hun een groot genoeg. TITIFA betuigde ons, dat hy 'er zich van zou bedienen, om eene nieuwe Canoe te maaken, en dus welhaast de gelede schade boeten. — By ons landen verwyderden de meeste Inboorelingen zich van den oever, en weeken dieper landwaards in ; maar TITIFA verzocht hun, weder te komen, en beval hun, dat zy zich in een kring zouden schikken ; dit deden zy onverwylt. Onzen handel hervatten wy hierop, en zetteden denzelven met alle geregeldheid voort. Dit Opperhoofd ging dien geheelen tyd niet van ons af ; maar TOOBous Zoon verdween, zo ras hy zyne voeten op 't strand zette.

Het Opperhoofd, den voorgaanden dag door TROBIANT gedood, bleek zeer geliefd te weezen by de Inboorelingen ; want veelen bedreeven groote rouwe over dit verlies. Uit vreeze dat zy daarover op ons wraak zouden neemen, beval de Generaal, dat alle Schepelingen binnen de handelplaats zouden blyven. Onze Schepen vonden zich voorzien met al zodanigen voorraad als dit Volk kon verschaffen. Naardemaal wy nu niet meer te duchten hadden voor de gevolgen van mededinging, werden eenige yzerwaaren verdeeld onder het Scheepsvolk, ten einde zy het een en ander voor zichzelf zouden kunnen opdoen. Te deezer gelegenheid begonnen de Eilanders voor hunne goederen veel meer en zeer hoog te eischen, ja zomtyds tienmaal meer dan zy het voorheen gelaaten hadden.

Ons verblyf op de *Vriendlyke Eilanden* bragt zeer veel toe tot het herstellen van de gezondheid onzes Scheepsvolks. Wy vonden 'er een overvloed van Gewassen, en verzamelden een grooten voorraad. Het Varkensvleesch was uitmuntend, het welk deels moet toegeschreeven worden aan de goede hoedanigheid der wortelen en vruchten, waarmede zy gevoed worden. Wy namen 'er zo veel aan boord, als onze hokken konden bergen; en het vervolg leerde ons, dat zy tegen eene lange reis konden. Cook berigt, dat hy het tegendeel ondervonden hebbe; ten opzichte van die hy op de *Vriendlyke Eilanden* aan boord nam, by de onderscheidene keeren, die hy deeze Eilanden bezocht. Wy kochten 'er meer dan vierhonderd, terwyl wy ten anker lagen, waarvan wy het grootste gedeelte inzoutten. Wy volgden de handelyze, door cook in zyne derde Reis aangepreezen; om naamlyk sterke pekels te maaken, met eene genoegzaame hoeveelheid van Azyn om het zout te ontbinden. Dit konden wy te gereeder doen, dewyl een groot gedeelte van onzen Wyn zuur geworden was. Voor een klein gedeelte van ons Spek gebruikte onze Slachter alleen zout; en, schoon wy ons onder de brandende Zona bevonden, bleef het zo goed, als 't geen op de wyze van cook bewaard werd, en smaakte zelfs beter. Het vet, bewaard in de pekels met azyn vermengd, smaakte niet goed, uit hoofde van de groote zagtheid, en het hadt een azynsmaak, welke niemand aantondt. — Wy voorzagen ons van eene menigte Vogelen.

Uit de Verhaalen, ons gegeven van de Schepen, die in deezen Archipelago geankerd hadden, door de kundigste Inboorelingen, hielden wy ons verzekerd, dat LA RÉROUSTE nimmer een deezer Eilanden aandeedt. Daarenboven verzekerden zy ons, dat geen Schip, by hun geland, eenig ongeluk was overgekomen, dan dat van BLIGH; van twelk voorval zy spraken op eene wyze, welke ons verzekerde, dat, indien dit Volk uit den aart niet wreed is, het verre vervreemd mag heeten van alle gevoelens van menschlievenheid. De slagen met knodsen, waarmede de Hoofden doorgaans hunne bevelen doen vergezeld gaan, strekken hiervan ten bykomenden bewyze. — Zy herinnerden zich zeer wel de onderscheidene keeren, welke zy Capitein cook gezien hadden; en om ons de tuschentyden te doen opmerken, rekenden zy by de oogsten van Yams, twee deezer voor ieder jaar tellende. Verscheide Inboorelingen, in-

zonderheid zy, die tot de Familie des Konings behoorden, spraken den naam van cook met geestdrift uit; maar de groote strengheid van dien beroemden Zee-reiziger wederhieldt veele anderen van aan hem met een gelyk genosgen te denken; zy spraken alleen van hem op een klaagenden toon, wegens de harde bejegeningen, die zy van hem geleden hadden. In de daad, ichoon hy in zyne laatste Reize spreekt van slegts één Man, in de dye door een kogel gewond, zagen wy een ander, die in de schouder geschooten was (*); hy verzekerde ons, die wonde gekreegen te hebben, staande cooks laatste verblyf te *Tongataboo*.

De Inboorelingen der *Vriendlyke Eilanden* zyn, over 't algemeen, kloek van gestalte en welgemaakt: dit moet, ongetwyfeld, grootendeels toegeschreeven worden aan den overvloed en den goeden aart huns voedzels. De goede gestalte deezes Volks gaat niet verlooren door harden arbeid. Hun welgespied voorkomen deelt ons denken, dat zy zeer sterk moesten wezen; maar het lediggaand leeven, 't welk zy doorgaans leiden, stelt hun buiten staat om veel kragts te betoonen. Indien zy, worstelende, hunne kragten tegen onze Matroozen maten, moesten zy het doorgaans kamp geeven. — De Mannen, zo wel als de Vrouwen, zyn gewoon, een of twee leden van den pink af te snyden, en ook zomtyds van den vinger daar naast; in hoope om daardoor van zwaare ziekten geneezen te worden. — De meeste Mannen zyn op alle deelen des lichaams *getatoed*; met figuren besneden of geprikt. Wy zagen 'er veelen, wier huid bezet was met een schurftagtigen uitslag, mischien daaraan toe te schryven, dat zy niet gewoon zyn, zich met versch water af te waschen, naa in zee geweest te zyn. — De huid der Mannen op de *Vriendlyke Eilanden* is taankleurig, dewyl zy zich geduurig aan de herte der zonne blootstellen; maar de Vrouwen, die vry bestendig binnenshuis blyven, of onder de schaduw van het geboomte zitten, hebben eene schoone kleur. De houding der Vrouwen is over 't algemeen zeer bevallig en vol leevens: de groote maate van ge-

(*) In het verhaal der laatste Reis van cook wordt uitdruklyk gezegd, dat de Man door de schouder geschooten werd. Hoe LABILLARDIERE tot deezen mislag gekomen is, weet ik niet. *De Vertaaler*.

gezondheid, welke zy genieten, moet voornaamlyk toegeschreeven worden aan haare ongemeene zindelykheid, en aan de goede spyze, welke zy gebruiken.

(Het Vervolg hierna.)

AANMERKINGEN OVER VERSCHILLENDE GEDAANTEN VAN
MENSCHEN-HOOFDEN.

(Naar het *Engelsch*.)

In het zamenstel van den Mensch is het Hoofd bestemd tot Opperbestuurder van de overige Leden. Wanneer wy de zaaken behoorelyk onderzoeken, zullen wy bevinden, dat 'er, in dit kleine Bestuur, weinig mislagen begaan worden, indien alle deelen in de behoorelyke ondergeschiktheid blyven aan derzelver wettigen Opperbestuurder. In gevalle, by voorbeeld, het Lichaam zich overgeeft aan alle buitenspoorigheden van Vraat- en Zuipzugt, moet zulks het Hoofd niet geweeten worden; dit geraadpleegd zynde, zou dandelyk alle de heillooze gevolgen van buitenspoorigheid, in een en ander geval, aangewezen hebben.

Te meermaalen heb ik, met leedweezen, waargenomen, dat een Vader zelden onderzoekt, of zyn Zoon het meest zal ukmunten in de Pleitzaal, op den Predikstoel, of in het Oorlogsveld: de vraag is, of hy grooter invloed hebbe by zulk een Veldheer, zulk een Geestlyke, of zulk een Regtsgeleerde; en des Zoons levensbezigheid wordt diensvolgens bepaald.

Het gebeurt zomtyds, ik moet het toestaan, dat eenige Hoofden gebooren worden onder zulk een gunstig gestarnte, dat dezelve even zeer geschikt zyn tot het bekleeden van alle posten in de Maatschappy; doch het zou eene zeer valsche en hoogt gevaarlyke gevolgtrekking weezen, hiervan tot alle Hoofden te besluiten. Daarenboven twyfel ik zeer, of zulke algemeene Verstanden wel tot iets bepaalds geschikt zyn; volgens eene welbekende en afgesleetene waarneeming, doch die egter gronds genoeg van waarheid heeft. Naardemaal het, derhalven, van het grootste aanbelang is voor het welzyn des algemeens, welk soort van Hoofden tot het bekleeden van Posten gekoozen worden; zal men, zo ik hoop, eenige algemeene aanmerkingen, dit onderwerp betreffende, niet overbodig vinden.

In de eerste plaats moet ik gewaagen van het Mathematisch Hoofd; zo genaamd, dewyl het lengte, breedte en dikte heeft; welke drie afmettingen, te zamen genomen, datgeen uitmaaken, 't welk de Wiskundigen een Vast Lichaam heeten. Het Mathematisch Hoofd mag men eigenaartig verdeelen

len in twee soorten; de *harde Hoo den* en de *zachte Hoo den*. Men merke op, dat ik het woord *hard*, hier niet neem in een Philosophischen zin; want ik acht het zeer mogelyk, zodanig een Hoofd met een hamerslag te vermorselen. Ik meen 'er alleen mede, dat dusdanig een Hoofd, door de Natuur wel versterkt zynde, meer dan gewoore kragt noodig heeft om ingedrukt te worden. Naar myn gevoelen zouden zodanige Hoofden zeer goede Landbouwers, Matroozen en Soldaaten uitleveren. Deeze hebben, als 't ware, in het laatste geval, eene natuurlyke toerusting, die de kosten van eenig hoofd-beschermend dekzel in den kryg, tot voordeel van den lande, kan uitwinnen. Men heeft opgemerkt, dat dusdanige Hoofden eene groote hoeveelheid sterken drank kunnen verdraagen; eene begaafdheid, welke men, zints onheuchlyke tyden, voor een Krygsman een onontbeerelyk vereischte geoordeeld heeft. Het zou, derhalven, myns oordeels, een proef kunnen weezen van de onderscheide graaden van Hardheid, te onderzoeken, hoe veel sterken drank een Mensch met zulk een hard Hoofd kan verdraagen; doch dit laatste wil ik gaarne aan ryper oordeel onderwerpen.

De tweede afdeeling van het Mathematisch Hoofd noemden wy een *zagt Hoofd*. Eenigen, 't is waar, betwisten de juistheid en eigenaartigheid van deeze verdeeling, dewyl, naar hun zeggen, deeze soort van Hoofden alleen breedte en lengte, en geen dikte heeft, en gevolglyk alleen eene Oppervlakte, en geen Vast Lichaam uitmaakt; waarom men het zomtyda een Papieren Harsfenpan noemt: doch dit is enkele vittery; want ik durf met het vol vertrouwen van een waarheidspreeker beweeran, dat 'er geen Hoofden van die verregaande dunheid in de natuur bestaan. Het eenig onderscheid tusschen het *harde* en *zachte Hoofd* bestaat daarin, dat het laatstgenoemde uit eene min vaste en dikke stoffe gevormd is dan het eerstgemelde, schoon het alle de afmeetingen van lengte, breedte en dikte, in eene even groote volkomenheid, heeft.

My dunkt het loopt elk in het ooge, dat de zelfstandigheid, waaruit het *zachte Hoofd* gevormd is, geen kragts genoeg heeft, om houwen en hakken, of kogels, te wederstaan. Ik raad, derhalven, den draager van zulk een Hoofd, geen Krygsman te worden. Heeft zyne geboorte hem met middelen van bestaan beschonken, dan moet hy alle zyne talenten besteeden aan de verbetering der kleding, byzonder in dat gedeelte, 't welk betrekking heeft tot zyne natuurlyke zwakheid; als, by voorbeeld, de gedaante van de paruk, het bezetten van den hoed met vederen, en wat voorts kan dienen om dit teder maakzel voor den aanval van lugt en koude te beschutten. — Byaldien een Zagthoofdige het ongeluk heeft van onbemiddeld te weezen, hy kan, in zulk een geval, een goed Kleermaaker of Hoedestoffeerder worden. Hy heeft ook de keuze van eene menigte andere beroepen, die

voor hem openstaan; doch dat hy nooit eenig beroep aanvaarde, 't welk eenig diep en lang denken vordert: voor zulk een bedryf, darf ik vryuit zeggen, is de *Zagthoofdige* zo min geschikt als de *Hardhoofdige*.

Allernederigst wil ik ook in overweeging geeven, of de *Zagthoofden* niet opgebragt zouden kunnen worden zodanigerwyze, dat zy by de Dames de plaats bekleden van Schoothondjes, Aapjes, Inkhooortjes of Pappegaaijen. Ik houd my ten vollen verzekerd, dat een *Zagthoofd* van eene draaglyke vatbaarheid zou kunnen leeren, zo veele aartige dingen en kunstjes te doen, als eenig Schoothondje of Aapje; en het is te hoopen, dat de Schoone Sexe (als beide deeze even verdienstlyk waren, of, om met de Geleerden te spreken, *ceteris paribus*) een Menschlyk Dier den voorrang zoude geeven. Indien men dit ontwerp volvoerbaar keurde, zou ik voorstellen het oprichten van eene Kweekschool ter opvoeding van arme *Zagthoofden*; waar de rykeren onder hun, (die wy veronderstellen reeds in deeze soort van Studie uitgeleerd te zyn, daar zy 'er hun geheele leeven in besteed hebben) zeker uit medelyden met hunne armer Broederen, hun in de noodige Kunsten zouden onderwyzen, ten einde zy daardoor, voor het toekomende, een zeker en genoegzaam bestaan zouden hebben.

Ik wil nu eenige van de weezenlyke eigenschappen van deeze twee soorten van Hoofden vermelden. Ik kon zelden in een van beiden eenige beginzels van zedigheid, voegelykheid, rede, of oordeel bespeuren; en ik kan, volgens myne bevinding, verzekeren, dat ik Hoofden van die beide soorten in VIRGILIUS, HORATIUS, SWIFT of POPE heb zien leezen met dezelfde maate van gevoel en smaak, als in de werken van de jammerhartigste Pruidichters.

Ik zal trachten eene natuurkundige oplossing te geeven van dit vreemde verschynzel, welke ik nederig hoop, dat door den welgezinden Leezer zal geoordeeld worden zo redelyk te weezen als menig eene veronderstelling, door de Natuurkundigen bygebragt, ter oplossing van een en ander wonderbaarlyk verschynzel in de Natuur. — Wat, in de eerste plaats, de *harde Hoofden* betreft; indien wy veronderstellen, dat het inwendige gedeelte van een *hard Hoofd* gevormd is door iets gelykaartigs aan die zelfstandigheden, welke alle de stralen des zonnes terugkaatzen, is het openbaar, dat alle de dunne en fyne stralen van verstand, uit gemelde Schryvers schitterende, wederstuitende op zekere ondoordringbaare blaadjes in de holte van het bekkenet, (door zommigen verkeerdlyk voor *Harskens* genomen) moeten terug gestooten worden met eene snelheid, gelyk aan die, welke dezelve aanvoerde; of, met andere woorden, dat de hoek der wederkaatzing gelyk moet weezen aan den raakhoek.

Aangaande de *Zagthoofden*; de stoffe, welke dezelve uitmaakt,

maakt, mag men begrypen dezelfde gedaante in de deeltjes te hebben als die lichaamen, welke aan alle de lichtstraalen een vryen doortocht gunnen, en 'er geene terugkaatzen. De aart deezer Lichaamen is, dat ze van een donkere, zwarte, of duistere kleur zyn; zy eclipsceeren (mag ik my zo uitdrukken) door te veel licht. Indien deeze redenen, gelyk ik denk, als voldoende worden aangenomen, mogen wy, in stede van *harde* en *zachte Hoofden*, spreken van *wederkaatzende* en *doorlaatzende Hoofden*.

Ik zal nu, zo kort my mogelyk is, nog spreken van *ronde Hoofden* en *lange Hoofden*. — De *ronde Hoofden* waren zeer algemeen en hooggeacht in de dagen van CROMWELL; te welker oorzaake, kan ik niet op my neemen stellig te bepalen. Niet onwaarschynlyk is het, dat men die gedaante des Hoofds ten dien tyde bewonderde, wanneer men 'er op uit was, om alle Perfoonen en Zaaken tot eene gelykheid te brengen. Dewyl nu alle lynen, uit het middelpunt eens zodanigen Hoofds getrokken, tot den omtrek alle gelyk zyn, heeft geen deezer een voorrang boven de andere: dit zette mischien die *Rondhoofden* aan, om in alles die Gelykheid in te voeren. Ik weet niet of 'er thans veele *Rondhoofden* bestaan; doch men heeft my berigt, dat, by de ontleding van zulk een Hoofd ten dage van CROMWELL, de Harsens diep in 't middelpunt gevonden werden: hieruit ontstondt, dat alle de grove vogten in het hoofd derwaards heenen zakten, en dat geene voorwerpen gereedlyk door zulk eene zwaare middenstofte heen konden dringen, dan die van een zwaarwigtigen aart waren, en met veel snelheids van beweging werden aangevoerd.

Ik heb nog iets te zeggen van het *lange Hoofd*; 't zelve moet van eene elliptische, en niet van eene kegelvormige gedaante zyn, gelyk sommigen maar al te voorbaarig beweerd hebben. Het *lange Hoofd* heeft eene algemeene goedkeuring en toejuiching in de wereld ontmoet. Eenigen schroomen niet, te verzekeren, dat wy aan Hoofden van deeze gedaante de uitvinding en aankweeking der Kunsten en Weetenschappen te danken hebben. Dit moge, over het algemeen, te stout gesproken weezen; maar ik denk, dat een *lang Hoofd* eerst beweezen heeft, dat de Hemelsche Lichaamen van een langwerpig ronde, en niet van een klootfche gedaante zyn; dat men derzelver loopkringen als eclipsen, en niet als cirkels, hebbe aan te merken. 't Is lang geleden, dat ik by PLATO gelezen heb, (en ik verzoek des verchooning, indien ik in de opgave een enkel woord misste) „ dat de pa-

„ troonen van alle uitwendige voorwerpen eerst in de hars-

„ yenen bestaan: deeze zyn eene soort van pakhuis, waar

„ dezelve alle verstrooid liggen, de een boven de ander

„ gestapeld, even als de goederen in het pakhuis eens Koop-

„ mans. Maar, wanneer het eigen voorwerp van enig pa-

„ troon de zinnen treft, dan komt het daaraan beantwoor-
 „ dend denkbeeld ten voorschyn uit deeze voorraad-verzamel-
 „ plaats, en staat aan de deur in alle zyne afneetingen.” —
 Uit deeze Leer oordeel ik het bewysbaar, dat de *Langhoofden*
 eerst de wandelkringen der *Planeten* ontdekt hebben, daar
 de twee brandpunten eerst in zulk een Hoofd bestonden. Uit
 deeze twee bronnen begryp ik ook dat ontstaat het dubbel-
 deel van verstand en geleerdheid, 't welk de *lange Hoofden*
 boven alle andere Hoofden hebben.

In deezer voege heb ik de gedaante van eenige Hoofden
 overwoogen; en dewyl het al te moeilyk zou vallen, de
 inwendige gestekenisfen te onderzoeken, zou ik gaarne zien,
 dat men eenige gedaanten van Hoofden tot een maatstaf stel-
 de, om daarvolgens te beoordeelen, welk Hoofd geschikt is
 tot deeze of geene bezigheid, tot het bekleeden van dit of
 dat ampt. Dit in zwang gebragt zynde, zou het voordeel
 baaren, dat men minder morren en klaagen hoorde onder de
 Burgers, die, indien zy niet slaagden op den weg ter bevor-
 deringe, de schuld daarvan geheel op de Natuur moesten leg-
 gen, en niet op het, zo zy anders veelligt danken, verkeerd
 oordeel der amptverzorgeren.

AANMERKINGEN OVER DE EIGENSCHAPPEN DER SLANGE.

(Uit een ongedrukt *Fransch* Werk van CHATEAUBRIANT.)

Laten de gemeene en bekrompen verstanden een' lasten spot
 dryven met de verleiding der Slang; wat ons betreft,
 die sedert onze jeugd ons overgegeven hebben aan het on-
 derzoeken der Natuur, en ons leven dikwyls in woestynen
 doorbragten, om de werken des Allerhoogsten naar te spo-
 ren, ons is de Slang dikwyls onder het oog gekomen, en
 wy hebben de vervloeking niet kunnen ontkennen, die haar na
 haare misdaad getroffen heeft. Vanwaar die geheime schrik,
 die de menschen op haar gezigt aangrypt? Alles is geheim-
 zinnig, verborgen en verwonderlyk in dit onbegrypelyk krui-
 pend gedierte. Zyne bewegingen verschillen van die der alle
 overige dieren. Men kan niet zeggen waar het beginsel van
 zyne verplaatsing huisvest; want het heeft noch vinnen, noch
 voeten, noch vleugels, en evenwel het vlugt als eene scha-
 duw; het bezwymt toverachtig voor de oogen, verschynt, ver-
 dwynt weder, gelyk een kleine azuuren rook, of het schit-
 teren van een zwaard in de duisternis. Nu vormt het zich
 als een cirkel, en steekt eene vurige tong uit; dan, overeinde
 op het uiterste van zyn' staart, loopt het in eene recht op-
 staande houding, als door betovering, werpt zich in bog-
 ten, krimpt zich in en rekt zich uit in de lengte, rolt zyne
 kringen als golven, kronkelt om de takken der boomen,
 sluipt

sluip onder het groen der weiden, of op de oppervlakte der wateren. De dans van ARIADNE had minder slingeringen, de doolhof minder omwegen, dan de streepen door dit dier getrokken. Zyne kleuren zyn zo min evenredig als zyn gang; en, even als zyne bewegingen, hebben zy al het valschschitterende en de bedriegelyke verscheidenheden der verleiding. Nog meer verwonderlyk in het overige zyner zeden, weet hy, even als een mensch met moord bezoedeld, zyn met bloed bevuile kleed weg te werpen.

Door eene byzondere begaafdheid kan de Slang de kleine monsters weder in haaren schoot doen kruipen, die de liefde daar uit heeft doen komen. Zy sluimert gantsche maanden lang, bezoekt de graven, bewoont onbekende plaatsen, vergaert zonderlinge vergiften, die verkleumen, verbranden, of het ligchaam van het slagtoffer met dezelve kleuren verwen, waarmede zy zelve gemerkt is. Daar verheft zy twee dreigende hoofden; hier doet zy een schellekje klinken; zy sluit als een bergarend, zy brult als een stier, haar adem blaast amber of de pest. Overal, een voorwerp van afgryzen of aanbidding, hebben de menschen een onverzoenlyken haat op haar, of knielen voor haar neder. Mengeling van het vreeslykste of het zagiste, begunstigt zy de kunst van HIPPOKRATES of de boosheden der CANADIËN; zy staat de wraak der dwingelanden ten dienst, en de dochters der weelde maken hals- en armsieraaden van haar; zy is uit de woning der menschen verbannen, en op de tafels der vorsten versiert zy de schoonste antieke vaazen; zy wentelt zich in het slyk der aarde, en nogthans, gemeenzaame geest der dichters, smaakt zy het ambroszyn der Zanggodinnen. De logen roept haar, de voorzigtigheid neemt haar ten zinnebeeld, de nyd draagt haar in het hart, de koophandel en welsprekendheid slingeren haar om hunnen staf, in de hel wapent zy het geesfeltuig der Furiën, aan den Hemel maakt zy het symbolum der Eeuwigheid uit. Zy bezit nog de kunst om de onnozelheid te verleiden: haare oogen betoveren de vogelen in de lucht, en in den stal laat haar het schaap zyne melk over. Doch ter straffe der trouwlooze taal, die zy tegen onze Moeder voerde, laat zy zich zelve betoveren door zoete geluiden; en, om haar te bedwingen, heeft de herder niets nodig dan zyne fluit. In de maand July 1791 reisden wy in Opper-Canada met eenige wilde huisgezinnen van de natie der Onnoutagen. Op zekeren dag, dat wy ons in eene groote vlakte ophielden, aan den oever van de rivier Genesla, kwam 'er eene Ratelslang in ons leger. 'Er was een Canadiër onder ons, die de fluit speelde. Hy wilde ons vermaken, en ging de Slang te gemoet met zyn nieuwe soort van wapentuig. Op het naderen van zyn vyand rekte dit vreeslyk dier zich in de lengte uit, trok zyn kop plat, blies zyne kaaken op, trok zyne lippen weg, ontblootte zyne vergiftige tanden en bloe-

dige keel, zyne dubbele tong flikkerde als twee vlammen; zyne oogen waren gloeiende koolen, zyn ligchaam, van woede opgezwollen, ging op en neder als een Smits blaasbalg, zyn taai vel wierd kreukelig en schubbig, en zyn staart, die een akelig geluid maakte, sloeg met zulk eene snelheid, dat hy een ligten damp geleek.

Toen begon de Canadiër op zyne sluit te spelen. De Slang maakt eene beweging van verbaasdheid, en trekt den kop achteruit; zy sluit een weinig haare vlamrende keel. Naar mate het betoverend uitwerkfel haar treft, verliezen haare oogen hunne vurigheid, de trillingen van haaren staart worden langzaamer, en het gerucht, dat hy maakt, neemt af, en houdt allengs op; minder uitgestrekt, rekken de kronkels van het betoverd dier zich uit, en leggen zich na elkander op de aarde in kleine cirkels. De schakeringen van azuur, groen, wit en goud hernemen haare schittering op zyn bevend vel; en het hoofd zagt omwendende, blyft de Slang onbeweeglyk in de houding van aandacht en vermaak.

In dit oogenblik gaat de Canadiër eenige schreden voort, mit zyne sluit langzaame en smeltende toonen halende. De Slang, haar' geschaerden hals buigende, steekt haar' kop tuschen de kniden door, en begint te kruipen op het spoor van den muzikant, die haar medelokt, stilstaande wanneer hy stilstaat, en hem weder volgende als hy weder voortgaat. Zy wierd dus buiten ons leger gebragt, in tegenwoordigheid van eene menigte aanschouwers, zo wel Wilden als Europeaanen, die naauwelyks hunne oogen konden geloven. Op deze wonderse uitwerking der melodie, vormde de gantsche vergadering slechts ééne stem om deze Wonder slang te laten ontkomen.

DE GEWAANDE GEESTVERSCHYNING.

(Uit *The Four Ages, &c.* by WILLIAM JACKSON van Exeter.)

VOLTAIRE merkt ergens, met zyne gewoone sneedigheid, en niet duisteren toelig, op, „dat de eerste Tydvakken der „Menschlyke Maatschappy Tydvakken vol Wonderen waren.” — *Schotland* was niet beschaafd, toen MACBETH de Toveressen ontmoette; *Rome* kon op beschaafdheid niet roemen, toen CURTIUS in den Vuurpoel sprong. Volken van zwakke verstandlyke vermogens hebben, ten allen tyde, in Geestverschyningen geloofd. 't Is heden ten dage overboordig, te zeggen, dat de vertellingen van Geestverschyningen misvattingen zyn of bedriegeryen; en dat de een en ander altoos zouden ontdekt worden, indien men braafheids genoeg bezat om het bedrog te ontdekken, of moeds genoeg om de oorzaak der aangejaagde vreeze op te spoorren.

In alle vertelzelen van deezen aart straak blykbaar eene pooging door, om de Gebeurtenis zo bovennatuurlyk, wonderbaar en welbevestigd, als mogelyk is, te doen voorkomen; om allen vermoeden van bedrog te weeren, en alle tegenwerpingen, welke op de geloofwaardigheid mogten gemaakt worden, af te snyden. Ik zal my naar deeze standhoudende gewoonte voegen, en eene Geschiedenis eener Geestverschyning verhaalen, die ik durf zeggen, dat vergezeld ging van de sterkste omstandigheden, het wonderbaare, het bovennatuurlyke en het welgeslaagde van eenig verhaal betreffende. De Geschiedenis bestaat alsnog enkel in mondyke overlevering, doch is al te fraai om verlooren te geraaken.

In eene Stad in 't Westen van *Engeland* hielden vier-entwintig Persoonen een weeklyks gezelschap, om punch te drinken, tabak te rooken, en over Staatszaaken te spreken. Elk Lid hadt zyn vasten stoel, en die des Voorzitters was eenigzins hooger dan die der overige Leden. Een der Leden was zints eenigen tyd krank geweest, en bleef dus zyn stoel open.

Het gezelschap, op den gewoonen avond, te zamengekomen zynde, vroeg men elkander natuurlyk na den toestand van het eenigen tyd afwezig Lid. Daar hy in het naastbystaand huis woonde, ging een zyner meer byzondere Vrienden derwaards, om na hem te verneemen, en keerde weder met de ongunstige tyding, dat hy den nacht niet zou overleven. Dit maakte het gezelschap droefgeestig; en alle de poogingen, om het gesprek op een ander onderwerp, dan dit naargeestige, te wenden, liepen vrugteloos af.

Omtrent middernacht (de tyd, van voorlange bestemd tot de verschyning van Spookten) werd de kamerdeur geopend — en de gedaante, in 't wit, van den stervenden, of gestorvenen, kwam ter kamer intreedn, en nam plaats in den ledigen stoel, voorheen door hem bezeten — hy zat stil, en sprak geen woord; met stilzwygen zag men hem aan. Deeze verschyning duurde lang genoeg, om alle de Persoonen, daar tegenwoordig, te verzekeren van de daadlykheid van 't geen zy gezien hadden; eindelyk rees hy op, wandelde na de deur, welke hy open deedt, en, 'er uit gegaan zynde, agter zich toehaalde.

Naa een lang stilzwygen, liet zich een uit het gezelschap hooren: „Indien slegts één onzer dit gezien hadt, hy zou „geen geloof gevonden hebben; maar het is onmogelyk, dat „zo veele Persoonen te gelyk kunnen miszien en daardoor „bedroogen worden.”

Het gezelschap werd allengskens spraakzamer; doch geheel het onderhoud bepaalde zich op het schrik- en schroomwekkend voorwerp, 't geen hun zo zeer en zo diep getroffen hadt. Zy scheidden, en gingen na huis.

Den

Den volgende morgen deedt men onderzoek na den zieken Vriend. — Het werd beantwoord door een berigt van zynen dood — en vernamen zy, dat die moest voorgevallen weezen bykans op denzelfden tyd, op welken hy in hun gezelschap verscheen. Weinig twyfels viel 'er voorheen; maar nu kon 'er niets zekerder zyn dan de weezanlykheid der verschyninge in een gezelschap, waar zo veel personen zich byeen bevonden hadden.

Noodloos is het, te vermelden, dat zulk eene gebeurtenis zich welhaast over de geheele nabuurschap verspreidde, en geloof vondt zelfs by anderzins ongelooovigen: want in dit geval viel niet te redenkavelen; alles van dien aart viel weg, als aangekant tegen het getuigenis van drie-en-twintig getuigen. Te beweerden dat de wetten der Natuure onveranderlyk vast stonden, was belachlyk, daar zo veele geloofwaardige Personen het tegendeel getuigden.

Jaaren verliepen 'er — het Geval verdoofde, en zou bykans vergeeten geweest zyn, hadt men het niet nu en dan opgehaald, om een ongelooovigen in dusdanige verschyningen den mond te stoppen.

Ken der Leden van het gezelschap was een Apothecar. In den loop zyner praetyke werd hy geroepen by eene oude Vrouw, die zints langen tyd haar werk gemaakt hadt van Zieken op te passen. Zy vertelde hem, dat zy de wereld kon verlaten met een gerust geweten; dan één ding lag haar drukkend op het harte. — „Gy,” dus voer zy voort, „herinnert u zeker Mr. ***, van wiens Geestverschyning zo veel gesproken is. — Ik was zyne Oppaster. In den nacht, toen hy stierf, ging ik uit de kamer, om iets noodigs te haalen. — Ik weet zeker, dat ik niet lang weg geweest ben; maar wederkomende vond ik het bed zonder Patient. Hy yde, en ik vreesde dat hy in zulk eene vlaag zich ten venster uitgeworpen hadt. Ik was zo zeer aangedaan, dat ik nauwlyks staan kon: maar, naa eene korte poos, kwam hy, huiverende van koude, de kamer in; zyne tanden klaptten, — hy ging te bedde, en stierf weinige oogenblikken daarna. — Myzelve aanzende als de veroorzaakster van zynen dood, hield ik dit verborgen, uit vreesze voor 't geen my deswegen mogt wedervaaren. Schoon ik de geheele vertelling der Geestverschyning op ééns kon hebben uitgemaakt, durfde ik het niet doen. Ik weet, waarby het toekwam, dat hy zelve de Persoon was, die in de Gezelschaps-kamer verscheen (my herinnerende dat het Gezelschaps-avond was); maar ik hoop, dat God en de Vrienden van dien Heer het my zullen vergeeven; en dan zal ik gerust sterven.”

M E N G E L W E R K,

TOT FRAAIJE LETTEREN, KONSTEN EN WETEN-
SCHAPPEN, BETREKKELYK.

VERHANDELING OVER DE WELVOEGELYKHEID.

*Die Liedekens zingt by een treurig harte, is gelyk hy,
die een Kleet aflegt ten dage der Koude, en als Edik op
Salpeter.*

SALOMO.

(Naar het Engelch.)

De woorden *welvoegelyk* en *welpassende* zyn niet bepaald toepasselyk op eenig byzonder voorwerp; zy worden ten opzigte van veele gebruikt, en beteekenen, gelyk in den eersten opslage blykt, eene byzondere betrekking tusschen verschillende voorwerpen. Zo zeggen wy, in den gewoonen ommevang: een deftig kleed voegt eenen Man van aanzien; een zedig gedrag past eene Maagd; een verheeven styl behoort tot het Heldendicht; en in tegendeel, een slordig kleed staat een deftig Man niet wel; een wulpsche opschik voegt geene zedige Maagd; een grootsche styl komt by een gemeen onderwerp niet te passe.

De bevatting, welke wy hebben van deeze betrekking, die den Mensch eigen schynt, kan uit geene andere oorzaak ontstaan, dan uit een gevoel van het Welvoegelyke en Welpassende. Want, verondersteld dat wy daarvan verstookten waren, zouden die woorden voor ons onverstaanbaare klanken wezen. — De eenige zwaarigheid is, te bepalen, welke de byzondere voorwerpen zyn, die, in zamenvoeging, deez betrekkingen doen geboren worden: want, er zyn veele voorwerpen, die zulks niet te wege brengen: de Zee, by voorbeeld, beschouwd in zamenvoeging met een Boek, of een Man met een Berg, baaren by ons noch de denkbeelden van Welvoegelykheid, noch die van Onwelvoegelyk.

lykheid. Men schynt te mogen vaststellen, dat wy nimmer Welvoegelykheid of Onwelvoegelykheid bespeuren, dan tusſchen dingen, die eenige betrekking tot elkander hebben; als de Mensch en diens Bedryven; een Hoofdvoorwerp met het daarby komende; eene Zaak en de Bycieraaden. Wy zyn, in de daad, zodanig gevormd, dat wy, onder dingen, derwyze aan elkander verwant, eene zekere overeenſtemming verwagten, welke wy Welvoegelykheid heeten, en eene ongenoegelyke gewaarwording gevoelen, wanneer het tegenovergeſtelde zich aan ons opdoet, en wy het Onwelvoegelyke bespeuren.

Indien zamengeſtelde voorwerpen het ſtuk van Welvoegelykheid uitmaaken, verwagten wy, voor 's hands, dat 'er eene maate van Welpaſſendheid vereiſcht wordt, geëvenredigd aan de maate van verbinteniſe. En dit vinden wy dat met de daad plaats grypt. Wanneer de betrekking zeer naauw is, als tusſchen de oorzaak en het uitwerkzel, het geheel en deszelfs deelen, vorderen wy de ſtrikſte en volkomenſte Welpaſſendheid; doch wanneer de betrekking gering of ſlegts toevallig is, als tusſchen dingen in een en dezelfde plaats zamengebragt, vorderen wy weinig of geene Welvoegelykheid. De ſtrikſte Welvoegelykheid vorderen wy in Gedrag en Leevenswyze, dewyl een Mensch met deeze verbonden is, door de betrekking van oorzaak en uitwerkzel. Allernaauwſt is de betrekking tusſchen een Gebouw en den Grond, op welken het ſtaat; en daarom moet de ligging van een groot huis ruim zyn: de betrekking tot nabuurige heuvels, rivieren, vlakten, als verder afgelegen zynde, eiſcht die zelfde maate van Welſtandigheid niet. Onder Leden van het zelfde Gezeſſchap behoort de Welvoegelykheid groot te zyn, even als, ten opzigte van dingen, die men in een en dezelfde Niſe ten toon ſtelt; onder Lieden, die in een Poſtwagen, reizen, eiſchen wy zeer weinig van 't geen men welpaſſend noemt, en nog minder in den vermengden hoop, die den Schouwburg bezoekt.

Welvoegelykheid of Welpaſſendheid is zo naauw verwant aan Schoonheid, dat men dezelve doorgaans voor eene ſoort van dezelve aanziet; en nogthans verſchillen zy dermaate, dat zy nimmer zamenloopen. Schoonheid, even als de kleur, behoort tot een enkel voorwerp; Welvoegelykheid ſteunt op eene meerderheid van voorwerpen. Voorts kan een voorwerp, ſchoon op

op zichzelven , met betrekking tot andere voorwerpen , een sterk gevoel van Onwelvoegelykheid verwekken.

Voorbeelden van Welvoegelykheid en Onwelvoegelykheid vinden wy by menigte , in de betrekking tuschen een Onderwerp en de Bycieraaden van 't zelve. Een Letterkundig Werk , enkel geschikt om te vermaaken , is vatbaar voor veel versierings , zo wel als een Muzykzaal voor vrolyken opschik. De geest heeft eene byzondere neiging voor pragt en opschik. De schitterendste pragt , hoe onvoegelyk in het Treurspel , voegt wel voor de Acteurs en Actrices in eene Opera. Aan den anderen kant laat een ernstig en deftig onderwerp niet veel bycieraads toe , zo min als een ander , dat uit eigen aart zeer schoon is ; en een onderwerp , 't geen de ziel met verheevende denkbeelden vervult , vertoont zich best in een zeer eenvoudig voorkomen.

Voor een Persoon van gering aanzien is een weidsche opschik onwelvoegelyk ; en baart , behalven het Onwelvoegelyke , eene nadeelige uitwerking ; want door dit afstekende komt de geringheid des voorkomens in het sterkste licht. Zagtaartigheid van uitzigt en zeden vordert eenvoudigheid van kleeding , gepaard met het fraaije. Een staatelyk en grootsch voorkomen eischt een kostbaaren tooi , die niet te lustig moet weezen , noch met kleine cieraaden opgepronkt. Eene schoone Vrouw mag zich opschikken met alles wat de voegelyke kleeding duld , en nogthans is zy in eenvoudig gewaad alserichoonst.

Welvoegelykheid regelt niet alleen de hoeveelheid der cieraads , maar ook de soort. De cieraaden van een Danszaal moeten alle vrolyk zyn. Geene Schildery is voor een Kerk welvoegelyk , dan die iets Godsdienstigs ten onderwerpe heeft. Alle de cieraaden van een Schild moeten op den Oorlog slaan. VIRGILIUS bepaalt , met veel oordeels , het beeldwerk op het Schild van AENEAS tot de krygsverrigtingen der Romeinen. HOMERUS zag deeze schoonheid over 't hoofd ; en het hoofdwerk op het Schild van ACHILLEES bestaat uit de kunsten der Vredes in 't algemeen , van vrolykheid en feesthouding in 't byzonder. De Schryver van den TELEMACHUS verdraadt dezelfde onoplettendheid , in het beschryven van dien jongen Held.

In het oordeel over de Welvoegelykheid , ten opzichte van de cieraaden , behooren wy niet alleen te letten op den

aart des voorwerps, 't geen opgecierd moet worden, maar teffens op de omstandigheden, waarin het zich gesteld vindt. De cieraaden, welstandig voor een Bal, voegen niet aan eene plaats van openbaaren Eerdienst; denzelfden Persoon moet men verschillend kleeden als hy na de Bruiloftsmaal of ter Begraafenisfe gaat. Niets heeft eene zo naauwe betrekking tot een Mensch, als zyne gevoelens, zyne woorden, zyne bedryven; en daarom vorderen wy, ten dien opzichte, de striktste eenpaarigheid. Wanneer wy vinden, 't geen wy dus vereischen, hebben wy een levendig gevoel van het Welvoegelyke; in een tegenovergesteld geval is onze gewaarwording van het Onwelveogelyke niet minder sterk. — Van hier de algemeene wanfmaak van het gemaakte, gelegen in het betoonen van eene grootere kieschheid dan voegelyk is voor het karakter of de omstandigheden, waarin iemand verkeert.

Wanneer wy eene geringe Onwelveogelykheid opmerken, in eene toevallige zamenvoeging van Persoonen of Zaaken, als die van Reizigers op een Postwagen, van Tafelgenooten aan een gemeene tafel, verdwynt de onaangenaame gewaarwording van het Onwelveogelyke, naa eenige oogenblikken, zonder eenig spoor naa te laten. Maar dit is het geval niet van Welvoegelykheid en Onwelveogelykheid. Vrywillige bedryven, 't zy woorden of daaden, worden den bedryver toegeschreeven: welvoegelyk zynde, beloonen wy hem met onze hoogagting; onwelveogelyk, straffen wy hem met onze vermaading.

Laaten wy, ten voorbeelde, veronderstellen eene edelmoedige daad, voegende aan het karakter van den Bedryver, welke in hem, en in elk aanschouwer, de welgevallige aandoening van Welvoegelykheid verwekt: deeze aandoening baart by den Bedryver zelfvoldoening en blydschap: de eerste, wanneer hy acht geeft op de betrekking tot het bedryf, en de laatste, wanneer hy in aanmerking neemt de goede gevoelens, die anderen van hem zullen vormen; dezelve aandoening van Welvoegelykheid veroorzaakt in de aanschouwers hoogagting voor hem, die de daad volvoert; en wanneer zy het oog op zichzelf en slaan, wordt, uit kragt van tegenstelling, eene aandoening van vernedering gevooren.

Om de uitwerkzels van een onvoegelyk bedryf te ontdek-

dekken, moeten wy elk deezer omftandigheden omkeeren: de fmetvolle aandoening van Onwelvoegelykheid baart in den daader vernedering en fchaamte: vernedering, wanneer hy aanmerkt, welk eene betrekking hy tot het bedryf hebbe; fchaamte, als hy overweegt, wat anderen van hem zullen denken. Die zelfde aandoening van het Onwelvoegelyke veroorzaakt by de aanbouwers veragting ten opzichte van den daader, en brengt, uit hoofde van de tegenoverftelling, eene aandoening van zelf-hoogagting te wege.

Hier, derhalven, zyn veele verfchillende aandoeningen, afgeleid van het zelfde bedryf, uit onderscheidene gezigtpunten, door verfchillende perfoonen, befchouwd: een werktuig, door veelvuldige fpringveeren gedreeven, en niet weinig zamengefteld.

Welvoegelykheid van gedrag blykt, derhalven, eene groote gunfteling der Natuure te zyn; daar dezelve zich deswegen zo veel moeite gegeven hebbe. Dit ftuk wordt niet aan onze eigene keuze overgelaaten, maar, even als de Regtvaardigheid, van onze hand gevorderd, en ook, gelyk de Regtvaardigheid, aangedrongen door natuurlyke belooningen en ftraffen. Geen Mensch kan ongeftaftenig onwelvoegelyk bedryf pleegen; hy lydt de ftrafe der veragting, waarmede anderen hem bejegenen, en van fchaamte, die by hemzelven opwelt. Een toefel, (dat ik dit woord bezige) zo zamengefteld en zo zonderling, behoort onze aandagt op te wekken: want de Natuur doet niets te vergeefs; en wy mogen, met volle gerustheid, befluiten, dat dit merkwaardig gedeelte der menschlyke geftelteniffe eenig allergewigtigst oogmerk heeft.

Eene verregaande Onwelvoegelykheid wordt geftraft met veragting en verontwaardiging, tegen den pleeger uitvaarende in daaraan beantwoordende uitdrukkingen; en zelfs wordt de geringfte Onwelvoegelykheid niet onopgemerkt, of zonder eenige verfmaading, doorgelaaten. Dan 'er doen zich Onwelvoegelykheden op, van eenen ligter aart, die gelach verwekken. Hiervan hebben wy tallooze voorbeelden in de misvattingen en ongerymdheden der Menfchen: deeze worden op eene andere wyze geftraft. De aandoeningen van veragting en gelach, veroorzaakt door eene Onwelvoegelykheid van deeze foort, zich in de ziel des waarneemers vereenigende, worden uitwendig te kennen gegeven door een

byzondere foort van lach, bekend by den naam van bespottenden of verasmaadenden lach. Eene Onwelveogelykheid, die dus niet alleen veragting, maar ook lachen verwekt, wordt onderscheiden door den bynaam van belachlyk; en een lach van uitjouwing of verasmaading is de straffe, door de Natuur voor zulke daaden bestemd. — Ook behoort het onzer waarneminge niet te ontglippen, dat wy zo gereed zyn om die foort van straffe uit te oefenen, dat wy dezelve zomtyds te werk stellen omtrent schepzelen van eenen minderen rang. Tén voorbeelde hiervan kan strekken de Kalkoensche Haan, dobr trots opgeblazen, de vederen opzettende: deeze stelt zich belachlyk aan, en wordt met de daad uitgelachen.

Wy moeten niet verwagten, dat deeze onderscheidene Onwelveogelykheden door zeer naauw afperkende grens-scheidingen van elkander zyn afgezonderd: want in de Onwelveogelykheden, van de minste tot de meeste, van de belachlykste tot de ernstigste, zyn de graaden zonder tal. Van hier is het, dat wy, in het aanschouwen van eenige onwelveogelyke bedryven, al te belachlyk om ons te verdoornen, en al te ernstig om uitgelachen te worden, eene foort van gemengde aandoening gevoelen, zamengesteld uit het belachlyke en het toorn verwekkende: en dit is de grond van het gemeene zeggen, ten opzichte van eenige bedryven, dat wy niet weten of wy daarover moeten lachen of toornig worden.

Men kan niet nalaten op te merken, dat, in gevalle van eene belachlyke Onwelveogelykheid, die altoos van eenen ligten aart is, de veragting, welke wy ten opzichte van den onwelveogelyk handelenden gevoelen, zeer gering is; schoon de belaching, de voldoening daarvan, ten hoogsten behaagt. De onevenredigheid tusfchen eene drift en derzelver voldoening schynt niet te beantwoorden aan de gewoone inrichting der Natuure. Na eene oplossing hiervan uitziende, moeten wy ons herinneren het boven aangemerkte, dat eene onwelveogelyke daad niet alleen onze veragting gaande maakt tén opzichte van den Bedryver, maar ook, by wyze van tegenoverstelling, het goede denkbeeld, 't geen wy van onszelven hebben, doet klimmen. Dit brengt meer dan iets anders toe tot het vermaak, 't geen wy ontwaaren, in dwaasheden en ongerymdheden te belachen; en, in gevolge hiervan, is het te over bekend, dat zy, die het meest

meest met zichzelven zyn ingenomen, het meest overhel-
len om anderen uit te lachen. Trotschheid, welke eene
leevendige aandoening is, genoegelyk in zichzelf, en
niet minder, in de voldoening, zool op zichzelf al-
leen genoeg zyn om reden te geeven van het vermaak,
't geen wy, in het belachlyke schappen, zonder van de
versmaading iets te ontleenen. Hier zien wy de reden
van eene zeer bekende waarneming, dat wy ons al-
lermeest geneigd voelen om de misvattingen en onge-
rymdheden van anderen te belachen, wanneer wy wel-
gemoed en opgeruimd zyn: want alsdan vertoont de
ingenomenheid met onszelfen zich in volle grootte.

Wat betreft de eindoorzaaken van Welvoegelykheid
en Onwelvoegelykheid, is 'er eene, ten opzichte van de
Welvoegelykheid, zeer in 't oog vallende, dat, naam-
lyk, het gevoel van het Welvoegelyke ten beginzel
strekt der Schoone Kunsten, en niet weinig toebrengt
tot ons genoegen. Welvoegelykheid, in de daad, staat,
ten opzichte van de hoeveelheid, gelyk met evenredig-
heid. Wanneer de deelen eens gebouws zeer wel en
juist op elkander passen, mag men zeggen, dat het
aangenaam is door de welvoegelykheid; of de evenre-
digheid, der deelen. Maar welvoegelykheid, die al-
leen vrywerkende wezens betreft, kan nimmer 't zelf-
de zyn met evenredigheid. Een zeer lange neus is on-
geëvenredigd, doch kan nooit gezegd worden, *onwel-
voegelyk* te zyn. In eenige gevallen, 't is waar, be-
speuren wy Onwelvoegelykheid en Onevenredigheid in
het zelfde voorwerp, maar nooit in het zelfde opzigt;
by voorbeeld, een zeer klein man, draagende een zeer
lang zwaard: den man en het zwaard in aanmerking
neemende, ontwaaren wy eene Onevenredigheid; dan het
zwaard beschouwende als door dien man verkozen,
worden wy de Onwelvoegelykheid gewaar.

Het gevoel van Onwelvoegelykheid ten aanzien van
de mislagen, faalgreepen en ongerymdheden, is gelukkig
bestemd ten beste des Menschdoms. By de aanschou-
wers verwekt het vrolykheid en gelach, verpoozing
van ernstiger bezigheden. Doch zulks is een kleinig-
heid, in vergelyking met het volgende. Het valt moe-
lyk, een voorwerp van belaching te wezen; en den
man, die zich aan het Wanvoegelyke schuldig maakt,
met uirlaching te straffen, strekt om hem, in 't ver-
volg, meer op zyne hoede te doen wezen. In deezer

voege wordt de onschadelijke mispas niet ongestraft gepleegd: werden de dwaalingen, warmer zy niet schadden, geheel vry gelaaten, onoplettendheid zou zeer sterk toeneemen, hebbelyk worden, en veel ramps brouwen.

De eendoorzaak der Welvoegelykheid, ten opzichte van de Zedepligten, is allervoortreffelykst. Om 'er een rechtaartig denkbeeld van te vormen, moeten de zedelyke pligten, die anderen betreffen, onderscheiden worden van die tot onszelfen behooren. Getrouwheid, dankbaarheid, en het verdraagen van ongelyk, zyn voorbeelden van de eerste soort; gemaatigdheid, zedigheid, standvastigheid, voorbeelden van de tweede: de eerste zyn pligten uit hoofde van het bezef van Regtvaardigheid; de laatste uit het gevoel van Welvoegelykheid. Hier is eene eendoorzaak, uit het gevoel van Welvoegelykheid ontleend, welke onze meer byzondere opmerking verdient. Het is onbetwistbaar het belang van elk, zyn gedrag overeenkomstig met de verheevenheid zynner natuure in te richten, en naar den stand, hem door de Voorzienigheid toegeschikt: want zulk een redelyk gedrag brengt in alle opzichten tot onze gelukzaligheid toe, door de gezondheid te bewaaren, overvloed te verschaffen, de agting van anderen te winnen, en, hetgeen de grootste van alle zegeningen is, een welgegronde hoogagting van onszelfen. Maar in eene zaak, zo onmiddelyk behorende tot ons welwezen, is het niet aan eigenbelang alleen overgelaaten: het magtig gezag van plicht vinden wy gevoegd by de drangreden van belang. De god der Natuure heeft in alle dingen, weezenlyk tot onze geluksbevordering behorende, een' eenpaarigen voet gehouden. Om ons standvastig in ons gedrag te maaken, heeft hy ons versterkt met natuurlyke wetten en beginzels, die veele afwykingen voorkomen, welke dagelyks zouden voorkomen, indien wy ons geheel en al overgelaaten vonden aan zo zwak eene leidsvrouwe als de menschlyke Rede. — Welvoegelykheid kan niet wel in een ander licht beschouwd worden, dan als de Natuurwet, welke ons gedrag ten aanzien van onszelfen regelt; even gelyk Regtvaardigheid de Natuurwet is, welke ons gedrag ten opzichte van anderen bestuurt. — Wy noemen de Welvoegelykheid eene Wet, niet minder dan de Regtvaardigheid: beide zyn zy evenzeer regelmee-

en van gedrag, die in 't oog gehouden en in acht genomen moeten worden. Welvoegelykheid sluit deze verplichting in: want wanneer wy zeggen, dat een daad welvoegelyk is, zegt zulks met andere woorden, dat dezelve volbragt moet worden.

Nog moeten wy hierby in aanmerking nemen, dat met het gevoel van het Welvoegelyke, zo wel als met dat van Regtvaardigheid, de staarvingen van belooningen en straffen gepaard gaan; 't welk ten uitstaakend bewyze verstrekt, dat de een zo wel als de ander een Wet is. De zelfsvoldoening, welke iemand smaakt in het betragten van zynen plegt, gepaard met de hoogagting en toegenegenheid van anderen, is de belooning, welke tot beide behoort. De straffen, desgelyks, schoon niet dezelfde, zyn zeer na aan elkander verwant, en verschillen meer in maate, dan in hoedanigheid. Ongehoorzaamheid aan de Wet der Regtvaardigheid wordt gestraft met Wroeging; ongehoorzaamheid aan de Wet der Welvoegelykheid heeft Schaamte ten gevolge, een wroeging van een minderen trap. Elke overtreding van de Wet der Regtvaardigheid veroorzaakt verontwaardiging in hem, die des getuige is; en dit heeft ook plaats ten opzichte van elken grooten overtreder van de Wet der Welvoegelykheid. Geringere overtredingen van dezelve ontvangen lichtere straffen; altoos worden zy gevolgd van eenige veragting, en dikwyls van uitjouwing. Over 't algemeen is het waar, dat de Belooningen en Straffen, gebegt aan het besef van Welvoegelykheid, in maate ligter zyn dan die, welke men aan het gevoel van Regtvaardigheid hegt. Wyslyk is dit verordend; naardemaal plegt jegens anderen van een wezenlyker belang is voor de Maatschappy, dan plegt omtrent onszelfen: want de Maatschappy zou niet kunnen bestaan, indien de Leden van dezelve zich niet beschermd vonden tegen de heftige en oproerige driften hunner Medemenschen.

OVER HET NUT DER YSPLANT, (*Mesembryanthemum crystallinum*) IN MOEILYKE WATERLOZING, KOORTS, TERINGELENZIG DOOT Dr. WENDT, te Erlang.

(*Vervolg en slot van bl. 105.*)

Dezen Zomer verschaftte de grote voorraad, dien wy van deze Plant hadden, ons de gelegenheid om daarmede nadere proeven te nemen. Er is in het laatste tydperk der Longtering, wanneer de Zieke zyn einde nadert, en moeilyke ophoesting, spruw en kwyling hem folteren, geen lastiger toeval dan de verterende dorst en droogte, welke door gene middelen te bedaren zyn. De verkwikkende en verkoelende smaak, welken de Ysplant op de tong geeft, bragt my op de gedagte om dit middel by drie Zieken te beproeven, die vóór teringagtig wierden opgegeven, en aan de te voren gemelde toevallen vooral leden.

De eerste Zieke was een Vrouw van 28 jaren, die een remitterende koorts met een sterke opwerping, zedert drie weken, door verdriet veroorzaakt, gekregen had. Zy genas in weinige dagen, nadat zy zes oncen van dit sap genomen had. — De tweede was een Jongman van 17 jaren, die met scrupuleuze zweren bedekt was, welke, opgedroogd zynde, in een tering en verettering der longen overgingen. De hevige hitte en dorst gaven my aanleiding tot het gebruik der Ysplant. De werking van dit middel was in het oog lopend schielyk, en de verzagting der toevallen in de eerste dagen zo groot, dat allen, die hem zagen, geloofden, dat hy genezen zoude. De krachten wierden zo schielyk hersteld, dat hy uit het bed opstaan konde. Hy kreeg wederom slaap en eetlust, en de hitte was aanmerklyk verminderd, zodat hy meer over huivering en koude, dan over hitte, klaagde. Hy leeft nog, ofschoon hy niet grondig hersteld kan worden. — Het derde geval was van een arme Vrouw van 36 jaren, die zes gezonde kinderen ter waereld gebragt had, en het zevende te lang gezoogd hebbende, daardoor een ophoesting van veel dunnen stinkenden etter bekwam. Ik liet

Het terstond het kind spenen; en vorderde door versterkende middelen en voedzame spyzen toch zo veel, dat zy zich eenigzins herhaalde. Dit duurde echter niet lang, en de uitterende koorts was met zo veel hitte gepaard, dat ik daardoor tot het gebruik der Ysplant gebragt wierd. Ook in dit geval deed zy hare gewone werking; dan daar de krachten door het gebruik van deze wateragtige Plant niet konden hersteld worden, gaf ik haar wederom den Koortsbast met Cascarille en andere versterkende middelen. Hierdoor kwam ook de hitte weder; en de Zieke verzekerde, dat zy zich beter by het voorgaand middel bevond. Men gaf haar dit nu ook weden, en zy leeft nog. — Meer kan ik van dit middel in de Tering niet zeggen; genoeg, dat het de onaangename toevallen bedaart, en in dit tydperk meer doet, dan de Zuren, Salpeter en alle andere verkoelende middelen.

In den Kinkhoest, waarin het ook door LIEB wordt aangeprezen, heeft het my by vyf kinderen, by welken ik het gebezigt heb, nut gedaan. Zy waren allen tuschen de 5 en 8 jaren oud. Zy hadden allen van andere Doctoren geneesmiddelen gehad, zonder daarvan bevryd te worden. Het eerste kind had zes maanden gehoest, en wierd door het gebruik van 2 of 3 oncen gezond en van allen hoest bevryd. De twee anderen hadden elk tot hunne genezing maar 2 oncen nodig; de laatste twee kinderen hadden daarvan iets meer nodig.

Hoewel ik door ondervinding genoeg weet, dat men niet zeer veel op de proeven der Duitschers, omtrent de krachten der nieuw aangeprezen geneesmiddelen, kan staat maken, en ik daarom ook in voorkomende gevallen daarvan met veel behoedzaamheid en wantrouwen gebruik make, durf ik echter dit middel, zonder dat ik nog gelegenheid gehad hebbe, hetzelfde te beproeven, der aandacht myner Kunstgenoten gerust aanbevelen. Vooreerst: omdat de uitwendige en door den smaak te ontdekkene hoedanigheden genoegzaam te kennen geven, dat het een zeer verkoelend, oplosfend en zagt pisdryvend middel is. Ten tweden: omdat het zeker onschadelijk is, en gene nadelige gevolgen in het lichaam kan te weeg brengen. Ten derden: omdat, in de gevallen, waarin dit middel wordt aangeprezen,

andere geneesmiddelen weinig verligting, althans geen genezing, te weeg brengen. Ik moet hier nog een vierde reden byvoegen: omdat dit middel veel overeenkomst schynt te hebben met het konkommerfap, ja dit in verkoelende en zagt oplossende hoedanigheden schynt te overtreffen. Ik heb, namentlyk, van geen middel, in het begin der inflammatoire tering, meer nut gehad, dan van het rykelyk toedienen van het konkommerfap; en ook in klieragtige verstoppingen der longen; welke ontstekingsagut begonnen te worden, en in een scrophuleuze tering dreigden over te gaan, den verderen voortgang der ziekte, alleen door dit vogt, rykelyk gedronken, meermalen gestuit; en eindelyk ook de hitte der uitteerende woorts daarmede uitnemend kunnen matigen. Met één woord, het konkommerfap heeft in menigen teringagtigen, zo niet eene volkomene genezing, ten minsten eene aanmerkelyke verligting te weeg gebragt. Het konkommerfap heeft ook uitnemende pisdryvende krachten.

Offchoon de Ysplant hier niet te huis hoort, kan men zich dezelve echter hier zeer gemaklyk verschaffen. Als men dezelve in het voorjaar in een bakje zaait, kan men, nadat de nagtvorsten hebben opgehouden, de jonge planten op den kouden grond verzetten, wanneer zy de beste en grootste planten voortbrengen; andere kan men in potten verplanten, en in het najaar in huis bewaren, wanneer ze, tegen de vorst beschut zynde, zeer lange kunnen gehouden worden. Ik heb in deze maand December nog zeer goede planten op den kouden grond gehad, waarvan ik het sap heb laten uitpersen. De Heer WENDT wil, dat wy de plant met suiker tot een confers zullen laten stampen, om dezelve des winters te bewaren; dan ik ben zeker, dat dit van goede en sappige planten niet geschieden kan; want van 10 oncen bladen kreeg ik 9 oncen sap. Daar, derhalven, de plant niet veel vlugge beginsels schynt te bevatten, oordeelde ik best, om dit sap op een zagt vuur te laten uitdampen, en tot extract te maken. Van 9 oncen sap kreeg ik Dr. V van een dun, groen, siltig extract, het welk ik echter, om deszelfs dunheid, vreeze, dat men niet wel voor het schimmelen zal kunnen bewaren. De plant schynt echter ook nog vlugge deelen te bevatten, daar het overgehaald water een vry sterken reuk, doch niet veel smaak had.

WAAR.

WAAROM IS HET GETAL DER STERVENDE GROOTER ONDER HET MANLYK DAN ONDER HET VROUWLYK GESLACHT?

By verscheiden nauwkeurige Waarneemers van den staat van het Menschdom, met name by den vermaarden Dr. PRICE, ontmoet men de volgende opmerkingen, dat de alwyze en weldadige Schepper der Natuur zorgt heeft gedraagen, dat 'er een grooter getal van het *Manlyk* dan van het *Vrouwlyk* geslacht wordt geboren; dat 'er onderscheid plaats heeft tusschen de stervenden van beide geslachten; en dat het menschlyk leeven broozer is in de Mannen dan in de Vrouwen, alleenlyk in gevolge van toevallige onzaaken, of van eenige byzondere zwaklykheid, welke plaats heeft in beschaafde en wellustige maatschappyen, en in 't byzonder in groote steden. De gegrondheid deezer opmerkingen rust op ontegenzeggelyke daadzaken — op Sterflysten, met de meeste nauwkeurigheid; over een aanzienlyk getal jaaren, opgemaakt. Van dit verschynfel heeft men de volgende oorzaken aangevoerd:

1. Dat Jongetjes, in de Baarmoeder, alles gelyk gesteld zynde, eene meerdere grootte bekoomen, dan de Meisjes, en, diensvolgens, by de geboorte, meer zwaarigheids en beschadiginge onderhevig zyn. Het gevolg daarvan is, dat bykans de helft meer Jongetjes dan Meisjes dood geboren wordt.

2. De Natuurkundigen zyn het eens, dat het hoofd van een menschlyk *fetus*, naar evenredigheid van deszelfs lichaam, grooter is dan dat van eenig ander schepsel: van hier dat geen dier zyne jongen met zo veel smart en gevaar, als eene vrouw haar kinderen, ter waereld brengt.

3. Gelyk het hoofd tot het in stand houden van het leeven, een allerwaezenlyk gedeelte van het lichaam is, kan eenig hinder of letsel, by de verlossing daar aan toegebracht, hoewel het zich niet onmiddelyk openbaare, noghans ten gevolge hebben, dat, in 't vervolg, het gestel waezenlyk gekrankte wordt.

4. Dat gelyk de *flaming* van een Jongetje den natuurlyken aanleg hebben, om zich tot meerdere uitbreid-

154 WAAROM MEER JONGETJES DAN MEISJES STERVEN

breidheid dan een Meisje uit te zetten, een grooter toevloed van voedsel in de Baarmoeder tot deszelfs groei noodzakelyk vereischt wordt. Menigvuldiger, en, diensvolgens, meer doodlyk, zyn de gebreken van deezen aart in groote steden, dan ten platten lande, ontstaande, voornaamlyk, uit de ongesteldheden der moeder, haare tederheid van gestel, onmaatigheid, gebruik van verhitte dranken, en veele andere ongeregtigheden, welke, hoewel de Jongetjes het gesuk hebben van levende geboren te worden, hen meer onderhevig maaken aan kwynende zukkeling, of te sterfen aan het gebruik van schadelijke middelen. —

Hier nevens heeft men verder aangemerkt, dat indien elke moeder in eene groote stad, zo-wel als elke moeder ten platten nabuurigen lande, verplicht ware, haar eigen kind te zoogen, van de eerste niet eene goede voedster onder de vyf, onder de laatste niet eene slechte onder de tien, zou gevonden worden. Ligt te begrypen, hoewel kwalyk te berekenen, zou de meerdere sterfte zyn onder de Jongetjes dan onder de Meisjes, hier uit ontstaande. Wy voegen hier nog nevens, dat de gemiddelde evenredigheid van de hoofden van nieuw geboren Jongetjes en Meisjes is, als die van 7 ponden 5 oncen en 7 dragmen tot 6 ponden 11 oncen en 6 dragmen.

VERSLAG EENER NEDERDAALING IN DEN CRATER OF MOND VAN DEN BERG VESUVIUS, DOOR AGT BRANSCHEN, IN DEN NAGT TUSSEN DEN 18 EN 19 VAN HOOR- MAAND DES JAARS 1801.

Den top van den Berg *Vesuvius*, 3000 voeten boven het waterpas der Zee verheven, te beklimmen, is eene onderneeming van zeer veel moeite, naardemaal men de heft die hoogte bykans moet opkluuteren tegen eene steile tot de knieën toe in de asche. Benige Mannen van naam, eger, hebben zulks ondernomen, als SPALLANZANI, DOLOMIEU, Dr. MOORE, en zyn die moeilykheden te boven geworsteld. Sir WILLIAM HAMILTON, die, geduurende zyn lang verblyf te *Napels*, den *Vesuvius* in veelertei gedaanten afdakende, beklom die

Men bergtop twee-en-zestig keeren (*): dan niemand, ten minsten zints de Uitbarsting in den Jaare 1779, waagde het immer, in den Mond van dezen Volcaan neder te dalen; zelfs Sir WILLIAM HAMILTON niet, die 'er zo veele maalen by was. Het bleef bewaard voor agt *Franken*, dit hoogst hachtyk bestaan te beproeven, en daarin gelukkig te slaagen, ondanks de vrees hunner Gidsen, en de onmogelykheid; hun te *Napels* voorgelouden, alsmede de bygebragte voorbeelden van te veel waagende Reizigers, die het leeven by dit bestaan inschooten, daar de *Vesuvius* hun inzwolg.

Om het gevaar van dustdamp eene onderneeming recht te gepryzen, is het noodig, een juist denkbeeld te hebben van de gedaante en gelegenheid van den *Vesuvius*, alsmede van de Stoffen, die dezelve uitwerpt. Deze Volcan heeft de gedaante van een geknotten Kegel; en een gedeelte van den Voet, die in 't geheel drie mylen in den omtrek haalt, wordt bespoeld door de *Middellandsche Zee*: de Mond, of het bovenste gedeelte, die een weinig na den as belt, heeft 5722 voeten in den omtrek. De grond van den voet, tot de halve hoogte, bestaat uit groeizaame aarde, gemengd met Lava, en Steenen, die niet geleden hebben door het vuur, alsmede uit tuf-, puim- en kalkagtigen steen, verschillend van aart en kleur, naar de verschillende graaden van indruk, door het vuur daar op gemaakt. De helft van de hoogte naast by den top bestaat meest uit asch, doch grover dan onze gewoone asch. Tot heden toe wordt 'er in de Geschiedenis van vier-en-twintig Uitbarstingen gesproken. De eerste hadt plaats in het 79 Jaar der Christlyke Jaartelling. Door deeze Uitbarstingen zyn de Volcanische stoffen steeds opeengehoopt; maar door die van den Jaare 1779 werd de gesteldheid des Craters geheel veranderd. Deeze ligt thans 200 Voeten beneden den opperkant des mops van den Volcan.

Om by den Crater te komen, en de ontelbare op-
 stingen, lange spleeten en vuurstraalen, die 'er op ver-
 schen

- (*) Wy herinneren, te dezzer inderwaardige gelegenheid, onze Lezers aan het fraaije Werk: *Waarneemingen over de Hoofbergen in Italië en Sicilië*, naar de te WILLEM van der Meer, by J. VANDEMA uitgegeven.

scheide plaatzen uit komen, waar te nemen, alsmede de veelerleij en nog smookende stoffen, uit welke de Crater bestaat, was het noodig, deeze ruimte van 200 voeten af te leggen. — De binnenzyden van den Volcaan zyn bykans rechtstandig, of zeer steil, en bestaan uit asch, lava, en groote kalkaartige steenen; maar deeze lava en steenen, in geen verband altoos staande met de asche, kunnen tot geen steunpunt in 't geheel dienen; en wanneer iemand onvoorzigtig genoeg mogt wezen, om op deeze soort van rots te vertrouwen, hy weete, dat de minste beweging, en de geringste verplaatsing van eenig gedeelte, het geheel in stukken doet vallen. Daarenboven is van den top van den *Vesuvius* tot den Crater de schuinte zeer steil, zo dat men op handen en voeten moet kruipen, en zich laten neder-glyden te midden van een stroom asch en lava. Doch de gevaarlykste hinderpaalen zyn de schriklyke uitschelingen, waarover men niet heen kan komen dan met veel moeite en bezwaarlykheid.

De *Franschen*, die het gemelde stoute bedryf bestonden en volvoerden, hebben 'er deeze beschryving van gegeven. — Geen acht staande op alles, wat de *Napolitaanen* aanwendden, om ons van den Tocht af te schrikken, ontvingen wy hunne afscheidsgroete op eene wyze, alsof onze scheiding voor eeuwig zou wezen, en gingen in rydtuigen, 's avonds over half elf uren, op den 18 July, van het Hotel des *Franschen* Gezants, veertien in getal, voorzien van touwen en andere zaaken, welke wy oordeelden te zullen kunnen behoeven, allen welgemoed; en die moed begaf ons niet, zelfs in de oogenblikken van het oogschynlykst gevaar.

Wy kwamen omtrent middennagt aan den voet van den *Vesuvius*. Onze rydtuigen verlatende, beklommen wy welafgerigte muilezels, en gingen agter elkander den Berg op. De Adjudant DAMPIERRE was aan ons, hoofd in de grootste donkerheid des nagts bereikten wy den Berg ter halve hoogte. Wy hadden een groot aantal Gidsen by ons; hunne brandende toortien zetteden aan onzen optocht iets deftigs by, 't welk zeer afftak by de vrolykheid, welke onder het gezelschap heerschte. Wanneer wy omtrent ten halven wege gekomen waren, vonden wy ons genoodzaakt af te stappen, om het steilste en moeilykste gedeelte van den *Vesuvius* te beklimmen; tot de knien toe in de asche gaande; tot dat wy

van

van vermoënisfe afgemat, en met zweet geheel overdekt, den top ten half drie uren in den morgenstond bereikten.

Het eerste, 't welk ons trof, toen de dageraad begon aan te breeken, was het allerschoonst tooneel, 't welk zich aan ons oog opdéed; — een heerlyk gezicht der Stad *Napels* en van de Haven; van de fraaije Bergen, die dezelve omringen, en van de uitgestrekte Zee, die deeze bespoelt. — Naa een gedeelte der opening van den Volcaan rondgegaan te hebben, om de gemaklykste plaats ter nederdaaling op te speuren, daalden de Adjudant DAMPIERRE en de Schilder WICKAR het eerst na beneden, en bereikten, zonder eenig ongeval, de bedoelde plaats. Toen zy omtrent een derde gedeelte van den weg hadden afgelegd, vonden zy zich, op 't onverwagtst, gestuit door eene diepte van vyftig voeten, welke zy noodwendig over moesten. Naardemaal zy bevonden, dat het onmogelyk was, een vast punt te krygen, of een steunzel, op de zo ligt beweegbaare asche, en zich verzekerd houdende, dat de schuuring der touwen welhaast beide het steunpunt en de daaromtrecks gelegene klompen, zelfs op eenen vry grooten afstand, zou in beweging gebragt hebben, beslooten zy, terug te keeren. Daarenboven veroorzaakten, ten tyde dat zy met elkander raadpleegden over de middelen om neder te daalen, eenige steenen, van de hoogte afkomende, eene algemeene schudding, waar zy zich ook heen begaven. De Adjudant DAMPIERRE voelde den grond onder zyne voeten schudden, en hadt die plek naauwlyks verlaaten, en den Burger WICKAR toegeroepen, dat hy hem zou volgen, of dezelve zonk weg. Kortens tyd daarna zonk de geheele plaats, waar zy gestaan hadden, en de omstrecks liggende kleine hoogten, de eene naa de andere, binnen een half uur tyds, weg, en veele, met een ontzetting baarend gedruis, in de diepte des Craters.

Eer wy van onze onderneeming afzagen, om na *Napels* terug te keeren, vol spyts wegens het mislukken van ons oogmerk, wandelden wy nogmaals den rand des Craters rond; eindelyk ontdekten wy eene uitgebreide schuinte, vry gelyk, doch zeer diep, welke na het *Focus* geleidde. Zonder onderzoek te doen op de hoogten, welke men noodzaaklyk zou moeten overgaan, eer men ter bedoelder plaatze kon komen, bestondt de Burger DEBEER, Secretaris van den Afgezant, vergezeld van

een *Lazzaroni*, het eerst, dien toegang te beproeven. Wanneer zy den weg half afgelegd hadden, onder een stortvlaage van asche, die hunne voetstappen verwekten, vonden zy gelegenheid om zich staande te houden op den kant van eene steilte, twaalf voeten hoog; deeze moesten zy over, eer zy de laagere schuinte konden bereiken. De *Lazzaroni*, verschrikt, weigerde, een voetstap verder te gaan; maar hem een dubbele ducaat beloofd zynde, overwon zyne geldzugt zyne beschroomdheid. In alle haast maakte hy kruislen over geheel zyn lichaam; en naa *Madonna* en *St. Anthony van Padua* aangeroepen te hebben, ging hy met DEBEER na den grond van de eerste steilte: welhaast kwamen zy aan eene andere; doch deeze min hoog zynde, ging dit gemaklyker toe. Eindelyk bereikten zy, onder een gestadigen vloed van nederstortende Lava, asch en steenen, den bodem des Craters. Zy hieven hunne armen tot ons op, en een vreugdegejuich aan, 't welk wy met de uiterste voldoening en geestdrift beantwoordden.

De Burger HOUDOUART volgde onmiddelyk den Burger DEBEER; en naa dezelfde moeilykheden ontmoet, en dezelfde gevaarlyke plaatzen overgetrokken te zyn, kwam hy by hun aan den bodem des Craters. Beiden zich daar bevindende, en overtuigd van de bykans ontebovenkomelyke bezwaarlykheid om weder op te klimmen, wierpen zy zich in elkanders armen, even als twee vrienden, die, zich op een verlaten eiland bevindende, zonder eenige hoope om 'er af te komen, denken, daar hunne dagen te zullen moeten eindigen.

Hierop begonnen zy, doch met de uiterste omzigtigheid, de ontzaglyk groote stookplaats, welke op veele plaatzen rook uitgaf, rond te wandelen. De onverzaagde WICKAR, die sterk verlangde om in hun lot te deelen, riep hun toe, dat zy iemand zouden zenden om hem te helpen in het trekken over de twee zo gevaarlyke plaatsen; doch niemand ziende komen, en brandende van ongeduld, streefde hy heen, en ging na beneden, onder een vloed van steen, asch, en Volcanische stoffen. De Adjudant DAMPIERRE, BAGNERIS, Legerarts, FRESSINET en ANDREAS, *Franfche* Reizigers, en MOULIN, de Opziender der Posten, volgden welhaast, en bereikten den Crater, naa dezelfde gevaaren gelopen te hebben. — WICKAR, de Schilder, zette zich terstond

de-

neder op een hoop Scoriae, en schetste, met de uitstee-kende bekwaamheden, hem byzonder eigen, in volko-mene gelykvormigheid, de Pourtraiten der agt *Fran-schen*, in die ontzettende diepte nedergedaald. Elk hun-ner zamelde een weinig op van de onderscheidene Vol-canische voortbrengzels aldaar, die hun nieuw of schoon voorkwamen, en poogde nieuwe waarneemingen te doen. Hadden wy op een goeden uitslag mogen vertrou-wen; waren wy niet vertraagd geweest in onze toerus-tingen door onze beschroomde Gidsen, en zommigen on-zer niet wederhouden geworden door mangel aan tyd, zo even eerst te *Napels* gekomen zynde; dan zeker zou dee-ze onze nederdaaling meer nuts aangebragt, en wy ons in staat bevonden hebben om voldoende berigten te geeven. Dan, met hoe weinig ook voorzien om waarneemingen te doen, mogten wy de volgende maaken: REAUMURS Thermometer, het éénig werktuig, 't geen wy beza-ten, stondt op twaalf Graaden op den top van den *Ve-suvius*; de lugt was koud, en eenigzins vogtig. In den Crater rees de Kwik tot zestien Graaden, en wy voel-den eene gemaatigde lugtgesteltenisse.

De oppervlakte van deeze plaats, met het bloote oog van boven gezien, vertoonde zich geheel vlak; doch behelsde, toen wy beneden waren, niets dan eene groo-te uitgestrektheid van oneffenheden. Wy moesten by aanhoudenheid gaan over eene Lava, die zeer poreus, en in 't algemeen vry hard was; doch op zommige plaatzen, en byzonder daar wy ingingen, was dezelve vry zagt, en boog onder onze voeten.

Meest trof ons het gezigt van de veelvuldige tocht-gaten, door welke, of aan den bodem des Craters, of aan den binnenkant des Bergs, de dampen uitgaan. Toen wy aan den Crater kwamen, verlangden wy te weten, of deeze dampen eene schadelyke eigenschap hadden! wy wandelden 'er door heen, ademden ze ver-scheide keeren in, doch werden 'er geen ongemak van gewaar. De Thermometer, geplaatst in een deezer tocht-gaten, rees tot vier-en-vyftig graaden; in een ander slegts tot twee-en-twintig. By het doen deezer proeven vonden wy steeds onzen Thermometer bedekt met eene vogtige stoffe, doch die, in de open lugt, terstond ver-dween, zonder éénig overblyfsel agter te laten.

By het trekken over de oppervlakte van den Crater, ontdekten wy een *Focus*, half overdekt door een groo-ten

ten hoop Puimsteen, en 't welk in den geheelen omtrek eene groote hette verspreidde. De Thermometer, eerst geplaatst aan den ingang, en vervolgens zo diep ingedompeld als de aart van den grond en de diepte gehengden, rees niet hooger dan tot twee-en-twintig graaden. Deeze byzonderheid verbaasde ons; doch wy vonden ons niet in staat om dezelve te verklaren.

De Volcanische voortbrengzels, welke wy in den geheelen Crater ontdekten, waren Lava, zeer poreus, en welke het vuur, op zommige plaatzen, in Scorix veranderd hadt. Dezelve was van eene donkerbruine kleur, zomtyds roodagtig; zeldzaam trof men witte aan. De zelfstandigheden, digtst by de tochtgaten, waren alle bedekt of doortrokken van zwavel. Dit Mineraal vonden wy menigmaal in een staat van Oxygenatie. Het is zomtyds wit, en zomtyds goelagtig van kleur; het laat een scherpen en prikkelenden smaak op de tong agter, en deeze ontdekt genoegzaam, in welk een staat het is. De brandende *Focus*, waarvan ik gesproken heb, levert dezelfde verschynzels op. Men vindt desgelyks, schoon in kleine hoeveelheid, basalt-agtige Lava: een enkel stuk, van vry groote zwaarte, en zeer schoon, trok onze aandagt.

Aan de Noordzyde van den Crater doen zich twee groote spleeten op: één deezer is twintig voeten diep; de andere omtrent vyftien. Zy hebben de gedaante van een omgekeerden kegel. De stoffe, waarmede ze bedekt waren, is geheel gelyk aan die van het overige der oppervlakte. Zy gaven noch rook, noch hette uit: eenige zwavelagtige voortbrengzels, nogthans, toonden genoegzaam, dat het vuur niet lang geleden hier eerst was uitgedoofd.

Wanneer wy deeze weinige waarneemingen gedaan hadden, was het tyd om op onzen hertocht te denken. De nederdaaling is veel minder moeilyk, dan het opklimmen: want het valt zeer bezwaarlyk, hoogten te beklommen, waar de steunpunten zo ligt beweeglyk zyn. Daarenboven was het niet mogelyk, dat 'er meer dan één te gelyk opklom, en wel naa een geruimen tyd: wagtens, uit vreeze van anderszins begraven te worden onder een vloed van Volcanische stoffe, losgemaakt door de voeten des voorgangers; welke losmaking zich tot een afstand van dertig voeten in 't rond uitstreckte.

Toen

Toen wy by de twee bovengemelde steilten kwamen, vonden wy ons genoodzaakt, te klimmen op de schou-
ders van een man, beneden staande, en vast te houden
aan een stok, door een ander aan den top vastgebou-
den, en nergens met onzen voet dan zeer zagt te druk-
ken. Eindelyk bereikten wy, met veel om- en voorzig-
tigheids, den top van den *Vesuvius*, zonder eenig on-
geluk, doch geheel vermoeid en afgemat, en zodanig
met asch en rook overdekt, dat wy naauwlyks kenbaar
waren. Onze zes medgezellen, die niet in den Crater
waren nedergedaald; betoonden zich geheel vreugde,
als zy ons wederzagen, en onthaalden ons op eenige
ververschingen, welke wy zeer noodig hadden.

Wanneer eene groote zwaarigheid is te boven geko-
men, worden de mindere, als van geen belang altoos,
over 't hoofd gezien. Binnen minder dan vyf-en-twin-
tig minuten vingen wy de afdaaling aan; naa, door
het bezigtigen van verscheide steenen, de waarneeming
bekräftigd gevonden te hebben, dat de *Vesuvius* de
éénige bekende Volcaan is, die uit zyne ingewanden
oorspronglyke zelfstandigheden uitwerpt, zonder dat zy
door het vuur eenige verandering ondergaan hebben, en
zodanig als men ze op de oevers en in de bergaderen
aantreft.

's Morgens ten half agt uren kwamen wy te *Portici*:
de Inwoonders stonden zeer verfeld, ons allen behou-
den weder te zien. Hunne aangenaame vrugten, en
hun voortreffelyke wyn, onder den naam van *Lacryma*
Christi bekend, deden ons welhaast onze vermoeie-
nis vergeeten. Wy keerden welgemoed te *Napels* te-
rugge.

De uitslag van deezen tocht, welke slegts éene proe-
ve was, kan van geene verdere nuttigheid weezen, dan
om de mogelykheid te toonen van den Crater te berei-
ken, en den weg derwaards open te stellen voor Wys-
geeren, Natuur- en Scheidkundigen, die, door het be-
schouwen en nagaan van deeze ontzettende Stookplaats
der Natuure, aldaar eene veelvuldige verscheidenheid
van stoffe zullen vinden, welke hun een ruim veld zal
openen voor hunne Scheidkundige waarneemingen, en in
staat stellen om ontdekkingen te doen, allerbelangrykst
voor de Kunsten en Weetenenschappen.

De naamen der agt *Fransche* Burgers, in de orde,
waarin zy deeze nederdaaling bestonden, zyn: DE

BEER, Secretaris van den Afgezant ALQUIER; HOU-
DOUART, Oppcr-Ingenieur, behoorende tot het Leger
van *Italië*; WICKAR, Schilder; DAMPIERRE, Adju-
dant Commandant; BAGNERIS, Arts van de Observa-
tions Armée; FRESSINET en ANDREAS, *Franfche* Rei-
zigers; en MOULIN, Opziender der Posten.

BERIGTGEEVINGEN, WEGENS DE STAD PETERS-
BURG, EN DERZELVER INWOONDEREN.

(*Vervolg en slot van bl. 124.*)

VOORBEELDEN VAN DE ZAGTHEID DES RUSSI-
SCHEN STAATSBESTUURS, EN HERBERGZAAM-
HEID VOOR DE VREEMDELINGEN.

Het heeft niet ontbrooken, zelfs onder de zodanigen, die door een goed fortuin hier te lande gekomen waren, aan de zulken, die zich zeer ondankbaar aanstelden voor de gunstbewyzen, waarin men hun liet deelen. Staande den laatsten Oorlog met *Zweeden* vertoonden zich eenige voorbeelden van deeze bedroevende waarheid. Onder de veelvuldige *Zweeden*, die zich in *Petersburg* nedergezet hadden, vredig woonden, en een goed bestaan genooten, 't zy als Kooplieden, of in dienst des Landbestuurs, lieten zich zommigen, misleid door een verkeerd begrepen Patriotisme, anderen, aangeblaazen door een geest van Intrigue, of aangezet door de hoope van hun fortuin te zullen maaken, vervoeren tot schandelyke bedryven tegen het Land, dat hun brood gaf, hun fortuin bevorderde, en beschermde by het uitbreken en geduurende den geheelen Oorlog, gevoerd met zo veel bitterheids en gewelds, zo dat zy in het ongestoord genot bleeven van de verworvene burgerlyke voorregten. De waakzaamheid, de spoedige ontdekking, en bovenal de gemaatigdheid en grootmoedigheid, waarmede het Gouvernement ten opzichte van deeze Verreaders handelde, verschaft eene al te treffende en al te gedenkwaardige wederlegging van buitenlandsche vooroordeelen, en van de partydige oordeelvellingen van eenige Schryvers, dan dat ik niet eenige regels zou te neder schryven, behelzende een onopgesmukt en waar verhaal eens belangryken voorvals van dien aart.

De

De schielykheid van het vertrek des *Zweedſchen* Afgezants, by het uitbarſten des Oorlogs, noodzaakte hem, om een gedeelte zynrer Papieren in veilige bewaaring agter te laaten. Een moedig en kloek Man, die Kamerdienaar geweest was by den Secretaris des Gezants, ondernam, eenigen tyd naa dit verhaast vertrek, de hoogst hachlyke taak, om niet alleen deeze Papieren na *Zweeden* te brengen, maar tevens kundſchap te bezorgen van eenige zaaken, die in alle Landen als Staatsgeheimen worden aangemerkt, en het in zommige opzigten met de daad zyn, gedurende den Oorlog. Voorzien van geld en alle andere vereiſchten, noodig tot zodanig eene onderneeming, kwam hy te *Petersburg*, in het geleende character van een Koornkooper. Hy hadt het geluk om niet alleen voor een gedeelte zyne oogmerken te bereiken, maar ook om zo verre als *Riga* te komen, met de Papieren en de opgedaane kundſchappen, om welke te verkrygen hy gezonden was. Hier, op de grenzen des *Ruſſiſchen* Ryks, werd hy verkloekt door de waakzaamheid der Politie te *Petersburg*. Hy geraakte gevangen; men bragt hem na de Stad terug, en ſtelde hem in bewaaring by den Procureur Generaal. Het onderzoek was kort; dewyl de bewyzen van zyn verkeerd gedrag zo duidelyk waren, dat 'er geen ontleggen op was. Hy oordeelde het daarom geraaden, in deeze omſtandigheden, eene volkomene bekentenis te doen. Het vonnis, over hem uitgeſprooken, was in de volgende woorden begreepen:

„ Gy hebt een misdryf gepleegd, waarover gy, in
 „ eenig ander Land, met den dood zoudt geſtraft worden: deeze ſtraf heeft de Keizerin allergenadigſt willen kwytſchelden, ter oorzaake van de volkomene
 „ bekentenis, door u afgelegd; en, als een verder
 „ blyk van haar gunſtbetoon, verzagt zy, welk eene
 „ andere zwaare ſtraffe gy ook zoudt verdiend hebben,
 „ deeze, door u te verbannen na een vergelegen oord,
 „ om daar te blyven tot het eindigen van den Oorlog,
 „ wanneer gy vryheid zult hebben om na uw Land
 „ weder te keeren.” — De Straffſchuldige ſtond ſtom van verbaasheid; en hy hadt naauwlyks tyd om van deeze zich te herſtellen, of hy ontving een Banknoot van honderd Roubels, met de verzekering dat deeze hem geſchonken werd door een aanzienlyk Begunſtiger,

begeerig om door die kleine gift hem eenige verzagting toe te brengen in zyn lot.

Eene plaats zeer diep in *Siberie* was die zyner balingschappe. Men hadt last gegeven om hem dagelyks eene bepaalde som tot zyn onderhoud te geeven; doch deeze kwam, door eenig toeval, nooit te regt. Dan hy trof onder de bewoonders van dien oord eenige welwillende lieden aan, die medelyden hadden met zyne verlegenheid, en hem van het noodige verzorgden.

Zo ras de Vrede getroffen was, kwam, met het be-
rigt daarvan, 't bevel om hem op vrye voeten te stel-
len. Hy keerde na *Petersburg* weder, verscheen in
het Gerechtshof, en ontving de geheele som, hem tot
zyn dagelyks onderhoud toegelegd, tot den dag zyner
vryverklaaring. Met deeze kleine geldsomme ving hy
eenigen handel aan, trouwde met een *Petersburgsch*
Meisje, en leefde 'er nog onlangs gelukkig en wel te
vrede, tot een toonbeeld der Staatkundige Verdraag-
zaamheid van CATHARINA DE II.

DE EERLYKHEID DER KOOPLIEDEN.

Hoe groot de veiligheid te *Petersburg* is, ten aan-
ziene van bedryven van openbaar geweld, is het nog-
thans noodig, dat een ieder op zyne hoede zy tegen
kuntige bedriegeryen en slimme treeken. De veelvul-
dige gevallen van dien aart doen de *Russen* op hunne
hoede weezen, en zy vallen dus zelden in de strikken
hunner Landgenooten; doch deezen tragten die schade
ruim te vergoeden ten koste van Vreemdelingen, bo-
venal wanneer deezen onkundig zyn in de taal des
lands. De Winkeliers en Kooplieden overvraagen me-
nigmaal drie of vyf maalen de waarde van het gezogte;
de onkundige koopers bieden de helft, en denken een
goeden koop gedaan te hebben; tot zy, wanneer het te
laat is, bevinden, deerlyk bedroogen te zyn. Aan be-
schadigde goederen een fraai voorkomen by te zetten;
in maat en gewigt, op eene onmerkbaare wyze, te
kort te doen; slegte waaren te steeken onder de goed
gekogten, die men laat t'huis brengen: alle deeze, en
eene menigte van andere streken, verstaan geen Koop-
lieden in de wyde wereld beter dan de *Russische*.
Naardemaal de *Russen* in 't algemeen verbaazend listig
en

en schrandere zyn, hellen zy zeer over tot dit slag van onregtvaardigheden, en de Zakkenrollers te *Petersburg* en *Moskou* mogen veilig een weddingschap doen met die van *Londen* en *Parrys*.

Eenigen tyd geleden viel te *Moskou* het volgende geval voor, 't welk veel gerugts verwekte, zo daar als te *Petersburg*; en het verdient om de zeldzaamheid vermeld te worden, dewyl ik toch van dit slag van zaken schryf. Een ryk Edelman, welbekend voor een handelaar in Edelgeiteente, kwam toevallig in 't gezelschap van een Heer, hem onbekend, die aan zyn hand een Ring droeg van groote schoonheid en waarde. Na een lang gesprek over de weezenlyke waarde, boodt de Edelman hem eene aanzienlyke somme; de Vreemdeling weigerde die eerst, op grond dat hy den Ring niet begeerde te verkoopen. In 't einde, om zich af te maaken van het lastig aanhouden des Edelmanns, verklaarde hy, den Ring niet te kunnen verkoopen, dewyl de Steenen *niet egt waren*. Deeze verklaring vervulde het geheele gezelschap, waaronder zich kenners bevonden, met verbaasdheid. De Edelman, begeerende zeker te gaan, verzocht den Ring, onder behoorelyke borgstelling, eenige dagen te mogen hebben. Hy kreeg denzelven, en liep van den eenen Juwelier na den anderen, die allen eenpaarig de Steenen voor egt verklaarden en van groote waarde. Op deeze verzekering, en gedreeven door de hoop van een goeden koop te zullen doen, bragt hy den Ring by den eigenaar terug, die, by het weder ontvangen, denzelven, met een betoon van vry groote onverschilligheid, in den zak van zyn camisool stak. De onderhandeling werd hervat. De Vreemdeling bleef by zyn besluit, tot de Edelman in 't einde eene som boodt, die bykans de waarde evenaarde. — „Deeze Ring,” zeide de Vreemdeling, „is een Vriendschapsteken; maar „ik ben niet ryk genoeg, om zo groot eene som, als „gy biedt, te vermaaden; nogthans is dit hooge bod „de reden, dat ik het niet aanneem. Hoe kunt gy, „weetende wat gy doet, zo veel Gelds voor een „Ring bieden, terwyl de Eigenaar zelve verklaart dat „het valsche Steenen zyn?” — „Indien,” hervatte de Kooper, „uw besluit daarvan afhangt, aan- „vaard dan terstond de som (hy lag dezelve in Bank- „briefjes op tafel); en ik neem de Heeren, die hier

„zyn, tot getuigen, dat ik die som vrywillig en wel „beraaden betaal.” De Verkooper aanvaardde het geld, en gaf den Edelman den Ring, onder herhaalde verklaring, dat de Steenen valsch waren, en het voor hem nog tyd was, den koop te breeken. Dan hy weigerde volstrekt, naar deezen raad te luisteren. Hy haastte zich vrolyk na huis, en bevondt — ’t geen de Leezer zeker alreede gegist heeft — dat hetgeen de Vreemdeling gezegd hadt, maar al te waar was. — In stede van den egten Ring hadt hy een valschen, juist gemaakt als de andere. — De zaak kwam voor het Gerecht; doch dewyl de Verkooper bewees, dat ’er geduurende de geheele onderhandeling geen geschil altoos geweest was wegens egte Steenen, en de Kooper alleen drong op het hebben van den valschen Ring, en hy hem ook niet dan een valschen verkogt hadt, was de Regter genoodzaakt, zich ten voordeele des Verkoopers te verklaren.

De kunstenaaryen om in Eetwaaren te bedriegen verstaat men hier zo meesterlyk als elders. Gewoone bedriegeryen van dien aart gebeuren overal; maar wanneer iemand een Vogel ziet, die, naar allen schyn, vet is, en denzelven alleen met wind gevuld vindt, — of Aspergies, van het eetbaare gedeelte beroofd, weder gepunt, en met zagt groen besmeerd, — zal niemand zulks gewoone treeken noemen.

Eene Juffrouw, niet lang geleden uit *Duitschland* gekomen, veel van een haarer kennissen gehoord hebbende van dit slag van bedriegeryen te *Petersburg*, besloot, by alles wat zy kocht, de uiterste omzigtigheid te gebruiken, om het algemeen zeggen, dat de Vreemdelingen te dier Stede bedroogen worden, te loogenstraffen, en te toonen dat het valsch ware, dat ieder Vreemdeling zyne kunde duur moest betaalen. Verscheide dagen hieldt zy zich buiten bedroogen te worden. Dan esrlang kwam ’er een Koopman in kleine waaren van straat by haar in de kamer: hy boodt haar een pond Thee aan, als het laatste, ’t welk hy nog te verkoopen hadt. Zy woog het, — het gewigt was ’er; zy bezag de Thee, — dezelve was onvervalscht en geurig; zy stortte dezelve in een kom, — geen bedrog was ’er te ontdekken. Zy vroeg na den prys, en boodt een derde van den gevraagden. De Verkooper was hierover natuurlyk niet voldaan, deedt de Thee

weder in de doos of bos, en sloeg 'er zyn mantel over heen. Eindelyk geraakten zy koop; — de Thee werd overgegeeven. Dewyl omzigtigheid niet schaadt, deedt de Juffrouw de doos of bos weder open, en zag, zo zy meende, de Thee, door haar gekogt. Zy sloot dezelve weg, tot groote blydschap van den Verkooper, die haar intusfchen gevraagd hadt, waarom zy zo zeer omzigtig was, en zulk een slecht denkbeeld hadt van zyne eertykheid. Het geld werd betaald; de Koopman ging weg; en eenige dagen daarna vondt de Juffrouw de bos vol Zand en Graankorrels, behalven het bovenste gedeelte, 't welk goede Thee was.

UITTREKSEL EENER REIZE OM DE LA PÉROUSE
OP TE ZOEKEN, GEDAAN IN DE JAAREN
MDCCXCI TOT MDCCXCIV, ONTLEEND
UIT HET REISVERHAAL VAN M. LA-
BILLARDIERE, *een der Natuurkun-*
digen, tot deezen Tocht bestemd.

(Vervolg van bl. 132.)

Tongataboo verlieten onze Reizigers op den tienden April 1793. Eenige Inwoonders van *Nieuw Caledonia* kwamen, toen zy die hoogte bereikt hadden, aan boord, niet om levensmiddelen te verkoopen, maar te koopen. Hunne tekens weezen uit, dat zy zich in een zeer behoeftigen staat bevonden. By *Nieuw Caledonia* geankerd zynde, deden zy, naa eenig onderhoud met de Inboorelingen, de onaangename ontdekking, dat zy menscheneeters, en daarbenevens wreed van aart en onbeschaamd waren, in den hoogsten graad. Capitein COOK en de Heer FORSTER hadden des een geheel ander bericht gegeeven. Onze Reizigers hadden verscheidene proeven, dat zy menschenvleesch aten; schoon waarschijnlijk, gelyk zy zich alle moeite gaven om te beïdigen, alleen van de zodanigen, die in den stryd gesneuveld of gevangen waren. De overige byzonderheden van hunne onderhandelingen met de *Nieuw Caledoniërs*, schoon zeer breedspreekig vermeld, leveren niets op, 't geen wy der overneeminge waardig oordeelen. — Zy konden geene ontdekking altoos bekomen wegens

gens het lot van DE LA PÉROUSE, maar oordeelden het niet onwaarschynlyk, dat deeze gevaaryke en bykans ongenaakbare kust de plaats was van des Zeehelds ongeluk, terwyl hy het westlyk gedeelte daarvan zocht op te neemen. www.libtool.com.cn

Op den tienden Mey gingen zy onder zeil, en ontdekten op den twintigsten het Eiland *St. Croix*, waar, op zy naderhand aan land gingen, en eenige verkeerling met de Inboorelingen hadden, die bleeken vyandlyk en diefstagtig van aart te weezen. Een deezer Wilden trof ligtlyk met een pyl het voorhoofd van een der matroozen, die schielyk aan de bekomene wonde overleedt, schoon het niet bleek, dat de pyl vergiftigd ware.

Vervolgens zagen de Zeereizigers het zuidlyk gedeelte van *Salomo's Archipel*, ontdekten de Noordkust van *Lusiade*, en zeilden door *Dampier's Straat*, om de Noordkust van *Nieuw Brittanje* op te neemen. Den elfden Augustus zeilden zy de Kaap der Goede Hoop en van *Nieuw Guinée* om, en wierpen op den zestienden het anker uit te *Waygiou*. Het berigt, daarvan gegeven, is mededeelenswaardig.

Staande ons verblyf te *Waygiou* kreegen wy veelvuldig bezoek van de Inboorelingen, die ons Schildpadden bragten; verscheiden derzelven waren 200, ja 240 ponden zwaar. Meest werden deeze gevangen by de Eilanden van *Aiou*. De Soup, daarvan gekookt, bragt groote beterschap toe aan onze scorbutieke Scheeplingen. Toen de Inboorelingen bemerkten, dat wy deezen voorraad noodig hadden, deden zy ons denzelven tot tienmaal de waarde betaalen. Deeze dieren kroopen verscheide uren op het dek om, naa dat wy den kop hadden afgesneden. De Inboorelingen verkogten ons desgelyks Schildpadden-eieren geroost en gedroogd, gekookt Schildpadden-vleesch, en Varkens, die zy betuigden in overvloed in hunne boschen te hebben. Het ontbrak niet aan Oranjeappelen, Cocusnooten, Zuikerriet. Pimento, onrype gerooste airen van Turksch Koorn, en de frisse spruiten van den Papayaboom bragten zy ons, met verzekering dat de spruiten en onrype vrugten van deezen boom gekookt een zeer goed voedsel opleverden. Onder het door hun aangevoerde was mede Sago, gemaakt tot eene soort van koekjes, drie duimen breed en zes duimen lang; deeze gebruikten zy zonder eenige verdere bereiding. Ook hadden zy zich

zich Sago, tot een zuur smaakende pastey gemaakt, naa dezelve te hebben laten gisten.

De meesten deezer Eilanderen waren geheel naakt, uitgenomen dat zy hunne schaamdeelen bedekt hadden met eene ruwe stoffe, waarschynlyk uit den bast van den vygenboom gemaakt. De hette der lugtstreeke maakt alle verdere kleeding overtollig. Alleen hunne Opperhoofden draagen wyde broeken en opperkleeden, vervaardigd van stoffe, welke zy van de *Chineezen* koopten, die, zo als zy ons verhaalden, van tyd tot tyd kwamen, en ankerden ter plaatze waar wy lagen. Eenigen hunner hadden zilveren armbanden, desgelyks van de *Chineezen* gekogt. Bykans alle de Hoofden van deeze Wilden hadden op de *Molucca*-Eilanden geweest, en spraken de *Maleitsche* taal. Zommigen droegen hoeden, gemaakt van *Vaconabladeren*, van eene kegelagtige gedaante, zeer gelykende op die der *Chineezen*. Anderen hadden het hoofd met eene soort van Tulband omwonden. De kleur van hun vel is niet zeer zwart. Eenigen laten den baard aan de bovenlip groeijen, en hebben de ooren, alsmede het middenfchot van den neus, doorboord. Hun hair is gekruld, groeit vry dik en tot eene verbaazende lengte. Veelen hunner toonden ons hunne afgerigtheid in het schieten met den boog na een wit, geplaatst op een afstand van meer dan veertig schreden, en hunne pylen kwamen zeer naby het doel. Anderen waren gewapend met lanssen van eene groote lengte, met yzer of been gepunt. Deeze Eilanders weeten buiten twyfel het yzer te smeeden: want zy stelden groote waarde in staven yzer, welke wy hun gaven. Tin was desgelyks by hun zeer gezocht. Dan van alles, wat wy hun vertoonden, gaven zy de voorkeur aan doek, byzonder als het rood geverfd was.

Het Eiland *Wargiou*, door de Inwoonders *Quarido* geheeten, is bedekt met groote boomen, en overal bergagtig, zelfs tot een kleinen afstand van de zee-kust. De hutten waren gebouwd van Bamboe, geplaatst op staaken, omtrent negen voeten boven den grond, en met riet gedekt. Het was opmerkelyk, dat, zo dra wy geland waren, de zodanigen van ons Scheepsvolk, als eenigzins met schurft bezet waren, of zelfs geen tekens hadden van met die kwaal behebt te wezen over geheel het lichaam verbaazend opgezwollen; dan dit verschynzel, het welk by veelen onzer vry groo-

groote ontzetting baarde, verdween geheel en al, na drie of vier uren gewandeld te hebben. — De Inwoonders waarfchuwden ons, dat, ter plaatze waar ons Schip ten anker lag, zich Alligators onthielden; dan dit fchrikte ~~veelen onzer matroozen~~ niet af van 'er dikwyls te gaan zwemmen. Wy vonden naderhand de voetftappen van deeze Dieren in de bofchen. 't Is bovenal in den nacht, dat men voor deeze Dieren het meest te fchroomen hebbe.

Terwyl wy hier lagen, kreegen wy bezoek van verfcheide Opperhoofden. De Overfte van *Ravak* at en fleep aan boord van de *Esperance* den nacht voor dat wy vertrokken; dan, zo ras hy gereedheid zag maaken om het anker te ligten, fprong hy in zee, vreezende dat wy hem zouden medevoeren. Wy zouden ons zeer hebben moeten verwonderen, dat hy zulk een vermoeden koesterde, hadden wy geen bericht gekreegen, dat de *Hollanders*, eenige maanden geleden, zyn Broeder hadden medegevoerd, terwijl zy hem aan boord onthaalden. Dit Opperhoofd droeg een broek, een vry wyden *Indiaanfchen* mantel, en een borstrok van fatyn. Zyne oorringen waren van goud. — De Inwoonders deezes Eilands hadden den *Hollanderen* den oorlog verklaard; en het grootfte gedeelte hunner, met den magtigften hunner Opperhoofden, dien zy den naam van Sultan geeven, aan hun hoofd, zou optrekken, om zich met de Inwoonderen van *Ceram* te vereenigen, ten einde den Gouverneur van *Amboyna* aan te vallen, diemen daar verwagtte, ter gelegenheid van diens bezoeken der *Molucca-Eilanden*. — De Inwoonders der hutten, op de kust dicht by onze ankerplaats gebouwd, hadden zorg gedraagen voor hunne Vrouwen en Kinderen, eer zy het Eiland verlieten; deeze in de diepe binnenwaards liggende Dorpen brengende.

De Havenplaats, waar onze Schepen lagen, wordt door de Inboorelingen *Boni-Saine* geheeten. Dezelve ligt omtrent 5. 130 roeden ten Oosten van *Ravak*, en wordt gevormd door de kust van *Waygiou*, en een klein Eiland, door de Inwoonders *Boni* geheeten, ten Oosten van onze ligplaats. Wy bevonden ons hier bykans onder den Equator; onze Breedte was 33' Zuid, onze Lengte 128°. 53' Oost.

Wy wierpen op den vierden September het anker op de reede van *Bourou*, op 10,000 roeden afftands van de *Hol-*

Hollandsche Vastigheid, ter diepte van twintig vademen, in een zand- en moddergrond. De Bevelhebber deezer plaatze vaardigde terstond een Corporaal tot ons af, om ons alle ververschingen, welke wy mogten noodig hebben, aan te bieden. Weinigtjds daarop zagen wy op 't strand onder een hoop Butiels schieten, en wy vernamen, dat de Bevelhebber twee van de vetsten hadt doen slachten ten dienste van onze Schepen. Door en door kundig van de behoeften der Zeelieden, hadt hy ons een grooten voorraad van vrugten gezonden, en verscheide vlesfen met een aangenaamen drank, uit den Palmboom getrokken; en eenige jonge bladen van Varenkruid, behoorende tot het *Genus asplenium*, op vogtige plaatzen in de schaduw groeiende: als Salade geëeten, vonden wy dit kruid zeer zagt en aangenaam.

De Bevelhebber HENDRIK COMMANS was een Man van zeer eenvoudige zeden, en hoogst bemind by de Inwoonders. De *Hollanders* op *Amboyna* beschreeven ons deezes mans gelukstaar, door te zeggen, dat hy zo lang kon slaapen als hem behaagde. Ten zynen huize spraken wy verscheide personen, die den Admiraal BOUGAINVILLE gezien hadden, staande diens verblyf te *Bourou*; zy spraken groot en met verrukking van dien beroemden Zeereiziger.

Deezen en den volgende dag besteedde ik, in de onderscheide gedeelten van dit Eiland op te neemen; het heeft allerwegen een voorkomen vol verscheidenheids en schilderagtig. De *Sago-boom* groeit hier in groote menigte, verschaft het voornaamste ten onderhoud der Inwoonderen, en strekt daarenboven tot een artikel van uitvoer. Groote Sago-plantadien zag ik, in de nabijheid van de verblyfsplaats der *Hollanderen*, in moerasfige gronden, welke deeze plaats vry ongezaond maaken, byzonder in het begin der Lente. De *Cayou Poti* der *Maleyeren* (*Melaleuca latifolia*) groeit in grooten overvloed op de heuvelen. De Bevelhebber vertoonde my den toefel, door hem gebruikt om de bladeren van deezen boom te distilleeren, waardoor hy alle jaaren een grooten voorraad *Olie van Cajeput* bekwaam.

Het Eiland *Bourou* brengt verscheide soorten van Hout voort, geschikt om ingelegd werk van te maaken, en zeer gezocht door de *Chinezen*; een ander soort is zeer goed verfhout. Twee *Chineesche* Schepen zaten in den mod-

modder ten N. O. van de *Hollandsche Sterkte*. Het Dorp, naby die Sterkte gebouwd, wordt *Cayeli* door de *Maleyers* geheeten. De Inboorelingen, die de Leer van MAHOMETH volgen, hebben 'er een Mosqué, welker daken, allengskens in breedte afneemende, daar zy de een boven de ander komen, geen ongevallig vertoon opleveren. — De kust aan den Oostkant van het Dorp wordt slegts door kleine stroomen bewaterd; maar omtrent 2,500 Roeden ten N. W. vonden wy eene vry aanmerkelyke Rivier, door de Inwoonders *Aer-Besfar* geheeten, welke zich ter hoogte van de reede ontlast. Deeze Rivier is zeer diep, en ter lengte van 2000 Roeden, zo verre wy dezelve opvoeren, meer dan zeventig voeten breed. Het Eiland *Bourou* is ongeuwfeld het bezit van een zo aanmerkelyken stroom verschuldigd aan de hoogte der daar op zynde bergen. Aan de oevers der Riviere trof ik menigmaal den schoonen heester aan; bekend onder den naam van *Portlandia-Grandiflora*. — De steenen, van het gebergte afgerold, welke ik vond aan den kant van verscheide beekjes, waren stukjes rots van Quarts, gemengd met *Mica*; dikwyls eene soort van steen, welke veeltyds bestondt uit Quarts-agrige deeltjes. — Vogels, inzonderheid Pappegaaijen, zyn zo veelvuldig op dit Eiland, dat het daarvan waarschyndlyk den naam ontleent, als welke in de *Maleische* taal een *Vogel* betekent. — De boschen verschaffen zulk eenen overvloed van Harten, Geiten en wilde Zwynen, dat de Inwoonders den Bevelhebber zo veele kunnen verschaffen als hy noodig heeft, voor den prys van twee snaphaanschoten het stuk. De soort van Zwyn, *Babirousa* (*Sus Babirusa*) geheeten, treft men te deezer plaatze ook aan. — De Inboorelingen scheenen zeer bevreesd voor verscheide soorten van Slangen; welke zy ons verhaalden dat zeer veelvuldig op het Eiland waren; dan, geduurende ons verblyf aldaar, welken tyd ik meest besteedde met door de boschen te zwerven, heb ik geen deezer kruipende Dioren ontmoet.

Schoon het Regen-saifoen nog niet begonnen was, staken 'er bykans elken nacht hevige stormen van het hoog gebergte op. De Baai peilende, ontdekten wy aan deeze zyde van de Oost-punt, *Punt Rouba* geheeten, een reeks van rotzen, ter diepte van niet meer dan één Vadem, ter uitgestrektheid van omtrent 2000 Toises; maar

maar het overige van deezen ruimen boezem is zeer diep, zelfs op een kleinen afstand van *Punt Lescatello*, door de Inboorelingen *Tanguion Corbau* geheeten, 't welk zo veel zegt als *Buffels Punt*.

Op den zestienden zeilden wy van *Bourou*, vaarende door de *Straat van Bouton*, welke wy den twaalen-twintigsten in stuurden. — Den zevenden October ankerden wy niet verre van het Dorp *Bouson*, naa de *Straat*, dien naam voerende, doorgezeild te hebben. Wy hadden veel tyds besteed in het doorvaaren van deeze *Straat*, dewyl wy genoodzaakt waren, den geheelen nacht ten anker te gaan, en op den dag te wachten, tot dat het Gety gunstig was voor onze bedoelde streck, vóór wy onder zeil konden gaan. Geduurende onze doorvaart bragten ons de Inwoonders verscheide soorten van Vruchten, gemeen op de *Moluccas*. Eenige hunner booten hadden eene laading van wilde Broodboom-vruchten, de korrels van welke zy, die dezelve aten, vry zwaar om te verteeren vonden, zelfs naa wel geroost te zyn. Zy bragten ons een groot getal jonge Hoenders, Geiten, en zomtyds verschen Visch. De meesten deezer Inboorelingen wilden met ons geene ruiling van Waaren aangaan, voor dat zy verlof van den Scheepsbevelhebber ontvangen hadden, aan wien zy meestentyds eenig geschenk gaven. Zy verhaalden ons, dat zy, een jaar geleden, vier *Europische* Schepen hadden zien zeilen door de *Straat*, te weten twee van *Ternate*, en twee andere van *Banda* en *Amboyna*. Deeze Lieden dryven handel met de *Hollanders*. Zy verkoozen geld boven alles wat wy hun aanboden. De meesten hunner begeerden egter zeer, kruid en lood van ons te bekomen; doch wanneer zy bevonden, dat wy hun geen van beide wilden leveren, boodt een hunner twee Slaaven in verruiling aan voor eene kleine hoeveelheid kruids en loods; hy betoonde zich zeer verwonderd, dat wy deeze aanbieding weigerden.

Deeze Eilanders bragten ons eene groote menigte Papegaaijen van de soorten *Psittacus Alexandri* en *Psittacus cristatus*. Wy stonden zeer verwonderd op het gezigt, dat zy ons katoene stoffen bragten, en draaden, gemaakt van de *Agave vivipara*, die zy verklaarden van hun eigen maakzel te weezen. — Ik maakte gebruik van de gelegenheid, my gebooren door ons verblyf in deeze *Straat*, om aan land te gaan. De vogti-

ge grond levert allerwegen voetstappen op van Herten, wilde Zwynen en Buffels. Dikwyls troffen wy talryke kudden van de laatstgemelde Dieren aan, liggende op den natten grond; doch zy gingen, ons bemerkende, altoos op de vlugt, en het was onmogelyk, hun door het moeras te volgen.

De Inwoonders, bewust van het gevaar, gelegen in naby de moerasfen te wonen, welke de noordkust van *Pangasani* zeer ongezond maaken, hebben geen Dorp in dat gedeelte des lands aangelegd. Het was in het midden deezer moerasfen, dat ons Volk voor 't eerst aangetast werd door eens soort van Loop van een zeer besmettenden aart, en die des te grooter vernieling onder ons Scheepsvolk aanrigtte, dewyl wy reeds zeer verzwakt waren door het langduurig gebruik van flegte spyze, staande de reis nog flegter geworden. Ik vond my ook aangetast door deeze ongesteldheid, doodlyk voor veelen van ons Scheepsvolk.

(Het Vervolg hierna.)

REIZES, OVER DE DWAALENDEID VAN HET AGTGEEVEN OP DROOMEN.

„ Onlangs, in uw Mangelwerk, eenige Bedenkingen ont-
 „ moetende, over de sterke Gewaarwordingen van *Blyd-
 „ schap en Droefheid in de Droomen* (*), vond ik my opge-
 „ wekt, het volgende u toe te schikken, welk ik, myne pa-
 „ pieren doorsnuffelende, onder dezelve aantrof. Hoewel aan
 „ het, in het slot, door uwen Korrespondent aangekondigd ver-
 „ langen niet geregt wordt voldaan, ben ik, nogthans,
 „ van oordeel, dat Gy ook aan dit *lees*, als loopende over 't
 „ zelfde onderwerp, een plaatsje in uwe nuite Verzameling
 „ wel zult willen inruimen.”

Droomen waren menigwerven het voorwerp der mensch-
 lyke weetgierigheid en naafpooringe; met eene soort van eer-
 bied en ontzag vestigden lieden vooral van laagere klasse en
 geringe oefeninge op dezelve hunne aandacht; op verre niet
 eenstemmig zyn de gevoelens der meer geoefenden omtrent
 dit verschynzel. 'Er is 'er, die de Droomen aanmerken, als
 eener plaatze waardig op de lyst der bewyzen, dat de mensch
 begaafd is met een beginzel, onderscheiden en onafhanklyk
 van het stoffelyk bekleedzel. De leevendige voorstelling van
 voor-

(*) Zie *Mangelwerk* voor 1801, bl. 451.

voortwerpen, de nieuwe en verwonderlyke zamenvoegingen, de werkingen der driften, de aaneengefchakelde en zamenhangende redeneeringen, de speelingen der verbeeldingskracht — dit alles heeft, by wylen, een daadlyk bestaan, zo wel in den flap, als wanneer wy waaken en in beweging zyn. Als eene daadzank en onloochenbaare waarheid mag het worden aangenomen, dat bykans ieder menfch, den eenen of anderen tyd, gedurende den flap de bewustheid heeft ondervonden van ieder bedryf, 't welk hy waakende kon verrigten. Hy doorreist, in den flap, uitgebreide gewesten; hy loopt, wandelt en rydt vry en onbelemmerd; met nieuwe en grooere krachten fchynt hy niet zelden begaafd te zyn; hy zweeft omhoog en doorklieft de lucht, of, zagjes nederdaalende, zukt hy over het water — en dat alles met een zo volkomen zelfbeftuur en even veilig, dat hy, by 't ontwaaken, naauwlyks zich kan verbeelden, dat het niets meer dan een Droom was.

Tegen deeze waarneemingen heeft men ingebracht, dat lichaamsongefteeldheid volmaakt de zelfde uitwerkzels voortbrengt; zulk eenen indruk verwekt eene krankte in onnoemlyke voorbeelden, dat de lyder even fterk wordt getroffen, als door de denkbeelden, welke hy van daadlyken indruk en by weezenlyke ervaarenis kon ontvangen hebben. Dollen en uitzinnigen zetten boven hunne gewoone krachten hunne werkzaamheden voort, al dien tyd geene blyk verftoonende van eenigen twyfel, of zy op een rydtuig of te paard zich bewegen, den wapenhandel of andere krygsbewegingen volvoeren, of met natuurkundige proeven zich onledig houden. In menigten zyn 'er dusdanige voorbeelden voorhanden. En men leidt hier uit af, dat, gelyk, in deeze gevallen, klaarblykelyk de ziel van het bedwang des lichaams niet ontheven is, dus ook, in het andere geval, geene reden is, iets daar van onderscheiden te onderftellen; zynde de toefland van flap en van gevoelloosheid iets niet ongelyk aan lichaamyke ongefteeldheid, eenen ftat der opfchorting van verfcheiden werkzaame vermogens.

Zommige Wysgeeren zyn van meeninge, dat de ziel nooit werkeloos is, dat de opeenvolging van denkbeelden onophoudelyk voortgaat, en de gedagte altyd werkzaam is. Intusfchen zou men op dit gevoelen kunnen aanmerken, dat het hoogst onwaarfchynelyk is, dat de Droomen, welke, volgens deeze onderftelling, telkens moeten voorvallen, zoo zelden en zoo flauw zich laaten herinneren. Doch hierop dient tot antwoord, dat het zelfde terwyl wy waaken plaats prypt. Laat iemand eene proeve neemen, om zich de geheele aaneenfchakeling van denkbeelden te herinneren, welke zyne ziel gehad heeft in de twaalf uren, gedurende welke hy een gewoopen kring der bezigheden van den dag heeft rondgeloopen.

Kinderen weezen; ook hadden de Ouders zich niet verder te bekommeren over het volgend bestaan van dit haar Kind, maar veelmeer zich te verheugen, dat zy het zo wel bezorgd zagen.

De eerlyke Ouders, verrukt over dit gedaane voorstel, stemden des te gereeder daarin toe, dewyl zy zich in zo bekrompene omstandigheden bevonden, dat zy beswaarlyk het noodig onderhoud konden winnen. Op deeze wyze verliet JUSTINE op haar vyfde jaar het ouderlyk huis, om by haare jonge Vriendinne in te wonen.

ROSINA-Moeder, te Lyons een uitgestrekten handel dryvende, oordeelde de beste schikking op de opvoeding deezer twee Kinderen te maaken, met dezelve toe te verstouwen aan de zorg eener kundige en braave Vrouwe, en eens welbekenden ouden Knechts, op een aangenaam Landgoed, omtrent drie mylen van Lyons gelegen; waar zy, afgezonderd van het Stads-gewoel, zouden opgroeijen, en die onderwyzingen ontvingen, welke haar vervolgens op het tooneel der wereld zouden te pasfe komen; terwyl zy zich het aangenaam plan voorstelde, om dikwerf daar heen te gaan, en zo lang te vertoeven als haare zaaken gehengden, om dus ooggetulge te weezen van de vorderingen en het genoegen en geluk deezer beide Kinderen.

Te deezer vermaaklyke plaatze bragten die jeugdige Vriendinnen den tyd door in onschuldig genoegen; verpoozende, door landvermaaken, het vermeederen haarer kundigheden, en het aanleeren van lufferlyke handwerken.

Met het hoopste genoegen nam ROSINA-Moeder waar, dat, met het vermeederen van kundigheden, van dag tot dag, de band der Vriendschap, als 't ware, naauwer werd toegehaald, en dat de wederzydiche bezorgdheid voor elkander met de jaaren toenam. Zelden kwamen zy in bekooring om na Lyons te gaan, dan alleen uit zucht om haare Ouders te zien, welken het niet altoos gelegen kwam, haar te bezoeken; zo dat de jonge Vriendinnen gezegd mogten worden, geest gering gedeelte van haaren eersten jeugdigen tyd gesleeten te hebben, geheel vry van die verzoeking, veelal de bronnen onzer ongelukken. En zeker, de onschuldige en deugdzame eenvoudigheid, welke in beider boezem woonde, scheen haar eene volduuring van ongestoorde gelukkige dagen te spellen. — Maar helaas! hoe duister valt het, in 's Menschen toekomst lot te leezen! Wie kan de draaden vooraf opmerken, welke de webbe onzes leevens uitmaaken!

De beminnelyke en innemende ROSINA, in den bloem der jeugd en schoonheid, (even agttien jaaren bereikt hebbende) had, by eene fraaije gestalte en bevallige zeden, een zeer

aandoenlyk hart, eene ziel vol tederheids, ongelukkig te zeet aangekweekt door het leezen van Romans; en schoon zy, tot hiertoe, slechts, van tyd tot tyd, ligte en rasvoorbygaande tekens bespeurd hadt van die heillooze vertederde kwynings, de voortbode van sterfket en gevaarlyker driften, stondt zy nu op het punt om 'er de schadelijker gevolgen van gewaar te worden.

ROSINA hadt op een tyd haar verblyfs te *Lyons* een Jong Heer uit *Italië* gezien, weinige jaaren ouder dan zy, die ten huize haarer Moeder kwam; hy was *SERVATTI* geheeten. — Getroffen door 's Jongelings edel en manlyk voorkomen, welk alles verstand en aandoenlykheid rebende, was de ligt aandoenlyke ROSINA buiten staat om den jeugdigen Vreemdeling met een onverschillig oog aan te zien.

Deeze ingenomenheid met *SERVATTI* vermeerderde dagelyks met de nadere kennis, welke zy aan elkander kroegen; en, bevindende, dat hy niet alleen aan het gunstig gevoelen, 't welk zy van hem hadt opgevat, beantwoordde, en bedreeven was in de kunsten, meest by haar bemind, maar ook gezocht werd door de eerste Familien te *Lyons*, — is het zeker geenzins te verwonderen, dat zy haar niets ergdenkend hart niet genoegzaam wapende tegen de aantokkelende stem der Liefde: — eene drift, welke oeslang wederzyds begonst te werken. Want *SERVATTI*, die menigmaalen gelegenheid hadt om ROSINA te zien en te spreken, kon niet lang genoege weezen van zo veel inwendige waarde, zonder wederkeerig dergelyke gevoelens van onderscheiding gewaar te worden. Zulks deede welhaast eene verknogtheid gebouwen worden, die, naar allen schyn, hun toekomstend geluk ten waarborge strekte, hadt ROSINA niet; uit vreeze van haare Moeder te zullen mishaagen, (die zy vermoedde tegen de Egtverbintenis met *SERVATTI* te weezen) de vlam zoeken te smoooren, die haar inwendig verteerde, en eindelyk dit Parz zo doodlyk werd, en een uitflag hadt, waarover het hart met medelyden wordt aangedaan, terwyl het oordeel dit bedryf wraakt.

Ik kan deeze ongelukkige Gelleven niet volgen in de veelvuldige gebeurtenissen, die deeze heillooze uitkomst voorafgingen. Genoeg is het, te vermelden, dat ROSINAS bezoeken by haare Moeder langs hoe veelvuldiger werden. In 't einde bevondt zy, dat het land, en de onschuldige vermaaken van 't zelve, de voorige aantreklykheden verloorren hadt; dat verveeling zich daar onthieldt; in zo verre, dat zy haare Moeder verzocht, na *Lyons* te mogen komen woonen: — een verzoek, barmhertelyk ingewilligd door eene niets ergdenkende Moeder, die, ziende dat haar éenig en zo teder geliefd Kind, als weg kwynde, zich vleide,

dat deze verandering van verblyf haar van dienst zott weezen.

De beide Vriendinnen verlieten, derhalven, haar eertyds zo geliefd verblyf; zeer tot leedwezen van JUSTINE, die met wederzjn ROSINA vergezeld; ten volen overtuigd, dat, uit behoefte van de gevestigde geheimhouding, het geluk, 't welk zy zegt, slegts van korten duur zou zyn. De beminnelyke JUSTINE, die haare Vriendin de verkleefdfte liefde toedroeg, en van den begijne af deezer ingenomenheid met SERVETTI geweeten hadt; was met haar niet ten moederlyken hulze, of zy hervatte, door alle dringende en vertroostende redenen, den meermaals gegetven raad, om het geheim aan haare Moeder te openbaaren; doch, ROSINA daarvan steeds afkeerig vindende; liet zy eenigen tyd af. Zy zegt, vervolgens; door alle goedaartige en blyk van trouwe toegenegenheid draagende oplettenheden, de wond in 't hart haarer Vriendinne te heelen; vol hoopé, dat zy, met den tyd, genoeg zou vermogen, om het van onrust geschokte hart eenigzins te herstellen tot de voorige kalnte; doch te vergeefs. ROSINA, in stede van haare Vriendin gehoor te geeven, koesterde meer en meer de vlam, die haaren boezem verteerde; en, in plaats van den raad in te neemen van eene tederhartige Moeder; welken zy zo zeer behoefde, stookte zy die heillooze vlam, en kwynde weg in vrugtlooze hoope.

JUSTINE, bevindende, dat noch tranen, noch smeekingen konden baaten, besloot, het uterst redmiddel te beproeven; en, hoe zwaar het haar ook viel, deeze taak op zich te neemen, betuigde zy opragt, dat zy, indien ROSINA by haar stilzwygen bleef volharden, den band der vriendschappe zou afbreeken, en liever, wat zy het dierbaarst schatte, verlaaten; dan ondankbaar worden aan haare Weldoester. In deezer voege gedrongen om het vertrouwen der Vriendschap aan de gevoelens van Dankbaarheid op te offeren, zervoegde zy zich terstond tot ROSINA'S Moeder, en onderrigte haar van den deerniswaardigen toestand haarer Dogter, en dier ingenomenheid voor SERVETTI; haar verzekerende, dat zy alle middelen van overreeding hadt aangewend, om haar te beweegen tot het ontdekken van dit geheim; met byvoeging, dat die in vertrouwen geopenbaarde niet moest in den wind geslaagen worden, dewyl zy wist, hoe zeer die Liefdesgehegtheid den boezem van ROSINA prangde, en in 't einde heillooze gevolgen kon baaren.

De vooringenomene Moeder, vast vertrouwende op de deugd en onschuld haarer Dogter, sloeg naauwlyks eenig geloof aan JUSTINE'S ontdekking; nothans, om niet te schynen het geheel in den wind te slaan, liet zy haare Dogter na *afvigen* gaan, om daar eenige Bloedverwanten te bezoeken.

Zy

Hy bleef 'er eenen geruimen tyd; — eene afwezigheid, die ongetwyfeld de gewenschte uitwerking zou gebaard hebben, hadt niet 's Moeders ontydige genegenheid, die het langer wegzyn van ROSINA niet kon dilden, deezer wederkomst verhaast. JUSTINE verwittigd hebbende van haar verlangen om ROSINA weder t'huis te zien, gingen zy beiden na *Avignon*, en kwamen met ROSINA terugge, schynbaar in gezondheid en lustigheid gevorderd. Zo ras het vertrouwen tuschen JUSTINE en haar hersteld was, scheen zy begeerig om weder te keeren na dat vermaaklyk verblyf, waar zy voorheen zo veel geluks en genoegens gesmaakt hadt.

De toegenogene en al te ligtgeloovige Moeder, met die verzoek ingenomen, bespoedigde het vertrek haarer Dogter na het land; verre van te vermoeden, dat het oogenblik dier toestemminge het lot van haare Dogter beslister, en ook het haare. — Twee maanden waren naauwlyks verstreken, zints de twee Vriendinnen *Lyons* verlaaten hadden; wanneer zy 's avonds zaten te eeten, en spraken over de veelvuldige en belangryke ontmoetingen, welke zy van haare kindsche jaaren af te zamen gehad hadden; byzonder uitweidende over de vroegtydige en tot heden toe duurende Vriendschap, welke zy elkander toedroegen: — onder dit gesprek veranderde ROSINA schieelyk van kleur; zy klaagde over ongesteldheid, en verzocht dat JUSTINE het niet kwalyk zou neemen, dat zy vroeger dan gewoonlyk te bedde ging; — zy moest zich daarover niet ontrusten; het zou welhaast beter weezen,

De niets ergs denkende Vriendin, vast in het denkbeeld staande, dat ROSINA haare neiging tot *SAVINTTI* geheel overwonnen hadt, (want, naa de wederkomst op het land, hadt zy dien niet hooren noemen) deedt geen verder onderzoek, maar bleef nog een uur opzitten; wanneer zy, alles voorts stil, en, zo zy dacht, behalven zyzelve, in rust zynde, schrikte op het hooren van twee pistoolschoten, die scheenen los te gaan in dat gedeelte van het huis, 't welk naast haare kapel was.

Verstomd door schrik, en vervuld met een maalstroom ont-rustende gedagten, tragtte zy tot bedaard overleg te komen, en ging na de kamer van ROSINA — wanneer de oude Knecht haar ontmoette, oer zy daar gekomen was; sprekende, onder een vloed van traanen, door snikken afgebroken, eene taal, die haar de ziel doorgriefde. Hy gaf te kennen: „ Zyne „ jonge Juffrouw — zyn Kind (want dus was hy gewoon „ haar te poemen, daar hy van den tyd haarer geboorte by „ haare Moeder gedient hadt) — zyne dierbaare jonge Juf- „ frouw — was niet meer — — die snoode, die ver- „ vloekte *SAVINTTI* hadt haar in de kapel vermoord, en ook „ zichzelf!”

Ver-

Verbeeld u, indien gy kunt, den doodlyk verlegenen toestand van deeze tederhartige Vriendin. Eer de Knecht dit berigt half uitgebragt hadt, was zy in zwyln gevallen; en het hieldt langen tyd aan, eer zy weder bekwam.

Naa gedaan onderzoek bleek het, dat de Gelieven, naa ROSINAS wederkomst, vele, schoon voor haare Vriendin onbekende, zamenkomsten gehad, en dien eigen dag een uur bestemd hadden tot het volvoeren van eene daad, op welke de menschlykheid terug beeft.

Zo verre hadden deeze ongelukkige slachtoffers hunne verdwaazing laten komen, dat zy, om ten zelfden tyde te sterven, de pistoolen gebonden hadden aan een stoel, in de gedaante van een kruis. Men vondt by hun een Gebedeboek, open liggende by den Lykdienst, en ligt by ROSINA een ander, waarin een papier lag, behelzende eene bede om vergiffenis aan God en haare Moeder, wegens het bedryf, 't geen zy gereed stondt te volvoeren; verzockende, in de sterkste bewoordingen, dat haare Moeder de genegenheid voor haare Vriendin JUSTINE zou blyven behouden, die meer dan zy den naam van Dogter verdiende; daar zy, niet in staat om zonder smart te leeven, zich in de armen des doods geworpen hadt, om een einde aan haar lyden te maaken.

Zo, helaas! eindigden, in den bloei des leevens, deeze ongelukkige Gelieven het leeven, die ongetwyfeld een gelukkig paar zouden uitgemaakt hebben. Een valsch begrip van kiesheid, of hoe zal men 't noemen? zette hun aan tot Zelfmoord; — Zelfmoord, die den dood der ontroostbaare Moeder ten gevolge hadt; daar zy detzen slag slegts weinige dagen overleefde, en in 't zelfde graf met haare Dogter zonk.

De ongelukkige JUSTINE, de eenig overgeblevene in dit allerdeerlykst geval, vondt zich van allen troost beroofd, en in een staat van armoede gedompeld, door de ongenade der Erfgenaamen, die haar altoos met een oog vol wangunst aanschouwd hadden, en nu, verheugd dat 'er geene beschikking ten haaren voordeele gemaakt was, haar als uitdreeven, om te gaan wonen by haare Ouders, waar zy, met alle mogelyke onderwerping aan haar lot, het onherstelbaar verlies verdraagt.

VOORBEELD VAN ZELDZAAME VLUGHEID IN DE REKENKUNDE.

Verscheiden ongemeene voorbeelden zyn my bekend van de verwonderlyke begaafdheden, door het menschelyk verstand verkreegen, wanneer het zich op een byzonderen tak van weetenenschap toeleide; doch toevallig kreeg ik onlangs ken-

kenis aan een persoon, wiens verstandlyke begaaftheden eene hooge bereikt hadden, van welke ik, in de aloude en hedendaagſche Geſchiedeniften, geene weerga heb aangetroffen.

De Rekenkunde was, ſints eenige jaaren, zyne hoofdbezigheid geweest; en in deeze weetenſchap heeft hy zo veel beſtrevenheids verkreegen, dat hy zelden zich van pen en inkt behoeft te bedienen, volvoerende gemeenlyk zyne berekeningen door de buitengewoone kracht zyner verſtandsvermogens. Myne verwondering betuigende over zyne vlugheid in het oploſen van moeilyke vraagſtukken, berigte hy my, dat hy elke opgegevene vraag, op de zelfde wyze, door verhooging (*involution*) en ontwikkeling (*revolution*) kon beantwoorden, wanneer de ſomme uit niet meer dan 12 figuren beſtondt; alſmede de ſommen van eenig gegeven vermogen door elkan-
ander kon vermenigvuldigen en deelen.

Weinig geloofs ſloeg ik aan deeze verzekering, dewyl de-
zelfde myn begrip verre te boven ging. Nogthans bekreop my de luſt om 'er eene proef van te neemen; en ik ſtelde hem, diensvolgens, verſcheiden rekenkundige vraagen voor, alle welke met even veel gemak en ſpoeds beantwoord wierden. De voornaamſte daarvan waren de volgende.

1. Ik verzogt hem, het getal 9 tot de twaalfde magt te vermenigvuldigen, en dan uit dat getal den quadraat-, den cubus- en den biquadraatwortel te trekken. In even weinig tyds, als ik de berekening op de gewoone wyze zou hebben kunnen volvoeren, antwoordde hy, dat de twaalfde magt van 9 was 282. 420. 536. 481; dat de vierkante wortel van dat getal was 531. 441, de cubuswortel 6561. en de biquadraatwortel 729.

2. Ik verzogt hem my te berigten, welke de negende wortel ware van 10. 077. 696. de zevende wortel van 823. 548, en de tiende wortel van 9. 765. 625; en zyn antwoord was, dat 6, 7 en 5 de begeerde wortels waren. Door voorafgaande berekening was my gebleeken, dat de opgegevene gelyk opgaande getalen waren.

3. Op myne vraage, hoedanig een getal het produkt zyn zoude van de vermenigvuldiging van de zesde magt van 8 met de vyfde magt van 8, gaf hy tot antwoord, dat de zesde magt van 8 was 262. 144, dat de vyfde magt van 8 was 32. 768, en dat het produkt der vermenigvuldiginge van de eerſte deezer ſommen met de laaſte was 8. 589. 934. 592.

4. Eindelyk van hem begeerd hebbende, dat hy de tiende magt van 7 door de zesde magt van 7 deelen zoude, gaf hy my tot beſcheid, dat de tiende magt van 7 was 282. 475. 249; dat de zesde magt van 7 was 117. 649; en dat het getal, uit de deeling van de eerſte ſomme door de laaſte, was 2401,

By naauwkeurig onderzoek van alle deeze antwoorden, naderhand te werk gesteld, bevond ik derzelve naauwkeurigheid.

In 't kort, naa verscheiden proeven van 's Mans bekwaamheid te hebben genomen, wierd ik overtuigd, dat hy ieder der 9 figuren, door alle de tusschengetalen, tot aan de twaalfde magt kon verhoogen, en vervolgens uit de aldus gevondene sommen de vierkante, taerlings- en biquadraatwortels trekken, mids het een gelyk opgaand getal ware; alsmede de somme van eene gegeeve magt, de zesde magt van eenige enkele figuur niet te boven gaande, met zich zelve vermenigvuldigen, of met de somme van de vyfde of eenige mindere magt van *hetzelfde* getal; en eindelyk de somme van eene gegeeve magt, beneden de twaalfde magt, ingeslooten, door de somme van eene gegeevene mindere magt van *hetzelfde* getal deelen.

De onderscheidene door my opgegevene vraagen, gelyk ik voorheen aanmerkte, wierden allen uit het hoofd beantwoord, en met zo veel gemak en naauwkeurigheds, dat ik aangaande een *kunstmatig* geheugen eenig vermoeden begon op te vatten. Dit bewoog my, verscheiden rekenkundige en andere boeken te raadpleegen, die over het onderwerp eenig licht konden verspreiden, alsmede deeze en geene perfoonen, in deeze onderwerpen bedreven; doch alle myne naaspooringen waren vrugtloos.

Tot narigt der zulken, welke in de Rekenkunde minder bedreven zyn, dienen de volgende ophelderingen.

Verhooging (*Evolutio*) van magten geschiedt door de aanhoudende vermenigvuldiging van eenig getal met zich zelve. Het getal zelf heet de eerste magt; het getal met zich zelve vermenigvuldigd heet de tweede magt van dat getal; en dit laatste produkt wederom vermenigvuldigd zynde met het oorspronklyk getal, wordt de derde magt genaamd, en zoo vervolgens. De eerste magt wordt ook de wortel genaamd, de tweede magt het quadrat of vierkant, de derde magt de Cubus of Taerling van het oorspronklyk getal, en zoo vervolgens.

Ontwikkeling (*Reolutio*), of worteltrekking, is het omgekeerde van Verhooging of *Evolutio*. Den vierkanten, taerling- of biquadraatwortel van eenig getal te trekken, beteekent, het getal te vinden, 't welk met zich zelve, tweemaal, driemaal of viermaal vermenigvuldigd zynde, het oorspronklyk getal voortbrengt. Aldus is 3 de tweede of vierkante wortel van 9, en de derde of Taerlingswortel van 27.

Een getal wordt gelykopgaande (*rational*) genoemd, wanneer daar uit de wortel kan getrokken worden, zonder dat 'er iets overschijete. Dus is 27 een gelykopgaand getal, als zynde daarvaas de Taerlings- of Cubuswortel 3; doch 28 is niet een gelykopgaand getal, omdat 'er de wortel niet uit kan getrokken worden, zonder een overschot over te laten.

M E N G E L W E R K,

TOT FRAAIJE LETTEREN, KONSTEN EN WETENSCHAPPEN, BETREKKELYK.

Aan de Schryvers der *Algemene Vaderlandsche Letteroefeningen*.

Myne Heren!

„ Volgende belofte geef ik thands de Vertaling der
„ *Vindiciae breves Doxologiae* MATTH. VI: 13. door
„ den Eerw. HENR. BENZENBERG, V. D. Min: te Schö-
„ ler. — BENZENBERG pleit voor de echtheid dezer
„ plaats; de door hem bygebragte bewyzen verdienen
„ nagedacht te worden. De beroemde Duisburgsche
„ Hoogleeraar J. P. BERG verschilt van den Schryver
„ in gedachten over dit stuk; hy heeft 'er enige aan-
„ merkingen, by wyze van aantekeningen, bygevoegd;
„ ik geef dezelve tevens vertaald hierby, om den Le-
„ zer in staat te stellen, om te beoordeelen, wie recht
„ hebbe. — Ik heb my van alle aanmerkingen, voor
„ of tegen de echtheid van deze plaats, met opzet ont-
„ houden, om niemand tot het een of ander gevoelen
„ over te halen, maar opdat de Lezer zo veel te on-
„ bevooroordeelder alles zou wikken en wegen. — Ik
„ blyf enz.

STEPH. HANEWINCKEL, *Ecccl. Reform.*
te Oostgrafdyk in Noordholland.

VERDEDIGING VAN HET SLOT DES ALLERVOL-
MAAKSTEN GEBEDS, *Matth. VI: 13.*

Door H. BENZENBERG.

§ 1.

Toen ik onlangs by myzelven de gewigtige vraag over-
dacht: „ of naamlyk het God-verheerlykend Slot van
MENG. 1802. NO. 5. N „ het

„het Gebed des Here, *Matth. VI: 13*, hetwelk van
 „de Protestanten, en ook van de Grieksche Kerk (*),
 „voor de eigene woorden van den Zaligmaker erkend
 „wordt, ene genoegzame oordeelkundige zekerheid be-
 „ziet, of dat hetzelfde van alle bewyzen, die des-
 „zelfs echtheid staven, ontbloomt ware?” kwam het
 my

(*) De Christenen van de Grieksche Kerk hebben, reeds vóór
 vele eeuwen, het Slot, hetgeen by het Gebed, dat JESUS ons
 geleerd heeft, gevoegd is, in hunne boeken en handschriften
 gelezen, en lezen hetzelfde nog; maar daarom schynen zy al-
 len de echtheid van hetzelfde, en wel ten allen tyde, niet
 erkend te hebben: 'er zyn 'er geweest, die de echtheid er-
 kenden; 'er zyn 'er ook geweest, die het tegengestelde staan-
 de hielden. Zo is het ook gelegen met de Protestanten,
 waarop de Eerw. BENZENBERG zich beroept. Wy lezen he-
 den, niet alleen in alle, zo gewyde als kerkelyke, boeken,
 welken wy in het openbaar of in het byzonder gebruiken,
 dit Slot, dat door het gebruik gewettigd is; en wy zyn ge-
 woon, wien wy met de woorden des Here bidden, altyd dit
 Slot, het zy wy in ene openbare vergadering, het zy wy in
 onze huizen het Allervolmaaktst Gebed uitspreken, te gelyk
 met dat Gebed te herhalen, maar noghands denken en oor-
 delen wy Protestanten niet op even dezelfde wyze over de
 echtheid van dit Slot. In de *Zurichsche Bybels*, zo wel de
Hoogduitsche als *Latynsche*, die vóór den jare 1530 gedrukt
 zyn, desgelyks in den groten en kleinen *Zurichschen Katechis-
 mus*, door 120 JUDA opgesteld, en met ene Voorrede van
 HENR. BULLINGER in 1534 uitgegeven, wordt dit God-verheer-
 lykend Slot met een diep stilzwygen voorby gegaan. M. LU-
 THER nam hetzelfde ook in gene aanmerking in zyn boekjen,
 Hetwelk hy onder den titel van: *Eyn kurtz form dess Vatters
 anders* in het licht gegeven heeft; hy heeft hetzelfde noghands,
 in vervolg van tyd, uit Grieksche Handschriften overgenom-
 men, en waardig geacht, om het ene plaats in zynen Bybel
 in te ruimen; ook heeft hy dit Slot te gelyk met het Aller-
 volmaaktst Gebed opgehelderd en verklaard. Het Slot van het
 Onze Vader kwam ook niet als echt voor aan HULDR. ZWING-
 LIUS; JOH. ORROLAMPADIUS; CONR. PELLICANUS; JO. HALLER;
 M. BUCERUS; PH. MELANCHTHON; JOACH. CAMERARIUS; THEOD.
 BEZA; JO. DRUSIUS; ABR. SCHULTETUS; BRIAN WALTON; HUGO
 GROTIUS; HENR. HAMMOND; JO. MILL; JO. ERN. GRABE;
 JO. ALB. BENDEL; CHR. M. EFAYF; JO. JAK. WETSTEIN; JO.
 JAK. BRUITINGER; JOSEPH HALLET; het schynt ook niet echt
 aan den zeer Eerw. JO. JAK. GRIESBACH, en zeer vele anderen.
 J. F. HERG.

my zeer gepast voor, deze zaak nauwkeuriger, volgens myne geringe vermogens, te onderzoeken, en zo mogelyk, tot zekerheid te brengen. Dit voornemen bleef by my zo veel te vaster, omdat ik zag, dat niet alleen J. J. GRIESBACH, maar zelfs ook J. A. BENGEL, zynde beiden zeker twee grote Oordeelskundigen, dit Slot verwierpen, en uit den tekst uitmeiden; de laatste wel enigzints twyfelachtig, doch de eerste stellig; maar dat van den anderen kant de voortreflyke J. D. MICHAËLIS verzekerde, dat de zaak van dit gedeelte nog niet geheel wanhopig staat (*). Ja dit onderzoek scheen my ook om deze reden noodzakelyk, omdat in de toekomstige veréniging der Christenen tot één ligchaam, waarop wy hopen, dit Gebed op deze of op ene andere, doch zeker gelyke wyze, eens zal moeten uitgesproken worden (†).

§ 2.

Ik heb het volgende, toen ik dit onderzoek onderzocht, geschiedkundig zeker bevonden. In byna alle (†)
Griek-

(*) „Het is nog zo beflist niet, dat het Slot van het on-
„ZE VADER onecht zy,” zegt J. D. MICHAËLIS *Inleiding in de
Godel. Schriften van het N. V.* I Deel, 1 Stuk, § 58, bladz.
657. — VERTALER.

(†) Ik wenschte wel, dat deze reden, die wel gestemd is naar de gevoelens van sommige Godgeleerden, die, over de lotgevallen der laatste tyden, op hunne wyze filosofieren, maar echter van allen niet goedgekeurd en aangenomen wordt, of ligtelyk zal worden, achterwege gebleven ware; ik berisp nogthands dezelve niet. Myn Vriend heeft zyn gevoelen vry geuit; ik ontveins niet, dat ik van hem versichl. Deze vryheid eischen en geven wy wederkerig. — J. P. BERG. — Ik ben het, in dit opzigt, ten vollen eens met den Geleerden BERG, en denk, dat men het Christendom zeer veel na-deel doet en bespottelyk maakt, wanneer men alles wil bepalen, en van alles voorzeggingen maken of vinden. — VERTALER.

(‡) Dit erkennen zelfs de Uitgevers van den Complutensischen Bybel in ene randtekening, en nogthands laten zy het Slot van het Allervolmaaktst Gebed, met opzet, in den Griekschén Tekst achterwege. Welk ene getrouwheid! Men leze hunne woorden in *Col. SEMLERI Disquis. German. contra ORTHOXUM.* Halle 1766. — BENZENBERG.

Griekſche Handschriften (Codices), tot hiertoe bekend, en door Oordeelkundigen onderzocht, worden deze woorden, als de tekst van den Euāgelist, gelezen; doch het *Alexandrynsch Handschrift*, welks gezag hier veel zou afdoen, en nog twee andere, het zy men dezelve Handschriften, of brokken van Handschriften, noeme, zyn op deze plaats, het geen te beklagen is, gebrekig (*).

§ 3.

Onder de Vertalingen vindt men deze plaats in

1. De *Syrische*, die voorzeker de alleroudſte, en ouder, wat de Euāgelien aangaat (†), dan de Latynſche is. Zy heeft deze plaats in alle Handschriften en Uitgaven (‡). Men moet het als iets byzonders aanmerken, dat de eerſte uitgave van dezelve, welke men te Rome wilde laten drukken, dewyl niemand in die Stad de kosten daarvan wilde dragen, te Weenen, onder begunſtiging en byſtand van Keizer FERDINAND I, gedrukt is. Hiervan is het, dat zy op deze plaats bevryd is gebleven

(*) Dit Slot wordt ook gevonden in het Latynſch *Brixiaansche Handschrift* in het *Euangeliar. Quadrupl.* van BLANCHINUS. Part. I. Vol. I. pag. 39. — J. P. BERG.

(†) Zie J. D. MICHAËLIS *Inleiding in het N. V.* I Deel, 1 Stuk, bl. 643. Zy is waarſchynlyk in de eerſte eeuw vervaardigd. MICHAËLIS ter aangeh. plaatſe, bl. 647, 651. Men zie verder over den Aucteur, plaats, nuttigheid enz. dezer Vertaling den kundigen MICHAËLIS. — VERTALEB.

(‡) De beide *Syrische Overſettingen*, niet alleen de oude, gewonelyk de *eenvouwige* genoemd, [men noemt ze ook *Peshito*, dat is: *letterlyke* of *zuivere*, *ware*, *onvervalschte*. Zy bevat de vier Euāgelisten, de Handelingen, alle de Brieven van PAULUS, den eerſten Brief van PETRUS en JOANNES, en dien van JAKOBUS. — VERT.] maar ook de nieuwere *Philoxenianaſche* [zie hierover MICHAËLIS t. a. p. bl. 694. — VERT.] Ik denk, dat men hier voorzigtigheid moet gebruiken, om niets, dat verdacht ſchynt, te zeggen. Met dezelfde getrouwheid, waarmede het Gebed des Here met het bygevoegd beſluit in de *Weenensche* uitgave van het *Nieuw Syriſch Testament* gedrukt is, ziet men hetzelfde ook opgegeven in ſommige te Rome gedrukte *Liturgische Boeken* der Syriërs en andere Oos-terlingen. — J. P. BERG.

ven van ene verandering naar de gewone 'Latynsche Overzetting (*).

2. De *Arabische* van ERPENIUS, welke, volgens het oordeel van MICHAËLIS (†), zeer zeker, wat de Euāngeliën betreft, uit het Grieksch vertaald is, alhoewel er ook enige zaken uit de Syrische Overzetting zyn bygevoegd.

3. De *oude Perfische* in de *Londensche Polyglotta* [veeltalige Bybel. Deze is door BRIAN WALTON uitgegeven]. Zy is wel ene Vertaling van de Syrische Vertaling; maar zy is even daarom hier van een byzonder gewigt, omdat zy bewyst, dat de Syriërs eenitemmig deze woorden gelezen hebben.

4. De *Ethiopische*, welke men gelooft, dat onmiddelyk uit het Grieksch vertaald is (‡); zy is derhalve ene gewigtige getuige voor de lezing der Griekfche Handschriften.

5. De *Armenische*, welke tweemaal uit het Syrisch en ten derdenmale uit den Griekfchen Grondtekst vertaald is, verdient ene byzondere oplettendheid in die plaatsen, waar HAITHO, Koning van Armeniën, die zeer sterk aan Rome verknocht was (§), dezelve niet naar de Latynsche Overzetting hervormd heeft; hetgeen hy nogthands als eenen pligt zichzelven had opgelegd.

6. De *Gothische*, welke desgelyks, volgens MICHAËLIS (**), uit den Griekfchen Tekst, doch met behulp der Latynsche Overzetting, vervaardigd is. Dit strekt weder ten bewyze, dat de Griekfche Handschriften, tot dit werk gebruikt, zeer zeker dit Slot gelezen hebben, omdat zy hier van de Latynsche Overzetting afwyken.

7. De *Rusfische* of *Slayonische*, welke in de negende Eeuw uit het Grieksch vervaardigd is (††). Deze, hetgeen

(*) Vergelyk hier mede de vorige Aantekening. — VERT.

(†) T. a. p. bl. 734. — VERT.

(‡) MICHAËLIS t. a. p. bl. 742. — VERTALER.

(§) MICHAËLIS ter aangeh. plaatze, bl. 752. De eigenlyke naam van HAITHO was HETHOM. MICHAËLIS *Byvoegfelen tot zyne Inleiding in het N. T.* I Deel, bl. 145. — VERTALER.

(**) T. a. p. I Deel, 2 Stuk, bl. 802, 833 volg. — VERT.

(††) T. a. p. I D. 2 St. — VERTALER.

geen opmerkelyk is, behoudt, schoon zy in de nieuwere uitgaven, op sommige plaatzen, naar de Latynsche Vulgata veranderd is, (uit dezelve is zeker de plaats I JOH. V: 7 overgenomen (*)) hier de oude lezing.

www.libtool.com.cn

§ 4.

Verder. — Men leest ook dit Slot in de zogenoemde *Constitutiones Apostolicae* (†) (Instellingen der Apostelen) welke, schoon zy de tyden der Apostelen niet bereiken, nogthands omtrent de Niceensche Kerkvergadering in de IV Eeuw in het licht zyn gekomen; zy leveren ons de Liturgie (*Kerkdienst*) van dien tyd op. Daarteboven vindt men dit Slot onder de Grieksche Kerkvaders by CHRYSOSTOMUS *Homilia XX in Matthaeum*; hy heeft dit Slot in ene openbare Leerrede, te *Constantinopolen* gehouden, als enen tekst des Bybels verklaard. Zie zyne woorden in het Latyn by H. WITSIUS in *Expositione Orat. Domin. Exercitiat. XIV. § 7* (‡). Het is derhalve zeker, ja zeer zeker, dat dit Slot in den Kerkelyken Constantinopolitaanschen Codex (die

(*) Deze plaats wordt van velen als onecht beschouwd. Zie MICHAËLIS *Inleiding in het N. V.* II Deel, 2 Stuk, § 223—229, en zyne *Byvoegfels* tot dit tweede Deel, bl. 439—442. waar men byna alles voor en tegen de echtheid dezer plaats vindt aangetekend. Gemelde Geleerde verwerpt ze ook. Nog onlangs is 'er een klein stukjen uitgekomen onder den titel: *Vertoog over de ware lezing I JOH. V: 7.* door ALTHOPHILUS, waarin zy ook als onecht verworpen wordt. De Taalkundige vindt ook veel voor en tegen deze plaats by C. O. RÜTTNER, *Hypomnemata in N. T.* pag. 708—712. J. A. ERNSTI houdt deze plaats voor echt, in zyne *Neueste Theologische Bibliothek*, IV Theil, enz. — VERTALER.

(†) Dit Slot wordt wel gelezen in de *Constit. Apost.*, doch maar eens in zyn geheel, Lib. III. Cap. 18. By herhaling vindt men wel hetzelfde, doch minder volkomen, en met deze woorden korter uitgedrukt: *want uwe is het Koninkryk in eeuwigheid, amen!* — J. P. BERG.

(‡) Dit Werk is in het Hollandsch vertaald. — VERTALER.

(§) De Uitgevers van den Bybel te *Alcala (Biblia Complutensis)* zeggen wel, dat de Grieksche Afschriften reeds ten tyde van CHRYSOSTOMUS op deze plaats bedorven waren; doch dit is voorzeker niets anders, dan aan ene vooronderstelling al te veel toe te geven, en ene onbewezene zaak voor ene be-

(die zeker allerbest was (*)) gelezen, en als woorden, door den Zaligmaker zelve uitgesproken; erkend is. CHRYSOSTOMUS kon ten minsten maar alleen in de vdstappen van die Handschriften treden, die vóór zynen tyd te *Constantinopolen* in gereedheid waren, en welke, zo al niet ouder, ten minsten onder die allernauwkeurigste afschriften behoorden, welke, op bevel van CONSTANTYN, tot gebruik der Kerken geschreven waren. Zie EUSEBIUS *de vita CONSTANTINI*, *Lib. IV. C. 36, 37*. CHRYSOSTOMUS had immers den tekst van dat Kerkelyk Handschrift geschreven noch verbeterd. ISIDORUS, bygenoemd *Pelusiota*, een Leerling van CHRYSOSTOMUS, heeft in de V Eeuw ook dit Slot gelezen; zo ook THEÖPHYLAKTUS, Eerstbischof der Bulgariërs, in de XI Eeuw, die zeker, dewyl hy te *Constantinopolen* geboren was, aan zyne Bulgaren die dingen zal geleerd hebben, welke in zyne Geboortestad als echt werden aangenomen (†). Hierby voeg ik eindelyk GERMANUS, Patriarch van *Constantinopolen*, in de XIII Eeuw.

§ 5.

Nu moet ik die Getuigen aanhalen, welken het Slot van het *Onze Vader* niet lezen.

On-

bewezene waarheid aan te nemen. Want men kan vragen: hoe is dit Slot in de oudste Vertalingen, b. v. de Syrische, die men geloofd dat ten tyde der Apostelen vervaardigd zy, gekomen? Ellieve! overweeg dit eens, ó Oordeelkundigen der Roomsche Kerk!! — BENZENBERG.

(*) Ik zou nogthands het Handschrift, dat CHRYSOSTOMUS, toen hy zyne Leerredenen over MATTHAËUS schreef, gebruikt heeft, niet onder de *allerbesten* rekenen; het behoorde ender de bedorvenen. Ten bewyze kan hier dienen de plaats, die uit het Euāgelie van JOANNES, MATTH. XXVII: 49. ingeschoven is. Vergel. de 89 Leerrede (*Homilia*) van CHRYSOSTOMUS, en ook het geen PETRUS JUNIOR, Patriarch te *Antiochiën*, uit enen zekeren brief van SEVERUS over deze zaak aanmerkenwaardige heeft opgetekend by JOS. SIMON ASSEMANUS in *Biblioth. Orient. Clementina-Vatic.* Tom. II. pag. 81. seq. — J. P. BERG.

(†) GAIESRACH verklaart de kortere lezing zo wel van deze Mannen als van CHRYSOSTOMUS; doch de woorden van den laatsten, boven aangehaald, behelzen het geheele Slot. De anderen heb ik niet kunnen biffaan. — BENZENBERG.

Onder de Handschriften , tot heden toe bekend , zyn 'er maar vier:

1. Het *Cambridgisch* Handschrift (*), welks oudheid wel niet kan ontkend worden, maar het welk nogthands zeer sterk naar den Latynschen spreektrant overhelt of veranderd is [*Latinizeert*]; ook is 'er de Latynsche Overzetting bygevoegd.

2. Het *Baselsche* Handschrift, bygenoemd het Handschrift van REUCHLINUS; ERASMUS stelde reeds, dat hetzelfde latinizeerde (†). Dit erkende WETSTEIN ook eindelyk, schoon hy het eerst ontkend had.

3. Een *Parysch* Handschrift (‡), op welks kant men de Latynsche Overzetting ziet.

4. Het Handschrift van MARSCH, waarvan men verder niets weet (§). Hier komt by

Het *Grieksch Euangelistarium*. Hiervan weten wy niets anders, dan dat het niet in zyn geheel gevonden wordt.

Vyf Handschriften, waarvan 'er twee te *Weenen* zyn (**), hebben dit Slot 'er als ene randtekening bygevoegd; welke randtekening, of glosse, volgens TRESCHOW, in één der Weenenische Handschriften, van dezen inhoud is: *Let wel! want uwe is het Koningryk enz. ontbreekt in vele Handschriften* (††). BENDEL verzeker

(*) Deze Codex wordt eenvoudig zo genoemd; doch ook wel *Cantabrigiensts I* of *Codex BEZZ.*, enz. Zie MICHAËLIS *Int. in het N. T.* I D. 2 S. bl. 942. — VERT.

(†) Ook *Exemplar CAPNIONIS* of REUCHLINI genoemd. MICHAËLIS t. a. p. bl. 931, 932. — VERT.

(‡) De Parysche Handschriften worden ook de *Koninglyke* genoemd. Deze Codex is waarschynlyk de *Codex Regius* 1881. Zie MICHAËLIS t. a. p. bl. 1053. — VERTALER.

(§) JOSEPH HALLET telt het *Vaticcaansch*, zynde een alleroudst en allerbest Handschrift, onder de genen, die dit Slot niet hebben. — J. P. BERG.

(**) Waarschynlyk by MICHAËLIS het 266 en 267 Handschrift. T. a. p. bl. 1136, 1137. — VERT.

(††) Volgens TRESCHOW in *Tentamina* pag. 26, 28 en 30. hebben twee Keizerlyke Handschriften, naaml. *Neapol. I.* by WETSTEIN 108, en van LAMBECIUS XXIX. by WETSTEIN 77. ene Grieksche Randtekening van dezen inhoud: *Het: want uwe is het Koningryk, en de kracht, en de heerlijkheid, tot Amen 100, wordt in sommigen niet gevonden.* Het Handschrift van LAMBECIUS heeft deze Latynsche glosse: *N. B. want uwe*

kert van denzelfden Codex (doch die buiten twyfel een andere is), dat de randglosse in het Grieksch dus luidt: *η ριη εν αιτω* [*in sommigen wordt het niet gevonden*]. Doch dewyl deze Handschriften onder de nieuwere, en vooral onder die van de XI Eeuw, die volgens de Oordeelkundigen latinizeren, behoren, zo heeft deze randglosse niets te betekenen. Ja dewyl deze randtekening in het eerste Handschrift, het welk *vele* Handschriften noemt, Latyn is; zo schynt de Aucteur van dezelve my zeer sterk overeen te komen met de Uitgevers van den Complutensischen Bybel, die den Paus vleiden; en deze glosse is 'er mischien in dien tyd bygeschreven, toen de Latynen *Constantinopolen* in bezit hadden. Men moet ook in aanmerking nemen, dat de Handschriften, die deze kanttekening hebben, in den tekst zelven dit Slot lezen; het geen ene zeer sterke bevestiging is voor het bovenstaande bewys § 2.

§ 6.

De *Overzettingen*, die dit Slot niet hebben, zyn de volgende:

1. De *Koptische*, welke, volgens MICHAËLIS (*), met de Latynsche Vertaling en het Cambridgsch Handschrift merkelyk overeen stemt. Ik ontken nogthands niet, dat dezelve uit een Grieksch Handschrift, waarin dit Slot ontbrak, kan vervaardigd zyn; want dat 'er zulke Handschriften, alhoewel hun getal niet groot is, oudtyds geweest zyn, zal, uit het geen ik vervolgens zal bybrengen, klaar blyken.

2. De *Arabische* Overzetting van de vier Euangelisten, die te Rome in 1591 en 1619 in het licht kwam. Deze kan voor een gedeelte, het geen men ten minsten van de Openbaring geloofd, uit de Koptische Overzetting ontleend zyn, of ook, met de Koptische, uit een Grieksch Handschrift, waarin deze plaats niet gevonden wordt. Volgens deze Romeinsche uitgave zyn de Euangelien in de Parysche en Londensche *veeltalige Bybels* gedrukt, waarom men ook dit Slot in dezelve niet vindt. De latere *Latyn-arabische* uitgave, die te

Rome is het Koningryk enz. ontbreekt in vele Handschriften. — J. P. BERG.

(*) *Inleid. in het N. V.* I Deel, 1 Stuk, bl. 715. — VERT.

Rome in 1671 door de *Congregatie de Propaganda fide* in het licht verscheen, is met opzet naar de Latynsche Vertaling veranderd (*). Een zekere *Mediceische Codex* in het Arabisch heeft deze plaats ook niet, maar ~~KIRSTEN heeft denzelven met streepjens onderscheiden.~~

3. De *Perfische*, door ABR. WHELOC in 1652 te Londen uitgegeven, tot welken arbeid hy drie Handschriften gebruikt heeft. Maar deze wordt voor veel nieuwer gehouden dan de andere Perfische (†), welke in de Londenfche Polyglotta te vinden is, en waarin men het Slot van het Onze Vader leest. Zie boven § 3. Doch wat

4. De *Latynsche* Vertaling betreft, het is zeker, dat dezelve nooit dit Slot gelezen heeft, alhoewel hetzelfde in twee Latynsche Handschriften by GRIESBACH gevonden wordt. Maar deze uitlating kan zeer oud en nogthands algemeen zyn, gelyk MATTH. V: 44. OPENB. XVII: 17, waar zelf BENDEL, die deze Overzetting zo hoog acht, (en hier alles op haar bouwt) ene zeer oude gaping erkent. En het schynt my toe, dat deze Overzetting, welke eertyds uit vele Vertalingen samengesteld is, in deze plaats uit Grieksche Handschriften, of een Grieksch Handschrift, waarin dit Slot ontbrak, vertaald is. Dit Slot is in het begin, even als andere zaken, van den tekst afgekort, opdat de tekst van MATTHEUS aan dien van LUCAS (‡) zoude gelyk zyn. Eindelyk ook

5. De *Angel-Saxische* heeft dit Slot niet. Zy is uit de oude Latynsche Vertaling overgenomen, en bewyst derhalve niets.

(*) Men zie over deze Vertalingen MICHAËLIS, *Inleiding in het N. V.* I Deel, 1 Stuk, bl. 724 volg. — VERT.

(†) Zie MICHAËLIS t. a. p. bl. 757. — VERT.

(‡) Men heeft nog nooit een Affchrift van LUCAS ten berde gebragt, waarin het Slot van het Onze Vader gelezen werd. Hierom dachten enige dwaze Oordeelkundigen van den eersten tyd, dat hetzelfde ook by MATTHEUS weggelaten moest worden.

— BENZENBERG.

(Het Slot hierna.)

WAARNEEMING, WEGENS DE SCHADELYKE UIT-
WERKING VAN HET ZAAD DER *Datura Stra-*

monium. Door H. VAN DEN BOSCH,
Stads Med. Doctor te Wageningen, enz.

De schadelijke uitwerkingen der *Datura Stramonium* zyn, van de oudste tyden, door alle Kruid- en Geneeskundigen erkend; hoewel dezelve van tyd tot tyd, onder behoorlyke voorzorge, als Geneesmiddel in zommige ziekten is gebezigt geworden. Men behoeft slechts de Werken van den Hoogleeraar MURRAY (*) en van de Geneesheeren VAN DER EEM en VAN LEEUWEN (†) op te slaan, om zich met de verschillende waarneemingen deswegen bekend te maaken.

Ik had onlangs ook de ongelukkige gelegenheid, om de droevige toevallen, door 't gebruik van het zaad dier plant veroorzaakt, waar te neemen, doch was tefens zo gelukkig, van zeer spoedig in de Geneezing derzelve te slaagen.

Op Zondag, den 8ten November 1801, wierd ik, des avonds omstreeks zeven uren, geroepen by een kind van ruim twee jaaren, buiten een der poorten deezer Stad, 't welk men my verhaalde, dat in den namiddag eenige korrels zaad eener plant, in den Hof agter 't huis groeiende, al speelende had opgegeeten, waardoor het vervolgens door hevige stuiptrekkingen was overvallen. Na onderzoek bleek my, dat het 't zaad was der straks genoemde plant. Ik vond 't kind door hevige stuip-
trekkingen afgemat, en nog aanhoudend met dezelve worstelende. De oog-appels waren verwyderd; de pols was zeer ras en klein; de tanden knarsten; 'er had een klam zweet plaats, en de *Cardia* scheen hevig aangedaan te zyn. Ik deed een en andermaal lavementen van water met koemelk en wat keukenzout applicceeren, zuurdeeg om de voeten leggen, en steeds het aangezicht en de handen met wyn-azyn wasschen. De azyn my, volgens het getuigenis van eenige Schryvers (‡), als een tegengift

voor

(*) *Appar. Medicamin.* Vol. I, Gottingæ 1793, pag. 670 env.

(†) *Handelingen van 't Genootschap Servandis Civibus*, Xde Deel, pag. 170 env.

(‡) Zie MURRAY, op de boven aangehaalde plaats; alsmede
Afs.

voor de nadeelige uitwerkzels deezer plant bekend zyn-
de, fchreef ik ook een *Julapium*, rykelyk met denzel-
ven en wat *Rob sambaci* bedeed, voor, van welk ik
elk half uur een a twee lepels liet gebruiken.

Den volgenden morgen, by 't aanlichten van den dag,
begaf ik my naar het Lydertje, en vond het speelende
op 's moeders fchoot. Men verhaalde my, dat de ftuip-
trekkingen tot omftreeks middernacht geduurd hadden;
dat de middelen yverig waren toegediend; en dat 'er op
dien tyd fterke buiks-ontlaftingen en braakingen ont-
ftaan waren, waardoor 'er van onderen nog eenige kor-
rels zaad ontlast waren, welke men my vertoonde; dat
'er vervolgens flaap ontftaan was, die tot 's morgens
omftreeks half zes uren geduurd had; wanneer het
kind, onder eene zachte huids-uitwazeming, wel te vre-
den was wakker geworden. — Ik liet dien dag met
het gebruik van 't voorgefchreeven *Julapium* aanhou-
den; en het kind bevond zich des anderendaags even wel
en gezond als te vooren.

Ik heb de mededeeling van dit Geval belangryk ge-
noeg geoordeeld, om een ieder te waarschuwen, hoe
onvoorzichtig het is, kinderen in Hoven te laten spee-
len, waar planten van verfchillenden aart groeijen, zonder
naauwlettend toe te zien, dat zy niets aanraaken, als
van welk de fchadeloosheid genoeg bekend is; terwyl
't altoos verkieslykst is, de toegangen behoorlyk af te
fluiten.

Zo treft men in veele Hoven in en om deeze Stad de
Aconitum Napellus (Monniks-kappen in 't gemeen ge-
noemd) dikwils aan. — Hoe ligtelyk zouden kinde-
ren, door 't gierlyke van de fraaije hemels-blaauwe
bloem, welke, wanneer zy door de zonnestraalen be-
fcheenen wordt, nog des te luisterryker is, uitgelokt
kunnen worden, die in den mond te neemen, en alzo
door toevallen aangetast worden, van welke men de oor-
zaak ter naauwer nood zou kunnen uitvorfchen; daar 't
toch elken Geneeskundigen genoegzaam bekend is, wel-
ke nadeelige krachten die plant, onvoorzichtiglyk ge-
bruikt, bezit. — Ik zal niet uitweiden over de *Atro-
pa Belladonna* (Nachtschade), welke men zomtyds ook
in

*Afbeeldingen der Artfery-Gewaffen, met deraelfver Nederduits-
fche en Latynfche Befchryvingen, IVde Deel, Plaat 366. Am-
fterdam 1800.*

in Hoven aantreft, en welker bosfen, in de maanden Augustus en September ryp zynde, zo ligtelyk kinderen en onkundigen zouden kunnen bedriegen.

Meerdere planten van dien aart zoude ik kunnen optellen; maar zulks myn bestek niet zynde, gebruike ik ten slotte nog de vryheid, een ieder te waarschuwen, om, zo voor zich zelven, als byzonder voor kinderen, te zorgen, dat zy geene planten, aan de wegen, velden, weiden of bosfchen groeiende, onvoorzigtiglyk in den mond neemen of uitzuigen, op dat zy niet het flachtoffer deezer roekeloosheid worden. — Ik kan niet afzyn, by deeze gelegenheid, een ieder, wiens omftandigheden zulks maar eenigzins gedoogen, aan te raaden, zich een Werk aan te fchaffen, van 't welk reeds eenige bundeltjes het licht zien, en de ketterigfte en ftaafte afbeeldzels onzer Vaderlandsche Planten, met derzelver naauwkeurige befchryving, en vermelding der groei-plaatzen en krachten, bevat; welk Werk, onder den titel van *Flora Batava*, door de kundige Boekhandelaaren SEPP en Zoon, te Amftterdam, onder de zorg en 't beftuur van onzen verdienstelyken Landgenoot JAN KOPS, wordt uitgegeeven: waardoor men zich dus met weinige moeite, en als tot eene aangenaame uitfpanning, bekend kan maaken met de voortbrengzels, welke de wyze Natuur voor onzen Vaderlandschen Grond zo rykelyk verordend heeft.

VERHANDELING OVER DE VROEGSTE GESCHIEDENIS VAN DEN WYN; GEPAARD MET AANMERKINGEN OVER DE PLAATZEN, WAAR DE WYN VALT, EN DEN AANLEG VAN WYNGAARDEN. DOOR C. CHAPTAL.

Weinig natuurlyke voortbrengzels zyn 'er, die door de menfchen als voedzel gebruikt worden, welke hy niet veranderd of gewyzigd heeft door toebereidingen, die dezelve van den oorspronglyken ftaat vervreemden. Koorn, vleesch en vrugten laat men alle tot een begin van gifting komen, eer men ze ten voedzel gebruikt; en byzondere hoedanigheden geeft men aan voorwerpen van weelde en grilligen fmaak, als tabak en reukwerken.

Dan

Dan het is in de toebereiding van dranken; dat de mensch in 't byzonder de grootste maate van schrandereid en vinding gebezigd heeft: alle dranken zyn het werk van zyne eigene schepping; Water en Melk alleen uitgezonderd. De Natuur zelve verschaft geene geestige dranken; deeze laat de Druiven aan den Wynstok; indien ze niet verscè geplukt worden, weggrotten; terwyl de kunst van dezelve een Vogt vormt; 't welk aangenaam, verkwikkend en versterkend is; den Wyn naamlyk.

Zeer moeilyk valt het, den juisten tyd te bepaalen, wanneer de menschen begonnen Wyn te maaken. Deeze gewigtige ontdekking schynt zich in de duisterheid der lang verstreekene eeuwen te verliezen; en de oorsprong van den Wyn heeft zyne Fabelleere; even als alle andere dingen, die voorwerpen van algemeene nuttigheid geworden zyn.

ATHENÆUS verhaalt ons, dat ORESTES, de Zoon van DEUCALION, te *Ethna* regeerende, den Wynstok plantte. De Geschiedschryvers stemmen overeen in te stellen, dat NOACH de eerste was, die Wyn in *Illyria* maakte; dat SATURNUS het op *Creta*, BACCHUS in *Indie*, OSIRIS in *Egypte*, en Koning GERYON zulks in *Spanje* deedt. Een Dichter; die alles aan Godlyken oorsprong toeschryft, gelooft, dat GOD, naa den Zondvloed, den Wyn aan 't Menschdom schonk, om hem ten troostdrank te strekken in zyn ongeluk; als hy ten ganziene van den oorsprong zich dus laat hooren:

Omnia vastatis ergo cum cerneret arvis

Desolata Deus, nobis felicia vini

Dona dedit, tristes hominum quo munere fovit

Reliquias; mundi solutus vite ruinam.

VANERII *Prad. Rust.*

Zelfs de afleiding des woords *Wyn* heeft verschillende gevoelens by de Schryvers doen gebooren worden: dan uit de lange reeks van fabelen, waarmede de Dichters, die altoos slegte Geschiedboekers zyn, den oorsprong des Wyns verdonkerd hebben, mogen wy eenige gewigtige waarheden opzamelen, en onder deeze aan de volgende plaats geeven.

De vroegste Schryvers verklaaren niet alleen, dat men wel bekend was met de kunst om Wyn te maaken;

ken; maar dat men tevens eenige vry naauwkeurige denkbeelden hadt, ten opzichte van de onderscheidene hoedanigheden en deugden, en de verschillende wyzen van bereiden. De *Heidensche* Godheden worden beschreeven, als het hoogste welgevallen scheppende in Neëtar en Ambrosyn.

DIOSCORIDES spreekt van den *Cacubum dulce*, en den *Surretinum austernum* &c.; PLINIUS beschryft twee soorten van *Albanischen* Wyn, de eene zegt, de andere wrang. De wydberoemde *Falernische* Wyn was, volgens ATHENÆUS, ook van twee soorten. De Ouden hadden desgelyks kennis aan speelenden Wyn; dit blykt uit de volgende plaats van VIRGILIUS:

————— *Impiger haus
Spumantem pateram.*

Wanneer wy naleezen, 't geen de Geschiedschryvers ons hebben nagelaten, ten opzichte van den oorsprong der Wynen, by de oude Romeinen in gebruik, schynt het zeer twyfelagtig, of hunne Naakomelingen iets toegevoegd hebben aan hunne kunde, ten opzichte van dit onderwerp. Zy verkreegen hunne beste Wynen uit *Campanië*, tegenwoordig *Terra di Lavori* geheeten, in het Koningryk *Napels*. De *Falernische* en *Masische* Wynen waren de voortbrengzels der Wynstokken, gebouwd op de heuvels rondsom *Monte-Ragon*, aan welker voet de *Garingliano*, eertyds de *Iris* geheeten, stroomt. De Wynen van *Amicla* en *Fondi* worden geperst in de nabuurschap van *Gasta*; de Wyndruiven van *Suesfa* groeiden dicht by de Zee. — Dan, niettegenstaande de groote verscheidenheid van Wynen, op den grond van *Italië* gekweekt, zette de toegenomene weelde der Romeinen hun aan, om ook Wynen in *Asia* te zoeken; en op hunne tafels schuimden in de bēkers de kostbaare Wynen van *Chio*, *Lesbos*, *Ephesus*, *Cos* en *Clasomene*. De vroegste Geschiedboekers, die ons bepaalde berichten wegens het maaken van Wynen hebben nagelaten, stellen het buiten allen twyfel, dat de *Grieken* groote vorderingen gemaakt hadden in de kunst om Wyn te vervaardigen en te bewaaren. Zy onderscheidden denzelven in twee soorten, *Protopon* en *Deuterion* geheeten, naar gelange zy voortgebracht waren uit het sap, 't welk uit de Druiven liep, eer dezelve getroeden

waren, en 't geen 'er by het treden uitkwam. De Romeinen duidden die beide soorten van Wyn aan, door ze *Vinum primum* en *Vinum secundum* te noemen.

Wanneer wy met opmerking leezen, wat ARISTOTELIS en GALENUS ons overgeleverd hebben, wegens de bereiding en de eigenschappen der beroemdste Wynen van hunnen tyd, kunnen wy niet wel nalaten te gelooven, dat de Ouden de kunst bezaten om zekere soorten van Wyn te verdikken en te droogen, ten einde dezelve voor een langen tyd te bewaaren. ARISTOTELIS verhaalt ons uitdruklyk, dat de Wynen van *Aradia* zo droog wierden in de lederen zakken, waarin men dezelve hieldt, dat het noodig was, dezelve af te schrabben, en met water te verdunnen, eer men ze kon drinken; *Ita exsiccat in utribus ut derasum bibatur*. PLINIUS gewaagt van Wynen, meer dan honderd jaaren bewaard, welke zo dik als Honig geworden waren, en niet konden gedronken worden vóór dat men ze in warm water hadt ontbonden, en door een doek gegooten. Men noemde dit *Saccatio vinorum*. Volgens MARTIALIS moest de *Cacubaansche* Wyn in deezer voege doorgegooten worden:

Turbida sollicito transmittere Cacuba sacco.

GALENUS vermeldt van eenige Wynen in *Afia*, die in grootte kruiken naby het vuur gehangen werden, en door uitdamping de vastheid van zout kreeg. Deze bewerking droeg den naam van *Fumarium*. — Het was zeker Wyn van deeze soort, dien de Ouden in de opperste gedeelten van huizen, aan den zuidkant, bewaarden: deeze plaatsen droegen by onderscheiding den naam van *Horreum vinarium*, *Apotheca vinaria*.

Maar al dit gemelde kan alleen betrekking hebben tot zoete, zwaare en weinig gegist hebbende Wynen, of tot vogten, die niet veranderd en verdikt waren. Men mozt ze eer uittrekzels dan vogten heeten; en misfchien waren het alleen rofynagtige zelfftandigheden, gelyk aan die heden gemaakt worden door de opdrooging en verdikking van Druivenfap.

De Ouden hadden desgelyks kennis aan ligte Wynen, die men onmiddelyk dronk: *quale in Italia quod Gauranum vocant et Albanum, et quae in Sabinis et in Tuscis nascuntur*. Zy hielden de nieuwe Wynen als beet in den eersten graad, en de oudste als de heetste.

Ieder foort van Wyn hadt een bekend en bepaald tydperk, vóór 't welk dezelve niet tot drank kon gebruikt worden. DIOSCORIDES stelt dit tydperk op het zevende jaar, als een gemiddelden tyd. Volgens GALENUS en ATHENÆUS werd de *Falernische* Wyn in 't algemeen nooit gedronken eer dezelve tien jaaren oud was, en nooit naa de verjaaring van het twintigste jaar. Voor de *Albanische* Wynen stelde men twintig, en voor de *Surrentinsche* vyf-en-twintig jaaren. MACROBIUS verhaalt, dat CICERO, by DAMISIPPUS ten maaltyde zynde, onthaald werd op *Falernischen* Wyn van veertig jaaren, door CICERO gepreezen, als die zeer goed was voor dien ouderdom; *bene inquit, atatem fert.* PLINIUS schryft van Wyn, aan CALLIGULAS tafel geschonken, die meer dan honderd-en-zestig jaaren telde. HORATIUS roemt Wyn van honderd Wyn-oogsten.

Laaten wy, dit van de Wynen der Ouden vermeld hebbende, ons oog vestigen op de Lugtstreek, den Grond, de Ligging, de Saifoeuen, en wat meer tot den Wyn-oogst behoort.

(Men verwagte dit in een volgend Stukje.)

LEEVENSBERIGT VAN PROSPER JOLYOT DE CREBILLON. Volgens D'ALEMBERT en Dr. AIKIN.

PROSPER JOLYOT DE CREBILLON, niet ten onregte de ÆSCHYLUS van *Frankryk* geheeten, werd, den derdienden van Sprokkelmaand des Jaars 1674, te *Dyon* geboren. Hy ving zyne Letteroefeningen aan onder de *Jesuiten*, ten eenigen tyde de eerste Onderwyzers van verscheide beroemde Schryvers.

Een Voorval, 't welk de Abbé D'OLIVET meermaalen verhaalde, leert ons, dat CREBILLON, nog by de *Jesuiten* zynde, blyk gaf van die bekwaambeden, waar door hy zich vervolgens beroemd maakte; en tevens van die zugt tot een onafhangelijk leeven, welke hy tot het einde zynen dagen liet blyken. De *Jesuiten*, die zich met allen yver bezig hielden, om de Kinderen, aan hunne zorge toevertrouwd, op te voeden, vergaten intusschen de belangen niet van hunne Societeit. Deeze

steeds in 't oog houdende, bevlytigden zy zich om hunne Kweekelingen grondig te kennen; ten einde van hun allen mogelyken bystand te ontvangen in de ontwerpen, welke zy ten hunnen opzigte mogten vormen. — Ten deezen einde hielden zy in elk Collegie een geheim Register, den naam behelzende van elken Kweekeling, met eene korte aantekening in 't *Latyn*, diens bekwaamheden, neiging en character aanduidende. FONTENELLE, by voorbeeld, die in het Seminarie der Jesuiten te Rouaan, zyne Geboortestad, werd opgevoed, kwam op deeze lyst voor, als „ een Jongeling, in allen deele „ volmaakt, en de eerste onder de Leerlingen.” — De aantekening, by CREBILLONS naam gevoegd, klonk niet zo loflyk: „ Een Knaap, niet misdeeld van gaven; maar zeer onbevallig.”

Ik zou, schryft D'ALEMBERT, eene zo geringe omstandigheid van CREBILLONS kindsche jaaren niet vermelden hebben, hadt zyn volgend gedrag de ongunstige omschryving, van hem zo vroeg gegeven, bewaarheid. Maar zulk een bywoord, door den Regent van een Collegie gebezigd omtrent een Kweekeling vol leevens, betekende niet meer dan de drift, natuurlyk eigen aan een Kind, 't geen zich met vuur overgaf aan de onschuldige vermaaken, zynen jeugdigen leeftyd eigen, en dat een zeer wel verschoonbaaren wansmaak vindt in Studien, zo wat de stoffe als de vorm betreft onaangenaam; een Kind, 't geen reeds een vast en bepaald character vertoonde, niet in staat om zich te schikken naar de bekrompene inrigtingen, en mischien reeds in staat om in zyne opzienders te ontdekken die veelvuldige dwaalingen en onbestaanbaarheden, welke de Leermeesters niet weten voor hunne Leerlingen te bedekken. — Dr. AIKIN maakt op dit gedrag van CREBILLON, door D'ALEMBERT verdedigd, eene aanmerking: het schynt hem toe, eene vooringenomenheid voor CREBILLON aan te duiden, en eene verdediging voor de ongeregeldeheden van Schoolicren te behelzen, veel te algemeen om den naam van juist te mogen draagen. Het kan gebeuren, dat een welbewuste meerderheid van verstand en vernuft eenen Jongeling van groote hoopes aanzet, om de voorgeschreevene loopbaan zyner Onderwyzeren te versmaaden; maar het verwaarlozen van orde, en ongezindheid om zich op de voorgeschreeve taak toe te leggen, ontstaat te meermaalen uit hoedanigheden van slechter stempel,

pel, en die van eenen ongunstigen invloed zyn op het volgend leeven.

CREBILLONS Familie, van 's Vaders en Moeders zyde; zints lang uitstekende in het bekleeden van Magistraats-ampten, wenschte dien verkreegen luister te bewaaren. In gevolge hiervan begeerde zyn Vader, Operite in de Rekenkamer te *Dyon*, dat zyn Zoon zich op de Regtsgeleerdheid zou toelleggen; schoon die tak van studie niet met diens geneegenheid strookte. CREBILLON oefende zich in de Regtsgeleerdheid te *Parys*, werd Advocaat, en ging vervolgens by een Solliciteur als Klerk wonen. Het veelvuldig bywoonen der openbaare Schouwburgen schynt hem een smaak voor het Tooneel te hebben ingeboezemd; en kon hy dien voor zynen Meester niet verbergen, die, een man van schrandder doorzigt zynde, den toon, op welken CREBILLON sprak van de beste Tooneelstukken, voor eene aanduiding hieldt van talenten, geschikt om ten eenigen tyde op het Tooneel te schitteren. Hy waagde het zelfs, den jongen CREBILLON te raaden, de pleitrolle vaarwel te zeggen, en de aandrift zyns vernufts te volgen. Dit, nothans, strekte meer om hem te ontmoedigen, dan om hem aan te vuuren; dewyl hy zichzelven wantrouwde: dan eindelyk, dagelyks dusdanige raadgevingen hoorende, welker opregtheid hy niet kon verdagt houden, en nog meer aangezet door eene neiging, welke hy niet kon wederstaan, waagde hy, een Stuk te vervaardigen, en aan de Tooneelspeelers voor te leezen: zy verwierpen 't zelve; en hy nam bykans een besluit om af te zien van lettereere door Tooneelstukken te behaalen.

Van de mismoedigheid, wegens dit eerste ongelukkig slaagen, bekomen, maakte hy het Treurspel *Idomeneus*: de opgang, welke 't zelve maakte, was genoegzaam, om hem het voorgaande leedweezen te doen verzetten. Het bedryf in dit Stuk was, egter, zwak; de styl ongehaavend; en een minnestryd tusschen Vader en Zoon gaf grond tot veele berispende aanmerkingen: dan eenige byzondere schoonheden bewerkten verschooning, zo ten opzigte van het plan als van de uitvoering.

Op CREBILLONS *Idomeneus* volgde zyn *Atreus en Thyestes*; een Treurspel, 't geen het voorgaande op een grooten afstand agter zich liet. De hoofdzak in dit tweede Stuk was in de daad niet veel belangrijker dan in het eerste; doch het bedryf is leevendiger en aantrek-

kelyker; de styl, hoewel niet veel zuiverder, hadt meer kragts; de schoonheden waren veelvuldiger en treffender. Dit Treurspel hieldt het lang op het Tooneel; maar de schriklyke ontkenning, het bloed, door ATREUS aan THYESTES om te drinken aangeboden, heeft altoos het Stuk nadeel toegebracht, zo wel by het herspeelen, als toen het eerst ten tooneele verscheen.

Het schriklyke, 't geen men in *Atreus* wraakte, werd door CREBILLON, niet zonder eenigen wederzin, ver-zagt in het Treurspel *Electra*, 't geen hy spoedig liet volgen, en grooten welverdienden opgang maakte. Men merkte ten aanzien van dit Stuk aan, dat 'er eenige verwarring was in de ontkenning; dat de dubbele liefde in het eerste bedryf kwyning baart. Dan de belangrykheid des gekoozen onderwerps, de leevendigheid des bedryfs, de gelukkige en treffende regels, het karakter van ELECTRA, met een vast en edel pensiel gemaald, en de alles overtreffende schoonheid der rolle van PALAMEDES, vereenigden aller stemmen tot 's Dichters lof, en deedt de berisping zwygen.

Naa dit gelukkig slaagen van CREBILLONS *Electra*, zou men veelligt denken, dat zyn roem als Treurspeldichter den hoogsten trap beklommen hadt. Reeda liet hy op eenen verren afstand agter zich een geheel zwerm van Treurspeldichters, ten tooneele verscheenen naa CORNEILLE en RACINE. Doch CREBILLON overtrof zichzelf in zynen *Rhadamistus*, zyn Meesterstuk, en mogen wy 'er byvoegen het Meesterstuk van het *Fransch* Tooneel. Dit Stuk is stout en grootsch in 't onderwerp, en treffend in de uitvoering. De Characters van RHADAMISTUS, ZENOBIA en PHARASMANES zyn met veel kragts en vuurs geschetst; het geheele bedryf is belangryk en vol levens; de ontmoetingen treffend en tooneelmatig; de styl steekt uit in eene soort van onbeschaafde waardigheid, welke een onderscheidende hoedanigheid is van dit Treurspel. Het onderwerp van den *Rhadamistus* viel zeer in den smaak van CREBILLON. De rol van PHARASMANES, den onverzoenlyken vyand van der Romeinen trots en heerschzugt, gaf den Treurspeldichter ruimte, om met alle kragt bloot te leggen den diepgaanden haat, welken hy gevoelde tegen die *Dwingelanden der Wereld*: want dit was de naam, welken hy altoos aan de Romeinen gaf; aan de *Romeinen*, wier Jaarboeken zo veele denkbeelden van roem doen

doen ontwaaken, doch wier roem zo veelen ellendig maakte. Hy merkte de vermeesteringen van dit zegerierend en wreed Volk, en de ketenen, waarin het zo veele Volken klonk, aan, als een der grootste rampen, ooit het menschedom overgekomen.

Twee Drukken van den *Rhadamistus* kwamen in ééne week uit. Dit Treurspel ontving de hoogste toejuichingen te *Versailles*, waar men in dit geval met *Parys* zamenstemde. De Vrienden van CREBILLON drongen hem, om zich ten Hove te vertoonen, en daar de zegenpraal van zynen Letterarbeid te genieten, en gunstbetooningen te erlangen, die hy in zyne bekrompene omstandigheden zo zeer noodig hadt. Vol van deeze bedrieglyke hoope, toog hy na *Versailles*; doch kwam 'er geheel in geene opmerking.

Naa 'er een geruimen tyd zich onthouden te hebben, besloot hy, op eigen kunstroom het te laten aankomen, en vleide zich, nieuwe loflaurieren te zullen behaalen, door Tooneelstukken te vervaardigen, waardig om by den *Rhadamistus* te pronken. Maar alle Schryvers, en bovenal Tooneelspeldichters, beklimmen ten eentigen tyde het voor hun hoogst bereikbaar toppunt. Dit bleek in CREBILLON: uit zyne pen vloeiden nu *Xerxes* en *Semiramis*, die niet veel vlugts maakten. Zyn *Pyrrhus* werd met meer genoegen ontvangen; doch dit was kortstondig; het Stuk verdween van het Tooneel. Tusschen zyn *Xerxes* en *Semiramis* ving hy een Treurspel, *Cromwell*, aan, in 't welk hy aan zyne gevoelens van Vryheid den ruimsten teugel vierde; dan men belette hem, het Stuk te voltooijen.

De *Pyrrhus* mag, in zeker voege, aangemerkt worden als de eindpaal van 's Dichters Tooneel-arbeid; 't zy dat de veelvuldige werken zynen geest in dit vak uitgeput hadden; 't zy dat hy, naa al dit gelukkig slaagen, meer met lauweren, dan met middelen, beschonken, een weerzin kreeg van het Tooneel, waarop hy zo lang met zo veel luisters schitterde. CREBILLON ging op eene eenzame plaats wonen, waar hy op eene eenvoudige, spaarzaame en eenigzins strenge wyze leefde, omringd door dieren, in wier verknogtheid aan hem hy eene vertroosting zocht wegens het onregt, hem door de menschen aangedaan. Honden en Katten waren zyne geliefdste Dieren; men zegt dat hy 'er by de dertig hieldt.

Wat ook hem daartoe aandreef; hy schreef de mislukking van eenige zyner Stukken op het Tooneel aan zichzelf toe. Naa de eerste vertooning van zynen *Xerxes*, welke geen gunstig onthaal ontmoette, vroeg hy de Speelers na hunne rollen; en dezelve in hun byweezen in 't vuur geworpen hebbende, zeide hy: „Ik had mis; maar het Publiek heeft my myne dwaaling ontdekt!”

Niettegenstaande het herhaald gelukkig slaagen van veele zyner Tooneelstukken, gelukte het hem niet, zelfs toen de zon zyner hoogagting ter grootste hoogte geklommen was, eene plaats als Lid in de *Fransche Academie* te verwerven. Die weigeringen van Eerbetoön aan verdienstlyke Mannen is zomtyds in eene kleinigheid te zoeken; en kan dus het Lidmaatschap in Genootschappen niet ten maatstaf van bekwaamheid of verdiensten strekken. Grilligheid werkt 'er zomtyds onder. Genoeg om CREBILLON lang die Lettereere te onthouden, was een Hekelschrift tegen de Academie, ten eenigen tyde uit zyne pen gevloeid. Dan, naa dat hy als 't ware lang vergeeten en voor de Natie dood was, zegt men in de *Fransche Academie*, dat hy nog bestondt, en oordeelde men hem regt te moeten laten wedervaaren. Den 27 van Herfstmaand des Jaars 1731 werd hy Lid van de *Fransche Academie*, en kreeg eenige gunstbetooningen van het Hof.

Toen ten tyde was men hem aan, om zyn Treurspel *Catalina*, door hem dertig jaaren geleeden begonnen, te voltooijen. Eenige plaatzen daaruit hadt hy zynen Vrienden voorgelezen, en die spraken 'er van als een Tooneel-wonder. Het Publiek, 't geen dit werk zo langen tyd hadt hooren pryzen, en zich steeds te leur gesteld vondt in de belofte van de komst ten tooneele, riep nu en dan met CICERO uit: „Hoe lang, ô CATALINA! zult gy ons geduld misbruiken?” Eindelyk bewoogen de aanmoedigingen, van alle zyden aan CREBILLON gegeven, de aanzoeken van Parys en *Versailles*, de verzoeken der Academie, zelfs de bevelen des Konings, den Dichter, om dit Treurspel te voltooijen en in 't licht te zenden. — Maar de uitflag toonde, dat hy beter zou gedaan hebben met werkloos te blyven, dan te luisteren na zyne Vrienden en Voorstanders.

Dit Stuk, weinig den Autheur van den *Rhadamistus* waar-

waardig, en 't geen nooit weder te voorschyn kwam, naa dat het ophieldt nieuw te weezen, maakte egter een oogenbliklyken opgang; of liever hadt het een groot aantal vertooningen, zonder eenigzins agting te verwerwen. Dit kortstondig geluk moet toegeschreeven worden aan de agting, den hoogbejaarden Dichter toegedragen, en bovenal aan de talryke en magtige kabaal, die VOLTAIRE, thans op het Tooneel grooten opgang maakende, wilde doen vallen. CREBILLON zelve was zo weinig gediend met dien verregaanden yver zyner Vrienden, dat hy, zo veel hem mogelyk was, tegenstand boodt aan de middelen, welke zy wilden aanwenden om het Stuk wel te doen slaagen. Een hummer, hem gevraagd hebbende om Briefjes by de eerste vertooning van *Catalina*, voerde hy te gemoete: „ Gy weet wel, dat ik niemand in den bak wil hebben, die zich verplicht zou agten my toe te juichen.” — Zyn Vriend antwoordde: „ Zulk eene toejuiching te schenken, is zo verre van myn oogmerk té weezen, dat gy u wel verzekerd moogt houden, dat de Perfoonen, aan welken ik de Briefjes zal afgeeven, de eersten zullen zyn, om het Stuk uit te fluiten, indien het uitfluiting verdient.” — „ In dat geval,” sprak CREBILLON, „ zult gy ze hebben.”

De Hofgunsten, zelfs toen CREBILLON 'er zich mede als overlaaden vondt, verzwakten zyne ziel niet. Bezorgd om zich die gunsten waardig te toonen, nam hy een Treurspel, *Het Driemanschap*, onder handen, waarin hy dagt, met eenige kleine veranderingen, verscheide plaatzen te zullen kunnen brengen uit den *Cromwell*, hem eertyds zo na aan 't hart liggende, en zyns ondanks agtergebleeven. Deeze plaatzen veranderde hy, op raad zyner Vrienden, zodanig, dat ze geen aanstoot aan de Regeering konden geeven; doch Ouderdom des Dichters, die thans tachtig jaaren bereikt hadt, was daarin alleen te zien; en schoon het Stuk niet werd uitgeslooten, hadt het geen toeloop. Naa eenige weinige vertooningen verdween dit Spel; en CREBILLON besloot, het overige zyner dagen in stilte te flyten.

Het geheugen van CREBILLON was verbaazend sterk; en bleef zo tot het einde zyns levens. Hy schreef zyne Stukken nooit dan tegen den tyd dat ze gespeeld zouden worden; meer dan zeventig jaaren oud zynde,

zeide hy zyne *Catallna* voor de vuist op, ten aanhoore der Acteurs. Wanneer hy by zyne Vrienden een gedeelte van een Tooneelftuk opzeide, en zy eene aanmerking maakten, die hem gegrond voorkwam, veranderde hy die plaats, vergat geheel wat 'er voorheen stondt, en onthieldt alleen het laatste. In deezer voege bewaarde zyn geheugen, onder het gebied van goeden smaak, alleen, wat hy wenschte daarin op te sluiten. Over 't algemeen betoonde hy zich leerzaamer, in het aanneemen van hem voorgestelde verbeteringen, dan veele Schryvers, welken CREBILLONS leerzaamheid hoogst nuttig zou weezen. Hy las aan een gezelschap van Geleerden een Treurspel voor, zo even door hem vervaardigd: bemerkende dat zy het Stuk niet bewonderden, riep hy uit: „'Er valt niet meer over dit Spel, te zeggen; gy hebt 'er het vonnis over uitgesproken.” En het was voorts by hem alsof het nooit bestaan hadt.

Op den tyd dat CREBILLON zich tot het vervaardigen van Tooneelftukken zette, werd hy verliefd, en trouwde zonder toestemming zyner Ouderen. Zyn Vader was reeds zeer tegen hem vergramd, omdat hy den roem van een uitsteekend Tooneeldichter gesteld hadt boven het bekleeden van eenigen Magistraatspost. Dan hy agtte dat deeze zich geveelenal geschandvlekt hadt, door het aangaan eener Egtverbintenisfe met eene Familie, die noch geld, noch adeldom bezat; en hy ontferde hem deswegen. Wanneer, egter, naa verloop van eenige jaaren, de schitterende roem, door CREBILLON verworven, zynen tot duslang onverbiddelyken Vader ter oore kwam, streelde dit diens hoogmoed dermaate, dat hy oordeelde, de levensrolle, door zynen Zoon gekoozen, de regte, hem voegende, te weezen; waarop hy dien in het Erfregt herstelde.

: CREBILLON ging, naa zyns Vaders dood, de middelmaatige Erfenis, hem nagelaaten, ontvangen: maar onoplettendheid op zyne belangen in geldzaaken bragt te wege, dat regtsvorderingen 'er een gedeelte van verflonden; en deel in den *Mississippi*-handel beroofde hem van het overschot. Hy vondt een redmiddel in de goedheid van eenige vermogende Heeren, die zich met de eere streelden om hem een onbekrompen bestaan te verschaffen; doch het verdroot hun welras, gunstbe-

tooningen te bewyzen aan iemand, die noch hun nederige dienaar, noch hun afhangeling verkoos te wezen. CREBILLON werd op nieuw vry en arm; en schoon hy, ten tyde zyns kortstondigen Rykdoms, een smaak in verteering en overtoellige uitgaven gekroegen hadt, vondt hy weinig zwaarigheids of moeite om zich weder te schikken na de bekrompener leevenswyze, welke zyne omstandigheden van hem op de dringendste wyze afvorderden.

CREBILLON hadt een Zoon, die in den Jaare 1772 stierf. De jonge CREBILLON werd mede door zyne Schriften bekend; doch deeze waren van eenen geheel verschillenden aart met die zyns Vaders. De oude CREBILLON schilderde met de zwartste kleuren de misdryven en snoodheden der menschen; de jonge schetste, in lugtige Romances, de ondeugden met bevalige verwen.

Onze Tooneeldichter stierf, den 17 van Zomermaand des Jaars 1762, agt-en-tachtig jaaren bereikt hebbende, aan eene kwaal, die de sterkte zyners gesteltenisse langen tyd wederstand geboden hadt: want hy behieldt al zyne kragten tot de laatste leevensjaaren, niettegenstaande de weinige oplettendheid, welke hy betoonde om zich eenigzins in agt te neemen; of mischien was dit het gevolg van de weinige gemaklykheden, welke hy zich vergunnde. De Tooneelspeelers gaven een zichtbaar bewys van hunne dankbaarheid aan de naagedagtenisse van CREBILLON. Zy lieten een plegtigen Dienst voor hem verrigten in de Kerk van *S. Jan de Latran*, welken zy allen met groote staatlykheid bywoonden. Alle de Leden der Academie, de meeste Geleerden, en veele lieden van den eersten rang, waren genoodigd om deezen Lykdienst by te woonen, en de Vergadering was zo luister- als talryk.

UITTREKSEL EENER REIZE OM DE LA PÉROUSE,
OP TE ZOEKEN, GEDAAN IN DE JAAREN
MDCXCIII tot MDCXCIV, ONTLEEND
UIT HET REISVERHAAL VAN M. LABILLARDIERE, *een der Natuurkundigen, tot deezen Tocht bestemd.*

(Vervolg en Slot van bl. 174.)

Op den agtften October kwamen, met zonne-opgang, vier Opperhoofden, die den titel van *Oran-kai* droegen, aan boord, om ons te berigten, dat het ons niet geoorlofd was, aan land te komen, voor dat de Sultan, die te *Bouton* zyn verblyf hieldt, en een Bondgenoot was van de *Hollandfche Oostindifche Maatschappy*, onderrigt was van ons oogmerk. Wy gaven hun te verftaan, dat wy zeer begeerden, dit gedeelte van het Eiland te zien; en een hunner ging terftond heenen, om onze begeerte aan dien kleinen Vorst bekend te maaken.

Welhaast kreegen wy bezoek van twee *Hollandfche Soldaaten*, die ons beloofden een mondgefprek met den Sultan te bezorgen, verzekerende, dat de Inwoonders, zonder diens verlof, geen voorraad durfden verkoopen. Zy bragten ons vervolgens na hun eigen verblyf, waar wy berigt kreegen, dat de Sultan niet te fpreken zou zyn dan laat in den namiddag. — Na deeze kundfchap deedt een groot gedeelte van ons een uitftap na het binnenfte gedeelte des Eilands, den weg Oostwaards neemende. De Inwoonders fcheenen geheel niet verwonderd, dat zy ons zagen, en toonden geene geneigtheid om ons te volgen.

Langer dan twee uren op den oever eener kleine riviere gewandeld hebbende, waar eene menigte van vaartuigen lag, (eenige deezer waren uit de Straat gekomen, beladen met visch) trokken wy het water over, met oogmerk om verder Noordwaards te gaan. Wy beklommen fteile plaatzen. Ik verzamelde daar eene menigte van Planten, onder andere de *Barleria prionitis*, en verfcheide nieuwe foorten van de *Croton*.

De meeste woningen in dit gedeelte des Eilands wa-

waren op de toppen van aangename heuvelen gebouwd, aan deeze zyde in menigte te vinden. Zeer vriendlyk werden wy van de Inwoonders ontvangen, die ons vrugten van veelerlei aart aanboden. Een hunner, die Cocusnoten voor ons zou plukken, klom met groote vaardigheid in den top des booms, op eene zonderlinge wyze. Hy bond zyne beenen dicht by den enkel met een slip laken zamen, 't geen hem in staat stelde om den stam des booms met zyne voeten zo sterk te klemmen, dat hy daardoor de geheele zwaarte zyns lyfs kon ophouden; en dewyl de stam des booms niet zeer dik was, wist hy, door beurtlings dien tusfchen de voeten en armen te klemmen, den top ras te bereiken.

Wy ontdekten eenige sterkten, op de ontoeganglykfte hoogten op deeze heuvelen gebouwd, die den Inwoonderen tot wykplaatzen dienen, wanneer de vyand hunne woningen vermeestert. Deeze sterkten bestaan uit steenen wallen, die zeer dik en tusfchen de tien en twaalf voeten hoog zyn, een plek gronds tusfchen de zestig en tachtig voeten in 't vierkant beslaande.

De Inboorelingen, die ons eenige dagen geleden Stoffen verkogten, hadden ons niet bedroogen, als zy verhaalden, dat ze op het Eiland *Bouton* gemaakt waren. Wy zagen heden, in verscheide huizen, weefgetouwen tot het vervaardigen van dusdanige Stoffen. De werklieden verrigten deezen arbeid op eene wyze, vry gelyk aan die onzer Linnenweevers. Zy gebruiken katoppen draaden van verscheidenerlei kleur; maar rood en blaauw schynen het meest gezogt by de Inboorelingen.

's Naamiddags ten vier uren gingen wy na het Dorp *Bouton*, om den Sultan te zien. Men hadt ons niet verwittigd, dat het noodig was, eenige Geschenken mede te neemen, om ten gehoor te worden toegelaten. Dewyl wy niets hadden om hem aan te bieden, was hy niet te spreken: maar zyn Zoon en Neef ontvingen ons in de Sterkte, waar hy zich onthoudt. Menigmaal herhaalden zy voor ons, met veel nadruks, dat het geheele Eiland onder 's Sultans beheer stondt; dat hy een Bondgenoot was van de *Hollandsche* Maatschappy, en dat deezer vyanden zyne vyanden waren. Zy verhaalden ons, dat de Inwoonders van *Ceram* onlangs hunne kusten bestookt hebbende, vier hunner gevangenen genomen en den Koning overgeleverd waren, die hun

hun onmiddelyk liet onthoofden. Zy verzogten ons, eenige schreden verder te gaan, en weezen ons, met eene houding, die het grootste genoegzaam aanduidde, de hoofden der ongelukkige Eilanderen, op lange staaken gestookt, en gezet op de muuren van het fort.

Het Dorp *Buten* is gebouwd op eene hoogte, aan den Noordwestkant zeer steil afdaalende, en omringd met dikke wallen, die de Inwoonders beveiligen voor den aanval der vyanden. De huizen zyn van Bamboe, en de daken gedekt met palmboom-bladeren, geelyk die der andere Inwoonders van de *Moluccas*. — De Sultan onthoudt zich in een Fort, van steen opgehaald. Het kwam ons voor, dat deeze Vorst geen groot vertrouwen stelt in de daar gezonden van de *Hollandische* Maatschappij, schoon zyne Bondgenooten: want de drie *Hollandische* Soldaaten, thans de eenige Bewoonders van het huis der Compagnie, stontd het niet vry, te wonen in het Dorp, waar zich de Sultan onthoudt. Zy moesten hun verblyf neemen in een ongemaklyk, op zich zelf staand gebouw, op meer dan duizend roeden afftands van des Sultans hof. Zy stonden gereed om welhaast dit Eiland te verlaten, en na *Macassar* te gaan; doch zy bleeven 'er, uit vreeze van de vaartui- gen der Inboorelingen van *Ceram* te zullen ontmoeten, die zihts eenigen tyd in deeze Zeeën kruisten.

Het was reeds avond, toen wy aan strand kwamen, om na boord te vaaren. Laag water zynde, moesten wy diep door zee waaden, om in den boot te komen; 't geen by de meesten onzer, die verscheide dagen met Loop bezogt geweest waren, de kwaal niet weinig deedt verflimmeren.

Deezen dag hadden de Eilanders, ten gebruike voor onze Schepelingen, ryst, maiz, zuikerriet, hoenders, eijeren, ganzen en geiten aangevoerd. In verruiling voor deeze goederen hadt men hun Yzer-waren aangeboden; doch zy gaven de voorkeuze aan het Geld, op de *Moluccas* gangbaar, inzonderheid de kleine Zilvermunt, door hun *Kouran peza* genaamd, en door de *Hollanders* aldaar uit *Europa* gebragt.

Den een-en-dertigsten October te *Sourabaya* gekomen, een der Vastigheden der *Hollanders* op het Eiland *Java*, hadden wy, uit hoofde van den Oorlog tusschen de *Franschen* en *Hollanders*, de volgende ontmoeting. In 't eerst kreegen wy verlof om in de Stad *Sourabaya* te ko-

komen, waar ik een verblyf kreeg ten huize van de Heeren BAWER en STAGH, die my met alle hartlykheid ontfingen. Maar, op den tienden November, herriep de Raad het aan ons gegeevene verlof; en wy moesten allen terstond na boord gaan, uitgezonderd de Zieken, tot welker getal ik behoorde; de Loop hadt my zeer verzwakt. Thans afgescheiden van myne lotgenooten in deeze kwaale, ontfing ik veel ligtenſchaps, door het gebruik van ontlastende middelen, Sago en afgeroomde melk; en ik herstelde binnen korten tyd.

Her was hoog tyd, dat deeze staat van aan boord opgeslooten te zyn een einde nam: want het aantal van Zieken aan boord nam met een verbaazende snelheid toe. Bykans de helft des Scheepsvolks was ziek aan den Loop en besmetlyke Koortzen, die veelen wegsleepen. — Eindelyk verleende de Raad het weinige dagen herroepen verlof, en wy hadden het genoeg en elkander weder in de Stad te ontmoeten.

De hette was, geduurende de eerste dagen van ons verblyf te *Sourabaya*, zeer groot. Ik stond versteld, den Thermometer van REAUMUR tot 27° te zien klimmen. Doch deeze brandende hette was van korten duur, van wegen de verandering der Mousſon, welke plaats greep omtrent het begin van November; deeze ging, voor eene geruime wyle, byzonder 's naamiddags, vergezeld met zwaare regenvlaagen, die den dampkring in zulk eene maate bekoelden, dat die zelfde Thermometer niet hooger dan 23 of 24° op het heetste van den dag tekende.

Zo ras myne gezondheid eenigermate hersteld was, deed ik verscheide wandelingen omstreeks de Stad, en zo verre landwaards in, als myne kragten toelieten. Ik had het genoeg, dat myne verzameling van voorwerpen, tot de Natuurlyke Historie behorende, met veele soorten, die ik voorheen nooit gezien had, vermeerderd werd.

Op den twaalfden December kreegen de zodanigen onzer, als zich op de Natuurlyke Historie bevytigden, van wegen den Gouverneur van *Sourabaya*, verlof, om het Gebergte *Prau*, op den afstand van omtrent 30,000 roeden van de Stad gelegen, te bezoeken. — Den volgenden dag toogen wy na het Dorp *Poron*, aan den voet van het gebergte gelegen. De *Javaanen*, die onze reisvoorraad droegen, hingen dien op aan lange bam-

bamboo-stokken, door twee man op de schouderen gedraagen. Omtrent 20,000 roeden voortgegaan zynde, kwamen wy te *Sonde Kari*, waar wy, op de *Javaansche* wyze, het middagmaal hielden by den Oversten des Dorps, die een uitvoerigen maaltijd voor ons liet aanrichten. Dezelve bestond uit verscheide schotels gebraden visch, en buffel- en paarden-vleesch, 't welk; naar men ons berigte, reeds zes maanden bewaard was, alleen door in kleine stukjes gesneden en in de zon gedroogd te zyn. Alle de schotels waren sterk aangezet door peper, pimento en gember. Ryst verstrekte ons tot brood; en ten slot werden uitsteekende vruchten opgedischt.

Welhaast zetten wy onze reis voort, en werden door een zware regenvlaag overvallen, welke ons niet weinig belemmerde. Een Sergeant van de *Hollandsche* bezetting, die by ons was, gaf ons een proef van zyn gezag over de *Javaanen*, die wederkeerden na het Dorp, 't geen wy verlaaten hadden; uit hunne handen neemende de regenschermen, welke zy by zich hadden. Geen hunner durfde weigeren of wederstand bieden. Wy wisten niet wat hy daarmede voorhad, tot hy by ons kwam, en ons dezelve aanbodt, zeggende dat hy het vry vermeeten in deeze lieden vondt, zich tegen den regen te dekken, terwyl zy zagen dat wy doornat werden; doch, te zynen groote bevreemding, wilde niemand onzer gebruik van deeze regenschermen maaken; wy verzogten dat ze den eigenaaren mogten terug gegeven worden.

Eindelyk kwamen wy aan het Dorp *Poron*, waar de Overste, die den naam van *Deman* voert, ons ontving. Zyn voornaamste bedryf is, aan de Inboorelingen hun dagelyksche taak van arbeid te geeven. — Het land, waardoor wy heen getrokken waren, is eene groote vlakte, en Ryst het hoofdvoortbrengzel. De plantadien waren reeds met zes of agt duimen waters overdekt, daar op gehouden door aarden dyken.

Eer wy *Sonde Kari* bereikt hadden, zagen wy groote plantadien van Indigo. Dit Artikel wordt op *Java* door de *Chineezen* geteeld, die veel bedreevenen zyn in de kunsten dan de Inboorelingen. — Verscheide Velden kwamen ons te vooren, waarop de *Ricinus communis* groeide, uit welks zaad de *Javaanen* eene soort van Lamp-olie maaken. — Deeze vlakte bevat desgelyke
eeni-

eenige plantadien van Maiz, Zuikerriet en *Holcus Sorghum*. Wy bragten den nacht door in een zeer niet huis van bamboo; dicht by dat van den *Deman* staande.

Den volgenden dag (14 Dec.) kwamen wy aan het westlykst gedeelte van 't zelfde Dorp, op het regtsgebied des *Tomogons* van *Banguil*, die, schoon op een afstand van meer dan 7.500 roeden van daar woonende, reeds vroeg in den morgen daar was, ten einde de Inwoonders te beveelen om zorg voor onze veiligheid te draagen en ons de noodige spys te verzorgen. De *Tomogon* was een man van zeer gezond verstand, sprak het *Hollandsch* vry goed, en wist redelyk wel, wat 'er in *Europa* omging. Hy was een *Chinees* van afkomst; doch hadt de *Mahomethaansche* Godsdienstleer omhelsd, om de waardigheid van *Tomogon* te verwerven.

Wy waren ten uitersten vermoeid door de reis, den voorgaanden dag afgelegd op de kleine paarden, in dit Eiland algemeen. Derzelver korte tred hinderde ons te meer; dewyl de zadels, die wy moesten gebruiken, niet gevuld waren, maar bestonden uit een zeer hard soort van hout, met een stuk leer overplakt. Daarenboven waren de *Javaansche* stygbeugels voor ons te kort, en zy konden niet verlengd worden; waardoor wy zeer ongemaklyk zaten. Te deezer oorzaake verwyderden wy ons niet vérré op deezen dag. Maar den vyftienden December toogen wy over eene vlakte, omtrent 2.500 roeden lang, en reeds voor het grootste gedeelte met water bedekt, eer wy aan het gebergte *Prau* kwamen. De *Tomogon* van *Banguil* kwam te paard te deezer plaatze, vergezeld van meer dan honderd man, zeer wel uitgedoscht. Wy vonden hem in het bosch, waar hy ons afwagtte; doch, naar allen schyn, weinig denkbeeld hebbende van den eenvoudigen trant, op welken Natuurkundigen verkiezen te reizen, hadt hy de zynen stoelen doen aanvoeren, om ons daarop nevens hem te doen nederzitten op den top van een der bergen, van waar wy een gezigt hadden, doof de boomen, van eene zeer uitgestrekte landstreek, welke hy verklaarde dat geheel van hem afhing: om ons hiervan een des te indrukbaarder denkbeeld te geeven, beval hy, dat onmiddelyk de toppen van veele boomen zouden worden afgehakt: wy zagen met leedwezen, meer dan honderd voeten lang, deeze schoone boomen vernield; en aan zulk

zulk eene oogenbliklyke genoegdoening der eerzucht opgeofferd.

De Inwoonders waren bezig in het zuiveren van een stuk lands aan den voet der oostlyk gelegene bergen. De kleinere boomen velden zy met bylen; de grootere beroofden zy alleen van de schors, digt by den wortel, ten einde zy door die bewerking zouden sterven.

's Naamiddags volgde, op het hooren eens afgelegen donderbuis, een schroomlyke stortregen, in dit seizoen zeer gewoon, welke ons noodzaakte, na ons verblyf terug te gaan. De *Tomogon* herhaalde, eer hy na *Banguil* wederkeerde, de bevelen, reeds aan de Inboorelingen gegeven, om voor onze veiligheid te zorgen, en in onze behoeften te voorzien.

De volgende dagen bezogten wy het Gebergte van *Panangouan*, doordringende tot het grondgebied des Keizers van *Solo*, door groote boschen, in welker schaduw het *Pancratium amboinense* in overvloed groeit. Onze Gidsen gaven te meermaalen hunne vrees te kennen, dat wy Tygers zouden ontmoeten, die, naar hunne verklaring, veelvuldig waren in het houtgewas aan de oevers der rivieren; plaatzen, in welke zy loerden op de dieren, die kwamen om te drinken. Wy zagen egter geen deezer verscheurende dieren.

Op een kleinen afstand ten westen van het Dorp *Poron* zagen wy twee colosfale Standbeelden, door de *Javaanen* met den naam van *Redio* bestempeld, en by hun hoogst geëerbiedigd. Beide waren ze gebouwen uit blokken steen, elf voeten hoog; de kleeding was zeer ruim, en het uitzigt der beide hoofden hadt iets van 't geent de *Mooren* kenmerkt. Het kwam my waarschyglyk voor, dat deeze Standbeelden opgericht waren ter eere van een en ander der *Moorsche* Vermeesteraaren van de *Moluccas*; doch de Ingezetenen konden ons geen onderrigt, ten deezen aanzien, geeven.

De *Hollandsche* Sergeant, die ons vergezelde, was een zeer groot liefhebber van de *Javaansche* Muzyk. Kort naa onze aankomst te *Poron* zondt hy om eene Zangeres, wier scherpe stem ondersteund werd door twee Muzykanten. Terwyl wy bezig waren met het bezorgen en beschryven onzer verzamelde Planten, moesten wy, verscheide uren agtereen, luisteren na deeze weinig zamenstemmende toonen, die egter bekoorelykheids genoeg had-

hadden, om een groot aantal Inboorelingen rondsom de uitvoerders van dit Zang- en Spelvermaak te lokken. — Alle de Liederén waren in de *Javaansche* Taal. Zy liepen meest alle over de Liefde; gelyk onze Sergeant, die deeze taal volkomen verstondt, ons berigtte. Hy verzekerde ons teffens, dat alle deeze Liedjes *im-promptus* waren; gelyk de meeste, die deeze Zangeressen van *Java* aanbieven. Onze Zangeres vergezelde haare stem met eene verscheidenheid van gebaaren, op het onderwerp passende, en byzonder met zekere beweegingen haarer vingeren, vry moeilyk te maaken, en hartlyk toegejuicht door de Inlanders. Indien het gerugt haar geen onregt doet, onderscheiden deeze Zangeressen zich niet door eene zeer strenge leevenswyze. — Op den twintigsten keerden wy weder na *Sourabaya*.

De Burger RICHE hadt met my het plan gevormd, om eenigen tyd door te brengen op het Gebergte *Pas-servan*, waaraan wy zeer dicht genaderd geweest waren op onzen laatsten tocht. Deeze bergen zyn zeer hoog, en wy hoorden veel van derzelver vrugtbearheid spreken. Graan wordt 'er met eenen allergelukkigsten uitslag geteeld. Veele Vrugtboomen uit *Europa* slaagden uitstaekend wel op deeze hoogten, ter oorzaake van de zagtheid der lugtgesteltenisse. — Wy moesten, eer wy deezen tocht konden onderneemen, een nieuwen Verlofbrief van den Gouverneur vraagen: dan DAURIBEAU, Luitenant van de *Recherche*, die aangeboden hadt, dit voor ons te verzoeken, bragt ons berigt, dat de Gouverneur zeer kortlings nieuwen last van den Raad op *Batavia* ontvangen hadt, in gevolge van welken hy ons niet kon veroorloven, op een grooten afstand van de Stad te gaan: eene wandeling van drie of vier uren was alles, wat ons vergund werd. Verscheidemaal ging ik, op den afstand van omtrent 7,500 roeden westwaards, een bron bezoeken. Eene groote hoeveelheid *Petroleum* dryft op de oppervlakte des waters, en wordt zorgvuldig opgezameld door de Inboorelingen, die het met pek mengen. Eene menigte van Puimsteen komt in het omliggende land voor.

De Burger RICHE woonde met my in 't zelfde huis. Meestentyds gingen wy te zamen uit, om onze naspeuringen voort te zetten; en keerden 's avonds weder na *Sourabaya*, met de nieuwe soorten, door ons gevonden. Altoos zagen wy, met leedweezen, onzen arbeid opge-

schort door de aanadering van den avond. — Maar op den 19 February 1794, 's morgens ten vier uren, verscheen CHATEAUVIEUX, Bevelhebber der plaats, met dertig gewapende Soldaaten, ons berigtende, uit naam van DAURIBEAU en de voornaamste Officiëren van onzen Tocht, dat wy in arrest waren. Kortens tyd daarna verstonden wy, dat veelen onzer Tochtgenooten in het zelfde lot deelden, zonder dat wy in staat waren, de oorzaak te bevroeden van zo willekeurig een gezagsbetoon. Dan welhaast kreegen wy berigt, dat de kundschap, welke DAURIBEAU uit *Europa* ontvangen hadt, hem bewoogen hadt om de Witte Vlag op te haalen, en zich onder de bescherming te begeeven der *Hollanderen*, die toen met *Frankryk* in oorlog waren. Hy hadt toen zeker reeds het plan beraamd, 't geen hy vervolgens volvoerde, om de Schepen, tot onzen Tocht behorende, te verkoopen. Tot volvoering van dit ontwerp was het noodig, dat hy zich ontsloeg van alle personen onder hem, die hy wist dat zodanig een stap ten hoogsten zouden afkeuren.

Wy werden daarop in de handen der *Hollanderen*, als Krygsgevangenen, overgeleverd, ten getale van zeven, met naame LEGRAND, LAIGNEL, WILLAUMET, RICHE, VENTENAT, PIRON en ik. Men bragt ons na *Samarang*, waartoe wy een marsch deden van 200,000 roeden, langs zeer slegte wegen, en in het regensaisoen. Wy moesten schuitjes gebruiken, om verscheide vlakten over te vaaren, die zeer uitgebreid waren, geheel overstroomd door het water, met geheele stroomen nederdaalende van het ten Zuiden liggende gebergte, 't welk een gedeelte uitmaakt van de groote keten, die door het geheele Eiland *Java*, van het Oosten na het Westen, loopt. — MICHEL SIROT en PIERRE CRENO, Knechts aan boord van de *Esperance*, volgden ons na de plaats onzer ballingschappe.

DAURIBEAU hadt my van alle myne Verzamelingen beroofd. Toen wy *Sourabaya* verlieten, beval ik aan LAHAIE, den Hovenier, elf Broodvrugt-boomen, en een gelyk getal wortels en afzettels van deeze dierbaare plant, zeer wel bewaard, en geschikt om zo veele jonge boomen voort te brengen. Hy beloofde 'er de uiterste zorg voor te zullen draagen, en gaf my een getekend Geschrift, wegens 't geen ik te zyner bezorging gelaaten had.

Het

Het meerendeel des Scheepsvolks was in de gevangenis des *Tomogons* van *Sourabaya*, waaruit zy eenigen tyd daarna ontslaagen wierden, om na die van *Batavia* gezonden te worden, en een gedeelte om by DAURIBEAU te blyven. — Wy verlieten *Sourabaya* op den vier-en-twintigsten February. Naa een gelukkigen overtocht wierpen wy het anker by het Eiland *Bar*, van waar ik spoedig na *Parys* keerde.

Kort naa myne aankomst te dier Stede, kreeg ik bericht, dat myne Verzamelingen, tot de Natuurlyke Historie behorende, na *Engeland* gezonden waren. Het *Fransche* Gouvernement eischte dezelve terugge; deeze eisch werd ondersteund door Sir JOSEPH BANKS, President der Koninglyke Societeit te *Londen*, met al dien yver, welken men mogt verwagten van diens bekende zugt voor de Weetenschappen: welhaast had ik het goenogen, dat ik my weder in het bezit gesteld zag van de noodige stoffe, om aan de wereld bekend te maaken de voortbrengzels der Natuure, welke ik ontdekt had in de onderscheide Landen, die wy geduurende den loop onzer Reize bezogten.

De Broodvrugt-Planten, door my onder de bezorging van den Hovenier LAHAIE gelaaten, werden, met verscheide andere, door hem aangekweekt, na *Isle de France* overgebracht; van daar heeft men 'er eenige na *Cayenne* gevoerd, en andere te *Parys* gebragt, waar ze geplaatst zyn in de stookkassen van den Botanischen tuin.

DE LOTERYEN.

(Naar het Engelsch.)

*Fortune, that with malicious joy
Does man, her slave oppress,
Still various and inconstant stil,
Promotes, degrades, delights in strife
And makes a LOTTERY of life.*

D R Y D E N.

Aan de Schryvers der *Vaderlandsche Letteroefeningen*.

Medeburgers!

„ **E**n myner bekenden, een streng waarneemer der tyden,
„ kon niet nalaten, met een gefronst voorhoofd, on-
P 2 „ lange

„ langs zyne aanmerkingen te maaken op de vermenigvulding der Loteryen, thans in ons Vaderland, onder veellei gedaanten, plaats grypende. Ik deed myn best om hem in een beter luim te brengen; doch te vergeefs. Uit een gezelschap t'huis gekomen, waarin hy, op nieuw, tegen dezelve uitgevaaren, en de verregaande zugt daartoe als eene Dwaasheid onzer Natie hadt gehegeld, kreeg ik een onlangs in *Engeland* uitgegeeven Vertoog over dit onderwerp in handen. Ik las het, en vond daarin verscheide aanmerkingen, die zugt tot de Lotery, en de handelwyze der Menschen daaromtrent, betreffende, welker veele ook in ons Land t'huis hooren. Dezelve waren meer op een boertenden, dan ernstigen toon, gestemd; ik dagt ze vertaafenswaardig. Zy kunnen mischien strekken om Lieden van dien aart als mynen gemelden Vriend eenigzins te bevredigen, en althans die geneigdheid niet te doen aanzien als een zwak of eene verkeerdheid, onzer Natie meer dan eenige andere eigen. Ik heb de vryheid genomen, de Aanmerkingen, *Engeland* byzonder betreffende, agterwege te laten, om het bepaalde doel des Schryvers zo verre algemeen te maaken, dat zyne aanmerkingen ook onze *Bataafsche* Natie betreffen; segt weinig uitlaatingen, weinig verschikkingen waren daartoe noodig. Kan dit Vertoog in uw *Mengelwerk* eene plaats vinden, het zal my lief weezen, enz.

Ten tyde van de Uitschryving en Trekking eener Loterye kleedt de Geldzugt zich in allerlei gedaanten, en het Zelfbedrog speelt aldan een groote rol. De Gierigheid neemt zo veele vormommingen aan, en vertoont zich in zulk eene verscheidenheid van gewaad, dat men veelligt in de verbeelding zou komen, dat de oude *Plutus*, de God der Rykdommen, op dien tyd, eene algemeene Masquerade hadt bevoelen, waarop zyne Dienaars alles aanwenden om dezelve volheerlyk te maaken. Het is alsdan de tyd, waarop de Deelnemers zich verbeelden, dat er geen kwaad kan steeken in eene zekere maate van Geldzugt: want eene Lotery, van honger hand uitgeschreeven, of met de goedkeuring des Landsbestuurs bekrachtigd, merken sommigen aan als eene wettiging voor de Gierigheid; zy neemen den plicht van een goed Burger waar, en wenschen ryker te worden volgens een Staatsbesluit.

De begeerte tot Rykdom, by deeze gelegenheden, zo zichtbaar, is van eene byzondere soort. De Deelnemer in de Lotery is de man niet, die veel wil waagen; hy wil veel voor weinig winnen; daarom is hy zeer te onvrede, wanneer de Prys der Loten hooger loopt; hy voelt zich niet gedreeven door

door die Geldzugt, welke zich aan geen tyd bepaalt, en denkt, het leeven wel besteed te hebben, als hy steeds poogde, zyne schatten te vermeerderen; neen — met den tyd der Trekkinge is het afgedaan. Met één woord, deeze soort van Gierigheid is die, waarin de menschen zo gaarne zich toegeeven, dewyl zy veronderstellen, zulks met weinig kosten te kunnen doen, en het zeker binnē een zeer bepaald tyd bestek afsloopt.

Een Lot, of een Vrybriefje voor de Gierigheid, gekreegen hebbende, vormen de Deelnemers plans; doch vooraf hebben zy mogelyk reeds reden gegeeven, waarom zy door het Lot willen beproeven, hunnen staat te verbeteren. Deeze redenen loopen wyd uiteen; doorgaans zyn ze aan den *zedigen kant*, doch daarom niet min belachlyk. — Deeze is geheel te vrede met zyn Huis in de Stad; maar veronderstelt, dat hy, een weinig meer bezittende, juist genoeg zou hebben om een Tuin of een Landverblyf te koopen of te huuren, waar hy althans den Zondag met genoegen zou slyten; dit zou het geluk zyns leevens niet weinig vergrooten. — Een ander vindt geen reden om te klaagen, dat zyn Koophandel of Bedryf slecht gaat; maar is nogthans van begrip, dat een hooge Prys, of een gedeelte daarvan, hem niet kwalyk zou voegen, daar zyn Gezin jaarlyks groeit. — Geene zou gaarne Paard en Chais houden; en komt een Lot met den gewenschten Prys uit, dan kan hy zulks zonder hinder doen. — Juffrouw Pronkgraag wagt, door een gunstig Lot zich in staat gesteld te zien, om, volgens haaren wensch gekleed, op deeze en geene openbaare plaatzen te verschynen; men kan den Man niet vergen, zo veel gelds, in deezen tyd, daaraan te koste te leggen. — Grooter zaken wagten anderen van het Lot. Een der hoogste Pryzen, of een gedeelte daarvan, zal genoeg zyn om Trouwgraag in goeden doen te zetten, en in staat te stellen om het jawoord te vraagen van de Juffrouw, op welke hy van voorlang het minnend oog geslaagen heeft. En hoe veele onder de Sexe worden 'er niet gevonden, die, een Lot neemende, in haar denkbeeld den tyd vervroegen, op welken zy deezen en geenē knaap kunnen zeggen, om onder zyns gelyken na eene Vrouw uit te zien, en zich niet te vermeeten, de hand te bieden aan eene Vrouw van Middelen. — Met één woord, ontelbaar zyn de ingebeelde noodwendigheden, die zich in die aifoen der hoope aan den geest opdoen.

Eene Lotery, in de daad, mag met het Leeven zelve vergeleken worden, het welk waarschynlyk allen met zekere hoope, en voorwerpen van begeerte, aanvangen, terwyl weinigen slechts die voldaan zien; doch deeze weinigen steeken zodanig uit, dat zy aller aandagt trekken. Kenigen zien hun lot in

weinig dagen beflist; anderen blijven langer in den droom der hoope; weinigen tot het laatste tydftip der lotsbepaaling; maar, wanneer alles is afgelopen, hoe weinigen zyn 'er alsdan, die verwierven waarop zy hun hart gezet hadden!

Schoon nu elk jaar, in de jaarlyks vernieuwde Loteryen, het zelfde tooneel oplevere, en gevolgd worde van dezelfde teleurstellingen, ontdekt men geene vermindering in de algemeene begeerte om het *nog eens* te beproeven. In tegendeel wordt het misfen aangevoerd tot een drangreden om het andermaal en andermaal te beproeven. Het is niet zeldzaam; te hooren spreken van vertrouwen op een gelukkig Lot; omdat men 'er tot nog toe geen getrokken hebbe; terwyl anderen geen minder hoope koesteren, dat zy, altyd eenig geluk gehad hebbende, eens het bedoelde groote geluk zullen deëlagtig worden.

Ik heb menigwerf gedacht, dat eenige der belachlykste omstandigheden, welke de Loteryen vergezellen, de reden zyn; welke men geeft, waarom het eens moet gelukken, en uit welken hoofde men zich bykans van eenen gelukkigen uitflag verzekerd houdt. Het is, gelyk ik reeds begon aan te merken, of omdat zy nooit een gelukkig Lot getrokken hebben; de Fortuin den eenen of anderen tyd van die ongunstige nukken zal afaaten, of omdat zy altoos 'er schadeloos afkwamen, en dus het beproeven van hun Fortuin moeten voortzetten. Eenigen hebben daarenboven eene groote overhelling om te droomen van een gelukkig *Nummer*; en, kunnen zy dat bekomen, zy moeten het hebben. Anderen hebben geen minder vertrouwen op een grooten *Prys*, dewyl zy, op den eigensten dag dat zy hun Lot kogten, het zelfde getal op het tuig van een Sleeperspaard zagen, of dit hun byzonder in 't oog viel aan den post van een met talleren gemerkte deur; of omdat het, in 't voorleden jaar, naast aan den hoogsten prys was; of omdat 'er altoos een prys op viel; of omdat het nooit, huns weetens, een' aanmerkelyken prys trok; en honderd andere even gewigtige steunpunten van hoope. In de daad, eene Juffrouw van myne kennis bezit eene zo diepe bedreevenheid in het verdeelen en ontcyferen van het getal, 't welk het Lot kenmerkt, dat zy, als met den opslag van het oog, kan zeggen, wat op een haar voorgehouden Lot zal getrokken worden. Het geheim deezer kunste houdt zy zorgvuldig verborgen; en ik vind niet dat zy veel waagt, dan alleen dat zy zich blootgeeft om allen geloof te verliezen: dan des niettegenstaande steunt zy dermaate op haare bedreevenheid in dit stuk, dat zy nimmer schroomt, uitpraak te doen, dat het eene Nummer gelukkig zal wezen, omdat het een *mooi getal* is, en dat een ander met *niet* zal uitkomen, dewyl het, zo ver haar geheugen reikt, nooit anders geweest is.

Eene

Eene andere omstandigheid grypt 'er plaats, ten tyde dat het waagspel der Loterye begint, en die my dikwerf vermaakt heeft; naamlyk de Partyen van gemeenschaplyk te looten, om dus de verscheidenheden van het goed geluk veeler personen in ~~eene soort van zekerheid~~ te hervormen. Het is noodig, eenigen naam gekreegen te hebben als gelukkig in de Lotery, om toegelaaten te worden tot het deelgenootschap. Dan ik moet bekennen, dat de voorwaarden van toelating niet zo wel zamenstemmen als iemand veeligt zou verwagten. Terwyl eenigen met gehoogen in dit Lotdeelgenootschap ontvangen worden, omdat zy altoos een Prys getrokken hebben, laat men anderen toe om de tegenovergeffelde reden, te geen onze grootste Gelukspellers ons zeggen dat op Gelukverwifeling steunt. Ik heb ook opgemerkt, en niet zonder aandoening, dat talryke Deelgenootschappen zeer onzorgvuldig zyn ten opzigte van de geschikte vereischten. Met dit alles is het een teken van een menschlievendten aart, dat iemand geene Monopolie van het Geluk maaken, maar het liever met veelen wil deelen. Deeze gezellige geneigdheid onderscheidt den Loterygelukzoeker van den baatzugtigen schrok, die alles voor zichzelf wil, al zouden anderen van gebrek omkomen; wien het woord *geeven* hoogst wanluidend in de ooren klinkt. — Maar teffens; indien deeze gezellige Loteryminnaars niet altoos strikt zyn in de voorwaarden van toelating; moeten zy onvermydelyk nu en dan ongeschikte personen onder hun tellen; lieden, die, om de spreekwyze, by hun gebruyklyk, over te neemen, „nooit gelukkig zyu, en elk Lot „tot een Niet maaken.” Ik ben niet genoeg bedreeven in de kunst der voorzegginge, om te kunnen bepaalen, of iemand verweezen is, of niet, om altoos in de Lotery ongelukkig te weezen; maar voorzeker, indien iemand kan ontdekt worden als een weezen, tegen wien het Lot zich bestendig verklaard heeft; zodanig iemand behoorde, ten beste van allen, als een andere jonas over boord geworpen te worden.

Onder meer andere plans, om zich van een goede kans in de Lotery te verzekeren, vertelt men my, dat eenige Dagen gelukkiger zyn dan geene. Ik ken iemand, die nooit een Lot op Maandag zal koopen; omdat men nimmer op Vrydag trekt. Ik weet niet, op welke gronden deeze begrippen steunen; maar, vermits dezelve vry algemeen zyn, behooren wy te gelooven, dat ze op de algemeene ondervinding steunen; en zou het een weldaad voor de Loterygezinden weezen, indien 'er een Staatsbevel kwam, om geene verrigtingen, tot de Lotery behorende, op die ongelukkige dagen te doen. Dit zou geen nadeel toebrengen aan de Koopers, noch ook aan den Staat; want, al waren wy dus verlost van die ongelukkige dagen, zou 'er een genoegzaam aantal ongelukkige *minuten*

overblyven, om de Loten met voordeel van den Staat aan den man te helpen.

'Er is ook eene wyze om Loten te koopen, die 'er eene zekere waarde aan byzet. De regelen hiervan zyn egter alleen bekend aan eenige weinigen bevoorregten; en de onverschichte in dit geval kan 'er niet wel iets van maaken; want somtyds wordt 'er een Lot gekoozen uit een grooten hoop, naa lang bekyken en overweegen van het getal, en de gedaante der Cyferletteren; deeze geeft de voorkeus aan *getal*; geene aan *staatsletteren*; op andere tyden neemt men, op het geval aan, een Lot uit den hoop, dat eerst in handen valt. Nu eens pryst men aan, dat elk zyn eigen Lot koope, dan weder wil men, als verre het beste, dat een Juffrouw, een Meid, of een Kind, de keuze doe: tot aanpryzyng van het laatste hoorde ik beweezen, dat, in den voorleden jaare, een Kind van drie jaaren het Lot verkoos, waarop de hoogste Pryz viel. Wat heeft men niet te wagten van zulk eene, ik had bykans gezegd, te vroegtydige schranderheid! — Eindelyk heeft men my in vertrouwen verzekerd, dat men, om vast een gelukkig Lot te neemen, dat Lot verkiezen moet, 't geen een ander verworpen heeft. Ten deezen einde pryst men aan, het gaan by een Loteryhandelaar, waar veel drukte is, en veele koopers zyn, en het door een ander verworpen Lot ontwyfelbaar als het gelukkigste te neemen. Eene voorzorg staat nogthans hierby in acht te neemen: hy, die het verwerpt, moet geen vriend of een bekende weezen, dewyl hy zo wel als gy mogelyk weet waar het om te doen is, maar een vreemde, en gevolgelyk iemand, dien gy binnen weinige weeken zult houden voor een dwaas in zyne gedaane keuze.

Het is eene bedroevende waarheid, dat, ondanks de opgedaane kunde in het weeten der gelukkige Getallen, allen, waarop groote Pryzen, in de laatste jaaren, getrokken zyn, door eene groote menigte handen gegaan, weder en weder verworpen waren, eer zy ten laatste een Kooper vonden, — en deeze — deeze was mischien een Philosophische Domoor, die nooit op alle die stukken dagt, en verrascht werd door het goed Geluk, om 't welk te verkrygen hy geen voorbehoudzel hoegenaamd gebruikte. Hoe dit mogelyk zy, staat my niet te ontwikkelen; maar het is te hoopen, dat de oorzaak daarvan moet toegeschreeven worden aan de onoplettenheid der anders zo wel bedreevene Kooperen, en niet aan onkunde; want het zou jammer weezen, dat, naa den afloop van zo veele hoogst aangepreezene ondervindingen, en de kennis van zo veele middelen om tot de wetenschap van het toekomende door te dringen, en zo veele eenvoudige opgegevene regelen om daartoe te geraaken, eenig mensch zo blind zou weezen, om een Lot te koopen, waarop

Niets

Niets viel, en een Pyslot, als zodanig bekend, te verwerpen.

Teffens wil ik hoopen, dat, daar iedere Lotery den voorraad onzer ondervinding en de maate onzer schrandtheid vermeerdert, 't geen tot hier toe enkel een stuk van toevalligheid geweest is, met den tyd een stuk van zekerheid zal worden, en dat de dag inoge aanlichten, waarop de Mensch aan Mejuffrouw roortuin bevel geeve, en zy hetzelfde met zo veel stiptheids uitvoere, als nu het geval is, wanneer wy last geeven aan een Koopman; in één opzigt, althans, moet zy stipter weezen. dewyl zy in de meeste Loteryen met gereed geld handelt. Het hedendaagsch vermentguldigen der Loteryen moet het aanbreeken van dien heildag verhaasten, — de gelegenheden, om proeven te neemen, verdubbelen.

Over 't algemeen moeten wy nog aanmerken, dat de Liefhebbers, by den aanvang eener Loterye, daarvan meer hoop dan van iets anders. By eene speculatie in den Koophandel kunnen zy bykans tot een penning toe berekenen, wat winst er mede te doen is; zodat zy over den uitslag zich niet grootlyks kunnen verwonderen. Dan hier is het geval geheel anders: en mischien dat de korthed des tyds, binnen welken alles afloopt, medewerkt tot die verschillende aandoeningen.

Een Schryver, die, reeds lang geleden, over de Loteryen gescreeven heeft, stelt daaromtrent het volgende voor: „Eenige Schoolgeleerden hebben het geval voorgesteld; indien een Ezel geplaatst werd tusschen twee hoopen hooi, welke diens zintuigen op eene gelyke wyze aandeeden, en even sterk aantokkelden; of het dit Beest mogelyk zou weezen, van een van beiden te oeten? De meesten beslifen dit Vraagstuk ten nadeele van den Ezel; zy willen dat hy van honger zou sterven, te midden van den overvloed, daar hy geen zier vryen wil heeft, om hem te doen besluiten, aan den eenen of anderen kant zich te wenden tot verzadiging. De Hooibundels aan wederzyden doen zyn reuk en gezigt gelykmaätig aan; dit houdt hem in gestaae opgetoogenheid; hy blyft in dien staat, even als de Kist van MAHOMETH, tusschen de twee Zeilsteenen, de eene in den vloer, de andere in de zoldering van diens Begraafplaats, steeds (zo als de Reizigers vertellen) tusschen die beide los in de lugt zweeft. Wat het gedrag des Ezels, in den gemelden neteligen toestand, betreft; ik zal het niet op my neemen te bepaalen, of hy liever zou willen sterven, dan zyne onzydigheid tusschen de twee Hooibundels schenden; maar alleen het oog vestigen op het gedrag van ons Menschen, in dezelfde verlegenheid. Wanneer iemand van zins is om zyn Geld in de Lotery te waägen, is voor hem ieder Lot even aantrekkelyk, als dezelfde kans staande met een ander. Zy alle hebben even grooten eisch op een hon-

gen

gen Prys; en geen reden kan 'er met grond gegeven worden, waarom iemand, vóór de trekking, de voorkeus aan het een boven het ander Lot geeft."

Ik moet hier opmerken, dat deeze opheldering van de Gelykheid der Nummers geschreeven werd ten tyde dat de Loteryen eerst begonnen, en dus vóór de verlichte Reuw, waarin men gelukkige Nummers, gelukkige Koopers, gelukkige Verkoopers (*) heeft leeren kennen, en men desgelyks zints dien tyd ontdekt heeft, „ dat, ter oorzaake van de „ hoope om overvloed te krygen door hulpmiddelen, veel „ kortbondiger dan die van arbeid, en ligter algemeen aan „ te wenden dan die van verstand, de algemeene neiging ont- „ staan is om het Lot te beproeven, en die geneigdheid, „ om alle gelegenheden aan te grijpen, die ons by geval ryk „ kunnen doen worden, welke, wanneer zy eenmaal de „ ziel vermeersterd heeft, zelden of door bewysredenen uitge- „ dreeven, of door den tyd geneezen wordt, maar ons het „ leeven doet doorbrengen in geduurige begocheling, door- „ gaans eindigende in behoefte en elende. — Dan de dwaas- „ heid van ontydige blydschap en harsenschimmigen voor- „ spoed is egter niet by uitsluiting eigen aan de Koopers van „ Loterybriefjes: veelen worden 'er gevonden, wier leeven „ niets anders is dan eene bestendige Lotery; die altoos eeni- „ ge maanden van overvloed en geluk beleeven, en die, hoe „ menigmaal ook zy in hun geval met een Niet uitkomen, „ een hoogen Prys verwagten van eene volgende ondernee- „ ming."

(*) 't Is in Engeland niet zeldzaam, dat de Verkoopers der Loten, by het rondgeeven van den staat der ugeschreevene Loterye, op het eigenste Papier een Lyst laten drukken van de Hooge Pryzen, op by hun uitgegeevene Loten, in voorlge Loteryen, gevallen. Wie heeft ook by ons niet wel hooren zeggen: *By den Colporteur ... moet men weeten; die is recht gelukkig!*

TWEE ZELDZAAME ONTMOETINGEN VAN J. EVANS TE CORWEN,
EENE KLEINE STAD IN MERIONETHSHIRE.

(Ontleend uit J. EVANS *Tour through Part of North Wales in the Year 1798.*)

De eenige Herberg te Corwen, eene kleine Stad in Merionethshire, is de Owen Glyndor geheeten, kenbaar aan een misfelyke Figuur op het Uithangbord; deeze hadt groote ooggen en een langen baard, veel gelykende op het hoofd van een Saraccen; het wil de afbeelding weezen van den Held der Va-

Valele, die nog leeft in de nagedachtenis en de genegenheid der Inwoonderen van *Corven*. Het voeglyk onthaal, en de beleefdheid der Bewoonderen deezer Herberge, maakte dezelve tot een geschikt verblyf.

Naa een langen en vermoelenden dag wenschte ik om alles wat verfrischen kon, en vroeg om een Barbier. Naa gewagt te hebben tot het avondeten gereed en myn geduld bykans ten einde was, ontdekte ik, dat men myne meening verkeerd begreepen hadt. De Dienstmaagd, veronderstellende, uit den tyd des avonds en de gewoonte dier plaatze, dat ik verlangde, de zoetklinkende toonen der muzyk te hooren, bragt een blinden Harpspeeler in myn vertrek. Ik lachte; eenige blyken van misnoegen te betoonen, zou myn goeden smaak hier in twyfel hebben doen trekken, en was eene onheuschte vergelding geweest van eene goede *meening*. Ik hield den Dorpamuzykant by my.

Op eene nadere aanduiding van 't geen ik waarlyk gevraagd en noodig had, kreeg ik ten antwoord, dat 'er geen Barbier, in den omtrek van verschide mylen, te vinden was; dat eene Vrouw te *Corven* dit werk verrigtte; doch men veronderstelde, dat ik my door geene Vrouw zou willen laten scheeren. Glimplachende over de hooge gevoelens, welke men veronderstelde dat wy Mannen ten aanzien der Vrouwen vormen, en het nederig denkbeeld dat zy van haare eigene Sexe hadt, stemde ik gereed toe, om my van deeze Barbierster te laten bedienen.

De Dienstmaagd, die eerder myne gebaaren verstondt, verhaastte haare schreden; en binnen weinig minuten verscheen 'er eene kloeke meid, van omtrent vyf-en-twintig jaaren; schoon van kleur. Met het gereedschap in de hand en een lach op haar wezen sprak zy in gebrooken *Engelsch* het gezelschap aan. In de eene hand hadt zy een koperen keteltje met heet water, in de andere een scheerde met scheermessen en een zeep-dooz; — men verwondere zich niet over dit laatste, als behoorende tot meer beschaafde oorden: het was, gelyk ik vernam, een geschenk van een Heer, wiens baard zy met zo veel handigheids weggenomen hadt, dat hy haar dit uit dankbaarheid ten geschenke gaf. Zy teeg te werk. Getroffen door de nieuwigheid der zaake, en de blykbare gulhartigheid der Barbierster, uitgedrukt door glimplachen en den zoetvoerigen toon, op welken zy sprak, was myn baard weg, — zal ik zeggen, eer ik het wenschte? — zeker eer ik het dagt.

Nieuwsgierig te weten wat 'er van deeze Barbierster was, verstond ik dat zy MAGDALENE HUGHES heette, en de Dogter was van geen ongeagt man daar ter Stede; het geen hy bezat, en by zyn dood naliet, was genoegzaam, om, zo lang het

het Gezin by elkander bleef, het noodig onderhoud te verschaffen; maar door het trouwen van deezzen, door het affterven van geenen, was zy met eene oude Moeder overgebleeven, en hadt, om voor zich en haare Moeder een eerlyk bestaan te krygen, dit, voor eene Vrouwe, vreemd werk by de hand genomen.

Nooit werd myn baard zagter weggenomen; dan, buiten dit, zal, uit hoofde van de evengemelde byzonderheid, geen Man, die een aandoenlyk hart bezit, *Corwen* doortrekken, zonder eene kleine gifte aan deeze pligbtetrachtende Dochter des tegenspoeds te offeren. Ik betaalde haar ruim; en wy ondervonden welhaast, dat het geluk deezer onverwachte gebeurtenis zich niet tot de Barbierster bepaalde. De edelaartigheid van dit eenvoudig Volk bleek, in dit, even als in veele andere gevallen, te groot te zyn, om zich binnen de enge paalen van zelfzoekenheid te laten besluiten. De vreugde van het onbedorven *Welsh* Character is de vreugde van gezellige deelneeming. — De Harpspeeler, die onder het avondeeten voor ons gespeeld hadt, werd nu door MAGDALENE te werk gesteld; haare jeugdige kennissen in de Stad werden verzogt, deel in de vreugd te neemen; de Waardin, in de geestvervoering der tydselegenheid deelende, bragt ook het haare toe: een vrolyke dans hieldt aan tot diep in den nagt; en wy hadden het genoegen, om ooggetuigen te weezen van veel onschuldige vrolykheid, het gevolg van eene niet zeer groote gift. —

Vroeg in den morgen werden wy uit den slaap gewekt, eer wy het wenschten, door een aantal zingende stemmen. De oorzaak van deeze ons onwelkome Serenade was eene zamenkomst van *Disfenters* in eene Kapel tegen over de Herberg, eer zy hun dagelykschen arbeid aanvingen, om voor de welvaard huns Lands te bidden, en het Opperweezen te smeeken om het spoedig herstel der Vrede onder de eerzugtige en strydende Mogenheden van *Europa*. Deeze Morgen-dienst werd eenmaal 's weeks, met dit vaderlandlievend oogmerk, verrigt. 'Er was iets zo waarlyk menschlievends in dit bedryf, 't geen zommigen misfchien onder de overtollige werken tellen, dat, hoe zeer wy ook van deeze Liederen in zommige opzigten mogen verschillen, zulks onze navo'ging vordert; en wy konden niet nalaten, ons aandeel van goedkeuring daaraan te geeven.

M E N G E L W E R K,

TOT FRAAIJE LETTEREN, KONSTEN EN WETEN-
SCHAPPEN, BETREKKELYK.

VERDEDIGING VAN HET SLOT DES ALLERVOL-
MAAKSTEN GEBEDS, *Matth. VI: 13.*

DOOR H. BENZENBERG.

(Vervolg en slot van bl. 194.)

§ 7.

Ik ga nu over tot de *Kerkvaders*, die dit God-
verheerlykend Besluit niet hebben. Het blykt van
zelf, zonder dat ik dit behoef te herinneren, dat
alle Latynsche Kerkvaders dit Slot weglaten, dewyl
het in hunne Overzetting ontbrak. Hier van is het,
dat de Uitgevers van den Bybel te *Alcala*, wegens
hunne vooringenomenheid met de *Vulgata*, welke zy,
uitgenomen de schryffouten, voor onseilbaar hielden, dit
Slot, tegen alle Grieksche Handschriften aan (*), in
den Tekst weglaten, met ene bygevoegde randteke-
ning, die kwanswyze de onechtheid van hetzelfde zal be-
wyzan. Zie de aantekening op § 2.

Wat nu de Grieksche Kerkvaders betreft, b. v. ORI-
GENES in *Schol. in Orat. Dom.* (welke *Scholia* of aan-
tekeningen, volgens BENGEL, niet van ORIGENES, maar
van PETRUS van *Laodicea* zyn), CYRILLUS van Je-
ru-

(*) Zo luidt de verdenking; doch ERASMUS (*in Capitibus
Argument. prefixis Editioni quinta N. T.*) getuigt, dat LEO X
een Handschrift van de Vaticaanische Bibliotheek aan de
Uitgevers van den Complutensischen Bybel gegeven heeft, op-
dat zy hetzelfde, als een echt afschrift, zouden volgen. 'Er
zyn nog andere zaken genoeg in voorraad, geschikt om deze
verdenking te verkleinen; doch wy zullen ons thands niet be-
zig houden met dezelve op te tellen. — J. P. BERO.

rusalem in *Catech. f.* en MAXIMUS de Martelaar in de VII Eeuw; ik denk zeker, dat de werken van deze Mannen in de eerste uitgaven, die te Parys in het licht verschenen, wegens de Roomsche Kerk en de gewone Overzetting, verminkt zyn (*): gelyk b. v. ORIGENES, uit de Latynsche Vertaling verbeterd, heeft MATTH. XXV: 1. het byvoegfel; καὶ τῆς νύμφης en der *Bruid*; zie BENGEL: zo is ook, volgens de aantekening van SUICERUS in zynen *Thef. Eccles.* voce δευαδ. γος, CLEMENS van *Alexandrie* ergens in de Handschriften of uitgaven bedorven, en men heeft hem zichzelven doen tegenspreken, om de nieuwe verdeling der Tien Geboden, door AUGUSTINUS uitgevonden, doch aan de de gehele Oudheid onbekend, te verdedigen. Dit zelfde kan men zien in de Latynsche Vertaling van den *Commentarius* van ANDREAS van *Casarea*, over de *Openbaring*, door PELTANUS, dewyl men in dezen Kerkvader, OPENB. XXII: 14, door een schandelyk bedrog de lezing van de Latynsche Vertaling ingeschoven heeft, alhoewel in den Griekschen Tekst onze lezing: ποιῶντες τὰς ἐντολὰς αὐτοῦ doende *zyne geboden*, zeer klaar en duidelyk is.

§ 8.

Men werpt wel tegen, dat in alle Handschriften en Vertalingen het Slot van het *Onze Vader* by LUCAS niet gevonden wordt. Doch dit gaat ons niet aan, dewyl LUCAS dikwyls sommige zaken in de redenen van JESUS achterwege laat, welke MATTHEUS verhaalt, b. v. LUC. XXI: 23, waar de woorden, *Bidt, dat uwe vlugt niet geschiede*, enz., welke MATTHEUS, Hoofdst. XXIV: 20 opgeeft, en in het midden van dat vers by LUCAS moesten geplaatst worden, niet gevonden worden. Zie ook LUC. V: 31, 32. verg. MATTH. IX: 12, 13.

§ 9.

(*) De Uitgevers der *Patres* te Parys hebben het Slot van het *Onze Vader*, in die boeken, waarin zy hetzelfde vonden, ter goeder trouw laten drukken en in zyn geheel behouden: waarom zouden zy dan hetzelfde ook niet, met dezelfde oprechtheid, in de Boeken van ORIGENES, CYRILLUS van *Jerusalem* en MAXIMUS behouden hebben, indien zy hetzelfde in enig Handschrift gevonden hadden? — J. P. BERG.

§ 9.

Men werpt ook dit tegen: Indien de oude Grieken dit Slot in hunne Handschriften lazen, en de Patriarchen te *Constantinopelen* en anderen hetzelfde als den echten tekst erkenden, waar van is het dan, dat anderen hetzelfde eenvoudig als een byvoegsel beschouwen, en hetzelfde slechts als een gedeelte van hunnen Kerkdienst [*Liturgia*] gebruiken? (Men zie de woorden van GREGORIUS NYSSENUS, CAESARIUS, en EUTHYMIUS, by BENGEL en GRIESBACH.) Ik antwoord: *By de Grieken werd reeds zeer vroeg in hunne Liturgie het Slot van het Gebed afgescheiden (alhoewel het nogthands niet als een byvoegsel verworpen werd), en hetzelfde moest door den Leeraar worden uitgesproken, gelyk men zien kan in de zogenoemde *Liturgie van CHRYSOSTOMUS*. Daarna zyn 'er vele andere zaken bygevoegd, welke GREGORIUS, CAESARIUS en anderen ons opgeven, even gelyk onze Predikanten het laatste gedeelte van den Priesterlyken Zegen, verscheidenlyk op hunne wyze, veranderen, en 'er iets by- of afdoen. Hierom hebben sommige Grieken, vooral de nieuwere, gedacht, dat dit Slot in zyn geheel een byvoegsel der Kerkvaders was, enkel en alleen aangenomen om de Liturgie vol te maken. De verzekering van EUTHYMIUS, in de XII Eeuw, dat dit Slot enkel een byvoegsel is, bewyst voorzeker niets, indien CHRYSOSTOMUS, gelyk boven aangetoond is, de oudste Handschriften gebruikt heeft. Zulke Handschriften, die dit Slot lazen, zyn 'er in de eerste tyden zeker zeer velen geweest; want hoe vele oude Overzettingen, zo wel voor als na CHRYSOSTOMUS, in zeer ver van elkander verwyderde plaatsen, vervaardigd, en die of uit den Griekischen Tekst gemaakt of met denzelven vergeleken zyn, hebben dit Slot, en wel in alle Handschriften, b. v. de *Syrische, Armenische!* Zie boven.

§ 10.

Nog éne zeer waarschyneelyke tegenwerping tegen de echtheid van dit Slot, aan welke twee grote Oordeelkundigen, BENGEL en GRIESBACH, zeer veel gewicht hangen, moet door my opgelost worden. Men zegt naamlyk, dat de oudste Handschriften van MATTHEUS, uit welke LUCAS, in de Aanspraak van dit Gebed, en

ook in de derde en zesde Bede, NB. zou *vervalscht* zyn, dit Slot zeker niet gehad zullen hebben, dewyl het anders zeker met die drie Stukjens in den Tekst van LUCAS zou zyn ingevoegd. Maar ik ontken ten allersterkste, dat LUCAS uit de Handschriften van MATTHEUS op de aangehaalde plaatsen zou *vervalscht* zyn. Het schynt my meer dan waarschyneelyk toe, dat sommige Grieksche Affschriften van LUCAS, volgens de verbetering van MARCION, in welke die drie Stukken niet gevonden werden, in de eerste tyden der Kerk wel onder de Rechtzinnigen verspreid, doch echter van hun niet als echt erkend zyn. Uit één van deze Afchriften is de Latynsche Overzetting, die ook deze gedeelten niet heeft, of eerst vertaald, of naderhand volgens hetzelfde verbeterd. Want MARCION, die reeds omtrent den jare 136 zyne ketterryen verspreidde, gaf ene nieuwe uitgave of verbetering van die boeken van het N. T., welke hy voor Godlyk erkende, aan zyne aanhangelingen; welke uitgave echter van de gewone in vele plaatsen afweek. Uit de vier Euāgelien nam hy alleen dat van LUCAS aan, en hy veranderde hetzelfde zeer listig naar zyne onderstellingen of gevoelens, waar het tegen dezelve scheen te stryden. Zie MICHAËLIS *Inleiding, de beste uitgave* § 7. (*). Wy weten van MARCION, dat hij de schepping der ondermaansche wereld aan een ander Wezen dan aan den hoogsten God toefschreef. Derhalve die gezegden, welke in de Handschriften van LUCAS niet gevonden worden, aangaande den Vader, *die in de Hemelen is — wiens wil geschied in den hemel alsoo ook op de aarde — en die ons verlost van den bozen*, zyn juist dezelfde zaken; die tegen het stelsel van MARCION stryden. Ja ik zie by GRIESBACH, dat MARCION voor deze twee laatste plaatsen, als getuigen, die deze woorden niet hebben, zeer yvert. Ene dergelyke verandering, uit het brein van MARCION (†) voordgekomen, kan men zien LUC. XVIII: 19. De.

(*) In de Hollandsche uitgave vindt men deze aangehaalde plaats I D. I St. § 7, Bl 71—74. — VERTALER.

(†) Ik heb alle plaatsen uit de boeken van het N. T., welken MARCION aanneemt, in de verschillende lezingen van GRIESBACH naaģeslagen, waar hy als een Getuige voor onderscheidene lezingen voorkomt; doch, behalve de aangehaalde, heb ik gene plaats met zekerheid ontdekt, waar hy den tekst naar

Deze drie Stukjens konden in de Handschriften, die dezelve niet hadden, als de echte tekst van LUCAS, uit onbedorvene Affchriften van LUCAS: zeven (niet van MATTHEUS) na langen tyd weer hersteld, en nogthands het Godverheerlykend Besluit achterwege gelaten worden; gelyk hetzelfde ook in geen, zelfs het beste, afschrift van LUCAS gevonden wordt (*).

§ II.

naar zyn systema veranderd heeft. Gesteld zynde, dat die beschuldiging der Kerkvaders niet valsch zy, het geen men algemeen geloofst, dan moeten zy gewis de aangehaalde plaatsen uit LUCAS in het oog gehad hebben. In dit zó, dan is daardoor overtuigend bewezen, dat het geheel Gebed, zo als het by MATTHEUS voorkomt, uitgezonderd het Slot en het woordjen *Amen*, voor den tekst van LUCAS te houden zy. Dit moet men ook niet uit het oog verliezen: indien MARCION eigens in het N. T. den tekst heeft durven veranderen, dan heeft hy dit zeker ondernomen in het Gebed, dat dagelyks werd uitgesproken. Hy kon trouwens niet hopen, dat zyne vooronderstellingen by iemand enigen ingang zouden vinden, indien dat geen, wat men gedurig bad, lynregt tegen dezelve streed; doch door dezen vond, welken hy volgehds myde gedachten gebruikte, moest hy het regtzinnig geloof, ten minsten by zyne aanhangers, doen wankelen en onzeker maken. Intusschen kon het by de Rechtzinnigen, die niet alleen het Euangelium van LUCAS, maar ook van MATTHEUS, voor Godlyk erkenden, geen nadeel baren, omdat zy dit gebed uit MATTHEUS gewoon waren te ontleenen.

— BENZEMBRO.

(*) Ik moet 'er dit, by het geen ik van de poging van MARCTON, om den tekst naar zyne onderstellingen te veranderen, gezegd heb, nog byvoegen! Deze Ketter schynt my ook de Auteur geweest te zyn van de verminkte Lezing 1 KOR. V: 20. Want hy wordt daar onder de getuigen aangehaald door GRIESBACH, die ook zelf, wegens de overeenstemming van het *Alexandrynsch* en andere Handschriften (maar die NB. de Latynsche overzetting hebben en derhalve latinizeren ja ook van de *Koptische*, *Ethiopische* en *Gemens Latynsche* overzetting, en desgelyks van enige Grieksche en van alle de Latynsche Kerkvaders (en dit is geen wonder!) die woorden, *καὶ ἐν τῷ π. ὁ, ἂ. ἰ. τ. Θ. ἐν τῷ π. ὁ, ἂ. ἰ. τ. Θ. ἐν τῷ π. ὁ, ἂ. ἰ. τ. Θ.* uit den tekst verwerpt. Ik vind my verplicht, hier uit dien hoofde van hem te verschillen, omdat ik zie, dat alle *Moskouische Handschriften* by MATTHEI dezen tekst in zyn geheel hebben; dat THEOPHILAKTUS en OKUMENIUS deze beide gezegden afzonderlyk verklaren; en dat CHRYSOSTOMUS

§ II.

Maar hoe kan men dit verschynfel verklaren, dat naamlyk in de *Latynsche Overzetting*; en anderen, die van dezelve, gelyk ik toesta, niet oorspronglyk of afhanglyk zyn, insgelyks ook in sommige *Grieksche Handschriften*, die niet latinizeren (ik stem toe; dat 'er eertyds zodanigen geweest zyn), het Slot van het Onze Vader in het geheel by MATTHEUS niet gevonden wordt? Myn gevoelen hierover bestaat hierin: In de eerste tyden is zeker het een en ander Handschrift van MATTHEUS volgens LUCAS verbeterd zynde, in Egypten, Africa en Italiën gekomen; en uit zulken Codex is niet alleen de *Latynsche*, maar ook de *Koptische* vertaling vervaardigd (*). In het vervolg van tyd zyn ook enige Grieksche

die woorden in alle Handschriften opgeeft, in één Handschrift zonder enig verschil van den gewonen tekst, in de anderen allen met dit onderscheid, dat men na *ἐκείνου* verheerlykt ook *ἀπὸ* (hiervan heeft de *VULGATA portata, draagt*) leest; maar dit is ontstaan uit twee woordjens *ἐκ* en *ἀπὸ*, omdat één Handschrift alleen *ἀπὸ* heeft. Het Stelsel van MARCION is ons niet genoeg bekend; maar dewyl hy stelde, dat de zielen na den dood (zeker om gezuiverd te worden) in andere lichamen overgingen, zo schein hy zeker te geloven, dat het onmogelyk ware, dat God in dit leven door onze ziel verheerlykt werd. — BENZANBERG.

(*) Toen ERASMUS in de XVI Eeuw ontkende, dat het Slot door CHRYSTUS zelven by het Allervolmaaktst Gebed gevoegd was, en hy derhalve wenschte, dat men hetzelfde, als een voordbrengfel van menschelyke hersenen, uit de gewyde Boeken zoude uitrooien, zo werd dit van L. VALLA zeer euvel opgenomen, en hy meende, dat men dan een gaed gedeelte van het Gebed des Here afkorte; en niemand kon, zelfs toen, de pordeelkunde van dien Man, welke hy gebruikte, om den Griekchen Tekst van MATTHEUS met de kerkelyke lezing te doen overeenstemmen, goedkeuren: hoe veel minder zou TERTULLIAAN, in de II Eeuw, het Euāgelie van MARCION, hetgeen hy vervalscht noemde, goedgakeurd hebben! „Ik zeg, „dat het myne waar is,” (het zyn de woorden van den Man zelven in zyn II Boek tegen MARCION), „MARCION het zyne, Ik „verzekert, dat het Euāgelie van MARCION vervalscht is, hy „het myne. Wie zal hier tuschen ons beslissen dan de tyd, „aan datgene het gezag toekennende, dat het oudste zal „bevonden worden, en aan datgeen ene vervalsching toe- „ken-

ſche Handschriften naar de Latynſche Overſetting verbeterd, het geen LUCAS BRUGENSIS, by GLASSIUS, zelf toektaat omtrent zyn Paryſch Griekſch Handschrift, hetwelk het Slot niet had; zeggende: dat hetzelfde naar het Latyn verbeterd was (*). En LAUR. VALLA, de *Oratione Domin.*, belydt edelmoedig: dat hier niets van de Grieken is bygevoegd, maar wel van de Latynen weggenomen. Zie GLASSIUS Col. m. 212 (+).

§ 12.

Is de echtheid van dit Slot bewezen, dan is het woordjen *Amen*, hetwelk LUCAS inſgelyks weglaat, ook van de hand van MATTHEUS; immers elk Godverheerlykend Beſluit eindigt met dit woord. Zie ps. LXXII: 19. Ps. LXXXIX: 53. ROM. XI: 36. PHILIPP. IV: 20. I TIM. I: 17, in welke plaats hetzelfde in alle Handschriften voorkomt. Sommige Handschriften laten dit woordjen weg in MATTHEUS, en wel voor het grootſt gedeelte dezelfde, die het Slot niet lezen, omdat het naamlyk by LUCAS niet voorkomt. De uitlating van *Amen* ſteunt derhalve op geen grond.

§ 13.

Het ſchynt my voor het overige niet onwaarschynelyk

„kennende, hetwelk men kan overtuigen, dat jonger is. „Want in zo verre het valſche eng vernieling van het ware „is, zo ver moet ook de waarheid voor het valſche gaan.” Dezelfde TERTULLIAAN wist nogthands niets van dit Slot, doch zeker niet om ene reden, welke uit een zeker *Euāgelie* van MARCION ſchyn afgeleid te moeten worden, maar omdat hy in datzelfde *Euāgelie*-boek, hetwelk hy het zyne en het ware noemde, even hetzelfde Slot niet las. Het is TERTULLIANUS alleen niet, die te kennen ſchynt te geven, dat MARCION iets op ene onbefchaamde wyze tegen de gewyde Boeken ondernomen heeft; maar ook ORIGENES, PYPMIANUS, CYRILLUS van *Jeruſalem* en anderen wisten even zo wel, welk onderscheid er gevonden werd tusschen het *Euāgelie* van dezen MARCION, en de echte *Euāgelien* van de *Euāgelisten*. — b. 2. 220.

(*) S. GLASSII *Philolog. Sacr.* Lib. I, Tract. II, pag. 95, b. Edit. Amſtel. 1711. — VERT.

(†) GLASSII *Phil. S.* pag. 96. 2. Edit. *modo laud.* — VERTALER.

lyk toe, dat 'er, OPENB. XI: 17. op dit Slot wordt ge-
doeld, en dat men daar ene omschryving van hetzelfde
vindt. Want het eerste gezegde: *uwe is het Koninkryk*,
is bevat in het woord: *gy hebt geheerscht*; het tweede:
en de kracht, in de woorden: *dat Gy uwe grote kracht*
hebt aangenomen; en eindelyk het derde: *en de heer-*
lykheid, in het woord: *wy danken*, het welk even zo
veel is als; *wy brengen*. U eer en heerlijkheid toe.
Men zie ps. XCVI: 7. verg. OPENB. XV: 4, waar
men voor hetzelfde vindt *verheerlyken*. Want indien de
Ouderliugen, die in het hemelsch gezigt voorkomen,
dit Godverheerlykend Besluit van JESUS, hunnen Leer-
meester op deze aarde, geleerd hadden, konden zy het-
zelve in den hemel, waar zy God volmaakt verheerly-
ken, niet vergeten wezen. Ik dring dit echter niet aan
anderen op.

§ 14.

Ik voeg 'er dit éne ten overvloede by. Wie weet
niet, dat wy, van enen Vorst iets verzoekende, on-
ze hoop, dat wy een gunstig gehoor by hem mogen
krygen, en onze verwachting op de vervulling van ons
verzoek, enig en alleen gronden op zyne magt, edel-
moedigheid en goedheid? Waarom zou ook dit in het
Allervolmaaktste Gebed gene plaats kunnen grypen? de-
wyl zelfs de gebeden der Heiligen, in den Bybel op-
getekend (men zie I CHRON. XXIX: 11, 12), en de
voorschriften der gebeden door de Joodfche Meesters,
ons zodanige lofspraken aan de hand geven.

§ 15.

Indien derhalve, waarover verstandige Lezers komen
oordelen, de echtheid van het Slot MATTH. VI: 13.
door my bewezen is; dan moet hetzelfde niet alleen
van de Protestanten niet uit den Tekst van den Euän-
gelist (*) verworpen worden; maar ook moet dan
hetzelfde van de Aanhangers der Roomfche (†) Kerk,
die

(*) Ook moeten die drie Stukjens by LUCAS, welke MAR-
ston eertyds verworpen heeft, niet uit den tekst wegge-
nomen worden, dewyl voor dezelve gene getuigen, die haar
bevestigen, ontbreken. — BENKENBERG.

(†) Hetzelfde moesten zy ook doen MATTH. V: 44. OPENB.
XVII:

die voor oordeelkundige redenen moeten onder doen, in hunne Overzetting, en in de uitgaven van den Griekschcn Tekst, weer hersteld worden. Even gelyk ook de Grieksche Kerk, die zeker geen klein gedeelte van de Algemene Kerk uitmaakt, tot op dezen dag, dit Slot heeft.

XVII: 17. en andere plaatzen, waar zeer zeker fouten of uitlatingen plaats hebben. — BENZENBERG.

OPMERKENSWAARDIGE GENEEZING VAN EENE
VERLAMMING DER BOVENSTE EN ONDERSTE
LEDEMAATEN, DOOR HET GEBRUIK DER
BADEN IN HET BADHUIS TE AM-
STERDAM; WAARGENOMEN DOOR

D. HEILBRON, C. Z. M. D.

EN F. BUCHNER, Chirur-
gyn, Oog- en Stads Breuk-
meester aldaar.

Onder het groot aantal middelen, die zoo wel tot be-
waaring der gezondheid als tot voorkoming en wer-
kelyke geneezing van verschillende ziekten gebezigd
worden, zyn misfchien geenen vroeger bekend en in
gebruik geweest, dan de koude en warme Baden, uit
eenvoudig water bestaande. — Reeds by de vroeg-
ste, ja by de eerst ons bekende Volkeren, werden ze,
blykens hetgeen men deswegen in de gewyde Schrif-
ten, by de Geschiedschryvers, als ook by zommige Ge-
neeskundigen, vindt opgetekend, als het geschiktste mid-
del beschouwd, om de voor het Menschdom zoo noo-
dige reinheid te onderhouden, den vermoeiden Reiziger
te verkwikken, en het Physiek welvaaren over het ge-
heel te bevorderen (*).

Het bleef echter niet alleen by dit *Diaetisch* gebruik
der Baden; maar ook de vroegste Artsen vestigden hun-
ne aandacht op dezelve als Geneesmiddel, en beloof-
den

(*) Men vergelyke, onder anderen, *den Arts, door UN-
ZER, IIde Deel, en MARCARDS fraal Werk ueber die natur
und gebrauch der Bäder.*

den zich de beste gevolgen van derzelver gebruik in onderscheiden ziekten, waarvan men reeds de duidelijke sporen vindt by HIPPOCRATES, CELSUS enz. Het welk intusschen geenzins te bevreemden is, wanneer men, door de latere ontdekkingen voorgelicht, in ernstige overweeging neemt, welk een belangrijc en gewigtig deel de huid van het menschelyk lichaam is; in welk een groot verband zy met de overige lichaamsdeelen staat (*); welk een groot getal zenuwtjes onder dezelve gelegen zyn; hoedanig dezelve het geschiktste *vehiculum* oplevert, om onmiddelyk op het zoo gewigtig *systhema Lymphaticum* te werken; en van hoe veel belang, eindelyk, de uitwaasfeming, die door dezelve geschiedt, voor de gezondheid is: uit welk alles natuurlyk volgt, dat men niet alleen door de uiterlyke aanwending van Geneesmiddelen grootè veranderingen in de inwendige organen kan te weeg brengen, gelyk de ondervinding ons leert (†), maar dat men ook, door op de huid zelve onmiddelyk te werken, verschillende inwendige ziekten en gebreken zou kunnen voorkomen en geneezen; ten welken einde, intusschen, niets geschikter schynt dan het gebruik der Baden.

Met dit alles was het gebruik van dit, om verschillende redenen, zoo voortreffelyk middel by de Europeische Volkeren aanmerkelyk afgenomen; waartoe in vroegere dagen waarschynlyk veel zal toegebragt hebben het invoeren van linnen onderklederen; waardoor het minder noodzaakelyk geworden was, de Baden als reinigend middel te gebruiken; de algemeene vermindering van alle *Gymnastische* oefeningen; en eindelyk ook de zoo verschillende Geneeskundige leerstelsels, welke deeze weetenschappelyke kunst over het geheel zoo zeer verduisterd hebben. In latere tyden,

(*) Volgens de latere Proeven van INGENHOUTS, THOMSON, LAVOISIER, BERDOËL enz. zou de voortaanste verrichting der Huid zeer veel overeenkomst hebben met die der Longen; van naamelyk de *atmospharische* lucht in te zuigen, een gedeelte van het daarin bevatte *oxygenium* voor het bloed af te scheiden, en *azote* met *koolzuur gas* wederom uit te drijven.

(†) Men herinnere zich aan de nieuwe geneeswyze door de uiterlyke aanwending der Geneesmiddelen; onlangs door BRERA aangeprezen.

den, echter, schynt nog eene geheel andere omstandigheid veel bygedraagen te hebben, om, niettegenstaande men het gewigt der huid beter leerde kennen, het algemeen gebruik der eenvoudige Baden in vergetelheid te brengen; de ontdekking en bekendwording, naamelyk, der Minerale Baden: — Het was niet alleen uit hoofde van het meer werkdaadig vermogen, hetgeen deeze wateren volgens hunne samenstelling schynen te bezitten, dat zy de eenvoudige Baden verdrongen; maar ook andere omstandigheden, die het gebruik derzelven verzeelen, gaven vermoedelyk aanleiding dat men deezen de voorkeus gaf, en dat men ook indedaad dikwerf het bedoelde oogmerk beter door dezelve bereikte. Men verbeelde zich; welk een grooten invloed het reizen naar het Bad, zoo wel wegens de afleiding en verstrooiing van gedachten, als wegens de Physique uitwerking op het lichaam; het aangenaam gezelschap; de aanlokkende en opbeurende uitspanningen; de verwydering van alle huislyke zorgen, en een aantal dergelyke geneugten meer, welke de Bronplaatsen opleveren, op een ziekelijk lichaam moeten hebben, en hoe dit alles veel tot de geneezing van ziekten kan bydraagen, die zeer dikwyls doot huislyke bekommernissen en andere gemoedsaandoeningen gevoed en onderhouden worden; en in welke de ziel ook zeer veel lydt, zoo als in veele langduurige sleepende ziekten meestal het geval is!

Indien men echter in aanmerking neemt (toegegeven, dat de Minerale Baden op zich zelf indedaad werkzaam zyn dan die van eenvoudig water, hetwelk intusschen sommige Artsen niet in den volsten zin willen toestemmen, dewyl zy veele geneezingen, op het gebruik dier Baden gevolgd; voor een groot gedeelte aan de evengemelde bykomende genoegens op de Bronplaatsen toeschryven) dat een groot, ja het grootste gedeelte van het menschdom; door de te hoog loopende kosten; en andere veelvuldige hinderpaalen, van het gebruik dier Baden beroofd blyft; dat ook het nut der Baden, en byzonder der warme Baden, zich geenzins alleen bepaalt tot zoodanige ongemakken, by welke de Lyder van de eene plaats naar de andere kan gebragt worden, maar zich ook uitstrekt tot ziekten, in welke by verzuimen of naauwerneed uit het bed kan gedraagen worden;

den (*); dat men vervolgens ook des noods in staat zou zyn, om, door gepaste bereidingen, het eenvoudig water aan het Minerale zeer te doen evenaaren (†); en daarenboven nog in het oog houdt, dat de aanwending van eenvoudig water op de huid al zeer aanmerkelijke uitwerkingen kan hebben; dan zal men, myns bedunkens, gaarne willen toestemmen, dat het aanweezen der Minerale wateren geenzins genoegzaame redenen oplevert, om de eenvoudige huislyke Baden geheel en al te verbaanen. En het kan derhalven ook geenzins vreemd voorkomen, dat men, van dit vergrootte begrip van de Minerale Baden terug gekomen, niet alleen de huislyke Baden van eenvoudig water (somwylen met het een en ander vermengd) meer en meer heeft getracht in gebruik te brengen, maar ook in de meeste Landen bedacht geweest is, om zoodanige publieke inrichtingen daar te stellen, waardoor het gemis van Minerale Baden te gemoet gekomen, of in zommige opzichten geheel en al zou kunnen vervangen worden.

Het waren vermoedelyk ook dezelfde beweegredenen, die eenige Menschevrienden, door deskundigen aangespoord, deden besluiten, om ook in deeze aanzienlyke Stad het algemeen bekende Badhuis op te richten, waarvan ook ongetwyfeld, onder een goed geneeskundig toezigt, zeer veel nut kan getrokken worden. Of echter de uitkomst aan de bedoeling beantwoordt? hieraan zou men met grond mogen twyfelen; daar men toch niet kan ontveinzen, en hetwelk zelfs onze Natie door buitenlandsche Geleerden verweeten wordt, dat het gebruik der Baden, in ons Land, over het

(*) Een leevend bewys hiervan hebben wy in de Waarneemingen van BRANDIS, over het nut der lauwwarme Baden in de zoogenoemde kwaadaartige Zenuwkwartsen; hetgeen ik door eigene ondervinding ten sterksten kan bevestigen.

(†) Onder de verschillende poogingen, door BERGMAN en andere Schéikundigen ten dien einde aangewend, verdient vooral de laatste door Dr. GOLDSMIDT (*Recueil périodique de la Société de Médecine*, Paris, Tom. V. No. XXX, Ad. VII) alle opmerking; trachtende gemelde Schryver te betoogen, dat zelfs de door kunst gemaakte drinkbare Mineralwateren, in zommige opzichten, de voorkeuze verdienen boven de natuurlyke.

het geheel, nog onder de zeldzaamheden behoort. Wel wordt 'er nu en dan, in navolging der Engelschen, die daartoe door hunnen Landgenoot FLOYER (en misschien al te onbepaald) wierden aangespoord, van de koude Baden gebruikt gemaakt; echter bepaalt zich dit tot zeer weinigen, en heeft nog veel minder plaats omtrent de warme Baden, die noch als *Diatetisch*, noch als geneezend middel, in genoegzaam gebruik zyn, niet tegenstaande de latere ontdekkingen zoo veel aanleiding tot derzelver gebruik geeven, en de beroemdste Artsen op derzelver aanwending zoo zeer aangedrongen, en het nut daarvan met proeven gettaafd hebben (*).

Zo ik my intusschen niet bedriege, (en dit is ook reeds door anderen aangemerkt) is dit zeldzaam gebruik der warme Baden in ons Land een natuurlyk uitwerkzel van de gevoelens, welke de meeste vroegere Inlandsche Artsen aangenomen hebben, omtrent de uitwerkingen der koude en warme Baden op het menschelyk lichaam, en wel byzonder ten aanzien van derzelver versterkende en verzwakkende eigenschappen. Het stelsel van den anderzins grooten BOERHAVE, en de nader bekend gewordene proeven van den Franschen Geneesheer. MARET, die ondervonden had, dat een lederen riem in warm water langer en slapper, in koud water daarentegen korter en steviger werd, deden de Artsen het onbepaald gevoelen aanneemen, het welk zy by het algemeen voortplantten, dat de warmte en koude dezelfde uitwerkingen op het leevend lichaam hadden, en dat dus het warme Bad, door de vezelen uit te zetten en te verflappen, het menschelyk lichaam verzwakte en de koude, door de zamentrekking der vezelen, hetzelfde versterkte; hetgeen dan ook ten gevolge moest hebben, dat de warme Baden, by de meer en meer toenemende voorgeschiedtheid tot verzwakking, als *Diatetisch* middel niet meer in aanmerking kwamen, en dat men

(*) Men begrype my wel, dat ik hier alleen bedoele zoodanige warme Baden, die den graad van Bloedwarmte, of eenige graaden daar boven, hebben, b. v. tot 100 graaden op de schaal van FAHRENHEIT; maar geenzins de *heete Baden*, welke van gemelde hoogte tot het kookpunt klimmen, daar dezelve niet zonder de grootste omzigtigheid kunnen gebruikt worden, en bovendien ook zelden te pas komen.

men dezelve ten hoogsten moest vermyden, in alle ziekten, in welke verzwakkende Geneesmiddelen nadeelig geoordeeld wierden.

By een nader inzien blykt echter, dat dit gevoelen, hetwelk op de zinnelyke begrippen van de werkingen der warmte en koude op het menschelyk lichaam gegrond is, even zoo weinig in den volsten zin kan aangenomen worden, als de in den eersten opslag vlak tegenovergestelde, en op het leerstelsel van de *quantitative* prikkelbaarheid berustende stelling van BROWN, (van welke de verstandigsten zyner aankleefers echter merkelyk terug gekomen zyn) dat de warmte, door nieuwe prikkeling voort te brengen, versterkt, en de koude, door berooving van warmte enz., verzwakt. Intmers worden wy, door eene onbevooroordeelde beschouwing en navorfching van de verschynselen in de bewerktuigde lichaa men, ten sterks ten overtuigd, dat het aan de eene zyde niet te ontkennen is, dat 'er wel degelyk Physische en Chemische bewerkingen in dezelve plaats hebben en waargenomen worden, maar dat het echter, aan de andere zyde, ook niet minder waar is, dat dezelve, door een zeker ons onbekend *iets*, (men noeme het levenskracht, prikkelbaarheid, enz. — of beschouwe het, naat zyn aangenomen gevoelen, als beginzel, grondkracht, oorzaak of gewrocht, enz.) op een geheel afzonderlyke wyze gewyzigd, en als 't ware *geanimalizeerd* worden. En hieruit volgt dan natuurlyk, dat 't volstrekt onmogelyk is, om, uit hetgeen men in doode of onbewerktuigde lichaa men ziet gebeuren, onbepaalde sluitredenen, omtrent soortgelyke verschynselen of detselver uitwerkingen in leevende lichaa men, te maaken; even weinig als men in staat zou zyn, alle verschynselen in het bewerktuigde lichaam alleen door de vermeerderde of verminderde prikkelbaarheid en prikkeling te verklaren, zonder den invloed der natuur- en scheikundige bewerkingen in aanmerking te neemen; waarom dan ook de meeste zinnelyke gewaarwordingen in een bewerktuigd lichaam alleen in een *betrekkelyken* zin kunnen genomen worden, gelyk ook indedaad het geval is by het denkbeeld van *sterkte* en *zwakte*, en dus ook van *versterken* en *verzwakken* van het menschelyk lichaam; zoo dat het zelfde middel, 't welk in het eene geval *versterkend* kan genoemd worden, in eenen anderen zin als

als *verzwakkend* te beschouwen is, en zoo ook omgekeerd.

Voegt men nu by dit alles, dat zelfs het *Phyfielk* begrip van warmte en koude nog zeer onbepaald is, ten minsten dat wy de koude niet anders dan in eenen *negativen* zin, in een verminderden graad van warmte, kennen, en het dus ook vry moeijelyk, zo niet onmogelyk is, om juist dien graad te kunnen bepalen, by welken de warmte in een volstrekten zin ophoudt en de koude begint; zoo zal men, behalven dat dit juist de bronnen aantoon, uit welke de verschillende gevoelens omtrent de uitwerkingen van koude en warmte op ons lichaam hunnen oorsprong hebben, ook ligtelyk inzien, dat het nut der Baden, die zoo veel veranderingen in de dierlyke huishouding kunnen te weeg brengen, uit zeer verschillende oogpunten moet beschouwd worden, en dat vooral het verondersteld *versterkend* en *verzwakkend* vermogen derzelven geenzins de eenige maatstaf moet wezen, naar welken men zich in dezen hebbe te richten; al hetwelk intusschen door verscheide Geneeskundigen, maar byzonder zedert dat de *Dynamische* leerwyze meerder ingang gevonden, en men begonnen heeft, het gemelde leerstelsel van BROWN nader te ontzenuwen, zoodanig uitvoerig voorgesteld en met proeven bevestigd is, dat ik het voor deskundigen overtollig, en voor het algemeen te onslagtig oordeele, daarvan meer te zeggen (*). Ik zal

(*) Reeds HIPPOCRATES heeft, in verscheidene zynes *Aphorismi*, welke MARCARD verzameld en aangetekend heeft, blyken gegeven, dat hy, mischien alleen uit ervaring, de gevolgen van koude en warmte op het menschelyk lichaam zeer wel wist te onderscheiden, en de aanwending derzelven dus te bepalen naar mate van deszelfs byzondere gesteldheid, ouderdom en temperatuur. Vervolgens vinden wy ook, dat RISSOT, (om van veele andere vroegere Schryvers te zwygen) van het groote nut der Baden, en byzonder der warme, sprekende, (*von Nervenkrankheiten*, Ilter Band, Ilter Theil, door ACHERMAN vertaald, bladz. 670 enz.) niet alleen aan BOERHAVE en andere Artsen verwyrt, dat zy het gebruik der warme Baden niet meer bevorderd hebben, maar ook een aantal proeven en waarnemingen aanhaalt, om te betoogen, hoe overdreeven het begrip van de verzwakkende eigenschap der warme Baden is, en van hoe veel nut dezelve in veele opzich-

zal dus , in de veronderstelling dat dit weinige mis-
schien iets zal kunnen bydraagen tot nadere navorsching
en behartiging van dit zoo belangryk onderwerp, hier
nog alleen laten volgen eene Waarneeming , door den
kundigen Heelmeester **F. O. BUCHNER** en my onlangs
waargenomen , door welke het hier voorgestelde eenig-
zins nader bevestigd wordt.

Den 27 Mey 1801 wierden wy gevraagd by het ruim
zesjaarg Zootje van wylen T. B. , hetwelk , naar
men ons berichtte, zonder de minste voorafgegaane on-
gefeldheid, zedert 36 uren, op het alleronverwachtst,
aan armen en beenen geheel verlamd was geworden ;
gelyk wy dan ook het Lydertje, tot onze verwonde-
ring, in den volsten zin in dien staat aantreffen ; want
daar het Kind geene de minste beweging, zelfs niet met
de vingertjes, konde maaken, en de Ledemaaten, en
vooral de onderste, byna gevoelloos waren, kon het ook
ter naauwernood op een stoel zitten, zonder door kus-
sens enz. ondersteund te worden ; zoodat de ziekte by-
na

zichten zyn. Ook heeft de Hoogl. HERZ, (in zyne *Briefven
aan Geneesheeren*, door my in het Jaar 1790 vertaald) by
gelegenheid dat hy eenige waarneemingen opgeeft van de
voortreffelykheid van het uitwendig gebruik van het koude
water, in eene daarop volgende aanmerking, het algemeen
gebruik, en het begrip van het versterkend vermogen van het-
zelve, evenwel zeer bepaald. Zelfs onze Vaderlandsche Arts
MICHEL, der Maatschappye veel te vroeg ontruikt, heeft, in
zyne Verhandeling over de Zenuwziekten van ons Land, op
alle plaatsen, waar hy de koude Baden aanpree, de grootste
omzigtigheid daarby aanbevolen. Ook kan ik hier byvoegen,
dat de geachte Geneesheer C. H. A. ROY, by gelegenheid dat
ik zyn Ed. het in dit Stukje beschreeven Geval mededeelde,
zich herinnerde, voor een aantal jaaren, eene zeer goede
uitwerking der warme Baden in eene Verlamming gezien te
hebben, welke echter, uit hoofde dat de Lyderes het Land
verliet, niet voltooid wierd. Doch, behalven de gemelde,
verdient vooral geleezen te worden het meermaals aangehaal-
de Werk van MARCARD, en byzonder hetgeen de berqemde
HÜFELAND deswegen gezegd heeft, in zyne beoordeeling van
het *Brownsche* Systhema, in het *Journal* door hem uitgegee-
ven, IVde en Vde Deel.

na de gedaante had van eene *Paraplegia*. Voor het overige scheen hetzelfde, schoon van een zeer tener en zwak gestel, taamelyk gezond, klaagde over niets, had een natuurlyken eetlust, en alle ontlastingen waren als gewoonlyk. Het eerste werk was, dat wy ons alle moeite gaven, om de voorafgegaane omstandigheden en gebeurtenissen na te vorchen, ten einde daardoor in staat gesteld te worden, eenig denkbeeld te kunnen vormen van de eerste oorzaak deezer zoo spoedige als onverwachte verlamming. Dan wy konden niet alleen, doordien het Kind ouderloos is, en thans, onder vreemde handen, in een Kostschool opgevoed wierd, geene de minste opheldering krygen omtrent den staat zynner gezondheid in zyne eerste jaaren; maar ook waren de berichten, ten aanzien van het gebeurde kort vóór en by het ontstaan van het toeval, van dien aart, dat wy 'er niets met zekerheid uit konden afleiden. Men sprak b. v. van een val of sprong, welken het Lydertje kort vóór den aanval zou gedaan hebben; dan, behalven dat wy, by een allernaauwkeurigst onderzoek, hoe genaamd geen letzel of iets tegennatuurlyks aan eenig deel des lichaams konden bespeuren, en dat het ook aan de toevallen ontbrak, welke een beledigd ruggemerg anderzins verzellen, zoo wierd ons ook van eene andere zyde nader verzekerd, dat die voorgegevene sprong van zeer weinig beduidenis was geweest, en dat het Kind, na denzelven, zonder het minste ongemak, zeer wel geloopt, en zelfs verscheide trappen op- en afgeklommen had: kortom, men wist zich naauwelyks het juiste tydstop, waarop het toeval begonnen was, te herinneren. Men begrypt uit dit alles ligtelyk, dat het ons vry moeijelyk viel, in dit duister geval, eene gegronde *indicatie* te bekomen. Wy herinnerden ons wel aan het zoogenoemde gebrek van pot; aan de gevolgen van het drinken van met looddeelen bezwangerd water, en aan andere dergelyke uit de ziektekunde bekende omstandigheden meer. Nadien wy echter niets konden ontdekken van alle de toevallen, welke met voortgelyke verlammingen gepaard gaan, en dezelve ook, vóór zoo verre wy te weeten konden komen, geenzins voorafgegaan waren. moesten wy deeze gedachten laten vaaren. Het eenige, waarby wy konden blyven stilstaan, was, dat, daar het Kind, naar men ons berichtte, zich

vóór eenige dagen sterk verhit had en zeer bezweet geweest was, dit toeval mogelyk zyn oorsprong verschuldigd was aan eene eensklaps plaats gehad hebbende belette uitwaasfeming. Op deeze vooronderstelling beflooten wy dan ook (en ik mag 'er byvoegen niet dan na zeer ryp overleg) om ons Lydertje volgens deeze *indicatie* te behandelen, en de volgende *mixtuur* voor te schryven:

℞ *Gum. Guajac.* ℥ii.
Resina ejusdem ℥i.
Spir. minder.
Syr. flor. samb. ā ʒj.
Aq. hordei ʒviii.
 alle uur een lepel.

Het Kind, echter, zeer tegen deezen drank zynde, lieten wy het, den volgenden dag, het anderzins zoo werkzaam *Extract. Aconitum*; met het *pulyis doveri* en de noodige hoeveelheid zuiker vermengd, by tusschenpoozing gebruiken. Daar zich echter, weinige dagen daarna, eenige kentekenen van ongesteldheid der eerste wegen opdeeden, en de buiksonstlasting niet haaren gewoonen gang ging, lieten wy met deeze middelen ophouden, en het Lydertje zaght zuilverende en oplosfende middelen gebruiken; waarop deeze toevallen dan ook onmiddelyk verdweenen, en wy dus met de voorgemelde Geneeswyze konden voortgaan. Daarby wierd de Ruggegraat, de Lendenen enz. vlytig gesmeerd met een mengfel van *Tæ Cantharidum*, *ol. laurin.* enz.; naderhand met een mengfel van de *Spir. sal. Ammoniac* en *Bals. Petuvian.*, waarby op het laatst nog de *ol. Cajaput* gevoegd wierd. Vervolgens lieten wy het Kind ook een Kruider-thee drinken, van de in dergelyke gevallen anderzins zoo vermogende *Flor. arnica* en de *Stipit. dulcamara*. Dit alles bragt echter, niettegenstaande het Lydertje in eene geduurig vermeerderde uitwaasfeming gehouden wierd, geene de minste verandering te weeg in de gemelde omstandigheden; de verlamming bleef in dien zelfden graad, en overigens kon men niets ziekelyks by het Kind bespeuren. Ofschoon nu de tot dus verre mislukte pooging ons in den eersten opslag mischien had behooren aan te spooren om

van

van de gemaakte *indicatie* af te gaan, wierden wy echter daarvan wederhouden, eendeels dewyl ons niet onbekend was, hoe ingeworteld en hardnekkig somtyds gebroken van dien aart zyn, en anderdeels dat wy voor als nog geen uitzicht hadden, om op goede gronden een anderen weg in te slaan; althans dat wy het zeer gewaagd oordeelden, ons Lydetje aan eene *Empirische* Genteswyze te onderwerpen, weshalven wy op dezelve wyze, nu en dan met eene kleine verandering, (onder anderen wierd, uit hoofde dat het Kind over het geheel eenigzins verzwakt scheen, tuschen beide de *Kma* met de *Serpentaria* voorgeschreeven) voortgingen, en daarenboven aan de Voogden en de Familie voorstelden, van de warme Baden, in het Badhuis alhier, gebruik te maaken; bedoelende hiernede voornaamelyk, om, door de geheele huid, de onder dezelve gelegene zenuwtjes, het *Systhema Lymphaticum* enz. onmiddelyk aan te doen en te prikkelen; mischien eene algemeene verandering te weeg te brengen. Het Kind gebruikte dan ook, op gemelde plaats, den 16 Juny, het eerste Bad van 87 a 88 graaden; en, tot onzer aller verwondering, bemerkten wy reeds by het derde Bad, dat het, terwyl het in het warme water was, met de vingers, ja zelfs met beide de armen, een flauwe beweging konde maaken. Door dit vleijend vooruitzicht aangemoedigd, wenschten wy, dat men met het baaden voortginge. Wy moesten echter tot ons leedwezen ondervinden, dat men, door bykomende omstandigheden, die echter met het Kind, *qua Lyder*, in geene betrekking stonden, met het vyfde Bad ophield. Vermits wy evenwel te zeer verzekerd waren, dat het ophouden met de Baden geenzins in eenig mistrouwen in onze behandeling gelegen was, en daarenboven reeds te veel moeite aan dit Kind aangewend, en ook te veel gevoel hadden voor deeze ongelukkige Wees, dat wy hetzelfde zouden verlaaten; volhardden wy met andere middelen tot herstel uit te denken, en stelden dus voor, om van de hier mischien in meer dan één opzicht te pas komende Electriciteit gebruik te maaken. Het Kind wierd dan ook door den kundigen BARNEVELT op verschillende wyzen (*negativ* en *positiv*) geëlectrizeerd, doch met geen beter gevolg, dan de vorige middelen; waarom wy wederom op het gebruik

der Baden aandrongen. Men stelde ons toen voor, het advies van den beroemden Hoogleeraar A. BONN in te neemen; welk voorstel wy des te gretiger aannamen, daar wy ons vleiden, dat onze poogingen door de toevoeging van welgemelden Hoogleeraar aanmerkelyk zouden ondersteund worden; waarin wy ons ook niet bedroogen hadden, daar zyn Ed., na het Lydertje onderzocht te hebben, het geval met ons als zeer duister erkende, en het door ons gedaane voorstel, wegens het gebruik der Baden, ten sterksten bevestigde. Het Kind wierd dan, na de wegruiming van verschillende zwaa-
righeden, op den 14 July, in het Badhuis besteed (*), en gebruikte dagelyks de Baden van min of meer de bovengemelde warmtegraaden, waarby naderhand, op voorstel van gemelden Hoogl., eenige welriekende kruiden gedaan wierden. Het gevolg was, dat het Kind, na de eerste 6 of 7 Baden, zonder steunzel kon blyven zitten; dat de armen zoo wel als de voeten hun gevoel wederkreegen; dat 'er dagelyks meer en meer beweegingsvermogen, zelfs buiten het Bad, in de deelen kwam; en dat het Kind eindelyk, na 25 a 30 Baden gebruikt te hebben, alleen kon eeten, en over het geheel zyne armen en handen tot zyn wil had. Met de voeten ging het eenigzins langzaamer: wel kon het Lydertje, zoo wel in als uit het Bad, allerlei bewegingen met dezelve maaken; doch het staan, en nog veel meer het gaan, viel hem echter moeiljk; waarvan misfschien de voornaamste oorzaak was, dat het Kind, in het begin van September, eene tusfschenpoozende koorts gekreegen hebbende, wy, om verschillende redenen, en byzonder om de mogelyke gevolgen dier koorts niet te stooren, eenigen tyd met het baaden lieten ophouden. De koorts had echter, zoo als van achteren bleek, geen den minsten invloed op het gebrek, en verdween ook, na eenige weinige middelen (buiten welke het Kind, gedurende al dien tyd, weinig of geene Geneesmiddelen gebruikte

(*) In 't voorbygaan moet ik hier aanmerken, dat het, over 't geheel, by het gebruik der warme Baden, van veel belang is, zich na het Bad eenigen tyd buiten de vrye lucht te houden; vermits een tegenovergesteld gedrag niet allcen de uitwerking der Baden aanmerkelyk zou kunnen verhinderen, maar ook over 't geheel zeer nadeelige gevolgen kan hebben.

bruikt heeft); waarom wy dan ook wederom met de Baden voortgingen. Daar wy echter thans, aan de eene zyde, geloofden, dat de hoofdoorzaak der verlamming, ten minsten voor een groot gedeelte, was weggenomen, en, aan de andere zyde, vreesden, dat het zoo lang aanhoudend gebruik der warme Baden eene werkelyke plaatfelyke verzwakking, of eigenlyk eene *atonie* in de onderfte ledemaaten, zoude veroorzaken, lieten wy den warmtegraad der Baden langzamerhand verminderen tot op 50 a 48 graaden. Daarenboven bemerkten wy, dat het plat der voeten, waarfchynlyk door het langduurig zitten van het Kind, eene zoodanige tegennatuurlyke richting had gekreegen, dat het de teenen niet, zoo als gewoonlyk, opwaards konde buigen, en dus, ftande, alleen op de teenen rustede, zonder dat de hielen den grond raakten; waarom wy dan ook beflooten, op voorftel van den Heer BONN, het Kind een zeker foort van laarsjes te laaten maaken, waardoor de voeten wederom in hunne voorrige natuurlyke richting konden gebragt worden. Op dit een en ander vorderde het Kind langzamerhand zoodanig, dat het in de maand November l. l. taamelyk konde loopen, en zedert drie maanden zyne handen en voeten op de gewoone wyze tot zyn dienst heeft.

Deeze Waarneeming, die wel moet onderscheiden worden van foortgelyke, echter in den aart zeer verftchillende, geneezingen van opgekrompene en verkorte ledemaaten, waardoor de bewegingsvermogens geftoord wierden, levert, onder andere *theoretifche* denkbeelden, tot welke dezelve *a posteriori* aanleiding geeft, (die ik echter, om niet uitgebreider te worden, onaangeroerd zal laaten) in de eerfte plaats, het duidelykfte bewys op, dat het in die gevallen, in welke men het gebruik der Baden oordeelt van dienst te kunnen wezen, altoos der moeite waardig is, vooral voor min gegoeden, vooraf de eenvoudige Baden te beproeven, alvorens men het gebruik der natuurlyke Minerale Baden onderneemt; en in de tweede plaats, dat men in die gebreken, in welke de warme Baden fchynen te pas te komen, zich niet altoos van dezelve moet onthouden, door het algemeen begrip van het verzwakkend vermogen derzelven, even weinig als men de koude Baden, alleen om hun verfterkend vermogen, onbepaald in zoodanige gevallen behoort aan te pryzen; ftaaende

de dezelve intusfchen te gelyk de reeds zoo dikwerf herhaalde Erinnerung, dat men zich aan het Ziekbed niet naar den naam of de gedaante der ziekte moet richten, maar, om in de geneezing wel te slaagen, de gestoorde werking, of zoo veel mogelyk de eerste oorzaak, behoort op te speuren.

NADER BERIGT WEGENS DE NIEUWE PIANET,
THANS BY DEN NAAM PIAZZI BEKEND.

(Uit het *Engelsch*.)

Deze Planeet, door des Heeren PIAZZI's Ziekte, op den elfden February 1801, uit het gezigt zynde verloren, naadat hy dezelve geduurende den tyd van zes weeken hadt waargenomen, en dezelve buiten zyn Observatorium nimmer ontdekt zynde, waren de Starrekundigen in de noodzaaklykheid gebragt, om te tragten haar te vinden, naa verloop van agt maanden, op gronden van haaren loopkring, uit zyne waarnemingen ontleend. Hy hadt eenen kringvormigen, en Dr. BURKHARDT, te Parys, en de Heer GAUSS, te Bremen, eenen eyrondvormigen loopkring tot grondslag gelegd. De Baron ZACH gaf berekeningen van haare plaats in 't licht, volgens de beginzels van Dr. BURKHARDT, in zyn *Maandlyksch Journaal*; en de Europeische Starrekundigen hebben, volgens deeze en hunne eigen berekeningen, de Planeet tragten te vinden; doch vrugteloos. De Heer GAUSS, van Brunswyk, misfchien door deeze teleurstellingen aangespoord tot eene pooging om meer naauwkeunige grondbeginzels daat te stellen, slaagde gelukkig in zyne onderneming; de berekeningen, op dezelve gebouwd, zyn insgelyks in het zelfde Maandlyksch Journaal gedrukt, en hebben gelukkiglyk tot een middel gediend om de Planeet weder te vinden; de Baron ZACH ontdekte haar van het Observatorium te Gotha, op den zevenden December 1801, en Dr. OLBERS, te Bremen, op den eersten January deezer Jaars, zoo als zy door den Heer PIAZZI insgelyks, op den eersten January des voorgaanden Jaars ontdekt w s. Dr. OLBERS ontdekte de Planeet, zonder het te weeten, maakende een rechten hoek tusschen de twee Starren in den

den rechter vleugel van het Gestarte van de Maagd; den volgenden nacht zyne waarneeming herhaalende, zag hy met verwondering, dat de gedaante van den Driehoek was veranderd; dit diende ten blyke van eene beweginge, welke hem de Planeet aanduidde. Hy meende de eerste te zyn, welke, zints zy uit het gezigt was verdweenen, haar ontdekt hadt; doch de Baron ZACH gaf naderhand een berigt in 't licht., volgens 't welk hy de Planeet vroeger, op den zevenden December, hadt gezien; doch, niet zeker zynde dat het de Planeet was, wagtte hy met iets te berigten, tot dat hy zyne waarneemingen, door het wederkeeren van helder weder, konde bekragtigen; niet vroeger viel dit voor, dan omtrent het einde der maand. Als ontdekkers mogen dus die beide Heeren worden aangemerkt, dewyl de eene zonder medewerkinge des anderen de Planeet vondt; en indien de eene deezer ontdekkingen onbekend gebleeven of niet gedaan ware, zouden wy door de waarneemingen des anderen in 't bezit der Planeet geweest zyn. Intusschen moeten wy met dankbaarheid erkennen, dat wy de voornaamste verplichtingen aan den Heere PIAZZI, den oorspronklyken ontdekker, hebben, hoewel hy dezelve naderhand zich liet ontgaan, en door een vroeg en uitvoerig berigt van zyne ontdekking aan de geleerde wereld te onthouden, het volkomen verlies daar van voor het tegenwoordige Geslagt in de waagschaal stelde, om, mischien by toeval, in eenige toekomstende Eeuw, ontdekt te worden. Intusschen zyn wy thans in het volkomen bezit van dezelve, zonder vrees van haar wederom te verliezen, uitgezonderd alleen in de zonnestralen, even gelyk de overige Planeeten, om uit dezelve aan de tegenoverzyde der Zonne wederom ten voorschyn te koomen, en van eene Avond- in eene Morgenstar veranderd.

Des Heeren GAUSS 's gronden van den Loopkring der Planeet in een Ellips zyn de volgende.

Tydstip van 1801.	2	17	36	34
Plaats van het Aphelium .	10	26	27	38
Opklimmende Knoop .	2	21	0	44
Inclinatione .	0	10	36	57
Gemiddelde afstand 2,7673.				

Omloopstyd 1681 dagen, of vier jaaren en zeven maanden.

253 NADER BERIGT WEGENS DE NIEUWE PLANET.

Gemiddelde dagelyksche Heliocentrische beweging $12' 50''$ 914.

Uitmiddelpuntigheid 0,0825017 voor den gemiddelden afstand als de Eenheid genomen.

Grootste Equatie van het middelpunt $9^{\circ} 27' 41''$.

Deeze beginzels geeven een Graad Lengte meer, dan de waarneemingen van Dr. OLBERS; terwyl Dr. BURKHARDT's waarneemingen nagenoeg 8° minder, en des Heeren PIAZZI's rondvormige grondbeginzels omtrent 11° minder geeven.

De Planeet wierdt door den Heer MECHAIN, Starrekundige van het Nationaal Observatorium te *Parys*, 't eerst waargenomen op den 23 January, die een berigt daar van na *Londen* zondt; en op het Koninklyk Observatorium te *Greenwich* op den 3 February 1802. Voorts is de Planeet waargenomen door ALEXANDER AUBERT, Schildknaap, op *Highbury Place*; door STEPHEN LEE, Jun. Schildknaap, te *Hackney*; door GEORGE GILPIN, Schildknaap, in de Vertrekken der Koninklyke Sociëteit, op *Somerset Place*; en door Dr. HERSCHEL, te *Slough*; alle deeze hebben hunne waarneemingen medegedeeld aan de Koninklyke Maatschappy. Uit hoofde van derzelver kleinheid, zal 'er nog eenige tyd verloopē, eer men haare schynbaare Middellyn met eenige naauwkeurigheid zal kunnen bepaalen. Hoewel de Heer PIAZZI haar op $7''$ stelde, toen zy verder af was dan tegenwoordig, vertoont zy zich hier (in *Engeland*) veel kleiner; de Koninklyke Starrekundige heeft dezelve op $2''$ gesteld, Dr. HERSCHEL op $1''$; dit kan berusten op zyne waarneeming met zyn terugkaatzend Teleskoop van tien voeten. Men verwacht dat de Planeet in tegenoverstand met de Zon zyn zal omtrent het einde van Maart.

ASTROPHILUS.

27 Febr. 1802.

VER-

VERHANDELING OVER DE VROEGSTE GESCHIEDENIS VAN DEN WYN; GEPAARD MET AANMERKINGEN OVER DE PLAATZEN, WAAR DE WYN VALT, EN DEN AANLEG VAN WYNGAARDEN. DOOR C. CHAPTAL.

(*Vervolg en slot van bl. 201.*)

Alle Lugtfreeken zyn niet geschikt tot het kweeken van Wynstokken: schoon dit Gewas met kragt schynt te groeijen in Noordlyke oorden, is het zeker, dat de vrugt aldaar nooit eene genoegzaame maate van rypheid kan verkrygen; en het is eene onveranderlyke waarheid, dat, boven de 50 Graaden Breedte, het sap van de Druif die gisting niet kan ondergaan, welke 't zelve tot een aangenaamen drank maakt.

Het geval van den Wynstok, ten aanzien van de Lugtfreeke, is 't zelfde als met andere voortbrengzelen van het groeiend Ryk. Wy ontdekken in het Noorden een sterken groei, welgevoedde en sappige planten; terwijl het Zuiden ons voortbrengzels levert met geur, harst en vlugge oliedeelen: hier wordt alles in *geest* hervormd; daar alles aangewend om *sterkte* voort te brengen. De kenmerken, zo doorsteekende in den groei, doen zich ook op in het dierlyke: *geest* en *aandoenlykheid* schynen geschikt voor de Zuidlyke freeken; terwijl *sterkte* het deel is der Bewoonderen van het Noorden.

Reizigers in *Engeland* hebben opgemerkt, dat eenige smaakklooze gewassen uit *Groenland* smaak en geur krygen in de tuinen omstrecks *Londen*. *BRYNIE* bevondt, dat de Steenklaver, die een sterken geur heeft in warme lugtfreeken, in *Holland* daarvan niets behieldt. Elk weet, dat het fyn doordringend vergift van zekere Planten en Dieren allengskens verzwakt of vernietigd wordt in afzettels, gekweekt onder Noordlyker lugtfreek.

Zuikerriet schynt niet volkomen te groeijen, dan in warme Landen. Het Zuikerriet, in onze tuinen gekweekt, verschaft naauwlyks eenig zuikeragtig beginzel; de Druiven zyn zuur, wrang of onsmaklyk, boven de

50 graaden Breedte. — Het geurige der Druiven zo wel als de Zuikerdeelen zyn de voortbrengzels van een helderen en bestendigen zonneschyn. Het wrange sap, in de Druiven voortgebragt in het eerste tydperk van derzelver groei, kan in het Noorden niet genoegzaam rypen; en dit oorspronglyk rauwe en wrange heeft 'er nog in plaats, wanneer de vroeg invallende vorst het verder rypen belet. Van hier dat de Druiven in het Noorden, ryk in beginzels van verrotting, naauwlyks iets bezitten van geestige gisting; en het uitgeperste sap van de vrugt, de gisting ondergaan hebbende, levert een zuur vogt, waarin men alleen vindt zo veel van den *alcohol*, als noodig is om eene tot rotting overstaande gisting te voorkomen.

De Wynstok, derhalven, zo wel als de andere voortbrengzels der Natuur, heeft lugtstreeken, daaraan byzonder eigen; en het is tuschen de 40. en 50 graaden Breedte, dat dit Gewas met eenige maate van voordeel kan gekweekt worden. Het is ook binnen het gemelde perk, dat men de beroemdste Wynstokken vindt, en de beste Wyden aantreft; als *Spanje*, *Portugal*, *Frankryk*, *Italië*, *Oostenryk*, *Styria*, *Cariathia*, *Hungary*, *Pennsylvania*, en een gedeelte van *Griekenland*.

Maar van alle Landen biedt geen Land mogelyk eene zo gunstige ligging aan, voor den Wyngaard, als *Frankryk*; geen Land prykt met uitgebreider Wyngaardlanden, op onderscheide lugten. Van de oevers van den *Rhyn* tot den voet der *Pyrenëen* wordt de Wynstok allerwegen aangekweekt; en in die groote uitgestrektheid treft men de aangenaamste en volgeestigste Wyden van *Europa* aan.

Maar, schoon de Lugtstreek eene algemeene en onuitdelgbare hoedanigheid aan de voortbrengzelen geeve, zyn 'er zekere omstandigheden, die de werking wyziggen en bepalen: en het is alleen door zorgvuldig op 't geen elk deezer voortbrengt te letten, dat wy in staat zyn te ontdekken, welk het uitwerkzel van de Lugtstreek alleen is. Het is uit deezen hoofde, dat wy dikwyls de onderscheidene hoedanigheden van den Wyn vereenigd vinden onder dezelfde Lugtstreek; dewyl de grond, de ligging en de aankweeking de werking van die groote en algemeen werkende dorzaak wyzigen en veranderen.

Aan den anderen kant zyn 'er eenige Wyngaarden, die

die ons de keuze niet laten, om dezelve op allerlei breedte naar welgevallen te kweken. Grond, luchtstreek, ligging, aankweeking moeten alle zich naar dien onveranderlyken aart schikken; en de minste schennis van dit natuurlijk karakter verandert wezenlyk het voortbrengzel. Zo zullen de Wynstokken, uit Griekenland in Italië overgebracht, niet langer denzelfden Wyn leveren; en die van *Falernum*, aan den voet van den *Vesuvius*, zyn van aart veranderd. De dagelyksche ondervinding wyst uit, dat de Wyngaard-ranken van *Bourgondie*, in het Zuiden overgebracht, niet meer zo aangename en kourige Wynen schenken.

Het is, derhalven, uitgemaakt, dat de characters, waarmede zekere Wyngaarden onderscheiden zyn, op onderscheidene plaatzen niet kunnen hervootgebracht worden: ten zulken einde is de bestendige invloed van dezelfde oorzaken noodig; en daar het onmogelyk is, die alle te vereenigen, moeten veranderingen en wyzigingen de noodwendige gevolgen wezen.

Wy mogen, overzulks, besluiten, dat warme Luchtstreeken, door het vormen van het zuikeragtig beginzel, zeer geestryke Wynen zullen voortbrengen; dewyl Zuiker ten dien einde noodzaaklyk is. Maar de gisting moet zodanigerwyze worden aangelegd, dat al het zuikeragtige van de Druiven ontbonden worde; anders zal men by de uitkomst Wynen hebben, die overziet zyn; gelyk men zomtyds in eenige van de zuidlykste Landen heeft waargenomen; en in alle gevallen, waar het zuikeragtig sap al te zeer opeengepakt is, om zelve geheel ontbinding te ondergaan.

Koude Luchtstreeken kunnen alleen zwakke en zeer wateragtige Wynen opleveren, die zomtyds een aangenaamen smaak hebben; de Druiven, waarin naauwlyks eenig zuikeragtig beginzel bestaat, kunnen niets toebrengen tot de voortbrenging van den *alcohol*, welke alleen kracht aan den Wyn schenkt; maar dewyl, aan den anderen kant, de hitte, ontstaande uit de gisting dezer Druiven, zeer gemaatigd is, blyft het geurig beginzel daarin opkomen bewaard, en veroorzaakt dat die Wynen zeer aangenaam, schoon niet sterk, vallen. De Wynstok groeit overal; en, indien wy zouden mogen oordeelen over de hoedanigheid uit de kracht van groei, dan zou men Wynstokken moeten planten in een vatten welgemeeten grond. Maar de ondervinding levert

aart,

aart, dat de goedheid of deugd van den Wyn nooit in evenredigheid staat met de kracht van den groei in den Wynstok. Wy mogen daarom zeggen, dat de Natuur, aan elke hoedanigheid van grond een byzonder voortbrengzel willende gunnen, een droogen en ligten grond aan den Wynstok toegeschikt, en het Graan aan vette en weltoegemaakte landen geschonken heeft.

Hic segetes, illic veniunt felicitus uvæ.

Het is in gevolge van deeze bewonderenswaardige verdeling, dat de Land- en Akkerbouw met de onderscheidene voortbrengzels de oppervlakte onzes Aardbodems overdekt heeft; en niets is 'er noodig, dan het vermyden van het verwrikken deezer natuurlyke orde, en aan elke plaats de eigenaartige vrugten toe te schikken, om bykans overal ryke en verschillende inzamelingen te doen.

Nec vero ferre omnes omnia possunt.

Nascuntur steriles saxosis montibus orni,

Littora mirrhætis latissima; denique apertæ

Bacchus amat colles.

Vaste leemagtige aarde is geheel niet geschikt voor den Wynstok: want niet alleen worden in dezelve de wortels belet, zich in takken uit te breiden; maar de gemaklykheid, met welke het water daar in dringt en daar op staan blyft, brengt een doorgaanden staat van vogtigheid te wege, die de wortels doet rotten, en den Wyngaard verzwakt; eene verzwakking, welhaast van den dood gevolgd.

'Er zyn eenige soorten van vaste aarde, die de gemelde schadelijke hoedanigheden niet hebben. Daar groeit en tiert de Wynstok weelig; maar die sterkte van groei doet weezenlyk nadeel aan de goede hoedanigheid der Druiven, die bezwaarlyk ryp worden; zo dat de Wyn, daarvan geperst, geest noch geur hebbe. Deeze soort van gronden worden, nogthans, zomtyds tot Wyngaarden bestemd; dewyl de menigte van Wyn, daar op voortgebragt, het voor de hoedanigheid goed maakt, en het dikwyls voor den Landman voordeelig is, Wyn te persen, dan Koorn te zaaijen. Daarenboven, deeze slappe maar overvloedige Wynen verschaffen

een drank, geschikt voor arbeiders van allerlei rang; en gaan gepaard met voordeel ten opzichte van het overhaalen, en zy eischen weinig oppasfens;

Het is allen Landbouweren bekend, dat een vogtige grond niet geschikt is voor het kweken van den Wynftok. Indien de grond steeds vogtig, en van een vetten aart is, kwynt de plant, rot en sterft: in tegendeel, wanneer de grond los, ligt en kalkagtig is, moge de groei sterk en kragtig zyn; maar de Wyn, op zulk eenen grond vallende, kan niet misfen wateragtig, slap en zonder geur te wezen.

Steenagtige aarde, in 't algemeen, is geschikt voor den Wynftok: lugtig, droog en ligt zynde, is dezelve genoegzaam om de plant te draagen; het water, van tyd tot tyd daar op vallende, heeft doortocht, en verspreidt zich gereedlyk door geheel de bedding heen; de veelvuldige takschietingen der wortelen drinken het in iedere opening: in alle deeze opzigten is eene steenagtige aarde zeer gunstig voor den Wynftok. Over 't algemeen zyn de Wynen, op dusdanig een grond geteeld, volgeestig, en de aankweeking gaat te gemaklyker, dewyl de grond ligt is en niet zamengepakt. Daarby heeft men nog op te merken, dat dusdanige drooge gronden by uitftek geschikt zyn voor den Wyngaard: het gebrek aan water en bemesting ftrydt met het denkbeeld van elk ander gedeelte des landbouws.

Dan 'er zyn eenige gronden, nog gunstiger voor den Wynftok; de zodanige naamlyk, die teffens ligt en steenagtig zyn: de wortel fchiet gemaklyk door den grond, die, door het mengzel van ligte aarde en steentjes, zeer gereeden toegang vindt. De bedding van *Galeis* of *Stoengruis*, gelyk men 't noemt, welke de oppervlakte van den grond bedekt, beschut denzelven voor het verschroeïend opdroogen der Zon; en terwyl de Ranken en de Druiven den heilzaamen invloed van dat hemellicht ondervinden, zal de voeglyk met vogt verzadigde wortel het noodig nat verschaffen tot den groei. Grond van deezen aart noemt men *Steengrond*, *Zandgrond*, enz.

Volcanische grond brengt desgelyks smaaklyke Wynen voort. Ik heb gelegenheid gehad, om, in verscheide deelen van het Zuiden van *Frankryk*, waar te neemen, dat de sterkste Wyngaarden en de heerlykste Wynen voort-

voortkwamen te midden der overblyfselen van *Volcanos*. Deeze nieuwe aarde, langen tyd bereid in den schoot des aardryks door onderaardsche vuuren, levert een onnavolgbaar mengzel op van alle bestanddeelen van den grond: ~~derzelver half glasagtig samenweefzel~~, ontbonden door de vereenigde werking van lugt en water, verschaft alle de beginzels van weeligen groei; en het vuur, waarmede deeze aarde is bezwangerd geweest, schynt vervolgens over te gaan in alle de planten, aan dezelve toevertrouwd. De *Tokayer*-Wyn en allende beste Wynen van *Italië* worden op *Volcanische* grond geteeld. De laatste Bischof van *Agde* roerde dien grond des ouden *Volcanos* van den Berg, en plantte Wyngaarden aan den voet der plaatze, waar de oude Stad gelègen was; en deeze beplanting is tegenwoordig een der rykste Wyngaarden van dien oord.

'Er zyn piekken op den zo zeer verschiendenden grond van onzen aardbodem, waar de Graniet niet langer die hardheid en onveranderlykheid heeft, welke, over 't algemeen, het karakter van die oorspronglyke bergen uitmaakt: op die plaatzen is dezelve als tot stof vermaalen, en doet zich aan het oog niet anders voor dan als dor zand van groover en fynder korrel. Het is in deeze dermaate vermorfelde overblyfsels, dat de Wynstok, op veele plaatzen in *Frankryk*, geteeld wordt; en, wanneer eene gunstige ligging daar by komt, is de Wyn van eene voortreflyke hoedanigheid. De beroemde *Hermitage*-Wyn teelt men op gronden van dien aart.

Uit deeze beginzelen valt gereedlyk op te maaken, dat een grond gelyk die van *Frankryk* allergunstigst moet weezen tot de teelt van goeden Wyn: daar heeft men die ligtheid van grond, die aan de wortelen vryheid geeft om zich uit te breiden; en het water om door te zypelen, alsmede aan de lugt om 'er in te dringen; daar is die steenagtige korst, welke de hitte der Zonne maatigt; dat dierbaar mengzel van beginzelen, welker zamenvoeging zo voordeelich is voor elk soort van groei.

Dus zal de Wyngaardenier, die 'er meer op uit is om goeden Wyn te maaken, dan om denzelven in groote hoeveelheid te persen, zynen Wyngaard aanleggen in een ligten steenagtigen grond; hy zal goeden wetten ryken grond verkiezen, ten zy hy het oogmerk heb-

hebbe, de hoedanigheid aan de veelheid op te offeren (*).

(*) Schoon de beginzels, hier te nedergefteld, meestal door de algemeene waarneming geftaafd worden, moeten wy daaruit niet befluiten, dat 'er goene uitzonderingen op vallen. CARUZE LATOUCHE merkt aan, in een Stuk, door hem voorgelezen in de Societeit van Landbouw van *La Seine*, dat de beerlyke Wynen van *Aï*, *Epernay* en *Hautvillers* op de *Marne* dezelfde ligging hebben, en in denzelfden grond groeijen, als die in de nabuurschap. Dezelfde Schryver merkt op, dat men poogingen gedaan heeft om Koorlanden in Wyngaard-plantadien te hervormen; maar het is mogelyk, dat de proeven niet wel geflaagd zyn; en dat 'er gevolglyk oorzaken van verfchillende uitwerking zyn, die men door een bloot overzigt niet kan ontdekken. — Deeze Schryver voegt 'er nevens, dat de oorspronglyke aarde in de Wyngaarden van den eerften rang in *Champagne* bedekt is met eene door kunst gevormde laag, bestaande uit een mengfel van met groen begroeide aarde, en gerotte mest en gemeene aarde, genomen van de zyden der heuvelen, en zomtyds van zwarten gerotten grond. Deeze aardfoorten worden het geheele jaar door, behalven in den tyd van den Wynoogst, na de Wyngaarden heen gebragt.

LEEVENSBYZONDERHEDEN VAN DEN LAATST- OVERLEDEN HERTOG VAN BEDFORD.

(Uit het *Engelsch*.)

„ De naam en de ftatkundige bedryven des Hertogs VAN BEDFORD, die onlangs het woelig „ tooneel door den dood verliet, geregtigen hem, om „ onder de Mannen, die ons Mengelwerk vermeldt, „ geplaatst te worden.”

* * *

De Hertog VAN BEDFORD was het vertegenwoordigend Lid van een der aanzienlykste Familien in *Groot-Brittanje*. Zyne Voorouders, van 's Vaders zyde, ftaken reeds onder de Edellieden in *Engeland* uit, ten tyde van de vermeerstering der *Normannen*. Koning HENDRIK DE VIII verrykte Sir JOHN RUSSEL met adelyke Land-

Landgoederen, en verheef hem tot de waardigheid van *Lord RUSSEL van Tavistock en Thornhaugh*. Hy werd, ten Jaare 1548, door EDWARD DEN VI tot *Graaf van Bedford* verheeven. FRANCIS, de derde op de lyst der Opvolgeren in het Graaffchap, was, in het Huis der *Peers*, de aanvoerder van de tegenparty van de maatregelen des Hofs, in de eerste zitting van het Lange Parlement; dan hy stierf in een hachlyk tydsgewrigt, wanneer men dagt dat zyne raadgeevingen de jammeren van eenen Burgerkryg zouden hebben voorgekomen. Diens Zoon en Opvolger, WILLIAM, werd, in den beginne, door de betrekkingen, waarin hy zich geplaatst vondt, ingewikkeld om het Parlement ten wille te wezen; naderhand keerde hy weder tot gehoorzaamheid aan den Koning; vervolgens begaf hy zich op nieuw onder bescherming van het Parlement; doch bleef in zyn hart, schoon een Vriend der Vryheid, nogthans afkeerig van de Koninglyke Magt omverre te werpen. Hy overleefde de onlusten des Opstands. Diens Zoon voegde de middelen der Familie van WIROTHESLY by die des Huizes van RUSSEL, door zyne egtverbintenis met Lady RACHEL, de Erfgenaame van Lord SOUTHAMPTON. Die Zoon was de braave Lord RUSSEL, die, door een onregtvaardig vonnis, in 't einde der Regeering van CAREL DEN II, het leeven verloor.

Naa de Omwenteling werd de Hertoglyke eertytel opgedraagen aan het vertegenwoordigend Lid van een Huis, welks onheilen zo zeer veel hadden toegebracht om het Volk van *Engeland* tot eene edelaartige verdeediging van deszelfs Vryheid aan te vuuren. Tot het begin der tegenwoordige Regeering bleeven de Hertogen VAN BEDFORD, by uitsluiting, gehegt aan de belangen der *Whigs*. — JOHN, Hertog VAN BEDFORD, egter, bewerkte die vereeniging van *Whigs* en *Tories*, welke het Staatsbestuur des Graaven VAN BUTE onderschraagde; en die, uitgenomen drie vry korte tusschenpoelen, zints aktoos de meerderheid in de wetgeving, en het Ryksbestuur in handen gehad hebben. Diens Zoon, de Markgraaf VAN TAVISTOCK, overleedt, aan de gevolgen eens vals van zyn paard, in den Jaare 1767.

FRANCIS, wiens Levensbyzonderheden wy hier zullen opgeeven, was de oudste Zoon van dien Markgraaf VAN TAVISTOCK, verwekt by ELIZABETH; Dogter

ter van WILLIAM, Graaf van ALBEMARLE. Hy werd geboren op den elfden van Oogstmaand des Jaars 1765. Met den Jaare 1771 volgde hy, by zyns Grootvaders overlyden, dien op als Hertog van BEDFORD. Zyne Moeder had den ongelukkigen dood haars Egtgenoots niet lang overleefd. Hy bleef, derhalven, met zyne twee Broeders, Lord JOHN en Lord WILLIAM, onder het opzigt zynr Grootmoeder, de Hertogin Weduwe.

Eenigen tyd zynr vroegste opvoedinge sleet hy op de School van *Westminster*. Door een ongeluk in 't kolven kreeg hy eene breuk. Te deezer oorzaak werd hy van die Schoole afgenomen, en 't huis onderwezen, tot hy op de Hoogeschool zyne Letteroefeningen ging voltrekken.

Daar die taak afgewerkt hebbende, stak hy over na 't vaste land, om die landen te bezoeken, welke de meeste gemeenschap met *Engeland* hebben, en voor de zetels van beschaafdheid gehouden worden. — Na zyne 'thuiskomst tradt hy de loopbaane in van het openbaar en huistyk leeven, voegende aan een *Engelsch* Edelman, aan den bezitter van groote rykdommen, en den vertegenwoordiger van een der aanzienlykste Familien in *Europa*.

Een zynr eerste bedryven, dat wegens hem een gunstig denkbeeld by 't algemeen verwekte, was de bloedverwantschapslyke genegenheid en ruime weldaadigheid, waarmede hy zorgde voor het bestaan en het plaatsen zynr twee jongere Broeders. Wy weten niet, welke Geldsommen of Goederen hy hun schonk; maar wy herinneren ons, dat ten dien tyde zyn gedrag algemeen werd toegejuicht, en dat de regels van HORATIUS,

Vires actento Proculus leo,

Notus ad fratres animi paterni;

dikwyls opgehaald en op zyn edelmoozig gedrag toegepast werden.

De jeugdige Erfgenaam van zulke groote Goederen, en van zo veel gereed Gelds, stondt natuurllyk bloot, om, by zyne intrede in de groote wereld, onbepaald meester van zyne schatten, omringd te worden door een aantal menschen, afgerigt om den ryken en van onderwindig versloken Jongeling te plukken aan de spoot.

tafel, en de medegenoot te worden van vaderlijke Ion-
bandigheden. De Hertog VAN BEDFORD speelde, hield
harddraavers, en ontzield zich geen dier vermaakten,
welke Lieden van rang gewoonlyk neemen; doch hy
verlaafde zich aan geen derzelve. Met rechtschaapen-
heid en eere gedroeg hy zich in alles, 't zy bezigheid,
't zy uitspanning; in alles, wat hy deedt, betoonde
hy zo veel gezond verstands, zulk eene tegenwoordig-
heid en bedaarde sterkte van geest, zo veel doordrin-
gendheids van oordeel, dat hy in geen geval zyn cha-
racter verlaagde of zyne middelen verkwistte. Anderen
te plunderen, door meer afgerigtheids in het spel, of
het doen van grove weddenschappen, was verre bene-
den zyne waardigheid en de aangeboorene edelheid zyne
harten. Dan het was veel, dat hy dit afweerend ver-
mogen bezat; 'zonder 't welk hy den gewoonen koers
des levens in zynen kring hadt moeten ontwijken, of
vroeger of laater een prooi worden van de roofharpyen,
die hem steeds omringden. Zulks schonk hem, van zy-
ne eerste istrede in de wereld, naa zyne meerderjarig-
heid, by zyne tygenooten, een hoog gevoelen van
zyn kloek verstand en zelfbestuur — eene hoogagting,
welke niet verminderde door eenigen stap in zyn vol-
gend gedrag.

Hy drong zich niet onverpuldig in het gewoel des staat-
kundigen levens. Naa dat hy zitting genomen hadt in het
Huis der Lords, betreedde hy verscheide jaaren in het na-
gaan van de geslachtenisse en den aart dier Vergaderingen
eene verstandige zedigheid leerde hem, liever te luisteren
na de lesfen van oudere leden en van linden van onder-
vinding, dan zyne stem in Staatsverschillen vroegtydig
te laten hooren; hy bevestigde zich in de *Engelsche*
Staatsgeslachtenisse uit Boeken en den ommevang met ver-
standigen te leeren, en bovenal te weten, welke de staat-
kundige en parlementaire pligten waren eens Hertogs
VAN BEDFORD.

Eindelyk brak hy dit stilzwygen af,
en verbaasde hune Lordschappen, door de toon-
spreiding van eene kracht van welsprekenheit, en be-
druyvenheid in het redeneren, die de hoop zynen
Vrienden overtrof, en de vrees zynen Vyanden te bo-
ven ging. In een oogenblik begripen zyns Grooten
vaders den nootzang aan die, voor hykandten een
hove. Eensda, om gort te spreken, en ylsse beginnende
al

Van den Huize van RUSSEL geweest waren. Zyn beroemde Neef CHARLES FOX stondt aan het hoofd van de party der *Whigs*; en het was als medegenoot van diens beginzelen en oogmerken, dat de Hertog verkoos, zyné staatkundige loopbaane in te treden. Het geheele belang der *Whigs* was toen vereenigd, en zy bekeerden steeds, als de grondslag hunner vereeniging, welken zy eerst bepaald en openlyk als zodanig aangenomen hebben, onder de Regeering van GEORGE DEN II, en het ryksbestuur van de PELHAMS, naamlyk, dat de edele *Whigs* en Heeren, vereenigd zynde, volslaagen meesters moesten weezen van de Wetgeving en het Staatsbestuur; dat anderzins de eigenaartige sterkte van het Gouvernement verloren was. — De nieuwe *Tories*, verbonden aan de magt van de Kroon in den Huize van *Hanover*, even als de oude *Tories* verkleefd waren aan den Huize van *Stewart*, verkreegen toen de meerderheid in de Wetgeving en het Ryksbestuur. Aan beide zyden waren zo veele braave en verstandige Mannen, dat een jong Edelman, zonder zich daardoor eenige on-eere op den halze te laaden, zich by elk deezer partyen kon voegen. — Zich te schikken by die, waarin hy de grootste hoogagting kon betoonen voor de oude staatkundige deugden zyner Familie, — by die, waarin hy best de edele onafhangelijkheid van zynen geest kon doen blyken, — by die, waarin hy kon medewerken met de zodanigen, die hy de hoogste agting toedroeg, — was de keuze des Hertogs; eene keuze, die eer deedt aan zyn verstand en hart beide.

Welhaast daagde 'er een beslissend tydftip op. In die omstandigheid werden veele *Whigs* bewoogen, om, met verzaaking van hunne beginzels, zich om den Throon te schaaren. Zy vreesden voor eene Omwenteling van de zyde des Volks, waarin de Monarchie en Aristocratie te gader zouden 't opderst boven gekeerd worden; en in die vreesde hoorden zy alleen de stem, die hun toeriep om met de Kroon eene lyn te trekken. Zy zagen geen ander middel, om het droevig uitzigt, 't welk zich aan hun oog opdeed, af te wenden, en hunne vreesde gerust te stellen, dan om *Frankryk* den Oorlog te verklaren. Zy namen posten van verantwoordlyken aart in het Staatsbestuur op zich, en de Oorlog werd verklaard.

Dan de Hertog van BEDFORD beschouwde het ge-
waar, door eene Omwenteling mogelyk te wege te brengen,

gen, niet in het zelfde licht, waarin het besloten werd door de zodanigen van de *Whig-party*, die in het Staatsbestuur getreden waren om het plan des Oorlogs te ondersteunen. Met Mr. Fox en anderen zyner Vrienden bleef hy eene jaloufy ten opzichte van de Kroon koesteren, die op hem een sterker invloed hadt, dan eenige vrees van onmiddelyk gevaar, uit den geest van Gemeenebestgezindheid te duchten. Hy dagt, dat eene hervorming in de wyze van Parlementaire vertegenwoordiging, en eenige andere wel tydige veranderingen in de beginzels der Regeeringe; de *Brüssche* Constitutie tot derzelver oorspronglyke kracht zou herstellen, en kragtdaadiger zou strekken, dan eenige maatregels van gezagvoerend bedwang, om het kwaad te voorkomen van de grilligheid der volksnieuwigheden. Hy trok de regtmatigheid in twyfel van eenen Oorlog, ondernomen om eene Republikeinsche Omwenteling te voorkomen, door een buitenlandsch Volk een Regeeringsbestuur op te dringen, 't geen 't zelve reeds verworpen hadt. Hy twyfelde zeer, of de Oorlog, in 't einde, niet zou strekken om de handen te verzwakken van het Koninglyk Bestuur deezes Lands, waardoor het vervolgens ten gereeden prooi zou strekken van verbroederende Republikeinschgezindheid, in stede van 'er die kracht aan hy te zetten, en het te omringen met die bolwerken van verdediging, welke verwacht werden van den Oorlog, door de zodanigen, op wier aanraaden de vyandlykheden begonnen waren.

Geduurende den Oorlog bleef de Hertog VAN BEDFORD 'er zich tegen aankanten; doch zyne tegenkantsing, altoos manlyk, nooit partyzugtig, was zodanig, dat dezelve het Volk altoos aanzette tot onderwerping aan het Ryksbestuur, ten zelfden tyde dat hy de door 't zelve aangenomene maatregels wraakte. Onverduelig was hy niet by zyn stilzwygen, als plicht hem in het Parlement riep. Hy versmaadde het, de Staatsdienaars door te haalen en lastig te vallen by gelegenheden, dat 'er niets mede kon worden uitgewerkt. Maar zelden liet hy eene gelegenheid voorbyglippen, waarin zyne openbaare raadgeeving eenige kans hadt om goed te stichten en kwaad af te weeren, zonder daar stoutmoedig en ernstig voor uit te komen in de vergadering der *Peers*. Zyn tegenstand kon eenigermate niet anders zyn dan een bedwang voor de Ministers, ten aanzien van

van die misvattingen, waarvoor de menschlyke natuur, zelfs by de besten der menschen, blootgesteld blyft; en zeker was zyn tegenstand nooit in een geest, of met bedoeling, om hunne handen te doen verslappen, of hunne poogingen tegen te werken, in de volvoering van eenigen maatregel, die klaarblyklyk eene heilzaame strekking hadt.

Wanneer het sluiten van de voorloopige Vredesverdrags-punten met *Frankryk* in het Parlement werd aangekondigd, was hy een van de zodanigen, die allervrolykst die tyding toejuichten. Getrouw aan de beginsels, altoos door hem omhelsd, ontving hy den Vrede, als op zichzelf zo groot een zegen, dat 'er maar weinig reden kon weezen, om zich over de voorwaarden zeer te bekreunen: niet dat hy alles wilde opgeofferd hebben aan de rust, en om die te bekomen den vyand alles toestaan, daaraan den roem en de veiligheid zyns Lands opofferende; maar, daar hy deeze hoofdzaaklyk door de Verdragspunten in veiligheid gesteld zag, schoon niet met magt voorgescreeven, schuwde hy, de Ontwerpers in verlegenheid te brengen, door de kwellende kwaadaartigheid, om hun het stoutste te zeggen, wat door een bediller zou hebben kunnen worden aangevoerd.

Schoon hy, voor zo verre, in het beginzel met de nieuwe Staatsdienaaren overeenkwam, betoonde hy geene onverduldigheid om met hun in de belangen te deelen. Wat hy aanmerkte als strekkende tot de weezenlyke welvaart zyns Vaderlands, was het eerste voorwerp zynner zorg. Voor zichzelf, en voor zyne Vrienden, deel te erlangen in de voordeelen, aan het bekleeden van bewindsposten gehegt, was by hem, gelyk by allen, die hy hoogagte, eene zaak van minder aangelegenheids; hoe zeer zulks ook voor hun mogt verlangd worden door de zodanigen, die op een afstand de voornaamste beweegingen zagen op den voorgrond des politieken levens.

's Hertogen VAN BEDFORDS welsprekenheid was van eenen aart, al te onderscheiden en te nadruklyk om onopgemerkt te blyven, zelfs in deeze korte schets. Wanneer hy slegts weinig te spreken hadt, nam hy een zagten toon aan, en sprak op een trant, die niets hadt van den Redenaar, dan in zo verre dezelve eene behoorlyke inagtneming betoonde voor de Vergadering, in wel-

welke hy sprak. Hadt hy een stuk van meerder uitgebreidheids voor te draagen, over een onderwerp, niet van het hoogste aanbelang; hy sprak manlyk, klaar, bragt dringende redenen by, die niet konden nalaten invloed te hebben op het gezond verstand en 't rechtschaapen menschlyk gevoel; schoon zomtyds in zyne voordragt misfchien eene al te groote eentoonigheid heerschte, die wel eens aan den nadruk benadeelde. Dan het was, wanneer eenig stuk ter baane kwam, 't welk, betrekking hebbende tot de oorspronglyke Constitutioneele belangen zyns Vaderlands, alle zyne vermogens in de sterkste werking bragt, dat hy met eene uitgebreidheid van inzigten, kieschheid van oordeel, en bedreevenheid in de kunst van overtuigen, het woord voerde; alsdan betoonde hy een kragt van zeggen, eene bondigheid en klem in 't spreken, eene vaardigheid, met onderscheiding gepaard, die hem door ieder Redenaar in het Huis der Peers deedt bewonderen.

Niet minder onderscheidde zich de Hertog van BEDFORD door zynen yver tot verbetering van alle kunsten, den Landbouw betreffende, welke voordeel aan zyn Vaderland konden aanbrengen, of den bloei zyner eigene Landgoederen bevorderen. Hy was onder de Leden van den Raad des Landbouws een der werkzaamste Leden. In het Parlement leende hy vaardig zynen bystand ter ondersteuning van elk voorstel, 't welk kon strekken om de inrigtingen, tot den Landbouw betrekkelijk, te verbeteren. — Door een Stelzel van bearbeiding, 't geen hy invoerde op een landgoed van 3000 Acres, 't welk hy hieldt om proeven te doen onder zyn meer onmiddelyk opzigt; door de regels, welke hy zynen Landhoevenaaren voorschreef in het bearbeiten en bezaaijen van den grond; door de feesten by het Schaapscheeren, en de pryzen, uitgeloofd in het Veehouden, — bragt hy het voortzetten van alles, wat den Landbouw en de Veehoedery betrof, meer in zwang. Zeker deedt hy meer dan iemand van den tegenwoordigen tyd, tot het voortzetten van Kunsten, by welke beoefening het vlytbetoon meest wordt aangewakkerd, en die, naast kunde en deugd, het weezenlykst strekken om het geluk en bestendig welvaaren zyns Lands te vermeerderen. Hy bevorderde langs dien zelfden weg de vermeerdering zynner middelen. Om niet te spreken van

Van de nieuwe Gebouwen, door den Hertog in *Bloomsbury* aangelegd, zullen de verbeteringen in den Landbouw alleen, welke hy op zyne Landgoederen maakte, hoe veel gelds hy in den eersten aanleg daartoe besteedde, als zy naar eisch worden voortgezet, mischien, in het verloop van vyftig of zestig jaaren, de algemeene inkomsten van zyne Landgoederen verdubbelen. Iedereen, die eene uitsteekende bekwaamheid in nuttige kunsten betoonde, ontving van hem toejuiching en aanmoediging beide. Een jaar vóór zynen dood hadt hy den braaven en vindingryken man, den Eerw. EDMUND CARTWRIGHT, aangesteld tot Opper-opziender van de werkzaamheden op zyn Landgoed ter proefneeminge bestemd; op eene jaarwedde van 500 P. St.

Tot veertien dagen vóór zyn sterven hadt hy eene onafgebrooke gezondheid genooten; wanneer hy, op het onverwagte, zo hevig aangetast werd door eene ongesteldheid, bekend onder den naam van een beklemde breuk, dat men den bystand inriep van Sir JAMES EARLE, die, naa raadpleeging met andere Heelkundigen, op den zeven-en-twintigsten van Sprokkelmaand dezes jaars, eene kunstbewerking aan den Hertog verrigte, hoewel met kleine hoop op een gelukkigen uitslag: wat de kunst vermogt, werd te hulp geroepen; doch te vergeefs. De Hertog VAN BEDFORD leedt veel; tot 's anderen daags 's avonds eene versterking kwam, en hy op den volgenden den geest gaf; naa eenige belangrijke schikkingen gemaakt te hebben met veel tegenwoordigheid van geest.

Mr. FOX, 's Hertogs hoogstbeminde Vriend, sprak over hem eene Lofreden uit in het Huis der Gemeente, met eene voorbeeldlooze gevoeligheid en welsprekenheid. De standvastigheid van dezes Mans vriendschap, zyne uitsteektheid in alle byzondere deugden en begaaftheden, welke iemand dierbaar maaken by hun, die met hem verkeerden, zyn altoos gepreezen — vol verrukking gepreezen — door allen, die hem kenden. — Zyn Broeder JOHN is hem in de Hertoglyke waardigheid opgevolgd.

's Hertogs Uiterste Wil was van dezer inhoud:
„Ik FRANCIS, Hertog VAN BEDFORD, schenk aan
„myn Broeder JOHN RUSSEL al myn persoonlijk en
„gendom. 27 Feb. 1802” — Getuigen van dezer
„Uitersten Wil waren Lord PRESTON, Dr. KEW van

Northampton, en Mr. PARKER, Chirurghyn. Dezelve was met 's Hertogs eigen hand geschreeven op een half vel papier, als een gewoone Brief gevouwen; het schrift hadt de vastheid niet van zyne hand anderszins. Het blykt dat hy denzelven eerst zonder getuigen getekend hadt, dewyl de eerste ondertekening met de pen is doorgehaald, en de naam daar weder onder gezet. Uit de dagtekening blykt, dat de Hertog op den 27 zich in levensgevaar oordeelde. Behalven deesen Uitersten Wil heeft hy een zeer groot papier verzegeld nagelaaten, behelzende onderrigtingen voor zynen Opvolger; 't welk hy beval dat niet geopend zou worden, vóór dat zyn Uiterste Wil goedgekeurd was door *Doctor Commons*; 't geen geschied is.

„ In de opgegevene Leevensbyzonderheden van den laatst-overleden Hertog VAN BEDFORD wordt gewaagd van eene Loffreden, door Mr. FOX over deesen zynen Vriend in het Huis der Gemeente uitgesproken. Wy hebben dezelve geleezen, en 'er alzins het bekende vuur dezes Mans, door Vriendschap thans sterk gloeiende, in waargenomen. In de groote Charactertrekken stemt de Lykredenaar met den Opgeever der Leevensbyzonderheden zamen; alleen worden zy meer gediépt en gehoogd. — Mischien zyn onze Leezers meest begeerig om te hooren wat deese bekende Vryheids-Yveraar van de Politieke gevoelens des overleden Hertogs zegt. Hy laat 'er zich in dezer voege over uit;

„ Wat 's Hertogen VAN BEDFORDS Staatkundige begrippen betreft, voel ik my zeer ongenegen, des geheel te zwygen; en teffens word ik eene groote bezwaarlykheid gewaar, om daarover naar eisch te spreken, wanneer ik in aanmerking neem, voor welke personen ik het woord voere. Ik weet, dat die beginsels, waarover ik, op eene andere plaats, niet zou in twyfel hangen, eene lofspraake te laten hooren, by zommigen, zo niet by de meerderheid der Leden van dit Huis, veeleer eene Verdediging en Verschooning zouden behoeven, dan een voegelyk voorwerp van eene Loffreden uitmaaken,

Maar zelfs, het stuk uit dit oogpunt beschouwd, zal men

Men my wel willen vergunnen, met eenige weinige woorden, ten voordeele van mynen afgestorven Vriend te spreken. — Ik geloof, dat weinigen, zo eenigen, onzer zo zeer ingenomen zyn met hoogvliegende wysgerige denkbeelden, dat zy geen overhellende eerbiedenis voelen voor de beginzels — dat zommigen zelfs overhellen om die te betoonen aan de vooroordeelen — hunner Voorvaderen; inzonderheid wanneer zy, van welken wy afstammen, Mannen waren van eenigen Naam en Betekenis. Zodanige geneigdheden en overhellingen zyn altoos, naar myn vermoeden, gunstig aan de zaak der Vaderlandsliefde en zugt ten algemeenen welwezen; althans houd ik my verzekerd, dat men te Rome en te Athenen dezelve in dat licht beschouwde. Geen mensch hadt immer minder Familie-hoogmoed dan de Graaf VAN BEDFORD; maar hy droeg met zich om, eene groote en regtmaatige hoogagting voor zyne Voorvaderen. Indien men nu, volgens dit beginzel, op 't welk ik oog, het te Rome verschoonbaar oordeelde in eenen der CLAUDIUSSEN, dat hy, in overeenkomst met de algemeene gezindheden van dat geslacht, wat te veel hadt van Aristocratischen trots en hooggevoelenheid, — is het zeker, in dit Land, niet onverschoonlyk in eenen RUSSEL, dat hy volyverig verkleefd is aan de Regten eens Onderzaats, en zich byzonder vasthoudt aan de Volksgezinde gedeelten onzer Staatsgesteltenisse. Verschoonlyk is het, ten minsten, in eenen Map, die onder zyne Voorvaderen telt den grooten Graaf VAN BEDFORD, den Patroon van PYM en den Vriend van HAMPDEN, dat hy een volvuurig Voorstander is van Vryheid; het is niet te verwonderen, indien een Afstameling van Lord RUSSEL (*) een meer dan gewoonen afschrik voele van eigendunklyke Magt, en een vaardig, en

(*) 't Is naauwlyks noodig, doch het kan voor zommigen nuttig zyn, hier met een woord aan te tekenen, dat Lord RUSSEL, onder Koning CARL DEN II, die oppermagtig werd in de drie Ryken, en willekeurig regeerde, Londen van zyne voorregten beroofde, en Schotland onder den dwang eener wreede Vervolging deedt zugten, eene Zamenzweering tot wederstand der Dwinglandy gemaakt hebbende, trouwloos verzaaden, de doodstraffe op het schavot kloekmoedig onderging, en als een Martelaar der Vryheid sneefde, daar hy ten eenigen tyde 's Volks Afgod mocht heeten.

en misfchien een even jalours, bezef hebbe van een
ken ftep of ftrekking, in het Stelzel des Staatsbestuurs,
tot dat zeer te vreezene kwaad.

Maar, welke ook onze verfchillende denkbeelden,
ten aanzien van die beginzels, mogen wezen, ik ver-
trouw, geen Lid van dit Huis is 'er, of hy zal regt
willen laaten wedervaaen aan het opregt gedrag, zelfs
in eenen Staatkundigen Tegenftander. Wat men dan
ook moge oordeelen over de Beginzels, op welke ik
doelde, het Staatkundig gedrag myns zo zeer betreur-
den Vriends moet door allen erkend worden, man-
lyk, met zich zelveu beftaanbaar, en opregt gewees
te zyn!

EENE VERRUKKING OVER 'T MENSCHLYK LEEVEN.

*Qualibus in tenebris vita quantisque periculis
Degitur hoc est quodcumque est.*

LUCRET.

(Naar het Engelsch.)

Ik houd niet veel van het geflacht der *Droomfchryveran*.
Daar is zomtyds iets vry onnatuurlyks in de veronder-
ftelling van dusdanige voortbrengzelen des verftands, zulk
eene geregelde aaneenfchakeling van denkbeelden, over 't al-
gemeen afgetrokken en zinnebeeldig genoeg, om het verftand
van een waakend Leezer ftipt bezig te houden, om het uit-
werkzel te weezen van wilde Verbeeldingskragt, in die uun-
ren, wanneer dezelve het minst geleid wordt door de Rede
en onderschraagd door het Geheugen. Nogthans zou het
jammer weezen, dat eene leevendige verbeelding zou bepaald
en gedwongen worden tot het plat betreeden pad van *Proeve*
fchryven, enkel om de geringe ongerymdheid in de benaa-
ming te ontwyken. Zeker kan dezelve zeer eigenaartig ver-
anderd worden in *Verrukking*, die hy lieden, welke hunnet
Verbeeldingskragt botvieren, dikwyls eenen gerulmen tyd
duurt, met zulk eene weelderige verfecheidenheid van om-
ftandigheden, en zo leevendig gekleurd, als het beeldenryk
perfceel van den Droomgød MORPHEUS ooit kan fchilderen.

Wat hiervan zyn moge; men vergunne my te verhalen dat
ik op een naaimiddag in den jongst verftreeken Zomer in eene
diepe Verrukking viel, daarin gebragt door het ruisfchen der
boomen, het kirren van de tortelduiven, enz. De lugt ronds

om

en my was vol van de aangenaamste bloemgeuren, en ik bevond my volmaakt in zulk een toestand als de Dichters schilderen in hunne *Arcadische* Tafereelen. Het Boek, 't welk ik in handen had, zou, overeenkomstig met mynen toestand, met reden, *ovidius* of *petrarcha* geweest zyn; maar het was Zondag; en de Leezers van de Ton moeten my verschoonen, als ik erken, dat ik den Bybel by my, en in het Boek de *Prediker* gelezen had.

Het betoverend tooneel, 't welk my omringde, deedt my eindelyk het leezen slaaken; maar myne gedagten waren nog vol met veelte schoone denkbeelden van de nietigheid en ydelheid des Menschlyken Leevens.

Daar is iets zo bepaalds en zo schaduwigts in ons bestaan, dat de hemelsche straal des Verstands, welke ons toont wat het is, ons bykans een wederzin van het leeven moest inboezemen, ware het niet dat wy onze genegenheden aan hetzelfde gehegt vonden door zo veelte tedere banden, als die men om de vlugt onzer stoutte verbeelding terugge te houden en in de vaart te stremmen.

Allezellendigste staat, (dus voer ik voort in myne Verrukking, eene Alleenspraak houdende) waarin wy onze dagen doorbrengen; aan welke geringe voorwerpen verbonden worden wy als nedergeboogen? Hoe weinig kunnen wy begrypen? Door welk eene wildernis van dwaalingen loopt het enge pad der waarheid — een pad, naauw en lang! — Lang? Wat zeg ik! Is het dan zo vreemd, dat iemand met een enkelen stap het ten einde toe aflegge? — Wel, 't zy genoeg, dat onze vordering langzaam toegaat. — Maar welk een dikke en duistere omheining is hier aan wederzyde! Hoe veel vermaaklyker zou het zyn, daardoor heen te breeken, en de schoone verscheidenheden des Heelals, onder het voortgaan, te zien! — Neem die omheiningen geheel weg; hoe zult gy, te midden van die ongebaande vlakke, uw pad vinden? Deeze kant van eene steilte, welke gy voorby gaat, doet die uw hoofd niet duizelen? Wenscht gy niet, u weder in die veilige omheining te bevinden? — Goed; maar hier is het pad veilig en open. — Vermaak u; zie rond! — Ik vind geen genoegens in myn eigen pad; — ginds is een veel fraaljer; het loopt over eene veelte minder gevaar dreigende hoogte. — Myn eigen pad staat my hoe langs hoe minder aan. Ik zie nog niet ver genoeg vooruit. — O, Gy geest van wanorde en verwarring! kunt gy u niet te vrede houden in den weg voor u bestemd? Wyk dan af tot uw verderf! Menig een kronkelend pad biedt zich te wederzyde aan. — Moeten wy nat en windrig weer op onzen weg hebben? Dit is onvermydelyk. Zulks behoort tot die deel des Heelals. De regen, die u mishaaft, is het noodig, voed-

voedzelsap voor de gewassen en vruchten, die u ginder zullen verkwikken. Merkt op het voordeel van deeze in uw oog veragtyke dingen, welke rondsom u zyn. Deeze doorens, die u by wylen steeken, pryken ook met schoone bloemen, die het oog des wandelaars trekken. Die zwaare boomen, welke uw zwerfend oog bepaalen, zyn met een zagt groen bekleed, 't welk het oog streelt, en zomtyds in staat stelt om een beter gezigt, door de takken, te neemcn op voorwerpen, waarop het oog, zonder die versterking, zich niet zou kunnen vestigen.

Beneden een Cypresseboom lag een droefgeestig Wysgees, die op een onvergenoegden toon uitriep: Wie gy ook zyn moogt, verdwaasde reizigers! kent uwe eigen ellende. Het is onmogelyk, eenig redelyk genot te hebben in deezen uwen jammerstaat. Verban het denkbeeld van troost. Gy zyt ellendelingen; gelukkig te wezen is uw lot niet; u vrolyk aan te stellen het ongerymdste bedryf. Deeze bloezems zyn zo kortstondig als de lente; die vruchten, welke gy onder den weg al gaande plukt, behoorden uwe aandagt geen oogenblik af te trekken van die edelgesteenten, die op uwe hoofden pryken, en alleen uw waare schat uitmaaken. Die ellendige vruchten, wat betekenen zy? — Deeze, sprak een eenvoudig Man, onder het voorbygaan, dienen om ons van de eene plaats tot de andere leevensonderhoud te verschaffen, en onze voorraad van edelgesteenten vermeerdert gestadig, wanneer wy steeds het rechte pad houden, en met een behoedzaame hand de doorens, die ons kunnen schaaden, uit den weg schuiven, terwyl wy de reis na het ryk der edelgesteenten vervolgen.

Onmiddelyk daarop bragt myne Verrukking my op een Kermis. Lange ryen van Kraamen, elkander met rechte hoeken doorsnydende, vormden geregelde vierkanten. Eenige waren fraai; andere zagen 'er slecht uit. Verscheide Kraamsters droegen bundels en manden, gemerkt met de naamen der eigenaaren. Ik ontmoette een Kraamster van een ongunstig uitzigt, bykans dubbel geboogen door den last der jaaren; haare wenkbrauwen waren dicht dooreen gegroeid, en haare kleur door de zon taanverwig. Haar uitzigt en voorkomen mishagden my grootlyks; maar zy was niet te ontwyken. — Hier! sprak zy, my een morsfige mande voorhoudende, aan het boveneinde met doorenen omvlogten. — Houd uw koopwaar! sprak ik, terug treedende. — Ja, zeide zy, gy moet het neemcn, en wierp de mande na myn hoofd. Maar, heenen gaande, ontdekte my een glimlach, die haar gelaat ophelderde, dat zy de Tovergodes *Ondervinding* was. Ik zette my neder, met de bemoediging, welke my deeze ontdekking schonk, en begon de mande te door-

soeken. De dootste, met welke de mande geheel overdekt was, kostten my veel tyds om ze te ontfrengelen, en zonder myne vingers te beschadigen 'er uit te nemen; maar ik herkende, dat het juist die doorens waren, die my gehinderd en myne klederen gescheurd hadden, toen ik den engen weg bewandelde, en die door my al voortgaande waren afgebroken. Terwyl ik my over derzelver verzameling verwonderde, kwam ik op den bodem der mande, waar ik een snoet allerschoonste paarlen vond. Nevens dit paarlsnoet lag een papier, 't welk my de volgende woorden te leezen gaf: — „Wysbegeerte en gelykmatigheid des gemoeds, daaruit gebooren, zyn Paarels, welke wy koopen tot den prys van die tegenheden en rampen, welke ons elken dag ontmoeten. Geen ding op deeze wereld is voor niet te krygen. Elke zwaarigheid, welke wy te boven worstelen, brengt ons eenig voordeel aan. Gaa de Kermis door, en gy zult de waarheid hiervan bevinden.”

Ik bespeurde dat een goede Geleigepst nevens my stondt; en vroeg deeze dat hy my ten gids zou strekken. Wy gingen door de kraamen heen, en sloegen de koopers gade. Hier was de munt, betaald voor gezondheid, gemak en vryheid van moeite, gestempeld met zorg en voorzigtigheid; daar de koperen munt van steeds werkende volharding de prys van weelde, eer, geleerdheid en begaafdheden. In een hoek waren de Menschen druk bezig met oude klederen voor nieuwe te verruilen, die 'er veel beter uitzagen; doch zy scheenen te denken, dat de nieuw gekogte niet gemaklyk zaten; en by elke pooging, om ze een gemaklyker schikking te geeven, trokken zy zo vreemde aangezichten, dat het voor een Schilder der moeite waardig zou geweest zyn, die Lieden af te beelden. — Het was, mag ik het zo noemen, een bedroevend vermaak, op te merken, hoe zeer de menschen zich misnamen in de waarde der dingen; hoe dikwyls zy, met eene versmaadende houding, goederen voorby liepen, welke zy eerst voor eene beuzeling zouden hebben kunnen koopen, en derzelver waarde eerst leerden kennen als zy aan andere koopers verkogt, of in prys verhoogd, of zy zelve mischlien zo verre gegaan waren, eer hun in den zin kwam om weder te keeren, dat zy zonder gids den weg niet konden wedervinden. Op de geheele marktplaats verslegts één gids; doch deeze was van een zo afzigtig voorkomen een zo onaangenaam onderhoud, dat niemand verlangde met haar te doen te hebben. Zy bestrafte allen, die zich tot haar vervoegden, over hunne dwaasheid, en verplichtte hun, de gedaane koopen weg te werpen; waarop zy hun weder in de kermis bragt, langs een ongemaklyken om-

omweg, om de goederen, voorheen door hun versmaad, te koopen. Allengskens kreeg deeze Gids een minzaam voorkomen; en de koopers vonden zo veel voordeels in de verwisseling der gekogte Waaren, dat zy, niettegenstaande de geenzins gemaklyke behandeling, het *Beroow* eene allernuttigste Vriendin noemden.

De Tyd, vond ik, was een metaal, 't geen meerdere of mindere waarde hadt, naar gelange van het beeld, daar op gestempeld; en terwyl ik opmerkte, hoe veel schoone dingen daarvoor gekogt werden door welbedagte handelaars, was ik geheel mismoeidigheid en verontwaardiging, op het gezigt, hoe veel van die munte, als nietswaardig, werd weggesmeeten. — Hierby ontoekte ik nog de spoorloosste dwaasheid; naamlyk der zodanigen, die handen vol Edelgesteente wegwierpen, opdat zy dezelve ruim mogten hebben tot het vangen van Kapellen.

Op eenige plaatsen van de Kermis scheen men om stryd bezig in verkeerden handel te dryven. De kostbaarste Edelgesteenten werden weggesmeeten voor kleinigheden, die zy nog altons niet konden bekomen; men boodt elders Juweelen van hooge waarde aan voor beuzelingen. Ik ontdekte myn Vriend Rosco, den Oudheidkundigen, onder eene menigte van dezelfde soort, die zo veel tyds en vlytbetoont kocht als iemand; deezen koop besteedde hy voor een kabinet met koperen penningen; van welke verzameling nogthans, om volkomen te weeten, één of twee penningen ontbraken; — Ik zag anderen, van een min somber voorkomen, een bloem, een veder ten hoogen pryze koopen. — Eindelyk hoorde ik de komst van nieuwe Kermisgasten aankondigen — dan, tot myn leedwezen, nam by deeze aankondiging myne Verrukking een einde.

EEN ONOVERWINKELYK BEWYS TEGEN DE NATURALISTEN.

Het is opmerkelyk, dat uit den hulpeloozen staat en de behoefte van den mensch, by zyne eerste geboorte, een onoverwinkelyk bewys te haalen is, tegen hen, die alles aan eene ontwikkeling van eeuwige en noodzaaklyke natuurwetten der stoffen zouden willen toekennen.

Mén heeft wel, uit de daaglyksche ondervinding van de voordplanting van het menschlyk geslacht, deze natuurlyke gevolgtrekking gemaakt, dat 'er een eerste mensch geweest moet zyn; en men heeft des tot een begin van die keten beslooten. Dit is het gewoon gebruik, 't welk men daarvan maakt, en 't geen men zelfs in de vraagboekjes voor kin-

kindereu reeds aantreft. — Maar het schynt my toe, dat men niet genoeg heeft aangedrongen op het bewys, 't welk men uit de natuurlyke behoefte van den mensch ontleenen kan; want, het geen veel verder gaat, deze eerste mensch moet tevens en noodzaaklyk een VOLWASSEN MENSCH geweest zyn.

Immers is de behoefte van den mensch, by zyne eerste koomst ter wereld, zoodanig, dat, zonder hulp van volwasfen menschen, hy zich onmogelyk van voedsel kan verzorgen, — in de eerste kindsheid zou hy moeten sterven. Ware des de eerste mensch geen volwasfen mensch geweest, het menschdom had nimmer tot stand kunnen toomen. Ik beken, men kan dit bewys even zeer met het voorbeeld van verscheiden dieren aandringen, maar niet zoo sterk in het oog loopende, niet zoo sterk sprekende als met den mensch. Zonder van den aanvang, — van de eerste adembaling af, voorzien geweest te zyn met het volkoomen gebruik zynzer zintuigen, 't welk by de eerste kindsheid geen plaats heeft, en met volledige vatbaarheid van zielvermogens, (zonder dat men hem daardn geleerdheid behoeft toe te kennen) ware het bestaan des menschdoms eene onmogelykheid geweest. Maar — welk eene gedachte! De eerste mensch, die 'er te vooren niet was, zich voor te stellen als op éénmaal volwasfen daargeteld! Welk een grootach, welk een verheven denkbeeld! En wie, dien dit denkbeeld, in al deszelfs kracht, voor den geest toomt, moet niet diep getroffen zyn van de Almagt, de onkondige Wysheid, welke daartoe noodig is geweest? Zal men dit uit eene ontwikkeling van eeuwige natuurwetten in eenwigheid kunnen verklaren; of zal men dit bewys niet met recht voor ONOVERWINNELYK moeten houden? Nogthans, offchoon dit denkbeeld my veele jaaren reeds getroffen heeft, verwonder ik my, hetzelfde nimmer by eenigen Schryver te hebben aangetroffen; mischien wel van 'ter zyde, maar nimmer in het gezichtpunt, waarin ik het plaatte.

P.

DEEL DRIE. DE ILLUMINATIËN OF KUNSTVERLICHTINGEN.

Niet geheel vreemd is het onderzoek, welke toch van de Illuminatiën of Kunstverlichtingen, als een blyk van vreugdebetooning, de oorsprong moge geweest zyn? of hoe wy, in deeze verlichte Eeuw, kunnen genoegten scheppen in den arbeid van zoo veele dagen, om het kortstondig vermaak van eenige weinige uren te genieten, en 't geen nergens, dan in het slytend geheugen van hun, die aanschou-

WCS

was van het tooneel geweest zyn, een spoor agterlatende. Zouden wy niet, in deeze Reeuw, en ook de toekomstende geslagten, meer vernoots scheppen in de beschouwing van de gewoonten des vernoots, in het koperen gedenktouken, de marmereen kolom of het gegraveerd tafereel, door hunne makers opgericht, als een wenk voor toekomstende geslagten, om eenig merkwaardig voorval in dankbaar aandenken te bewaaren, door middel van de Gedenkschriften der Geschiedenis, dan in de vreugdebedryven van een tur, hoe hoog ook geroemd? of, indien lichaamlyk genot begeerd worde, waarom niet den feestdag te vieren met de uitreiking van eenige verkwikking aan lieden van laagere klassen? Zou ook niet met de vrolykheid eens vreugdedags gevoeglyk strooken, het slaaken van gevangenen, die, door hun gedrag, afslag van opsluitinge zich waardig zouden gemaakt hebben?

Doch ter zaake. Vuuren of lichten te ontfleeken, en rondom dezelve te dansen, was voorheen, en is nog heelen, een vreugdebedryf, aan lieden eigen, die Wilden geheeten worden. Zoo lieflyk en aangenaam is het licht voor de oogen, dat de Zon, die boesdbron van licht en warmte, als eene Godheid wierdt aangemerkt, aan welke godedienstig eerbewys wierdt toegebracht. Nog heden houdt de gewoonte stand in de Roomsche Kerk, dat de Beelden der Heiligen, derzelver Overblyfsels, en de hooge Altaaren, door brandende Waschkaarzen verlicht worden. Duisternis veroorzaakt uit haaren aart akelige denkbeelden; Lichte daarentegen, is eene bron van blygeestigheid en opgeruimdheid. Menschen geest is steeds bedagt op de nabootzing van de Werken des Scheppers. Deeze zwakke pooging, om het daglicht, hoewel slegta voor, weinige uren, en geshurende de duisternis van den nacht, na te bootzen, gaf, mischien, aanleiding tot het denkbeeld, dat de mensch de dankbaarheid van zyn gemoed in vreugdebetooning oprechter kon aan den dag leggen, dan door middel van eenige weinige kunstmaatige zamenvoegingen van natuurlyke voortbrengzelen, om daardoor eene nederige naavolging te bewerkstelligen van het groot geschenk van Hem, die door zyn alvermogen bevel zeide: „Er zy licht, en daar was licht.”

M E N G E L W E R K,

TOT FRAAIJE LETTEREN, KONSTEN EN WETENSCHAPPEN, BETREKKELYK.

GEDAGTEN OVER WELSPREEKENDHEID.

Myn oogmerk is niet, de Welspreekendheid in alle haare deelen te beschouwen, maar alleen met betrekking tot dat geen, het welk men *het rozen der harten* noemt. Het stoute, het grootfche, het zwierige, het bevallige, en wat meer van dien aard tot haar wezen of de werking van haar vermogen behoort, ligt buiten myn tegenwoordig bestek.

De edelste kragten, de fchitterendste en sterkste vermogens, zyn voor het grootste misbruik vatbaar, en kunnen alzoö het meeste fchaden. En de Welspreekendheid, hoe zeer op zich zelve een keurig fieraad der menfchelyke bekwaamboden, en niet te onregt de Koninginne der fraaije Konften en Weetenschappen genoemd, lydt egter hiervan zoo weinig eene uitzondering, dat het vraagftuk, of zy der Maatfchappye meer heils dan nadeels hebbe aangebragt, wel der overweging waardig zou kunnen fchynen. Zy, die de voorfpraak der onfchuld en de getrouwe gezellinne der waarheid zyn moet, heeft niet zelden deeze beide verraden en onderdrukt, door het misbruik harer betoverende kragten, waarmede zy der fmoedheid ten dienfte ftond. En de waereld heeft gewoonlyk dit verderfelyk uitwerkzel van haar vermogen te dugten, wanneer dezelve meer bedoelt om de harten te treffen en in beweging te brengen, dan het verftand te overtuigen. De Gefchiedeniffen der Volken toonen ons de droevigfte voorbeelden, hoe meesterlyk de heerschezucht en de dweepeziekte, als om ftryd, zich op die wyze van haar vermogen hebben weten te bedienen, ten koste der geregtigheid en waare verlichting. — De welspreekende Redenaar kan zich niet volkomen gelyk ftellen met den Wiskunftenaar en Wysgeer.

MENG. 1802. NO. 7. T

geer, die alleen door een strikten en koelbloedigen betoogtrant zoeken te overröden; maar hy mag ook van liezelven niet zoo verre afwyken, dat het verstand, in zyne besluiten, onmogelyk het hart, in zyne bewegingen, met een gelyken tred volgen kan. Het doel van den eenen zoo wel als van den anderen moet volmaakt hetzelfde zyn; het licht der waarheid, naamelyk, te doen uitkomen, en in zyne kragt gevoelen; alleen verheffen zy in de wyze of middelen ter bereiking van dit oogmerk. De Wiskunstenaar of betoogende Wysgeer sprekt genoegzaam alleen tot het verstand; de Redenaar tot verstand en hart te gelyk. De een vergencegt zich met eene bedaarde en eenvoudige toetsenming; maar de ander wil, dat zyn voorstel omhield worde met leevendigheid; met al den nadruk van het gevoel, met een soort van geestvervoering. Ten dien einde maakt hy de harten werk, en roept by de aandoeningen van droefheid, van medelyden; van liefde, of van verontwaardiging en afgryzen op, om in dien stroom de traage voortgangen der Redenaerkunde mede te slepen, en des te schieliker over te brengen tot het punt van overtuiging, dat hy heeft vastgesteld. In dit laatste, derhalven, onderscheidt zich voornaamelyk de Welsprekendheid, en is daarin haare waare natuur en eigenlyke sterkte gelegen, schoon zy nooit het ander geheel uit het oog verliest.

Maar wat wordt 'er vereischt tot dit treffen en bewegen der gemoederen? Hoedanig moet de Welsprekendheid haare gaven inrigten? Langs welke wegen moet zy voortgaan, om op eene waardige wyze tot de zitplaatzen der vertedering en zachte aandoenlykheid door te dringen, ten dezelyen te overmeesteren? — Zou het hier alleen te doen zyn met sterke uitdrukkingen; met praal van woorden; met hevige uitroepingen, met een luiden klagtoon, en met de kwyning en droefheid, door de zichtbaarste trekken, op het gelaat, in houding en gebaarden, te vertoonen? — Alle deeze kunsttuigen der uiterlyke Welsprekendheid zal men in het werk kunnen stellen, zelfs met de grootste naauwgezetheid en regelnatigheid; zonder ergens een enkelken waan in het oog te zien glinsteren, of eenig ander teken van geroerde harten gewaar te worden. Men kan met de daad ligt te veel kunst gebruiken, als welke eerder den loop der natuurlyke aandoeningen, die men

men wil opwekken, stuit, dan bevordert, of, ten hoogsten genomen, alles by eene koude verwondering laat blyven. — Gelyk de Dichter en Tekenmeester de Natuur tot haare leidsvrouw moeten neemden, en veel eer zullen behaagen door dezelve eenvoudig te volgen, en, zoo veel mogelyk is, naar 't leeven te schetsen; dan door hunne beelden met eene groote verscheidenheid van hooge en sterk afsteekende kleuren op te sietten, en dus de Natuur zelve te willen overtreffen; zoo moet ook de Welsprekendheid, wil zy haar doel treffen, zich naauw vereenigen met deeze getrouwe leermeesteresfe. — Wanneer een kind ons vraagt na zyne onlangs gestorvene Moeder, zal deeze onpoozèle vraag ons oogenblikkelyk de traanen in de oogen doen schieten, waartoe mischien eene lange Redenvoering over hetzelfde onderwerp, met veel zwier en kunst opgesteld, niet zoo vermogend geweest ware. En wat was het, dat aan de taal van het kind eene zoo groote kracht byzette? Wat maakte dezelve voor ons zoo welsprekende? Juist haare ongekunstelde eenvoudigheid, die ons verzekerde, dat zy uit het hart voortkwam, en dat de Natuur sprak, die dan ook, als door sympathie werkende, des te schieliker in ons begint te spreken. Zoodra by ons het denkbeeld opkomt, dat de Rede naar het voorbedagtelyk gemunt hebbe op de roeting onzer hartstochten, en dit oogmerk, het koste wat het wil, tragt te bereiken, zo al niet door de zaaken, welke hy voordraagt, dan door zyne woorden en handgebaar, zullen wy ons als tegen hem verhardden, met een soort van vermaak, dat wy gevoelen in iemand te loor te stellen, die op het schitteren en pralen met zyne gaven schynt toe te leggen. En tot deezen zoo nadeeligen argwaan by de Hoorders of Leezers legt men den grond, wanneer te veel gezogte Kunst in het werk doorstraalt.

Veel beter zal, in 't algemeen, die eenvoudige Welsprekendheid in haare onderneming slaagen, welke, vry van alle gemaaktheid en overdrevenheid, de Natuur getrouwelyk op het spoor volgt, en meer haare kracht oeffent in het belangryke der zaak zelve, en in eene gepaste zamenvoeging van tedere en treffende denkbeelden; overeenkomende niet de weezenlyke, althans niet de waarschynlyke, gesteldheid der gevallen en personen, dan in zwier en kunst der woorden. Geen

zins verachten wy hiermede alle zorg en oplettendheid, welke de Redenaar besteedt aan keurigheid van taal en styl, aan juistheid en kracht van uitdrukkingen, en aan gepastheid van toon en houding; maar met dat alles moet hy zorg draagen, dat de Kunst de Natuur niet te ver te boven ga, en dat die edele eenvoudigheid bewaard blyve, welke altoos het meeste behaagt en treft, als het zegel der waarheid, en als de geruststelling medebrengende, dat onze aandoenlykheid niet te vergeefs, niet om den *Spreeker*, maar om de *zaaken*, die wy hooren voorstellen, wordt gaande gemaakt. — Op die wyze zal een bloot, geheel onopgesmukt verhaal het hart sterker kunnen roeren, dan immer geschieden kan door bygevoegde versierzelen. Lezende: „Ziet, daar, een Dooder werd uitgedraagen, een eeniggebooren Zoon zyner Moeder; en zy was Weduwe!” heb ik telkens getwyffeld, of aan deeze weinige woorden wel iets ontbrake, dat het treffende kon vermeerderen, en of dezelve, by eene uitvoerige en welsprekende omschryving, niet van hunne kracht zouden verliezen, wyl de gevoeligheid der ziel zich veeltyds slegts op één punt wil vastigen, en, door de uitbreiding daarvan afdwaalende, te veel verdeeld wordt, en alzoo verdwynt. — Als wy onzen Heiland tot zyne schreiende Vrienden hooren zeggen: „Weent niet om my, maar weent over u zelve en uwe kinderen!” zal een welgesteld hart hierdoor aangedaan worden, schoon de woorden eenvoudig zyn, en niets schynen te behelzen, het geen na den trant der Welsprekendheid gelykt. — Men denke intuschen niet, dat daarom de Welsprekendheid van geringe waarde te schatten zy, als zynde, uit hoofde van deeze eenvoudigheid, gemakkelyk voor ieder te verkrygen. Die eenvoudige schoonheden der spreek- en schryfwyze zyn juist de eenige *waare*, en de overigen, zoo menigvuldig in getal, meestal niets anders dan kenmerken van een valschen smaak. In dat eenige *waare* zich dan eigen te maaken, bestaat, naar onze gedachten, het groot geheim der kunst, moeilyk dikwyls te treffen. En dit is de reden, dat zoo weinigen daarin naar wensch, en zoo veelen ongelukkig slaagen.

Ook zyn alle Onderwerpen niet voor eene aandoenlyke en roerende bewerking geschikt; en alsdan zal men vrugtelooz de Natuur door de Kunst willen dwingen.

Zelfs

Zelfs zal een uit den aard aandoenlyk geval niet onafgebroken en overal op dezelfde hartroerende wyze behandeld kunnen worden. De Redenaar, die dus begint en tot het einde toe wil volhouden, zal welhaast, indien zyn stuk eene aanmerkelyke uitgebreidheid beslaat, het te kort schietende van zyne eigene krachten ondervinden, en aan den kant zynner Hoorderen de onmogelykheid, om in de verbeelding of het hart dezelfde snaar lang en aanhoudend te roeren, zonder te verslapen. In tegendeel mag hy zich wel voldaan rekenen, wanneer hy slechts hier en daar, by enkele gedeelten van zyne aanspraak, de bedoelde uitwerkzels bespeurt.

Te veel, mischien, verwacht men in deezen van het ysfelyke, het wreede, het schrikbaarende; waarom men dikwyls zoo wyd en breed over hetzelfde uitweidt. Beschryvingen van die natuur worden nog al ligt by de hand genomen, en uitgehaald in noodellooze byzonderheden, om, gelyk men zich verbeeldt, door kragt van Welsprekendheid de harten te roeren. Zy zullen ook daardoor geroerd worden; maar niet op eene wyze, die ons streelt en vertedert, of traanen doet vloeijen. Eerder zal het hart van schrik en vreeze wegkrimpen, en niets anders gevoelen dan bittere gewaarwordingen van afkeer en haat; wenschende onder de beschryving, hoe schoon en welspreekend ook voorgesteld, dat het gordyn schieelyk valle, om deeze tooneelen des bloeds te bedekken. Laat iemand, (als ik dit voorbeeld mag gebruiken) over den dood van Joannes den Dooper redenvoerende; het afgehouden hoofd op de schootel geplaatst, met de leevendigste kleuren en de grootste uitvoerigheid affchilderen, zoodat men hetzelfde als voor oogen zie in de hand der jonge Dogter; zal deeze schildery ons behaagen? Zal ze ons treffen, zoo als wy gaarne willen getroffen worden? Of zullen wy wenschen, het oor zoo wel als het oog te kunnen sluiten voor dit afgrysfelyk gezicht? Het laatste, gelooven wy, zal altoos het gevolg zyn in eene vergadering van niet geheel onbeschaafden. — Het lyden van den groopen Wetgever der Christenen is vol van aandoenlyke en hartroerende tooneelen; maar deeze zullen gesloten blyven, indien de Kerkleeraar zich alleen of te lang ophoudt by het bloedige der vuist- en geesfesslagen, der doornen, en der kruisnagels. En het

zelfde mogen wy aanmerken omtrent de verschrikkingen van dood en hel, waardoor men niet zelden zyne welspreekendheid wil toonen, en derzelve den ruimen teugel viert. Dat rameijen op de gemoederen, om, als met geweld, de aandoeningen er uit te schudden, en het oog tot weenen te dwingen, zal niet alleen doorgaans eene tegengestelde uitwerking te weeg brengen, maar ook eene belediging zyn voor het grootste gedeelte der Hoorders, die men niet mag beschouwen als zoo ruw en verstaald van harten, dat zulke geweldige middelen noodig zyn om ze te bewegen. Men tragte liever het oog eenen traan als te ontsteelen, door tedere, schoon nadrukkelyke trekken, niet met harde, maar met zachte en smeltende verwen overdekt. Hieruit zal die aangename, niet schokkende, maar stille en gemoedelyke ontroering geboren worden, welke het gelaat van het edelst gevoel doet gloeijen, en niet van angst en afgryzen verbleeken.

En tot deeze, alleen waane, aandoenlykheid kan ook (om nog dit hierby te voegen) de uiterlyke begaafdheid van den Redenaar medewerken. Eene gepaste leiding der stem en gebaarmaaking zyn ongetwyfeld niet zonder eene vrugtbare uitwerking op de zinnen, en van daar op de harten; maar wildheid en onstuimigheid (gelyk trouwens altoos onbeschaanbaar met de manlyke deftigheid eens Redenaars; zoo wel als met de achtbaarheid der plaatze, waarin hy gewoonlyk spreekt) moeten wel byzonderlyk vermyd worden met betrekking tot het gehoor, dat wy hier bedoelen. Schoon de klaagtoon en eene kwynende houding zekerlyk eenigermate passen by droevige, of treffende tooneelen; kan men egter, door de aandoenlykheid van zyn onderwerp vervoerd, hietin ligt te ver gaan, en de vryheid van den Tooneelspeelder te veel nabootzen. Het schreeuwen is in alle gevallen verboden; maar wy twyffelen ook, of het verheffen der stem, gelyk gemeenlyk geschiedt om het aandoenlyke uit te drukken, daartoe wel het geschiktste middel zy. Zou eene merkelyke daaling beneden den gewoonen toon, zoo veel de hoorbaarheid toelaat, niet van een gewenschter gevolg zyn, en overeenkomstiger met de Natuur? De stilte, die men dan zoo naby komt, heeft iets achtbaars en aandagwekkends in zich, en brengt dus de gemoederen vooraf in die gesteldheid, welke het meest geschikt is om de treffenden

fade indrukken op te vangen. Eene waarlyk bedroefde, vertederde, gebrokene, weemoedige, of meêwaa-
rige ziel, is niet luidrugtig of woelig, gelyk de wan-
hoopende, de driftige en verontwaardigde: zy bemint
de stilte, spreekt zagt, en wil ook liefst, dat allen, die
haar omringen, op denzelfden toon gestemd zyn. En,
naar het ons voorkomt, is het de zaak des Redenaars,
om, zoo veel mogelyk is, in zyne uitspraak en de bewe-
gingen des ligbaams, zich naar deeze natuurlyke ge-
steldheid te schikken.

Maar tot dit alles is wel het voornaamste vereischte,
dat de Spreker zelve een man zy van gevoel en een
gezonden smaak; dat hy, leevendig overtuigd van het
belang zyns onderwerps, hetzelfde met eene hartelyke
en warme deelneeming kan behandelen. Zonder dit,
zullen de uitsteekendste gaven, waaronder, niettegen-
staande de kunst der veinzery, de vermomming dik-
wyls zal uitschynen en allen invloed wegneemen, hem
weinig baaten, klinkende als ydel luidende schellen;
terwyl anderszins de gebreken der natuur grootendeels
vergoed zullen worden door den aandrang en wel-
meenenden ernst der gevoelvolle ziel.

H.

H.

BEPROEFD MIDDEL, BEKEND ONDER DEN NAAM
VAN *Essentia pro Hemorrhagia*, TOT STEL-
PING VAN EENE ZWAARE NEUSBLOEDING.

DOOR JOMS. TJALLINGII, *Quid-Apothecar.*
to Amsterdam.

Reeds lang ben ik voorneemens geweest, bovenge-
meld Middel, (uit hoofde der heilzaame uitwer-
king, welke ik van hetzelfde zo dikwerf ondervonden
heb) tot nut van het Menschdom, bekend te maaken;
doch op welk eene wyze zulks ter uitvoer te brengen,
heb ik met my zelf niet eens kunnen worden. Dan
van tyd tot tyd in dit geacht Maandwerk onderschei-
dene belangryke Genees- en Heelkundige Stukken aan-
treffende, heb ik het niet ongeschikt geoordeeld, dit
Middel door hetzelfde bekend te maaken; niet twyfelende

de of het zal, daar het ten nutte van het algemeen kan verstrekken, eener plaatsze waardig gekeurd worden.

Dit Middel is, zints meer dan honderd jaaren, met het gewenschte gevolg, tot verwondering der Geneesheeren, beproefd geworden, en heeft (voornamentlyk in de Provintie *Friesland*) een aantal Lyders gered; zynde hetzelfde altoos, tot op heden, een geheim geweest; zo als het my ook, by den aanvang van myn bercep, als Apothecar alhier, is ter hand gesteld. Zie hier deszelfs bereiding:

℞ *Sacchari Saturni unciam unam*
Vitrioli martis unciam semis
Seorsim terantur in mortario Vitreo,
Addantur Sp. Vini unc. oſſo
Misc. S. A.

D.

Verder zegt het Voorschrift: „Wanneer deeze Essentia in de Winkels bewaard wordt, en aldaar eenigen tyd gestaan heeft, zal men bevinden dat dezelve sterk præcipiteert, en moet dus, wanneer het gebruikt wordt, wel gezorgd worden dat het eerst sterk geschud is, opdat het gelyk gemengd zy.”

Het gebruik wordt bepaald als volgt: „Jonge lieden onder de twintig jaaren, 4 maal 's daags, 14 a 15 druppels, met een lepel Brandewyn gemengd; van tien tot twaalf jaaren telkens 10 a 12 druppels; en een volwassen mensch 4 maal 's daags telkens 20 druppels.” — Aldus woordenlyk het Voorschrift.

Ik zelf heb dit Middel, offchoon daartoe dikwerf verzogt geweest zynde, nimmer aan kinderen of jonge lieden toegediend; doordien het, by onderzoek, my altoos is voorgekomen, dat die Neusbloedingen niet van zodanigen aart waren, dat men tot dit Middel zyne toevlucht behoefde te neemen, en ik van gedachten ben, dat eene Neusbloeding in veele gevallen heilzaam zyn kan, en nimmer behoort tegengegaan te worden, ten zy dezelve al te overmatig is. Verder heb ik altoos, in plaats van met Brandewyn, (zo als het Voorschrift zegt) by voorkeur, het Middel met witten Wyn toegediend, en daarvan steeds de gewenschte gevolgen ondervonden.

Om

Om meerdere Gevallen voorby te gaan, vinde ik my verplicht, de navolgende myner Waarneemingen, omtrent dit Middel, alhier ter inlichtinge mede te deelen. Vóór eenige jaren (~~wanneer ik~~ nog alhier als Apothecar fungeerde) wierd ik door een myner Vrienden verzogt, by een Heer te komen, welke door eene overmaatige Neusbloeding, die reeds twee a drie dagen aangehouden had, zodanig verzwakt was, dat, niettegenstaande alle de aan hem toegebragte hulp zyner Geneesheeren, hy zich in de zorgelykste omstandigheid bevond. — Ik vervoegde my aldaar, en ontdekte dat de Lyder, zo wel door herhaalde Aderlaatingen, als door de Neusbloeding, eene aanmerkelyke hoeveelheid bloeds verloren had. Hy was een man van omtrent dertig jaaren, van een zeer gezond gestel en meer dan gewoone krachten. Hy lag zeer verzwakt in zyne bedsteele, met proppen in de neusgaten, en met doeken omzwageld; had eene doodelyke kleur, en was ten eene-maale weezenloos, met een uitermaate flauwen pols; en zyne Geneesheeren hadden voorspeld, dat hy in die omstandigheid niet den avond kon beleeven. Het bloed vloeide aanboudend door alles heen; en de omstandigheden waren zodanig dringende, dat ik besloot., dit Middel niet volgens het Voorschrift, maar naar bevin- ding van zaaken, toe te dienen. Ik gaf den Lyder 20 druppels, met een half theekopje witten Wyn ge- mengd; — een half uur daarna nog 10 druppels, op dezelfde manier; waarna hy bewyzen deed van eene inwendige kalmte te gevoelen. Na verloop van twee uren gaf ik als vooren nog 10 druppels, en ontdekte dat de toevloed van bloed ophield; en de Lyder zichtbaa- re tekenen van beterschap gaf. Ik liet het hierby be- rusten, en verzogt, van tyd tot tyd hem een glaasje Limonade te doen drinken. — Des avonds wederge- komen zynde, vond ik den Lyder in het bed zittende; zyn pols was geregeld, en hy zeer opgeruimd van geest, my verzoekende van het voor hem zo fastige verband ontslaagen te mogen worden. Ik liet hem nog 8 druppels gebruiken, en deed een uur daarna het ver- band afneemen; waardoor de Lyder, na altoorens afge- waschen te zyn, grootelyks verkwikt wierd. — Den volgenden dag vernam ik dat hy een zeer gerusten nacht had doorgebracht, en bevond hem in eene gesteldheid boven myne verwachting. Ik deed hem dien dag nog

tweemaal 10 druppels gebruiken; de verdere behandeling aan zyne Geneesheeren overlatende. — Op den derden of vierden dag daatop volgende werd ik wederom by den Lyder ~~geroepen~~, en bevond dat dezelve wederom bloedde, doch in een minder sterken graad. Ik liet hem als vooren 15 druppels gebruiken, en de bloeding bedaarde; dit des anderen daags nog eens herhaalende, had ik het genoeg, den Lyder binnen weinige dagen volkomen hersteld te zien.

Een ander Geval, dat ik alhier aanbaale, was het volgende. — Vóór eenige weken werd aan myn huis gezonden, om dit Middel van my te erlangen, of te weeten (uit hoofde dat ik niet meer als Apothecar. fungeerde) waar hetzelve te bekomen ware. — Ik zond terstond naar de Apotheek van een myner Vrienden, welken ik by zyn leeven verzocht had; dit Middel te vervaardigen en ten allen tyde in gereedheid te houden; bevindende ook werkelyk, dat voorn. Escentia aldaar in gereedheid was. Na dezelve geëxamineerd te hebben, vond ik my verplicht (offchoon buiten eenige functie zynde) naar de omstandigheden des Lyders, voor welken men het Middel begeerde, onderzoek te doen. Aldaar gekomen zynde, vertoonde men my een schriftelyk bewys van den Geneesheer, waarin dezelve aanraade, van dit Middel gebruik te maaken. De Lyder was een Koopman, mede binnen deeze Stad woonachtig; tusschen de vyftig en zestig jaaren oud, en, niettegenstaande alle aangewende poogingen ter zynen hulpe, door eene aanhoudende Neusbloeding aanmerkelyk verzwakt; hebbende een snellen, ongeregelde pols; — Ik diende hem oogenblykelyk 15 druppels van dit Middel toe, met een half theekopje witten Wyn gemengd, en herhaalde zulks een groot quartier uurs daarna; latende nog 15 druppels, met witten Wyn gemengd, in gereedheid staan, met verzoek, byaldien de bloeding aanhield, dezelve een uur daarna den Lyder in te geeven. Na verloop van drie uren bezocht ik wederom den Lyder, en vond denzelven door eene zachte rust aanmerkelyk verkwikt; zynde de pols zeer geregeld en bedaad. Ik ontdekte dat er in het geheel geene bloeding meer plaats had, en de agtergelaten druppels niet gebruikt waren; echter diende ik hem nog 10 druppels toe, waarop een geruste nacht volgde. Den volgenden dag bevond de Geneesheer den Lyder me-

de in een aanmerkelijk beteren toestand. Ik liet, met deszelfs goedkeuring, het verband afneemen, en ben daarna geene meerdere bloeding gewaar geworden; zynde de Lyder, door verdere hulp van zynen Geneesheer, tot myne innige vreugde, van dit ongemak volkomen hersteld; hebbende ik van denzelven de freestendste blyken van erkentenis ondervonden.

Ik heb dit Middel, met het gewenschte gevolg, mede toegediend in Bloedstoringen van een anderen aart, alsmede aan Vrouwen, welke door aanhoudende vloeijing uitermaate verzwakt wienden; door haar van deeze Bstatha, twee- a driemaal 's daags, van 6 tot 12 druppels; met witten Wyn, te doen gebruiken, en nimmer, door het gebruik van dit Middel, eenige nadeelige gevolgen ontdekt; doch, zy, die de bestaandeelen kennen, zullen med my moeten toestemmen, dat hetzelfde altoos met groote omzigtigheid, en naar de omstandigheden het vereischen, door deskundigen moet toegediend worden.

Ik vermaane hiermede ter inlichting omtrent dit Mid-
del genoeg gezegd te hebben, en hoope dat deeze my-
ne Waarneemingen aanleiding tot verder onderzoek gee-
ven, en tot hulp van het lydende Menschdom mogen
verstrekken.

Aanmerking van den Redacteur.

Het *Saccharum Saturni* bezit voorzeker een zeer aanmerkelijk zamentrekkend vermogen; en dus gelooven wy gaarne, dat het met veel voordeels, in aanhoudende en byna alle hoop van herstel beneemende Bloedstoringen, kan gebruikt worden. Het blyft met dat alles een kwaadaartig Vergift, t welk het levensbe-
ginzel in zyne bronnen aangrypt. Hierom oordeelen wy het veiligst, eenige geheel wanhoopige gevallen uitgezonderd, in welke men geen oogenblik tyds te verliezen heeft, van het hier boven medegedeelde Middel geen gebruik te maaken, dan nadat men, zonder vrugt, min gevaarlyke Middelen, en vooral het *Liquor Symp.* *Lacini*, heeft beproefd.

NADERE BYZONDERHEDEN WEGENS PIAZZI'S NIEU-
WE PLANET, *Ceres Ferdinandea* GENAAMD.

www.libtool.com.cn

Op den 17 Maart was de Planeet in tegenstand met de Zon. Zy bevondt zich naby den Noordlyken grenspaal van haare Breedte, en omtrent 30 Graaden voorby haar *Perihelium*. Zoo gunstig was haare stand, om te kunnen gezien worden, als dezelve immer zyn kan. Haare schynbaare Middellyn gesteld zynde op anderhalve Sekonde, zal haare weezenlyke Middellyn zyn omtrent een zevende gedeelte van die der Aarde, of de helft van die der Maane. Haare schynbaare plaats aan den hemel, van 30 April tot 29 Juny, is door Dr. GAUSS, op zyne gronden, voor middernacht op den Meridiaan van *Seeberg*, of *Saxen-Gotha*, op volgende wyze berekend:

1802	Rechte Opklimming.	Noorder Declinatie.	1802	Rechte Opklimming.	Noorder Declinatie.
April 30	176°. 20'	17°. 17'	Juny 2	177°. 56'	13°. 21'
May 3	— 21	— 2	— 5	178. 22	12. 53
— 6	— 16	16. 45	— 8	— 49	— 25
— 9	— 15	— 27	— 11	179. 19	11. 56
— 12	— 17	— 8	— 14	— 51	— 27
— 15	— 23	15. 47	— 17	180. 25	10. 57
— 18	— 31	— 25	— 20	181. 1	— 27
— 21	— 42	— 2	— 23	— 39	9. 56
— 24	— 57	14. 38	— 26	182. 18	— 25
— 27	177. 14	— 13	— 29	— 59	8. 53
— 30	— 34	13. 47			

Dr. GAUSS, aan wien wy deeze berekeningen zyn verschuldigd, door middel van welke de Planeet door den Baron ZACH en Dr. OLBERS van nieuws ontdekt wierdt, is een Jongeling, van *Brunswyk*, oud tweeëntwintig jaaren, een buitengewoon Wiskundig Vernuft. ZIMMERMAN hadt hem, voor rekening des Hertogs van *Brunswyk*, in de Wiskunde onderweezen. Op zyn agttiende jaar hadt hy reeds NEWTONS *Principia* geleezen. In het Latyn, en in een zeer duidelyken styl, heeft hy eenq

tebe zeer geleerde Verhandeling geschreeven, over de hoogere deelen der Rekenkunde. Het Werk is aan zynen Weldoener, den Hertog van *Brunswyk*, opgedraagen.

28 April, 1802.

ASTROPHILUS.

BERIGT WEGENS DE ONTDEKKING VAN EENE
ANDERE NIEUWE PLANET, DOOR
DR. OLBERS, van *Bremen*.

DR. OLBERS, op den 28 Maart 1802, toevallig na de Star ziende, geteekend N. 20, in den Noordlyken Vleugel van de *Maagd*, dicht by welke hy, op den eersten January laatstleeden, *Ceres Ferdinandea* van nieuws hadt ontdekt, zag, tot zyne groote verwondering, eene Star van de zevende grootte, met N. 19 en 20 van de *Maagd* een gelykzydigen Driehoek uitmakende; aangaande welke hy overtuigd was, dat dezelve aldaar op dien tyd niet zichtbaar was geweest; door deeze byzonderheid, en derzelver beweeging naa-gaande, ontdekte hy dat het een andere nieuwe Planet was. Door zyn *Dollands Teleskoop* gezien zynde, kwam zy hem voor, volmaakt gelyk te zyn aan *Ceres*, zonder dampkring of vlek (*Nebula*), en van eene vaste Star niet te kunnen onderscheiden worden. Op de onderstelling dat het een Planet is, die zich in een rond of cirkelformigen kring beweegt, heeft men derzelver afstand van de Zon berekend op twee en een tiende van onzen afstand van de Zon, en haaren Omloopstyd op ongeveer drie jaaren. Zeer aanmerkelyk moet de helling van haaren loopkring op de Ekliptika zyn; als zynde, op den 12 April, haare waargenomene breedte nagenoeg 16° . Dr. OLBERS heeft haar den naam van *Pallas* gegeven.

ASTROPHILUS.

28 April, 1802.

BERICHT DER ONTDEKKING VAN KOOL-MYNEN
AAN DE KAAP DE GOEDE HOOP.

www.libtool.com.cn

(Uit het *Engelsch*.)

„ Groot zeker zyn de nadeelen, door het verlies
„ van *Kaap de Goede Hoop* door ons Vaderland
„ geleden. De *Engelschen* hebben, ten tyde des be-
„ zits van deezen Uithoek van *Africa*, blykens 't geen
„ wy des vermeld hebben (*), zich onledig gehouden
„ met verscheide naaspeuringen, die ons, by de weder-
„ gave, volgens het onlangs getroffen Vredesverdrag;
„ van vrugt kunnen weezen. Wy kunnen, by 't geen
„ wy des, op de aangeduide plaatzen, berigten, nog de
„ zeer gewigtige byzonderheid voegen, in 't hoofd dee-
„ zer Afdeeling aangeduid.”

By de meeste Huisgezinnen in de *Kaapstad* wordt een Slaaf gehouden, wiens werk alleen bestaat in het zoeken van Brandhout. Deeze gaat 's morgens uit, beklimt de hoogste bergtoppen, tot welke geene wagens kunnen komen; en hy komt 's avonds weder terugge met twee Takkebosfen, (de vrugt eens arbeids van zes of agt uren) hangende aan de twee einden van een Bamboe-riet, op zyne schouders liggende. Eenige Huisgezinnen hebben twee, of zelfs drie Slaaven, wier eenige arbeid bestaat in op deeze wyze Brandhout te verzamelen. De kosten der Takkebosfen, dus verzameld of gekogt, noodig om het eeten gereed te maaken, (want men stookt nergens dan alleen in de keuken) belooopen, in een maatig talryk gezin, tusfchen de vier- en vyfhonderd Guldens.

De vermeerdering der *Kaapstad*-bewoonderen, door vyfduizend gewapende Manschappen, en een groote Vloot op de reede, vermeerderde de vraag na Brandhout zodanig, dat men met rede beducht werd, binnen kort gebrek te zullen krygen aan deeze onvermydelyk noodige behoefte.

In

(*) Zie onze *Vaderl. Letteroef. Mengelwerk* voor 1801, bl. 651 en 653, en hier boven, bl. 19 enz., alsmede bl. 79.

In deze omstandigheid vestigde zich de aandacht der *Engelsen* op het vinden van iets, 't welk dit gebrek kon aanvullen. Het vertoon, 't welk alle de Bergen in *Zuid-Africa* maakten, was zeer gunstig voor de veronderstelling, dat men brandbaare Kool zou vinden in de ingewanden van de meeste beneden-bergen aan den Zeekant; dit bewoog den Graaf VAN MACARTNEY, overtuigd van het voordeel, 't welk zodanig eene Ontdekking der Volkplantinge zou aanbrengen, des onderzoek te doen.

Men maakte alles ter opspeuringe gereed. Lieden onder het Krygsvolk, die in de Kool-mynen gearbeid hadden, werden uitgekoozen tot het neemén deezer proeve. *Wynberg*, een Landtong van den *Tafelberg* af loopende, was de plaats, tot deeze proefneeming bestemd. De werktuigen doorboorden harde klei, pypaarde, yzersteen, en zandsteen, liggende in opeenvolgende beddingen, ter diepte van drie-en-twintig voeten. Het booren werd toen gestaakt, dewyl men daadlyk Kool ontdekte, langs de oevers van een diepe beek, uit den *Tygenberg* komende; een Berg, waarin die landengte ten oosten eindigt.

De bedding der Koolstofte bleek ten naastenby horizontaal te loopen. Onmiddelyk boven dezelve lag witte Zandsteen, en dezelve rustte op eene laage verharde Klei. De Koolader was van tien duimen tot twee voeten dik. De Koolstofte zelve verschilde op onderscheidende plaatsen. Op eenige graafde men uit groote houtagtige blokken, waarin de overblyfsels van den bast, de kwasten, en de houtvezelen, zich duidlyk lieten zien. Te midden van deezen deden zich voor, stukken van Yzersteen, 'er door heen loopende met gekronkelde aderen, of liggende in ongeregelde brokken. — Andere gedeelten van de bedding bestonden uit Kool, die veel van Turf hadt, en by de Natuurkundigen den naam van *Lithanthrax* draagt; en kwamen 'er stukken voor, die in geenen deele verschilden van de Koolsoort, in *Engeland* bekend onder de benaaming van *Booy-coal*.

Het houtagtig gedeelte brandde met een heldere vlam, zonder veel reuks, en liet witte asch naa, gelyk die van droog hout. De vastere aard- en steenagtige gedeelten brandden minder helder, hadden een zwavelagtigen reuk, en lieten een overblyfsel naa, 't geen welhaast op de oppervlakte een donkerbruine korst kreeg.

Het

Het booren werd voortgezet op verscheide plaatsen, in hoope van de waare Kool-bedding te zullen aantreffen. De algemeene uitkomst dier bewerking was:

Kool	2 Voeten.
Blaauwe	5 —
Witte	22 —
Graauwe Zandsteen met Klei	21 —
Chocolade-verwige Zandsteen	14 —
Blaauwagtige Klei	31 —
Gestreept Zand, rood en wit, met Klei vermengd	33 —

128 Voeten.

Hier staakte men den arbeid.

GELOOFSBELYDENIS VAN WYLEN ALEXANDER GEDDES, L. L. D. EN DIENS BRIEF AAN BEN BISSCHOP.

ALEXANDER GEDDES, die zich, in de Gelcerde Wereld, bekend gemaakt heeft door eene Overzetting van den Bybel in 't *Engelsch*, tot de *Roomsch-Catholiken* behoorde, en desnietteenstaande op de Hoogeschool van *Aberdeen* den tytel van *Dokter in de Regten* verwierf, eene eer, zints den tyd der Hervorminge, nooit aan eenig *Roomsch-Catholyk* toegestaan, veroorzaakte door die Vertaaling en bygevoegde Aanmerkingen veel geschils wegens zyne gevoelens in den Godsdienst. Menschen, aan onderscheide Aanhangen onder de Belyders van het *Christendom* verkleefd, vroegen, ten zynen opzigte, of een Man, die zo veel toegaf, en zo weinig geloofde, een *Christen* kon zyn? Hy hadt deswegen veele on aangenaamheden; *Roomschen* en *Onroomschen* voerden tegen hem de pen.

In de Voorreden van zyne *Critical Remarks* doet hy deeze merkwaardige *Geloofsbelydenis*. — „ Het „ Evangelie van JESUS is myn Godsdienstig Wetboek. „ De Leeringen van JESUS maaken myn hoogst genoe- „ gen uit: zyn juk is my zagt; zyn last is my ligt. „ Doch deezen Last zou ik niet op myne schouderen „ nemen; die Leeringen zou ik niet kunnen bewonde- „ ren;

ten; dat Euangelie zou ik niet voor myne Wet erkennen, — indien Rede, zuivere Rede, myne Aanstrenging en Voorschryfften niet ware. — Ik beken volvaardig, dat ik een opregt, schoon onwaardig, Leerling van CHRISTUS ben. CHRISTIAN is myn Naam, en CATHOLYK myn Bynaam. Liever, dan deezelze roemryke Tytels te laten vaaren, zou ik myn bloed storten; dan ik zou geen druppel bloeds over hebben, voor 't geen noch *Catholiek*, noch *Christelyk* is. *Catholyke Christenheid* draag ik eerbied toe, waar ik ze aantref, en by welk eene Secte dezelve zich onthoudt; maar ik kan geen eerbied betoonen voor hooi en stoppelen, welke men onder die edele-gestanten gemengd heeft, en die iedere Secte, aan welke ik kennis heb, meer of min verdooven en van aangebooren luister berooven."

Een *Christen* van dien stempel bekreunde zich niets aan het aanschryven van een *Apostolischen Vicaris*, die hem het vonnis van opschorting, in zynen dienst als Priester, zondt, naa dat hy het Eerste Deel zyns Bybelwerks hadt in 't licht gegeven. Hy, die vaststelde, „een Paus, en gevolgelyk een Bisschop, kan verkeerd handelen, en indien hy zulks doet, mag een mindere hem zulks onder 't oog brengen," schreef, op het ontvangen dezer schorting, onder anderen het volgende: „Misfchien, myn Heer! wenscht gy eene andere gelegenheid te hebben om uw Bisschoplyk Gezag uit te oefenen, en met kerklyke strafopleggingen te spelen gelyk kinderen met een nieuwen bal. — Ik wensch uw Lordschap veel vermaak met dat speeltuig: doch draag zorg, myn Heer! draag zorg om 'er niet te dikwyls mede te spelen, Lees Vader CHRYSOSTOMUS over de Kerklyke Straffen, en leer van hem wat meerder gemaatigdheids. Vergun een *Oud Priester*, u te zeggen, dat zulks een *Jong Bisschop* tot een groot cieraad strekt.

„Wat myzelven betreft, myn Heer! ik schroom niets voor uwe bedreigingen, en zal lachen met uwe kerklyke straffen, zo lang ik weet dat ik dezelve niet verdien. Ik zal nooit aan de *opgelegde* my onderwerpen; omdat ik het gedaane Verbod voorbaarig, belachlyk, en ongegrond keur. Indien gy denkt eene genoegzaame reden te hebben

„om my het uitoefenen van myne Priesterlyke Orde
 „in het Distrikt van *Londen* te verbieden, die ver-
 „klaaring mag goed voor u weezen! — De waar-
 „heid der zaake is, dat ik in uw Distrikt geene
 „Priesterlyke verrigtingen uitoefen; in 't zelve heb
 „ik, zints veele jaaren, niet gepredikt, of eenig
 „Sacrament bediend; en het is ten minsten zes jaa-
 „ren geleden, dat ik openbaare Gebeden deed in eeni-
 „ge openbaare Kapel. Om een Vriend of twee dienst
 „te doen, heb ik zomtyds, schoon niet dikwyls, ten
 „hunner huize Gebeden gedaan; maar dewyl gy my
 „het genoegschynt te benyden om een Vriend te
 „verplichten, ik vergeef u zulks ook.

„Maar, myn Heer! gy kunt my niet belotten om
 „t'huis te bidden; en t'huis zal ik bidden, in weer-
 „wil van al uw kerklyk verbod, zo dikwyls het my
 „behaage. De Opperbischop onzer Zielen is altoos
 „genaakbaar; en door hem kan ik, ten allen ty-
 „de, vryen toegang hebben tot den Vader, die my
 „niet zal verwerpen, dan om vrywillige en onver-
 „beterde misdryven. Gedekt door de welbewust-
 „heid myner onschuld, zal de geheele donder van
 „het Valicaan te vergeefs het op myn hoofd ge-
 „maunt hebben.

„Gy ziet, myn Heer! ik heb den korten tyd,
 „door u aan my vergund, om myne gezindheid
 „ter onderwerping aan uwen Herderlyken Brieve te
 „verklaaren, niet noodig gehad. Zulk eene onder-
 „werping, myn Heer! zal nimmer gedaan wor-
 „den door

ALEXANDER GEDDES,
Een Priester in de Catholijke Kerk.

VERHAAL VAN DE WREDE STRAFFE, OP BEVEL
VAN WYLEN PAUL I., KEIZER VAN RUSLAND,
GEOEFFEND AAN DEN HEERE SEIDER, LU-
THERSCH PREDIKANT TE RANDEN, IN
LYFLAND, BESCHULDIGD VAN VER-
BODENE BOEKEN IN EIGENDOM
GEHAD TE HEBBEN.

Aan de Uitgevers van de *Vaderlandsche Letter-
befeninge*.

Het volgende Verhaal draagt zoo veele kenmerken
van geloofwaardigheid, en geeft den denken-
den Leezer tot zoo gewigtige aanmerkingen gelegen-
heid, dat Gyl., met de plaatsing van hetzelfde in
dit *Mengelwerk*, geen ondienst doen zult.
Ik ben

U. Begunstiger," enz.

Le Crime fait la honte, et non pas l'Echaffaut.

VOLTAIRE.

In de maand April 1800 had ik aan een Heer in my-
ne nabuurschap eenige Boeken geleend. By het terug
ontvangen ontdekte ik, dat een derzelve, het Eerste
Deel van LAFONTAINE'S *Kragt der Liefde* (een Werk,
zeer geacht en algemeen geleezen) niet in het Paket
was, 't welk my in een zeer gehavenden staat door
den Postbode wierdt ter hand gesteld. Straks schreef
ik aan mynen Vriend, hem verzoekende my te berig-
ten, of hy het Boek nog hadde; doch hy verzekerde
my, op zyne eer, dat hy het niet met de overige Boe-
ken, zorgvuldig ingepakt, hadt terug gezonden. Niet
twyfelende, of het Paket was, op eens der pleister-
plaatsen, door den eenen, of anderen geopend, en het
Boek 'er uit genomen of verloren, en het Werk niet
leest willende geschonden hebben, deed ik in de *Dor-
patsche Courant* eene korte aankondiging plaatsen, be-
helzende, dat een Paket, inhoudende zulke en zulke
Boeken (hier wierden ze allen genoemd) onlangs aan
my uit den Staat A niet den Post zynde gezonden,

„ het Eerste Deel van LAÉONTAINE's *Kragt der Liefde*,
 „ de, op den weg tusſchen den gemelden Staat en het
 „ Dorp *Randen*, uit hetzelfde was verloren; en alzo
 „ ik verlangde, dit Deel, om den wille van de drie
 „ overigen, terug te hebben, myn verzoek was, dat,
 „ indien iemand het mogte gevonden hebben, hy de
 „ goedheid wilde hebben, hetzelfde aan my terug te zen,
 „ den; zullende de koſten in dank vergoed worden.”

Het gevolg deezer aankondiging was, dat ik myn verloren Boek kort daarna terug kreeg; maar toevens, dat ik de elendigſte der menſchen wierd. Want ik had reeds vergeeten, dat ik op zekeren dag, (t was de 24 May 1800) terwyl ik in mynen Tuin wandelde, en myne boomen beziigtigde, die in vollen bloei ſtonden, de Heer VAN RENNENKAMPE, Lid van den Raad te *Dorpat*, aan myn huis kwam. Een vriend en bekende van myn gezin, en eerſtyk eigenaar van drie myner bedienden zynde, baarde zyne onverwagte komſt niet veel verwondering; doch hy ontvouwde my welhaast het waare oogmerk van zyn bezoek. Hy vertoonde my eene Order van zyne Excellentie den Gouverneur Generaal van *Lyſland* en *Eſthland*, gericht aan den Raad van *Dorpat*, van den volgenden inhoud;
 „ dat de Boekbeoordeelaars te *Riga* uit een bericht in het
 „ *Dorpatſche* Tydschrift hebbende vernomen, dat de
 „ Eerw. Heer SEIDER, Leeraar te *Randen*, niet ſlegts
 „ verdagte, maar verbodene Boeken bezat, en aan anderen hadt geleend, daarvan verſlag aan zyne Excellentie hadden gedaan, hem verzoekende, aan de bevoegde Gerechtsdienaaren te gelasten, zich na het Kerſpel van *Randen* te begeeven, en aldaar eene Lyst te maaken van, en voorts te verzegelen, de *Leesbibliotheek* van den Leeraar SEIDER, en de gezegde Lyst aan het Comptoir der Boekbeoordeelaaren te *Riga* over te zenden.” Ik ſchrikte eenigzins op het leezen van deeze Order, zonder echter, daardoor bedremmeld te worden; en den Heer RENNENKAMPE in myne Boekery brengende, verzocht ik hem, zynen jaſt te volvoeren. Met een oog van medelyden vraagde my de braave man, of ik niet het een of ander wilde verſtoppen. Doch ik antwoordde, dat, naardien ik, volgens myn beſte weten, geen verboden of ſchadelyk boek bezat, ik verzocht, dat hy ze allen zonder uitzondering wilde opſchryven. Hy deedt het, en nog

voor den middag hadt hy zyn werk verrigt. Thans hielden wy het middagmaal.

In den namiddag schreef de Heer RENNENKAMP een verbaal van zyne verrigtingen, en was met het laatste gedeelte van zynen last bezig, het verzegelen der Boeken — wanneer eensklaps de Heer TUMANSKY, (Raad van Staat te *Riga*) verzeld van den Geheimschryver van het Comptoir, en den Heer BRÜMER, Kapitein van den Kreits, in de kamer traden. Zy berigten ons, gekoomen te zyn om myn Boekery te doorzoeken. Thans hernam de Heer RENNENKAMP: „Dit is reeds door my gedaan; hier is de Lyst der „Boeken; doch misschien hebt gy, Heeren, andere „orders ontvangen,” enz. „Er volgde geen antwoord; en de Sekretaris begon straks een nieuwe Lyst te schryven. Inmiddels nuttigde de Heer TUMANSKY eenige spyze, voor hem gereed gemaakt; en, niets kwaads vermoedende, ging ik na de kamer van den Kapellaan, die ten mynen huize woonde. Hier vond ik Kapitein BRÜMER; doch by myne komst ging hy straks heen. De Heer JOUNGNA (zoo was des Kapellaans naam) trok my ter zyde, en my by de hand vattende: „Myn „waarde Vriend, zeide hy, ik heb u iets van wegen „Kapitein BRÜMER te berigten; doch ontstel u niet.” — „Wat is het? Ik ben tegen het ergste gewa- „pend.” — „Gy moet na *Petersburg* gaan!” Die hoorende, ontzette ik een weinig; doch my spoedig herstellende, deed ik verder onderzoek by den Heer JOUNGNA, wanneer de Heer BRÜMER zelf terugkwam. Nu toonde hy my de Order van *Petersburg*, door den Heer TUMANSKY hem ter hand gesteld. Op bevel van zyne Keizerlyke Majesteit was dezelve door zyne Excellentie den Prokureur Generaal aan TUMANSKY gerigt, hem bevelende zich na *Randen* te begeeven, aldaar de Boekery op te schryven, dezelve te verzegelen, en de Lyst nevens den Eigenaar na *Petersburg* te zenden. Nu bleek het, dat, behalven het bericht aan den Gouverneur Generaal van *Lyfland*, insgelyks een verslag na *Petersburg* was gezonden. Van nieuws was ik zeer ontsteld; doch van de goedheid myner zaak bewust, begreep ik, niets te vreezen te hebben; alleetlyk was ik verlegen, hoe ik op de minst ontzettende wyze myne huisvrouw 'er van verwittigen zoude. Ik ging by haar, en zeide haar alles. Zy bezweek in myn armen;

men; doch, naardien zy, nevens de tederste zandoch-
lykheid van hart, groote sterkte van ziel bezit, be-
kwam zy spoedig, ging by TUMANSKY, vane zyns
hand om die te kustchen, en zeide, met een oog,
waarin de beweging van haar gemoed te lezen stond:
„Ik bid u, myn Heer, gy zult myn' Man niet onge-
lukkig maaken.” Op de plegtigste wyze verzekerde
haar de Heer TUMANSKY, dat zy mynenthalve zich
niet behoefde te bekommeren; dat alles welstaanshalve
geschiedde; en dat ik binnen veertien dagen op zyn
langst zou terug zyn. De Heer BRÜMER haar dezelfde
verzekering doende, wierdt myne huisvrouw meer ge-
rust, en ging heen om voor my de noodige klederen
en linnen te pakken. Wat my belangt, ik vermoedde
geen gevaar; en hoe konde ik het doen, bewust als
ik was, geene misdaad gepleegd te hebben? Ik zond
om den Kapellaan, en stelde de noodige bevelen op den
Dienst, gedurende myne afwezigheid. Intusschen
hadt de Sekretaris de lyst myner boeken voltooid. De
Heer TUMANSKY zag de lyst naa, en verklaarde de
volgende boeken voor *verboden* en *schadelijk*: LAFON-
TAINE, *de kracht der Liefde*; SPALDING, *over 's Men-
schen bestemming*; *Over een altyddurende Vrede*, door
KANT en SONNTAGS (Oppet-Leeraar te Riga). Op
myne vraag, wanneer en waar deeze boeken waren
verboden, antwoordde hy niet; en wanneer ik hem
verzekerde, dat, in zoo verre myne kundigheden reik-
ten, ik niets schadelyks of gevaarlyks in dezelve had
gevonden, hernam hy, dat ik over het stuk niet ver-
der moest redeneeren.

Nu wierden myne boeken in drie kisten ingepakt en
na *Dorpat* gezonden, om van daar na *Petersburg* ver-
der te worden voortgestuurd. Naa het avondeeten ver-
trokken alle de Heeren na *Dorpat*. Ik volgde hem
's anderendaags, van myne vrouw verzeld. By myne
komst aan het huis van TUMANSKY, vond ik verschei-
den Regtsgeleerden, Leden van de Regtbank, verga-
derd; eenpaarig verzekerden zy my, dat ik niets had
te vrezen, en dat zy hoopten, my spoedig te zullen
wederzien want het bleek uit de lyst myner boeken,
dat 'er, immers zoo veel algemeen bekend was, geene
verbodenen onder waren, en dat ze bykans allen te
Dorpat gelezen wierden.

Thans plaatste ik my in myn rytuig; de voerman
zet-

zette zich aan myne zyde neder. Ik betaalde uit myn tigen zak de Postpaarden tot aan *Petersburg*, alwaar wy op den derden dag zints ons vertrek van *Dorpat* aankwamen. Wy hielden stil voor het huis van den Prokureur Generaal. *Vriendlyk* ontving my zyne Excellentie, en zeide my, dat ik niets te vrezen had, en dat ik aan myne vrouw mogt schryven. Een ander Heer van aanzien, zeide my: „Vrees niet; gy zyt in „goede handen; uwe boeken zullen naagezien worden; en indien men 'er eenige verboden onder vindt, zal men u vragen, of gy ze heimelyk ingevoerd, of in een openbaaren winkel hebt gekocht? — of gy ze vóór of na het verbod gekocht hebt? — en indien gy u behooryk kunt verdedigen, zult gy 'er, voor alle straffe, met de verbeurdverklaring uwer boeken af koomen.” Zulke verzekeringen moesten my gerust stellen.

Op bevel van zyne Excellentie, schreef ik nu een Betoog, waarin ik alles, 't geen om myne onschuld te bewyzen kon dienen, aanvoerde. Straks wierdt dit Betoog na *Pawlowsky* gezonden, alwaar thans de Keizer zich onthieldt. Zyne Excellentie kwam wederom by my, en zeide my, op eene vriendlyke wyze, dat, vermits ik niet in zyn huis kon blyven, hy my na eene andere plaats zou zenden, alwaar ik meer gemak en rust kon genieten — en dat hy my aldaar zou koomen bezoeken. Men deedt my nu in een Sloep gaan, in welke men my tot een aanmerkelijken afstand langs de *Neva* roeide; by myne landing, bevond ik my in het Kasteel. De Courier, door den Prokureur Generaal nevens my gezonden, gaf eenen Brief over aan den Officier, die de wacht hadt, welke my in een zeer zindelyk vertrek bragt, welks huisgeraaden bestonden uit een bed, een tafel en twee stoelen. Hier wierdt my alles, wat den schyn van een beschadigend werktuig had, afgenomen: myne scheermessen, scharen, kammen, broekgespen, myn cachet, en myn zakboekje, met het geld en de rekeningen in hetzelfde. Zy ontnamen my insgelyk myn knecht; maar in andere opzigten wierd ik wel behandeld, doch zorgvuldig bewaakt.

Met het uiterste ongeduld wagtte ik hier op den Prokureur Generaal. Dien zelfden dag kwam hy by my, en zeide met veel goedhartigheids: „Myn Heer *SIDER*, ontzet u niet, omdat ik u herwaarts heb doen

„ brengen; 't is alleen het woord *Kasteel*, dat wat hard
 „ luidt. Terwyl gy, in allen gevalle, een gevangene
 „ zyt, tot dat uwe zaak onderzocht wordt, is 't beter
 „ voor u, hier dan in eenigen anderen oord der Stad
 „ te zyn.” Op myne vraag, of ik op 's Keizers be-
 „ vel herwaarts was gebragt, deedt my zyn toestemmend
 „ antwoord zwaar schrikken. Zyne Excellentie, zulks be-
 „ merkende, zeide: „ Wees bedaarder en hoop het bes-
 „ te: ongetwyfeld zal de zaak een gunstigen keer nee-
 „ men: gy wordt nu verdagt, eene misdad te hebben
 „ bedreeven, en moet u eener heftigenisse voor eenen tyd
 „ met geduld getroosten. — Morgen kunnen wy een
 „ besluit van *Pawlowsky* hebben, en dan zal ik straks
 „ het genoeg hebben van u uwe slaaking aan te kon-
 „ digen.” Voorts vergunde hy my, om in den Tuin
 „ van het Kasteel te mogen wandelen, en aan myne
 „ Vrouw te schryven; van welk laatste verlof ik, egter,
 „ weigerde gebruik te maaken; tot dat ik myne vryheid
 „ zou bekoomen hebben. Naadat zyne Excellentie was ver-
 „ trokken, wierp ik my, van droefheid overmand, op
 „ myn bed, en gaf aan myn bykans breekend hart ruimte
 „ door een vloed van traanen.

Vier benaauwde dagen sleet ik in het Kasteel, na
 eens door vreeze geslingerd, dan door hoop opgebeurd,
 en my zelve met myne bewustheid van onschuld, en
 des Keizers liefde tot de gerechtigheid vertroostende. Op
 den vyfden dag kwam de wagthebbende Officier in my-
 ne kamer, verzeld van eenen bode van den Prokureur
 Generaal, en beval my, den laatste te volgen, wien
 hy tevens al wat my in het Kasteel was afgenomen ter
 hand stelde. Geweldig klopte myn hart van vreugde.
 — God zy geloofd, dagt ik; nu gaat gy om u uwe
 vryheid te hooren aankondigen; spoedig zult gy u nu
 in de armen uwer huisvrouw gaan werpen, en met haar
 en uw bemind kind voor altoos vereenigd zyn! —
 Ach, hoe bedriegelyk is de hoop! Helaas! het vree-
 zelykste uur van myn leeven naderde! Ik klom weder-
 om in de Sloop, doch roeide slegts een klein eind wege
 langs de *Neva*. By myne landing vond ik eene *Kibitka*
 op my wagten. De bode verzocht my, daarin plaats
 te neemen, en plaatste zich naast my. Binnen tien mi-
 nuten hieldt de *Kibitka* stil voor een groot gebouw.
 Myn reisgenoot beval my af te treden. Hy geleidde
 my langs een hoogen trap. Hier kwam een Heer by
 my

My uit eene bekennende kamer, en vraagde my; met eene bekommerde houding, of ik myn Kerkelyk gewaad had medegebragt? Ik antwoordde, dat het in myn koffer was. „Hier is,” zeide hy hierop, „een Mantel met een Befa; wees zoo goed, en hang dien om.” My daartoe de behulpzaame hand biedende, trilde hy merkelyk. Nu begon ik eerst iet verschriklyks te vreezen; eene koude rilling ging door alle myne leden. De Heer bragt my in een ruim vertrek, waarin verscheiden personen zaten te schryven. „Zyt gy daar!” zeide een van hun, en ging daarop in een naast vertrek, naa weinige minuten my gebiedende hem te volgen. Ik vond ’er verscheiden Heeren aan een tafel zitten. Twee van hun, aan het boveneinde, waren met de Teekens van de Ridderorde versierd; aan het benedeneinde zaten twee Geestlyken. Een wapenbode tradt midden in de kamer, en las een geschrift, hoofdzakelyk van deezen inhoud: „Aangezien de Leeraar SEIDER, van *Randen*, by zyne Keizerlyke Majesteit, door den Boekbeoordeelaar van *Riga*, is aangebragt, om het bezitten van verbodene boeken; behaagde het zynere Majesteit, den Prokureur Generaal te gelasten, den gemelden Leeraar en zyne Boekery na *Petersburg* te doen overbrengen: en vermits het uit de lyst blykt, dat hy inderdaad verbodene en schadelijke boeken heeft, wordt hy als een overtreeder der Wet beschouwd, en, op bevel van zyne Majesteit, tot lyfstraffe veroordeeld: te weeten, om twintig Stokslagen te ontvangen, en vervolgens na *Nertschinsk* gebannen te worden, en aldaar zwaar werk te doen. Doch naardien, volgens de Kerkelyke Wetten, geen Geestlyke aan den lyve mag gestraft worden, zal hy vooraf van zynen post worden afgezet; wordende de Eerw. Heer REINHOLD, by deezen gelast, hem zyne priesterlyke waardigheid te ontnemen.” Thans rees de Heer REINHOLD op; en zich tot my wendende, zeide hy: „Op bevel van zyne Keizerlyke Majesteit ontnem ik u uwe bediening.” Bykans zinneloos stuitte ik tegen den muur, roepende: „Almagtige God! is dit Regtvaardigheid? Ik ben onschuldig. Zal ik niets ter myner verdediginge mogen zeggen? Welke zyn de verbodene boeken, die ik bezat?” Vergeefs: ik kreeg geen antwoord: de Heer, die my binnenleidde,

zeide: „'t Is des Keizers wil! — 't Is des Keizers
 „ wil!” Thans gaf hy een zein aan een' der bedien-
 den, die my straks Mantel en Bes afnam. „Ik ben
 „ onschuldig!” riep ik wederom! Doch zy stóotten
 my ter kamer uit, en drongen my na het voorvertrek,
 daar ik door twee Gerechtsdienars wierd aangepakt,
 die my op eene Bank wierpen; agter welke een Paal
 stondt. Hieraan bonden zy myne handen vast, agter-
 waarts, en wel zoo vast, dat de onloop van het bloed
 bykans stilstondt. Toen sloegen zy kluijsters om beide
 myne beenen. „Regtvaardige God (riep ik) gy weet
 „ dat ik onschuldig ben! geene misdaad heb ik bedree-
 „ ven! geene wet heb ik overtreden! Wie mag my-
 „ nen regtvaardigen en genadigen Vorst hebben geraa-
 „ den, zulk een wreed vonnis over my te velen?”
 Van nieuws kwam de bovengemelde Heer tot my, en
 zeide: „Schreeuw zoo niet; gy zult nu na het verd
 „ blyf van den Krygs-Gouverneur gevoerd worden.”
 „alwaar gy het eindelyk besluit zult hooren. Mis-
 „ schien zult gy nog pardon verkrygen.” Nu maakten
 de Dienars het touw los, waarmede ik aan den Paal
 was gebonden. Van de my toebehoorende stukken,
 welke de Heer van den Courier hadt ontvangen, ont-
 ving ik alleenlyk myn Zakboekje terug, benevens het
 geld; de rekeningen, quitantien en andere papieren ont-
 braken. De Courier geleide my den trap af na de
Kibitka. Hemel! ik was geboeid! Hoe grievede voor
 iemand, zyner onschuld bewust! Myn knecht, een
 goed slug van een man, stondt naast de *Kibitka*. Zoo-
 als hy my zag, begon hy te schreien. Men nam hem
 van my af, en ik weet niet wat 'er van hem geworden
 zy. De Courier reede my na den Krygs-Gouverneur,
 Graaf von der Pahlen. Ik hoopte den Graaf zelven
 te zullen zien; doch een Officier, die my in 't Fransch
 aansprak, berigtte my, dat zyne Excellentie te *Paw-
 lowsky* was, en niet dan naa verloop van drie uren zou
 terug koomen. Ik berstte uit in jammerklagen en traan-
 en; wanneer een ander Officier my na een donker
 vertrek deedt brengen, alwaar een Soldaat met ontbloot
 geweer my bewaakte. Na twee uren vertoevens al-
 lier, zonder te weeten waarom, wierd ik na den Po-
 litie-meester-Generaal gebragt. Zeer vermoeide my
 het sleepen van myne ketens langs de morzige straten;
 doch de Soldaat, die my verzelde, hadt de vriendlyk-
 heid

bed om my het draagen van den last enigzins te verlichten. Een uur bleef ik in het huis van den Politici-meester, alwaar slegts eenige papieren wierden gewisfeld. Van daar, wierd ik na het Politiehuis, gebracht; men vraagde my om den sleutel van myn koffer, doch bragt dien binnen weinige minuten terug. Daarna voerde men my na eene Gevangenis, alwaar een groot getal van de snoodste misdadigen wierdt bewaard. Van schrik deinsde ik terug by myne intrede in zulk een-gezelschap; doch myne geleiders slootten my voort midden onder dezelve. In mynen mantel bewonden, wierp ik my op den kouden grond, elk oogenblik het ergste verwagende.

Omtrent een uur daarna bragt men my wederom in het daglicht. Een Soldaat geleidde my in een vertrek, alwaar ik een Officier vond, van een aantal Serjeanten omringd. By myne komst in de kamer zag my de Officier met een aandagtig en medelydend oog aan, en met eene houding, alsof hy alles verstondt wat ik zeide. Dit deedt my denken dat hy een *Duitscher* was; diensvolgens sprak ik hem in 't Hoogduitsch aan; hy antwoordde my in 't Fransch. In dezelfde taal ontvouwde ik hem, met weinige woorden, myne rampen, en de oorzaak daarvan. Hy wilde niet gelooven, dat men ten oogmerke hadt, my lyfstraffe aan te doen; doch, vermits ik vol hield, en, denkende dat een kort aanstaande dood onvermydelyk was, om eenen Geestlyke verzogt, vergunde hy hetzelfde. Ik zond eenige regels aan den Leeraar WOLFE — doch hy kwam niet.

Thans voerde men my van daar langs eene overwelfde Gallery; schriklyk weergalmde aldaar het rammelen myner kotens. Aan het einde van den Gang wierd ik in een ander vertrek geplaatst; het was vogtig en morzig, doch ik was 'er alleen, behalven dat twee Grenadiers my bewaarden. Myn rondvoeren scheen nu te zullen eindigen: want het was bykans nacht. Afgemat wierp ik my op een houten bedstede, en gaf aan myne traanen een vryen loop, onmagtig om aan myne gedagten eene geregelde leiding te geeven. „Wat zyt gy nu?” dagt ik: „De elendigste der Iterve-lingen,” was het antwoord. Met onbeschryfelyken angst dagt ik aan den volgenden morgen. Vuurig smeekte ik den Almagtigen om kragten tot het doorstaan

aan der geduchte straffe, die op my wagte, omdat ik nog eens myne beminde vrouw en kind hier op aarde mogt zien, en met hun leeven. Thans vraagde ik my zelve: „Waarom lydt gy zoo zwaar? Wat „kwaad hebt gy gepleegd?” Een vloed van tranen was het antwoord.

(Het slot in het eerstvolgend Stukje.)

VERSLAG, WEGENS DE ONTDEKKING EN OPVOEDING VAN DEN WILDE VAN AVEYRON.

(Ontleend uit Dr. TARDE's Verslag, Wegens dit zeldzaam, en voor de Menschkunde zo gewigtig, Verschynzel.)

Op het laatst des Jaars 1798 werd een jonge Wilde ontdekt door eenige personen, jaagende in de bosschen van *Caune*, in het Departement van *Aveyron*, in Frankryk. Zy groepeerden hem, terwyl hy, om te ontvlugten, in een boom klom. Men bracht hem na een dichtbygelegen Dorp, en gaf hem over aan de oppassing eener oude Vrouwe. Binnen het verloop van agt dagen vloodt hy van haar weg na het gebergte. Naa wederom de strengheid der Wintermaanden, in de open lucht doorgestaan te hebben, kwam hy van zelve in een huis loopen. Hy werd daar gehouden, en eenigen tyd bewaard, eerst in het Hospitaal van *St. Afrique*, en naderhand te *Rhodes*: van laatstgemelde plaats bragt men den Wilde, op 't einde des Jaars 1799, te *Purys*.

Algemeene zo wel als wysgeerige nieuwsgierigheid voelde zich sterk opgewekt om deezen Wilde te zien, toen hy eerst in gemelde Stad kwam. Zyne schynbaare hoedanigheden waren egter zodanig, dat zy dienden tot teleurstelling van eenige der verbeeldingvolle verwagtingen, die veelen drongen om hem te gaau zien. Hy hieldt zich beweegende in eene balancerende houding; tegengesproken of wederhouden wordende, toonde hy zyne geraaktheid door byten en krabben; omtrent zyne oppassers, en die hem voedsel gaven, betoonde hy geene genegenheid, en geene nieuwsgierigheid altoos ten opzichte van de hem omringende voorwerpen. Zyne oogen drukten geene verstandlyke gewaarwording

ding uit: zy draaiden van het eene voorwerp op het andere. Hy was, zo 't scheen, onbewust van het onderscheid der geluiden, en hoorde het sterke en zachte met dezelfde onverschilligheid. Geuren, welke anderen hoogst aangenaam zyn, scheenen by hem even dezelfde als de hinderlykste en onaangenaamste. Zyn gevoel was niet min stomp dan zyne andere zintuigen. Hy scheen geen beginzel van werkzaamheid te hebben, dan de aandrift van honger, en geen bron van genoegen, dan 't geen de smaak hem kon verschaffen. — Aan Dr. PINEL, die 's Wilden character nauwkeurig gadesloeg, kwam het zeer twyfelagtig voor, of men deezen jongen Wilde niet te rangschikken hadt onder de volstrekt verstandlozen, van wier verbetering, door de opvoeding, niets te wagten staat.

In deezen toestand van character, en naar men kon gissen omtrent twaalf jaaren oud, werd deeze Wilde, door de Bestuurders van het *Fransch* Nationaal Instituut voor Stommen en Dooven, geplaatst onder het opzigt van Dr. ITARD, en in het huis van de Burgeresse GUERIN.

Dr. ITARD heeft, in zyne poogingen tot het opvoeden deezer Jongelinge, getragt, hem aan het gezellig leeven te verbinden, de gevoeligheid van zyn gestel op te wekken, en den kring zyner denkbeelden uit te breiden, te gewinnen aan het nabootzend geluid der spraake, tot het gebruik der rede op te leiden, om in zyne behoeften te voorzien, en de gewoone eerste onderwerpen van onderwys te ontvangen.

De jonge Wilde was, in den beginne, op de eenzaamheid gesteld en droefgeestig. Wanneer de honger hem niet na de keuken dreef, was hy gewoon, alleen op den grond te zitten, in eene kwynende houding, in een hoek van den tuin, of zich te verschuilen op de tweede verdieping van een oud gebouw. Om hem aan de gezelligheid te gewinnen, deedt Dr. ITARD, als hy seiging tot slaapen in hem bespeurde, by het sindigen van den dag hem te bedde brengen, en verzorgde hem ryklyk met die soort van spyze, op welke hy gesteld was: hy liet hem voor een tyd in dien staat van ongevoeligheid, en oppassen wanneer hy verkoos in de open lugt te wandelen of te loopen.

Schielyke weersveranderingen merkte men op dat de aandagt des Wilden sterk trokken. Indien de zon schielyk

lyk van agter een donkere wolk doorbrak, of indertoe er een schielijke windvlaag losborst, nam hy die verandering zomtyds met eene verrukking van vreugde waar, en borst in hevige vlaagen van lachen uit, zomtyds metervoeringen van schynbaaren wederzin, wanneer hy zyne handen wroog, op zyne tanden knarste, en zyne handen voor zyne oogen hieldt. — Op zekeren morgen ontwaakende, wanneer de grond met sneeuw bedekt lag, gaf hy een schreeuw van vreugde, sprong uit zyn bedde, en nam de eerste gelegenheid waat, om in de open lugt te komen: met veel genoegeen wentelde hy zich in de sneeuw, en stak met drift eenige handen vol in zyn mond. — Als de maan 's nagts scheen, verliet hy het bedde, liep na de venster-raamen, en stondt voor dezelve, beweegloos, met uitgestrekten hals; met greetige oogen kykende na de plaats, van waar het licht kwam.

Allengskens nam men waar, dat de aangewende middelen, om hem aan de menschlyke zamenleving te gewennen, voor een gedeelte, de gewenschte uitwerking deden. Zyne neiging, om alles in te schrokken, kwam men desgelyks gedeelyk te boven; en hy begon vermaak te scheppen in oefeningen, welke dienstbaar moesten weezen tot zyn onderwijs.

Geenzins het minst bezwaarlyk gedeelte van de taak, die Dr. FRANK op zich genomen hadt, was het opwekken van de gevoeligheid des Zenuwstelsels. Koude en vorstigheid scheenen geen verhoogen te oefenen op de gewaarwordingen des jongen Wilde. Hy behandelde brandende koolen met onverschilligheid; haalde aard-appelen uit kokkend water, en verslondt dezelve, zonder gewel of ongemak van de hette. Snuif, in hoe groot eene veelheid ook genomen en in zyne neusgaten gebragt, deedt hem noch niezen, noch de oogen overloopen. Geen geluid, dan dat van het kraaken van Walnooten, een vrugt, waerop hy zeer gesteld was, kon zyn gehoor tot een gezette aandacht wekken.

Dr. FRANK poogde, in den beginne, door een veelvuldig gebruik van het warme bad, hem te brengen tot een leevendig gevoel van het onderscheid tuschen hete en koude. Deze probee gelukte; en de jonge Wilde werd in staat om zeer wel te oordeelen over de veranderingen in de warmte des bads; en wilde 'er niet ingaan voor dat het genoegzaam warm was. Kort daarop werd

werd hy zo gewend aan het bestendig gebruik van klederen, dat hy dezelve aantrok, als men dezelve by hem nederlag, en weigerde daartoe de hulp van anderen. Zyn Onderwyzer beproefde het ook, zyne gevoeligheid op te wekken, door hem by wylen toornig te maaken; en dagt, in eenige gevallen, te kunnen bespeuren, dat, wanneer 's Jongelings toorn geweldig gaande gemaakt was, zulks, voor een oogenblik, het vermogen hadt, om eene nieuwe scherpte en werkzaamheid aan zyn verstand by te zetten. Dan met veel meer genoegen beproefde Dr. ITARD, welke gelukkige uitwerksels mogten voortgebracht worden, door blydschap in den Kweekeling gaande te maaken. Hy bevondt hem zeer gevoelig voor die eenvoudige en lievendige vreugde, welke wy zien dat kinderen scheppen uit dingen, welke lieden van ryper verstand zonder vervoering aanschouwen. Een zonnestraal, by terugkaatsing van een spiegel op den wand flakkerende; een glas met water, dat men drop voor drop liet vallen op zyne vingers, als hy in 't bad was; een houten kop met melk, dien men op het water deedt dryven en schommelde, als hy zich baadde, — verwekten nu en dan zyne blydschap, welke hy betoende door luid te schreeuwen en in de handen te klappen.

's Wilden vermogens van gewaarwording schikten zich trapswyze naar de middelen; welke men bezigde om ze op te wekken. Hy leerde, door het drukken met zyne vingers, onderkennen, of de aardappelen, zyn geliefde voedsel, gekookt waren tot die zachtheid, welke hy geschikt oordeelde om dezelve te eten. Thans, in stede van gloeiende koolen te behandelen; wierp hy in haast een stukje brandend papier weg; wanneer het te na aan de toppen van zyne vingers kwam. Zyne neugaten waren nu vatbaar voor de prikkeling tot niezen, door de daartoe gewoonte middelen; en hy hadt, ten opzichte van zyn voedsel, de hebbelykheid verkreegen van aan zindelykheid den voorrang te geeven.

Andere middelen stelde Dr. ITARD te werk, om den kring van zyns Kweekelings Begeerten en Behoeften uit te breiden, en diens verbintenis met de omringende voorwerpen te vermeerderen. — Het gelukte hem, in 't einde, den Jongeling vermaakt te doen scheppen in het zoeken na een kastanje, verborgen onder een van veel beekers, op een tafel geplaatst. Hy nam

nam hem mede, om elders te eeten in huizen, waar de tafel opzettelyk voorzien was met de by hem geliefdste schootels moeskruiden, die hy al den dag t'huis niet op zyn tafel vondt: dit deedt hem vermaak scheppen in bezoeken af te leggen, waar men het zintuig zyne smaaks zo zeer streelde. In een rydtuig medegenomen, schiep hy groot vermaak, op die wyze van plaats tot plaats gevoerd te worden. Men bragt hem op openbaare wandolplaatsen, en hadt geene moeite om hem genoegen te doen neemen in die lichaams oefening. Blykbaar ontwaakten by hem de gezellige geneigdheden; en hy leerde eene standhoudende betrekking erkennen tuschen hem en de personen, met welken hy omging. By eene wandeling op straat eens van de zyde der Burgeresse GUERIN afgeraakt zynde, vervoegde hy zich, van zelven, welhaast weder by haar; en toen borst hy voor de eerste keer in tranen uit. In de daad, hy schynt voor deeze goede Vrouwe al de genegenheid opgevat te hebben, welke een kind zyne Moeder of Voedster toedraagt. Ten opzigte van Dr. ITARD begon hy ook eene onderscheidende verkleefdheid te gevoelen; doch zo sterk niet.

Om hem het gebruik der Spraake te leeren, is zyn Leermeester tot nog toe zeer gebrekkig geslaagd. Toen de menschenstem 's Wilden aandagt begon te trekken, was het de O, welke men waarnam dat hem het meest en onderscheidenst trof. Dr. ITARD gaf hem vervolgens den naam van VICTOR. Wanneer deeze naam sterk wordt uitgesproken, en de O met klem voortgebracht, mist het nu zeldzaam, of hy kent zyn naam. Vervolgens leerde hy de meening verstaan van het eensyllabig woord *Nom*. Hy blyft egter nog meest spraakloos. Ten laatsten heeft men, naa veelvuldige poogingen, het zo verre gebracht, dat hy onderscheiden, schoon nog op eene ruwe wyze, het woord *Lait*, zyn geliefde drank, uitspreekt. Behalven het woord *Lait*, heeft hy zedert geleerd, de twee syllabes *La* en *Li* uit te spreken; in het voortbrengen van dezelve verlengt en verdubbelt hy de klank van de *L*. Hoorende dat de Burgeresse GUERIN nu en dan, de uitboezeming gebruikt van *Oh Dieu!* heeft hy deeze klanken gevat; doch zonder de *U*, en als hy zeer vrolyk is, roept hy by wylen *Oh Dieu!* Deeze zyn de eenige gearticuleerde klanken.

ten; welke men hem tot nog toe heeft hooren uitbrengen. Zy behelzen alle de klinkletters, behalven de U, met den zagten medeklinker L en de letters T en D.

De andere oefeningen; waarmede Dr. ITARD zyn Kwekeling bezig hieldt, waren ingerigt om 's Kinds rede-
nerend vermogen aan te kweken. Naar eenige poogingen leerde VICTOR eenige weinige stofflyke voorwerpen schikken in die orde, waarin hy dezelve gewoon was te zien: dit deedt hy door eene pooging, zo van verge-
lykende reden; als uit het geheugen. Deeze proeven werden voortgezet; veranderd, en langs hoe moeilijker gemaakt; tot zy 's Jongelings geduld afmatten; en hem in een vlaag van toorn deeden uitbarsten, die doorgaans in stuiptrekkingen eindigde.

Dr. ITARD was daarop eenigen tyd verlegen; hoe niet hem voort te gaan. Toevallig kwam hy 'er toe, om te beproeven, of VICTOR's stuipagtige woede niet door schrik zou kunnen overwonnen worden. Hy hadt waargenomen, dat den Jongeling een vrees aangreep, die hem het klamme zweet deedt uitbreken; als hy over de leuning van het Observatorie keek. Ter eerste gelegenheid, dat hy een vlaag van toorn kreeg; onder het ontvangen van een les, opende de Doctor het venster van de kamer; op de vierde verdieping van het huis, greep VICTOR met eene schrymbaare misnoegdheid in zyne armen, stak hem met geweld ten venster uit, als ten oogmerk hebbende om hem daaruit weg te smyten. De proef gelukte. De vlaag van stuiptrekkende woede werd op éénmaal door schrik gestild. Hy gaf het zynen meester gewonnen, en ging voort met zyne taak; en niet heeft zedert by hem geen stuiptrekkingen waargenomen.

Van de oefeningen; die ten voorwerp hadden om den Jongeling in staat te stellen tot het onderscheiden van Figuren en de schikking van verscheide kleinigheden, poogde Dr. ITARD hem de Letters van het Alphabet te leeren. Ten dien einde werd 'er een bord vervaardigd met vier-en-twintig ruiten. De vier-en-twintig Letters werden gedrukt op daarin voegende stukken bordpapier; om in de ruiten van het bord gelegd te worden; dezelfde vier-en-twintig Letters werden teffens in zo veel afzonderlyke stukken van metaal afgegooten. De bordpapiere Letters lag men op de ruiten van het bord; de metaalen daar naast; en VICTOR moest zyn Alphabet leeren, door elke metaalen Letter te leggen op de bordpapiere, daaraan beantwoordende. Hy maakte

310 ONTDEKKING EN OPVOEDING VAN EEN WILDE.

naa eenige weinige proeven, waarin hy alleen den by-stand hadt van de Burgeresse GUEAIN, zich meester van deeze Letter-onderscheiding. — Kort daarop werd hy door Dr. ITARD welhaast geleerd om het woord *Lait* te spellen met zyne metaalen Letteren, als hy Melk begeerde. Dit leerde hy volkomen, naa vyf of zes lesfen. Hy ging dan met zyne metaalen Letters na het huis van den Melkverkooper, lag het woord *Lait* op de tafel, en wagtte na zyne gewoone gifte van Melk.

Zodanig was deeze jongeling, vóór dat hy het geluk hadt, dat men eenige pooging deedt te zynen Opvoedinge; zodanig is de voortgang, in het opwakkeren zyns vermogens, en het beftemmen van derzelver gebruike tot zyn welweezen, welken hy gemaakt heeft in het tydverloop van negen maanden. — Hy bezit ongetwyfeld vermogens, die, onder beboorelyke voorzorgen, zo verre kunnen aangekweekt worden, dat hy het gewoone peil van menschlyke kunde bereike. — In andere handen, dan die van een man van verftand, goedhartigheid en wysgeerige fchranderheid, zou hy, naar allen fchyn, een Weetniet gebleeven zyn. — De verfchynzels van zyne opgewekte zintuigen en redelyk vermogen zyn van het hoogfte belang voor de Wysbegeerte; dewyl zy een licht verfpreden, 't welk men te voren nooit gezien heeft, op den voortgang van 's menschen geest in de kindschheid onzer bekwaamheden en zinniglyk gevoel. — Wy verwagten nadere onderrigtingen, ons door Dr. ITARD beloofd.

Eene nadere onderrigting is in den volgenden Brief begreepen.

BRIEF, WEGENS DE LAATSTE VORDERINGEN EN DEN TEGENWOORDIGEN STAAT VAN DEN WILDE VAN AVEYRON, VAN DEN BURGER ITARD, Geneesheer van het Instituut der Dooven en Stommen te Parys, AAN DR. REID, Geneesheer te Londen.

Parys, 5 Germinal des Jaars X.
Myn Heer!

Ik heb den Brief, welken gy my de eere aangedraagt hebt te fchryven, met de daar in geflootene Plant, ont-

ontvangen. Heb myne erkentenis voor deez twee aangename geschenken, en voor de Vertaling, welke gy bezorgd hebt van myn Berigt, den *Wilde*, betreffende.

Het is ongelukkig voor victor, dat de gevoelige en regtmatige deelneeming, welke hy den *Engelſchen* heeft ingeboezemd, niet in eene gelyke mate gevoeld wordt door de *Paryſſaaren*; die niet in ſtaat ſyn om te bevatten; waarom dit Kind, in deezen ouderdom, niet redenkavelt zo wel als andere Kinderen. Ik gaf myne aanmerkingen in 't licht, in hoope om daardoor de klaare en blykbaare oorzak van deeze omſtandigheid open te leggen. Zy hebben my niet begreepen, of liever zy hebben voorgewend my hier te verſtaan.

— Een van de grootſte misdryven van dit ongelukkig wezen beſtaat hierin, dat het, door ſyn gebrek aan opvoeding, tot wedderlegging ſtrekte van een groot aantal onzer Philoſophen; die het gevoelen omkeizen van den menſchhaatenden Burger van *Geneve*, die beweert, dat de Menſch, in den zuiveren ſtaat der Natuur, in den hoogſten ſtaat van volmaaktheid is.

Een andere van zyne miſſlagen is, dat victor, door de vroegtydige ontwikkelingen van zyne zielsvermogens, het al te voorbaatige oordeel van eenigen, die, ſchoon met roem bekend, nogthans niet als onſaakbaar moeten aangezien worden, gelogenſtraft heeft. Nooit zal victor, in ſtaat wezen, deeze onboetbare miſſlagen te herſtellen; en het is, zo ik vermoede, enkel om hem deswegen te ſtraffen, dat zy ſtede voorſtellen om hem in een Geſloophuis te plaatzen.

Tot hiertoe is hy onder myn opzigt gebleeven; en de laaſte vorderingen, door my ontdekt, hebben my aangemoedigd om te volharden in myn opzigt over zyne Opvoeding. Hy begint op een draaglyk goede wyze alle de Letters van het Alphabet te ſchryven, en eenige wiſkundige Figuren, die ik op een bord in zyne tegenwoordigheid trek, na te maaken. Ik durf voorspellen, uit de vorderingen, welke hy reeds in de navolging gemaakt heeft, dat hy, in 't einde, een goed Copyiſt zal worden.

Eene allergunſtigſte omſtandigheid is, dat hy reeds meer nieuwsgierig geworden is: niemand kan iets in zyne kamer doen, of hy neemt het waar met de kenbaarſte opmerking. Deeze heilzaamheid, zo wel als die

des oordeels en der vergelyking, ten opzichte van zigtbaare voorwerpen, is wonder veel toegenomen. Hy heeft in syne kamer zes of zeven kleine doosjes, gevuld met glazen koraalen van verschillende kleuren, ter grootte van een speldekop. Om hem eene les van aandacht en oordeel te geeven, stort ik alle dagen die doosjes uit, meng alle de koraalen ondereen, en doe hem vervolgens dezelve onderscheiden in zo veel hoopjes als er onderscheide kleuren zyn, en elk hoopje in deszelfs doosje doen. Ik heb veel vrugts gedaan met deeze oefening.

Zints myn gegeven berigt, hem betreffende, heb ik zeer veel toegevoegd aan onze wyze van onderhoud, door middel van tekenen. Hierdoor kan ik hem agtereenvolgend voor my laten brengen elk stuk huisraad in zyn vertrek voorhanden, en zelfs bepaalen de uitwendige hoedanigheden, alsmede het getal.

Gy ziet, myn Heer! dat wy niet geheel bepaald zyn in den kring van afgetrokkene denkbeelden. Zyne bekwaamheid om te spreken is deeze laatste zes maanden niet toegenomen. Dit, beken ik, is myn schuld, en moet geheel toegeschreeven worden aan het gebruik eener verkeerde leerwyze. — Ik heb zedert eenen anderen weg ingeslaagen, en hoop, in gevolge daarvan, het voorwerp myner wenschen te zullen bereiken.

Myn plan is, om zyn oor te gewinnen aan vergelykingen van gelyken aart, als waarin ik reeds zyne oogen geoefend heb. Op dezelfde wyze als ik, in het begin zyn opvoedinge, begreep, dat de gewaarwording van licht zou dienen om het verschil van Figuren te ontdekken, de eenvoudigste en de meest onderscheidene, zo oefen ik nu zyn oor in het onderscheiden van twee klanken, die geen overeenkomst met elkander hebben. In deeze lesgeefing doe ik een doek voor zyne oogen; by tuschenpoozen klink ik met een Schel, of flaa op een Tambourine, en weet, dat hy deeze klanken onderscheidt, als hy de tekens geeft, waaromtrent wy zyn afgesproken. Deeze bestaan hierin, dat hy zyn regte hand opsteekt, als ik de Tambourine laat hooren, en de sinke, wanneer ik de Schel roer. Ik heb ten oogmerke, om, naa deeze zo tastyke vergelykingen, andere, van een fyner soort, en met meer verscheidenheden, aan te wenden, en eindelyk te komen tot de onder

afscheide toonen en zamenvoegingen der menschentem. Ik houd mij bykans verzekerd, dat, wanneer hy zo verre gebragt is, het vermogen van gearticuleerd te spreken spoedig zal volgen.

'Er is nog eene menigte van belangryke byzonderheden, welke ik u te vermelden heb; doch deeze zouden my in de noodzaaklykheid brengen, tot zodanige stukken af te daalen, voor welke de plaats in eenen Brief te klein is. Zo denk ik ook voor tegenwoordig my niet te moeten inlaaten tot een byzonder berigt van de middelen, door my aangewend om tot de jongste wordingen te geraaken, schoon zy uwer aandagt niet onwaardig zouden wezen. Ik zal my de eere geeven om 'er u vervolgens mede bekend te maaken; wanneer ik den uitslag van myne nieuwe en misfchien laatste proeven in 't licht geef.

Ik vergenoeg my thans met u te berigten, dat de werkzaame vermogens van VICTOR eene zeer aanmerkelyke maate van uitgebreidheid bekomen hebben. De vriendschap, welke hy voor my heeft opgevat, is opregt en vuurig, en ik beantwoord daaraan. Ik heb althans herhaalde en onbetwistbaare proeven gegeven, dat het lot van dit zonderling en belangryk Kind altoos het voorwerp myner zorg zal wezen.

Heil en hoogagting!

J. TARD.

KNYTIGE OVERDENKINGEN, BY DE BESCHOUWING DER GRAVEN.

Welk eene gevoelige aandoening neemt mynen geheelen boezem in; treft myn bevend, myn kloppend hart! — Al! Welk eene akelige, welk eene zombere plaats is dezel! — Hier storen de Nagt-uilen alleen eene doodsche stilte door hun kraschend geluid, en het gestodder hunner wicken, het geen zy met hun geflag heen en weder vliegen veroorzaaken — dit vermeerdert nog de akeligheid dezer plaatze; terwyl de lichtfchuwende Vledermuis, ginda en herwaards gwevende, door haar schuifelend en piepend geluid het angstig hart doet trillen. — Dan hoe meer treffend is deze eenzame plaats, daar hier de verblyfplaatzen zyn der Gestor-

venen, Hier sluimeren 'er zoo veel in het stof; zoo veel duizenden, welke even als ik geleefd, en denkelyk ook veel mealen deze zelfde plaats zullen bereden hebben.

Ik wandel dan thans tusfchen de Graven — tusfchen de woningen des doods en des verders. Hier rusten eenigen myner naastbestaanden, eenigen myner bloedvrienden, op welken ik de nauwste betrekking had, wier verscheiden myn gevoelig hert deed bloeden; van welke herdenking myne ziele nog de grievendste aandoeningen ontwaart. Hier rusten ook eenigen myner gemeenzaamste, myner beste vrienden, met welken ik zoo veel onschuldige genoegens gemaakt, zoo veel vermakelyke uren gefeten heb. Hier zyn veel en reeds lang tot stof vergaan, wier leerzame lessen, wier ftigelyke gesprekken, my zoo veel streefend genoegten, myne ziele zoo veel sterkte en verkwikking gaven. Nu liggen zy in de afkelige doodsafpelonken gerust en ftill. Hier noch heerscht eeuwige ftille. Hier zwygen de welbespraakste monden; de begaafte tongen zyn verftand. — hier zwygen zy, waar alles awygt. Myne vrienden fpreken my hier geen enkel woord toe! Hoe vuurig wenschte ik vaak, met hun nog de vreugd van een gezellig leven te deelen; nog een enkel woord met hun te fpreken! — Dan, zy zyn gevallen in de groeve des verders; zy geven geen antwoord! — Dan, zy zyn gevallen, my ontvallen; zy ftierven, en ik leef nog — ik verkeer nog dagelyks onder de levenden! — Myne bloedverwanten en gemeenzaame vrienden zyn verhuist naar de verblyfplaatsen der dooden. Daar rusten zy van huijnen arbeid. Daar verwagten zy dien gedogisten aller dagen, op welken men deze stem zal hooren: „ Staat op uit den dooden, Gy allen, die in de Graven woont!“ — Ontzettende omftandigheden! Allergedugste vertooning! Daar ftapt elk ten grave uit, en fchude van zich af het stof des verders! — Hoe overftroomden de opeenvolgende gedagten myne ziele! — Dit weet ik; alhaast ga ik den weg van alle vleesch! Alhaast daal ik neder in de groeve der vertering! Alhaast verlaat ik het aardfch gewoel, en ga naar myne ruste! Alhaast betreden zy, met welken ik nu verkeer in Maatfehapply leve, het stof, dat my bedekken zal! Mogelyk nog maar weinige oogenblikken, en ik ftap van dit Toneel af, en verdwyn! Zeventig of tagtig Jaaren, naar gelange van ons geflacht, en alle werkingen en natuurlyke bewegingen houden op, de raderen ftaan ftill, en het lighaam wordt een roerlooze klomp!

Gevoellige, hartbrekende aandoeningen! — aandoeningen, die als een geweldigen ftroom de ziele overfchelpen, die door derzelver geweld de ziele als verpletteren! — O! Hoe treffend zyn de gedagten, als men, by den laten avondftond zynes levens, gedenkt, dat het oogenblik fchielyk aanftoet; dat

gedagt oogenblik van verscheiden, wanneer wy onzen levensloop zyn ten einde geloopen, als wy van het toneel der vergangelykheid afslappen!

Zeventig Jaaren levens. — welk eene ruimte, welk een oogenblik, van vooren beschoot! Dan van agteren, en verloop, schynt deze gansche reeks niets meer, dan slegts een enkel oogenblik. Zeventig Jaaren, schoon van vooren eene onoverzienbare ruimte, zyn schieelyk verdwenen, — zyn slegts ligte schaduwen; die verdwynen, zoo dra het voorwerp weg is, waardoor ze gemaakt worden. By God zyn duizend Jaaren als één dag; dan by den mensch is de tyd van zeventig Jaaren een schier onbepaalde afstand in 's menschen levenskring; maar — van agteren is het voorbyzwynde in de Eeuwigheid verdwenen!

Duizenden liggen hier, welke in de Eeuwigheid zyn ingeslapen; duizenden, die vóór my deze plaatsen hebben bewandeld, zyn nu niet meer! Hoe veelen heeft de dood in hunne bloeiende jeugd weggerukt, die de troost hunner Ouderen, het vermaak, het geluk der door droefheid wegwyzende Ouderen, waren! Duizenden, welke met my tot manlyke jaaren waren opgeklommen, liggen hier — liggen hier saerloos in het Graf, in het stof der aarde! Hoe vele getrouwe Eggehoornen wierden uit elkanders heidsarmen gerukt; zyn gestort in de groeve der vergringe, en besproelden met heete tranen elkanders kond gobeente! Hier liggen getrouwe Vaders en tederhartige Moeders, beschermers van hunne tedere teigen, die, hulpeloos aangelaten, met bloedende harten en heete tranen een onherstelbaar verlies beweenen! — Dan goene kragt, niets weerstaat het geweld des doods. Noch banden van vriendschap, noch de tederste banden van vereeniging, noch de nauwke banden van vermaagd-schap, noch jeugd, noch ouderdom, hoe oerwaardig ook, noch achtbaazheid, noch aanzien, noch hoogheid, noch rykdom, noch schatten, noch uitgebreid gezag — niets, niets kan den dood een oogenblik terug doen gaan! — Thans overdenk ik deze gedugte waarheden. Dan het is U bekend, ó groote Bestuurder van het Lot der Stervelingen! hoe kort of hoe lang myn verblyf in deze benedengewesten wezen zal.

Ik wandel hier in het midden der Gestorvenen, tusschen de graven der dooden. Hoe stil zyn hier de verblyven, en hoe vreedzaam derzelver inwooners! Hier rusten doodvrienden, als de beste vrienden, nevens elkanderen. In het Graf heerscht eene eeuwige, eene onverbreekbare vrede — houden alle oorlogen en twisten op — ligt de Heer en zyn Dienaar in het zelfde stof des verderfs. Hier slaapt de Koning op het eigen bed met zynen Slaaf. Hier zyn alle inwooners de-

zer onderaardsche Maatschappy van eene en dezelfde waardigheid. Hier heeft eene volkomene gelykheid plaats. De Edelen des Volks, die waanden van eene andere, van eene veel voortreffelyker stoffe te wezen, zyn hier van geen hooger aanzien, dan de versachtte Bedelaar, die, in zyn leven, zyne naaktheid met vadden bedekte. — Treffende omstandigheden! Aandoenlyk gezigt!

Hier wandel ik over de verblyven der dooden. Zy sluimerden in, tot die dag zal aanlichten, waarop zy, uit den doodslaap gewekt, geadepen zullen worden ter verantwoording hunner daaden — gedaagd voor den Rechterstoel van Christus! Welk eene ontzaglyke vertooning zal dat wezen! Myne vrienden, met welken ik gemeenzaam pleeg om te gaan, zullen dan ook verschynen, te gelyk met myne Bloedverwanten, op welken ik de nauwste betrekking heb gehad! Myne vrienden, met welken ik door nauwe vriendschapsbanden ben verbonden geweest, en myne naaste Bloedverwanten, liggen hier, om op dien dag te ontwaken, en ik met hun! Zy allen, die in den kring mynes levens van dit toneel zyn afgeslapt, en hier in het stof des doods nederliggen, zullen op dien gedugtsten aller dagen ontwaken, en voor het Gericht verschynen! — En hoe veelen heb ik van naast myne zyde zien heenreizen naar het Ryk der Dooden! Hoe vele wisselingen van ondermaansche zaken heb ik gezien en bygewoond — en hoe veel is er aan myzelven gebeurd! Duizenden traden met my het levenstoneel op; doch ik zag ze schielyk daar weér afsteden. Nu liggen zy hier neder in het stof; rusten, tot zy die stem zullen hooren: „Staat op uit den dooden!“ Alsdan zullen zy de Grafspelonken verlaten, en zich vertoonen ten gerichte. — Veelen stapten af, vóór zy nog een enkel bedryf hadden helpen uitspelen. Slechts hebben zy zich vertoond, en zyn oogenblykelyk verdweenen. Zy stapten af, zonder medebewustheid, dat zy zich vertoond hadden. — Veelen heb ik met my zien opwasfen; dan, opwasfende, zag ik ze, als de frischste veldbloemen en jeugdigste lenterozen, afmajaan in het stof nederstorten. Daar liggen ze nu; daar liggen ze, van allen luister ontdaan, in het stof der aarde, en wagten het Oordeel!

C. v. D. G.

LANDVERMAAKEN.

¶ Rari quando ego te aspiciam?

HORATIUS.

Het gemak en de rust, gemeenlyk te vinden in het Land-
leeven, en de schoonheden der Natuure, daar alleen aan
te treffen in derzelver aangeboorene eenvoudigheid, werken
te sterker op onze inbeelding, en wekken kragtiger begeerten
daartoe in ons op, wanneer wy, door onzen levensstand,
of andere omstandigheden, ons daarvan beroofd vinden, dan
wanneer wy dezelve met de daad bezitten. Van hier, buiten
twyfel, die sterk heerschende en alzins merkbaare zugt by
veele Stedelingen, om Buiten te zyn, daar een Optrek, of
een Landgoed, te hebben; schoon men 'er zich zomtyds moet
behelpen, in vergelyking van de gemakken, welke de Hui-
zen in de Steden bieden. Te midden van de drukste bezig-
heden, die ons t'huis en by onze zaaken roepen, zugt de
Man van bedryf, en de Koopman, om eens buiten adem te
haalen, en een ongestoorde rust op 't Land te hebben. Hie-
om zong onze *Abtswonfche Zanger*:

Dat meestentijds de Beem heet graag naar buiten willen,

Is vreemd noch wonderlyk

Zy schudden 't heet gewoel, waarvan haer leden trillen,

Eens af, langs veld en dyk.

Daar hieten Beurs noch Veer het klokgeslag te tellen,

By markt- of grasgeruich.

Daar blijft geen blind gesohil, 't afweagend Recht oot kwellen,

In Raadsaal of Stadhuis.

Geen eeuwig kraasgeschreeuw, noch staeg geklop van waaken

En breeken, latten daar.

Het quinkelerend ruim heeft louter leedverzaaken,

Voor lust en aandacht, klaar.

In de daad, het is zo voor allen, die eene geschiktheid
hebben voor dat genot; die na het Land een opgeruimden, of
althans voor opruiming vatbaaren, geest medeoengeng; die der-
waards gaan om te genieten, en kunnen genieten.

Maar laten wy eens bezien, hoe het met veelen gesteld
is, die met HORATIUS, in ons Motuo, uitroepen: *¶ Land!*
wanneer zal ik u aanschouwen? — Zy slaaken hun Bedryf of
Koopgewoel op Saturday, begeeven zich na een Buitgen, 't
zy groot of klein, — veelal, kan men zulke krygen, aan

den weg, waar veel voorbygangers is, gelegen. Hoe dit wyze ziet men daar den Stedeling, in stede van eene friske landwandeling te doen, of te rusten onder de schaduw van 't geboomte, om de aangename geuren van eenen zomerischen avondstond in te ademen, zitten in een niet zelden bekrompen zomerhuis, op een hoek, die 't beste gezigt oplevert, geplaatst, met een Nicwspapier in de hand, of, niets doende, de voorbygangers aangaapen! — Voor de zodanigen is de Zondag, in dien staat van afzondering, een ernstige Comedie, bestaande uit vyf Bedryven — Ontbyten — middagmaalen — avondeten — een middagslaapje — en een pyp tabak in den avond. Dit spel gespeeld, en 's nachts geslaapen hebbende, keert hy 's Maandags-morgens, met verlangend ongeduld, weder na zyn Stadbedryf, en ontwykt de lastige verveeling van niets te doen te hebben. Hy herhaalt het egter de volgende week: hy is dien tyd buiten!

Ik sta toe, menschen van bezigheid hebben, buiten twyfel, de gegrondste aanspraak om dagen en uren van uitspanning te neemep; doch lieden van den gemelden stempel, die in zichzelf geen sonds bezitten, om het buiten-zyn te veraangenaamen, en de ledige tydvakken, welke zulke aanbiedt, op eene voeglyke wyze aan te vallen, moeten op eene andere wyze uitspanning zoeken. Zy kunnen 'er noch zelve genoeg en smaaken, noch het hunnen Huisgenooten verschaffen. De ledigheid, de daaruit ontstaande verveeling, herschept, by sommigen, dien tyd des buiten-zyns; in stede van genoeg te baaren, in vlaagen van knorrigheid, die al het genoeg verballen, 't geen Vrouw en Kinderen anderzins zouden smaaken.

Mier behoeft zo verre niet te gaan, — doch wy herinneren ons, gelezen te hebben van een Gezelschap in *Engeland*, 't geen, op een der schoonste Zomerdagen, na buiten reedt, den intrek nam in een Landstretberg, die het schoonste gezigt over bosch en veld aanbodt, en, na het middageten, de vensters deedt sluiten; kaarsen geeven, nederzat om te Kaartspèelen, en daarmede zo lang bezig was, tot dat de Voorman hun van het vallen des avonds verwittigde; — wy zagen te meermaalen het schoonste buitengezigt, op den volen dag, de schande aangedaan, dat zy, die, om het genoeg des Buitendeevens te smaaken, zich daar onthielden, den tyd verbenzeiden met spel, beter geschikt om den Winteravond te korten voor hun, dien de tyd te lang valt. De zodanigen zyn verre van met root te kunnen zeggen:

*O, u aardse zaligheid schuilt in de groote wyken
Van 's welgelukkig land!*

•Er

zijn mischlen Rangschikkers onder myne Lezers, en Vyanden van de Gelykheid, die by het dusverre gelezen den reus opschorten, en in zichzelf zeggen: Niet vreemd, dat deze Lieden geen genot van het Buitenleven hebben; zy zyn tot den arbeid en woelige bezigheid gevormd; het Landleven, op een Buiten, is bestemd om van lieden in een hooger levensstand genooten te worden. Dan het zy my vergund, hierop in te brengen, dat men onder den duverre bedoelden rang, welken men zo schaamteloos vernedepend afbeeldt, Menschen vindt, die de weinige dagen, welke hun bedryf hun vergunt buiten te slyten, op eene voor zich zelve en de hunnen genoeglyke wyze doorbrengen, en daadlyk het verkwikkend genot des buitenlevens smaken; die het uitspannende en verlastigende in volle maate genieten, en anderen deelgenooten van hunne, wel kortstondige, doch weeklyksch herhaalde, landgenoegeus maaken. Te meermaalen waren wy 'er deelgenooten en getuigen van, ter volle wederlegginge van de gedagten dezer Uitsmonsters.

Laaten wy het oog eens wenden op het Buitenleven van die *Beroeps-Standen*, om dit woord eens te gebruiken. Zullen wy die allen geschikt vinden tot het daadlyk genot van 't geen, waartoe men hun alleen bevoegd rekt? Wie dit stelt, zal tevens een groot gebrœk aan Mensch en Wereldkunde verzaaten. Het Land en 't Landleven, eigenlyk gesprooken, heeft voor veelen hunner geene wezenlyke baakoorelyk of aanloklykheden, en zy daartan ook geen daadlyk genot. Aan ruime, gemaklyke en aangename huisvesting ontbreekt het hun zo min, als aan alles, wat verder het Landleven kan verangenaamen; maar zy zyn 'er voorts zo ongeschikt toe, als veelen der bovengemelden in laagere kring. Eenzaamheid is voor hunne ledige en tot opmerking ongeschikte zielen eene doodlyke kwelling. Het verveelende daarvan zoeken zy te verdryven door Gezelschap. Zy noodigen op hun Buitenverblyf hunne Vrienden en Bekenden, hunne Medegenooten in de Sadsavermaken des Winters; veelal Menschen zo ongeschikt als zy zelve voor het genot des Landlevens. Soortgelyke Uitspanningen, als de Winter boodt, meenen zy, hoe ongeschikt ook, in den Zomer. Zy wisselen dezelve af met die meer en alleen aan 't Buitenleven eigen zyn; doch welke, by den rechten kenner der Landvermaklykheden, ter oorzaak van de wyte van genot, niet op die lyst komen. Alles is woelig, lastdruktig, en draagt de kenmerklyke tekenen, dat zy met hunnen tyd verlegen zyn, en denzelfden zoeken te korten. Zonderling, schoon niet geldzaam, is het, dat zy, om het verdroet der Eenzaamheid en het verveelende der Eenzelvigheid te verdryven, tot het Buitenleven Menschen noodigen, die men niet den naam van

van *Genesfchapsmannen* zou mogen handelen, wel eens met den meer haatlyken naam van *Tafelſchmiers* betiteld; Liederen van eenen alzins bulgzaamen en toefchietenden aart, gereed om alles goed te keuren, te pryzen, en 'er, met een ſchynbaar welgevallen, deel in te noemen; doch tevens zo ingefchikt om het Buitenleeven regt te veraangenaamen, als zy; die hun daartoe uitnoodigden. Meermaalen ſtonden wy over zulk eene kouze verwonderd; doch eene nadere kennis aan den Ultmoediger deedt vaak die verwondering verdwynen; en zulk ſlag van Liederen als een daadlyke behoefte voor het zogenaamde Landleeven aanzien. — Ik zwyg thans van de Buitenplaatzen, die in Tempels van *Bacchus* of ſid Zalen van *Venus* verkeerd worden; Zetels van ongebondenheid, dartelheid en welluſt; waar men alles ſamenvoegt, wat tot aanprikkeling daarvan kan dienen. Gelukkig dat de zodanige in ons Land, hoe hoog men ook van het Zedebederf opgevee, zo weinige zyn! Andere Landen leveren meer ſchandlyke voorbeelden op van dit ſnoed misbruik des Landleevens, verpoſtende voor alle goede Zeden.

Verre, zeer verre zy het van ons, dat wy, die te nederſchryvende, zulk eene bekrompenheid van waarneming, of eene zo geringe kennis van de zogenaamde Groote Wereld zouden verraden, dat wy allen, die gerekend worden daartoe te behooren, als zo onbevoegd tot het Landgenot aanmerken. In tegendeel zyn wy, door eene gelukkige ondervinding, verzekerd, dat men onder hun de zodanigen aantreft, die eene volllaagene uitzondering maaken, en voorbeelden van naaſvolging zyn in hun geſlacht. — Ik ſiel my hier geen beeld voor, op myn ſchryfvertrek gevormd, maar daadlyk aanwezig; ik zal 'er de omtrekken van opgeeven. LANDRAAG heeft zyne jeugd beſteed in het aanleeren van Taalen en Weetenſchappen, die ten ſieraad en nut eene welopgevoeden Man ſtrekken. Zyne ruime middelen maaken het voor hem onnoodig, het Koopbedryf, 't welk zyn Geſlacht verrykte, met de noechtheid zynrer Voorouderen voort te zetten, of 'er zich bepaald aan over te geeven; ſchoon hy daardoor verre is van een bedryfsloos wezen in de Maatſchappy te zyn: hy doet meer, dan men van iemand in zyne omſtandigheden zou verwagten. In de woefingen der Staatspartyen deelde hy zo min mogelyk, en was altoos de gemaatigde Man, en ten deezen aanzien vergeeten te leeven, de welluſt van zyn edeldonkend hart; hoe zeer zommigen wel gewenſcht hadden, dat hy zich meest voor de eene of de andere party hadt laaten zien en geliden. — Zo ras de Bloetyd genaakt, lokt hem het land geloot na buiten. Egtgenooten en Kinderen deelen in zyn ſmak en gelak; Vrienden en Vriendinnen geeven van tyd tot

het tyd verandering; en de keus valt op zodanigen, die hy weet dat berekend zyn om by hem en de zynen genot te hebben. Geregeldheid, met vryheid gepaard, heerscht 'er in alle tydsverdeelingen, aan geen verveelende eenzelvigheid verbonden, maar verstandig met veranderingen gewygd, naar de omstandigheden zich aanbieden. EW is genoeg meester van zyn tyd, om stilte te zoeken; en het ontbreekt aan geene gelegenheden, om die met verwisselde uitspanningen, waarin ieder deel neemt, te vervangen. Doodfche verveeling kent men 'er niet, en zatheld is 'er even zeer verban-
nen. — LANDORAA vindt voor zich zelve gestaae be-
zigheid, in verbeteringen en veranderingen op zyn Land-
goed te maaken, en 't zelve meer en meer een tooneel vol-
genoegens voor 't oog en 't verstand te doen worden. —
Het huislyk Geluk, die groote schat op aarde, zyn deel,
zoekt hy te verspreiden onder allen, die hem ten dienste
staan. De Getrouwen, met derzelver Kinderen, vinden in
hem een Raadsman en Voorbeeld. Heusche vriendlykheid
geeft aan zyne bevelen de gedaante van lessen; met hardyk-
heid worden ze volbragt. Geene dienst blyft onbeloond;
geen betoon van yver wordt vergeeten; en de verkeerdheid,
zo mogelyk, op eene verbeterende wyze bestraft. — Hoe
zonderling het, ten deezem dage, ook moge wezen, wordt
de Zondag deels slypt aan den openbaaren Godsdienst toege-
wyd; en, wel verre van voor de Dienstdoden een der drukste
dagen te zyn, op denzelven aan hun een goed deel ter uit-
spanninge gegeven, onder zulke bepalingen van geschikt-
heid, die alle ongeregeldeheden verbannen. — In 't genot
van alle deezee Landgeneugten, van welker regeling het ge-
zond verstand het plan heeft afgetekend, en waarin het ge-
voelig hart deelt, snelt de Zomer voort, en schakelt zich
aan den Herfst, die, afwisselende, daaraan eigene vermaaken
biedt, onder welker genot de tyd, om het Buiten- met het
Stadsleven te verwisselen, met rasser dan gewenschte schree-
den nadert. Hy verlaat, met de zynen, dien zetel van ge-
noegen, en herhaalt by zich zelve de regels van den meer-
maals gemelden Dichter, waarmede ik deezee myne Proeve
besluit:

O zaltg Landvermaak! u Veldvreugd, aart en aardig!

O aller weelden Stoel!

U kroont verdiende lof. Gy zyt der glorie waardig.

Het dwaalend Steegwoel

Kan by u slechts een kranz bereiken of berennen,

Daer 't waanen 't weeten schuylt, en 't kinnen gaat voor 't kennen.

AANMERKINGEN OVER DE VERGELYKENIS VAN BONAPARTE
EN CÉSAR.

www.libtool.com.cn

(Naar het *Franck* van HAUTERIVE.)

Het heeft niet ontbrooken aan Menschen, die ten dezer dage, by zichzelf niet alleen, maar openlyk, eene Vergelyking gemaakt hebben tusschen den Held dezer Reuwe, BONAPARTE, en CÉSAR; eene Vergelyking, waar over de Burger HAUTERIVE de volgende Aanmerkingen gemaakt heeft.

* * *

By het onderzoek van de Vergelyking tusschen BONAPARTE en CÉSAR, op de wyze van PLUTARCHUS, — die, in de Vergelykingen, door hem gemaakt, altoos, zorg draagt, om in tegenstelling te brengen, of voor zich te haalen, het tooneel des levens, waarop de Mannen, door hem vergeleeken, zich vertoond hebben, terwyl hy de overeenkomst naspoot tusschen hunne characters en bekwaamheden, — wil ik gaarne bekennen, dat, ten aanzien van de gaven der Nature, in 't stuk van vernuft, en de zedelyke hoedanigheden, welke ontstaan uit eene verheevene ziel, de eerste Consul en CÉSAR de voorwerpen kunnen zyn, om tegen elkander op te weegen in de schaal van Levensbeschryving. Maar hebben, uit het erkennen deezer gelykvormigheden, zy, die deeze gelykvormigheid verder voorzetten, eenig recht om te besluiten tot eene gelykheid van oogmerken; tot de gelykheid in het voorwerp van hunne eersugt, en in de natuur van hun lot? De zodanigen, die de ongerymdheid niet zien van zulk een oordeel, zyn geheel onkundig van het verschil, 't welk de loopbaan, voor deeze twee groote Mannen geopend, kenmerkt; van het tooneel huns gezelligen levens, uit een krygs- en staatkundig oogpunt beschouwd, gepaard met de plaatslyke en nationale omstandigheden, waarin zy verkeerden.

Enkel als Krygshelden beschouwd, mogen CÉSAR en BONAPARTE, met elkander vergeleeken worden; beiden hebben zy overwonnen in alle de gevechten, door hun gestreeden; beiden hebben zy hunne zegepraalende wapenen in *Europa*, *Africa* en *Asia* gevoerd; beiden voegden zy de ontdekkingen van hun vernuft by de hulpmiddelen der kunst. In de Geschiedenis der doorlugtige Legerhoofden van vroegeren en lateren tyde, kunnen de *Romeinsche* en *Franche* Veldheeren alleen tegen elkander vergeleeken worden in de grootheid en

uit-

afgetrektheid hunner plans; in de verwonderbaare snelheid van derzelver uitvoering; beiden verzekerden zy den gelukkigen uitflag van de stoutmoedigste krygsonderaemingen, door wyze maatregelen, welke over de volgende gebeurtenissen schoenen te beschikken; beiden vervingen zy de toevallig opkomende nadeelen, door een onuitputbaren voorraad van redmiddelen, die nieuwe bedryven baarden, om de uitwerksels van onvoorziene hindernissen te overwinnen. — Deezs zyn de trekken van gelykvormigheid tuschen CAESAR en BONAPARTE.

Dan de ongelijkheid tuschen deezs beiden, die ons op het eerste gezigt moet treffen, is, dat de roem van den eenen geblonken heeft in allen luister, vóór dat hy de jaaren bereikte, waarin de ander, by het Standbeeld van ALEXANDER, zich beklaagde; nog niets gedaan te hebben om zich beroemd te maken. BONAPARTE, nog geen dertig jaaren bereikt hebbende, reeds, toonde de eerste Maan zyner Eeuwe te zyn; en CAESAR was, dien leeftijd bereikt hebbende, alleen de eerste Maan van eene Staatsparty, en de eerste onder de ongebondenen in Rome. — CAESAR sloot vyf-en-twintig jaaren in de vermoetenissen van den Oorlog, en het voltrekken van zyne oogmerken; de roem van BONAPARTE, zo snel als vredegydig, werd in minder dan vyf jaaren verworven. — Met één woord, CAESAR hadt, toen hy buiten Rome was, alleen te fryden met Veldheeren van geen naam; met barbaarsche en onbekende Volken, en was zyne Magt alleen verschuldigd aan de Overwinningen, welke hy op zyne Medeburgers behaalde; daarentegen is het BONAPARTE'S lot geweest, om de krygshaftigste Volken te onder te brengen, de best ten kryg afgerigte Lagers te verslaan, en de eerste Veldheeren van Europa te doen bukken; hy streekt nooit dan tegen de Vyanden zyns Vaderlands.

Maar eens gesteld dat de Krygsgaem dezer twee Mannen volmaakt dezelfde en gelyk ware, welk gevolg kan daaruit afgeleid worden tot de gelykheid van hunne oogmerken? Zyn de omstandigheden, waarin zy zich bevonden, niet hemelsbreed verschillende? Zyn niet de driften van den eenen volmaakt het tegenovergestelde van den geest der gemaatigdheid, die den anderen bezielde? Kan 'er, daarenboven, eene lyn van gelykvormigheid getrokken worden tuschen de kunde der eeuwen, waarin zy leefden, en den staat der beide Landen? Kan 'er iets gelykaartigs weezen tuschen de Romeinsche Republiek, even herkomen van de uitbanningen van MANUS en VAN SYLLA, na den dood van CATO te eenemaal beroofd van allen, die het kenmerk van het Character eener Romeinsche Republiek, overfloemd met krygssleden en slaaven, onbekwaam om de tallooze horden van Barbaaren, die steeds de gewesten dreigden

den in te dringen, te bedwingen, en nog onbekwaamt om de teugel te houden de talryke krygsbenden, die zich buiten staas bevonden om de heerschappy van Rome te handhaaven over de onmeetlyke uitgestrektheid van dat Gebied; — kan men zeggen, dat er zich eenige trekken van gelykvoornigheid opdoen tuschen de *Romeinsche* en de *Fransche* Republiek, welgeorganiseerd, en binnen behoorelyke paalen omschreeven; voor welke een Inkomzen, veel minder dan *Frankryk* hadt vóór de Omwenteling, genoegzaam zal weeten om de Staatskosten goed te maaken; die eene Krygsmagt noodig heeft, in vergelyking veel minder dan de Nabuurlanden; — etne Republiek, die noch gedrukt wordt door bevoorregte Standen; noch beroerd door Partyschappen; waar het Volk eigene Wetten bezit; waar geene Slaaven en geene Onderdrukten zyn; — eene Republiek, in welke de Burgers een hoogverheeven denkbeeld van oer bezitten, en juiste welopgeklarde begrippen van Vryheid en Regten; — eene Republiek, aan welke de Vrede nog ontbreekt (*), om alle de werkzaamheden van vlysbetoon te hervatten, de voordeelen, welke zy bevoogten heeft, te genieten, en den regten prys te stellen op die wyze en vryheid ademende inrigtingen, welke zy voer zichzelf gemaakt heeft.

(*) TOEGESCHRIJVEN dit schreef, was die Vrede nog in 't vooruitzigt. Wy aldus dit by het aanbreken van dien zegenryken Dag

stijlen

SKILLIGHEID EN NAAVOLGING.

PAUL DE I, Keizers overleden Keizer van *Rusland*, eest nieuw Paleis, waarmede hy veel ophadt, bouwende, liet de buitengedeelten, in zo verre deseive van gebakken steen waren, bepleisteren, en dit pleister van eene roode kleur maaken; — eene zonderlinge verkiezing, toegeschreeven aan een trek van Galanterie. Eene Hofdame verscheen ten Hôve met handschoenen van die kleur: de Keizer zondt een van dezelve aan den Stukadoorder, tot een patroon van de kleur, die hy op het pleister moest leggen. In de daad, men moet bekennen, dat deeze kleur beter voegt aan een paar Handschoenen, dan aan de Muren van een Paleis. Een aantal Inwoonders van *Petersburg*, 's Keizers smakkwillende goedkeuren en diens verkiezing vieljen, lieten welvaardig hunne Huizen met die zelfde kleur beschilderen. — De Tooneelspeelster, *Madame CHEVALIER*, bragt dit nog verder. Zy verkoos met die kleur op het tooneel te verschynen, als rol van *Iphigenia* speellende.

M E N G E L W E R K,

TOT FRAAIJE LETTEREN, KONSTEN EN WETENSCHAPPEN, BETREKKELYK.

iets, AANGAANDE DE MOGELYKHEID OM CHRISTUS OPSTANDING NADER AAN TE DRINGEN: OPGEHELD DERD DOOR EEN BYGEVOEGD ONDERZOEK NOG PENS DE REDELYKHEID VAN DER VROUWEN OVERTUIGING, DIE DOOR DEN VERREZEN HEILAND BEGROET WIERDEN OP HAAREN WEG VAN HET GRAF NAAR JERUSALEM.
MATT. XXVIII: 9, 10.

In eenen tyd, waarin men met rede klaagt, dat het Ongeloof aan Jesus Godsdienst zich aanmateloos verheft, de gewyde waarheden aanrandt, en de Geschiedenis bovenal der Openbaaring, of het Wonderen, poogt zoek te brengen; te vergeestelijken, of met allen waan eener geheimzinnige Wysbegeerte te plooiën; wordt het, zo niet pligmatig, althans buitstek belangrijk, de pen op te vatten voor de Waarheid dier Gebeurtenissen, waarop het Christengeloof, en zyne hoop ter zaligheid, als op eenen vasten hoeksteen, rust. Door zulk eene manlyke Verdediging immers, of handhaaving, met naame van de Waarheid der Opstanding van den Gekruisten Jesus, ondericheidt zich ten klaarsten het Redelyk en denkend Christendom van dat vyandig Ongeloof, dat, vermomd onder eenen valschen yver voor de leere des Euangeliums, en prat op den titel der Wysbegeerte, waarop het zich laat voorstaan, met eer daad tegen alle de vastheid en zekerheid der troostgronden van den Geopenbaarden Godsdienst zynen bedekten aanval richt. Wie twyfelden moogt, of deeze beschuldiging tegen de Wysgeeren onzer verlichte eeuwe (die de bewyzen der Rede voor de onstuitfelykheid der ziele als *genoegzaam*, en *voldoende*, uitventen, en buiten *eenig* gezach van Geschiedenis, en

MENG. 1803. No. 8. V WOU

wonderen, de *Goddelykheid* der Christelyke Zedekunde uit hare verhevenheid onderstaan te betoogen) te hoog zy aangeflaagen, dien antwoorden wy, „ dat, indien Christus niet van den dooden is opgewekt, alsdan ook het *leven* van Jonas den Profeet, van hem aan het boos en overspeelig geslachte toegezegd, tot „ hiertoe is *onvervuld* gebleeven;” en verwijzen hem voorts tot Paulus, die verklaarde, „ dat, buiten deze gezegde Grondwaarheid, geheel de prediking der Apostelen, en al het Christelyk geloove, *ydél* zyn zoude, nadien zy dan bevonden moesten worden valsche getuigen Gods te zyn, vermits zy *dit* getuigd hadden, en leeraarden, dat God van het toekomstig oordeel ten jongsten dage der wereld *verzekering* gedaan heeft, door Christus weder te brengen uit den dooden.” Maar genoeg omtrent het aanteleng der zaake. Even weinig verdient de laster des Ongeloofs onze aandacht, die, verbitterd tegen alle pooging, om aan het Christendom, en de zekerheid van Jesus Opstanding, eene onwrikbaare vastheid by te zetten uit de voorhanden zynde Apostolische berichten, straks daar tegen opwerpt, dat men also slechts oude kost weder opdischt, waarvan de verfynde smaak van het thans levend geslachte zedert jaaren een gezetten walg heeft. Wat ons aangaat, wy, die over de Waarheidsliefde en Godsvrucht van onze Tyd- en Landgenooten een gunstiger oordeel vellen, worden dus door zulke voorbaarige magtspreuken der Hedendaagsche, en zogenaamde, Wysbegeerte niet afgeschrikt van onzen arbeid, en verwaardigen ons geenzins, hoe ligt zulks vallen zoude, dergelyke harde aanmerkingen tegen de afgezaagde vitte-ryen aan te voeren, waarmede het meerendeel althans der Deïsten zich niet ontziet, de Openbaaring, en het Christendom, geduurig aan te vallen, met den grootsten ophef van nieuwigheid.

Intusschen wanhoopen wy veelmeer aan onze Onderneeming, en om over gezegde onderwerp iets, der lezing waardig, voor te brengen, wanneer wy ons herinneren, hoe krachtig de grondzuil van ons Geloove, reeds van den beginne af, en door geheel het veld der Christelyke eeuwen, by alle Volkeren, en in alle taalen, bevestigd is, en tot welk eenen trap van onbetwistbaare zekerheid het betoog der Opstanding, inzonderheid in beide de jongste tydvakken, is opgevoerd door de

de schranderheid en het doorzicht der voornaamste Geleerden en Wysgeeren van Europa, die zich de verdediging van Jesus Godsdienst tegen de toegebragte slagen van het Ongeloof recht tydig ter harte namen. Men verwachtte des van ons geen nieuw licht over zo oude, en uitermaaten wel behandelde, stoffe: zulks te belooven, zouden wy zelve vermetelheid achten: daarentegen zullen wy dan vermeenen onzen tyd, en vlyt, wel aangelegd te hebben, zo het ons gebeuren moge een schaarsch betreden pad te bewandelen, of voor het tegenwoordige *bewyzen* aan te duiden, die, schoon niet onaangeroerd, ons echter toefschynen eene breedvoeriger voordragt, en meer opzettelyke ontwikkeling, te verdienen.

Van dit myn bestek, opgeklerd door eene enkele proeve, waag ik het, uit wantrouwen myner eigene krachten, of, zo Gy wilt, uit vreeze dat ik in zo belangrijk stuk dwaalen mogte, aan U, Myne Heeren, ter plaatzing in uw geächt Maandwerk, een voorloopig verslag toe te zenden, dat, indien het wel ontvangen, van U met den druk verwaardigd, en by uwe Leezers gesmaakt wierd, my vermoedelyk uitlokken konde tot verderen voortgang, en om eerlang een geheel, op deze leest geschoeid, der wereld te leveren.

Om niet in herhaaling te vervallen van hetgeen bevoorens door den gezegden arbeid onzer beroemde Voorgangeren beweezen is, neemen wy op hun gezach volmondig aan, de geloofwaardigheid der Euangelische Berichten, zullen ons ter staaving van derzelver onderling verband, of overeenstemming, voor het minst niet rechtstroeksch uitlaaten, en houden het daarvoor, dat het Apostolisch getuigenis, op herhaalde gewaarwording, en verkeerig met den Heiland, rustende, en zo door de oprechtheid hunner zeden, als door hunne standvastigheid onder de vervolgingen en meenigerlei lyden bekrachtigd, aliezins aanneemelyk is, ja voor de Grondwaarheid van onzen Godsdienst, bovenal bevestigd door de zending van den H. Geest, overtuigend pleit. Alleen, daár men zich met de behandeling van deze aangelegen onderwerpen onledig hield, en byzonder aandrang, op welke hechte zuilen het Christelyk Geloove in onze huidige dagen kan en moet worden opgetrokken; is het ons toegescheenen, dat men alsnog den grond der Apostolische overtuiging, en de rede van hun-

hunne standvastige volharding by de waarheid van Jesus verryzenis; niet naar vereisch getoetst of aange-
troond heeft, zich vergenoegde met de gewisheid zyner
Verschyningen op gezach van hunne zinlyke gewaar-
wordingen aan te dringen, en naauwelyks acht sloeg
op den indruk der meer verstandige, of *zedelyke*, rede-
nen; die deeze 's Heeren Openbaaringen vergezelden.
Het is wel zo, de toestand en bestemming der Apostelen,
en eerste Christenen in het algemeen, vereischte
nopens zo ongemeene zaak, als de Opstanding van hun-
nen verheerlykten Meester was, die zekerheid, die al-
leen door het herhaald en dwingend gezach van zint-
tuigelyke gewaarwordingen te verkrygen is; en willen
wy ons van woordenstryd onthouden, dan hebben wy
te erkennen, dat hun geloove op dien grond van men-
schelyke kennis geheel, en onmiddelyk, steunde, gelyk
de overtuiging van latere eeuwen ten eenenmaal op hun
getuigenis nederkomt. De zachte berisping toch van
Jesus aan Thomas, „om dat Gy my gezien hebt,
„Thomas; hebt Gy geloofd; zalig zy, die niet ge-
„zien, en nochtans geloofd zullen hebben;” is op
deeze onderscheiding van eene zinnelyke en geheel
verstandige overreeding volkomen toepasselyk, en be-
dert onze aanmerking nitneemend op.

Dit, echter, belet ons niet, na een zorgvuldig onder-
zoek der Gewyde Boeken, vast te stellen, dat alle de
Openbaaringen van Christus (zo men het beleid der-
zelve, haaren geheelen afloop, vergezellende omstandig-
heden, en bovenal de redenwisfelingen daarby van den
Heere gehouden, naauwkeurig gadeslaat) aan de Apostelen,
de Vrouwen, en anderen, die daarmede ver-
waardigd wierden, stoffe tot nadenken gaven, en dee-
zen, meer dan zinnelyke gewaarwording op zichzelfe
doen kónde, inzonderheid verzekerd hebben nopens zy-
ne Herteeving. Wy onderscheiden hierom tuschen bet-
geen louter *zinttuigelyk* was, en die bykomende, za-
mengaande, en meer verstandige gronden by iedere ver-
schyning des Heeren, waarvan wy leezen; ja beschou-
wen deeze niet slechts als toereikende om zyne vrien-
den gerust te stellen, dat hun oog en oore niet dwaal-
den, maar ook als de voornaame rede van hunne on-
bezweeken standvastigheid in het midden der dreigende
gevaaren en treffende vervolgingen. Wy durven, dat
meer is, verhoopen, dat dusdanige overweeging der
Apos-

Apostolische geloofsgronden, en van de geheele toedragt der Opstandings-Geschiedenis, niet weinig zal kunnen toebrengen om ons te verzekeren van de *inwendige Blykbaarheid* der Getuigenissen, wier Oprechtheid by ons in geen verdenking komt. Daar wy nu door gezegde onderscheiding eenigzins van den gewoonen denktrant, en betoogswyze, omtrent dit voornaame Hoofdstuk van onzen Christelyken Godsdienst, schynen af te wyken, veroorelove men ons, de zaak in geschil uitvoeriger voor te draagen, dan mogelyk voor ietp-zichtigen in den striktsten zin vereischt wordt.

Hoe afdoend, in gewoone voorvallen des levens, de duidelyke gewaarwording der zintuigen geacht, en, wel te recht, gehouden wordt; hoe sterk en beslissend de verzekering zy, die, inzonderheid na herhaalde beschouwing van een bekend voorwerp, nopens deszelfs aanwezigheid in het menschelyk harte gebooren wordt; die maate en vastheid van overtuiging neemt af, naar gelang de zaak zelve ons in haaren aard ongelooftelyker voorkomt, of ook by nadenken bevreemdt. Gelukkig immers is deeze verordening onzer natuure, dat wy, als verstandigen, uit den bestendigen en vasten loop veeler zaaken en verschynselen, die zich aan ons dagelijks voordoen, tot derzelver geregelde voortduuring besluiten; en van de leere eener lange ervaarenis, den eenigen grond onzer *algemeens* kundigheden, zeer noode afwyken. In gevallen dus, die lynrecht inloopen tegen onze eigen ondervinding, gelyk tegen het eenpaarig oordeel onzer medemenschen, druischt voorzeker onze Rede met de uiterste bevreemding aan tegen de zinnelyke gewaarwording, en weigert geloof te geeven aan zulk eene wonderdaad, zo lange zy niet van derzelver waarheid op goeden grond overtuigd wordt.

Vanhier, nadien het aan zintuiglyke aandeningen eigen is, dat zy onze toestemming nopens de wezenlykheid des voorwerps, dat wy ontwaaren, als 't ware vermeersteren, en afdwingen; verslaauwt ook de lewendigheid van dat bezef, nadat het beeld van voor ons gezicht verdweenen is, of de gewaarwording ophoudt; en wy vangen aan met de gewisheid onzer zinnelyke waarneemingen meer en meer te wantrouwen, naar gelang onze Rede begint te twyfelen, en wy of tegen spraak ontmoeten by onze bekenden, of door onze tydgenooten wegens ons verhaal gelogenstraft worden. Een

Dan eerst berust het verstand, en ontwaart de vol-
 slaagen en rondstaande zekerheid der Grondwaarheid
 van onzen Godsdienst, wanneer hetzelfde, naast de ge-
 wisheid van zinnelyke gewaarwording, de overreedende
 kracht van zedelyke bewyzen, als zo veele waarbor-
 gen tegen alle gevreesde dwaaling, geplaatst vindt in
 het getrouw verhaal der Euangelien. De vastheid im-
 mers van deeze inwendige blyken van Waarheid ligt
 daar, door alle eeuwen heen, bloot voor het nasporend
 en onzydig oordeel des Wysgeerigen Christens; is niet,
 gelyk het gezach der louter zinnelyke overtuiging, tot
 de Vrienden des Heeren alleen bepaald, of voor hen
 slechts voldoende; maar toont ook nu de rechtmatig-
 heid van hun Geloove aan de welbeweezen Waarheid
 zyner Opstanding; maakt hunne standvastige verkleefdheid
 in het prediken derzelve roemwaardig; en doet alzo
 den oprechten de Verryzenis des Heeren, hoe ongemeen
 dit wonder in den eersten opslag schynen moge, op
 het welbevestigd Apostolisch getuigenis aanneemen,
 en ontwyfelbaar achten, vermits zich bovendien in
 deeze belangryke zaak van Jesus de tusschenkomst der
 Almagt bevroeden en verwachten laat.

Ziet hier, myns erachtens, de mogelykheid aange-
 toond, om, na den veelvuldigen en gelukkigen arbeid
 van meenigte geleerde en wydberoemde Mannen; de
 Opstanding van Christus nader, of althans vollediger,
 te staaven. Ik behoef niet op te merken, dat dusdaa-
 rige toetse tevens dienen moet, om het beleid en de
 hand der Voorzienigheid, of, met één woord, om eene
 waarlyk Goddelyke Wysheid, in het voorbereiden, re-
 gelen en inrichten der byzondere Openbaaringen van
 den Heiland, te doen uitschynen: nog minder, dat de
 kracht en eigenlyke sterkte van het betoog voornaame-
 lyk gelegen is in de blykbaarheid der herhaalde ver-
 schyningen van Jesus, en op het gezach der zamenstem-
 mende getuigenissen in waarheid rust. — Dit alles
 toch is uit het gezegde, den aard des onderwerps, en uit
 hetgeen anderen vóór ons geschreeven hebben, ten
 overvloede bekend, of kennelyk. Liever, en om het
 bestek van Ulieder Maandwerk niet te buiten te gaan,
 zullen wy ons thans vergenoegen met ons gevoelen door
 eene enkele proeve nader op te helderen; daartoe de
 Begroeting der Vrouwen door Jesus, op haaren weg
 naar Jerusaleem, verkiezende; eene Ontmoeting, die,
 hoe

hoe zwak dezelve voor zyne Verryzenis geoordeeld worde te pleiten, als een blyk nochtans zyn^{er} toegenegenheid en tederheid voor dat Gezelschap Vriendinnen, en als eene gepaste Voorbereiding tot zyne volgende Verschyningen aan zyne Leerlingen, der bespiegeling overwaardig is.

Na de eerste der Openbaaringen van den herleevend^{en} Heiland, (die aan Maria Magdalena, door Joannes in het breede verhaald) schynt deeze aan het Gezelschap zyn^{er} Vriendinnen, waarvan Mattheus gewaagt, met opzicht tot de tydorde gerangschikt te moeten worden, en wel in dier voegen gebeurd te zyn, dat deeze Vrouwen geheel onkundig waren van die vroegere verschyning, hoewel zy van den Engel in het graf bericht ontvangen hadden van zyne Opstanding, en gelast waren om die blyde tyding te boodschappen aan zyne diep bedroefde Leerlingen. Terwyl zy dus geheel verbaasd (*) en tevens zeer verheugd over het gebeurde stedewaarts snelden, vinden wy vermeld, dat zy op weg, en by verrassing, door haaren dierbaaren Vriend en hooggeachten Leeraar aangesproken, of begroet; wierden, hem *daadelyk* herkenden, en, zo wegens haare toegenegenheid, als eerbiedige liefde te hemwaarts, naar de wyze der Oosterlingen, zyne voeten omhelsden, en voor hem ter aarde nedervielen (†).

Tot

(*) „Met *vrees*, en groote blydschap,” staat 'er in onze gewoone Bybelvertaaling; dan te onrechte, nadien in den toestand, waarin de Vrouwen verkeerden, aan geene eigenlyke *vrees* te denken valt, die zich ook met groote blydschap, volgens menschkundige gronden, naauwelyks op éenen tyd onderstellen laat in één en het zelfde voorwerp. Ook duidt het oorsprongelyke woord *φῆμος*, zo hier, als elders, niets anders aan, dan *verbaasdheid*, *ontroering*, of *ontsteltenis*; gelyk en SCHLEUSNER in zyn *Lexicon* leeraart, en HAMELSVELD vertolkt heeft.

(†) Gelyk de *Vulgata*, dus hebben (in navolging vermoedelyk) de Fransche, Engelsche en Nederlandsche Vertaalingen het twyfelachtig woord *aanbidden* doorgaans, en ook hier, gebezigd om het Grieksche *προσκύνησαν* uit te drukken. Dit strookte toch dikwerf beter met de aangenomen Kerkgevoelens, dan wel met den Zusammenhang, of eisch der rede. LUTHER alleen, en na hem CASTELLIO en HAMELSVELD, lieten zich meer gelegen zyn aan den waaren zin van het oorsprongelyke, uit

Tot dus verre heeft de Geschiedenis weinig, hetgeen de Vrouwen stoffe tot nadenken uitleveren, en nopens het oordeel haarer zinnen verzekeren konde; ten zy dat ze daarvoor de gepastheid van haar eigen gedrag in dezen houden mogten; deeze althans schynt ons een *inwendig* bewys te zyn voor de echtheid des verhaals by den Euangelist. Zonder eenige voorafgaande aankondiging immers van den Engel zouden zy zich nimmer hebben diets gemaakt; dat de gekruiste Christus van den dooden ware opgestaan, leefde, voor haar stond, en haar begroetede. Eerder, dan Hem te herkennen, en te vereeren, zouden zy, in die onderstelling, by eenegelyke ontmoeting, of haare oogen en ooren gewantrouwd, gelogenstraf hebben; of, overeenkomstig de zwakheid haarer sexe, geheel verschrikt, en doodelyk ontsteld, van Hem zyn weggevlooden; en zich niets anders voorgesteld hebben, dan dat zy waakende gedroomd, of een gezichte, het vermoedelyk werk eener verdwaalde inbeelding, gezien hadden. Maar nu, terwyl de Engel haar wel bericht deed van 's Heeren verzyzenis, dan wyzelyk tevens zyne aanstaande verschyning aan haar Gezelschap geheel verzwegen had, verkeerden zy, ondanks haare vreugde en verbaasdheid wegens de blyde tyding haar aangekondigd, in dien waaren staat van onzydigheid, dat zy, by de verrassende begroeting van haaren Vriend, daadelyk op het oordeel haarer zinnen mogten afgaan, en haare verrukkende aandoeningen van eerbiedvolle Liefde involgen, met alle verzekering, dat zy niet dwaalden, of door een harsfenbeeld begoocheld wierden. Zulks daarentegen hadden zy moeten vreezen, wanneer haar de Engel, van hetgeen op haaren weg naar Jerusaleem te gebeuren stond, maar eenigzins verwittigd had. In dat geval zou de heviger vervoering van vreugde, vooringenomenheid, en bovenmaaten hooggestemde verbeelding, haar ligtelyk omtrent den

de bekende plaats van NEPOS in *Conone* III: 3 ten overvloede kennelyk. Wy achten hierom, dat in dit gedrag der Vrouwen, gelyk mede MATT. II: 3, en elders, aan niets anders dan *aan eene eerbiedige begroeting van den Heiland naar het Oostersche gebruik* te denken valt, en houden zulks genoeg bewezen door WETSTEIN'S Aantekening op den Text, en uit hetgeen SCHLEUSNER in zyn *Lexicon* op προσκύνη, of NASELINK in zyn *Uitlegkundig Woordenboek* op Aanbidden gezegd hebben.

den Persoon misleid, of by herinnering in den waan gebragt hebben, dat zy haaren Vriend niet met eene bedaarde oplettendheid hadden waargenomen, en dus mogelyk ten zynen aanzien mistasteden, of door eenige naar Hem zweemende gedaante geblinddoekt waren. Dit indenken, blykt ons des in deeze Openbaaring van den Heiland, en in geheel de toedragt der Gebeurtenissen aan de Vrouwen bejegend, het hoog beleid eener aanbiddelyke Wysheid, waardoor en de verrassende ontmoeting des Heeren aan zyne Vriendinnen noch ontydigen schrik inboezemde, noch eenigerlei wantrouwen nopens de zekerheid van zyne verschyning achterliet; maar veelmeer aan haar een waarborg was, dat zy geen spookfel of harsenbeeld aanschouwd, of zich omtrent den Man bedroogen hadden, dien zy als haaren nu herleevendden Heiland *onbeyooroordeeld* herkenden.

Volleediger nochtans, en zo in blykbaarheid, als sterkte, uitneemender, was de zedelyke overtuiging, die zy afleiden konden uit de boodschap door Jesus haar aanbevolen. Terwyl dat zy, door tederheid vervoerd, door vreugde overmand, voor Hem ter aarde nedergeboogen, en zyne voeten omarmende, vertoeven, opent eene bezorgde Meewaarigheid met zynen getrouwen, en nog *weenenden* Aanhang (*), Hem den mond, en „beveelt Hy „haar, zyne Leerlingen, dien Hy zyne *Broeders* noemt, „van zyne Opstanding te verwittigen, en aan te zeggen, „dat zy zich naar Galilea hadden op weg te begeeven, „en Hem aldaar zien zouden.” Edoch wie anders dan Jesus zoude zich aan die bedrukte, die schamele, en vergeeten Navolgeren van den Gekruisten in geheel Joodenland laten gelegen zyn? wie anders dan Hy zou onderstaan hebben by de Vriendinnen des Heeren zich uit te geeven voor den verreezen Heiland, en bovendien aan haar den gezegden last op te draagen, die, wanneer hy al geloof vond by de Apostelen, weldraa geblyken moest, of waar, of valsch te zyn, en deezen ten ergsten voor korten tyd met eene ydele hoope paaïen konde? De ongerymdheid zelve ware het dus voor de Vrouwen, te verwachten, dat zy in deezen misleid wierden, of nu te gelooven, dat zy niet waarlyk den Messias, en zagen, en hoorden. Dan voorts de overeenkomst van dit bevel van Christus, met den reeds by haar

(*) Men zie MARC. XVI: 10.

haar ontvangen last des Engels, inzonderheid in den Grondtext (*) ook voor ons ten vollen blykbaar, konde haarer opmerking en nadenkende overweeging niet ontgaan, en moest haare zedelyke overtuiging nopens de zekerheid van Jesus verschyning bevestigen. Geenerlei bedrog immers liet zich voor haar, of voor elken schroomvalligen Navorscher der Waarheid, vermoeden. Want, behalven hetgeen wy aanvoerden, niemand was in den vroegen morgenstond getuige geweest van haare ontmoeting met den Engel; niemand zeker bespiedde, of hoorde althans de boodschap, haar binnen de verlaaten grafspelonk gegeven. Ook verrieden

(*) De zwaarigheid ligt in het laatste deel van den last des Engels, naar luid onzer Vertaaling: „Zegt aan zyne discipelen, dat hy is opgestaan van den dooden: en ziet, hy gaat „U voor naar Galilea, daar zult Gy hem zien. Ziet ik heb „het u lieden gezegd.” Dus lezende toch schynt het twyfelachtig, tot wien de Hemelgezant zyne reden in de tweede persoon richt? In den laatste volzin zekerlyk tot de Vrouwen; maar behoort dan tot haar ook de onmiddelyk voorgaande, de belofte dat „Zy Jesus in Galilea zien zouden;” of heeft men dit toe te passen op de Discipelen, aan wien de boodschap der Opstanding geschieden moest? Deeze dubbelzinnigheid, het is te bejammeren, schynt der oplettendheid ook van den kundigen HAMERVELD ontglipt te zyn, daar zy eveneens in zyne jongste Vertaaling gevonden wordt. Maar raadpleegen wy het oorspronkelyke, dan verdwynt al die onzekerheid, en mogen de woorden van het 7de vers, naar het taaleigen der Grieken, dus worden overgezet: „Zegt zyne Discipelen: „Hy is opgestaan van den dooden;” alsmede: „Hy „gaat U voor naar Galilea, daar zult Gy Hem zien.” Let „Gyllieden op hetgeen ik gezegd heb.” Alzo komt de gelykheid van deezen last des Engels, met de boodschap van Jesus, daarna (v. 10.) aan de Vrouwen gegeven, ten klaarsten uit; en die overeenkomst, zo belangryk als zy is volgens het boven verhandelde, pleit, naar wy achten, niet weinig voor de gemaakte verandering in de gewoone Overzetting, behalven dat dezelve door het bekend gebruik der woordjens *ἐν* en *ἐν* ten overvloede gewettigd is. Wy beroepen ons, in deezen, op hetgeen HOOGEVEEN leeraart in zyn doorwrochten arbeid *de Particulis Linguae Graecae* Tom. II, pag. 372, § 7. SCHLEUSNER in zyn *Lexicon* op *ἐν*; en houden het daarvoor, dat ook CASTELLIO in zyne Overzetting ons gevoelen begunstigde.

den zy zelven geenzins den blyden last, dien zy ontvingen, bevoorens dat haar Christus, of wie anders zich voor Deezen uitgaf, begroetede. Weinigen, laat zich gissen, zullen haar, die met verhaasten gang stedewaarts voortreiden, dus ten ontyde ontmoet zyn: en wilt Gy al, volgens de meening van WEST (*), aanneemen, dat zy en Petrus, en Joannes, in hunnen weg naar het graf tegenkwamen; wy weten uit Marcus (†), dat zy, wegens haare verbaasdheid, of ontzetting, niemand iets zeiden van hergeen haar bejegend was. Desniettegenstaande, en terwyl gevolgelyk het oogmerk van haaren spoed, of de rede van haare verbaasdheid en vreugde, niet het minste, zelfs door geene onbedachte woordenwisseling, uitlekte, ontmoet haar de Man, in wien zy den Heiland herkennen; en Hy, die haar een oogenblik ophoudt, toont zich van het gebeurde ten vollen kundig, door de boodschap in allen deele te herhaalen, waarmede zy van den Engel belast waren. Zy moesten des te meer spoed maaken met de aanbevolen, en nu by haar dubbel belangryke, en geheel zekere tyding der Opstanding van Jesus, dien zy gezien, en wiens voeten zy omhelsd hadden. Zy gevoelden mogelyk nu ook den nadruk van zyne zachte en stilzwijgende berisping, wanneer zy, volgens de gemelde onderstelling van west, daaraan schuldig waren, dat zy verzuimd hadden aan Petrus en Joannes de boodschap des Engels aan te zeggen. Zy hadden voor het minst, behalven de gewaarwording haarer zinnen, by het nadenken aan haare boodschap, allen grond om de Verryzenis van Christus te gelooven, uit hoofde dier wonderen en Hemelsche Weetenschap, die hy nopens den inhoud van den last des Engels had aan den dag gelegd. Vanhier dan ook, dat zy, ondanks het ongehoof der Apostelen, by wien aanvangellyk het bericht der Vrouwen als ydel geklap (‡) verworpen wierd, geenzins wankelden, of het oordeel haarer zinnen omtrent de Begroeting des Heeren in het geringste mistrouwen, daar dat onderschraagd en by haar bevestigd was door de voorschreeven zedelyke overtuiging der Waarheid, en de stille, doch zekere verwachting, dat

(*) WEST, on the Resurrection of Christ, p. 91.

(†) MARC. XVI: 8.

(‡) MARC. XVI: 11. LUC. XXIV: 11,

dat de Echtheid van haare boodſchap welraſch aan allen geblyken zoude door 's Heilands toegezegde Openbaaringen in Galilea, die dan ook, naar luid der Geſchiedenis (*), niet achterbleeven, maar veel meer aan ~~deezel~~ ~~buitengemeene~~ ontmoetingen van Jeſus Vriendinnen het vol beſlag gaven, of daarop het zegel van volkomen Geloofwaardigheid drukten. Ja, hoe zeer wy, op den aſtand van omtrent de agttien eeuwen, roekeloozelyk handelen zouden, met eene zo belangryke en ongemeene Waarheid, als de Herleeving is van den Verloſer en Zaligmaaker der Wereld, aan te neemen op het enkel Getuigenis der Vrouwen, dat, ondanks haare oprechtheid, geen ingang vond zelfs by de Apostelen; wy behooren echter, aan den anderen kant, daaraan geene geringe waarde te hechten. Immers, wanneer wy de zaak overweegen, gelyk die voor ons ligt, en ontwikkeld wierd, dan hebben wy haar van ligtgeloovigheid niet te verdenken, van ydeler inbeelding vry te keuren; en de boodſchap, die zy opgeeven haar eerst van den Engel, daarna van Jeſus, aanbevolen te zyn, is van zo verheven inhoud, dat zy voorzeker noch van haar verzonnen, noch van den Euangelist, zo deeze te verdenken viel, uitgevonden wierd, nadien dezelve, en ook geheel het beloop des verhaals, de onwraakbaarſte blyken draagt van het beſlêid des Hemels, waardoor wel de Apostelen voorbereid wierden om van Christus Opſtanding verzekering te erlangen by zyne Verſchyningen, offchoon zy echter dezelve, om niet vooringenomen te worden in hun oordeel, minder nabyzynde achten moesten, dan zy waren, blykelyk het bericht der Euangelien. Wy beſluiten des, en zo wy meenen te rechte, tot de groote aangelegenheid van hetgeen wy, by onderscheiding, *de Zedelyke Overtuiging* noemden van hun, die verwaardigd wierden met de onmiddelyke openbaaringen van den verheerlykten Heiland; en zien, naar gelang wy ons in het onderzoek der Gebeurtenissen dieper inlaaten, alles met verbaazinge zamenſtemmen, ter bekrachtiging van ons heilryk geloove in Christus zegepraal over den dood, de grondzuil van zynen Godsdienst, en onze waarborg der Onſterfelykheid, en des Oordeels ten jongſten dage.

E. D. L.

(*) MATT. V: 16.

BERICHT, AANGAANDE EENE GEMAKKELYKE EN
VOORSPOEDIGE UITDRYING VAN EEN LINT-
WORM. Door *Libtveyma* A. L. M. Phil.

⁊ Med. Doctör. Voorheen Hoogleer-
aar in de Geneeskunde te *Fräne-*
ker; thans Practizeerend Ge-
neesheer te *Amsterdam*.

A. VAN DE W., Dienstmaagd van Mejuffrouw de
Wed. VAN W., alhier woonachtig, raadpleegde
my, op den 7den van Lentemaand des verloopen Jaars
1801, over een Lintworm, waarmede zy, reeds geduu-
rende eenige jaaren, had gezukkelde. De Lyderesse
was vermagerd, en klaagde over geweldige buikpynen
en benaauwdheden; voorts was zy ongemeen hongerig,
en moest den geheelen dag door eeten, of zy wierd
flauw; terwyl de tegenwoordigheid van een of meer
Lintwormen ontegenzeggelyk bewezen wierd, uit een
groot aantal langere en kortere stukken van dat onge-
dierte, welke zy van tyd tot tyd ontlastte. Reeds, tot
drie herhaalde reizen, had zy de bekende Geneeswyze
van Juffr. NOUFFIER, onder het bestier van een onzer
voornaamste en kundigste Apothekers, ondergaan, doch
te vergeefs; hebbende dezelve alleen kunnen te wege
brengen de ontlasting van een groot aantal wormstuk-
ken, en het ophouden der toevallen, gedurende eenige
weeken: terwyl het teder en gevoelig gestel der Lyde-
resse, niet geschikt voor zulke geweldige geneesmidde-
len, daardoor, ten tyde van het gebruik derzelve, was
aangedaan geweest met onverdraagelyke benaauwdheid,
opzwellling des buiks, enz.; 't geen haar afschrikte, de
gemelde Geneeswyze nogmaals te beproeven.

By het onderzoek der ontlaste stukken, bleeken de-
zelve te behooren tot de zogenoemde *Taenia folium* of
cucurbitina, en dus tot de ergste soort van Lintwor-
men, die dikwyls de kragt van de gewoonte wormdoo-
dende middelen trotzeeren. Veel heils kon ik dus der
Lyderesse niet belooven, maar stelde haar voor, om die
zelfde geweldige middelen, welke haar thans van geen
voldoend nut geweest waren, in eene kleinere maate op
den duur te gebruiken; dewyl het my voorkwam, dat
wy daardoor niet alleen veel gemakkelijker, maar mo-
ge-

getyk ook veel zekerder, zouden werken. Dit aangena-
men zynde, schreef ik haar het volgende voor:

℞ *Pulv. Rad. Filicis maris recentis*. Zij

S. Alle twee uren een eijerlepel vol met melk
in te neemen.

Met dit poëder hield de Lyderesse aan, tot den 1sten
van Grasmaand daaraanvolgende; gebeurende het zomwy-
len wel eens, dat zy onder deszelfs gebruik een wel-
nig benaauwd en opgeblaazen wierd, wanneer zy eenige
reizen oversloeg. Geduurende het gebruik van dit mid-
del verminderde allengskens de ontlasting van levende
wormstukken, zo dat 'er ten laatsen niets dan doode,
half verteerde stukjes te voorschyn kwamen; waarom
ik oordeelde, dat het thans tyd was, eene *Nouffiers-
vansche* Purgatie, in eene verminderde dosis, voor te
schryven. Hierom gaf ik het volgende:

℞ *Gumm. Gutt.*

Scammon.

Mercur. Dulc. ʒʒ gr. iv.

Rob. Samb. q. f.

M. F. Bolus.

Dit middel in ééns ingenomen zynde, verwekte, na
vooraafgaande braaking, eenige ruime stoelgangen, met
eenige weinige doode wormstukken. Thans was de Ly-
deresse van alle haare toevallen genoegzaam verlost;
doch dewyl 'er nu en dan nog wel eens een wormstukje
te voorschyn ikwam, kon men haar niet als ten vollen
geneezen beschouwen: waarom ik het dienstig oordeel-
de, haar nogmaals eene gelykzoortige Purgatie voor
te schryven, hoewel zonder *Scammonum*, als hier,
myns bedunkens, minder noodzakelyk; te weeten:

℞ *Gumm. Gutt.*

Mercur. dulc. ʒʒ gr. vi.

Rob. Samb. q. f.

M. F. Bolus.

Door dit middel wierd niets byzonder aanmerkens-
waardigs uitgedreeven, behalven eenige weinige doode
worm-

wormstukjes : terwyl de Lyderesse, zich thans geneezen waanende, van het verder gebruik van geneesmiddelen afzag. Ondertusfchen had zy tot hietoe hare rekening verkeerd gemaakt; want in het begin van Hooimaand klaagde zy my, dat alle hare vorige onaangename toevallen waren wedergekeerd, en dat zy ook wederom gedeelten van den Worm begon kwyt te worden. Hierom schreef ik haar al wederom het *Pulv. Filicis* voor, als boven, en gaf haar den 10den dier maand de laatst voorgelchreevene Purgatie. Thans fcheenen wy den wortel der kwaale geraakt te hebben; want nu ontlastte zy; benevens ongelooffelyk veel fym, een aantal dünnere stukken van het opgedierte, dan zy ooit voorheen befpeurd had; waaronder dusdenkelyk ook een of meer der zogenoemde Koppes dier fchepzels zullen geweest zyn. Veiligst oordeelde ik het intusfchen, nog wat op den ouden voet voort te vaaren; waarom ik al wederom het Poeder gaf, en de kuur op den 20ften daaraanvolgende befloot, met de laatstgemelde Purgatie, die thans niets te voorschyn bragt, dan eenige galachtige afgangen, zonder een enig wormstukje. Na dien tyd heeft de Lyderesse niets van hare kwaat vernomen, en was vóór eenige dagen (den 8ften van Grasmaand 1802) nog volmaakt welvarende; zo dat wy haar nu veilig, als ten vollen geneezen, mogen befchouwen.

Men ziet uit dit Geval, dat de *Noëfferiaanfche* middelen tegen den Lintworm, aldus langzaam en op den duur gebruikt, van eene veel meer zekere uitwerking zyn, dan wanneer zy in eens worden genomen; terwyl deeze Geneeswyze nog die voordeel heeft, dat zy de Lyders op geenerleije wyze kan fchaden. Volgens de gewoote wyze van handelen, moeten daarentegen zulke hevige purgoermiddelen gebruikt worden, dat zy, door denigzins gevoelige gefteilen, niet zonder gevaar van nadeelige gevolgen kunnen gebruikt worden. Ondertusfchen komt het in deezen voornaamelyk aan op de deugd van het *Pulv. Filicis*. Het moet zyn van den waaren *Filix mas*, en van geene byzoort; voorts frifch geplukt, en verfch tot poeder gebragt. Ontbreekt er iets aan deeze vereifchten, dan heeft men op geenerlei goed gevolg te hoopen. Het middel is dan ten minften onnut tegen de *Taenia cucurbitina*; joch ten opzichte der andere zoort, te weeten de *Taenia*. 1802. N°. 8. Z nie

nia lata, behoeft men zo zorgvuldig niet te zyn, dewyl dezelve zich veel gemakkelijker laat verdelgen. BLUMENBACH (*Handbuch der Naturgeschichte*, derde Druk, bl. 463) verzekert, dat de laatstgenoemde soort voornamelyk teigen is aan Frankryk en Zwitserland; doch dat de eerstgenoemde by de Duitschers 't meest voorkomt. Denkelyk moet men het hieraan toeschryven, dat de Geneeswyze van Juffr. NOUVEYRE by de Franschen en Zwitsers zelden mislukt, doch hier te lande, en by de Duitschers, minder zeker is.

Groote lengten van deeze Wormen te doen ontlasten, is eene gemakkelijke zaak; doch de voornaame zwaarigheid is altoos geweest, zich van dat gedeelte te ontdoen, 't geen men den kop noemt: eene zelfstandigheid, over welker bestaan en aard de waarneemers het gantsch niet eens zyn. Zommigen, gelyk zelfs TULPIUS, hebben aan dit schepzel een schrikbaarend hoofd gegceven, wel iets gelykende naar een adderskop. De groote LINNAEUS (*Amoen. Acad. Vol. II, Disf. de Taenia*, p. 59 & seqq.) lacht hiermede, en bewyst zeer voldoende, uit den aard der *Zoophyta*, dat de Lintworm geen wezendlyken kop kan hebben, gelyk de volmaaktere meerder bewerkteuigde dieren. Hoe waar zulks intusschen ook zyn moge, volgt 'er niet uit, dat dit schepzel niet een byzonder deel zou kunnen hebben, van het overige in 'aard verschillende, en dienende, niet tot een algemeen zintuigelyk hoofd van dit, uit veele honderden van enkele wormpjes, zamengesteld schepzel, 't geen zo veele monden bezit als het leden heeft, maar tot een middel van vasthouding, om zich aan 't gedarmte vast te heften, en daardoor zyne volkomene uitdryving zo bezwaarlyk te maaken. Van zodanigen aard is dat deel, 't geen BLUMENBACH op de aangehaalde plaats zeer naauwkeurig beschryft en afbeeldt, als den waaren kop van den Lintworm.

WAARNEEMINGEN, OVER DE WYZE, OP WELKE
DE SPIN HAARE WEBBE MAAKT; EN EENIGE
ANDERE BYZONDERHEDEN, DE HUISHOU-
DING DER SPINNEKOPPEN BETREFFENDE.
Door den Heer
M. C. G. LEHMANS.

Het moet erkend worden, door elk, die van de Dierkunde eenige kennis heeft, dat men de Natuurlyke Historie der Spinnen al te zeer veronagtsaamd heeft: want niettegenstaande de groote vorderingen, welke men in dit vak gemaakt hebbe, zyn wy tot nog toe weinig onderrigt, ten opzichte van de organisatie, levenswyze en voortteeling van de algemeenst bekende soorten dezer Dieren. Veele soorten van dezelve komen in de Dierbeschryvingen en Kabinetten voor, als waarlyk onderscheiden; terwyl zy enkel van elkander verschillen door ouderdom of sexe.

De Spinnen, zo opmerkenswaardig, uit hoofde van haare werkzaamheid en levenswyze, worden met een soort van veragting en afkeer aangezien; 't geen onverklaarbaar zou weezen, kenden wy het groot vermogen niet van de indrukzelen en vooroordeelen, welke men ons in de jeugd geeft. Deeze worden ons doorgaans ingeboezemd door lieden, minst geschikt om der ziele die wyziging te geeven, welke ten nutte des levens noodig is, en die, als 't ware, zich vereenigd hebben om ons een afkeer van de Spinnekoppen in te boezemen. Vanhier de klagte van zo veele Natuuronderzoekers, dat deeze afkeer hun altoos wendig maakte om de Spinnen naauwkeurig gade te slaan; en zy, die zulke ondernamen, moesten doorgaans zich veel moeite geeven om dien afkeer te overwinnen (*).

Dan

(*) Het is der moeite waardig, hier op te tekenen, op welk eene wyze die afkeer, veelal natuurlyk genoemd, doch die enkel het gevolg is eener verkeerde opvoeding, kan overwonnen worden. Rozen, gewende zich eerst, deeze insecten op eenen afstand te bekyken. Hy bezag vervolgens de Webben, en eindelyk de Spinnen zelve, door een Microscop. Goze bezag eerst de deelen van een Spin, als de pooten, den kop enz., tot hy ten laatsten in staat was, om, zonder

Den met hoe veel afkeer de menschen de Spinnen oogen mogen beschouwd hebben, zy konden niet nalaten de kunst in het vervaardigen der Webben te bewonderen, en zich te verbaazen over de geregeldheid, in deeze voortbrengzelen doorstraalende. Ten tyde van ARISTOTELES; ten in de nog overgebleevene stukken van diens Voorganger (*), vinden wy reeds, zo geene naauwkeurige beschryvingen, ten minsten eenig verflag van de werkzaamheden der Spinnen. — Desgelyks hebben de hedendaagschen de Webbe der Spinnekoppen hunner aandacht niet onwaardig gekeurd: men mogt, derhalven, van de naauwkeurigheid onzer latere Dieren Insecten beschryveren meer byzondere en vollediger beschryvingen verwagt hebben. Dit behoorde in 't byzonder het geval geweest te zyn met de Webbe van de Tuinspin, een van de meest in 't oog loopende en opmerkelykste.

Menigmaalen heb ik zodanige beschryvingen gelezen, en met genoegen nagegaan, daar zy my aangename natuurbeschouwingen opleverden; doch over 't algemeen vernam ik de klagte, dat het nog eene verborgenheid was, op welk eene wyze de Tuinspin den eersten draad uitbrengt; ten einde zy, deezen vastgemaakt hebbende, een grond kryge om haaren arbeid voort te zetten. Het is bekend genoeg, dat deeze Spin haare Webbe, in eene meer of min rechtstandige rigting, op eene opene plaats vervaardigt. Dus zien wy menigmaalen, in een vensterfaam, vier of vyf draaden, van de eene zyde tot de andere loopende; uit deeze komen verscheide stralen, in een algemeen middenpunt samenloopende; en rondsom dit middenpunt, op een afstand van doorgaans eenige linien, zyn verscheide evenwydige cirkels, allengskens meer verwyd, te midden van welke zich de Spin plaatst, om te wagten tot dat eenig Insect in deeze uitgespanne draaden verward geraake; wanneer het loerend Diertje onmiddelyk te voorschyn komt en de prooi vat.

Zo verre valt de uitlegging van de werkzaamheden

afkeer, het geheele Diertje te beschouwen. Beide deezes Natuurkundigen kwamen, door langzame gewoonte, deezen afkeer zodanig te boven, dat zy de Spinnen met dezelve onverschilligheid als andere Insecten behandelden.

(*) DEMOCRITUS. Zie PLIN. *Hist. Nat. Lib. II. Cap. 24.*

Der Spinnekop vry gemaklyk; bovenal, daar het eens bekendē zaak is, dat dit Diertje, waar het gaat, zynen weg tekent door een draad, die 't zelve agternaa sleept; en dat deeze draad, uit hoofde van deszelfs kleeverigen aart, zich altoos aan eenig voorwerp kan heften; wanneer de Spin denzelven een weinig drukt, of bevoigtigt met een druppel van die lymerige stoffe. Maar deeze Webben worden veelal gevonden in bosfchen of wouden; dikwyls op de hooge takken van onderscheidene boomen; niet zelden zyn ze opgehangen tusschen de daken van twee niet wyd van elkander staande huizen; ook vindt men ze uitgestrekt over stroommen en meiren: zo dat het onmogelyk valle te begrypen, hoe de Spin van het eene punt tot het andere heeft kunnen komen, om den eersten draad vast te heften, en aan de onderscheidene stralen vast te maaken. Eenigen hebben getragt van deeze byzonderheid reden te geeven door de zonderlingste veronderstellingen; gelyk zulks doorgaans het geval is, wanneer de Philosophen het zich onderwinden, de verschynzels der Natuure te verklaren, vóór dat zy dezelve met genoegzaame naauwkeurigheid onderzocht hebben. Maar ik zal mynen Leezer niet ophouden met die veronderstellingen, welke zichzelven wederspreken en omverre stooten (*). Toeval, waaraan wy de meeste onzer ontdekkingen verschuldigd zyn, bovenal in de Natuurlyke Historie, schoon wy menigmaal ons ongenegen betoonen, aan 't zelve eenig deel in onze ontdekkingen toe te staan, gaf my gelegenheid tot het doen eener waarneming, die het bovengemelde stuk beslissend afdoet.

Op eenen warmen zomerschen avond zag ik een Tuispin (*Aranca diadema*), die zich snel liet nederdaalen van een boomtak, met haar gewoonen draad, omringd van eene menigte dergelyke omzwervende draaden, die uit dezelfde plaats voortkwamen; terwyl de lugt, die voor myn gevoel gansch stil was, dezelve op een grooten afstand heenvoerde, en zelfs tot eene

aan-

(*) Ik kan egter niet nalaten 'er eene te melden. Linnæ beschryft, in *Hist. Animal. Angliæ*, welke eene menigte zeer goede waarnemingen bevat over de Spinnen, deeze byzonderheid als een *ejaculatio filorum*, en poogt zulks op te helderen, door het te vergelyken met de wyze, waarop de Zon hare stralen uitschiet.

aanmerkelyke hoogte bragt. Alles met de uiterfte be-
daardheid nagaande, zag ik, dat de rigting der zwer-
vende draaden onmiddelyk veranderde; in een oogenblik
hadden zy een niet ver afgelegen tak bereikt, waaraan
zy zich vastbegleden. De Spin nam fchielyk waar,
dat haare omzwervende draaden een vast punt bereikt
hadden; onmiddelyk klom zy derwaards op. Hierdoor
gaf zy my de gelegenheid om het geheim na te fpeu-
ren van het begin haars vernuftigen arbeids. Door dee-
zen wenk voorgelicht, viel het my gemaklyk, myne
waarneemingen met meer nauwkeurigheds in 't werk
te ftellen; en derzelver uitkomst was deeze: Wanneer
een Spin begeert op eene afgelegene plaats te komen,
laat zy zich fchielyk na beneden met een vry fterken
draad; en ten zelfden tyde ftrykt zy met een haarer ag-
terfte pooten over dat gedeelte haars lichaams, 't welk
de ftoffe tot het maaken der Webbe bevat. Hierdoor perst
zy daaruit eene groote menigte dunne draaden, en laat
dezelve los in de lugt, die, uit hoofde van haare
foortlyke ligtheid, dezelve doet vlotten; zo dat zy
blyven op die hoogte, tot welke de Spin ze uitschoot.
Als zy dan fchielyk nederwaards gaat in eene teruggaan-
de rigting, worden de eerfte draaden tot eene verbaa-
zende lengte uitgebreid. Maar, indien 'er het minfte
windje plaats heeft, worden die draaden daardoor
op een' zeer wyden afstand gevoerd, en fteeds langer,
dewyl de Spin het vermogen heeft om de draaden, uit
haaren voorraad van fpinftoffe, naar welgevallen te ver-
lengen; zo dat zy welhaast een voorwerp aantreffen,
waaraan zy, ter oorzaake van de lymerigheid, kleeven.
De Spin klimt 'er dan by op, fteeds verbonden bly-
vende met haare eerfte ftandplaats; dewyl zy altoos
met zich den draad neemt, langs welken zy zich eerst
na beneden liet, en het tweede einde daarvan vastmaakt,
als zy een nieuw rustpunt verkreegen heeft.

Ik bezit te weinig beleezenheids in de Werken over
de Natuurlyke Hiftorie, om in ftaat te weezen tot het
befliffend bepaalen, of deeze waarneeming voorheen ook
door anderen reeds gedaan is; maar uit eenige Vraagen, in
het *Hanoversche Magazyn* gedaan, alsmede uit hetgeen ik
deswegen by zommige bekwaame Natuurkundigen heb trag-
ten te verneemen, komt het my voor, dat deeze waarnee-
ming niet algemeen bekend is. Maar, 't zy dezelve nieuw
is, of alleen kan ftrekken om het reeds waargenomene
te

te versterken, acht ik het voor my een geluk, aan andere Onderzoekers van de werken der Natuure aange-
wezen te hebben, hoe zy, ten allen tyde, zich kun-
nen verzekeren van de waarheid, die ik hier te ne-
derfelde.

Indien iemand een Spin uit hare Webbe neemt en in
zyne hand plaatst, zal dezelve uit die warme plaats,
als een plaats van gevaar, trachten te ontkomen, en zich
op de voorgemelde wyze nederlaten; maar, indien een
van de draaden, die in de lugt vlotten, met de an-
dere hand vastgehouden worde, laat de Spin zich daar
langs heenen leiden. Deeze proeve kan men dikwyls her-
haalen; tot eindelyk de Spin, bevreesd geworden door
het menigvuldig herhaald bedrog, zich loslaat en op
den grond nedervalt.

By deeze waarneemingen, over de wyze, waarop de
Spin hare Webbe begint, zal ik eenige andere voe-
gen, die slegts een klein gedeelte behelzen van de ge-
wigtige ontdekkingen, die QUATREMER DISJONVAL
voorgeeft gedaan te hebben, en waaromtrent ik, daar
de aandagt der Natuuronderzoekers hierop gevallen is,
eenig nader onderrigt wensch te ontvangen. — Het
berigt, dat verscheide soorten van Spinnekoppen de
Weersveranderingen voorspellen, verscheide dagen eer
dezelve voorvallen, wekte al myne aandagt; en ik ver-
langde te sterker, de Spinnekopkunde van gemelden
Waarneemer na te gaan, dewyl ik lang van begrip ge-
weest was, dat deeze Insecten, welke zintuigen heb-
ben, zeer geschikt om de veranderingen in de lugtsge-
steltensise te bemerken, in staat zouden wezen om de
beste en vroegste berigten van de Weersverandering te
geeven. Het was my eerst onmogelyk, my het Werk
van DISJONVAL aan te schaffen; en myne nieuwsgierig-
heid na 't zelve begon te verminderen, toen ik vernam,
dat niemand hetzelfde kon begrypen (*). Te deezer oor-
zaake besloot ik, zelve Waarneemingen van deezen aart
te

(*) Reeds in het begin van 1795 plaasften wy in het *Mon-
gelwerk der Letteroefeningen* voor dat jaar, bl. 145, een Uit-
trekzel uit bovengemeld Werk, ons door den Auteur zel-
ven medegedeeld. Naderhand is het geheele Werkje, in 't
Fransch en Nederduitsch, in 't licht verscheenen, by L. VAN
CLEEF, in 's Hage.

te doen. Ten dien einde verzamelde ik eene groote menigte van de *Aranca diadema*, alamede van de *Aranca domestica*; dewyl de laatstgemelde die Spinnekoppen zyn, welke DISJONVAL, in de gevangenisfe, de beste gelegenheid hadt om gade te slaan. De laatstgemelde Spinnen vertoonden my geene verandering altoos in haare Webbe of gedragingen; maar, ten opzichte van de eerstgemelde, had ik welhaast gelegenheid tot het doen eener vry gewigtige waarneeminge.

Ik heb reeds vermeld, en elk weet het, dat die Spin doorgaans in het midden van haare Webbe zit. Ik bemerkte thans, dat de Spin menigmaal een draad trok uit het middenpunt van haare Webbe, de plaats waar zy gewoonlyk zit, tot den naasten hoek, waarin zy zich verschuilt, als zy de Webbe verlaat. Steeds nam ik waar, dat die verandering gepaard ging met eene verandering van het Weer; terwyl alle myne Tuinspinnen dezelfde verandering ten zelfden tyde maakten; en onmiddelyk daarop begon het weer guur en koud te worden. Het is, in de daad, zeer natuurlyk, dat deeze Insecten, als zy een voorgevoel van slegt weer hebben, zich tegen 't zelve poogen te dekken. — Dan myne Waarneemingen waren te zeer afgebroken door andere bezigheden, en ik vond my te slegt voorzien van goede werktuigen om den staat des weers en des dampkrings, waar te neemen, als van Barometers, Thermometers en Hygrometers; ik kan, derhalven, op dit stuk, niets beslissends zeggen. Hetgeen ik bygebragt heb, is egter genoegzaam, om een werk aan anderen te geeven, die zich mogten opgewekt vinden om de naspeuringen verder voort te zetten.

De voorgemelde gelegenheid schonk my aanleiding tot het doen van eene andere waarneeming, van welke het my niet voorstaat ooit gehoord of geleezen te hebben; naamlyk, dat de Tuinspin geregeld alle vier-en-twintig uren haare Webbe vernietigt en een nieuwe in plaats stelt. De Spin doet dit altoos by nacht; doch schort die vernieuwing op, wanneer een zeer dik betrokke lugt haar geene hoope geeft om eenige prooi te vangen, en mischien ook wanneer 'er eenige andere hindernissen in den weg staan (*). — Deeze waarneeming verspreidt geen

(*) Waardom de Spinnen, die haare Webben in de gedaante van een Wiel maaken, 't zelve dagelyks vernieuwen, valt

geen gering licht over verscheide zaken, tot de Natuurlyke Historie der Spinnen behoorende. Zy wylt ons aan, wat men voornaamlyk hebbe in acht te nemen, als men waarnemingen wil doen op het Weer, door het nagaan van het bedryf der Spinnekoppen; dewyl zy geene nieuwe Webbe vervaardigen, naa het vernielen der oude, wanneer zy daarin verhinderd of daarvan terug gehouden worden door eene ongunstige weersgesteldenis.

Dee-

valt ligt te ontdekken, uit hetgeen wy bybragten. Eenige jaren geleden onthield ik my, gedurende den Zomer, in een tuinhuis. In een venster, 't welk meest altoos open stondt, hadt een groote Spin haar net gesponnen. Ik droeg alle voorzorg om het niet te breeken; dewyl het, even zeer als een raam met gaas, diende om vliegen en muggen uit myne kamer te houden. Over dag werd de Webbe, door een en ander toeval, wel eenigzins beschadigd; dan 's morgens vond ik die altoos weder opgemaakt en hersteld. Op een morgen, vroeger dan gewoonlyk ten bedde uitgerezen, zag ik, dat de Spin, by den dageraad, alle de evenwydige draaden uit het middenpunt buitenwaards na de straalen verwoestte, en ook de kruisdraaden verbrak, welke zy vastmaakte aan de straalen, die zy onverbroken gelaaten hadt, en die gevolgelyk langs hoe dikker werden. Zy deedt het zelfde met de voornaamste draaden, waarmede de Webbe was vastgemaakt, en die door deese byvoeging in sterkte toenamen. De kleinste vliegen en muggen, die ten venster wilden invliegen, vonden zich in die Webbe geklemd; maar omstreeks den middag, of iets laater, werden de Vliegen vlugger, sterker, en geen meer geraakten 'er gevangen. De Spin ging diensvolgens in een hoek van de vensterbank, waar zy haar nest en eijeren hadt, en waar zy zich tot den vroegen morgen des Volgenden daags onthieldt. Deeze waarneming wylt uit, dat de Spinnewebdraaden derzelver kleeverygheid verliezen door den zonneshyn en de hette van het weder, en te droog en te hard worden om de Insecten te vangen, waarmede de Spin zich voedt; dit maakt het vernieuwen noodzaaklyk. Aan den anderen kant hebben de voornaamste draaden, die alleen tot de sterkte en het vasthouden der Webbe dienen, dat vernieuwen niet noodig. Vogtig weder kan mischien de Spinnewebben zo ongeschikt tot vangen maaken als de hette; en daarom keert de Spin het noodloos, de Webbe te vernieuwen, zo lang het weer dus gesteld blyft.

Deze waarneeming stelt ons ook in staat om te verklaren, hoe het bykome, dat wy, op zeer heete dagen, zo veele Spinnewebben rondsom ons heen in de lugt zien vlotten; een verschynzel, waarover de Natuurkundigen zo lang en zo veel getwist hebben: want het valt gereedlyk te begrypen, wanneer wy in aanmerking neemen hoe verbaazend groot de menigte der Spinnekoppen is, welk eene menigte deezer Webben moeten los geraaken, wanneer zy alle, ten zelfden tyde, haare Webben vernielen, om 'er nieuwe in stede te vervaardigen. By eene bewolkte lugt ziet men geen vlottend Spinrag, dewyl het alsdan niet losgelaaten wordt; en zelfs, indien 'er eenig in de lugt mogt hangen, krygt het eene zwaarte, door de ingedronke vogtigheid, welke het Spinrag zeer gereedlyk aanneemt; deeze doet hetzelve na beneden vallen (*).

Desgelyks werd ik in staat gesteld om het geschil te beslissen wegens het Zintuig des Gezigts in de Spinnekoppen. Ongetwyfeld hebben de Spinnen oogen; zintuigen, onmisbaar voor het werk, 't welk zy te verrigten hebben; en nogthans schynen zy het niet te bemerken, wanneer haar een stok, of ander gevaarlyk werktuig, voor de oogen gehouden wordt: doch zy kruipen op de minste aanraaking weg. Thans valt deeze byzonderheid gereedlyk te verklaren; want deeze Insecten zyn Nagtdieren. By nacht vervaardigen zy haare Webben; en in den morgen, alsmede in het vallen van den avond, vangen zy het grootste gedeelte van haare prooi: over dag worden zy, even als de Nagtvoegels, verbysterd door den haar te grooten glans des lichts. Maar op dien tyd hebben zy geen zeer scherp gezigt noodig; daar zy zelden haare Webbe verlaaten; en, wanneer zy het

(*) Wegens dit Verschynzel hebben wy reeds vroeg, in ons *Mengswerk*, een geheel ander berigt geplaatst; zie *Fad. Letteroef.* II Deel, bl. 740; ophelderingen behelzende, wegens het Spinrag, dat men in het Voor- en Najaar in de lugt ziet vlotten. — De waarneemingen deswegen, uit een *Hoogduitsch* Maandwerk ontleend, werden versterkt door onzen Landgenoot MARTINET. De zeer lezenswaardige waarneemingen, door dien Liefhebber der Natuurverschynzelen reeds in zyne jeugd gedaan, vindt men in onze *Faderl. Letteroef.* VI D. 2 Stk. bl. 112.

het doen, worden zy 'er toe terug geleid door haar zeer teder zintuig des gevoels. Daarenboven hebben zy het gezigt zelden over dag noodig; naardemaal de Spinnewebben als dan te zigbaar zyn voor de Insecten, welke zy vangen, zodat de laatsigemelden beter tegen de Spinnen op de hoede kunnen zyn dan in de scheemering.

VERHAAL VAN DE WREEDE STRAFFE, OP BEVEL
VAN WYLEN PAUL I, KEIZER VAN RUSLAND,
GEOEFFEND AAN DEN HEERE SEIDER, LUTHERSCH
PREDIKANT TE RANDEN, IN
LYFLAND, BESCHULDIGD VAN VERBODENE
BOEKEN IN EIGENDOM
GEHAD TE HEBBEN.

(Vervolg en slot van bl. 304.)

Omtrent middernacht kwam my de gemelde Officier boodschappen, dat de Leeraar REINBOLD was gekoomen. My voorts verzoekende hem te volgen, bragt hy my in het vertrek der Officieren, alwaar de Leeraar op my wagtte. Slegts den balzem van godsdienstige vertroostingge kon hy in mynen gewonden geest storten. Hy zelf was merkelyk aangedaan. Naa eenige minuten spreekens, vertrok hy. Het overige van den nacht sleet ik op myn hard bed — ik wenschte om den dood. Eindelyk viel ik in slaap; doch de vroege morgenstond deedt my tot een nieuw gevoel van myne elende ontwaaken. Versterkt, egter, als 't ware, door eene onzichtbaare magt, gevoelde ik eensklaps mynen moed herleeven, en besloot het lyden, dat op my wagtte, kloekmoedig te verdraagen. De Officier zondt my een kop thee en eenige biskuit. Dit was voor my eene aangename verkwikking, als hebbende ik zints myne wegvoering uit het Kasteel niets genuttigd. Kort daarna kwam hy zelf, zeggende, dat een Officier van den Gouverneur my wenschte te spreken. Met behulp der twee Grenadiers rees ik op van myn bed. In de Gaandery wierden my myne ketens afgenomen. Een zagt gevoel van heimelyke blydschap doorwaadde alle myne leden. Verre egter was ik 'er af van te denken,

ken, dat myne ontboerjing een zein van myne vryheid was:

Ik trad in het vortrek der Officiëren. Hier vond ik 'er eenigen, allen in eene zwygende treurige houding, met de oogen op my geslagen. Na weinig oogenblikken gaf een van hun eenen wenk aan eenen Grenadier, die my gebodt hem te volgen. Hy bragt my na het plein van het Stadshuis. Hemel! een nieuw tooneel van verschrikkinge opende zich aldaar voor myn oog. Een aantal Soldaaten staat in eenen kring; op het gezagvoerend woord opent zich de kring — om my daar binnen te ontvangen. Twee kaërels, met schrikwekkende blikken, vatten my aan, en geleiden my in den kring. Een van hun hadt een dikken bondel onder zynen arm; nu kondo ik niet langer twyfelden aan de verschriklyke zekerheid, dat ze my na de Gerichtsplaats zouden voeren. „Ach! (zuchtte ik) zy zullen „de wreedsste straffen aan u uitoeffenen! Het jongste „leevensuur is gekoomen!” De kring sloot agter my toe. Ik zag op: alle de Gaanderyen en Trappen van het plein waren met aanschouwers bezet, en duizend medelydende zuchten wierden my door de lucht toegezonden. Nu kwam ik op de straat, geleid door een bende ruitery en voetvolk. Met weenende oogen zag ik op na den hemel. God! ik bad niet: tot U zond ik slegts myne aandoeningen op, die Gy verstondt. Alweetende Hartenkenner! Myne oogen had ik na den grond geslagen, toen ik door eenen van myne geleiders wierd gestoord, my om eenig geld verzoekende. Ik bezat slegts eenige koperen *Copets*. Ik had nog in de daad in myn Zakboekje een Banknoot van vyf Roebels; doch te veel opziens zou het gemaakt hebben, indien ik hem dit had gegeven. Ik haalde derhalven myn Horologie uit, en slopte het hem in de handen, zeggende, zoo goed als ik kon, in 't Russisch: „Slaa „niet hard: — slaa niet harder, dan dat ik 'er het „leeven afdraage.” — *Vly, Vly*, was 't antwoord. Juist was de optogt over een brug getrokken, terwyl ik myne gedagten wederom hemelwaarts verhief, wanneer ylings een Officier den Soldaaten gebodt terug te keeren. Hieruit begon ik iet goeds te voorspellen, en mompelde by my zelven: „Mischien hebt gy des „Keizers pardon verkreegen.” Doch de zoete droom nam spoedig een einde. De zelfde Officier, by my

koo.

koomende, vroegde: „Hebt gy gekommunizeerd?“ Doch eer ik *Nee* kon zeggen, was hy weggeresden. „Ach! (dagt ik) zy hadden vergeeten u ter dood te bereiden!“ en myn angst klom tot de verschriklykste hoogte.

Kort naa myne wederkomst in het Stadshuis trad de Eerw. REINOLD in de kamer. Ernstig vroegde ik hem: „Is 'er geen uitstel, geen pardon?“ — „Nee,“ was het antwoord: „uwe vrienden hebben voor u ten beste gesproken, doch vergeefs. Ik ben herwaarts gezonden om u het Nachtmal toe te dienen.“ Hy gaf het my, en ik ontving het met aandoeningen van eerbied en godsyrucht. Verscheiden Officieren in de kamer hoorde ik *Hoogduitsch* spreken. Hun vroegde ik, of ik de straffe, die my zou worden aangedaan, zoude overleeven? De Heer REINOLD antwoordde, zulks te denken. Een bevestigend antwoord gaf ook een der Officieren. Een ander zeide: „Men moest iets aan den *Knutmeester* (Scherpregtar) gegeven hebben.“ — „Ik heb hem“ was myn antwoord. „myn Horologie gegeven.“ — „Dat was niet noodig,“ zeide een Officier; „gy zult, buiten dat,“ zagt behandeld worden.“

Van nieuws wierd ik in den kring van Soldaaten gebragt, en wy namen onzen weg langs de zelfde straten. Over de brug gekoomen zynde, wierd ik door de hevigheid myner gewaarwordingen derwyze aangetast, dat ik op het punt was van neder te vallen. Met langzaamer en waggelende schreden begon ik voort te gaan; doch een woeste knaap naast my stuwde my voort. Eindelyk kwamen wy aan een plein. Hier sloeg eene andere bende Soldaaten eenen kring, drie diep: ik wierd daar binnen gebragt. In 't midden stondt de geduchte Paal. Op het gezigt daarvan deinsde ik van schrik terug. Met geene woorden kan de toestand myner ziele in dat oogenblik beschreeven worden. Een Officier deedt den *Knutmeester* by zich komen, en sprak tot hem, met eene veel beduidende houding, eenige weinige woorden; waarop de laatste met een *Xopas* ze geantwoord hebbende, zyne pyngereedschappen begon te ontpakken. Inmiddels trad ik eenige schreden voorwaarts, en met oogen en handen hemelwaarts geslagen: „Almagtige God!“ zeide ik, „Gy weet dat ik onschuldig ben! Ontferm u over myne Vrouw en Kind.“

„Kind! Zegen den Keizer, en vergeef hem, die valschlyk tegen my getuigd hebben!” Thans ontkeedde ik my, stond eenige oogenblikken ongedekt, en wierd tot den Paal geleid. Eerst wierden myne handen en voeten daar aan gebonden; dit deedt my niet zeer: maar toen de Scharprechter de koord om mynen hals sloeg, om myn hoofd nederwaarts te binden, haalde hy die met zoo veel kragts aan, dat ik hardop schreeuwde. Nu was ik aan het Werktuig gebonden, en verwagte, dat de dood het onmiddelyk gevolg van den eersten slag van de *Knut* zyn zoude. Nogmaals verbeeldde ik my, myne Vrouw en Kinderen in myne armen te hebben, en beschouwde my als reeds aan de aarde onttoogen, toen ik het geduchte Werktuig door de lucht hoorde zissen. Zonder myn lichaam te raken, gleedt het telkens ter zyden af. Thans ontbondt my de Beul, en ik trok myne klederen aan. Zoo als ik uit den kring ging, vroegde een Officier aan den *Knutmeester*, waar het Horologie was. Straks stak hy zyne hand in zynen boezem, haalde het 'er uit, en gaf het aan den Officier, die het my teruggaf.

Ik vond my nu alleen, en ging voorwaarts met een haastigen tred. Een ongewapend Soldaat volgde my op den afstand van eenige schreden. Veel volks ontmoette my, zonder dat iemand zich met my bemoeide. Niemand, inderdaad, kon omtrent het voorgevallene eenigen inval hebben: want ik liep los en vry langs de straat, gelyk alle andere menschen. Nu begon ik te denken aan de wyze, op welke de straffe was uitgeoeffend, en tragtte na de oorzaak der betoonde zagtheid te gissen. Moesten de niets kwaads doende slagen toegeschreeven worden aan het Horologie, welk ik aan den *Knutmeester* had gegeven? of wierd ik gespaard ingevolge der woorden, welke de Officier, toen ik binnen den kring trad, tot hem hadt gesproken? 't Eerste was niet waarschijnlijk, dewyl ik zekerlyk niet zo geheel aan zyne bescheidenheid was overgelaaten. Naastdenkelyk hadt hy orders, om het Werktuig op de gemelde wyze te doen werken. — Inmiddels kwam ik aan het Stadshuis. Ik zag 'er een menigte volks, ongetwyfeld uit nieuwsgierigheid aldaar zamengevloeid, om eenen Kerkelyke van den *Knutpaal* te zien terug koomen. Nader koomende, zag ik eenen Jongeling, met zyne hand zich voor het hoofd slaande,

en

en bykans zinneloos nedervallende. Midden onder den hoop staande, zie ik dat de Jongeling myn Vrouws Broeder was, en Apotheker te *Petersburg*. Terwyl ik in het Stadshuis trad, riep hy: „SEIDER, SEIDER!” met eene stemme, door droefheid half gesmoord; doch ik verloor hem uit het oog: want ik was genoodzaakt, voort te spoeden. Men bragt my in een vertrek, alwaar ik eene wyl alleen wierd gelaten; doch welhaast kwamen my eenige Officiëren en lieden van rang zien. Allen betuigden hunne verwondering over mynen toestand; en ik aarzelde niet om hun de waare reden daarvan te melden. Voor ’t eerst bejegende my hier eene dier vernederende belovelingen, aan welke de ongelukkigen zich zoo dikmaals moeten onderwerpen. Een man, met een mager bleek-geel gelaat, plaatste zich naast my, en vraagde my, met den toon van een Menschenvaater: „Zyt gy die SEIDER niet, die een Lierzang op de Keizerin gemaakt heeft?” Hy bedoelde een Lierzang, in den jaare 1793 door my gemaakt op den Vrede tuschen Keizerin CATHARINA en de *Turken*, en dien ik na *Petersburg* had gezonden. „Ik ben die SEIDER,” was myn antwoord. „Is ’t niet spytig,” vervolgde hy, zich tot de omstanders wendende, „dat een man van zoo zeldzaame begaafdheid, heden zoo laag is gevallen?” braakende voort, in éenen adem, de bitterste scheldnaamen tegen my uit, noemende my een *Jakobyn*, een schelm, een prediker van oproer en verraad, een onwaardigen knaap, die nogmaals de *Knutstraffe* verdiende te ondergaan. Ik hoorde hem met geduld, en verzocht slegts zynen naam en rang te mogen weeten. ’t Antwoord was: „Ik ben de Baron VON UNGERN STERNBERG.” Met verbaasdheid vernam ik nu, dat hy de zelfde was, die voor zeven jaaren eenen brief, overvloeiende van den uitbundigsten lof op mynen Lierzang, uit *Petersburg* aan my hadt gezonden. Hy was toen de Aide-de-Camp van den Generaal SOLTIKOFF. Ik had hem in *Lyfland* gekend; alwaar hy voor een man van vernuft wilde gehouden worden, maar zich als een Ligtmijsdaedt kennen. Ik verzocht hem, zyn onverdiend scheldsch na te laten; hy deed het, en ging heen tot myne groote blydschap: want in dat oogenblik kwam myn Schoenbroeder in de kamer. „Ongelukkig man! ach, myne arme lieve zuster!” riep hy uit, met tranen op

op de wangen. Ik verhaalde hem alle de byzonderheden van myn ongeluk. Spraakloos zat hy van droefheid aan myne zyde; wanneer myn koffer binnen gebragt, en my berigt wierdt, dat ik den volgenden dag moest vertrekken. Thans vertrok myn Schoonbroeder, met belofte van spoedig te zullen wederkoomen. Intusschen schreef ik een langen brief aan myne huisvrouw, waarin ik alles nederstelde, wat een man in mynen toestand aan eene geliefde wederhelst kan en zou melden. Den brief geëindigd hebbende, en op myns Broeders wederkomst waggende, gevoelde ik eenklaps een hevige pijn door myne geheel rechter zyde. In 't eerst sloeg ik 'er weinig agts op; doch wierd allengskens zwakker, en eene koortshitte beving my. Men zondt om eenen Arts. Hy verklaarde het voor een aanval van beroerte (*palsy*), en deedt 'er verflag van; waarna een bevel volgde om my na het Ziekenhuis te vervoeren. Zoo schielijk nam myne verzwakking toe, dat men genoodzaakt was my te draagen. Men legde my op een bed, en een Wondheeler opende my een ader. 't Was nu avond. Myn Schoonbroeder was wederom by my: slegts weinige woorden kon ik tot hem spreken; nogthans vernam ik van hem, dat de Arts hadt verklaard, dat ik zonder dreigend gevaar niet verder kon vervoerd worden. Ik zelf hield myn ongemak voor eene Zenuwkoorts, die, met krimp en hevige stuipen verzeld, welhaast myn leven zou doen afloopen. Van wegen myne zwakheid kon myn Broeder niet lang met my spreken, en vertrok daarom spoedig. 't Was nacht, en eene akelige stilte heerste allerwege. Myne elende vertoonde zich aan myne verbeelding in haare reusagtige gestalte: „Wat waart gy,“ zeide ik tot my zelven, „voor eenige dagen? en wat zyt gy nu? wat is de reden van uwe bitter lyden? Als een misdadige zyt gy veroordeeld en gestraft! „Waar bestaat uwe misdaad? Den grootsten hoosdoener worden de bewyzen zyner schuld voorgelegd, om hem van de regtvaardigheid zyner straffe te overtuigen. Maar over u heeft men vennis geveld, zonder u gehoord, zonder u van de geringste overtredingen overtuigd te hebben! Hoe wreed! God! gelyk Gy my, ne ontschuld kent, hoe konde Gy zulk eene onregtvaardigheid gedooogen?“ In zulk een toestand, gefolterd door lichaams smarte, een prooi der wanhoop, en

in traanen zwemmende; bragt ik den nacht door. „In
„deezen rampzaligen staat (dagt ik) zult gy hulploos
„lyden, tot dat de dood u aflosse, of men u in bal-
„lingschap sleepe. Elk zal u myden als een uitwerp-
„zel der samenlevinge, of als een booswigt, met
„eerloosheid gebrandmerkt.”

Ik had mis. Vroeg in den morgen kwamen twee jon-
ge lieden in myne kamer. Hemel! ik zag dat het twee
van myne voormalige kweekelingen waren, die voor
zes jaaren by my gewoond hadden. „O Myne vrienden
„(zeide ik) gy ziet den man, die eens uwe schreden
„op het pad der deugd zichte, hier als eenen boos-
„doener liggen!” Zy konden my alleen met traanen
antwoorden, doch die my meer dan de welsprekendste
woorden zeiden. My eenig geld hebbende gegeven,
gingen zy spoedig weg. Van toen af was myne kamer,
den geheelen dag, nooit ledig. Liederen van beide sexe en
allerlei rang bezogten my, en gaven, met woorden en
daaden, blyken van hun medelyden. Veelen van hun
hadden my reeds in *Lyfand* gekend. Allen verzekeren
my, dat myn hard lot gróóte beweeging te *Peters-
burg* hadt veroorzaakt, en 'er magtige voorpráák voor
my was te werk gesteld; en dat myne vrienden ter ver-
wervingen van pardon, en ter voorkominge van balling-
schap, hoog werkzaam waren.

Ook kwam my de Arts den volgenden morgen zien,
my eenige middelen voorschryvende. Kort daarna kwam
myn Schoonbroeder. Ik verzocht hem, zich na *Lyfand*
te begeeven, en myner Huisvrouw te berigten, dat ik
te *Petersburg* ziek was geworden, en haar verlangde te
zien; alsmede dat hy, zonder mynen toestand te ver-
melden; haar na *Petersburg* wilde verzellen. Myn plan
was, dat de Heer REINOLD haar tegen het ergste zou
bereiden, en haar daarna by my brengen; opdat ik
met haar over onze huislyke schikkingen kon beraadsla-
gen; eer zy eene volkomene deelgenoot in myner rampen
wierdt. Myn Broeder stemde in myn plan, en vertrok
na *Lyfand*. Veel bezoek van lieden van allerlei stand
had ik, gedurende zyne afwezigheid. De Heer REIN-
OLD kwam zomtyds tweemaal op een dag. Eenige
Russische Geestlyken kwamen my insgelyks zien. Myn
Arts, een *Rus* en een zeer goedaartig man, deedt al
wat in zyn vermogen was ter weeringe van myne on-
MENQ. 1802. NO. 8.

gesteldheid. Hy sprak met my *Latyn* en *Italiaansch*. Zyn naam, indien ik my niet bedriege, is REBUSOFF. Dagelyks liet hy den Gouverneur berigten, dat ik nog zeer ziek en zwak was. De braave man wist, dat ik myne Vrouw verwachtte, en zocht den tyd van myn vertrek te verschuiven. Spoediger gebeurde het laatste, dan ik had verwacht. Myn eetlust was hersteld, doch myne zwakheid deedt my nog het bed houden. Ter middernacht van den elfden dag zedert myne komst in het Ziekenhuis, hoorde ik eenig gedruis in myne kamer. Ik rees overeinde, en zag een man met eene kaars in de hand voor myn bed staan. Wild ziende, sprak ik eenige verwarde woorden. „Kent gy my niet? (sprak hy). Ik ben de Arts, die u in het Kasteel bezocht, en ben herwaarts gezonden om na uwe gezondheid te verneemen.” Hy voelde mynen pols, bezag myne tong, en zeide; „Gy zyt nog zeer zwak; morgen zal ik u eenige geneesmiddelen zenden.” Deeze man was een *Quijtscher*, en zyn naam HASSB.

Den volgenden morgen wierd ik door een Officier by den Gouverneur ontboden. Ik zeide hem, dat ik om myne zwakheid nog niet kende loopen. Nogthans vraagde ik na de reden van myn opontbod. Hy antwoordde ylings in 't *Fransch*: „De Keizer heeft u „pardon geschonken.” En ik in de zelfde taal: „Misleid eenen ongelukkigen niet met ydele woorden: „vergeefs paait gy my met hoope.” Doch op zyn woord van eene verzekerd hebbende, dat de Keizer pardon hadt verleend, ging hy ylings heen. Hy was een *Rus*, en een zeer beghaafd man. Omtrent een half uur daarna, ligten my twee Grenadiers van het bed, en bragten my in een ander zeer morzig vertrek, alwaar myn koffer insgelyks was gebragt. Nu twyfelde ik niet meer, of men tot myne reize na *Siberia* aanstalt maakte. Naa weinige minuten droegen ze my op het plein in een kar met één paard, waarin reeds myn koffer stondt. Het plein was opgevuld met volk. Ik zag traanen vloeien, handen ten hemel heffen, en hoorde de lucht van zuchten weergalmen. Heenryden: de wierd ik van veelen gevolgd. Ik lag in een mantel gedoooken, en schreide hardop. Welhaast bereikten wy de Stadspoort. Ik hief my op, en van pyn en droefheid overmand, riep ik: „Vaarwel, geliefde Vrouw! „Vaar-

„Vaarwel, myn hartlyk geliefd. Kind!” — en viel straks neder; met een hart bykans van droefheid barstende.

By onze komst aan de eerste pleisterplaats was ik zoo ziek, dat ik my niet kon roeren. De man, die aldaar het opzigt over de gevangenen hadt, was zoo zeer begaan, dat hy my aldaar vier dagen hieldt. Intusschen bekwaam ik van de hevige gemoedsbeweeging, dook myn schielijk vertrek veroorzaakt; doch myne zwakheid bleef nog duuren. Evenwel was ik genoodzaakt, voort te reizen; en 'er zyn nu vier maanden verlopen, gedurende welke ik den weg van ellende en ballingschap betreed. Dag aan dag gevoel ik meer en meer de zwaarte myns ongeluks. Alles heb ik verloren — myne vrouw, myn kind, myn ampt, myn bestaan, myne eere, myn huislyk en gezellig geluk, myne vrienden; myne gezondheid is gekrenkt, en myn leeven hangt aan een draad.

Het bovenstaande verhaal van SEIDER's lyden is getrokken uit eenen brief, door hem uit *Siberie* aan eenen zynen vriend en geschreeven. In eenen anderen brief berigt hy zynen vriend, de waarschynlyke reden van het wreede vonnis, over hem geveld, ontdekt te hebben. Onder de papieren, welke hy in zyn studievertrek hadt agtergelaaten, was de Catalogus der *Dorpat'sche* Leesfocieteyt, waarop eenige verbodene boeken stonden. Deezen Catalogus, voor weinige dagen geleend, hadt men waarschynlyk medegenomen en na *Petersburg* gezonden, alwaar men denzelven voor de Lyst van SEIDER's Boekerye hadt misvat.

Met genoeg zal ieder vriend der regtvaardigheid verneemen, dat de tegenwoordige Keizer, ALEXANDER, in gevolge der menschlievendheid, die hem kenmerkt, den Heer SEIDER niet slegts in zyne eere hersteld, maar bevolen heeft, hem met het eerste beroep, in *Lyf-land* openvallende, te begiftigen, schenkende hem uit zyn eigen beurs een jaarlyks inkomen van 750 Roebels (omtrent elfhonderd guldens) tot dat hy een beroep zal bekomen hebben.

De Heer SEIDER is een geleerd man. Hy verstaat genoegzaam alle leevende taalen, en heeft zich door menig dichtstuk in *Duitschland* eenen roem verworven, waarin hy met de grootste mannen wedyvert.

De inwoners van *Petersburg*, vooral de uitlanders, bragten aanzienlyke sommen byeen, die deels aan hem na *Siberie*, ter goedmaakinge der kosten zynen wederreize, wierden overgemaakt, deels tot onderhoud van zyne vrouw en gezin dienden (*).

(*) De Inteekening, ten zynen behoefte, door KOTZBUR, in het zeer onlangs, te *Amsterdam*, by H. GARTMAN ENZ., uitgegeeven Werk, *Het merkwaardigst Jaar myns Levens* getiteld, vermeld, als, ten beloop van eene zeer groote somme, op eenen Maaltyd, naa den dood van den jongstvoorzgaanden Keizer, geschied, is niet tot stand gekomen. — Men zie voorts hetgeen KOTZBUR van het lyden des ongelukkigen SEIDERS en diens herroeping, alsmede van het karakter en deerlyk lot van den laagen TUMANSKY, vermeldt, in het IIde Deel van opgemelde Werk, bl. 150—157.

VERSLAG VAN DE JAGTPLAATS VAN TIPPOO SULTAN, TE SERINGAPATNAM. MET EEN BERICHT VAN DE CHETA, AAN DEN KONING VAN ENGELAND GEZONDEN, EN THANS LEEVEND IN DEN TOWER TE LONDEN.

Het voornaamste vermaak van TIPPOO SULTAN, te *Seringapatnam*, was, reeds van voor veele jaaren, het jaagen van Antelopen met *Chetas* (*). 's Vorsten voorkeus aan dit Jagtvermaak bleek uit de voorzorge, door hem gedraagen, om het Wild te bewaaren, en de oplettenheid, aangewend om 't zelve zo volkomen als mogelijk te maaken.

Eene groote uitgestrektheid gronds, ten Zuidwesten van *Seringapatnam*, de *Rumna* genaamd, was met uitsluiting geschikt tot instandhouding van die Jagt, en werd bewaakt met alle voorzorge. Er waren verscheidene *Jagt-bungalows* (†), in onderscheidde gedeelten van de *Rumna*, voor den Sultan, om 'er zich in te begeeven, naa de vermoeijensissen van den dag. Tot elk deezes was een klein aantal Bedienden bestemd, die ver-

(*) Eene soort van gevleekten *Tyger*, in de Reisverhaalen bekend onder den naam van *Jagt-Lulpaard*.

(†) Een-naam, in *Indie* gebruikelijk, om een klein, ligt-opgeballen Gebouw aan te duiden.

verantwoordten moesten voor de bezorging der Gebouwen en Tuinen (*).

Het getal der *Chetas* in TIPOOS bezittingen, ten tyde dat *Seringapatnam* werd ingenomen, was zestien: de meesten deezer waren wel afgericht. Voor elke *Cheta* waren vier Mannen bestemd (†), één Kar en vier Ossen. Allen stonden zy onder het opper-opzicht van een *Meer-Shikar*, of Opperjaager, met een zeker aantal aan hem ondergeschikte Helpers.

Wanneer TIPOO besloot, het vermaak der Jagt te neemen, werd doorgaans daags te vooren des kennis gegeven aan de Jaagers, om de *Chetas* en de Ossen gereed te maaken; en op den avond vóór den dag, tot dit vermaak bestemd, werden zes of agt *Chetas* gebragt na een Dorp, dicht by de plaats van de *Rumna*, bepaald ter zamenkomst der Jaageren. Met den dageraad van den volgende morgen ging de Sultan, vergezeld door een of twee van zyne Zoonen, en tien of twaalf zyner meest begunstigde Edellieden, na de *Rumna*. Op deeze Uittochten was hy vergezeld door eenige Ruiters, en Officiers, *Mootafurrikas* geheeten (onafhangelijke Officiers, tot geen Corps behorende); Lieden, steeds verbonden aan des Sultans persoon, en by alle gelegenheden, zo in 't paleis als in 't veld, naby hem blyvende. Geene perfoonen waren 'er tegenwoordig, dan daartoe byzonder uitgenoodigden. De Sultan kwam doorgaans in de *Rumna* omstrecks zes uren, wanneer de Jagt onmiddelyk eenen aanvang nam.

Elke *Cheta* werd aangevoerd op een lichte Kar, getrokken door twee Ossen, tot dit werk bepaald opgebragt. De Jaagers, tot ieder *Cheta* behorende, zaten elk op hunne Kar, en de andere Jagtgenooten liepen 'er dicht by te voet. De Karren volgden elkander in een ge-

(*) Ieder van deeze Tuinen hadt vier kleine, doch netto Gebouwen, geregeld geplaatst, en na elkander ziende; de grond tuschen dezelve bestond uit wandelwegen, met Cypressen beplant. De grond naby de Gebouwen was desgelyks tuinswyze aangelegd, en het geheel omgeeven door eene dikke haag, in welke vele ingangen en openingen waren. De Sultan koos, van deeze Gebouwen, dat, 't welk hem meest behaagde; en de Perfoonen, die van de Jagtparty waren, namen de anderen in.

(†) Één Jaager, twee Oppassers, en één Osendryver.

geregelde opvolging; de *Meer-Shikar* bestuurt de voorste Kar. De *Cheta* was geblinddoekt; alle toekykens, zo wel als de Jaagers, hielden zich naby de Karren, en zo stil als hun mogelyk was, om het Wild niet te verontrusten. www.libtool.com.cn

De Jaagers gaan in allerlei richtingen over het land. Op het ontdekken van eenig Wild, gaan zy met meer omzigtigheids voort, en poogen zulk een stand te nemen, als de Antelope, naagejaagd, zou noodzaaken, den berg op te loopen, of op gebrooken grond te komen; in beide welke gevallen de waarfchynlykheid van gelukkig te slaagen voor de *Cheta* zeer groot wordt. Wanneer zy op een afstand van drie- of vierhonderd Yards het Wild genaderd zyn, keeren de mannen te voet den kop van de *Cheta* na de Antelope, ontdekken de dogen, en laten het Beest los.

De pooging van de *Cheta* strekt zich uit om zich agter de prooi te plaatzen; de kunde en voorzigtigheid van de *Cheta* vertoonen zich in het naazetten van zyne prooi; en maakt zulks een der voornaamste aartigheden uit van dit Jagtvermaak. De *Cheta* betoont zich steeds zeer voorzigtig, tot hy op een afstand van tweehonderd Yards van de Antelope af is; dan wordt hy stout, begint te loopen, en vervolgt zyne prooi, met de grootste snelheid, tot op omtrent drie- of vierhonderd Yards; wanneer hy of slaagt, of de jagt opgeeft. In 't laatste geval worden zyne beweegingen traager, tot zyn oppasser nadert; de *Cheta* laat zich dan blinden, en op de Kar terug brengen. Gelukt dit Dier de jagt, dan houdt hy, de Antelope gevat hebbende, dezelve met zyn bek by den nek vast, op eene wyze, die het Dier niet beschadigt; haalt het gevatte Dier na den grond, en houdt het in dien stand, tot zyn oppasser komt; waarop hy weder geblinddoekt wordt. Men snydt den hals van de Antelope af, en een of twee pooten worden aan de *Cheta* tot belooning gegeven; daarop laat hy zich, zonder eenige moeite, na zyne Kar terug brengen. Zomtyds laat men de Antelope leevend van onder de *Cheta* haalen(*), die, geblind zynde, zich alzins laat leiden. De toekykens blyven op een behoorlyken afstand, tot dat de Jaager de oogen van de *Cheta* geblind heeft; maar
zy

(*) Dit gebeurt zelden, en vordert veel behendigheds en vertrouwen in den Jaager.

zy mogen altoos zodanig een plek gronds kiezen, als geschiktst is om de geheele Jagt te zien.

De *Cheta* loopt twee of drie maalen op één dag, en het gelukt hem doorgaans. Altoos kiest hy het grootste beest uit, schoon het voor hem zich in geen zo voordeeligen stand opdoet als een kleinder. — Gebeurt het dat 'er veel Wilds teffens zich opdoet, dan laat men twee of vier *Chetas* los, 't welk het Jagtvermaak verdubbelt.

Naa tot tien of elf uren gejaagd te hebben, keert de Sultan met zyn Gezelschap na de dichtst by gelegene *Bungalow* terug, waar hy het overige van den dag doorbrengt, en in den avond na zyn Paleis in *Seringapatnam* terug keert.

BESCHRYVING VAN DE CHETA (*).

De *Cheta* is het Beest, vermeld door TAVERNIER, BERNIER, en andere Reizigers in 't Oosten, onder den naam van den *Jagt-Luipaard*. Dit Dier verschilt van den eigenlyken Luipaard in de volgende byzonderheden:

1. In gedaante. — Dezelve is langwerpig van gestalte, eng van borst, en rank. De pooten zyn desgelyks lang, naar maate van het lyf; in welke byzonderheid, zo wel als in de gedaante over 't algemeen, hy grooter gelykvormigheid heeft met de Honden, dan met zyne Geslachtgenooten de Katten.

2. De grootte van den kop der *Cheta* is, in evenredigheid tot het lyf, kleinder dan die van den Luipaard, of van meest alle andere viervoetige Dieren. De kleur van de Iris is donkerder geel dan in den Luipaard; en een donkere streep, loopende van den ooghoek tot den bek, aan wederzyden, onderscheidt den kop op eene aanmerkelyke wyze.

3. Het hair aan den hals, borst, buik en den onderkant van den staart is veel langer dan op de andere deelen des lichaams; het is van eene vuil witte kleur, met weinig of geen vlekken. Het hair aan de boven-
zy-

(*) Deze beschryving is van J. FLEMING, Esq. Lid van de *Bengaalsche Mediceynsche Faculteit*; het voorige is eene aanteekening van CAPTEIN SYDENHAM.

zyde van den nek, en op de schouders, is ook eenigzins langer dan op het lyf, schoon niet genoegzaam om de *Cheta* den onderscheidenden naam te geeven van *Felis Zabata*, welken naam LINNÆUS aan dit Dier toevoegt. www.libtool.com.cn

4. De vlekken op de *Cheta*, in stede van in cirkels geplaatst te zyn, gelyk die van den Luipaard en de Panther, staan elk op zich zelve. Het lyf en de overige ledemaaten, uitgenomen die, welke met lange haren bezet zyn, ziet men met deeze vlekken digt bezet, onderscheiden in grootte, donker van kleur, rond of langwerpig, op een bleek-taankleurigen grond. De ooren, die kort en rond zyn, hebben ieder van achteren een zwarte streep; de staart, die lang en dun, en aan 't einde eenigzins kwastagtig is, heeft vier zulke streepen, van het einde opwaards loopende.

5. Het laatste en voornaamste onderscheid tusschen de *Cheta* en den Luipaard is gelegen in de geartheid. De Luipaard kan niet getemd worden, en behoudt steeds zyn woesten aart; de *Cheta* laat zich gereedlyk temmen en op de jagt afrigten. Nogthans heb ik 'er nooit een gezien, die gezegd mogt worden geheel getemd te zyn.

LETS, OVER HET GERSTIGE, GRAPPIGE, EN LUIMIGE.

(Naar het *Engelsch* van HENRY FIELDING.)

„Onder de onuitgegeevene Stukjes van den by onze Landgenooten welbekenden, en door de Romans van zyne hand geliefden FIELDING, heeft een zyner Vrienden eene en andere Proeve gevonden, die hy der Uitgave waardig keurde: wy oordeelen de volgende der Vertaalinge, en eene plaats in ons *Mengelwerk*, waardig.”

Non hac jocosæ conventiunt Lira.

HORATIUS.

Indien iemand de onbesehaamdheid hadt, om *Bristolsche* Steenen het Publiek, als weezenlyke Diamanten, voor te stellen; of indiep een ander zich voor een Porceleinverkooper uitgaf, en aan zyne kalanten eenig van het geringste en slegtste Aardewerk, als echt *Chineesch* of *Dresdens* Porcelein, wil-

wilde in de hand daven, — is het gevolg, in beide die gevallen, ontwyffelbaar zeker. Het bedrog zou te lomp wezen om een enkel mensch op te ligten, en wie het bestondt zou onmiddelyk het voorwerp wezen van algemeene belaching en veragting.

Omgekeerd, indien iemand, die voorgaf een Kenner te zyn, de Stad doorliep, en de fynste Juwelen voor enkele Namaakzels wilde doen doorgaan, zou zedanj een Persoon den naam niet-terstond krygen van een Gek, en welhaast zich schaamen in 't openbaar te vertoonen?

Dit, nogthans, is het geval niet met hun, die in Letteren handelen. De echte Proef- en Pronkstakken staan menigmaal over het hoofd gezien en onsangeroerd op de Planken in den Boekwinkel; terwyl de jammerhartigste Namaakzels gezocht, geroemd en aangepreezen worden. MILTON zelf ont kwam ten nauwen noode de haaken der vergetelheid, en, in stede van voor altoos te schitteren met de groote lichten der oudheid, by welken hy thans geplaatst is en schittert, liep hy gevaar van vermengd te worden met die Dagdiertjes gelyke Schryvers, wier werken ten zelfden dage als zy gebooren worden sterven.

Mogen wy nu hierna niet besluiten, dat, in de onderscheiding van Diamanten en Porcelain, en dergelyke, van dergelyke Namaakzelen; zc. eenige zekere en welbekende kenmerken zyn, om ons oordeel te vormen en te bestuuren; en dat, in stukken van Vinding en Geleerdheid, of geene regels voorhanden zyn om ons oordeel te bestuuren, of dat zy slegt weinig vastheids hebben, en wy in 't algemeen des onkundig moeten gegagt worden?

Uit deeze bron moeten opwellen de verschillende begrippen, welke wy zo menigmaal onder de menschen aantreffen, over den zelfden Schryver en het zelve Werk; iets, waarop reeds HORATIUS doelde, als hy schreef:

Tres mihi Conviva prope dissentire videntur &c.

In gevolge hiervan is het niet vreemd, een en het zelve Boek, in een Gezelschap, hemelhoog te hooren verheffen, met de benamingen van schoon, voortreflyk, onnavolgbaar, en dergelyke; terwyl het in een ander Gezelschap vermaad en verworpen wordt, als het slegtste, voddigste en onlezenswaardigste, 't welk ooit ter penne uitvloede.

Onder alle soorten van Schriften is 'er geen, waarover die wydverschillendheid van oordeelvelling zo algemeen plaats vindt, als over die men geestig, grappig of lutimig noemt; woorden, van welken de menschen in 't algemeen een zeer onbepaald denkbeeld hebben. Om regtuit te spreken, twyfel ik zeer, of het meerendeel der menschen wel eenig bepaald denkbeeld voor den geest hebben, wanneer zy zeggen, dat

iets geestig, grappig of luimig is. — Ik herinner my een Heer, wien het woord grappig als in den mond beftorven was, en die hetzelfde zeer ruimschoots op de meesten zynar kennissen toepaste. Zomtyds gebruikte hy het recht ter sneede, 't geen my deedt denken dat hy wel begreep wat hy zeide, zo dat ik my over zyn smaak een en andermaal verwonderde; dan ik bevond my eens met hem aan boord van een Schip, en hy betuigde, niet zonder het, naar zyn gewoone spreektrant, met een eed te bevestigen, dat het Schip zeer grappig was! Van dien tyd af hield ik my overtuigd, dat dit woord by dien Heer geene betekenis altoos hadt.

Wat moeten wy zomtyds denken van de Toehoorders in den Schouwburg, waar ik het onzinnigst en vervoeelendst geslap door Heeren en Dames geestig hoorde noemen, en als zodanig toejuichen? Hoe menig waarlyk schoon Stuk, in tegendeel, wordt uitgeslooten! — Ik kan niet nalaten, te dezer gelegenheid, te gewaagen van een niet onaartig geval, 't welk ik bywoonde. Een grappig Tooneelstuk *Schapi* ver bragt op het Tooneel in *Drury-lane* een Stuk, getyeld *the Highland Fair* (of *de Schotsche Kermis*); hy hadt zyn best gedaan om al het grappige en luimige der *Schotten* ten tooneele te voeren. De Toehoorders, die drie avonden agtereen elkander aangekeken hadden, niet wetende wat van dit Stuk te maaken, veroenigden zich, op den vierden, in een algemeenen uitjouwendel lach. Deze bieldt een geheel Bedyf lang aan; wanneer de Vervaardiger van het Stuk, ongelukkig het gefchater voor oerjuiching neemende, zich tot den Heer wylks vervoegde, met eene houding van zegepraal zeggende: *Schep mood, myn alch! Zy begynnen alndelyk de geestigheid te vatten!* — Of de Toehoorders dan de Dichter in dezer gelegenheid mis hadden, zal ik niet bepaalen. Zeker gaat het, dat het geene vreemdigheid is by de eersten, zeer groote mislagen in dit stuk te begaan; mislagen, zo groot als die van wylenden Boekverkoper *MANABD LINTORR*, die, de Copy van het Treurspel *Phedra en Hippolitus* gekogt hebbende, zich beklagde, dat de Maakhet 'er niet wat meer grappigs ingedaan hadt; want dit was het éénige, 't welk aan het Stuk ontbrak!

In de daad, niets is onbepaelder en onzekerder dan ons denkbeeld van Geestig, Grappig, Luimig, in 't algemeen. Het algemeenst gevoelen is, dat alles, wat vermaakt of doet lachen, daartoe behoort; en naar gelange de menschen meer of min goed lachs zyn, vindt men ze ook meer of min mild met deeze benaaming. Een vrolyke Knaap of een gezellig Man, gelyk men hem heet, (intusschen ken ik menig een Domkop, met deeze naamen vereerd) mist nooit, den naam te krygen van een geestigen of grappigen katerel, onder zyne kennissen en bewonderaars. De hoedanigheden, om dien naam te

te verwerven, zyn; een eenigzins grappig gelaat, een snedige lach, en iets snaaks in de stem. Wat zy voor den dag brengen, is gemeenlyk beuzelpraat, of een langgerekte vertelling, met een slot zo laf als de vertelling zelve. — Ik wil hier niet reppen van ~~ene menigte hand~~ droepen of praktikaale snaakeryen, die men wel eens ziet aanrichten; en by het grom des volks voor geestigheden gehouden worden; als, door den neus te kwaaken gelyk een eend, te kraaijen als een haan, iemands stoel stillerjes weg te haalen; de paruik af te trekken, en een groot aantal foortgelyke grapphen, gelyk men ze noemt.

Er is eene andere soort van Luim, over welke ik my niet beginner ergens eenige aanmerkingen gelezen te hebben. Het is die treurspelagtige Luim, die mischien bedoeld werd door evengemelden Boekverkooper, en die, schoon dezelve moge strekken om eenigen te doen lachen, nogthans gezegd mag worden den grond in tranen te hebben.

Gelyk die soort van praktikaale Geestigheid, waarvan ik met een enkel woord gewaagde, ontslaat uit anderen plaageryen uit boert aan te doen, is deeze treurspelagtige Luim gelegen in de menschen de grootste en drukkendste rampen toe te brengen; of, met andere woorden, in het menschdom te plaagen, te bederven en te verwoesten.

De Geschiedboeken vloeijen over van voorbeelden der zondanigen, die deeze soort van kwaadaartige Luim in een zeer hoogen graad bezaten. Nauwlyks heeft 'er een Tyran of Overwinnaar op aarde bestaan; of hy was, schoon in andere opzigten een Dinkop, in dit vak een groot meester. ALEXANDER DE GROOTE was met die hoedanigheid in eene groote mate te begiftigd; de verhalen van zyne *Asiatische* Krygstochten leeyeren hiervan voorbeeld by voorbeeld op. Het verbranden van de Stad *Persopolis* in 't byzonder was eene daad van eene zonderlinge en verregaande Luim. — Wat waren de Regeeringen van CALIGULA en CLAUDIUS, van NERO en DOMITIAN, van COMMODUS, CARACALLA, HELIOGABALUS, en alle die Keizerlyke Bloedvergieters van *Rome*, anders, dan groote Treurspelen, in welke de eene helft van het Menschdom, in een alledroevigste Luim, geplaagd, verwoest en verdelgd werd, om de andere helft te vermaaken.

Dan, onder alle verrigtingen van deezen aart, die ik immer in de geschiedenissen aantrof, heeft my, in zeker opzigt, het meest behaagd het bekende geval van PHALARUS en BRILLUS. Laatstgemelde, begeerig om zich in te dringen in de gunst des eerstgenoemden, die een geweldig dwingland was en gevolgelyk een groot liefhebber van de treurspelagtige Luim, gaf zyn Meester PHALARUS te verstaan, dat hy, met veel overleg en arbeids, een stuk werks uitgevonden en ver-

waardigd. haat te zyner verlastiging; en 't welk hem zelfs in de hoogste maate zou aanbrengen. Het werktuig bestond in een hollen Stier van koper, in wiens buik een mensch kon gestookt worden. Men hadt vervolgens den Stier gloeiend heet te maken; en wanneer de daarin opgesloten persoon, de gruwzaamste pynen lydende, op zodanig eene wyze zou bulken; dat het geluid zeer verwonderlyk het geloot van den Stier zou nabootzen. — PHALARUS keurde de vinding zeer goed; dan hy zelve, een Man zynde van een zeer lutemigen aart in dit vak, wilde iets van eigen vinding aan dit werk, als een spel, toevoegen. Hy koos daarom BASILLUS, den Uitvinder, tot den man, die de eerste proeve zou neemen; waarop deeze in zyn eigen gemaakten Stier gestooten en gebraden werd. — Van dit geval is mogelyk ontleend de spreekwyze, *iemand roosteren*; niet alleen de spreekwyze, maar de zaak schynt nagevolgd; want dit vermaakend bedryf bestaat, in alle mogelyke plaageryen iemend aan te doen, zo dat men zeggen moge, hy wordt levend gerookerd. — Van dezzen zelfden oorsprong het verlustigend tydverdryf om der menschen Charactere te roosteren; — Vanhier die overvloeyingen van kwaade Luth, zo ruim en ryklyk uitgestort in geschriften van allerlei aart; waarin Naamen, nooit dan met eerbiedig ontzag te noemen, en Mannen, die den hoogsten dank hunner tyd en landgenooten verdienen, ten doel gesteld worden van bespottung en veragting; zy worden, mag ik het zo oem noemen, ten vermaak van het algemeen, gerookerd.

Ten besluite, gelyk CIOERO, Reuwen geleden, geschreeven heeft, dat er geene Ongerymdheid was, of de Drogredenaars hadden dezelve voor waare Wysgeerte willen doen doorgaan; zo is 'er geen Onzin, hoe groot, of de zelve zal, mits zy omkleed is met snood en schimp, by veelen voor waare Gesetigheid doorgaan.

KEIZER BASILIUS, VOORSTANDER DER GEESTLYKEN.

Kaiser BASILIUS liet zich op de VIIIste Kerkvergadering van *Constantinopole* in deezer voege tot de Leeken hooren: „Wat u, ó Leeken! betreft, 't zy gy met waardigheden bekleed zyt of gemeene Burgers, het is u niet geoorloft geskil te voeren over Kerklyke onderwerpen; dat komt alleen den Bischoppen toe. Hoe veel wetenschaps, hoe veel dengds een Leek ook moge bezitten; hy is slegts een Schaapeerder kudde; hoe weinig ook de verdiensten van eenen Bisshop mogen weezen; hy is altoos de Herder, naardemaal by de Waarheid predikt. Wagt u, ó Leeken! te oordeelen, en leeft in onderwerping.”

M E N G E L W E R K,

TOT FRAAIJE LETTEREN, KONSTEN EN WETEN-
SCHAPPEN, BETREKKELYK.

VERTOOG, OVER DE VERKEERD- EN SNOODHEID,
OM GOEDE DAADEN AAN SLEGTE BEWEËG-
REDENEN TOE TE SCHRYVEN.

(Naar het *Engelsch*.)

*Uwen mond staat gy in het kwaad, en uw tong koppelt
bedrog!*

ASAPH. *Psalm* L. 19.

Het bovenstaande gezegde des *Hebreusch* Dichters kan op veelerlei misdryf, met de Tong gepleegd, toegepast worden; doch geldt volkomen en ten sterkten tegen de zodanigen, die 'er op uit zyn om goede Daaden aan slegte Beweegredenen toe te schryven; — een geslacht van Menschen, van welken de wereld, in vroegeren tyde, maar al te vol was; een geslacht, 't welk nog niet is uitgestorven.

't Zal zyne nuttigheid kunnen hebben, 't zelve nader te doen kennen, en elk daartegen te waarschuwen, elk daarvan af te maanen. Deeze Proeve is daartoe ingericht; en ik treed onverwyld ter zaake. Character-trekken, dit kwaad in volle werkzaamheid verbeeldende, zullen hier meer afdoen, dan een afgetrokke redenkaveling tegen dit veelvuldig kwaad.

Indien iemand zich onderscheidt door de stipt- en geregeldheid, waarmede hy openbaare Godsdienstverrigtingen waarneemt; indien, in eene Eeuwe, in welke byzondere bedryven van Godsdienstigheid veelal verwaarloosd worden, iemand, op de dagen daartoe bestemd, bykans steeds in de Kerk gezien wordt, en nauwkeurig is in het bywoonen van den openbaaren gemeenschaplyken Eerdienst; indien zyn gedrag, in de stonden daartoe geheiligd, zodanig is, dat het eene meer dan gewoone maate van aandacht en ernst kennelyk aanduidt;

MENG. 1802. N°. 9.

Bb

en

en inzonderheid, wanneer men weet, dat hy Huislyken Godsdienst verrigt, of zich by wylen aan de woelingen der wereld onttrekt, om zich af te zonderen, en eenigen tyd aan Godsdienstige Overdenkingen, Gebeden en Dankzeggingen toe te wyden: — dan worden 'er niet weinigen gevonden, die, zelve geheel vreemdelingen zynde van allen Godsdienstig bedryf, reden van een zo zonderling verschynzel van Godsdienstigheid trachten te geeven, door 't zelve toe te schryven aan de verwildering van Geestdryverye, of het aan een nog slegter beginzel, Geveinsdheid, toe te kennen. Zy zeggen: „ Waartoe kan al dit vertoon van Godsdienstigheid „ dienen, dan om den naam van eene meer dan gemee- „ ne heilichheid te verwerven, ten einde de Geveinsde te „ kragtdaardiger zyn anderzins in 't geheim ongeregelden „ wandel bedekke, of, met de mom van Godsdien- „ stigheid omhangen, te beter, zonder ontdekt te wor- „ den, een snooden trek speele? ” — In de daad, die zo doordéelen, herhaalen de rol van den Satan by job, toen hy sprak: „ Dient job den Heere om „ niet? ”

Is iemand vast en onveranderlyk stipt in het waarnemen der voorschriften van Maatigheid; zodat geene aanspooring van 't geen men doorgaans den naam geeft van gezellige Inschiklykheid, noch eenig voorwendzel van de noodzaaklykheid om nu en dan Geregeldheid aan Welleevendheid op te offeren, hem konne overhaalen, om de perken, welke hy zich zelve gesteld heeft, te overschreeden: — dan is het geenzins onwaarschynlyk, dat hy ten doele zal staan aan veelvuldige bespottung, en zelfs aan veragting van menschen, die geen verstands of deugds genoeg bezitten om door te dringen tot de beginzels en oogmerken van dien gezetten maatigen Man. Zy zyn gereed, om, hoe zeer ook ten onregte, hem te beschuldigen van gemaaktheid, van zonderlingheid, van ongezelligheid, van deunheid, van gierigheid; terwyl, egter, zyn gedrag ontstaat uit een diep gevoel van pligt, en van hem mischien een moedbetoon vordert, 't welk, in stede van smaad en schimp, de toejuiching van alle braaven verdient.

Blyft iemand, — door den invloed van een eigenaartige zachte en toegeeflyke gesteltenisse, en afkeer van zich in twist te mengen, of door eene welgegronde overtuiging, 't gevolg van de waarneming, dat het

zei-

zelden der moeite waardig is, den vrede en de liefde op te offeren aan twyfelagtige bespiegelingen in het stuk van Godsdienst, — te midden van hoogloopende geschillen over Leerbegrippen, bedaald, trekt hy geen party, — welhaast zal er een storm van yveraaren tegen hem opsteeken, die, met meer vuurs dan kunde of braafheid, zyne Gemaatigdheid Onverschilligheid noemen, en, zo verkeerd als boos, besluiten, dat hy van alle Waarheid- en Godsdienstliefde ledig is, dewyl hy zich niet geweldig aanstelt in het verdedigen van zeer betwistbaare Leerbegrippen.

Onderneemt, in tegendeel, een Man van een stouten, en meer op zichzelf afgaanden geest, de moed vorderende taak, om in zynen Vriendenkring, of in 't openbaar, stukken op te klaaren, welke hy meent dat over 't algemeen zeer verkeerd begreepen worden, — geene betuigingen, geene bewyzen van braafheid, zullen hem kunnin vrywaaren van berispt en veroordeeld te worden als een Man, die slegte inzigten en oogmerken heeft, vyandig tegen de Waarheid, en strekkende om den Godsdienst te ondermynen.

In de hette van Staatskundige en Burgerlyke Geschillen ziet men meermaalen, dat de srydige Partyen geheel en al elk eens anders persoonlyke verdiensten over 't hoofd zien, en eene maate van bitterheid betoonen, die niets minder aanduidt, dan dat zy elkander aanzien als bekwaam tot alle laage en onregtvaardige maatregelen. De onschuldigste bedryven worden, in zulk een rydsgewrichte, aan de slegste beweegredenen toegeschreeven; en elk der srydende partyen veronderstelt, dat de ander onder den beheerscheden invloed staat van de laagste en snoodste inzigten.

Dan, onafhangelijk van alle vooroordeelen uit Party-schap ontstaande, treft men in de wereld veele slegten en bedorvenen van harte aan, die, zelve niet in staat zynde om eenig groot ontwerp of edel plan te vormen, of verder te zien dan den engen kring van zelfzoekende eigenbaat, zich verbeelden, dat aller hart van dezelfde bekrompenheid is als hun eigen, en gevolgelyk elk betoon van edelmoedigheid, en opoffering voor de zaak des Algemeens, aan trotschheid, gemaaktheid, of bedekt zelfbelang, toeschryven. Belanglooze Vaderlandsliefde, en zelfs onkreukbaare Eerlykheid, belachen zy als harsenschimige denkbeelden, die ner-

gens anders bestaan dan in dichterlyke verciering, of in de opgesmukte taal der Redenaaren.

Wanneer Liedden van deezen stempel leezen of hooren van heldendaaden of uitsteekende bedryven van edelmoedigheid, welke zy niet weeten overeen te brengen met hunne laage bevattingen en bedorven stelzel, zoeken zy na eenig laag beginzel of beweegreden, waardoor zy zelven mischien tot een soortgelyk gedrag zich zouden hebben kunnen laten bewegen. Slaagen zy in die naspooring zo verre, dat zy het waarschyntlyk oordeelen, dat zy, in zekere omstandigheden, zich zouden hebben kunnen laten bewegen om het vertoon van verheevene deugden aan te neemen, zy besluiten onverwyld, dat daaden en characters, die hun voorgehouden worden als voorbeelden van menschlyke volmaaktheid, van alle verdiensten geheel ontbloot zyn, en alles moet toegeschreeven worden aan eenig inood oogmerk of baatzoekende beweegreden. — Vraagt deeze berispende Veroordeelaars, wat zy denken van den Patriot, die alle zyne poogingen inspant om den stroom des Staatsbederfs te stuiten, den voortgang der Dwinglandy te beteugelen, of plans van openbaare hervorming te voltooijen; zy zullen u zeggen, dat hy ongetwyfeld zyne eigene byoogmerken heeft in al dit betoon van Vaderlandsliefde; dat hy bedoelt zich te doen gelden, als het hoofd van eene Party, en ten eenigen tyde het bewind van zaaken in handen te krygen, wanneer hy niet zal misfen, zich voor dienstbetooningen aan het Algemeen ruime vergelding te verschaffen; of dat hy hoopt, zich, by die het roer der Regeeringe in handen hebben, noodzaaklyk te maaken, en dus zyn Patriotisme ten duurften pryze te verkoopen. — Toont hun een Man, die de edelaartigheid bezit om een hem aangedaan ongelyk te vergeeven, en eene gelegenheid van wraakneeming te laten voorbygaan; zy zullen zyne lydzaamheid aan laaggeestigheid toeschryven, en hem met den naam van een bloodaart bestempelen: want zy veronderstellen, dat elk, even als zy, onbekwaam is om vergiffenis te betoonen; en zy kunnen geen zin hegten aan den grondregel van SALOMO; „Het is eere voor een Man, de overtredinge voorby te gaan.” — Wyst hun den Man, die tot zulk eene hoogte van deugd is opgeklimmen, dat hy zich bekwaam vindt om zyn leeven ten dienste des Menschdoms op te offeren,

ren, zonder het mogelyk vooruitzigt op eenige belooning; wanneer zy hunne verwondering, op het zien van zulk een zonderling en wonderbaar Character, hebben te kennen gegeven, zullen zy, in stede van de schatting der hoogagtinge, ik had bykans geschreeven der eerbiedenisfe, schuldig aan zo verheevene verdiensten, te betaalen, hun best doen om reden van dit gedrag te geeven, volgens eenig beginzel, 't welk binnen den engst kring hunner bevattinge valt; dit grootsch bedryf mogelyk toefchryvende aan eene zugt om zonderling te weezen, of aan eersugt om van zich te doen spreken; of anderzins zullen zy, deeze geringe oorzaaken geheel ontoereikend vindende tot het voortbrengen van zulk eene groote uitwerking, veel eer dan hun zwak gezigt langer te vermoeijen met de staage beschouwing van die edele Menschenmin en verheevene Deugd, waarom trent zy vol slaagen vreemdelingen zyn, zelfs wat het denkbeeld betreft, zulk eene buitengewoone werking van character toekennen aan eene ongesteldheid des verstands; en dus den Man, wiens bedryven hem rangschikken onder de Weldoeners des Menschdoms, voegen by de Geestdryvers en Krankzinnigen. — Met eene voortgelyke veragting en verontwaardiging hebben Liedèn van deezen stempel de gedagtenis tragten te onteeren van die beroemde Helden en Martelaaren, die hun leeven opofferden in de verdediging der Vryheid, of ten voorstande van Waarheid en Godsdienst; schryvende deeze roemryke bedryven, welke met zo veel regts een onsterflyken naam verdienden, toe aan zwakhed of trots, of aan de krankhoofdigheid der Geestdryver: zy hebben, zo verre het voor den Laster mogelyk was, vernietigd de verheevenste verdiensten, en characters, „ welke boven de waarde deezer wereld waren, „ tot het laage peil van eene veragtylke menigte doen daalen. Wy ontmoeten een treffend voorbeeld van deeze verlaagende kragt der kwaadaartige beschimping in een oud Hekelschryver, ten aanzien van de beweegreden, die den grooten Leeraar en Hervormer der *Atheniensen* aanzette om den dood te gemoet te treden met een vertoon van bedaardheid en standvastigheid, waardoor hy zich de bewondering van alle eeuwen waardig maakte. „ *SOCRATES*, „ schryft *LUCIANUS* (*).

„ hadt

(*) In diens VIIIste Zamenpraak der Dooden.

„ hadt die veragting des doods niet, welke hy voor-
 „ gaf; maar toen hy bemerkte dat deeze niet te ont-
 „ wyken was, nam hy eene houding van onverschillig-
 „ heid aan, en toonde zich kloekmoedig, ten einde de
 „ aanschouwers hem mogten bewonderen.” — En Hy,
 die oneindig grooter was dan SOCRATES, die zyne God-
 lyke Zending bewees door de verbaazendste Wonderte-
 kenen, moest uit den mond der lasterende Phariseën
 hooren: „ Hy werpt de Duivelen uit door Beëlze-
 „ bub, den Oversten der Duivelen;” — een smaad,
 welke die Godlyke Leeraar van zich afweert door de
 dugtigste en zyne wederpartyderen verstommende be-
 wyzen.

Op deeze wyze de verdiensten te verkleinen van in
 zichzelf lofwaardige bedryven, zonder eenigen grond
 van vermoeden tot dit gedrag, is zich schuldig ma-
 ken aan de onregtmatigste berooving van dien schat,
 welken een eerlyk Man boven alles waardeert, uitge-
 zonderd alleen de goedkeuring van zyn eigen hart, als
 de voorbode van de goedkeuring zyns Maakers; ik
 meen de agting zyner Medemenschen. Het is eene
 soort van Laster, tegen de Deugd afgegeeven, welke
 ik niet zeggen zal dat on vergeeflyk is, maar om van
 welke vergiffenis te verwerven veel verzocht wordt.

Het is zo eigenaartig voor een welgesteld hart, goed
 van anderen te denken, wanneer geene omstandigheden
 aanleiding tot het tegendeel geeven, dat, wanneer wy
 iemand zien, die zich by aanhoudenheid schuldig maakt
 aan deeze soort van berispende en veragte oordeel-
 velling, wy niet kunnen nalaaten te besluiten, dat 'er
 iets boos en slegts moet schullen in zyne zedelyke ge-
 steltemisfe, zo wel als eene verkeerdheid in zyn oor-
 deel; „ want uit den overvloed des harten spreekt de
 „ mond.”

Daarenboven valt het doorgaans niet bezwaarlyk,
 aanmerkingen en aanduidingen van deezen aart af te
 leiden uit nyd tegen schitterende verdiensten, uit ja-
 lousy wegens medededingende hoogagting, uit bitter-
 heid van partyfchappe, uit teleurgestelde eierzucht, uit
 mislukte eigenbaat, of eenige andere laage zelfzocken-
 de drift.

Onder welke schoonschynende vermommingsen de men-
 schen ook mogen genegen zyn, beledigingen van deezen
 aart

aart in hun *eigen* gedrag te beschouwen — want ontrent vitlust in anderen itaan wy niets toe — het kan niet in *swyfel* getrokken worden, dat zy vergezeld gaan met eene groote maate van misdryf.

Wy mogen hier nog byvoegen, dat dusdanige aanmerkingen zo dwaas *zyn*, als zy misdaadig moeten gerekend worden: want zy veronderstellen, 't geen in den aart der *zaake* onmogelyk is, dat een *mensch* de *doos* merken van een ander kan doorgronden, en leezen in het hart van *zynen* naasten. Het uiterste, 't geen wy kunnen doen in de oordeelvellingen, welke wy vormen over het *charakter* van anderen, is, verdienen of wanverdienden op te maaken naar het uitwendig voorkomen; en zelfs hierin *zyn* wy zo zeer blootgesteld aan misvattingen, dat wy met veel omzigtigheds moeten te werk gaan in het vormen, en zeer behoedzaam moeten wezen in het uitbrengen van ons gevoelen. Verder kunnen wy niet gaan. Het hart te beproeven, is het voorregt van den Alweetenenden. Beslisfend oordeel te vellen over de beweegredenen van iemands gedrag, zelfs tegen *waarschynlykheid* aan, is derhalven het hoogste toppunt van trotschheid en aanmatiging; waarop de gegronde aanmerking past: „Wiet gy, die een ander oordeelt? Hy staaf of valle „zynen eigen Heere!”

Om zich tegen dit misdryf te wagten, hebbe men uit zynen boezem te verbannen elke laage drift, die ons kan aanzetten om de Deugden van anderen te miskennen. Men kweeke, daarentegen, aan, die verheeven hefde der deugd, en dat edelaartig genoeg in den voorspoed onzer Medemenschen, welke ons in staat stelt om hunne verdiensten te zien met bewondering en genoeg, zelfs in gevallen, wanneer deeze dienen om onze eigene te verdonkeren; men oefene zich dagelyks in het betragten van de *Christlyke* Liefde, „die niet „afgunstig is, die niet ligtvaardig handelt, die niet „opgeblazen is, zichzelf niet zoekt, die alle dingen „hoopt en gelooft, zich niet in de ongerechtigheid, „maar in de waarheid, verblyde.”

BERIGTEN, WEGENS HET EILAND TRINIDAD IN
'T ALGEMEEN, EN VAN EEN TEER- OF
LYMAGTIG MEIR OF 'T ZELVE IN 'T
BYZONDER.

„Veel wordt het Eiland *Trinidad*, ten deezen dage,
„genoemd, als men spreekt van de Vredes-onder-
„handelingen, en de hoogstwaarschynlyke bestemming
„van 't zelve voor *Engeland* (*). Wy willen, by
„een kort bericht van 't zelve, onze Leezers met eene
„byzonderheid in de Natuurlyke Historie, op 't zelve
„voorkomende, bekend maaken.”

By de ontdekking des Vastenlands van *America*,
deed *COLUMBUS* in den Jaare 1498, dit Eiland aan (†).
Het ligt in de Golf van *Mexico*, door een Straat, van
omtrent drie mylen wyd, gescheiden van *Nieuw Andalusia*,
op *Terra Firma*. Het is omtrent dertig mylen
lang, en van twee tot tien mylen breed. De lugts-
gesteldenis op 't zelve wordt voor ongezond gehouden,
daar het Eiland veelal met dikke nevelen bedekt is.
Onderscheiden wordt de aart van den grond opgege-
ven. *SIR WALTER RALEIGH*, die in den Jaare 1593
zich daar eenigen tyd onthieldt, vermeldt, dat het
noordlyk gedeelte uit hoog land bestaat, en dat de
grond goed is, en geschikt om 'er Zuikerriet, Tabak
enz. te planten. Men vindt 'er verscheide soorten van
dieren, overvloed van wilde zwynen, visch, vogelen
en vrugten; maiz, casava, en andere wortelen; met
één woord, alles, wat men gemeenlyk in *America*
aantref. De *Spanjaarden* verklaarden aan *SIR WALTER*,
dat men Goud in de rivieren deezer Eilands aantrof,
doch niet in vergelyking van op het Vasteland. *Trini-*
dad werd, in den Jaare 1679, door de *Franschen* den
Spanjaarden ontveldigd; doch deezen traden, na de
weg.

(*) Zo schreef de Vertaaler van dit Stukje, eer de Vrede zyn
volle beslag had: men weet, dat dit Eiland, met den Vrede
van 27 Maart 1802, daadlyk aan *Groot-Brittanje* is afgestaan.

(†) *ROBERTSON Geschiedenis van America*. I D. bl. 219.

wegwyking der *Franschen*, weder in 't bezit; 't welk zy thans aan de *Engelschen* zullen afstaan, of reeds gedaan hebben.

Het merkwaardigst en zonderlingst voortbrengzel van het Eiland *Trinidad* is een *Teer* of Lymagtig Meir, of liever Vlake, by de Franschen *La Bray* en by de *Engelschen Tar Lake* geheeten, uit hoofde van de gelykvormigheid aan Scheeps-teer of Pek, en het beantwoorden aan de einden, waartoe men 't zelve bezigt. Het ligt aan de lywaardszyde van het Eiland, omtrent half weg van de *Boas* aan het zuideinde, waar de *mangrove swamps* afgebrooken worden door de zandbanken en heuvels, en op een uithoek lands, welke zich omtrent twee mylen ver in zee uitstrekt, recht tegen over de hooge bergen van *Paria*, aan de noordzyde van de Golf.

Deze Kaap is omtrent vyftig voeten boven het waterpas der zee verheeven, en maakt de grootste hoogte uit des lands aan deeze zyde des Eilands. Uit de zee te zien, doet zy zich op als eene verzameling van zwarte verglaasde rotzen; doch by een nader bezien blykt het een mengzel te wezen van lymagtige *scoria*, verglaasd zand en aarde door elkander; op zommige plaatsen vindt men alleen beddingen van asch. Deze Kaap naderende, ontwaart men zomtyds een zwavelagtigen stank, die op eenige tyden sterk en onaangenaam is. Deze zwavelstank strekt zich in veele deelen van den grond uit tot op den afstand van agt of tien mylen.

Omtrent twee mylen in de breedte haalt deeze landtong; en aan de oost- en westzyde, op den afstand van eene halve myl van de zee, loopt dezelve met eene zagt hellende schuinte derwaards, en is aan het andere land ten zuiden gehegt door de voortduuring van de *mangrove swamps*; zodat de *Teervlakte* aan 't hoogste einde gevonden wordt, en alleen van de zee gescheiden is door een zoom van houtgewas daar om heenen, welke belet dat dezelve van verre kan gezien worden. De ligging is gelyk aan die van een *Savannah*; en wordt dezelve niet gezien, dan wanneer men op den rand der vlakte komt. De kleur en de effene oppervlakte doen het, in den eersten opslag, het voorkomen hebben van een Meir; doch het is mogelyk dat deeze plaats den naam van *Moir* gekreegen heeft van het vertoon, 't welk de-

zelve maakt by heet en droog weder, ten welken stonde de oppervlakte, ter diepte van een duim, vloeibaar is, en wanneer het onmogelyk is daarop te gaan.

Dit zogenaamde Meir is van eene rondagtige gedaante, en haalt omtrent drie mylen in den omtrek. Toen ik 'er eerst bykwam, schryft Mr. ANDERSON, (dien wy vervolgens zullen laten spreken) schein het my eene vlakke, zo effen als glas, uitgenomen op eenige weinige plekken, waar men heesters en kreupelhout aantrof. Eenige roeden voortgegaan zynde, vond ik het verdeeld in *areola*, of tuschenvakjes, van verschillende grootte en gedaante; de spleeten, of afdeelingen, loopden door elk gedeelte heen; de oppervlakte van de kleine vakjes is volkomen horizontaal en effen; de kanten gegolfd; en elke golving wordt breder na beneden, tot zy zich met de tegenovergestelde vereenigt. Aan de oppervlakte staat de rand der eerste golving van de tegenovergestelde van vier tot zes voeten af; en loopt tot dezelfde diepte, eer zy zich vereenigen; doch waar de hoeken van de *areola* tegen over elkander staan, zyn de spleeten of takschietingen wyder en dieper. Toen ik my te deezer zeldzaame plaatze bevond, waren alle deeze spleeten met water gevuld; het geheel vormde een horizontaal vlak, 't geen de naspeuring bezwaarlyk en verdrietig maakte, genoodzaakt zynde, tot eene groote diepte, in 't water te gaan, om van de eene *areola* tot de andere te komen. Het beste denkbeeld, 't welk men zich van de oppervlakte kan vormen, mag men ontleenen van de schikking der afdeelingen op den rug van een schildpadde. Meestal gelykt het in voorkomen naar steenkool; de kleur is iets graauwer. De stoffe laat zich breeken in kleine stukjes van een vezelagtig voorkomen en glad, doorzaaid met een aantal kleine en schitterende deeltjes; zy is zeer wryfbaar, en van eene blinkende zwarte kleur. Eenige gedeelten van de oppervlakte zyn bedekt met dunne en brosse *scoria*, een weinig verheeven.

Wat de diepte betreft, van dezelve kan ik my geen denkbeeld vormen: want in geen gedeelte kon ik iets van eene andere zelfstandigheid vinden, waarop het rustte; op eenige plaatzen vond ik 'er verkalkte aarde mede gemengd.

Schoon ik eene vry sterke zwavellugt rook, terwijl ik

ik over verscheidene gedeelten ging; kon ik geen blyk van zwavel ontdekken, noch ook eenige spleet, uit welke die zwavellugt mogt voortkomen: waarschyndlyk kwam dezelve uit eenig gedeelte van het omstaande houtgewas: want schoon zwavel de grondstof is van deeze slymagtige stof, is de reuk zeer verschillende, en gemaklyk te onderscheiden: want deeze komt het naast aan Pek van alles wat ik ken. — Zonder een byl kon ik door de oppervlakte niet heen komen: ter diepte van een voet vond ik de zelfstandigheid eenigzins zachter, van een olieagtig voorkomen, en in kleine afdeelingen. Een weinig van deeze stof by een brandende kaars gehouden zynde, maakt dezelve een kraakend geluid, geeft kleine vonken, met een heldere vlam, welke uitgaat op het oogenblik dat men de kaars wegneemt. Een stukje in het vuur geworpen zal langen tyd duuren, zonder veel vermindering te ondergaan; naa een langen tyd groote hette uitgestaan te hebben, gaat de oppervlakte in brand, en verandert in een dun *scoria*, waar onder de rest vloeibaar blyft.

Hette schynt dit zogenaamde Meir niet vloeibaar te doen worden, of een grooter plaats te doen beslaan dan wanneer het koud is: uit welken hoofde ik my verbeeld, dat 'er slechts weinig verandering voorvalt, gedurende de drooge maanden; dewyl de zonnestralen geen kragt kunnen oefenen op eene diepte van meer dan een duim beneden de oppervlakte. — Zeker *Franschman* verhaalde my, dat, gedurende het drooge seizoen, het geheel een algemeene zachte klomp was; en een ander, dat de spleeten water inhielden; een geheel jaar goed ten gebruike. Doch geen van deeze beide verzekeringen kan ik aanneemen: want indien het, volgens de eerste stelling, een gelykaartige klomp was, moest 'er iets meer dan eene uitwendige oorzaak bykomen, om 'er de tegenwoordige gedaante aan te geeven; en, zonder een verborgen oorzaak te stellen, kan de tweede niet toegestemd worden.

Schoon de bodems van deeze takagtige kanaalen geen inzuiging toelaten, moet nogthans, ter oorzaake van de openligging, en de zwarte oppervlakte der rondsom liggende deelen, de uitdamping verbaazend spoedig toegaan, en een korte tyd droog weêr ze welhaast uitdroogen; de gelegenheid en gesteltenisse der plaatze laten niet toe, dat dezelve anders, dan uit de wol-

ken,

ken, bevochtigd worde. Om te toonen dat de uitwaasfeming hier onbegrypelyk spoedig toegaat, heb ik alleen by te brengen, dat 'er, wanneer ik my daar bevond, dooreen genomen, twee derden van den tyd onophoudelyk stortregens vielen: maar als de naamdag droog was, ('t welk doorgaans het geval is, staande den regentyd op dit Eiland) zag men blykbaar, eene evenmatigheid tusfchen den regen en de uitdamping: want in 't verloop van drie dagen ging ik tweemaal derwaards, en nam geene verandering in de hoogte des waters waar; en 'er was geen andere weg voor 't water, om weg te geraaken, dan door uitdamping.

Ik houd die Lym- of Teeragtige stoffe voor het *Bitumen asphaltum* van LINNÆUS. Eene zagte hette maakt deeze stoffe smeerbaar; vanhier dat dezelve, met een weinig vet, of gemeene teer, gemengd, zeer veel gebruikt wordt om de onderzyde of het vlak der fchepen te teeren. Veelen verzamelen ten dien einde een voorraad; en ik geloof dat ze een zeer goed behoedmiddel is tegen den Paalworm, zo nadceelig voor de huid der fchepen in dit werelddcel.

Behalven de gemelde plaats, waar ik deeze stoffe in een vasten staat aantrof, vond ik dezelve vloeibaar in veele plaatzen met hout begroeid, en op een afstand van twintig mylen van daar omtrent twee duimen dik, in ronde gaten van drie of vier duimen diameter, en veelmaalen in fcheuren en spleeten. Alsdan is die stoffe vloeibaar, en heeft een fterker teerlugt, dan wanneer zy verhard is, kleeft vast aan alles wat men 'er mede aanraakt, en vet is het eenig middel om de handen, daarmede befmet, fchoon te krygen.

De grond over 't algemeen, op eenigen afstand rondsom het *Teer-Meir*, beftaat uit asfche en gebrande aarde, en anderzins uit Potaarde, over 't geheel zeer vrugtbbaar, 't welk altoos het geval is, wanneer 'er eenige zwaveldeelen in gevonden worden. Elk deel des lands, tot dertig mylen in den omtrek, heeft alzins het voorkomen van gevormd te zyn door hevige werkingen der natuure en onderaardsch vuur. In verfcheide gedeelten der bosfchen zyn heete bronnen: eenige deezer, met een goeden Thermometer van *Fahrenheit* beproefd, waren 20° en 22° heeter dan de lugt, ten tyde der proefneeminge. Dit gedeelte des Eilands heeft zeker de uitwerkzels van de volkanifche uitbarftingen ondergaan, welke
dic

die verbaazende ophooping van bergen veroorzaakten, die het Landschap *Paria* ten Noorden beflaan, en ongetwyfeld is 'er tusschen deeze gemeenschap geweest, en beitaat dezelve waarschyntlyk nog. Een van deeze bergen, tegen over het *Lymagtig Meer* op *Trinidad*, dertig mylen van daar gelegen, heeft alle tekens van een Volkaan; schoon de volkanische uitwerkzels hier zeer zwak geweest zyn, dewyl men geene blyken daarvan aantreft op meer dan twee mylen van zee in dit gedeelte des Eilands, en het grootte gedeelte een' geheel anderen dan volkanischen oorsprong heeft; maar zy hebben zeker den grond daarvan gelegd: zulks is blykbaar uit de hooge bergreeks, welke de windwaardsche zyde omringt en behoedt voor de inzwelgingen van den Oceaen, en ten eenigen beschermmiddel strekt tegen dat magtig, overweldigend Element, en het geraamte deezes Eilands mag geheeten worden.

Uit kragte van alle naspeuringen, door my te werk gesteld, vind ik het geheele Eiland gevormd van Potaarde, of in derzelver oorspronglyken staat, of met de verscheidene gedaantverwisselingen. De gronden der bergen bestaan uit *Schistus argillaceus* en *talcum lithomarga*: maar de vlakten, of laage landen, bykans in denzelfden vogtigen staat blyvende als by de wording, hebben de zamenstellende deelen de verwisselingen der natuure niet zo veel ondergaan als de hoogere gedeelten, en gevolgelyk meer behouden van de oorspronglyke gedaante en eigenschappen. Naardemaal de Potaarde gevormd wordt door het bezinkzel van den Oceaen, kan men uit de ligging van het Eiland *Trinidad*, ten opzigte van het Vasteland, de vorming van 't zelve gereedelyk opmaaken: want de vorming van de bergreeks, die de windwaardsche zyde omzoomt, daar zynde, en de hooge bergen op het Vasteland daar dicht by, moet de sterke stroom in de Golf van *Paria* van de kusten van *Brazil* en *Andalusia* eene groote hoeveelheid van ligte aarddeelen uit den mond der veelvuldige wyde rivieren, door deeze deelen des Vastenlands stroomende, derwaards heen voeren; maar de stroomen, tegengehouden door deeze bergreeksen, moeten 'er stroomkenteringen en stil water hebben doen ontstaan, by welker aanzyn de aarddeelen bezinken, en modderbanken vormen, die, staag toevoer ontvangende, welhaast droog land maaken: en het is volkomen blykbaar, dat een gedeelte lands op *Trinidad* in

in deezer voege moet gevormd wezen. Deeze oorzaken bestaan nog, en het uitwerkzel daarvan is blykbaar: want het Eiland neemt dagelyks aan de lywaardszyde toe; gelyk te zien is uit de modderbeddingen, die zich verre in de Golf uittrekken, en steeds toedemen. Maar door de sterke instrooming van den Oceaan, aan het zuideinde des Eilands, en de weder-uitstrooming na de *Atlantische Zee*, door de *Bocas*, moet 'er altoos een kanaal blyven tusfchen het Vasteland en *Trinidad*.

BYZONDERHEDEN, ONTLEEND UIT OLIVIER'S REIZEN IN HET OTTOMANNISCHE RYK, EGYPTEN EN PERSIE.

CONSTANTINOPOL. — MIDDELEN VAN BESTAAN DER INWOONDEREN.

Indien wy het oog slaan op de ontelbaare volkrykheid van *Constantinopole*, zullen wy misfchien ons hoogst verwonderen, als wy zien, dat bykans alle de Inwoonders dier groote Stad hunne middelen van bestaan ontleenen van den Grooten Heer, van de groote Staatsbedieningen, van zich als slaaven te verhuuren, of van eenig byzonder vlytbetoon; dat een zeer aanzienlyk gedeelte van het geld des Ryks in de Hoofdstad verzwolgen wordt, door belastingen, tollën, en het regt van opvolging, 't welk de Souverain over alle zyne Ampテナaren in handen houdt; door de verbeurtverklaringen, welke hy uitoeft; door het verkoopen van alle bedieningen, krygs-, regeerings-posten, en geestlyke waardigheden; door de groote inkomsten, welke de Mosqués en de voornaamste Officiëren van de Kroon trekken; en, eindelyk, door de vrywillige of afgeperste geschenken, welke ieder in bewind gestelde jaarlyks zendt aan de zodanigen, die hem by de Porte beschermen, ondersteunen en verdeedigen, alsmede aan de zodanigen, die een waakzaam oog houden op zyne belangen, hem van alle de veranderingen verwittigen, en van alle gevaaren, welke hy loopt, waarschuwen.

Bykans alle inkomsten der Vorstlyke Schatkist worden te *Constantinopole* verteerd; dewyl aldaar alle Nationen

tionaale inrigtingen bepaald te vinden zyn; en men in de Provinciën geen Legers, geen Schepen, geen Tuighuizen; geen Vestingen aantreft, op kosten van den Grooten Heer onderhouden. De Gouverneurs, Pachas, Mutzelims, of Waiwodes, wel verre van inkomsten van de Porte te trekken, storten, in tegendeel, eene meer of min aanzienlyke som, naar de uitgebreidheid of den aart huns Gouvernements, in 's Vorsten Schatkist. De Molhas, de Cadis, oefenen het regt, voor eene belasting van tien ten honderd, en verscheide toevallige voordeelen. De Janitzaaren en ander Krygsvolk ontvangen eene zeer middelmaatige daaglyksche bezolding, getrokken uit de Provinciaale inkomsten; zy kleeden zich op eigen kosten, en komen, ten tyde des oorlogs, onder hunne Vaandels zamen, zonder dat de Grootte Heer eenig het minste geld ten dien einde uitgeeft. De Officiers of Agas hebben een jaargeld voor hun leven, uit kragte van 't welk zy verbonden zyn, by de eerste oproeping, te velde te verschynen, en, op hunne kosten, een aantal krygsknegten met zich te brengen.

Alle de inrigtingen, tot de Scheepsmagt behoorende, zyn te *Constantinopole*. De Oorlogschepen worden daar uitgerust en bemand; ook worden zy 'er meestal gebouwd. 't Is waar, men heeft, ten deezen dage, Scheepsverblyfplaatsen te *Sinope*, boven aan de Golf van *Mundania*, in de *Dardanellen*, te *Mitylene* en te *Rhodus*, om dat deeze plaatsen gelegen zyn naby die, welke scheepstimmerhout opleveren: dan de geldsommen, ten dien einde uit de Hoofdstad gaande, zyn geenzins aanmerkelyk, en slegts eene overmaaking voor eenen tyd: daarboven voorzien de Pachas doorgaans in deeze kosten.

De Vestingen en Sterkten worden onderhouden door de Pachas, op wier grondgebied dezelve gelegen zyn: zy worden, ingevolge hiervan, doorgaans in een slegten staat gevonden; en de meeste dreigen in te storten. De Grootte Heer wordt ten deezen opzigte gemaklyk misleid; dewyl hy jaarlyks eene rekening van gemaakte kosten ontvangt, en tusschen bedroogen wordt. Beweegt vermoeden van ontrouw, of des gedaane klagte, hem, om derwaards iemand tot het doen van onderzoek af te vaardigen, eene geldgifte van den Pacha in doorgaans genoeg om een voordeelig verslag te bewer-

werken; of wordt hy afgezet, en van 't leeven beroofd, diens Opvolger brengt daarom de Veste in geen beter staat: hy doet in 't eerst eenige niets beduidende verbeteringen maaken; doch staakt zulks, zo ras hy denkt zich van strafloosheid verzekerd te hebben.

Al het Geld van *Turkyen*, *Cairo* uitgezonderd, wordt te *Constantinopole* gemunt; en zulks verschaft, voor eenen tyd, een verbaazend inkomen aan den Grooten Heer, dewyl hy de gehalte in zulk een graad vervalscht heeft, dat het de helft der waarde niet bedraagt van die onder voorige Sultans, en het voor dezelfde wordt uitgegeeven. Vreemde munt is zeer vermenigvuldigd; maar niet geklommen tot den prys, welken dezelve behoort te hebben, dewyl de balans des handels ten voordeele van dit Ryk overslaat. Dit is het geval met *Indie* niet, werwaards het Turksche Ryk naauwlyks iets te zenden heeft. Geene dan oude Geldspecie wordt daar ontvangen; die van *Venetië*, *Hungaryen* en *Spanje* heeft, als de zuiverste, den voorrang.

De rykste onbeampte Inwoonders des Ryks komen niet in *Constantinopole*, ten einde hunne inkomsten te verkwisten in ledigheid en verwyfdheid, hunne middelen aan het dobbelspel te waagen, of dezelve in mimiekoozeryen of tafelweelde door te brengen. De Agas blyven op hunne Landgoederen, om ze te bewaaren, te beschermen, en 'er het meeste voordeel van te haalen. De Pachas kunnen, zonder last van den Souverain, hun Landbestuur niet verlaaten. De Molhas en de Cadis handhaaven het Regt in de Steden, werwaards zy gezonden zyn: zo de eene als de andere komen alleen in *Constantinopole* om te onderkruipen, wanneer zy hunne posten verlooren hebben. — Meestal, egter, ontwyken zy het al te strenge oog des Gouvernements: zy hebben hunne zaakbezorgers, mannen van bedryf, die voor hun werkzaam zyn, hun verontschuldigen met geld, zwaarigheden wegneemen met geld, en bevorderingen bezorgen met geld. Hier worden alle waardigheden aan den hoogsten bieder verkogt, alle ampten te koop geveild, en geen winstgeevende post verkreegen, zonder eenig min of meer aanzienlyk geschenk.

'Er is te *Constantinopole* eene soort van menschen, die zich met niets anders onledig houden, dan met geld, tot een verbaazend hooge rente, te schieten

aan de staatzagtigen, die, zonder dit hulpmiddel, geen post kunnen verkrygen; aan de zodanigen, die wenschen dat hunne misdryven vergeeten worden, en de bedieningen willen behouden; aan hun, die een magtigen den voet willen ligten, en, met één woord, aan menschen, die, door eene groote en spoedige geldopoffering, hun hoofd, door het zwaard der wet of den wil des Sultans bedreigd, wenschen in veiligheid te stellen.

PLEGTIGHEDEN DER JAMMERENDE DERVISES:

De plegtigheid neemt een aanvang met eenige gebeden, onder het uitstorten van welke alle de Dervises elkander den kusch van vrede of broederschap geven. De nieuwligen, of die ons voorkwamen van een minderen rang te wezen, kuschten alleen de hand van de hoofden der Orde, met betoon van diepen eerbied. De laatstgemelden stonden dicht aan den wand, in een eenigzins geboogen lyn; agter hun hingen verscheide yzeren werktuigen, geschikt om onderscheidene deelen des lichaams te doorboren, en brandende koolen op te vatten, om dezelve in den mond te neemen, of op de tong te leggen: eenige, zeiden men ons, waren geschikt om in het vuur gloeiend gemaakt, en vervolgens op onderscheidene deelen des lichaams gebragt te worden. Tegen over deeze voornaamsten, omtrent midden in de zaal, waren de Dervises geplaatst, in een kromme lyn, in eene nederige gestalte, knielende, of hurkende, naar de wyze der *Oosterlingen*.

Naa eenige weinige minnuten in het uitstorten van gebeden doorgebragt te hebben, werd aan deeze laatstgemelden een groote tambourin gegeven, aan welks binnenzijde een, twee of drie snaaren geplaatst waren, niet ongelyk aan onze dikke viool- of bas-snaaren. Een van deeze tambourins hadt vyf of zes dunne koperen snaaren. Voor deeze Muzykanten stondt een vuurkomvoir, om de speeltuigen van tyd tot tyd te warmen, en het vel eene meerdere spanning te geven. De Overste sloeg de maat, en regelde de beweging der speeltuigen; twee anderen sloegen twee kleine keteltrommen. Die Muzyk ging gepaard met gezangen

ter eere van MAHOMETH, en alle de Geestlyken hieven een eenpaarig gezang aan.

Gedurende dit eentoonig en verveelend concert, ontdekten wy, van tyd tot tyd, een Dervis, die zich voor den Overste vertoonde, als diep getroffen door de Almagt der Godheid: hy kreeg nu en dan stuiptrekkingen; zyn lichaam werd styf, en hy scheen dood. Hy zonk neder in de armen zyner Mede-dervises, die hun best deden om hem weder tot zichzelf te brengen, door zyn aangezicht aan te raaken, zyne kleedren, armen en beenen te schudden. By eenigen, die deeze stuiptrekkingen vertoonden, was het enkel verrukking: de wederbekoming ging langzaam en by trappen toe; by anderen scheen de staat des doods volkomen. De oppassende Dervises lagen de zodanigen op den grond neder, en deden alle poogingen om hun te doen bekomen. Behalven veelvuldige aanraakingen, riepen zy hun verscheide keeren in 't oor; en wanneer alle gewoone middelen vrugtloos waren aangewend, naderde de Overste om zyn alvermogen uit te oefenen. Hy spreidde zyne hand uit over het aangezicht des dood schynenden, die daarop onmiddelyk tot zichzelf kwam, met vlugge vaart opsprong, geholpen door een der oppassende Dervises. Eene dergelyke vertooning hieldt al den tyd deezer plegtigheid aan, en vermenigvuldigde allengskens, onder het getier deezer Dweeperen.

Een half uur hadt de Muzyk onze ooren verveeld, en onze harten voelden zich aangedaan door deeze bezwymenden, wanneer twee mannen, tot den middel toe naakt, voor een korten tyd ten tooneele traden. Zy hadden ieder twee yzers, meer dan een voet lang, aan een der einden gepunt, en aan het andere voorzien van een knop, geheel omwonden met dunne kettingjes; de laatste schalm hadt de gedaante van een zeer scherpen nagel. Deeze Mannen maakten verscheidenerlei bewegingen voor- en rugwaards; alle met kracht en spoed, en scheenen de punten van deeze twee yzers in hun lyf te zullen stooten; doch zy droegen steeds zorge, om den duim op de punt te zetten. De snelheid hunner bewegingen, nu na den eenen, dan na den anderen kant gewend, en het geraas der kleine kettingjes, maakten, dat hunne behendigheid niet onder-

ŒrŒcheiden kon gezien worden. Eindelyk maakten deeze beide Mannen de vertooning, alsof zy die scherpe werktuigen in hunne ooren, voorhoofd en oogen wilden Œteeken; doch zy droegen baarblyklyk eene grooter voorzorge, en maakten eene min snelle beweeging: welhaast wierp een Dervis een kleed over hun heen, lag hun op den grond neder, waar zy eenige minnuten als dooden bleeven liggen. Zy stonden weder op, wryvende hun aangezigt en lichaam met hunne handen, en vertoonden zich als opgewekt en van hunne wonden geneezen. Zy keerden op hunne plaatsen weder, en namen hun speeltuig in handen. — Men verhaalde ons, dat in deeze plegtigheid zomtyds meer verscheidenheids plaats vindt, als wanneer deeze Geestdryvers brandende koolen in den mond neemen, en de tong tegen een heet yzer houden: wy wilden dit zeer wel gelooven; dewyl de werktuigen, om zulke zelfplaageryen te pleegen, aan den wand hingen.

Toen de Muzyk ophieldt, schikten zich meest alle de Dervises in een kring, en riepen het woord *Allah* uit, teffens den toon volgende, eerst langzaam, vervolgens raaser, gegeven door twee hunner, die zich in het midden geplaatst hadden, en op dien tyd gezangen aanhieven ter eere van MAHOMETH en diens afstammelingen. De eerŒten schudden hunne hoofden, nu eens voor-, dan eens agterover, ook zydwaards, met meer of minder snelheids, naar den toon des gezangs. Op andere tyden schudden zy het lichaam, nu voor-, dan agterwaards, dan na de flinker, dan na de regter zyde, tot dat zy zich afgemat en geheel met zweet overdekt vonden. — Zy haalden voor eene poos adem, doch hervatten welhaast dit bedryf, by aanhoudenheid het woord *Allah* uitschreeuwende, of alleen een klank voortbrengende, gelyk aan *heb* of *his*; die uit het diepŒte van den buik Œcheen voort te komen. De kleine tusschenpoozen, welke plaats greepen tusschen dit gejammer, werden aangevuld door het zingen van twee hunner, gezeten in het midden van deezen misbaar maakenden hoop. — Wy merkten duidelyk op, dat onder de Hoofden meer bedwangs en bedaardheids was, en minder neiging om zich aan de vervoeringen der geestdryverye over te geeven: de zodanigen hunner, die, van tyd tot tyd, zich niet de jammerenden mengden, spaar-

den hunne longen, en droegen zorge, hun lichaam niet als anderen af te matten.

GEBRUIKEN DER OOSTERLINGEN.

www.libtool.com.cn

De *Oosterlingen*, eenvoudiger dan wy in hun huisraad, kennen de weelde van het gebruik der bedden niet. Zy hebben in hunne huizen een aantal zeer ligte matrassen van wol of katoen, welke zy op den vloer spreiden, of op hunne sofas nederleggen, als het slaapenstyd is; hier op brengen zy den nacht door. De Vrouwen doen haare cieraaden en opschik af; de Mannen trekken hun opperkleed uit, verwisselen den tulband voor een muts, en gaan voorts, even als de Vrouwen, in hunne kleederen liggen. Zy dekken zich met gestikte dekens, waarby de Ryken een katoenen voegen; geene verandering maaken zy in dit nagtdekzel, eer het zeer vuil of bykans versleeten is.

's Morgens worden deeze matrassen en dekkleeden weggenomen, in kassen gesloten, en de slaapkamer is wederom een woonvertrek. Onder de arme *Grieken*, *Armeniërs* en *Jooden* slaapt meestal het geheele Gezin in eene en dezelfde kamer; maar by de *Musulmannen* is het slaapvertrek der Mannen altoos van dat der Vrouwen afgezonderd.

Naardemaal het gebruik van stoelen en tafels beide even onbekend is by de *Oosterlingen*, zyn de sofas de voornaamste en bykans eenige artikels van hun huisraad: deeze staan gewoonlyk aan drie zyden van het vertrek, voor de vensters, en aan de twee andere zyden: zy zyn onmiddelyk op den vloer, of eenige weinige duimen daar boven, zomtyds ter hoogte van een voet, geplaatst, rustende op planken. De sofas zyn overtrokken met gedrukte cits, zyden stoffe, fluweel of laken, versierd met katoenen, zyden, gouden of zilveren franje. Er zyn breede rugkussens bygevoegd; loopende in de lengte van de sofa, mede met stoffen bekleed en met franje bezet. Vloertapyten en matten liggen in 't midden des vertreks. Bloot blyft een gedeelte van den vloer, tegen over den ingang der deure, die een half voet laager is, en ten doorgang dient tot de kamers op zyde.

De sofa dient tot een zitplaats by dag, en tot een bed.

bedde by nacht: op dezelve brengen de *Oosterlingen* den dag door, met de beenen kruislings over elkander; 's nagts liggen zy 'er op uitgestrekt. Zommigen, egter, om de sofa te spaaren, neemen de nagtrust op het vloertapyt of de mat, of, andere matrassen ontbeereende, slaapen zy op de sofa, na het vercierend overtrekzel weggenomen te hebben.

Men begrypt ligt, dat by deeze wyze van op den vloer te leeven, op Vloerkleeden of Matten, die niet gereinigd worden, in houten huizen, in eene heete lugtstreeke, onder een Volk, 't welk het gebruik van linnen weinig of niet kent, dat de kleederen meest 's nagts aanhoudt, en niet aflegt dan wanneer zy versleeten zyn, allerlei ongedierte zeer talryk moet weezen: dit baarde ons het grootste ongemak op onze reis; wy konden ons niet vry houden van 'er mede besmet te worden. — Zomtyds was het niet genoeg dat vliegen en ongedierte ons plaagden en uit den slaap hielden; wy moesten tevens verdraagen het branden van een Lamp voor de Maagd MARIA, die nacht en dag ontflooken gehouden wordt in de huizen van alle *Grieken* in de *Levant*. Wy durfden dezelve niet uitdoen; dit zou al te zeer tot eene grievē gestrekt hebben van den waardigen Priester, by welken wy ons nagtyerblyf namen, en die ons met de grootste heuschheid ontfing.

DE WYZE VAN ZICH TE WARMEN EN TE KLEEDEN,

Wanneer men de Paleizen der Ambassadeurs en de weinige Huizen van eenige Kooplieden uitzondert, hebben de Inwoonders van *Constantinopole* geene Schoorsteenen in hunne woonvertrekken: zy verwarmen dezelve door middel van een koperen of aarden vuurpan; *Mangal* geheeten, welke zy binnen het bereik van hunne sofas plaatzen. Maar in de huizen van eenige *Musulmannen*, en bykans in alle huizen der *Grieken* en *Armeniërs*, wordt dit Vuurtuig geplaatst onder een ronde of vierkante tafel, bedekt met verscheide tafelkleeden: een deezer, met randen omzet, hangt tot op den vloer neder in allerlei rigtingen, en bewaart de hette onder de tafel: in dit geval wordt 'er vuur gedaan in de vuurpan, en hetzelfde met asch overdekt, om de hette te maatigen. Een met kussens gevulde bank, rondsom geplaatst, biedt aan verscheide personen een zetel aan;

zo dat zy de voeten na de *Mangal* uitsteeken, en de hette tot den middel ontvangen. Deeze tafel draagt den naam van *Tandour*, en schynt van *Grieksche* herkomst, daar zy meer by de *Grieken* dan by de *Turken* in gebruik is, en dit warmtegeevend werktuig niet gevonden wordt in het binnenste van *Klein Asie*, waar de koude scherper en snydender is dan te *Constantinopole*.

Wanneer het maar eenigzins koud is, verlaaten de Vrouwen zelden haare *Tandour*: by dezelve slyten zy den dag; by dezelve werken zy, ontvangen haare vriendinnen, en neemen haaren maaltijd; 's avonds speelen zy op de kaart (*), het schaakbord, en andere spellen. Rondsom de *Tandour* zitten zy te praten over het nieuws van den dag, of doen elkander vertellingen van geesten en spöoken, waarop zy zeer geliefd zyn.

De zich daar bevindende *Europeaanen* schikken zich gaarne naar deeze gewoonte; dewyl dezelve de beide Sexen samenbrengt, en het naauwziend oog eener Moeder, of de jaloursche blikken van eenen Egtgenoot, de verkenningsteken niet kunnen ontdekken, of de veelbeduidende aanstootingen voorkomen, waartoe de *Tandour* gelegenheid verschaft. Indien men immer ondernam, het gebruik der Schoorsteen te *Constantinopole* in te voeren, houden wy ons verzekerd, dat de *Griekinnen* 'er zich, uit al haar vermogen, tegen zouden aankanten; en zeker zouden zy, door haare overreedende welsprekenheid, middel weten, om goede redenen by te brengen voor de zachte, gemaatigde en meer bezuinigende warmte van de *Tandour*.

In eene Stad, waar de huizen van hout en slegt gebouwd zyn, waar de veelvuldige vensters slegt sluiten, waar de wind en de buitenlucht in elke kamer dringen, niet alleen door de deuren en vensters, maar ook door de veelvuldige reeten, zyn noch de *Mangal*, noch de *Tandour*, genoegzaam, om de Inwoonders tegen de koude te beschutten; zy moeten warm gekleed zyn. *Rusland* en *Poolen* verschaffen hun het warmste dekzel, 't geen de mensch kan draagen. De gewoonte, om Bontwerk daartoe te bezigen, werd door de Inwoonders

(*) Het Kaartspel is alleen bekend by de *Grieken* en *Armeniërs*, die met de *Europeaanen* verkeerren.

ders van de Hoofdstad aangenomen, van waar dezelve zich, binnen korten tyd, door de afgelegenste Landschappen verspreidde. De Pelisse is allerwegen een stuk van weelde geworden, strekt ten kenmerk van rykdom, tot belooning van diensten, en is een dringende behoefte voor allen. In Landen, waar men de Koude nimmer voelt, als in *Egypte* en *Arabie*, zo wel als in de Noordlykste Steden van *Turkyen*, *Constantinopole*, *Adrianopole* en *Belgrado*, is deeze Mode algemeen, niet alleen onder ryken en middelbaar gegoeden, maar zelfs by de behoeftigen.

De Ryke draagt ten zelfden tyde twee of drie bonte kleederen, gedurende den Winter; hy verandert dezelve in alle Jaarstijfen; en zelfs in den Zomer ziet men hem gekleed in stoffe van *Angora*, geboord met *petit gris* of Eekhoorn-vellen. Kunnen de bewoonders ten platten lande zich geen fyne buitenlandsche Peltery aanschaffen, zy bedienen zich van 't geen zy hebben: de Haas, de Jakhals, het Schaap biedt hun die Modekleeding aan; zy worden 'er tegen de koude door gedekt, en voldoen aan de navolging der Stedelingen.

De Vrouwen hebben desgelijks bonte kleederen, naar alle Jaarstijfen geschikt: het zwarte Vos- en Sabelbont voor den Winter; het Eekhoorn-vel voor de Lenten en Herfst, en het Hermelyn voor den Zomer: het meerendeel der Vrouwen bezit een tien- of twaalfstal onderscheidene bonte kleederen, die op een zeer hoogen prys te staan komen.

DE VEELVULDIGE BRANDEN IN CONSTANTINOPOLE.

Het is geenzins te verwonderen, dat 'er veelmaalen brand in *Constantinopole* ontslaat, waar men gedurende den Winter steeds vuur heeft op den vloer, in geene daartoe welgeschikte plaatsen, maar naby sofas; vloerkleeden en matten. De minste onagtzaamheid, het speelen der kinderen, doet deeze ligt brandbare stoffen vuur vatten. Is alsdan de t'huissittende in slaap, of heeft hy 't zelve alleen gelaaten, dan staat de vlam van het huisraad tot den vloer over; en, eer men het ontdekt, breekt dezelve met geweld uit, verspreidt zich schielijk, steekt de nabuurige huizen aan, en verslindt zomtyds een geheele wyk des Stad. Uit het Ho-

tel des Afgezants, op de hooge plaatsen van *Pera*, waren wy meer dan eens ooggetuigen van dit geweld des vuurs, de snelheid, met welke het zich verspreidde, en de schriklyke gevolgen, daardoor veroorzaakt. — ~~W~~**Dit** ~~gezicht vervult~~ den man van gevoel, die 't zelve gaat beschouwen, met killen schrik. Het brengt hem voor den geest de beeltenis dier ongelukkige wezens, die, in deeze benarrende oogenblikken, met den dood worstelen; die, vol angst, hun best doen, om met het dierbaarste van hunne tilbaare have weg te komen; en die te midden van den vuurgloed indringen, om Kinderen, Zieken of Stokouden te helpen.

Wanneer 'er brand ontstaat, 't zy by dag of by nacht, worden alle de Inwoonders der Stad gewaarschuwd, om op hunne behoudenis bedagt te wezen, of bystand te verleenē aan de ongelukkigen. De Soldaaten wagt in ieder kwartier komt op straat, sleepende stokken, met yzer gepunt, over de straat, van tyd tot tyd, op een naafen toon, roepende; *Daar is Brand!* Twee vervaarlyk groote trommen, de een op een hoogen tooren in 't midden van *Constantinopole*, en de ander in *Galata*, kondigen desgelyks den Inwoonderen aan, dat een brand is uitgeborst. — In deeze omstandigheden is het de post van den Bevelhebber der *Janiszaaren*, zich onverwyld, met eene talryke bende, te begeeven na de plaats, waar men den brand ontdekkt. De Groot-Visier moet zich desgelyks daar heen begeeven; en, indien de brand niet spoedig gebluscht wordē, mist de Sultan niet, in persoon te komen, geld doende uitdeelen, om de waterpomps en de waterdraagers, de wagt en de toekykers, aan te zetten, om met allen yver te werken. Doch wanneer de vlam eenigē voortgang gemaakt heeft, en byzonder wanneer de wind de voortslaande woede vermeerdert, kan men niet hoopen den brand te bluschen, dan alleen door denzelyen te beperken: om dit te doen, worden de naastgelegene huizen, die nog niet zyn aangestooken, zo ras mogelijk, omverte gehaald, en de bouwstoffen, een het vuur dezelve bereikt, weggevoerd, en die men niet kan wegwerken, met water doornat gemaakt.

De schade, door den brand veroorzaakt, wordt spoedig hersteld: weinige dagen naa den brand ziet men

men allerwegen huizen opgericht, gelyk aan de verbrande: de gebreken van nauwe, kwalyk aangelegde straten behoudt men, en maakt geene verandering in de schikking en verdeeling der gebouwen. De *Musulman* betreft de nieuwe woning, om 'er, is 't hem doenlyk, het oude bedryf voort te zetten, en daar, even als voorheen, te leeven, zonder zich veel over het geledene verliës te bekommeren, of zorg te draagen, dat hem niet weder zodanig een lot wedervaare.

EENIGE BUITENGEWOONE BEDRYVEN EN GEWOONTEN DER
HINDOOS. Door Sir JOHN SHORE, Voorzitter van de
Afiasche Societeit.

„Veel hebben wy, van tyd tot tyd, in ons *Mengelwerk*
„geplaatst, de *Hindoos* betreffende; en zonder iets aan-
„gaande dit Volk te ontmoeten, 't welk zeer byzonder was,
„en op echte bestheiden steunde, zouden wy des niets meer
„geleverd hebben; dan het volgend Stuk van den Voorzitter
„der *Afiasche Societeit*, Sir JOHN SHORE, het éénige, (be-
„halven de Lofreden op Sir WILLIAM JONES, 's Mans Voor-
„ganger in het bekleeden van dien Post) 't welk van hem,
„voorhanden is, ontmoetende, konden wy niet nalaten,
„het onzen Leezeren mede te deelen. Zy zullen, twyfelden,
„wy niet, het voor eene belangryke bydrage houden, strek-
„kende om het Character der *Hindoos* in een licht te zetten,
„waarin het doorgaans niet beschouwd is door *Eurapische*
„Schryvers. Jammer, dat wy van 's Mans hand, waarfchy-
„lyk, in dit vak, niet meer te wagten hebben; dewyl de
„legte staat zyner gezondheid hem noodzaakte, na *Engeland*
„terug te keeren. — Daarenboven voldoen wy, met dit
„te plaatsen, aan eene reeds jaaren geleden gedaane be-
„lofte, om, wat belangryks van deeze *Afiasche Societeit*
„ons voorkwam, onzen Leezeren mede te deelen.”

In eene voorbereidende Redenvoering, aan deeze Societeit
voorgedraagen door wylen onzen Voorzitter w. JONES, wor-
den de *Mensch* en de *Natuur* vermeld als de veelbevattende
hoofdvoorwerpen onzer naspeuringe. En, schoon ik geenzins
oordeele, dat wy, uit kragt van dit wydstrekkend plan, ons
hebben in te laten tot het ophaalen van elke kleine byzon-
derheid in wyze van denken en doen, welke de Inboorelin-
gen

gen van *Indie* byzonder kenfchetst, treft men by hun veel byzonderheden aan, even zeer gefchikt om der nieuwsgierigheid voldoening te verfcchaffen, als om de aandacht te trekken van den Wyfgeer en den Staatsman.

Van alle ftudien is die der Menschlyke Ziele de belangryfte; en, 't zy wy dezelve nagaan in derzelver volmaking, of in haare vernedering, leeren wy dwaaling vermyden, of verkrygen voorbeelden van verbetering en navolging. By de befchouwing van Gebruiken en Gewoonten tot de beginzelen opklimmende, uit welke zy voortkomen, bepaalen wy, volgens den zekeren maatftaf der Ondervindinge, de uitwerkzels van natuurlyke of zedelyke oorzaaken op 's menfchen ziel.

De Characters der Inboorelingen van *Indie* worden, ondanks alles, wat men deswegen in *Europa* gefchreeven en in 't licht gebragt heeft, in geenen deele recht begreepen; en eene naauwkeurige, welingerichte nafpeuring derzelve, gepaard met de behoorlyke onderscheiding van gewoonten en gebruiken, als enkel plaatslyk of algemeen, zou ftoffe verfcchaffen voor eene nuttige, belangryke en onderhoudende Verhandeling.

Het is myn oogmerk niet; dit ter hand te neemen. Ik beken, noch bekwaamheid, noch tyd te hebben tot het volvoeren van zodanig eene taak. Ik bragt het voorige alleen by, dewyl ik flegts ten oogmerke had, aan de Societeit eenige buitengewoone Bedryven, Gewoonten en Handelwyzen deezes Lands voor te draagen, die te myner waarneeminge gekomen zyn by het bekleeden myner bedieninge. Indien het verhaal te veel hebbe van den regterlyken ftyl, dan moge ten vergoedinge dienen, dat het ontleend is uit echte ftukken en regterlyke befcheiden, in gevolge waarvan het volle aanspraak heeft op het vertrouwen der Leezeren.

De Onfchendbaarheid van eenen *Brahman*, of Priester, is een vast beginzel by de *Hindoes*. Een *Brahman* van het leeven te berooven, of door openbaar geweld, of door zynen dood eenigerwyze te veroorzaaken, is eene misdaad, welke geene verzoening toelaat. — Tot dit beginzel kan t'huis gebragt worden het bedryf, *Dherna* geheeten, voorheen niet zeldzaam te *Benares*. Men zou dit woord door *Vasthouding*, of *Arrest*, kunnen overzetten: Het wordt door de *Brahmannen* te dier Stede gebruikt, om eene zaak door te zetten, welke door geene andere middelen kan vervorderd worden. — Men gaat op de volgende wyze te werk. De *Brahman*, die dit middel ten voorschreeven einde aanwendt, vervoegt zich aan de deur van het huis des perfoons, tegen wien hy het heeft, of ter plaatze, waar hy hem het zekerst zal ontmoeten. Hy zit daar in *Dherna* neder, met vergif, of een dolk, of eenig ander werktuig van zelfmoord, in de hand,

hand, dreigende daarvan gebruik te zullen maaken, indien zyn Party het zich onderwinde, hem te moeten of voorby te gaan. In deezer voege houdt hy deezen volkomen opgeslooten. De *Brahman*, zich in deezer voege tegen zyne Party gezet hebbende, vast en uit kragte van eene gewoonte, welke zeldzaam overtreden wordt, moet het ongelukkig voorwerp van dit Arrest ook vasten. In deezen staat verblyven zy beiden, tot dat de insteller van de *Dherna* voldoening kryge. Hierin mist hy zelden, dewyl hy het bykans nimmer onderneemt, zonder een vast besluit om te volharden: want indien de Party, dus opgeslooten, het zo verre liet komen, dat de *Brahman*, zittende in de *Dherna*, door honger omkwame, zou die zonde, voor altoos, zwaar op hem liggen. — Dit bedryf is zeldzamer geworden in de laatste jaaren, zints de oprichting van een Gerechtshof te *Benares*. in den Jaare 1783. Maar de tuschenkomst van dat Hof, en zelfs van den Resident aldaar, is niet genoegzaam geweest om het geheel af te schaffen; dewyl men het, over 't geheel, voorzigtig geoordeeld heeft, ten deezen opzichte geene dwangmiddelen te bezigen, uit vrees dat eenig blyk daarvan hem, die in de *Dherna* zat, tot zelfmoord zou aanzetten. De smaad van dit bedryf zou niet alleen vallen op de handhaavers van het Gerecht, maar op het Gouvernement zelve.

De gewoonte om in *Dherna* te zitten bepaalt zich tot manlyke *Brahmans* niet alleen. Het volgende voorbeeld, te *Benares*, in den Jaare 1789, voorgevallen, zal dit stuk volkomen bewyzen en ophelderen. — *BERNOO BHAI*, eene Weduwe van den *Brahmanischen* Stam, hadt een Regtsgeding tegen haaren Schoonbroeder *BALHISKEN*. Men zegt dit by bemiddeling te vinden. Het Regtsgeding en de Uitspraak werden door het Gerechtshof te *Benares* nagezien; en men beriep 'er zich van. De zaak van *BERNOO* betrof een eisch van eigendom, waarby haare *Cast* of Stam in aanmerking kwam, welken haar tegenstander beweerde dat zy verbeurd hadt. De uitspraak was ten haaren voordeele, maar zo gunstig niet als zy wenschte. Zy werd overzults, te raade, om haare zaak te winnen door de *Dherna*, en het verder te brengen dan de gebruikte regtsmiddelen het gebragt hadden. Overeenkomstig met dit besluit, ging *BERNOO* voor de deur van *BALHISKEN* in *Dherna* zitten. Na het verloop van eenige dagen, begon hy te vreezen, dat zy van honger zou sterven, en ging met haar na den *Hindoo-tempel* te *Benares*, waar zy beiden nog eenigen tyd zich van spys onthielden. Dertien dagen waren 'er verstreken zints den aanvang van *BALHISKEN's Dherna*, toen hy het opgaf, door te komen tot eene voorwaardlyke overeenkomst met *BERNOO*, behelzende, dat, indien zy de echtheid van haare *Cast* bewyzen, en eenige agtenswaardige Leden van haaren eigen Stam kon

kon overhaalen om voor haar een onthaal te bezorgen, hy niet alleen de kosten daarvan zou betaalen, maar ook haare schulden voldoen. De voorwaarden werden aangenomen door BRENNOO, die haar aandeel in het aangezaan verdrag volbragt. Haar tegenpartyder betaalde, zonder verwyl, de kosten des onthaals; maar het niet volbrengen van zyne verbintenis, om haare schulden te voldoen, bewoog haar, een rechtsgeeding tegen hem aan te vangen; en de te werk gestelde *Dherma*, met de bewyzen daarvan, kwamen dus voor de Regtbank.

Het is niet te onpasse, hier aan te merken, dat eenigen van de *Pundits*, daarover geraadpleegd, de voldoeningheid van eene verplichting, door een *Dherma* afgevergd, erkenden; mits het voorwerp daarvan ware het verwerven van eene regtmattige zaak, of het verkrygen van een regt, verkeerd en snood door de andere party gewelgerd; doch in geene andere gevallen. — Doch anderen verwierpen de duchtigheid van eene op die wyze afgeperste verbintenis, zo dezelve, in 't vervolg, niet bekragtigd werd door den Gerechtschryver, of geheel, of gedeeltlyk, naa dat het aangewende dwangmiddel was opgeheeven.

Van dit vermelde gebruik is geen geheel gelykvormig voorbeeld in *Bengale* of *Behar* ter myner kennis gekomen; schoon het bekend is, dat *Brahmannen*, zelfs in *Calcutta*, liefdegaven tot leevensonderhoud van *Hindoos* gekreegen hebben, door zich voor de deuren van hunne huizen te plaatzen, onder verklaring, dat zy daar zouden blyven tot dat hunne verzoeken vervulling bekomen hadden. De gemaatigdheid van den eisch brengt doorgaans eene bewilliging te wege, die agter zou blyven indien dezelve te hoop liep.

In het zekere ben ik onderrigt, dat voorbeelden van deeze Gewoonte nu en dan voorkomen in eenige gedeelten van des Viziers heerschappye, en dat men *Brahmannen* daar met vrugt gebruikt heeft om schulden betaald te krygen; den Schuldenaar betaaling afvorderende, onder bedreiging, dat zy zouden vasten tot dat de schuld zou betaald wezen. De Schuldenaars, indien zy geld of crediet hadden, bleeven nooit in gebreke, om een eisch, deezerwyze tegen hun ingerigt, te voldoen.

Een ander Landsgebruik, van een zeer zonderlingen en wreeden aart, noemt men het oprichten van een *Koor*. Door deeze benaaming verstaat men een ronden Houtstapel, gereed om in brand gestookt te worden. Op deezen wordt zomtyds eene *Kop*, of anders eene *Oude Vrouw*, geplaatst, door de vervaardigers van dien Houtmyt, om te gader verbrand te worden. Men bedoelt met dit bedryf de Officiers van het Gouvernement of anderen af te schrikken van groote eischen; haar-

naardemaal de volvoering deezer Offerande gesteld wordt een groote zonde op den hals te laaden van de zodanigen, wier gedrag den bouwer van zodanig een *Koor* tot dit uiterste de toevlugt doet neemen.

Een voorbeeld van deeze zo wreede als vreemde Gewoon- te zag men in de Provincie van *Benares*, in den Jaare 1788. Drie *Brahmannen* hadden een *Koor* toegesteld, waarop eene oude Vrouw zich liet plaatzen. Het oogmerk, om voor een tyd schrik aan te jaagen, werd 'er ten vollen door bereikt; en een tydige tuschenkomst van gezagbetoon voorkwam de volvoering der offerande. — Het is der moeite waardig, de zaak te weten, welke deeze drie *Brahmannen* aanzette om de toevlugt te neemen tot dit wanhoopig en wreed middel. Hunne eigene verklaring komt hoofdzakelyk hier op neder: Dat zy landen in gemeenschap hadden met anderen; maar dat de openbaare belasting ongelijk aan hun was opgelegd, dewyl hunne deelgenooten minder dan zy, naar evenredigheid, betaalden; zy weigerden, uit dien hoofde, eenig gedeelte op te brengen, en vervaardigden een *Koor*, om de Officieren van het Gouvernement vrees aan te jaagen in het voortzetten van hunnen eisch. Hun eenig doel was, gelyk zy met zo veele woorden verklaarden, om eene gelyke verdeeling in het betalen der belasting tuschen hun en hunne medeland- eligenaars te bewerken. — Eene Vrouw, bykans blind van onderdom, hadt zich, te deezer gelegenheid, op de *Koor* geplaatst. Zy werd gedagvaard voor den *Engelschen* Super- intendent der Provincie, doch weigerde volstrekt te komen; betuigende, dat zy, veel liever dan te gehoorzaamen, zich zou verdrinken in de eerste waterwel. Men drong het stuk niet verder aan.

Dit is het éénige voorbeeld der vervaardiging van een *Koor*, in veele jaaren vóór 1788 vermeld. Men wil; dat het in vroegeren tyde veel algemeener in gebruik was. Geen berigt is my ter hand gekomen van eene herhaaling deezer Regtsvordering in *Benares*, of het bestaan daarvan in eenig ander gedeelte van de Bezittingen der Compagnie. Men wil ook, dat het nooit algemeen geweest hebbe in *Benares*; maar verzekert, dat het zich bepaalde tot een gering gedeelte van die wyduitgestrekte Provincie.

Het laatstgemelde gebruik loopt zeer aan tegen die zacht- heid en menschlievenheid, in welke de Schryver van *The Historical Disquisition, regarding ancient and modern India*, verzekert, dat de Inwoonders van dit Land, door alle eeu- wen heen, uitstaken. Als eene algemeene stelling, aan uit- zonderingen onderhevig, heb ik geen regt om dezelve tegen te spreken; dan men zal nogthans moeten toestemmen, dat byzondere Perfoonen in *Indië* dikwyls door geringe tergingen zich

zich laten vervoeren tot het pleegen van bedryven, welke door geene tergingen kunnen gewettigd worden; en zonder my te beroepen op het gedrag van baarblyklyke roovers, kan men voorbeelden aanvoeren van naauwlyks geloofbaare wreedheden, de gevolgen van wraatzugtigen trots en onbeteugelde gewelddaadigheid van inborst.

Ten bewyze van deeze verzekeringen, zal ik drie merkwaardige voorbeelden bybrengen, gestaafd door onloochenbaare baarblyklykheid. Ten Jaare 1791 werd SOODISTER MIER, een *Brahman*, de bewoonder van een verpagt land, en eigenaar van een land, vry van belasting, in de Provincie van *Benares*, opontboden om te verschynen voor een Officier, een Inbooreling des lands, een afgevaardigd Inzamelaar in het Distrikt waar deeze Man woonde. Hy weigerde voluit, te gehoorzaamen aan de dagvaardingen, die vrugtloos herhaald werden; naa verloop van eenigen tyd werden verscheide personen afgevaardigd om het geding voort te zetten, en hem tot verschynen te noodzaaken. Toen deezen zyn huis naderden, sneed hy het hoofd af van de Weduwe zyns overleden Zoons, en wierp het buiten deur. Zyn eerste oogmerk was, zyne eigene Vrouw om 't leeven te brengen; dan het bleek, dat zyns Zoons Weduwe, dit verneemende, hem verzogt, haar van kant te maaken of te onthoofden; gelyk hy deedt.

— In dit geval nam het Regtsgeding tegen SOODISTER een geregelden loop; zyne ongehoorzaamheid ging met vermisading gepaard; zyn levensstand geregtigde hem niet om byzonder uitgemonsterd te worden; hy hadt niets te vreezen van het voldoen aan den eisch; en hy mogt zich verzekerd houden van herstel in regten, indien hem ongelijk ware aangedaan.

Ken ander *Brahman*, genaamd BALOO PAUNDEH, werd, in den Jaare 1793; overtuigd, zyne Dogter vermoord te hebben. Zyn eigen verslag van die daad, en van de beweegreden hem daartoe aanspoorende, komt hier op neder: Dat, omtrent twaalf jaaren vóór den begaenen moord, hy BALOO en een ander Man te zamen Huurders en bebouwers waren van een plek gronds, toen de Deelgesoot aan BALOO zyn aandeel afstondt. Met den Jaare 1793 kwam zyn voorige Deelgesoot te voorschyn met een eisch op aandeel in deezen grond; de eisch werd aan goede Mannen gelaaten, die ten voordeele van BALOO uitspraak dedden. Hy ging gevolgelyk na dat land, en was bezig met het te ploegen, wanneer hy daarin gestoord werd door zyn tegenstander. Hierop werd BALOO, naar zyne eigene bekentenis, „toornig en woedende, en bragt myne „eigene kleine Dogter ARMUNGA, die slegs een en een half „jaar oud was, in het veld, en doodde haar met myn eigen zwaard.” — Dit geval gebeurde ook in de Provincie van *Benares*.

Het

Het laatste voorbeeld, 't geen ik zal aanvoeren, is eene daad van Moedertmoord, gepleegd door *BECHUK* en *ADHER*, twee *Brahmannen* en *Zemindars* of Eigenaars van Landgoederen, welker uitgestrektheid die van agt Acres niet te boven ging. Het Dorp, waarin zy woonden, was de eigendom van vele andere *Zemindars*. Een geschil, 't welk ontstondt uit mededijning wegens het algemeen toezigt op de inkomsten van het Dorp, hadt langen tyd plaats gehad tusfchen de twee Broeders en een perfoon, *GOWAY* genaamd, en den Officier van het Gouvernement, die dit bezwaar op den laaften hadt overgebracht; hy werd aangezet tot eene herroeping daarvan door de bedreigingen der Moeder van *BECHUK* en *ADHER*, om vergif te drinken, en om de behandeling aan de twee Broeders over te brengen. Door dezelfde bedreiging werd hy afgefehrkt van gehoor te geeven aan de klagten van *GOWAY*, die door een hooger magt tot dit onderzoek was aargesteld.

Maar de onmiddelyke oorzaak, die de *Brahmannen* aanzette tot den moord van hunne Moeder, was eene daad van geweld, welke gezegd werd gepleegd te zyn door de Afgezonden van *GOWAY*, met of zonder diens laet, en door hem gebruikt tot een ander oogmerk, in hun huis indringende, wanneer zy niet t'huis waren, by nacht, en veertig Ropyen, de Eigendom van *BECHUK* en *ADHER*, wegneemende uit de vertrekken hunner Vrouwen.

BECHUK keerde eerst t'huis weder, waar diens Moeder, Vrouw en Schoonzuster hem het gebeurde verhaalden. Onmiddelyk bragt hy zyne Moeder na een niet ver afgelegen beek, waar hy op dien tyd, in den morgenftond, met zynen Broeder *ADHER*, overluid tot het Volk des Dorps riep; dat, fchoon zy de intrede in huis, als eene daad die niet herfteld kon worden, wilden over 't hoofd zien, de veertig Ropyen moesten wedergegeeven worden. — Op deezen uitroep kwamen zy geen antwoord; en 'er is geen zekerheid altoos, dat dezelve door iemand gehoord is. — *BECHUK* trok, zonder marren, zyn zabel, en floeg met éenen flag 's Moeders hoofd van den romp, met het beleden oogmerk, als afgefpoken en erkend door Moeder en Zoon, dat 's Moeders geest, opgewekt door het ftaan op een grooten trommel veertig dagen lang, voor altoos *GOWAY* zou vervolgen en plaagen tot diens dood toe, en ook allen, die zyne deelgenooten geweest waren. De laafte woorden, die de Moeder fprak, waren, dat zy *GOWAY* en de zynen zou plaagen.

De gewelddadigheid, den Afgevaardigden van *GOWAY* ten lafte gelegd, dat zy met overmoed ingedrongen waren in de Vrouwen-vertrekken van *BECHUK* en *ADHER*, mogt eene fchennis heeten, die groote gramfchap baarde; maar zy fchy-

nen

nen die mishandeling minder gerekend te hebben, dan het verlies van hun Geld, 't welk zy, tot hun vol genoegen, zouden hebben kunnen wederkrygen, door zich te vervoegen by het Geregts-hof in *Benares*.

De daad, door hun gepleegd, hadt geene andere wettiging, dan die ontleend werd uit de vooroordeelen, standgrypende op de plaats hunner wooninge; het was een misdryf tegen hunnen Godsdienst; en de beide Broeders bragten een voorbeeld by van een *Brahman*, die, zeven of agt jaaren geleeden, zyne *Cast* verlooren hadt, en alle gemeenschap met andere *Brahmannen*, door eene daad van dezelfde natuur. Dan, om de waarheid te zeggen, *BESCHUK* en *ADHEK*, schoon *Brahmannen*, bezaten geen kennis, en hadden geene opvoeding genooten, beantwoordende aan de hooge onderscheiding van hunne *Cast*, waarvan zy den trots alleen bezaten, zynde zo onkundig en bevooroordeeld, als de geringste landbouwers in eenig deel van de wereld. — Zy scheenen ten uitersten verbaasd, wanneer zy hoorden dat een *Pundit* hun verwees tot de verbeurte van hunne *Cast*, en erkenden openlyk, dat zy zo verre waren van te denken eene barbaarsche daad gepleegd te hebben, dat zy beiden, zo wel als hunne Moeder, dit bedryf aanmerkten als eene verdediging van hunne geschondene eer, en niet onderhevig aan eenige Godsdienslige straffe.

De Societelt zal met eenige bevreemding ontdekken, dat de Pleegders van de onderscheidene bedryven, door ons opgegeeven, *Brahmannen* waren. Deeze bedryven greepen ook alleen plaats in drie Distrieten van *Benares*. Ik neem deeze dingen in opmerking, ten einde ik niemand tot de dwaaling vervoere, waartoe men zo dikwyls vervalt, om algemeene besluiten uit byzondere omstandigheden af te leiden. In *Bengale* en *Behar*, waar de driften van jalouzy, hoogmoed, en wraak, zomtyds zeer heillooze gevolgen te wege brengen, herianet ik my geen één voorbeeld, waarin de uitwerkzels van derzelver gewelddadigen aart overgebracht werden van de voorwerpen, die deeze driften opwekten, tot andere, die onschuldig waren, gelyk in de boven vermelde gevallen.

(Het Vervolg en Slot hiernaad.)

GEBOORTE VAN EENEN Papegaai, TE ROME, IN HET
JAAR 1801.

www.libtool.com.cn

(Uit het *Fransch*.)

Terwyl de Advokaat JEAN-ANTOINE PASSERI te *Avignon* in dienst was van den H. Stoel, in hoedanigheid van Advokaat en Procureur-Generaal, kost hy, den eenen na den anderen, twee Papegaaien, van de soort, welke de Liefhebbers der Natuurlyke Historie *Amazonen* noemen. Beide waren zo tam, dat men ze altoos in volle vryheid door de vertrekken liet loopen, als twee duiven; schoon zy hunne kooi hadden, met eenen stok om 'er op te rusten. De wederzydsche liefkoozingen, welke zy begonnen elkander te doen, zo ras men hen vereenigd had, en het onafscheidbaare leeven, dat zy leidden, deden gereedlyk denken, dat zy van verschillende kunne waren. Het Mannetjen sprak vry wel verscheiden woorden in het Fransch, en zong een deuntjen in het Provençaalsch; het Wyfjen, mischien door gebrek van opvoedinge in de eerste jeugd (*), heeft nooit een verstaanbaar woord uitgebragt; alleenlyk gaf het een' scherpen en onangenaamen schreeuw, wanneer het iets begeerde, of kwaad wierd.

Hun gewoon voedsel bestaat in zaaden van den Zonnebloem of van Saffraan, in vruchten, soep of bry van gegist deeg, ryst en peulvruchten, en somtyds een weinig vleesch, vooral wanneer het vet is. By gebrek van de bovengenoemde zaaden zyn zy ook gewend, hennipzaad en zelfs Turksch koorn te eeten.

Schoon zy geene groote begeerte tot drinken toonen, drinken zy evenwel somtyds van het water, dat voor de hoenders geschikt is; zy dompelen dan den bek in het vat, waarin het water is, en steeken den kop om hoog om het door te zwelgen. Zy hebben, ondertuschen, gaarne water tot hunne eigene beschikking, om zich van tyd tot tyd te kunnen baaden. Het Mannetjen tracht dan, indien het kan, zich geheel onder te dompelen, hetgeen hem meer genoeg schynt te geeven. Het Wyfjen, daartegen, schoon het meermaalen drinkt dan het Mannetjen, heeft eenen afkeer van zich te dompelen, en wordt dikwyls te onvreden, wanneer het Mannetjen zich baadt in haare nabyheid, en, onder het flodderen met zyne wiken, haar met water bespat.

Wanneer, in het Jaar 1789, de toestand der zaken hunnen

(*) De Eigenaar had het gekocht op de Galeien te *Marseille*.

den meester noodsaakte *Avignon* te verlaten, wilde hy, schoon hy alles verloor wat hy bezat, deeze beide Dieren niet misfen, welke hem dikwyls eene aangename afleiding verſchaft hadden, in zyne gewichtigs bezigheden. Hy nam ze met zich; hetgeen hy te gemaklyker doen kon, dewyl hy reeds de doozen (*) had, waarin deeze vogels, zonder moeite, en zonder dat men hun eenig nadeel toebrengt, kunnen vervoerd worden.

Wanneer Paus PIUS de VI aan den Heere PAMERI eene andere beſtemming gaf, en denzelven benoemde tot Gouverneur van *Forli*, nam deeze ook de beide getrouwe metgezellen zynen ballingschap met zich. Daar had hy de gelegenheid om waar te neemen, dat, met het aankomen der Lente, deeze twee Dieren geneigdheid gevoelden tot het voortplanten van hun geſlacht. Hunne liefkozingen waren ongemeen. Het Wyſjen vooral toonde zich zeer te onvrede, wanneer het Mannetjen aan haare tekenen van liefde niet beantwoordde. Hunne wederzydſche yverzucht vereenigde hen dermaate, dat zy zelfs hunnen meester ſloegen, wanneer deeze zich bield, of hy een van beiden wilde ſtreelen. Eindelyk in de maand Maart van 1798 paarden (†) zy, en in de maand April leide het Wyſjen, onder de kenkenhaard, in de aſch, twee eieren, in alles gelyk aan duiven-eieren.

Op

(*) Deeze Doozen worden *klompen* genoemd, omdat zy de gedaante hebben van de houten klompen, welke de Landlieden [in Frankryk] draagen. Het zyn kistjens, gemaakt als muizevallen, ruim genoeg om den vogel te bevatten, welken men 'er inſteekt aan het eene einde, door een klein doortjen, hetgeen in eene ſponning op en neder ſchuift. In deeze Dooſ is een rond gedraaid dwarshout of ſtokjen, waarop de Papegaai gaat zitten. Aan het andere einde der Dooſ is eene opening, geſloten door een raam met een yzeren traliewerk, zodat de vogel 'er niet uit komen, maar niettemin zien kan en ademhaalen. Wanneer men 'er hem op deeze wyze heeft doen ingaan, kan hy zich niet weder omkeeren. Dus ligt men, om hem te doen uitgaan, het raam, of de deur, aan de voorzyde op; onder welke deur, aan den binnenkant, eene kleine lade is, waarin men het tot de reis noodige voedsel plaatst.

(†) Wanneer de natuur de Papegaaien tot het liefdeswerk prikkelt, draait het Wyſjen zich op den grond in het rond; het ſpreidt de vlerken uit, en pronkt met den ſtaart, gelyk de Pauw; het Mannetjen volgt haar terſond, totdat zy aan zyne begeerten zich overgeeeft. De paaring geſchiedt op dezelfde wyze als by de meeste vogels; dat is te zeggen, dat het Mannetjen zich op het Wyſjen plaatst, met dit onderscheid, dat het Mannetjen niet los op den rug van het Wyſjen gaat zitten, en 'er zich niet plaatst in eene horizontale lyn, maar beiden, gedurende het bedryf der voortteeling, den bek op den grond gevestigd houden. Het Mannetjen zet ſlechts den eenen poot op den rug van het Wyſjen, dat met de borst geheel op de aarde rust, en houdt zich, met den anderen, op den grond vaſt. Hunne paaring gebeurt alleen in de maanden Maart en April, en zy herhaalen ze niet zo dikwyls als veel van onze tamme vogelen.

Op deezen tyd werd de bestemming van den Heere PASSERI nogmaals veranderd, en hy na *Valentano* gezonden. Hy deed de eieren en de vogels derwaards overbrengen. In dit nieuwe land paarden zy geregeld in hunne gewoone maanden, en het Wyfjen leide dan eens twee, dan eens drie eieren, gedurende de vier achtereenvolgende jaaren, welke de Heer PASSERI ter deezer plaatze doorbragt. Het broedde ze met de grootste oplettendheid en den grootsten yver, gedurende eene vry aanmerkelyke tydruimte, maar telkens vruchteloos (*).

De Heer PASSERI werd nogmaals verplaatst, en van *Valentano* na *Anagni* gezonden. Maar, het Fransche Leger kort daarna den Kerkelyken Staat bezet hebbende, werd de Heer PASSERI in hechtenis genomen, en, gedurende vyftig dagen, in het Kasteel *St. Angelo* gevangen gehouden. Vervolgens werd hy in het Koningryk *Napels* gebannen, werwaards hy evenwel, by gebrek van een paspoort, zich niet kon begeeven. Hy bleef toen eenige maanden te *Terracina*, alwaar hy heroofd werd van alles, wat hy had: want dit land was ter plonderinge overgegeven, omdat men 'er getracht had eene tegen-omwenteling te bewerken.

Het gelukte hem deeze keer nogmaals zyne twee Papegaalen te behouden, dewyl hy ze, by het verlaten van *Anagni*, by zyne nabestaanden had gelaten.

De Fransche Generaal GIRARDON en de Raad ZACCALONI kwamen ten deezen tyde, in de hoedanigheid van Commissarissen van *Anagni*, te *Terracina*. Door de inwoonderen van *Anagni* zelveu onderricht van het gedrag des Heeren PASSERI, en overtuigd van desselfs onschuld, gaven zy hem verlof om weder na *Rome* te keeren. Zyne familie eveneens terug geroepen zynde, kwam hy weder in bezit van zyne Papegaalen.

Dee-

(*) Men heeft waargenomen, dat het Wyfjen, wanneer het sieren wil leggen, gewoonlyk eene verborgen en zachte plaats zoekt; dat zy ze legt of in de asch, of in eene spoot van nest, hetgeen zy met haaren bek en met haare pooren maakt. Zo ras de eieren gelegd zyn, verlaat zy ze niet weer; zy plaatst 'er zich op, en poogt ze wel bedekt en warm te houden. Zy broedt ze veertig dagen lang, gedurende welken zy zelden uit het nest komt, en dan alleen tot het doen van hare ontlastingen, die, in deezen tyd, overvloediger zyn dan anders, en bestaan uit eene vloeibaare en slymige stofte. Het Mannetjen zet zich op eene enigzins verheven plaats, houdt de wacht by het Wyfjen, en duldt niet, dat iemand haar naderes by ziet geduurig aan haar met een oog van wegwallen. Van tyd tot tyd gaat hy eten zoeken: nauwlyks heeft hy het ingeslokt, of hy loopt na het Wyfjen, dat den bek opent; het Mannetjen steekt 'er den zynen in. Hy stort 'er het voedsel in, dat hy genomen en ingeslokt had, emtrent zo als de Duiven by haare jongen doen. Op deeze wyze leet het Wyfjen, gedurende den geheelen tyd dat het broedt.

Deeze werden geplaatst in een klein vertrekken, dat voer de middagzon blootstond. In de eerste dagen van Juny des Jaars 1800 leide het Wyfjen twee eieren in een komfoor, waarin een weinig asch was, en hetgeen men toevallig in eenen hoek van het vertrek had laten staan. Zy werden, een-en-veertig-dagen lang, gebroed, met alle zorgvuldigheid, waarvan boven gesproken is. Op den 15 July brak een deez-er eieren in het midden open, en 'er kwam een jonge vogel uit, die natuurlyks het hoofd konde ophouden: maar den volgenden morgen werd hy dood gevonden, en de moeder verliet het andere ei (*).

In de Lente van het Jaar 1801 leide het Wyfjen drie eieren in het zelfde komfoor, en broedde ze met dezelfde op-lettendheid. Den 24 Juny, des avonds, bespeurde men, dat de schaal van een der eieren gebroken was, en men hoorde een kleinen schreeuw, die de geboorte van den kleinen vogel aankondigde. Omdat deeze niet het zelfde gevaar als die van het voorige jaar mocht loopen, stelde men, in plaatz van het komfoor, een kleine seenen mand, op welker bodem men eenig linnen leide, en daarop de beide andere eieren, en den kleinen pas uit den dop gekomen Papegaal. De moeder voer toen voort met broeden (†).

Men hield aan met aan de ouden hun gewoon voedsel te geeven. Het Mannetjen bragt het dikwyls aan het Wyfjen, en dit dedde het met haar jong, hetgeen, verscheiden dagen lang, zonder eenig teken van vederen bleef en met gesloten oogen.

Den 12 July hoorde men verscheidene schreeuwen van den jongen Papegaal; men bemerkte, dat het was om voedsel te vragen; want het Mannetjen kwam terstond toelopen, om het aan zyn jong te geeven.

Den 14 begon hy de oogen te openen, en men zag op zynen rug verscheiden kleine schachten van vederen te voorschyn komen; gelyk aan die, welke zich vertoonen by de Duiven en andere kleine vogelen.

Den 16 bespeurde men deeze schachten van vederen over het geheele lichaam.

Den

(*) Gelyk deeze Dieren log en onbehandig zyn, schynt het, dat de moeder het jong plat gedrukt heeft door haar eigen gewicht, uit hoofde van de bekrompen plaats, waarin zy haare eieren had gelegd en gebroed.

(†) Men heeft opgemerkt, dat het Wyfjen omtrent het midden der mande twee openingen, op dezelfde hoogte, heeft gemaakt. Men kan niet zeggen, of dit geschied zy uit dien versielenden aart, welke deeze Dieren kenmerkt, dan om aan het jong eenen meer gemaklyken uitgang uit de mand te bezorgen, wanneer het in staat zoude zyn om 'er gebruik van te kunnen maaken.

Den 22 begonnen deeze schachten zich te ontwikkelen en zich tot pluimen en vederen te vormen.

Den 24 begonnen de vleugels bedekt te worden met groene pluimen,

Toen de veertig dagen vol waren, zag men ze geheel met pluimen bedekt; en de moeder, welke tot dien tyd toe altoos by haar jong had gellapen, verliet het, als of zy het buken voogdy gesteld had; van toen af ging zy, gelyk te vooren, by haar Mannetjes slaapen.

De jonge Papegaai had op het lichaam pluimen van een leevendig groen; die der vleugelen, schoon ten grooten deele groen, waren gemengd met roode, blaauwe en violette pluimen; die, welke het hoofd bedekten, waren groen met een' geelen rand aan den kant des beks; de pluimen naast aan de pooten, waren ook van eene geale kleur.

Men kan nog niet beslifen, tot welk gellacht hy behoore, daar hy, zonder onderscheid, zich voegt by den Vader en by de Moeder, die beiden, schoon hy ook alleen eet, somtyds hem beurt om beurt uit den bek voeden. Hy schynt, evenwel, meer naar den Vader dan naar de Moeder te gelyken (*).

BYVOEGSEL DER VERTAALKERS.

Hetgeen de Schryver van dit Bericht, in zyne laatste aanteekening, zegt, dat de poogingen, om de Papegaaien in onze luchtstreek te doen voortteelen, tot nog toe, vruchteloos zyn geweest, is niet volkomen naauwkeurig; ten minsten by den Heer BURRON (*Hist. Nat. des Oiseaux*, Tom. XI. p. 160. Edit. de Paris 1780, 12mo.) leeze ik het volgende.

„Het is zeldzaam, dat men de Papegaaien in onze gematigde Gewesten ziet voortteelen, maar niet dat men hen klaar en gelde eieren ziet leggen: evenwel heeft men eenige voorbeelden van in Frankryk geboren Papegaaien. De Heer DE LA FIGRONIÈRE heeft, in de Stad *Marmande*, in *Agenois*, een Mannetjes en een Wyfjes Papegaai gehad, die, gedurende vyf of zes jaaren, niet gemist hebben in ieder voorjaar een broedsel te leggen, hetgeen slaagde, en waaruit jongen voortkwamen, die door de ouden werden opgevoed. Ieder broedsel bestond uit vier eieren, waarvan altoos drie goed en één on-

(*) Tot nog toe zyn de poogingen, om de Papegaaien in onze luchtstreek te doen voortteelen, vruchteloos geweest. Het is zonderling genoeg, dat men, in het zelfde jaar, twee verscheynfels, om trent van den zelfden aart, heeft gezien: het eene is de geboorte van eenen Leeuw, in de Diergaarde van het Museum der Natuurlyke Historie te Parys; het andere die van eenen Papegaai te Rome.

onvruchtbaar waren. De wyze, om ze op hun gemak te doen broeden, was, dat men ze plaatste in een vertrek, waarin niets anders was dan eene ton, aan het eene einde zonder bodem, en [gedeeltelyk] gevuld met zaagsel van hout. Van binnen en van buiten waren stokjes in de ton vastgemaakt, opdat het Mannetjen op allerlei wyzen 'er by kon opklimmen, en by het Wyfjen nederliggen. Eene noodzaaklyke voorzorg was, dat men niet dan gelaarsd in de kamer kwam, om de beenen te beschermen tegen de beetten van den jaloerschen Papegaai, die alles verscheurde, wat hy zyn Wyfjen zag naderen (*). Vader LABAT geeft ook de historie op van twee Papegaaien, die te Parys verscheiden maalen jongen kreegen (†).

Doch schoon dus het voortteelen van Papegaaien niet zonder voorbeeld is onder gemaatigde luchtstreeken, die voorbeelden zyn buiten tegenspraak zeldzaam, en misschien nooit zo naauwkeurig beschreven als hetgeen hier den Leezer wordt aangeboden.

(*) Brief, geschreven te Marmande en Agenais, 25 August. 1774. In de *Gazette de Littérature* van den 17 Sept. daaraanvolgende.

(†) *Nouveaux Voyages aux Iles de l'Amerique*. Paris 1722. Tom. II. p. 160 [of Tom. II. p. 159 van den Haagfchen druk van 1724.]

AANMERKINGEN, OVER EENIGE DRIFTEN; BYZONDER VOOR DE VROUWEN INGERIGT.

(Uit het *Engelsch*.)

Geen waarheid is 'er, duidelyker en van allen meer erkent, dan dat de Menschlyke Natuur onderhevig is aan eene menigte van Driften. Eenige deezer mogen deugdzaam heeten; andere zal men niet schroomen met een tegenovergestelden naam te bestempelen; dan 'er is een groot aantal tusschenbeide staande Neigingen, ook wel, en mogelyk niet ten onregte, met den naam van Driften bestempeld. Deeze laatstgemelde kunnen, door eenen geschikten invloed der Rede, zeer dienstbaar worden aan de Deugd, wanneer zy zich in gevaar bevindt om door belagers overweldigd te worden: maar zy loopen even zeer gevaar om in dienst genomen te worden door de belagers der Rede; en, eens opgeschreeven onder het vaandel der vyanden, mist het zelden, of zy doen de kans keeren, en sichten eene deerlyke slachting aan by de aangevalle Deugd.

Het blykt hieruit, dat deeze Tusschensoort van Neigingen, als 't ware, eene soort van in evenwigt brengende magten zyn, die, 't is waar, eene onzijdigheid in zedelyke zaken schynen te houden, maar, dit met wapenen in de hand doende,

ge, niet verondersteld kunnen worden, onzijdige aanbouwers te zullen blijven; zy moeten of met of tegen ons weezen.

Ik zal my klaarder doen verstaan, wanneer ik ze nader en byzonderder onder 't oog breng; en een aanvang maaken met die Drift, welke men den naam van algemeen heerschend heeft gegeven: de Zugt tot Beroemdheid, of om als boven andere bekend uit te steeken.

Ik vermoed, geen Juffrouw zal deeze Neiging lochenen: ik zou haar dit ook geenzins aanraaden: laat zy eger die Neiging onderzoeken, en, eer zy zich aan 't geleide daarvan overgeeeve, nagaan, waartoe dezelve haar waarfchynlyk zal brengen. Zal die Zugt haare Leidsvrouw alleen weezen tot die Bekendheid, welke verworven wordt door uit te steeken in de losbandigheden deezes tyds, door te schitteren in de eerste kringen der vrolyk huppelende wereld, en die ten zelfsteen strekt, om elken aanzienlyken losbol tot zich te trekken; dan, in de daad, is zy eene allerverleidelykste Gids, in staat, om haar, die dit geleide volgt, op eene stellte te voeren, van welke de val haar in het graf des onheils zal doen nederstorten. — In tegendeel, zoekt die eigenste Zugt haar af te maanen van deeze allergevaarlykste najaagingen; pryst zy haar aan, het bewandelen van paden, mischien min uitlokkende voor het oog, maar uitlopende op weezenlyke genietingen des leevens: dan mag zy veilig een geleide volgen, 't welk haar niet zal bedriegen, en eene Drift inwilligen, die ten springveer van alle haare bedryven zal strekken, en by welker mangel het haar aan veerkragt zou ontbreken, en haar karakter zich niet anders onderscheiden, dan door het vermyden der ondeugd, zonder de bevalligheid en verdienste van eenige stellige deugd. — Ik kan bezwaarlyk anders veronderstellen van eene Juffrouw, wanneer het haar ter keuze gegeven werd, by haare intrede in de woelige wereld, door welk soort van Vermaardheid zy zich zou wenschen te onderscheiden, eene goede of eene kwaade, of zy zou de eerste kiezen. Ik moet gelooften, dat zy veel meer zelfvoldoening zou vinden in de onderscheiding van de beste Huisvrouw, de beste Moeder, de voorbeeldlykste Egtgenootte van haaren tyd te weezen, dan in alle verkeeringskringen aangeduid te worden als de grootste Modenpop, en de weelderigst opgeschikte van haare Kunne. Indien ik hier wel gegist heb, waarom zal dan iedere Vrouw, die haare leevenskeuze nog te doen heeft, haare Eerzugt niet na dien kant heenen wenden, en op die voorwerpen vestigen, welke, verkreegen zynde, haar de meeste voldoening moeten schenken? Geen reden voor het tegendeel kan 'er weezen, dan omdat zy op deeten weg het doen eeniger zelfverlocheningen ontmoet, welke haar te hard toefchyten; en het strekt ten blyke, dat zy haar' goeden naam niet

genoeg lief heeft, om 'er eenige moeite voor aan te wenden; haare Eerzucht heeft geen edele voorwerpen; en haar trek om geroemd te worden is in den grond niet beter dan die van een Hansworst, die, om anderen in 't oog te loopen, zich veragtiglyk aanstelt.

Vriendschap is een woord, 't welk een zeer innoemenden klank heeft, maar in geenen deele eene bepaald befliste hoedanigheid; dezze kan vriend of vyand weezen, naar gelange rede en oordeel daarover uitspraak doen. Alle vrouwlyke Vriendschappen met eene en dezelfde zwarte kleur te overstryken, zou zeker wat hard zyn; nogthans zal het voor alle Ouders eene zaak van het uiterste aanbelang weezen, eene strikte wagt te houden over dezze Neiging, by de eerste beweegingen van het vrouwlyk hart. Ik heb niet ten oogmerke, over dezze gevaaren zeer byzonder te weezen: ze zyn genoegzaam bekend by alle Liederen van oordeel en ondervinding. Die verbintenissen moeten by den aanvang beperkt worden. Men hebbe van zyne Dogters, als de pest, te weeren, Romaneske Meisjes, Sentimenteele Schriften, die het hoofd op hol en het hart in de war helpen, nevens de betuigingen van Vriendschap, die op eene niet verstaanbaare, maar gevoelige, verderflyke geestdrift uitloopen. Draagt de ouderlyke zorg geen vroeg toevorzig tegen den aangroel van zulke neigingen, het zal in 't einde vrugtloos weezen, zich te verzetten tegen dien maalfroom, welke alles met zich voert.

Gevoelig- of Aandoenlykheid is eene zeer geliefde zaak by de Schoone Sexe; maar teffens eene beminnelyke Vriendin, of eene hoogsigevaarlyke Vyandin, der Deugd. Dat, derhalven, de Vrouw, die des belydenis doet, zorge draage, hoe zy dezze haare zwakheid zal laten werken: want het is eene zeer zachte en indringende neiging, dat ze in de meeste Woordenboeken der Vrouwen een zelfde benaaming is als Liefde: in de daad, zy is weinig anders, dan een Kunstwoord, 't welk die ligt verleidende hoedanigheid bezigt in haare eerste annaderingen; eep woord, 't welk, mag ik my dus uitdrukken, een Pas geeft tot alle die voorbereidende schermutzelingen, welke jonge lieden op elkanders genegenheden doen, eer zy tot eene verdere ontdekking komen: het is, als 't ware, de Wetssteen, op welchen de Liefde haare pylen scherpt. Indien eene Juffrouw in gezelschap eenig soort van Aandoenlykheid betoont omtrent haar Bewonderaar, moet hy een opperzotskap weezen, indien hy niet weet zich van dat wapentuig tegen haar te bedienen. — Dan de Gevoeligheid neemt een geheel ander karakter aan, wanneer zy in dienst treedt van Goedwilligheid, of ter wagt strekt aan de Zedigheid. In het eene geval is zy eene aandryfter tot mede-

lyden; en in het andere maakt zy bescheidenheid waakzaam. Maar, wanneer zy het hart aanvalt, om door zachte vervoe- ring dat medelyden te betoonen, in gevallen waar de beschei- denheid niet op de hoede is, dan moet die aandoening ge- houden worden voor een *spion*, die, onder het masker van liefde, de ligtgeloovigheid tot de slechtste oogmerken tragt te verleiden, en het hart door listige inboezemingen ten val te brengen.

Ydelheid is eene Drift, omtrent welke ik denk zeer be- leefd te handelen, als ik dezelve rangschik onder deeze wend- en bruikbare Neigingen: want het is zo veel ik ten uitersten kan doen, als ik haar eenige werkzaamheid geef in de be- scherming der Deugd. Misschien had ik haar deeze plaats niet toegeschikt, zo ik VANISSA niet gekend had. Zy kan eg- ter eenige ondergeschikte diensten doen in de huishouding der Edelmoedigheid, der Gastvryheid, en andere agtenswaar- dige dienstbetooningen. Zy is weinig meer dan een dienstvaar- dig, beleefd en aartig ding, dat op iets beters doelt, en te vrede is met een glimlach voor haare goedwilligheid door de nodanigen, die te veel verstand hebben om 'er eenige daad- lyke hulde aan te betoonen: wanneer zy schadeloos is, zou het hard weezen, haar uit baldaadigheid te beledigen; wan- neer zy schadelijk wordt, dan verdient zy met de geeselsroede der belachlykheid getugtigd te worden. Een schoothondje kan men dulden, als het zich stil houdt en het gezelschap niet aanblaft; maar een keffertje verdient, schoon op den arm van eene Dame, by de ooren getrokken te worden, ter straffe van het onbescheid.

Kieschheid is eene zachte naam; en fraaije Dames, die eene haar eigene veragting hebben van het gemeen, zyn 'er zeer op gesteld om aangezien te worden als bedield met zintuigen, veel tederder en veel eerder aangedaan dan die van het gemeen, en dan de Natuur ooit beoogde haar te schenken: haare ze- nuwen zyn aandoenlyk in de hoogste maate; en haar gestek is zo ten uitersten aandoenlyk, dat de wind haar aangezigt met geene harde vlaag mag bewaaijen. — Ik heb die lie- veling der Vrouwlyke Sexe met eene meer dan oppervlakkige aandagt nagegaan, en vind my nog buiten staat om ééne haarer goede hoedanigheden aan te wyzen. Ik ontdek de verdienste niet van zulke uitgezocht redere zenuwen, en heb nooit waargenomen dat de slapste snaaren in staat zyn om de welluidendste klanken voort te brengen, als zy op speel- tuigen gesteld worden. Ik verbeeld my dat het vrouwlyk hart zulk een welgestemd speeltuig is, als het getokkeld wordt door de hand van den Vader, van den Vriend, van den Egtgenoot: maar hoe kunnen deezen verwagten, eene samenstemming van welluidende klanken te zullen hooren
van

van een speeltuig, 't welk door elk veranderlyk windje van den toon gebragt wordt? Men mag vry zulk een speeltuig, als een ouderwets speel-instrument, waarop niemand weet of wenscht te speelen, in de kas opsluiten: het kan nooit dienen in een Familie-concert, maar moet aan den wand gehangen worden, of ten minsten het moet altoos tot een *fol* dienen.

Schaamte, wanneer deeze zich met Zedigheid paart, zal altoos met een gunstig oog beschouwd en met een lach van goedkeuring aangemoedigd worden: maar Schaamte is eene huurling; men ontmoet haar zomtyds in de kleeding der trotschheid, zoms in den versleetenen opschik van gemaaktheid. Gemaaktheid is zeer gereed om haar in gezelschap te brengen, en heimlyke bewustheid zal zich dikwyls schaamen omdat zy het weet. — Ik heb niet veel ten haaren laste; want zy is niet in staat om lastig te vallen in beschaafde gezelschappen. 'Er is, ik beken het, veel van het roode in den kring der Jufferschappe; maar dan is het een zo algemeene blos, en zo bestendig, dat ik verre ben van het altoos aan Schaamte toe te schryven, wanneer de wangen der Schoonen met roozen beschilderd zyn. — Nogthans, schoon dezelve zomtyds een bedriegster is, en, om die reden, mag weggezonden worden, kan ik niet nalaten eenig deel te nemen in het lot van haar, die, in vroegeren tyde, een handlangster der schoonheid was: en daarom, wanneer Verdienste Zedigheid in haaren dienst genomen heeft, zou ik het der Onkunde aanraaden, de Schaamte ten volen in dienst te neemen.

Beleefdheid is eene bekoorelyke neiging; en wensche ik gaarne, dat de Sexe haar geleide opvolgde, al ware het alleen om een contrast te maaken tuschen haar en veele Heeren, met welken zy verkeerren. Beleefdheid bestaat, zo ik het wel begryp, daarin, dat men de zodanigen, met welken men verkeert, genoegens geeft, en in hunnen omgang genoegens schept. Dan de tegenwoordige handelwyze, vrees ik, is maar al te geschikt om deeze stelling om te keeren: want ik heb opgemerkt, dat men, ook in zommige vrouwlyke gezelschapskringen, beleefd genoeg is, om alles te doen, wat tot elken genoegens strekt; maar ik bespeur zeer weinig werkzaamheid om ook het genoegens geeven aan andere in acht te neemen. Dit ging oudtyds voor, en die orde hadt men niet moeten omkeeren.

DE NORTH-WALESCHÉ LANDLIEDEN, VOORBEELDEN VAN
HULPVAARDIGHEID.www.libtool.com.cn(Ontleend uit J. EVANS *Tour through Part of North-Wales,*
in the Year 1798.)

Wanneer men de Inwoonders van *North-Wales*, heden ten dage, te recht beschouwt, en hun Charaſter na-gaat, zal men ontwaaren, dat eene te verregaande Beſchaa-ving alsnog hunne natuurlyke aandoeningen niet gedood; noch de ongevoelligheid voor anderen te wege gebragt heeft, welke men onder zo veele meer beſchaaſde Menſchen aan-treft. De zugt, die zy hebben voor hunnen geboortegrond, de verkleeftheid, welke zy betoonen voor de moedertaal, daar in gebruik, zyn niet doorſteekender dan hunne zondere linge gehegtheid aan elkander. Hunne kunde en bedryf in den Landbouw ſeeken niet byzonder uit; maar hun gedrag ten opzichte van elkander, in den Oogſt tyd, is zo zonderling als edelaartig.

In gevolge van de ſchraalheid des gronds en den ſtaat des Landbouws onder deeze Liedén, valt de Oogst vry laat in; en dikwyls veroorzaakt het ongeſtadige weder eene zwaarigheid, om het ſchraale Gewas, waarvan hun leevens-onderhoud ahangt, t'huis te brengen. Dikwyls gebeurt het, dat aller handen arbeid het werk niet af kan, en dus een arme Boer gevaar loopt van geheel 'er onder te geraaken. Doch daar is eene natuurlyke medegevoeligheid onder deeze Liedén, welke in die omſtandigheden tusſchenbeide treedt. Bewust van het onheil, ontſtaande uit een ſchraal Gewas, ſlegt ingeoogst, hebben zy Societeiten van onderlingen byſtand, daar te lande *Cymmorthean Cynhauf* geheeten. — Zo ras een of twee Landlieden hun eigen Oogst binnen hebben, of reeds verre met hun eigen arbeid gevorderd zyn, keeren zy terſtond weder te veld met dienſt-boden en paarden, om den agterlyker Buurman te helpen. Zy doen dit zonder eenig ander loon te vorderen, dan het eeten, welvoldaan door de bewustheid, ontſtaande uit het volbrengen eener daad van broederlyke trouw-hartigheid.

Wy hebben 'er veelen gezien, bezig in dien liefderyken arbeid; en het genoegen, 't welk zy ſmaakten, mogten wy afneemen uit hun luidrugtig vreugdegeroep. Indien de lugt betreft, en de zamenpakkende wolken een regen-bui breigen, die hunne vriendlyke oogmerken zou ver-de-

ydelen, verdubbel het landgejuich, en tevens het reppen der handen; en zy schynen meer bezorgd om 's nabuurs Grangewas in veiligheid te brengen, dan hun eigen:

Het beoogde en verlangde einde bereikt zynde, keeren zy met vreugdegeroep na 't huis des geholpenen, waar zy, hem met den behouden t'huisebragten Oogst geluk wenschende, hân onderling geluk te kennen geeven door vrolyke feesthouding. — Eer ik ooggetuige geweest was deezer tooneelen van broederlievendén arbeid, verstond ik niet in volle kragt de fraaije zinspeeling van den Propheet, als hy, spreekende van de geneugten eens door god begunstigten Volks, verklaart: „Zy zullen blyde weezen „voor uw aangezichte, gelyk men zich verblydt in den „Oogst (*).”

(*) JES. IX: 2.

OPMERKENSWAARDIG ZEGGEN VAN EEN BEROEMD PERSISCHE
GODGELEERDE.

(Uit SCHÖTT'S *History of Dekkan*.)

MOLANA GHRAUS AD DIEN, een zeer vermaard Godgeleerde in *Persie*, hooggeroemd wegens zyne bekwaamheden en zuiverheid van zeden, door Sultan IBRAHIM gevraagd, „welke de beste Sefte was onder de veelvuldige Seften van „*Islaam*?” antwoordde: *Veronderstel, dat een groot Monarch in zyn Paleis zat, verwaards veele toegangen waren, en dat u, door welke Deur ook ingaande, het gezigt van den Monarch ten deele viel, en de toegang tot hem u openstonds; dan hebt gy met den Monarch en niet met de Oppassers aan de Deur, te doen!* — Sultan IBRAHIM vroeg hem wyders: „Welk is, „uws oordeels, het beste van alle Geloofsbegrippen?” — „s Godgeleerden antwoord luidde: *dat de beste en deugdzaamste Man, in elke der onderscheidene Gezindheden, de beste Geloofsbelydenis volgde.* Deeze bedenking behaagde IBRAHIM dermaate, dat hy MOLANA met groote weldaaden overlaadde.

MENGELWERK,

TOT FRAAIJE LETTEREN, KONSTEN EN WETENSCHAPPEN, BETREKKELYK.

AANMERKINGEN OP HET STUK VAN H. BENZENBERG, GETITELD: *Verdediging van het Slot des Allervolmaaktsten Gebeds, Matth. VI: 13. (*)*.

Aan de Schryvers der *Algemeene Vaderlandsche Letteroefeningen*.

Myne Heeren!

Onder het lezen der Verhandeling van den Eerw. BENZENBERG, in uw nuttig Maandwerk onlangs geplaatst, kwamen my deze en geene aanmerkingen onder de aandacht, welke ik gaarne aan uwe Lezers wilde mededeelen, zonder my te mengen in den twist der Geleerden over de echtheid of onechtheid van 't besluit des allervolmaaktsten Gebeds, *Matth. VI: 13*.

Te recht getuigen BENZENBERG, BERG en HANWINCKEL, bladz. 188, dat deze plaats gevonden worde in de beide *Syrische* Overzettingen, bekend onder de naamen van *Peshito* en *Philoxeniana* of *Heracleensis*. Men kan 'er bydoen, dat men deze woorden ook vindt in eene derde *Syrische* Overzettinge, bekend onder den naam van *Hierosolymitana*. Men weet niet, dat van deze *Syrische* Vertalinge, welke merkelyk van de beide andere verschilt, meer dan één afschrift voorhanden zy. Het bleef lang verholen in de Vatikaansche Bibliotheek. De geleerde STEPH. EVOD. en JOS. SIM. ASSEMAN hebben 'er eenig bericht van gegeven, in *Catalogo codd. Mss. Bibliothecae Vaticanae*, Part. I, Tom. II, pag. 70 sq.; doch J. G. C. ADLER gaf een zeer naauwkeurig verflag van deze derde *Syrische* Overzet.

(*) *Alg. Vad. Letteroef.* voor 1802, *Mengelwerk*, No. V en VI.

MENG. 1802. NO. 10.

Ee

zettinge, in zyn Werk: *Novi Testamenti Versiones Syriacae — denuo examinata et ad fidem codd. Mss. novis observationibus illustrata*, pag. 137—202, door hem uitgegeven te Koppenhagen in 't jaar 1789. Over de betwiste plaats *schryft hy*, pag. 161: „*Adest doxologia in fine pericopes. Lektionariis addi solt hoc epiphonema; ex his forte in alios codices immissum fuit.*” Naar het oordeel van ADLER, is deze Overzetting vervaardigd uit den Grieksehen text, en komt meest overeen met het oude Grieksche Vatikaansche Handschrift van 't N. T. Hy denkt genoegzaame gronden te hebben, om den oorsprong van deze *Versio Hierosolymitana* te brengen tot de vierde of vyfde Eeuwe.

Onder de getuigen voor de echtheid der plaats worden aangehaald CHRYSOSTOMUS en ISIDORUS PELUSIOTA. Op den voorgang van WITSIUS, beroept BENZENBERG zich op de XXe Homilia van CHRYSOSTOMUS over 't Euang. van Matthæus, in welke de woorden niet alleenlyk aangehaald, maar ook verklaard worden; zy is te vinden Tom. VII. pag. 253, 254, *ed. Montfauc.* Nog vindt men elders eene aanbaling en opheldering van deze woorden by denzelfden Kerkvader, Tom. III. p. 32. Door ISIDORUS PELUSIOTA worden de woorden van 't slot des Gebeds tweemaal aangehaald, Lib. IV. Epistol. 24. pag. 424 sq. *edit. Morell.*; en indien men daarmede vergelykt Lib. II. Epist. 280, pag. 249, blykt het genoeg, dat hy, hoewel een leerling en hoogachter van CHRYSOSTOMUS, echter geen slaafsch navolger van de verklaringen zyns meesters geweest is. Onder de *Grieksche* Handschriften, tot heden toe bekend, zyn 'er maar vier, waarin het besluit ontbreekt, volgens BENZENBERG bl. 195, doch by welken BERG een Vatikaansch voegt, op 't gezag van HALLET. Over den hoogen ouderdom en de waarde van den *Codex Cantabrigiensis* wil ik nu met niemand twisten. Zeker is het, dat in den *Griekschen* text het slot des Gebeds niet gelezen worde, en dat de tegen denzelfden overstaande *Latynsche* text zy verloren gegaan, van Matth. VI: 8 tot VIII. 27. Doch het is opmerkelyk, dat in den *Griekschen* text achter de woorden *ἀλλὰ ὅσαι ἡμᾶς ἀπὸ τοῦ πατρὸς* in plaats van het betwiste slot, dit ééne woord gesteld zy, ΤΕΛΟΣ; gelyk te zien is in de kostbaare uitgave van den *Codex Cantabrigiensis* door THOMAS KIPLING, te Cambridge.

bridge, in 't jaar 1793. Deze byzonderheid, aan veele onbekend, of door hen verzwegen, verdient eenige oplettendheid.

Het *Parysche Handschrift* is niet de *Codex Regius* 1881, volgens de gissing van den Vertaler, maar de *Codex Regius*, weleer genommerd 2244, nu 55, *Græco-Latinus*, en geschrèven in de XV Eeuwe. Men vergelyke de *Variantes* by GRIESBACH, en zyne *Prolegomena* pag. CV der uitgave van 't N. T. in 't jaar 1796.

Betreffende het *Vatikaansche Handschrift*, onder de alleroudste en allerbeste door BERG gerangschikt; men weet nu met volle zekerheid, dat in de Bibliotheek van 't Vatikaan, vóór weinige jaaren, vyf- of zes-entertig Handschriften, bevattende den Griekschèn text der vier Euangelisten, bewaard wierden. Zy zyn vergeleken, en naauwkeurig beschreven door A. BIRCH, in de *Prolegomena* voor zyne uitgave van 't N. T., in 't jaar 1788 op 's Konings kosten te Kopenhagen gedrukt, pag. III—XXXII. In het alleroudste van die Vatikaansche Codices, genommerd 1209, staat het slot des Gebeds niet; ook niet in een ander Handschrift van dezelfde boekverzameling; doch in de overige wordt het gevonden.

Om wel te oordeelen over de Handschriften te Weenen, behoort men, behalven TRESCHOW, hier aangehaald, te vergelyken BIRCH *l. c.* p. LVII—LX, en F. C. ALTER in zyne uitgave van 't N. T. naar het Weenensche Handschrift, by LAMBECIUS geteekend Num. I, en by NESSELIUS Num. XXIII, en door ALTER met een aantal andere *Codices Mss.*, in de Keizerlyke Bibliotheek berustende, met de meeste naauwgezetheid vergeleken. Dit Werk kwam te Weenen te voorfchyn in 't jaar 1787.

Op bladz. 194 heeft BENZENBERG aangemerkt, dat het slot des Gebeds in twee Handschriften der *Latynsche* Vertalinge gevonden worde. Hy beroept zich op GRIESBACH, die van alle *Codices* der *Latynsche* Overzettinge, waarin anders dit besluit ontbreekt, alleenlyk uitzondert *Brix. et ap. Sabatier Germ. I.* Hier wordt gezien op den alouden *Codex Brixianus*, by J. BLANCHINUS, in *Euangelario quadruplici Lat. Vers. antiqua*, Part. I. pag. XXXIX, en op een Handschrift te St. Germain, by P. SABATIER, Tom. III. *Bibliorum*

Verf. vet. Italica, pag. 34. By deze twee kan men nog voegen een zeer oud Handschrift der *Latynsche* Vertalinge, welk in een Klooster te *Regensburg* bewaard wordt. Het lydt by niemand eenige tegenspraak, dat hetzelfde, op last van KAREL, bygenaamd den *Kaalen*, in 't jaar 870, door BERINGARIUS en LIUTHARDUS geschreven is. Hier vindt men het slot des Gebeds, doch met achterlatinge van 't woord *Amen*. Men zie *Disertatio in aureum ac pervetustum SS. Evangeliorum Codicem MS. Monasterii S. Emmerami Ratisbona*, pag. 76, aldaar uitgegeven, in 't jaar 1786, door COLOMANNUS SANFTL, wiens Verhandeling, in meer dan één opzicht, lezenswaardig is, en die, onaan gezien zyne hoogachtinge voor de zoogenaamde *Vulgata*, de echtheid van 't besluit des Gebeds erkent, uitgenomen 't woord *Amen*, welk hy denkt, dat uit de *Liturgie* by den text van Matthæus, in lateren tyd, gevoegd is: waaromtrent ook de aanmerkingen van den geleerden SANFTL oplettendheid verdienen.

Eer ik van de oude Overzettingen des N. T. afscheide, zal ik nog dit ééne aanmerken. Het is meenigwerf herhaald, dat het slot van 't volmaakte Gebed ook in de *Coptische* Vertaling, welke zeer oud is, gevonden wordt. Dit is zoo. Maar, men behoorde niet vergeten te hebben, dat DAVID WILKINS, in de Voorreden, geplaatst voor die Overzettinge, pag. XII, met ronde woorden getuigt, dat zeer weinige Handschriften, en dan nog op den rand, dit gedeelte des Gebeds hebben. Hierby kan ik voegen, dat het insgelijks ontbreekt in veele oude affchriften der *Egyptische* of *Coptische Liturgie*, welke, zoo door anderen, b. v. RENAUDOT en CHAMBERLAYN, als door LODEWYK PICQUES, in het *Commercium Literarium L. Picquesii; T. Eduardi et A. Acoluthi*, pag. 332, 333, aan 't licht gebragt zyn. Daarentegen wordt deze *Doxologie*, alleen met verzwyginge van het *Koningryk*, gelezen in een fragment der *Coptische Liturgie* in den Thebaïschen zongval, in 't jaar 1789 te Rome eerst uitgegeven door AUGUSTINUS ANTONIUS GEORGIUS, achter het *Fragmentum Evangelii S. Johannis Græco-Copto-Thebaicum*, die zich in 't breede uitlaat over 't slot des Gebeds, pag. 413-420, en van oordeel is, dat het eerst in lateren tyd, en na dat de *Latynsche* Overzetting vervaardigd is, in den *Griekschen* text van Matthæus en

by de *Coptische* Vertaling geplaatst wierd, 't zy uit sommige oude *Liturgiën*, 't zy uit de zoogenaamde *Constitutiones Apostolicae*, of uit beide. Hy beroept zich op de toestemming van COTELERIUS, en op eene korte aantekening (*Scholion*) van zekeren ouden Griekschén Godgeleerde, die geschreven zou hebben, dat het besluit des Gebeds in de meeste exemplaren van Matthæus niet te vinden was. In het een en ander vergist zich de geleerde GREGORIUS. Want COTELERIUS, in zyne Notén over de *Constitutiones Apostolicae*, Lib. III. Cap. 18. pag. 292, schryft wel, dat verscheiden geleerde mannen in dit begrip stonden, maar niet, dat hy zelf 'er zoo over oordeelde. In het *Scholion*, eerst door LAMBECIUS uitgegeven, wordt niet gesproken van de meeste (*plerisque*), maar van sommige handschriften, waarin deze *Doxologie* ontbrak (*ἐν τοῖς ἀριστοῖς μὴ ἐν τοῖς ἁπλοῖς*).

De verdenking ten laste der Parysche Uitgevers van de Schriften der Kerkvaders, door BENZENBERG voorgedragen bl. 229 en 230, mishaaide te recht aan Prof. BERG. Ik bewonderde altyd de goede trouwe van de *Benedictynen* Geleerden, en ik vond nooit zelfs schyn van reden, om dezelve verdacht te houden. Zy leverden den text, gelyk zy dien in de beste *Codices* gevonden hadden; zy maakten onderscheid tusschen echte en onechte stukken; kwam 'er in den oorspronglyken text iets voor, dat strydig was met de leerbegrippen der Roomsche Kerke, zy poogden den zin der woorden, of in de vertalinge, of in de aantekeningen, te plooijen naar den smaaak van den eerdienst, waaraan zy verkleefd waren. Zoo deden MONTFAUCON, MASSUET, DE LA RUE, TOUTTÉE, in de onschatbaare uitgaven van CHRYSOSTOMUS, IRENÆUS, ORIGENES en CYRILLUS. Dit kan zeer wel verschoond worden; maar indien zy den text zelven verminkt (*gecastreerd*) gegeven hadden, gelyk door anderen geschied is, zouden zy zich verachtelyk, en den lof van alle Geleerden onwaardig gemaakt hebben. Men moet die uitgaven en de aantekeningen met opmerkzaamheid doorzien hebben, om een welgegrond oordeel over de goede of kwaade trouwe van die uitmuntende Mannen te kunnen vellen. Dan, dit is het werk niet van éénen dag. Myn tegenwoordig oogmerk verbiedt,

breeder over dit stuk uit te welden; maar vordert, dat ik nog ééne aanmerking make. Onder de werken van LUCIANUS is eene Samenspraak, betiteld *Philopatris*. Over den waaren Schryver wil ik met niemand, allerminst met den grooten GESNERUS, twisten. Men kent zyne schoone Verhandeling, herdrukt in de uitgave van LUCIANUS door HEMSTERHUIS en REITZ, Tom. III. pag. 708—733. Op grond der redenen, door hen aangevoerd, wil ik wel gelooven, dat LUCIANUS 'er de Schryver niet van is, en nog veel meer, dat dit stuk ouder is, dan zyn leeftyd; maar, dat men den oorsprong van deze Samenspraak zou moeten verschuiven tot den leeftyd van Keizer JULIAAN, schynt niet boven alle bedenking te zyn. Hoe dit ook zy; in dien *Philopatris* § 27. pag. 616 leest men: τὴν εὐχὴν ἀπὸ πατρὸς ἀρχαίους, καὶ τὴν πολυώνυμον ψῆδον ἰς τίλος ἱερῆς. By een vlugtig doorloopen, zal elk zien, dat de Schryver dezer Samenspraak zich van vercheiden plaatsen uit de boeken van 't N. T. bedient, om aan zyn spottend doelwit te voldoen. Het is derhalven vermoedelyk, dat hy in de aangehaalde woorden het oog heeft gehad op 't besluit van 't Gebed, door Jesus voorgeschreven. Zoo dachten OLEARIUS, COTELERIUS, WHITBY, en meer anderen. Van een tegenstrydig gevoelen waren, om van BREITINGER, WETSTEIN en de overigen te zwijgen, twee beroemde Mannen, FABRICIUS en GESNERUS, van welken ik niet gaarne verrschille, om dat ik voor hunne personen en schriften diepen eerbied gevoele. Zy meenen, dat wy door τὴν πολυώνυμον ψῆδον gewezen worden op eenig oud lofied der Christenen, van welke soort 'er onder de werken van CLEMENS ALEXANDRINUS en in de *Constitutiones Apostolicae* te vinden zyn. Het zy my vergund, deze ééne bedenking te maken. De Schryver van *Philopatris* spreekt van een gebed, waarvan 't begin was vader, en aan welks einde eepe veelnaamige lofspraak gevonden wordt. Is dit wel toepasselyk op eenige *Hymni* der oude Christenen, waarop men wil, dat LUCIANUS, of wie hy anders zyn moge, het oog zou gehad hebben?

Indien myn geschryf, ten grooten deele ontleend uit boeken, die in ons Vaderland niet door elk gelezen worden, in uw Mengelwerk eene plaats verdient, zal ik

Ik my niet beklagen over den tyd , welken ik aan het opstellen van deze aanmerkingen besteedde , niet om eenigen lof te bejagen , maar om min of meer voor uwe Lezers nuttig te zyn.

Ik ben met heilwensch en hoogachtinge

Uw opmerkzaame Lezer.

R , den 5 Juny 1802.

F.

BERICHT, AANGAANDE EENE GEBRANDE KOFFYBOON , WELKE, GEDUURENDE DEN TYD VAN ELF MAANDEN , IN DE LUCHTPYP VAN EEN TWEE EN EEN HALF JAARIG MEISJE VERTOEFDE. Medegedeeld door D. STRUVE , *Stads Physicus te Neustadt-Eberswalde.*

Wie zou gelooven , dat eene gebrande Koffyboon zich , geduurende den tyd van elf maanden , in de luchtpyp zou kunnen ophouden ? En echter bewyst het volgend geval daarvan de mogelykheid.

Op den elfden Maart 1788 speelde het Dochtertje van den Heer * , te *Neustadt-Eberswalde* , toen twee en een half jaar oud , met eenige gebrande Koffyboonen. De Moeder , die meende gezien te hebben , dat het Kind daarvan eene in den mond stak , verschrikte niet weinig , door een sterken schreeuw van het Kind , en riep teffens den Vader , die het Kind in den mond voelde , doch , daarin niets vindende , dacht , dat zyne Vrouw zich bedroogen had , en trachtte haar gerust te stellen.

Onmiddelyk na dit geval wierd het Kind aangedaan door een geweldigen hoest , die van dag tot dag heviger wierd ; waarom men met verschillende Geneesheeren raadpleegde. In den beginne gaven dezelve braakmiddelen , om daardoor , zo 'er zich een vreemd lichaam in de luchtpyp mogt ophouden , hetzelfde te onlasten. Dan daar hiervan niets vernomen wierd , en de ziekte , die nu reeds geduurende eenige maanden had aangehouden , steeds verergerde , zo was het natuurlijk te verwagten , dat ook deeze kundige lieden het vermoeden der Moeder voor ongegrond hielden ; waarom

zy het aanwezend gebrek op andere manieren trachtten te geneezen, doch zonder eenig gevolg. In den beginne was de hoest droog; doch allengskens begon het Kind fluimen op te geeven, die in den beginne wit en dun waren, doch allengskens dikker en bruiner wierden, en ten laatste een rottigen reuk van zich gaven. Zomwylen zaten de fluimen vast; doch dan was de hoest ook sterker, en de koorts, die zich allengskens daar by gevoegd had, heviger. Geduurende de laatste maand hoestte het Kind steeds geweldig, zonder ophouden en zonder nachtrust; waardoor het noodwendig vrolykheid, eetlust en kragten verloor; ja zomwylen lag het, door dat geweldig hoesten uitgeput, uren lang, als dood. In het midden van Sprockelmaand 1789 was het Kindje zodanig uitgeteerd, dat de Geneesheer en de Ouders, van dag tot dag, den dood te gemoet zagen. De natuurlyke ontlastingen liepen van zelve af, zonder dat het Meisje daarvan iets gevoelde; het kon geen voet meer beweegen, lag plat te bed, en een weinig soupe was haar eenigst voedsel. Op den 21 dier maand werd het Kind, in den morgenstond, door eene allergeweldigste vlaag van hoesten overvallen, met eene zo groote magteloosheid, dat men thans den dood voorzeker verwachtte. De Vader, deeze laatste oogenblikken van 't leven zyns Kinds zo gemakelyk, als mogelyk scheen te zyn, willende maaken, nam het op zynen schoot. Intusschen werd de hoest steeds erger, met eene verschrikkelyke bemauwdheid; tot dat het Kind eindelyk, als in eene stuiptrekking vervallende, een groot stuk slym uitwierp, 't geen geweldig stonk, en in 't midden eene bruine vlek had. De Vader, die deeze vreemde zelfstandigheid in een zakdoek opving, verschrikte niet weinig, dewyl hy dezelve voor een worm aanzag; want aan de Koffyboon dacht niemand meer. Straks na dit voorval geraakte het Kind, 't geen nu, geduurende vier etmaalen, geen rust genooten had, in een zoeten slaap; terwijl de Vader, op zyn werk van maakte, om de laatste geloste stroom nader te onderzoeken, met dit gevolg, dat hy dezelve bevond te bestaan uit de opgezwollene Koffyboon, die in eene laag taaije slym was ingewikkeld; zynde dezelve de zwarte vlek en de vermeende worm. Na verloop van eenige uren werd het Kind gezond wakker, en vroeg naar spyze, 't geen in geen ty-

tyden gebeurd was. Nog een tydlang wierd het Kind ; in den morgenstond , op denzelfden tyd , op welken de Boon was uitgeworpen , met hoest geplaagd ; doch dit hield allengskens op , zo wel als de fluimloozing. Van tyd tot tyd kwam het Kind weder tot voorige kragten , en is thans eene schoone sterke Maagd.

Dat de bewuste Boon haare zitplaats heeft gehad in de luchtpyp , schynt onbetwistbaar ; kunnende men , met geen schyn van grond , onderstellen , dat dezelve in de maag haare plaats heeft gehad : want

1°. Was de maag haare zitplaats geweest , zo zou zy ras verteerd of door de braakmiddelen uitgeworpen zyn geweest.

2°. Zodanig een vreemd lichaam kan bezwaarlyk een zo geweldigen aanhoudenden hoest verwekken , zo het zyne zitplaats niet heeft in de luchtpyp.

3°. Een vreemde prikkel van dien aard ; die de maag beledigt , verwekt braaking , maar geen hoest.

Wat nu de plaats aangaat , alwaar de Boon in de luchtpyp heeft gezeten , zo is 't denkelyk geweest eene der zydelingsche holligheden der strot , of de plaats , alwaar zich de luchtpyp in tweeën scheidt.

TWEË ZELDZAAME GEVALLEN : HET EENE VAN
EENE ALGEMEENE ANCYLOSIS , OF VERSTY-
VING DER GEWRICHTEN : HET ANDERE
VAN EENE ONNATUURLYKE VRAAT-
ZUCHT.

(Uit het *Fransch*.)

In de *Notice des Travaux de la Classe des Sciences Mathématiques et Physiques, de l'Institut National à Paris, pendant le second trimestre de l'An 10*, te vinden in het *Magasin Encyclopedique*, Tom. VI. p. 247 , leest men , onder het artikel *Médecine* , het volgende.

De Burger PERCY , Geassocieerde van het Instituut , heeft geneeskundige en wysgeerige aanmerkingen voorgelezen over eene algemeene *Ancylosis* , of onbeweegbaarheid van alle gewrichten , en aan de Classe het geraamte vertoond van eenen ongelukkigen , die , gedu-

rende twaalf jaaren, geleefd heeft in deezen toestand, die, erger dan de dood, van denzelfen, volgens de uitdrukking van den Burger PERCY, een verschrikkelyk afbeeldfel en lang voorlooper is.

Deeze Opperbeelmeester der Legers, na andere voorbeelden van *Ancylotes*, door onderscheiden Geneeskundigen, by naame door RÉAL-COLOMB en den Burger PORTAL waargenomen, te hebben aangehaald, heeft aan de Classe voorgedragen, dat de Burger FRANÇOIS-MAURICE MARCIEN DE SIMORRE, oud Officier, in de veldtochten op Corfica, een jichtig *rheumatismus* had gevat, hetgeen hem allengskens het gebruik der vingeren, der handen, en der voeten benam, na geweldige pynen, hem beroofde van alle vermogen van beweging, zelfs der onderkaak, en het gezicht deed verliezen. Verscheiden jaaren bragt hy door in eenen armstoel, zonder een oogenblik slaapens te genieten, niettegenstaande hy de sterkste giften van opium gebruikte. Alleenlyk een weinig vleeschnat of wyn kunnende inzuigen door de zeer kleine ruimte, welke de boven- en benedentanden tusschen zich open lieten, deed hy zich twee snytanden uittrekken; en door behulp der openinge, welke deeze bewerking maakte, sprak hy vryer, en kon, door een pypjen, vochten inlörpen, en zelfs een weinig gehakt vleesch nuttigen.

Zyn lichaam, eene soort van bezielde standbeeld of leevend lyk geworden, bestond als uit één stuk; alle zyne beenderen waren aan elkander gesldeerd. Niettegenstaande deezen jammerlyken toestand was SIMORRE dikwyls zeer vrolyk in gesprek, en dicteerde jaarlyks een Almanak met liedjens, dien men yverig koft, om zyne ellende te verligten, zonder zyne kieschheid te kwetzen. Die van het Jaar 5 is merkwaardig door dit opschrift:

Van 't licht beroofd, verstyfd aan al zyn leden,
Lacht hy om 't leeven, wachtende op den dood (*).

SIMORRE had ondertusschen een gelaat, dat veel uitdrukte, en zelfs vrolykheid te kennen gaf. De spieren van zyn aangezicht hadden eene zonderlinge beweging.

(*) *Privé de la lumière, perclus de tout son corps,
Il se rit de la vie, en attendant la mort.*

weegbaarheid verkregen; zy waren zonder ophouden in werkinge, zo om het gebrek aan gebaaren, welke hy niet meer kon maaken, te vervullen, als om het vel te doen rimpelen, en de muggen te verjaagen, welke het kwamen steeken.

De Burger PERCY heeft den oorsprong en den voortgang van deeze, gelukkiglyk, zeer zeldzaame ziekte ontvouwd, derzelver oorzaaken nagespoord, de verandering der beenderen verklaard, in het byzonder die der gewrichten van SIMORRE, wiens geraamte, *een tevens verschrikkelyk en dierbaar gedenkteken der menschyke gestalte* (*), tegenwoordig geplaatst is in de Bewaarplaats van de School der Geneeskunde te Parys.

In een Tweede Bericht heeft de Burger PERCY al de uitwerksels beschreven van eene vervaarlyke Vraatzucht, waaraan hy den naam van *polyphagia* heeft gegeven.

Een Jongeling in de nabuurschap van Lyon, genaamd TARAKE, en die al vroeg zich by eenen troep poetsenmaakers had gevoegd, had zich toegelegd op het inslokken van keisteentjens, van onmaatig groote stukken van het slechtste vleesch, van korven vol grove vruchten, van mesfen (†), en zelfs van levende dieren. Zwaare toevallen, en verschrikkelyke kolykpynen, hadden hem niet kunnen doen afzien van eene gevaarlyke gewoonte, die weldra eene heerschende behoefte werd.

In het begin van den jongsten oorlog opgeschreven in een der Bataljons van het Rhynteger, zocht hy, by een beweegbaar Hospitaal, de spyzen, welke hem noodzaaklyk waren geworden. Het overschot van de keuken, de resten der uitgedeelde spyzen, de verworpen portien, het bedorven vleesch, waren hem niet genoeg. Dikwyls ging hy den verachtelyksten dieren hun voeder betwisten: geduurig was hy op de jacht van katten;
van

(*) *Des figures humaines* staat in het Fransch. Misschien bedoelt de Schryver de veranderingen, waaraan de menschyke gedaante onderhevig is. Maar ik ben niet zeker, dat ik hem hier volkomen versta.

(†) Hoe kan iemand, niet voor eene enkele keer, maar meermaalen, *mesfen* doorzwelgen, zonder doodelyk gevolg, zo niet onmiddellyk, ten minsten binnen korten tyd? Evenwel staat in het Fransch duidelyk *couteaux*.

van honden, van slangen, welke hy levende verslond. Men moest hem, door bedreigingen of door geweld, verwyderen van de kamer, waarin de lyken geplaatst werden, en van de plaatsen, daar men het bloed van de aderlaatingen der zieken nederzette. Te vergeefs poogde men hem te geheezen, door hem beurtelings vette lichaa men, zuuren, opium, en zelfs de *aux vomica*, te geeven. Het verdwynen van een kind van zestien maanden afgryslyke vermoedens tegen hem verwekt hebben, de, nam hy de vlucht. Maar in het jaar 6 kwam hy in het Ziekenhuis te Versailles, in eenen staat van teering, welke op zyne verschrikkelyke vraatzucht gevolgd was, en, volgens zyn zeggen, voortkwam van eene zilveren vork, die hem in het gedarmte was blyven zitten. Hy stierf in korten tyd.

De Burger TESSIER, Opperheelmeeester van dat Ziekenhuis, den moed gehad hebbende om het lyk te openen, niettegenstaande den onverdraagelyken stank, welken het van zich gaf, vond de vork niet. De maag was van eene buitengewoone grootte; de ingewanden, geheel vol verzweeringen, vertoonden aanmerkelyke uitzettingen, en de galblaas was van eene groote ruimte.

TARARE was klein, tenger en zwak: de opslag van zyn gezicht had niets, dat naar woestheid geleek. Wanneer hy nuchter was, kon men het vel van zynen buik bykans om zyn geheel lichaam slaan; en wanneer hy verzadigd was, zoude men hem voor waterzuchtig aanzien hebben; een dikke damp kwam met stroomen uit zynen mond; zyn geheel lichaam rookte; het zweet liep hem in overvloed van het hoofd; en, gelyk verscheidene der vraatzuchtigste dieren, viel hy in slaap om zyn voedsel te verteeren.

De Burger PERCY eindigde zyn Bericht met eene ontvouwing van de gesteldheid der inwendige werktuigen by de ongelukkigen, welken door de natuur tot dezen ongeregelden en wreeden honger gedoemd zyn (*); hy verklaarde het grootste gedeelte der verschynselen, welke zy opleveren; en besloot uit de talryke voorbeelden van veelvraatigheid, welke hy byeenverzameld had, dat

(*) Was TARARE wel door de natuur tot dezen toestand gedoemd? Moet men uit het begin des verhaals niet eerder denken, dat hy zich denzelven door kwaade gewoonte had op den hals gehaald?

dat de ellendigen, welken 'er door aangetast worden, meestal in den dood het einde hunner folteringen vinden, eer zy den ouderdom van veertig jaaren bereikt hebben.

www.libtool.com.cn

OVER DE Vernieling der Wormen van de Bruine Kevers; met eenige waarnemingen over de levenswyze der Mollen. Door Edward Jones, Esq.

(Uit de *Transactions of the Society of Arts &c.* Vol. XIX.)

De Societelt de aandagt gevestigd hebbende op het behoeden der Gewassen voor schadelyke Insecten, en onder andere voor de Bruine Kevers, door de Wormen, uit welke zy voortkomen, te verdelgen, breng ik de volgende weinige waarnemingen onder derzelver aandagt.

De Wormen der Bruine Kevers zyn wit, omtrent een duim lang, en hebben de dikte van een zwaare pennefchaft. Geftoord, trekken zy de lengte in; en de lyven, daardoor uitgezet, hebben het voorkomen van brokken wit vet, eenigzins ovaal van gedaante. Zy bewoonen zandige en ligte aardgronden, liggen van omtrent twee tot zes duimen diep; zy kunnen in de Lente gevonden worden, by het wegspitten der zooden.

Op myn Landgoed was eene plaats, sterk bezogt door Bruine Kevers. Omtrent twaalf jaaren geleden, ontdekten eenige werklieden, de aarde omspittende, eene woonplaats der Wormen van Bruine Kevers, verscheide schreden lang. Veele deezer waren verspreid onder den bearbeiden grond. Een der werklieden stelde voor, deeze plaats daarvan te zuiveren; dit doende, vertoonden zich die Wormen, liggende in vogtige strecken, en zodanig, alsof de eijerleggende moeders dezelve ontlast hadden, in onderscheide rigtingen voortgaande. — Dezelfde werkman onderrigte my, dat deeze Wormen het geliefdste voedzel der Mollen waren; en hy verzogt my, een gedeelte van den grond, nog onbearbeid, en met Molshoopen overdekt, na te gaan, verzeikerende dat daar geen Kever-wormen zouden ge-

vonden worden. By het opdelven werd zyn zeggen volkomen bewaarheid: de Mollen hadden alle de schuil- en wykplaatzen dier Wormen opgespoord.

Ik nam dit voor een wenk, om myne groente te bewaaren, en ben zints een beschermer der Mollen geworden. De Kever-wormen zyn zeer verminderd, en worden hier bykans niet meer gezien. Een of twee zyn my slechts in de twee laatste voorjaaren voorgekomen.

Eenige kennisgeving over de Levenswyze der Mollen, veronderstel ik, zal der Societeit niet onaangenaam weezen; daar men gezegd heeft, „ dat zy, by droog „ weêr, diep in den grond kruipen — zelden hunne „ onderaardsche woningen verlaten, en weinig vyan- „ den hebben; alsmede, dat zy groote schade doen in „ tuinen en koornvelden.”

Ik heb altoos bevonden, dat de Mollen, in Hooi- en Weidlanden, zo dra het gras hoog genoeg opgegroeid is om hun te bedekken, op de oppervlakte omzwerven, en hun voëzel vinden in de rupfen en insecten, die in den voorzomer op de aarde kruipen; dat zy tot den oogst meest boven den grond blyven. Niet zelden worden zy door het gereedschap der Maaijeren doorsneden. Dikmaals heb ik gezien, dat zy uit hoogstaand grasgewas na even gemaaide plaatzen kwamen, en dan, bemerkende hoe zy zich blootgesteld vonden, zich in het gemaaid gras zогten te verschuilen. Dikwyls nam ik ook omtrent Mollen waar, op dik gemaaid gras, dat zy, op Weidlanden, ontrust zynde, schuil in graswortelen zогten; het pad, door hun genomen, kenbaar door de opgeworpen hoogte, volgende, noodzaakte ik hun daaruit te komen, om de diepte deezes bedekzels te zoeken, welke zeer weinig te beduiden hadt.

Twee omstandigheden zyn 'er, die de Mollen bewegen om zomtyds dieper in den grond te kruipen — naamlyk wanneer de grond in den Zomer geroerd wordt, in de tuinen; in geploegde landen, waar de Mollen delven om wormen te zoeken; wanneer zy in het voortkruipen eenige planten ontwortelen en bederven: dan een waakzaam hovenier en landman komt zulks voor.

— De andere omstandigheid, welke hun tot diep delven aanzet, is de koude, welke zy ontwyken, dewyl dezelve hun doodlyk is. Ik vond de Mollen 's Winters twee of drie voeten beneden den grond; in de harde vorst

vorst van 1794—5 vond ik in diep gespitte gronden verscheide morgens Mollen dood gevrooren, die zich aan de koude door die bewerking blootgesteld vonden.

Dat zy zich in den Zomertyd boven den grond onthouden, blykt uit het bedryf der Roofvogelen, die een groot aantal Mollen verdelgen. Ten deezen jaare werden uit het nest van een Kiekendief twee-en-twintig, en uit een ander vyftien Mollen gehaald; eenige waren reeds bedorven: men vondt 'er bovendien veele kikvorschen en geplukte vogels.

De roofzugt der Kiekendieven toont, dat zy verwoestende vyanden zyn voor de Mollen; 't welk, indien men weet dat de Mollen nuttig voor de Menschen zyn, den arm tegen dit vogelgeslacht moet wapenen.

Menigmaalen vindt men de Mollen op het veld in den Zomer dood liggen, met kentekenen, dat ze gebeeten zyn, om 'er het bloed uit te zuigen, terwyl zy voorts onverzeerd gebleeven zyn. Dit, veronderstel ik, is het bedryf der Wezelen. — Het volgend niet zeer algemeen voorval, in den Zomer des Jaars 1789, strekt 'er ten bewyze van. Men zag een Kiekendief, met een prooi in den bek, van den grond opvliegen: in stede van na een digtbyliggend bosch te gaan, steeg hy bykans rechtstandig in de hoogte. Naa een korten tyd zich daar onthouden te hebben, daalde de vogel neder, met uitgebreide, doch beweeginglooze vlerken, en viel op een kleinen afstand van de plaats, die hy opvliegende verliet. — Verscheide perfoonen, die zich daaromtrent bevonden, dit opvliegen en nederdaalen opmerkende, vervoeuden zich onmiddelyk derwaards; een Wezel kroop uit den Kiekendief, die dood ter aarde lag. Zy ontdekten, dat de Kiekendief in den hals gebeeten was, met het gevolg dat hy dood bloedde. Niet verre van daar vonden zy een dooden Mol, nog warm, in den nek gebeeten; waaruit zy beslooten, dat de Wezel beider dood veroorzaakt hadt.

Op verscheide plaatzen, waar ik een groot aantal Bruine Kevers aantrof, waren de Mollen uitgerooid. In *Staffordshire* vertoonde men my eene menigte groote boomen, met Bruine Kevers bedekt, en geheel bladerloos. Ik vroeg, of zy de Mollen uitdelgden? Het antwoord was, dat zy het deden, dewyl zy 'er anderzins als van overstromd zouden worden.

Men

Men laat de ontbladering, welke de Kalkoenen veroorzaaken, toe, wel te vrede, dat zy vergoeding daarvoor geeven, door de Bruine Kevers, op welke zy zeer gesteld zyn, greetig te verslinden. Een Heer verhaalde my, dat de Kevers desgelyks verdelgd worden door de Roeken. Maar deezer vernieling bepaalt zich tot de Kevers in den vliegende[n] staat. De Mol alleen is by my de éénige uitrooijer van de Wormen.

Myns Hooi- en Weidlanden zyn alle voorjaaren vol Molshooopen. Deeze worden volgens de gebruikelijke wyze geslegt. Wanneer het gras is opgeschooten, houden de Mollen met werken in den grond op, en naauwlyks vertoont 'er zich een Molshoop tot na den oogst.

NASPEURING WEGENS DE HESPERIDES.

(Uit het *Engelsch*.)

Het schynt, dat de oude Dichters geen maat gehouden, of liever geheel buitenspoorig geweest hebben in hunne begrippen, wanneer zy, de snaaren tokkelende, tot iets kwamen, 't welk aan het wonderbaare grensde. Dit althans vindt plaats ten opzichte van de *Hesperides*. Eenige byzonderheden, des betreffende, voor te draagen, zal, myns oordeels, eene stoffe opleveren van dien aart, dat ik de uren, aan derzelver bearbeiding besteed, niet verkwist reken, en de Leezer de oogenblikken, aan het leezen te koste gelegd, zo ik hoop, zich niet zal beklagen.

Wanneer wy de Getuigenissen, welke de Geschiedschryvers ons ten aanzien van de *Hesperides* verschaffen, met elkander vergelyken, vinden wy ons verlegen om te bepaalen, welk gevoelen ons, met eenigen grond van waarfchynlykheid, te omhelzen staat.

PALEPHATES geeft aan de *Hesperides* HESPERUS tot Vader; DIODORUS SICULUS maakt ze tot Dogters van ATLAS. Volgens eerstgemelden Schryver waren zy slegts twee; doch, neemen wy het gevoelen van den tweeden aan, zeven. — Veele Schryvers verzekeren ons, dat de rykdom deezer Nymphen bestondt in Kudden, uitsteekende door derzelver zonderlinge schoonheid. Anderen beweeren, dat zy roemden op 't bezit van overbeer-

heerlyke Vruchten. Eenigen doen de plaats haars verblyfs bewaaken door een dapper en sterk Man; zommigen beweeren, dat die plaats sterk was uit hoofde van derzelver ligging, als omringd door een Rivier of Zeeärm. PALEPHATES plaatst haar verblyf in *Caria*; de meeste Schryvers houden daarvoor *Berenice*, eene Stad van *Lybie*; doch anderen, met eene grooter maate van waarschynlykheid, *Lixa*, eene Stad van *Mauritania*. — Volgens eenigen trok HERCULES tegen haar uit als een Vyand, gewapend ter verdelging; terwyl zommigen beweeren, dat hy alleen tot haar kwam als een Verlosser, en met geschenken overladen wegtoogt.

Uit alle de onderscheide meeningen volgt, dat alles, wat als ontwyfelbaar vast wegens de *Hesperides* mag beweerd worden, op deeze drie of vier byzonderheden nederkomt. — *Voorreest*, dat zy Zusters waren. *Ten tweeden*, dat zy zekeren rykdom bezaten, welke moet toegeschreeven worden aan haare zorgvuldigheid, en aan de goedheid van den grond, door haar bewoond of bearbeid. *Ten derden*, dat haare verblyfplaats welbewaakt was. En *ten vierden*, dat HERCULES, een bezoek by haar afgelegd hebbende, vandaar, by zyne wederkomst in *Griekenland*, van deeze Vruchten of Vagten medebragt; 't welk hem een groote winst opleverde.

De Dichters, gelyk ik, in den aanvang, opmerkte, hebben zich bevytigd, om met dit weinige, 't welk weezenlyk of waar mag heeten, veel allerwonderbaarst en ongelooflyks te mengen. Zy veranderen de verblyfplaats der *Hesperides* in eenen allerfchoonsten Lusthof, waar alle deelen van Goud blinken; de Boomen hebben takken, bladeren en vruchten, alle van dit kostlyk metaal. De schriklyke Draak, met honderd koppen, die de lugt doen weergalmen van even zo veele schuiffelende toonen, is de getrouwe Wagter van al dien schat. De Gouden Appelen, die dit verschriklyk Dier altoos in 't ooge houdt, hebben een zonderling vermogen. Zy bekooren en verrukken het gezigt; en maaken eenen onwederstaanbaaren indruk op het hart.

Wat de *Hesperides* zelve betreft, de Dichters maaken ze alle tot Toveressen, verleidende door de zachte welluidenheid haarer stemmen; terwyl zy, vermaak scheppende in allerlei gedaanten aan te neemen, de aanschouwers doen verbaasd staan wegens haare Gedaantverwisselingen. — Zy gaan nog een stap verder;

en vertoonen de *Hesperides* als zo veele Godinnen, aan welke zy een Tèmpel toefchryven, en eene Priesteresse, zeer ontzien van wegen het oppermagtig bestuur, 't geen zy over de Natuur in handen heeft. VIRGILIUS zingt 'er dus van, in zyn IV Boek:

*Sistere aquam fluvii, et vertere sidera retro;
Nocturnosque ciet manes: mugire videbis
Sub pedibus terram, et descendere montibus Ornos.*

Naar VONDELS Vertaaling heeft die Priesteres het warmogen

Het water in den stroom te stuiten naar heur zin;
De starren op haar zang terug te leeren draaven;
Zy wekt, by duister nagt, de geesten uit de graven;
Zy toont u, hoe de grond der aarde loeit en hygt;
Men ziet hoe d'Eschenboom ten hoogen berge afflygt.

Zy is, gelyk gemelde Dichter zingt,

*Hesperidum templi custos, epulasque draconi
Qua dabat, et sacros servabat in arbore ramos,
Spargens humida mella, seporiferumque papaver.*

Door VONDEL dus nagezongen:

————— Deez behoedde
De Kerk van Hespers bloed, en 't heilig ooft, en voedde
Den vreeselyken Draak met zoeten honingraat,
En mankop, dat den slaap veroorzaakt door zyn zaad.

Dan de Dichters schynen onderling zo weinig over-
een te stemmen, ten aanziene van de wonderen, die zy
van deeze Nymphen vermelden, als de Geschiedschryvers
ten opzigte van de daaden, welke zy deswegen opte-
kenen. Zy schynen nogthans in hunne begrippen over-
een te stemmen, ten aanziene van deeze weinige omstan-
digheden: dat de *Hesperides* Zusters waren; dat derzel-
ver voornaamste rykdom in Appelen bestondt; dat dee-
ze Appels bewaakt werden door een vreeslyken Draak;
dat HERCULES niettemin een middel wist te vinden om
eenige deezer Appelen te plukken, en dezelve met zich
na *Griekenland* te voeren. — In alle andere om-
standigheden wederspreken zy elkander; als ten op-
zigte van de Geboorteplaats deezer Nymphen, derzel-
ver

ver getal, de herkomst van den Draak, het Land, waar deeze Lusthof ligt, en het middel, waarvan HERCULES zich bediende, om eenige deezer Vruchten magtig te worden.

Niet minder zyn de verschillende begrippen wegens de voorgewende Verborgenheden, die men wil dat onder die verschillende verdichtzelen verborgen liggen. Men heeft 'er Geschiedkundige, Zedekundige en Natuurkundige uitleggingen aan gegeven.

'Er is een groot geschil onder de Geleerden ontstaan, welke tog die Gouden Appels der *Hesperides* hebben mogen weezen. BODÆUS, de beroemde Uitlegger van THEOPHRASTUS, beweert, dat het *Quecäppels* waren. SALMASIUS en SPANHEIM houden het voor *Oranjeäppels*; en anderen stellen vast, dat het *Citroenen* waren. — Twee zwaarigheden schynen het gevoelen van BODÆUS te drukken: — de eene is, dat men zeker weet, dat de *Quecäppels* oorspronglyk van *Cydon* komen, de Hoofdstad van het Eiland *Creta*, van waar dezelve overgebracht werden in *Griekenland*; terwyl de Appels der *Hesperides* gebragt waren van *Mauritania*; — de andere, dat ATHENÆUS van deeze Appelen gewaagt en van *Quecäppelen*, als byzondere vruchten. — Die ze voor *Oranjeäppelen* houden, schynen met goeden grond van reden te spreken, dewyl en de kleur en de naam ten voordeele van dit gevoelen pleiten. — Dan de zodanigen, die willen dat de vrugt de *Citroen* geweest zy, hebben ook de kleur te baate, zonder te rekenen op twee getuigenissen; het eene van ATHENÆUS, die ons verzekert, dat de *Lybiërs* den *Citroenboom* den *Hesperidischen Appelboom* noemen; het andere van de oude *Glossaria*, die het woord *Citraum* door dat van *Hesperis* uitleggen. — Twee tegenbedenkingen op dit laatste gevoelen zyn my voorgekomen: — de eerste bestaat hierin, dat de *Citroenen* in *Griekenland* niet bekend geweest zyn, dan lang na den leeftyd van HERCULES; men brengt hiertoe by eene plaats uit ANTIPHANES, een grappig Dichter, die ten tyde van THESBIS leefde; — de tweede wordt daaruit ontleend, dat, volgens PLINIUS, de *Citroenboom* alleen in *Medie* en *Persie* groeide; waaruit volgt, dat HERCULES uit *Africa* geene van die vruchten kon medeneemen. Maar het is te over bekend, dat dit gedeelte der wereld altoos eene groote menigte *Citroen-*

troenboomen heeft voortgebracht. En, zonder PLINIUS geheel in 't ongelijk te stellen, omtrent hetgeen hy wegens deeze Boomen bybrengt, valt het gemaklyk, een goeden zin te geeven aan deeze plaats van dien Natuurkundige, door het veronderstellen, dat hy niet meer wil zeggen, dan dat de Citroenboomen van *Persie* zo zeer afhangen van den aart des gronds in dat Land, dat ze niet wel tieren, als zy verplant zyn. — Over het geheel mag men met reden denken, dat de woorden *Gouden Appelen* eene algemeene aanduiding zy, bevattende beide de soorten Oranjeäppels en Citroenen, en dat HERCULES ze beide in *Griekenland* bragt.

Veel kan ik niet zeggen ten voordeele van de Zedeleere, uit deeze Fabel van de *Hesperides* afgeleid. Zy komt my voor, enkel willekeurige opvatting te weezen.

Een foortgelyk oordeel meen ik te mogen vellen over de Natuurkundige verklaringen der zodanigen, die gelooven, daarin alle Starrekundige waarheden opgeslooten te zien. Zy neemen de *Hesperides* voor de uren van den Nagt; derzelver Tuin voor het Firmament; derzelver Gouden Appelen voor de Starren; den Draak voor den Dierenriem of Horizont; en HERCULES, die de Gouden Appels wegvoert, voor de Zon, die, by haar opkomen, alle de andere Starren doet verdwynen.

Wel mag men hier byvoegen de harsfenschimmige begrippen der *Alchymisten*, die alle de byzonderheden van deeze Fabel voor zo veele tekens houden, ter aanduiding strekkende van het vermaard geheim van den Steen der Wysgeeren.

Ten besluite, heeft het niet ontbroken aan Christen-Schryvers, die beweerden, dat HERCULES, de Gouden Appels wegneemende, of de Schaapen der *Hesperides* wegvoerende, ontleend was van het bedryf van JOSUA, de Inwoonders des Lands van *Canaan* beroovende van hun Vee en Vruchten. — Anderen stellen, dat de Hof deezer Nymphen, haare Appels en Draak enkel uitgedagt waren naar de beschryving, welke wy vinden van den Hof van *Eden*, of het Aardsche Paradys.

LEEVENSBYZONDERHEDEN VAN M. FLORIAN.

Door A. J. ROSNY.

www.libtool.com.cn

JEAN PIERRE CLARIS DE FLORIAN wierdt geboren in den Jaare 1755, op het Kasteel *Florian*, in de Provincie *Languedoc*. Zyn Vader, CHARLES CLARIS, was een niet zeer bemiddeld Edelman, die, niet zeer onderneemende van aart zynde, arm stierf. Zyne Moeder was GILLETTE DE SALGUE, eene Spanjaarde, uit *Castilie*; en hierin mag, veelligt, de grond gezogt worden der hoogagtinge en byzondere genegenheid, welke FLORIAN dier vernuftige, edelmoedige en booghartige Natie immer heeft toegedraagen. De eerwaardige taak hadt deeze liefhebbende Moeder zich zelve opgelegd, om in eigen persoon haar Kind op te vœden; doch dit wierdt haar door de hand des Doods belet; zy overleedt in het Kraambedde, en de zorge voor den jongen FLORIAN berustte, zints zyne geboorte, op zynen Vader. Hoewel schraal bemiddeld, verzuimde, egter, CHARLES CLARIS geene middelen, dienstig ter ontwikkelinge der begaafdheden, welke hy al vroeg in zynen Zoon ontwaarde. Hy voorzag hem van de beste Meesters, en spaarde moeite noch kosten in het beleid zynen Opvoedinge, en de aankweeking van zyn verstand. Reeds in de vroegste dagen gaf de jonge FLORIAN blyken van die liefde tot zyne natuurgenooten, welke in 't gevolg zyn karakter zoo onderscheidenlyk kenmerkte; en van zyne kindsheid af vertoonde hy die zoetheid van zeden en goedwilligheid van aart, die hem in 't gevolg zoo algemeen bemind maakten. Gaarne besteedde hy aan ongelukkigen het sommetje gelds, hem tot zyne vermaaken toegelegd. Onverschillig omtrent de spelen van kinderen van zynen ouderdom, zocht hy steeds gelegenheid om alleen te zyn, en gaf altyd de voorkeuze aan de somberste en eenzaamste plaatzen van afzonderinge. Eens gevraagd zynde na de reden van zulk eene buitengewoone geneigdheid, gaf hy tot antwoord: „Ik „schep vermaak in overdenking, en in de beschouwing „van de schoonheden der natuure.” Bekend is het, dat elke dag zyns leevens door daaden van goedwilligheid gekenmerkt wierdt. Al vroeg begon zich zyne edelmoedigheid te openbaaren. Dicht by het Kasteel *Florian*

rian stondt een hut, van een ongelukkigen werkman bewoond, wiens ouderdom en zwakheden hem tot den arbeid hadden onbekwaam gemaakt, en die in de onzekere aalmoezen van deezen en geenen zyn leevensonderhoud moest vinden. Op eene zynen wandelingen door het veld ontmoette de jonge *FLORIAN* deezen elendeling. Geweldig klopte zyn jeugdig hart op het gezigt van zoo veel jammers; hy volgde den grysaart na diens woning; voor de eerste maal hadt hy thans gevoel van het missen van rykdom. Nogthans haalde hy zyne geldbeurs uit, en, met eene edele verontschuldiging over 't weinige, dat 'er in was, dezelve den ouden Man aanbiedende, beloofde hy, zulks te zullen vergoeden, door dit verblyf der armoede dikmaals te koomen bezoeken. Hy hieldt zyn woord, en bragt bestendig derwaarts alle de kleine geschenken, die, onder de benaaming van Zakgeld, hem gegeven wierden. Deeze veelvuldige wandelingen, zoo wel als het spoedig verdwynen van zyn geld, wierden eindelyk door den Vader opgemerkt. Hy wenschte zich te vergewissen, hoedanig zyn Zoon over zyn geld en over zynen tyd beschikte, en besloot, hem gade te slaan. Op zekeren dag ging *FLORIAN* uit het Kasteel, tot het doen van zyne gewoone wandeling; zyn Vader volgde hem na de hut, en zag hem zyn Zakgeld voor de geheele week den armen Man ter hand stellen. *CHARLES CLARIS*, onmagtig om by zulk een trek van goedhartigheid zyne aandoening te verbergen, openbaarde zich, drukte zynen edelen Zoon aan zyne borst, en bevogtigde zyne wangen met traanen van het tederhartigste vermaak. Veele soortgelyke trekken van gevoeligheid en weldaadigheid konden 'er vermeld worden. Van een veel verhevener aart, dan die der kinderen van zyne jaaren, waren immer zyne werkzaamheden en vermaaken. Veel lust hadt hy in het maaken van Vogelkooien, en het kweeken van Vogelen; en het voeden van dezelve vertrouwde hy aan niemant behalven zich zelven. Veel tyds besteedde hy ook aan het planten van bloemen, en het leeren van den Tuinbouw. De tuinman van het Kasteel, die zyn leermeester en vriend tevens was, schepte veel vermaaks in het onderwyzen van zynen lieveling in alle de geheimen van zyn beroep. Voorts trok ook de Landbouw zyne opmerking. Dikmaals doorkruiste hy de velden in de nabuurschap van *Florian*, en nam deel aan de werkzaamheden of

tyd-

tydkortingen der Boeren van dien vrugtbaaren oord. Al vroeg verkreeg de jonge FLORIAN langs deezen weg dien overhellenden smaak in Landvermaaken, welke zedert die aangenaame Herderszangen voortbragt, die onder de ryktoe fieraaden der Franfche Letterkunde mogen gerangfchikt worden.

Verlangende, zynen Zoon alle de voordeelen der meest befchaafde Opvoedinge te doen genieten; zondt hem CHARLES CLARIS na zynen naastbeftaanden bloedverwant, den vermaarden VOLTAIRE. By zyne komst in het Kasteel *Ferney*, ging hem VOLTAIRE zelf buitenshuis verwelkoomen, en noemde hem zyn lieve *Floriantje*; onder welken bynaam hy zedert gemeenzaam bekend was. Eenigen tyd genoot FLORIAN het onderwys en byzonder toezigt diens grooten mans, die niet flegts het verftand zyns Kweefkelings vormde, maar ook voor hem den weg des geluks baande, door hem, in de hoedanigheid van Paadjie, by den Hertog DE PENTHIÈVRE te plaatzen; een Prins van een uitmuntend verftand en bemimmelyken inborst. Welhaast ontdekte de Hertog FLORIANs begaafdheden, verhief hem tot den rang van Edelman, om hem aldus nader by zich te kunnen hebben; en vereerde hem met menigvuldige blyken van gunst en agtinge. Onder andere begiftigde hy hem met eene Kapiteinsplaats in zyn eigen Regiment Dragonders. Hoe wel FLORIAN niet tot den Dienst verplicht was, nam hy dien, egter, beftendig waar, geduurende verfccheiden jaaren, en met grooten lof; flegts zyne ledige uren wydde hy aan zynen letterarbeid. Zoo gelukkig, intusfchen, flaagde hy in zyn eerfte letterkundig werk, dat de Hertog te raade wierdt, om hem zich geheel op de Letterkunde te doen toelleggen, voorziende hem, ten dien einde, van eene Boekery.

Nutloos ware eene ontleeding van zyne Werken, zoo algemeen bekend en bewonderd; eene tydrekenkundige opgave van dezelve zal niet onaangenaam wezen. Zyne eerfte lettervrugt was *Galathée*, in den Jaare 1782. Deeze wierdt gevolgd van de twee eerfte Deelen zyner Tooneelftukken, bevattende: *Les deux Billets*; *le Bon Menage*; *le Bon Pere*; *la Bonne Mere*; en *le Bon Fils*. Niettegenftaande den opgang dier Stukken by het Publiek, haalden zy FLORIAN het misnoegen zyns Weldoeners op den hals, die hem beftrafte, om zyn fchryven over ongewyde Onderwerpen. Als eene ftoort van

Zoenoffer aan den Prins, verkoos hy een onderwerp uit de gewyde Schriften, en gaf eerlang zyn *Ruth* in 't licht. Bekoord over dit blyk van believinge, verdubbelde de Hertog zyne dienstbetooningen aan zynen Edelman, die voor zyn geluk noodzaaklyk wierdt, en voor wien hy eene dieper hoogagting dan ooit te vooren opvatte. *Voltaire et le Serf du Mont-Jura* volgde op *Ruth*, en met dit Stuk behaalde FLORIAN den Prys der Fransche Akademie. *Louis XII au Lit de Mort; le Cheval d'Espagne; le Tourtereau; la Poule de Caux; le Chien de Chasse; Leocadie; Inez de Castro*, en eenige andere kleine Stukjes, waren de inhoud van een Deel Mengelschriften, 't welk kort op het voorgaande Werk volgde. Dit wierdt vervangen van zyne zes Romans: *Bliomberis, Pierre, Celestine, Saphrontine, Sanche, en bathmendi*. — *Jeannette et Colin, les Fumeaux de Bergame, Hervet, Leander, le Baiser, en Blanche et Vermeuil*, bevatte het derde Deel zynen Tooneelstukken. Het volgende Werk was *Estelle*, 't welk hy de oudste Zuster van *Galathée* noemde, en, even als het vermaarde Stuk, gunstig wierdt ontvangen. *Numa* kwam ten voorschyn te midden der stormen der Omwenteling. *Gonzalve de Cordoue* voerde FLORIAN's roem ten top. Hoewel dit Werk in eenen tyd het licht zag, toen zoo belangryke gebeurtenissen de Fransche Natie bezig hielden, slaagde *Gonzalve* allergelukkigst. Twee uitgaven volgden elkander met eenen spoed, blyk vertoonende van het streelende belang, waarmede het Publiek dezelve ontving. Een Boekdeel, getiteld *Nouvelles-Nouvelles*, bevattende *Selmour, Selico; Claudine, Zulbar, Camiré et Valérie*, kwam genoegzaam te gelyk met *Numa* in 't licht. Ten laatste verscheenen zyne *Fabels*, en bevestigden zynen roem; als Auteur en als Mensch. De schoone eenvoudigheid, welke dezelve kenmerkt, bekrachtigde den eerwaardigen titel, welken hy met zoo veel regts hadt verkreegen, van *Mensch der Natuur*. In de eenzaamheid op het Land, verre van de Steden, zocht FLORIAN telkens die kalmte der ziele en tevredenheid, tot echte letteroeffening en naauwkeurig opstellen zoo onontbeerlyk. Hier steeg zyne verbeeldingskracht ten hoogsten top. De Hertog, zyne zucht voor de eenzaamheid kennende, liet ten zynen gebruike een afzonderlyk Salon vervaardigen, aan den ingang van het Park de *Sceaux*, op een kleinen afstand

van

van het Kusteel. Veelen zyner fraaiste Stukken wierden hier geboren.

Hoewel FLORIAN in den schoot des Adels was opgeleid, nimmer, egter, offerde hy aan de Vleiers de waardigheid van den Mensch. Geagt en beschermd van een weldaadig en verstandig Prins, wierdt hy de werkdaadige uitdeeler van diens liefdegiften; en de weezen en de armen, vooral de behoeftige Geleerden, vonden immer in FLORIAN een yverigen voorspraak en werkzaam beschermer.

De grootsten en de besten der menschen hebben hunne zwakheden, en FLORIAN was niet vry van gebreken. De zelfde FLORIAN, die by alle gelegenheden de volmaaktste onverschilligheid omtrent eergenot hadt vertoond, de zelfde man, wiens ziel en hart boven den invloed van geluk en vlottende gunsten verre verheven waren — liet toe dat hy bezweek onder de hevigheid zyner begeerte, om eene plaats te verwerven onder de Veertig Akademisten. Ongevoelig ondermynde de kragt dier eerezucht zyn gestel, en deedt de natuurlyke zoetheid van zynen aart in rustlooze gemelykheid verwandelen. Niet genoeg verzadigde het die drift, dat hy reeds Lid was der Akademiën van *Madrid*, *Lions*, en *Florence*; niets dan eene plaats in de Akademie van *Parys* scheen bekwaam ter voldoeninge aan die eerezucht, welke zyne ziele een geruimen tyd tyrannisch beheerschte. Nooit was hy by de aanneeming van een nieuw Lid in de Akademie tegenwoordig, zonder eene geweldige gemoedsaandoening te gevoelen, die hy voor anderen niet wist te verbergen. In weerwil der hevigheid dezzer drift, deedt FLORIAN nimmer haaren invloed in zoo verre gelden, dat hy de beginsels van eere en opregtheid, die de bestendige dryfveren zyner daaden waren, daar aan opofferde.

Eindelyk viel 'er, door den dood des Kardinaals DE LUINES, eene plaats in de *Fransche* Akademie open; en FLORIAN verwierf die plaats, op aanzoek zyns voorgaanden mededingers SEDAINÉ; die, nevens DUCIS, LA HARPE, RABAUD DE ST. ETIENNE, DE LILLE, en BERNARDIN ST. PIERRE, hem met byzondere agting vereerde. Tusschen FLORIAN en DUCIS in 't byzonder hadt de naauwste vriendschap plaats; zoo veel vertrouwens stelde de een in des anderen oordeel, dat geen van beiden zyne Schriften ter perze bragt.

bragt, zonder alvorens onder het verbeterend oog zyns Vriends geweest te zyn.

Zoo ras de Omwenteling doorbrak, begreep FLORIAN welhaast, dat hy de stormen diens vrezelyken tydftips niet zou ontgaan, die elk man van verdienste met vernieling dreigden. De woeste ROBESPIERRE verklaarde een openlyken oorlog aan de Letteren, en scheen te verlangen, elk spoor van Geleerdheid en fraaie Kunsten te vernietigen, die zoo lang zyn Land versierd hadden; zelfs scheen die wreede verwoester de moeite niet te neemen, om het door hem gesmeed ontwerp te vermommen, om *Frankryk* tot dien veragtyken staat van onkunde te vernederen, welke van willekeurige magt de wieg is. Dag aan dag hoorde FLORIAN lieden van letteren noemen, als bestemde slagtoffers der onderdrukkinge diens tirans; en nooit vleide hy zich, diensvolgens, met de hoop, van het algemeene doemvonnis te zullen worden uitgezonderd. Zyne hoedanigheid van Edelman des Hertogs DE PENTHIÈVRE wierdt aangevoerd als een bewys zynen naauwe betrekkinge tot den Adel, de misdaad, hem ten laste gelegd; en op het enkel *Mandaat* van den eereloozen ROBESPIERRE wierdt hy in verzekering genomen. Zyne Regters verweeten hem, voor zynen *Numa* eenige dichtregels tot lof der Koninginne geplaatst te hebben; en op deeze beschuldiging wierdt de Schryver van *Galathée* op eene eerelooze wyze na de Gevangenis van de *Bourbe* gevoerd (*).

De tyding zynen hegtenisfe klonk door *Parys*, en bedroefde elk vriend der Menschlykheid. Elkeen voedde voor FLORIAN de diepste hoogagting; maar elkeen was tevens op middelen tot eigen veiligheid angstig bedagt; niemant durfde over onregt klaagen, of tot het Regt de toevlugt neemen. Hy, die het zou hebben durven bestaan, voor de zaak des verdrukten slagtoffers in zulke omstandigheden in de bres te springen, moest een Man geweest zyn, boven 't gewoone peil des Menschdoms verheven; zoo gevaarlyk was dusdanige on-

(*) Deeze Gevangenis, staande in de Straat, *Rue d'Enfer* (Heliche Straat) genaamd, was een der Revolutionaire bewaarplaatzen, in welke de menigvuldige slagtoffers wierden opgesloten, eer men hen na de Conciergerie voerde, van waar zy ter Strafplaatze geleid wierden.

onderneeming. Deeze verhevene vlugt van godsdienstigheid en edelmoedigheid was als een zegepraal der Vriendschap gespaard. Lang was FLORIAN gemeenzaam bekend geweest met BOISSY D'ANGLAS; en die doorluchtige Wetgeever was het die zich als zyn Voorpraak en Vriend openlyk durfde verklaren. Al het gevaar der onderneeminge was niet in staat, om dien edelmoedigen man van het te werk stellen van alle mogelyke middelen, ter verwerving der vryheid zyns onderdrukten vriends, af te schrikken. Intusschen verduurde de FLORIAN met kloekmoedigheid alle de hardigheden der Gevangenisfe. Hy, die den voortgang des kwaads nooit zonder huivering hadt aanschouwd, die het lot zynor ongelukkige medeburgeren zoo dikmaals hadt beweend, en die nooit zonder te verbleeken ROBESPIERRES naam kon hooren noemen; hy, die zelfde tederhartige FLORIAN, behieldt nu, onder de snelle annadering des doods, eene verwonderlyke standvastigheid. Hy vervolgde zyn Letterwerk in de Gevangenis van de Bourbe met de zelfde bedaardheid, waarmede hy hetzelfde in zyne afzondering in het Park de Secour zou hebben voortgezet. In deeze Gevangenis begon by het eerste Boek van zynen *William Tell*; een Dichtstuk, welks onderwerp hem door zynen Vriend ducis was aangeprezen. Elk bewonderaar van FLORIAN moet zich bedroeven, dat dit schoone Stuk, 't welk het aanzien hadt van een der beste Stukken te zullen worden, zedert de Omwenteling geschreeven, niet voltooid is. In deeze Gevangenis legde insgelyks FLORIAN de laatste hand aan zyn Dichtstuk, *Ebrahim* getiteld, in vier Zangen; een Werk, vol schoonheden, waarin, met het penfeel van FENELON, broederliefde, aardsvaderlyke deugd, edele nayver, en de drift der liefde, in alle haare kragt en kieschheid, zyn geschilderd. Dit Hebruewsche Dichtstuk was, onder alle zyne voortbrengzels, FLORIANs meest geliefde werk; en 't geen, terwyl het hem het meeste vermaak onder het opstellen verschafte, gemaklykst was geschreeven.

Terwyl de opgefloten Dichter aldus de uren zynor gevangenschap sleet, ging BOISSY D'ANGLAS voort in zyn aanzoek by het *Comité van Algemeene Veiligheid*. FLORIAN droeg kennis van de menigvuldige on aangenaamheden en het dreigende gevaar, aan welke zyn Voorpraak ten zynen behoeve blootstondt; en uit de

de diepte zyner Opfluitinge zondt hy hem eenen *Lofzang op de Vriendſchap* toe, als het eenig onderpand zyner dankbaarheid, welk zyne omſtandigheden veroorlofden hem aan te bieden. Niet de eenige, intuſſchen, was BOISSY D'ANGLAS, die zich FLORIANſ zaak aantrok: nog een ander was er, die hem het vermaak betwistte van dienſt te doen aan hunnen ongelukkigen Vriend; en die andere was de beroemde MERCIER. Op de tyding der gevangeniſſe van zynen Leermeester en Vriend, aan wien hy door de naauwſte banden van vriendſchap en dankbaarheid, twaalf jaaren lang, was verbonden, vertrok MERCIER ſtraks na Parys, en, alle gevaaren braveerende, vervoegt hy zich onmiddelyk by het *Committé van Algemeene Veiligheid*, en eiſcht, te midden van dat Vermogend Lichaam, met verheffing zyner ſtemme, de vryheid zyns weldoeners, leermeesters en vriends. „Om wiens wille,” vraagde men hem, „ſpreekt gy ten voordeele van eenen *Voor-maaligen (Ci-devant)*, van eenen vyand van 't algemeen welzyn?” — „Om myns zelve wille,” hernam MERCIER, met die edele deſtigheid, welke een laag of ſchuldig geweeten nooit kan vertoonen. „In den naam „der Letterkunde,” vervolgde hy, „kom ik haaren „beſchermer naasten; en in naam der Menſchlykheid „en der onderdrukte Deugd kom ik regt eiſchen. Indien FLORIAN waarlyk ſchuldig zy; indien hy waarlyk van landverraad zal overtuigd worden, laat hy „dan de verdiende ſtraffe ondergaan; maar indien, integendeel, zyne onſchuld kan beweezen worden; „indien gy, in ſtede van zyne onderſtelde misdaaden, „in hem ſlegts deugden zult ontdekken: beloofst my „dan ten minſte, hem uit zyne Gevangeniſſe te ſlaaken, en aan de Maatſchappij een vreedzaam en „deugdzaam Burger weder te geeven.” — „Deugdzaam!” riep eene ruwe luide ſtemme, te midden van het algemeen gedruis der opſchuddinge: „Onmogelyk! De man, die tot lof der Koninginne kon dichtten, kan niet anders dan de vyand van zyn Land „zyn, en in alle opzigten een gevaarlyk karakter.” Straks juichten verſcheiden Leden der kragtige zaale huns Voorzitters toe; en de edelmoedige MERCIER, zyne verontwaardiging ſmoorende, vertrok voorzigtiglyk, voorneemens om ter reddinge van zynen Vriend alles te doen, of zelf te vallen.

Ein-

Eindelyk verscheen de gedenkwaardige negende van Thermidor in het tweede jaar der Republiek, wanneer ROBESPIERRES val de hoop zyner slagtofferen vernieuwde, en hunnen moed deedt herleeven. FLORIAN, onder andere, die zich zeiven reeds lang als ten dood gedoemd beschouwd hadt, beschrynt een straël van hoop in zynen Kerker. Kort naa ROBESPIERRES dood kreeg hy verlos om zyne vrienden te zien, en in hunne omhelzingen verloor hy alle geheugen zyns lydens. BOISSY D'ANGLAS bedlende zich van 't eerste oogenblik der magt, die naa ROBESPIERRES aflyvigheid op hem kwam, om zyns vriends banden te verbreeken. Naar gelange FLORIANs aandoenlykheid de gevangenis voor hem pynlyker badt gemaakt dan voor anderen, verhoogde ook dezelve het genot der vryheid. Weinigen inderdaad konden het geluk van tot hunne vrienden weder te keeren, en eene zuivere, vrye lucht te ademen, zoo leevendig als FLORIAN gevoelen. Den Kerker verlaten hebbende, was zyn eerste werk, aan zynen verlosser zyne dankbaarheid te gaan betuigen; doch BOISSY was niet thuis, en vermits de Wet tegen de Edellieden zyn langer vertoeven te *Parys* verboodt, was hy genoodzaakt, na het Land te keeren, zonder het genoegen van aan zynen waardigen vriend de gevoelens van dankbaarheid, hoogagtinge en bewonderinge betuigd te hebben, van welke zyn hart doordrongen was. De plek, die hy tot de plaats zyner ballingschap verkoos, was het Park *de Sceaux*; en dat aangenaame verblyf, 't welk het tooneel zyner vroegste geneugten geweest was, diende ter wykplaatze, in welke hy zyne dagen wenschte te eindigen. Veele redenen staafden deeze keuze. Hier was hy bekend, en zedert lang geagt; en de bewooners der geheele Gemeente beschouwden hem als hunnen vader en vriend.

Toen deeze goede lieden FLORIAN onder hen zagen wederkeeren, wedyverde elkeen met zynen buurman in de betuiging van vreugde. Kinderen stamelden zynen naam, en de jonge dochters, die zoo dikmaals, op zyn verzoek, onder de hooge boomen van het Park gedanst hadden, omsingelden hem, onder de leevendigste betuigingen van haare blydschap. Welk een tooneel voor den Schryver van de *Estelle*! Met moeite doorstondt hy zulk eene proeve zyner aandoenlykheid; hy mengde zyne traanen met die der goed-

har-

LEEVENSBYZONDERHEDEN VAN FLORIAN.

hartige dorpelingen, en verzegelde hun zyne belofte, hen nimmer te zullen verlaaten, maar onder hen te leven en te sterven. De bewooners van *Sceaux*, gelukkig in de tegenwoordigheid huns weldoeners, hervatteden hunne voorgaande vrolykheid. De Doedelzakken lieten zich van nieuws hooren, en de jongelingen, het stof van hunne fluiten blaazende, vierden, al dansende, met hunne minnaresses, de wederkomst der deugd. De gulden eeuw scheen onder hen te zyn terug gekeerd, toen het Menschdom vrede en goedwilligheid onder de dierbaarste zegeningen plaatste, en onkundig was van de oorlogsrampen, die, zedert, de waereld verwoest hebben. Met den voorspoed en het geluk deezer goede dorpelingen hieldt FLORIAN zich telkens onledig; en eene zyner voornaamste zorgen was, hun verstand te verlichten en te onderwyzen. Hy zocht hun de pligten van goede burgers in te prenten, en alle zyne onderrichtingen waren gegrond op rechtvaardigheid en menschlievendheid, de twee deugden, dierbaarst aan zyn hart. Zodanig was de gelukkige kalmte, welke FLORIAN in zyn verblyf te *Sceaux* smaakte. 't Was egter van korten duur. Zints eenigen tyd hadt hy verval van gezondheid gevoeld. Zyn gestel, hoewel uit den aart sterk, was ongevoelig ondermynd. ROBESPIERRES schrikwekkende gruweldaaden hadden zyne ziel met ontzettende aandoening getroffen; en de gemengde gevolgen van droefheid en schrik hadden de geheele dierlyke huishouding in verwarring gebragt. Kort naadat hy de Gevangenis verliet, gevoelde hy eene soort van verzwakkinge, die zyn naderend einde scheen te voorspellen. Welhaast nam deeze ongesteldheid eene meer beslissende gedaante aan; 'er volgde eene koorts, en hy stierf in de armen van den getrouwen en edelmoedigen MERCIER, op 29 Fructidor, in het tweede jaar der Republiek, in den ouderdom van agtendertig jaaren en drie maanden. Zyne stoffelyke overblyfsels wierden begraven op het Kerkhof der Kerspelkerk van *Sceaux*, en naa lang aanhouden verwierf eindelyk MERCIER verlof, om over zyn Graf een Cipresenboom te mogen planten, als een eenvoudige gedenkteeken aan zyne gedagtenisse.

SOORT BY SOORT.

EEN ONTWERP, OM DE VERLICHTING ALGEMEENER TE MAAKEN.

By gelegenheid van het dikwerf leezen van dezelfde Bewyzen, ten minste van hetzelfde Soort van Bewyzen, ter staaving of omstooting van twee of meer Stellingen, welke tot zeer verschillende Weetenfchappen behoorden, is my het volgende ingevallen :

Mischien zou het van grooten dienst zyn, ter spoediger ontdekking der Waarheid, of der voor ons hoogst mogelyke Waarschynlykheid, indien men alle Onderwerpen, welke door gelyke of gelykfoortige Bewysredenen verdedigd of bestreeden worden, in één rei naast elkanderen plaatste, en dan die Bewysredenen opgaf.

Hoe uitgebreid iemands kundigheden ook zyn mogen, altoos egter is 'er één vak der Geleerdheid, waarin hy byzonder bedreeven is; en by de zogenoemde Ongeleerden vindt men ook altoos, dat zy by uitstek geneigd zyn tot de beoefening van eene enkele Weetenfchap of Kunst, en over Stellingen, daartoe betreklyk, veel gegronder oordeelen, dan over die der andere Kunsten en Weetenfchappen, van welke zy weinig of geen werk maaken. Ongeleerden en Geleerden beiden zullen, derhalven, onder de Stellingen, die zy in één rei geplaatst vinden, ligtlyk eene Stelling aantreffen, wier gegrondheid of ongegrondheid zy van naby kennen; en dit zal hun, als met een opflag van het oog, teritond doen zien de waarheid of valscheid, waarschynlykheid of onwaarschynlykheid, der overige stellingen van die rei. Het spreekt van zelf: de Rei-stelling behoort door Kundigen te geschieden; op dat de Bewysredenen, waarmede de byeengeplaatste Onderwerpen verdedigd of bestreeden worden, duidelyk en in volle kracht worden voorgesteld. Zo iets zal de verkryging eener algemeene Kunde veel gemaklyker maaken, en dus niet weinig kunnen toebrengen aan de waare Verlichting; en daarom is deeze arbeid aan te pryzen aan verstandige en goedwillige Menschenvrienden.

In alle vakken der Geleerdheid, in alle Kunsten en Weetenfchappen, zal een oplettende niet weinige Stellingen of Onderwerpen aantreffen, wier bestaan men op dezelfde, of op foortgelyke, gronden vestigt of betwist. In de Godgeleerdheid, by voorbeeld, zou men in dezelfde rei kunnen plaatsen alle zodanige Leerstukken, welke rusten op het *letterlyk* verstaan of uitleggen van eenige spreekwyzen der H. Schrift; terwyl anderen die Spreekwyzen voor *figuurlyk* houden, en

de daarop gebouwde leerstukken voor niet genoegzaam grond. Deskundigen staat het te beoordeelen, of Transsubstantiatie, volstrekte Predestinatie, Drieëenheid, 's Menschen onveranderlyk Lot in het andere Leven, en meer andere, in één zelfde rei behooren.

Maar men bepaale zich niet, by het in één rei stellen, aan stellingen of onderwerpen van dezelfde weetenſchap of kunst. Geenzins! Stellingen of onderwerpen van verschillende Weetenſchappen kunnen, indien zy te regt in één rei geplaatst worden, zeer dienstig zyn ter aantooninge, hoe het gelegen zy met de gegrondheid of ongegrondheid van alle, welke in die rei staan. Zo zou men by de Godgeleerde Stellingen, die op het *letterlyk* verstaan eeniger spreekwyzen der H. Schrift rusten, in dezelfde rei kunnen plaatsen de geenzins Godgeleerde Stelling: *de Zon loopt om de Aarde*; omdat, of in zo verre, die Stelling ook rust op het *letterlyk* verstaan of uitleggen van een gezegde, in den Bybel voorkomende.

Uit het bygebragte zal men, min of meer, de groote Bekorting kunnen bemerken, die door het voorgedragten Onderwerp te verkrygen is. In eens behandelt men veele Onderwerpen; en kent een Leezer één van die onderwerpen, dan kent hy ook alle de andere, die in dezelfde rei staan; want zy allen zyn van hetzelfde Soort.

Om duidelyk aan te toonen, hoedanig, naar myn plan, de in één rei-stelling geschieden kan, of waarin eigenlyk het door my voorgestelde bestaat, stel ik nu drie Onderwerpen in één rei, en meld daarby *eenige* bewyzen en tegenbewyzen.

Met voordagt zeg ik *eenige*: want het zou wel kunnen zyn, dat 'er meer bewyzen gevonden worden; maar deeze melding gelieft men aan te merken als een voorbeeld van de manier, door my bedoeld; terwyl het my zeer aangenaam zal zyn, deeze rei-stelling door meerkundigen verbeterd te zien.

a. Het dooden van Vtschen, Vogelen en Dieren, om derzelver Lyken te etten.	b. De Slaavenhandel, of het Kopen en als Slaaf gebruiken der Afri- caanen.	c. Vervolging om den Godsdienst, of het kwalyk behandel- len van andersdenkenden over Godgeleerde Stellingen.

Bewyzen voor de geoorloofdheid deezer Daaden.

1. Deeze Bedryvers zyn voortreflyker dan deeze Lyders; de eerstgenoemden hebben, derhalven, Heerschappy over de laatstgenoemden.

a. Vis-

a. Viscchen, Vogelen en Dieren hebben minder of geen ziel, verstand of gevoel.

b. De Africaanen zyn onbeschaafd en onverlicht; zy weeten althans veel minder van welgemanierdheid, en kunstige vol-
doening der driften, dan de Europeers.

c. De Andersdenkenden blyven *hardnekkig* by de Dooling, en *willen* niet hooren naar de Stem der Waarheid.

a. Deeze daaden zyn nuttig voor de Bedryvers.

a. De Lyken der Viscchen, Vogelen en Dieren zyn eene aangename spys.

b. Der Africaanen arbeid geeft overvloed van Suiker, Cof-
fy, Cacao, en veele andere lekkernyen.

c. Niet zelden vervielen de voordeelige Ampten en ryke Be-
zittingen der Vervolgden aan de Vervolgers.

3. Deeze daaden zyn zelfs voor de Lyders nuttig.

a. Viscchen, Vogelen en Dieren zouden, indien de Men-
schen hun niet in eene groote menigte doodden, (tot welk
menigvuldig dooden dezelve aanhoudend gedrongen wor-
den door de begeerte om die Lyken tot spys te gebruiken)
door elkanderen gemarteld, verscheurd, en zeer wreedelyk van
't leven beroofd worden.

b. Door de Africaanen te koopen en in slaaverny te houden,
rukt men hun uit de wreede handen hunner Landgenooten.

c. Het Onheil, 't welk men de Vervolgden aandoet, kan
hunne hardnekkigheid vermurwen, hun van den zielverder-
venden weg afbrengen, en geleiden op den weg der Ge-
lukzaligheid.

4. De Bedryvers hebben voor zich het voorbeeld van vee-
le hunner Medescheepselen; naamlyk, van die Viscchen, Vo-
gelen en Dieren, welke anderen om 't leven brengen en tot
spys gebruiken, en ook, anderen dwingen, pynigen en ver-
jaagen.

5. Het afschaffen of halaaten deezer Daaden, welke, veele
Eeuwen lang, in meest alle Landen deezer Aarde, bedreeven
zyn, zou eene onberekenbaare Verwarring veroorzaaken on-
der het Menschdom.

a. Veele menschen zouden hunne aangename Visc-, Vo-
gel- en Vleesch-maaltyden ontbeeren moeten, en alle die
geenen, (of althans veele derzelven) welke nu een middel
van bestaan vinden in het vangen en dooden van Viscchen,
Vogelen en Dieren, zouden dan geen arbeid hebben om de
kost mede te winnen.

b. De zogenoemde Eigenaars van Africaanische Slaaven zou-
MENG. 1802. NO. 10. G g den

Wat de groote Capitaalverliezen, welke de Slaven by verkoop zouden kunnen opbrengen, of deezen hun gekost hebben. En de Westindische Producten zouden de Planters veel duurer te staan komen, indien zy, niet door Slaaven, maar door Daglooners, de Plantagen moesten laten bearbeiden; en indien de Prijs der Producten verhoogde, dan zou de groote menigte, die zich gewend heeft aan het dagelyks gebruik van Suiker, Coffy, Cacao, enz. genoodzaakt zyn, of in 't geheel; of gedeeltelyk, af te zien van deeze hun geheel eigen geworden gewoonte, welke hun thans zo veel vergenoegen en vermaak geeft.

De Gelfide Leerstelsels zouden een kragtdaadig steunfel ontbeeren, en gevaar loopen van veronagzaamd en verlaaten te worden; en dezelver Voorstanders zouden veel verliezen aan Eer en Aanzien.

Wederlegging dezer vijf bygebragte Bewyzen.

1. De zaak, waarop hier de Heerschappy gevestigd wordt, is tegenspraak onderhevig.

a. Viscchen, Vogelen en Dieren toonen den opmerksamen Beschouwer Uitmuntendheden, die zy boven de Menschen bezitten; deeze behooren dus in aanmerking genomen te worden, als niet's Menschelyk Voortreflykheid betekenende wil.

b. Niet weinige zogenoemde Voortreflykheden der Europeers zullen aan het zogenoemd onverlicht verstand der Africaanen, op *vyf goeden gronden*, voorkomen als onvolmaaktheden, of als afwykingen van de waare Menschelyke grootheid.

c. De aptyging van Kwaadwilligheid, aan andersdenkenden over Godgeleerde stellingen, zal, ten aanzien van veele derzelven, ongegrond bevonden worden, indien men hunne gevoelens en hun gedrag onpartijdig overweegt en nagaat; de H. Schrift althans vertoont ons Vervolgden om Godgeleerde stellingen, die, wel ver van kwaadwillig geweest te zyn, uitgemunt hebben in Goedwilligheid, en veel voortreflyker waren dan hunne Vervolgers.

Behalven dit, kan men nog aanmerken, dat het wel zeker is, dat Voortreflykheid tot een middel verstrekken kan om Heerschappy over anderen te verkrygen; maar het is op ver na zo zeker niet, dat Voortreflykheid daartoe legt geeft. En men mag ook wel vragen: Wie behoort over de Voortreflykheid te oordeelen? Ithiers is zulk eene Heerschappy, van welke de Beheerschers de gegrondheid toestemmen, door die toestemming volmaakter; en op dien grond zou men overhellen, om het Oordeel over de Voortreflykheid der Menschen, der Europeers, en der Vervolgers, niet toe te kennen aan de-

dezen, maar aan de Visschen, Vogelen en Meren; aan de Africaanen, en aan de Vervolgden om Godgeleerde stellingen.

Nu nog iets over Heerschappy!

Indien men het eigenaartig Doelwit van alle Heerschappy kan zien in het Doelwit, het welk alle, of ten minste vele, schepselen duidelyk vertoonen in hun zorgdraagend bestuur, toegeneegen hulp, en heldhaftige bescherming, ten dienste hunner Afkomelingen, gedurende derzelver kindsheid, (misschien de oorspronglykste van alle Heerschappyen) dan is hetzelfde zekerlyk geen ander dan het Geluk der Beheerschten. En behalven dat geen Bestuur, het welk zo goed een doelwit ontbreekt, den naam van Heerschappy kan draagen, zo zal 'er voor hun, die by zich zelve overtuigd zyn, dat God het geluk zynrer schepselen wil, geen twyfel overblyven omtrent het eigenaartig Doelwit van alle Heerschappy, zo dra zy zich herinneren, dat alle schepsels huane vermogens van God ontvangen hebben. Immers, het is betaamlyk (dit spreekt van zelf) dat het schepsel met alle zyne vermogens medewerkt met het Doelwit van Hem, aan wien hy die alle verschuldigd is. Vooronderstel eens: God had aan de Europeërs de Heerschappy gegeven over de Africaanen; dan, zeker, zou de waarlyk goede Opperheer van allen daarmede der Africaanen geluk beoogd hebben, en goeazins derzelver onheil. Dit voorbeeld kan men ook ter opheldering aanwenden van de twee andere Stellingen a en c.

Is het nu dus gelegen met alle Heerschappy, door welk een soort van schepsel ook zy gevoerd wordt; hoe veel heil mag men dan niet verwagten, als een Mensch over eenige zynrer medeschepselen heerscht? Hy is door zynen Schepper begunstigd met Goedwilligheid; met een Gemoed, het welk, zo het niet ontaarte, nooit nalaten zal, hem te dringen tot het bevorderen van het welzyn van anderen; en dat ook nimmer zal nalaten, hem, dat doende, alles te boven gaande vreugde te schenken. Ver van daar, dat het Doelwit der heerschappy van een niet ontaart mensch zou kunnen zyn, smarten aan te doen, veel min te vernietigen! Zyn doelwit is, buiten twyfel, ten goede te geleiden, te helpen en te beschermen, en, zo veel hem mogelyk is, gelukkig te maaken allen, over welken hy heerscht.

2. In dit bewys is Regt of Onregt niet in aanmerking genomen. Indien zogenoemde tydelijke voordeelen genoegzaam zyn om iemand iets te doen bedryven; wat blyft 'er dan van de Zedekunde over? Dan zou deeze Aarde weldra een wooneel zyn van aanhoudende verwoestingen en yslykheden, het dat zy Schepselknoos wierd, althans zonder enig Mensch.

Het geen in het bewys nuttig genoemd wordt, is dien naam niet waardig, indien het met de zaak zo gelegen is, dat de Bedryvers dier daaden zich door zulk een bedryf de verwytingen van hun geweeten op den hals haalen.

3. Hoe veel kwaad die Lyders getroffen zou hebben, indien men hun niet van leven of vryheid beroofd, maar overgelaten had aan hun lot, gelyk men zegt, kan niet naauwkeurig genoeg berekend worden, om hetzelfde juist te vergelijken met het kwaad, het welk hun nu aangedaan wordt; maar het is volkomen duidelyk, dat die Vischen, Vogelen en Dieren, die Africaanen, en die Vervolgden, welken, aan zich zelve overgelaten, geen kwaad wedervaaren zoude hebben, door de voorgestelde bedryven *a*, *b* en *c* veel verliezen.

Hoe oneigenaartig ook zyn deeze Bedryven, indien men dezelve als middelen opgeeft om het nut der Lyders te bevorderen! Om hun van eenig kwaad te bevrylen, is men zelf wreed; men vernietigt zyne Medeschepselen! En hoe behandelt men zyne Medemenschen? Men maakt hun het lieve leven, door den Schepper aan hun verleend opdat zy gelukkig zouden zyn, tot een ondraagelyken last.

4. Wat al zou men niet kunnen verdedigen, indien het daartoe genoeg ware, een Voorbeeld aan te wyzen? Een geil en wellustig Mensch kon het voorbeeld der Musfchen bybrengen; een Listige en Wreede, dat van zommige Roofvischen, Vogelen, Dieren, en wat dies meer is.

Het komt 'er hier op aan, of het voorgestelde Voorbeeld goed is of kwaad om nagevolgd te worden. De Navolging van eenig voorbeeld kan de natuur van de Daad, die door navolging bedreeven is, geenzins veranderen. Het stookten of veroorzaaken van vyandigen twist en oorlog (om iets ter opheldering by te brengen) wordt niet goed, al is het dat eenige onzer Medeschepselen zich daaraan schuldig maaken. Het welzyn van anderen, en niet eenig Voorbeeld, is de roetssteen, waarop men de egt- of goedheid, valsche- of kwaadheid, der menschelyke daaden toetzen en beproeven kan.

5. Het afschaffen of nalaaten van zaaken, die zeer algemeen in gebruik zyn, treft veeler lusten en begeerlykeden; van hier dat nuttige veranderingen maar al te dikwils onheil, in stede van heil, veroorzaakt hebben; vooral, als men dezelve ongeregeld of overhaast doordreef.

Dit afschaffen of nalaaten behoort bedagtzaam te geschieden; en dan zal 'er, zeker, geene onberekenbaare Verwarring door ontstaan: want;

a. Het meerder toelleggen op de aankweeking van heilzame en welmaakende Gewassen zal de weelderigste tongen
eene

eene genoegzaame vergoeding verschaffen voor de Dierlyke lekkernyen. En die uitgebreider, kunstiger, en veel meer tyd vereischende Landbouw zal arbeid, en middelen van bestaan, verleenen aan hun, die zulks nu vinden in het vangten en dooden van **Vischen, Vogelen en Dieren.**

b. Indien de Planters meerder arbeidsloon moeten uitgeeven dan nu; hunne Plantagien zullen, misschien, beter bearbeid worden, en meerdere of betere Producten opleveren. Op zyn ergst genomen, zullen de Planters wat minder winnen.

c. Indien 'er Leerstellingen zyn, die zich niet door haare waarde kunnen staande houden; slegts een klein gedeelte van het Menschdom, in vergelyking van het geheel, zou 'er eenig aanzien en gemak door verliezen.

Zie daar een voorbeeld van myn voorgestelde *in één reïstelling*. Waren alle de Bewyzen voor en tegen bygebragt, dan zou een Leezer, die den waaren aart van een der drie kent, in eens, den waaren aart zien van de twee overige; die weet hoe het gelegen is met *c*, zou dan te gelyk ook weten de waare gesteldheid van *a* en *b*.

Maar dit voorbeeld van in één reïstelling is geen uitgewerkt stuk, waarin alles, wat voor en tegen gezegd kan worden, is bygebragt. Nog minder uitgewerkt, en slegts aangestipt, is de nu volgende in één reïstelling, welke hier nog bygevoegd is, of dezelve het Plan eenige meerder delykheid moogt byzetten.

*De Weelde, of te groot De Abtehandel van het
eene Verteering. Jaar 1720.*

Een Bewys voor. Beide deeze zaaken bragten te wege (en de Weelde doet zulks nog) een grooten omloop van Geld; iets, het welk zeer dienstig is ter bevordering van de arbeidzaamheid en het welvaaren van de Inwooneren des Lands.

Een Bewys tegen. Het Voordeel van dien omloop van geld, het moge minder of meerder zyn dan men zich verbeeldt, is slegts voor een korten tyd. Het is onbestendig, en duurt niet lang genoeg om eene welgevestigde en aanhoudende Welvaart voort te brengen; en, als die korte rol gespeeld is, zyn dit de gevolgen: Schaarheid van Geld, Miscrediet zo buiten- als binnenlands, verwyfde Zedenloosheid, jammerlyk Gebrek, dolzinnige Vertwyfeling, en de Kwalykvaart, zo niet de Ondergang, des Lands.

Indien deeze aanstipping tot iets volkomens gemaakt wierd, dan zou een Leezer, die welbekend was met de rampen,

welke de Afschandel van het Jaar 1790 voortbragt, hoe onkundig ook aangaande de droevige gevolgen van Weelde, op het zien dezer twee éénsoortigen, niet kunnen nalaten, by zich zelven of openlyk, te zeggen: *Zo schadelijk is ook de Weelde!*

Het Plan is nu duidelyk, en het Nut, 't welk de Ontwerper van dezelve goede uitvoering te gemoet ziet, doet hem wenschen, dat het, ten minste, eenige aanleiding mag geven tot iets Soortgelyks.

SIMPLEX.

DE KRYGSMAN.

Eene Vertelling.

(Uit het Engelsch.)

Nieuwlyks had ik zestien jaaren bereikt, en myne leerjaaren met vrugt doorgebracht op een der beste Leerschoolen; danlik was een jonger Zoon, en myne Ouders oordeelden het thans noodig, de bestemming van myn levensberoep in ernstige overweging te neemen. Myn Oom, een Geestlyke, een Deken, hadt te meermaalen zyn oogmerk te verstaan gegeven om my eene Standplaats te bezorgen, indien myne Ouders nog in de Godgeleerdheid lieten gaderen. Een uitmuntend Regtsgeleerde, een Neef-myner Moeder, boodt aan, myne voorbereidende Regtsgeleerde Studien te zullen regelen, en my tot de Praktyk op te brengen, wanneer men my ter Pleitzaate bestemde. Myns Grootvaders voorspoedig gedreven Handel hadt den grond gelegd voor het ruim bestaan myns Vaders, die daarom overhelde om my by een Koopman te bezorgen. Myne eigene heimlyke wenschen liepen op den Krygsstand; hiertoe hadt myne Moeder, tot zeer onlangs, my aangezet; doch het uitbarsten des Oorlogs met *America* hadt haar des zo afkeerig gemaakt, als zy 'er voorheen op gesteld was.

Wenige dagen naa myn laatst t'huiskomen van de School, waren de Deken, de Regtsgeleerde, nevens eenig ander gezelschap, genoodigd op een onthaal ter vieringe van myn Zestienden Jaardag. Deze was bestemd om te raadpleegen over myn levensberoep. Vol vreeze dat de keuze tegen mynen wensch zou uitvallen, zag ik dien dag met treurigheid te gemoete. De morgen van denzelven was de bekommerendste

De on-aangenaamste dag, tot nog toe van my beleefd, Toen het gezelschap kwam, begon myn hart my geheel te ontzinken.

Gelukkig hieldt, op den tyd dat wy ons aan tafel zouden vervoege, een rydtuig voor de deur stil; uit hetzelfde kwam een oud Heer, in ryken militairen uniform: hy werd door synen knecht aangediend als de Generaal SHAWELL. Myn Vader, dien naam hoorende, ylde heen om hem te ontfangen, met eene houding en gelaat, die genoegzaam te kennen gaven dat de Generaal zyn oude Vriend was, digh hy in zeer langen tyd niet gezien hadt. Na de hartlykste wederzydsche begroetingen, bragt myn Vader zynen Vriend in het gezelschap; en wy vernamen, dat de Generaal, naa een langen krygsdienst buiten 's Lands, nu eerst in Engeland was wedergekeerd, en de eerst mogelyke gelegenheid waarnaar om zyne kennis en verkeerling met zynen ouden Vriend te vernieuwen.

‘t Gezelschap schikte zich aan tafel. ‘s Generaals kunde en beleefdheid waren zodanig, dat het overige des gezelschaps niets gevoelde van het onaangename, ontstaande uit de onverwagte slooqenis eener Vriendenparty, door het onverwagt inkomen eens vreemden. Ik werd met onderscheiding aan myns Vaders ouden Vriend aangeboden; en, toen hy myne gezondheid dronk, vatte hy my gulhartig by de hand, vragende, „of ik geen zin had om Soldaat te worden?“ Ik dagt best, geen rechtstreeks antwoord te geeven. Maar myn Vader betuigde, dat myn Levensstand eene nog onbestiste zaak was; schoon hy hoopte, dat het gesprek zyner Vrienden, in den naasmiddag, de keuze zou bepaalen van hem en van zynen Zoon.

Myne Moeder gaf, met eenig ongeduld, te kennen, dat ik uit my zelven, zo als zy geloofde, maar al te zeer tot den Krygsdienst neigde; en dat, schoon zy, in Vredestyd, wat haar betrof, die neiging niet zou wederspreven, zy nogthans de gedagte niet kon verdraagen, om my, mischien, daar de Oorlog ontslooken was, een gewissen dood in den mond te zenden. — De Deken zeide, dat ik veel veiliger zou weezen op de Universteit, en dat het inkomen van een goeden stand in de Kerk veel beter was dan de doorgaande bezolding eens Krygsmans. — De Regtsgeleerde beweerde, dat de Pleitzaal het eenige geschikte tooneel was, om met roem te schitteren, voor iemand van zo veel belovende bekwaamheden, en vroeg myne Moeder, of zy zich niet hoogst zou gestreeld vinden met my tot een aanzienlyken Staatspost verheeven te zien? — Myn Vader bedankte zyne Vrienden voor hunne raadgevingen; doch betuigde, dat zyne wenschen daar heenen liepen, dat ik, even als myn Groot-

vader, wiens naam ik droeg, een eerlyk en gelukkig Koopman mogt worden.

Het gesprek werd voortgezet. Elk bragt redenen by, tot onderschraaging van zynen gegeven raad; terwyl allen, uitgenomen de Generaal, wiens niet opdringende betersfheid hem geheel deedt zwijgen, verklaarden, dat uit het Krygsmansleven voor my niets goeds te hoopen was. Met verontschuldigen ten opzichte van den Generaal, bragt de een by, de algemeene armoede der enkele Soldaaten van fortuin; een ander weidde uit over hunne losbandigheid en ongeregeld leven. De Generaal hoorde alles aan met eene schynbaar goedkeurende houding, en toonde zich in 't minste niet geraakt over deeze en geene aanmerkingen, het Krygsmansleven betreffende. Schoon myn Vader hem in allen ernst vroeg om zyne meening te zeggen, weet ik niet of deeze aanmaaning hem daartoe zou bewoogen hebben, indien hy niet gezien hadt, hoe myn oog vol bezorgdheid op hem geslaagen was, en met welk een ongenoegen ik de raadgevingen van Ouders en Vrienden aanhoorde.

Hy sprak: „Ja, Heeren! gy zult u zeker verwonderen, dat ik dit alles aanhoorde, wat tegen myn Krygsmansberoep wordt aangevoerd — een beroep, 't welk vóór my niet ongelukkig geweest is — zonder iets tot verdediging daarvan te zeggen. Maar, indien de ondervinding my eenigen grond gegeven hadt, om te vermoeden, dat het Krygsmansleven, of min gunstig is voor de aankweeking van Wysheid en Deugd, of min hoope schenkt om Fortuin te maaken, of de Leevenslengte meer twyfelagtig doet worden; dan een der Beroepen, welke gy daar boven den voorrang geeft, — dan zou ik niet weinig vooringenomenheids met my zelven aan den dag leggen, door hier te zeggen, wat een Jongeling in eene hanstige geestdrift kan beweegen om een Beroep te volgen, 't welk zyne Boeken hem geleerd hebben als het Beroep der Helden aan te merken.

Gy weet, myn oude Vriend! vervolgde hy, zich tot mynen Vader wendende, — welk een losse jonge knaap ik was, toen men my by uw Vader op het Kantoor bestelde. Ik onderscheidde en waardeerde uwe goede hoedanigheden; maar zelfs uwe goede gedachten, my betreffende, kunnen nooit toestemmen, dat ik eenige verdienste meer had om my aan te beveelen. — Ja, val my niet tegen, myn hart mogt niet geheel slecht geweest zyn, en ik had zeer goed schoolonderwys ontvangen om myn verstand aan te kweeken, doch geen vasten zin tot vlytbetoon en deugd; myn hart was niet diep genoeg doordrongen met eenig goed beginzel. Ik beschouwde myzelven als onder geene verplichting tot iets, 't geen my niet aanstondt, en my behaagde niets dan kin-

der.

deragtige uitspanningen en eene te vroege voldoening van die jeugdige driften, welke zich deden gevoelen. Uw Vader ondervondt, dat 'er van zulk een knaap niets kon worden in het kantoor; en ik was zeer veel verplicht aan uwe goedgunstigheid mywaards, dat ik niet werd weggejaagd, maar heenging als iemand, die eene onwederstaanbaare neiging hadt tot een ander Beroep.

Ik werd ter Academie gezonden. Daar myn eigen meester zynde, bevytigde ik my op geene Letteroefeningen, maar gaf myzelven over aan dwaas- en verkeerdheden, welke ik my beevende herinner. Myne Vrienden wanhoopten iets goeds van my te zullen kunnen maaken; wanneer zy my uit de gevangenis, waarin ik geraakt was, verlostten, en my een Vaandrigsplaats bezorgden in een Regiment, dat gereed stondt om in buitenlandschen dienst te gaan na eene zeer ongezonde luststreek.

Met genoegen ombelsde ik deeze levensverandering. Ter gevangenisfe uit gaande, dagt ik dat 'er niets gelukkiger kon weezen, dan het vrolyk en zwervend leeven eens Krygsmans. Ik haakte om vreemde landen te gaan zien; voor het gevaar om vreemde landen te gaan zien: voor het gevaar van schadelijke luststreeken, of van 's vyands zwaard, was ik niet bekommerd.

Ik kwam by myn Regiment, zo als het gereed stondt om na de *West-Indiën* in te scheepen. Een gedeelte van myn voorgaand leeven was, met ongunstige toevoegzelen, ter oore van eenigen myner Medes-officieren gekomen; en schoon zy niet volstrekt verklaarden geen doen met my te willen hebben, scheenen zy zeer onvoldaan, dat zy my by hun geplaatst vonden. Ik was stug in het waarneemen van krygsverrigtingen, en onbedreeven in de Regimentspligten; stukken, die mynen staat nog onaangenaamer deden worden. In het geheele Regiment was geen één Officier dan ik alleen, die van de bezolding eens Vaandrighs moest leeven. Ik had niet boven de drie weeken in het Leger geweest, of ik voelde de nadeelen van deeze omstandigheden, als onverdraagelyker dan eenig ding, tot nog toe door my beproefd; en ik geloof, dat ik, waren wy drie weeken langer in *Engeland* gebleeven, als een Deserteur zou heengelopen zyn.

De vierde week zeilden wy van *Portsmouth* na *Jamaica*. De noodzaaklykheid begon, gedurende de reis, my met mynen staat eenigzins te bevredigen. Ik voelde een nayer om in myn bedryf uit te munten, en de pligten van een Officier waar te neemen. Myne geaartheid, tot duslange heet, en myne manieren opstuwende, vonden zich verzagt door de noodzaaklykheid om my aan myne Meerderen te onderwerpen, en my beleefd aan te stellen ontrant lieden, by wel-

ken, daar zy geene rawheid konden gedoogen, niets haatlyker was dan een onrustige en waraieke geest. Ik had tyd tot bedaad nadenken over myne voorgaande dwaas- en verkeerdheden, en op 't geen my voorts te doen stondt. Ik begon aan myn eigen wangedrag toe te schrijven, 't geen ik voorheen weet aan myn ongelukkig lot, en de onvriendlykheid myner Bloedverwanten. Ten zelfden tye vatte ik hoop op, dat ik middel zou weten te vinden, om myn tegenwoordig lot minder hard te maaken, dan ik het tot nog toe onderfelde. Droomen van kryggelyk, en bevordering door verdiensten, speelden zomtyds voor myne verbeelding; en gedurende het scheepsverblyf voelde ik geen geldgebrek. Eer wy onse reis volbragt hadden, bevond ik, dat myne Medesoldaten my met een min ongunstig oog begonnen aan te zien; en by wylen genoot ik eenige streelende onderscheiding van hoogere en andere Officieren.

Wy landden op *Jamaica*. Kort na de landing werd ik aigedaagd door een ander jong Vaandrig, dien ik aan boord eenige belediging had aangedaan. Wy vochten met den degen, hy ontwapende my welhaast, doch niet dan naa zelve een gevaarlyke wonde ontvangen te hebben. Ik weet niet, of 't groter ontfeltenisse doorgegaan te hebben, dan in den strijt tuschen de uitdaaging en het tweegevegt, en eenige dagen daarna tot dat het leeven van myne Party buiten gevaar verlaagd was. Geen ander middel dan dit zou myne ziel een zo diep gevoel hebben ingeboezemd van de noodzakelykheid, om, in 't vervolg, die beschaaftheid en hoeschheid van zeden in acht te neemen, zonder welke het in een Leger onmogelyk is, zyn eigen en anderer leeven buiten gevaar te houden. Myn tegenpartyder herstelde gelukkig binnen weinige weken; en de hardenking van onse wederzydsche dwaasheid en gevaar deedt ons zints dien tyd opregte Vrienden blyven.

Korten tyd daarna viel 'er iets voor, 't welk my eene andere zeer nutte les gaf. Een nieuwling in het bevelvoeren, gedroeg ik my streng omtrent het Volk. Een Sergeant, dien ik ten onrechte geslaagen had, beklaagde zich daarover; ik werd voor den Krygsraad ontboden. Hadt men geen toegelykheid gebruikt omtrent myne onervarenheid; hadden eenige oudere Officieren, die my begonnen met een gunstiger oog aan te zien, my niet verchoond, men zou my uit den Dienst gezet hebben. Nu kwam ik 'er af met eene scherpe bestraffing, en de bedreiging, dat ik 'er, als het weder gebeurde, niet zo gemaklyk zou afkomen. Een oud Officier onderhieldt my vervolgens, onder vier oogen, met voordragt van 't geen een Officier betaamde, die allen trots en wreedheid moet schuwen. Deze tydig gegeven les ging diep in myn harte.

Zeef

Zeer gezond was ik op *Jamaica* gekomen, en hoopte de kwaalen te zullen ontwyken, waaraan de *Europeaanen* by hun eerst verblyf in de *West-Indische* Eilanden zyn blootgesteld. Dan de kwelling, welke my de twee gemelde vooryallen veroorzaakten, en misschien een overmaatig gebruik van die ververschingen, welke men, aan land komende, zo overvloedig aantref, wroeten op myn geest en lichaam zo sterk, dat ik door de koorts werd aangegrepen. Alles voegende zich in den aanvang dreigend. Veelligt zou ik hebben moeten bezwyken, waren de kunde en menschevenheid des *Chirurgyns*, en de zorg van den *Sergeant*, om wiens wille ik voor den *Krygsraad* geweest was, my niet te stade gekomen. Die *Sergeant* viel in het begrip, dat myne ongesteldheid een gevolg was van myne teregtstelling voor den *Krygsraad* zynenthalve. Hy betuigde, zich zelve de aanklagte niet te zullen kunnen vergeeven, indien ik aan deeze ziekte stierf. — De ziekte ten hoogsten geweest zynde, herstelde ik langzaam. Den tyd myner beterschappe maakte ik my ten nutte, door ernstig op myn staat en lot te denken. Ik voelde my diep getroffen door de goedgunstigheden my betoond, en door de herdenking van de gevaaen, waaraan ik my onvoorzigtig had blootgesteld. Ik dacht meer en meer, hoe ik my geagt en bemind zou maaken door voeglyke zeden, en het waarnemen van myne *Krygsmans* pligten. Ik kan met geene woorden uitdrukken, hoe zeer myn karakter en gevoelens ten goede veranderd waren.

Weinig tyds naa myne herstellinge werd ik geplaatst by het *Krygsyolk*, afgezonden tegen de weggeloopen *Neger-Slaaven*, die eene Vastigheid in 't binnenst des Eilands aangelegd hadden, van waar zy veelvuldige uitrochten dedden, om de *Plantadien* te ontrusten, de *Blanken*, die zy aantroffen, te vermoorden, en die getrouwe *Neger-Slaaven*, welke zy niet konden overhaalen om met hun landwaards-in te vlyugten, of als verraaers, hadde Meesters te behandelen, op de schriklykste wyze af te maaken. Dit was een hoogstgevaarlyke tocht. Wy moesten ons den weg baanen door bosschen, ondoorkomelyk, dan langs geheime wegen, alleen den weggelooopenen bekend, en aan een of twee *Gidien*, op wier trouwheid wy ons niet geheel durfden verlaaten. De *Slaaven*, die wy moesten opzoeken, wisten, welk een weg ons te neemen stondt. Zy hadden zich in de voor hun gunstigste hinderlaagen gelegd. Uit het midden van kreupeelhoor, van agter boomen, schooten zy op ons zo behendig en veelvuldig, dat 'er veelen vielen, eer wy de plaats konden bereiken, waar zy zich eigenlyk onthielden en meest versterkt vonden. De stoutmoedigsten onder ons werden met schrik bevangen; en hadt het gevaar agter ons niet even groot geschee-

scheenen als 't geen voor ons was, wy zouden waarschynlyk terug gekeerd zyn, en de vlugt genomen hebben. Door onze Gidsen bemoedigd, trokken wy voort; wy hielden hun vast tusssen twee Soldaaten, hun met den dood dreigende by elke nieuwe schoot, die uit het kreupelbosch kwam.

Ik was uitgetrokken met het heimlyk besluit om allen gevaar te tarten, en niet weder te keeren; zonder iets uitgevoerd te hebben, 't welk my eenige onderscheiding in het Regiment kon byzetten. Dan te midden der gevaaren, die ons thans omringden, moet ik bekennen dat myn besluit bykans wankelde. Ik trok voort omdat de overigen zulks deden, doch elk oogenblik in den wil om terug te keeren. In deeze zielsgeftekenis waren wy, volgens het betigt onzer Gidsen, dicht genaderd aan het voornaamste verblyf der weggelooopenen. Op het hooien van een geritzel in het kreupelhout myn hoofd omkeerende, zag ik een shaphaan op my aangelagd, en den man gereed om af te vuuren. Ik haastte my, om een pistool, dat aan myn gordel hing, te optlaaden. Zyn schot kwam het myne voor; het nam een gedeelte van myn das weg, en ging by myn kin heen. Doch, eer hy weder kon laaden, was hy door myn schot zwaarder gewond; deels hoorden, deels zagen wy hem vallen. De Gidsen hadden dit gezien, en riepen uit: „'t Is het Opperhoofd!“ Een hagelbui van schooten ging op ons ten zelfden tyde los van onder de rondsom staande boomen. Onze Soldaaten lieten het niet onbeantwoord, en rukten voort. Binnen weinige oogenblikken zagen wy ons meester van de Sterkte, waartegen wy waren uitgetoogen. Het stervend Opperhoofd was ondertusssen gevat door onze Soldaaten, en by ons gebragt. Hy zieltoogde; doch was te trotsch om eenig antwoord op onze vraagen te geeven.

Der weggelooopenen levens- en krygsvoorraad was nu in onze handen gevallen. Wy vonden desgelyks hunne Vrouwen en Kinderen; uit welke wy zo veel bescheids kreegen, dat wy ons in staat bevonden, om, met het verlies van slechts drie of vier man, den volgenden dag alle de wegloopers uit te delgen. Op den derden dag keerden wy zegepraalend weder. En daar de gelukkige uitslag grootendeels werd toegeschreeven aan den val des Oversten, door myne hand gedood, werd ik deswegen vereerd, alsof, 't geen voor my enkel eene toevallige gebeurtenis was, van my ware uitgevoerd door myn uitsteekenden moed en tegenwoordigheid van geest. Myn Colonel droeg my 's volgenden daags een Lieutenantsplaats op, en gaf my verzekering van zyne vriendschap, indien ik voortvoer dezelve te verdienen. Wat meer was, ik genoot, zints dien tyd, de agting en genegenheid van alle myne Medes-officieren.

Dit

Dit geluk bevestigde my in allen goeden voorneemen, en ontvonkte meer en meer de hoope, welke ik koesterde. Ik vleide my met het denkbeeld, dat ik myn geluk in myne magt had, en zag myzelven aan als een man, die eer en karakter te bewaaren hadt. Myn geheele gedrag kreeg eene andere wending. Ik was geduurig bedagt om my meer en meer bekwaam te maaken in mynen post. In waarheid mag ik zeggen, dat ik welhaast my waardig myner bevordering gedroeg. Daar is iets in eens Officiers gezag, aan den eenen, en in de volstreckte gehoorzaamheid aan diens bevelen, aan den anderen kant, 't geen wonderbaar veel afdoet om hem een voeglyk gedrag te doen houden, zonder te gedoogen dat hy zyn gezag misbruike; de overweeging hiervan strekte my vervolgens ten regelmaat des gedrags, en my ten voordeele.

Korten tyd naa dit voorval, kreegen wy bevel om na *Noord-America* over te steeken. Gedurende den Oorlog, die met den Vrede des Jaars 1747 eindigde, was ik, in dat Werelddeel, steeds in krygsdienst, en in veelvuldigen kryg tegen de *Indianen*. Ons krygsgeluk was wankel. Onze manschap dunde; doch werd welhaast weder aangevuld. Ik bleef in gunste by myn Colonel, en werd, in gevolge van eenige gedaane diensten, tot den rang van Capitein bevorderd.

Met myn Colonel en een gedeelte des Regiments keerde ik, in den Jaare 1749, na *Engeland* terug. Myn Patroon werd welhaast Major-Generaal. Doch hy vondt eené streelender voldoening in het weder omhelzen van eene Vrouw, die hy teder beminde, en de jongste van twee Dogters, die hy, het Vaderland verlatende, onder haare zorg gelaten hadt. De oudste zynere kinderen was in dien tuschen tyd overleden. Zyn éénige Broeder was ook gestorven, en hadt, ongehuwd gebleeven zynde, den Colonel Erfgenaam gelaten van zyne waarlyk groote goederen.

De Colonel was niet alleen een braaf man, niet alleen een kundig en dapper Officier, maar hy bezat eene geestdrift voor het Krygsweezen, 't geen hy beschouwde als de beste leerschool, om goede en groote Mannen te vormen: dit deedt in hem eene sterke begeerte opblaaken, niet zo zeer om bevorderingen te verkrygen, dan wel om uit te steeken in alle goede hoedanigheden. Hy beminde my, dewyl hy my de eer aandeedte van te gelooven, dat ik my met die hem eigene geestdrift bezielde voelde. — Naa onze wederkomst in *Engeland* sneedt hy onze voorgaande gemeenzaamheid niet koeltjes af, maar schiep vermaak in myn gezelschap, en leidde my in by zyne Familie, als een jong Officier, die zyne agting verdiend hadt.

Zyn eenigst kind bereikte toen haar zeventiende jaar, en kwam my voor de beminnelykste te weezen van de geheele

le Sexe, oolt door my aanschouwd. Met myne dankbaarheid en hoogagting voor den Vader, kon ik niet afsyn zulk eene Dogter te beschouwen met eene geestdrift, die bewondering, met liefde gepaard, in mynen boezem kweekte. De Vader las gereed in myne oogen de gevoelens van myn harte; doch my op de proeve willende stellen, scheen hy voor een tyd daarop geen acht te slaan. Ik zou liever hebben willen sterven, dan myne poogingen aanwenden, om, by zulk eene ongelukheid van middelen, de genegenheid te winnen van eene Maagd die de eenige hoop zyner Familie was. Zyne Dogter, egter, liet nu en dan een oog vol tederheids op my vallen, waaruit een stoutmoediger minnaar niet traag zou geweest zyn om uit op te maaken dat zyne liefde reeds met wederliefde werd beantwoord. Ik volhardde egter in die worsteling tegen deese drift, welke eer en dankbaarheid scheenen te vorderen; en wantrouwende op myne eigene krachten, had ik beslooten, myne bezoeken by die Familie te verminderen en te laten uitslyten. — Dan eer ik dit besluit volvoerde, opende de uitsteekende Man zyn hart voor my. Hy hadt, was zyne betuiging, waargenomen myne steeds aangroeiende genegenheid tot zyne Dogter; dit was 't geen hy eerst verlangde; doch hy hadt eene proeve van myne braafheid willen neemen, in een allermoeilykst geval. Deeze hadt zyne wenschen niet te leur gesteldt geene belooning, welke hy my kon schenken, zou my ontstaan. „Nogthans,” voegde hy 'er nevens, „wil ik zó zeer uw vyand niet zyn, „dat ik wensch dat gy uw krygsloopbaan staakt, om den wil „uwer Liefde. Myne Dogter is nog zeer jong; gy zyt verre „van oud. Zet uw Fortuin in den Krygsdienst voort, tot gy „den rang van Lieutenant-Colonel beklommen hebt, en dan „zal zy de uwe weezen.” Myn hart was overstelpt vol; ik kon niet antwoorden. Maar het stondt my, zints dien dag, vry, my 'by myns Weldoeners Dogter, als haar Minnaar, te vervoegen, en alles werd bepaald zó als haar Vader hadt voorgeschreeven.

De Oorlog werd niet onmiddelyk hervat; doch de Vrede stondt wankel. Het Regiment, waartoe ik behoorde, kreeg geen last om buiten 's lands te gaan; maar dewyl ik, door 't huis te blyven, niet kon hoopen, of aan myne liefde, of aan myne zugt tot bevordering in den krygsdienst te voldoen, zógt en verkreeg ik gelegenheid, om, zonder vermindering van rang, geplaatst te worden by een Regiment, 't welk buiten 's lands stondt te trekken, om de zodanigen te vervangen, die onlangs uit *America* wedergekeerd waren. Myn afscheid van hun, die thans de dierbaarste voorwerpen geworden waren van myne Vriendschap en Liefde, was te wederzyde allertederst; doch die tederheid ging met moed gepaard.

Myn

Myn verhaal breidt zich meer uit, dan ik my had voorgesteld. Ten einde ik, derhalven, door het veele van uwe aandacht, het oogmerk, waartoe ik dit verhaal heb aangevangen, niet misse, zal ik u met geen breed verslag van kleinheden ophouden. *Wy kwamen in Noord-America.* Eenige jaaren deed ik niets dan in Guarnisoen liggen. De Oorlog des Jaars 1756 borst eindelyk uit; en ik was tegenwoordig by verscheide van die gevechten, die in 't einde de *Franschen* van 't Vasteland van *America* deden verhuizen. Eene kleine onderneming werd gelukkig door my volvoerd, als de Hoofdgebieder; en ik kreeg, te myner belooning, den rang van Major. By eene volgende gelegenheid werd ik Lieutenant-Colonel, en kreeg, vóór het eindigen van den Oorlog, een Regiment.

Ik heb reeds gezegd, hoe veel reden ik had om my steeds beter en beter te gedraagen, staande deezzen tyd van den Dienst, dan ik eerst gedaan had. Gy zult, zo ik hoop, heb aan geen trotschheid toefchryven, als ik 'er byvoeg, dat, hoe zeer myne voorige bevorderingen meer aan toeval dan aan verdiensten waren toe te schryven, die, welke ik in deezzen laatsten Oorlog verkreeg, niet verworven werden dan door myne ultieme poogingen om dezelve te verdienen.

Omtrent het einde van den Oorlog keerde ik na *Engeland* weder. Myn oude Vriend en Begunstiger hadt, gedurende den Oorlog, met grooten roem, in verscheide tochten geëdiend; maar bevondt zich thans in een zwaklyken staat van gezondheid. Myne Zielsvriendin hadt met onbezweeke standvastigheid myne wederkomst verwacht; en, hoewel thans negen-en-twintig jaaren tellende, vertoonde zy nog de stiftsche bloem van maagdyke schoonheid. Haar Vader schonk haar volvrolyk aan myne wenschen. De dag van ons Huwelyk scheen het goed geluk van myn Krygsleven te voltoojen.

Myn beste Vriend, nu myn Vader, kon het denkbeeld niet verdraagen, dat ik, zelfs voor eenigen tyd, het werkzaam deel van myn Krygsmans-beroep zou laten rusten. Myne eigen begeerte en hebbelykheid liepen denzelfden weg op; en was heel de wensch myner Egtgenootte in 't geheel niet, dat ik het leeven eens ledigangers zou leiden. Myne begeerte, om in den werklyken krygsdienst te blyven, werd aan den Minister van Oorlog bekend gemaakt. Ik kreeg de aanstelling om het bestuur van een onzer Bezittingen in *America* te aanvaarden. Omtrent twaalf jaaren heb ik daar doorgebracht in het waarnemen van den my toebetrouwen post. Myne gelukkige Egteverbintenis werd gezegend met één Zoon en drie Dogters. Tot dat de ongelukkige geschillen uitborsten tuschen onze Volkplantingen en het Moederland, was ik gelukkig genoeg om de zaaken myns Gouvernements waar te neemen op eene

wy-

wyze, zo aangenaam voor de Bewoonders van dat Gewest, als voldoende aan den Souverain, dien ik vertegenwoordigde.

— Eindelyk ben ik terug gekeerd, toen ik het gezag myns Konings niet langer kon verdedigen, en niet veilig weezen zonder pligtschennis. Myn Schoonvader leeft niet meer; en wy hebben diens goederen geërfd. Indien myn dienst in den tegenwoordigen Kryg gevorderd wordt, ik zal 'er my niet aan onttrekken; schoon ik moet bekennen, dat ik liever met een ander slag van vyanden in het srydperk wilde treden.

Ik heb u, Mevrouw, u, myn oude Vriend, en u, myne Heeren, al te lang opgehouden met een verhaal, van 't welk ik zelf de Held ben; dan ik heb het gedaan in de hoope, dat dit kragtdaadiger dan iets anders zal kunnen strekken om eenige vooroordeelen te weeten, welke gylieden schynt opgevat te hebben tegen het aanvaarden van den Krygsmans levensstand. Zelden tradt een min beloovend Jongeling ten Krygsdienst in. Het was door de byzondere omstandigheden van myn toestand in het Leger, dat myn Charaëter allengskens verbeterde. Te myner bevordering had ik geene voordeelen dan die van 't algemeen geluk, en eene zeer geringe maate van verdiensten. In welk ander Levensberoep zou een knaap, als ik in myne jeugd was, geen slegt mensch geworden zyn? In welk ander Beroep zou ik zo hoog hebben kunnen klimmen, met zo weinig aanbeveeling? En zyn de kanssen van eenen vroegen dood zo veel talryker niet in het Krygsmans-beroep, dan in andere bezigheden, als men zich veelal verbeeldt. — 't Is waar, het Krygsweezen is niet zonder slegte Charaëters; het heeft daarin boven andere Beroepen niets vooruit. Maar het bevat, dit zult gy my moeten toestemmen, een groot aantal van de edelste Charaëters, die ooit het Menschdom ten cieraad gestrekt hebben. In bykans ieder Regiment zult gy, naar maate van het getal, meerder Liederen aantreffen van waare eer, van beschaafdheid, het gevolg van een goed hart, en van een uitgebreid verstand, gevormd door leezen, en verkeerung met de wereld, dan gy, in een gelyk getal, aantrefst by Heeren van eenig ander Beroep, door elkander byeen gebragt. Niet dat ik een Jongeling, op allen hag aan, na het Leger wilde zenden; maar, indien by eene overhellende neiging ten Krygsdienst hebbe, waarom zou men deeze met geweld tegengaan?"

's Generaals raad vondt een overhaalenden ingang, en het werd my vergund in den Krygsdienst te treden.

M E N G E L W E R K,

TOT FRAAIJE LETTEREN, KONSTEN EN WETEN-
SCHAPPEN, BETREKKELYK.

EENE KORTE BESCHOUWING VAN DE ONDER-
SCHEIDENE OVEREENSTEMMINGEN DER EU-
ANGELISTEN. DOOR HERBERT MARSH,
B. D. F. R. S. Lid van St. Johns
Collegie te Cambridge.

„ **D**e Eerw. MARSH, eene *Engelsche* Vertaaling gee-
„ vende der *Inleidinge tot de Schriften des Nieu-*
„ *wen Testaments* door den Hoogleeraar JOHAN DAVID
„ MICHAËLIS, heeft de opgemelde Beschouwing eene
„ onderwerps van groot aanbelang in de Letterkunde
„ der Heilige Bladeren, by wyze van aantekening, ge-
„ plaatst. Niet twyfelende of dezelve zal onzen Leeze-
„ ren, die in dit vak lust hebben, behaagen, geeven
„ wy 'er plaats aan in ons *Mengelwerk*.”

* * *

Alle de hedendaagsche Overeenstemmingen der vier
Euangelien, van welken wy 'er meer dan honderd, in
onderscheidene taalen, bezitten, kunnen in twee hoofd-
soorten onderscheiden worden. *Vooreerst*, Overeenstem-
mingen, wier Opstellers voor toegestaan genomen heb-
ben, dat alle de Gebeurtenissen, in alle de vier Euan-
gelien vermeld, geschikt zyn in eene Tydrekenkundige
Orde. *Ten tweeden*, Overeenstemmingen, welker Schry-
vers erkend hebben, dat, in één of meer der vier Eu-
angelien, de Tydorde meer of min uit het oog ver-
looren is. OSIANDER, of, zo als hy in *Duitschland* ge-
naamd wordt, HOSMANN, staat aan het hoofd der eerst-
gemelden; CHEMNITZ aan dat der laatstgenoemden.

De Overeenstemmingen van den eerst gedagten aart
zyn vry gelyk aan elkander; naardemaal de vervaardi-
gers, schoon zy de Gebeurtenissen, in het eene Euan-
gelie vermeld, met die in een ander verhaald, moesten

zamenknoopen, nogthans, daar zy onveranderlyk de Orde behielden, in elk Euangelie in agt genomen, en gevolglyk alle de gevallen herhaalden, op onderscheide plaatzen, by verschillende Euangelisten, voorkomende, zo dikwyls die gevallen aan deeze Overeenstemmingmaakers voorkwamen in het leezen der Euangelisten, was 'er weinig gelegenheid voor weezenlyke afwykingen in hun plan en schryfwyze.

Maar in de Overeenstemmingen van de tweede soort ontmoeten wy groote veranderingen: naardemaal, schoon derzelver Schryvers eenstemmig zyn in hun beginzel, zy van elkander afwyken in de toepassing van 't zelve; en hoewel zy overeenstemmen in het maaken van verschikkingen, waardoor zy onderscheiden zyn van de Overeenstemmingmaakers van de eerstgemelde soort, maaken zy nogthans *dezelfde* verschikkingen niet. — Zommigen, by voorbeeld, hebben verondersteld, gelyk CHEMNITZ, Aartsbischop NEWCOME en andere Overeenstemmingeschryvers van deeze soort gedaan hebben, dat Euangelist MATTHEUS de tydorde grootlyk veronagzaamd heeft; terwyl anderen, als BENGEL en BERTELING, veronderstellen, dat hy dezelve in 't algemeen gehouden hebbe. Van hier is het, dat, schoon zy allen hetzelfde voorwerp op 't oog hebben, naamlyk om eene tydrekenkundige Overeenstemming te vervaardigen, of de gebeurtenissen, in de Euangeliën vermeld, zo naby mogelyk volgens de Tydorde te schikken, in welke de gevallen gebeurd zyn, zy verschillende wegen hebben ingeslaagen om dit einde te bereiken. Want in zommige Overeenstemmingen is de Orde van MATTHEUS veranderd, en ondergeschikt aan die van MARCUS; terwyl in andere Overeenstemmingen de Orde van MARCUS wordt omgekeerd, en gevormd naar die van MATTHEUS.

Eenige Overeenstemmingeschryvers veronderstellen, dat *alle* de Euangelisten de Tydorde over 't hoofd gezien hebben; terwyl anderen desaangaande eene uitzondering maaken, ten voordeele van één of meer huaner; schoon de vraag, wien der Euangelisten men hier hebbe uit te monstren, desgelyks stoffe tot geschil oplevert. En zelfs zodanige Opstellers van Overeenstemmingen, die elkander gelyk zyn ten opzichte van het Euangelie of de Euangeliën, in welke verschikkingen moeten gemaakt worden, verschillen ten opzichte van de byzon-

deze deelen, waar deeze verschikkingen moeten plaats vinden.

Te midden deezer verscheidenheid van begrippen en veelvuldige bewysredenen, door welke ieder Overeenstemmingichryver zyn eigen byzonder plan verdedigd heeft, valt het, in de daad, bezwaarlyk, een vast en bondig beginzel te ontdekken, volgens 't welk de Gebeurtenissen, door de Euangelieschryvers geboekt, in eene Tydrekenkundige Orde kunnen gebragt worden. Om deeze rede schryft GRIESBACH in de Voortreden van zyn *Synopsis*: „Ik beken openhartig, en wil „des myne Leezers vermaand hebben, dat zy geenzins „in dit Werkje eene eigenlyk zo genaamde Overeenstemming moeten zoeken. Want schoon ik zeer wel „weet, hoe veel werks zeer geleerde Mannen gedaan „hebben, om eene Overeenstemming, volgens de regelen „door hun vastgesteld, te maaken, denk ik, egter, „dat 'er weinig nuts, ja bykans geen, uit dien tot „kleinigheden afdaalenden arbeid kan gehaald worden, „'t welk myn Kort Begrip niet verschaft; maar ik „twyfel desgelyks zeer, of uit de Boeken der Euangelieschryveren een overeenstemmend Verhaal kan „worden opgemaakt, met de waarheid, wat de schikking der Typerken aanbelangt, genoegzaam overeenkomstig, en op vaste grondslagen rustende (*).”

— Het hoofdoogmerk van dit *Kort Begrip* is niet, om eene Tydrekenkundige Orde der Gebeurtenissen op te geeven; maar om, in by elkander staande kolommen, alle die afdeelingen op te geeven, welke de Euangeliën van MATTHEUS, MARCUS en LUCAS gemeen hebben. Het Euangelie van JOANNES, uitgenomen het laatste gedeelte, laat hy agterwege: dewyl het overige van 't zelve zo weinig stoffe oplevert, in gemeenschap met de drie andere. En, om zo weinig verschikkingen als mogelijk te maaken, wordt de Orde van MARCUS doorgaans van hem gehouden: dewyl deeze dezelfde is met die van LUCAS, in zo verre het gebeurtenissen betreft,

aan

(*) *Synopsis Evangeliorum Matthæi, Marcæ & Lucæ, una cum iis Joannis pericopis, quæ historiam passionis & resurrectionis Jesu Christi complectuntur. Textum recensuit & selectam lectionis varietatem adiecit J. J. GRIEBENBACH Editio secunda, emendatior & auctior. Halle Saxonum 1797, 8vo, p. 3.*

aan alle de drie Euangelieboeken gemeen. De gedeelten, die ieder Euangelist hem byzonder eigen heeft, zyn geplaatst in tusschengevoegde afdeelingen. De schikking van het geheele Werk is zeer gemakkelijk, en wy is geene Overeenstemming bekend, welke zo veel bystands biedt in de naspeuring van een onderwerp, 't geen, in den laatsten tyd, zo zeer de aandacht der *Duitsche* Oordeelkundigen heeft bezig gehouden; te weten, de oorsprong onzer drie eerste Euangelien, en de betrekking, in welke zy tot elkander staan.

Wat de vraag betreft, of 'er eene mogelykheid zy, om in eene Tydrekenkundige Orde alle de Gebeurtenissen, in de vier Euangelien vermeld, te schikken, doet zich de grootste moeilykheid op in de wyze, hoe men, in dit geval, het zal maaken met het Euangelie van JOANNES. Want dewyl het, indien men de twee laatste Hoofdstukken uitzondert, zo weinig stoffe gemeen heeft met de andere drie Euangelieboeken, moet elke Overeenstemmingmaaker, die het geheel wil invlegten, 't zelve in zeer veele kleine gedeelten snipperen, en deeze in dit, geene in een ander gedeelte schikken, tusschen de afdeelingen van MATTHEUS, MARCUS en LUCAS, naar den tyd, tot welken zulk een Overeenstemmingschryver veronderstelt, dat ieder deezer deelen behoort. Maar veele, indien niet de meeste van deeze inlasingen, zyn zo willekeurig, en dermaate ontbloot van alle kenmerken, volgens welke wy, met zekerheid, kunnen zeggen, dat zulk eene Gebeurtenis, door JOANNES opgetekend, onmiddelyk volgde op, of voorging dit of dat geval, door MATTHEUS, MARCUS of LUCAS opgetekend, dat, schoon deeze of geene 'er ingevlogten zyn volgens de tydorde, in welke zy voorvielen, wy geene zekerheid altoos hebben, dat zelfs het grootste gedeelte daarvan, in eenige Overeenstemming, eene juiste tydrekenkundige schikking bekomen hebbe. — De veiligste handelwyze is, derhalven, alle schikkingen van Overeenstemming te bepaalen tot de Euangelien van MATTHEUS, MARCUS en LUCAS, en het Euangelie van JOANNES, met uitzondering van de twee laatste Hoofdstukken, aan te merken als een Werk, met de andere drie niet in verband staande.

Het *Buk* der Tydorde bepaalt zich, in gevolge hier van,

van, tot een enger omtrek; en, naardemaal de Gebeurtenissen, die gemeen zyn aan de Euangelien van MATTHEUS, MARCUS en LUCAS, door de twee laatstgemelden, over 't algemeen, in dezelfde orde geplaatst zyn, hebben wy alleen eene keuze te doen tuschen hunne schikking (naamlyk ten opzichte van gevallen, die door alle deeze drie verhaald worden) aan den eenen, en die van MATTHEUS aan den anderen kant. Want wie veronderstelt, dat zy alle drie de tydorde verwaarloosd hebben, en het nogthans onderneemt, eene Overeenstemming te vervaardigen, waarin de gebeurtenissen in tydorde voorkomen, onderneemt een stuk, in 't welk hy onmogelyk zal slaagen: naardemaal, volgens dié veronderstelling, 'er geen kenmerk is, volgens 't welk de weezenlyke opeenvolging der gebeurtenissen kan bepaald worden. Nu is het blykbaar, dat een Geschiedschryver, die weet, in welk een tydorde de gebeurtenissen, door hem vermeld, elkander opvolgen, en nogthans voorbedagtyk die orde in zyn verhaal omkeert, by zichzelven moet overtuigd zyn, dat zyn plan zodanig is, dat het zyne Leezers in gevaar moet brengen om mis te tasten in de opeenvolging deezer gebeurtenissen. Aan den anderen kant, indien een Geschiedschryver, hoewel nauwkeurig onderzigt ten aanzien der Gebeurtenissen zelve, niet altoos weet, in welk een orde zy elkander volgen, kan hy van geen verzuim beschuldigd worden, offchoon zyne schikking niet in juiste tydorde is: dewyl de orde der opeenvolginge, welke met rede verwacht mag worden van een Geschiedschryver, die dezelve weet, niet gevorderd kan worden van eenen, die daar mede niet altoos bekend is.

Dewyl nu MATTHEUS, over 't algemeen, een ooggetuige was der voorvallen, door hem zo wel als door MARCUS en LUCAS verhaald, maar MARCUS en LUCAS geen ooggetuigen waren, is het zeker zeer redelyk, meer tydorde by MATTHEUS dan by de anderen te verwagten. 't Is waar, dat, wanneer MATTHEUS in zyne schikking verschilt van MARCUS of LUCAS, deeze twee Euangelisten in hunne schikking met elkander zamenstemmen. Maar deeze overeenstemming levert geen bewys op, dat zy in eene tydrekenkundige orde schreeven. Want schoon niets dan eene aankleefing aan de weezenlyke opeenvolging der gebeurtenissen eene een-

paarigheid van schikking in de werken van twee Geschiedboekers kan te wege brengen, die geene gemeenschap hoegenaamd met elkander hadden, zou nogthans, indien de een den ander uitschreef, of zy beiden uit een en dezelfde bron putten, hunne schikking dezelfde kunnen weezen, en egter niet in tydorde. — Dat nu een van beide deeze veronderstellingen, ten opzichte van MARCUS en LUCAS, moet worden aangenomen, hebben de laatste en beste onderzoekingen van dit onderwerp buiten twyfel gesteld. — Het besluit, derhalven, dat de orde van MATTHEUS, over 't algemeen, tydrekenkundig is, heeft grond; en mogen wy hier uit afleiden, dat de Overeenstemmingschryvers, die MATTHEUS tot hunnen Gids neemen, in hunne poogingen, om eene Tydrekenkundige Overeenstemming te vervaardigen, beter zullen slaagen, dan zy, die hem verlaten.

BERICHT VAN DR. G. LENTIN, BETREFFENDE HET PERKINISMUS.

Eindelyk heeft Dr. HAYGARTH, door eene bondige proeve, het vermoeden bevestigd, dat de waare geneeskundige kragt der metaalen naalden van PERKINS alleen bestaan heeft in het opwekken der verbeeldingskragt. Het was hoog tyd, dat een man van gezag dit onderwerp naauwkeurig onderzocht, dewyl de aanhangers deezer Geneeswyze in Engeland dagelyks vermeerderden en aanleiding gaven tot groote misbruiken.

Daar het *Perkinismus* ook al mede naar Duitschland en Holland is overge vloogen, doch nergens, zo veel ik weete, veel opgang heeft gemaakt, zo vleije ik my, dat het aan 't nieuwsgierig Publiek niet onaangenaam zal zyn, te verneemen, wat, dien aangaande, onlangs in het *Monthly Review* is bekend gemaakt.

„ De metallike naalden van PERKINS (zegt Dr. HAYGARTH) zyn te Bath, zelfs onder lieden van rang en beschaafdheid, in zo hoog een aanzien gekomen, dat zy de opmerkzaamheid der Geneesheeren ten hoogsten verdienen. Wy willen haare waarde onpartydig onderzoeken, om, zo dezelve op goede gronden steunt, der-

derzelver aanzien te bevestigen, of om deeze dwaaling om verre te werpen, wanneer blyken mogt, dat men het Publiek had misleid. Zodanig een onderzoek moet op eene overtuigende wyze ondernomen, en zonder eenig vooroordeel uitgevoerd worden. Men dien einde moet men een paar valsche naalden laten maaken, die, voor het oog, volkomen gelyk zyn aan de egte, zonder daar van iets aan den zieken, of aan de omstanders, te laten blyken. Vervolgens moet men het vermogen van beide soorten van naalden onderzoeken, steeds een begin maakende met de nagemaakte. Voorts dient men den aard der aanwezende ziekten nauwkeurig te bepaalen, en, zo veel mogelijk, de uitwerkingen der valsche naalden, zo wel als die der waare, met de woorden der lyders zelve te beschryven."

De uitwerkingen deezer valsche naalden (zegt de Schryver van *t' Review*) kwamen ten vollen met die geenen overeen, welke door de yverigste voorstanders van *t' Perkinismus*, met den grootsten ophef, waren aangekondigd. Hardnekkige pynen wierden verligt, en verlamde ledemaaten bekwamen hyne beweeglykheid weder, alleen door het stryken met Mahonyhouten naalden, die zodanig geschilderd waren, dat zy, voor het uiterlyke, de naalden van PERKINS ten vollen naarbootten. Zie hier ten bewyze, uit een aantal anderen, de twee volgende gevallen, door Dr. SMITH waargenomen, en door Dr. HAYGARTH medegedeeld.

L. JOHN PRACOCK, een zieke van Dr. NEW, leed zedert vier maanden veel aan eene zwakheid in de leden en aan Rheumatische pynen, die hy zich, door in vochtige koolmynen te werken, had op den hals gehaald. In den beginne (ik bedien my van zyne eigene woorden) veroorzaakten hem de valsche naalden hevige pynen en zeer ongeruste nachten: doch, na het herhaalen van eenige proeven, begon hy zeer gerust te slaapen, had weinig aanvallen van smerten, en scheen waarlyk gelukkig te zyn, door het vinden van een middel tegen zyne kwaal. By zodanig een voorwerp laat zich het gevolg gemakkeelyk raden. Eerlang kwam hy by my, om my voor myne genomene moeite en voor zyne herstelling te bedanken. Ook betoonde hy zyne erkentenis aan de Heeren GAITFORD en BARTON, die, in myne afwezigheid, de konstbewerking

aan hem hadden in 't werk gesteld. Van eene omstandigheid, die by hem plaats had, moet ik nog gewag maaken. Eens kwam hy by my, met heevige klagten over eene vaste steekende pijn in het voorhoofd, die hem geweldig afmatte. Van zelven sprak het, dat wy tot ons kostelyk middel wederom toevlucht namen: ook was de pynelyke plaats, met de Mahoryhouten naalden, naauwelyks, gedurende anderhalve minut, gestrooken geweest, of de pijn begon te verminderen, en was na verloop van twee minuten geheel enal verdweenen. Na verloop van drie of vier minuten stond de zieke van zyn stoel op, en zeide: Ik dankte u, Myne Heeren! thans bevind ik my geheel geneezen. In 't vervolg keerde die pijn maar eenmaal wederom terug, en wierd, op dezelfde manier, even zo goed als voorheen, weggenomen.

II. EDMUND WILLIAMS raadpleegde my over eene lastige Druppelpis, die hem, gedurende een langen tyd, gekweld had. Deeze arme zwakke man scheen vast overtuigd te zyn, dat geene gewoone middelen hem konden helpen, en was daarom gereed, om tot allerley buitengewoone middelen over te gaan. Men besloot hierom, eene proef met het valsche *Parkinismus* te neemen. Naauwelyks hadden wy, gedurende eene minut, de gewoone strykingen over het bekken, in verschillende richtingen, gedaan, of hy zeide: Ik voel iets in myn lichaam opspringen. Na drie en eene halve minut was de trek des bloeds, tot de vaates der opperhuid, zeer kennelyk; bekomende de zieke daardoor een gevoel van warmte, 't geen hy zeide, in langen tyd niet gehad te hebben. Ten volgenden dage zeide hy my, dat het gevoel van warmte in zyne lendenen nog lang was overgebleeven; 't geen my bewoog met de proef aan te houden. By eene volgende proeve gevoelde hy, gedurende het eerste minut, pijn in de lendenen en warmte in de huid; in het volgende minut vermeerderde zich de hette, en na verloop van vier minuten hield ik op met werken, om dat de lyder thans klaagde, dat hy te veel door dit middel verhit wierd. Een der omstanders vroeg hem toen, of hy eenige beterschap bespeurde; waar op hy ten antwoord gaf: Ik zal het u aanstonds zeggen. Hierop ging hy zitten, en riep plotzelyk uit: Ja, ik ben beter geworden. Een der omstanders vroeg hem toen,

toen, waardoor hy dat wist: waar op hy ten antwoord gaf: Wanneer ik voorheen ging zitten, vloog my altoos een waterstraal uit de blaas; doch thans kan ik myn water houden. De proef wierd nog eenige reizen herhaald, en steeds met het zelfde gevolg. Ook behield de lyder veel meer vermogen, dan voorheen, om zyn water op te houden.

WAARNEEMING OVER EENIGE UITWERKZELS VAN
DE ELECTRIKKE VLOEISTOFFE, DOOR DE KOLOM
VAN VOLTA IN WERKING GEBRAGT, VAN
DEN HEER RITTER.

(Ontleend uit de *Memoires de l'Institut National a Paris.*)

De Heer RITTER stelde zich, één uur lang, bloot aan de werking van een Kolom, bestaande uit honderd stukken Koper en Zinc: hy gevoelde meer pyn, als hy de zyde, waar het Koper geplaatst was, aanraakte, dan wanneer hy het deedt aan die zyde, waar de Zinc was. De arm, die het Koper hadt aangeraakt, hadt, eenigen tyd daarna, eene aandoening van koude; de andere, in tegendeel, die van hette. De arm, aan de Koperen zyde van de Kolom, verloor het vermogen van zich te kunnen beweegen; terwyl die aan de zyde van de Zinc sterker scheen geworden. Naar verloop van een uur werd hy aangetast door een Lyfloop, en voelde zich zeer verzwakt. Hy leedt zo veel van de uitwerkzelen deezer proefneeminge, dat hy in den tyd van tien dagen niet in staat was om iets te verrigten, en hy ontwaarde een sterken wederzin, als hy de Kolom, of eenige Electrifeer-Machine, naderde. — De Heer DARNIM, en eenige andere Personen, dezelfde proeve genomen hebbende, werden er, ten naasten by, op dezelfde onaangename wyze door aangedaan.

LEEVENSBYZONDERHEDEN VAN JOHAN CASPAR

LAVATER.

www.libtool.com

„ Te menigmaal hebben wy in onze *Letteroefening-*
 „ *gen*, en ook by wylen in ons *Mengelwerk*, van
 „ *den beroemden* LAVATER gesproken, om, onder
 „ onze Leevensschetzen, hem geen afzonderlyke plaats
 „ in het laatste toe te wyzen. Bekend is hy onzen
 „ Landgenooten, als Christenleeraar, uit de *Lykre-*
 „ *den*, over hem uitgesproken door SALOMON HESZ;
 „ bekend in zyne laatste Leevensdagen, en in veele
 „ hoofdtrekken van zyn Character, uit de *Bloemen op*
 „ *het Graf van* LAVATER, door J. H. BURKLY (*).
 „ Wy zullen bepaalder van hem spreken als *Physiog-*
 „ *nomist*, daartoe ons bedienende van eene *Leevens-*
 „ *schets*, in een *Engelsch* Maandwerk voorhanden, wel-
 „ ker vertaaling wy hier aanbieden.”

JOHAN CASPAR LAVATER was een *Zwitzer* van afkomst, en ten Jaare 1741, in het Canton *Zurich*, geboren. Hy ontving de gewoone opvoeding der zodanigen, die, in de Protestantsehe gedeelten van *Duitschland* en *Zwitzerland*, van hunne vroegste jeugd af tot den Kerkdienst geschikt worden. In zyne jeugdige jaaren betoonde LAVATER zich leerzaam, vernuftig, zedig en godsdienstig.

Met den Jaare 1778 werd hy Diaken en Leeraar in de *St. Pieters Kerk* te *Zurich*, de voornaamste Kerk dier Stad. *Zurich* hadt, meer dan dertig jaaren vóór dien tyd, uitgemunt, als eene kweekster van fraaije vernuften, en eene school der beschaavende Kunsten.

Zeer eigenaartig was het voor een Geestlyke van smaak, dat hy, in zyne snipperruuren, zich bevytigde op de eene of andere wetenschap, strookende met den geest der Letterkunde en Kunstkweeking, daar

(*) Beide deeze Stukjes zyn in den Jaare 1801 te *Haarlem* by A. LOOJES PZ. uitgegeeven; zie onze *Letteroef.* voor dat jaar, bl. 263.

daar plaats vindende. Waar men zich op de Schilderkunst toelegt, kan het niet misfen dat men byzonder werk maake om ervaren te worden in die zigtbaare uitdrukkingen van menschlyke aandoeningen, door die kunst alleen navolgbaar. — Uitdrukking is een der meesterstukken van den Schilder: om daarin uit te munten, moet hy niet alleen leevendig voor zynen geest hebben de aanduiding van gebaaren, van houding, van uitzigt, de veranderlyke richting der weezenstrekken, naar den verschillende loop der denkbeelden, en de wendingen van voorbygaande drift, maar ook dien invloed, welken byzondere wyzen van denken, en zekere hebbelyke aandoeningen, natuurlyk te wege brengen op het gelaat, op de houding des lichaams en de gewoone bewegingen in de doorgaande bedryven des levens, en op de gedaante en evenredigheden van alle onze werkzaamste zintuigen. — Maar om te onderscheiden, en tot een stelzel te brengen, die betrekkingen en invloeden, moet men meester wezen van de Weetenschap der Physiognomie, van welke men LAVATER voor den Grondvester houdt.

De voortgang der Geneeskundige Physiologie wrogt met de Schilderkunst mede, om deeze nieuwe Weetenschap, in het laatste gedeelte der Agttiende Eeuwe, voort te zetten. Het was meer Landschapfchildery, dan Pourtraitfchilderen, of het vervaardigen van Historiestukken, welke te *Zurich* heerschte; toen LAVATER daar als Leeraar ging wonen. Maar de kunst in dat vak, waarmede Dichtkunst en Wysbegeerte zich natuurlyk vereenigen, was ingenomen door GESSNER. Wat anders was, derhalven, eigenaartig te verwagten van een ander Man van vernuft, dan dat hy zich zou bevytigen om uit te steeken in iets, naverwant aan zulke kunsten, als in den algemeenen smaak vielen, ten einde een mededinger te worden van de zodanigen, die uitstaken, en nogthans, ten zelfden tyde, zo byzonder, dat het hem verhoef tot iets oorspronglyks, en boven het peil van een enkel navolger? — Daarboven waren, naar allen schyn, de omstandigheden, welke LAVATER eerst aanspoorden om zich toe te leggen op de byzondere Studie van de Uitdrukking op der menschen aangezigt, louter toevallig. Andere oorzaken, herkomstig uit nadenken en nayver, dienden mischien alleen om hem te versterken in het voortzetten

ten van iets, waarin hy eenige toevallige vorderingen gemaakt hadt.

Zeer ingenomen met de Studie der Physiognomie, zette hy dezelve voort, tot dat hy zich, in 't einde, verzekerd hieldt, in staat te zyn om het verstandig en zedelyk character zyner Medemenschen uit hunne gedaante en gelaatstrekken te kunnen leezen. Allengskens waagde hy het, om aan zyne Familie, zyne Vrienden, zyne *Zurichsche* medeburgen, te erkennen, welk een vertrouwen hy stelde in zyne eigene Physiognomiekunde. Hy hadt eene beminnelyke en schrandere Egtgenoot, die hy deelgenoot maakte van alle zyne hartsgheimen; zy werd zyne hulpe in het doen van waarnemingen, en was, gelyk hy zelve enkent, vaardiger en keuriger, in dé zielsgesteltenis der menschen uit hun gelaat te leezen, dan hy zelve.

Reizigers uit vreemde Landen, door *Zurich* trekkende, hoorden van LAVATER, den Physiognomist, als een zonderling man, welken zy niet mogten nalooten te bezoeken. Gewoon aan 't schryven, zo in 't vervaardigen zyner Leerredenen, als voor de Drukkers, stelde hy eigenaartig, van tyd tot tyd, zyne waarnemingen, de Physiognomie betreffende, op 't papier. Deeze waren slegts Fragmenten en losse bedenkingen. Uit zynen aart was hy zeer aandoenlyk van gesteltenisse, en maderde deeze tot eene vittende keurigheid: terwyl de leevendigheid zyner verbeeldingskragt vermaak schiep in de zamenvoeging van denkbelden, aan welke een bedaard oordeel niet altoos zyne goedkeuring zal heften. Beide deeze hoedanigheden, tot een hooge geestdrift opgewonden, staken kennelyk door in LAVATERS *Physiognomische Fragmenten*, die hy eindelyk in zyne moederspraake in 't licht gaf. De greetigheid, waarmede deeze gelezen werden, moedigde hem welras aan tot eene herhaalde, met veele verbeteringen en byvoegzelen vermeerderde uitgave in 't *Fransch*. Beide de *Hoogduitsche* en de *Fransche* Uitgaven pronkten met veele Pourtraiten, noodzaaklyk tot opheldering eens Werks, 't welk voorgaf, alle de verscheidenheden van het zedelyk en verstandig Character uit te drukken, door de opgave der gelaatstrekken.

'Er is iets geheimzinnigs, verhevens en teffens verschriklyks in het denkbeeld van een Man, die, door my

myn in 't aangezigt te zien, de hebbelykste gevoelens van myn hart kan ontdekken. Iemand, die eisch maakt op dit vermogen, en dien eisch bekrachtigt door eenige treffende proeven by te brengen, wordt een voorwerp van bewondering, en teffens van angstverwekkende nieuwsgierigheid, by allen, die van deeze bekwaamheden hooren. Geestdrift, in hem, die 'er door wordt aangeblaazen, verheft zich meer en meer, en breidt zich uit als een vlam, die een hoop droog houts aantast. Wy zyn allen meer of min Physiognomisten; op het eerste gezigt van eenen Vreemdeling vatten wy gunstige of ongunstige denkbeelden op; wy hegten, in onze denkbeelden, zekere verstandige of zedelyke bekwaamheden aan zekere gelaatstrekken; wy vatten, uit deezen hoofde, somtyds vooroordeelen op, welke wy naderhand niet kunnen afleggen.

Behalven deeze gevoelens, in het hart van elk bykans huisvestende, en die strekten om gunstig te denken van LAVATER's eischen op Physiognomiekunde, vondt hy nog een ander en kragtiger werkend hulpmiddel om ingang te vinden, in die verregaande geneigdheid, welke in der Mannen en Vrouwen boezem huisvest, om de hartsgeheimen hunner Medemenschen te doorgronden. LAVATER's wetenschap scheen voor een gedeelte de voordeelen van den Ring van GYGES aan te brengen. Voor de ingewyden in de Gelaatkunde was, als 't ware, een venster in elks borst geopend.

Onmiddelyk naa het in 't licht geeven der Werken van LAVATER, werd de Studie in de Physiognomiekunde bykans algemeen door geheel *Duitschland*. De verheven styl, in welken dezelve werd voorgedraagen, de gevoeligheid, welke zich by de ontvouwing paarde, en de bygebragte redenen, waarop die Wetenschap steunde, werkten zamen om eene vry algemeene goedkeuring te verwerven; — dit niet alleen, maar ook om die kunst te bezigen in het dagelyksch leeven. In eenige Huisgezinnen werd geen Dienstbode gehuurd, zonder dat men de gelaatstrekken vergeleek met die, in LAVATER's Boek, tot kentekens strekten van verstand, bekwaamheid en deugd. — Men richtte Physiognomische Societeiten op, en hieldt breede briefwisselingen, om de Studie der Physiognomie voort te zetten. In *Frankryk* werkte die Geestdrift desgelyks, doch

doch niet zo algemeen, noch zo vurig. De zodanigen, die zich als ingewyden in die Kunst beschouwden, merkten zich zelven aan, als een trap hooger geklommen op de schaal der verstandlyke weezens. Uit alle deelen van *Duitschland* en *Frankryk*, uit de *Noord-sche Ryken*, uit *Groot-Brittanje*, zelfs uit *Spanje*, *Portugal* en *Italië*, trokken 'er met hevige drift na *Zurich*, om *LAVATER* te zien, en hem te bewonderen.

LAVATER's leevenswyze was braaf, zyne zeden deftig, zyn ommevang hadt iets verplichtends en innemends. Zy zelfs, die enkel uit nieuwsgierigheid hem bezogten, keerden meer of min als zyne Leerlingen van hem terugge. Veele *Engelschen*, en onder anderen *Dr. HENRY HUNTER*, bezogten dien *Physiognomist* te *Zurich*.

Terwyl *LAVATER*'s Schriften en gevoelens, dit onderwerp betreffende, zo wyd en zyd over 't Vasteland verspreid werden, verlangden de *Engelschen* met ongeduld, daarmede bekend te weezen. Twee Overzettingen werden 'er te gelyk van ondernomen; eene, door *HUNTER*, naar het *Fransche*, en eene, door *Mr. HOLCROFT*, naar het *Hoogduitsche* Werk. Beide waren zy met Platen versierd, vonden een ruim vertier, en verspreidden de *Physiognomische* kundigheden met veel opgangs (*).

Door dit alles was de vermaardheid van *LAVATER*'s naam te groot, om geene benyders van zynen roem te verwekken. Het is eigen aan de geestdrift van allerlei soort, dat, wanneer men de aanblaazing daarvan niet gevoelt, dezelve een belachlyk voorkomen verkrygt by allen, die de werkingen daarvan met eene koele onverschilligheid beschouwen. De aanmaatigingen der *Physiognomisten* waren, in veele gevallen, zo groot en

(*) Twee Vertaalingen verscheenen 'er, desgelyks by ons; die by *ALLART*, in IV Deelen, heeft gewis den voorrang. Hier te lande vindt *LAVATER* ook zyne Voor- en Tegenstanders. *J. FR. HENNERT*'s *Redenvoering over de Gelaatskunde*, uit het Latyn door *J. D. BLASSIERE* vertaald, kan van het eerste, en eene *Verhandeling over de Physiognomie of Gelaatskunde*, waarin derzelver onzekerheid uit de Rede en Ondervinding aangetoond wordt, uit het *Hoogduitsch* vertaald, van het laatste ten bewyze verstrekken; zie onze *Algem. Vaderl. Letterk.* VI D. 1 Stuk, bl. 240.

en alles overschroedende, dat zy niet konden nalaaten, den ryd der Oningewyden te verwekken. De gislingen, over Characters gemaakt door LAVATER en diens Kweekelingen, uit de gelaatstrekken, en het vertrouwen, 't geen zy gevolgelyk op vreemdelingen stelden, wier weezenstrekken en voorkomen hun behaagden, werden zomtyds zo geheelenal en zo belachlyk te leur gesteld, dat zulks aan die verkenningkunst het voorkomen gaf van het bedryf eeniger dwaaze droomers. MUSEUS, Leeraar op eene School te *Weimar*, zich, met een hekelend oogmerk, van deeze voorvallen bedienen- de, voerde in zyn *Sebalduß Nothanker* een soort van Physiognomischen *Don Quichot* in; te welker gelegenheid hy al de zwakheden en kunstenaaryen van een der zwakste en zelfzoekendste Leerlingen van LAVATER invoert, en op de belachlykste wyze ten toon stelt. Deeze schertzende en hekelende verzieling kwam te voorschyn in het regt tydlig oogenblik, toen de Physiognomie zo zeer in zwang ging, dat de nieuwsgierigheid zich uitgelokt vondt, om alles, wat 'er voor en tegen geschreeven mogt worden, te leezen. De verspreiding van dit bespottend tegenschrift werd yverig bevorderd door de vyanden van LAVATER en diens aanhang. In *Duitschland* maakte het veel opgangs: het gaf ruime stoffe tot lachen. Het werd algemeen geleezen, en bragt zeer veel toe, om, voor een tyd, de zegepraal en de ligtgeloovigheid der Physiognomisten te verminderen. — Door andere tegenstanders, onder welken zich eenige *Zwitsersehe* Geesilyken bevonden, alsmede bekende *Duitsche* Schryvers, werd LAVATER beschreeven, als in geheime verstandhouding staande met de *Ex-Jesuiten*, en als de Physiognomie alleen gebruikende tot een dekmantel, onder welken hy zyne gevaarlyke bedoelingen zocht te verbergen, en op de gemaklykste wyze voort te zetten. De uitvinders van deezen laster waren lieden, die LAVATER's beroemdheid met een nydig oog aanzagen, en van spyt zwol- len, om dat vreemden op hem meer dan op hun het oog der opmerking lieten vallen.

Voor een gedeelte slaagden zy in hun kwaadaartig oogmerk. De rust van LAVATER werd voor een tyd gestoord; en hunne kunstenaaryen deden slechte vermoedens, zelfs by anders braaven, ten opzichte van LAVATER ontstaan. Dan LAVATER, schoon misfchien ver-

vervoerd door de drift eens Stelzelmaakers voor zyne eigene uitvindingen, en misfchien te zeer ingenomen met den trots van iemand, die de stichter eens aanhangs was, en in het denkbeeld volhardende, dat hy dieper dan anderen in de geheimen van het menschlyk hart kon doordringen, bezat een eerlyk hart en een rein geweten. Hy voer voort in het getrouw waarsemen van zyn Leeraarampt, en de betragting van alle gezellige deugden. Diep doordrongen van het gevoel der noodzaaklykheid, om alle gelegenheden te vermyden, welke konden strekken om het vuur van gevoeligheid tegen zyne tegenstanderen te doen ontbranden, besloot hy ten laastten, om geen der Schriften, tegen hem geschreeven, te leezen, en zelfs te vermyden eenige werken in handen te neemen, waarin het geschil, door hem in de wereld gebragt, of de aanvallen op zyn goeden naam, slegts van verre mogten worden aangeroerd.

LAVATER was uit den aart medelydend en menschlievend; en in den geest van den weldaadigen Godsdienst, welken hy verkondigde, beyverde hy zich om de smerten te verzagten en de behoeften te vervullen van de verdrukten en armen zyner Gemeente. Hy merkte het onnut tydverspillen aan, als een der gebreken, waartoe de menschen veeltyds maar al te zeer vervallen, en zocht zich tegen dit kwaad kragtdaadig te beveiligen. Nooit ging hy aan zyn ontbyt zitten, zonder vooraf iets gedaan te hebben, waardoor hy zich overtuigd hieldt, dat hy het ontbyt verdiend hadt. In den algemeenen ommevang was hy aangenaam en ongemeent. Hy zocht en verkreeg, zonder dat eenige roemzugt hem prikkelde, de goede geneigdheid zyner *Zurichsche* medeburgen. Gelyk veele andere verstandige en braave Mannen, kwam hy op het denkbeeld om een Dagboek van de dagelyksche voorvallen zyns levens te houden, als een middel om zyn hart en genegenheden te zuiveren.

Dan, hoe zeer hy in eene algemeene hoogagting, door zyne braafheid, deelde, kon hy nimmer de genegenheid van wylen SALOMON GESSNER winnen. GESSNER schynt LAVATER's voorgeeven van Physiognomiekennis aangezien te hebben voor loutere kwakzalvery; en hy kon het niet dulden, dat zodanig iets, 't welk na handkykery zweemde, de aandagt van Landgenooten en

an Vreemden tot LAVATER en van hem aftrok. GESSNER hadt de vooringenomenheid en het zwak van bejaarde Lieden; hy kon geen geloof slaan aan Physiognomische ontdekkingen, van welke hy in zyne jeugd niets gehoord hadt. *Geen tusschenpraak* van lieden, die beider Vrienden waren, kon hem met LAVATER bevredigen. LAVATER, daarentegen, hadt de verdienste van geene onvriendlyke gevoelens ten opzichte van dien eerewaardigen Dichter en Schilder te voeden. Toen GESSNER stierf, betreurde hy diens dood, en roemde, in een Treurzang, GESSNERS bekwaamheden en deugden.

Niets kon LAVATER van de voortzetting zynner geliefde Physiognomie terug houden. Hy voer voort met zyne naspeuringen wyder en wyder uit te breiden, en meer algemeene gevolgen daaruit te trekken. Hy kreeg langs hoe meer zelfvertrouwen op zyne Weetenschap om de Characters der Menschen uit hunne Gelaats-trekken te leezen. Met behoedzaamheid, egter, drukte hy zich daarover uit; onder anderen schreef hy, ten slot zynner Fragmenten: „Leezer! Lees en proef, verwerp, en neem dan met een vryen ongebonden zin, gelyk ik het ontving en gaf. Miste ik in myn doel, wit, vergeef, en denk aan mynen staat. Genoeg, wanneer gy, zo niet *altijd*, nogthans *zeer dikwyls*, geleerd hebt, Gods handschrift ten minsten op zommige der beste menschen-aangezigten te leezen, en dikwyls, zomtyds op eene aanschouwende wyze, erkent: *plus est in uno sape quam in turba boni*.

„Gy hebt my niet geleezen, wanneer gy u door myn Werk geregtigd en gewettigd houdt, om terstond over ieder aangezigt, welk u voorkomt, kwaad te spreken.

„Tegenwoordig, aan het einde eener moeilijke loopbaan, heb ik, by de dagelyks klimmende overtuiging van de waarheid der Gelaatskunde, ten minsten even zo veel behoedzaamheid in het oordeelen gewonnen.

„Thans moet ik herhaalen, 't geen ik by den aanvang zeide: My ontmoeten nog dagelyks honderd aangezigten, van welken ik niets te zeggen weet, dan ten hoogsten wat zy niet zyn, en niet zyn kunnen; maar niet wat zy zyn. — Mogt deeze be-

„kenten is het misbruik deezer Fragmenten kunnen verhoeden!”

De uitgaven zyner Werken vermenigvuldigden grootlyks; en derzelver sterk verder verbeterde niet weinig de geringe wedde, welke hy als Kerkleeraar trok. — Vreemdelingen vervoegden zich steeds by hem, om lesfen te ontvangen: voor de zodanigen, die zich leenzaam betoonden, was hy zeer gul in het mededeelen zyner kundigheden. Van de veelvuldige handschriften, door hem vervaardigd, gaf hy 'er eenige, voor geld; aan zyne Bezoekers en Leerlingen, zonder hun tot de uitgegeevene Werken te verzenden. Zelfs van eenige Stukjes, welke hy liet drukken; bepaalde hy de uitgave binnen den kring zyner Kweekelingen en Vrienden. Met zyne Leerlingen ging hy eenigermate op den voet der oude Sophisten in *Griekenland* te werk. Hy gaf hun vryheid om hem — niet by monde, maar in geschrifte — zodanige voorstellen te doen als hun goeddacht; en gaf op deeze vraagen antwoorden in geschrifte. Althans op deeze wyze voldeed hy aan de begeerte van den Heer KARAMSIN.

Zo zeer was LAVATER niet aan zyne Letteroefeningen en het waarneemen van zyn Leeraarampt bepaald, dat hy te *Zurich* zyn bestendig verblyf hieldt. Als een grappig voorbeeld van gemaaktheid in LAVATER, of althans van zonderlingheid en geestdrift, die in 't oog eens vreemden voor gemaaktheid moest doorgaan, mogen wy het volgende voorval, ter gelegenheid dat LAVATER, vergezeld van zyn Zoon, aan CHARLES BONNET, te *Geneve*, een bezoek gaf, niet onvermeld laten. LAVATER was met zyn Zoon in BONNETS kamer getreden: de eerste beleefdheden waren tusfchen hun afgelegd; zy zaten, en vingen een algemeen onderhoud aan. LAVATER, eenigen tyd het gelaat van BONNET sterk aangestaard hebbende, nam de pruik van diens hoofd, en riep zyn Zoon, als in eene vervoering van eene Physiognomifche ontdekking, toe: „Zoon! wanneer zaagt gy ooit een hoofd, gevormd gelyk dit hoofd! Eerbied den geest, die 't zelve bezielt, als „zwanger van vernuft en wysheid!” — BONNET fprak niet op deeze taal; maar dagt misfchien, dat 'er, naa de Werken door hem in 't licht gegeven, weinig Physiognomifche wetenfchap noodig was, om te ontdekken, dat hy geen gewoon Mensch ware.

De Heer KARAMSKIN, van *Moscow*, een beroemd *Russisch* Schryver, bezocht LAVATER, te *Zurich*, in den Jaare 1788. KARAMSKIN vervoegde zich by hem als een eerbiedend bewonderaar, en verzuimde welhaast diens vertrouwen. Hy vondt hem nog volyverig gehegt aan de Physiognomie, eenvoudig en genoeglyk leevende in den schoot zyns gezins, geagt door zyne medeburgers, zonder eenigen wrok tegen zyne vyanden, zich verheugende over het aantal zynrer Aanhangeren, en ten uitersten 'er op gesteld om zyn naam uit te breiden, door de overzetting zynrer Werken in vreemde taaleh. KARAMSKIN stelde hem voor, eene vertolking in het *Russisch*; en LAVATER verbondt zich, aan hem naauwkeurige afschriften te bezorgen van alles, wat hy tot duslange over de Physiognomie geschreeven hadt.

KARAMSKIN moet zeer gemeenzaam met LAVATER verkeerd hebben; althans hy vergezelde dien Leeraar, wanneer hy op een avond eene arme zieke Vrouw zynrer Gemeente ging bezoeken. Dit deedt hy, volgens diens berigt, niet met de koelheid van iemand, die 'er geen verder deel in nam, dan het volvoeren van zyne zaak; maar met de goedhartigheid van een Man, die teder deel nam in de lydende menschheid; van een Christen, die de vrees bedaarde, de hoop aanwakkerde van een Medechristen in de naderende uure der ontbindinge; met de bezorgdheid van een goed Mensch; een ander dat pad ziende ingaan, 't welk hemzelven eenmaal, tot erlanging der eeuwige Gelukzaligheid, te betreedén stóndt. LAVATER deelde aan de zieltongende Vrouwe zyne laatste godvrugtige vertroostingen mede; mengde zyne traanen met die haarer kinderen en kleinkinderen, die zich rondsom de bedsponde verzameld hadden: hy badt met hun, met eene deelneeming en ernst, die de zielen van allen, die 'er zich tegenwoordig bevonden, ten hemel schein te beuren; en toen hy dit tooneel des stervens verliet, gaf hy eenig geld aan de arme schreiende kinderen by het heenen gaan.

Wanneer *Zwitserland* door de *Franschen* vermeesterd was, onderwierp LAVATER zich, met geduld, aan het algemeene lot zynrer Medeburgers en zyns Lands. Dan de verdrukkingen der *Fransche* Commisnarissen verwekten in zynen geest eene verontwaardiging, welke hy vrymoedig te verstaan gaf in eene beroeping op het

Gouvernement van *Frankryk*. Dit laadde hem den maat der verdrukken op den halze. LAVATER werd gevat, en gevangen na *Schaffhausen* gebragt. Hy kreeg egter, binnen korten tyd, zyne vryheid, en keerde tot het waarneemen van zyn Leeraarsamt na *Zurich* weder.

Toen, in den Jaare 1799, *Zurich* stormenderhand, door de *Franschen* onder den Generaal MASSENA, den *Oostenrykeren* en *Rusfen* ontveldigd werd, ontving LAVATER, zich onder de woelende menigte op straat bevindende; eene wonde van een *Franschen* Soldaat, die voorheen eenige weldaaden van hem genooten hadt (*). De wonde was niet doodlyk; doch, schoon schynbaar geneezen, was zyne gezondheid daardoor onherstelbaar gekrenkt. — Eenigen tyd daarna, als Leeraar, een persoon, die door de *Franschen*, als een *Oostenryksch* Spion, met den dood gestraft werd, in de laatste oogenblikken vóór die strafvolvoering vergezellende, voelde hy zich, door getuige te weezen van dat schouwspel, zodanig getroffen, dat hy, t'huis gekomen, in eene ziekte stortte. Het lyden zyner ziele over de rampen zyns Vaderlands verdubbelde zyne lichaamsmerite; doch hy bleef de gelaatenheid zelve, en stierf, op den tweeden dag der nieuw aangevangene Eeuwe, met dat vertrouwen, 't geen hy als Christenleeraar de Leden zyner Gemeente by monde, en verder de *Christenheid* door zyne Schriften inboezemde.

(*) Een omstandig verhaal van dit voorval heeft hy zelve geplaatst voor de eerste Leerreden, naa zyne herstelling uitgesproken; vertaald, en by J. DE GROOT RZ. te *Laffs* gedrukt. Zie ons verslag van dit Stukje, in onze *Lett.* voor 1800, 1ste St. bl. 363.

BYZONDERHEDEN, BETREFFENDE DEN HEER
LEMONNIER. Door den Heer CUVIER.

(Getrokken uit de *Memoires de l'Institut National a Paris.*)

De Heer LEMONNIER maakte zich in Plant- en Geneeskunde beroemd. Hy was een Broeder des beroemden Sterrekundigen van dien naam. De Hertog DE

NOAIL-

NOAILLES bragt hem by Koning LODEWYK DEN XV op de volgende wyze in kennis. 's Vorsten gunsteling wilde den Koning deel doen neemen in liefhebberijen, waarop hy zelve gesteld was. LODEWYK zag 's Hertogs Tuinen, hoorde hem met deelneeming spreken van de Planten en Kruiden, en, verbaasd op de ondervinding, dat leerzaame vermaaken ten minsten zo veel betekenden als die, welke alleen afmatten, wenschte hy ook een Tuin ter Plant-aankweeking te hebben, en vroeg na den man, die 's Hertogs Tuin zo wel hadt aangelegd. Deeze nam greegig de gelegenheid waar, om zyn Vriend LEMONNIER dienst te doen, ging hem opzoeken, en bragt hem, zonder iets ter voorbereiding te zeggen, in 's Konings tegenwoordigheid. De Jongeling stondt versteld, verlegen, en toonde alle blyken van ontroerenis. De Koning, niet ongevoelig voor dit ontzagbetoon, sloeg op hem acht, en gunstbetoon volgde op eene nadere kennis.

LEMONNIER was geheel niet nayverig ten opzichte van mededingers. Hy prees BERNARD DE JUSSIEU by LODEWYK DEN XV aan, en verkoos diens Heers beroemden Neef, om zyne eigene plaats te vervullen, wanneer hy tot Hoogleeraar in de Kruidkunde was aangesteld. Hy deedt zyn invloed gelden, om, van wegen het Ryksbestuur, Natuurkundigen na onderscheide Werelddeelen te zenden, om de verzameling van Planten tot eene hoogere volkomenheid te brengen.

Dan het leedt tot den Jaare 1788, dat LEMONNIER, reeds den ouderdom van een-en-zeventig jaaren bereikt hebbende, eene belooning kreeg, geëvenredigd aan zyne verdiensten, en aangesteld werd tot eersten Lyfarts. In dē Geneeskunde bezat hy meer voorzigtigheid dan stoutheid: zelden sprak hy beslissend; zocht eer de natuur waar te neemen dan te dwingen: hy schreef zeer weinig Geneesmiddelen voor; dan de belangneeming in den staat des lyders wrogt meer uit dan de geneesmiddelen: hy stak uit in de oplettendheid om den Kranken troost te schenken, en bovenal in de kunst om tot de zedelyke oorzaaken der lichaamskwaalen door te dringen; — eene kunst, in den kring zyner Practyk, waar zo veel lichaams-onheil uit een gewonden geest ontstaat, zo veelvuldig te pasfe komende.

LEMONNIERS leeven werd, by den aanval op de *Tuilleries*, den tienden van Augustus, zonderling be-

waard. Hy was by de verdediging van het Paleis, tot dat de Koninglyke Familie zich na de Nationaale Vergadering begeeven hadt; hy vervoegde zich na eene plaats, hem aangewezen in het *Pavillon van Flora*. Welhaast hoorde hy het afwisselend geluid van woede en wanhoop. De deur van zyne kamer werd openge-
 loopen, en eene menigte stoof binnen, omringde en bedreigde hem. Hy merkte zich reeds aan als hun slachtoffer, en bereidde zich tot sterven; wanneer een onbekend en ongewapend persoon hem met eene rauwe stem riep, by den arm vatte, en beval dat hy hem zou volgen. Op dit voorstel antwoordde LEMONNIER: „Men is nog hevig aan 't vegten.” Hy kreeg alleen ten antwoord: „Het is thans geen tyd om „voor kogels bevreesd te zyn!” Hy werd heen-
 gevoerd over hoopen van dooden en stervenden, dwars door het vuur der vegtende partyen. Tot zyne groote verwondering, ontmoette hy noch zyn Geleider eeni-
 gen wederstand, en zy kwamen behouden op de andere zyde der riviere. Zyn geleider, eene korte poos stil-
 gestaan hebbende, zeide: „De Stryd is gewonnen; ik „ben in denzelfen niet meer noodig; ik zal u t'huis „geleiden.” Hy vergezelde LEMONNIER tot in zyn huis. Onder het gaan ontdekte hy den van verwonde-
 ring opgetoogen gryzen Arts, dat hy een oud Soldaat was, door zyne staatkundige denkbeelden opgewekt om een gedeelte van den aanval te bestuuren; maar dat hy, getroffen door het eerwaardig voorkomen van LEMONNIER, oogenbliklyk een zo gunstig denkbeeld voor hem hadt opgevat, dat hy besloot diens leeven te redden.

De Omwenteling, die alles verdelgde wat koning-
 lyk en oud was, spaarde den post en de jaarwedde van LEMONNIER niet, en liet hem in de wyde wereld niets over dan zyne Boeken en Plantverzamelingen. De Liefdegaven, door hem uitgereikt, en het geld, door hem besteed aan Planten, maakten dat hy niets over hadt. Liever dan te verkoopen en afstand te doen van 't geen hem dierbaarder was dan het leeven, zette hy een kleinen winkel op van Planten, en bestondt meest van een zeer middelmatig jaargeld, hem toegeschikt door Liederen, welken hy, in vroegeren tyde, met geld en goeden raad ten dienste gestaan hadt.

KARAMSINS REIS NA EN VERBLYF TE LAUSANNE.

(Ontleend uit Mr. KARAMSIN'S *Journey through the Southern Parts of Europa* (*).)

De weg van Berne na *Lausanne* loopt, als 't ware, door een tuin; de schoonste, die ik immer zag. De boomen aan wederzyden buigen zich onder het gewigt der ryke vrugten, waarmede zy beladen zyn. Het goude graan zweeft over de velden, waar men een ruimer gezigt heeft. Het was Zondag. De Boeren maakten zich vrolyk in de herbergen, rookten hun pyp, dronken hun wyn, en deden de lugt weergalmen van het geroep. „Zo leeft de vrolyke *Zwit-
zer!*”

Ik reed voorby de Stad *Murten*. De Koetzier hieldt stil, en vroeg my: „Verkiest gy de overblyfzels on-
„zer vyanden niet te zien?” — *Waar?* — „Hier
„aan uwe rechter hand.” Ik sprong schielyk uit het rydtuig, en door een groot yzeren hek zag ik een hoop menschenbeenderen.

CAREL DE STOUTE, Hertog van *Bourgondie*, was een der magtigste Prinzen van zynen tyd, en bezat den grootsten moed en heldhaftigheid. Doch zyne eersugt maakte hem tot een bestendigen schrik zynen nabuuren, en een geesfel des menschedoms. In den Jaare 1476 besloot hy, de *Zwitsersche Cantons* te beoorloggen, en hunne vryheid onder zynen yzeren scepter te doen bukken.. Zyn Leger sloeg op weg. De veldbanieren zweefden in de lugt. De aarde zughtte onder het aangevoerde krygstuig. De *Bourgondische* Krygsmagt werd in slagorde geschaard op den oever van het Meir, en CAREL sloeg een nydig oog op de Valeijen van *Zwitserland*, die hy reeds als overwonnen en de zyne beschouwde.

Maar op eenmaal werd het teken gegeven; het krygs-alarm klonk door *Zwitserland*. „De Vyand na-
„dert!”

(*) Hy deedt vermaaks- en leeringshalve deeze Reis door het middelste en zuidlykste gedeelte van *Europa*, eenige jaaren geleden.

„dert!“ was de algemeene roep. De vreedzaame Herders verlieten hun vee en hutten, greepen hunne strydbylen en speeren op, en verzamelden dus gewapend. Terwyl de Vaderlandsliefde hunnen boezem deedt zwellen, snelden zy benedenwaards, gelyk een stroom van het *Alpische* Gebergte, tot den vyand, die de engten hunner bergen wilde doordringen. Het geschut van CAREL speelde. Ondanks dit gebulder kwamen de *Zwitsers* aanrukken. Zy braken de gelederen, deden het geschut zwygen. De Hertog zelve wierp zich te paard in 't water, en het bragt hem veilig aan den tegen over liggenden oever. Eenige getrouwe knechten verzelden hem op de vlugt. Hy bleef in leeven, om vervolgens door zyn eigen hand te sneeven: toen hy, terug ziende op het veld der slachtinge, 't welk hy ontkomen was, de geheele vernieling zyns Leegers aanschouwde, riep hy vol verontwaardiging en misnoegen uit: „Zult gy zulk een Bloodaart zyn, dat gy hun val overleeft!“ en maakte daarop met een Pistoolschot een einde aan zyn leeven. De *Zwitsers* verzamelden vervolgens de beenderen hunner verslaagene vyanden, en bragten ze byeen op den hoop, die 'er nog tegenwoordig ligt.

Ik beefde op het gezigt van zulk een Gedenkteken van dwaaling en sterfelykheid. En gy, Mannen van *Zwitserland*! hoe kunt gy Gedenktekens als deeze met vreugdvervoering aanschouwen? — De *Bourgondiers*! waren zy, als menschen, niet uwe Broeders! Waarom worden de overblyfsels van deeze dertigduizend ongelukkige *Bourgondiers* niet bevogtigd met uwe traanen, met eene gepaste plegtigheid der aarde aanbevolen, en door geen ander gedenkteken geschandvlekt, dan dat op een eenvoudige gramaald, ter eere der Overwinnaaren, dit kort gedenkschrift praalde: *Hier streeften de Zwitsers voor hun Vaderland! Zy herdenken aan de Overwinning; maar zy storten traanen by het aanheffen van hunnen Zegezing! O Hadt gy, Mannen van Zwitserland! dit gedaan, dan zou uw roem zuiver geweest, en uw zegepraal geschikt geweest zyn om de medegevoelighed van elk edelaartig hart op te wekken! Maar verbergt, o verbergt dit Gedenkteken van barbaarsche woestheid in zegepraal; en daar gy roemt op den naam van Zwitsers, herinnert u, dat 'er een nog veel vereerder is, — de naam van Mensch!*

Hier

Hier staan duizenden van Naamen en Tekens te lezen. Welke hulpmiddelen neemt 's menschen eerzucht niet ter voldoeninge te baate? Tot hoe wydverschillende daaden wordt hy daardoor niet gedreeven? Deeze zet ons zomtyds aan, om de grootste gevaaren, onder duizenderlei gedaanten, te gemoet te treden; om nieuwe ontdekkingen ter Zee en te Land te doen; — deeze port den Reiziger aan, om zynen Naam te zetten op een Beenderbewaarplaats der verlaagene *Bourgonniers*!

Agter *Murten* vindt men de overblyfsels van de oude *Romeinsche* Stad *Aventicum*. Zy bestaan in gebrooken pylaaren, afgeworpen muuren, en de ruïnen eener waterleiding, enz. Waar is thans de trots dier Stad, ten eenigen tyde de eerste van *Zwitserland*? Waar zyn de Bewoonders? Heen gegaan! — De Heerschappy, de Stad, het Volk — heen gegaan! En wy, myn Vriend, zullen spoedig weezen, 't geen zy nu zyn! en welke aarde zal ons dan overdekken? — Maar 't is nacht, en de Maan beschynt met haaren zagten glans de graven der geenen, die eenmaal haar zilver licht, gelyk wy thans, aanschouwden!

't Was nacht, toen ik te *Lausanne* kwam. De geheele Stad lag in diepen slaap, behalven de Wagts, die de uren riep. Ik wenschte myn intrek te neemen in de Herberg *de Gouden Leeuw*; maar toen ik aanklopte, kreeg ik ten antwoord: „'t Is hier alles vol!” Ik ging na eene andere Herberg, *de Kroon*; doch kreeg het zelfde antwoord: „Alles is hier vol!”

Stel u in myne plaats. In den nacht, op straat, in eene vreemde plaats, zonder eenigen bekende, en de deuren der herbergen gesloten. Eindelyk kreeg de Nagtwagt medelyden met my. Hy klopte aan de deur van eene Herberg, en verzekerde de bewoonders, dat de Heer, die zich by hem bevondt, een Reiziger van Aanzien was. Het antwoord luidde op nieuw: „Alles is vol; wy wenschen den vreemden Heer een goeden nacht!” — De Wagts voer uit wegens die behandeling, en zeide: „Gaa met my na *het Hart*; daar, verzeker ik u, zult gy binnengelaaten worden.” Ik volgde hem derwaards. Wy werden ontvangen, en ik werd gebragt in een voeglyk vertrek. De eerlyke Nagtwagt wenschte my, met een lach van genoegen op zyn gelaat, wel te rusten. Ik bood hem een kleine geldgif.

te aan voor den gedaanen dienst; doch hy weigerde volstrekt, dezelve te ontfangen. Ik stond 'er ernstig op; dan zyne tegenkating werd heftiger. Ik nam myn zakboekje, en schreef by de maand en dagtekening: „Op deezen dag ontmoette ik te *Lausanne* een braaf „Man; een Man, gewillig gereed om een Vreemde- „ling een goeden dienst te doen, zonder 'er iets voor „te hegeeren.”

Den volgenden morgen deed ik eene wandeling door de Stad, welke my niet zeer behaagde. Dezelve ligt gedeeltlyk in het hangen van een berg, en gedeeltlyk in eene diepte aan den voet des bergs: men moet steeds af- en opklimmen. De straten zyn naauw, morslig en slegt onderhouden; maar uit elk gedeelte der Stad, 't welk eenigzins verheeven is, heeft men de schoonste gezigten, welke men zich met mogelykheid kan verbeelden: — de schoone uitgestrektheid des Meirs van *Genève*; de hooge bergketen van *Savoyen*; de Steden en Dorpen, rondsom de oevers van het Meir verspreid; *Morges*, *Rolle*, *Nyon*. Welke bekoorlykheden ook eene aaneenschakeling van tooneelen kunnen verciëren, onthaalen hier des beschouwers oog. Wanneer gy, myn Vriend! het geluk zult hebben om *Lausanne* te bezoeken, en te klimmen op de hoogte van de Hoofdkerk, herinner u dat ik 'er vóór u geweest ben, daar gewandeld, daar met myne oogen geweid en gepeinsd heb, uren lang, in die bedaarde en nogthans verrukkende vreugde, welke de omliggende voorwerpen uit eigen aart inboezemen.

Ik had eene aanbeveeling aan den Heer LEVADE, een uitstekend Natuurkundige, en Schryver van verscheide stukken in de uitgegeevene Werken van de Philosophische Societeit te *Lausanne*. Hy bewoont een fraai huis; zyn tuin is in een grootschen smaak aangelegd. Onder andere cieraaden loopen in 't oog verscheide opschriften in 't *Latyn*, *Fransch* en *Engelsch*. Ik las 'er eenige verzen uit de schoone Ode van Dankzegging door ADDISON, waarin de Dichter met een verrukt hart de voornaamste zegeningen des menschlyken levens vermeldt, en GOD in 't byzonder dankt voor het bezit van een waar dankbaar hart, en van een opregten, beminnenswaardigen Vriend. De Heer LEVADE is, in geene geringe maate, gelukkig, indien hy dit gedeelte van ADDISON'S Lofzang op zichzelven kan toepassen.

Dec:

Deeze morgen was een der genoeglykfte van myn leeven. De Heer LEVADE bragt my in een Koffy-huis van Gelcerden, waar ik eene groote verscheidenheid vond van geleerde Week-, Maand- en Dagbladen, in 't *Engelsch*, *Hoogduitsch* en *Fransch*. Derwaards zal ik my menigmaal begeeven. Hier kan ik leezen en een dag binnenskamers doorbrengen, alſchoon het van den morgen tot den avond mogt regenen.

Lausanne is altoos vol van jonge *Engelſchen*, derwaards gezonden om *Fransch* en goede zeden te leeren. Maar hun doen, en de vorderingen, welke zy maaken, zyu maar al te dikwyls het tegenovergeſtelde van het oogmerk, waarmede zy herwaards kwamen. Zy mogen hier de *Franchſche* taal leeren; doch, behalven deeze, naauwlyks iets dat goed is. Kennis der Weetſchappen, en andere takken van nutte kundigheden, wordt, met meer kans van gelukkig te ſlaagen, gezogt op de eene of andere Univerſiteit van *Duiſchland*. Zelfs de Jonge Heeren in *Zwitſerland*, die in goeden ernſt voorhebben een voorraad van nutte kundigheden op te doen, trekken na *Leipzig* en *Gattingen*. In de daad, 'er is geen Land in de Wereld, waar men meer van de geleerde Opvoeding eens Jongelings mag verhoopen, dan in *Duiſchland*. Waarlyk, hy mag alle hoop, om aanmerkelyke vorderingen in de Literatuur te maaken, wel laaten vaaren, wien een PLATNER, een HEYNE geen overheerſchende neiging tot Letterkunde kan inboezemen. — De jonge Vreemdelingen betaalen hier zes of zeven Guinjes 's maands voor leer- en koſtgeld. Eenigen onzer *Ruſſiſche* Landgenooten hebben *Lausanne* tot de plaats huns beſtendigen verblyfs gekoozen. Onder deezen telt men den Graaf GREGORY KYRILLOWITSCH RASUMOWSKY, een geleerd Man, bovenal beroemd wegens zyne kunde in de Natuurlyke Hiſtorie. Uit zugt tot de Weetſchappen heeft hy aſtand gedaan van alle die eerampten en waardigheden, waarop zyne hooge afkomst hem regt gaf te hoopen. Hy heeft zich begeeven na een vreemd Land, waar hy, op de alleruitskeekendſte wyze, al de ſchoonheid en verſcheidenheid der Natuure kan beſchouwen; waar hy alle voordeelen geniet tot het voortzetten van die weetſchappen, waarin hy het hoogſte genoegen vindt. Hier leeft hy in eene ongeſtoorde afzondering, verkeert

keert alleen met de Natuur, terwyl hy door zyne navorschingen en ontdekkingen eene eer op zyn Geboorteland terugkaatst. Eenige weeken geleden heeft hy *Lausanne* verlaaten, om eene Reis na *Rusland* te doen; dan men verwacht hem welhaast terug.

Ik ben zo even terug gekeerd van het hooren eener Lykreden, jin de Hoofdkerk uitgesproken, over den dood van de Prinses ORLOW. Zy overleedt hier in den bloei haars leevens, in de armen van een teerbeminnend Egtgenoot, dien zy in troostlooze droefheid gedompeld heeft nagelaaten. God schonk nimmer aan eene Vrouwe een beter hart dan het haare. Gezegend zy haare naagedagtenis! — Boven het Graf der Hertoginne VAN COURLAND staat een Lykbus van wit marmer. Die Prinses deelde in de liefde en agting van alle de inwoonderen van *Lausanne*. Zy beminde de schoonheden der Natuure en de Dichtkunst, en naast de Natuur waren de *Britsche* en *Hoogduitsche* Zanggodinnen vol smaaks het dierbaarst aan haar hart.

DE BEPROEVING.

Eene Vertelling.

Door AUGUST LA FONTAINE.

„Ja, bekoorelyke EMMA! Ik bemin u meer dan myn Leeven!” riep de Heer LODWYK D'ZICHENLOHE, met eene vervoering van tederheid, ten teken van de opregtheid deezer verklaringe zyne hand op zyn hart drukkende. — „Dat „zegt gy allen,” voerde EMMA hem te gemoete, terwyl een blos haare wangen dekte; „dan wel onnozel moest de Juffer weezen, die aan zulke betuigingen geloof sloeg. Laat „my los, Mynheer!” voegde zy 'er nevens, haare hand, die hy drukte, terug trekkende. „Kom, laat ons gaan, „GEERTRUIDA.” — EMMA met haare Vriendin wandelden na een Berceau in den Tuin. LODWYK keek haar na, tot het witte kleed van EMMA agter de bladeren schuill ging. Langzaam begaf hy zich na het Kasteel.

„Meer dan myn Leeven!” hadt EMMA, in 't heenen gaan ommeziende, herhaald, met een vertoon van ongeloof haar vinger opheffende. — „Indien ik,” sprak GEERTRUIDA, „op het woord van eenig Heer zou afgaan, 't zou op dat „deeze Heers weezen. Dergelyke betuigingen uit den „mond

„mond der Heeren RODOLPH of VAN RHEINDORF zouden my
 „veel verdagter voorkomen. Deezer heimlyke betuigingen
 „gelden minder EMMA, dan de Erfgenaame van *Hardenberg*.“
 — „Denkt gy dat LODWYK: my met andere gevoelens
 „aanziet?“ — „Ja, het is de bekoorelyke EMMA zelve,
 „die LODWYK bemint.“ — „En waaruit weet gy dit?“
 — „Dit,“ antwoordde GERTRUIDA, „kan ik u bezwaar-
 „lyk zeggen; en nogthans zie ik duizend kleinigheden; die,
 „schoon iemand dezelve naauwlyks noemen of beschryven
 „kan, onseilbare kenrekens van waare Liefde opleveren.
 „Uw Vader verbeeldt zich, dat de Heer RODOLPH en de
 „Baron VAN RHEINDORF u even teder beminnen als LOD-
 „WYK, dewyl zy door alle uitwendige tekenen hunne Liefde
 „tot u op de zigbaarste wyze aanduiden. Maar des Hee-
 „ren LODWYKS genegenheid straalt door in alle zyne be-
 „dryven. Indien hy toevallig uw kleed aanraakt, vonkelem
 „zyne oogen van eene vuurige aandoening zynet ziele.
 „Toen, niet langer geleden dan de dag van gisteren, by het
 „omdraaijen van uw hoofd, een uwer hairlokken zagtiyk
 „over zyne hand heen ging, nam ik waar, dat hy eene
 „trillende aandoening gevoelde, en eenige minuten lang
 „zich in eene lastige houding hieldt, allergegeschiktst om die
 „ligt drukkende beweeging by herhaaling te gevoelen. Gy
 „zult my zeggen, dat dit kleinigheden zyn: maar zoda-
 „nige kleinigheden zyn de echte aanduidingen van waare
 „Liefde.”

EMMA bragt hiertegen eenige zwakke tegenwerpingen in 's
 midden; doch schiep een heimlyk genoegen in te hooren, dat
 haare Vriendin dusdanige bewyzen bybragt van LODWYKS
 tedere Liefde. Maar zy kon van zich niet verkrygen te ge-
 looven, *dat hy haar lever hadt dan zyn eigen Leven*. Dit
 oordeelde zy onmogelyk, en wenschte nogthans dat het waar
 mogt weezen. Zy agtte het een zo verrukkend denkbeeld,
 tot die hooge maate bemind te worden, dat zy, na een diep
 gepeins op dat denkbeeld, besloot, haare hand aan geenen
 Minnaar te geeven, dan die haar, buiten alle mogelykheid
 van twyfel, getoond hadt, *dat hy haar meer beminde dan
 zyn eigen Leven*.

„Maar hoe,“ vroeg GERTRUIDA, „hoe kunt gy u daar-
 „van verzekeren?“ EMMA antwoordde: „In de bezwaar-
 „lykheid, om my des te verzekeren, bestaat myn ongeluk.“
 Dit gezegd hebbende, ging zy op een grasheuvel nederzitten,
 en viel, de handen voor haare oogen houdende, in eene
 mymering, waarin zy zich verbeeldde LODWYK te zien,
 haar uit duizend gevaaren; ten perykel van zyn eigen leeven,
 verlosfende.

GERTRUIDA, de geartheid haarer Vriendinne kennende,
 ver-

verliet haar voor eene poos, en zette haar wandeling elders voort. Wanneer zy, omtrent het vallen van den avond, weder hy elkander kwamen, was EMMA in eene zeer blykbaare driftvervoering, en zeide: „Ik moet het weten, GERT-TRUIDA!” Dit gezegd hebbende, nam zy de hand haarer Vriendinne, trok haar uit den Hof, en geleide haar na het verblyf van den Capelaan.

„Ik moet het weten,” hervatte zy, en onderrigte den Capelaan van haar twyfelingen, van haar wenschen, en haar besluit. „De Nonnesluiser zal myne verkiezing zyn, „eerwaardige Vader! indien ik geen Man kan krygen, die „my opregt bemint!” Dit was het slot van een lang gesprek, strekkende om den Monnik te bewyzen, dat het geluk van haar geheel volgend leeven daarvan afhing, dat zy in staat ware, om, vóór zy het Huwelyk aanging, met zekerheid te weten, dát hy, aan wien zy hare hand gaf, haar waarlyk beminde. Zy voer voort met het romaneek plan te ontvouwen, 't geen zy ontworpen hadt, om te beproeven of LODWYK D'RICHELONNE haar waarlyk beminde, gelyk hy gezworeen hadt dat hy deedt.

Het was geene gemaklyke zaak, waarschyndlykheid hy te zetten aan een ontwerp van betoovering. Doch wat kunnen twee jonge Juffers niet doen, met behulp van een Monnik, afgerigt op alle de verborgenheden en wonderwerken des Kloosterleevens? Een plan van betoovering werd diensvolgens uitgedagt. Tot de volvoering werd alles beraamd; en EMMA riep de Heilige Maagd aan, dat zy den Ridder mogt ondersteunen in het doorstaan der voor hem bereide proeve.

Op een schoonen Zomeravond, terwyl de Capelaan, de Ridder en de Juffers in eene belommerde plaats des Hofs zaten, speelde EMMA op hare luit, GERTTRUIDA zong, LODWYK deedt vertellingen, en de Monnik bleef niet agterlyk met Legendes van Wonderdaaden op te haalen; en het gesprek wendde zich natuurlyk op eenige omstandigheden, EMMA's Overgrootmoeder betreffende. De Monnik vertelde zo veele verbaazende dingen, wegens den dood, de Begraafplaats deezer Vrouwe, en de wonderen, daar voorgevallen, dat LODWYK met de grootste verwondering luisterde, en de jonge Juffrouwen, zo 't scheen, van verbaasdheid en schrik nauwlyks adem konden haalen. „Ik zelf,” voegde de Monnik 'er by, „heb zomtyds de Tombe bezogt, en altoos ge- „daanten van een meer dan natuurlyk voorkomen daar om- „strecks gezien.” Hy liet 'er op volgen, „dat hy omtrent „agt dagen vóór den dood van EMMA's Moeder derwaards „ging, 'er verschyningen zag, en vreemde stemmen hoorde, „te verstaan geevende, dat de Mevrouw van het Kasteel „binnen kort zou sterven, gelyk ook met de daad gebeurde.

„Ja

„Ja, deeze verschyningen worden nu dagelijks gezien, en „deeze waarschuwingen altyd gehoord, vóór den dood van „iemand uit den Huize van *Hardenberg*.“ Hy verhaalde dit alles met eenen ernst, en op zulk eene schrikbaarende wyze, dat de nieuwsgierigheid van den Ridder op het sterkst werd uitgelokt. Na zich eenigen tyd bedagt te hebben, verzocht hy om den sleutel, die den toegang tot deeze Begraafplaats ontsloot. Men vermeldde hem, dat dezelve in handen van den Baron VAN HARDENBERG zelve berustte. Hy besloot dezen hem af te vragen.

EMMA wendde alles aan, om het hem te ontraden. „Denk,” sprak zy, „om mynentwil, 'er niet aan, om derwaards te gaan.” Hy beloofde het niet te zullen doen, schoon hy by zichzelf beslooten hadt, in dit stuk zyn woord niet te houden.

Het gezelschap keerde na het Kasteel terugge. De beide jonge Juffrouwen hielden zich, als zeer vol vreeze, dicht by haare geleiders. EMMA wees beevende na den Vleugel des Kasteels, waarin zich deeze ontzettende wonderen lieten zien en hooren, en verklaarde, dat zy meende beweegend licht daarin te zien. De Capelaan beschreef op nieuw den toegang derwaards en de schoonheid van het Grafsken. De lichten werden daarop zigtbaarder. De Monnik maakte eenige kruisfen. EMMA en GERTRUIDA hielden zich aan LODWYK vast, die eenigen schrik begon te voelen, dewyl hy wist dat dit gedeelte des Kasteels onbewoond was.

Zy keerden daarop weder in de gewoone verblyfsplaats der Familie. De drie beraamers van het plan waren zeer in hun schik, dat zy 's Ridders nieuwsgierigheid tot zulk eene maate hadden opgewonden. De Heer LODWYK hadt, van zyne zyde, beslooten, zyne nieuwsgierigheid, het mogt kosten wat het wilde, te voldoen. Zy namen in den avond afscheid van elkander, gingen elk in zyn vertrek, peinzende overeenkomstig met hunne oogmerken.

's Volgenden daags verzocht LODWYK van den Monnik EUSTACIUS een nader berigt van alle de byzonderheden, welke deeze van die Begraafplaats wist. De Geestlyke stelde hem alles voor, op eene wyze, die 's Ridders nieuwsgierigheid ten sterksten opwekte; zonder bevreesdheid in te bezemen. Kort daarop wist hy den sleutel te krygen.

Den dag daaraan begaf hy zich na den onbewoonde Vleugel des Kasteels, vergezeld door een Schildknaap van beproefden moed en trouwe. Hy klom op langs een buitentrap; in de spleeten van denzelfden waren planten tot eene verbaazende hoogte opgeschooten. De deur werd ontslooten, en opende zich met een hartontroerend geknars. De Schildknaap tracht agter hem binnen, en hy sloot de deur toe.

Was

't Was nu zeven uren in den avond. De Juffrouwen hadden den Ridder dus lange opgehouden, ten einde alles in gereedheid te hebben tot zyne ontvangst in den ouden Tooren. — LODIEWYK, onbevreesd, opende de eerste binnendeur, aan welke hy kwam. Hy tradt door dezelve in verscheide vertrekken, welke oude maar heerlyke meubelen en behangzels toonden, dat deeze vertrekken oudtyds bewoond geweest waren door Personen van grooten rykdom en hoogen rang. — Zy gingen voort, tot zy voor een zwaare yzeren deur kwamen, versierd met verguld beeldwerk. Zy openden dezelve. Zy zagen een vertrek, LODIEWYK voorheen beschreeven onder den naam van de Ridder-zaal, welke grootscheid zodanig was, dat ze teffens verwondering en schrik verwekte. Aan het eerste einde van de Zaal was de vloer eenigzins verheeven. Op die verheevenheid stondt, onder een verhemelzel, een Throon; waarop de Voorouders van AMMA zaten, als zy gehoor verleenden aan hunne Leenmannen, en handelden over de besluiten wegens de Oorlogen tegen de Nabuuren. Een ry pylaaren van rood marmer liep rondsom de Zaal. Tusschen de pylaaren stonden de Standbeelden, of hingen de Afbeeldzels, der Baronnen van HARDENBERG; boven deezen las men Spreuken uit de H. Schrift. Laager zag men de Lanssen van deeze Heiden. Steunende tegen de pylaaren. Boven de pylaaren was eene Gaandery voor de Dames en de Dienstboden des Gezins.

De diepe stilte der Zaaie, de groote uitgestrektheid van dezelve, het zwakke licht, 't welk 'er in scheen, de schaduw der pylaaren, de beeldtenissen der oude Ridderen, de weerklank van de stemmen van LODIEWYK en diens Schildknaap, troffen dermaate de verbeelding, dat zy zich bykans de oude Baronnen van HARDENBERG verbeeldden als hun te gemoet komende. — Zy wekten elkanders aandacht tot het bezigtigen der voorwerpen, die hun dermaate troffen; zy bedienden zich daartoe meer van gebaaren en fluisteringen, dan van woorden, vry uitgesproken. Hy, wiens aandacht zo was opgewekt, beefde op de nadere kennisneeming, en sloeg syn oog op de plaats, die zyn medegenoot aanwees, alsof hy vreesde eenig voorwerp van vervaardmaking te zullen ontmoeten. Bykans een half uur sleeten zy, in op die wyze de voorwerpen in de Ridder-zaal te bezigtigen.

In 't einde ontfak LODIEWYK twee waschkaarsen, die synen weg zouden verlichten tot het naderen van de Grafstompe. Een heimlyke deur agter den Throon ging open by eene ligte drukking met de hand. De Ridder tradt binnan, en werd gevolgd door zyn Schildknaap. Schrik en nieuwsgierigheid vervulden even zeer hunne harten.

Door eenen engen toegang vonden zy den weg tot eene deur

deur met verscheide sloten. LODWYK ontsloot het een na het ander. De deur geopend zynde, zagen zy eenen trap, die tot eene groote diepte nederdaalde. Zy klommen af, en de trap eindigde aan een boog, by welchen zich drie Gaanderyen vertoonden met steenen overwelfzels. Hier beerschte eene staatlyke en ontzettende stilte. De lugt stroomde met koude vlaagen uit de overwelfzels, alsof de geesten der afgestorvenen op vleugelen des winds werden omgevoerd. LODWYK maakte het teken van het kruis, en beval zichzelven aan de hoede van *St. Joris*. De Schildknaap begon zyne gebeden op te zeggen.

Zy namen hunnen weg door de middenste Gaandery, en gingen in eene diepe stilte voort. Naauwlyks hadden zy het midden van de Gaandery bereikt, of zy hoorden eene stem, roepende: LODWYK! LODWYK! — Zy stonden stil, en zagen elkander beevend aan. Zy dagten misgehoord te hebben. LODWYK tradt weder voorwaards; wanneer hy andermaal eene vreemde stem hoorde, hem by zynen naam noemende. „Hooft gy deeze stem niet?” vroeg hy den Schildknaap. „My dagt dat ik mynen naam zagtlyk hoorde noemen door eenen onzichtbaaren.” — „Ik hoorde het even zo,” zeide de Schildknaap. Zy keeken in 't ronde, by het licht hunner waschkarsen; doch ontdekten geen spleet in den muur, waardoor de stem kon komen. — Wederom noemde eene stem, tot drie keeren, 's Ridders naam. Zy hoorden een diepgenaalde zucht met wederkaatzing door de boogen, zo onderscheiden, dat en de Ridder en de Schildknaap schielyk terug schrikten van dien kant, van waar de stem scheen te komen. Zy zagen niets. Maar de Schildknaap, zyn Heer by de kleederen vattende, tragte hem door tekenen te beweegen om terug te keeren. De onbekende stem liet zich nogmaal hooren, en sprak zeer onderscheiden: „Heer LODWYK! uw noodlot geleidt u herwaards: treed „deezen boog in; uw Schildknaap mag u wagten aan het „einde der Gaanderye!”

Wederom stonden zy eenigen tyd stil en luisterden. Doch alles was nu eene diepe stilte; en die stilte verschrikte hun niet minder, dan de stem, die zy voorheen by herhaaling hoorden. — „Wy moeten voorttreeden,” zeide LODWYK. — „Nader!” antwoordde de stem, zeer onderscheiden, doch zagtlyk, en op een zachtenden toon.

Zy traden beevende voort. Een nevel- en roodagtig licht verdreef de duisternis eenigermate. Verder komende, aanschouwden hunne oogen eene verbaazende vertooning. Zy kwamen in eene Zaal van eene zeshoekige gedaante, zeer ruim, en onder een hoog verwelfzel. Aan elke der zes zyden was zodanig een ingang, als door welchen de Ridder met zyn Schildknaap ingekomen waren. Het gewelfzel was van wit

marmer, allerkewlykst gepolyst. Ontelbare lichten werden, met eenen het oog verblindenden luister, van de oppervlakte des marmers teruggekaatst. Verbaasdheid greep den Ridder en den Schildknaap aan. Zy zagen op elkander, zonder een enkel woord te spreken. Het licht deed egter de uitwerking, dat zy weder moed grepen. Hunne verbeelding werd langs hoe meer verhit. De Ridder voelde het bloed in zyn aangezicht opklommen, en zeide met eene forsse stem tot zynen Schildknaap: „Blyf gy hier, terwyl ik voorttreed!” — Nauwlyks hadt hy deeze woorden gesproken, of een treurig muzyk liet zich hooren uit dien boek der Gaanderye, waar het licht het sterkst flikkerde. Een aangename geur verspreidde zich onder dit muzyk. Lodewyk, hierdoor sterker aangemoedigd, ging een hoek om, en naderde kloekmoedig de plaats, van welke het muzyk scheen te komen. By wilen zweeg het, en Lodewyk hoorde eene fluisterende stem, die hem toeriep: „Vrees niet, Ridder! ga voort! „ziel en hoor!”

Lodewyk tradt nu met meer vertrouwen voort in die Gaanderye, welke verlicht was door twee vlammen, die langs de wanden glinsterden. Het licht werd allengakens saaower; en aan het verste einde der Gaanderye vondt hy zich in eene volstrekte donkerheid. — Onder een rond verwelfzel, onderschraagd door drie ryen pylaaren van zwart marmer, stondt de Graftombe van zynas Overgrootmoeder. Een sjaauw licht ontdekte even de omringende voorwerpen; doch zodanig, dat hetzelfde de schriklykheid, welke allerwegen heerschte, vermeerderde.

De Ridder, als hy den naauwen doorgang, door welchen hy hier gekomen was, uittradt, ontdekte de Graftombe, en boven dezelve een Standbeeld. leevensgrootte, van de oude Gravinne, tot wier gedagtenisse het was, opgericht. Lodewyk stondt gereed om onder eene ry pylaaren aan zyne rechtehand door te gaan, toen hy, aan het voeteneinde der Graftombe, eene vrouwlyke gedaante zag, beweegloos als een standbeeld, egter zo natuurlyk, dat het bloed hem als in de aderen verstyfde. Dit weezen scheen voort te willen gaan. Hy herkende daarin zynas Overgrootmoeder, zo als hy haare beeldtenis op de Graftombe gezien hadt, in dezelfde kleeding, met het zelfde doodsche gelaat. Dit weezen nadende hem; zyne knieën slieten tegen elkander; zyn haar rees overeinde; nauwlyks kon hy ademhaalen; hy viel op den grond neder. Het verschynzel verzocht hem te volgen. Hy rees op, beefde, en in diep stilzwygen volgde hy het geklude, t welk hem by eene ry pylaaren bragt. Diep-zuigende wees het den Ridder eene spookkist, tusschen twee kolommen geplaatst, op welke met vlammande letters, de naam van zynas le-

lee-

lezen stondt. In die doodkist ontdekte hy schielyk EMMA's gedaante, wit als eene lely, beweegloos, geheel gelykende op zyne Zielsvoopgadesse. — „Hemel!” riep LODRUYK uit, „Hemel! myne EMMA! myne EMMA!”

Zyn Geleidster sprak: „Vermoet u niet, de bespiten des Hemels te wraaken!” Zagt was deeze stem. „Goede Hemel!” riep LODRUYK anderwerf, „myne EMMA!” Zyn Geleidster lag haare hand op zyne lippen, ten teken dat hy moest zwygen. Hy zweeg, maar was geheel van schrik bevangen. Zugtende voer zyn Geleidster voort: „Blijpen drie dagen is EMMA dood. Naastkomende Zondag is de laatste dag haars leevens!”

„Genade! Genade! heilige Maagd!” gilde LODRUYK, en viel op zyne knieën. „Laat de slag des doods wy treffen; spaar, spaar myne EMMA!” — „'t Is in uwe magt, haar leeven te behouden,” sprak de Geleidster, hem nader tredende. „Zie deezen Beker; dezelve is vervuld met het vogt des doods voor u of voor EMMA. Drinkt gy deezen Beker, EMMA zal leeven! Zy sterft, indien gy schroomt haar leeven tot den prijs van het uwe te koopen!”

„Geef my dien Beker,” sprak LODRUYK, zyne hand uitsprekkende. — „Gy,” was het antwoord, „wy split dien vinden in EMMA's kamer; daar moet gy dien Beker drinken. Bedenk wel, wat gy doet, eer gy dien aan uwen mond zet, om denzelven uit te drinken!” — Een aangename geur ging 'er uit op; de rand was beschreeven met het woord *Behoudenis*. Hy bezag den Beker nauwkeurig. Bykans wel denzelven uit zyne boevende hand. Op het eigen oogenblik ging 'er een straal licht als die des blixems door de duisternis heen; hierop volgde een zware slondering. De Geleigeest verdween, en alles was digt duisternis.

LODRUYK ging toen in alleryl teruggé na de plaats, waar hy was ingesluisd. Hy vondt zyn Schildknaap, waar hy dotzen gelaten hadt. „Laat ons gaan,” sprak hy: „Ik heb din gen gezien, te schriklyk om te verhalen! Levens haar behouden!” — Zy gingen schielyk door de Gaanderyen: in de tweede hoorden zy een stem, sagtyls zeggende: „Denk aan EMMA!” Zy haastten zich na de tweede poort, kwamen ryddoor, en ook doog de Ridderzaal en de vertreken nasschen deeze en de groote poort. Toen zy zich weder op het open plein bevonden, riep de Schildknaap uit: „Goed zy gedankt!” LODRUYK liet een diepgeshaalde zucht, en zonk neder in de armen zyns Schildknaaps. Deeze lag hem op den grond neder om te bekomen. Bekomen zynde, sloegen zy den weg op na het Kasteel.

Juist toen zy den trap opgingen, kwam een rydtuig over de ophaalbrug. EMMA en OERTRUIDA stapten 'er uit. Zy ver-

voegden zich by den Ridder, en spraken vrolyk over 't geen zy op hun tourtje gezien hadden. LODEWYK zag EMMA stilzwygend met een oog vol medelyden aan. Beevende geleidde hy haar de trappen op, en ging in zyne kamer, om daar den inwendigen weedom zyns harte te verbergen.

Het zal hier noodig weezen, den oorsprong aan te wyzen van de Wonderen, door LODEWYK gezien. Dat gedeelte des Kasteels van *Hardenberg* was in de vroegste tyden der Ridderfchappe gebouwd. Zodanig was de zamenstelling der Gaanderyen, dat een geluid, gemaakt aan het eene einde van dezelve, hoe zagt ook, in het andere kon gehoord worden. Waschlichten waren 'er geplaatst in den tyd tussehen het beraamen des plans en de volvoering; Phosphorus maakte het overige der verlichting uit. GREERTRUIDA speelde de rol der Overgrootmoeder van EMMA. EMMA speelde haar eigen persoonadie. De twee Juffrouwen kwamen in de onderaardsche verblyven door eene agterdeur, den Ridder onbekend. EMMAS Dienstmaagden maakten het Muzyk en lieten de Blixemstraalen schitteren. De Monnik rolde met een bal over eene uitgehoolde plank, om den Donder na te bootzen. Toen LODEWYK heen en ging, spoedden zich EMMA en GREERTRUIDA weg door de geheime deur, streegen op het rydtuig, en waren dus in staat om zo spoedig als LODEWYK het Kasteel te bereiken.

(Het Vervolg en Slot hierna.)

VERVOLO OP DE ERNSTIGE OVERDENKINGEN, BY DE BESCHOUWING DER GRAVEN (*).

6! Welke ontroerende sandoeningen vervulden myn kloppend hart, by de eerste intrede in deze eenzaam gewesten, alwaar de gestorvenen hunne woningen hebben! Elke schrede, die ik voortzette, verdubbelde myne aandoeningen! Dan myn ziel ontroert nog veel meer, by de overdenking, dat alle deze Stofbewooners eens weder zullen opstaan! — Jai de graven zullen zich openen, — zy zullen hunne dooden opgeven, dezelve zullen opstaan, en hunne zombere verblyfsplaatsen verlaten. Myn ziel ontroert! Deze gestorvenen zullen wederom leven en uit de graven te voorichyn komen, gedagvaard voor den oppersten Rechter van Hemel en van Aarde, om uit zyn mond hun vonnie te hooren, — dat geslugte vonnis, het geen hun

eey-

(*) Zie hier boven, *Meng.* bl. 312.

eeuwig geluk of hun ongeluk beslissen zal! Deze overdenking bedwelmt mynē ziell! Ja liefderyke God, Besterder van het Geheel-al, Schepper van Hemel en van Aarde, Gy hebt ook my het aanzyn geschonken, Gy hebt my uit het Niet getrokken, en gevormd tot een Wezen, begaafd met een redelyken Geest, die met verstand en oordeel werken kan! Gy hebt my gevormd tot een Wezen, dat een begin genomen heeft, maar dat nimmer eindigen zal! Welk een denkbeeld! Zal ik niet eindigen, dan ben ik voor eene Eeuwigheid verordend — en ben ik voor eene Eeuwigheid verordend, dan moet ik ook onder die millioenen wezens, die uit de graven tot het gerichte zullen opstaan, behooren. Het is geen barsenschin, maar eene waaragtige zekerheid. O! Hoe gedugt zal deze verschyning wezen! Hoe zal ik myne daden verantwoorden, en myne bedryven goed maaken? Wat zal ik tot myne verschooning inbrengen? Niet een uit duizend zal ik kunnen antwoorden! Verlooren! Eeuwig ben ik verloren! Eeuwig rampzalig, ten zy de liefderyke Jezus myn Borge zy. — Ja Heere Jezus, daartoe hebt Gy den Hemel verlaaten, daartoe zyt Gy op de Aarde verscheenen in het vleesch, daartoe hebt Gy geleeden! Myn ziel schept moed, die anders in de uiterste vertwyfeling was neergezonken; myn ziel schept moed! Ja, liefderyke God! in Jezus vergeeft Gy alle misdryven; in Hem zyt gy een barmhartig Vader. Ja! in dezen Jezus alleen kan men eeuwig gelukzalg worden.

Daar ik dan, o oneindig Opperwezen! door uw Alvermogen uit Niet geworden ben, om eeuwig aanwezig te blijven, en Gy my, in dit leven, zo genadig onderhouden, bewaard, en met ontelbare weldaaden beschonken hebt, daar myn leven door U is gelykt geworden tot eenen hoo-gen ouderdom, in welken Gy my zo veel goeds hebt geschonken; schoon 'er ook zomtyds in den kerk van myn geluk wel eens eenige druppelen van blitterheid zyn gemengd geworden: Gy zyt nogthans altyd aan my weldadig geweest. Schenk my dan ook, goedertieren Weldoener! zo veel genade by den avondstond van myn leven, dat ik de geruste verzekering mag genieten, dat Gy my de verdiensten van Jezus genadig hebt toegepast, opdat ik, gedagvaard voor mynen Regter, op dien gedugtsten aller dagen, zonder angst of vreeze, myn vonnis mag aanhooren!

Dan, welke ontroerende gedachten! daar blaast de Basune, om de dooden ten gerichte te dagvaarden, daar gaan de graven open, daar komen duizenden, millioenen aan, die het stof des doods hebben afgeschud, om voor hunnen Rechter te verschynen, en om hun vonnis te ontvangen! daar komen millioenen, met de doodvrees op de lippen, met de

vertwyfelendste zielsangsten in den boezem, en verheffen wanhoopige handen ten Hemel! daar komen zy, en gillen in vlaagen van vertwyfeling uit: Bergen valt op ons, Heuvelen bedekt ons, voor het aangezicht van Hem, die daar, op de wolken, uit den Hemel komt! Verbergt ons voor zyn aangezichte, dat wy niet aanschouwen kunnen, zonder gevoel van de ysfelykte wanhoop! Dan alles is nu vergeefs; hier komt naberouw veel te spade!

Welk een jammerlyk schouwspel staat zich alsdan te openen! Daar wordt het gordyn opgehaald! Daar vertoont zich alles in 't openbaar! Niets blyft verborgen! Daar worden de gedenkboeken opgeslaagen, en elks bedryven komen in het licht! Beschaamdheid bedekt der meesten aangezicht; ja men hoort sommigen den dag hunner geboorte vervloeken! Daar ontvangen dezen het vonnis, dat hen verwijst tot den Poel, die brandt van vuur en zwavel! Dat zal een allereedugtste dag wezen! $\text{\textcircled{G}}$ God! myne ziel deele nimmer in hun lot!

Dan, wie kan 'er aan twyfelden, of veelen dier geenen, die hier nu nog gerust in de armen des doods liggen, veelen dier geenen, tuschen wier graven ik wandel, welken ik hier gekend heb, en met welken ik dagelyks verkeeren moest, die den kwaden dag verre stelden, en noch aan God, noch aan Jezus dachten, zal ik dan ook hier verschynen, en onder het getal dier rampzaligen geplaatst zien! — $\text{\textcircled{G}}$ Rampzalig lot! het ware den zulken oneindig beter, nooit geboren te zyn. Wie kan zich een denkbeeld vormen van een staat, zo rampzalig als deze!

Intuschen blaast de Bazune! Daar klateren verschrikkelijke donders door de lucht! Zy rollen van het eene Aspunt des Hemels tot het andere! — Daar schieten de gloeiende Blixems uit, en zetten de Elementen in brand, terwyl de bulderende Orkaanen loeijen, en alles uiteen rukken! Daar stort het een voor, en het ander na, van 't Geheel-al in! De Almagtige verschynt in alle zyne majesteit op de wolken! — Dooden, zo wel als levenden, worden uit de vier hoeken der wereld zaamvergaderd! — Daar zit Jezus, in zynen volen luster en majesteit, op zynen Rechterstoel, en omsluit de gedenkboeken, waarin alle de daaden der menschen naauwkeurig zyn opgeteekend! Daaruit oordelt Hy levenden en dooden! Daar onderscheidt Hy de bokken van de schaaopen, plaatst de laatste aan zyne rechter- en de eerste aan zyne linkerhand.

Gezegende dag voor hun, die Jezus aan zyne rechterhand geplaatst heeft! Deze zullen alsdan die aanlokkende, die liefelyke stem hooren, die ook van het eene Aspunt des Hemels tot aan het ander klinken zal: „Komt, Gy gezegende myne

myns Vaders, beëft het Koningryk, dat voor u bereid is, van voor de grondlegginge der wereld!" Daar zullen zy smaaken eene zaligheid, die nooit door een oore gehoord, of van een ooge gezien, noch immer in eens menschen hart is opgekomen! Daar zullen zy verzadiging van vroude genieten, eeuwiglyk en altoos!

C. V. D. G.

HET VERMEENDE HANDSCHRIFT VAN JESUS, OF VAN EEN^e
ZYNER APOSTELN, TE LEICESTER, 'VOLSTREKT'
VALSCH BEVONDEN.

(Ontleend uit P. A. REMNICH'S *Beschryving eener Zomerreis van Hamburg na Engeland, in 't Jaar 1799.*)

IN THROTS Gefchiedenis van *Leicester* wordt de Stad's boekery hoog gepreezen, en gezegd, duizend Boekdeelen te bevatten. Wegens een Handschrift, door gemelden Schryver verkeerd als een *Syrisch* opgegeven, berigt hy ons, dat het algemeen geloofd wordt een Handschrift van *JESUS*, of van een' zynen Apostelen, te wezen. — Ik begaf my, met groote nieuwsgierigheid, na deeze Boekery. Eene kleine en elendig uitzieende Vrouw, die den post van Boekbewaarster bekleedde, bragt my in eene oude donkere kamer, waarin omtrent een duizend Boeken mochten staan; maar welke geen sterveling ooit leest. — Ik verzocht deeze Vrouw, my het Handschrift van *JESUS* te laten zien. Zy haalde een oud Boek in quasto voor den dag, 't welk vastgemaakt was aan een vry zwaare keten. De bladen waren 'er goedgeels uitgescheurd. Op myne vraag, hoe dit kwam? kreeg ik een antwoord, dat dit gedaan was door lieden, die begeerden een brokje van dit heilig overblyfsel te bezitten; doch dat zy zorg droeg, dat niemand meer 'er zich een stukje van toeëigende. Dan deeze vrouwlyke *Argus* was niet scherpsziende genoeg om te beletten dat ik my van een blad meester maakte.

By myne wederkomst te *Hamburg* zond ik het aan den beroemden Hofraad *TYCHSEN* te *Rostock*, en ontving van hem het volgend befeid: „ Het blad, my gezonden, van een „ Dichtstuk, netjes met *Persiaansche* Letters, *Taalich* geschreeven, „ (zo veel als *lopend*) geschreeven, met eene *Turksche* Vertaaling daar tegen over, is waarschynlyk niet ouder dan 't Begin „ deezer Eeuwe. Uit de weinige regels, in dit blad voortho- „ mands, blykt het een gedeelte te zyn van een Minnedicht,

K k 4

„ waar-

„waarin de Minnaar, deerlyk door jalousy aangegreepen,
„bitter klaagt over zynen Medeminnaar, en wenscht een
„balzem te vinden voor zyne gewonde ziel, en eenige ver-
„ligting van zyne boezemsuerte, indien hem niet vryltaa tot
„den roozengaard te gaan.”

Dit dan de staat zynde van het vermeende Handschrift, zal ik dit Blad niet langer bewaaren als een Heilig Overblyfel, maar enkel als eene Gedagtenis van het Bygeloof, nog te Leicester heerschende.

ANECDOTE VAN WYLEN STANISLAUS AUGUSTUS, KONING
VAN POOLEN.

(Uit eene nieuwe Uitgave van COX's *Travels in Poland, Russia, &c.*)

De Koning, de beleefdheid hebbende ons zyn Landgoed te laten zien, bragt ons door eenige bovenkamers; de Graaf VAN STACKELBERG was by ons. Ik maakte aanmerking op een Boek, in de Boekery op tafel liggende, 't welk de voornaamste Stukken behelsde, de Verdeeling van *Poelen* betreffende. Myne begeerte te verstaan geevende, om een Werk, die belangryke gebeurtenis betreffende, te leezen, sprak ik daarover den Koning in 't *Engelsch* aan. Dan hy suite myne voordragt, door zyn vinger op zyne lippen te leggen, ten teken dat ik zou zwygen, en vervoegde zich in een ander vertrek.

Naa het eindigen des avondmaals geleidde my een van 's Konings Officieren tot de deur van het Boekvertrek. Daar intreedende, vond ik den Koning alleen, ter zyde van de tafel staande. „Ik bemerkte,” sprak hy, op het Boek wyzende, „dat gy groote begeerte toonde om dit Werk te leezen: de wyze, waarop ik uwe vragten afbrak, heeft u „mogelyk onheusch toegeschoenen; maar ik wilde over dit „onderwerp niet spreken in tegenwoordigheid des *Russischen* Ambassadeurs.” Waarop hy, met den toon der sterkste aandoening en welsprekenheid, zich uitliet over de bedreigingen der *Prussische*, *Oostenryksche* en *Russische* Hoven.

„Indien ik,” liet hy zich hooren, „tyd had om uit te „weiden over de geheime geschiedenis van dat gewigtig tyd- „perk, en kon beschryven de bedreigingen, door den *Russischen* Afgezant gedaan, de persoonlyke vernederingen, welke ik leed, en de zekerheid, dat ik myne geheele Familie „in het uiterste verderf zou gestort hebben, indien ik myne
„om:

„ ondertekening geweigerd had, zulks zou mischien myn
 „ schynbaar gebrek aan vastheid van geest, waarover men my
 „ zo heftig beschuldigd heeft, verschoonen. Dit Boek be-
 „ helst de voornaamste oorspronglyke Stukken, tot die on-
 „ gelukkige onderhandeling behoorende, en is de éénige regt-
 „ vaardiging teffens van myn gedrag. Gy zult daarin vinden
 „ de Verklaaringen van de Ministers dier drie Mogenheden,
 „ alsmede de Antwoorden der *Poolische* Ministers, en de vier
 „ Aanspraaken, door my ten Ryksdage gehouden; waarin
 „ gy zult zien, dat ik myne gevoelens niet verborg, en
 „ openlyk mynen afkeer betuigde van de Ryksverdeeling.”

Hier haalde hy des voornaamen inhoud op van zyne treffende
 Aanspraak, den tienden Mey. Met byzonderen nadruk stondt
 hy stil by dat gedeelte, waarin hy zich op de geheele Natie
 beriep, of hy immer eenig gedeelte van de *Pada Convena*
 verbroken hadt.

„ Ik vraag u met het vertrouwen van
 „ den Propheet: Myn Volk, wat heb ik gedaan? Ziet
 „ hier ben ik; getuigt tegen my. Wiens Os heb ik geno-
 „ men? Wien heb ik bedroogen? Wien heb ik verdrukt;
 „ of van wiens hand heb ik omkoopgeld ontvangen, om
 „ myne oogen te verblinden, en ik zal het u wedergeeo-
 „ ven!” Hier voegde hy nevens: „ Ik zat neder; en
 „ ware ik schuldig geweest aan onderdrukking of bedrog;
 „ zeker zouden veelen te myner beschuldiginge zyn opge-
 „ staan: want ik had geen hulpe, en bykans geen Vriend
 „ om ten mynen beste te spreken. — Eene doodlyke
 „ stilte, langer dan tien minuten, volgde. — Ik rees weder
 „ op, en voleindigde myne regtvaardiging.”

Terwyl de Koning dit ophaalde, deedt de geweldige ge-
 moedsbeweeving zyne stem haperen, en traanen bedekten
 zyne wangen, — Vaardig nam hy het Boek op, en gaf
 het my met deeze woorden over: „ Dit is myne éénige
 „ Verdediging; lees dezelve, en oordeel over myn gedrag;
 „ ik acht my gelukkig, 't zelve te mogen aanbieden aan
 „ een *Engelschman*, dien ik hoogacht.” — Hierop hoog-
 zich de Koning en vertrok.

De indruk van dit aandoenlyk tooneel zal nooit uit myne
 geheugenis gaan; en ik bewaar dit Werk, tot eene Gedag-
 tenis van dien beinnenswaardigen en ongelukkigen Vorst.

HOLPVAARDIGHEID VAN DEN GRAAF VAN SAINT-GERMAIN.

De Graaf VAN SAINT-GERMAIN, dien men, onder de Regering van LOUWYK XVI, Koning van Frankryk, uit zyne stille verblyfsplaats in den Eijlas hadt opgezocht, om hem het bestuur der Oorlogszaken op te dragen, ontving, by een Gehoor, dat hy gaf, een Verzoekschrift van zeker Officier, tevens Ridder van de Orde van St. Louis, die hem daarby zyne bewezen diensten en tegetwoordige behoeften voorstelde. — *Mynheer*, zeide hem de Minister, *ik zal uw verzoek onderzoeken; maar gy gevoelt wel, dat vele dringende zaken my bezig houden.* — „Mynheer de Graaf,” antwoordde de Officier, „gy kunt geen dringender zaken, onder handen hebben, dan de mynè; ik sterf van hong-
„ger, en heb gisteren niet gegeten!” — *Gy hebt gelijk*, herpam de Minister; *uwe zaak is van het dringendst belang; gy zult heden by my den maaltijd houden, en morgen zal ik zorgen, dat gy te eten hebt. Vertrouw steeds op de Voor-
„manigheid; myne eijge Geschiedenis strekt daarvan een voor-
beeld!* — Hoe treffend is dit Antwoord; en hoe edelmoedig het gedrag des Ministers, om op eene zo klesche wyze het gevoel diens Krygsmans te verheffen, door hem als 't ware met zich zelf gelijk te stellen, na dat deze zo onbewimpeld zyne Armoede hadt aan den dag gelegd!

DE WAANWYZE KUNSTERRISPER EN GOEDAARTIGE KUNSTENAAR.

Wylen de beroemde Beeldhouwer JOHN BACON, Esq. in de Abdy van Westminster wandelende, zag een Heer, staande voor zyn groot Kunststuk, het Monument van Lord CHATHAM. De Vreemdeeling scheen trotsch op zyne kunde en smaak in de fraaije Kunsten, en was gereed met het maaken zynet aanmerkingen. Den Heer BACON voor een toeval-
lig bezoeker van de Abdy neemende, althans hem geheel niet kennende, voerde hy deezen te gemoet: „Myn Heer! dit
„Monument van Lord CHATHAM is over 't geheel verwon-
„derlyk schoon, maar heeft groote gebreken.” — *Gy*, sprak BACON, *gy zoudt my zeer verpligten, als gy de goedheid wilde hebben om ze my aan te wyzen.* — „Hoe!” hervatte de Kunstbedoordeelaar, „hier, en daar — ziet gy het niet —
„slegt, zeer slecht!” teffens zyn stok opheffende over de benedenste figuren, met zo veel heftigheds, alsof hy de door hem gebrekkig gekeurde wilde vermorsfelen. — *Maar*, zeide BACON, *het zou my aangenaam zyn, indien gy my on-
„derrigtte, waarom de aangeduide gedeelten eene zo strenge ver-*

oordeeling verdienen. Den hy hoorde in de daarep volgende aanduidingen niets anders dan dezelfde algemeen uitgeoezemde afkeuringen, gepaard gaande met dezelfde geweldige gebaaren. In 't einde sprak de Berisper: „Ik heb BACON meermalen, toen hy dit werk onder handen hadt, deeze gebreken, en meer andere, aangewezen; doch ik kon hem niet bewegen om ze te verbeteren.” — *Gy kent dan, sprak BACON, in persoon den Vervaardiger van dit Kunststuk?* — „O ja!” kreeg hy ten antwoord; „ik ben zints veele jaaren met hem zeer gemeenzaam geweest.” — *Is dan, zeide BACON, heerevande, zeer goed voor u, dat uw Vriend BACON niet naast u staat: want hy zou geene gevonden hebben in zijn werk zo ruw beoordeeld en behandeld te zien.*

HET MINNELYK REGTSGEDING.

In het Kanton *Schwitz* kwam, al eenige jaaren geleeden, een man, FRANTZ genaamd, op zekeren avond by GASPARD, terwyl deeze op het Land werkte en zeide tot hem: „Vriend, 't is nu tyd om te maalen; wy hebben, gelyk gy weet, verschil over een stuk Lands, en ik heb de Regters besproken, om te *Schwitz* te vergaderen, ter beslissinge van den twist, dewyl wy het te zamen niet kunnen vinden; hierom moet gy met my morgen voor hun verschynen.” — „Gy ziet, FRANTZ,” hernam GASPARD, „dat ik dit gehele veld gemaaid heb; morgen moet ik het hooi t'huis haalen; dit kan ik niet nalaten.” — „En,” hernam FRANTZ, „ik kan de Regters niet wegzenden, nu zy den dag bepaald hebben; en, daarenboven, moet het blyken, aan wien het Land behoore, eer het gemaaid wordt.” Zy betwistten het stuk eenigen tyd: eindelyk zeide GASPARD tot FRANTZ: „Ik zal u zeggen, hoe ik het wilde hebben: gans morgen na *Schwitz*, zeg den Regteren zoo wel uwe als myne redenen, op dan zal ik niet noodig hebben om derwaarts te gaan,” — „Wel,” hervatte de ander, „in dien gy uwe zaak aan my verkiest te vertrouwen, zal ik dezelve als myne eigen behandelen.” In gevolge hier van ging FRANTZ na *Schwitz*, en vermeldde den Regteren zyne eigen be- wyzen en die van GASPARD, zoo goed als hy kon (want de bewoners van het Kanton hadden toen nog geene Advokaaten, en moesten zelve hunne zaaken bepleiten.) Naadat het vonnis was uitgesproken, keerde FRANTZ terug tot GASPARD. „GASPARD, zeide hy, het Land is het uwe; ik wensch u „geluk, buurman: de Regters hebben zich voor u verklaard, „en ik ben blyde dat de zaak is afgedaan.” En FRANTZ en GASPARD waren zedert altoos vrienden.

DE ONVERWYLD INDIANISCHE DROOMER.

(Uit de *CHATELAIN'S Voyage dans le Haut Pennsylvanie.*)

Droomen worden by de *Amerikaanfche Indianen* aange-
merkt als Voorbodes, die een ernstige oplettenheid
verleiden; men schent het onder de pligplegingen der wel-
kevenheid, elkander gelukkige Droom- en Nagtezigten toe
te vertellen. Sir WILLIAM JOHNSON verhaalde derwegen aan
den Colonel CARVER het volgende geval.

HENRIQUES, een oud Oppenhoofd der *Mohawksche Indi-
anen*, verzoegde zich tot Sir WILLIAM JOHNSON, zeggende:
„Vader: Ik droomde in den nachtvoorgaanden nacht, dat gy
„aan my een rood schrikzaken Kleed met goed onzuurmond,
„en een Hoofd met een gouden raad, verzeide.” — Sir
WILLIAM vroeg, „of by de waarheid sprak?” — Het ant-
woord was: „ja”, op het woord van een *Sachem!* —
„Wel dan,” sprak Sir WILLIAM, „gy zult niet te vergeefs
„gedroomd hebben. Ik zal u het een en ander schenken.”

’s Anderen dazs noodigde Sir WILLIAM deezen Droomer
by hem op ’t ontbyt, en zeide, op zyne beurt: „HENRI-
„QUES, ik heb ook in den verloopen nacht gedroomd.” —
NICHOLASJONG vroeg by: „Wat hebt gy gedroomd, Vader?” —
„Ik droomde,” was Sir WILLIAM’S antwoord, „dat gy
„my een kleine plek Lands gegeven hadt, *Acront* ge-
„naamd, aan de *Tienandrs* gelegen.” — Onverwyld vroeg
by: „Hoe veel van uwe Acres is dat plekje Lands groot?” —
Op het antwoord „Tienduizend” zat de *Indian* eenige
oogenblikken te peinzen; dan by betogde voorts: „’t is
„goed; even gelyk ik, zult gy niet te vergeefs gedroomd
„hebben. Ik schenk u dat gedeelte Lands; doch droom niet
„weder, myn Vader!” — „Waarom niet, HENRIQUES!”
was de vraag van Sir WILLIAM; „komen onze Droomen niet
„buiten onzen wil in ons op?” — Het slot-antwoord des
Indians was: „Gy droomt voor my te sterk; wy zouden,
„door zulk droomen, al ons Land verliezen.”

M E N G E L W E R K,

TOT FRAAIJE LETTEREN, KONSTEN EN WETEN-
SCHAPPEN, BETREKKELYK.

REDENVOERING, STREKKENDE OM AAN TE TOONEN,
DAT GROOTE VOLKSTOEJUICHING GEEN BEWYS
VAN GROOTE VERDIENSTEN OPLEVERT.
• DOOR WYLEN W. ENFIELD, L. L. D.

(Uit het *Engelsch*.)

*Wee u, wanneer alle de Menschen wél van u
spreken!*

CHRISTUS. LUK. VI. 26.

De betuiging onzes Heeren; „Wee u, wanneer alle
„Menschen wél van u spreken!” door den Euan-
gelieschryver MATTHEUS niet geboekt, is door LUKAS
bewaard, in diens kort verslag van 's Heilands Leerre-
den op den Berg.

In den eersten opslag hebben deeze woorden een won-
derspreukig voorkomen; en daar dezelve veronderstel-
len; 't geen te denken is dat niet ligt staat te gebeu-
ren, dat eenige Persoonen zo gelukkig zyn, dat zy
elks lofspraak wegdraagen — en daar zy schynen tegen
te gaan die natuurlyke begeerte der menschlyke natuu-
re, welke ons aandryft, om de algemeene goedkeuring
der menschen, als een begeerlyk voorwerp, na te jaagen.

Gereedlyk zullen wy de eerste zwaarigheid wegnee-
men; door aan te merken, dat deeze woorden gehou-
den moeten worden voor eene soort van Spreekwoord-
lyken Stelfegel, welke met eenige ruimte moet opge-
nomen, en niet naar de volle uitgestrektheid der letter-
lyke meening verstaan worden. Schoon het niet waar
moge wezen; dat van iemand, in den striktsten zin, wél
gesproken worde door *alle* menschen, verwerven veelen
eene zo hooge maate van Volksgoedkeuring; dat de
uitdrukking, in eenen algemeenen en spreekwoordlyken

zin, daardoor geregtvaardigd wordt. — Belangende de schynbaare onbetaanbaarheid deezes Grondregels met dat natuurlyk beginzel, de zugt tot roem, deeze zal onmiddelyk verdwynen, indien men een regtmatig begrip vormt van het gebruik en de waarde deezes beginzels, in vergelyking met andere van een hooger natuur in de zedelyke gesteltenis van 's menschen geest. Het zal uit den verderen loop deezes Verhandeling blyken, dat de eigenste bedenkingen, die het onschuldig en zelfs verdienstlyk keuren, door zekere middelen toejuiching te verwerven tot eene zekere maate, toonen, hoe het misdaadig is, die, door alle middelen, en in alle gevallen, na te jaagen.

Ongetwyfeld is 'er iets, hoogst aangenaam voor een welgesteld hart, in de stemme der toejuichende goedkeuring. Dit ontstaat uit de deelneeming, welke wy begrypen dat anderen stellen in onze bedryven, en de hoogachting, met welke wy veronderstellen dat wy door hun beschouwd worden; hieruit ontleent ons leeven een der streelendste bekoorlykheden. Waar is de man, zo geheel ontbloot van alle achtgeving der wereld, dat hy zich in staat beynde om gelukkig te weezen, verzekerd, dat allen kwaad van hem spraken? Zelfs wanneer zulk eene algemeene kwalykspreking iemand overkwam door misvatting of vooroordeel, zonder eenig weezenlyk gebrek aan zynen kant, dan nog dezelve te ondergaan met eene volkomene onverschilligheid, zou eene maate van ongevoeligheid vorderen, die geheel onnatuurlyk is, of eene hoogte van wysheid en deugd veronderstellen, meer dan menschlyk. — Zo natuurlyk is onze zugt om gepreezen te worden — zo zeer zyn wy 'er op gesteld om bewonderd te worden, bewonderingshalven alleen, onafhangelijk van de verdiensten, welke wy mogen veronderstellen dat zulks doen gebooren worden, dat men 'er onder ons weinigen aantreft, die geene moeite aanwenden, om, in de oogen van anderen, wyzer, ryker, en, in 't een of ander opzigt, beter te weezen, dan wy waarlyk zyn. — Wie maakt niet eenige zelfvoldoening, als hy gevierd en gestreeld wordt wegens begaafdheden, welke hy niet bezit, ten minsten niet in die maate, als partydige vrienden, of schoonpraaters, zulks doen voorkomen?

De waarheid der zaake, nothans, is, dat geen lof iets te beduiden hebbe, dan die steunt op weezenlyke verdiensten. Naar het oordeel van een verstandig man, kan

kan het goed gevoelen van anderen alleen in zo verre begeerlyk wezen, als zy bevoégde en onpartydige beoordeelaars zyn van iemands character. Indien zy, door onkunde, waarde stellen in daaden, welke in de daad geene zedelyke verdiensten hebben; of indien zy, door vooroordeel of drift, veronderstellen, dat een gedrag pryslyk is, 't geen met de daad misdaadig moet gekeurd worden, — is hunne goedkeuring zo verre van een regtmatig voorwerp der eerzucht te wezen, dat dezelve met versmaading verdient bejegend te worden. Om waarde te stellen op het goede, 't welk iemand van ons vermeldt, wordt 'er meer vereischt. Eer ik my kan verzekerd houden, dat ik genoeg behoor te scheppen als iemand wél van my spreekt, moet ik zo veel vertrouwen stellen op zyn gezond verstand en braafheid, dat ik hem in staat en genegen keur om recht over myn character te oordeelen; ik moet eene vaste overtuiging bezitten van zyne eerlykheid, dat hy, in het geeven zynen toejuiching, het waare gevoelen van zyn hart te kennen geeft. By dit alles moet komen eene inwendige bewustheid, dat wy den lof, ons gegeven, met de daad verdienen. De Man, wiens geweeten hem zegt, dat hy verdient algemeen veragt te worden, kan weinig voldoenings raapen. schoon hy hoore dat allen wél van hem spreken.

Indien die lof alleen hoog te schatten is, die dus welverdiend en eerlyk gegeven wordt, dan laat het zich gereedlyk begrypen, dat, om algemeen lof een waardig voorwerp van begeerte te doen worden, meer wysheids in het beoordeelen, meer deugds in de bedryven noodig zy, dan men kan verwagten in den tegenwoordigen onvolmaakten staat der menschlyke natuure en der menschlyke Maatschappye. In de daad, indien alle menschen hunne eerzucht vestigden op het verkrygen van die begaafdheden, welke verstandige en zedelyke verdiensten uitmaaken, en alleen goedkeuring zогten wegens gesteltenissen en bedryven, in zichzelf pryswaardig; — indien, aan den anderen kant, alle menschen elk onwaardig en beuzelagtig voorwerp van bewondering aan een zyde stelden, eenpaarig beslooten hebbende om alleen toejuiching te schenken aan Characters, verciert met de wezenlyke voortreflykheden van wysheid en deugd; dan zou goed berugt te zyn in 't algemeen de belooning wezen van zich onderschei-

dende waarde, en een mensch zou geen ander bewys noodig hebben van verdiensten, dan dat men wél van hem sprak. Doch, daar de menschen voortvaaren om lof te zoeken en te schenken onder den invloed van dwaalende begrippen en bedorvene driften, staat het te wagten, dat dezelve zo veelvuldig onverdiend besteed, als onregtmatig onthouden wordt. Menschen kunnen groote verdiensten bezitten, en nogthans veragt; weinige, en egter geprezen worden: en mogen wy, overzulks, als een algemeenen grondregel te neder schrijven, die den geest van de Leer onzes Godlyken Meesters uitdrukt: „Dat vry algemeenen lof te verwer-
 „ven, geen onfaalbaar teken van zich onderscheidende
 „verdiensten oplevert, maar veeléer een vermoeden
 „van het tegendeel.”

Om deeze Leer op te helderen en te staaven, mogen wy verder aanmerken, dat eene vry groote maate van algemeene toejuiching *kan* verworven worden door de laagste en misdaadigste middelen; dat deeze *veelal* het uitwerkzel is van vreesagtigheid, slaafschheid en dubbelhartigheid, en *naatwyks immer* de belooning van verheevene en zonderlinge verdiensten.

In de eerste plaats kan eene vry groote maate van die openlyke goedkeuring verkreegen worden door de laagste en misdaadigste middelen. Misschien zal het niet ongepast weezen, ter staavinge van deeze aanmerking, by te brengen het voorbeeld van die *Groote Mannen*, gelyk zy genaamd worden, die, onder de verblindende Tytels van Helden en Vermeesteraars, de geesfels en pesten des Menschdoms geweest zyn. Waaraan hebben de ALEXANDERS en CESARS, van ouden en laateren tyde, hunnen roem te danken, dan aan dien onleschbaaren dorst na magt en hoogen staat, die, om het voorgestelde oogmerk te bereiken, niet schroomde daaraan op te offeren de dierbaarste regten der Menschen, den eigendom, de rust en het leeven van miljoenen hunner medemenschen? Hoe zeer moeten de denkbeelden der menschen verward, en hun oordeel verdwaasd geweest zyn, eer zy 'er toe kwamen om roof en moord roemryke verrigtingen te heeten, en deeze doorlugtige Plunderaars in de schitterendste bladen der Geschiedenis te vereeuwigen! — Dan, om hierby niet langer staan te blyven, hoe veelé voorbeelden leveren de verhalen van oude tyden en de onder-
 vin-

vind'ing van laaterre dagen niet op van menschen, die, geheel beginzelloos, en onder den invloed der laagste driften, door middel van uitsteekende begaafdheden, middel vonden om zich bemind te maaken en hunne snoode oogmerken te bereiken? Veronderstel een Man, begaafd met de wondere behendigheid om zich naar alle characters te schikken; die by lieden van strenge zeden even zo zich vertoont; die by loshoofden losbandig, by de jongen vrolyk, by de ouden ernstig, by de voorzigtigen schroomvallig, by de onderneemenden stoutmoedig is: — het valt gemaklyk te voorzien, dat een mensch van dien wisselzieken aart, zo lang hy de kunst bezitte om voor het oog des algemeens de onbestaanbaarheid en verregaande bedorvenheid van zyn character te bedekken, eene algemeene bewondering verwekken, en, ten zelfden tyde dat hy hoogst bedorven en snood is, in zekere maate door allen wél van zich zal doen spreken. — Maar, om door zulke middelen als deeze Volkstoejuiching te verwerven, worden groote bekwaamheden gevorderd. Dit einde wordt dikmaaler en gemaklyker bereikt, door laagheid, slaafschheid en dubbelhartigheid.

Wanneer een Jongeling zich op het tooneel des leevens begeeft, met een ruimen voorraad van natuurlyke goedaartigheid, welke hem doet overhellen om ras voldaan te zyn over zichzelven, en vermaak te scheppen in anderen te behaagen, is hy eigenaartig begeerig om elks goedwilligheid te verwerven, en houdt zich gereedlyk verzekerd dat het geenzins eene onvolvoerbaare taak is elk te behaagen. Ten vollen bewust van zyne eigene goede oogmerken en geneigdheden, en onkundig van de vooroordeelen en grilligheden, die de menschen rondsom hem beheerschen, vermoedt hy, dat 'er, om zyn oogmerk te bereiken, verder niets noodig zal weezen dan een weinig omzigtigheids, inschiklykheids en oplettenheids; en wanneer eene ongemeene zagtheid van aart zich vereenige met een bevallig voorkomen, met de bykomende aantreklykheden van een ruimen staat, en andere voordeelige omstandigheden, is het mogelyk, dat een bykans algemeene toegenegenheid, ten minsten een tydlang, verworven worde door middelen; volkomen onschuldig en pryslyk. — Maar het is over 't algemeen niet te verwagten, dat zy, die, by hunne intrede in de wereld,

op eene verregaande wyze bezorgd zyn om elks lof en goedkeuring weg te draagen, in staat zullen weezen, dit hun oogmerk te bereiken, zonder zekere maate van laagheid en misdryf. Zy zullen het doorgaans noodzaaklyk vinden, zich meester te maaken van de dikwyls te pasfe komende kunst van *zich te schikken*. Het moet een voorwerp van onafaatende aandacht weezen, zich zo veel mogelyk te plooijen naar de geaartheid en begrippen der zodanigen, met welken zy verkeeren, en met de uiterste zorgvuldigheid alle gelegenheid te vermyden om iemand aanstoot te geeven. Te deezer oorzaake moet men een zorgvuldig stilzwygen in acht neemen omtrent alle onderwerpen, die den ligt prikkelbaaren geest van tegenspraak opwekken. De ongerymdste gevoelens, de ongegrondste verzekeringen moeten onopgemerkt doorgaan; laster, vuile reden, en Godsdienst onteerende gesprekken, moeten onberispt gehouden worden. Zelfs dan, wanneer de deugd het spreken vordert, zal de vrees van aanstoot te geeven hun doen zwygen; — of is het zwygen niet langer mogelyk, dan bezigt men die foort van taal geenzins, welke meest zou strekken om de zaak der waarheid of der deugd dienst te doen, maar die strekt om zich in de goede gunste in te wikkelen; en veel is het in de daad, indien zy, om dit einde te bereiken, zich kunnen bedienen van zodanige voorstellingen, als binnen de perken van onschuld en eerlykheid liggen. De overgang van omzigtige agterhoudenheid tot listige streken van dubbelzinnigheid, en van deeze tot rechtstreekse valscheid, is zeer gereed; en zy, die 'er zeer op gesteld zyn om allen te behaagen, zullen niet lang schroomvallig blyven ten opzigte van de middelen.

Indien, om de goede gedagten en het wél spreken van anderen te verwerven, het noodig is, zich te gelaaten goed te keuren, wat zy in hun hart wraaken; om de knieën te buigen voor den man, dien zy veragten; om te kruipen en te vleijen, waar een edele inborst versoeit en versmaadt; om de grilligheid van eenen dwaazen te vieren; om de ondeugden eens snooden ten dienste te staan; om de plans van eenen schurk te bevorderen — met één woord, om deelgenooten van eens anders misdryven te worden: — dit alles valt hard; de offering is groot; maar hetgeen men 'er voor krygt is al te dierbaar, om het niet, tot welk een prys ook, te

te koopen! Op deeze wyze worden de menschen vaak verzogt, door de vrees voor nadeel uit niet bewilligen, of door de hoop op voordeel uit het gunstig gevoelen van anderen, tot een lafhartig verbergen of laage verlaating hunner beginzelen; — in deezer voege wordt braafheid ten prooije gegeven, het geweeten verkragt, en 't schroomlykst kwaad bedreeven, door de ydele eerzugt om door allen wél van zich te hooren spreken. Of, wanneer, in eenige gelukkige gevallen, de gevolgen van eene verregaande zugt tot Volkstoeyching zo misdadig niet zyn; wanneer het zomtyds gebeure, dat een mensch zyne onschuld bewaart, en ten zelfden tyde algemeene goedkeuring wegdraagt, — dan nog zal men mogen beweezen, dat men *natuurlyks* *noit* ziet, dat zulks ten deele valt aan een Man van verheevene en zonderlinge verdiensten.

Eenige schitterende daaden van Heldenmoed, Vaderlandsliefde, of Menschenmin, mogen algemeene aandacht trekken, bewondering haaren, en van eene algemeene toejuiching gevolgd worden; dan het is over 't algemeen waar, dat een Character, 't geen zich onderscheidt door uitspreekende wysheid en deugd, te verheeven is om volkbehaagend te weezen. Een Man, die zich boven zyne medemenschen verheft, door de grootheid zyner begrippen, en de weldaadigheid zyner oogmerken, is al te zeer bedagt op de groote ontwerpen, welke zyne gedagten bezig houden, en al te vuurig in het voortzetten zyner edele poogingen, dan dat hy in staat zou weezen om zich te vernederen tot het doen van die kleinigheden, welke het Volk inneemen. — Indien zyn oogmerk is, om de drukkende lasten zyner medemenschen te verligten, door eenig uitgestrekt plan van menschlievenheid te volvoeren; om den voorspoed des Lands, waartoe hy behoort, te bevorderen, door eenig stelsel van algemeen nut te volmaaken; om het Menschdom te ontheffen van de elenden der onderdrukking, door het kloekmoedig voorstaan der *Regten van den Mensch*, en het onderschraagen van de edele zaak der *Vryheid*; of, eindelyk, om de wereld te verlossen van de tyranny des Bygeloofs en Priesterbedrog, door juiste en vrye denkbeelden van den Godsdienst in te boezemen: — welke ook de byzondere weg zy, langs welken hy het Menschdom wil verpligten, is hy 'er meer op gesteld, om door daadlyke

dienstbetooningen, of ten minsten door roemwaardige poogingen, zich verdienslyk by 't zelve te maaken, dan om algemeene toejuiching te verwerven. Te dezer oorzaake maakt hy, in het voortzetten zyner beoelungen, geen gebruik van vermomming, van kunstnaary, gaat niet te raade met anderer zinnelykheid of belang, buigt zich niet naar hunne vooroordeelen; maar volgt één eenpaarig, met zichzelven bestaanbaar plan van braafheid en zugt tot algemeen welzyn. „Er is,” gelyk zeker uitmuntend Schryver te regt en fraai heeft opgemerkt, „eene grootmoedigheid in verheevne waarde, welke alle vermommingsen schuwt en verwerpt, en zich wil vertooren gelyk zy waarlyk is.” — Men kan niet verwagten, dat van zodanig eene onzelfzoekende goedheid, hoe verheeven ook, overal wél gesproken zal worden. Men mag veeleer vreezen, dat dezelve zomtyds tot dwaalingen en onvoorzigtigheden zal vervallen, van welke mindere verdienste vry is, en zich dus onnoodig onderwerpen aan de kwaadsprekenheid van vyanden, en zelfs aan de berispingen van voorzigtiger en beschroomder vrienden. Even gelyk, in het schryven, groote Vernuftten zomtyds tot onnaauwkeurigheden vervallen, die menschen met mindere begaafdheden zouden vermyd hebben, zo zullen, in het leeven, bykans onvermydelyk, buitenstappen gepaard gaan met die kragt en drift der ziele, welke verheevne deugd kweekt. Die uitsteekenheden zullen, 't is waar, by bevoegde regters, overvloedige vergoeding schenken voor de gebreken, ja dezelve bykans vernietigen; maar deeze eigenste gebreken zullen door de onkundigen verkeerd geduid, door de bevooroordeelden vergroot, en door dit alles de beker des lofs met geen gering innengzel van kwaadsprekenheid gevuld worden.

Men voege hierby, dat verheevne verdienste zeer hoog zweeft boven de bevatting van gemeene zielen, en dikwyls enkel by gebrek van wel begreepen te worden de schatting des welverdienden lofs derft. By menschen van een bekrompen en zelfzoekenden geest is belanglooze goedheid, tot eene buitengewoone maate betoond, en ten toon gespreid in eene opeenvolging van stoutte en hachlyke onderneemingen, geheel onnatuurlyk; en zy weeten 'er geen roden van te geeven, dan met dezelve toe te schryven aan geestdry-

dyvery of dwaasheid; of, indien zy een heimlyken eerbied koesteren voor die verdiensten, tot welker verwerving zy zichzelven geheel onbekwaam keuren, zal nyd, die laage drift, welke alles afmeet naar den maatstaf van zyne eigene geringheid, zich bevytigen om gesprekken te doen loopen, die tot vermindering strekken. In deezer voege moeten, door onkunde of misduiding, of door jalousy en trots, by de zodanigen, die de dingen op derzelver waarde behoorden te schatten, menschen, wier talenten en deugden hun ten vollen geregtigen om gerekend te worden onder de besten der aarde, niet alleen den verdienden lof derven, maar met berisping en laster overlaaden worden.

Dit zal meer byzonder het geval weezen, wanneer de poogingen, aangewend door Mannen van eene zo overklimmende waarde, ten welzyn en verbetering des Menschdoms, van zodanig eenen aart zyn, dat zy noodwendig aanloopen tegen de belangen, of stryden met de vooroordeelen der menigte. Wanneer de plans van hervorming, welke zy zoeken te volvoeren, hoe heilzaam voor het Menschdom in 't groot beschouwd, of hoe zamenstemmend met elk beginzel van billykheid, dreigen inbreuk te maaken op uitsluitende voorregten, of de opgevatte vooruizigten van byzondere personen in den weg staan; wanneer de stellingen, die zy beweezen, en de leeringen, welke zy tragten voort te planten, hoe redelyk en welgegrond ook, stryden tegen de stelsels en begrippen, langen tyd omhelsd en voor heilig gehouden: — een heirleger van tegenkanters zal 'er opstaan, die, om het groot werk der Hervorminge in wanachting te brengen, de Hervormers zelve met de schendnaamen van oproerelingen, geestdryvers, ketters of ongeloovigen zullen brandmerken. Zodanig is het lot geweest van alle roemryke Hervormers, zints den tyd onzes Zaligmaakers, die deezen naam zo zeer by uitstek verdiende, tot heden toe; — en wie ook, in eenig tydvak, sterkte van verstand genoeg heeft om zulke groote ontwerpen te vormen, goedwilligheids genoeg om ze te onderneemen, moeds en volstandigheids genoeg om ze uit te voeren, hy moet by dit onderstaan zich te vrede houden met de bewustheid van zyn poogen om de goedkeuring des Menschdoms te verdienen, en met de verzekering van de goedkeuring te verwerven van dat groot Weezen, dat de onfaalbare Regter

en volzekere Belooner is van verdiensten: want onder het Menschdom moet hy het oog niet slaan op het geslacht, waarin hy leeft, maar op een verlichter en onpartydiger nakomelingschap, om algemeenen lof te ontvangen. www.libtool.com.cn

De hoofdsom van alles, wat ik dus verre heb aangevoerd, is, dat geen Mensch, die zyne poogingen aanwendt om meer dan gemeene verdiensten te verwerven, reden heeft om te verwagten dat alle Menschen wél van hem zullen spreken; en dat, indien dit voorregt (mag het dien naam voeren) in 't geheel verworven wordt, zulks plaats grypt door middel van de laagste kunstenaaryen en geveinsdheid, of, ten besten genomen, door eene schroomvallige, laage, en in veel gevallen oneerlyke inschiklykheid, ten opzichte van de vooroordeelen en begrippen van anderen. Genoegzaam blykt hieruit de gepastheid van het spreekwoordlyk zeggen, door onzen Opperzedeleeraar gebezigd: „Wee u, wanneer alle Menschen wel van u spreken!”

Laat, derhalven, zonder marren vaaren den verleiden den wensch en verwagting van elks goedkeuring te zullen wegdraagen. In het grypen na het schynbeeld van algemeene bewondering en toejuiching zult gy onvermydelyk de gelegenheid verliezen om onderscheidende verdiensten te verwerven; gy zult groot gevaar loopen om van onschuld en braafheid schipbreuk te lyden; gy zult u mogelyk laten vervoeren tot de uiterste snood- en slegtheid van karakter.

Laat, overzulks, uw eerste zorg weezen, om die deugden te verkrygen, welke u tot de achting van allen geregtigen; en, dit gedaan hebbende, om te vrede te weezen met dat gedeelte van lof, 't zy dan grooter of kleiner, 't welk de verstandigen en braaven rondsom u genegen zyn u te geeven. Durft, in uittarting van al den smaad en de veragting, die geworpen wordt op menschen, „welke deezer wereld niet waardig zyn,” zonderling en uitsteekend goed weezen. Besteedt uwe beste talenten ten welzyn der geenen, die u omringen, van uw Vaderland en het Menschdom in 't algemeen. Betoont u opregte en standvastige vrienden der deugd, van het regt dat elk voor zichzelven oordeele, van Godsdienstige en Burgerlyke Vryheid, en van alle die hoogschatbaare belangen, welke het geluk van byzondere personen, het heil der Volken, de waardigheid

en

en den roem van den mensch uitmaaken. En, indien gy eene andere belooning behoeft dan de zelfbewustheid van recht en braaf gehandeld te hebben, ziet dan voorwaards op den grooten Dag, waarin de Regtvaardige met groote vrymoedigheid zal staan voor het aangezichte der geenen, die hem verdrukten, en de verasmaadiging der Menschen zal gevolgd en ruim vergoed worden door de goedkeuring van den regtvaardigen Regter: „Goede en getrouwe Dienstknechten, gy hebt „wélgedaan!”

BERICHT, AANGAANDE DE TWEE ZOGENOEMDE
STEKELZWYN-MENSCHEN (*the Porcupine-Men*),
BEHOORENDE TOT DE BEKENDE ENGEL-
SCHE FAMILIE VAN LAMBERT.

(Getrokken uit het uitvoerig Werk van W. G. THILSTUS.)

In het Jaar 1732 beschreef JOHN MACHIN, Hoogleeraar in de Sterrekunde te *Gresham*, en Geheimschryver der Koninglyke Maatschappye, den eersten Stamvader der zo zonderlinge Stekelzwyn-menschen, toen een Jongeling van veertien jaaren, in No. 424 der *Philosophical Transactions*. In 1731 (zegt de Schryver) kwam te Londen een gezonde en welgemaakte Boer uit *Suffolk*, om zyn Zoon aan de Koninglyke Maatschappye te vertoonen, van wegen eene ongewoone huidziekte, waarmede dezelve was aangedaan; eene kwaal, die tot hiertoe in geen Ziektekundig Werk vermeld was, en waarvan men geen voorbeeld wist. Zyn vel, indien men het zo noemen mag, zag 'er uit als eene zwarte dikke korst, die het grootst gedeelte des lichaams, even als eene schors, bedekte, waarin men op zommige plaatzen borstelen ontmoette. Het aangezicht, de palmen der handen, en de vlakke der voeten, waren alleen bevryd van deeze ontaarting: zodat men in den eersten opslag zou zeggen, dat de Jongeling gekleed, en deeze deelen alleen bloot waren. Men kon deeze huid snyden, zonder dat 'er bloed uit kwam; dezelve was eeltachtig en ongevoelig. Ook was aanmerkenswaardig, dat, volgens het zeggen des Vaders, deeze huid eenmaal in het jaar afviel, te weeten in den Herfst. wan-

wanneer dezelve ongeveer de dikte van drie vierde duim had bekomen; stootende thans de nieuwe opgegroeide huid de oude af. Niemand had nog iets dergelyks gezien: zommige Geleerden vergeleeken deeze huid by de schors van een boom; anderen by het schubbig vel van een visch; anderen by de hoornachtige huid van den Olyphant of Rhinoceros; terwyl eenigen oordeelden, dat deeze huid-ontaarting ontstond uit eene ontelbaare menigte nevens elkander geplaatste wratten. De borstelige gedeelten, die voornaamelyk aan de borst en in de zyden wierden gevonden, gaven in de beweging een geruisch uit, even als de stekels van een Stekelvarken, welke, tot op den afstand van een duim van de oppervlakte des vels, zyn afgesneeden. De kleur van 't aanzicht was helder en gezond. Het lichaam was ook wel gevoed, en de binnenkant der handen niet harder dan gewoonlyk by Landlieden plaats heeft. De grootte des lichaams kwam ook overeen met zynen ouderdom, en zyne schorsige huid gaf hem verder geen ongemak, dan dat dezelve onder het arbeiden wel eens hier en daar losborst en eene kleine bloeding veroorzaakte. Niettegenstaande den tegennatuurlyken toestand zyner vogten, die by hem eene zo ongewoone huidziekte deed ontstaan, waren zyne gewoone ontlastingen, zo in hoedanigheid, als in hoeveelheid, volkomen gezond. Zyn Vader wist ook geene byzondere reden aan te wyzen, welke, tot het ontstaan deezer zo zonderlinge ongesteldheid, aanleiding zou hebben kunnen geven. Hy verzekerde, dat zyn Zoon, by deszelfs geboorte, eene even zuivere en gezonde huid had gehad, als andere gezonde kinderen. Eerst na verloop van agt weeken was hy geel geworden, even alsof hy met geelzucht was aangedaan; die geele kleur was allengskens in zwart overgegaan; waarna de huid zich van tyd tot tyd meer verdikt had, tot dat dezelve eindelijk in dien staat was gekomen, waarin zy zich thans bevond. Van jongs op was hy gezond geweest, en had, behalven de Kinderpokjes, nooit eenige ziekte gehad, zelfs niet op die tyden, op welke hy, even als de Slangen, jaarlyks van huid verwisselde. Voorts verzekerde hy, dat de Moeder van dit Kind, geduurende haare zwangerheid, door geen schrik, of andere buitengewoone genoeds-aandoening, iets geleden had; alsmede, dat dezelve nog veele andere kinderen ter wereld

reld had gebragt, welke alle gezond van vel waren gebleeven; zonder dat echter de Schryver 'er om gedacht heeft, om te vraagen, of te melden, van welke sexe die kinderen waren geweest; 't geen zeer ongelukkig is, omdat men in de volgende generatie heeft waargenomen, dat deeze ziekte, by de mannelyke spruiten, zonder uitzondering, erfelyk is geweest, doch geene der meisjes heeft aangedaan.

Na MACHINS bericht verliepen 'er volle vier-entwintig jaaren, in welke men niets naders aangaande deeze bekofta Menschen vernam. Doch in het Jaar 1755 bragt HENRY BAKER, in het XLIX Deel der *Philosophical Transactions*, deeze zaak op nieuw te voorschyn. Hy verhaalt, naamelyk, dat zich te *Londen* een Man voor geld had laten bezien, die met eene zeldzaame huidziekte bezet was, welke men in de Ziektekundige Handboeken niet beschreeven vindt: voorts, dat deeze Man, in de wandeling, *the Porcupine-Man*, of het Stekelzwyn-mensch, genoemd, een Jongetje van agt jaaren, dat met hetzelfde ongemak, als de Vader, aangedaan was, had medegebragt, en insgelyks voor geld vertoond. Beide deeze voorwerpen had hy naauwkeurig onderzocht, en vernomen, dat de Vader, die thans veertig jaaren oud was, dezelfde was, die zich, vier-entwintig jaaren geleden, aan de Koninglyke Maatschappye had vertoond, en toen door MACHIN was beschreeven. Beide vond hy ze ten vollen gezond, en zodanig gesteld, dat, wanneer zy waren aangekleed en met handschoenen voorzien, niemand hen van andere gezonde menschen kon onderscheiden. Voorts beschryft BAKER de zonderlinge huidziekte deezer lieden, als bestaande uit eene ontelbaare menigte wratten, van eene rolronde gedaante en eene donkerbruine verf, die alle van eene gelyke hoogte, en zeer naby elkander waren geplaatst; doch téffens van eene zo stevige en veerkragtige natuur waren, dat zy een krysichend geluid gaven, wanneer men met de hand over dezelve streek. BAKER bezag deeze lieden op den laatsten van Herfstmaand, en bespeurde, dat deeze langwerpighronde wratten, op verscheiden deelen des lichaams, afvielen, en dat daarvoor nieuwe in de plaats groeiden, die van eene bleekbruine kleur waren. De Vader verhaalde hem nog, dat deeze huidverwisseling jaarlyks, gedurende de

Herfst-

Herfst- en Wintermaanden, plaats greep, en dat hy zich dan gewoonlyk deed aderlaaten, om eene ziekte voor te komen; dat hun ook deeze uitwasfen geen ongemak baarden, dan alleen wanbeer zy langer dan een duim wierden, dewyl zy hun dan de hemden deeden scheuren, en hun door de wryving der klederen zomtylen hier en daar pyn wierd veroorzaakt. Nog verhaalde hy, dat hy de Kinderziekte had gehad, en daardoor voor een zeer korten tyd van zyne ontaarde huid was verlost geworden; doch dat dezelve na het afvallen der pokjes ras was wedergekeerd. Om zyn ongemak uit te roeijen, had men hem, tot twee keeren, de Kwylkuur doen ondergaan, doch zonder eenige uitwerking. Voor het aanmerkelykste in deeze zaak houdt BAKER de erfelykheid deezer huidkorst: dewyl de Vader hem verhaalde, dat hy by zyne Vrouw zes kinderen geteeld had, waarvan vyf jong waren gestorven, die alle ongeveer in den ouderdom van negen weeken dezelfde huidziekte hadden bekomen. Van deeze kinderen was thans de eenige overgebleevene alhier met den Vader tegenwoordig. Hy was een gezonde knaap, maar eveneens als zyn Vader met de huidkorst overtoogen. Ook had hy de Kinderziekte gehad, en was, gedurende derzelver loop, insgelyks van alle huid-uitwasfen vry geweest. Tot slot zyner waarneemingen merkt BAKER aan, dat alle toekomstende nakomelingen van deezen zonderlingen Man, naar alle waarschynelykheid, met deeze kwaale bezet zullen zyn: waaruit hy opmaakt, dat, zo eenmaal de toevallige oorzaak deezes verschynzels uit het gebeugen der menschen mogt geraaken; men ligt zou kunnen vermoeden, dat deeze Stekelzwyn-menschen een byzondere menschenzoort uitmaakten. Ook geeft hy in bedenking, of niet de gewoone Zwarten hunnen oorsprong hebben kunnen trekken uit eene gelykzoortige afwyking van hunnen eersten Stamvader van de gewoone velsgesteldheid des menschedoms.

De nieuwere Schryvers over de Ziektekunde hebben deeze erfelyke bekorsting des lichaams enkel als eene huidziekte beschouwd, en in hunne Ziektekundige Stelzels beschreeven, als een geslagt, of eene byzondere zoort daarvan; vooral SAUVAGES en PLENK. Geen van beiden, intusschen, heeft voorzeker zelve een van deeze lieden gezien; gelyk men ligtelyk kan zien,

zien, uit de verkeerde en vergrootte uitdrukkingen, waarmede zy deeze ziekte hebben beschreeven. SAUVAGES brengt dezelve tot de eerste soort, der *Leontiasis*; onder welk woord de Ouden eene huidziekte verstaan hebben, die de menschen, daardoor aangedaan, als gelyk maakte aan de wilde verscheurende beesten: zodat iemand, by het onverwagt zien van zodanig een mensch, door schrik verstomd zou staan, even als by het ontmoeten van een Leeuw. Op dezelfde manier hebben de Ouden den naam van *Elephantiasis*, of Olyphantsziekte, gegeven aan eene byzondere soort van melaatsheid, door welke de beenen der lyders geheel misvormd, en aan de beenen van den Olyphant gelykvormig worden gemaakt. De *Leontiasis* (zegt SAUVAGES) wordt gekend uit borstelige of hoornachtige tepels, die de huid als stekels bezetten. Drie soorten van deeze ziekte telt hy op, onder welke de eerste, waardoor hy de huidkwaal der LAMBERTS verstaat, genoemd wordt *Leontiasis Histrix*, of Stekelvarkenaartige Leeuwenziekte. — In plaats van deeze erfelyke velziekte te stellen onder de Huidkorsten, brengt BLENK dezelve tot de Huid-uitwassen, die by hem de negende klasse der velziekten uitmaken. Hy beschouwt de daarin voorkomende uitwassen, boven de oppervlakte des lichaams, als uitpuilingen uit het vel, veroorzaakt door een te grooten toevloed van zappen; noemende hy de kwaal der LAMBERTS *Histriciufis*, of Stekelziekte. — De niet genoegzaam naauwkeurige beschryvingen van MACHIN en BAKER, en de kwalyk gekoozene uitdrukking van *Porcupine-Man*, hebben voorzeker deeze groote Mannen op den dwaalweg gebragt, en hun voor uitwassen uit het vel zelve doen aanzien eene korst, die 'er alleen boven op zit, en die maar losjes met de opperhuid is verbonden; gelyk wy, by eene volgende gelegenheid, zullen bewyzen, uit de zeer naauwkeurige beschryving van de beide *Porcupine-Men*, die de Heer TILSIUS, in de Herfstmis van 1801, te *Leipsig* heeft gezien, en over wier huidziekte en verdere byzondere eigenschappen hy een uitvoerig Werk heeft in 't licht gegeven.

(Het Vervolg hierna.)

PROEVEN EN WAARNEEMINGEN OP EENIGE STEEN-
 EN METAALAGTIGE ZELFSTANDIGHEDEN, DIE,
 OP ONDERSCHEIDE TYDEN, GEZEGB WORDEN
 OP AARDE TE ZYN NEDERGEVALLEN —
 ALSMEDE OVER VERSCHEIDE SOORTEN
 VAN ZUIVER GEVONDEN YZER. DOOR
 EDWARD HOWARD, Esq. F. R. S.

(Uit de *Philosophical Transactions of the Royal Society*,
 for 1801.)

De overeenstemming eener menigte van gebeurtenissen schynt het onloochenbaar vast te stellen, dat zekere Steen- en Metaalagtige Zelfstandigheden, op onderscheide tyden, op Aarde zyn nedergefallen. Derselver oorsprong, of vanwaar dezelve kwamen, is, myns oordeels, nog met volkomene duisternis omgeeven.

De berigten van deeze byzondere zelfstandigheden, in de vroegere Gedenkschriften, zelfs in die van de Koninglyke Societeit, gaan ongelukkig gepaard met verhaalen, welke wy thans als fabelagtig aanzien; en de oudere historien van Steenen, uit den Hemel nedergefallen, van *Jupiter*, of uit de wolken gekomen, hebben baarblyklyk zulke zelfstandigheden doen verwarren met die men de naamen gaf van *Ceraunia*, *Batilia*, *Umbria*, *Brontia*, enz. — naamen, geheel ongeschikt voor zelfstandigheden, op onzen Aardkloot nedergefallen. Eenige deezer naamen misleiden, andere zyn van geene betekenis.

Het woord *Ceraunia*, by misnoeming, afgeleid van den veronderstelden oorsprong, schynt, zo wel als *Batilia*, oudtyds gebruikt te zyn om veelerlei Steensoorten aan te duiden, die glad en van verscheidenerlei gedaanten waren, doch meestal wigswyze of driehoekig; men heeft ze zomtyds beschreeven als werktuigen, zomtyds als orakels, en zomtyds als Godheden. De betekenis der naamen *Umbria*, *Brontia*, enz. schynt aan dezelve onzekerheid onderhevig.

In zeer ouden tyde geloofde men, dat 'er Steenen, gelyk men verhaalde, daadlyk uit den Hemel vielen, of van de Goden kwamen: deeze, 't zy door onkunde,

de, of misfchien met bygeloovige inzigten, werden verward met andere Steenen, die, door derzelver vaste zamenstelling, beter geschikt waren om tot verscheiderlei werktuigen gevormd te worden, en aan welke men goedvondt eene soort van geheimzinnige eerbiedenis te bewyzen. — In laateren dagen heeft men, dewyl uitbarsting en een slag doorgaans de nederdaaling van zodanige zelfstandigheden vergezelden, in onkunde den naam van *Donder-steenen* daaraan toegevoegd: en wanneer eene verscheidenheid van zelfstandigheden toevallig zich voordoet, digt by gebouwen en boomen door den blixem getroffen, heeft men, in onkunde, de Steenen en het Metaal, daar gevonden, zeer ongerymd, aan die oorzaak toegekend. Dan, zints de verschynzels van den Blixem en van de Electriciteit bevonden zyn zo zeer met elkander overeen te komen, is het denkbeeld van *Donder-steenen* belachlyk geworden. Dan het bestaan van byzondere zelfstandigheden, op Aarde nedergevallen, kan ik niet twyfelen aan te neemen; en op de overeenstemming van verscheide welbevestigde gevallen laat ik deeze verzekering berusen.

De Heer KING, de geleerde Schryver van de *Remarks, concerning Stones, said to have fallen from the Clouds, in these Days, and in ancient Times*, heeft aanhaalingen bygebragt van de hoogste oudheid, spreekende van nedergevallene Steenen; en, oordeelde men het noodig, oude getuigenissen te voegen by die, door een zo bedreeven Oudheidkundige aangehaald, men zou gebruik kunnen maaken van de aanhaalingen van den Heer FALCONET, in diens *Verhandeling over de Basilica*, te vinden in de *Histoire des Inscriptions & Belles Lettres*; van de aanhaalingen in ZAHN's *Specula Physico-mathematica Historiana* (*); van de *Fisica Sotteranea*, door GIACINTO GEMMA; van de Werken van PLINIUS en meer anderen.

Dr. CHALDINI heeft, in zyne *Aanmerkingen over de Klompen Izer, in Siberie gevonden, en andere Klompen van dezelfde Soort*, alsmede in zyne *Waarneemingen over de Vuurkloten en harde Lichaamen, uit den Dampkring nedergevallen*, meest alle heden-daag.

(*) Fol. 1696. Vol. I. p. 385. waar eene breede lyst gegeven wordt van Steenen uit de lugt gevallen.

daagfche voorbeelden van verfchynzelen van deezen aart verzameld. De Heer SOUTHEY geeft een verhaal, geregtyk bekragtigd, van een Steen, tien ponden weegende, in *Portugal* den 19 Feb. des Jaars 1796 gevallen, en nog warm van den grond, opgenomen.

De eerfte deezer zonderlinge zelfftandigheden, met welke de Chymie zich bemoeid heeft, was een Steen, door den Abbé BACHELAY aan de *Fransche* Academie gezonden. Dezelve werd den 13 September des Jaars 1768, nog heet zynde, gevonden, door lieden, die denzelven zagen vallen. Wy treffen 'er deeze befchryving van aan: „De zelfftandigheid van deezen Steen is van eene bleek aschgrauwe kleur; door een vergrootglas bekeeken, zag men dat dezelve bezet was met kleine fchitterende metaalagtige punten, bleek geel van kleur; de bovenfte oppervlakte, die, volgens den Abbé BACHELAY, den grond niet geraakt hadt, was overdekt met een zeer dun bekleedzel van zwartagtige ftoffe, op eenige plaatzen verheven, en fcheen gefmolten geweest te zyn. Deeze Steen gaf geen vonken, als men het binnenfte met ftaal floeg; dan uit het buitenfte bekleedzel, 't geen door het vuur aangetaft fcheen, kreeg men eenige vonken.”

De foortlyke zwaarte van dien Steen was als 3535 tot 1000. — De Academiften bevonden, by het ontbinden daarvan, dat dezelve bevatte

Zwavel	8½
Yzer	36
Verglaasde Aarde	55½

100

De Academiften bellooten hieruit, dat de Steen, door den Abbé BACHELAY aan de Academie gezonden, den oorfprong niet verfehuldigd was aan den Donder; dat dezelve niet uit den Hemel was gevallen, noch gevormd door mineraale zelfftandigheden, door den Blixem gefmolten; en dat dezelve niets anders was dan eene foort van Vuursteen, zonder iets byzonders te hebben, behalven een Leverlugt, door Zeezuur daaruit losgemaakt; — dat deeze Steen, welke misfehien bekleed was met een dun overtrekzel van aarde, door den blixem getroffen en dus ontdekt werd; dat de

het-

hette genoegzaam sterk geweest was, om de oppervlakte van het getroffen gedeelte te doen smelten, doch niet lang genoeg aanhieldt, om tot den binnenkant door te dringen, te welker oorzaak de Steen niet ontbonden werd. De hoeveelheid van metaalagtige stoffe, daarin begrepen, minder wederstands biedende, dan een ander lichaam, aan den stroom der electrieke stoffe, bragt mischien de bepaaing van de richting des Blixems te wege.

Het daarover ingediend stuk besloot met aan te merken, hoe het zeer zonderling was, dat de Heer MORAND de Zoon een stuk van een Steen hadt aangeboden, uit de ommestreeken van *Contances*, welke desgelyks gezegd werd uit de lugt gevallen te zyn; alleen daarin verschillende van den Steen des Abbés BACHELAY, dat dezelve geen Leverlugt van zich gaf door Zeezuur. Nogthans oordeelden de Academisten, dat uit deeze gelykvormigheid geen gevolg kon getrokken worden, dan alleen, dat de Blixem by voorkeus gevallen was op de Vuursteenstoffe.

De Heer BARTHOLD, Hoogleeraar in de Centraale Schoole van den *Oppe-r-Rhyn*, gaf, zo verre ik weet, het volgende en laatste ontbindend verslag van den Steen, door hem *Pierre de Tonnerre* (Dondersteen) geheeten (*). Hy beschryft dien in deezer voege: „De Steenklomp, bekend onder den naam van *Pierre de Tonnerre d'Enfshelm*, omtrent twee Quintalen zwaar, is rondagtig, bykans ovaal van gedaante, ruw, en donker aardagtig van voorkomen. De grond van den Steen is van eene bleek graauwe kleur, doormengd met op zichzelve staande crystallen van vuursteen; derzelver crySTALLISATIE is verward, op eenige plaatzen schubagtig, opentgehoopt, knoopen en kleine aderen vormende, die den Steen in allerlei richtingen doorloopen. De vuursteen is goudkleurig; gepolyst, schittert dezelve als staal, en aan den dampkring blootgesteld, wordt dezelve dof en bruin. Men kan 'er met het bloote oog in ontdekken graauw schubagtig Yzer-erts, niet zwavelagtig, 't welk door den Zeilsteen wordt

(*) Een zeer belangryk verhaal van een Lugtverschynzel en Steenen, gevallen in July 1790, werd door den Hoogleeraar BAUDIN gegeven, in het *Magasin for des Nouvelles aus der Physic*, door Professor VONER.

aangetrokken, een weinig geoxideerd, of zeer naby komende aan den metaalstaat. — By het doorbreken vertoont zich die Steen korrelagtig, en de korrels eenigzins digt op elkander gepakt; aan den binnenkant ziet men zeer kleine spleeten. Met staal geslaagen, geeft de Steen geen vuur; de zamenvoeging is zo zagt, dat dezelve zich ligtlyk door een mes laat snyden. Door stampen wordt dezelve zeer gemaklyk tot een blaauwagtig graauw poeder gemaakt, 't welk een aardreuk heeft. Nu en dan ziet men kleine crystallen van Yzererts, die grooter wederstand aan den stamper bieden."

De soortlyke zwaarte van het stuk, 't welk de Hoogleeraar BARTHOLD bezat, was 3233, gedestilleerd water op 1000 gesteld zynde. — De ontbinding geeft de Hoogleeraar BARTHOLD in deezer voege op, in honderdste gedeelten:

Zwavel	.	.	.	.	2
Yzer	.	.	.	.	20
Magnesia	.	.	.	.	14
Aluin	.	.	.	.	17
Kalk	.	.	.	.	2
Steen	.	.	.	.	42

 97

Uit de uitwendige kenmerken, en volgens deeze ontbinding, houdt de Hoogleeraar den Steen van *Enfishaim* voor een Aardagtigen Yzersteen, en is van gevoelen, dat onkunde en bygeloof daaraan een wonderdaadigen oorsprong gegeeven hebben, aangekant tegen de eerste begrippen der Natuurkunde.

Ik moet hier byvoegen, als onmiddelyk tot dit onderwerp behoorende, een verhaal, reeds geboekt in de Werken der Koninglyke Societeit; te weten een Brief, door den Heer W. HAMILTON ontvangen van den Graaf VAN BRISTOL, gedagtekend *Sienna* 12 July 1794. „Te midden van eene allergeweldigste Donderbui, vielen omtrent een douzyn Steenen, van onderscheide zwaarte en grootte, voor de voeten van eenige perfoonen, mannen, vrouwen en kinderen. De Steenen zyn van zulk eene hoedanigheid, als in geen gedeelte van *Sienna* voorkomen. Zy vielen omtrent agtien uren naa de verschriklyke uitbarsting van den

10

Vesuvius; eene omftandigheid, welke eene menigte van zwaarigheden oplevert, ten opzichte van de oplossing deezer zeldzaamen verschynzels. Of deeze Steenen werden gevormd in deeze vuurige verzameling van wolken, welke een zo buitengewoon zwaaren Donder uitgaven; of, 't geen even ongelooflyk is, zy werden door den *Vesuvius* uitgebraakt, op eenen afstand van niet minder dan 250 mylen, — oordeel dan over de parabola, door dezelve beschreeven. De Wysgeeren hier ter plaatze neigen tot de eerst gegeevene oplossing. Ik verlang zeer, Mynheer! uw gevoelen te weeten. Myne eerste tegenwerping was tegen het gebeurde geval zelve; doch ten dien opzichte zyn 'er zo veele ooggetuigen, dat het onmogelyk schynt, die baarblyklykheid te wederspreken (*).

Sir WILLIAM HAMILTON schynt een stuk van een der grootste Steenen ontvangen te hebben, meer dan vyf ponden zwaar, en hy hadt een ander gezien van omtrent één pond. Hy merkte op, dat de buitenzyde van elken daar gevonden Steen, die men verzekerde uit de lugt, digt by *Sienna*, gevallen te zyn, blykbaar eerst nieuwlings verglaasd en zwart was, alle blyken draagende van door eene zwaare hette doorgestaan te zyn: de binnenzide was van eene ligtgraauwe kleur, vermengt met zwarte plekken, en eenige glinsterende deeltjes, die de Geleerden aldaar voluit gezegd hadden vuursteendeeltjes te wezen.

In den Jaare 1796 vertoonde men te *Londen* een Steen, zes-en-vyftig ponden zwaar, vergezeld van verscheide Verklaringen door Perfoonen, die betuigden denzelven op den 13 December 1795 te hebben zien nedervallen, naby *Wold-Cottage*, in *Torkshire*, omtrent drie uren naa den middag. Dezelve was doorgedrongen door twaalf duimen aarde en zes duimen vaste kalkrots; en, zich dus begraavende, hadt de Steen eene verbaazende hoeveelheid van aarde tot op een grooten afstand geworpen: by den val hoorde men eene menigte van losbarftingen, omtrent zo zwaar als een pistoolschot. In de omliggende Dorpen hadt men de gehoorde geluiden voor kanonschoten op zee gehouden; doch op twee nabygelegene Dorpen was men zo zeer overtuigd, dat 'er in de lugt iets zonderlings voorviel omstreeks de wooning van den Heer TOPHAM, dat vyf of zes Per-

(*) *Philosophical Transactions*, for 1795, p. 103.

Perſoonen kwamen, om te zien, of 'er ook iets zonderlings gebeurd ware ten huize van dien Heer, of op diens Landgoed. Wanneer men den Steen uit den grond haalde, was dezelve warm, rookte, en gaf een ſterken zwavelreuk van zich. De richting, in welke hy kwam, was, zo verre men uit onderſcheidene verhalen kon opmaaken, uit het Zuidwesten. De dag was zagt en beneveld; eene lugtgeſteldheid, zeer algemeen te dier plaatze, als het niet winderig of ſtormagtig is; doch men zag, den geheelen dag, geen blixem, noch hoorde eeniger donder. Geen zodanig een Steen is in dien oord bekend. 'Er was geene uitbarſting in den grond; en uit de gedaante kon men beſluiten, dat dezelve van geen Gebouw kwam: en dewyl het weêr verre van ongeſtuimig was, deedt 'er zich geene waarſchynlykheid altoos op, dat die Steen ergens van een Rots was afgeſcheurd; ook zyn de naaste Rotzen, die van *Flamborough Head*, op een aſtand van twaalf mylen. De naaste Vulcaan is de *Hecla*, op *Tsland*.

De vertooning van deezen Steen, als eene zeldzaamheid, welke men liet kyken, ſtrekte in geen en deele, om het verhaal van deszelfs nederdaaling uit de wolken, welke men in een aankondigings-papier ter plaatze der vertooning vermeldde, geloofwaardigheid by te zetten; veel min kon dit medewerken, om de tegenbedenkingen op de uit de lugt gevallene Steenen, aan de Koninglyke Societeit vertoonend, weg te neemen. — Dan de Voorzitter van de Koninglyke Societeit, altoos onvermoeid werkzaam om het belang der Woetenschappen te bevorderen, waarneemende, dat de Steen, op die wyze vertoonend, geleek op dien, hem gezonden als een van de te *Sienna* gevallene, kon door geen vooroordeel misleid worden: hy verkreeg een ſtuk van dien vreemden Steenklomp, en verzamelde veel aantekeningen, dergelyke verſchynzels beſchryvende. Eindelyk werd hem, in den Jaare 1799, een verhaal toegezonden van Steenen, in de *Oost-Indiën* gevallen, door JOHN LLOYD WILLIAMS, *Eſq.*, 't welk, door deszelfs onbetwistbare egtheid, en door de treffende gelykvoermigheid, welke 't zelve heeft met andere verhalen van uit de lugt gevallene Steenen, allen vooroordeel moet verbannen. De Heer WILLIAMS heeft naderhand een meer uitgewerkt verſlag van het vallen dier Steenen gezonden, 't welk wy vervolgens onzen Leezeren zullen mededeelen.

LEEVENSBYZONDERHEDEN VAN OLIVER
GOLDSMITH.

www.libtool.com.cn

„**D**R. GOLDSMITH, in *Engeland*, als Schryver en Dich-
 „ter, en, uit Vertaalingen van eenige zyner Wer-
 „ken, ook by ons met roem bekend, merkt ergens
 „op, dat het *Leeven van een Letteroefenaar zelden stoffe*
 „tot *zonderlinge ontmoetingen* geeft; dan zyn eigen
 „Leeven maakt eene uitzondering op deelen algeme-
 „nen regel. Voor de laatste en volkomenste Uitgave
 „zyner Werken, in den Jaare 1801, is eene Leevens-
 „beschryving deezes Schryvers geplaatst, veele by-
 „zonderheden opleverende, zyne vroegste jaaren be-
 „treffende, medegedeeld door zyne oudste Zuster
 „CATHARINA, Egtgenoot van DANIEL HODSON,
 „Schildt. Het voornaamste daarvan zullen wy hier
 „vermelden.”

De Eerw. CHARLES GOLDSMITH hadt zeven Kin-
 den, vyf Zoons en twee Dogters. Van zyn oudsten
 Zoon, de Eerw. HENRY GOLDSMITH, hadt de Vader
 de hoogste verwagtingen gevormd, dewyl hy op de
 laagere en hoogere Schoolen zich zo zeer hadt doen
 uitmunten; maar een vroegtydig huwelyk, op zyn ne-
 gentiende jaar, strekte hem ten hinderpaal om vorde-
 ringen in den Kerklyken dienst te maaken.

OLIVER GOLDSMITH was een tweede Zoon, zeven
 jaaren laater dan zyn Broeder geboren. De kosten,
 besteed aan den oudsten Zoon, ten grooten bezwaare
 van 's Vaders schraale inkomsten, maakten, dat hy
 deezen tweeden tot een Koopman schikte. Overeen-
 komstig met dit plan, leerde hy leezen, schryven en
 rekenen, by den Dorps-schoolmeester op zyns Vaders
 Standplaats, die Kwartier-meester geweest was in
 de Oorlogen door Koningin ANNA gevoerd; met het
 Leger was deeze na *Spanje* getoogen: hy hadt een
 goed gedeelte van *Europa* doorreisd, en bezat een
 romanesken aart. Dikwyls onderhieldt hy zynen Leer-
 ling met het verhaal zyner zonderlinge lotgevallen: en
 de indruk, welken deeze vertellingen maakten op den
 geest van den jongen GOLDSMITH, hieldt de Familie

voor den grond van dien losfen en onbestendigen aart, welke zich in diens volgend leeven ontdekte.

- OLIVER onderscheidde zich, van zyne vroegste kindsheid af, van andere kinderen; hy toonde aan grilligheden onderhevig te zyn, voor 't meerendeel van een zeer ernstigen aart; doch was hy eens vrolyk, dan stak hy boven allen uit. Reeds zeer vroeg gaf hy blyken van vernuft, sterk genoeg om de aandacht te trekken van de Familie, waarvan veelen tot den geestlyken stand behoorden. Zeven of agt jaaren oud zynde, ontdekte hy eene natuurlyke geneigdheid om te rymen, en vermaakte menigmaal zyn Vader en Vrienden met deeze vroegtydige voortbrengzelen. Toen hy nog naauwlyks leesbaar kon schryven, schreef hy verzen, die hy, naa ze voorgelezen te hebben, verbrandde.

Zyne Moeder, die hem byzonder beminde, de zucht haars Zoons tot boeken en letteroefening bespeurende, was den Vader aan, om hem eene geleerde opvoeding te geeven: dan diens schraal inkomen, de kosten aan den oudsten Zoon besteed, en de talrykheid zyns huisgezins, leverden sterke tegenwerpingen op. OLIVER werd intusschen besteld by Mr. GRIFFIN, toen Onderwyzer te *Elphin*, en lag t'huis by zyns Vaders Broeder JOHN GOLDSMITH, *Esq.* van *Ballyoughter*; digt by die Stad; deeze Oom was zeer met hem ingenomen. Ten diens huize was op een avond een groot aantal kinderen van beiderlei sexe; en OLIVER, toen slegts negen jaaren oud, werd verzocht een Hornpipe te danzen; een andere jonge Knaap speelde op den Vedel. Naauwlyks van de kinderziekte hersteld, en daardoor in 't aangezigt sterk getekend, maakte zulks, gevoegd by zyne korte en dikke gestalte, dat hy in 't vermoeden viel, dat de Vedelspeeler hem by ESOPUS, danzende, vergeleek. 't Was waar; en dit denkbeeld verwekte gelach: dan welhaast veranderde die lach van voorwerp. OLIVER hieldt te midden van den dans op; twee dichtregels voortbrengende, die zeer scherp waren, en ter oorzaak strekten van het besluit om hem te laten studeeren (*). Eenigen zyner Bloedverwanten, waaronder men

(*) De regels waren:

*Our Herald hath proclaim'd this saying:
See Esop dancing, and his Monkey playing.*

Onze Heraut heeft dit zeggen uitgeroepen: „Zie daar „*Esopus* danzen, en zyn *Aap* speelen.”

men agtenswaardige Geestlyken telde, booden aan, de kosten te zullen draagen; byzonder de Eerw. THOMAS CONTARINE, aan OLIVERS Moei getrouwd. De Eerw. Mr. GREENE droeg, naar GOLDSMITHS eigen getuigenis, daartoe ryklyk by:

Met dit inzicht werd OLIVER besteld op de School van *Athlone*, omtrent vyf mylen van zyns Vaders huis. Hier bleef hy omtrent twee jaaren onder den Eerw. Mr. CAMPBELL, voor zeer bekwaam bekend: dan deeze, ter oorzaake van ongezondheid, die School verlaattende, werd OLIVER gezonden aan den Eerw. PATRICK HUGHES, te *Edgeworthstown*, in *Longford*, waar hy zich tot het onderwys op de Universiteit bekwaam maakte. Van deezen leerde hy, naar zyn eigen getuigenis, meer, dan van iemand anders, en verkeerde met hem op een anderen voet dan dien van Meester en Leerling.

Op zyne laatste reize na deeze School hadt hy eene vreemde ontmoeting, die aanleiding gaf tot een zyner Blyspelen (*). Een Vriend hadt hem een Guinje gegeven. Op zyn weg na *Edgeworthstown*, van zyns Vaders huis omtrent twintig mylen gelegen, hadt hy zich den geheelen dag vermaaklyk bezig gehouden met het beschouwen van de Buitenplaatzen; zodat hy zich met het vallen van den avond in eene kleine Stad, *Ardagh*, bevondt. Hier vroeg hy na het beste huis in de Stad; daardoor de beste Herberg verstaande: dan men begreep zyne vraag letterlyk, en wees hem het huis van een voornaam Heer te dier Stede. Hy riep om een knecht, om zyn paard in den stal te brengen en te bezorgen: hy steeg af, en werd in eene kamer gebragt; dewyl men veronderstelde, dat hy een Heer was, die ten deezen huize een bezoek kwam afleggen. Hy vondt den Heer zittende by een goed vuur. Deeze ontdekte terstond OLIVERS mislag. Dan, een aartig man zynde, en uit den gast den naam van diens Vader verneemende, die toevallig by hem bekend was, zette hy de misneeming voort. OLIVER beval een goeden avondmaaltyd gereed te maaken, noodigde den veronderstelden Herbergier met Vrouw en Dogters nevens hem aan te zitten, deedt twee vlessen wyn komen, en beval, te bedde gaande, dat men hem, tot zyn ontbyt eenig gebak zou gereed maaken; en het was niet dan by zyn ver-

(*) Getyeld: *The mistakes of a Night.*

vertrek, toen hy om de rekening vroeg, dat hy ondedekte gastvry onthaald te zyn in een huis, 't welk niets minder was dan eene Herberg.

In de maand Juny des Jaars 1744 werd OLIVER gezonden na het Collegie te *Dublin*. Hy vervoege zich by den Eerw. Mr. WILDER, aan wien hy byzonder was aanbevolen. Dan deeze Heer was van een sturfschen aart, en zeer oplopend; OLIVER, daarentegen, bedagtloos en onoplettend: zy stemden dus geheel niet overeen. Welhaast maakte OLIVER kennis te *Dublin*, en was los genoeg om een gezelschap van beiderlei fore by zich ten maaltyd en op een dansparty te noodigen. Dit alles kwam zynen Opziender ongelukkig ter oore, die te midden van de vrolykheid ter kamer binnentradt, en welhaast een einde daaraan maakte; niet alleen behandelde deeze hem ruwlyk met woorden, maar besloot alles met hem, in tegenwoordigheid des gezelschaps, te slaan.

De smaad, door die behandeling hem aangedaan, dreef den Jongeling tot wanhoop; hy besloot niemand zynen Vrienden te gaan zien, maar zich na eenig ander Land te begeeven, waar hy, geheel onbekend, zyn fortuin zou zoeken. Hy ontdeedt zich van zyne boeken, kleederen, en verliet het Collegie; doch zwierf in *Dublin* om, tot dat hy slegts één schelling in zyn zak hadt, toen hy zyne reis aanving. Zyn oogmerk was, te *Cork* aan boord van eenig Schip te gaan, en na eenig Land te zeilen; — welk, was by hem onbepaald.

Van deeze ééne schelling onderhieldt hy zich drie dagen lang; waarop hy, zyne opperkleederen verkogt, en het geld, daarvan komende, verteerd hebbende, ten laatsien tot zulk een uiterste van honger kwam, dat hy, naa volle vier-en-twintig uren gevest te hebben, een handvol graauwe erten, hem geschonken, voor het heerlykst eeten bielt, 't goen hy immer proefde. Ten dien stonde bemerkte hy de dwaasheid van zynen stap, en besloot, even als de Verlooren Zoon, tot zynen Vader weder te keeren. Hy bevondt zich van 's Vaders huis niet zo verre verwyderd, of hy wist te bewerken, om zyn Broeder van zynen toestand te verwittigen, die tot hem kwam, hem van het noodige verzorgde, en weder in het Collegie terug bragt, waar hy met den Opziender zich eenigermaate verzoende; doch zy werden nimmer hartlyke vrienden.

Kort

Kort na dien tyd stierf zyn Vader. Zyn goede Oom CONTARINE zocht dit verlies te vergoeden, en wenschte van hem een Geestlyke te maaken; doch dit stondt hem niet aan; zyn heerschende zugt was, andere Landen te gaan zien: toen hy zich tot den Bischof vervoegde, werd hy afgewezen, omdat hy te jong was (*). — Zyn Oom beschikte egter dat hy Huisonderwyzer werd by een Heer, waar hy zich omtrent een jaar onthieldt: dan, afkeerig van dit bepaalde leeven, verliet hy zyne Vrienden; en omtrent dertig Ponden byeen, en een goed Paard gekogt hebbende, verliet hy het Land.

...Zyne Vrienden beslooten, naa eene afwezigheid van zes weken, in welken tyd zy niets van hem vernamen hadden, dat hy het Koningryk verlaaten hadt; wanneer hy op het onverwagtst ten huize van zyne Moeder kwam, op een elendig Paard. Zyne Moeder was geweldig op hem verstoord; dan zyne Broeders en Zusters bewerkten eene verzoening.

Gevraagd om rekenschap te doen wegens het verlies van zyn geld, linnen, en het Paard, waarmede hy vertrokken was, verhaalde hy te *Cork* geweest te zyn, waar hy het Paard verkogt, en een Schipper betaald hadt om na *America* over te steeken. Dan de wind drie weken lang tegen zynde, hadt hy zich vermaakt met alles, wat in en om die Stad was, te bezigtigen; en op den dag dat de wind goed was, bevondt hy zich met een party op 't land, en de Schipper was zonder hem gaan zeilen. Hy bleef te *Cork*, tot hy slegts twee Guinjes over hadt; van deeze gaf hy veertig Schellingen voor zyn Paard, en hadt by zyne afreise slegts twee lersche Guinjes in zyn zak.

Schoon dit veel te weinig was tot eene reis van honderd-en-twintig mylen, hadt hy ten oogmerk, onder den weg, niet verre van *Cork*, eenen Vriend te bezoeken, een Academikannijs, die hem menigmaal gevraagd hadt om een Zomer ten zynen huize door te brengen; op diens bystand vertrouwde hy. In die verwagting gaf hy de helft van zyn geringen schat aan eene arme Vrouw.

(*) Men wil, dat hy door den Bischof synge, tot wien hy zich vervoegde, werd afgewezen, omdat hy zich niet genoeg bekwaam gemaakt hadt, of uit hoofde van een mischien vergroot berigt van zyne ongeregeltheden.

Vrouw onder den weg , die eene gifte vraagde voor zich en agt kinderen , wier Vader om schulden in de gevangenis gezet was.

GOLDSMITH vondt zyn Vriend even herkomen uit eene zwaare ziekte ; met een slaapmuts op 't hoofd en met muilen ontving hy den onverwagt opdaagenden gast , doch betuigde des zyn hoogst genoeg , en vroeg met drift , welk eene gunstige gelegenheid hem daar gebragt hadt. OLIVER , denkende dat zyne ongeligheden nu een einde genomen hadden , verheelde niets van het voorgevallene aan zynen Vriend : om diens medelyden op te wekken , maalde hy hem op het tref fendst , niet alleen den verlegen toestand , waarin hy zich thans bevondt , maar ook het gering uitzigt , 't welk hy hadt om t'huis te keeren , uit hoofde van de onzangenaambeden , zyner Famílie aangedaan : hy merkte op , dat dit een werk van langen adem zou weezen , en dat 'er veel tusschenspraaks zou noodig zyn om hem weder toegang te verleen.

De droefgeestige stilzwygenheid , met welke dit droevig verhaal werd aangehoord , schreef OLIVER toe aan het tederst medelyden : de herhaalde zugten van zynen Vriend , diens handwringen , strekten hem tot aanmoediging om voort te vaaren met die treurgeschiedenis. Het lange stilzwygen zyns Vriends deedt hem het onderwerp hervatten , en breeder uitweiden over zynen hulploozen toestand ; tot hy in 't einde vernam , dat zyn Vriend hem vry koeltjes deedt opmerken , hoe kwalyk het hem gelegen kwam , gezelschap te ontvangen in zynen tegenwoordigen zwakken staat van gezondheid ; dat hy geen voorraad van spys in huis hadt om een gezonden te onthaalen ; hy hadt slegts soup en melkspyze voor zichzelven ; hiervan mogt Mr. GOLDSMITH zyn aandeel neemen ; doch hy vreesde , dat het niet spoedig zou gereed zyn. Dit was eene kwaade tyding voor een hongerigen reiziger , die den geheelen dag niets geëeten hadt. Het was zes uren in den avond , wanneer eene oude Vrouw binnenkwam om de tafel te dekken ; waarop zy een kleine kom met sago-soup voor haaren meester zette , en een grootere met dikke melk en bruin brood voor diens gast. Welhaast was dit eten gedaan ; de zwakke zeide , noodzaaklyk vroeg na bedde te moeten gaan , en liet den armen gast aan zyne eigene bedenkingen over.

Den

Den volgenden morgen zynen Vriend weder onderhoudende over zynen ongelukkigen staat, raadde deeze hem, zonder uitstel na huis te gaan, dewyl zyne Familie hoogst gestoord moest wezen over zyn wegblyven. OLIVER waagde het hierop, een Guinje ter leen te vraagen, om zichzelven en zyn Paard onder den weg het noodige aan te schaffen. Zyn Gastheer onderhieldt hem daarop ernstig over het maaken van schulden; teffens te verstaan geevende, dat zyne ziekte hem genoodzaakt hadt zyn gereede geld uit te geeven. Hy voegde 'er by: „Myn Vriend, gy kunt uw Paard „verkoopen, en dit geld zal genoegzaam strekken; en „ik zal u een ander Paard tot het doen uwer reize „leenen.” Toen OLIVER hem verzocht dit Paard te mogen zien, haalde hy van onder het bedde een eiken stok, en dreigde daarmede te slaan. — Op dit oogenblik gaf het kloppen aan de deur te kennen, dat 'er bezoek kwam. Dit was een Heer, daar dicht by woonende, van een zeer inneemend voorkomen; aan deezen werd onze Reiziger, alsof 'er niets gebeurd ware, voorgefeld, als die eigenlste jonge Vriend, van wien hy, als Medestudent, zo menigmaal met grooten lof gesproken hadt.

Het bezoek werd beslooten met eene uitnoodiging, dat zy beiden by hem zouden komen eeten. OLIVER stemde bezwaarlyk toe in dit verzoek; doch daar hy een goeden maaltijd hoogst noodig hadt, gaf hy eindelijk zyn woord, ging daar heen, en was zeer voldaan over het onthaal. Wanneer zy, met het vallen van den avond, gereed stonden om weder na huis te keeren, verzocht hun Gastheer, die uit eenige tekens opgemaakt hadt, hoe het niet recht was tuschen de twee oude kennissen, den Heer GOLDSMITH, eenige dagen by hem te vertoeven, die, by het scheiden, zynen Vriend verzocht, zorg te draagen voor het Paard, 't welk hy hem zo vriendlyk hadt aangeboden, en zyne Vrienden niet te overlaaden met zyne melkspyzen. Dit werd met een versmaadenden glimlach beantwoord; en OLIVER hadt gelegenheid om alle omstandigheden van het onthaal te vertellen. Zyn tegenwoordige Gastheer lachte hierover hartlyk, zeggende, dat dit alles zeer beantwoordde aan zyns Buurmans doorgaand karakter.

Onze Reiziger werd hier gastvry onthaald, en verzocht,

zegt, zyn verblyf te rekken, met eene aanbieding van zo veel gelds als hy dagt noodig te hebben, alsmede van een man en paard om hem na huis te geleiden. Drie dagen verstreken zynde, welke hy doorgebragt hadt in het aangenaam gezelschap van deezen Heer en diens twee schoone Dogters, verzocht hy te mogen vertrekken. Hy sloeg het aanbod van den knecht en het paard af, maar nam drie halve Guinjes ter leen.

Dit verhaal gaf GOLDSMITH, t'huis komende, van zyn wedervaaren, aan zyne Moeder, en besloot met te zeggen, hoe hy zich verwonderde, dat zy niet meer verheugd was hem te zien. — Zy betuigde daarop haar genoegen over zyne wederkomst, en beval hem zo spoedig mogelyk dien weldoener zyne dankbaarheid te doen weten.

Door bystand van zynen Oom CONTARINE, aan wiens volstandige vriendschap hy zich altoos verplicht reken-
de, trok GOLDSMITH, in het jaar 1752, uit *Ierland* na *Edenburg*, om zich aldaar op de Geneeskunde toe te leggen. — Op zyne reis derwaards gaf hy een doorsneekend blyk van zyne agtloos- en losheid. Van *Leith* te *Edenburg* gekomen, nam hy een draager aan, om zyn goed te draagen, en hy zocht een verblyf: dit bekomen hebbende, beval hy deezen, zyn Reisgoed daar te bezorgen. Dit gedaan hebbende, ging hy uit om de Stad te bezigtigen, zonder den naam gevraagd te hebben van de Vrouw, by welke hy zyn intrek stondt te neemen, noch van de straat, waarin zy woonde. Gewandeld hebbende tot dat de avond viel, dagt hy om 't geen hy vergeeten hadt, toen het te laat was om het te herstellen; en hadt hy niet toevallig den draager zynen goederen ontmoet, hy zou waarschijnlijk dien nacht op straat hebben moeten omzwerven.

Met deeze Vrouw was hy niet alleen overeengekomen omtrent de inwooning, maar ook ten opzigte van het eeten: ten aanzien van het laatste werd hy slegt bediend; hy zelve geeft 'er deeze beschryving van: Een Schapenbout, op verscheidenerlei wyze toegemaakt, diende voor een week lang; en dan werd 'er Zondags van de beenen met brood een soup gekookt. Welhaast verveelde hem dit onthaal; en hy betrok een ander verblyf, waar andere Studenten in de Medioynen woonden, die hy dikwerf met zyn zingen en ver-

vertellingen vermaakte. Deeze poogingen om te vermaaken sprooten voort uit eene overmaatige zugt om toejuiching te verwerven, en alles in rep en roer te brengen, maar al te dikwyls gepaard met schalkagtige bedryven, waarvan zyn gedrag, schoon naderhand in de beschaafde gezelschappen verkeerende, nimmer geheel vry was.

Van *Edenburg* trok hy na *Leyden*, waar hy ontrent een jaar zich onthieldt, en onder GAUBIUS in de Chymie, en onder ALBINUS in de Anatomie Lesfen nam. Ten deezen tyde onderging hy veele lotwisselingen van staat: want hy was overgegeeven aan 't Spel; eene verkeerdheid, welke hem alle de rampen, die hy vervolgens leedt, op den hals haalde, en die ter oorzaak strekte van die afwykingen van braaf- en eerlykheid, welke vervolgens zyn Zedelyk Character bezielden.

Leyden verlaatende, doorreisde Mr. GOLDSMITH een groot gedeelte van *Europa* te voet, en hadt veelvuldige ontmoetingen, welke hy verhaalt in zyn *Predikant van Wakefield*. Ten jaare 1756 kwam hy te *Londen*. Daar vervoege hy zich, onder anderen, by een zeer geagt Geneesheer, met wien hy te *Edenburg* gemeenzaam verkeerd hadt, die eene ontmoeting tusfchen hun in deezer voege verhaalt. — „Zints het jaar 1754, toen GOLDSMITH *Edenburg* verliet, zag ik hem niet voor het jaar 1756, wanneer ik my te *Londen* bevond om de Hospitaalen te bezoeken en de Lesfen by te wonen. Vooraan in de maand January liet hy zich 's morgens, eer ik opgestaan was, aanmelden. Ik herkende terstond myn ouden Academiekennis, gekleed in een ouden zwarten rok, met zyne zakken vol papieren. Die vertooning bragt my onmiddelyk voor den geest den Poët in een der Spelen van GARRICK. — Naa dat wy ons ontbyt gedaan hadden, haalde hy uit zyn zak een gedeelte van een Treurspel, 't welk hy betuigde medegebragt te hebben om 'er myne verbeteringen op te verneemen. Te vergeefs gaf ik hem myne onbekwaamheid in dit vak te kennen, toen hy begon te leezen. Elk deel, waarop ik eenige aanmerking maakte, werd terstond doorgehaald. Hierop drong ik te sterker aan, dat hy zich op myn oordeel niet zou verlaten, maar op dat van Persoonen, beter bevoegd om over Tooneelftukken te oordeelen. Op dit zeggen voer-

voerde hy my te gemoete, dat hy dit Stuk, zo verre het afgemaakt was, aan den Heer RICHARDSON, den Schryver van de *Clarissa*, ter beproevinge gegeven hadt; waarop ik volstrekt aflloeg, eenige verdere aanmerkingen op het Stuk te maaken. De naam en het onderwerp des Treurspels zyn my ongelukkig uit het geheugen ge-
 gaan; en kan ik my niet juist herinneren, hoe veel er van geschreeven was, schoon ik geloof dat het derde Bedryf nog niet ten vollen af was. Ik heb naderhand niet vernomen of hy het voltooid hebbe. — My staat voor, dat hy in dit bezoek my verhaalde het vreemde en *Don Quichotsche* ontwerp, waarmede hy bezwangerd ging, — om de Opschriften der *Beschreevene Bergen* te gaan ontcyferen; schoon hy niets wist van het *Arabisch*, of de taal, waarin men veronderstelde dat ze geschreeven waren. De Jaarwedde van 300 Ponden St., daarvoor uitgelooft, bracht hem in bekooring.”

In Londen kreeg GOLDSMITH kennis aan, en verkeering met, de uitmuntendste Mannen van Letteren; en, hadt hy slegts de regelen van algemeene voorzigtigheid by zyne andere hoedanigheden gevoegd, hy zou een gelukkig en geagt leeven hebben kunnen leiden; naardemaal de graagte, met welke zyne Schriften ontvangen werden, hem verre boven den staat van behoefte verhief: maar geene inkomsten, hoe groot ook, waren genoegzaam om de schulden te bestryden, waarin hy zich stak, door zyne overmaatige speelzugt en andere ongeregeldheden.

Dr. JOHNSON nam elke voorkomende gelegenheid waar, om de bekwaambeden en het vernuft deezer Schryvers te verdedigen. GOLDSMITHS Vriend, van wien wy het boven gegeven berigt ontleenden, verhaalt ten deezen opzigte de volgende ontmoeting. „In de maand Augustus 1773 was ik ten middagmaaltyd by Sir JOSHUA REYNOLDS. Aldaar bevonden zich, onder meer anderen, de Aartsbischop van *Tuam*, en Mr. (nu Lord) ELIOT. De laatstgemelde maakte eenige scherpe aanmerkingen op GOLDSMITH. Dr. JOHNSON itelde zich voor hem in de bresse, en zeide, onder meer andere dingen tot lof zyns Vriends: „Is 'er een Man, Sir! „die eene Proeve zo vloeiend en fraai kan schryven „als GOLDSMITH?”

DE BEPROEVIING.

Eene Vertelling.

DOOR AUGUST LA FONTAINE.

(Vervolg en Slot van bl. 496.)

Bezwaarlyker, dan de beschryving van de aangewende kunstfreken, zou het vallen, de aandorningen te vermelden, welke LODWYK en EMMA gevoelden naa deeze gebeurtenis.

De woorden, met zo veel driftvervoerings door LODWYK gesproken, „Hemel! laat de slag des doods my treffen; spaar „myne EMMA!” hadden het hart van EMMA diep getroffen. Bezwaarlyk hadt zy zich wederhouden van uit de Kist op te staan, en zich in de armen haars Minnaars te werpen. Niets hadt haar daarvan terug gehouden dan de hoop om haare overwinning nog volkomener te maaken. Den ganschen volgende avond was zy zeer vrolyk: en indien zy den Ridder weder gezien hadt, zou zy ongerwyfeld haar geheim verraden hebben; want zy oordeelde het zeker, dat hy den Beker zou drinken.

LODWYK, in tegendeel, ging te bedde met een onbeschryfbaar bedroefd harte. Zyn lyden was den ganschen nacht verschriklyk. De woorden, EMMA's dood aankondigende, scheenen hem nog gestadig in de ooren te klinken. Het schieen of hy nog de vuurige letters zag, met welke zy geschreeven stonden. Als hy aan EMMA's dood dagt, deedt hy gelofte om den Beker te drinken. Aan den anderen kant schieen zyn eigen leeven hem dierbaarder dan ooit, en de zucht daarvoor in zyn hart elke andere aandoening uit te dooven. Tegen den morgen viel hy in een zeer ongerusten slaap, die, in stede van zyne verbeelding gerust te stellen, diende om dezelve nog meer te verwilderen.

By het opstaan was zyne eerste bezigheid, na de kamer te gaan, waar hem gezegd was dat hy den doodlyken Beker zou vinden. Dezelve stondt op een altaar, en was gevuld met een hem onbekend vogt, 't welk van een geestryken aart schieen. Hy beefde op het gezigt: nogthans vatte hy den Beker op, en zette dien aan den mond. — EMMA zag het. Haar hart klopte geweldig, en werd door een angst gepraamd, die egter iets aangenaams hadt, als zy van agter den gordyn, 't welk haar voor zyn oog verborg, de aandoening des Ridders zag, de beweging van zyne hand, om eene

daad te volvoeren, welke hy dogt de laatste syns levens te zullen wezen. Maar, met eene beevende hand zette hy den Beker weder op het altaar neder, en tradt de kamer uit. Arme EMMA! uwe armen, reeds uitgestrekt om uwen Minnaar aan 't hart te drukken, zakten traaglyk neder, toen gy hem zaagt heenen gaan, den Beker onuitgedronken latende. Duizend verschillende gedachten zweefden door haaren geest. Hoop en vrees heerschten by beurten. Zy wraakte hare eigene grillige nieuwsgierigheid. Eindelyk werd zy, te midden van alle die gemoedsbeweelingen, aangetast door hoofdpyn, en wilde zich te rust begeeven. Op dit oogenblik tradt LODDEWYK binnen. Toen hy EMMA over ongesteldheid hoorde klaagen, bedekte eene doodsche bleekheid zyn gelaar. Haar Vader sprak op een lugtigen trant over die hoofdpyn. „Neen,” zeide LODDEWYK, „zy is ongesteld, zeer ongesteld.” „Helaas!” voegde hy er zeer zagt by, „zonder hoop van herstelling.” Dit gezegd hebbende, ging hy heenen, met het uitzigt en de houding eens geheel wanhoopigen.

„Zonder hoop van herstelling!” herhaalde EMMA, die de laatste woorden gehoord hadt, met al de bitterheid van teleurstelling. Op dit oogenblik bevondt zy zich met de daad zo ongesteld, dat zy na bedde moest.

Lodewyk zwierf intuschen om, in een wanhoopigen toestand. Hy ging in den Tuin; doch, eer hy twynig schreed in eene laan gewandseld hadt, keerde hy terug. Hy ging in zyn eigen kamer, ging nu op den eenen, dan op den anderen stoel zitten. Hy verliet die kamer weder, en vervoegde zich in de zaal, waar het gezelschap meest zamenkwam. Hier begon hy met deez en geenen te spreken, maar brak zyn gesprek in 't midden af, sloot zyn oog op een ander dan met wien hy gesproken hadt. Hy scheen te willen praten, doch zweeg. Voorts met zyn hoofd tegen een der daar zynde leunende, riep hy uit: „ó Hemel! wees my genadig!” Wanneer hy in het vertrek tradt, waar de noodlottige Beker stondt, zag hy denzelven met een verwilderd oog aan, wrong de handen van wanhoop, vatte den Beker op, maar, wanneer hy dien aan zyne lippen gebragt hadt, zette hy dien weder neder.

Op deeze wyze bragt hy twee dagen door, in al den angst van een mensch op zelfmoord bedagt. Van uur tot uur werd hy elendiger. Hy vroeg ieder, met zeer korte tusschenpozzingen, „hoe het met EMMA was?” en ging met verontwaardiging heenen, als hy verstondt, dat zy zich slechts een weinig ongesteld bevondt.

De gevreesde Zondag kwam. Hy ging uit zyn eigen kamer, doch durfde in die van EMMA niet treden. Hy wandel-

keerde op en neder in de Gaandery, die derwaards liep, en luis-
terde van tyd tot tyd, met alle mogelyke stiptheid. De
deur ging eindelyk open, en GRETRUIDA kwam 'er uit. —
„Dierbaare GRETRUIDA, leeft zy nog?” — „God zy dank,”
sprak GRETRUIDA, „haar leeven is in geen gevaar; noghans
„bevindt zy zich niet beter, dan toen gy den laatsten avond
„heenen gegaan zyt.” — „Erger!” riep hy uit; „ô He-
„mel!” — Nogmaals vervoegde hy zich ter plaatze des
Bekers, zag denzelven eenige oogenblikken aan; en alles,
wat hy in wanhoop kon doen, was het uitroepen „ô god!”
Hy gaf een geweldigen slag op zyn voorhoofd en ging heen.
GRETRUIDA ontmoetende, riep hy: „Zy sterft, en ik ben
„haar Moordenaar!”

LODEWYK snelde de trappen af, nam zyn paard, sloeg 'er
op, en reedt weg, met eene driftvervoering, die elk der aan-
schouweren verbaasde. — By 't vallen van den avond keer-
de hy weder, en vroeg, met eene beevende stem, den eer-
sten, dien hy ontmoette: „Is EMMA dood?” Hy werd ge-
heel woede, als hy ten antwoord kreeg: „Ik weet 'er niet
„van, dat zy ziek is.” — Hy tradt het Kasteel in, zag
EMMA in de Salon staan, doch bleek en met een droefgeestig
voorkomen. De noodlottige Beker stondt 'er niet meer. LO-
DEWYK bragt den avond door tuschen hoop en vrees. Maar
toen de klok te middernagt sloeg, klom zyne vreugde tot een
top, zyne voorgaande droefheid evenaarende. EMMA's koelheid,
en de spotagtige beleefdheid, waarmede zy hem bejegende,
schoon blykbaar voor allen, werd door hem niet opgemerkt.
Hy begaf zich ter ruste, en genoot een verfrissenden slaap,
vol aangename droomen. Doch de slaap ontvloodt het oog
van EMMA. Zy bragt een rustlozen nacht door, geslingerd
door de kwellingen van verdelde hoop, gekwellen hoog-
moed, liefde en haat, smert en geraaktheid. Den volgenden
morgen zag zy 'er zo ongedaan uit, alsof 'er iets waars in de
voorzegging geschoolen hadt.

LODEWYK vervoegde zich by EMMA met de zegepraalende
houding van eene gelukkig geslaagde liefde. Thans zag hy,
voor de eerste keer, haare koelheid en veragting. Hy klaag-
de, smeekte, en was geheel onvoldaan; doch week niet van
haar af. Alles beproefde hy, om haare gunst weder te win-
nen. In de daad, 'er kwamen oogenblikken, waarin zy hem
met vriendlykheid scheen te behandelen; doch hy sprak niet
van Liefde, of haare oogen stonden donker en haar gelaat
ongunstig. LODEWYK bragt verscheidene dagen door, om de
reden van deeze vreemde verandering in EMMA's gedrag te
ontdekken; doch te vergeefs.

Omtrent deezen tyd kwam de Heer GEORGE VON WALLS-
BOART in dien oord. Welhaast zag de Jufferichap hem met

een oog van onderscheiding aan. Ten Keizerlyken Hove, waar hy een geruimen tyd geweest was, hadt hy eene bevalligheid van voorkomen gekreegen, welke hem deedt uitstee-
ken boven de meeste jonge Heeren van denzelfden rang. VON WALLSDORFF zag EMMA, en behoorde van het eerste oogenblik onder haare bewonderaaren. Doeh hy was niet gelukkiger dan zyne Medevryers, om die koelheid te overwinnen, welke, zints den tyd haarer ongesteltenisse, een onderscheidende trek in haar character was geworden.

In 't verborgen betaalde zy haare gemaakte koelheid duur, alsmede den trots om zichzelve dierbaarder te achten dan het leeven haars Minnaars. Haar hart behieldt steeds eene heimlyke tederheid voor LODWYK, die, vermengd met den spyt, tegen hem opgevat, haar gevoelig kastydde voor de smerte, welke zy hem aandeedt. In eenzaamheid stortte zy menigmaal zodanige tranen, als zelden uit de oogen eener jeugdige Schoonheid vloeijen. Regtschaape Liefde hieldt zy, met veele anderen, voor een droom: dit denkbeeld berustte diep in haar hart, alleen om haar ongelukkig te maken. Zy verwierp alle die zoete droomen, waardoor dit gevoel het leeven veraangenaamt. Zy riep tederheid en drift voor de regtbank der Rede. Zy deedt haar best om in haaren boezem die stem te smooren, welke, om het geluk des menschlyken leevens te bevorderen, alleen, in gevallen van Liefde, de magt moet hebben om te beslissen.

Op deeze wyze werd EMMA van dag tot dag agterhouden-
der en stilzwygender. Zy wandelde op de eenzaamste plaat-
zen, en ontweek elks oog. LODWYK bleef zich over haare koelheid beklagen; doch zy bleef even doof voor zyne klagen.

VON WALLSDORFF volgde haar in haare wandelingen, zocht haar alleen te vinden, om zyne liefde aan haar te verklaaren, en, ware het mogelyk, haar hart te winnen. Vrugtloos. Zy verboodt hem niet, haar te beminnen; maar ontzield hem, met zyne liefdesverklaringen haare eenzaamheid te slooten.

In eene haarer eenzame wandelingen kwam EMMA op den oever des Rhyns. De woestheid des tooneels, het geraas der riviere, trof haare aandacht. Zy zette zich op de schuinite van eene rots neder, en hieldt haare aandacht gevestigd op het driftig en schuimend voorbyvlietend water. Nader aan den oever gaande, zette zy haar voet op een steen, die los was, wegweek, en haar in de rivier deedt storten. Zy schreeuwde, doch werd met den stroom weggevoerd. Binnen weinig oogenblikken voelde zy, dat zy werd aangegrepen, vastgehouden, en na boven getrokken. Eenige minuten lang worstelden zy en haar redder met lee-

leevensgevaar. Zyn schreeuwen deedt anderen ter hulpe toeschieten, en beiden in veiligheid op den oever brengen.

„God zy gedankt!” riep haar redder uit, die haar in zyne armen gekneld hield. Zy kwam tot zichzelf, en zag dat het de Heer GEORGE VON WALLSDORFF was, aan wien zy de behoudenis haars leevens moest dankweeten. — Hy vergezelde haar tot aan het Kasteel. Zy sloeg, van tyd tot tyd, de oogen op hem, vol blyken van eene dankbare aandoening. Zy zelve nam voor Liefde de Dankbaarheid, welke in haaren boezem opwelde. Zy verbeeldde zich in hem den Man te hebben aangetroffen, *die haar meer dan zyn eigen Leeven beminde.*

Hun gesprek onder den weg liep over de omstandigheden van het gevaar, waarin zy zich bevonden hadt, en haare redding. „Hoe,” vroeg zy, „Mynheer! is het mogelyk, dat gy u by my in den stroom konde werpen? Hoe is het mogelyk, dat gy uw eigen leeven waagde, om het myne te redden?” — „Hoe zou ik zonder u, beminnelyke EMMA,” hervatte VON WALLSDORFF, „hebben kunnen leeven?” en drukte, dit zeggende, haare hand met alle tederheid. Zy zou geantwoord, en haaren Minnaar vermeld hebben, dat hy ook dierbaar was aan haar hart; maar op 't eigen oogenblik vervulde de onaangename bedenking haar hart, dat het LOUWYK niet geweest was, die haar uitredde.

Eene koortsige ongesteldheid, het gevolg van dit voorval, deedt EMMA eenige dagen het bedde houden. In dien tyd gelegenheid hebbende om haar eigen hart te onderzoeken, bevondt zy, dat Dankbaarheid en Hoogagting eigenlyk haare aandoeningen waren ten opzichte van VON WALLSDORFF; terwijl zy, aan LOUWYK denkende, iets van de tederheid der Liefde gevoelde. Maar zy besloot dit laatste denkbeeld omtrent LOUWYK in haaren boezem niet te laten huisvesten. „Het is myn plicht,” zo liet zy zich tot ORKTRAUDA hooren, „de voorkeus te geeven aan een Heer, die my zulk eene onloochenbaare proeve van zyne Liefde gegeven heeft.” Zy liet, dit zeggende, een diepen zucht uit haaren boezem glippen. Zy drukte haare hand op haar hart, met eene houding, die ten blyke strekte van een vast genomen besluit. Zints dit oogenblik wilde zy zich niet langer bekreunen over de mededingende opwagtingen dier twee Minnaaren. LOUWYK liet zy geheel vaaren, en den Heer VON WALLSDORFF bejegende zy openlyk met haare voorkeuze. Zy beantwoordde zyne lonken met tederheid. Hy was zelfs nu en dan het voorwerp haarer verrukkende gepeinzen in eenzaamheid. Maar het denkbeeld van LOUWYK kwam op die oogenblikken te

meermalen voer haaren geest, en op eene wyze, die haare genegenheid sterker trok.

LODEWYK, onkundig van EMMA's heimlyke gevoelens, en alleen lettende op de wederzydige tederheid tusſchen haar en VON WALLSDORFF, liet alle hoop vaaren. Op zekeren dag by haar zittende in een vriendlyk onderhoud, ſtondt hy op, naderde haar met oogen vol traanen, en ſprak: „Vaarwel, „EMMA!“ Hy boodt haar zyne hand, zonder het te durven waagen haar aan te zien. Zy vatte zyne hand, drukte die, miſſchien onbewuſt wat zy deedt, zaglyk, en liet dezelve los. LODEWYK ging onverwyld heen.

EMMA vertoonde eene maate van vrolyk- en opgeruimdheid, welke zy inwendig niet gevoelde. VON WALLSDORFF poogde haar van tyd tot tyd meer en meer te vervrolyken. Zy lachte; maar verviel welhaast weder in diep gepeins. Te gader wandelden zy in den Hof; te gader namen zy deeze en geene kleine vermaaken des landleevens. Zy ſpraken van aanſtaande gelukkige Huwelyksdagen. — EMMA verackerde ORSTRUUDA, dat zy gelukkig was, zelfs als zy dit op een toon voortbragt, die droefgeestigheid kenmerkte; dat zy, zo ras haar Vader weder t'huis kwam, hem haare Liefde tot VON WALLSDORFF zou bekend maaken, en haare hand aan hem geeven: „want,” voegde zy 'er nevens, „hy bemint „my meer dan zyn eigen Leeven!“

Weinige dagen daarna kwam haar Vader, met ongemeenen ſpoed, hot voorplein opryden. Ten huize intredende, gaf zyn uitzigt allen te loezen, dat hy in de grootſte ongeruſtheid was. „Vader!“ vroeg EMMA, „wat is u overgekomen?“ Het antwoord was: „EMMA! ik ben in den Ryksban gedaan!“ Woede bleek uit zyne houding en den toon deezer gezegdena.

De Heer VON HARDENBERG hadt deel genomen in eene Zamenzwering tegen de magt des Keizers. Die Zamenzwering was ontdekt, eer de Verbondelingen dezelve konden uitvoeren. De Hoofden, Prinſen van veel aanzien zynde, ontgingen gemaklyk de gevolgen van dit miſlukt verraad; doch de Keizer beſloot zich des te ſterker te wreken op de mindere Baronnen, die met deezen hadden aangeſpannen. „VON „WALLSDORFF,” ſprak de Baron VON HARDENBERG, „de „troepen zyn reeds in aantogt, om den Ryksban tegen my „te volbrengen. Ik gaar myne Leenmannen verzamelen. De „Baron VON ROTHENBERG komt my byſtand bieden. Gy bemint myne Dogter. Ontvang haare hand ten Huwelyk, „(op het hooren deezer woorden verbleekte EMMA) bied „my den byſtand van uwen arm aan, en dien van de gewapende volgers, welken gy op de been kunt brengen!“

VON WALLSDORFF bragt ſtamelende iets in 't midden.

we.

wegens zyne Vrienden ten Hove, en de mogelykheid, om, door derzelver tusfchenkomst; den Keizer te bevredigen. — VON HARDENBERG verklaarde, blyde te zullen weezen over zulk eene tusfchenpraak ten zynen behoefte; ; maar intusfchen," voegde hy er revens, ; rukken de Keizerlyke bendén aan: wy moeten ons verdedigen, tot dat de zoen kan getroffen worden: gy zult my zeker uwen onverwyl-den byftand niet weigeren." — Hierop kreeg hy ten antwoord, dat, indien hy, VON WALLSDORFF, deel in den opftand nam, zulk den invloed zyner Vrienden by den Keizer zou verhinderen en de vergiffenis daardoor te bobploozer worden. — ; Dat zy zo," fprak VON HARDENBERG, ; vertrek, ; gy dan na uwe Landgoederen; ik kan myzelven, zonder uwe hulpe, hier wel verdedigen: maar myn Kasteel is, op deezen tyd, geen voeglyke verblyfsplaats voor Vrouwen. Gy bemint EMMA. Myn Caperaan zal u heden door het Huwelyk aan elkander verbinden. Laat zy dan morgen u verzellen." — VON WALLSDORFF gaf hierop te verftaan, dat het Huwelyk met de Dogter eens Edelmans, in den Ryksban gedaan, hem onvermydelyk het misnoegen des Keizers zou op den hals laaden; en dat, hoe zeer hy verlangde na het geluk om zynne Egtgenoot te weezen, hy niet dagt zich te bederven, door eene onvoeglyke Egtverbintenisfe met haar aan te gaan; als welke zyn eigen belang ten Hove zou dwarsboomen, en hem tevens onbekwaam maaken om VON HARDENBERG daar van dienst te weezen. — ; Het Hof! de gunst des Keizers!" riep de Baron vol woete. ; Niets meer van de zaak. Zadel VON WALLSDORFF's paarden! Vaarwel. Hoveling! Doe myne diertaanbiedenls by uwe Vrienden ten Hove; maar draag zorg, dat ik u nooit aantrefte binnen eene myl afftands van dit Kasteel; anders zult gy ondervinden, dat de Ryksban de kragt van deezen arm niet verbroken heeft!" — Op een spottenden en hoogmoedigen toon voerde hierop VON WALLSDORFF hem te gemoe- te. ; De Keizer zal zich wreken over uwe ondankebaa- heid mywaards. Ik heb het leeven uwer Dogter gered, en gy laet my bespot en gehoon! heenen trekken: maar ik lach om uwe bedreigingen. Vaar ook wel, VON HARDENBERG!" Zo spreekende, verliet hy hem met eene verfmade houding, fleeg te paard, en reedt weg.

„Wat kan dit betekenen?" zeide EMMA, zo ras zy zich alleen bevond. „Is dit zyne Liefde? Hy kon, zonder des te twyfelén, zyn eigeft leeven in gevaar ftellen om het myne te behouden. Nu egter welgert hy myne hand uit vrees van zyn belang ten Hove te zullen verliezen — een belang, niet onvermydelyk noodig tot zyn geluk. — Bemide hy my dan niet met opregtheid? Of zou LODEWYK

„anders behandeld hebben?" EMMA versmilt in diep gelpains, waaruit de woelingen in het gereedmaaken ter verdediginge haar bezwaarlyk konden opwekken.

's Baron VON HARDENBERGS Leenmannen verzamelden, om hunnen Leenheer te verdedigen. Voorraad werd in het Kasteel gebragt. De Zaken en andere vertrekken des Kasteels werden met wapentuig opgevuld. Men versterkte de wallen. Alles nam van rondsomme meer en meer eene oorlogsgedaante aan.

Op een morgen naderde een hoop van vyftig Ruiters met ontrolde banieren. Een Trompetter vroeg by de brug ingang in het Kasteel. Men bragt hem by EMMAS Vader, die, op dit oogenblik, by zyne Dogter zat. „De Heer LODEWYK D'ALCHENLOHE," luidde de boodschap, „hoorende dat des Baron VON HARDENBERGS veiligheid in gevaar is, zendt dezelve vyftig man hem ter hulpe: hy zou in persoon gekomen wezen, indien hy niet vreesde, dat zyne tegenwoordigheid onaangenaam mogt wezen by 's Barons Dogter." — „Onaangenaam!" riep EMMA met drift uit. Zy zweeg voorts, keerde het hoofd om, haar bloozend aangezicht verbergende. — „Uw Krygsvolk," sprak de Baron, „is welkom, en wy zullen den Heer LODEWYK met groot genoegen hier zien."

— De valbrug werd nedergehaalen; de hulpbenden trokken binnen; en door deeze tydige gekomen hulp bevondt van HARDENBERG zich in staat, om het Keizerlyk Krygsvolk, 't welk den Bap zou komen volvoeren, met minder bezorgdheid af te wagten. Drie dagen later daagde de Heer LODEWYK zelve op, met andere vyftig man. EMMA was te zeer aangedaan om te voorschyn te komen. De Keizerlyke Benden belegerden kort daarop het Kasteel, en gaven den Belegerden handen vol werks.

Indien alle de verdedigers gestreeden hadden met den onverchrokken moed van LODEWYK en VON HARDENBERG, geen der aanvalleren zou den eersten uitval, welke op hun gedaan werd, optkomen wezen. Zy werden verstrooid. Zy verzamelden zich weder, en kreegen eene aanzienlyke versterking uit de Keizerlyke Steden. — Ten zelfden tyde kwam 'er een Bevelschrift des Keizers, niet minder inhoudende, dan dat allen, die zich by den Baron VON HARDENBERG gevoegd hadden, om de volvoering des tegen hem uitgesproken Ryksbans te wederstreeven; en, op deeze bekendmaking, met hunne Leenhoorigen niet wederkeerden, aangemerkt zouden worden als Verraders des Keizers. Deeze maatregel hadt terstond de bedoelde uitwerking. ROTHENBERG, 's Barons Boezemvriend, verliet met alle zyne volgelingen het Kasteel.

LODEWYK bleef; — hy bleef, schoon hy gevaar liep van syn

zyn land verwoest en zichselven met den Rykshen geslagen te zien. De Baron von HARDENBERG moest, ter oorzaak van eene bekomene wonde, het bedde houden. D'EICHENLOH bezield de Bezetting met den eigensten moed; die hem vervulde, en bestuurdte alle maatregelen ter verdedigtinge. — Er kwam een Boode, van LODEWYK eischende, dat hy het Kasteel van *Hardenberg* zou overgeeven, met bedreiging, dat hy anders zyn eigen land zou zien verwoesten. Zyn antwoord was: „Schoon men het ten gronde toe afbrandde, ik zal „deze Sterkte niet overgeeven.” Dien eigen avond was de lugt rood door de vlammen des in brand gestoken Kasteels van *Eichenlohe*. LODEWYK zag, uit de vensters des Kasteels van *Hardenberg*, den brand opgaan van zyn eigen Kasteel en Dorpen. Een traan biggelden hem uit de oogen; doch hy sprak geen woord. — De Baron von HARDENBERG sprak: „Neem honderd onzer knechten, en verdeel die Brandstichters!” — LODEWYK stond op, om het te volvoeren; maar zyne oogen waren gevestigd op EMMA: zy was door droefheid geheel nedergedrukt. Zyn antwoord was: „Nee, „ik kan voor geen oogenblik deeze plaats verlaten. Dat zy „voortvaaren in die verwoesting!”

Ten Keizerlyken Hove hadt de Baron von HARDENBERG zeer veel vermogende vyanden, die beslooten hadden diens ondergang te voltoojen. *Iersch* Krygsvolk toog tegen hem uit, met een bevel, door den Keizer getekend, om hem te dooden, zo zy hem levend in hunne magt kreegen. Het Kasteel werd naauwer en naauwer ingesloten. De Bevelhebber des belegerenden Krygsvolks deedt nogmaals een voorslag aan den Heer LODEWYK, dat hy van den Keizer vergiffenis zou bekomen, indien hy de zyde van HARDENBERG wilde verlaten. De Baron drong 'er zelf op aan by deezen dapperen, dat hy deeze voorwaarde zou omhelzen. LODEWYK sloeg het oog op EMMA, en zeide; „Nee! Ik wil met u „leeven of sterven!” — EMMA hoorde, te midden van haar overstelpend leed, deeze woorden met genoeg van de lippen haars Minnaars. Haare oogen ontmoetten de zyne, met eene uitdrukking van tederheid, die eene ruime vergoeding schonk voor alle opofferingen, welke hy gedaan hadt. „Hoe!” sprak zy, „GEORGE, waagde zyn leeven voor my; nochtan „weigerde hy, myne aangeboode hand te aanvaarden. LOD- „WYK zou my hebben laten sterven, en egter mint hy my „waarlyk!”

In 't einde bevonden zich de Belegerden zonder toereikende middelen van verdedigting, en zonder leestocht; verderen wederstand te bieden, was onmogelyk geworden. De Baron von HARDENBERG maakte zich gereed om heimlyk te ontsnappen; doch hy wenschte, dat LODEWYK agter zou blyven,

en, door de overgave des Kasteels, zich van de aangekoemde vergiffenis verzekeren. Zy antwoord was: „Neen! „Ik wil u niet verlaten. Ik wil u in uwe vlugt vergezellen.”

Zy toogen voorts met ontflokte lichten door de geheime vertrekken, die LODEWYK voorheen was doorgestaan. EMMA, stilstaande by de Tombe van hare Overgootmoeder, riep uit: „O LODEWYK! uwe trouwe te onswaards” Zy hieldt op, en hadt 'er bykans op laten volgen: „heeft „voor alles voldaan.” LODEWYK wierp zich voor haars voeten neder, met deeze woorden: „Acht dit is weinig, „in vergelyking met de drie dagen lydens, welke ik uwent „halve heb doorgestaan, en welke deeze vertooning voor „mynen geest oproept!”

Wanneer zy aan het einde des verborgen wegs uitkwamen, vonden zy eene party der vyanden, in hinderlaage liggende om hen te onderscheppen. „Hier, Heer LODEWYK,” sprak de Overste, „hier is uw Vergiffenisbrief, door den Keizer „getekend; VON HARDENBERG en diens Dogter zyn onze Ge- „vangenen.” — Hy antwoordde: „Ik versmaad uw Ver- „giffenisbrief,” scheurende het papier in stukken, „dewyl „zy 'er niet in begrepen zyn.” — „Sterf dan, Verma- „der!” voerde de Overste hem te genootte, en viel op hem aan. LODEWYK weerde den aanval af, en welhaast lag de Overste voor zyne voeten dood. Met eene onafaatende woede viel hy op diens volgers aan, die 's gevelden dood zогten te wreken. Emdelyk kreeg hy de overhand; en die door zynen arm niet gevallen waren, namen de vlugt.

De verlaters des Kasteels bevonden zich nu op den oever des Ryns. Een Vaartuig lag gereed om hun over te voeren. Nog dien eigen avond kwamen zy in veiligheid, buiten het bereik van 's Keizers magt. — „Ja!” sprak EMMA; „leven, roem, middelen, eertyels — hy bemint my „meer dan die allet.” — Zy haakte na het oogenblik om hem hare hand te geeven; en hy oordeelde, die verkreegen hebbende, al zyn lyden te over vergoed.

Weinige maanden daarna bewerkte de tusschenpraak einiger vermogende Vrienden den zoon van VON HARDENBERG en D'RICHELDORE met den Keizer. Beiden werden zy in het bezit hunner Goederen hersteld. Het volgend leeven van LODEWYK en EMMA was eene aaneenschakeling van Huwelyks- geluk.

BESCHRYFING VAN DEN BOOT DES LEEVENS.

www.libtool.com.cn

De *Boot des Leevens*, vervaardigd door Mr. HENRY GREAT-HEAD, Scheepmaaker te *Shields*, heeft men bevonden, dat geschikt was, om aan het gewigtig oogmerk, waartoe hy denzelven vervaardigde, te beantwoorden. De gedaante van dit Vaartuig is eene langwerpige Spherolde, dertig voeten lang en twaalf voeten wyd; aan beide einden scherp, en dus geschikt om beiderwegen heen geroeid te worden; een Riem dient tot een Roer. Omtrent agttien duimen beneden het boord is de geheele binnenzyde gevoerd met een sterk bekleedzel van Kurk, 't welk aan den Boot zulk eene ligtheid geeft, dat dezelve met 'het water, hoe onstuimig ook, op en neder gaat. De Manschap bestaat gewoonlyk uit twintig personen, en de ruimte van den Boot kan 'er tien meer bergen.

Op den dertigsten January des Jaars 1790 ging de *Boot des Leevens van South Shields* eerst in zee, by een hevigen storm, met het pryswaardig oogmerk, om eenige ongelukkige Scheepelingen, die ten speelbal strekten van de baaren, te redden. Een aantal kurken zwem-jakken was in gereedheid voor de manschap, om, indien het Vaartuig de verwagting des Uitvinders te leure stelde en niet slaagde, gebruikt te worden. Maar die voorzorg bleek onnoodig te wezen. De Boot, als een veer op het water dryvende, voer zeggende over elke zich verheffende storting door de branding heenen, en lachte, als 't ware, met de verschriklykheden der gierenden stormwinds. Men naderde het Wrak, in spyt van golven en winden; en het elendig Scheepsvolk, even zeer verwonderd als verrukt, zag den *Boot des Leevens* (nooit werd een naam gelukkiger bedagt en eigenaartiger gegeven!) nevens hun verbrooken Schip, eene veilige wyk- en bergplaats aanbiedende uit het dreigend leevensgevaar, waarmede de diepte der zee hun aangrinde. Tot de hoop des leevens terug geroepen, werden zy gescheept in den behoeden den Boot, en aan land gebragt, tot onuitspreeklyk, genoeg der weldadige ontwerperen van dit redmiddel, die de dubbele voldoening smaakten van te zien, dat het Vaartuig, op de volkomenste wyze, aan het oogmerk beantwoordde, en dat verscheide hunner medemenschen uit een anders onvermydelyk doodsgevaar gered waren.

Naa het doen deezer eerste welgeslaagde Proeve, heeft men verscheide hachlyke tochten tot hetzelfde einde ondernomen, en even gelukkig volvoerd, tot behoudenis van

vet.

veels honderden Schipbreukelingen. Zo vast een betrouwen hebben de Zeelieden op de veiligheid van dit Vaartuig, en op de onmogelykheid van 'er eenig ongeluk mede te krygen, dat het thans, als 't ware, een speelparty is, dus gebruikt te worden in het redden der Schipbreukelingen; — een dienst, eener Burgerkroone waardig.

De Uitvinder, eigenaartig genoeg onderstellende, dat een stuk van die aangelegenheid voor den Staat, als strekkende tot levensbehoud der Burgeren, zou aangemoedigd worden door het Gouvernement, stelde, eenige jaaren geleden, aan het Ministerie zyn plan voor, om zodanige *Booten des Levens* te vervaardigen, en ze op de kusten des Ryks te doen dienen; maar de aandacht was toen ongelukkig gewend op andere voorwerpen dan die tot behoud van het leven der menschen dienden, en men sloeg geen acht op GREATHEAD's aanbiedingen.

Dan GREATHEAD, aangedreeven door den waaren geest van menschlievendheid, het denkbeeld van eigen, uitsluitend voordeel ter zyde zettende, 't geen hy zich kon belooven van een Patent voor zyne wonderbaare Uitvinding, en dus de vrugten daarvan voor zichzelven te trekken, boodt aan, anderen alle onderrigting, hem mogelyk, te geeven, ten opzichte van de zamenstelling eens zodanigen Vaartuigs, om door dat middel, zo ver hem doenlyk was, de zegeningen uit te breiden, welke het vervaardigen derzelven kon te wege brengen. In gevolge hiervan heeft een ander Vaartuigen op dezelfde wyze gebouwd, en derzelver getal is vermenigvuldigd.

Al de Geldbelooning, welke het Volk, deezen *Boot des Levens* voerende, ontvangt, is, hetgeen de edelmoedigheid der dus geredde vermogenden hun aanbiedt; — de Zegen der geenen, die anderzins zouden zyn omgekomen, is voorts de éénige, maar ryklyke belooning, als de arme Zee-man, door hunne hulpe, uit de kaaken des doods gered wordt (*).

(*) Het Parlement heeft, zedert het schryven deezes Berigts, aan Mr. GREATHEAD eene belooning van 1200 Ponden Sterl. geschonken.

BESCHRYFING VAN DE OLYPHANTEN-JAGT OP HET EILAND
CEYLON.www.libtool.com.cn(Uit het *Engelsch*.)

„ De zonderlinge wyze, op welke de magtig groote en sterke Olyphanten gevangen en tam gemaakt worden, verdient onze opmerking. Volgens een berigt, zeer onlangs deswegen in *Engeland* gegeven, gaat men in deezer voege te werk.

Tusschen de drie- en vierduizend Landlieden gaan, onder het bestuur van omtrent zo veele honderden Jaagers, voor twee of drie maanden op de Jagt. Zy omzetten een uitgebreide streek lands: aan 't eene einde van deeze Jagtplaats wordt een groote en sterke houten Kraal, of bykans rond Palsfaderwerk, opgerigt, 't welk een vierde van eene myl in den omtrek haalt. De Jaagers vernaauwen steeds hunnen eerst zeer uitgebreiden kring; terwijl zy, door het stookken van vuuren en het maaken van geschreeuw, de Olyphanten, die 'er in zyn, na de Kraal dryven, door welker openingen zy eindelyk genoodzaakt zyn in te gaan. Onmiddelyk naa het binnen komen, gaat een slagboom dicht, en sluit de Dieren in. Daar is eene andere opening, met een sluitboom, welke tot een veel sterker omrastering leidt, die omtrent twintig voeten wyd is, en loopt na een derde, nog sterker, doch zo naauw, dat 'er slechts één Olyphant tevens door kan. Wanneer een genoegzaam aantal Olyphanten uit de eerste Kraal gedreeven is in de tweede, wordt de slagboom nedergelaaten door een man, geplaatst op den top van de plaats, waar zy tot dat einde ingaan.

De Dieren, zeer gedrongen door hun aantal en grootte, poogen te ontkomen, en loopen in de derde Kraal. Zo ras een Olyphant in de derde Kraal gekomen is, laat men kruisboomen vallen, tusschen opgerigte staaken, die het wederkeeren kragtdaadig beletten. Terwyl de Olyphant voortgaat, wordt dezelve handelwyze voortgezet, tot hy in het agterste einde komt, waar hy zo naauw wordt ingeslooten, dat hy noch voor- noch agterwaards kan gaan. Sterke touwen met strikken worden om hals en pooten gelegd, en deeze eindelyk gehaald door touwen, vastgemaakt aan de halzen van twee tamme Olyphanten, op dit stuk afgerigt, die men brengt na het einde van de Kraal, waar de gevangene zich bevindt. De staaken, die den ingang daarvan uitmaken, worden dan weggenomen, en de touwen, die den hals van den wilden Olyphant aan den tammen vastmaaken, worden gevierd,

tot

tot dat hy welverzekerd staat tusſchen zyne twee nieuwe makkers. Men neemt vervolgens de touwen van de pooten weg; en zyne twee geleiders noodzaaken hem, indien hy anders onwillig zy, door hem met hunne lichaaſmen te dringen, en met hunne ſnuiten te ſlaan, om hun te vergezellen na de plaats, voor hem op den ſtal beſtemd. Hier wordt hy zo vaſt gebonden aan twee ſtaaken in den grond, dat hy zich niet kan beweegen. Voorts is de keerszaamheid, deezen Dieren eigen, genoegzaam, om den dus gevangen wilden Olyphant die wildheid te doen afleggen, en den mensch dienſtbaar te maaken.

HET BRUILOFTSBER.

Vermaak is de lenze. Vermaak heet de Godin, het beſit van welke, zints het begin der Scheppinge, de wenscht van alle ſtervelingen blyft.

Klimaat, Landbouw, Verlichting, Temperament en perſoonnele begrippen vormen de onderſcheidene Nuances, wier ſchakeering ſlegts door de Roozenkleur des Vermaaks tot grondverwe beſtemd wordt.

De bewooner van Italle doet hulde aan de Godinne in Oranje- en Mirtheboſchjes, in ſchoone nachten, by het lachende gelaat der Maane, onder het venſter zyner Geliefde; met de Citer, welker lieſlyk akkoord het Lied, dat METASTASIO hem leerde, nog fraailer maakt. Zelfs de Rus verſtaat de kunst, om uit het element, welk zyn ruw klimaat tot de hardheid van Metaal en Ertz doet bevroezen, zich eene bron van veelerhande vermaaken en genoegens te verzorgen. Daartoe dienen de luisterryke Sledewaarten en door kunst gemaakte hooge Ysbergen, om van welke af te glyden een geliefd vermaak van het Volk van St. Petersburg uitmaakt. Van den top dier Ysbergen ziet men, op Zon- en Feestdagen, dikmaals van vyf- tot zesduizend menſchen afzullen. Vreemdelingen, welke van dit zonderling ſchouwſpel ooggetuigen geweest zyn, ſtaan opgetoogen over de ſterkte, dikte en duurzaamheid deezer Zulbaanen.

In den Jaare 1740 liet Keizerin ANNA, aan de oevers van de Neva, een paleis van ys bouwen, eenig in zyne foort. en wiens aanwezigheid in Rusland alleen kon daargeſteld worden; op *Nova-Sembla* en by den Noordpool zou het bezwaarlyk gelukt zyn, indien men al de bouwſtoffen en de bouwmeesters na deeze koude oorden hadt gezonden. Het ys tot dit paleis was als vierkante ſteenen gebakt; het gebouw beſloeg in de lengte twee-en-vyftig, in de breedte zes-

bestien, en in de hoogte twintig voeten; de muren van ys waren in de doorsneede drie voeten dik. Al het hujsraad der kamers (tafels, laadtafels, stoelen, bedden, sofa's, in één woord, alwat tot een fraaijen inboedel behoort) was van — ys. Buiten het paleis zag men Obeliskjen, Standbeelden, Piramiden enz., alle van ys. Twee Mortieren en zes Zesponders van het zelfde verganklyke metaal waren aan den ingang geplaatst. Een dier Kanonnen wierdt met vier oncen buskruid gelaaden; de kogel droeg zo verre, dat een plank, twee duimen dik, op een afstand van zestig schreden van daar geplaatst, doorboord wierdt; zo mit het Yskanon, als het Affult, ook van ys gemaakt, was in 't geringste beschadigd. Dezelfde proeve wierdt, met den zelfden goeden uitflag, door ORLOFF, in den Jaare 1770, herhaald.

Men verbeelde zich de heerlyke uitwerking, welke eens verlichting by nacht van dit Yspaleis doen moest. In dit Toverkasteel gaf Keizerin ANNA aan de Grootten van haar Hof verscheiden Feesten, het eene pragtiger dan het andere. Als het zonderlingste, egter, verdient aan de naaktoomelingschap te worden overhandigd, 't geen de Bruiloft uitmaakte, welke zy zekeren Prinse GALLIZIN, die haar Hofnar was, deedt vieren. Hy hadt den Roomsche-Katholyken Godedienst aangenomen, en wierdt, diensvolgens, door de Keizerin gedwongen, met een Meisje uit de laagste Volksklasse in 't huwelyk te treden. Bruid en Bruidegom wierden, op haren Trouwdag, op bevel der Keizerinne, in de volgende orde na het Yspaleis geleid. Beiden wierden in eene groote Kast geplaatst, die door eenen Elefant wierdt gedragen, en van meer dan vierhonderd personen vergezeld; zommigen reeden op Kameelen, anderen zaten in Sleden, die van Rendieren, Zwynen, Honden, Bokken en Katten getrokken wierden. Het Bruilofsbed, welk den jonge Echtgenooten was bereid en hen in zyne koude armen omving, was van Ys. Op uitdrukelyk bevel der Keizerinne moesten zy den gantschen nacht daar op doorbrengen.

Hadde drift den armen GALLIZIN tot dit ongelyk huwelyk vervoerd, gewisfelyk zou hy in deeze verkoeling straffe en geneezing tevens gevonden hebben.

Dank zy onze verlichte tyden, die hem, al ware hy ook een Monarch, met algemeene verachting zouden bejegenen, die zelfs met den geringsten syner onderdaanen zulk een wreed spel ging aanrichten!

AANMERKING, BETREFFENDE J. C. LAVATER, BESCHOUWEN
ALS PHYSIOGNOMIST.

www.libtool.com.cn
De Levensbyzonderheden van den beroemden LAVATER, te vinden in 't *Mengelwerk der Vaderlandsche Letteroefeningen* voor 1802, No. XI, bl. 470—480, gaven my aanleiding, om het volgende te melden.

Onder de weinige *Nederlanders*, met welken LAVATER briefwisseling onderhield, was de Profesfor PETRUS CAMPER, niet minder met lof bekend onder de Teekenaars, dan by de Ontleedkundigen. By zekere gelegenheid, zond LAVATER een afdrukfel van zyn Pourtrait aan CAMPER, die hetzelfde, met een naauwkeurig oog, als Ontleedkundige en Teekenaar beschouwde. Wanneer ik hem, in het Jaar 1779, op *Klein Lankum*, bezocht, en zyn keurig Kabinet met opletzendheid en bewondering zag, viel ons gesprek ook op de Physiognomiekunde van LAVATER; waarover CAMPER, in 't algemeen, geen gunstig oordeel velde, en dit vooral, om dat de schrandere *Zwitszer* niet ver genoeg in de Ontleedkunde gevorderd was, en uit dien hoofde zyne gevoelens op geen vasten grond bouwde. CAMPER verhaalde my, dat hy, niet zeer lang geleden, aan LAVATER geschreven, en voor 't medegedeelde Pourtrait bedankt had, maar met byvoeginge, dat of de door hem opgegevene grondregels der Selaatkunde geen steek konden houden, of het karakter van den *Zwitszer* het allerhatelykste en veragtelykste moest gerekend worden, indien men dezelfs Pourtrait vergeleek met de gemelde grondstellingen. Het laatste kon noch wilde de Profesfor gelooven; hy besloot, derhalven, dat het eerste voor waarheid diende gehouden te worden. In hoe verre dit besluit gegrond of ongegrond zy, wil ik gaarne overlaten aan het beslissend oordeel van onze beste Ontleed- en Teekenkundigen.

DE PARYSENAARS DOOR VOLTAIRE OORDEELD.

VOLTAIRE, gevraagd zynde, wat hy van de *Parysenaars* dacht? gaf ten antwoord: „De *Parysenaars* richten „Standbeelden op, en werpen dezelve weder omverre; zy „sytten hunnen tyd in de Schouwburgen, met uitjouwen en „handgeklap; zy hebben minder verstands dan de *Athenien- „fers*, met alle hunne gebreken, en meer dan een dubbel „deel van dezzer buitenspoorigheden.”

M E N G E L W E R K,

www.libtool.com.cn
TOT FRAAIJE LETTEREN, KONSTEN EN WETEN-
SCHAPPEN, BETREKKELYK.

VERHANDELING, OVER GODS WYSHEID, IN DE
TOELAATING VAN HET LICHAAMLYK LYDEN
DER KINDEREN, IN HUNNE EERSTE LÉ-
VENSJAAREN. Door ALB. CONRADI,
Predikant te Oostwoud.

Het lyden van Kinderen, waarin zelfs de ruwste Volken het beeld der onschuld vereerden, levert voor den Menschenvriend een allertreurigst gezicht op. De zwakke en hulpelooze toestand, waarin zy zich bevinden, de beminnewaardige onschuld, welke zich op hun gelaat vertoont, zyn niet weinig geschikt om de aandoening van het tederst mededogen in ons gaande te maaken. Wierden wy toch door den wyzen Schepper zo gevormd, dat door het lyden, het welk wy in anderen zien, ons medegevoel wordt opgewekt; welk eenen indruk moet dan niet het lyden van Kinderen, die gelyk schoone planten zich beginnen te ontwikkelen, op onze harten maaken! Dan het is deeze indruk, welke by hun, die in eenige betrekking tot deeze hulpelooze kleinen staan, zo ligtelyk in een morrend misnoegen over de wegen der Voorzienigheid ontaart, en even daarom van Godsdienst en Rede zyne richting moet ontvangen. Beiden toch vereenigen zich ter verligting der menschelyke ellende, en ter volmaking der menschelyke gelukzaligheid; maar wie zal niet erkennen, dat deeze hunne liefderyke oogmerken in het lyden, het onschuldigste zelfs, der Volwasfenen meer kenbaar zyn, dan in de smarten der Kindsheid? Dan de Vader der Barmhertigheid liet zyne kinderen ook hier niet geheel zonder licht; en schoon het hem, die nooit iets dan zeer oppervlakkig beschouwde, niet terstond in het oog valt, is het echter, wanneer wy dat licht getrouw volgen,

MENG. 1802. NO. 13. O o 267

zeer geschikt, om ons tot vergenoegdheid met deeze verordening der Voorzienigheid op te leiden, en de nevelen veeler vooroordeelen omtrent dit onderwerp te verdryven.

Laaten wy, om op het spoor der waarheid te geraaken, ons van dit licht bedienen: schoon wy by deszelfs schynzel niet alles kunnen overzien, wy kunnen echter veel daarby onderscheiden. Bepaalen wy ons dan,

I, in de eerste plaats, by de *natuur der ellende*, waaraan de Mensch in zyne eerste jaaren is blootgesteld.

De Mensch, door zynen Schepper tot geluk bestemd, schynt op den eersten trap van zyn bestaan byna geheel tot lyden verordend. Ter nauwer nood heeft hy het eerste levenslicht aanschouwd, of hy verkondigt zyn aanwezen door angstig kreunen, waardoor hy het hevige der smarten, welke zyne geboorte vergezellen, aan den dag legt. De Mensch, tot eenen Koning over de Dieren verordend, schynt in zyne kindsheid het behoeftigste van alle levende schepselen. Niet te onrecht is daarom de uitboezeming van eenen Dichter (*):

Hulploos-schepsel! weerloos wichtje!

Teder zonder wedergeë!

Kleens, de ei-schil pas ont kroopen,

Loopen vlag hun moeder na.

't Verlen, nauwlyks voortgekomen,

Richt, schoon waggelend, zich op.

Ja 't gering en nietig rupsje

Klimt tot aan den hoogsten top

Van den boomstam, zoekt zyn voedsel,

Daar 't maar pas het ei verliet.

En de Mensch, dat Beeld der Englen,

Roert zich tot zyn welvaart niet.

Nauwlyks heeft het pas gebooren Kind den eersten adem geschept, of het loopt reeds gevaar van te zullen sterven; het gevoelt reeds in eenen toestand te zyn geplaatst, waarin het, geheel afhankelijk van de hulp zyner natuurgenooten, niets tot verligting van zyne smart

(*) *Bespiegeling der Kindheid*, pag. 14.

smart kan te weeg brengen. Slechts door tranen kan de jonggeboorene het smartelyke van zynen toestand te kennen geven, en het medelyden zyner ouders en opvoeders opwekken; welke echter op verre na niet in staat zyn, de oorzaken van zyn lyden weg te nemen. — Zo ellendig wordt de Heer van deeze Aarde op het toneel der waereld ingevoerd! Zo treurig is zyne verschyning op deeze Aarde! Het lichaam, schoon kenmerken draagende van 's Scheppers wysheid en alvermogen, brengt echter de zaaden van een ongelooflyk heil van ziekten met zich ter waereld. Nauwlyks brengen onze kleinen de eerste maanden door, zonder reeds alle de ellende, aan een zwak en sieklyk lichaam verbonden, te gevoelen; daarenboven zyn Kinderen niet alleen aan een steeds dreigend gevaar om ziek te worden blootgesteld, maar zy moeten ook in dat tydperk van hun leven smarten, dikwerf krankheden ondergaan, welke daaraan alleen eigen zyn. Wie is in staat, de smarten te beschryven, waaraan het Kind onderworpen is; terwijl het, nog ongeoesend in de lydensschool, geene wapenen heeft, om zich tegen de onheilen, waarmede zyn teder lichaam zo menigvuldig bedreigd wordt, te beveiligen? Daar zyne begrippen niet dan duister en verward zyn, heeft de Rede nog geen vermogen; om hem te leeren, zich gelaten te gedraagen onder een lyden, 't welk van het lot des menschedoms niet kan gescheiden worden; en, nog niet vatbaar voor de troostgronden, welke de Godsdienst, in meer gevorderde jaaren, zo mild den lydenden aanbiedt, heeft het veel jaaren, en groeit onder veele toevallen en gevaaren op. Hoe weinig genot heeft de Mensch, in dezen eersten levensstand, van zyn aanwezen! Hoe gering is de vreugde, welke hy ondervindt! Hoe dikwerf wordt, op het onverwachtst, zyne blydschap in droefheid veranderd! Aan hoe veel gevaar, onheil, kommer en ellende, is de Mensch, op deezen eersten trap van zynen ouderdom, niet blootgesteld! Onkundig van den tyd, van de bestemde mate des lydens; onkundig van de doeleinden, welke de Alwyze met dat lyden beoogt; onkundig van de *innengelen van het goede*, welke de Algoede ook aan zynen toestand heeft geschonken, — schynt 's Menschen lot, in dit eerste tydperk, allerbetreurenswaardigst. Zyn oordeel is enkel gevoel;

en het is dat gevoel, 't welk zich met alle macht tegen de onheilen verzet, welke hem treffen. Eindelyk, daar het Kind nog geheel onbewust is, dat met al het lyden, 't welk de Godheid op deeze Aarde toelaat, een wys en goedertieren oogmerk verbonden is, en dat eenmaal daaruit de heerlykste voordeelen moeten voortvloeijen, is het volstrekt buiten staat, iets tot zyne vertroosting of geruststelling aan te wenden.

Treurig, ik beken het, is het tafereel, 't welk wy van den zwakken staat der Kindsheid schetsten. Wy poogden zelfs die naare schildery in onze verbeelding te verzwaaen, om des te beter over de *natuur van het lyden*, waaraan de Mensch in de kindsheid onderworpen is, te kunnen redeneeren. — Dan laat ons deeze ellende van naderby bezichtigen. Hoe dikwyls toch is het niet gebeurd, dat iets, 't welk zich in den eersten opslag afschuwlyk voordeed, by eene nauwkeuriger beschouwing, eene geheel andere gedaante aannam? Hy, die zich verbeeldde een Spook te zien, zag, zo dra hy het waagde nader toe te treden, niets verschriklyks meer. Het lyden in de Kindsheid is (dat ik my zo uitdrukke) een Spook, dat ons alleen op eenen zekeren afstand vervaart, en hetwelk geheel verdwynt, wanneer men nader komt. Wie is 'er, die my niet zal toestemmen, dat wy, kortzichtige menschen, dikwyls elken *schyn des kwaads* voor het *kwaad zelf* houden? Zeldzaam zien wy de dingen in hunne betrekkingen, of geeven ons tyd om het Geheel over te zien. Nog zeldzaamer stellen wy het nauw verband der deelen tot het Geheel ons voor. Dat men dus het lyden in de Kindsheid niet met de inrichting van een wyzen en goedertierenen God kan overeenbrengen, moet ook hieraan worden toegeschreeven; men verzuimt, naamelyk, deezen zwakken en hulpeloozen staat des Menschdoms in betrekking tot zynen jeugdigen en mannelyken ouderdom te beoordeelen; men blyft met zyne gedachten by het lot der hulpelooze Kinderen staan, en verliest de doeleinden des Scheppers, met den Mensch in dit tydperk van zyn leven aan zo veel lyden bloot te stellen, geheel uit het oog. — De oorzaak hiervan behoeft men ook niet ver te zoeken. Het eerste, het *lyden* naamelyk, is ons naby; het laatste, de *bedoelingen* van dat lyden, meer afgelegen; en deeze kunnen niet dan door

door een gezet nadenken, door eene ernstige overweeging, worden ontdekt. — Laat ons dit lyden wat meer van naby beschouwen, door ons,

II, in de tweede plaats, te bepalen by eenige oorzaken van hetzelfde.

Eene voornaame oorzaak van het lyden, waaraan Kinderen in hunne eerste levensjaaren onderworpen zyn, moet in de *gesteldheid hunner natuure* gezocht worden. — Kinderen zyn menschen; en al wat menschlyk is, mogen wy van hun niet vreemd rekenen. Als mensch, moet het kind zulke en geene andere zinnelyke werktuigen, zulk en geen ander lichaam hebben. Hoe veel ellende toch zou geen plaats hebben, indien onze zinnelyke werktuigen minder fyn, onze zinnen stomper, onze huid hard en ondoordringbaar ware! Daar onze lichaaamen fyner bewerktuigd zyn dan die der Dieren, gaan wy ook in dit opzicht hun verre te boven. Dan uit deeze voortreflykheid moeten voor den mensch, vooral in zyne kindsche jaaren, smarten, dikwêrf vernielende smarten, ontstaan. Daar 's menschen lichaam door de wysheid des Maakers zo kunstig is zaamgesteld, is het gevaar onvermydelyk, dat deszelfs deelen ligtelyk beschadigd kunnen worden. Hoe meer een lichaam is zaamgesteld, des te eerder loopt het gevaar om in wanorde te geraaken: een uurwerk toch is meer voor wanorde vatbaar, dan een eenvoudig zaamgesteld werktuig. Hoe groot moet dan het gevaar niet zyn, waaraan de tedere lichaaamen der Kinderen zyn blootgesteld! Dit gevaar is des te onvermydelyker, naarmate het lichaam fyner is zaamgesteld. Wie zou dan, zonder te willen dat de orde der Natuur opgeheven worde, kunnen wenschen, dat de zo fyn bewerktuigde lichaaamen der Kinderen daarvoor bevryd bleeven? — Ecne der voornaamste oorzaken van het lyden in de Kindsheid is dus gelegen in de inrichting der menschelyke natuure, en in de gesteldheid van het lichaam. *Kinderen*, ik herhaale het, *zyn menschen*; zy moeten in het algemeene lot der menschelyke natuure deelen. „De Mensch,” zegt VILLAUME (*), „is aan meer ziekten blootgesteld dan
„ do

(*) VILLAUME, *over den Oorspr. en Oegm. van 't Kwaad*, I D. p. 223.

„ de Dieren ; zyne smarten zyn een gevolg van zyne
 „ edele vorming : hy , die hierover wilde klaagen ,
 „ zoude 'er even bevoegd toe zyn , als iemand , die
 „ zeer te onvrede ware , dat zyn syn bewerkt horo-
 „ logie niet even duurzaam zy als het uurwerk op den
 „ toren .”

Eene andere oorzaak van veel lyden in de Kinds-
 heid moet by de Ouderen zelve gezocht worden. —

Het Kind , dat van zynen Vader het aanwezen , en
 uit de vogten zyner Moeder voedsel en ontwikkeling
 ontvangt , kan niet anders dan in een zwakken staat ter
 waereld komen. Gebooren uit Ouders , die in het al-
 gemeen bederf der menschelyke natuure deelen , moeten
 zyne bestaandeelen en voedende zappen noodzakelyk
 aan bederf onderhevig zyn. Te recht heeft ROUSSEAU
 daarom reeds aangemerkt , „ dat de gesteldheid der
 „ kinderen doorgaans van die hunner moeder afhangt.”

— „ De mensch ,” zegt SALZMAN (*), „ teelt al-
 „ tyd kinderen naar zyn beeld. Veel kinderen
 „ wordt , in de eerste jaaren hunnes levens , de ge-
 „ zondheid hunnes lichaams en hunner leden door der
 „ ouderen schuld benomen.” Wilden wy dus uit
 zwakke en weeklyke Ouders sterke Kinderen hebben ,
 wy zouden meer dan éénen regel der Natuur moeten
 omkeeren. Verre zy het derhalven van ons , den
 Schepper te beschuldigen ; daar wy den zwakken staat
 onzer gezondheid , in onze kindsche jaaren , oorspron-
 kelyk alleen aan onze Ouders te danken hebben.

In de verkeerde behandeling van Ouders en Opvoeders
 ligt eene derde bron , waaruit veel lyden by de Kinderen
 voortvloeit. — „ Deeze ,” zegt Dr. BAKKER (†),
 „ is eene voornaame oorzaak van veele ziekten der
 „ kinderen , welker naamen men anderszins nauwlyks
 „ zoude kennen.” De Mensch , door het geschenk der
 Rede verre boven de Dieren verheven , schiet echter
 in de behandeling van zyn kroost dikwerf by hun te
 kort. Schoon het hem even min als den Dieren aan
 tedere kinderliefde ontbreeke , wende hy echter , hoe-
 wel met het beste oogmerk , dikwerf verkeerde midde-
 len aan , om de gezondheid der Kinderen te bewaaren
 of

(*) SALZMAN , *Aenl. tot eene onversch. Opvoed. der Kinderen*.
 De Voorrede.

(†) *Verhandeling over de Nat. Opv. der Kind.* pag. 5.

of te bevorderen. 't Is in de lichaamyke opvoeding van zyn kroost, dat de Mensch het voorregt der Re- de niet alleen dikwyls kwalyk gebruikt, maar ook zich van hetzelfde het allerminst bedient. Hoe onkun- dig toch zyn de meeste Ouders hieromtrent! Hoe veele en sterke vooroordeelen heerschen nog by hun, die in andere opzichten onder het verlichte gedeelte onzer Natie te tellen zyn! „De middelen,” zegt SALZMAN (*), „om de gezondheid der Kinderen te bewaaren, zyn in de meeste huizen zo verkeerd, „voor hunne gezondheid en hun leven zo oogfchylyk „nadaelig, dat ik niet te veel zegge, wanneer ik be- „weere, dat der Ouderen vooroordeel de meeste Kin- „deren in een jaar gedood en begraven hebbe.” De weinige voorbeelden van Kinderen, die, niettegenstaan- de hunne gebrekkige opvoeding, eene bloeiende ge- zondheid genoten, doen hier niets af; daar men ook in het zedelyke voorbeelden aantreft van groote Man- nen, wier zedelyke opvoeding te eenemaal verwaar- loosd was geworden. — Hoe veele Moeders (op welke toch voornaamelyk in de eerste jaaren de bezorging van haar kroost rust) rechten het beneden zich; haare Kin- deren zelve op te passen; de zorg daarvoor aan huur- lingen opdragende, die, wat zy zich ook op hunne be- kwaamheid mogen laten voorstaan, echter in deeze zaak veelal even onkundig zyn als de eerste, en daarenboven dat edel gevoel voor den welstand van het Kind mis- sen, 't welk de Schepper haar, van welke hetzelfde zyn bestaan ontfing, als in het harte heeft ingedrukt. Wie onzer kan de reeks van onheilen overzien, welke den Mensch alleen hierdoor in de Kindsheid moeten treffen! Hoe schielyk wordt dan reeds de grondslag gelegd tot eene kwaade gesteldheid des lichaams, en dikwyls voor altyd de staat der gezondheid bedorven! Met regt merkte daarom PAVOLINUS reeds aan: „dat lichaam „en ziel, die in den beginne met edele deugden praal- „den, door het ingeeven van een ongeschikt voedzel „van vreemde melk bedorven wierden.” Hoe on- waardig toch, in het oog van verstandigen, zyn de meeste dier gehuurde moeders, om dien post te be- klee-

(*) *Aankend. tot een overz. Opvoed. De Voorrede.*

kleeden, als men haare handelingen tegen de pligten van eene Moeder onpartydig afweegt!

Welk een ruim veld had ik hier voor my, om uit te weiden over deeze verkeerde behandeling van onze hulpelooze *kleinen in hunne eerste levensjaaren*, als eene der voornaamste oorzaken van het lyden, waar aan zy onderhevig zyn; doch, behalven dat dit slechts eene herhaaling zyn zoude van hetgeen men deswegen in de Werken van TISSOT, BUCHAN en anderen; en voor mingeoefenden in de Verhandelingen van Dr. BAKKER en J. F. COULON aantreft, laat ook de aart des Maandwerks, waarvoor ik deeze Verhandeling schikte, zulk eene uitvoerige behandeling niet toe; waarom ik overga tot de beschouwing van eenige *voordeelen*, welke met dit lyden der Kinderen verbonden zyn.

(Men verwagte zulks in het volgend. Stukje.)

WAARNEEMING VAN EENE VERZWEERING IN DE
Linea alba, DOOR WELKE GALSTEENEN ONT-
LAST WIERDEN. DOOR J. J. MEIJER,
Med. & Chir. Doctor te Zevenbergen.

Alhoewel het zeker is, dat 'er Galsteenen by veele menschen huisvesten, is het egter zeldzaam, dat zy zig een weg door de bekleedzelen van den buik baanen, en dus door zulke tegennatuurlyke wegen ontlast worden; men heeft 'er veel meer voorbeelden van, (en men zou 'er waarschynelyk nog meer hebben, indien men de ontlaste drekstoffe, in zommige gevallen, naauwkeuriger kon of wilde onderzoeken) dat dezelve zig door den endeldarm ontlasten. Het navolgende geval scheen my de aandacht der Genees- en Heelkundigen wel waardig; waarom ik het dan ook mededeelde.

Op den 26sten September 1798 werd ik door Diakenen te *Trigt* verzogt, om de Vrouw van ANDRIES VERHEYEN, die al zedert eenige dagen over felle pyn in den buik geklaagd had, te bezoeken, en het noodige daartegen te verrigten. De Lyderesse was eene zeer maagere Vrouw, 61 jaaren oud, van een vaale kleur, zedert verscheiden jaaren gekweld met de licht, en

en met toevallen van zwakke werktuigen der spysverteering, die voornaamelyk in krampagtige braakingen, ten tyde wanneer de Jicht uitbreeken wilde, beltonden; en te gelyk dikwyls door Kolykpynen aangerast, en met Jichtknobbels aan de gewrigten der handen en vingers voorzien. Haar onderzoekende, vond ik, ongeveer in het midden tusfchen den navel en de fchaambeenderen, in de *Linea alba*, een Ettergezwel, ter grootte van een half hoenderey, met eene duidelyke *fluctuatie* en een harden ontftooken omtrek; de geheele buik was opgezwollen, hard en gespannen op 't gevoel. Dit gezwel had zig zedert 12 of 14 dagen beginnen te formeeren, na dat de Lyderesse, volgens haar zeggen, hevige pyn in den buik, met fterke koortzen, had doorgestaan, die zig allengskens naar deeze plaats yeentrok, en waarop zy nu zedert eenige dagen een pap van lynkoek leggen had. Den volgenden ochtend opende ik het gezwel met een lancet, en 'er liepen omtrent 4 of 5 oncen bloederige etter; van een goede confistentie, maar ondraagelyken ftank. als van *faeces*, uit; zo dat ik werkelyk op het eerste oogenblik vreesde, dat 'er eene darm-ontfteeking, die tot verettering overgegaan was, ware voorafgegaan, en dat zig de etter nu naar buiten ontlastte. Na dat genoegzaam alle etter uit de gemaakte opening was gevloeid, bemerkte men, door eene zagte drukking met den vinger, rondsom de opening, eene groote holligheid en ruimte onder de huid, en eene groote hardigheid rondsom het ettergezwel. In de wond legde ik wat plukzel, en op de hardigheid, om dezelve te ontbinden, een *empl. Diachyl. c. g.* en verder een behoorlyk verband.

Den 28ften liep 'er taamelyk veel van een dun, rood vogt uit de opening; en nu ontdekte ik, dat de gezegde holligheid zig meer naar de beide zyden van den onderbuik, dan wel naar binnen uitftrekte, en dat 'er fistuleufe gangen voorhanden waren, welker loop zig egter, wegens de onruftigheid der Vrouw, niet met zekerheid ontdekken liet. Voor het overige had de Lyderesse aan het ettergezwel geen pyn, maar was koortzig, klaagde over een bitteren fmaak in den mond en weinig eetlyst. Thans appliceerde ik ettermaakende middelen, infpuitingen van het *Digestiv. liquesf.* PLENKII, en de voorschreeven pleister. Inwendig liet ik de Lyderesse eene *mixt. refriger.* neemen.

Den 29sten was de uitvloeiende etterstofte van een beter aanzien, en de hardigheid was aanmerkelyk zachter geworden. Dezelfde middelen wierden tot den 3den October voortgebruikt, wanneer de holligheid zig met jong vleesch byna had opgevuld en weinig etterde, waarom de inspuitingen ook weggelaaten wierden; dan op den 7den October een aanzienlyke menigte van een dun, slymerig, byna helder vogt uit de opening uitvloeiende, zo wel voor als onder het verbinden, onderzocht ik de wond op nieuw, en ontdekte twee fistuleuse openingen, waarvan de eene, ter diepte van anderhalven duim, regt naar binnen, de tweede byna dwars over de regterzyde van den onderbuik, doch eenigzins schuins naar boven, naar de *spina anterior et superior ossis ilii*, liep, en, voor zo ver ik met de sonde komen kon, ter lengte van een duim; ook waren rondsom de uitwendige opening de bekleedzelen van den buik zeer hard.

Naar de menigte der uitvloeiende stofte te oordeelen, was het zeker, dat deeze pypzweeren zig verder moesten uitstrekken, dan ik met de sonde ontdekken kon, en ik begreep wel, dat dezelve uit een ingewand van den buik voortkwamen, maar uit welk, kon ik te dier tyd met geen zekerheid bepaalen. Daar de stofte dun, slymerig, zonder kleur, en byna zonder reuk was, zou my dit bykans hebben doen denken, dat dezelve, wegens haar speekzelagtig voorkomen, uit het *pancreas* kwam, zo niet de ligging van deeze klier een voorname reden tegen dit gevoelen had opgeleverd. Ook was het zeker, dat de rigting deezer pypzweeren zeer hoekig en ongelyk loopende zyn moest, wyl alle aangewende middelen, ter uitvorsching van derzelver diepte en loop, vrugteloos waren; de ingespuite vogten bleeven gemeenlyk langen tyd terug, en konden niet gemaklyk weder uit de opening worden gedrukt. Voor het overige bevond zig de Lyderesse, onder het toedienen van ontbindende en versterkende middelen, als *antimonial.*, *sal. med.*, afkookzel van *rad. granin.*, *saraxac.*, *cichor.*, *lign. Quass.*, *Exar. Amar.* enz., zedert het ontstaan der verzweering, in een beteren staat van gezondheid, dan voorheen.

Ik nam myne toevlugt weder tot de voornoemde injecties, en vond den 13den October een goeden etter, in eene behoorlyke hoeveelheid, egter met het spreek-

zel-

zelagtig; vogt gemengd; de anderzins dikke, harde buik was aanmerkelyk dunner en zagt geworden, en de hardigheid in den omtrek der opening byna verdween; voorts de Lyderesse redelyk wel zynde, maakte ik ook geene verandering in de behandeling. Dan deeze schynbare beterschap duurde niet lang. Den volgenden dag was de geheele buik sterk gespannen en pynelyk; de Lyderesse kreeg hevige poogingen tot braaken, zonder egter iets te ontlasten: (*), verzeeld van kolykpynen; en 'er liep wederom zulk eene groote menigte dunne stoffe uit de wonde, dat de opgelegde compresen van vier tot zes maalen in de 12 uren moesten verwisseld worden; ook ontstond 'er, ter zyden van de eerste opening, een nieuw klein ettergezwel, met drie openingen, welke zo wel onderling, als met de eerste gemeenschaplyk ineen liepen.

Den 24sten October sneed ik het dwars kanaal in zyne gantsche lengte open, en ontdekte, eenige dagen laater, een *sinus* van ruim twee en een halven duim lengte, die in eene schuinze rigting naar binnen en opwaards de buikspieren doortoorde, en, gelyk het scheen, naar de lever liep; maar vander te sondeeren, dan tot de gezegde diepte, was my onmogelyk; hetwelk my nu als waarschynelyk deed voorkomen, dat deeze *sinus* in de lever eindigde. Om nu ook deezen met het mes open te snyden, en vervolgens den vorderen loop daarvan op te zoeken, kwam my, by zulk een oud, gebrekkig en bykans uitgeleed ligchaam, niet geraaden voor; waarom ik dan liever verkops, denzelven door zachte inspuitingen open en zuiver te houden, en de bovengenoemde middelen inwendig te laten voortgebruiken.

Tusschen den 1den en 19den November bemerkte ik, 't geen ik nog niet gezien had, dat de compresen door het uitgelopen vogt eenigzins groen geverwd wierden, en dat, wanneer men met de hand zagt van de

(*) Zulke krampagtige braakingen en toevallen was de Lyderesse gewoon, en 'er volgde gemeenlyk een ontfleekingagtig opzwellen, of sicht, aan de gewigten der handen en vingers, waarna dan het braaken en de kolyk meestal van zelf bedaarden; en dit was ook nu het geval. Zomwylen duurden dezelve ook langer, zonder dat de sicht 'er op volgde.

de lever naar de buitenste opening heen drukte en streek, het uitloopen van het vogt aanmerkelyk bevorderd wierd; ook was het uitvloeiend vogt zo scherp, dat 'er op de huid, zo ver het zig verspreidde, puistjes verscheenen; het liep nu in grootere, dan in kleinere hoeveelheid uit, welk laatste de Lyderesse altoos pynelyk was; en in de maand January 1799 wierd de buitenste opening zo klein, dat ik genoodzaakt was, dezelve door middel van de bereide spons te verwyden.

Toen, in de maand February, de inundatie van Gelderland ontstond, had ik in eenige weeken geene gelegenheid, om de Lyderesse te zien; maar in de maand April weder by haar komende, vond ik, dat in de uitvloeiende stoffe zwarte stipjes en schilfertjes in menigte dreeven; en de Lyderesse verhaalde my, dat zy, eenige dagen geleden, zwaare kolykpynen en braakingen had doorgestaan; dat daarop de omtrek der opening sterk ontstooken was geworden, en dat 'er kort daarop een zwarte brok, van grootte als een paarde-boon, uit was gekomen, maar dezelve op den grond vallende, was die weggeraakt. Het gantsche geval overweegende, begon ik in twyffel te trekken, of dit vreemde ligchaam niet een Galsteen mogt geweest zyn; en het kwam my nu zeer waarschynelyk voor, dat de, in de uitvloeiende stoffe dryvende, stipjes en schilfertjes, deeltjes van Galsteen waren, door de inspuitingen en door de bewegingen der buikspieren losgewerkt; en wyl ik vermoedde, dat 'er meer zulke steenen ten voorschyn konden komen, verzocht ik de Vrouw, zo dra zy weder iets van dien aart ontdekte, my te laten roepen; hetwelk dan op den 6den May ook geschiedde.

De Lyderesse had, gedurende een paar dagen, zwaare braakingen doorgestaan, en klaagde nu over pyn in de zweer, in welke opening ik een zwart, hard ligchaam ontdekte. De opening door het mes ruimer gemaakt, en het ligchaam daaruit gehaald hebbende, bevond ik, dat het een Galsteen was, van eene langwerpige gedaante, met verscheiden hoeken, en hebbende de grootte van een eikel; de kleur van buiten was donkerbruin, inwendig saffraan-geel; de zelfstandigheid scheen meest uit kleine blaadjes of schilfertjes te bestaan, voornaamelyk de buitenste korst; hy dreef op het water, brand.

brandde aan de kaars, en bad verder de door de Scheikundigen opgegevene kenmerken van een Galsteen. Het toedienen van ontbindende en versterkende middelen werd voortgezet, en daaglyks, of om den anderen dag, eene verzagtede inspuiting toegediend, als ook zomwylen, wanneer zig krampagtige pynen opdedden, warme weekmaakende en ontspannende stoovingen en pappen op den buik geëppliceerd; by welke behandeling de Lyderesse merkelyk beter schein te worden. Intusschen bleef de uitvloeiende stoffe van hetzelfde aanzien, en byna altoos met die zwarte stipjes en schilfertjes gemengd; zo dat men eene nieuwe ontlasting van Galsteen kon te gemoet zien, gelyk ook werkelyk, in de maand July des zelfden jaars, geschiedde, wanneer, naa voorafgegaane kolykpynen, die egter niet zo hevig waren als voorheen, een derde steentje, half zo groot als de voorgaande, ontlast werd. Of 'er nog meer steenen door den endeldarm ontlast zyn, is my onbekend, wyl zekere omstandigheden veroorzaakten, dat ik de Lyderesse maar zelden meer te zien kreeg; doch ik kan niet voorby, aan te merken, dat de Lyderesse, naa het ontlasten deezer steenen, veel verligting in de krampagtige toevallen der maag, alsmede een langer uitblyven der Licht, ondervond.

Myn vertrek van *Trigt* maakte nu aan deeze Waarneeming een einde; doch in de maand April deezes jaars ontving ik het berigt, dat de Lyderesse nog leefde en taamelyk wel was, maar dat het ongemak aan den buik nog in denzelfden staat was, als by myn vertrek; dat 'er by aanhoudendheid etterstoffe uitvloei- de, en van tyd tot tyd nog steentjes voor den dag waren gekomen; de pleisters, die 'er opgelegd worden, waren, by het afnemen, zo zwart als *basilicon*; 'er was een sterke reuk by; en de Lyderesse ging toen met een stokje door het huis.

Alhoewel nu deeze Waarneeming geenzins eene nieuwe ontdekking, nopehs het ontlasten van Galsteen, door verzweringen aan den buik, moge behelzen, schein my dezelve egter, als eene kleine bydrage, in dit geagt Maandwerk, tot de geschiedenis der Galsteen, te kunnen dienen. — Wy vinden voornaamelyk in HALLERS *Element. Physiologia*, Tom. VI. Lib. 23, veele gevallen byeen verzameld, in welke zulke steenen zig een weg door de vliezen der galblaas en de bekleed-

zelen van den buik baanden; en in hetzelfde Werk is uit FRANK, *Anmerk.* Tom. IV. p. 480. een geval aangehaald, waarin een steen, van de gedaante eener moederbezie, door eene verzweering naast den navel doorbrak. Dan het behoort zeker tot de allerzeldzaamste gevallen, dat dezelve aan den onderbuik, zo ver onder den navel, doorbreken; meest ziet men dit in den regter bovenbuik, zodanig als het geval, door Dr. KOOLE waargenomen, in de *Verhandelingen van het Batavisch Genootschap te Rotterdam*, I Deel, p. 509, beschreeven is. Ik beken ook, geen vermoeden op Galsteen gehad te hebben, voor dat de Lyderesse my verhaalde, dat 'er een zwart ligchaam uit de zweer was gekomen, alhoewel de verschynzels, die men veelal by personen, met Galsteen geplagd, waarneemt, hier in een aanmerkelyken graad voorhanden waren; maar dezelfde verschynzels ziet men ook by dat soort van Jicht, welke CULLEN, (zie CULLEN, *First Lines of the Practice of Physic*, Vol. I. § 520 der Hoogduitsche Vertaaling, tweede Druk, *Leipz.* 1789, en insgelyks in zyne *Nosologia methodica*) onder den naam van *Atonic Gout*, *Podagra atonica*, beschryft; en dewyl by onze Lyderesse zulke duidelyke teekens van dat soort van Jicht aanwezig waren, versterkte my dit in myne opgevatte meening, dat deeze toevallen enkel door de Jicht, en de met dezelve verbonden zwakke werktuigen der spysverteering, veroorzaakt werden; egter niet uit het oog verliezende, dat 'er hoogstwaarschynelyk zwartgallige verstoppingen der ingewanden van den buik mede gepaard gingen; te meer, daar verscheiden voornaame Geneeskundigen, als GRANT, STOLL, MEZLER enz., de Jicht onder de zwartgallige Ziekten rangschikken. En hieruit nam ik myne *indicatie* en *indicata*, welke ik, ook zelfs naa het ontlasten van Galsteen, niet weezenlyk veranderde; offchoon my niet onbekend is, dat men verscheiden middelen, b. v. dat van DURANDE, (zie RICHTERS *Chirurg. Bibliothek*, Band 8. St. 2.) uit *Naphtha vittrali*, met *ol. terebinth.*, ter ontbinding der Galsteen, heeft aangepreezen. Dan daar deeze aanpryzingen meestal op Scheikundige, buiten het ligchaam te werk gestelde, proeven steunen, die, zo als de ondervinding meermaalen geleerd heeft, op het levende dierlyke ligchaam aangewend, zeer onzeker zyn, en waardoor men veelal

al meer na- dan voordeel heeft toegebracht: zo heb ik my, by dit gebrekkig ligchaamsgestel, liever tot zagerere middelen bepaald; de les behartigende, dat, waar men geen nut kan stigten, men ook niet moet schaden. Even min, als het gebruik van sterk prikkelende inwendige middelen, zou, in dit geval, de operatie, die de nieuwere Heelkunde aan de hand geeft, om Galsteenen uit de Galblaas te haalen, gepast geweest zyn.

Ik heb boven reeds aangemerkt, dat de Lyderesse, na het ontlasten der Galsteenen, veel verligting, zo in de krampagtige toevallen der maag, als in de kolykpynen, voelde; terwyl nu ook de jichtpynen langer uitbleeven. Zouden ook veelligt de Galsteenen, door hunne mechanische prikkeling, de aanvallen der jicht bevorder hebben? — Ik durf deeze vraag niet beslissend beantwoorden, alhoewel 'er eenige grond ter omhelzing van dit gevoelen voorhanden schynt te zyn. Dit zal ik 'er alleen nog byvoegen, dat, myns bedunkens, deeze Waarneeming kan strekken, om Geneeskundigen, die jichtige Lyders, en voornaamelyk jichtige Vrouwspersoonen (*), die niet meer menstrueren, te behandelen hebben, ook op Galsteenen te doen denken; in 't byzonder, wanneer de jicht van haaren geregelden loop afwykt; — verder, om te doen zien, dat men de krampagtige toevallen in den buik, by jichtige Lyders, niet altoos van eene verplaatsing der jichtstoffe kan afleiden, dewyl zomtyds eene grove stoffelyke oorzaak aanwezig is; en dat het dus, in zulke omstandigheden, ook niet dienstig zyn zal, de vermeende jichtstoffe door in- of uitwendige sterk prikkelende middelen naar de buitendeelen te dryven, maar dat daarentegen krampstillende en ontspannende middelen, voornaamelyk op den buik geapliceerd, van grooter nut zullen zyn.

(*) Men ontmoet, volgens HALLER, de Galsteenen het meest by de vrouwlyke sexe.

BERICHT, AANGAANDE DE TWEE ZOGENOEMDE
 STEKELZWYN-MENSCHEN (*the Porcupine-Men*),
 BEHOORENDE TOT DE BEKENDE ENGEL-
 SCHE FAMILIE VAN LAMBERT.

Door W. G. TILESIIUS.

(*Vervolg van bl. 519.*)

In den Herfst des Jaars 1801 verscheenen het eerst, op de *Leipziger* Misse, de beide zo even uit *Engeland* aangekomene Zoonen van den Stekelzwyn-man, zes-en-veertig jaaren vroeger, toen dezelve nog een jongetje was, door BAKER beschreeven. Gedurende den tyd van hun verblyf alhier, heb ik ze dagelyks in hunne kamer bezogt, om dus in staat te zyn tot het waarneemen van alles, 't geen eenige betrekking heeft op den zo zonderlingen toestand hunner lichaamen. De beide jonge lieden zyn op het land gebooren en opgevoed, en zien 'er zeer vrolyk en gezond uit. De oudste, JOHN LAMBERT, die den ouderdom van twee-entwintig jaaren heeft bereikt, is groot van gestalte en sterk van lichaam. De jongste, RICHARD LAMBERT, nog maar dertien jaaren oud, schynt van een minder vast gestel, schoon groot naar zyne jaaren. De oudste schynt eenigzins van een stillen, afgetrokken aard, en spreekt weinig; waardoor veelen op het denkbeeld zyn gevallen, dat hy onnozeler is dan de jongste, 't geen echter bezynen de waarheid is; zynde hy inderdaad schranderder en beter onderweezen dan zyn Broeder. Hyleest, schryft en rekt zeer wel: ook verstaat hy zyn ampt, als Boschwachter, zeer goed. Zyne uiterlyke ingetogene houding komt alleen voort uit eene hardhoorigheid, die hy, uit een ongelukkigen val van een paard, heeft overgehouden.

JOHN LAMBERT is getrouwd, en heeft zyne Vrouw hoog zwanger te huis gelaaten. Met reden is men zeer verlangende, om te weeten, of het kind, 't geen gebooren zal worden; indien het een Zoon is, insgelyks, gelyk zyne voorvaders, na verloop van eenige weken, de huidkorst zal bekomen; en of, zo het een Meisje is, hetzelfde, gelyk in deeze Familie pleeg plaats te hebben, zonder huidkorst zal zyn. Deeze bei-

beide Broeders hebben in hun Vaderland nog zeven Zusters, die alle eene zuivere huid hebben, gelijk andere gezonde menschen, zo dat zich geen het minste spoor van eene huidkorst aan haare lichaamen laat zien; niettegenstaande men verzekert, dat zy in gedaante en houding volkomen op haare Broederen gelijken. Ook hebben my de beide Broeders verzekerd, dat het by hunne Familie voor eene volkomen zekere zaak wordt gehouden, dat in dezelve nooit een Meisje met deeze korst is aangedaan geweest; 't geen waarlyk zeer zonderling is, en bezwaarlyk op eene voldoende wyze verklaard kan worden.

Toen ik deeze jonge lieden naauwkeuriger, dan zy gewoon waren, onderzocht, een aantal plaatzen van hunne lichaamen met vergrootglazen bezichtigde, zo om de natuur dier korsten, als de eigenlyke gesteldheid der daar onder verborgene opperhuid, nader te leeren kennen, en eindelyk alle afgevallene stukken der huidkorst verzamelde, om dezelve scheidkundig te onderzoeken, zo vroegen zy met nieuwsgierigheid, waartoe dat alles zou dienen. Het antwoord was, dat alle deeze bouwstoffen verzameld moesten worden, om van hunlieden eene meer naauwkeurige beschryving daar te stellen, dan tot hiertoe, ten opzichte van hun geslagt, door MACHIN en BAKER was geschied.

Zeker Man en Vrouw JOANNY, die voorheen met zogenaamde witte Mooren, of Kakkerlakken, door geheel Europa hadden gereisd, om dezelve voor geld te laten zien, thans, zo het schynt, geene gelegenheid meer gehad hebbende, om zodanige lieden te bekomen, en verneemende, dat men nog nooit iemand, van het zonderling geslagt der LAMBERTS, buiten *Engeland* had gezien, hadden zich derwaards begeeven, om hen tot eene Reize door Europa te beweegen; die zekerlyk tot wederzyds voordeel moest verstrekken, wanneer zy zich, onder hun geleide, voor geld lieten zien. Op deeze wyze hadden zy zich eerst in *Hamburg*, *Hanover*, *Göttingen* en *Leipzig* vertoond, en wilden nu verder reizen op *Dresden* en *Berlyn*, en mogelyk zelfs op *Wenen*. Daar deeze leidslieden der LAMBERTS niets dan Fransch of Engelsch spreken, hebben zy nog ander gezelschap, om voor tolken te dienen, by zich. Gemeelde JOANNY zeide my, dat de Hofraad BLUMENBACH uit *Engeland* bekomen had een pra-

paraat van de huid der hand van den Overgrootvader der tegenwoordige reizigers. Zo dit waar is, hebben wy mogelijk ook nog iets wetenswaardigs, aangaande den aard en oorsprong dezer huidkorst, uit de pen van deezen grooten Man te wagten.

By zyne komst te *Leipzig* liet JOANNY, in een gedrukt papier, de aanstaande vertooning der Stekelzwyn-menschen bekend maaken; waarin, gelyk doorgaans by zulke gelegenheden plaats heeft, de zaak eenigzins overdreeven werd voorgesteld en met valsche byvoegzels opgezierd. Dus meldt dit bericht, dat de Vader dezer jonge lieden zich met eene Europische Vrouw heeft in den echt begeeven, even alsof dezelve uit een ander Werelddeel oorspronkelijk was, dat geenzins waar is. Voorts zegt hy, dat eenige Reizigers verzekeren, dergelyke Stekelzwyn-menschen, in de woestie gewesten, achter de *Botanybaai*, gezien te hebben. Hiervan, echter, heeft men, buiten dit bericht, nooit iets gehoord of by bekende Reizigers gelezen; niettegenstaande deezze byzonderheid, in de geographische beschryving des menschedoms, van het uiterste gewigt zou zyn, en dus niet zou zyn overgeslagen door ZIMMERMAN en anderen, die dit stuk, met de grootste nauwkeurigheid, onderzocht hebben. Eindelyk gelykt ook de erfelyke huidkorst der LAMBERTS nergens minder naar, dan naar de steenharde schelp van een Schildpad, waarmee dezelve in dit bericht wordt vergeleeken. Hierby wordt teffens, ten voordeele der LAMBERTS, eene ruwe afbeelding verkogt, waarin men de natuur even weinig kan vinden als in de beschryving.

Het onverwagt aanschouwen van deezze beide naakte menschen zou voorzeker iemand, die nog geene verscheidenheden der menschelyke soort gezien heeft, een veel grooter schrik verwekken, dan het onverwagt gezicht van een, tot hiertoe niet gezienen, Neger. Want, terwyl de huid van het aangezicht, der handen en der voeten, blank is, vertoont zich de overige oppervlakte des lichaams niet alleen morsig graauw, maar ook nog overal met eene dikke, ruwe en geborstene stekelkorst omgeeven, 't geen hun een wild en afschuwelyk aanzien geeft. Eenige der nieuwsgierige toekykens, die hen niet genoeg van naby konden zien, verbeeldden zich, dat de beide LAMBERTS zich met een bekleedzel van kurk hadden weten te bedekken, op zodanig eene wyze, dat

dat de meergenoemde blanke deelen daar vry van waren gebleeven; doch door nader by te komen, en de Jongelingen te bevoelen, overtuigden zy zich van het tegendeel; gelyk ook het geval was der zulken, die tot hiertoe geloofd hadden, dat het korstig bekleedzel uit eenig dik, door bedrog aangebragt, bescmeerzel bestond. Daarentegen vonden ook zy zich bedroogen, die, volgens de gebrekkige beschryvingen, gehoopt hadden, menschen te zien, met wezenlyke penpen van Egels of Stekelvarkens gewapend. De opperhuid zelve is by deeze lieden, op de meeste plaatzen, niet natuurlyk, maar eeltachtig, ruw, droog en rimpelig; voorts overdekt met een graguw of zwartachtig bekleedzel, welk de insnydingen, verhevenheden en wratten van dezelve, als 't ware vergroot, en zo menigmaalen verdikt, afbeeldt, dat daaruit eindelyk eene zwaare bekorfing gebooren wordt, welke door de menigvuldige buigingen en beweegingen, des vels eindelyk breekt, en teffens droog en bros wordt. Deeze schors verdeelt zich dan in gebrokene stukken, oveereenkömstig met de insnydingen, die in de opperhuid plaats hebben. Hierdoor komt het ook, dat de gedaante der afbrekende stukken niet overal dezelfde is; zynde dezelve vierkant, prismatisch, kegelvormig enz., naar maate de insnydingen der opperhuid daaraan eene andere gedaante geeven.

Uit deeze beschryving der bekorfte opperhuid ziet men nu genoegzaam, dat de uitdrukkingen, Stekelzwyn-mensch, Egelmensch, enz. inderdaad in 't geheel niet op de DAMBERTS toepaselyk zyn. Door zulke verkeerde benaamingen zou men ligtelyk op het denkbeeld komen, dat deeze menschen waarlyk bezet zyn met hoornachtige stekels, die, gelyk by zodanige Dieren plaats heeft, uit de zelfstandigheid van het vel zelve te voorschyn komen. Doch dit is hier geenzyus het geval; wy vinden hier geen hard en in stekels opwasfend vel, maar alleen eene huidkorst, uit de ontzanding der opperhuid gebooren, en daaraan yastkleevende. Wel is waar, dat deeze korst op zommige plaatzen in stukken afbreekt, die wel eenige gelykenis hebben met hoornachtige stekels, doch alleen voor het uiterlyke; want, wanneer men die stukken nader onderzocht, heeft men ligtelyk, dat zy geenzyus die hardheid en zelfstandigheid bezitten, aan ware stekels

eigen; in tegendeel vindt men die zelfstandigheid bros, en alleen eenigzins hoornachtig buigzaam, wanneer zy nog met de vogten der huid doortrokken is, doch teffens veel weker. De natuur des huidbekleedzels der LAMBERTS komt het meest overeen met het Kwaadzeer en zommige andere velziekten; doch is alleen wat harder, en valt ook in merkelyk dikker stukken af; zynde deeze stukken van buiten zwart, doch wanneer zy midden door worden gebroken, doorschynende.

In den Herfst zien deeze jonge lieden 'er geheel anders en wel veel verschrikkelijker uit, dan in andere jaargetyden, dewyl op dien tyd de stukken, die het langst gezeten, en de grootste dikte bekomen hebben, afvallen. Vanhier, dat zy 'er alsdan vlekkelig en schubbig uitzien. De opperhuid, die, zo ras de dikke korst afvalt, reeds wederom met een schubbig, wratachtig en ligt-zwart bekleedzel overtoogen schrynt; vertoont dan diepe holten, afgebroken door nog overgeblevene gedeelten van de nog niet afgevallen huid; 't geen de wonderlyke vertooning maakt van een drie- of vierdubbeld vel, op allerhande wyzen in verschillende laagjes afgebroken. De afgebrokene stukken der huidkorst, die nog eenigzins met steekels vergeleeken kunnen worden, zitten aan de rimpelige deelen van buik en rug: dezelve zyn zeer kort en klein, hangen in hunne grondbeginzels niet te zamen, maar staan op een dun korstje, 't geen onmiddelyk op de opperhuid vastzit. De opperhuid was op deeze plaatzen ingetrokken en celtachtig. De nabuurige huidtepeltes waren overal bezet met een zwart-graauw overtrekzel; 't welk op de oppervlakte de gedaante van schubben aannam. Ook vormde dit overtrekzel, wanneer het dikker wierd, als 't ware, een hoornachtigen bast over de huidtepeltes. De insnydingen of rimpels, die tusfchen beiden werden waargenomen, waren veel aanmerkelyker, dan by andere menschen. Op die plaatzen, alwaar de huid ruim en rimpelig is, kon dezelve van de daar beneden liggende spieren worden afgetrokken. Wanneer men verder de huid op deeze plaatzen, tusfchen duim en vinger, van de beneden liggende deelen opligte, en dezelve daardoor deed berispen, zo boogen zich de zogenoemde steekels op de bolronde randen in verscheidene richtingen door elkander, zo dat men de opperhuid tusfchen dezelve kon zien. Met toelaating van den zogenoemden

den Stekelzwyn-man, trok ik eenige deezer zogenoemde stekels uit met een pincet, 't geen eenige bloeding veroorzaakte. De gekwetste plaatsen onderzocht ik verder met het vergrootglas, en ligtte de velschubben, op welke de zogenoemde stekels gestaan hadden, op met het lancet; wanneer ik bevond, dat op de opperhuid een wit, meelachtig, celgewys weefzel overbleef, 't welk ook aan de oppervlakte van het losgerukte schubbetje te zien was.

Daar gewoonlyk, by een oppervlakkig onderzoek deezer menschen, alleen gelet wordt op de bovenste oppervlakte, en niet op den grond der bekorsting, zo brengt dit de aanschouwers in den waan, dat alle de menigvuldige uitsteekende punten, die 'er als stekels uitzien, van elkander afgezonderd staan. Doch dit is geenzins het geval: behalven de weinige zo even vermeldde, hangen de overige, in hunne grondstukken, te zamen, en zyn dus, in plaats van stekels, niets dan uitpullingen eener algemeene huidkorst.

(Het Vervolg en Slot hierna.)

EEN VREEMD NATUURVERSCHYNZEL.

Omtrent het midden van September 1802 deed zich een zeer ongemeen Verschynzel voor in eenen Berg, grenzende aan *Loch Tay*, in de Hooglanden van Schotland. Een Schaapenhoeder weidde zyne Kudden omstreeks den top des Bergs, wanneer hy eensklaps overvallen werd door een regenbui van Steenen, rondsom hem nedervallende. Verschrikt door zulk eene ongewoone vertooning, verliet hy met allen spoed den Berg, en ging naar de Dorpen, gelegen in de laage landen beneden, verhaalende het ontzettend wonder, door hem gezien. De Inwoonders gaven hem weinig geloof; evenwel, daar het geloof aan Geesten en andere zonderlinge verschynzelen niet geheel vreemd is in dat gedeelte des Koningryks, bewoog hy eindelyk eenigen van hun, om de plek te gaan bezigtigen, en zichzelven van de zaak te vergewissen. Ter plaatze komende, waren zy niet min verbaasd dan hy, den grond, als 't ware, geheel bezaaid te vinden met een groot

aantal losse Steenen, blykbaare kenmerken vertoonende van nieuwlings daar te zyn nedergefallen. — Rondziende, om de oorzaak te ontdekken van dit vreemd vertoon, bespeurden zy een spleet in de aarde, van eene langwerpig ronde gedaante, in het middelpunt van de plaats, waaromstreeks de Steenen verspreid lagen. Door deeze opening waren dezelve blykbaar uitgeworpen, doch door welke beweeg-oorzaak kon men niet ontdekken. De Berg, waar dit Verschyntzel plaats greep, ligt niet meer dan twintig mylen afftands, in een rechte lyn, van het Dorp *Comrie*, waar zo veele aard-schokken gevoeld worden. Een buitengemeen hevige schok had te *Comrie* plaats, kort naa het bovengemeld Verschyntzel; waaruit men mag besluiten, dat zulks in eenige betrekking tot elkander gestaan heeft.

EEN KUIKEN MET EEN MENSCHEN-AANGEZIGT.

In den voorkeden Jaare (1807) liet een Jood, te *Posen*, in *Zuid-Pruissen*, voor geld zien een Kuiken met een Menschen-aangezicht. Dit Kuiken was uitgebroed op een Landgoed niet verre van *Wreschen*, of *Wrzesnia*, in het District van *Posen*; en de Jood had hetzelfde ontvangen, ter vereffening van eene kleine Snyders-rekening, welke de Eigenaar des Landgoeds hem schuldig was, die verzekerde, dat een ander even zo gevormd Kuiken ten zelfden tyde door dezelfde Hen was uitgebroed, doch 't welk kort daarop stierf. Het Kuiken, 't welk door den Jood leevende vertoond werd, had een zeer leevendig voorkomen, was volwassen, en meer dan een jaar oud. Het lichaam was bedekt met veelverwige vederen, en, zo ver als dat gedeelte van den hals, waar het hoofd begon, in geenen deele door iets zonderlings verschillende van andere Kuikens. Het hoofd ging in grootte dat van andere Kuikens niet te boven; maar het was zonder vederen, en bedekt met een vel van eene eenigzins blaauw-agtige kleur. De oogbolletjes waren juist gevormd als in een menschen-aangezicht, en daarover twee boogen van zeer fyn dons, vormende regelmaatige wenkbrauwen. Het bovenste gedeelte van den bek was zulker wyze geboogen en afgeknot, dat het een welgemaakten

neus

neus uitmaakte, behalven dat dezelve van eene hoornagtige zelfstandigheid was. Een welgevormde menschenlyke mond onder dien neus; met lippen, en twee reyen naauw vereenigde witte spitse tanden, voltooiden dezelve zonderlinge speeling der natuur. De tong was gerond, en gevormd gelyk een menschen-tong. In de daad, het geheele aangezigt had zulk eene verbaazend juiste overeenkomst met een menschlyk wezen op eene verkleinde schaal, dat 'er, om zulks te ontdekken, geen de minste noodzaake was, om den bystand der verbeeldinge in te roepen. — Bovenstaand Verhaal van dit verschynzel was ondertekend en gemeen gemaakt door M. SCHWARZ, een Heer, bekleedende een aanzienlyken post by het Pruisfisch Gouvernement te *Posen*.

LEVENS-BESCHRYVING VAN KAREL WILHELM SCHEELLE.

(Uit het *Hoogduitsch* van C. O. GRUNER.)

SCHEELLE's leven levert ons een voorbeeld op van een' bescheiden Geleerde, die moeds genoeg bezat om de stille vergetenheid te kiezen boven de luidruchtige beroemdheid; wiens yver geen lof noodig hadt; wien de geleerden in zyn vak kenden, en zyne tydgenooten schier miskenden; die zich reeds eenen onsterffelyken naam verworven hadt, eer hy beroemd wierdt. Hy arbeide voor zich in stilte, wenschte en zocht niets, dan meer en meer te leeren. Eindelyk wierdt hy door zyne gewichtige ontdekkingen verraden; en naauwlyks begon hy de vruchten van zyne poogingen te genieten, of hy wierdt der waereld voor altyd ontrukkt. Zyn verlies en zyn roem verbreidden zich schier ter gelyker tyd. Men wenschte hem weder terug, daar hy naauwlyks recht bekend geworden was. Hy wierdt den 9 December 1742 te *Stralund* geboren; zyn Vader was CHRISTIAAN SCHEELLE, een Koopman, — zyne Moeder MARGARETHA ELEONORA WARNEGROSS; hy was van elf kinderen het zevende, ging op de openlyke School, en leerde niets; wierdt diensvolgens, in zyn veertiende jaar, naar den Apothekar BAUCH, in

Gothenburg, een ouden Vriend, gezonden, om de *Arzenymengkunde* te leeren. Na dat zyne leerjaaren verstreken waren, bleef hy 'er nog twee jaaren als *Provisor* staan, en ging toen van daar naar *Malmo* by den Heer *KEUSTRÖM*. Tot dus verre bespeurde men in hem niets meer, dan geschiktheid en yver. Hy las vlytig alle *Scheikundige Boeken*, die hy maar kon bekomen, vooral *NEUMANN*, doch zonder eenige byzondere voorkeur. Hy verdroeg de verandering van zyn tot hertoe gehouden verblyf zeer gelaten; doorreisde de verschillende *Provincien* en *Steden*, en befloot eindelyk, in 1769, naar *Stockholm* en *Upsal* te gaan. Verscheiden Leden van de *Academie der Wetenschappen* verleenden hem het gebruik hunner *Boekery*, en moedigden hem aan, om, naar een aan de hand gegeven plan, eenige *Proeven* in 't werk te stellen. Hy leverde in 1770 zyne *Verhandeling* over de *Vloeispaat* aan de *Academie* over, en ging van daar in 1772 naar *Upsal*. Hier zette hy zyn arbeid in stilte voort; maar de Heer *LOCKE*, in wiens *Apotheek* hy stond, bemerkte weldra de uitgebreidheid zyn^{er} kundigheden, en zyne bekwaamheid in 't *Laboratorium*. *Upsal* was toenmaals door *LINNÆUS* de zetel der *Natuurlyke Historie*, en door *BERGMANN* van de zyde der *Scheikunde* beroemd geworden. Men raadde *SCHÉE-LE* meermaalen, zich aan den laatstgemelden te laten voorstellen; doch hy verlangde en schuwde tevens die byeenkomst, uit vrees dat hy hem niet genoegzaam zou kunnen voldoen. En echter was hem *BERGMANN*'s oordeel niet onverschillig. Hy ging eindelyk naar hem toe, was min of meer verlegen en beangst, dan wierdt door *BERGMANN* uit zyne verlegenheid gered. Hy toonde hem, fiderend en met nedergeflagen oogen, nieuwe *Aarden*, nieuwe *Zuuren*, nieuwe *Metaalen*, nieuwe *Verwandschapstafelen*, en eene nieuwe *Theorie* van *Lucht* en *Vuur*. *BERGMANN* zweeg geheel verhaasd, wyl hy niet begrypen kon, hoe een onbekend jong *Mensch* zoo veel^{erlei} ontdekkingen hadt kunnen doen, brak het stilzwygen, drukte hem vergenoegd de hand, en kende hem den verdienden lof toe. Ter gelyker tyd, 1775, benoemde hem de *Stockholmsche Academie*, waaraan hy zyn^e *Proeven* over het *Benzoë-zout* en het *Arsenik-zuur* hadt voorgelegd, als gewoon *Medelid*; een voorbeeld dat eenig in zyn soort is, wanneer men zich:

SCHÉE-

SCHEELE als Apothekarsgezel voorstelt; — en BERGMANN bezorgde hem, in 1777, een jaarlyks Pensioen van 600 Livres, om de noodige onkosten tot zyne proeven te kunnen goedmaaken.

Dit alles nam hem veel tyd weg. Hy trachtte, in 1777, zich een geruster verblyf te verschaffen, en wees alle voordeelige aanbiedingen van de hand, die BERGMANN en de Regeering hem deden. Hy ging naar *Köping*, een *Zweedsch* Landstadje, om het bestier van de Apotheek te dier plaats over te neemen, misfchien ook wel om de hand der Weduwe, die voor zeer ryk gehouden wierdt, te bekomen. De Apotheek was zeer in verval geraakt: hy bragt dezelve weder in orde, loste de schulden af, die daar op stonden, liet een fraai huis bouwen, en trouwde nu eerst, den 18 Mey 1786, met de Weduwe. Doch op zynen Bruijloftsdag kreeg hy eene heete Koorts, en stierf den 26 Mey, in zyn 44 jaar, zonder de rust en het geluk te genieten, die hy nu zoo naby was.

Het leven van groote Mannen heeft gewoonlyk twee deelen. Het eene bepaalt zich tot benoodigdheden, betrekkingen en verstrooiingen, het andere is den arbeid toegewyd, en te meermaalen wint het eerste op rekening van het laatste, dat daarby lydt. In SCHEELE's leven vindt men dat contrast niet. Het is arm in gebeurtenissen, maar ryk in ontdekkingen. Aan hem ziet men, hoe veel het enkel talent, zonder rang of tytel, zonder begunstigers en voorthepers, doen kan. De vergelyking van zynen korten leeftyd met de menigte zyner uitvindingen, der menigvuldige hindernissen, welke hy te overwinnen hadt, met het klein getal hulpmiddelen, die hy ter bereiking zyner oogmerken bezat, toont ons hem geheel en al, zo als hy was. Om in het naarspooren der Natuur gelukkig te zyn, is gezond verstand, vermogen, en een wys gebruiken van den tyd, noodig: SCHEELE hadt, buiten tegenpraak, veel verstand, maar te weinig van die beschaafde opvoeding, welke vereischt wordt, om dat verstand al vroegtydig te wyzigen, en de noodige richting te geeven. Zyn daaglyksche arbeid verwyderde hem van alle onderricht; het maaken zyner vorderingen viel hem zeer zwaar, dewyl hy de vereischte grondbeginselen der Natuurleere alleen uit Boeken zich kon eigen maaken en

bestudeeren. Hy hadt van niemand onderricht bekomen: hy was, in zeker opzicht, de leerling van zyn eigen vernuft, en hadt aan zyne eigen vlyt alles te danken. Vandaar ook, dat zyne leefwyze dikwyls onnaauwkeurig is; maar wanneer hy duister schynt te zyn, doet een lichtstraal de wolk verdwynen, die hem schynt te omhullen. Wanneer zyne gevolgtrekkingen niet juist schynen, keert hy terstond weder van dezelve terug. Hy hadt een gering vermogen, maar genoeg om zynen roem te bevestigen. Van 600 Livres, zyn jaarlyks inkomén uitmaakende, waren 'er 500 voor zyne menigvuldige en moeiljke proefneemingen bestemd. Na weinige proeven verkreeg hy het resultaat. De ondervinding verleende hem de beste beslissende uitspraak omtrent de belangrijkste vraagen. De ryd behoorde niet hem toe, maar den Heer, by wien hy als Apothekarsgezel stond; doch zyn genie was zyn eigendom, — en dit, met werkzaamheid gepaard, voerde hem tot zyn doelwit. Hetzelfde vuur, waarby hy synen Artzeny-mengkundigen arbeid verrichtte, was ook toereikende tot zyne onderzoekingen. De avonduren, wanneer hy vry was, wist hy verstandig zich ten nutte te maaken. Hy scheen nooit bezig te zyn, en nimmer toch zat hy ledig. Hy overdacht, eer hy begon te arbeiden, en dit maakte dat hy altyd by slechts één werk staan bleef. Niemand hadt minder gereedschap noodig dan hy: van hier dat hy zoo veel nuttige ontdekkingen met zoo weinig onkosten deed.

BERGMANN en SCHEELE arbeidden beiden tot volmaking der Scheekunde; maar ieder op eene verschillende wyze, en in verschillende omstandigheden. Beiden waren het voorwerp van de nieuwsgierigheid der reizende Geleerden. De President DE VIRLY en de Spanjaard ELLUYART ondernamen gemeenschappelyk de reis naar *Zweden*, om beiden te zien en te spreken. De manier, waarop SCHEELE hen ontfing, maakte zyn karakter het best kenbaar. Zy gingen naar *Köping*; gaven de brieven van aanbeveeling; hun door BERGMANN gegeven, over; vonden eenen jongen man met een schortje voor, en vraagden naar hem. Hy brak den brief open en ontfing hen vriendelyk, nodigde hen te gaan zitten, liet zich in een gesprek met hun in, en bleef in zynen arbeid voortvaaren, zonder deswegen eenige verschooning te maaken. Hy sprak vol-

ko-

komen onverschuldigd over vreemde en zelfgemaakte ontdekkingen, zonder verwaandheid of ontydige bescheldenheid. Hy verhaalde hun, zonder eenige achterhouding, alle zyne proeven, en miengde den lof van BERGMANN dikwyls met zyne redenen. De vreemdelingen lieten hem daaglyks des middags by hun ten eeten nodigen, en hy kwam telkens, zonder zich daarover te verontschuldigen. Maar zo dra de tafel was afgenomen, ging hy terstond naar huis, en zy vergezelden hem. Zynen tyd offerde hy aan niemand op. Eindelijk scheidden zy van hem; overtuigd dat alle Geloerden hun geleerd aanwezen zouden kunnen verdubbelen, wanneer zy, gelyk SCHEELE, het juk van plichtplegginge wisten af te schudden.

Eene Vrouw, Madame PICARDET, leerde de *Hoogduitsche* en *Zweedsche* Taalen, om zyne Werken in *Fransch* te kunnen overzetten. De onderneeming was moeijelyk; dan de uitvoering voldeed aan de verwachting.

F. J. V. M.

VERSLAG VAN TWEE OPMERKENSWAARDIGE LUGTREIZEN, DOOR DEN HEER GARNERIN, IN ENGELAND, LAATSTLEDEN HERFSTMAAND, GEDAAN.

„Men heeft, in de Nieuwsbladen van den dag, niet
 „nagelaaten, nu korter, dan braedvoeriger, te
 „gewaagen van de Lugtreizen des Heeren GARNERIN,
 „in *Engeland* ondernomen en gelukkig volvoerd. Een
 „omstandig Berigt van twee deezer, deels door hem-
 „zelven gegeven, zal, zo wy hoopen, onzen Leeze-
 „ren niet onwelkom zyn.”

De nieuwsgierigheid, te *Bath*, en in de onnastreken dier Stad, opgewekt door de belofte van den Heer GARNERIN, om, den 7 van Herfstmaand, uit *Stony Gardens* met zyn Lugtbal in de hoogte te stygen, werd ten dien dage vervuld, en leverde een verbaazend vertoon op.

Het

Het vullen van den Lugtbol ving vroeg in den maasmiddag aan. Zulks geschiedde op de genoeg bekende wyze. De Lugtbol stondt in een afgeslooten perk, te midden van den grooten wandelweg. Onmiddelyk vóór het opgaan werd de Heer GARNERIN met zynen Reizenoot Mr. GLASSFURD, ten einde men een vol gezigt van den Lugtbol mogt hebben, op eene geringe hoogte, aan de touwen voortgetrokken tot het opperste der wandelplaatze, en na de ingeslootene ruimte weder terug gebragt.

Naa dat de Lugtreizigers, omstreeks half zes uren, de vergaderde menigte gegroet hadden, steeg het Gevaarte langzaam op, volgde met een staatlyken voortgang de windstreek boven de valei, tot dezelve verdween agter de hoogten aan de regter hand van *Priorpark*. De omliggende hoogten waren vervuld met een vol verbaasdheid aanschouwende menigte, verlicht door de ondergaande Zon. De straaten, de daken der huizen, waren opgepropt van menschen; en de Lugtbol, grootsch voortgaande in het blauwe uitspanzel, leverde eene vertooning op, die alleen begreepen kan worden door hun, die nevens ons aanschouwers deezer Lugtreize waren. Omtrent een kwartier over zeven uren daalden de Lugtreizigers zeer gelukkig neder in een veld nabij *Mells*, op een afstand van zestien mylen. — Wy zyn gelukkig genoeg, om de volgende byzonderheden deezer Lugtreize, naar het berigt van den Heere GARNERIN, te kunnen mededeelen.

Met groot genoegen mogen wy vermelden de schoonheid van het weêr, dat van heinde en verre duizenden van aanschouwers lokte, om getuigen te zyn van onze Lugtreize uit *Sidney Gardens*. Naa gelegenheid gegeven te hebben om het vullen des Lugtbols te zien, gingen wy in het Lugtvoertuig, en lieten ons om de wandelplaats heen trekken; de vergaderde menigte, die angstig over ons scheen bekommerd te zyn, groetende.

Omtrent half zes uren rees de losgelaate Lugtbol, met een zagt koeltje uit het N. O., opwaards, onder het gejuich van duizenden aanschouwers, wier gejuich beantwoord werd door de nog veel grooter menigte op nabyliggende bergen.

By het opgaan stondt de Barometer op 30 Duim, en de Thermometer op 62°, 10'. Wy waren gevoelig aangedaan door de traanen van teerhartige deelneming, die de

de oogen der Schoonen storten; doch voelden het streefendst vergenoegen, op het zien van de schoone en schilderagtige tooneelen, welke zich aan ons oog opdedden, wanneer de Lugtbol, staatlyk klimmende, ons de Reis deedt voortzetten.

Wy genooten dit vermaak, tot wy, 50 Min. over vyf uren, eene sterke aandoening van koude gevoelden, en den Thermometer tot 52° gedaald zagen; een verschil van 10 Graaden, by toen wy opsteegen. De Barometer was tot 26 gevallen, 't welk ons eene hoogte aanduidde van 3, 420 Voeten. Op deeze hoogte vertoonde zich een onafmeetlyke horizont aan ons oog, die het schoonste landgezicht in 't klein opleverde: aan de regter zyde onderscheidden wy zeer duidelyk de Zee, op welke de stralen der ondergaande Zon zich als in een onmeetelyken spiegel vertoonden.

Naa verrukt te weezen over de heerlijkheid van dit gezicht tot 12 Min. over zes uren, ondervonden wy eene veel grooter maate van koude; de Thermometer was gedaald tot 46° , 't welk eene verandering van 10 Graaden in de lugtgesteldenisfe tekende. De Barometer was slegts een tiende gereezen; dus waren wy slegts 76 Voeten gedaald. Ik schreef deeze groote maate van koude toe aan eene dikke donkere wolk, boven den Lugtbol zweevende. Mr. GLASSFORD wilde daar door heen trekken; doch ik verzette my hier tegen, denkende dat deeze wolk electrick mogt weezen, en wilde het gevaar niet loopen om het lot van ICARUS te ondergaan. Nogthans naderden wy die wolk eenigermaat: de Thermometer bleef op dezelfde hoogte; doch de Barometer daalde tot 25½ Duim, 't welk eene hoogte aanduidde van 3,620 Voeten.

In deezen toestand was de ontvlambaare lugt zeer uitgezet, en de Lugtbol in evenredigheid gezwollen. Wy vonden ons met een damp omgeeven. De Thermometer daalde 3° en tekende 43° ; de Barometer was gezonken tot 24½ Duim, en gaf dus eene vermeerdering van 274 Voeten aan de bovengemelde hoogte. — Wy bevonden ons midden in eene wolk, welke ik oordeelde zeer sterk met electricke stoffe beladen te weezen. De Lugtbol nu geheel en sterk uitgespannen zynde, scheen aan te duiden, dat de minste hooger verheffing dezelve zou doen barsten, door de meerdere ylheid des dampkrings. Het noodig oordeelende my uit dien stand te red-

redden, opende ik een der beneden-aanhangzels, die vaardig zamenwerken met de bovenklep. De Thermometer daalde, 40 Min. over zes uren, tot 41° ; maar de Barometer rees tot 26½ Duim. Ik giste de dikte der wolk op 303 Voeten. Uit de waarneming van den Thermometer bleek, dat het benedenste gedeelte veel dikker was dan het bovenste: want de koude was zo sterk, dat wy ons in onze mantels inwonden; de Thermometer stondt slegts vier Graaden van het Vriespunt. Dan dezelve rees, 52 Min. naa zes uren, tot 46° , en de Barometer tot 29 Duim, wanneer wy oordeelden ons op 874 Voeten van de aarde te bevinden, en ons vermaakten met over de boschen te zweeven; 't welk het gevederd choor ontrustte, 't geen scheen te denken dat wy hun grondgebied hun wilden betwisten.

Ik stelde aan GLASSFURD voor, om neder te stryken in een veld; 't geen zich als daartoe zeer geschikt aanbodt. Dan myn Reisgenoot zeide: *Neen! neen! wy moeten nog hooger klimmen!* Om aan deeze begeerte te voldoen, wierp ik twintig ponden ballast uit, en wy steegen met eene verbaazende spelheid in een spiraallyn opwaards. Weldra waren wy door verscheide wolken heen getoogen; de Thermometer daalde tot 40° , en de Barometer tot 24½ Duim. Alle deeze wolken te boven gesteege zynde, voelden wy de streekende stralen der ondergaande Zon. — De Thermometer was, 59 Min. over zes uren, tot 36° en de Barometer tot 23. 1. gedaald, 't welk een geschatte hoogte geeft van 5420 Voeten.

De ontvlambare lûgt zeer sterk uitgeset zynde, maakte ik toefsel om neder te daalen, en deed zulks 20 Min. over zeven uren. By ons nederkomen onderonden wy den vriendlyken bystand des Volks, 't geen met veel schrooms ons nederdaalen aanschouwde. Wy strecken neder in een veld by *Mells-park*, het Landgoed van THOMAS HORNER, Esq., zestien mylen van Bath gelegen.

De andere Lugtreize, allergeedenkwaardigst door het nederdaalen des stoutmoedigen GARNERIN in de Parachute, volvoerde hy op den 21 van Herfstmaand. De toefsel daartoe was gemaakt in *St. Georges Parade*, *North-Audley-Street*.

's Naamiddags ten vier uren was de Lugtbol genoegzaam

samen gevuld; dan men zette dien arbeid nog een half uur voort. Omtrent vyf uren was de Lugtbol tot opvaarten gereed, en werd terug gehouden door magt van volk.

De Loots-lugtbol, bestemd om de windstreek aan te duiden; was omtrent agt voeten hoog en zes wyd; deene rees zeer schoon tot eene ontzettende hoogte, en nam eerst een N. O. richting, aanwyzende, welk een koers de groote zou volgen.

De Heer GARNERIN hadt de toebereidzels gemaakt tot de ontzettende onderneeming om met de Parachute neder te daalen. De katoenen stoffe, waaruit dezelve bestondt, en die digtgewouwen gelegen hadt omtrent de tinnen pylen des middelpunts; op de wyze van een digtgedaanen zonnescherm, werd aan het boveneinde uitgebreid, gebonden aan een hoep van agt voeten diameter, met eene ronde opening van één en een half voet diameter in het midden. In deeze opening eindigde de luis; waarin het touw was, 't welk de Parachute aan den Lugtbol vastmaakte. De zyden van de Parachute waren, als dezelve hing, omtrent vyftien voeten lang. Het schuitje, 't welk tot hiertoe aan den Lugtbol vastgebleeven was, werd nu weggenomen, de koorden byeenverzameld, en vastgemaakt aan het touw van de Parachute. Vooraf hadt men een Papier aan den Lugtbol gehegt, eene belöosing aanbiedende aan den geenen, die denzelven zou vinden. Een kwartier vóór zes uren zette zich de Heer GARNERIN in de holte van de Parachute; de zyden daarvan reikten tot aan zyne borst. De koorden, waarmede die holte of bak was vastgemaakt aan het katoen, vormden een knoop boven zyn hoofd, zo dat hy 'er niet uit kon vallen. De Parachute hing vry verre van den Lugtbol verwyderd. De Lugtbol zelve was omtrent zestig voeten hoog, en de geheele toefel kon, wanneer de bak, waarin de Heer GARNERIN zich bevondt, den grond raakte, niet minder dan honderd-en-twintig voeten hoog zyn.

Het laatste touw, 't welk dit gevaarte vasthieldt, werd 10 Min. vóór zes uren afgesneden; de Lugtbol ging uit den noordoosthoek der Paradeplaats op, en rees, met eenen deftigen opgang, tot eene ontzettende hoogte. GARNERIN wapperde met de drie-kleurige vlag. De klaarheid der lugt bragt te wege, dat

dat men al den tyd deeze heerlyke vertooning op de volkomenste wyze kon aanschouwen.

Wanneer de Lugbol zich bevondt boven *Tottenham-court*-weg, en tot eene verbaazende hoogte was opgesteegen, begon de avond te vallen, en GARNERIN sneedt het touw af, waaraan de Parachute hing; deeze spreidde zich uit, en daalde zo zagtyk nederwaards, dat dezelve naauwlyks scheen te beweegen: de Lugbol bleef als op dezelfde hoogte. Toen de Parachute nader onder 't dog der aanschouweren kwam, zag men dat dezelve op eene zeer sterke wyze heen en weder ging. GARNERIN slingerde van den eenen na den anderen kant, gelyk de slinger van een uurwerk. Deeze werking was zo geweldig, dat GARNERIN somtyds op den rand der Parachute kwam, en men vreesde, dat hy 'er overheen zou slingeren; en het geheele voertuig omver tuimelen.

Op den afstand van omtrent zestig voeten boven den grond zynde, sneedt GARNERIN een gewigt af; dit brak den val, en hy streek neder in een veld, agter de huizen aan de wegzijde van het *Kinderpokken-Hospitaal* na de *St. Pancras Kerk*. De slingerende beweging, welke de bak onder het nederdaalen hadt, verminderde zeer, toen hy de aarde naderde; en wanneer hy tot tweemaal de hoogte der huizen was nederge daald, begon de Parachute zich eenigzins te sluiten, en de nederdaaling schieliker toe te gaan. De bak, nederkomende, raakte met den rand den grond, en kantelde. Onverwyld schoot 'er een man toe, om GARNERIN te helpen, die voor een korte poos op diens arm leunde, alzins blyk van vermoedenis geavende. Hy kwam binnen kort tot zyn adem; doch de menigte drong van alle kanten op hem aan, vraagende of hy ook eenig letzel bekomen hadt. Hy scheen rust te begeeren, en beduidde met zyne hand dat men hem met vrede zou laten. Om hem ruimte te geeven, liet een Heer hem op zyn paard stygen. GARNERIN bekwamen ten vollen, slingerde zyne vlag boven de hoofden der toekykeren, die hem, wegens de behoudene nederdaaling, geluk wenschten.

De Parachute en de daaraan gehegte toestel werd opgepakt, en door zes man na de Herberg *Adam en Eys* gedraagen. GARNERIN reedt na het *Kinderpokken-Hospitaal*; verscheide Heeren te paard reeden hem vooruit,

om den weg te baanen; een deezer zwaaid met de driekleurige vlag.

De opklimmende Lugtbol en de nederdaalende Parachute werden overal in de Stad gezien. Volgens de gissing van den Heere GARNERIN, hadt hy in het opstijgen de hoogte van 4.154 Voeten bereikt. — De Lugtbol kwam 's volgenden daags neder by Mr. ABRAHAM HARDINGS, dicht by *Frencham-mill*, drie mylen boven *Farnham*, in *Surry*.

GARNERIN heeft zints een Verhaal uitgegeeven van deeze Lugtreize, waarin hy opmerkt: „Het is noodig, wanneer ik de proeve met de Parachute doe, dat ik den staat des dampkrings kenne, om my te kunnen verzekeren van den koers, dien ik zal neemen, en alle voorzorgen te draagen, om my van eenen gelukkigen uitflag te verzekeren. Omtrent drie uren in den naadmiddag had ik het genoegen van eene eerste aanwyzing te krygen, doot een *Montgolfier*-Lugtbol, uit den omtrek van de *St. Georges* Paradeplaats opgelaten, en die de richting nam over de *Mary-le-bonne* velden.” — Hy voegt 'er nevens: „Het welvlaagen deezer Proefneeminge vermeldende, kan ik niet nalaten myne gedagten mede te deelen over het gevaar van by nacht Proeven met Lugtbollen te neemen, welke by lange na niet altoos geschieden door Lieden, genoegzaam der zaake kundig. Men heeft, met rede, op de gedagte, dat een Machine van deezen aart kan vallen op eene plaats, waar brandstoffs is, op het want van een Schip, en dus den deerlyksten brand veroorzaaken. In *Frankryk* is het opzenden van Nacht-lugtbollen verboden, en de Consulaire Regeering heeft aan my alleen het bestuur opgedraagen van de Nacht-lugtbollen, doot my uitgevonden en by de Nationaale Feesten in zwang gebragt.”

KARAMSINS ONTMOETING VAN, EN ONDERHOUD MET CHARLES BONNET.

„De *Russische* Reiziger KARAMSIN, wiens Reis, in 't *Engelsch* overgezet, ons meermaalen een onderhoudend Stukje opleverde, schryft uit *Geneve* zymeng. 1802. NO. 13. Q q „den

„*een Vriend*, betreffende de Ontmoeting en het Onderhoud in 't opschrift vermeld, den volgende*n* Brief.”

* * *

Gy zult u misschien verwonderen, dat ik my zo lang te *Geneve* heb opgehouden, zonder u een enkel woord over den beroemden BONNET te schryven, die op zyn Buitengoed *Genthoo*, omtrent vier mylen van *Geneve*, woont. Dan my was verhaald, dat deze Heer zich in een zeer slechten staat van gezondheid bevondt, doof en blind was, en verboden hadt, iemand, zyne naaste Bloedverwanten uitgezonderd, by zich toe te laten.

Eindelyk was ik gelukkig genoeg van hoope te krygen, dat ik toegelaten zou worden by dien grooten Wysgeer en Natuurkenner. De Heer K....., een Bloedverwant van BONNET, nam vriendlyk op zich, my ten diens huize te brengen; met verzekering, dat de Heer BONNET myne begeerte, om hem te zien, zeer wel zou opneemen. — Wy gingen te zamen op een morgen derwaards; doch vonden hem niet t'huis. De Heer K..... liet 'er een boodschap, dat een Heer uit *Rusland* begeerde kennis met hem te maaken. 's Volgenden daags kreeg ik eené uitnoodiging van BONNET zelven.

Op het bepaalde uur begaf ik my na 's Wysgeers verblyf. Binnengelaaten, geleidde men my na de kamer, waar zich die Wysgeer bevondt, dien ik, te myner groote verbaazing, in eenen geheel anderen toestand aantrof, dan men hem doorgaans beschreeven hadt. Ik had verwacht een zwak oud man te zullen zien, onder den last der jaaren ter aarde geboogen, met eené ziel, onverduldig nog omzweevende in een broos lichaam, haakende na zyne ontbinding, om als een hemelburger uit zyne ballingschap ontslaagen te worden — met één woord, niets meer dan de ruïnen van 't geen voorheen CHARLES BONNET geweest was. — Doch, in stede hiervan, kwam ik in de tegenwoordigheid van een bevallig oud man, wiens oogen glinsterden met al het vuur van gezondheid en kloek verstand, wiens stem sterk was en duidelyk, in 't kort BONNET zelven, zo als de Leezers van 's Mans *Palinodie* hem zich voorstellen.

Bon-

BONNET ontving my aan de deur zyns vertreks, en reikte my gultartig de hand toe. — „Gy ziet,” sprak ik, „een Jongeling, die uwe Werken met veel ge-
„noegen en voordeel gelezen heeft, en den Schryver
„erbied en liefde toedraagt.” — De Grysaart ant-
woordde: „Het strekt my tot vermaak, wanneer ik
„hoor dat myne Werken aan waardige Menschen eenig-
„genoegen schenken.” — Wy zaten by 't vuur;
BONNET in een grooten Armstoel, en ik naast hem op
een gewoone. — „Kom nader,” sprak hy; teffens
het Instrument, 't welk hy om te hooren gebruikt, aan
zyn oor brengende; „myn gehoor is zwak en onvel-
„komen geworden.” — Ik kan, van woord tot woord,
niet verhalen, wat BONNET en ik te deezer gelegen-
heid spraken, in een onderhoud van drie uren; doch
wat ik my herinner, zal ik u mededeelen, en hiermede
zult gy u te vrede moeten houden.

In de eerste plaats moet ik vermelden, dat ik geheel-
enal bekoord was over de vriendlykheid en oopenhartig-
heid, waarmede hy my bejegende. Geen zier hoogmoed
of trotschheid huisvest by deezen Man. Hy sprak met
my alsof ik zyns gelyken was, en ontving myne her-
haalde betuigingen van hoogagting met eene beleefdheid
en nederigheid; alsof hy een Man geweest ware, die
eerst eenigen naam in de Geleerde Wereld begon te mak-
ken. Zyn eigen hart is zo opregt godd; zo zuiver,
zo schuldloos, dat hy elke betuiging, welke hem ge-
daan wordt, ontvangt als eene eerlyke en opregte uit-
boezening des harten, en nooit de opregtheid van an-
deren in twyfel trekt. — 6, Welk een onderscheid
tusschen de *Hoogduitsche* Geleerden en zulk een Man
als BONNET! De eerstgemelden ontvangen uwen lof,
met een glimlach, waar de trotschheid kennelyk door
heen kykt, als eene verschuldigde schatting, hun toege-
bragt, en staan nauwlyks enige acht op hem, die
ze aanbiedt; maar BONNET brengt zedig de beleefdheid,
welke met hem bewyst, op den bewyzer over. Nog-
thans, hoe verbaazend groot was het onderscheid tus-
schen hem en my! Ik zat in gesprek met eenen Man,
bekend en geëerd als een der grootste Wysgeeren, door
geheel de wereld; hy sprak met een Jongeling, die on-
der den grooten hoop der menschen heen wandelt, en
hem geheelenal onbekend.

BONNET schiep genoeg in myn voorstel, dat ik ten

oogmerke had, zyne Werken in 't *Russisch* te vertaalen; doch vroeg my, „waarmede ik zou beginnen?“ — „Met de *Beschouwing der Natuure*,“ was myn antwoord, „als een Werk, 't welk, in waarheid, een Magazyn van nuttige kundigheden mag genaamd worden.“ — „Ik was,“ gaf hy hierop te verstaan, „toen ik dit Werk schreef, verre van te verwagten, dat het zulk een gunstig onthaal zou ontmoeten, en in zo veelerlei Taalen overgezet worden. Gy kunt uit de Voorreden zien, dat ik ééns op het punt stond om het geheele Werk in het vuur te werpen. Ik acht de *Palingenesie* het nuttigste van alle myne Schriften, en dat meest verdient vertaald te worden. De tegenwoordige Eeuw is de Eeuw der Ongeloovigen.“

Geenzins was BONNET 'er over te vrede, dat men zyne *Beschouwing der Natuure*, zonder zyne toestemming, in 't *Engelsch* en *Hoogduitsch* vertaald hadt. „Wanneer,“ zeide hy, „de Schryver van eenig Werk nog in leevenden lyve is, komt het my voor, een groot gebrek aan welleevenheid te zyn, aan de Vertaaling, zonder diens toestemming, de hand te slaan.“ — Minst betoonde hy zich voldaan over de *Hoogduitsche* Vertaaling, door den Hoogleeraar TITUS vervaardigd; dewyl deeze het zich onderwonden hadt, om, op verscheide plaatsen, verbeteringen in dit Werk te maaken, en zyne eigene denkbeelden in die des Schryvers in te lyven. — Ik merkte aan, dat TITUS, schoon een geleerd Man, dikwyls zyne meening niet begrepen hadt; by voorbeeld, de woorden van BONNET, *Je m'élève à la raison éternelle!* zet TITUS over, *Ich erhebe mich zu der ewigen Vernunft!* schoon de zin duidlyk vordere, dat hy het woord *Vernunft* niet, maar *Ursache* bezigde: *Ik verhef my tot de eeuwige Oorzaak!* gelyk de *Engelsche* Overzetting heeft. BONNET sloeg my op de schouder, toen ik deeze aanmerking maakte.

BONNET bemint LAVATER; hy preea diens hart en bekwaamheden; „maar,“ voegde hy 'er by, „men kan hem niet tot een veiligen Gids in de Wysbegeerte neemen.“

ROUSSEAU werd door BONNET onderscheiden als een der keurigste Schryveren. „ROUSSEAU'S Styl,“ zeide hy, „is waarlyk muzyk; maar zyne Philosophie bouwt, kasteelen in de lugt.“ Aan de naagedagtenis van

ROUS-

ROUSSEAU KON BONNET niet vergeeven de gestrengheid, waarmede hy de Regeering van Geneve behandeld hadt.

BONNET merkte aan: „In geheel Europa is geene „Stad zo verlicht als Geneve. Kunstenaars, Werklieden, Kooplieden, Vrouwen, jonge Dogters, leezen „hier niet alleen Romans en Tooneelspelen, maar ook „Boeken over de Wysbegeerte, en hebben ieder eene „kleine verzameling van zulke Boeken.” — Uit myne eigene ondervinding kan ik in dit geval spreken. Een Kapper in Geneve heeft doorgaans VOLTAIRE op zyn duim; en een jonge Graaf, die Lessen gaf over de Verborgenheden der Natuure, werd door de Jufferschap het greetigst gehoord. — BONNET draagt in Geneve den bynaam van *het Insect*.

VERGELYKENDE BESCHOUWING VAN DE ONGEMAKKEN, WELKE
HET GEMIS DES OZIGTS EN DAT DES GEHOORS VER-
GEZELLEN.

—— *Neque enim fortuna querenda
Sola tua est: similes aliorum respice casus
Mistus ista feres.*

OVIDIUS.

(Naar het Engelsch.)

Het is een menigmaal, in gesprekken, behandeld onderwerp, of men, stondt het te onzer keuze, van beide de twee ongelukkige levensomstandigheden, aan *Doof- of Blindheid* de voorkens zou geeven. Zo dikwyls bykans, als ik dit stuk hoorde behandelen, merkte men de Doofheid als het minste kwaad aan. Ter weder spreking, hogthans, van deeze bestissing, en als schynbaar strekkende om zulk eene keuze althans eenigzins twyfelagtig te maaken, strekt eene welbekende waarneming, dat Blinden een opgerulmd en gelukkig voorkomen hebben, terwijl droefgeestigheid zich op 't gelaat der Dooven vertoont. Dit vond ik wel eens aangedrongen, maar nimmer genoeg ontwikkeld.

Daadzaaken schynen zich hier tegen de Bespiegeling aan te kantten; en schoon men de eerstgemelde doorgaans erkent, wordt de laatste niet zelden toegejuicht. Om reden te geeven van deeze schynbaare onbestaanbaarheid, zal ik in deeze Proeven trachten te bewyzen, dat de Natuur zo wel aan haare ongeluk-

lukkiger als aan hare gelukkiger Kinderen eene gelijke maate van gunstbetoon schenkt, dan in 't algemeen verondersteld wordt.

De opgeruimdheid der Blinden, schynbaar aanlopende tegen de algemeene vrees om een van dat geal te worden, terwijl het verlies des Gehoors, in vergelyking gesproken, met weinig ontzetting vernomen wordt, ontstaat, naar zyn begrip; uit de volgende oorzaken. — Wy vormen onze waardeering van de onderscheidene maate van genoegeen en geluk, genooten door Personen, die hun Gezicht of Gehoor verlooren hebben, uit hun gedrag en voorkomen in de Zamenleving. Maar de vergelyking in dezer voege opmakende, vervallen wy zeker tot dwaaling: de plaats en tyd der waarneming is voordelig voor den eenen, niet voor den anderen. — Wy oordeelen is 't afgetrokken over hunne behoeften, en de ongelegenheden, aan hunnen staat verknogt; 't geen aanleiding geeft tot eene onnaauwkeurige en rechtstreeks fnydige gevolgtrekking.

De gezellige verkeerung bezit voor den *Blinde* bykans alle bekoorelykheden, welke dezelve oplevert: met den *Doove* is het geheel anders gelegen. Diens geenis des zinnigs wordt verzwaaard, daar hy ooggetuige is van het genoegeen, 't welk de onderlinge zamenpraak verschaft aan het boorende gezelschap; iets, waarvan hy geen genot altoos kan hebben. Hy ziet, 't is waar, zyne Vrienden; doch zy zyn voor hem weinig meer dan welgeschilderde Beelden op een schildery. Hy is ooggetuige van hun geluk; doch des te meer voelt hy zyn eigen ongeluk.

De *Blinde*, daarentegen, zo even mischien gekomen uit het verveelende van de sombere eenzaamheid, voelt zich als 't ware opgeroepen om deel te neemen in alle de genoegten der Gezelligheid; het pràaten over de voorvallen van den dag, de gesprekken over Boeken, Smaak, Vernuft, goestige Invalten, houden zyne aandacht beurtlings bezig; en hy is een deelgenoot van 't genoegeen, daaruit herkomstig. De Muzyk, die zagtste streekster der gemoederen, klinkt hem hoogst aangenaam in de ooren; en terwyl hy niet zelden in geestvervoering weggerukt wordt door de verrukkende toonen, zou hy voor het vermaak, daaruit herkomstig, nauwlyks het verkrygen des Gezichts wenschen (*). — De aandoeningen, welke gebooren worden uit het aanschouwen van het Schoone, zyn niet voor hem; doch hy is geen getuige van een genoegeen, in 't welk hy niet kan deelen. TANTALUS zou min

(*) „Sonorum immensa varietas est. — Varios animi affectus, et illos imprimis & latius inspirant, multique homines ex hoc inexhausto fonte, puras & suavisimas voluptates hauriunt.” GREGORIUS Confessus.

zijn zyne kwelling gevoeld hebben, hadt hy de voorwerpen van zyne begeerte niet gezien.

Laaten wy 's *Dooven* aandoeningen nagaan. Om dit ten zynen meesten voordeele te doen, moeten wy hem in de afzondering en in de eenzaamheid volgen. De Natuur opent haar groote Boek voor zyn oog, met alle de bekoorelykheden, uit die beschouwing te raapen; haare ontelbaare schoonheden gaan in stille majestek voorby 't zelve heenen: zodanige teoneelen aanschouwt hy met verrukking; en geen wonder, dat hy in die verrukking uitroept: „Gods zy dank, dat ik niet „blind ben!” — In zyn Boekvertrek verschaffen de schatten van Wetenſchap en Geleerdheid hem middelen tot verſtandlyke vordering en vermaakende uitſpanning: Boeken ſchenken hem eene verſtandsvoldoening, zonder dat hy zich-zelfen of anderen moeite geeve; Proefneemingen in de Wysbegeerte breiden zyne kundigheden uit, en derzelver toepaſſing verwarmt zyn hart (*).

Dit kort overzigt kan ons toonen, dat, indien de *Blinde* in de gezellige ſamenleeving veel vooruit hebbe, de *Doove* in eenzaamheid zyne geneugten ſmaakt. Dit loſt de ſchynbaare ſtrydigheid op, van de waargenomene vrolykheid van deezen, en de zo zigbaare maagteſtigheid van den anderen.

Stellen wy eene nadere vergelyking te werk van hunne wederzydſche Behoeften en Genietingen, zy zullen meer in evenwigt komen, dan men doorgaans veronderſtekt.

Wanneer wy het oog ſtaan op beider ahangelykheid van huſpbetoon, dan moeten wy bekenne, dat, in den eerſten opſlag, de *Doove* vooruit hebbe; doch een naauwkeuriger beſchoowing zal ons miſſchien min vertrouwend op dit eerſt gevelde oordeel maaken. Het denkbeeld, om van de eene plaats na de andere te moeten geleid worden, is bedroevend, en ik geloof dat hetzelfde zwaar weegt onder de redenen, die de meesten beweegen om aan de *Doofheid* de voorkoutze te geeven: dan deezer laattgemelden ahangelykheid, ſchoon van eenen anderen aart, is bykans even groot als die der eerſtgenoemden. Zy kunnen, 't is waar, ongeholpen hunnen weg gaan; doch het is de vreugdlooze wandeling der *Alte*: zy zien de woelige leevendigheid der menſchen; zy begeeren te weten, wat dat wooten en draaven beduidt; doch te vergeefs: zy worden, als 't ware, door het eene zintuig gebragt voor het tooneel, 't welk zy beſchouwen; maar de beweegreden of het oogmerk der ſpeelderen blyft hun onbekend, door 't gemis van het ander. Het Gezicht zal, in de mees-

(*) Dit alles kan, tot zekere mate, ook van den *Blinde* gezegd worden; dan zyne ahangelykheid van anderen, in dit geval, is zo groot en volſtrekt, dat dit vermaak dikwyls in ſmert eindigt.

meeste gevallen, ons in staat stellen, om die toevallige gevaaren, aan welke het gemis daarvan menigmaal blootstelt, voor te komen of te ontwyken; ik weet nogthans van *Doeven*, die overreedend werden, door het naderend gevaar niet op te merken, 't welk, gehoord zynde, een *Blinde* zou hebben kunnen ontwyken.

In geval van Brand stellen wy ons den hulploozen staat des *Blinde* als allernaast voor oogen: verschrikt en ontsteld, bewust van het over 't hoofd hangend gevaar, is hy buiten staat om voordeel te raapen uit die waarschuwing; hy moet zich verlaten op de trouwe zynen Oppasseren, die niet zelden in zulk een geval, door den sterksten trek der Natuure, Zelfbehoud, gedreeven, deeze opvolgen boven het redden van een' anderen. — Dan ook in dit ontzettend geval bevindt zich de *Doove* in een onmiddelyk gevaar. Nagt is de slaaptyd; en zy, die niet kunnen hooren, slaapen veelal vast. Een Vriend, een Buurman of Knecht moge met de verbaarlykste stem schreeuwen, op zyne deur geweldig kloppen, — vergeefs! — hy slaapt voort, — of ontwaakt alleen om zyn eigen ramp te zien, zonder tot het ontkomen in staat te wezen.

Is een *Blinde* een liefhebber van Boeken, hy kan in stilte zich vermaaken met het hooren voorlezen van een' anderen; schoon dit (gelyk ik vrees) maar al te dikwyls een elendige staat van afhankelijkheid is. En indien eene voorige leevenswyze den *Blinde* meer aan Lichaams- dan aan Letteroefeningen gewend hebbe, zal hy het gemis van zyn Gezicht te grooter vinden. Gezelschap blyft nu bykans zyn eenige toevlucht; daar zien wy hem opgeruimd en vrolyk; doch het is ook alleen daar; de tyd, dien hy in eenzaamheid doorbrengt, drukt hem als een zwaaren last. Een jong Krygsman, die in den sryd het gezicht verloor, hadt, te verstaan geevende, hoe zeer ik verwonderd stond, dat hy nog al zyne leevendigheid behieldt, antwoordde my: „Ik heb genoeg, als ik in gezelschap ben; en gelukkig voorwaar! want gy kunt u geen denkbeeld vormen van de elendige uren, welke ik in eenzaamheid doorbreng.” — Zelfs de zodanigen, die in vernuft verre boven anderen uitstaken, scheenen het gemis des Gezichts op het treffendst te gevoelen. MILTON, met zulk een schat van kundigheden voorzien, die de rykste verbeelding bezat, beklagt zich bitter over het gemis zynen oogen.

Heeft een *Doove* geen smaak in Letteroefeningen, hy kan niet, even als de *Blinde*, die zich in een gelyk geval met hem ten deezen aanzien bevindt, dit gebrek aanvullen, door de vermaaken des gezelligen leevens te genieten. Gezelschap, wanneer het ophoudt hem genoeg te schenken, veroorzaakt hem smert.

Naz

Naa dit alles mogen wy wel zeer in twyfel trekken, of deeze bykans noodwendige verbanning uit het gezellig leeven niet ten vollen opweegt al het bejammerende, 't geen van den toestand eens *Blinden* kan gezegd worden. — Beroof den Mensch van de genougten, welke de Zamenleeving verschaft, en gy berooft hem bykans van alles, waarom hy wenscht te leeven. Alleen zynde, heeft hy geen genoegen; en de Wereld, wanneer hy 'er zich in begeeft, is voor hem weinig meer dan een groot Klooster van de Orde van *Le Trappe*, waar eene altoosduurende stilzwygenheid heerscht. Deerlyk moet het lot van een mensch wezen, die geen genot in eenzaamheid en geene bekooring in de gezelligheid vindt.

Niet veel kan men rekenen op der *Dooven* vermogen om door Teken en te spreken: want schoon de noodzaaklykheid hun daarin zeer bedreeven maake, is het eene taal, aan anderen meestal geheel onbekend; — de kundigheid van iets, 't welk zelden noodig of nuttig is, heeft niets, 't welk ons tot de kennisverkryging aanprikelt. De *Dooven* worden veeltyds eigenzinnig; hun genot bepaalt zich tot de geenen, die hun van dag tot dag omringen; en de zamenkoot, die anderen vermaak schiept, is voor hun eene bron van verveeling en misnoegen. Niet zelden is achterdocht een heerschende trek in hun character: bewust van hun onvermogen om te ontdekken, verbeeldt zy zich niet zelden beledigd te wezen, en veroorzaaken, gevolgelyk, onaangename gewaarwordingen, zo by zichzelf als by anderen.

Het gemis des *Gesichts* of des *Gehoors* is beide een zwaar onheil; doch de Natuur vergoedt, in beide gevallen, het gebrek in eens meerdere maate, dan zy, die deeze zintuigen bezitten, zich kunnen verbeelden. Het gemis des eenen zintuigs geeft meerder sterkte aan het andere; en schoon derzelve getal verminderd is, worden de vermogens der gewaarwordinge verbeterd.

Allen hellen wy over, om de rampen, die ons belooopen of drukken, voor de zwaarste te houden; doch het lot van anderen overweegende, zullen wy minder klaagensstofte vinden. Deeze klaagzucht ontstaat ook niet zelden uit eene valsche waardeering van 't geluk, 't welk anderen ten deele valt. Een *Fransch* Schryver heeft dit zeer keurig uitgedrukt: „ 't Geen ons niet wel te vrede maakt met onzen staat, is „ het harsenschimmig denkbeeld, 't welk wy van eens anders geluk vormen.”

SCHIMPDICHT VAN FERDUSI OP MAHMUD,
KONING VAN PERSIË,

www.libtool.com.cn

(Uit het *Perfick*.)

Verftand ontbreekt aan Mahmud onzen Koning;
Zyn ziel is van milddadigheid verwyderd:
Niets edels kan eens Slaaven zoon (*) verrigten,
Offchoon hy veelcr Vorften vader zy.
De boom, die van natuur tot 't bittere zoort behoort,
Zo gy hem overplant in 't Paradyf,
Zo gy uit de eeuw'ge bronnen (†), op zyn' tyd,
Met honing hem befproeit, met de allerzoetfte honing,
Toont toch op 't eind zyn' aard,
En brengt gewis de wrangfte vrugten voord. —
Neemt gy een Kraaijen - ei, in duifternis gevormd,
En laat de Paauw van 't Hemelhof het broeljen;
Geeft gy het kulken, by zyn komst uit 't ei,
De vygen van den goddelyken boom tot spyze,
Tot drank het water uit de Salsebilsche (‡) bron;
Blaaft, eindlyk, Gabriël dat ei aan met zyn' adem, —
Toch komt een Kraal te voorschyn uit het Kraaijen-ei,
Die al de moeite van den Hemel-Paauw verydeit. —
Neemt gy een Adder van den weg,
En doet haar rusten onder roozen,
En fchenkt haar al wat haar behaaglyk is,
En drenkt haar uit de onfterfelykheids-fontein;
Die zorg maakt haar u geenzins ten vriendin;
Ook tegen u blaast zy in 't eind venyn. —

Hy,

(*) MAHMUD was de Zoon van FERECTIGHIN, slaaf van den Bevelhebber der Perfische Legers onder den Koning NUHI SAMANL.

(†) De Mohammedaanen vergelyken 't Paradyf by eenen fchoonen hof, waarin uitnemende bronnen, heerlyke vrugten, fchoone vogels, met één woord alles te vinden zy, wat een hof bekoorlyk maakt.

(‡) Zo noemen zy een der hemelfche bronnen.

Hy, die een tuin besit, neem' vry een' jongen Vil,
 Breng' hem uit de eenzaamheid daarheen,
 Geef' hem des nagts een roozenstruik ten leger,
 Strooi' 's morgens hyacinthen in syn bed;
 Naauw breidt de morgenstond zyn vleugels uit,
 Of hy vliedt haastig naar een' donkren hoek. —
 Niet ydel is het zeggen des Profets (*):
 't Keert alles eindelyk tot zynen aard terug.
 Gaat gy door plaatsen, daar men geurig Amber veilt,
 Uw kleed behoudt nog lang den reuk van Amber;
 Vertoeft gy wat in winkels, daar men smeedt,
 Gy brengt 'er niets dan vuiligheid uit mede. —
 Geen wonder dus, dat van een slegthoofd ondeugd komt,
 Wie kan den nacht syn donkerheid beneemen?
 Hoopt van eens slegten zoon geen goed;
 Geen Moor toch wordt door 't waschen blanker.
 O Vorst! indien uw inborst zuiver waar geweest,
 Gy hadt milddadigheid geoefend jegens my (†);
 Gy hadt der Dichtkunst hooge waarde
 Gekend, als die vóór u der Persen troon versierde;
 Gy hadt myn hoop op voorspoed niet verrydeld,
 En met een ander oog myn werk beschouwd;
 O Koning Mahmud, Volken-overwinnaar!
 Indien gy my niet vreest, vrees echter God.
 Waartoe wekt gy myn bytend, scherp vernuft?
 Vreest gy myn bloedend zwaard geenszins?

(*) MOHAMMED.

(†) FERDUSI hadt, op verzoek des Konings, een Gedicht vervaardigd, 't geen hem 30 jaaren arbeids kostte. Hy verwagte hiervoor eene billyke belooning; doch de Vorst weigerde hem die te geeven. FERDUSI, dus te leu gelid, vervaardigde dit Schimpdicht op MAHMUD, waarin hy hem zyne geringe afkomst en schandelyke gierigheid verpoot.

WINKEN, BETREFFENDE HET MAAKEN VAN UITERSTE WILLEN.

Volgens Dr. LETTOM.

www.libtool.com.cn

Het Instinct der Dieren tot bescherming hunner Jongen staat gelyk met, indien het niet overtroffen wordt door de Genegenheid der Menschen voor hunne Kinderen. De behoeften der Dieren zyn weinig, en het vermogen, om aan dezelve te voldoen, wordt ras verkreegen; dan die der Menschen veranderen steeds, en vergrooten teffens. Vanhier dat de toezienende zorg des ouderdoms en der ondervinding naauwlyks met 's Menschen Leeven eindigt. De Mensch, die met zorg en arbeid Eigendom verkrygt, verlangt eigenaartig, dien Eigendom in zyn Gezin en by zyne Bloedverwanten te doen overblyven. Op 't geen hy dus verkrygt, heeft hy een Regt, en voelt eene neiging om daarover onder hun te beschikken. Tot deeze beschikking stelt hem de Wet in staat; hy kan en mag het, onder zekere bepalingen, doen by Uitersten Wille.

Wanneer men in aanmerking neemt de zorg en den arbeid, waarmede de Eigendom veelal verkreegen en bewaard wordt, en de volstrekte onzekerheid van den duur des Menschlyken Leevens, komt het my verbaazend vreemd voor, dat iemand één uur diens onzekerem tyds laat verloopen, zonder deezen zynen wensch te verzekeren. — Zomtyds, 't is waar, kunnen verscheide netelige levensomstandigheden, en een onvaste staat der Familiebeïangen, eenige Menschen beweëgen, om met het maaken van hunnen Uitersten Wil te verwylen; maar geen Boedel kan zich in zulk een staat van onzekerheid bevinden, dat deeze een regtmattigen grond opleevert, tegen het doen vervaardigen van een Uitersten Wil, die, ééns gemaakt zynde, als 't ware, een klaarder licht verspreidt over den staat der zaaken, en den maaker in staat stelt om veele omstandigheden te veranderen of te wyziggen, zo dat het strekke tot geruststelling van zynen geest.

Enigen zyn onbedagtzaam of verstandloos genoeg, om zich te verbeelden, dat zy, door het doen opstellen van hunnen Uitersten Wil, daadlyk hun eigen Leeven verkorten. Gelukkig, egter, dat de minste en algemeenste bedentking dit denkbeeld niet zeer algemeen maakt. In de daad, ik ben, door eene langduurige en herhaalde overweeging, overtuigd, dat dit bedryf, wel verre van het leeven te verkorten, door de voldoening, welke hetzelfde schenkt, het leeven verlengt.

Veele Ziekten, die het menschlyk lichaam kwellen, hangen grootlyks af van zielsbekkernissen, en weinige zaaken die-
nen

den kragtdeugter om kwellende zorg af te weeren, dan deeze zekerheid omtrent de beschikking des Eigendoms. Dit wordt ten sterksten bevestigd, wanneer de menschen door eene gevaarlyke Ziekte worden aangegrepen, zonder dit stuk bezorgd te hebben. Zulk's strekt om de Ziekte te verzwaaren en de geneezing bezwaarlyker te maaken; zodanig zelfs, dat de onrust en verlegenheid, daaruit gebooren, niet zelden vroegtijdig ykhoofdigheid doet ontstaan, of zodanig eene verbystering in het verstand, als naauwlyks het vermogen overlaat om die laatste beschikkingen te bewerkstelligen. — Hoe dikwyls heb ik eene bitter schreiende Vrouw gezien, hoe menig eene beminnelyke Dogter in traanen, door het verzuim van een liefhebbend Egtgenoot en Vader, die onbedagt het maaken van zyn Uitersten Wil van dag tot dag verwyldte, tot dat, helaas! zyne verzwakte of verwilderde verstandsbequaamheden het te laat deden worden om dit bedryf van Regivaardigheid voor zyn Gesin te volvoeren! Hoe dikwyls zyn hieruit roegterlyke onderzoekingen en kostbaare plegtgedingen gebooren, die, ten minsten in *Engeland*, menig eene lieve Dogter van middelen ontblootten: want de standhebbende Wetten zyn geschikt om elende te brengen over de hulplooze vrouwlyke Sexe!

In eenige gevallen heb ik waargenomen, dat de ziekte gemaakt en het verstand klaar genoeg was, om een Uitersten Wil op het Ziekbedde te maaken; doch, wanneer de Lyder herstelde, weet ik my naauwlyks één voorbeeld te herinneren, waarin men de schikkingen niet verwierp, gemaakt in de vervoering van eenen aangedaanen geest, met eene ziel, verzwakt door ziekte, en onder den invloed van den drang der tydsgelegenheid, omringd door ontroering wekkende voorwerpen. Ten voordeeligste genomen, welk eene treurige gedachte verwekt het, in het ontzettend tydſtip, dat de Ziel zich zo veel mogelyk van geldberekeningen behoorde af te trekken, die daarmede bezet te vinden! Hoe veele voorbeelden komen ons dagelyks voor van alleromverwagſte Sterfgevallen, 't zy door ziekte of ongeluk, waarvoor niemand ſchootvry is; — voorbeelden, waarin 'er naauwlyks een oogenblik is tusſchen zyn en niet zyn, tusſchen leeven en dood!

In beſchaafde Maatſchappyen, waarin de betrekkingen en verbanden iſſen vermenigvuldigd zyn, vordert het veel bedaardheids en ongeſtoorde opmerking, om by Uitersten Wil over den Eigendom te beſchikken, tot eigen voldoening, zelfs in gezondheid; — hoe bezwaarlyk, om niet te zeggen hoe onmogelyk moet het dan niet wezen voor iemand op het zieken en doodbedde, als de denkbeelden wegens het toekomstig lot in eene andere Wereld de Ziel vervullen, beſchikking over de

de tydlyke belangen te maken! ——— Buiten dit heeft de ondervinding my geleeraard, dat de Ziekten der zodanigen, die by tyds dezer hunne tydlyke belangen bezorgd hadden, gemaklyker herstelden, en dat dus wezenlyk het doen vervaardigen van een Uitersten Wil, in dagen van gezondheid, tot verlenging des levens strekte.

Het stuk wel overwoogen zynde, op gronden eener langduurige ondervinding, wenschte ik van geheel en harte, dat een ieder, die zyne gezondheid en geluk lief heeft, die de rust en troost der geenen, die hem overleeven, wil bevorderen, het beschikken op zyne zaaken, by Uitersten Wille, geen enkelen dag zyns onzekeren levens uitstelde.

Ik zou hier wel hebben willen aanraden, dat een der eerste vragen van een Arts by den Lyder moest wezen, „of hy zyn Uitersten Wil gemaakt hebbe?“ maar ongelukkig zal zodanig eene vraag, door den Arts gedaan, den Lyder ontstellen, en hem doen nitroepen: „Hoe, Dokter! denkt gy dat ik sterven zal?“ waarop hy maar al te dikwyls aan zyne herstelling begint te wanhoopen.

In sommige gevallen heb ik waargenomen, dat de Lyders, van eene krankheid hersteld, my verhaalden, dat het onderschryven van hunnen Uitersten Wil gepaard ging met eenen schrik, alsof zy hun eigen doodvonnis ondertekenden. Die zelfde ongerustheid zal niet verwekt worden, wanneer een voorzigtig Vriend of goed Bekende dadelig een voorstel doet, als wiens navraagen eerder inkomt en opgenomen zal worden voor een uitwerkzel van vriendschappelyke bezorgdheid, dan ontstaande uit het vermoeden van gevaar; terwyl dat des Geneesheers, die verondersteld wordt den nitflag te voorzien, de ziel van een verzwakten door ziekte met de vrees voor een onmiddelyk dreigend levensgevaar vervult.

Ter verdere aanpooring, om den Uitersten Wil in dagen van gezondheid te doen vervaardigen, mogen wy hier aanvoeren, hoe dit Onderwerp, eenige jaaren geleden, aan de Gezindheid der Kwaakers zo gewigtig voorkwam, dat zy eene vermaning deden aan ieder der Broederen en Zusteren, die zich in het geval bevondt, om dit niet te vertragen, maar by gezonden lyve en verstand te doen.

Men neeme het eenen Arts niet kwalijk, dat hy hier een wenk geeve, hoe dit onderwerp van het niet uitstellen dier belangryke zaak, met voegelykheid, van de Leerstoelen in de Christlyke Vergaderingen kan aangedrongen worden: want wie zal het ongepast vinden, dat men, op plaatsen, geschikt ter vereering van een hoogt regtvaardig Opperweezen, de daad van zedelyke regtvaardigheid voor elk Gezin in een beschaafden Burgerstaat aanpreekt?

ANECDOTE VAN DR. JOHNSON.

Wanneer Dr. JOHNSON zijn laatste bezoek afiel te Zehfeld, misten de Vrienden, by welken hy den intrek genomen hadt, hunnen Vriend aan de ontbyttafel. De Dienstboden, des ondervraagd, gaven te verstaan, dat Dr. JOHNSON zeer vroeg was uitgegaan, zonder iemand te zeggen waar heen.

De dag liep ten einde, zonder dat hy opdaagde. Men werd, zynetwege, ongerust, en bleef zulks, tot dat, op den tyd des avondetens, de deur open ging, en de vermisste Gast binnen tradt. Een stilzwygen van eenige minuten volgde. Niemand durfde hem na de reden van zyne bevreemdende afwezigheid vragen. Eindelyk brak Dr. JOHNSON dit stilzwygen af, door de Mevrouw van den huize dus aan te spreken: — „Mevrouw! ik vraag u om verschooning, wegens myn zo schielijk vertrek uit uw huis deezen morgen. Ik was 'er, Gewetenshalve, toe verplicht. Vyftig jaaren geleden, Mevrouw! beging ik, op deezen eigensten Dag, een schennis van Kinderplicht, welke my sinds dien tyd zwaar op 't hart heeft gelegen, en die ik niet voor heden geboet heb. Myn Vader, zult gy u wel herinneren, was een Boekverkooper, en lang gewoon op de Markt te staan, en zyn Boekenstal op dien dag open te stellen. Door onpaffelykheid het bedde moettende houden, vermogt hy my, nu vyftig jaaren geleden, na die Markt te gaan, en den Boekenstal voer hem waar te neemmen. Maar, Mevrouw! myne grootschheid verhinderde my myn pligt te doen, en ik weigerde myn Vader het gedaane verzoek te volbrengen. — Om de zonde van deeze ongehoorzaamheid te verzoeken, vertrok ik deezen morgen met den Postwagen na , en vervoege de my op de Markt, toen dezelve op het drukste was, ontdekte myn hoofd; en stond dus een uur lang op de plaats, waar myns Vaders Boekenstal gestaan hadt, my de gekjaageryen der Marktgangen, noch de onguurheid van het weder, bekreunende; — een Boetedoening, waardoor ik vertrouwd, den Hemel voldaan te hebben, wegens dit ééning geval, waarin ik weet myn Vader ongehoorzaam geweest te zyn.”

VERREGAAND EN VOLGEHOUDEN BEDROG.

(Uit de *Medicine Legale*, &c. van P. A. O. MAHON, Prof. Medic. &c.)

Onder veelc voorbeelden van bedriegeryen, door den Hoogleeraar MAHON aangevoerd, is zeer treffend een geval, 't welk hy zelve bywoonde. Hy schryft 'er dit van:

Een Jongeling, in Requisitie gesteld, kwam in het *Franse* Leger, toen het *Luxemburg* blokeerde. Na een nacht op de buitenposten doorgebracht te hebben, verklaarde hy blind te zyn, en werd na het Hospitaal gezonden. Naardemaal de oogappels zich behoorlyk vernauwden en verwijderden, hield men zyn voorgeeven van bedriegery verdagt; dan hy stonde de pynlykke kunstbewerkingen door, en was zelfs gereed om zich tot het ondergaan daarvan aan te bieden. — De voornaamste Leger-chirurgyns onderzochten hem, en hielden de Blindheid voor een bedrog. Na verscheide andere proeven, bragten zy hem op den kant van eene Rivier, en zeiden hem, dat hy voort mocht gaan: twee Zeelieden stonden gereed om hem op te vangen, als hy in 't water viel. Hy wandelde voort, en viel in het water, waaruit men hem onmiddelyk weder ophaalde. — Door deeze proeve hielden zy zich overtuigd dat hy waarlyk blind was; de Chirurgyns boden hem zyn ontslag aan; doch zy waarschuwden hem, dat dit ontslag voor hem van geene betekenis zou wezen, indien het naderhand mogt blyken, dat hy die Blindheid alleen hadt voorgewend; beloovende hem daarentegen een volkomen ontslag van den Krygsdienst, indien hy de waarheid bekende. In 't eerst onthande hy styf en sterk, dat 'er eenig bedrog agter schoot; doch op de verzekering, dat zy hun woord zouden houden, deedt hy een boek open, on las 'er in, als iemand, wien niets aan het geaigt deerde.

M E N G E L W E R K,

www.libtool.com.cn
TOT FRAAIE LETTEREN, KONSTEN EN WLEETEN-
SCHAPPEN, BETREKKELYK.

VERHANDELING, OVER GODS WYSHEID, IN DE
TOELAATING VAN HET LICHAAMLYK LYDEN
DER KINDEREN, IN HUNNE EERSTE LE-
VENSJAAREN. DOOR ALB. CONRADI,
Predikant te Oostwoud,

(Vervolg en Slot van bl. 560.)

Thans voortgaande tot de beschouwing van eenige voordeelen, welke niet het lyden der Kinderen verbonden zyn, wilde ik, *in de derde plaats*, doen opmerken, dat de Schepper den Kinderen ook het goede in hun lyden niet onthouden heeft; 't welk ons, eindelijk, zal opleiden om zyne wysheid ook in deeze inrichting te vereeren.

Het kan den Mensch niet dan tot voordeel verstreken, dat hy *smarten, welke niet kunnen vermyd worden, in zyne vroege Kindsheid ondergaat*. — Schoon de mate van het lyden voor den sterfeling verschillend is afgewogen, zyn 'er echter smarten, waarvan men zeggen kan, dat ze *algemeen* zyn, en dat de mensch ze *eenmaal* moet ondergaan. Hierin (opdat ik dit in 't voorbygaan doe opmerken) is toch een sterk bewys voor de zo weldaadige Inenting der Pokjes gelegen; dewyl de uitzondering van menschen, die of in het geheel niet, of voor de tweede maal door die ziekte worden aangetast, geene opmerkzaamheid waardig is. — Het is de Kindsheid, waarin de mensch gemakkelijker ziekten doormaakt, dan in meer gevorderde jaaren; en het is niet waarlyk zoo, gelyk het ons toefchynt, dat Kinderen by hevige krankheden meer dan Volwassenen lyden: want „in de Kindsheid,” zegt Dr. su-

CHAN (*), „zyn de vezelen flap en zagt, de zenuwen „zeer aandoenlyk; de vogten dun. Deeze en andere „byzonderheden doen de ziekten in jongen en ouder „zeer verschillende zyn.” — Het is zo, wy zien het Kind aan smarten kwynen, welke eene schrikkelijke vertoning opleveren; dan hoe weldaagig is deeze inrichting, dat de mensch zulke smarten in die jaaren, waarin het gevoel nog byna stomp, en de bewustheid zeer gering is, ondergaat; terwyl de volgende jaaren by lange na niet berekend waren tot het doortaan van dergelyke smarten! Welk een voorrecht is het dan, dit in de vroege Kindsheid te mogen ondervinden, en den volgenden leeftyd daaromtrent gerust te mogen doorbrengen! — Daar het zenuwgestel van onze kleine lyders zo ligt wordt aangedaan, moet hun lyden altyd zich vreeslyk aan ons oog vertonen; dan zy hebben ook dit voordeel, dat de leden van hun lichaam leniger en buigzaammer zyn; zy toch blyven byna altyd, in zwaare ziekten, voor dien harten kamp bewaard, waaronder wy volwasenen zien bezwyken.

Welk een voordeel wordt den Mensch verder daardoor niet verschaft, dat hem *veel lyden vóór het gebruik der Rede treft!* — Schoon het Kind noch verstand, noch vermogen heeft, om het lyden, waarmede zyn leven of gezondheid bedreigd wordt, af te keeren; schoon het geene middelen weet, om de smarten, welke het gevoelt, eenigzins te verzagten, — gevoelt het echter ook niets meer dan de smart, zo lang zy tegenwoordig is, en lydt niets meer dan de smart van dat oogenblik. De mensch, daarentegen, die het volkomen genot van zyne Rede heeft, brengt zich het akelige van zynen geheelen toestand voor den geest. Zyn lot is, in zeker opzicht, juist hierdoor allerverfchrikkelykst. Hy bedenkt niet alleen het gansch gewicht der ellende, waarin hy gedompeld ligt; maar hetgeen zyn lyden vooral verzwaart, is, dat hy met zyne gedachten byna altyd de toekomst vooruitloopt; waardoor hy reeds moet lyden, eer het aanwezig is, ja dikwyls dat lyden verdubbelt, of ingebeeld lyden schept. De herdenking van het voorgaande, de vrees voor het toekomende, staat Kinderen niet ter neder. Daar zy veele jaaren doorleeven, zonder zich eenig begrip van het oogmerk

(*) *Huisl. Geneesk.* I D. pag. 179.

huns bestaans te kunnen vormen, is het bezef van hunnen toestand, het denkbeeld van hun gevaar, ook zeer gering. Het Kind wordt dus nimmer door eene akelige onzekerheid, als tusfchen leven en dood, geflingerd; ja het is geheel onbekend met de pynigende vreeze voor den dood; en dit akelig tydftip, waarvoor de gansche natuur ziddert, is niet in staat om hetzelve te ontrusten.

In de Kindfheid is de Mensch niet geheel omvatbaar voor vertroosting; ja, dit is het tydperk, wanneer die eenen gereeden ingang vindt. — Schoon de bewustheid by geheel jonge Kinderen nog zeer gering is, en zy daarom by hun lyden den troost, dien Godsdienst en Rede aanbieden, moeten misfen, wordt echter hunne ellende, gelyk wy te voren zagen, omdat zy hun vóór het gebruik der Rede treft, zeer verminderd; in welke gesteldheid zy, derhalven, vertroosting, waarvoor zy nog niet vatbaar zyn, gemakkelyk kunnen misfen. Dan de eerfte jaaren der onnoozelfheid zyn nauwlyks voorby, of de vatbaarheid voor vertroosting neemt in dezelfde mate, met het vermogen om zich de ellende voor te ftellen, toe. Al vroeg maakt het medelyden en de deelneeming van ouders en opvoeders eenen fterken indruk op het hart van het Kind; — al vroeg is de vriendelyke aanspraak der omftandere gefchikt om het Kind in het lyden op te beuren; — en welk een invloed heeft niet het traanenvolte oog der moeder op haar lydend kroost! De Godsdienst zelfs, vooral wanneer zyne troostgronden zo zinnelyk mogelyk worden voorgesteld, kan het Kind al vroeg bemoeëgen. Leert de ondervinding niet, dat het denkbeeld van eenen Hemel al vroeg in hunne tederen harten hegt? Heeft men niet wel eens Kinderen ontmoet, die, door dit denkbeeld gesterkt, gelasten zich aan het zwaarste lyden onderwierpen? Zyn 'er geene voorbeelden van Kinderen, die, den ouderdom van zes jaaren nauwlyks bereikt hebbende, alreeds genist van fterven fpraken, dewyl zy dan in den Hemel kwamen, waardoor zy hunne weenende Ouders zochten op te beuren? — De vertroosting vindt by hun vooral eenen gereeden ingang. Alles, wat haaren invloed by volwasfenen belet, vindt by hun geen plaats; zy toch zyn zich geen fchuld bewust; hoe zwaar hun lyden ook zy, zy lyden toch onfchuldig; en in de eenvoudigheid hunner harten neemen zy alles, wat ter hunner bemoe-

diging gezegd wordt, gewillig aan; en, eindelyk, dat wy hunne verbeeldingskracht zeer levendig is, moet de vertroosting op hunne harten, des te sterker werken.

In de Kindshed is de Mensch bevryd van de met het Ziekbed op het nauwst verbonden onheilen. — Hoe zeer wordt het lyden van volwassenen niet verzwaaard door de ellende, welke het ziekbed voor hun altyd medebrengt! Verbeelden wy ons een Huisvader, die dagelyks onvermoed voor de welvaart der zynen zorgt, en geene middelen ter bereiking van dat oogmerk onbeproefd laat. Dan op het onverwachtst wordt zyne gezondheid afgebroken, en hy moet zich van zyne huislyke zaaken verwyderen. Hoe treurig is het lot van zulk een Huisvader! en dikwerf niet zo zeer door de ziekte zelve, als wel door de omstandigheden, welke haar vergezellen. Door welk een zorg wordt hy gekweld, wegens de gevolgen, welke zyne ziekte, of wel mogelyk zyn dood, voor zyn Gezin kan na zich slepen! Welk een vrees voor eene geheele wanorde in zyne bezigheden, voor eene verwarring in zyne huislyke zaaken, voor kommer en gebrek der zynen; beangstigt hem in deeze oogenblikken! terwijl het ook aan geene voorbeelden ontbreekt van menschen, die door de bewustheid van een slecht en zondig leven meer gefolterd wierden, dan door het onheil, 't welk hun trof. — Van dit alles zyn Kinderen bevryd. Zy worden noch door een knagend zelfverwyt, noch door beangstigende zorgen ontrust: terwijl hun Lichaam lydt, heerscht in hunne Ziel een ongestoorde vrede.

Dan nog is de vraag, waarom Kinderen zo veel moeten lyden, niet genoegzaam beantwoord. Uit het tot hier toe overwogene kan men opmaaken, dat onder allen, die aan het lichaam lyden, Kinderen de gelukkigsten zyn. Laaten wy nu nog een stap verder gaan, en naspooren, of 'er in het lyden, 't welk onze kleinen zwerkyk ondervinden, geene hoogere *bedoelingen* opgeflooten zyn. Dit toch is het best geschikt, om de klagten, welke de onvergenoegde over deeze inrichting heeft uitgeoezemd, op te heffen. Hoe dikwyls heeft men niet den staat van kinderlyke zwakheid de eerste plaats in de lange reeks des kwaads aangewezen, 't welk den mensch van zyne geboorte af tot zynen dood toe vergezelt! Dan de Hoogste Wysheid verbond met alre onze onaangename lotgevallen goedertierene oorzaken.

merken; en schoon dezelve niet altyd zichtbaar zyn, blinkt echter in deeze donkerheid een straal van licht door, geschikt om den nadenkenden gerust te stellen. Vestigen wy dus ons oog, ool.com.cn

IV, op de *wyze beoefeningen*, welke de Godheid heeft, met den Mensch in zyne Kindsheid werkelyk aan zo veel lyden bloot te stellen.

Het lyden in de Kindsheid is voor den Mensch een zeer geschikt middel tot lichaamslyke (phyfische) opvoeding. — Mag men, zonder eenige bedenking, als eene wezenlykheid aanneemen, dat de mensch, zo wel naar het lichaam als naar de ziel, door lyden moet volmaakt worden, dan zien wy zynen Schepper reeds werkzaam in de kindsheid, om daartoe den grondslag te leggen. Ter nauwer nood treedt de mensch de waereld in, of hy is reeds onder de handen der Natuur, welke, zo zy door verkeerd aangewende middelen daarin niet verhinderd worde, werkzaam is, om het lichaam van stadelige vogten te reinigen, en bedorven zappen te ontlasten. De Geneesheeren zouden het ons kunnen zeggen, dat veele, mogelyk de meeste ziekten, niet anders dan heilzame krachten zyn, waarvan de Natuur zich al vroeg bedient ter behoudenis des lichaams, en tot deszelfs reiniging van schadelyke vogten. „Schoon, het 'er verre af is,” merkt VILLAUME (*) aan, „dat wy de natuur, de bestemming en het verband der dingen in de waereld, zelfs van zaaken, welke ons het meest aangaan, genoeg zouden kennen, om de oogenmerken van iedere schikking te begrypen, en tevens een beslissend oordeel over het goede en kwaade, nuttige en schadelyke te vellen, — echter houd ik de ziekten der kinderen voor eene behoefte in de huishouding des tederen menschelyken lichaams; zy bestaan immers in eene zekere gisting, die voor de zappen zo noodzaaklyk is, om dezelve te reinigen, en te verbeteren.” Daarenboven, hoe geschikt is niet dit lyden om den mensch al vroeg voor deeze waereld op te voeden! Al zeer schielyk ondervindt het lichaam datgeen, t welk van deszelfs bestemming niet kan worden afgescheiden; en het verkrygt op dee-

(*) Oorzaak. en Oogenmerk. van het Kwaad, III D. P. 43.

deezze wyze de bekwaamheid, om hitte en koude, hong-
ger en dorst, en allerlei ongemakken te verdraagen.

Het lyden in de Kindsheid is niet minder nuttig tot
de zedelyke (moreele) vorming van den Mensch.

„Door eene wyze schikking,” is de gegronde aan-
merking eens Wysgeers (*), „heeft de wyze Werk-
„meester der Natuur tusſchen lichaam en ziel, deezze
„twee verſchillende meesterstukken van zyne macht
„en wysheid, de nauwſte vereeniging vaſtgeheld. Zon-
„der het lichaam zou de ziel op deezze aarde geene,
„of alleen de minſte van hare behoeften voldoen kun-
„nen; de volmaaktheid van het eene dezer twee we-
„zens ſtaat met de volmaaktheid van het ander in het
„nauwſt verband.” Naardien dan de betrekking tus-
ſchen lichaam en ziel zo nauw is, moet noodzaaklyk
volgen, dat het lyden des lichaams een voor- of nadee-
ligen invloed op de ziel hebbe. Daar er nu maar wei-
nige voorwerpen zyn, in ſtaat om eene zo ſterke aan-
prikkeling by ons te weeg te brengen, als het lyden en
de ſmart, zo moet volgen, dat het lyden in de Kinds-
heid ter ontwikkelinge van de kragten der ziele niet
alleen veel bydraagt, maar voor den mensch tot zyne
zedelyke vorming onontbeerlyk is. Het eerſte voor-
werp toch, waarop 's menſchen oplettendheid wierd ge-
vestigd, was de ſmart. Het lyden maakte den eerſten
indruk op zynen geest; was het eerſte, waarin hy ge-
oefend wierd. Schoon het juuſte tydſtip, waanneer
's menſchen geest deezze ontdekkingen doet, niet wel te
bepaalen zy, is het volſtrekt noodzaaklyk, dat hy vroeg
met lyden bekend worde, opdat hy de waereld van
dien kant leere kennen, van welken hy dezelve nood-
zaaklyk kennen moet, zal het menigvuldig lyden, waar-
aan hy hier op aarde is, blootgeſteld, hem by het op-
groeijen niet bevreemden. De dagelykſche ondervin-
ding bevestiget ook, dat pyn en ſmart in de kindsheid
treffyke opvoedings-middelen zyn. Immers, heeft het
Kind zich door onvoorzigtigheid pyn en ſmart op den
hals gehaald, de Moeder brengt het, zo dra het enige
vatbaarheid krygt, die ſmart in het geheugen, om het,
voor het toekomende, voorzigtigheid te leeren. Ver-
dient het daarenboven niet grootlyks onze opmerking, dat
zie-

(*) ISÄLIN, *Gefch. der Menſchheid*, I D. p. 59.

IN HET LICHAAMSLYDEN DER KINDEREN. 607

ziekelyke en zwakke Kinderen meestal in zedelyke eigenschappen uitmunten (*), en dat het lyden in de Kindsheid den grondslag tot waare groothed legt? Wie denkt hier niet aan de bekende Spreuk van HORATIUS (†), die wy in onze jeugd zo menigmaal hebben opgezegd:

Multa tulit, fecitque puer sudavit et alit.

„Hy heeft in zyne kindsche jaaren veel geleeden om gedaan; hy heeft hitte en koude uitgestaan.”

Hoe nuttig is het lyden in de Kindsheid, om *Ouders te nauwer aan hunne Kinderen te verbinden!* — Schoon de Schepper in het hart der Ouderen de liefde tot hunne Kinderen heeft ingedrukt, leert echter de treurige ondervinding, dat 's menschen yver, in het nakomen van anderzins zo natuurlyke pligten, ligtelyk verslauwt. Welk een geschikt middel is dan het gezigt van den zwakken en hulpeloozen toestand, en van den aanhoudenden nood der Kinderen, om der Ouderen traagheid te overwinnen, die tedere zorgvuldigheid, voor de opkweeking dier onnozele schepzeltjes zo nodig, te bevestigen, en aan de vader- en moederliefde genoegzaame sterkte by te zetten, om zich aan de onbeschryfelyke moeite, aan de lichaamyke verzorging van het tedere kroost verbonden, met een onbezweeken geduld te onderwerpen! Wie ontdekt niet in deeze inrichting de wyze goedheid des Scheppers, die zich juist van zulk een middel, als 't welk ons, by een oppervlakkig inzien, weinig geschikt en gebrekkig voorkwam, ter bereiking van het weldadigst einde weet te bedienen! Wat toch is meer geschikt om de tedere zorg der Ouderen, de hartelyke deelneeming der bekenden, en de zorgvuldige oppassing van bloedverwanten te bevorderen, dan de tegenwoordigheid van onze kleine lyders! Men behoeft slechts getuige van de ellende te zyn, waaraan het Kind is blootgesteld, om te nauwer aan hetzelfde verbonden te worden.

Het

(*) De uitmuntende GELLERT kan hier tot een voorbeeld verstrekken, die de voordeelen van een ziekelyk leven uit eigen ondervinding beschreeven heeft.

(†) Lib. III. Od. II. vs. 1.

Het lyden in de Kindsheid is niet minder geschikt om in het hart der Ouderen *mededogen* en andere *goede gezindheden* te bevorderen. — Neemen wy het lyden en de smart der kinderen, de tederheid en zwakheid hunner lichamen, den behoeftigen toestand, waarin zy verkeeren, de onschuld en onnozelheid, welke zich op hun gelaat vertoont, in aanmerking, dan moet het hart van hun, welke de natuur door zo magtige en dierbaare banden vereenigd heeft, zeer aandoenlyk worden bewogen. Hy, die den mensch, by zyne intrede in deeze waereld, aan zo veel lyden blootstelde, heeft in het hart der Ouderen, tot een tegengift, mededogen ingeplant; eene aandoening, welke hun geneigd maakt om het lyden van hunne kinderen mede te gevoelen, in hunne ellende deel te neemen, en in hunnen noodbelang te stellen; — eene gesteldheid des gemoeds, die ons aangenaam maakt by God en menschen; en het beeld vertoont van Hem, wiens hart altyd leed, zo menigmaal Hy van het lyden der menschheid getuige was. Dit gevoel laat trouwens ook het hart niet ledig; maar vuurt het ten sterksten aan tot het beoefenen der moeilijkste plichten, in deeze, voor ons zo dikwerf beproevende, omstandigheden des huislyken levens; en in zo verre hetzelfde werkzaame deelneeming wordt in de onheilen van hun, aan welken de Schepper ons boven alle onze natuurgenooten door de nauwste banden verknocht heeft, schenkt het aan 't hart genoegens, die in de schaduw van het stille huislyke leven genoeten worden. Zo weet de hoogst wyze Bestierder van alle onze lotgevallen het lyden te doen dienen, niet alleen om den ellendigen te redden, maar ook om den redder te veredelen, en hem de moeite te beloonen, waarvan het lyden van anderen de oorzaak was. „Immers hoe veel „dezer lydende schepzeltjes,” zegt zeker Schryver (*), „zyn alleen aangenaam voor het hart van „Vader en Moeder, daar de ongemakken der vroegste kindsheid hun onaangenaam maaken in het oog „van vreemden. Gelukkige schikking, gelukkige gesteldheid der dingen, dat juist die zwakheid de bron „der tederste liefde wordt!”

Eindelyk, daar de hulpbehoevende staat der Kindsheid zo lange duurt, is dit *het geschiktste middel, om den,*

(*) *Bespiegel. der Kindsheid*, pag. 23.

Het mensch het oogmerk zyner Bestemming te doen bereyken. — De mensch alleen werd met het edel voorrecht der Rede begaafd. Dan, zal hy zich van dat voorrecht bedienen, zal hy redelyk en verstandig worden, hy heeft het gezelschap, het onderricht van anderen nodig; en wat is beter geschikt om hem zyne afhankelijkheid van anderen te doen bezeffen, dan de behoeftige toestand, waarin hy gedurende de eerste jaren verkeert? Terwyl men by de Dieren heeft waargenomen, dat zy, die geene hulp behoeven, ook schielyk hunne Ouders verlaten, of van hunne Ouders verlaten worden. Gelyk dus de mensch de hulp van Ouders en Opziemers, ter verzorging niet alleen van zyne dierlyke (*physische*), maar vooral van zyne zedelyke (*morele*) behoeften, volstrekt nodig had, hoe zou hy zich dan, zonder dezelve, tot het doel van zyne bestemming kunnen verheffen? Daar nu de zedelyke volmaakting van den mensch, de ontwikkeling zyner zielsvermogens, de beschaving van zyn verstand, de vorming van zyn hart, zo langzaam voortgaat, kan het ons ook niet bevreemden, dat deest hulpelooze staat des menschedoms zo lang duurt. Daarenboven weten wy, dat het schoonste hout niet dan traag groeit, en de edelste vruchten niet dan laat ryp worden. Verre zy het dus van ons, over het lichaamlyk lyden van onze kleinen te klagen; daar dat lyden, zo vreeslyk in ons oog, in de hand van een wyzen en goedertierenen God eene weldaad is, dewyl het tot een middel dient om den mensch tot de hoogste volmaaktheid op te leiden. Hoe dikwerf beoordeelt de mensch de beste inrichtingen, vooral die der Godheid, verkeerd! Dat wy ons hier over schamen, en liever, met een hart vol aanbidding, erkennen: „Alle de werken des Heeren zyn onberispelyk!“ Alles, wat God doet, is wél gedaan!

BERICHT, AANGAANDE DE TWEE ZOGENOEMDE
 STEKELZWYN-MENSCHEN (*the Porcupine-Men*),
 BEHOORENDE TOT DE BEKENDE ENGEL-
 SCHE FAMILIE VAN LAMBERT.
 DOOR W. G. TILSTUS.

(Vervolg en Slot van bl. 573.)

Hoe zeer men, op het eerste gezigt der beide Gebroeders LAMBERT, uit de overeenstemmende ge-
 laatsrekken en verdere eigenschappen, overtuigende
 ziet, dat zy tot één Huisgezin behooren, valt echter
 een aansienkenswaardig onderscheid der huidbekorftingen
 van beiden in het oog. De oudste, JOHN LAMBERT,
 is, het aangezigt en de vlakke der handen en voeten
 uitgezonderd, overal met eene meer of min dikke korst
 overtoogen, die zelfs de *genitalia* meerendeels bedekt.
 Doch by den jongsten vindt men, vooral van vooren,
 een aantal plaatsen, op welke de bekorfting ontbreekt.
 Zyne huidkorst is ook veel zwakker; nergens vindt men
 by hem dubbele laagten, gelyk by den oudsten. Op
 vele plaatsen is, zyne opperhuid alleen eeltagtig en ge-
 rimpeld, doch zonder eene ware korst; terwyl men op
 zommige andere plaatsen niet dan verspreide korreltjes
 vindt. By hem was men best in staat, te ontdekken,
 op welke manier deze bekorfting ontstaat en voort-
 gaat. Aan den hals, de vingers en taeften, en aan de
 kanten der hand- en voetvlakten, begint de korst in de
 gedaante van een zwart-graauw onttrekzel, en schynt
 hier nog alleen te bestaan in vergrootte verhevenheden
 der huidpeltjes zelve. Hoe verder men van deez-
 deelen naar het lichaam voortgaat, zo veel meerder
 vergroot en verdonkerd treft men deezee deeltjes aan;
 tot dat zy zich eindelyk verdubbelen en in wezenlyke
 korsten overgaan, in welke, echter, toch steeds de spoo-
 ren van alle linien en rimpels, die het vel eigen zyn,
 overblyven. Van de kruin tot aan het voorhoofd, al-
 waar de haren beginnen te groeijen, ziet men by hem
 eene byzondere plaatswyze gevormde bekorfting, die, de
 zwarte kleur uitgezonderd, veel overeenkomst met de
 gewoone bekorfting der kinderhoofden heeft, en dus, in

ge-

gedaante, merkelyk verschilt van de overige bekorsting. De meeste plaatzen van zyn lichaam, op welke, door de kleeding en het zitten, eene groote wryving plaats heeft, zyn geheel naakt; zo dat men daar alleen eene zeltige huid, of ook de overblyfselen van afgebrokene en als platgelleepene gedeelten der huidkorst, ontdekt. Met de grootste oplettendheid heb ik steeds onderzocht en bevonden, dat by deeze lieden de huidkorst zich in diepte altoos tot de opperhuid bepaalt, en dat de laatstgenoemde overal aanwezig is, doch zeer dik, uit twee of drie laagten bestaande, zeltagtig en gespleeten. De stoffe, welke de korsten uitmaakt, en die in haaren oorsprong vogtig was, komt dus noodwendig alleen door de poren der opperhuid te voorschyn. De openingen van dit vlies zyn tweederlei; te weten, de opstaande mondjies der zweetgaten, of de einden der ontlastende buizen der smeerkliertjes van het vel. Of 'er byzondere insloppende poren bestaan, is nog niet klaar bewezen: dat het vel een aanmerkelyk opslorpend vermogen heeft, is onloochenbaar; doch het schynt niet onmogelyk, dat dezelfde openingen in de oppervlakte der opperhuid, zo wel tot afzondering, als tot opslorping, zouden kunnen dienen. Dan, hoe zulks ook zyn moge, het is ten hoogsten onwaarschynelyk, dat deeze poren de bronnen der huidkorst zouden kunnen zyn, dewyl zy niets dan de stoffe der uitwaasfening en het zweet ontlasten. Veel waarschynelyker is het, derhalven, de oorzaak deezer byzondere ontaarting te zoeken in die kliertjes, welke de smeerkragtige stoffe afscheiden, die de huid steeds overdekt, en haar bewaart voor de nadelige werking der lucht en van andere uitdroogende zelfstandigheden. Zo ras in dezelve eene verdikking plaats heeft, komt 'er in de opperhuid eene droogte, die in dezelve menigvuldige spleeten veroorzaakt, uit welke tuschenruimte de afgebrokene huidvaten eene kleevende weingtige stoffe uitstorten, waardoor de opperhuid als met toeneemende laagten overdekt wordt. Iets dergelyks neemt men waar by gewoone huidziekten; en eene meerdere ontaarting deezer kliertjes, gepaard met een grooteren toevloed van weingtige stoffe, zou zeer wel de oorzaak van alle de ongewoone verschynselen by deeze menschen kunnen zyn. In het aangezicht en in de vlakke deelen der handen en voeten heeft het vel by onze Stekerzwyn-menschen

schen meerder sneuwigheid en zamentrekbaarheid, dan op het meerendeel van de overige, met korsten bedekte, oppervlakte des lichaams; zynde de poren der opperhuid aldaar ook zeer zichtbaar. Mogelyk is wel het vet, 't geen zich gewoonlyk onder deeze deelen overvloediger bevindt dan elders, de rede van de grootere sneuwigheid des vels op deeze plaatzen, en van de afwezigheid der huidkorst. Waar immers de korsten hard en droog wierden en bersteden, hadden onze lieden, schoon hunne kwaal als tot eene andere Natuur geworden was, steeds eenig ongemak, 't geen verligt wierd, zo ras zy, op myn raad, de huid met eenig wet of olie bestreken.

Op eene tegengestelde wyze redokavelende, zou men ook het ontstaan der bersten in de huid kunnen verklaren, als werkingen en gevolgen der huidkorst zelve. In dit geval zou men het ontstaan der korst moeten beschouwen, als het gevolg eener gebrekkige menging des huidsmeers, met het voor stolling vatbaar gedeelte des wei des bloeds, en als eene ziekelyke vermeerdering van hetzelfde. Er bestaan gevallen, waar in geringere en minder in het oog loopende verschynzelen uit deeze bron moeten worden verklaard; by voorbeeld de geelagtige brokkelige bekorstingen, die op de oogleden, in zommige vogtige oogontstekingen, te voorfchyn komen, enz.

Het ontstaan van bersten in eene opperhuid, die, benevens alle haare poren en ontlastende vaten der kneuwtjes, overal overdekt is met eene korst, die de dikte van een duim heeft, behoeft geene verdere opheldering. Doch hoe zodanig eene dikke korst ontstaan kan uit het opgehoopte huidsmeer, waarvan steeds maar eene zo geringe hoeveelheid voorhanden is, schynt, in denersten opslag, aan eenige zwaarigheid onderhevig. Wy moeten hier aanmerken, dat, waar eene gebrekkige menging der vogten voorhanden is, ook steeds een prikkel plaats heeft; en dat deeze aanstonds een vermeerderden toevloed der vogten daartelt. Zo het verder waar is, dat de meeste ziektestoffen der huid door het slagaderlyk gestel worden afgescheiden, en het huidsmeer, uit de eindén van de fynste slagaderlyke vaatjes, in de holigheden der kneuwtjes als indringt, en door derzelver ontlastende buisjes over de gehele oppervlakte des lichaams verspreid wordt, zo is, in het geval van eene zie-

ziekelyke afscheiding en prikkeling, niets waarschynelyker, dan dat, door de prikkeling van een ontlaard huidmeer op deszelfs beursjes, eene vermeerderde afscheiding dier stoffe, vereenigd met het stolbaar gedeelte der wei van het bloed, deeze aanmerkelyke bekorsting heeft kunnen daarstellen. Ook schynt het niet onaanneemelyk, dat 'er, in het velgeweefzel deezer lieden, zydelingsche inmondningen plaats hebben, van de huidmeer afscheidende vaten, met de weivaten; 't geen natuurlijk aanleiding zou moeten geeven tot eene overvloedige afscheiding van kleevende en gemaklyk in korsten overgaande vogten.

Wat de zwartagtige of bruine kleur der bekorsting aangaat, deeze behoeft niet eens gelegen te zyn in den aard der afgescheidene stoffe, maar kan genoegzaam hieruit worden verklaard, dat ieder vogtig en kleevend mengzel, door de aanhegting van allerlei vuiligheden, gemaklyk zwart wordt, en dat ook, by andere menschen, de gebrekkige ophooping van huidmeer eene zwarte kleur aanneemen; gelyk men by veele lieden ontdekt, aan enkele zwarte puntjes, die zy hebben aan de neusvleugels en elders in het aangezicht. Dit ontstaat zeker insgelyks gedeeltelyk door het uitdroogend vermogen der lucht, en gedeeltelyk door de aankleevende vuiligheid.

Uit de scheikundige proeven, genomen met de verzamelde afgevallene korsten, is my het volgende gebleeken. In verdund Salpeterzuur verloren dezelve allengskens haare zwarte kleur, en wierden geelagtig; doch behielden voor het overige haare gedaante. In sterk Vitrioolzuur scheenen zy in den beginne, met eene opbruisching, ontbonden te worden; doch dit duurde slegts tot dat de zwarte kleur en eenige der uiterlykste schubben waren verdweenen, waarna de korstjes bruin geverfd bleeven liggen. In het Zoutzuur wierden zy wit, doch verloren verder niets van haare zelfstandigheid of gedaante. In de Zeepzieders-loog veranderden zy wel het meeste: naauwelyks hadden zy daarin, op eene warme plaats, geduurende eenige uren gelegen, of zy begonnen op te zwellen; en zo zy 'er geduurende eenige dagen in bewaard wierden, vielen zy van elkander in enkele kleeverige bolletjes. In zuiver Water, geduurende eenige dagen, geweekt, ondergingen zy geene verandering, dan alleen, dat zy week wierden; in het koken daarin, geduurende eenige uren, bragt al-

SIJBERICHT, WEGENS TWEE STEKELZWYN-MENSCHEN.

leen te wege, dat men ze nu in kleine weeke schilfers kon te zamendrukken, die op het gevoel kleeverig en vetagtig waren. Wanneer, by de ontbinding der korsten in de Zeepzieders-loog, eenig Zuur wierd gedaan, wierd 'er een aardagtige zelfstandigheid ter nedergelooft, onder welker deeltjes men duidelyk de zwarte koolstoffige puntjes kon zien, die de zwartbruine kleur der schilfers hadden uitgemaakt: ook dreef 'er dan, boven op die Loog, een vetagtig vlies.

Uit alle deeze proeven blykt, dat de vermelde huidkorst bestaat uit slym, vet en aarde, ten naauwkeurigsten onder elkander gemengd. Terpentyngeest en andere fyne Olien, gelyk ook Azyn en gerectificeerde Wyngceest, werkten onmerkbaar, en maakten geene zichtbaare verandering, op de daarin geweekte korsten. Ook het Zuuringzout, waarvan FOURCROY, VAUQUELIN en BUNIVA gebruik maakten, in de scheikundige ontleding van beenderen, oorsmeer, de vuiligheid der tanden enz., om de hoeveelheid van het Phosphorzuur, met betrekking tot de Kalkaarde, te ontdekken, had geenerlei uitwerking op deeze zelfstandigheid. Eindelyk beproefde ik, of men iets byzonders, door het verbranden deezer korsten, zou kunnen waarneemen; dan de daarby plaatshebbende verschynzels kwamen genoegzaam overeen met die van andere vel- en hoornagtige zelfstandigheden. De korsten gingen, na het uitzweeten van eenige olieagtige druppelen, en met den gewoonen reuk van gelykzoortige deelen, over in een opgeblaazen kool, uit welke, door de afwasching, een weinig van de zogenoemde bloedloog, welke tot het maaken van Berlynsch Blauw gebruikt wordt, verkreegen wierd.

VERHAAL DEN UITBARSTINGE EENER LUGTVERHEVELINGE NABY BENARES, IN DE OOST-INDIËN, EN VAN HET VALLEN EENIGER STEENEN TEN ZELFDEN TYDE, OP DEN AFSTAND VAN OMTRENT VEERTIEN MYLEN VAN DIE STAD. Door JOHN LLOYD WILLIAMS, Esq. F. R. S.

„ Ziet hier het zo beslissend geval van Steenen, uit de Wolken op Aarde nedergekomen, waarvan „ wy

„ wy hier boven gesproken , en welks verhaal wy be-
loofd hebben (*).”

Eene byzonderheid van zo zeldzaam eene natuure , als het vallen van Steenen uit den hemel , kon niet misfen de verwondering te verwekken , en de aandacht te vestigen van elk onderzoekliovende.

Onder een bygeloovig Volk wordt elk ongewoon , en daarom veelal bovennatuurlyk geheeten , Verschynzel met een stilzwygenden schrik en eerbiedenis aangezien : de oorzaak toefchryvende aan den wil des Overweezens , krygen zy het niet in den zin , om te oordeelen over de middelen , waardoor het daargesteld wordt , of de oogmerken , waartoe het strekke ; en wy hebben allen grond om te vermoeden , dat vooroordeel en bygeloof invloed hebben op de verhaalen of beschryvingen van zodanige Verschynzelen. In het geval voorhanden heb ik myne nalpeuringen meest gedaan by *Europeaanen* , die dún gezaaid zyn in dat gedeelte des lands.

Het berigt , 't welk ik ontving , was , dat , op den 19 December des Jaars 1798 , omtrent agt uren in den avond , een zeer sterk lichtende Verheveling in de lugt gezien was door de Inwoonders van *Benares* en de omliggende strecken ; dezelve hadt de gedaante van een grooten Vuurkloot , en ging vergezeld door een sterk geraas , gelykende op dat des donders ; — dat 'er eene menigte van Steenen uit viel naby *Krakhus* , een Dorp , op de Noordzyde van de Rivier *Goomty* , omtrent veertien mylen van de Stad *Benares* , gelegen.

De Lugtverheveling vertoonde zich in het westlyk gedeelte des halfonds , en was slechts korten tyd zichtbaar ; zy werd waargenomen door verscheide *Europeaanen* zo wel als door Inboorelingen , op verscheide plaatzen des lands.

In de nabyheid van *Julanpoor* , omtrent twaalf mylen van de plaats , waar de Steenen gezegd worden gevallen te zyn , werd dit Lugtverschynzel waargenomen door verscheide *Europische* Heeren en Dames , die hetzelfde beschreeven als een grooten Vuurkloot , gepaard met

(*) Zie hier boven , bl. 526.

met een kletterend geluid, niet ongelijk aan dat van een Peloton, 't welk gebreklyk afvuurde. Het Lugtverschynzel werd ook gezien en het geluid gehoord door verscheide Persoonen te *Benares*. De Heer DAVIS nam waar, dat het licht scheen in het vertrek, waar hy zich bevondt, door een glazen venster, met zulk een sterkte, dat de schaduw der glasroeden zich vry duidelyk vertoonde op een donker vloertapyt: het scheen hem toe zo helder geweest te zyn als het helderst maanlicht.

Wanneer het verhaal van de daarby gevallen Steenen te *Benares* kwam, zondt de Heer DAVIS, Register en Magistraatspersoon van dit District, een kundig persoon, om te dier plaatze onderzoek te doen. Toen deeze in het Dorp kwam, naby 't welk de Steenen gezegd werden gevallen te zyn, verhaalden hem de Inboorelingen op zyn vraagen, dat zy dezelve of in stukken gebroken, of al het opgeraapte gegeven hadden aan den *Tesseldar* (den daar gebooren Collecteur) en anderen; doch dat hy gemaklyk eenige in de omlyggende velden zou vinden, waar dezelve gereed te ontdekken zouden weezen, (het gewas stondt niet hooger dan twee duimen boven den grond) door na te gaan, waar de aarde nieuwlings opgeworpen was. In gevolg van deeze onderrigtingen, bragt die man vier Steenen, door hem gevonden, aan den Heer DAVIS: dezelve waren, door de kracht des vals, volgens de maat, welke hy medebragt, omtrent zes duimen diep gevonden in velden, die zeer onlangs bewaterd scheenen; en het bleek, uit 's mans beschryving, dat dezelve op een afstand van omtrent honderd roeden van elkander gelegen hadden.

Verder vernam hy van de Inboorelingen, ten opzigte van het Lugtverschynzel, dat het omtrent agt uren in den avond was, wanneer zy, na huis gaande, een zeer helder Licht zagen, uit de lugt komende, gepaard met een zwaaren donderflag, onmiddelyk gevolgd door het geraas van lichaaamen, die daaromstreeks uit den hemel vielen. Onzeker of eenige hunner Goden betrokken waren in dit voorval, hadden zy het niet durven waagen, des eenig onderzoek te doen, voor den volgende morgen. Het eerste, 't welk toer hunne aandagt getrokken hadt, was het vertoon, dat de grond op verscheide plaatzen in hunne velden op de voor-

voorgemelde wyze opgeworpen was ; te welker plaatse zy , by nader onderzoek , de Steenen vonden.

De Adfiftent van den Collecteur aldaar , de Heer ERSKINE , een kundig jong Heer , een deezer Steenen ziende , hem gebragt door den *Tasfeldar* , vondt zich opgewekt om iemand na dat gedeelte des Lands te zenden , ter verdere nafpeuring. Deeze keerde terug met verscheide dier Steenen , en gaf een verhaal , gelyk aan dat des Persoons , door den Heer DAVIS gezonden ; ter nadere bevestiging een ondertekend en gezegeld geschrift medebrengende.

De Heer MACLANE , zeer dicht by het Dorp *Krak-hut* woonende , gaf my een gedeelte van een Steen , hem 's morgens naa het vertoon des Lugtverschynzels gebragt , door den man , die ten zynen huize de wagt hielt. Deeze Steen was (volgens het verhaal diens mans) gevallen door het dak van zyne hut , niet verre van des Heers wooning gelegen : verscheide duimen diep hadt dezelve zich in den vloer geboord , die van vastgestampte aarde was. De Steen zou , naar 't gegeven berigt , in 't geheel meer dan twee ponden gewoogen hebben.

Op den tyd deezes Lugtverschynzels was de hemel geheel helder ; geen zweem van een wolkje hadt men zints den elfden dier maand gezien , en vertoonden 'er zich geene wolken eenige dagen laater.

Van deeze Steenen heb ik 'er agt gezien , bykans volkomen , behalven de gedeelten van verscheide andere , door de bezitters gebroken , om ze aan hunne vrienden te schenken. De gedaante der volkomenste was die van een onregelmaatigen Cubus , aan de kanten gerond ; doch de hoeken waren op de meeste zichtbaar. Zy waren onderscheiden in grootte , van omtrent drie tot vier duimen in de grootste diameter ; één derzelven vier en een vierde duim haalende , woog twee ponden en twaalf oncen. Zy hadden alle hetzelfde voorkomen , en waren van buiten bekleed met eene harde zwarte omkorfing , die op eenige plaatsen gevernisd scheen , of na Joodenlym geleet : in de meeste waren spleeten , die , daar ze overdekt waren met eene stoffe , gelyk aan die des bekleezels , veroorzaakt scheenen in den val , door het kletzen van de Steenen tegen elkander ; eer zy in den val op aarde kwamen , scheenen zy door eene middenstoffe van zeer groote bette heengegaan te zyn.

— Inwendig bestonden deeze Steenen uit een aantal kleine klootsche lichaamen van eene leikleur, omringd met eene witte zandagtige zelfstandigheid, doormengd met glinsterende korreltjes van eenen metaal- of vuursteenagtigen aart. Die klootsche lichaamen waren veel harder dan het overige van den Steen; het witte zandige gedeelte liet zich gemaklyk vergruizen door het wryven met eenig hard lichaam; gebroken zynde, hegte zich een gedeelte aan den Zeilsteen; doch meer byzonder was dit het geval van de korst of het buitenste bekleedzel, 't welk zich meestal daardoor liet aantrekken.

Naardemaal twee van de volkomenste Steenen, die ik heb kumen krygen, zo wel als de gedeelten van eenige andere, onderzocht zyn door verscheide Heeren, welbedreeven in de Delfstof- en Scheikunde, zal ik het my niet onderwinden, eene verdere beschryving te geeven van de zamentellende deelen deezer Steenen; noch ook het waagen, eenige gissing by te brengen wegens de wording van zo zeldzaame voortbrengzelen; noch ophaalen, welke ik van anderen vernomen heb: ik laat het der wereld over, om gevolgen te trekken uit de vermelde daadzaaken. — Alleen moet ik 'er nog byvoegen, dat 'er, gelyk bekend is, geene Volcaanen op het vaste land van *Indië* zyn; en, zo verre ik heb kunnen ontdekken, vindt men, in dat gedeelte des aardkloots, geene Steenen in den grond, welke eenige de minste gelykvormigheid hebben met de boven beschreevene.

BERICHT AANGAANDE EENE VROUW, DIE BEN
GROOT AANTAL NAALEDEN EN SPELDEN HAD
DOORGESLIKT. Medegedeeld door den Bur-
ger SILVY, van *Grenoble*.

GENOÈVRA PULE, gebooren te *Grenoble* in 1763, zwak en gevoelig van gestel, van beroep een Naaister, ontving, in haar dertiende jaar, de onverwagte, doch valsche, tyding, dat haar Vader begraven was onder de puinhoopen van een ingestort huis. Dit onheil deed haar geweldig schrikken, zonder dat zich echter, in haar gestel, eenig bespeurbaar onheil open-

openbaarde. Op den zelfden middag zag zy haaren Vader gezond en onbeschadigd. Dit oogenblik van vermaak werkte, by haar, zo geweldig, dat zy in eene flauwte viel, ~~die ten gevolge~~ had een algemeene geelzucht, en eene groote verzwakking van haar geheel gestel.

By deeze gelegenheid ontdekte men, dat zy 'er eene soort van vermaak in vondt, om Spelden en Naalden door te slikken. Zy maakte zich meester van alle, welke de haar omringende perfoonen op hunne klederen hadden. Eerlang wierden haare benedenste ledemaaten verlamd. Zy bleef in denzelfden toestand, byna geduurende twee jaaren, waarna zy iets beter scheen; doch dit duurde niet lang: want de verlamming keerde terug, met eene soort van *Catalepsis*, welke geregeld 's avonds begon ten zes uren, en niet ophield dan op den volgenden morgen ten elf uren. Geduurende dit toeval behield zy eene genoegzaame kragt van beweeging, gevoel en gezicht, om alle Spelden en Naalden, die onder haar bereik vielen, aan te grypen en door te slikken.

De Spelden en Naalden, welke deeze Vrouw had doorgezwoegen, veroorzaakten haar gezwollen op de boven- en beneden-armen; waardoor men genoodzaakt wierd, zo veele insnydingen te maaken, dat die deelen met lidtekens overdekt wierden. Teffens bespeurde men, dat de Spelden ook nederwaards waren gezakt, en gezwollen hadden veroorzaakt in de *Vagina*, op de dyen en op de beenen. By deezen uitwendigen pynelyken toestand voegde zich een heevige krampachtige hoest, verzeld met etterachtige fluimen, door welke het geheele lichaam uitteerde. Na eindelyk, geduurende ongeveer vierëntwintig jaaren, geworsteld te hebben met de verscheurendste pynen, stierf zy, in Bloeiimaand van het agtste Jaar der Fransche Republiek, in den ouderdom van ongeveer zevenëndertig jaaren.

Het Lyk was geheel uitgedroogd en verstyfd; zynde de dyen opgetrokken tegen het lichaam, en de hieften tegen de billen. Op het binnenst en bovenst deel der dyen lag een geheel pak onder elkander gemengde Naalden en Spelden, die enkel door het vel bedekt wierden.

In de rechter holte der borst wierd eene uitstorting van etterachtig vogt gevonden. De geheele long dier zyde was in een staat van verettering; zynide de linker

long geheel verlept. Voorts kwamen 'er twee Spelden voor den dag, die ingewikkeld zaten in het celachtig weefzel, tusſchen het middelrif en het hartzakje. De ſlokdarm en alle de overige deelen der borst waren zonder eenig lidteken; ook ontdekte men niets van dien aard in het gedarmte. De blaas was verzwoooren, en bevatte zes Spelden met kalkphosphaat overtrokken. De hals van den *Uterus* was verzwoooren, en de *Vagina* doorboord door verſcheiden Spelden, die daar nog in vast ſtaken, en met lidtekens bedekt waren.

De Burger ALIBERT vertoonde aan het Genootſchap een groot aantal Spelden, door deeze Vrouw ingezwolgen; gelyk ook verſcheidene gedeelten der dyen en der *Vagina*, met de daar nog in ſteekende Spelden en Naalden, om te dienen tot Ziektekundige Proeven.

iets over den KROKODIL.

(Uit het *Franſch* van den Burger FRANK, gewezen Geneesheer by het Leger van het Oosten.)

Wanneer *Egypten* en de *Nyl* in Europa op het tapyt komen, gebeurt het dikwyls, dat men ſpreekt van het gevaar, hetgeen men 'er loopt van door den Krokodil te worden verſlonden. Het is niet algemeen genoeg bekend, dat dit tweeflachtige Dier nooit gezien wordt in dat gedeelte van den *Nyl*, hetgeen *Neder-Egypten* doorkroomt, en dat men zelfs ver in *Thebaïs* (*) moet opvaaren, om het te zien. Ik heb geene Krokodillen ontmoet, dan na *Gyrgeb* (†) te zyn voorbygevaaren. Dit Dier komt, in warme dagen, en wanneer de *Nyl* laag is, gaarne uit het water, om zich te plaatzen op de zandbanken, welke men dan menigvuldig aantreft. In April en May heb ik in *Said* (‡) den *Nyl*

(*) [De oude naam van *Oppar-Egypten*, zo genoemd naar de Stad *Thebaïs*, reeds beroemd in de tyden van *HOMERUS*. Men vindt van haare overblyffelen een uitvoerig bericht in *POCOCK'S Reizen*, D. I. bl. 148 env.]

(†) [Waarschynelyk het *Gérge* in de Kaart van *POCOCK*, op de breedte van weinig meer dan 26 graaden.]

(‡) [De hedendaagſche naam van *Oppar-Egypten*.]

Nyl bevaaren. Zelden plaatst zich de Krokodil op een van de oevers der Rivier, uitgezonderd wanneer dezelve niet zeer genaakbaar en weinig bezocht is. Hy schynt het gevaar te kennen, waaraan hy, zonder deeze voorzorg, zich zoude blootstellen. Gewoonlyk verwydert hy zich niet verder dan omtrent zes schreden van het water. Het minste geraas maakt hem wakker; het is my nooit mogelyk geweest, hem tot binnen het bereik van een' snaphaanschoot te naderen. Daar, voor het overige, dit Dier zeer harde schubben heeft, is het bykans onmogelyk, het te dooden, ten zy men het juist onder de schouder treffe. Te *Dondhera* (*) trof ik een' *Kachef* aan, die zich zonderling met de Krokodillen-jacht vermaakte; hy had, zo voor als na, zeven gedood, welke ik gezien heb op het plat van zyn huis geplaatst, zodat men ze op eenigen afstand voor zo veele stukken geschut zoude genomen hebben. Wanneer de Inwoonders een' Krokodil dooden door een' snaphaanschoot, of door middel van een' strik betrappen, zyn zy niet minder in hunnen schik, dan men in Europa is, wanneer men een' Wolf om het leeven brengt.

Onder het aantal van Krokodillen, welke my, zo in het opvaaren als in het afzakken van den Nyl, ontmoet zyn, hebbe ik geene grooteren gezien dan van agt of tien voeten. PROSPER ALPINUS spreekt van een' Krokodil van dertig ellen lengte; maar hier mag men wel aanmerken, dat deeze Schryver in Opper-Aegypten niet geweest, en, waarfchynelyk, bedrogen is door valsche berichten. De vermaarde NORDEN zegt, dat hy Krokodillen heeft gezien van vyftig voeten lengte. Ik denk, dat hy insgelyks zich bedrogen heeft; want ik heb niemand in het land gevonden, die zo groote gezien had (†).

Wat

(*) [Eene Stad naby de plaats waar eertyds *Tentyra* lag; welks inwoonders van ouds berucht waren door hunne vyandschap tegen den Krokodil.]

(†) [SANSON (in zyne *Beschryving der vier Werelds-Deelen*, bl. 439) maakt ze nog ongelyk grooter, en spreekt van Krokodillen van dertig vademmen. Daar ik het oorspronglyke Fransche Werk niet bezitte, kan ik ondertusschen niet beslissen, of zyn Vertaaler s. DE VRIES hem hier eenige vademmen leene.]

Wat het gevaar, van door dit Dier verslonden te worden, aanbelangt, dit is oneindig minder dan men zich doorgaans verbeeldt. Het schynt, in 't algemeen, den Mensch te vreezen: want het bemint de bewoonde plaatsen niet. Dus, hoe nader men komt aan de Watervallen, dies te meermaalen zal met het ontmoeten. De onverschilligheid, waarmede de Inwoners en derzelve kinderen zich in het water vermaken, en op den oever des Nyls wandelen, heeft my getoond, dat zy den Krokodil niet vreezen.

Indien zich evenwel eene gunstige gelegenheid voordoot, maakt dit listige Dier zich, by verrasfing, wel eens meester van een Schaap, van eene Geit, van eenen Ezel, en somtyds van een Kind, hetgeen hy na het midden en den bodem der Riviere sleept. Op eene enkele plaats, alwaar de Vrouwen gewoon zyn haare vaten met water te vullen, heb ik eene halfronde omheining van biezen gezien, geschikt om den Krokodil het kwaaddoen te beletten. Hy had, ter dier plaatze, de borst eener Vrouwe gevat en afgescheurd, terwyl zy bukte om haare kruik vol water te scheppen.

Men moet omtrent den Krokodil nog eene laatste en vry zonderlinge aanmerking maaken: te weten, dat dit Dier, terwyl het zich buiten het water onthoudt, bykans altoos omringd wordt door verscheiden groote Vogelen, waaronder ik bestendig den Pellikaan hebbe waargenomen. Welke vreemde betrekking tusfchen zo verschillende Dieren! Het is eene bekende zaak, dat de witte Reiger, ook wel [in Frankryk] *Garde-boeuf* genoemd, zeer gaarne zich ophoudt by de Buffels, de Koeien en de Osfen. Zoude 'er eene soortgelyke genegenheid plaats hebben tusfchen deeze Vogels, maar inzonderheid tusfchen den Pellikaan en den Krokodil?

BERIGT WEGENS THOMAS WILLIAMS MALKIN, EEN
KIND VAN ONGEMEENE BEGAAFDHEDEN, IN
DEN OUDERDOM VAN ONTRENT ZEVEN
JAAREN, TE HACKNEY, IN ENGE-
LAND, GESTORVEN.

„Op eene Sterflyst., in een geagt Engelsch Maand-
„werk, vonden wy onlangs vermeld het overly-
„den van THOMAS WILLIAMS MALKIN, in den ouder-
„dom van zes jaaren en negen maanden voorgevallen,
„met eene nevensgaande algemeene vermelding van
„'s Kinds ongemeene begaafdheden. Een meer uit-
„voerig verslag daar van, in een volgend Stukje diens
„Tydschrifts voorhanden, zal, vrouwen wy, vee-
„len onzer Leezers niet onaangenaam weezen, en tot
„eene gewigtige bydraage kunnen dienen tot de beken-
„de berigten, wegens beroemde Kinderen voorhanden.
„Aldus luidt hoofdzaklyk dat Verslag.”

Wat aangaat het ongemeen Kind, wiens vroegtijdigen
dood wy betreuren; zou de uitgebreidheid zyner vor-
deringen zommigen twyfelagtig kunnen schynen. Op
grond der geloofwaardigste en best bevestigde getuige-
nissen mogen de zulken van de echtheid onzer opgave
zich verzekerd houden. Behalven eene naauwkeurige
kennis van zyne Moedertaal, was hy in 't Latyn zoo
verre gevorderd, dat hy de gemaklykste stukken van
CICERO's Werken verstondt. In het Fransch was hy
ook eenigzins bedreeven; en in de Aardrykskunde zoo
verre gevorderd, dat hy niet slegts de ligging der
voornaamste landen, steden, rivieren enz. wist, maar
ook uit het hoofd Kaarten teekende, met eene netheid
en naauwkeurigheid, naauwlyks geloofbaar dan by
de zulken, die de blyken daarvan in handen hebben.
Zonder eenig opzettelyk onderwys te hebben genooten,
hadt hy in de Teekenkunst aanmerkelyke vorderingen ge-
maakt; en eenige van zyne Kopyen van RAPHAËLS Kop-
pen, hoewel de naauwkeurigheid van een Leerling der
Teeken-Akademie daar aan ontbrak, vertoonden blyken
van eene gelykformigheid aan den styl en het gevoel
der Origineelen, die grond gaf om te verwagten, dat

eene verdere beoeffening der Kunst hem met de grootste mannen zou hebben doen wedyveren.

Doch de voornaamste trek van zyn karakter was eene kloekheid van verstand, en snelheid van bevattinge omtrent alle onderwerpen. Buiten de zulken, die de onmiddelyke voorwerpen zyner beoeffeninge waren, welke, met de jaaren toeneemende, in 't toekomende hem een ruimer veld zou hebben doen bewandelen, dan het gewoone deel der stervelingen is. Op eene uitstekende wyze paarde hy het bondige met het schitterende te zamen: want de sterkte van zyn geheugen hieldt een gelyken tred met zyn verstand en verbeeldingskracht: en zyne ziel kan in weinige, doch kragtige woorden aldus gekenschetst worden: „ dat hy zich alles herinnerde, wat hy eens hadt geweeten, en alles doen „ konde, wat hy eens hadt zien doen.”

Niet ondienstig, egter, zal het zyn, de tydperken van zyn kort leven, in welke de heerschende trekken van zyn karakter zich 't eerst openbaarden, te doorloopen. Hy was gemeenzaam met het Alphabet, eer hy kon spreken, niet slegts zoo als het op kaartjes wordt verbeeld, maar ook in boeken wordt uitgedrukt, met welke hy, dezelve geduurig ziende voor zich liggen, al vroeg was ingenomen. Op zyne derde Geboorteverjaaring schreef hy zynen eersten Brief aan zyne Moeder; en hoewel dezelve weinig meer dan korte betuigingen van zyne liefde voor haar behelsde, begon hy welhaast in eenen styl en over onderwerpen te schryven, aan de kinderen gemeenlyk onbekend; en in deeze gewoonte, van zyne gevoelens over allerlei onderwerpen op het papier te stellen, volhardde hy met eene steeds toeneemende uitbreidinge en volmaakinge, zoo wel ten aanzien van *stof* als *wyze*, welke ons met regt ons leedweezen doet betuigen, dat wy, om de korthed van ons bestek, daar van geene proeven kunnen aanvoeren. Op den ouderdom van drie jaaren kon hy niet slegts nauwkeurig spelden en leezen, maar kende ook de Grieksche letters, en zou hy die Taal hebben beginnen te leeren, indien niet zyne Ouders hem daar van hadden terug gehouden. Vyf jaaren oud zynde, hadt hy in 't Latyn aanmerkelyke vorderingen gemaakt, zoo wel als in alle de andere Weetenschappen, welke hy, bykans twee jaaren, met een zoo gelukkigen uitslag voortzette. Zyne beoeffening van het Latyn in 't byzonder week

week merkelyk af van dien werktuiglyken weg, welken scholieren van meer gevorderden ouderdom gemeenlyk bewandelen. Zyne vergelyking van het taaleigene en de woordvoeging van het Laryn met die van het Engelsch en Fransch, zyne schranderheid in het naaspoo- ren van de Afstamming en het ontdekken van de za- menvoegende deelen der Woorden: dit alles toonde, dat hy eenen geest bezat, voor taalkundige naavorschingen byzonderlyk berekend. Zyne opmerking bepaalde zich niet by woorden; nooit las hy eene bladzyde, waar- van de styl of het onderwerp eenigzins duister of moei- lyk was, zonder zulk eene oplossing, als zyne twyfel- lingen wegnam. Drukfeilen in boeken, zelf die van de geringste soort, ontglipten zyne opmerking niet; hy verbe- terde dezelve met een penfeel, welk hy daar toe steeds by de hand hadt. In weerwil deezer zucht tot weten- schappen, was hy een kind van een vast gestel, on- gemeen leevendig en werkzaam. Niets minder was hy dan van een stillen aart, uitgezonderd in zyne boekoef- feningen, van welke hy, egter, door werkzaame tyd- kortingen zich ligt liet aftrekken; doch de pest van alle volmaakinge, zoo wel ten aanzien van lichaam als van geest, ledigheid en lanterfantien, was hem on- bekend.

Doch gelyk eene bloote beschryving, zonder voor- beelden, zelden een naauwkeurig denkbeeld van iemants karakter geeft, zal het niet ondienstig zyn, eene en an- dere aanmerking te vermelden, die van de geaardheid van zynen geest tot proeven kunnen dienen. Eene Juf- vrouw hem gezegd hebbende, dat zy hem 's anderen- daags zou laten haalen, wanneer hy zoo veel zou kunnen teekenen als hy wilde, antwoordde hy: „Ik „ wilde wel dat morgen aanstonds kwam;” kort daar- naa 'er nevens voegende: „Waar mag tog wel morgen „ nu zyn? Het moet ergens weezen: want ieder ding is „ ergens.” Naa zich een weinig bedagt te hebben; zei- de hy: „Misschien is morgen in de zon.” — De vol- gende korte Spreuk aantreffende: „Geleerdheid wordt „ van de wyzen niet zoo hoog geagt, als zy van de „ zotten veragt wordt.” zeide hy: „Ik denk, dat de „ man, welke deze Spreuk schreef, een groote zot „ was: want wyze lieden waardeeren de geleerdheid zoo „ hoog als mogelyk is, en de zotten kunnen haar niet „ dieper veragten.”

Het treffendite voorbeeld, intusschen, waarin hy de

vrugtbaarheid zyner verbeeldinge, nevens het vermoegen, om alwat hy in boeken en in de verkeering aantrof zich toe te eigenen, ten toot spreidde, was zyne uitvinding van een denkbeeldig Gewest, *Allestona* genaamd, waar van hy zich zelven als Koning beschouwde. Het geleek naar het bekende *Utopia*, hoewel hy van dien Politieken Roman nooit hadt hooren spreken. Van dat Land beschreef hy de geschiedenis, en maakte 'er eene fraaie en vernuftige Kaart van, geevende naamen van zyne eigen vindinge aan de voornaamste steden, bergen, rivieren, enz. En gelyk de Geleerdheid immer het voorwerp van zynen diepsten eerbied was, voorzag hy dat Land ryklyk met Universteiten, aan welke hy Hoogleeraars aanstelde, aan inrichtingen en schikkingen bepaald, welke aan Stigters van meerdere jaaren geene oneere zouden gedaan hebben.

Doch hoewel hy, in den loop van zyn kortduurend leeven, met het opleggen van eenen voorraad van kundigheden zich immer onledig hieldt, klaarblykelyk tot oogmerken, welke, zoo als de uitkomst leerde, nooit zouden bereikt worden, — zyne laatste Ziekte, welke hy met eene kloekmoedigheid, die bykans geen voorbeeld hadt, doorstondt, diende ten spreekenden bewyze, dat hy de kunst verstondt, om de verzamelde schatten ter bemoediging en vertroosting van zynen geest te doen dienen. Dikmaals kortte hy de verdriete uuren van een krankbed, met de herinnering van 't geen hy gelezen, gezien of gedaan hadt, in zyne gezonde dagen. Dikmaals sprak hy over zyne herstelling, doch nooit met ongeduld; en de zegepraal der ziele op het lichaam bleef tot het uiterste toe zoo volkomen voortduuren, dat hy tot in het laatste half uur vóór zyn sterven zyne getoekende Landkaarten met vermaak beschouwde.

Zonder in een uitvoerig verslag van de natuur zyner ziekte uit te weiden, zal het voor Ouders in 't algemeen van belang zyn te weten, dat dezelve geen grond gaf ter versterkinge van het algemeen gevoelen, dat een vroeg vernuft geen lang leeven belooft. De merkwaardige gedaante van zyn hoofd, 't welk de bewondering van veelen, inzonderheid van Kunstenaaren, hadt gewekt, hadt eenige twyfelingen doen ontstaan, die het wenschelyk maakten, dat zoo wel het hoofd als het lichaam wierdt ontleed. Hier uit bleek, dat de harsenen buitengemeen groot, en volmaakt gezond waren; dat

dat de oorzaak der ziekte in de Maag huisvestte, om welke te overwinnen de toegediende hulpmiddelen niets vermogt hadden; en dat hy, zonder dit ongemak, voor de welk ouden en jongen even zeer blootstaan, de jaaren der volwassenheid zou hebben kunnen bereiken.

OVER DE MAINOTEN OF MANIOTEN, EEN OVER- BLYFSEL DER OUDE SPARTAANEN.

In het zuidelykste gedeelte van het oude *Peloponnesus*, of het hedendaagsche *Morea*, niet verre van Kaap *Matapan*, oudtyds *Taenarus* genoemd, ligt het Kasteel *Maina*, ter plaatse van de aloude Stad *Mesfa*, welke reeds bekend was ten tyde van HOMERUS. Van dit Kasteel ontleenen de *Mainoten*, of, gelyk het woord somtyds gespeld wordt, *Magnoten*, hunnen naam; zo als ook de landstreek, door hun bewoond, vandaar *Braso di Maina* heet. Zy zyn, worden ten minsten gehouden voor afstammelingen der oude *Spartaanen*, welker land zy gedeeltelyk bewoonen. Boven alle andere *Grieken* hebben zy nog steeds, midden onder de *Turksche* overheersching, eene zekere maat van vryheid behouden, schoon dikwyls met geweld aangevallen, en ook wel eens door arglistiglyk onder hun gezaaide twisten en verdeeldheden. Men kan daarvan een verhaal vinden in DE LA GUILLETIERRE, *Ashenes Ancienne et Nouvelle*, p. 39 suiv. 3me Edit. de 1676.

Zulk een Volk wekt, natuurlyk, de nieuwsgierigheid niet alleen van Oudheidkundigen en van Liefhebberen der Geschiedenissen, maar van alle beoefenaars der Menschkunde, van alle voorstanderen van Vryheid en Onafhangelykheid. Ondertusschen zyn de berichten, welke wy hun aangaande hebben, slechts gebrekkig, en doorgaans niet zeer tot hun voordeel. Zeer ongunstig spreekt van hun de reeds gemelde DE LA GUILLETIERRE, zo in het reeds aangehaalde Werk, als in zyn *Lacedaemonie Ancienne et Nouvelle*, alwaar zy beschreven worden als een hoop Roovers niet alleen, die op *Turken* en *Christenen* vrybuiten waar zy kunnen, maar als ten hoogsten bedriegelyk, steelziek, en wraakzuchtig onder elkander; zodat ieder by zyn huis des nachts gewapend de wacht zoude houden, om niet door den eenen of den anderen zyner buuren onverhoeds overvallen en in den slaap vermoord te worden. Dergelyke berichten zyn gewisfelyk overdreven. In zulke omstandigheden zoude ook een machtig Volk zich bezwaarlyk kunnen staande houden; hoeveel minder eene handvol menschen (men begrootte het gantsche getal van Ouden en jongen, Mannen, Vrouwen en Kinderen, op dertigduizend) aan

alle kanten omringd door eene krygshaftige Natie , gelyk nog voor honderd jaaren de *Turken* waren , die niets liever wenschte dan hen onder het juk te brengen , en daartoe geene middelen onbeproeft liet. Dat zy altoos tegen de onderneemingen der *Turken* op hunne hoede zyn , is noodig ; en geheel niet te verwonderen , dat zy deeze eeuwige belaaers hunner vryheid dikwyls eene kans poogen af te zien. En indien door zoodaanaemde Christen-Zeeroovers zulke verwoestingen en barbaarsche handelingen op hunne kusten , aan hunne goederen en personen , gepleegd worden , als waarvan DE LA GUILLETIERRE zelve een voorbeeld bybrengt (*), kan men hun , die zekerlyk niet de beschaafdsten der Volken zyn , niet zo heel kwalijk neemen , dat zy op eene wraak toeleggen , waarvan ook meer-verlichte Natien zich niet onthouden. — O. DAPPER heeft in zyne *Beschryvinge van Moren* , in hetgeene hy van de *Mainoten* , en van geheel *Laconie* , of , zo als het nu wordt uitgesproken , *Zaconie* , zegt , genoegzaam niets anders gedaan , dan DE LA GUILLETIERRE vertaalen. Hetgeene men leest in de *Reizen van EDMOND VAN DER NYENBURG* en JOHANNES HEYMAN (†) schynt ook wel uit den reeds gemelden *Franschen* Schryver getrokken. Daar het niet lang is , zullen wy het hier invoegen , opdat de Leezer zien moge , hoe de Schryvers elkanderen dikwyls blindeling navolgen. DE LA GUILLETIERRE alleen was eenige uren onder de *Mainoten* , en verzamelde zyne overige berichten buiten derzelver land te *Misthra* ; DAPPER reisde — op zyne kamer , en de twee laatstgemelde Reizigers schynen ook op *Morea* geenen voet aan land gezet te hebben. Zie hier hun bericht : „ Dit ” (t. w. het Volk de *Mainoten* genaamd) „ is zeer quaad van inborst , ja „ zelfs zo , dat het gansch niet veilig is op deze kusten voet „ aan land te zetten , want Vreemdelingen , die zy kunnen „ betrappen , geraken niet ligt wederom uit hunne handen „ zonder groote *Rantsoen*-gelden te betalen , dreigende hen „ anders tot slaven te zullen maken ; ook betalen zy den „ Grooten Heer geen Schatting , en offchoon 'er wel eens „ verscheiden reizen geregelde krygsvolkeren op afgezonden „ zyn , zo hebben die hen echter nooit kunnen t'onderbrengen „ en dit zyn de eenigste *Grieken* dan ook , die zich alnoch afhankelijk (‡) van de *Turken* hebben weeten staande te houden. Zy hebben een soort van Regeeringsvorm , meest „ zweemende naar het Republikaansche of daar de Gemeente „ het Gezach voert. Het Volk is kloek , schrand , maar „ ook te gelyk schelmagtig en roofzuchtig , wordende hun land „ streek

(*) *Lacedemone Anciens et Nouvelle* , p. 31. Zie ook denzelfden , *Athenes Anc. et Nouv.* p. 32.

(†) I Deel , bl. 63.

(‡) Zoude dit niet onafhankelyk moeten zyn ?

„ strek om die reden dan ook van de andere *Grieken* het
 „ groote *Algiers* genaamt. Hunne *Papads* of Geestelyken gaan
 „ zelfs met de Zeetovers op buit uit en bekomen daar het
 „ tiende gedeelte van, als zynde een Voorrecht hunner Kerk.
 „ De Geestelyken, die ondertuschen in het land blyven,
 „ woonen aan de zeekusten in plaatzen, outtyds *Thyrides* of
 „ Vengsters (*) genaamt: namentlyk in het bovenste ge-
 „ deelte van de Rotzen zyn vele Spelonken uitgehouwen,
 „ die, door hunne meenigte en byzondere legging, eene rye
 „ Vengsters als verbeelden. In deze Spelonken hebben de
 „ *Papads* of Geestelyken hunne kluitzen en dienen dus voor
 „ Verspieters om de Scheepen in Zee te ontdekken, en zo 'er
 „ by ongeluk eenig Schip op de kust mogte komen te strand-
 „ den, het Volk uit de Dorpen tot den Roof aan te zetten.”

Pocock, in zyne *Beschryvinge van het Oosten* (†), spreekt
 ook van de *Mainoten*, en in minder ongunstige uitdrukkin-
 gen; doch schynt zelve in het Land niet geweest te zyn.

Maar het volgende bericht, te vinden in het *Magasin En-
 cyclopedique*, voor *Thermidor An 10*, p. 183 suiv., ver-
 toont deeze dappere *Grieken* in een geheel ander licht, en is te
 belangryk om den Nederduitschen Leezer onthouden te wor-
 den. Dus luidt het:

„ Na de verovering van *Venetie* zond de Generaal BONA-
 „ PARTE twee opmerksaame perfoonen na *Morea*, om onder-
 „ zoek te doch naar de zeden en gewoonten der waare *Ma-
 „ noten*, de afstammelingen der *Spartaanen*. Een Brief van
 „ den Heere JULIEN LE MOR, die dit land had doorgereisd, om
 „ de overblyfsels te ontdekken van oude Gedenkstukken, wel-
 „ ke daar bestaan hebben, had eenig bericht gegeven van het
 „ Oude en Nieuwe *Sparta*. Deeze Reizigers hebben dit Volk
 „ beschouwd met betrekkinge tot zyne tegenwoordige vordering
 „ in beschaafdheid, en doen ons den *Mainot* kennen, van het
 „ oogenblik zynen geboorte tot aan zynen dood. Wy gaan ons
 „ onder hen begeeven.”

„ Te *Maina* wordt de geboorte van eenen Jongen bekend
 „ gemaakt door een' snaphaanschoot, welken de Vader
 „ doet. Op dit teken betuigen alle zyne vrienden en maagen
 „ hunne vreugde, door insgelyks hunne geweeren af te schiet-
 „ ten. Geduurende de agt dagen, welke op de verlossing
 „ volgen, geeven dezelfde bloedverwanten een bezoek aan
 „ de Moeder, en brengen haar een geschenk van eetwaaren,
 „ geschikt naar het voedsel, dat haar dienstig is. Geduuren-
 „ de al den tyd, dat zy het bed houdt, drinkt zy niet anders
 „ dan

(*) Zie DE LA GUILLETIERE, *Athenes Anc. et Nouv.* p. 84.

(†) Hist. D. I. Sn. bl. 237.

„ dan wyn; het water (*) is haar uitdrukkelijk verboden. Elke
 „ Moeder zoogt haar kind; en, indien zy komt te sterven,
 „ beyyert zich elke buurvrouw, om het tot Voedster, ja zelfs
 „ tot Moeder, te verstrekken. Een kind van het mannelyk
 „ geslacht blyft, tot den ouderdom van zeven jaaren, onder
 „ de bestuuring zyner Moeder; zy is het, welke hem Liefde
 „ voor zyn Vaderland, den Eerbied, aan den Ouderdom ver-
 „ schuldigd, Getrouwheid jegens zyne Vrienden, en vooral
 „ Herbergzaamheid omtrent de Armen en de Vreemdelingen
 „ inboezemt. Na dien tyd belast de Vader zich met de op-
 „ voedinge van zynen Zoon, en onderwyst denzelven in lee-
 „ zen en schryven; hy gewent hem aan den veld-arbeid, ten
 „ einde zyne leden te versterken, oefent hem in de behande-
 „ linge der wapenen, tot dat hy deel kan neemen aan de oef-
 „ feningen der jongelingschap, bestaande in worstelen, in een
 „ gewicht op te neemen en het op zyne schouders te leggen,
 „ in steenen van zekere grootte, te werpen, in verschillende
 „ sprongen te doen, en eindelyk in zwemmen (†).

„ De Dochters worden aan de waakzaamheid der Moeder
 „ overgelaten ter verrichtinge der huislyke bezigheden; haar
 „ voornaamste onderwijs bestaat in het leeren spinnen van
 „ katoen en het aankweken van zydewormen. Elke Vrouw
 „ heeft in haar huis een getouw, en weet webben van ka-
 „ toen en zyde te weeven, welke beide tot kleeding voor
 „ beiderlei kunne dienen. Eene Dochter, bestendig aan
 „ de zyde haarer Moeder werkzaam, denkt niet aan de spe-
 „ len haarer kindschheid; zy kan niet uitgaan dan op Feest-
 „ dagen, om na de kerk te gaan, en de dansen by te woo-
 „ nen, die alleen op de openbaare plaatsen, en by dag, ge-
 „ houden worden.

„ De *Mainoten* hebben de gestrengheid van zeden hunner
 „ Voorouderen behouden. Van de wieg af ademen zy de
 „ zuivere lucht der deugd; hunne jeugd wordt niet bevlekt
 „ door ongebondenheid. De Ouders weeten, dat zy, door
 „ een Weezen aan de Maatschappye te geeven, zich slechts
 „ van ééne schuld jegens dezelve gekweten hebben; dat zy
 „ eene nog gewichtiger taak hebben te vervullen, die van
 „ de eerste neigingen hunner kinderen, en, om zo te spree-
 „ ken,

(*) Zoude hiermede niet *zuiver water* alleen bedoeld worden, en
 door den wyn, *wyn met water gemengd*? Ten minsten is het den
 Vertaaler van dit bericht bykans onbegrypelyk, dat eene kraam-
 vrouw, etlyke dagen achtereen, niets anders dan louter wyn zoude
 drinken. Daarby mengt men in warmer landen den wyn altoos met
 water.

(†) DE LA GUILLETIERE bericht ook, dat de *Mainoten* meesters
 zyn in het zwemmen.

„ken, de eerste kloppingen van derzelver harten te bestu-
 „ren, tot dat zy, door het huwelyk, aan zichzelve worden
 „overgelaten.

„In *Molna* kent men die strecken niet, welke, bykans
 „altijd, het minnen begunstigen ten koste van het huwelyk.
 „Wanneer een jongman de keus heeft gedaan van eene go-
 „zellin, welke hem gelykt, geeft hy daarvan kennis aan
 „zyne Ouderen, die haar ten huwelyk vraagen van de Ou-
 „deren der Dochter; en deezzen staan ze hem toe, indien
 „de Jongeling hun gevalt. Men kondigt der Dochter de
 „verkiezing van haaren Bruidegom aan, en zy geeft haare
 „toestemming door stilzwygen. Haar hart nog niet geopend
 „hebbende voor de liefde, is dit eerste voorwerp, hetgeen
 „men haar aanbiedt, het eenigste, dat, voor haar gant-
 „sche leeven, haare geheele genegenheid inneemt. Deeze
 „genegenheid neemt toe door eenen, in alle andere landen
 „onbekenden, hinderpaal. Van het oogenblik af, dat men het
 „huwelyk gesloten heeft, is het den Jongman uitdrukkelijk
 „verboden, in het huis zyner Aanstaande te komen, of haar
 „te spreken, tot aan de voltrekkinge.”

„De Reizigers geeven hier een zeer omstandig bericht van
 „de plechtigheden, welke de viering des huwelyks voorgeen
 „en volgen; plechtigheden, welke de hartelykheid, de gul-
 „heid en de eensgezindheid der familiën kenschetsen.”

„Op den dag der bruiloft vertoont zich de Jongman aan
 „de deur van den Vader zyner Beminde: men houdt hem
 „tegen, en vraagt hem, wat hy zoekt. *Myn Bruid*, ant-
 „woordt hy, *om met haar te gaan trouwen, volgens de voor-*
 „*geschreven regelen*. De Vader komt hierop voor den dag,
 „groet hem, en zegt: *Wees welkom, myn Schoonzoon; God*
 „*geve u gelukkige dagen, vrede en eendracht met uwe Ge-*
 „*zellinne, en alles wat uw hart verlangt* — en hy omhelst
 „hem. Wanneer het jonge paar, uit de kerk terugkomen-
 „de, langs de straten gaat, werpen de Vrouwen, van bo-
 „ven uit de vensters, op hun pad tarwe en gierst, als een
 „zinnebeeld der vruchtbaarheid. Aan huis gekomen, steit
 „de Moeder van den Jongman zich aan het venster, strooit
 „vruchten, en zelfs geld, voor de personen, die de Jong-
 „getrouwen volgen zonder genoodigd te zyn: Vervolgens
 „eet, danst, en zingt men. Na het middagmaal ontvangt
 „de Bruidegom van zynen Schoonvader de bruidschat zyner
 „Vrouwe, bestaande in klederen en huisgeraaden. Men
 „maakt hiervan eenen staat, die van weerskanten getekend
 „wordt. Indien de Bruid sterft zonder kind na te laten,
 „wordt de bruidschat stiptlyk aan de familie terug gegeven:
 „sterft de Man, dan heeft de Vrouw het genot der goe-
 „deren zolang zy Weduw blyft. Hierover ontstaat nooit
 „pro-

„ proces. Welke zwaarigheid zich moge voordoen, zy wordt
 „ op staande voet wechgenomen door twee scheidsluiden,
 „ welker uitspraak geen hooger beroep ondergaat. De Echt-
 „ scheiding is in *Maina* geoorloofd; maar zy is 'er zeldzaam:
 „ niet meer dan twee redenen kunnen 'er gelegenheid toe
 „ geeven: volkomen bekende strydigheid van geartheid tus-
 „ schen de Getrouwden, en des Mans afwezigheid geduu-
 „ rende zeven jaaren, zonder zyne Vrouwe bericht te doen
 „ toekomen. De Echtscheiding vordert geen pleidooi, noch
 „ onkosten. De Getrouwden vervoegen zich tot den Bis-
 „ schop; nadat zy de redenen van hun verzoek hebben
 „ blootgelegd, verklaart deeze hen voor gescheiden, en geeft
 „ hun vryheid om andere verbindtenissen aan te gaan. In-
 „ dien zy kinderen hebben, komen die tot last van den
 „ Vader. De na *Corfica* gevluchte *Mainoten* (*) hebben, ten
 „ opzichte van het huwelyk, de gewoonten hunner Voorou-
 „ deren behouden.

„ In *Maina* heeft men noch Geneesheer, noch Heelmees-
 „ ter, noch Apotbeeker: aan de zuiverheid der lucht, en
 „ vooral aan de maatigheid, is men 'er de behoudenis der
 „ gezondheid verschuldigd. Het bloed van dit Volk is niet
 „ besmet met uitheemsche ziekten. Op de grenzen, waar
 „ men poelen en moerasige strecken heeft, kent men de
 „ rot- en afgaande koortzen. Men dient dan den zieken
 „ de hulpmiddelen toe, welke de ondervinding heeft aange-
 „ wezen, maar geheel geen inwendig geneesmiddel, uit
 „ vreeze van de natuur in haare scheidingen tegen te wer-
 „ ken. De ziekte wordt aan haaren natuurlyken loop over-
 „ gelaten, en de kranke is zo veel te eerder genezen. In ge-
 „ weldige ziekten gebruikt men inwendige en uitwendige mid-
 „ delen, geschikt om eene scheiding te bevorderen. De Ge-
 „ neesmeesters der zielen hebben ook het voorrecht van Ge-
 „ neesheeren des lichaams te zyn. Alle *Mainoten* oefenen,
 „ ieder in zyn huis, de Geneeskunde. Zy weeten, door
 „ gewoonte, een eerst verband te leggen, en gebruik te
 „ maaken van wondzuiverende en heelende middelen. War-
 „ beenbreuken en ontledingcn aanbelangt, men heeft 'er men-
 „ schen, die bekend zyn door hunne bekwaamheid in ze te
 „ behandelen. Hoewel alle *Mainoten* eene ader weeten te
 „ openen, maakt men van dit middel geen gebruik, eer de
 „ bloedverwanten en Grysaarts, byeenvergaderd, het groote
 „ boek

(*) Wanneer de *Turken* in de laatste helft der XVIIde Eeuwe het
 Eiland *Kandia*, na eene hardnekkige verdediging, veroverden, hebben
 een gedeelte der *Mainoten*, om de wraak der *Turken* te ontgaan, zich
 op *Corfica* nedergezet, met bewilliging van de Regeering van *Genaa*.
 DE LA GUILLÉTIÈRE spreekt van onderhandelingen daarover, in zyne
diogenes Anc. et Noav. p. 46.

„ boek der ondervindinge geraadpleegd en onderzocht heb-
 „ ben, of, in eene dergelyke ziekte, de aderslaating heilzaam
 „ dan nadeelig geweest zy. Ieder *Mainos* heeft zyne Apo-
 „ theek by zich, of, om beter te zeggen, in zyn hoofd: hy
 „ kent een aantal van geneesmiddelen, die algemeen aange-
 „ nomen zyn als zeker [*specificques*] tegen sommige ziekten,
 „ en het is de natuur zelve, die ze hem verzorgt. De *Maino-*
 „ „ *ten* vinden in de planten, die rondom hen groeien, de
 „ „ eenvoudigste en heilzaamste geneesmiddelen. Indien de
 „ „ *Fransche* Regeering kundige Mannen zond na verschillende
 „ „ Volken, en vooral na die van *Griekenland*, zouden dee-
 „ „ zen, tegen de gemeenste ziekten, hulpmiddelen ontdekken,
 „ „ welke de Voorzienigheid nergens doet groeien dan in deeze
 „ „ bevoorrechte Gewesten. Omringd van alle deeze weldaa-
 „ „ den, sterft, evenwel, de *Mainos*; en zyn dood wordt
 „ „ aangekondigd door het geschrei der geenens, die hem om-
 „ „ ringen. De naastbestaande Bloedverwanten zyn rondom het
 „ „ lyk, met de oogen vol traanen, en loshangende hairen,
 „ „ zingende treurliederen. Terstond daarop komen de buuren
 „ „ aanloopen, die van den drempel hunner deure, volgens een
 „ „ zeer oud gebruik, tot driemaal toe, deeze klaagende woor-
 „ „ den uitroepen: *Broeder! Broeder! onze lieve Broeder!*

„ „ *Mainos* ontleent, volgens de overlevering, zynen naam
 „ „ van het *Grieksche* woord *Mania*, of *dolheid*, om de woede
 „ „ uit te drukken, waarmede dit Volk tegen de *Turken* streed,
 „ „ zedert den val van het *Grieksche* Keizerryk. De *Mainoten*
 „ „ hebben den krygsmoed beschouwd als de noodzaaklykste
 „ „ deugd om een overblyffel van onafhangelykheid te behou-
 „ „ den. De lichaams oefeningen maaken hen vlug, en de so-
 „ „ berheid sterk. Daar zy geene Gerichtshoven noch Rech-
 „ „ ters hebben, is het by hen eene gewoonte geworden zich
 „ „ onderling te ontzien, of zeiven zich te wreken over aller-
 „ „ lei soort van beleedigingen. Eene verongelyking te ver-
 „ „ geeven, is voor eenen bloodaart doorgaan; ze te straffen,
 „ „ is dikwyls den oorlog ontfleeken tuschen de families.

„ „ De zuinigheid maakt den rykdom der *Mainoten*; gierig
 „ „ op hunnen tyd en op hun geld, vertrouwen zy genoeg op
 „ „ hun woord om onderling geene schriftelyke verbindtenissen
 „ „ te behoeven; ook hebben zy het geluk van onder zich
 „ „ geene Rechtsgeleerden of Notarissen te hebben. Alle hun-
 „ „ ne verbindtenissen geschieden by monde, en zyn daardoor
 „ „ slechts te meer onschendbaar.

„ „ Niets is in *Mainos* heiliger dan de eer der kunne; aan
 „ „ eene Vrouw zyn woord niet te houden, is eene laagheid;
 „ „ haar te schenden, eene vlek voor haare familie, welke niet,
 „ „ dan met bloed, kan uitgewischt worden. Het is waar, dat
 „ „ de Vrouwen, in de eerste plaatze, zelve weten zich in

„acht te neemen. Het gedrag der Moeders is de beste les voor de Dochters. Zy komen slechts zelden buitenshuis. Gewend aan den arbeid, kennen zy noch de verveeling van onze gezelschappen, noch de gevaaren van openbare plaatsen, noch de bals, daar alles gemaskerd is behalven de ongebondenheid. Deeze omzichtigheid zal, buiten twyffel, belachelyk schynen aan onze jonge meisjes, die gelooven, dat zy niet in aanmerking komen, dan naarmate zy vryer zyn, en minder de betaamelykheid in acht neemen.

„De Inwoonders van het zelfde Dorp leeven gelukkig onder elkander, als kinderen van één huisgezin; zy kennen elkanderen onderling hetgeen zy noodig hebben, en maaken zich een vermaak van zich wederzyds te helpen in hunne behoeften. Nergens ziet men, onder Bloedverwanten, zoveel genegenheid en eensgezindheid heerschen als in *Maina*. De roem van eene luisterryke daad, de schande eener laagheid verspreiden zich over allen. Elke familie beschouwt hare Grysarts als hare Leidslieden.

„De herbergzaamheid is de geliefde deugd der *Mainoten*. Komt een slachtoffer der *Turksche* dwingelandye tot ben zyne toevlucht neemen; het wordt ontvangen met alle oplettendheid, welke men den ongelukkigen schuldig is. Huisvesting, voedsel, kleeding, niets ontbreekt hem; maar een vreemdeling wordt niet onthaald met zoveel hartelykheid, omdat zy vrezen het bederf onder zich in te voeren. Men heeft de aanbeveeling van eenigen bekenden persoon, of een gedrag, dat vertrouwen kan inboezemen, noodig, om wel ontvangen te worden. Maar, wanneer het zedelyk goed leeven des vreemdelings eens bekend is, wordt hy verder behandeld, alsof hy in het land geboren ware.

„De *Mainoten* belyden den Christelyken Catholieken Godsdienst der *Grieksche* Kerke, welke den Patriarch van *Constantinopelen* als haar Hoofd erkent. Zy neemen de voorschriften hunner Kerke, die zonder ingevoerde nieuwigheden tot hen gekomen zyn, zorgvuldiglyk in acht. Een Bisschop houdt zyn verblyf te *Psitula*, de hoofdplaats van dezes Landstreek. In een klein Klooster leeft hy met eenige Monniken van de vruchten van zynen arbeid; en van hetgeene zyne Misfen hem opbrengen. Men betaalt ze hem met veertig stulvers, terwyl de mindere Priesters niet meer dan tien voor de hunne ontvangen: ook is de arbeid hun voornaamste middel van bestaan. Het gebruik der Tienden, en van allen anderen opbreng, is by de *Mainoten* onbekend, zowel als by de overige *Grieken*. Indien men de beide Afgevaardigden mag gelooven, zyn de Vrouwen van *Maina* de waardige mededingsters der oude *Spartaansche* Vrouwen. Zy kennen noch de coquet.

„terle, noch de ledigheid. In vredeſtyd houden zy zich be-
 „zig met de huislyke zorgen; maar, in den oorlog, deelen
 „zy in den arbeid haarer Mannen, terwyl deezen ſtryden.
 „Zy verlaaten nooit haaren poſt: niet alleen brengen zy hun
 „krygs- en mondbehoefden, maar verzellen hen zelfs in de
 „gevaaren. Ziet eene Vrouw haaren Man naast zich ter
 „aarde ſtorten, zy grypt zyne wapens, en verlaat ze
 „niet, voor dat zy zelve valle, of haaren Man gewro-
 „ken hebbe. Onder een Volk, dat bykans altoos in de wa-
 „penen is, heeft men bykans geene bloedaarts; vindt men
 „er eenen, de Vrouwen zyn de eerſte, die hem, om ze
 „te ſpreken, zyn proces maaken, zelfs na zynen dood.

„De bevolking van deeze landſtreck bedraagt vyſſenveertig-
 „duizend zielen (*). Schoon bedekt met rotzen en bergen,
 „bevat zy driehonderdenzeſtig Dorpen, waarvan *Vitule* het
 „voornaamſte is. De voornaamſte voortbrengfels zyn tarwe,
 „gerst en wikkē; zy zaaien deeze beurteling, jaar uit jaar
 „in, en het land geeft altoos zyne vrucht. De Landbouw
 „is daar, gelyk overal, de voornaame bron van hetgeene
 „men te huis noodig heeft; hy is niet bezwaarlyk te *Maina*,
 „de ſterke bevolking en de nabuurfchap der Dorpen in aan-
 „merking genomen zynde. Men ploegt 'er met Oſſen; de
 „oogſten zyn 'er niet overvloedig, maar toereikende tot de
 „verteering der Inwoonders. Men kan 'er niet van uitvoe-
 „ren; maar de verbaazende overvloed van Olie en Zyde ver-
 „goedt dit. Wyngaarden heeft men 'er niet; ſchoon ſommig-
 „ge deelen des Lands 'er wel toe zouden geſchikt weezen;
 „maar de overige deelen van *Morea* hebben overvloed van
 „Draiven en van Wyn, en het is gemaklyk 'er zich van te
 „voorzien."

„Wy hebben geoordeeld dus eenig uitvoerig bericht te moe-
 „ten geeven, aangaande een Volk, hetgeen zo weinig gelykt
 „naar andere Volken; een Volk, dat zyne vryheid heeft wee-
 „ten te bewaaren in het midden der verdrukkingen van een
 „barbaariſch Despotismus, en by welk men eenige overblyf-
 „fels vindt van de zeden en gewoonten der *Spartaanen*, van
 „welken het aſſamt."

Tot dus verre het *Magasin Encyclopedique*, waarby wy nog
 een kort uittreksel voegen uit DE LA GUILLETIERRE, die, hoe
 weinig anders den *Mainoten* gunſtig, ook getuigenis geeft aan-
 gaande den onverſchrokken moed der Vrouwen, en de alge-
 meene dapperheid des Volks. „De *Turken*," zegt hy, „ge-
 „voelen dagelyks de uitwerkfels van de behendigheid en den

„moed

(*) De begrooting van DE LA GUILLETIERRE is derhalven te klein, of
 de bevolking in 130 jaaren aanmerkelyk toegenomen.

„moed der *Mainoten*, en zien dikwyls de kleine vaartuigen
 „opligten, welken hunne Bevelhebbers en voorraad na het
 „Leger voor *Candia* (*) brengen. Deeze ongelooovigen
 „hebben nooit hen ernstig durven aantasten, of hunne troe-
 „pen waagen in deze verschrikkelijke gebergten. Dus heb-
 „ben zy, in plaatze van hun rechtstreeks aan te vallen,
 „sommigen van de miltzuchtigsten der Natie verleid, en
 „verdeeldheid onder hen gezaaid. De Groot-Vizir heeft
 „eene menigte van beschimpingen verdraagen en ontveinsd,
 „welke zy hem aangedaan hebben, om den dood te wree-
 „ken van tien of twaalf hunner vybuiteren, die, omtrent
 „het einde van het jaar 1607, op zyn bevel, op *Candia*
 „geëmpaleerd waren. Verscheide maalen zyn zy, in het
 „donkere van den nacht, zyne schepen komen verbranden
 „tot onder het gesicht van *Canea*. Om hen te verzach-
 „ten, en levensmiddelen van hen te trekken, bood de Vi-
 „zir aan, hun het dubbeld te betaelen van hetgeen zy in
 „het Leger gouden. Daar dit voorstel hen niet deed weiffe-
 „len, zond hy ASSAM BABA om hunne kusten te plunderen.
 „Deeze verscheen met een Smaldeel van vier goede sche-
 „pen op de reede van *Maina*, hees eerst de witte vlag op,
 „bood hun eene Amnestie aan, en vorderde dat men Afge-
 „vaardigden tot hem zond. Zy vreesden, dat dit een strik
 „ware, en de miltzuchtigsten antwoordden alleen door een
 „groot vuur uit hunne schietgeweeren te maaken, vooral uit
 „hunne zware vuurroers op forketten, waarvan zy een goed
 „aantal hebben. Alles geraakte in beweeging; zy zonden,
 „in de verwarring, om door de geheele landstreek den
 „derden man te ligten, en bepaalden de verzamelplaatzen te
 „*Sytré* en te *Adrabyssa*, twee van hunne voornaamste vlek-
 „ken. Ondertusschen bergden die van *Maina* hunne kost-
 „baarste goederen op den top hunner rotzen. Het was eene
 „wonderlyke vertooning van verwarring, Vrouwen, Kin-
 „deren, Grysaarts en Verminkten langs deeze verschrikke-
 „lyke hoogten te zien trekken, ieder beladen met zyn pak,
 „en eene menigte kudde van geiten, den rykdom des lands,
 „voor zich heen dryvende. Maar de Vrouwen kwamen
 „schielijk terug, en bevonden zich by de verdediging van
 „den oever door een toeval, dat zy my verhaalden. In het
 „midden van den tocht kwam een jongen by haar, verwoeg-
 „de zich by eene der Vrouwen, welke een kind aan de borst
 „had, waarvan zy drie dagen te vooren verlost was; en zei-
 „de, dat haar Man haar deed vraagen, waar zy, in de ver-
 „warring, zyne sabel en zynen snaphaan gelaten had. Zeg
 „hem, antwoordde de Vrouw in toorne, dat hy slechts ko-
 „me

(*) Hy schreef, terwyl *Candia* door de *Turken* belegerd wierd.

„ *Wie om myne geit te houden, en myn kind te houden, dan*
 „ *zal ik myne wapens wel vinden, en ze beter gebruiken dan*
 „ *by.* Daarop haar kind overgeevende aan eene oude Vrouw,
 „ die nevens haar ging, liep zy na den oever, en gaf het
 „ voorbeeld om haar te volgen aan alle de overige, welke
 „ zich stelden aan het hoofd der gewapende manschap, die
 „ van *Adrabysla* en van *Syrt* gekomen was. ASSAM BABA
 „ was toen op het punt van ten oorlog gewapende sloepen
 „ na land te zenden. Het dreigende geschreeuw, dat deeze
 „ Vrouwen ten hemel hieven, en de blyken van onverschrok-
 „ kenheid, welke zy gaven, bemoeidigen de harten der *Mal-*
 „ *noten*, en ASSAM BABA durfde de landing niet waagen. In
 „ den nacht daarop volgende begaven zich tien of twaalf
 „ *Mainoten* stiltes te water, en kerfden de ankertouwen
 „ van het *Turksche* Vlootdeel, zodat twee van de beste
 „ schepen door de zee tegen de kust gedreven en verbryzeld
 „ wierden, alwaar de *Mainoten* ze plonderden en veele *Tur-*
 „ *ken* tot slaaven maakten, zonder dat de overige schepen,
 „ by gebrek van genoegzaame diepte, hun durfden te hulp
 „ komen.” *Athenes Antienne et Nouvelle*, p. 39 sulv.

IETS OVER DEN OORSPRONG VAN HET DANZEN.

En is geen berigt wegens den oorsprong van het Danzen.
 Men treft het Danzen aan by alle Volken, de ruwste
 en onbeschaafde niet uitgezonderd; en, hoe zeer de Kunst
 noodzaaklyk moge zyn om iemand in de Danskunst volkomen
 af te richten, moet de grond noodwendig liggen in het werk-
 tuiglyk gestel van 's menschen lichaam.

Het verband; 't welk plaats heeft tusſchen zekere klank-
 ken, en die bewegingen van 's menschen lichaam, welke
 men *Danzen* noemt; hebben de Wysgeeren, of niet, of zeld-
 zaam, onderzocht; schoon zulks zeker een stuk is, onzer be-
 ſchouwinge overwaardig.

De kracht van zekere klanken, niet alleen by de men-
 ſchen; maar zelfs by het onbezielde gedeelte der ſcheppinge,
 is, in de daad; verbaazend groot. Men weet, dat de
 hechtſte muuren, ja de grond zelf schudden, op den klank van
 zekere toonen in de muzyk. Zulks duidt ten ſterkſte aan,
 het daarzyn van eenige algemeen verspreide en zeer veer-
 krachtige vloeistoffe, welke in beweging gebragt wordt, door
 de werking des dampkrings op dezelve, veroorzaakt door
 de beweging van het klinkend lichaam. Indien deeze schud-
 dingen zo ſterk zyn, dat zy eene groote hoeveelheid van
 veerkrachtige vloeistoffe doen trillen, welke verspreid is in

een steenen wal of grooten aardhooft, is het geen wonder, dat zy dezelfde uitwerking hebben op die onzichtbare en by uitstek fyne stoffe, welke in ons zenuwgestel huisvest en omloopt.

Eeniger zenuwgestel is derwyze gevormd, dat zy niet aangedaan worden door toonen, die anderen roeren; sommigen zyn bykans voor geene vatbaar; terwijl nog anderen een zo ligtgeraakt zenuwgestel om dragen, dat zy niet, dan met de grootste moeite, stilzitten of slaan kunnen, wanneer zy een hun behaagend Muzykstuk hooren spelen.

Zeer beroemde Wysgeeren hebben gegist, dat alle de Aandoeningen en Driften, waaraan wy menschen onderhevig syn, onmiddelyk afhangen van de bewegingen, hervoortgebracht in de boven vermelde vloeistoffe des zenuwgestels. Van hier hebben de klanken der Muzyk het grootste vermogen op lieden van een zeer aandoenlyk gestel en sterke driften. Indien het, derhalven, waar zy, dat elke drijf in de menschlyke natuure onmiddelyk afhangt van eene zekere aandoening op het zenuwgestel, of eene zekere beweging of slingering in de zenuwvogen, zullen wy onmiddelyk den oorsprong ontwaaren van de verschillende Dansen by onderscheidene Volken. Een zeker soort van slingering, by voorbeeld, wekt de driften van toorn, van moed enz., die onvermydelyk noodig zyn by krygshaftige Volken. De toonen, want zulke zyn 'er, die eene dergelyke schudding verwekken, leveren de Krygsmuzyk op onder zodanige Volken, en Dansen, daaraan beantwoordende, worden by hun ingevoerd. Dit blykt het geval te zyn, bovenal by wilde Volken. Andere bewegingen in de zenuwvogen veroorzaaken de driften van Liefde en Vreugde enz., en toonen, geschikt om die aandoeningen op te wekken, vormen de Muzyk voor Dansen van eene andere soort.

Gelyk men algemeen waargenomen heeft, dat wilde Volken de sterkste driften hebben, zo heeft men ook opgemerkt, dat zy het ligtst aangedaan worden door klanken, en het meest aan Dansen zyn overgegeeven. Toonen, voor ons alleronaangenaamst, het slaan met stokken op een ledig vat, of het geraas, gemaakt door het blaazen in rieten, niet geschikt om één muzikaale noot, voor onze ooren draaglyk, op te leveren, is voor hun het streelendst Muzyk: dan nog veel sterker worden zy aangedaan door den klank van Speeltuigen, die een aangenaamen toon geeven.

De Heer GALLINI berigt ons, dat de zucht tot Dansen boven alle verbeelding sterk heerscht by Mannen en Vrouwen, in de meeste deelen van *Africa*. Deeze is zelfs, naar zyn schryven, meer dan een Instinct, eene heftige geneigdheid, op sommige plaatsen in dat werelddeel. Op de *Goud-kust* in-

Enzonderheid zyn de Inwoonders 'er zo zeer op gesteld, dat zy, te midden van den zwaarsten arbeid, iemand hoorende zingen of speelen, zich van danzen niet kunnen bedwingen. 'Er zyn welbekragtigde gevallen voorhanden van *Negeren*, die zich voor de voeten nederwierpen van een *Europeaan*, op den vedel spelende, hem biddende daarvan af te laten, zo hy niet ten oogmerk hadt, hun te dooden; daar het hun onmogelyk was, met danzen op te houden, zo lang hy speelde. — 't Zelfde vindt plaats in *Amerika*: daar de Bewoonders van dat wereldddeel van een woester aart zyn dan de *Afrikaansche* Volken, zyn ook hunne Dansen onbehouwener dan die der *Negeren*. In *Mexico* hebben zy, naar het getuigenis des evengemelden Schryvers, *Musyk* en *Dans*. Tot het eerste bedienen zy zich van houten trommels, eentzins in gedaante gelykende op onze Kelttrommen; alsmede van een blaaspyp van een hol riet, die een zeer krasfend geluid maakt voor het oor van eenen *Europeaan*. Zy vinden een welgevallen in alles wat geraas maakt, hoedanig dan ook de klank moge weezen. Op zekere toonen danzen zomtyds veertig of vyftig in een kring de handen uitgespreid op elkanders schouders houdende. Zy stampvoeten en springen, en maaken de vreemdste gesten, verscheide uren lang, tot dat zy geheel vermoeid als nedervallen. Een of twee verwyderen zich zomtyds uit den kring, om de overigen, als 't ware, te overtreffen of te beschimpen, door bedryven van kloeke werkzaamheid te betoonen; hunne speeren hoog in de lugt werpende, dezelve weder vangende, agterwaards wykende of vooruitspringende, alles met eene onbegrypyke vlugheid.

De oorsprong van het Danzen onder de *Grieken* was zeker dezelve als by alle andere Volken der Aarde; doch, dewyl zy op den weg der beschaavinge veele schreeden gevorderd waren, hadden hunne Dansen eene grootere geregeldheid, en meer bevalligheids, dan die van min beschaafde Volken. Zy bragten de Danskunst tot een zeker geregeld stelzel: zy hadden Dansen, geschikt, om, door middel der boven gedagte Sympathie, allerlei driften in de gemoederen der toekykeren op te wekken. Ten deezzen aanzien worden zy gezegd voor ons bykans ongelooflyke vorderingen gemaakt te hebben. Men verhaalt, dat, te *Athene*, de Dansen der *Eumeniden*, of *Furien*, op het tooneel, zulk een uitdrukkend karakter hadden, dat dezelve de aanschouwers met eenen onwederstandlyken schrik vervulden. Mannen, onder de wapenen grys geworden, beefden; de meesten liepen weg; zwantere vrouwen kregen miskraamen; het volk verbeeldde zich, dat zy waarlyk deeze verschriklyke Godessen zagen,

gewapend met de wraak des Hemels, om de misdadryven der Aardbewooneren te straffen.

De *Grieken* hadden Krygsdinsien, welke zy zeer dienstig keurden om den Krygsgeest in de Jeugd op te wekken en gaande te houden; dan de *Romeinen*, schoon even oorlogszigtig als de *Grieken*, hadden niets van deezen aart. Dit onderscheid hebbe men mischien toe te schryven aan het mangel van dien Heldengeest, by de *Grieken* zo uitspreekend. De *Romeinen* hadden onder zich geen Helden als *HERCULES*, *ACHILLES*, *AJAX* en anderen. Ook leeverd de *Romeinsche* Geschiedenis geen voorbeeld op van eenen Veldheer, die op de wyze van *ALEXANDER DEN GROOTEN* oorloogde. Schoon de *Romeinsche* Krygsknegten zo dapper waren als ooit de *Grieken* zich van hunne Helden konden verbeelden, de zaak, voor welke zy streeden, was de eer van het Gemeenebest, niet hun eigen persoonlyke roem. Te deezer oorzaake beooroonden de *Romeinen* minder woede, maar meer kloekberaade dapperheids dan eenig Volk op Aarde. De driften van hoogmoed, gevoeligheid, hardnekkigheid en dergelyke, werden by de *Romeinen* niet opgewekt door de werktuiglyke middelen van Muzyk en Dans, maar door het bezef, dat het hun hoogste eer was, voor het Gemeenebest te stryden. — Het blykt nogthans niet, dat de *Romeinen* min vatbaar waren, om op deeze werktuiglyke wyze aangedaan te worden, dan de *Grieken*. Wanneer by hun het Danzen eenmaal was ingevoerd, hadt die kunst dezelfde uitwerking te *Rome* als te *Athene*.

Onder de *Jooden* schynt het Danzen, by zommige gelegenheden, een gedeelte van den Eerdienst te hebben uitgemaakt, gelyk uit eenige plaatzen in het Boek der Psalmen blykt, schoon wy het nergens, als een stellig Gebod, vinden voorgescreeven. Voor zo verre wy in de Schriften des Nieuwen Verbonds van de eerste Christen-kerk melding aantreffen, is 'er geen blyk altoos, dat daar het Danzen als een gedeelte van den Eerdienst hebbe plaats gegreepen, hoewel zulks in latere Eeuwen werd ingevoerd. Om geene oudere voorbeelden aan te haalen, de Heer *GALLINI* verhaalt, dat te *Leinages*, niet lang geleden, het Volk in het Choor der Kerke gewoon was te danzen, onder aanroeping van den Hellig, aan welken de Kerk gewyd was; op het einde van elk Lied, in stede van *Gloria Patri*, zingende: *St. Marcellus, bid voor ons, en wy zullen, u ter ere, danzen!* — Schoon men het Danzen over 't algemeen zou aanzien als eene hoogste maate van ontheiliging in eene Kerk, ter Godsdienstoefening geschikt, gaat het vast, dat Danzen, als een teken van vreugde aangemerkt, geen grooter ontheiliging medebrengt dan

dan het zingen, of dan enkel spreken: wy hebben ook het bekende voorbeeld van DAVID, huppelende of dansende voor 's Heeren Ark.

By de Quden hadt men, om zo te spreken, geene Feesten, geene Godsdienstige Vergaderingen, of dezelve gingen vergezeld van Zang en Daps. Men kon geene der zogenaamde Verborgenheden vieren, of tot dezelve ingewyd worden, zonder de tuschenkomst van Zang en Dans. Deeze Kunsten zyn tot ons afgedaald, en hebben, in onderscheidene takken, eene groote maate van beschaaving ondergaan. Danzen is eene algemeene uitspanning; doch ook by ons, uitgenomen op het Tooneel, niets meer. Dan op het Tooneel wordt de Dans eene soort van Tooneelspel, waar de bedryven door gebaaren worden uitgedrukt, zodanigerwyze, dat het dikwyls eene sterke uitwerking baart op de gemoedsbewegingen der aanschouweren.

KENMERKEN VAN ZELFVERHEFFING.

(Uit het *Engelsch*.)

I will frown, as I pass by, and let them take it as they list.

SHAKESPEARE.

Naardemaal ik een Man ben zonder bedryf, en in de nabijheid van *Bath* woon, besteed ik veele van myne morgen-uuren met wandelen op de straten dier schoone Stad. De grootschheid van veele fraaije gebouwen, en de schoonheid van het landtooneel, streelen de verbeelding, en geeven bedaardheid aan den geest. Nogthans wordt de bedaarde geestdheid van mynen geest niet zelden gestoord; en myn zinnuiggestel onaartig aangedaan, door den trotschen en versmaadenden oogslag van Lieden, die my ontmoeten.

Schoon ik de onseilbaarheid van LAVATERS Stelzel der Physiognomie niet wil onderschryven, zullen, nogthans, de aandoeningen van iedereen, zonder eenige regels of voorschriften, tot verklaring dienen van de gevoelens der meesten, uit hunne houding en de trekken van hun gelaat.

De Mensch is uit den aart gezellig en vriendlyk jegens zynen Medemensch; en wanneer 'er geen strydigheid van belang plaats heeft, huisvest 'er zelden by hem eenige wangunstige of vyandlyke geartheid omtrent zyne Natuurgenooten. Van waar dan die onvriendlyke, versmaadende en afstootende houdingen, welke wy zo dikwyls ontmoeten by de zodanigen,

tot

tot welke wy geene betrekking hebben; die wy nimmer, op eenigzlei wyze, beledigden? — die op ons nederzien met zulk een trots en vermaading, alsof zy ons het regt wilden ontzeggen om met hun in hetzelfde oord te bestaan, of zelfs met hun te leeven op denzelfden aardbol.

Zomtyds ontmoet ik een Man, zo staatig in zyn voorkomen, zo trotsch in zyn uitzigt, met zulk een air van vermaading in zyne geheele houding, dat ik my, in zyne tegenwoordigheid, als vernietigd vinde. Nogthans, uit myne eerste verstaagenheid bekomende, en lettende op het bepaald vermogen en de begrensde vatbaarheid van elk menschlyk wezen, bevind ik, by nader onderzoek na het wezenlyk character van deeze grootsch voorkomende Personadie, dat hy, ondanks al dit vertoon van Zelfverheffing, niet meer is dan een alledaagsch man, en dat dit zo staatig voorkomen alleen tot een dekmantel dient van zyne onkunde en nietsbeduidenheid.

Zodanig zyn veele van die colosfale figuren, die de wereld schynen te bevegten, en onder wier voeten wy geringe stervelingen, als 't ware, moeten kruipen, om een gat te vinden, waarin wy ons kunnen verschuilen, zonder tegen den wand verplet, of in den grond vertrappt te worden.

Een Heer, dien ik mischien op drie plaatzen heb aange troffen, neemt een agterhoudend en afwyzend voorkomen aan, ten einde ik hem niet als een kennis aanspreeke (*). — Een ander ziet met ongeperde oogen recht vooruit; en schoon wy elkander bykans met de elboogen raaken, schynt hy niet te weten dat 'er iemand omtrent hem is, of die in 't allerminst zyne kennisneeming verdient. — Een derde is jammerlyk byziende of vergeetagtig; en schoon wy elkander, mischien, by verscheidene gelegenheden ontmoet hebben, heeft hy de eer niet zich myn persoon of naam te herinneren.

Alle deeze zyn onderscheidene kunststreeken van Trotschheid en Zelfverheffing; en, schoon ze niet gebragt kunnen worden tot de juiste regelen van pleitgeding, gelyk een rechtstreeksche leugen, waarover wy iemand voor 't Regt kunnen roepen, mogen wy ons daarover egter gevoelig betoonen, of liever hun behandelen met de veragting, welke zy verdienen.

Ik herinner my een forschen Knaap, met een allerverschriklykst voorkomen, die, indien hy iemand ontmoet, in eene verheevene bespiegeling van zyne eigene aangelegenheid, en eene volslaagene veragting van alles wat rondsom hem is, spoedig na hem toeloopt, hem met zyne groote oogen norsch aankykt, en uitroept: *Stas!* Dit, mag men veronderstellen, wikk-

(*) De *Tapino-phoby*, of vrees voor laage kennisen, heerscht te Bath mischien sterker dan op eenige andere openbaare plaats in geheel Europa.

kelde hem menigmaal in eene onaangename ontmoeting; dan verwekte dikwyls een gelach, ten koste van den bespottelijken trotschaart.

Een stout vermaadend uitzigt is een hoon, het Publika aangedaan. De Hoogmoed is niet geschaapen voor den Man, noch ook voor de Vrouw. Ik heb nogthans een schoone Juffrouw gezien, die in gesprek geweest was met twee of drie jonge Heeren, en deezzen minzaam toelachte; doch, op de intrede van eene jonge Maagd in den onstuikenden zestienjarige onderdom, nam zy een vermetel air aan, en sloeg op de onschuldige Schoonheid zulk een nedervellend oog, dat ik voor de gevolgen vreesde.

Wat verwacht ik, derhalven, van deezzen, die ik in het openbaar ontmoet, en die zeker een regt hebben om te zien, zo wel als om te handelen, gelyk 't hun behaagt, in spyt van myn aangenomen character als Cenfor? — Wat anders, wat minder, dan dat iedereen met een oog van welwillenheid op geheel het menschdom zal nederzien, of ten minsten geen vyandig en dreigend uitzigt aanneemen, ten opzichte van de zodanigen; die hun immer beledigd hebben.

Laat een Man van rang of waardigheid eene houding aanneemen, welke aan zyn staat en character voegt; doch laten zy, die geen rang, en misschien geen character hebben, om hun van den grooten hoop te onderscheiden, die meerderheid zich niet aanmaatigen, welke eene belediging is voor allen, die zy ontmoeten, en hun niet gertedylk toegestaan kan worden in eenig Land van waare Vryheid, waar Opvoeding en Deugd de eenige wezenlyke onderscheiding maaken, en waat de menschen zich niet zullen laten bedriegen; of ontzag aanjaagen, door een staatlyk voorkomen, of stoute aanmatiging.

WREEDHEID EN JALOUSCHEN. EGYPTENAARS.

(Ontleend uit DENON'S *Voyage in Egypt &c.*)

Wanneer de *Franche* Krygslieden de woestyn van *Alexandria* doortrokken, ontmoetten zy, niet verre van *Beda*, eene jonge Vrouw, wier aangezicht met bloed besmeerd was. In den eenen arm hieldt zy een jong kind; de andere was ledig en wyd uitgestrekt. Zulk eene vertooning wekte de nieuwsgierigheid op. Kenige Soldaten riepen hun Oids, die tevens hun Tolk was. Zy naderden, en hoorden de zigten van een scheppel, welks ooren waren afgesneden! Zy stonden versteld; en, begeerig om te weten waarby dit toekwam, on-

ondervraagden zy haar. Tot bescheid: kreegen zy, dat het beklaglyk voorwerp, 't welk zich aan hun oog opdeed, zo ongelukkig geworden was in eene vlaag van jaloufy. Het elendig slachtoffer storte geene klagten uit, maar alleen gebeden, ten behoeve van het onschuldig Wicht, 't geen in haar onheil deelde, en op 't punt stond om door elende en honger om te komen.

De Soldaaten, door medelyden getroffen, en hunne eigene behoeften vergeetende in de tegenwoordigheid der nog dringender van anderen, gaven haar onmiddelyk een gedeelte van 't hun toegelegd voedsel, ja zelfs van het water, zo schaars, dat het geschaapen stond, dat zy daaraan zelve wel haast gebrek zouden hebben.

Terwyl zy deeze liefdedaad bewezen, zagen zy den woedenden Eeigenoot aaderen. Deeze hadt zyne oogen verlustigd, met, op eenen afstand, de vrugt van zyn genomen wraak te aanschouwen. Hy sprong na haar toe, rukte uit de hand der Vrouwe het brood en water, 't welk medelyden aan de ongelukkige toegereikt hadt: — „Laat af,” riep hy, „zy heeft haare Eer verlooren, — zy heeft de myne gewond! „Dit Kind is myn schandvlek; het is de Zoon des Misdryfs!” —

De Soldaaten wederstonden de peoging, om de Vrouw van het brood, haar gegeven, te berooven. Zyne vlaag van jaloufy ontstak op nieuw, door het gezigt dat het voorwerp syner woede dat van anderer goedertierenheid geworden was. Hy trok zyn dolk, en bragt der Vrouw een doodlyke wonde toe. Voorts nam hy het Kind, smeet het in de lugt, en het werd in den val verpletterd. Naa dit alles stond hy, met een wreed gelaat, beweegloos, het oog gevestigd houdende op die hem omringden, hunne wraak als uittartende.

DE GIERIGAART EN ZYN VRIEND.

En goede kennis van een Gierigaart, gereed staande om een lange reis te doen, stelde hem voor: „Myn oogmerk is, „na verren lande te trekken: geef my een Ring; ik zal den „zelven steeds draagen, en, dien ziende, my alle dagen aan u „herinneren.” Den hy kreeg ten antwoord: „Indien gy zo „zeer verlangt myns te gedenken, denk dan telken dag, als „gy uw vinger van een Ring ontbloot ziet; aan den Man, die „weigerde u denzelven te geeven.”

M E N G E L W E R K,

TOT FRAAIJE LETTEREN, KONSTEN EN WEETEN-
SCHAPPEN, BETREKKELYK.

IETS, OVER DE CHARACTERS VAN JESUS, VAN
PAULUS EN PETRUS, EN DEN SCHRIFTRANT
DER EUANGELISTEN.

(Uit *Illustrations of the Truth of the Christian Religion*,
by EDWARD MALTSY, B. D. Domestic Chaplain of the
Lord Bishop of Lincoln.)

Het Character van JESUS CHRISTUS, zo als het ons in de Leevensverhaalen der Euangeliefchryveren voorkomt, is, aan den eenen kant, zo zonderling, dat het bezwaarlyk na eenig ander kan opgemaakt, en, aan den anderen kant, zo natuurlyk, dat het niet vercierd kan weezen. In de zeer tot kleine byzonderheden afdaalende beschryving van zyne daaden en gevoelens, kunnen wy niet missen, een en denzelfden eerwaardigen, deugdzaamen en weldaadigen Man te vinden. In veelvuldige en schynbaar tegen elkander over gestelde voortreflyke hoedanigheden, welke wy afgemaald vinden, van groothed en nederigheid, van regtmaatige gevoeligheid en onderwerplyk geduld, van kloekmoedigheid en zagtaartigheid, ontdekken wy nimmer eenig merkten van onbestaanbaarheid; geen woord, geen daad, doet zich aan ons op, of het blykt te behooren tot de nieuwe en verheevene waardigheid des Zoons van GOD.

In de Characters van de zodanigen zyner Leerlingen, die zich het uitvoerigst aan het oog ter beschouwing aanbieden, is ieder onderscheiden door eene byzondere wyze van doen, en nogthans wordt die wyze onveranderlyk en nauwkeurig bewaard.

De Characters der Apostelen PAULUS en PETRUS worden beiden gekenmerkt door eene vuurige en driftige geaartheid; en nogthans worden zy beiden zo voor-

gesteld, dat zy ieder blyken hunne eigene onderscheidene hoedanigheden te bezitten. In beiden ontwaaren wy onuitwischbaare trekken van eene byzondere wyziging in geaartheid en hebbelykheden; en nogthans zullen de bedryven van den eenen niet voor die des anderen genomen worden. — In Apostel PAULUS ontwaaren wy een brandenden en onuitdoofbaaren yver, die geen vrees kent, die allen gevaar tart, als hy voorstaat, 't geen hem by overtuiging waarheid is; in deezzen Man doen zich ook verstandsvermogens op van eene meer dan gewoone grootte — heftig, alzins vol en veel bevattend. — In het gedrag van Apostel PETRUS zyn de trekken van een ras ontslooken yver by uitstek zichtbaar; doch het is een yver, vermengd met eene maate van beschroomde zelfzoekenheid, en lichter van zyn stuk te brengen, dan die zyns Mede-apostels. — Men bespeurt desgelyks een zeer kennelyk onderscheid in zyne verstandsgesteltenisse, noch zo vlug, noch zo sterk als die van den heiligen PAULUS. Even gelyk wy by PAULUS den zelfden Man ontdekken, gedreeven door voortgelyke drangredenen, schoon geplaatst in zeer onderscheidene toestanden, 't zy hy de *Christenheid* te vuur en te zwaard vervolgt, of de Christlyke Leer predikt; zo herkennen wy in den Apostel, die te *Antiochie* zich naar den tyd schikte, op eenmaal den zelfden met den Man, die zynen Heer en Meester verlochend hadt.

Uit den styl en inhoud der Euangelie-Schriften hebben wy de sterkste drangredenen om te besluiten, dat de Schryvers *Jooden* waren, van gemeenen doene, onbedreeven in de kunst van opstellen. Nu schynt het onbegrypelyk, dat eenige Schryvers, van dien stempel, zulk eene naauwkeurige en volkomene kennis zouden bezitten van de menschlyke natuur, en zo door en door bedreeven zyn in de characters en verrigtingen van dien tyd, dat zy zo veel onderscheidene Persoonadien, in eene verscheidenheid van verzonnene omstandigheden, ten tooneele zouden voeren, zonder eenige kenmerken te laten blyken van onbestaanbaarheid, noch, door middel aan geheugen of gebrek aan oordeel, ons geloof te doen wankelen, ten aanzien van de weezenlykheid der door hun gemelde voorvallen, of het eigenaartige der voorkomende Characters. De bezwaarlykheid wordt nog grooter, wanneer wy in aanmerking neemen, dat het geen

geen één enkel Schryver is, wiens waarheidliefde en geloofwaardigheid in twyfel zou getrokken worden; maar dat verscheide Schryvers, indien men hier bedrog zou willen veronderstellen, moesten zamengestemd hebben, om de onderscheidene byzonderheden van dezelfde vercierte bedryven te verhaalen, en het zelfde character in te voeren en door te houden in veelvuldige vercierte omstandigheden. Want, indien eene Geschiedenis wezenlyk onwaar is, moet de kans, om de valsheid daarvan te ontdekken, toenemen, in evenredigheid van de byzonderheden, tot welke het verhaal afdaalt, en het aantal van personen, die'er afzonderlyk berigt van geeven. Wanneer zulk eene Geschiedenis zeer omstandig verhaald wordt, door eene verscheidenheid van getuigen, is de waarfchynlykheid, van eenige tastbare tegenftrydigheid te zullen aantreffen, zo groot, dat dezelve met geene mogelykheid de ontdekking konne ontgaan. Nogthans zal elk naauwkeurig onderzoeker moeten erkennen, dat het onderscheid, te bespeuren tusfchen de verhaalen der gewyde Schryveren, & zy wy op het character of op het tusfchenbeide invallende letten, geen ander is, dan wy natuurlyk moeten verwagten, wanneer Schryvers van onderscheidene bekwaam- en geaartheden verslag doen van dezelfde bedryven; en dat het zolanig niet is, dat het ons geloof zou verhinderen in eenig ander Geschiedfchryver over eenig ander onderwerp.

Het fchynt, derhalven, volstrekt onmogelyk, dat deeze Schryvers zouden zamengestemd hebben, om de verhaalen, welke hunnen naam draagen, te verzinne; het fchynt even bezwaarlyk om te gelooven, dat zy door eenigen anderen perfoon zouden overgehaald wezen om datgeen te boek te stellen, & welk zy alleen aannamen op het berigt van den verteller. — En, zeker, deeze Verhaalen, of afzonderlyk ingezien, of met elkander vergeleeken, behouden zo onveranderlyk zulk eene eenpaarigheid van character, ten aanzien van elk byzonder perfoon, en verspreiden zulke leevendige kleuren van onderscheiding in de daaden en zeden der onderscheidene Perfoonaden, die zy ten onderwerp hunner beschryvinge neemen, dat men meer dan een gewoon aandeel van twyfelzugtig vooroordeel zou moeten hebben, indien men zich kon wederhouden van te gelooven,

ven, dat zy naar 't leeven tekenden, en de bedryven beschreeven, gelyk zy dezelve zagen uitvoeren, en de gesprekken overleverden, gelyk zy ze hoorden voeren. www.libtool.com.cn

BERICHT, AANGAANDE EEN MISVORMD KIND,
'T WELK, ZONDER ARMEN OF BEENEN, GE-
LEEFD HEEFT, GEDUURENDE TWEE EN
EENE HALVE MAAND. Door den
Burger DUPUYTREN, *Besnierder*
*der Ontleedkunde by de Ge-
neeskundige School.*

Men heeft der Geneeskundige Schoole aangeboden een klein levend Meisje, oud twee maanden en tien dagen, 't welk alleen bestond uit een lichaam, zonder bovenste of benedenste ledematen. De plaats der beenen wierd alleen aangewezen door twee kleine uitpui-lingen, bespeurbaar door een indrukzel op het vel. Aan den rechter kant vond men niets van de bovenste lede-maten, dan een klein gedeelte van den opperarm; en aan den linker kant een aanhangzeltje, 't welk nog de helft korter was. Op het vel, 't welk deeze beide beginzels der armen bedekte, zag men een zeer kenbaar ingedrukt lidteken. Alle overige deelen des lichaams waren zeer welgemaakt.

De Moeder kon zich geenerlei toeval, geduurende haare zwangerheid, herinneren: ook had men in haare kraamzuivering geen spoor van afgescheidene ledematen ontdekt. Dit Kind stierf op den derden dag na dat het aan 't Geneeskundig Genootschap der Schoole was aangeboden.

De Burger DUPUYTREN ontdekte in de ontleding, dat de spieren alle eindigden op een bepaalden afstand in de beenstompen. Het opperarmbeen der rechter zy-de was in zyn geheel aanwezig, met zyne oppervlakten voor de geleiding; doch aan de linker zyde vond men alleen de bovenste helft van het been, eindigende in een kegel, die zeer nauwkeurig vereenigd was met het lidteken van het vel, door middel van een zeer vast celagtig weefzel. In de mamvormige uitwasfen van het bek-

bekken vond men niets dan celagtig weefzel, behalven, in derzelver beginzels, een klein beenagtig stuk, waarin men het misvormd bovenstuk van een dyebeen ontdekte. De einden deezer beenagtige gedeelten der ledematen waren bedekt met een zeer vast celagtig weefzel, in 't welk men, hoewel met moeite, de voorname stammen der zenuwen en vaten kon naspeuren (*).

(*) Dergelyk een Menschlyk Wanscheppzel wierdt, zeer onlangs, doch dood, te *Amsterdam* gebooren, waaraan alle teekens van Armen en Beenen, zoo wel in- als uitwendig, volstrekt ontbraken.

VERDERE BYZONDERHEDEN VAN DE NEDER-
DAALING DES HEEREN GARNERIN MET DE
PARACHUTE (*).

„ **H**ebben wy onzen Leezeren het Verhaal van GAR-
„ NERIN's Nederdaaling met de Parachute mede-
„ gedeeld, wy mogen het nadere en ophelderende Be-
„ rigt deswegen, door dien Heer zelven gegeven, hun
„ niet onthouden. Hy schryft:

„ Er is eene gaaping in het verhaal, 't welk ik ge-
„ geeven heb van myn nederdaalen met de Parachute,
„ waarover men my verscheide vraagen gedaan heeft: —
„ het is de verklaring van de oorzaak, waaruit de he-
„ wige slingering der Parachute ontstondt, en welke nim-
„ mer zo groot was in voorgaande Proeven, daarmede te
„ *Parys* genomen, in weder, even gunstig als ik op den
„ 21 September had.

„ Veelen verbeeldten zich, dat aan de Parachute eenig
„ letzel was overgekomen; anderen, en de meesten, dag-
„ ten, dat ik geen ballast genoeg by my had, welke het
„ evenwigt zou bewaard, en de nederdaaling geregelder
„ gemaakt hebben. In het begin myner nederdaalinge was
„ ik ook van dit begrip; doch iets kan waarfchynlyk en
„ egter niet waar wezen. Ik zal tragten eenig licht over
„ dit onderwerp te verspreiden.

Wy

(*) Zie hier boven in ons *Mengelwerk*, bl. 579.

Wij moeten, in de proeve met de Parachute, de oorzaak in opmerking neemen, welke werkt op de wederstand biedende vloeistoffe. De proeve met de Parachute is gegrond op de elasticiteit der lugt, welker betrekking altoos in eene rechtstreektene evenredigheid staat met de zwaarte, die dezelve drukt: wanneer de lugt eens verdikt is in betrekking tot de drukkende zwaarte, blijft dezelve steeds in dien stand, en kan 'er niet uit komen, zonder dat de drukkende kragt vermeerderd of verminderd worde. Hieruit volgt, dat een Parachute, die volmaakt in haare samenstelling was, en altoos haaren staat van evenwigt bewaarde, (iets, natuurkundig onmogelyk) onveranderlyk zou blyven staan op die kolom van lugt, welke zamengedrukt is. Een Parachute kan, overzults, niet na beneden daalen, dan door uitlaating der lugt.

De geringste oorzaak kan aanleiding geeven tot die lugt-uitlaatingen, welke, eens plaats grypende, by vlaagen blyven aanhouden, en met eene grootere maate van snelheid, naar gelange het drukkende gewigt meerder is. De wind, die op de oppervlakte van de Parachute werkt, of de geringste beweeging in het postuur van den persoon, daaronder gezeten, of beide deeze oorzaken tevens, (zonder te spreken van de onvolmaaktheid der Parachute zelve) moeten eene eerste overhelling veroorzaaken, die schielyk gevolgd wordt door eene tweede, in eene tegenovergestelde richting, ter oorzaake van de werking der zwaarte om tot het middelpunt der zwaartekragt weder te keeren. Deeze eerste schudding, eens daar zynde, wordt gestadig aan den gang gehouden door de uitlaating der lugt, en neemt toe, als de zamendrukkende kragt, of het gewigt, aan de Parachute hangende, dezelve aandryft om dit met snelheid te doen. Het volgende is eene proef, welke deeze redenkaveling bekrachtigt.

Toen ik myne vroegere proeven deed, om in de Parachute neder te daalen, gebruikte ik altoos een Lugt-bol, geëvenredigd aan de zwaarte, welke ik na boven voerde; en ik nam met my een zak met ballast, slechts twintig ponden zwaar, welke ik uitwierp met de eene hand, terwyl ik de koord met de andere affneed. De Lugt-bol deeze keer veel grooter zynde, wenschte ik gebruik te maaken van die grootte en kragt, om myne Parachute te beproeven. In stede van twintig ponden bal-

ballast, nam ik meer dan honderd ponden mede. Ik wierp slegts een klein gedeelte uit, op het oogenblik dat ik my van den Lugtbol losmaakte; en de slingeringen bykans onmiddelyk, met eene groote snelheid, begonnen zynde, dacht ik dat myne Parachute geschoot wierd door eene hevige windvlaage. Ik redenkavelde toen verkeerd, dat, hoe meer ballast ik uitwierp, ik des te meer de kragt zou verminderen, welke strekte om het evenwigt te herstellen. Ik verbeeldde my in 't geheel niet, dat, de lugt gedrukt zynde door eene zwaarte, tweemaal groofter bykans dan in myne voorgaande proefneemingen, de lugt-uitlaating plaats zou hebben met eene daaraan geëvenredigde tegenwerking. — Toen ik my op niet meer dan slegts eenige weinige honderd voeten hoogte bevond, bemerkte ik duidelyk, dat ik 'er deerlyk af zou komen, indien ik den grond geduurende zulk eene schudding bereikte. De man, die tegenwoordigheid van geest bezit ten tyde van gevaar, vindt altoos redmiddelen, welke den verlegenen niet in den zin schieten. De Natuur my, ten deezen aanzien, gunstig geweest zynde, ben ik altoos groote gevaren ontkomen, byzonder in het Leger. Ik zag, wat 'er moest gedaan worden; onmiddelyk wierp ik alles weg, wat ik by my had, zelfs myn Barometer, welken ik tot nog toe niet weder heb. De uitwerking beantwoordde aan myne verwagting: alle die geweldige slingeringen hielden oogenbliklyk op; die nog volgden, waren veel minder snel, en niets te achten in vergelyking met de voorige. Ik voelde op dat oogenblik die walging, waarop braaking volgde, toen ik, na een ligte schok, nederkwam.

Ik trek uit het voorgezegde dit gevolg, dat, hoe grooter de oppervlakte van de Parachute, en hoe minder dezelve beladen is, hoe gemaklyker de Nederdaaling zal toegaan; hoe eenpaariger en bevryder van slingeringen alles zal wezen: het tegenwigt, veroorzaakt door een frischen wind, welke op de oppervlakte van de Parachute kan werken, is weinig te vreezen. Wy hebben hiervan eene dagelyksche proeve in de kleine Parachutes, van een vel papier gemaakt, die de kinderen met eene groote behendigheid op straat bezigen. Het gewigt, 't welk deeze draagen, is bykans niets, vergeleeken met de uitgestrektheid van een vel papiers. Te deezer oorzaak nemen die Parachutes een horizontaal-

len koers, en loopen zomtyds een langen tyd voort zonder slingeringen, schoon 'er vry veel winds zy; althans de slingeringen, welke zy ondergaan, zyn langzaam en geenzins geweldig; ze worden zodanig alleen, wanneer een dwarlwind op de hoeken der straaten waait.

Ik acht dat deeze bedenkingen van aanbelang zyn tot de kennis van den aart der Parachutes, en ik merk myne laatst gedaane Proeve aan als de nuttigste, door my genomen, en strekkende om aan dit stuk eene grootere volkomenheid by te zetten; schoon dezelve zeker de vermaaklykste niet was van alle de Proeven, door my gedaan.

IETS, OVER HET CHARACTER VAN SUWOROUW.

(Overgenomen uit *Secret Memoirs of the Court of Petersburg.*)

Ten tyde van Keizerin CATHARINA's afsterven, bevondt zich SUWOROUW, ten hoogsten toppunte van gunst en roem, aan 't hoofd eens Legers, 'twelk geheel het zuidelyk gedeelte van *Polen* besloeg, en zich uitstrekte tot de oevers van den *Euxinus*.

PAUL hadt nooit veel opgehad met den geestdryvenden, rustloozen, zwervenden en ondernemvollen Veldheer, die een opgetoogen bewonderaar was van CATHARINA en van haare reusagtige ontwerpen.

SUWOROUW, van zynen kant, een *Rus*, in de volste kracht dier benaaminge, en by gevolge een vyand van die naauw bepalende en afgemeetene *Hoogduitsche* Krygstugt, waarmede de Keizer zo zeer was ingenomen, hadt nooit zich benaastigd om in diens gunst te geraaken. Het Krygsvolk, over 'twelk hy bevel voerde, wel verre van uit te steeken in geregeldheid en naauwkeurige afgerigtheid in wapenhandel, bevondt zich meest altoos aan de buitenste grenzen des Ryks, bezig met vegten; en onderscheidde zich alleen door die wanorde-lyke gevegten, welke den Soldaat doen gelden, als het op stryden en doodslaan aankomt.

PAUL, egter, hadt ontzag voor dien volkbehaagenden Veldheer, zo geliefd by de Troepen: in den aanvang ging hy zagt met hem te werk, en liet hem in alle zy-

na

te posten; dan vervolgens zondt hy hem bevel, om het Leger op eenen anderen voet te brengen, en de nieuwe Krygfschikkingen by 't zelve in te voeren.

SUWOROUW, vast gehegt aan de oude *Rusfische* Krygsinstellingen, en zelfs aan die van POTEMKIN, zo zeer ramenftemmende met het Nationaal Character, 't geen hy door en door kende, hieldt zich verzekerd, dat de Troepen, die altoos overwinnend gestreeden hadden, niet anders dan op eenen goeden voet konden zyn ingericht, en was overzulks niet vaardig om die bevelen te volbrengen; ja zelfs veroorlofde hy zich, daarmede te schertzen, toen hy dezelve ontving. — Dit grieft den ras geraakten Vorst, die zynen roem stelde in het hervormen en verbeteren van den Krygsdienst, op zyne wyze; die van Roksknoopen, en den Staart eens Soldaats, en dergelyke kleinigheden, sprak, als van den gewigtigsten aart voor den roem zynen Legermagt. Hy zondt onmiddelyk bevel aan den ouden Generaal, om den Generaalsstaf neder te leggen, en het Leger onverwyld te verlaaten. De *Rusfische* Soldaat, die zo wel als de *Fransche* op zang geteld is, hadt reeds de aartigheden, door SUWOROUW ten deezen opzichte gezegd, om de nieuwe inrigtingen te bespotten, in liedjes gebragt en gezongen.

Offchoon SUWOROUW woest van aart en teffens een spotter mogt weezen, was hy mogelyk de geschiktfte Generaal, naar den smaak der *Rusfen*. De Soldaat beminde hem; en de Officier, hoe zeer hy anders met 's Mans character niet veel mogt ophebben, streedt onder hem met het vertrouwen van de overwinning te zullen bevegten. Hadt Keizer PAUL, by de afzetting van SUWOROUW, het alleen gelaaden gebad op diens Veldheers wreedheid en grilligheid, 't zy dit laatste hem natuurlyk eigen of gemaakt was, men zou dit bedryf misfchien toegejuichd hebben: maar het ftraalde kermelyk door, dat hy voorhadt, den Man, die zo zeer aan CATHARINA gehegt geweest was, en den wederftreever van zyne eigene al te ontydige en flegt beraamde nieuwigheden in het Krygsweezen, te straffen.

Wanneer de gryze SUWOROUW het bevel ontving om zyne Krygsbediening neder te leggen, verkoos hy, in eigen perfoon, de tyding daarvan aan het Leger mede te deelen. Hy liet het in orde van batalje brengen. In 't front der Linie rees een Pyramide van Trommels en

Cymbaalen. Gekleed als een gemeen Grenadier, maar versierd met alle zyne Ordestekens, met de Pourtraiten van de Keizerin CATHARINA en van Keizer JOSEPH DEN II., sprak SUWOROUW zyne Wapenbroeders aan, en zei hun, ~~een aandoenlyk~~ Vaarwel. Hy ontleedt zich van zyn helm, wapenkleed, gordel en snaphaan, en al le de merktekens van daadlyken Dienst; deeze hing hy op de Pyramide, in de gedaante van een Krygstrophee. Hy voegde, by die verrigting, dit woord: „ Krygs-
„ lieden! Medemakkers! er zal mogelyk een tyd ko-
„ men, wanneer suworouw weder onder Ulieden zal
„ verschynen; hy zal dan deeze Teken en, welke hy U
„ laat, en die hy altoos in zyne Overwinningen droeg,
„ weder aanneemen!” — De Soldaaten waren met ver-
ontwaardiging en weedom geheelenal vervuld: zy mor-
den en klaagden. SUWOROUW verliet hun in dien toe-
stand, het krygsbevel aan den Lieutenant-Generaal over-
geevende.

SUWOROUW begaf zich na een klein huis, 't welk hy te *Moscou* bezat; maar een Man zo beroemd, zo zeer by het Volk geliefd, wiens ontslag van het Veldheerschap, naa het doen van zo veele treffelyke en verdienstvolle bedryven, eene algemeene aandoening door geheel het Ryk te wege bragt, verwekte schroom by PAUL om hem te laten verblyven in de Hoofdstad, waar hy zich zou doen kroonen; hy gaf een bevel, 't geen suworouw van *Moscou* verwyderde. Een Major van de Politie vervoegde zich by den ouden Krygsheld, en bragt hem het bevel, volgens 't welk hy zich na een weinig betekenend Dorp moest begeeven. Met eene eenigzins onverschillige houding vroeg hy, „ hoe veel
„ tyds hem gelaaten werd om schikking op zyne zaaken
„ te maaken.” — „ Vier uren,” was het antwoord. Hy hervatte daarop: „ Dat is wel een zeer gunstige
„ tydsbepaaling: één uur is voor suworouw ge-
„ noeg!”

Onmiddelyk deedt hy zyn Geld en Kostbaarheden in een koffertje, en ging de deur uit. Voor dezelve stondt een reiskoets. Dan hy verklaarde: „ Suworouw, in
„ batingfchap gaande, heeft geen koets noodig; hy kan
„ derwaards trekken met zulk een rydtuig, als hy ge-
„ woon was te gebruiken, om by Keizerin CATHARI-
„ NA ten Hove te gaan, of om zich aan het hoofd der
„ Armée te voegen. — Bezorg my een Kar!” Zyn
wil

wil moest hierin gevolgd worden; en de Officier was genoodzaakt, met den ouden Veldmarschalk, een weg van 500 wersten af te leggen in een *Kibitka*. In den Zomer is dusdanig een voertuig het ongemaklykste, 't geen men zich kan verbeelden; doch suworouw was er aan gewoon; hy reisde altoos op die wyze, liggende op een matras, in zyn mantel gewonden.

Ter plaatze, voor hem bestemd, gekomen, nam hy zyn intrek in een houten hut, onder het opzigt van den Major en eenige mindere bedienden. Niemand durfde hem komen zien, of aan hem schryven; en de oude Krygsheld, gewoon aan de woelingen der Leger, plaatze en eene zeer werkzaame levenswyze, vondt zich op eenmaal geheel van de wereld en alle verkeer- ring afgescheiden. Het leezen, het denken, waartoe hy zo veel tyds vondt, staande den tyd zynner ongenade, hadt geen geringen invloed op het volgende tydperk zyns levens. In 't einde kreeg zyne Dogter, getrouwd aan den Broeder van den Gunsteling zuber, verlof om hem te bezoeken; dit bezoek was kort, en suworouw daarover zeer aangedaan.

De Keizer, na zyne Verblyfstad wedergekeerd, scheen allengskens zagter over den ouden Krygsheld te denken. Hy zondt hem een Courier, die een Brief bragt en overleeverde. Het opschrift, met groote letteren, was: AAN DEN VELDMARSCHALK SUWOROUW! — Hy, dit opschrift geleezen hebbende, zeide koeltjes: „Dee- ze Brief is niet aan my. — Indien suworouw Veld- marschalk was, hy zou op een Dorp niet geba- ren en bewaakt zyn, maar aan 't hoofd des Legers!”

— De Courier stondt versteld; te vergeefs zeide en herhaalde hy, dat hy last hadt om deezen Brief aan zyne Excellentie te overhandigen. Hy moest den Brief onopengebroken aan den Keizer terug brengen. — PAUL, toonde, by het terug ontvangen, geen byzonder mis- noegen; doch suworouw werd, zints dit voorval, strikter bewaard. Zo kan een beroemd Man, vertrou- wende op zyne beroemdheid, en bewust wat het alge- meen van hem denkt, zomtyds een Despoot braveeren!

Suworouw weeten wy dat vervolgens geplaatst werd aan het hoofd des *Russischen* Legers, om tegen de *Franschen* te stryden. By den Slag van *Zurich*, tot welken hy zich ingewikkeld vondt, zag de Armée, uit- geput door honger en afgemat door vermoeienissen, te mid-

midden van duizend behoeften , wanhoopig op tegen de hoogten , met sneeuw overdekt , welke het moest beklimmen. De Soldaaten murmureerden , hielden stand , en weigerden voort te rukken. — SUWOROUW deedt een graf in den weg spitten , en ging 'er in leggen , met deeze taal : „ Overdekt my met aarde , en laat hier uw „ Generaal ; gy zyt myne Kinderen niet langer ; ik ben „ uw Vader niet meer ; ik heb niets meer te doen dan „ te sterven ! ” — Waarop zyne Grenadiers zich rondsom hem begaven , met een luid geschreeuw verzoekende , dat zy de hoogten van *St. Gothard* mogten beklimmen , en van daar de *Franschen* verdryven.

BYZONDERHEDEN , ZWEEDEN BETREFFENDE.

(Ontleend uit-ASCERBI'S *Travels through Sweden*, &c.)

STOKHOLM.

De groote en meest onderscheidende byzonderheid in het plaatslyke van de Hoofdstad des *Zweedschen* Ryks , daarin beltaande , dat dezelve gelegen is op eilanden , tusfschen golven en meiren , wordt 's Winters door het ys geheel weggenomen. Dat zelfde water , 't geen de Inwoonders der onderscheidene kwartieren in den Zomer van elkander scheidt , vereenigt hun in dat saisoen. De eilanden zyn geen eilanden meer ; alles is eene vlakte , begaanbaar voor iedereen. Paarden en sleeden , wagens en rydtuigen van allerlei soort , op loopyzers geplaatst , doorstreeven de golf en meiren langs de zyden der Schepen heen , die in het ys beklemd liggen , en , om zo te spreken , versteld staan , op dit element zich dus omringd te vinden.

'Er is geen gedeelte van het te dier Stede zo veelvuldig water , of het wordt opgehouden en verstyfd door de vorst , uitgenomen het water onder de Noordbrugge , en by de Zuid brugge , digt by 's Konings ital. Op deeze plaatzen zendt het water , 't welk by de strengste vorst met groot gedruis door de boogen van de brug stroomt , zich heerlyk vertoonende dampen tot eene verbaazende hoogte in den dampkring , waar de strenge winterkoude 't zelve in vaste deelen vormt , die , door

door derzelver zwaarte nedervallende, en aan het schynzel der zonne blootgesteld, de vertooning maaken eens regens van zilverzand, prykende met de allerschoonste kleuren.

In het binnenste van *Stokholm*, door alle wyken heen, ondergaat alles desgelyks, in den Winter, eene groote verandering. De sneeuw, die in de laatste weeken van den Herfst begint te vallen, overdekt de straten voor den tyd van zes maanden, en maakt dezelve gemaklyker en begaanbaarder dan in den Zomer of in den Herfst, in welke Jaargetyden dezelve bykans onbruikbaar zyn, deels van wegen de slechte bestraating, deels door de morsigheid. De eene laag van sneeuw op de andere, door de vorst verhard, vormen een vlakker en gemaklyker begaanbaaren weg, die zomtyds eenige voeten boven de straat verheven is. Men hoort niet langer het verveelend geluid der wagenwielen; 't zelve is verwisseld in het geklink van kleine bellen, rammelende op de tuigen der voor de sleeden gespannen paarden. De eenige wielen, welke men, in dien tyd, te *Stokholm* verneemt, zyn die van de kleine karren, door de knechts der huisgezinnen gereeden, om water te haalen in een vat. Dit zamenstel van een kar en vat trok steeds myn oog, als een zeldzaam voorwerp. Eens gaf ik myzelven de moeite om dit voertuig te volgen, ten einde een nader gezigt te hebben van de grillige gedaante, waarin de vorst dit alles bekleedt. Dus een voertuig, met alles wat 'er aan behoort, levert voor een *Itaiaan* een zeer zonderling schouwspel op. Het paard was, zo het scheen, omhangen met een mantel van wit dons, aan de borst en onder den buik vercierd met yskegels. Ysomkorstingen van denzelfden aart, eenige een voet lang, hingen aan neus en bek. De knecht, die dit zonderling gespan reedt, was niet min omkorst; zyne wenkbrauwen en hair hingen vol yskegels, door de vorst van zyne uitwaasfemingen gevormd.

In den Zomer begeeven zich de Edellieden, en voornaame Persoonen na hunne Landhuizen, die heerlyk en pragtig gebouwd zyn. Meestal vindt men deeze Lusthoven aangenaam gelegen, en de kunst komt de natuur te hulp, om alles te verfraaijen en te veraangenaamen. Men vindt 'er broeikasen, om persikken en druiven te doen rypen. Allerlei soorten van Wynen, geestige dranken, en daarby voegende lekkernyen, treft men in over-

overvloed aan op de tafels der *Zweedsche* Edellieden en voornaame Kooplieden.

KONINGLYKE UITTOCHT.

Op den vier-en-twintigsten van Zomermaand begeeft zich de Koning en het Koninglyk Gezin te velde; waar zy voor het overige van die maand, dat is voor ten naasten by eene week, hun verblyf neemen. Het Kamp is zamengesteld uit de bezetting van de Hoofdstad, bestaande uit twee Regimenten Voetvolk, eenige Compagnien Ruiters, en een Corps Artilleristen. Langs de linien van het Kamp worden staaken opgericht, versierd met takken, en zomtyds met opschriften. Beneden by deeze staaken liggen vaten bier op houten raamen. Tusschen zes en zeven uren in den avond worden, op een gegeven teken, deeze vaten geopend, en elk Soldaat krygt een pyp, een sneed brood, twee haringen en eenig geld. Dit alles geschiedt op kosten der Officieren. Intusschen heft het krygsmuzyk aan; de Soldaaten beginnen te drincken en te dansen. Op ieder van de gemelde vaten zit een Soldaat, in de gedaante van een *Bacchus*, of van eene of andere meer of min belachlyke gedaante. Zy, die op deeze wyze gekleed zyn, drincken eerst, en stellen den dronk in. De dronken zyn doorgaans menigvuldig, en steeds vergezeld met het geroep *vivat!* Wanneer een uit de Koninglyke Familie, of een Opper-officier, voorby komt, wordt deeze gezondheid gedronken, vergezeld van het zelfde *vivat!* — Voor een korten tyd volgt 'er eene Masquerade, wanneer de Soldaat het volk, 't welk zamenschoolt rondsom de linien van het Kamp, met gezang vermaakt, en zich toeeft in verscheide vrolykheden. Op den trommelslag, die het einde daarvan aankondigt, schikt zich alles in de voorige orde. — Zodanige Feesten, gehouden zooder het ontzag te krenken, dienen gewis om by den Soldaat en Burger eene belangstelling in, en verknogtheid aan, het Koninglyk Gezin te verwekken.

GASTMAALEN.

De *Zweedsche* Gastmaalen zyn kostbaare ten toon spreidingen van pragt en pligtpleeging. Het gebeurt menigmaal, dat van de veertig of vyftig Persoonen, die 'er ver-

verschynen, in gevolge van eene noodiging, met alle mogelyke staatkelykheid verrigt, en mischien een week of veertien dagen vóór den Feestdag, naauwlyks drie of vier elkander gemeenzaam genoeg kennen, om de zaamenkomst te veraangenaamen. Een Vreemdeling vaart 'er niet beter, en kan het ongeluk hebben van geplaatst te worden by eenen, die geen andere spraak dan zyne moedertaal kent.

Eer de gasten zich ter maaltijdtafel verwoegen, gaan zy na eene tafel, voorzien van brood, boter, kaas, gezoute salm, brandewyn en andere sterke drank. Door hiervan te gebruiken, tragten zy, als 't ware, hunnen honger aan te prikkelen, en de maag tot vaardig dienstbetoon op te wekken. Na dit voorspel verwoegen zich de gasten aan den disch. Elk vindt op zyne plaats drie soorten van brood; — eenvoudig ruw zogenbrood, wit brood, en bruin brood. De eerste soort is 't geen de Boeren gebruiken, hard en droog; de tweede gemeen brood; maar het bruine heeft een zoeten smaak, gekneet met het water; waarmede de ketels in de Zuiker-rasnaderyen zyn omgespoeld, het morsigste, 't welk men zich kan verbeelden. — Alle de schotels worden te gelyk op tafel gezet; doch het staat niemand vry, te vragen wat hem best aanstaat. De schotels gaan in eene geregelde orde om; en een *Engelstman* moet al zyn geduld gebruiken, om te wagten tot 'er een in den gang geraake, waarop zyne keuze gevallen is. De *Zweeden* zyn hier beter t'huis, en eeten, even als de *Franschen*, iets van alles, wat hun wordt aangeboden; en schoon het opgedischte niet te best by elkander schynt te voegen, is de kragt der gewoonte groot genoeg, om te wege te brengen, dat de gasten geen ongemak gevoelen van de meest strydigste mengzels. Anchovis, haring, eieren, pastey ziet men menigmaal op hetzelfde tafelhord, en wordt dit alles te gader ten fyve gellaagen. Het zoet is met het zuur gemengd, mostard met zuiker, zuikergebak met gezoute vleesch of visch; met één woord, wat eetbaar is, wordt vermengd.

BUITENSPOORIGE DRIFT TOT HET KAARTSPEL.

Een Edelman, van hoogen rang, langer dan gewoonlyk op zyn middagmaaltijd gewagt hebbende, en, bemer-

merkende dat 'er geen gereedheid altoos toe gemaakt werd, ging na beneden, om by zyne Dienstboden de reden van dit verwyl te vraagen, en de oorzaak te onderzoeken. Hy vondt zyne Dienstboden, op het voorbeeld van hunnen Heer, druk aan 't Kaartspeelen. Zy maakten hunne verschooning met te zeggen, dat zy in het spel zo verre waren, dat het op het fyne aankwam. De Kok, die het meeste hadt opgezet, nam de vryheid om de zaak zynen Heer met allen ernst voor te draagen; deeze kon niet nalaaten de redenen voldoende te vinden. Dan, ongenegen om met eeten te wagten tot dat het spel uit was, beval hy den Kok, de tafel te dekken, terwyl hy by de andere Dienstboden ging zitten, en het spel voor den Kok waarnam.

DE GOLF VAN BOTHNIA.

De afstand des overvaarens is drie-en-veertig mylen; dertig van dezelve legt men, in den Winter, over 't ys af, zonder land te raaken. Deeze tocht over een bevroozen zee is, ongetwyfeld het zonderlingst en treffendst tooneel, 't welk een Reiziger uit het Zuiden kan beschouwen. Ik maakte rekening, een reisdag te zullen afleggen; meer verveelend en eenzelvig dan wonderbaar en gevaarlyk. Ik stelde my voor, drie-en-veertig mylen te zullen reizen zonder land te zien, over eene groote en eenzelvige vlakte, en dat ieder elkander volgende myl, volmaakt zou zamenstemmen met die ik reeds had afgelegd: maar myne verwondering klom ten hoogsten top, naar gelange wy ons verwyderden van het begin des tochts.

De zee, eerst gelyk en effen, werd langs hoe oneffener en hobbeliger. Dezelve nam, als wy voorttrokken, eene golvende gedaante aan, gelykende naar de baaren, die 'er gewoeld hadden. In 't einde ontmoetten wy ysklumpen, de eene op den anderen gehoopt; eenige vertoonden zich als in de lugt hangende, geene steegen in de gedaante van pyramiden op. Over het geheel vertoonden zy eene schildery van de grootste verwarring, welke het oog verbaasde door de nieuwhed van het voorkomen. Het was een onmeetelyke chaos van ysruijnen, die zich onder allerlei gedaanten vertoonden, verfraaid door heerlyke kegels van eene blaauw groen-agtige kleur.

Te

Te midden van deezen chaos was het niet zonder moeite en gevaar, dat onze paarden en sleeden den weg vonden vinden en afleggen. Wy moesten onvermydelyk veele wendingen maaken, en fomtyds in eene teengestelde rigting wederkeeren, die van een bevrooren golf volgende, om eene opeenhooping van ysbergen, die voor ons lag, te vermyden. In spyt van alle onze poogingen om de effenste plaatzen te houden, werden onze sleeden telkens, nu na den eenen, dan na den anderen kant geworpen; niet zelden dienden de beenen van den een of ander onzes reisgezelschaps, in de roogte steekende, tot een teken voor de geheele Caravane om stil te houden.

De moeilykheid en het gevaar onzer reize nam toe door de volgende byzonderheid. Onze paarden werden wild en onhandelbaar, door het gezigt en den reuk onzer pelsfen, gemaakt van *Rusfische* Wolven of Beeren. Wanneer een sleede omverre viel, waren de paarden, daar voor gespannen, of die van eene digtby zynde sleede, verschrinkt op het zien van een vermeenden Wolf of Beer, op het ys rollende, en wilden wegvlugten, tot geen geringen schrik van Reiziger en Voerman. De Boer, vreezende zyn paard te zullen verliezen te midden van dit Yswoud, hieldt het kort op 't gebit, en deedt het paard met het lyf heendringen door yshoogten, welker scherpe punten het beest geweldige pyn veroorzaakten. Het dier, eindelyk afgemat door de standvastigheid van den mensch om zyn oogmerk te bereiken, en dit niet op te geeven, en ontmoedigd door de hinderpaalen, die zich tegen zyn hollen in den weg stelden, stondt stil; alsdan konden wy weder in onze sleeden gaan; doch de Voerman moest eerst de oogen der paarden blinden.

ENIGE NOTENDEWOOZE BEDRYVEN EN GEWOONTEN DER
HINDOOS. DOET SIR JOHN DOUGLASS, Voorzitter van de
www.librijs.nl
Afgeschiede Sociëteit.

(Vervolg en. Slut van bl. 470.)

Dat het Kindermoorden ooit ergens zo algemeen zou wezen, dat het als eene gewoonte vermeld worde by eenig Geslacht van Menschen, of by eenige Secte, vordert de onbetwistbaarste baarblyklykheid om geloofd te worden; en het smert my te moeten zeggen, dat de algemeene handelwyze, wat Kinderen van het Vrouwlyke Geslacht betreft, Volkomen beweezen is, ten opzichte van een byzonderen Staat op de grenzen van *Juamport*, een gedeelte van het Landschap *Benares*, praelende aan het Land van *Oude*.

Een Stam van *Hindoes*, bekend onder den naam van *Rajekoormars*, woont aldaar; en men ontdekte eerst in den Jaare 1789, dat de gewoonte om de Meisjes ten dood te brengen, door de Moeders dezelve te doen dooden, 'er zulk langen tyd plaats gegroepen hadt, en nog vry algemeen by hun in zwang ging. — De Resident te *Benares*, een reis door het land doende, waar de *Rajekoormars* woenen, vondt zich in de gelegenheid om het bestaan van dit gebruik onder hun volledig te bevestigen uit hunne eigene bekentenissen. Hy verkeerde met veelen; allen erkenden zy het onbewimpeld; maar allen beleden de wreedheid niet, in dit bedryf gelegen. De eenige reden, welke zy bybragten om dit onmenschte gebruik te vergoelyken, was de grootte koste om de Dogters op eene voeglyke wyze uit te huwelyken, indien zy dezelve lieten leeven en opwassen. — Met eenig genoegten mag ik 'er byvoegen, dat die gewoonte, schoon veelal in gebruik, niet volstrekt algemeen was; dewyl natuurlyke toegenegenheid, of eenige andere beweegreden, die Vaders van sommige *Rajekoormar*-Familien bewoogen hadt, om één of meer van hunne Vrouwlyke Aftammelingen voor dat deerlyk lot te behoeden, en op te brengen; doch de voorbeelden, dat 'er meer dan ééne Dogter gespaard was, waren zeer zeldzaam.

Eén Dorp slegts maakte eene volkomene uitzondering op dit algemeen gebruik; en de *Rajekoormarsche* Berigtgever, die dit vermeldde, veronderstelde, dat de Inwoonders gewoonten, of zich plegtig verbonden hadden om de Meisjes groot te maaken. Ten bewyze van hetgeen hy omtrent dit Dorp gezegd hadt, voegde hy 'er nevens, dat verscheide oude Vrysters van den *Rajekoormarschen* Stam toen nog daadlyk leef-

„jaaren als 'er hairen op dat Vrouwlyk Licham syn, en dat
 „vervolgens die Persoon weder in de wereld zal komen, en
 „met melaatsheid bezogt worden, alsmede gestraft met de
 „plaage *Jukhims*; en dewyl het *Britsche* Gouvernement in
 „*Indie*, welks Onderdaanen wy syn, van zulke moordende
 „bedryven een afschuw heeft; en wy zelve bekennen, dat
 „ze, hoe zeer onder ons gebruiklyk, ten hoogsten zondig
 „zyn, — stemmen wy by deezen toe, dat wy niet langer zulke
 „verfoeilijke bedryven zullen pleegen; en dat hy, die onder
 „ons ('t geen ood verhoede!) vervolgens daaraan schuldig
 „mocht bevonden worden, en geen zorg draagen om zyne
 „Dogters op te voeden, en naar zyn beste vermogen, aan
 „Mannen van onze *Caste* uit te huwelyken, uit onzen Stam
 „zal worden afgesneden; dat hy nooit met ons zal eeten
 „of eenige gemeenschap houden, en daarenboven de straffe
 „ondergaan, uitgedrukt en bedreigd in ons aangehaalde
 „*Poorah Shaster*. — Wy hebben, derhalven, deeze Ver-
 „bintenis aangegaan, op den 17 December 1789.”

Een verhaal van de veelvuldige Bygeloovigheden en Pleg-
 tigheden, daaruit herkomstig, door geheel *Hindoestan*, zou
 een groot en leezenwaardig Boekdeel uitmaaken. Maar,
 dewyl alle de voorbeelden, welke ik tot dusverre heb byge-
 bragt, ontleend zyn uit Staatshandelingen in *Benares*, kan ik
 my niet wederhouden om te gewaagen van de bygeloovige be-
 grippen des Volks, in het gemelde Landschap, ten aanzien
 van het Zuikerriet, welke eene onkunde aanduiden, die aan-
 gemerkt mag worden als eene vergoelyking van groofter dwaal-
 lingen. Het verhaal is een enkel uittreksel van eene geregt-
 lyke behandeling, met uitleating van eenige woorden, en met
 eenige kleine veranderingen.

Naardemaal het gebruiklyk is by de *Ryots*, of Landlieden,
 een zeker gedeelte van het Zuikerriet des voorigen jaars te
 bewaaren, als plantep tot de nieuwe teelt, gebeurt het niet
 zelden, dat kleine gedeelten van het oude Zuikerriet ontoe-
 geëigend blyven staan. Wanneer dit gebeurt, gaat de Eigen-
 naar na die plaats op den 25ten van *Jyete*, dat is omtrent
 den 11den van *Juny*; en geöfford hebbende aan *Nagbels*, de
 Beschermgodheid des Zuikerriets, steekt hy alles in brand,
 en draagt de uiterste zorg, om die verbranding op eene zo
 kragtdaadige en volkomene wyze te verrigten als mogelijk is.

Dit bedryf wordt volvoerd uit vreeze, dat, indien men het
 oude Zuikerriet liet staan, of in den grond blyven, naa den
 25ten van *Jyete*, 't zelve, naar alle waarschyndlykheid,
 Bloemen en Zaden zou voortbrengen; en het te voorschyn
 komen van deeze Bloemen merken zy aan als een der groot-
 ste onheilen, welke hun kunnen overkomen. Eenpaarig ver-
 zekerer zy, dat, indien de Eigenaar van een Plantadie ooit
 daar

daar zelfs één enkel Zuikerriet in bloem ziet naa den 25ften van *Jyys*, hem zeiven., zyne Ouders, zyne Kinderen, en zyne eigendommen, de grootste jammeren te wagten staan; met één woord, dat de dood de meeste leden des Gezins zal wegsteepen, of wel de geheele Familie, binnen korten tyd naa dit ongelukkige gezigt. — Indien des Eigenaars Knecht zodanig een Bloem ziet, en die onmiddelyk affnydt, in den grond begraaft, en die ontdekking zynen Heer niet vermeldt, zal dit, huns oordeels, geen van die anders zo vreeslyke gevolgen voortbrengen. Maar komt de zaak den Eigenaar ter oore, dan zullen gewis alle die rampen, naar hun begrip, volgen.

Ter bevestiging van dit waangeloof, verhaalden veelen van de oudste *Zemindars*, of *Ryots*, in het Landschap *Benares*, veele voorbeelden van deezen aart, welke zy beweerden, dat by hun eigen leeven waren voorgevallen; en daarenboven, dat zy ooggetuigen geweest waren van de rampen en onheilen, deeze ongelukkige Slachtoffers overgekomen.

Wanneer wy in aanmerking neemen, hoe algemeen geloof geslaagen werd aan het vermogen van Tovery, langen tyd naa het herleeven der Letteren, in *Europe*, en dat naamen van veel aanzens, wegens geleerdheid en bekwaamheden, onder de Verdedigers der Tovery gevonden worden; zullen wy ons niet behoeven te verwonderen, dat Amuletten en Behoedmiddelen tegen Betovering in dit Land gedraagen worden door lieden van hoogen rang en opvoeding; dat men de Starrewichelaars raadpleegt, om het gelukkig uur tot het aanvangen van eenig bedryf aan te wyzen; en dat de betoverende invloed van een boos oog op 's menschen gesteltenisse, zo wel als de kragt der Toverye, by het Gemeen erkend wordt. Gelukkig, nogthans, mag men veronderstellen, dat het daadlyk bedryf in geene evenredigheid staat tot het geloof in dit vermogen; schoon my twee versche voorbeelden te binnen schieten van Persoonen, opgeofferd aan dien Volkswaan, of, ten minsten, waarin de beschuldiging van Tovery het voorwendzel was, waaronder men hun het leeven benam.

Maar de Gerechts-gedenkboeken vermelden een geval van groote boosheid, in 't welk vyf Vrouwen ten dood gebragt werden op het veronderstelde pleegen van Tovery. Ik zal de omstandigheden van het daaromtrent verrigte eenigzins omstandig mededeelen; vooraf berigtende, dat het gebeurde in het District van *Ramgier*, het minst beschaafde gedeelte van de Bezittingen der *Oost-Indische Compagnie*, onder een ongeletterden en woesten Stam, *Seontaar* geheeten, die de ontdekking en den toets van Persoonen, van Tovery verdagt, tot een stelzel gebragt hebben.

Drie Mannen, behoorende tot de *Caste* van *Seontaar*,

werden, in den Jaare 1792, beschuldigd wegens den moord van vyf Vrouwen. De Gevangenen beleden, zonder marren, de misdad, hun ten laste gelegd, en bragten, te hunner verdediging, in 't midden, dat het by hunne Stammen een onheuschlyk oud gebruik was, om Persoonen, die als Tovenars bekend stonden, te recht te stellen. Ten dien einde werd 'er eene Vergadering belegd van lieden van denzelfden Stam, van hetde en verre opgezocht; en, indien, naa een behoorelyk onderzoek, de beschuldiging bleek waarheid te zyn, werden de Tovenars ten dood gebragt, en goene klagte werd desweggen ooit by de regeerende Oppermagt gedaan. Dat de gedoodde Vrouwen de voorgeschreevene regtspleeging ondergaan hadden, en wettig overtuigd waren van den dood veroorzaakt te hebben des Zoons van eenen der Gevangenen, door Tovery; dat zy door de Gevangenen om 't leeven gebragt waren, overeenkomstig met het vonnis, door de Vergadering uitgesproken.

De Aanklaagers, die, volgens de Geregts-handelwyze der *Miskoutdaanen*, de naame Bloedverwanten waren van de gestrafte Vrouwen, verklaarden, dat zy goene beschuldiging hadden in te brengen tegen de Gevangenen, overtuigd synde, dat hunne Bloedverwanten dadelyk Tovery gepleegd hadden. — De Gewoonte, door de Gevangenen aangevoerd, werd ten vollen gestaafd door een groot aantal getuigen, die, ter bevestiging, verscheide gevallen aanhaakten, en volkomen eenstemming op dit stuk spraken.

Uit alles, wat het onderzoek opleverde, moesten wy de volgende zeldzaame en buitengewoone omstandigheden vernemen: — Dat de opeenvolgende Sterfgevallen van drie of vier jonge persoonen in het Dorp het verdenken van Tovery hadden doen geboren worden, als de oorzaak van dit onheil. De Inwoonders, des ontrust, waren bedagt om de schuldigen aan die Tovery te ontdekken. Zy waren, in 't algemeen, gealen ontrust middennagt, by het licht van een haap dansende, met een Brem-tak om haare middel gebonden; dit geschiedde of nabij het huis van den Zieke, of aan den buitenkant van het Dorp. — Om te meer verzekerd te worden van de schuld aan Tovery, stelde men de drie volgende middelen te werk: — *Vooreerst* neemt men takken van den *Saul-boom*, gemerkt met de Naamen van alle de Vrouwen in het Dorp, 't zy getruwde of ongehuwde, die den onderdom van twaalf jaaren bereikt hebben; deeze takken worden 's morgens in het water gezet, vier en een half uur daarin gelaten, en het verdorren van een deezer takken strekt ten bewyze van Tovery der Persoon, wier Naam men daarop leest. — *Ten anderen* doet men eene kleine hoeveelhed Ryst in Doekjes, gemerkt als in het an-

andere geval, en legt dezelve in een Nest van Witte Mieren: het opeeten van de Ryst in een deezer Doekjes geeft verzekering van de Tovery der Vrouwe, wier naam 'er op geschreeven staat. — *Ten dertien* steekt men, by avond, Lampen aan, zet water in vaten van boombladeren gemaakt, Mostaardzaad en Olie wordt by druppels in het water gedaan, terwijl de Naamen van alle Vrouwen in het Dorp worden uitgesproken; de vertooning der schaduw van eenige Vrouw op dat water, gedurende deeze plegtigheid, bewyst dat zy een Toveresse is.

Dusdanig zyn de algemeene regels, welke men volgt, om zich te verzekeren, dat iemand Tovery pleegt. In de gevallen boven gemeld zwoeren de Getuigen, en zy geloofden het waarschijnlijk in goeden ernst, dat alle de Proeven tegen die ongelukkige Vrouwen met de daad spraken. Zy verzeckerden, dat de Takken, met de Naamen der vyf Vrouwen daarop geschreeven, verdorden; dat de Witte Mieren de Ryst, met derzelver Naamen gemerkt, hadden opgeëeten, terwijl de Ryst, in de overige Doekjes gewonden, onaangeroerd gebleeven was; dat de schaduw der Vrouwen zich verdoofd hadt by het uitgieten, terwijl haare Naamen werden opgelezen. En eindelyk, dat men die Vrouwen, op de voorheen beschreevene wyze, te middennacht hadt zien dansen. Het is bezwaarlyk te begrypen, dat deeze samenstemming van Proeven waarschijnlijk kon bygezet worden by de diepste onkunde, indien de ervaarenis ons niet leeraarde, dat vooringenomenheid de blykbaarheid der zinnen zelfs overwint.

De Gewoonte, waarvan ik nu zal spreken, zou te gemeen zyn om door ons opgemerkt te worden, indien dezelve niet ten sterksten de eenvoudigheid en onkunde, die in 't algemeen de Inwoonders van *Rangier* zo onderscheiden kenmerken, aan den dag lagen. Dit hoofde van vree vry algemeene verwaarloozing om de hoeveelheid gehuurd land te bepaalen, en met nauwkeurigheid de grensperken af te baakenen, ontstaan 'er wele geschillen, tuschen de Inwoonders van onderscheide Dorpen, wegens de grenscheidingen. Om deeze te beslissen, vervoegt men zich doorgaans by een of meer der oudste lieden van de nabygelegene Dorpen. Indien deeze in hunne uitspraak, wegens den grond, waarover het geschil valt, niet overeenstemmen, worden 'er andere Perfoonen uit die Dorpen verkoozen, welke het met den anderen eens zyn. In dit geval gaat men dus te werk. Men graaft hollen in den betwisten grond; in deeze hollen steekt ieder van de gekoozene Mannen een zyner beenen; dan wordt 'er aarde over heen geworpen; en in deezen stand blyven zy, tot dat een of ander deezer lieden wenscht verloft

te worden, klaagende dat het een of ander Insect hem siekt. Dit beslischt het geschil, en de eigendom van den grond wordt uitgewezen aan dat Dorp te behooren, wiens Inwoonder deezee proeve met den grootsten moed doorstaat, en niet beschadigd door eenig Insect 'er van afkomt.

Indien de medegedeelde Berigten eeniger buitengewoone Bedryven en zeldzaame Gewoonten der *Hindoos* geene betrekking hebben op de Geleerdheid, bevelzen ze ten minsten eene beschryving van Zeden; en door my te bedienen van de gelegenheden, welke myn Ampt my aanbodt, ('t geen in de daad het eenige is, 't welk deezee bezigheden toelaaten) om myn aandeel by te draagen in de Naspeuringen der Societeit, zal, zo ik hoop, myn voorbeeld gevolgd worden door de zodanigen, die, by dezelfde of gewigtiger gelegenheden, meerder kunde, bekwaamheid en tyd bezitten.

AANTEKENING.

Onlangs eenige nadere bescheiden ontvangen hebbende, wegens de *Dherna*, welke ik niet bezat by het leezen des voorgaanden stuks in de Societeit (*), heb ik daar uit getrokken, 't geen my toefcheen vereischt te worden tot opheldering van dit zeldzaam Gebruik. Uit deezee bescheiden blykt, dat 'er verscheide gevallen van de *Dherna* gebragt zyn voor het Provinciaal Gerechtshof van *Benares*; en dewyl 'er eene straffe gesteld is op deezee lastige handelwyze, werd het noodzaaklyk, naauwkeurig te bepaalen, welke regels by de *Dherna* in acht genomen werden, overeenkomstig met de *Shaster* en het gebruik.

Ten dien einde werd 'er eene Vraag voorgesteld aan verscheide *Pundits* of Geleerden, Inwoonders van het Landchap en de Stad *Benares*; en het Antwoord, door drie-en-twintig *Pundits* onderschreeven, kwam hier op neder: „ Iemand, die „ in *Dherna* zit voor eens anders deur, of in diens huis, „ ter wettiging van eene schuld, of met eenig ander oog- „ merk, by welk zitting neemen hy eenig Wapentuig of Ver- „ gif by zich neemt, terwyl hy zelve niet eet, en niet ge- „ doogt, dat de Party, tegen welke hy zich gezet heeft, of „ diens Gexin, eete, ook niet duld, dat iemand ten dien „ huize uit- of ingaat, en met de diersde eeden het volk, dat „ in den Huize is, verklaart: *Indien iemand van die tot uwen „ Huize behooren slyne nuttigt, of uw Huis uit- of ingaat, „ dan zal ik of myzelven met dit wapen wonden, of vergif „ innemen*; gebeurt het zomwylen, dat beide deezee gevallen „ plaats

(*) Zie hier boven, in ons *Meng.* bl. 394.

„ plaats grijpen , en dat hy , die in *Dherna* zit , 'er niet
 „ is af te brengen , zonder het verzoek van deezē , tot wiens
 „ bezwaar hy zit , of het bevel van den *Hakim* : — wanneer
 „ alle de bovengemelde vereischten plaats grijpen en zich
 „ vereenigen , is het een *Dherna* : dan , indien een van deezē
 „ alle ontbreekt , is het geen *Dherna* , maar een *Tuckass* of
 „ *Dawning* : en dewyl 'er geen text in de *Shaster* gevonden
 „ wordt , betreffende de *Dherna* , daarom hebben wy de ver-
 „ eischten , 'er toe behoorende , overeenkomstig met het ge-
 „ woon gebruik opgegeeven .”

'Er doet zich eenig onderscheid op in de begrippen van andere *Pundits* , wegens 't geen een *Dherna* uitmaakt ; maar de hovenstaande aanhaaling schynt my toe het meest met de waarheid strookend bericht van die zeldzaame gewoonte te zyn .

De Societeit heeft wel opgemerkt , dat dit Bedryf niet byzonder aangewezen wordt in de *Shaster* , maar de Gewoonte alleen tot heiliging heeft . — Het volgend voorbeeld is van laats dagtekening : — In de maand January des Jaars 1794 ging MOHUN PANDEH , een Inwoonder van zeker District in de Provincie van *Bonares* , in *Dherna* voor het huis van sommige *Rajepoots* , met oogmerk om de betaaling te krygen van een *Birt* , of een liefdadig onderhoud , waarop hy een eisch hadt . In deezē toestand hielp hy zich van kant , door Vergif in te neemen . Eenigen der Bloedverwanten van den dus gestorvenen hielden diens lichaam twee dagen lang voor het huis van deezē *Rajepoots* , die uit dien hoofde zich genoodzaakt vonden al dien tyd geen voedsel te nuttigen , ten einde hun dus te dwingen om de *Birt* op den Erfgenaam van den gestorven *Brahman* over te brengen .

OVER DEN NYD.

Het zeggen der meeste Zedenleeraaren , dat het vrouwlyke geslacht meer , dan het manlyke , met nyd behebt is , komt my voor bezyden de waarheid te zyn . Mannen geeven zich slechts meer moeite , den by hen opkoomenden nyd te bedekken , dewyl zy in aanmerking neemen , hoezeer hun karakter , byaldien men iets van dien aart by hen waarnam , voor het oog der wereld daalen zoude : eene zekere onbezonnenheid , onachtzaamheid op zichzelve , en eene niet genoegzame heerschappy over de gelaatstrekken , doen , daarentegen , den nyd , zodra eene Vrouw zich daaraan overgeeft , byna altoos straks voor datgeen erkennen , 't welk hy inderdaad is .

De hoogmoed drong vóór alle andere ondeugden in het men-

menschelyke hart; — geen wonder dus, dat hy zyn eerste uitbroodfel, de nyd, in de inwendigste plooiën van hetzelfde deed haisvesten; en nog minder is het daarom te verwonderen, dat het zoo weinige stervelingen gelukt, zich van denzelven geheel en al te ontdoen. — Veeligt ontspruit ook uit hoodsnigen gryzen ouderdom des nyds het miselyke der gebaar, den van zyne ondedaanen, die vertrekking der lippen, die geele kleur der huid, die lispelende valsche toon der stem, en eindelyk die belagchelyke zinloosheid, die in alle de gesprekken der nydigen doorstraalt.

Reeds deze uitwerkselen moesten u, lief Meisje! die de kunst van behagen nooit geslag moet schatten, voor eene, uwe bevalligheden zoo blykbaar nadeelige ondeugd waarschuwen; hoeveel te meer moet dan niet, in geval gy aan haar het oor leent, het gevaar, 't geen uwe rust en onschuld bedreigt, u vreesachtig maken, en tevens vastelyk doen besluiten, by elke gelegenheid met dit ondiert te kampen, tot dat gy hetzelfde meester-zyt; want spannen de nyd en uwe ydelheid te samen, zo sleepen zy alle die deugdzaame leefregelen; die gy sedert jaren ten zichtsnoer van uw gedrag poogde te stellen, in eenige wecken weg, en gy verkwylt, niet door wellust, maar door eene onmatige begeerte naar pronk en overdreeven gemak, waardoor gy u boven uwe gezellinnen meende te zullen verheffen. Dit geldt niet slechts dezulken, welke op deze wyze tot de eerlooze clasfe van alles verit hebbende Vrouwenpersoonen vervallen; het betreft even zeer eene menigte van in stilte treurende jonge Echtgenooten, die door geene nabestaanden gedwongen, uit geenen anderen grond, onverstandige, of door ouderdom of ongebondenheide verzwakte, doch ryke Mannen trouwen.

Men doet den Haat onrecht, dat men zich denzelven als een Tweelingbroeder van den Nyd voorstelt, en gewoonlyk te gelyk met dezen noemt, daar die beiden in hunnen oorsprong, handelwyze en uiteinde geheel en al verschillen. De Nyd kruipt, even als een worm, die uit eene rottende stofte te voorschyn komt, uit het verderf van den benydt; en daarom ook bekend geen nydigaart, dat hy benydt: de Haat, daarentegen, ontstaat uit eenig by het gehaate voorwerp wezenlyk of vermeend plaats hebbend gebrek; en uit dien hoofde, daar zulks niet zelden gegrond zyn kan, ontkent de haater zynen haat niet. Men benydt gelukkigen; men haat booswichten en bedriegers, of dezulken, die ons beledigen.

De Nyd verdwynt, wanneer de benyde van zyn geluk beroofd wordt; de Haat, uit gewigtiger oorsprong ontstaande, blyft. Deze wordt alleen verdreeven door de verbetering van het gebrek des gehaatten; waartegen de Nyd des te heviger